

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Hacı Seferleri Tarihi

JEAN RICHARD
ÇEVİREN: ÖZGE ÖZDEMİR

 SELENCE

HAÇLI SEFERLERİ TARİHİ

JEAN RICHARD

JEAN RICHARD

Institut de France'nın meşhur Orta Çağ Tarihi uzmanı Jean Barthélémy Richard, 7 Şubat 1921'de Fransa'nın Le Kremlin-Bicêtre şehrinde doğdu. Haçlı Seferleri ve Latinlerin Asya'daki faaliyetleri konularında emsalsiz çalışmalara imza attı. École des Chartes, École française de Rome ve Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim gördü. 1955-1988 yılları arasında Dijon Üniversitesi'nde dersler verdi ve çeşitli akademik görevlerde bulundu. Fransa'nın saygın akademik kuruluşlarından Académie Française ve Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'in önemli üyelerinden biriydi. 100. yaşına basmadan iki hafta evvel, 25 Ocak 2021'de Dijon'da öldü. Yazarın, Orta Çağ Tarihi'nin çeşitli konuları üzerine yazılmış çok sayıda kitabı ve makalesi bulunmaktadır. En ünlü çalışmaları şunlardır: *Le Royaume Latin de Jérusalem* [Kudüs Latin Krallığı] (1953), *Histoire de la Bourgogne* [Burgonya Tarihi] (1957), *Chypre sous les Lusignans. Documents chypriotes des Archives du Vatican* (XIVe et XVe siècles), [Lusignanlar İdaresinde Kıbrıs. Vatikan Arşivleri'nde Bulunan Kıbrıs'a Ait Kayıtlar] (1962), *L'esprit de la Croisade*, [Haçlı Seferi'nin Ruhu] (1969), *La Papauté et les missions d'Orient au Moyen Âge*, [Orta Çağ'da Papalık ve Doğu Misyonları] (1977), *Les récits de voyages et de pèlerinages* [Hac ve Seyahat Hikâyeleri], (1981), *Saint Louis, roi d'une France féodale, soutien de la Terre Sainte* [Bir Feodal Fransa Kralı, Kutsal Toprakların Koruyucusu Aziz Louis], (1983), *Histoire des Croisades* [Haçlı Seferleri Tarihi] (1996).

ÖZGE ÖZDEMİR

2008 yılında Galatasaray Üniversitesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu ve yabancı yatırımlar alanında çalışmaya başladı. 2011 yılında İsviçre Neuchâtel Üniversitesi'nde Uluslararası İş Geliştirme alanında yüksek lisans yaptı. Avrupa merkezli çokuluslu firmalarda şirket birleşmeleri ve kültürler arası iletişim danışmanı olarak çalıştı ve sürdürülebilirlik uzmanlığı edindi. 2021 yılında ortağıyla birlikte, şirketlerin Çevre-Sosyal-Yönetişim performanslarını yapay zekâyla değerlendiren bir firma kurdu. Hâlen bu firmada ÇSY değerlendirme hizmetlerini yönetmektedir. Bunların dışında 1993 yılında Bursa Neriman Bale Kursu'nda başladığı dans hayatına 2007-2017 yılları arasında Flamenkoevi'nde, sonrasında bireysel olarak devam etti. 2013'ten bu yana, belirli dönemlerde İspanya'da flamenko atölye çalışmalarına katılmakta ve Türkiye'de sahne çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca spiritüel konulara ilgisinin belirginleştiği 2000 yılından itibaren yaptığı farkındalık çalışmaları ve aldığı uygulayıcı eğitimleri doğrultusunda, danışanlara rehberlik vermektedir. Yabancı dile ve edebiyata duyduğu yakınlık nedeniyle, çeşitli amatör ve profesyonel yayınlar, organizasyonlar için deneme ve makaleler yazdı. Türkçe, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca yazılı ve sözlü çeviriler yaptı. Başta Orta Çağ Avrupa'sı olmak üzere tarihe ve güzel sanatlara duyduğu ilgiyi, bu çeviriler ve yurtdışı seyahatleriyle beslemeye devam etmektedir.

HAÇLI SEFERLERİ TARİHİ

JEAN RICHARD

Çeviren
Özge Özdemir

İstanbul, 2022

SELENCE YAYINLARI

No: 203 | Tarih Serisi: 157 | Şubat 2022, 1. Baskı

ÖZGÜN ADI

Histoire des Croisades

YAZAR

Jean Richard

ÇEVİREN

Özge Özdemir

EDİTÖR

Murat Çaylı

YAYIN DANIŞMANI

Altay Tayfun Özcan

SON OKUMA

İnayet Bebek

KAPAK GÖRSELİ

The Crusader Bible, MS M.638, fol. 11r.

KAPAK TASARIMI

Şevket Dönmezoğlu

SAYFA DÜZENİ

Hilal Yazlık

BASKI-CİLT

Repar Dijital Matbaası

ISBN

978-625-7459-48-8

SERTİFİKA NO.

40675

“HISTOIRE DES CROISADES” de Jean Richard © Librairie Arthème Fayard 1996.

Selenge Yayınları,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad., No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45
www.selenge.com.tr
E-posta: selenge@selenge.com.tr

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında
metin ya da görseller yayınevini izni
olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ.....	11
ÖN SÖZ	15
KRONOLOJİ.....	21
SOYAĞACI TABLOLARI.....	29

BİRİNCİ BÖLÜM HAÇLI SEFERİ'NİN KÖKENLERİ

HAÇLI FİKRİNİN DOĞUŞU	33
HAÇLI SEFERİ ARİFESİNDE BATI TOPLUMU	36
XI. YÜZYILDA DOĞU	42
DOĞU'DAKİ BATILILAR VE HAC.....	46

İKİNCİ BÖLÜM II. URBANUS VE II. PASCHALIS'İN HAÇLI SEFERİ

PAPANIN ÇAĞRISI.....	51
II. URBANUS'UN SÖYLEMEDİKLERİ	56
HAÇLILARIN YOLA ÇIKIŞI: 1095-1096.....	59
GERİDEN GELENLER.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ'NİN DOĞU'YLA İMTİHANI

KONSTANTİNOPOLİS'E GİDEN YOL.....	67
1096-1097 YILLARINDA BİZANS SORUNU	74
ANTAKYA'YA İLERLEYİŞ.....	77
UZUN BİR SURİYE YAZI.....	84
KUDÜS'ÜN FETHİ.....	91
FETİHTEN SONRAKİ DÖNEM	97
1101 HAÇLI SEFERİ FELAKETİ.....	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUTSAL TOPRAKLAR, DENİZAŞIRI YENİ BİR ÜLKE

HANEDANLAR.....	106
Kudüs Kralları.....	107
Antakya Prinkepsleri.....	110
Urfa Kontları	111
Trablus Kontları	112
FEODALİZM Mİ FEODALİZMLER Mİ?	115
BİR KOLONİ TOPLUMU	122
FRANK DEVLETLERİNİN YÖNETİM KADROSUNDAKİ DOĞULULAR	127
FRANK DEVLETLERİ VE LATİN KİLİSESİ.....	134
DİNDAR BİR HAYAT VE KENDİNE HAS YANLARI.....	140

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ SEFERDEN İKİNCİ SEFERE

UFUKTA YENİ BİR HAÇLI SEFERİ VAR MIYDI? 1110 YILINA KADAR FRANK DEVLETLERİNİN KUZEYİ	150
BİZANS İLE SELÇUKLULAR ARASINDAKİ KUZEY FRANK DEVLETLERİ.....	156
KUDÜS KRALLIĞI'NIN ZAHMETLİ İNŞAASI VE II. CALLIXTUS'UN HAÇLI SEFERİ	161
IOANNIS KOMNENOS VE ZENGÎ ARASINDAKİ FRANK SURİYESİ: URFA'NIN DÜŞÜŞÜ	169
III. EUGENIUS'UN HAÇLI SEFERİ.....	177
İKİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEKİ YENİLGİLER.....	184

ALTINCI BÖLÜM

BİZANS VE SALÂHADDİN'İN ARASINDA: LATİN DOĞU'NUN TEHLİKELERİ

KUZEY SURİYE'NİN ÇÖKÜŞÜ VE THIERRY DE FLANDRE'İN SEFERİ	191

BİZANS'IN DÖNÜŞÜ VE MANUEL KOMNENOS'UN HAÇLI SEFERİ ÇAĞRISI	197
MISIR VE III. ALEXANDER'IN HAÇLI SEFERLERİ	202
KUTSAL SAVAŞ VE SALÂHADDİN'İN YÜKSELİŞİ	210
HAÇLI SEFERİ VE KRALİYET VERASETİ: ZOR BİR ON YIL.....	218
HITTİN VE FRANK KRALLIĞI'NIN ÇÖKÜŞÜ	224

YEDİNCİ BÖLÜM

KRALLARIN KUTSAL TOPRAKLARI YENİDEN FETHETME GİRİŞİMLERİ: ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1188-1205)

DOĞU'YA GİDEN YOLDA ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ	234
ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NİN BAŞARISI: AKKA KUŞATMASI	241
İMPARATOR VI. HEINRICH'NİN HAÇLI SEFERİ	247
FRANK DEVLETLERİNİN CANLANMASI	253
DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ.....	257
DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NİN SONUÇLARI.....	267

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BİR KURUM OLARAK HAÇLI SEFERİ

HAÇLI SEFERİ'NİN HUKUKİ TEORİSİ VE HAÇLI YEMİNİ.....	274
HAÇLILARIN ORDUYA ALINMALARI.....	278
HAÇLI SEFERLERİ'NİN FİNANSMANI.....	284
HAÇLI SEFERLERİ'NİN LOJİSTİĞİ	290
ORDUNUN AHLAKI.....	295
KURUMSAL OLMAYAN HAÇLI SEFERLERİ.....	299

DOKUZUNCU BÖLÜM

SAVAŞ VE DİPLOMASİ:

KUDÜS KRALLIĞI'NIN YENİDEN İNŞASI

III. INNOCENTİUS VE BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ	307
PAPALIK ELÇİSİ PELAGIOS'UN MISIR HAREKÂTI.....	312

KUDÜS KRALI II. FRIEDRICH HAÇLI SEFERİ'NİN EŞİĞİNDE	319
ALTINCI HAÇLI SEFERİ VE YAFA ANTLAŞMASI.....	324
BARONLARIN HAÇLI SEFERİ.....	330
“KRALİYET ANTLAŞMAMIZ” VE BİR POLİTİKANIN SONU.....	335

ONUNCU BÖLÜM 1250: DÖNÜM NOKTASI

AVRUPA'NIN KUTSAL TOPRAKLAR KAYGISI ARKA PLANA MI DÜŞÜYOR?	343
AZİZ LOUIS'NİN HAÇLI SEFERİ	348
MISIR SEFERİ	353
AZİZ LOUIS'NİN SURİYE'DE KALIŞI	359
YÜZYILIN ORTASINDA: HAÇLI SEFERİ ÇABALARI MUALLAKTA MI KALDI?	364
HAÇLI SEFERİ'NİN HUKUKİ TEORİSİ VE MİSYONERLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI	369

ON BİRİNCİ BÖLÜM KUTSAL TOPRAKLAR'DA YENİ BİR FRANK TOPLUMU

SALÂHADDİN'İN FETHİNİN SONUÇLARI VE YENİDEN YAPILANMA.....	377
FRANK LORTLUKLARININ DÖNÜŞÜMÜ	382
LATİN DOĞU'DA TİCARET	388
TOPLULUKLAR VE ST. SABAS MUHAREBESİ	393
XIII. YÜZYIL FRANK TOPLUMUNDA LATİN KİLİSESİ	399
ASKERÎ TARİKATLAR: KALICI BİR BATI VARLIĞI	405

ON İKİNCİ BÖLÜM MOĞOLLAR DÖNEMİNDE HAÇLI SEFERİ

TATARLARA KARŞI BİR HAÇLI SEFERİ	413
İSLAM İMPARATORLUĞU'YLA FRANKLAR KARŞI KARŞIYA	418
MOĞOL TASARISI	424

SEKİZİNCİ HAÇLI SEFERİ.....	427
AZİZ LOUIS VE İNGİLTERE PRENSİ EDWARD'IN HAÇLI SEFERİ	431
PAPA X. GREGORIUS'UN HAÇLI SEFERİ.....	436

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANK KUTSAL TOPRAKLARI'NIN SONU

EŞİT OLMAYAN ANTLAŞMALAR DÖNEMİ.....	445
KUTSAL TOPRAKLAR ANJOU İMPARATORLUĞU'NUN PARÇASI OLUYOR	449
MOĞOLLARIN ÇABALARI	454
CHARLES D'ANJOU'NUN PLANLARI VE HAÇLI SEFERİ	458
SON FRANK TOPRAKLARININ KAYBEDİLMESİ VE IV. NICHOLAS'IN HAÇLI SEFERİ.....	462
AKKA'NIN DÜŞÜŞÜNDEN SONRA	467
HAÇLI SEFERİ PROJELERİ	470
 SONUÇ.....	 475
KAYNAKÇA	483
DİZİN.....	497

HARİTALAR TABLOSU

Harita 1: Birinci Haçlı Seferi'nin Rotaları.....	70
Harita 2: Suriye'de Birinci Haçlı Seferi (1097-1100).....	85
Harita 3: Kudüs Krallığı.....	108
Harita 4: XII. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya Prinkepsliği.....	111
Harita 5: Urfa Kontluğu.....	112
Harita 6: Trablus Kontluğu'nun En Geniş Sınırları.....	114
Harita 7: Haçlılar Döneminde Kudüs (Vincent ve Abel'e göre).....	141
Harita 8: Antakya Savaşları: Antakya Prinkepsliği'nin Halep Sınırı.....	151
Harita 9: Antakya Prinkepsliği'nin Kuzey Sınırı.....	173
Harita 10: Doğu'ya İkinci Haçlı Seferi.....	180
Harita 11: Kral Amaury'nin Mısır Harekâtı ve Transürdün Topraklarında Harekât.....	204
Harita 12: Şam Sınırı: XII. Yüzyılda Celile, Samarya ve Sueth Bölgesi.....	213
Harita 13: Üçüncü Haçlı Seferi.....	236
Harita 14: Dördüncü Haçlı Seferi'nin İlerleyişi.....	261
Harita 15: Nil Deltası ve 1218-1221 ila 1249-1250 Harekâtı.....	314
Harita 16: Yeniden Kurulan Kudüs Krallığı: 1241-1244.....	336
Harita 17: XIII. Yüzyılda Akka.....	395
Harita 18: 1260 Yılından Sonra Moğol İmparatorluğu – Hülâgü'nün Saldırısı (1260).....	416
Harita 19: Sekizinci Haçlı Seferi.....	433

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ

Haçlı Seferleri konusunda dünyanın en önemli uzmanlarından Jean Richard, çok sayıda kaynaktan yararlanarak yazdığı eserinde yaygın kabul edilen bazı tezleri çürütmüş ve konuları tekrarlayarak değil, baştan inceleyerek ele aldığını göstermiştir. Bu nedenle eser XX. yüzyılda yaşamış Batılı bir akademisyenin gözünden Haçlı Seferleri'nin nasıl görüldüğünü anlamak için ideal bir kaynak olabilir. Öte yandan yazar, okuyucunun bazı konuları bildiğini varsaymış ve metne hareket katmak için Aziz Bernard'dan bahsettiği bir cümlede kelime tekrarı yerine, "Clairvaux başrahibi" demekle yetinmiş. Böyle durumlarda, orijinal metne en az düzeyde müdahaleyle çevirdim ve bazen daha açık hâle getirdim. Fakat pedagojik kolaylık sağlayacak toptan bir değişikliği kitabın tamamına uygulamadım. Kişisel tercihim daha analitik, açık ve sistematik bir anlatım olsa da yazarın özgün tarzına sadık kaldım.

Yazar orijinal eserde hiç dipnot kullanmadığı için tüm dipnotlar çevirmene aittir. Okuyucuya kolaylık olması açısından bazı kavramları dipnotlarda açıkladım ve yabancı dilde yazılan bazı cümlelerin Türkçe karşılıklarını sayfanın altında belirttim.

Yazarın kullandığı ifadelerle olabildiğince sadık kalmaya çalışmamın bir başka sebebi, Fransa'nın en yetkinlerinden sayılan bir akademisyenin milletlere ve olaylara bakış açısını göstermek istememdi. Bu görüş, Avrupa'dan bu yana bakan herkesin algısını temsil etmese de yazarın azımsanmayacak sayıda kişiyle aynı bakış açısına ve ifadelere sahip olduğunu tahmin etmek yersiz olmazdı. Ülkemizde, muhtemelen çoğu ülkede olduğu gibi özellikle ortaöğretim tarih derslerinde başka milletlerin gözünden olayların ve ulusların nasıl algılandığı pek aktarılmadığı için iyi bildiğimizi düşündüğümüz olayları, tek yönden ele aldığımız toplulukları başka ifadelerle görünce şaşırabiliyoruz. Bu çeviriyi yaparken gönüllü hissettiğim sorumluluklardan biri de işte bu algı farklılıklarının bilinmesini sağlamaktı. Bu nedenle şahsen katılmadığım, hatta nesnel bulmadığım bazı ifadeleri, olabildiğince birebir çevirdim ve yazarın, kendini milletin tarihinden ve kültüründen tamamen izole etmemesini anlayışla karşıladım.

Bazı teknik noktalara da dikkat çekmek isterim. Fransızca ve diğer Avrupa dillerinde, Hristiyanlıkla ilgili bazı terimler arasında bazen belirgin bazen de oldukça küçük ve tartışma götürür anlam farkları bulunmakta-

dır. Bu farklar her zaman Türkçeye yansımıyor. Örneğin dilimizde “manastır” dış dünyayla iletişimi azaltan, kendini ibadete veren rahip veya rahibeler topluluğunun bir arada yaşadığı yapı grubunu tanımlıyor. Fransızcada *monastère, couvent, prieuré* ve *abbaye* kelimelerinin hepsine karşılık olarak Türkçede sadece “manastır” kullanılıyor. Benzer bir durum, anlamı bazen iç içe geçen Ortodoks, Katolik veya diğer mezheplerde farklı karşılığı olan rahip, papaz, peder, keşiş kelimelerinde de görülebiliyor.

Anadolu şehirlerini günümüzdeki adlarıyla mı, yoksa o dönemdeki adlarıyla mı çevirmek gerekirdi? O dönemde egemenliği altında oldukları medeniyetin kullandığı hâliyle bırakılırsa hem kronolojik gelişmelere uygun bir terminoloji kullanılacak hem de şehrin tarihi onurlandırılacaktı. Şimdi bildiğimiz adlarıyla kullanırsam, Türk okuyucu için konu daha ilgi çekici olacaktı. Bu nedenle orijinal esere olabildiğince sadık kaldım ve bazen dipnotlarda bazen parantez içinde okuyucuya şehirlerin bugünkü isimlerini hatırlatmaya çalıştım.

Anadolu dışındaki şehir isimlerinden bazılarını dilimizde bilindiği şekliyle yazdım. Örneğin Marsilya (Marseille), Şam (Damas), Dimyat (Damiette). Fakat diğer yabancı şehirleri Türkçede sık geçmedikleri için orijinal yazılışlarıyla bıraktım. Örneğin Limoges, Périgueux.

İlgimi çeken ve okuyucuya aktarmak gerektiğini düşündüğüm birkaç konudan daha bahsetmek isterim. Orijinal eserde *Syrien*, yani tam anlamıyla Suriyeliler kelimesini kullanan yazarın, Suriye Ortodokslarını kastettiği anlaşılıyor. Bahsedilen dönemde Suriye topraklarında uzun zamandır yaşamalarına rağmen Araplardan, Türklerden, diğer milletlerden veya dinlerden bahsederken “Suriyeliler” kelimesini kullanmıyor.

İtalik *Romanya* diye çevrilen ve yazarın Fransızca “*Romanie*” olarak bahsettiği yer, günümüz Romanyası değil, kendini Roma ülkesi olarak gören Bizans topraklarıdır. Nitekim Bizans adı, Roma İmparatorluğu’nun doğu yarısına kitabın konusunu oluşturan dönemlerden çok sonra verilmiştir. Benzer şekilde *Romain* kelimesiyle bahsettiği millet, günümüz Romanya vatandaşları değil, Roma şehrine mensup, Roma İmparatorluğu’nun mirasçısı veya Doğu Roma (yani Bizans) vatandaşlarıdır.

Son olarak çok uzun süren bu zahmetli çeviri sırasında bana devamlı destek veren aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Büyük emekle yazılmış bu değerli eseri hakkını vererek çevirmek, hem yazarın emeğine hem Fransızcaya ve hem de Türkçemize saygıyla yaklaşmak, insanlık tarihinin en önemli olaylarından Haçlı Seferleri’ne ve Orta Çağ insanına borçlu olduğumuz bir yaklaşımdı. Umarım bu yaklaşım, okuyucuya da yansır ve meraklı zihinlerde yeni bilgi ve bakış açılarına katkısı olur. XXI. yüzyıldan bin yıl geçmişe selam olsun. Çeşitli umutlarla

yeni topraklara gelenlere, ülkesini yabancılara karşı savunanlara, “toprağın aidiyeti kimdedir?” diye sorgulatanlara, dinlere ve uluslararası kardeşliğe umut verenlere, kültür etkileşimi sayesinde ileri medeniyet unsurlarını bayrak yarışı gibi birbirine aktaran bilginlere ve filozoflara selam olsun. Hafif esintili bir haziran akşamında, Doğu Akdeniz’de yasemin kokulu bir avluda, suyun sakin sesini dinleyen, zamanın ötesindeki o insana selam olsun. Ve artık bu topraklarda huzur daim olsun.

ÖN SÖZ

Eğer Haçlı Seferleri bu kadar çok tarihçinin ilgisini ve münevver kesimin merakını cezbediyor ve cezbetmeye devam ediyorsa, şüphesiz ki bunun sebebi, bu seferlerin temsil ettiği tarihî olgunun büyüklüğüdür. Ciddi boyutlarda insan kitlelerini inanılması güç bir çabayla harekete geçiren Haçlı Seferleri'nin başlıca itici gücü Hristiyan inancıydı. Seferler çok sayıda soruyu, bunlar da pek çok farklı cevabı gündeme getirdi. Belgeleme düzensizdi ama belge yoğunluğu fazlaydı. Bu durum çağdaşlarının bu girişimlerin sıra dışı karakterinin farkında olduklarını gösteriyordu.

Haçlı Seferleri'ni incelemeye başlarken araştırma alanımızı belirlemek gerekir. Kelimenin tam anlamıyla Haçlı Seferi, Papalığın övülmeye değer bir işle özdeşleştirdiği ve bu girişime katılan savaşçılara ve diğer kişilere ruhani imtiyazlar bahşettiği, çoğunlukla askerî niteliğe sahip bir seferdir. Bu ruhani imtiyazlar, başlangıçta doğuya ve özellikle kutsal doğru yola koyulanlara verilmiş gibi görünse de Hristiyan âlemi içindeki hereketlerle Roma Kilisesi'nin düşmanlarına karşı başlatılan operasyonlara, Hristiyanlığın sınırlarının ötesindeki putperestlere veya dinsizlere¹ karşı başlatılan diğer eylemlere katılanları da içeriyordu. Konstantinopolis'te bir Latin İmparatorluğu'nun ortaya çıkışı hem Bizans İmparatorluğu'na karşı savaşılması hem de ona yardım edilmesi için tasarlanan bir Haçlı Seferi'ne bağlıdır.

Bu kitapta kendimizi, doğudaki Müslümanlar üzerine düzenlenen seferlerle sınırlandırdık. Bu seferlerin, Hristiyanları Türk istilasından korumak ve dinsizler tarafından haksızca işgal edildiğine inanılan Kutsal Toprakları Hristiyan âlemine kazandırmak gibi iki amacı vardı. Haçlı Seferleri'nin doğası, Türk tehdidinin yenilenmesi nedeniyle değişime uğrasa da seferler XIII. yüzyılda nihayete ermedi. Fakat biz, 1095 Konsili'yle başlayıp 1291'de Kutsal Topraklar'daki son kalelerin kaybıyla biten ve Haçlı Seferleri Çağı olarak anılan standard terminolojiye sadık kalacağız. Yine de Haçlı Seferleri Tarihi'nin öncesi olduğunu ve Papa XXII. Ioannes ile Fransa Kralı VI. Philippe zamanında bile, XIII. yüz-

1 “Dinsiz” veya “kâfir” (Fr. *Infidèle*), sadece dini olmayan değil, dönem insanının başka dinden olanlar için de kullandığı bir tabir. Dönem Hristiyanları, Müslümanlar için de “dinsiz/kâfir” tabirini kullanıyorlardı. (ç.n.)

yıldakilere benzer seferlerin planlanmaya devam edildiğini aklımızda tutmamız gerekiyor.

Haçlı Seferleri, vahim 1291 tarihinden sonra bile ayakta kalan Latin Doğu'nun doğumuna sebep oldu. Kıbrıs Krallığı, Arkhipelagos (Nakşa) Dukalığı, Cenovalı ve bilhassa Venedik şehirleri ve Rodos'taki Hospitalier varlığı, XVI. yüzyıl haritasında hâlâ görülüyordu. Bu devletlerden özellikle Kudüs Krallığı, Antakya Prinkepsliği, Urfa ve Trablus Kontluklarının tarihleri, Haçlı tarihiyle yakından ilgiliydi. Seferlerin yapılma sebepleri bu devletlerin karşılaştığı tehlikeler, sıkıntılar ve kayıplardı. Ancak bu politik yapıların varlıkları başlı başına bir araştırma konusudur ve Haçlı Seferleri'nin ötesinde sorular doğurmaktadır. Bu nedenle konuyu ana hatlarıyla çizmekle yetindik.

Tarihçiler çeşitli anlamlara varmışlardır. Birçok doğulu tarihçi, doğu toplumları ve devletlerinin gelişiminde etkili bir unsur olması nedeniyle Haçlı Seferleri'ni doğu tarihinin parçası olarak görmüştür. Bu yaklaşım doğrultusunda sentez makaleleri yazılmıştır. Fakat Haçlı Seferleri, doğuluların hayatlarının merkezinde olmamış, nitekim doğulular da onların özgün karakterini fark etmemişlerdir. Şunu da belirtmeli ki doğu halkları birleşik tek bir oluşum değildir: Müslüman Araplar, çeşitli Hristiyan mezheplerden Suriyeliler, Ermeniler ve Bizanslılar, Frankların varlığından etkilenseler de onlar tarafından derinlemesine şekillendirilmeyen, kendilerine özgü topluluklardı. Bu eserde Doğulu bakış açısının değerini küçümsemeden, Haçlı Seferleri'ni Avrupa tarihiyle sıkıca bütünleşmiş ve Doğuyu etkilemiş bir olgu olarak ele aldık.

Haçlı Seferleri tarihi, kısmen farklı medeniyetlerin (Batı Hristiyan dünyasıyla Doğu'nun) çatışmasıdır. Yine de bu medeniyet çatışmasını sadece Haçlı Seferleri kapsamında düşünmemeliyiz. Jacques Le Goff, meşhur şakasında Hristiyanların Haçlı Seferleri'nden geri getirdiği tek şeyin kayısı olduğunu söyler. Aslında somut pek çok başka unsur Doğudan Batı'ya geçmiştir ama bu geçiş sadece Haçlı Seferleri'yle olmamıştır. 1095'ten önce hacılar Kudüs'e, tüccarlar Konstantinopolis, Antakya ve İskenderiye'ye seyahat ederlerdi. Tüccarlar Haçlı Seferleri'nden yararlanarak Frank Suriyesi'ne yerleşip ticaret ağlarını genişletmelerine rağmen Bizans ve İslam devletlerinde değerli mamuller aramaya devam ediyorlardı.

Medeniyetin diğer unsurlarına gelirsek, Doğu Frankları'nın kendilerini çevreleyen dünyaya kapalı olmadıklarını görürüz. Araplar tarafından korunan antik eserlerin çoğu, elbette İspanya üzerinden yapılan çevirilerle Batı'ya aktarılmıştı. Fakat Trablus'ta çevrilen ve Batı'da ahlak ve siyaset literatürünün kaynağı hâline gelen *Sırr'ül Esrar*, Latin Doğu'nun, başkalarının fikirlerinin yayılması çabasına yabancı olmadığını gösteriyor. Doğuya yerleşen Haçlılar, keşfettikleri halklar ve ülkelerle ilgilenmişlerdi. Bizler bu keşif iştahının kanıtını, Foucher de Chartres

ve Jacques de Vitry gibi kronik yazarlarına borçluyuz. Fakat burada da Doğu Hristiyanları veya İslam'la olan temaslarda olduğu gibi Haçlılar dışında kişiler vardı. Doğu ve Batı arasındaki ilişkilerin tamamını Haçlı Seferleri tarihiyle ele almak mümkün değildir. Nitekim bu eserde ilişkilerin detaylarına girmeyeceğiz.

* * *

Haçlı Seferleri tarihi, öncelikli olarak batıdan doğuya –daha doğrusu Orta Çağ'daki ismiyle Suriye'ye- yapılan yolculukların tarihidir. Bu, dönemin insanların üstlendiği devasa çabanın tarihidir. Bu çaba, Hristiyan mülkü olarak gördükleri toprakların geri alınmasını ve korunmasını hedeflediği için “Avrupa'nın büyümesi”nde özgün bir yere sahiptir. Bu dönemde yazılan *Pèlerinage de Charlemagne* adlı *chanson de geste*,² Batı'nın büyük Karolenjler zamanından beri Kutsal Mekânlar'ın kaderinden nasıl endişe duyduğunu anlatır. Bu endişe giderek artmış ve XI. yüzyılın sonundan itibaren insanların iki asır boyunca Levant kıyılarına gitmelerine neden olmuştur. İmkânsız gibi görünen hayaller gerçek olmuş, Batı Hristiyanları büyük saygı gösterdikleri ve bir gün geri dönmeyi umdukları Kutsal Mekânlar'la temas hâlinde yaşamışlardır.

Bu sıra dışı bir maceraydı. Bu eserde klasik yöntemeye uygun olarak, her seferi başlangıç noktasından başlayıp, hazırlık ve gelişme süreçleriyle takip ettik. Amacımız, seferlere iştirak edenlerin duygularını, endişelerini, sıkıntılarını, zaferlerini ve yenilgilerini keşfetmekti. Ayrıca çağın kaynakları göz önüne alındığında makul görünmeyen bu girişimleri, neyin mümkün kıldığını tartışacağız. Batı'nın siyasi, kurumsal, zihinsel ve ekonomik yapılarının böylesi uzun süren bir çabayı destekleyebilmesi gerekiyordu. Haçlı Seferleri'nin geçici bir girişim olmadığını, Clermont çağrısının 900. yıldönümünde unutulmaya yüz tutmadığını vurgulayacağız. Haçlı Seferleri iki yüzyıl boyunca farklı tempolarda da olsa gevşemeden devam etti. Onları Avrupa tarihinde büyük bir olgu hâline getiren de bu istikrardır.

“Haçlı Seferi'nin insanları”nı (Régine Pernoud'ya ait bir tabir) canlı gözlemlemek, sıra dışı bir insan deneyimini anlamak demektir. Erken Orta Çağ Avrupası'nın dar dünyasında şekillenen insanlar, alışık olduklarından çok farklı toplumlarla, siyasi yapılarla ve doğal şartlarla karşılaşmışlardı. Orada, askerî operasyonlar ve diplomatik görüşmeler yürütmek, ittifaklar tesis etmek ve devletler kurmak zorunda kalmışlardı. Ayrıca mimari anlayışlarını ve dinî hayatlarını bu karmaşık dünyaya uydurmalıydılar ve bütün bunları düşmanca bir ortamda kalıcı bir şekilde

2 Kahramanlık destanı. (ç.n.)

yapmalıydılar. Alışık oldukları evrene yabancı bu koşullarla başa çıkar-ken beklenmedik yetenekler sergilediler.

Haçlı Seferleri değerlendirildi, yargılandı ve farklı dönemlerin düşünce, hassasiyet hatta ön yargılarını yansıtır şekilde tartışıldı, övüldü ve kalandı. Kuşkusuz öyle olmaya da devam edecektir. Yaşadıkları müthiş maceraya cesaretlerini, korkularını, inançlarını, yeteneklerini ve başarısızlıklarını katan bu büyük dramın kahramanları, daha iyi tanımayı umduğumuz insanlardır.

Arka planı da görmezden gelemeyiz. Orta Çağ Doğusu'nun tarihi, tüm karmaşıklığıyla Haçlıların ve Asya'ya yerleşenlerin eylemlerine bağlam oluşturunuyordu. Bu tarih, çağdaşlarımızın her zaman aşına oldukları bir konu değildir. Bu nedenle onu, ana hatlarıyla resmedecek fakat Haçlı Seferleri'yle doğrudan alakalı olmayan detaylara girmeyeceğiz.

Doğu isimlerinin alfabemizle nasıl yazılacağı, her zaman hassaslığını koruyan bir sorudur. Biliyoruz ki farklı dil bilimi alanlarının kendilerine has alışkanlıkları vardır. Biz uluslararası platformlarda en sık rastlanan yazımlarını benimsemeyi tercih ettik. Böylece kaynak kitapların dizinlerinde daha kolay araştırma yapılabilir.³

* * *

Bu noktada borçlu olduğumuz kişilere teşekkürlerimi sunmalıyım. Haçlı Seferleri'yle ilgili tarihî araştırma erken bir tarihte başlamıştı ve sosyal bilimciler, seferlerin tarihiyle ilgili metinleri toplamaktan geri durmamışlardı. Arap kaynaklarını ihmal etmeyen Joseph Michaud, konunun ilk büyük sentezi *Histoire des Croisades*'ı bir klasik olarak literatüre kazandırmıştır. Joseph Reinaud da bu eserden alıntılar yapmıştır. XIX. yüzyılın sonu büyük akademisyenlerin çağıdır: Heinrich Hagenmeyer, Reinhold Röhrich (Sayesinde Latin Doğu'ya yapılan Haçlı Seferleri'nin kronolojisi dikkatle sıralanmıştır), Paul Riant (Yorulmak bilmez metin editörü, Académie des Inscriptions et Belles-lettres tarafından üstlenilen *Recueil des*

3 Burada, yazarın Fransız okuyucu için düştüğü bu nota ek olarak, Türkçe çeviride özel isimler için tek bir yöntem izlemediğimizi ekleyebiliriz. Kişi ve yer adlarını, eğer Türkçe'yle bütünleşmiş ve yaygın bilinen bir versiyonları varsa o şekilde çevirdik (Örneğin Tyre=Sur, Bethléem=Beytullahım, Nur al-Din=Nüreddin). Diğer yabancı isimleri (çoğunlukla Avrupa isimlerini) kitabın orijinal dili Fransızca olması sebebiyle Fransızca yazımlarıyla bırakıp isme gelen ekleri okunuşuna göre çektik (Louis, Lui okunur; dolayısıyla Louis'e şeklinde çekilir). Bizans kişi adlarını bu kapsama almadık. Bu isimleri, Türkiye'de aşına olduğumuz telaffuzlarına olabildiğince sadık kalarak çevirdik (Fransızca'ya Jean Comnène şeklinde çevrilse de orijinalinin Ioannis Komnenos olması gibi). (ç.n.)

Historiens des Croisades girişimini devam ettirmiş ve Latin Doğu Topluluğu'nu kurmuştur). *Revue de l'Orient Latin* tarihçilerin eserlerini bir araya getirmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Jean Longnon ve Louis Bréhier yeni eserlerin yolunu açmıştır. René Grousset'nin ustaca sentezlediği *Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem* (1934-1936) eseri, konu hakkında yeni araştırmalar için hâlâ vazgeçilmez bir başlangıç noktasıdır. Bu eser Paul Pelliot, Gaston Wiet ve Henry Massé gibi birçok büyük oryantalistten yardım görmesine rağmen bu tarihin tamamını anlatan bir kişiden çıkmış gibi görülmüştür.

Ardından başka eserler de ortaya çıkmıştır. Sir Steven Runciman ve Francesco Cognasso'nun eserleri René Grousset'ninkinden ayrırsa da aynı gelenekle yazılmışlardır. Ancak II. Dünya Savaşı'nı takip eden otuz yılın büyük eseri, ortak bir çalışmanın ürünü altı ciltlik bir koleksiyondur. Bu koleksiyon XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar Haçlı Seferleri'nin bütün alanlarını kapsayan, Frank, Müslüman ve Ermeni Doğusu'nun ve Bizans tarihinin incelendiği bir çalışmadır. Kitabımızda, John L. La Monte tarafından başlatılan ve Kenneth M. Setton'ın sebatı sayesinde tamamlanan bu vazgeçilmez eserden yoğun olarak faydalandık.

Bununla birlikte esas sorular tekrar tekrar derinlemesine incelenmeye devam edilmiştir. Carl Erdmann ve Etienne Delaruelle zamanından beri Haçlı Seferi fikri, Paul Rousset, Paul Alphandéry ve Alphonse Dupront'un eserlerine konu olmuştur. *The First Crusade and the Idea of Crusading* kitabında Jonathan Riley-Smith yeni bir açıdan ele almış ve yakın zamanda başka eserler de yayınlanmıştır.

İngiltere'ye özgü bir alan olarak Haçlı Seferleri'nin askerî tarihinin yanı sıra ekonomik tarihi de büyük aşama kaydetmiştir. Claude Cahen'in *La Syrie du Nord*'uyla başlayan monografiler, Latin Doğu devletleriyle sefere katılan Frankların ve Müslümanların yaşam hikâyelerini inceleyerek bilgi dağarcığımızı oldukça zenginleştirmiştir. Belgeler veya araştırma konuları üzerinde yapılan sayısız çalışmalar, birçok soruya ışık tutmuştur. Öğrencilerin de olduğu daha geniş bir okuyucu kitlesinin faydalanabileceği kullanışlı ve bilgiyle donatılmış sentezler ortaya çıkmıştır. Bunların arasında, çok defa revize edilen ve iki defa İngilizceye çevrilen Hans Mayer'in *Geschichte der Kreuzzüge*'sini ayrı bir yere koymak gerekir. Ayrıca Fransız okuyucular, *Les Croisades* başlığı altında Cécile Morrison, Zoé Oldenbourg, Kanon Platelle, Michel Balard ve Jonathan Riley-Smith'in kendi bakış açılarından yazdığı eserlerden faydalanabildiler. Régine Pernoud'nun yakın zamanda yazdığı *Les Hommes de la croisade* ve editörlüğünü Riley-Smith'in yaptığı *Atlas des croisades* da önemli kaynaklardandır.

Alan çok geniş olmasına rağmen günümüzde bu konudaki kaynak kitaplar bollaşmıştır. Artık makalelerin, konferansların sayısını takip etmek mümkün değil. Bize özetleri gönderen ve makalelerinden çokça faydalan-

dığımız kişilere de teşekkürü borç biliriz. Bu işlerin yükselen medcezirde dağılmasının önüne geçmek amacıyla, *Société de l'Orient Latin*'ın uzak varisi *Société pour l'histoire des croisades et de l'Orient Latin*'ın kuruluşunda bulunduk. Bu vesileyle toplulukta çalışmış ve hâlen çalışmaya devam eden, bülten yayımının ve birçok konferansın toplanmasını sağlayan kişilere teşekkür etmek istiyoruz. Katılımcı sayısının çokluğu bile, Haçlı tarihine ilginin yeniden doğuşunu göstermeye tek başına yetiyor.

Umuyoruz ki bu yeni eserin Haçlı Seferleri hakkındaki bildiklerimize dair önemini göstermeyi başaramış, alıntıladığımız akademisyen ve araştırmacıların işlerini yanlış yorumlamamışsındır. Bu kişilerin çoğuyla arkadaş olsak da yakın zamanda kaybettiğimiz ikisinin, (Joshua Prawer ile Maurice Chehab'ın) adını anmadan geçemeyeceğiz. Ek olarak bizi elli yıldan daha uzun bir süre önce Haçlı Seferleri tarihiyle tanıştıran işlerin mimarları Claude Cahen, Jean Longnon, Paul Deschamps, Henry Seyrig ve Paul Pelliot'ya teşekkür borcumuzu ödemek isteriz. En çok da ustamız olarak kabul ettiğimiz, 1947'de *Royaume latin de Jérusalem* kitabımıza ön söz yazan ve bir gün bizim de öğrencileri bu alana heveslendirmemizi uman René Grousset'ye teşekkürlerimizi sunarız.

Ayrıca başta ailem olmak üzere bu kitabın tamamlanmasına yardım edenlere teşekkür ediyorum. Agnes Fontaine'e özel bir not düşmeliyim zira onun desteği olmasaydı bu yolculuğa çıkmaya çekinirdim.

KRONOLOJİ

1071	Bizans Malazgirt'te mağlup oldu. Atsız Kudüs'ü aldı.
1074	VII. Gregorius'un doğu seferi projesi.
1077	Kudüs, Atsız b. Uvak tarafından tekrar alındı.
1095, Mart	Plaisance Konsili.
1095, Kasım	Clermont Konsili.
1096, ilkbahar	İlk Haçlıların yola çıkışı ve Yahudi karşıtı ayaklanmalar.
1096, Ağustos	Baronların yola çıkışı.
1096, Ekim	Haçlılar, Kserigordon ve Kibotos'ta ilk felaketleri yaşadılar.
1097, 19 Haziran	İznik alındı.
1097, 5 Temmuz	Dorylaeum (Eskişehir) Muharebesi.
1097, Aralık -1098, 3 Haziran	Antakya kuşatması.
1098, Şubat	Baudouin Urfa'da.
1098, 28 Haziran	Kürboğa karşısında Antakya Gölü zaferi.
1098, Ağustos	Kudüs Mısırlılar tarafından geri alındı.
1099, 15 Temmuz	Kudüs ele geçirildi.
1099, 12 Ağustos	Askalan zaferi.
1100, Temmuz	Godefroy öldü.
1100, Ağustos	Bohemond esir düştü. Tancred, Antakya naibi oldu.
1101, Nisan-Mayıs	Cenovalıların Haçlı Seferi. Arsur ve Kayseri ele geçirildi.
1101, 7 Eylül	Remle zaferi.
1101, Ağustos-Eylül	1101 Haçlı Seferi felaketi: Merzifon ve Ereğli yenilgileri.
1102	Raymond de Saint-Gilles Tartus'u aldı.

1102, Mayıs	I. Baudouin'ın Remle yenilgisi ve Yafa zaferi.
1103	Akka'nın alınması. Bohemond'un serbest bırakılması.
1103-1109	Trablus kuşatması.
1104	Harran yenilgisi. Baudouin de Bourcq'un yakalanması.
1107	Bohemond Avlona'da karaya çıktı.
1108, Eylül	Devol Antlaşması.
1108	Baudouin de Bourcq serbest bırakıldı. Tancred'e savaş açıldı.
1109, 12 Temmuz	Trablus ele geçirildi.
1110-1113	Atabeg Mevdud'un seferleri.
1113-1115	Kaysun, Raban ve Ermeni yerleşim yerlerin Urfa Kontu Baudouin tarafından işgal edildi.
1115	Porsuk'un Tell Dânis'te yenilmesi.
1118	Tapınak Şövalyeleri Tarikatı kuruldu.
1118, Mars-Nisan	I. Baudouin Farama'yı ele geçirdi ve öldü.
1118, 28 Haziran	Antakya Prinkepsi Roger Kanlı Meydan'da öldü. II. Baudouin naip oldu.
1119, 14 Ağustos	Baudouin'ın Tell Dânis zaferi.
1123	II. Baudouin'ın yakalanması.
1122-1124	Venediklilerin Haçlı Seferi.
1124, 7 Temmuz	Sur'un alınması.
1128	Nûreddîn Zengi Halep emîri oldu.
1129	Foulques d'Anjou'nun evliliği ve Şam'a sefer düzenlenmesi.
1131, 21 Ağustos	II. Baudouin öldü.
1132	Hugues du Puiset olayı.
1136	Raymond de Poitiers Antakya prinkepsi oldu.
1137	İoannis Komnenos'un Antakya saldırısı. Şayzar kuşatması. Trablus Kontu Pons öldü. Foulques Montferrand'da kuşatıldı.
1139	Thierry de Flandre'nin ilk hac yolculuğu.
1142	İoannis Komnenos Antakya'da.

1142 veya 1144	Krak Hospitalier Tarikatı'na bırakıldı.
1144, 26 Aralık	Urfa'nın düşüşü.
1145, 14 Aralık	İkinci Haçlı Seferi ilan edildi.
1146, 31 Mart	Aziz Bernard, Vézelay'de.
1146, 25 Aralık	Aziz Bernard, Spire'de.
1147, 24 Ekim	Lizbon Haçlılar tarafından alındı.
1147, Kasım-Aralık	Alman orduları Anadolu'da mağlup edildi.
1148, Mart	VII. Louis Antakya'da.
1148, 23-28 Temmuz	Şam kuşatması.
1149, 29 Temmuz	Raymond de Poitiers Fons Murez'de yenildi ve öldü.
1150, Mayıs	II. Joscelin'in esir düşmesi.
1150, Ağustos	Urfa Kontluğu'nun Bizans'a bırakılması.
1153	Renaud de Châtillon Antakya prinkepsi oldu.
1153, 19 Ağustos	Askalan'ın alınması.
1154	Nûreddîn'in Şam'ı ele geçirmesi.
1157	Nûreddîn'le savaş ve Şayzar'a saldırı. Thierry de Flandre'in üçüncü seferi.
1159	Manuel Komnenos Antakya'ya girdi.
1160	Renaud de Châtillon yakalandı.
1163	İlk Mısır harekâtı. Nûreddîn'in Bekâa'da yenilmesi.
1163, 11 Ağustos	Nûreddîn'in Harim zaferi.
1164	Mısır'a ikinci sefer.
1167	Mısır'a üçüncü sefer. Babeyn yenilgisi ve İskenderiye'nin kuşatılması.
1169, Ekim-Aralık	Dimyat'a Frank-Bizans harekâtı.
1170-1172	Nûreddîn ve Salâhaddîn'in Transürdün harekâtı.
1174	Salâhaddîn'in Şam emîri olması. Amaury'nin ölümü.
1176	Manuel Komnenos'un Miryakefalon yenilgisi.
1177	Philippe de Flandre'in Haçlı Seferi. Harim kuşatması.
1177, 25-26 Kasım	IV. Baudouin'in Montgisard zaferi.

- 1180 IV. Baudouin'ın Banyas Ormanı ve Yakup Geçiti'nde yenilmesi.
Kudüs Kraliçesi Sibylle Guy de Lusignan'la evlendi.
- 1183 Renaud de Chatillon'un Arabistan ve Kızıldeniz seferleri.
Salâhaddîn Halep emîri oldu. Kerak kuşatması.
- 1184 Guy de Lusignan'ın ayaklanması.
Guy de Lusignan'ın tahta çıkışı ve III.
- 1186, Eylül Raymond'un ayaklanması. Şam kervanına Renaud tarafından el konulması.
Hittin felaketi ve ardından, Akka, Yafa, Hayfas,
- 1187, 4 Temmuz Kayserya, Toron, Sayda, Beyrut ve Askalan'ın fethi.
- 1187, 20 Eylül-2 Ekim Kudüs'ün kuşatılması ve teslim edilmesi.
- 1187, Ağustos-Aralık Üçüncü Haçlı Seferi'nin ilanı.
- 1188, 2 Ocak Salâhaddîn'in Sur kuşatmasını kaldırması.
Sicilya filosunun gelmesi. Salâhaddîn'in Trablus önlerinde yenilgisi. Antakya Prinkepsliği'nin bir kısmının fethi.
- 1188, Mart
- 1189, Mayıs Friedrich Barbarossa'nın yola çıkması.
- 1189, Ağustos – 1191, 12 Temmuz Akka kuşatması.
- 1190, 10 Haziran Friedrich'in Kilikya'da ölmesi.
- 1190, Temmuz Henri de Champagne'ın Akka önlerine gelmesi.
Philippe Auguste ve Aslan Yürekli Richard'ın Vézelay'e gelmesi.
- 1191, 20 Nisan Philippe'in Akka önlerine gelmesi.
- 1191, 6 Mayıs Richard'ın Kıbrıs'ta karaya çıkması.
- 1191, 8 Haziran Richard'ın Akka önlerine gelmesi.
- 1191, 7 Eylül Arsür zaferi.
- 1191, Aralık – 1192, Ocak Haçlı ordusu Beyt Nuba'da konuşlandı. Askalan'a geri çekildi.
- 1192, 28 Nisan Conrad de Montferrat öldürüldü.
Henri de Champagne krallığın başına geçti.

1192, Haziran- Temmuz	Ordunun tekrar Beyt Nuba'ya gelmesi.
1192, Temmuz- Ağustos	Richard'ın Yafa zaferi.
1192, 2 Eylül	Frank-Müslüman ateşkesleri.
1193, 4 Mart	Salâhaddîn'in ölümü ve varislerinin rekabete başlaması.
1194	Bakras pususu ve Ermenilerin başarısız Antakya seferleri.
1197	VI. Heinrich'nin Haçlı Seferi. el-Adil'in Yafa'yı geri alması ve Henri de Champagne'in ölümü.
1197, Ekim	Beyrut'un geri alınması. Toron kuşatması.
1198	Dördüncü Haçlı Seferi ilan edildi.
1200	Eyyûbî İmparatorluğu'nun el-Adil tarafından birleştirilmesi.
1201	III. Bohemond'un ölümü ve Antakya taht kavgasının başlaması.
1201, Nisan	Venedikliler ile Haçlılar arasında antlaşma yapıldı (1201-1213).
1202, Ekim-Kasım	Zara kuşatması.
1203	Konstantinopolis'te karaya çıkıldı. II. Isaakios'un yeniden tahta geçti.
1204, 12 Nisan	Konstantinopolis ele geçirildi.
1204, Eylül	Amaury'le ateşkes yapıldı. Sayda ve Yafa yeniden işgal edildi.
1210-1211	Kutsal Topraklar'da düşmanlıkların yeniden başlaması.
1213	Çocukların Haçlı Seferi.
1213	Beşinci Haçlı Seferi ilan edildi.
1215, Kasım	Dördüncü Lateran Konsili.
1217, Ağustos	Avusturya dükünün ve Macar kralının yola çıkması.
1217, Kasım-Aralık	Tabor Dağı kuşatması.
1218, 28 Mayıs	Jean de Brienne'in Mısır'da karaya çıkması.
1218, 24 Ağustos	Zincir Kulesi'nin alınması.
1219, 5 Kasım	Dimyat'ın ele geçirilmesi.
1221, 30 Ağustos	Haçlı ordusunun Baramun'da teslim olması ve Dimyat'ın boşaltılması.

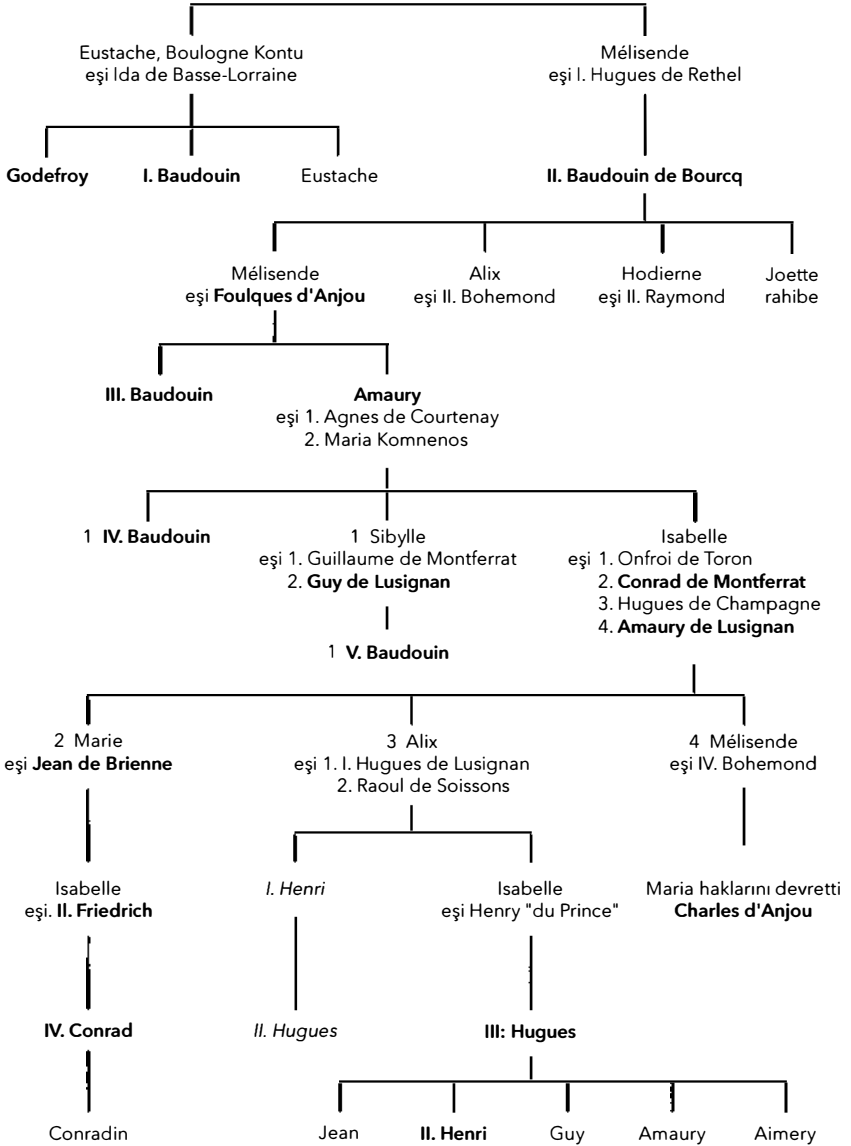
1225	II. Friedrich'in Kudüs Kraliçesi Isabelle'le evlenmesi.
1227, Ekim	Alman ve İngiliz orduların Akka'da karaya çıkması. Sayda ve Kayserya'nın alınması.
1228, 7 Eylül	II. Friedrich'in Akka'ya ulaşması.
1229, 18 Şubat	Yafa Anlaşması ve Kudüs'ün II. Friedrich iadesi.
1230-1233	Filangieri ile Guelf grubu arasında savaş. Akka topluluğu.
1238	IX. Gregorius'un Konstantinopolis'i kurtarmak için Haçlı Seferi düzenlemesi.
1239, Ağustos	Haçlıların Kutsal Topraklar'a doğru yola çıkması.
1239, 13 Kasım	Haçlıların Gazze'de yenilmeleri.
1240, 11 Ekim	Richard de Cornouailles'ın gelmesi.
1241, 23 Nisan	Richard ve Mısır sultanı arasında anlaşma yapıldı.
1243, Temmuz	Sur'un, II. Friedrich'in destekçilerinden alınması.
1244, 23 Ağustos	Kudüs'ün kaybedilmesi.
1244, 17 Ekim	La Forbie felaketi.
1244, Aralık	Aziz Louis'nin Haçlı yemini etmesi.
1245, Haziran- Temmuz	Lyon Konsili.
1248, 25 Ağustos	Aigues-Mortes'tan ayrılış.
1248, Eylül – 1249, Mayıs	Aziz Louis'nin Kıbrıs'ta kalması. André de Longjumeau'nun Moğollara gönderilmesi.
1249, 5 Haziran	Haçlılar Dimyat'ta karaya çıktılar.
1250, 8 Şubat	Bahr es-Sâgir'in geçilmesi ve Mansure Muharebesi.
1250, 6 Nisan	Kralın esir düşmesi ve Fariskur felaketi.
1250, 2 Mayıs	Sultan Turanşah'ın ölümü ve gücün Memlûklere geçmesi.
1250, 6 Mayıs	Dimyat'ın teslim olması.
1252	Aziz Louis ve Memlûklerin ittifakı.
1254, 24 Nisan	Aziz Louis Akka'dan ayrıldı.
1254	Müslümanlarla ateşkes.

1256-1258	St. Sabas Muharebesi; Trablus baronlarının VI. Bohemond'a karşı
1258, Şubat	Bağdat Moğollar tarafından ele geçirildi.
1260	Suriye'de Moğol harekâtı. Halep ve Şam'ın alınması.
1260, Eylül	Moğollar Ayn Calut'ta yenilgiye uğratıldılar. Sultan Baybars'ın tahta çıkması.
1263	Baybars'ın Akka'ya saldırması.
1264	Hülagü'nün Aziz Louis'ye ittifak teklifi.
1265	Kayserya, Hayfa ve Arsur ele geçirildi. Kont Eudes de Nevers'in Haçlı Seferi.
1266	Safed ve Toron'un alınması.
1268	Yafa ve Beaufort'un alınması. Trablus saldırısı. Antakya'nın alınması ve Bakras'ın düşmesi. Sekizinci Haçlı Seferi'nin ilanı.
1269	Aragon Haçlı Seferi
1270	Aziz Louis'nin Haçlı seferi: Tunus harekâtı ve kralın ölümü.
1271	Krak des Chevaliers, Chastel-Blanc ve Akkar'ın ve Montfort'un düşmesi. İngiltere Prensi Edward'ın Kutsal Topraklar'a Haçlı Seferi.
1272, 22 Mayıs	Memlüklerle ateşkes.
1274, Mayıs-Temmuz	İkinci Lyon Konsili.
	Moğol ittifakıyla Haçlı Seferi ilan edildi.
1277, Ocak	Antakya Prensesi Maria'nın taç haklarını Charles d'Anjou'ya devretmesi.
1277, Haziran	Akka'da Charles adına gücün ele geçirilmesi.
1275-1282	Guy, Templierler ve VII. Bohemond arasında savaş.
1281	Moğolların Suriye harekâtı. Humus'ta yenilmeleri.
1285	el-Merkeb'in fethi ve Marakiye'nin terki.
1286	Kıbrıs-Kudüs hanedan birliğinin yeniden kurulması.
1287-1288	Rabban Sauma'nın Roma, Bordeaux ve Paris elçiliği, Moğollarla ortak harekât hazırlığı.

1287	Lazkiye'nin kaybedilmesi.
1288	Trablus'un Prenses Lucia'ya başkaldırması.
1289, 26 Nisan	Trablus'un düşmesi.
1290	Bir Haçlı Seferi ilanı.
1291, 28 Mayıs	Akka'nın düşmesi ve diğer yerlerin boşaltılması.
1299	Moğollar Şam'a girdiler.
1300	Frankların Rosetta ve Tartus'ta karaya çıkmaları.
1303	Arvad (Ruad) Adası'nın kaybedilmesi.

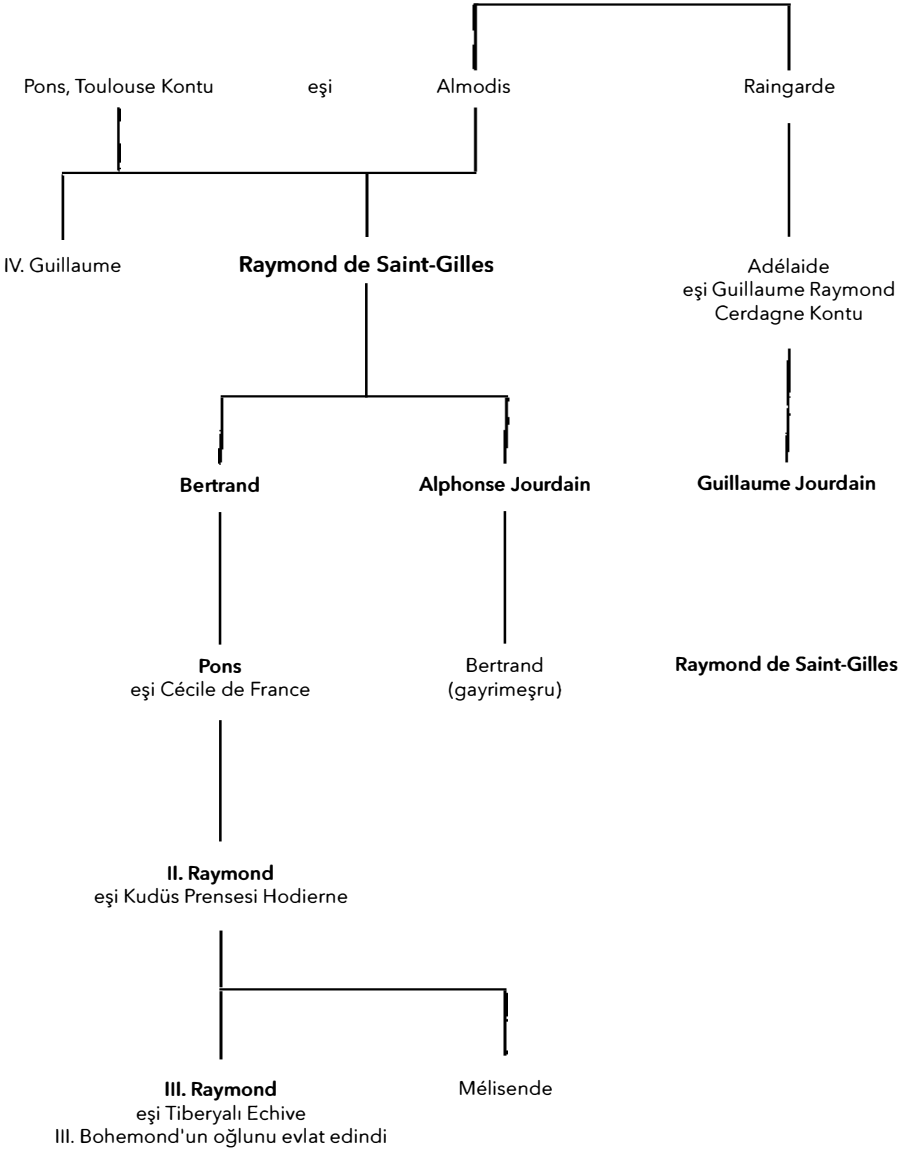
SOYAĞACI TABLOLARI

Kudüs Kral ve Kraliçeleri Listesi

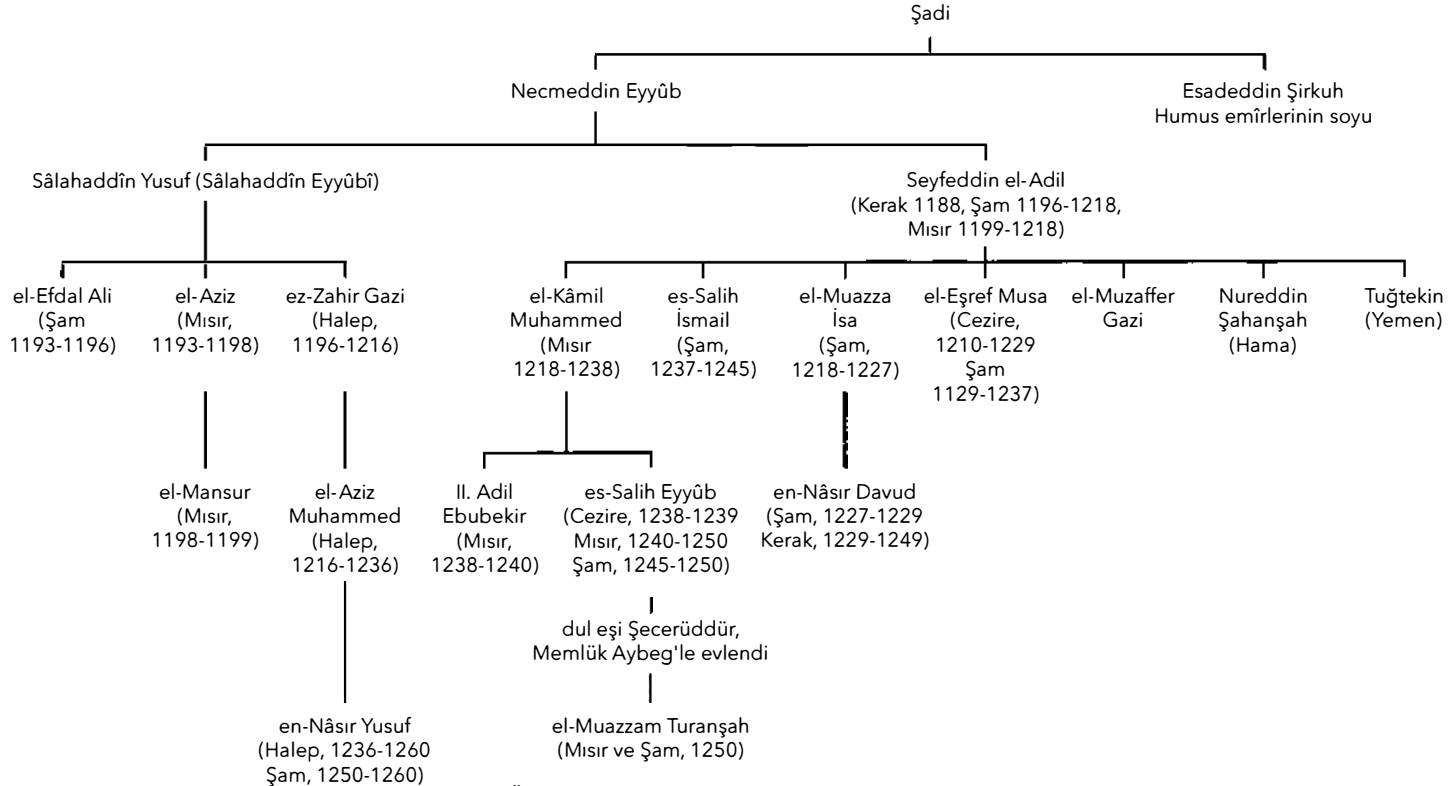

Tahta çıkan krallar **kalin**,
"Krallık lortları" *italikle* gösterilmiştir.

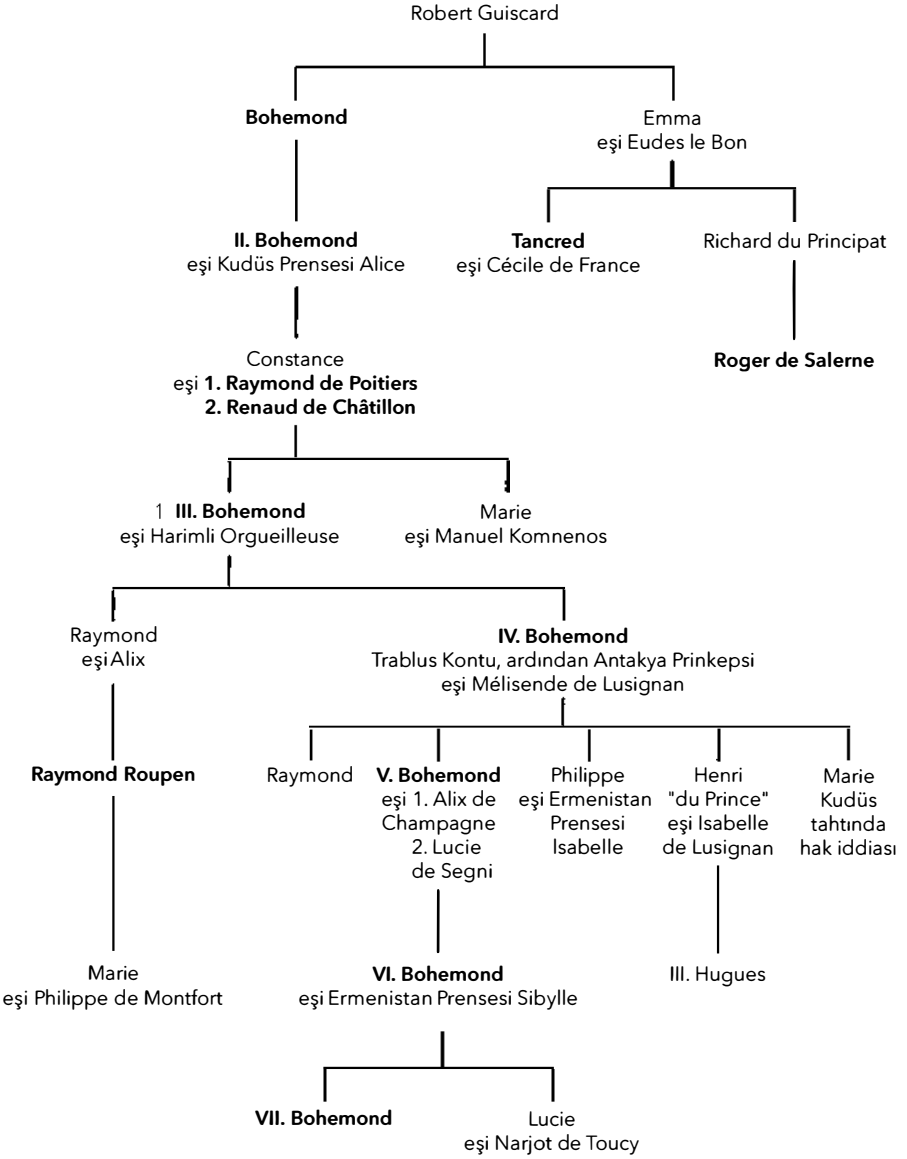
Toulouse Hanedanı'ndan Trablus Kontları

Eyyübî Hanedanı'nın Basitleştirilmiş Soyağacı

Antakya Prinkepleri

Prinkepslik tahtına oturanlar **koyu** renkle gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAÇLI SEFERİ'NİN KÖKENLERİ

27 Kasım 1095'te Clermont d'Auvergne şehrinde sekülerlerin⁴ ve ruhban sınıfının yoğun katılımıyla düzenlenen konsil sonrasında Papa II. Urbanus, dinleyiciler üzerinde ciddi yankı uyandırdığı kesin bir çağrı yaptı. Şanslıyız ki bu çağrının içeriği konusunda oldukça kesin bir fikrimiz var. Fakat papanın çağrısına verilen yanıt ortaya daha fazla soru çıkartıyor. Çünkü bu, aniden on binlerce insanın Doğu'ya doğru yola düşmesini sağlayan bir çalkantı yaratarak Doğu topraklarında yeni bir "milletin" doğmasına sebep oldu. Bu çalkantı iki asır boyunca ve hatta sonrasında da devam edecek, ilk hedef, doğasını aslında o kadar da değiştirmeden dönüşüm geçirecekti. Kutsal Topraklar'daki Latin varlıklarının terk edilmesi sonrasında bile Avrupa'yı savunma görüntüsü altında devam edecekti.

HAÇLI FİKRİNİN DOĞUŞU

Haçlı Seferi'nin doğuşu, tarihçiler arasında kapanmamış uzun bir tartışma konusu olmuş; şüphesiz ki bu tartışma, tam anlamıyla tarihî nitelikte olmayan perspektifleri de uygulamaya koymuştur.

Haçlı Seferi, insan bilincinde hâlâ mevcudiyetini sürdüren bir sorun teşkil eder; savaşın meşruiyeti. İlkel bir Hristiyanlık imajı tüm güç uygulamalarını kökensel olarak reddeder, dolayısıyla konumuz olamazdı. Fakat II. Urbanus'un çağrısı üzerine, dönemin Hristiyanlarının bu imajdan vazgeçmeleri kolay oldu. İnsan öldürmek On Emir'de yasaklanmasına rağmen İsrailoğullarının kendisine mükemmel derecede haklı görünen savaşlar çıkarmasına engel olmadı. İlk yüzyıllarından itibaren Kilise mevkilerini, tanrılara kurban sunmayı reddeden ama duruma göre savaşmayı reddetmeyen askerler dolduruyordu. Roma İmparatorluğu, Hristiyanlaştıktan sonra savaşı kendi siyasi amacını, daha da önemlisi savunmasını gerçekleştirecek bir araç olarak kullanmaya devam etti. Teologlar ilahi yasanın talepleriyle beşerî hükümetin gereklerini uzlaştırmak için çalıştılar. Latin Kilisesi gibi Bizans Kilisesi de insan öldürmeyi kınanacak bir davranış olarak görmeye devam etti. Bizans Kilisesi bir düşmanı öldüren

4 Seküler bu kapsamda, "kilise görevlisi olmayan" anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

askere kefareti zorunlu kılarken, XII. yüzyıl sonlarında Alain de Lille'in *Pénitentiel* adlı eserinde de benzer bir madde vardı: "Her kim bir Paganı veya Yahudiyi öldürür, 40 gün cezaya razı olmalıdır. Çünkü kendisi Tanrı'nın yarattığı ve belki de selamete götürülebilecek birini öldürmüştür."

Ancak devletin gereklilikleri savaşı kaçınılmaz kılabilir. Kilise, hükümdarın savaşa başvurma ve tebaasını savaşa çağırma hakkı olduğunu kabul etti. Bu hakkı geçerli kılan ölçütse, Aziz Augustinus'un haklı savaş tanımıyla belirlendi. Bu, tam olarak Hristiyanları ve "Hristiyanların vatanını" güvenilmez bir saldırgana karşı savunmaktı.

Kilise, egemen gücün yani imparatorun yetkisine müdahale etmek zorunda değildir. Yapabileceği şey, olsa olsa papazların ve piskoposların kan dökmeleri için silahlanma hizmetinden muaf tutulmalarını sağlamak olabilir. Fakat bu prensibin de istisnaları vardı. İmparatorlar sıklıkla görevlerinin bir kısmını piskoposlara devretmişlerdi. Aile reisi performansı sergileyen piskoposların görevi, bazen şehrin savunulması için halkı harekete geçirmektir. Tıpkı Hunlara ve Vandallara karşı olduğu gibi. Yine de cemaatlerini korumak için başvurdukları yöntem çoğunlukla karşı tarafla müzakere etmektir. İlk Müslüman işgali sırasında çok sayıda piskopos, şehirlerinin teslimiyet şartlarını ileten temsilciler hâline gelmişlerdi.

Şunu kolaylıkla kabul ediyoruz: Barbar krallıklar eski Roma İmparatorluğu'na dahil olunca, savaşçı toplumlar medeni toplumun yerini aldı. Bu durum, Hristiyan halkların o zamana kadar yabancı olduğu, savaşı yücelten anlayışı yarattı. Bunu tartışmaya çalışmıyoruz, sadece şunu hatırlamamız yeterlidir: Birçok yazar için "kutsal savaş" kavramının çıkış noktası budur. "Kutsal savaş", dinsizlerin yok edilmesi ya da zorla dine döndürülmeleri yoluyla İsa'nın krallığını genişletmek ve bunun için savaş bir araç olarak kullanmak şeklinde tanımlanabilir. Buna örnek olarak Charlemagne'nın Saksonlara karşı giriştiği savaşı verebiliriz. Éginhard'a göre Charlemagne, bu savaşı putları yok ederek ve Paganları vaftiz ederek tamamlamıştı. Burada yine Éginhard'ın deyimiyle şunu belirtmek gerekir: Saksonlar, Franklar için fazlasıyla yorucu komşulardı ve imparator, onlara karşı dini zorla kabul ettirmekten başka tedbirler de alabilirdi.

Robert Folz'un yazdığı gibi, "misyoner ve savaşçı" bir Charlemagne imajı, çoğunlukla sonraki dönemlerde yaşanan gelişmelerin ürünüdür. Bu gelişmeler, Charlemagne dönemini öven ve onun İspanya ya da İtalya Sarazenleri'ne karşı giriştiği savaşları konu alan şarkıları doğurmuştur. *Chanson de Roland*'da imparatorun, mağluplara ölüm ya da vaftiz arasında seçim yapmalarını teklif ettiği söylenir. Ancak Charlemagne, Kraliçe Bramidoine'ı bu seçimi yapmaya zorlamamıştır çünkü Kraliçe "karşılık beklemeden" dine dönecek biridir. Edebî bir eser, dolayısıyla hayal ürünü olan bu şarkıda, Kilise mensuplarının kesin bir dille ilan ettiği bir prensip vardır. Buna göre inancın kabulü ne güç kullanarak ne de tehdit ederek

mümkündür. Bir dinsiz, sadece birini örnek alarak veya ikna edilerek dine döndürülebilir. Bu nedenle zorla din değiştirme operasyonu olarak sonuçlanan “kutsal savaş” tüm teologlar ve kilise hukukçuları tarafından reddedilmiştir. Haçlılar da genel olarak bu öğüte uymuşlardır.

Diğer taraftan, büyük imparatorun ölümünü takiben tam bir kuşatma altında kalan Batı’da, “haklı savaş” kavramı giderek önem kazanır. Kuzeyden, öldürücü ve ağır tahribat veren akınlarıyla özellikle kiliseleri ve papazları hedef alan İskandinavlar gelir. Geliş sebepleri hem kiliselerin zenginliği hem de İskandinavların Hristiyanlığa duyduğu nefrettir. Doğudan gelen Macar süvarilerse Almanya, İtalya ve Burgonya’ya akınlar düzenlerler. Ve yüzyıllık çaba sonucu, IX. yüzyılın sonunda Llobregat’ya kadar püskürtülen Sarazenler, Provence’ta, Akdeniz’deki adalarda, Güney İtalya’da tekrar ortaya çıkarlar, Aziz Petrus Bazilikası’nı yağmaladıkları Roma’ya kadar ilerlerler.

Müslümanlar Kuzey Afrika ve İspanya’yı fethettiklerinde Batı Hristiyanlığı harekete geçmemiş, ciddi bir direnç gösterenler sadece Vizigot prenslikleri, Akitanya dükleri ve Frank Krallığı olmuştur. Hatta Karolenjler, Narbonne’a ulaşan Arapların ilerleyişini durdurup İspanya sınırını Barselona’ya kadar güvenceye almakla tatmin olmuşlardı. Kordoba şehitlerinin maruz kaldığı zulümden de pek etkilenmemişlerdi.

Sicilya’nın Afrikalı emirler tarafından fethiyle başlayan yeni Sarazen akınları durumu değiştirdi. Papalık için “Aziz Petrus’un mirası”nı korumak mecburidir. Bu mecburiyet ikonaklast imparatorların, papaları kendi hâllerine bıraktığı zamanlarda, Lombardlara karşı koymak için Franklara çağrı yapılmasına sebep olmuştur. IX. yüzyıldaysa İtalya’da Sarazencilere karşı savunma için Dazlak Charles’a çağrı yapmıştır. Bunu takiben VIII. Ioannes, 878’de yayınladığı Papalık buyruğuyla, havarilerin kutsal emanetlerini Sarazencelere karşı korumaları için tüm Hristiyan savaşçıları Roma’ya davet etmiştir. Bu davet, Etienne Delaruelle’e göre hem savaşçılara tanınan ilk belirgin endüljanstır hem de bitkin düşmüş imparatorluk korumasının göz ardı edildiği, ortak bir Hristiyan savunması organizasyonunun ilk denemesidir.

878’deki teşebbüsün devamı gelmez. Alman ve Bizans imparatorları İtalya’da tekrar ortaya çıkarlar. Provence’tan kovulan Sarazenler İtalya’dadır. Fakat XI. yüzyılda “miras”ı yeni bir tehlike tehdit eder. İtalya’nın güneyinde Normanların edindiği nüfuz, komşularını oldukça tedirgin eden bir hâl alır. Bu nedenle 1053’te Papa IX. Leon yeni bir çağrı yaparak bu bozgunculara karşı savaşacak kişilere ruhani mükâfatlar vaat eder. Fakat Papalık ordusu Normanlar karşısında büyük yenilgiye uğrar ve kendisi de esir düşer. Bu, Normanları dahi mahcup eden bir başarıdır.

Papa, savunmayla mükellef imparatorların yardıma koşmadaki eksiklikleri yüzünden, dünyevi hükümdar unvanıyla savaşçılara çağrıda bulunur. Bunu Kilise'ye, özellikle Havariler Petrus ve Paulus'a hizmet için yapılan, dolayısıyla ödülü hak eden yüce bir iş olarak sunar. Dinsizlerin yanı sıra Normanlar gibi gasp ve yağma yaparak yoldan çıkmış Hristiyanlar da birer hedeftir.

Gregoryen diye tanımladığımız reformla (IX. Leo zaten reformcu bir papadır) yeni bir adım atılır. XI. yüzyılın ikinci yarısından sonraki papalar, dünyevi alana giderek daha çok müdahale ederler. II. Alexandre "Simonik⁵ sapkınlıkla" mücadele edilmesi için Milanoluları, bu konuda zorbalık ettiğini düşündüğü kişilere karşı savaşmaya teşvik eder. Diğer tarafta, tahtın veliahtı Harold'dan İngiltere tahtından feragat edeceğine dair söz aldığını iddia eden Fatih William vardır. Normanların lideri William, tahttaki Edward'ı takiben İngiltere tahtına Harold'ın değil kendisinin geçeceğinin önceden kararlaştırıldığını lakin Harold'ın sözünde durmadığını söyler. Bu durum karşısında papa, William'a himayesini sunar. Benzer şekilde Papa II. Alexandre ve ardılları, İspanya'daki Hristiyanları *Reconquista* sırasında yüreklendirirler.

Hepsinden öte Kilise, seküler otoritelerin yetersizliği karşısında XI. yüzyılı karakterize eden "barış" hareketiyle ilgilenir. Bunun sonucunda Kilise'nin, Hristiyanlığı yönetme konusunda kendine tanıdığı sorumluluğu artacaktır.

HAÇLI SEFERİ ARİFESİNDE BATI TOPLUMU

Batı devletinin ve toplumunun tanımı Karolenj döneminin sonunda ortaya çıkar. Bu, iki asır sonra Haçlı serüvenine atılan toplumun ta kendisidir. Doğulular, Haçlıların, tanıdıkları Bizanslı Hristiyanlardan farklı olduklarını idrak ettiklerinde onları "Franklar" olarak adlandırır. Bu ad verme işi de bir gerçekliğe işaret eder: Haçlıların çoğu, Frank kralların ve onlara bağlı kişilerin hüküm sürdüğü topraklardan gelmişlerdir.

"Frankların Kralları": Eski Karolenj İmparatorluğu zamanında yapılan Verdun Antlaşması'yla "dört nehri" sınır belirlemişlerdi. Bu sınırla ayrılan iki eski Karolenj ülkesinin -yani Batı Fransa ve Doğu Fransa'nın- hükümdarları için Frankların Kralı unvanı XI. yüzyılda hâlen kullanımdaydı. Bununla birlikte Doğu Fransa'daki hükümdarların üç tacı vardı: Germen, Burgonya ve İtalya Krallıkları. İtalya'daki hâkimiyetleri eski Lombard Krallığı'nın topraklarıyla sınırlıyken, Bizanslılar Güney İtalya'nın sahil kesimine XI. yüzyıl boyunca hâkim oldular. Fransa krallarının ülkesi Flanders'dan Katalonya'ya kadar uzansa da asıl bölgeleri Orleans ile Oise

5 Simon: Özellikle Orta Çağ'da görülen, kilise makamlarının veya kutsal nesnelerin para karşılığı satılması. (ç.n.)

Vadisi arasında kalan topraklardı. Krallığın geri kalanı, çoğunlukla dük veya kont unvanlı liderlerin yönetimindeki prensliklerden oluşuyordu. Bu dük ve kontlar, krala sadakatle bağlı olmalarına rağmen kendi bölgelerinde oldukça geniş bir özerklikten faydalanıyorlardı. İmparatorluk zamanında da benzer bir yapı vardı fakat hükümdarlar, belirli sayıdaki şehirleri doğrudan kendi otoriteleri altında tutmayı tercih ederlerdi. Kendilerine daha bağlı olan piskoposları kontluk görevleriyle donatırlar ve onları kendi adlarına şehir yöneticisi olarak tayin ederlerdi.

Karolenj Hanedanı'nın parçalanmasıyla ortaya çıkan krallıkların tümünde "Frank modeli" diyebileceğimiz ve feodal toplumu tanımlayan bir yapılar kümesi görürüz. Bu yapının ismi Frank modeli olsa da eski Karolenj sınırlarının ötesinde, Norman ve Macar istilalarının bitimini takiben gelişmeye başladı. İskandinav, Slav ve Macar ülkelerinin Hristiyanlaştırılmasında yaşanan ilerleme de yayılmasını sağladı. Danimarka, Polonya ve Bohemya ulusal düklikler olarak doğdu ve önde gelen yöneticileri imparatorlardan kraliyet unvanları aldı. İsveç ve Norveç birleşerek bir krallık olduklarını ilan ettiler. Papa da Macar ve Hırvat hanedanlarına birer kraliyet tacı bahşetti. Alman ruhban sınıfı, yeni krallıkların metropolitlere biat etmelerini dilemişse de krallıklar bazı özerk piskoposluk konumları elde ettiler. Böylelikle yeni devletlerin tümü Batı Hristiyan dünyasını büyütüyor, Slavlar ise Elbe ve Oder Nehirleri arasında, Almanya ve Polonya ortasında bir Pagan kitlesi olarak yaşıyorlardı.

Frank modelinin farklı formlarda da olsa nüfuz ettiği diğer bölgeler, Müslüman hâkimiyetinden kurtulan eski Vizigot toprakları ve Normanların Bizanstan, Lombardlardan ve Müslümanlardan aldığı Güney İtalya ve Sicilya'ydı. Bu model başka bir grup Norman'ın Anglo-Sakson İngiltere'yi fethetmesiyle tamamen Frank toplumuna girdi ve Kelt ülkeleri İskoçya ve İrlanda'da da etkisini arttırmaya başladı. Böylece Karolenjler dönemi, yeni bir Avrupa yapısıyla tamamlandı. Latin kültürü kıtanın tamamına yayıldı ve Latin dili kendini okumaya veren herkesin ortak dili oldu. Ayinler ve dinî kurumlar bu durumu destekledi. Elbette bazı istisnalar mevcuttu: İspanya, özellikle Kastilya, kendi yazılarını, ayinlerini ve takvimlerini bir süre daha korudu. Keltler ve helenize olmuş Güney İtalya halkları da Latin medeniyetinin nüfuzuna direndiler.

Frank dünyasına entegrasyon, politik ve sosyal bir yapının benimsenmesi anlamına geliyordu. Bu yapıda insanların yönetimi, savaşçı soylulara bırakılmıştı. Bu soylular hem hukuki hem de askerî fonksiyonları yürütüyorlardı. Ayrıca bağlılık ve teknik üstünlük sağlayan feodal sistem çerçevesinde, ağır süvari birliğini oluşturuyorlardı. Süvariler ellerinde kılıç ve mızrakları (artık cirit gibi kullanılmıyordu), kendilerini koruyan örme zincir zırhları ve büyük kalkanlarıyla nizami savaş için eğitilmiş birliklerdi. Birlik, ok ve yay kullanan piyadelerle tamamlanıyordu. Lider-

leri ya Frank aristokrasisiden gelirdi ya da köken dayanışması içindeki büyük Frank ailelere bağlı olurdu. Kan bağı üzerine inşa edilen bir imtiyazın keyfini sürüyorlardı. Gücü elinde bulundurma, bir çeşit hanedan geleneği tarafından meşrulaştırılmıştı. Bu gelenekte ardıllık konusunda anlaşmazlıklar yaşansa da kimin o soyun getirdiği haklardan yararlanabileceği sınırlandırılmıştı. Bu hanedanlar, emrindekilerin itaatinden ve özellikle kendilerine vasallıkla bağlanan hanelerden faydalanıyordu. Eğer bu hanelerde at üstünde ve zincir zırh içinde savaşılabilenler varsa, bu bağın kapsamı dışında kalmaları çok nadirdi. Vasalın birincil görevi derebeyinin bedenini ve onurunu koruması için yardım etmektir. Onu seyahatlerde takip eder ve eğer derebeyi kontun, dükün ya da kralın çağrısına cevap verirse, vasal bağlı olduğu derebeyinin askerî gücünü oluştururdu. Bu dayanışma, Haçlı Savaşları'na asker toplanırken büyük bir rol oynadı.

Vasallığa eşlik eden bir de feodal sistem vardı ki vasala işlemesi için bir parça toprak, bakımını üstleneceği bir at ve malzeme veriliyordu. Aslında vasala verilen imtiyazların tarihi çok daha geriye gidiyordu. Krallar ve ileri gelenler kendilerine sadık kalanlara belirli kamu görevleri verir, gelirini de onlara bırakırlardı. Derebeyleri, otoritelerini komşu toprakların sahipleri üzerinde de kullanmaları için zorlanırlardı. Komşular kendi topraklarına zaten sahip olsalar da derebeyleri onları zorla kendilerine bağlar ve bir unvan verirdi. Fakat vasallığa dahil olmak karmaşık bir işti çünkü kendi toprağı üzerinde tam hak sahibi olan biri, aynı zamanda başka derebeylerinden de *fief* olarak onlarla bağluluk ilişkisine giriyordu. Özellikle soydan birinin ölümü durumunda diğer mensupların intikam gütmesini gerektiren soy dayanışması, bu feodal sistemde sadakat çatışması dâhil her türlü uyuşmazlığa yol açıyordu. Bu nedenle vasallık yapısı, askerî alanda çok etkin olmasına rağmen başka alanlarda daha az tutarlı kalıyor, hatta bu güç ilişkileri bazen yıllar süren çatışmalara sebep oluyordu.

Derebeyleri ve vasalları gibi basit şövalyeler, bazen efendilerinin bazen de bağımsız beylerin işlediği küçük *fief*leriyle köylülerin üstündeki sosyal tabakayı oluşturuyorlardı. Köylülerse neredeyse tamamen kırsalda yaşayan toplumun en büyük kitlesiydi. Kölelik ortadan kaybolmuştu. Kuzey Denizi kıyıları dışındaki birçok bölgede yaygınlaşan serflikse, tarım yapmak için sahibinden ödünç arazi alan serfin üzerine çok ağır şartlar getiriyordu. Yine de serfler miras yoluyla toprağı devredebiliyor, *main-mort*⁶ sistemiyse serflikin yerini almaya çalışıyordu. Bu ortamda köylüler de görevlerinin azaltılması için pazarlığa başlamışlardı.

Serflikin gelişiminin başlangıcı, tarihçilerin hâlâ tamamen çözemedikleri bir probleme bağlıydı. XI. yüzyıl, Haçlı Seferi'nden hemen önce

6 Bir kurum tarafından sahip olunan, süresiz olarak kurum içinde kalarak başkalarına mirasla devredilmeyen gayrimenkul sistemidir. (ç.n.)

Almanya'da yaşanan ciddi geçim krizleri haricinde, demografik anlamda büyük sıçrayışların yaşandığı bir dönem oldu. "Ev sahipleri" ormanlık alanlara veya nadasa bırakılmış topraklara yerleşiyor, aslında XII. yüzyılı niteleyen yeni şehirlerin yaratılması hareketi de bu dönemde başlıyordu. Peki, bu durumda, kalabalık bir iş gücüne yetecek toprağın eksikliğinin o zamandan beri hissedildiğini mi düşünmeliyiz? Bizi şüpheye düşürense, bir sonraki yüzyılda yeni şehirlerin kurulabileceği bu kadar çok alanın bulunabilmesi gerçektir. Eksikliğin kaynağı, derebeylik sisteminin yapısı nedeniyle mera ve avlak için ayrılan büyük arazilerin tarım dışında kalması olabilir. Bazı tarihçiler, topraksız köylü kitlesinin varlığının insanların yeni yerlere göçmesini kolaylaştırmış olabileceğini düşünmektedirler.

Derebeylerinin gelir kaynağı; kiracılarından aldıkları ücretler, arazilerinden geçen tüccarların korunması için toplanan vergiler ve pazarlarda yapılan alışverişten aldıkları paydı. Bu gelirle şövalyelerini yetiştiriyor ve seferlerini finanse etmeye çalışıyorlardı. Elbette gelirin bir sınırı olduğu belliydi. Derebeylik gücü bir şato mülkiyetine bağlıydı ve bu şatolar, Normanların İngiltere'de çok sayıda inşa ettikleri gibi yapay tümsek üzerinde yükselen bir kule ve onu çevreleyen çit ve hendekten oluşuyordu. Taştan dikdörtgen biçimindeki burç ve büyük salon, derebeyliğin atan kalbiydi. Fakat istihkâm gelişme aşamasındaydı: Kanat yapısı hâlâ ilkeldi ve kuleler, Roma kale duvarlarında olduğu gibi dış duvarların tamamlayıcısı olmaya henüz başlamışlardı.

Şatoların eteklerinde, duvarlar tarafından korunan pazar alanlarının bulunduğu "burglar" geliyor, tüccarlar ve zanaatkarlar köylere kadar uzanan bir alana yayılıyordu. Bu süreç, çoğunlukla manastırlarla çevrili en eski şehirlerin etrafında çok uzun zamandır görülen bir durumdu. Böylece şehirlerin yeniden doğuşu, Fransa'nın batısından Almanya'ya ve İtalya'nın kuzeyine kadar yayılmaya başladı. Buralarda zirai ve zanaat ürünleri takasının yapıldığı pazarlar oluştu. Pazarlarla birlikte, alıcının satın alma takvimini değiştirmesini sağlayan krediye ihtiyaç doğdu. Bu durum Yahudilerin faaliyetinde bir dönüşüme sebep olarak onları, teminat veya faiz karşılığı ödünç para sağlama konularında uzmanlaştırdı. Hem seküler hem de ruhani lortlar, şehirlerinin ekonomik gelişmesini desteklemek ve kendi kredi ihtiyaçlarını sağlamak için Yahudileri şehirlerine davet ettiler. Özellikle Ren kıyısındaki şehirlerde zengin Yahudi mahalleleri oluştu. Şehirli de bu yeni takas modelinden faydalanarak lortlarına başkaldırmak için bir araç olarak gördüler. 1066'da Mans ve 1074'te Köln'de olduğu gibi. İtalya'da başkaldırı hareketi henüz büyümemişti, Milano'da ise şehir huzursuzluğu ilk işaretlerini vermişti. Para dolaşımını geliştiren bu yeni değişim ekonomisi, Haçlı Seferleri'ni mümkün kılan unsurlardan biridir. Şunu unutmayalım ki kiliseler ve soylular, kıymetli metalleri her an taşımaya hazır kuyumculuk ürünleri şeklinde istiflemişlerdi.

İnsanların dolaşımı da unutulmamalıdır. Bunun kanıtlarından biri, yolları kullanan çok sayıda tüccarın ve çıkan çatışmalardan onları koruma bahanesiyle ayakbaşı parası toplayan şato lordlarının var olmasıdır. Compostela, Roma ve hatta Kudüs gibi uzak kutsal şehirleri sıklıkla ziyaret eden çok sayıda hacı da vardı. Dolayısıyla toplum hareketsiz değildi. İnsanlar gibi haberler de dolaşır ve düşünce hareketleri yayılır. Gezgin vaizlerin seyahatlerinin de buna katkısı olur.

Bu toplum, XI. yüzyılın süphesiz en önemli unsurlarından biri olan dinî mayalanmayla yüz yüze gelir. Elbette Batı, Roma Kilisesi'nin öğrettiği tek din altında bir imparatorluk olarak yaşamaktadır. Sadece Yahudi toplulukları bu din birliğinden kurtulabilmiştir. Zaten bu, teologların uzun zamandır aşına olduğu bir istisnadır ve Yahudilerin İsa'nın öğretisine zamanın sonuna kadar direneceklerini kabul etmişlerdir. Birkaç yerde yaşanan sapkın eğilimlerse büyük boyutlara ulaşmadan bastırılmıştır.

Dinî mayalanma, Hristiyanlar için bir "reform" hevesi olarak başlamış, Kilise'nin ilk Karolenjler zamanında zorla kabul ettiği ödünlerden kurtulması umulmuştu. Öncelikle, keşişlerin ve piskoposluk meclisi üyelerinin bir kaide içinde faaliyet göstermelerine karar verildi. Kuralları keşişler için Aziz Benoît d'Aniane, piskoposluk üyeleri için de Chrodegang yazdı. Böylelikle manastır tarikatı, dindar yaşama uygun bir konum aldı. Dindar yaşam modellerinden biri, Aziz Hugues (1049-1109) zamanında atılım yapan Cluny Tarikatı'nda görüldü. Ardından, önce yüksek ruhban sınıfında ve Papalık'ta, sonra daha seküler gruplarda reform yaşandı. İmparator III. Heinrich'nin desteğiyle Lorrainli papalar yeni kurallar getirdiler. Papalar, yüksek din görevlerinin seküler güç kullanarak edinilmesi anlamına gelen simoniye karşı elçileri aracılığıyla savaş açtılar. Yeni İmparator IV. Heinrich, II. Nicolaus'un 1059 tarihli kararnamesiyle papa seçimine müdahaleden menedilmişti. Fakat kendi adına şehirlerde yönetim görevini üstlenen piskoposlar üzerindeki otoritesinden vazgeçmeye niyeti yoktu. Dönemin papası VII. Gregorius ise imparatorun piskoposluklara sembolik atamalar yapmasına engel olma niyetindeydi. Anlaşmazlık o kadar büyüdü ki papa imparatoru tahttan indirdiğini, imparator ise Guiberto di Ravenna'yı anti-papa olarak seçtiğini ilan etti. IV. Heinrich ve yardımcıları -ki aralarında Aşağı Lorraine Dükü Godefroy de Bouillon da bulunuyordu- eski papa VII. Gregorius'u Roma'dan kovdular. Anti-papa Roma'da şehrin sahibi olarak kalırken, karşı tarafın kardinalleri VII. Gregorius'tan sonra papa olarak II. Urbanus'u seçtiler ve yeni papa Fransa'ya doğru yola çıktı.

Böylece Kilise karşıt iki taraf arasında çekiştiriliyor, çok sayıda piskopos görevden alınıyordu. Birçok Alman dük, alternatif bir imparatorun etrafında toplanırken, diğerleri bir anti-papanın otoritesini tanıyorlardı. Gregoryen fikirlerin ilerlemesiyle ruhani ve dünyevi işlerin daha net

bir biçimde ayrılmasına duyulan istek arttı. Oysa bu ayırım, soyluların ve hatta şövalyelerin fief sahibi unvanıyla edindikleri manastır görevi, kiliseler ve öşür vergisi gibi kazanımlardan vazgeçmelerini gerektiriyordu. Bu tarz feragat örnekleriyle dolu dönemin sicil kayıtları gösteriyor ki soylular kilise mülkleri edinerek günah işlediklerini düşündükleri için vicdan azabı yaşıyorlardı.

Dünyanın baştan çıkarıcılığından uzaklaşma isteği daha da ileri gitti. Soylular arasında, manastıra çekilmek için duyulan Tanrı çağrısı giderek arttı. Keşiş hayatı, en titiz ruhlar için fazla basit görünüyordu. Başrahipler, daha derin bir takvaya kapılıp görevli oldukları manastırları terk ediyor ve yeni manastırlar kuruyorlardı. Çoğu, daha mutlak bir inziva ve olabilecek en bütüncül tefekkürü arıyorlardı. Böylelikle münzevi hayat akımı doğdu, Camaldoli'den Cisterciën ve Chartreux'a kadar birçok yeni tarikat kuruldu. Manastıra kapanmayanlar da vaizlerin ahlak reformu ve daha Hristiyan bir hayata dair çağrılarına kulak tıkamakta zorlandılar. XI. yüzyılın sonlarındaki insanlar, kendilerini günahkâr olarak görüyor ve ebedî huzura ancak daha Hristiyanlaştırılmış bir hayatla gidileceğini düşünüyorlardı.

Bu, özellikle soyluların dünyasını etkiledi. X. yüzyılın sonundan beri piskoposlar ve başrahipler, silahlarından güç alan kişilerin görevlerini kötüye kullanmalarını ve şiddet uygulamalarını endişeyle izliyorlardı. Bu koşullarda sıklıkla rastlanan ağgözlülük ve hoyratlığa ek olarak, insanların haklarını korumalarını ve adaleti sağlamalarını sağlayacak normal yollar sunulmadığı için toplum da şiddeti teşvik etmiş oluyordu. Eski Roma ve Karolenjler zamanından kalan hukuki kurumlar, kamu görevlerinin feodal düzene geçmesi nedeniyle etkinliklerini kaybetmişlerdi. Bir vasa, kendisine fief bağışlayan beyin otoritesini o fief nezdinde tanırken, kendi bağımsız topraklarıyla ilgili kararları tanımayabiliyordu. Taraflar, hâkimin verdiği kararda uzlaşmayabiliyor, suçlu bulunan kişi mahkeme kararını reddetmeye hakkı olduğunu düşünebiliyordu. Bu nedenle şahsî savaşa başvuruluyor, herkes kendi adaletini sağlarken söz konusu zararları karşı tarafın çekmesi gözetiliyordu. Rehin alma ve haciz kılıfında; yağma, yıkım, insan ve hayvan kaçırma ve yangın gibi görevi kötüye kullanmanın her örneği görülmüyordu.

Kilise mensupları durumu iyileştirebilmek için savaş hukuku uygulamalarına sınırlama getirmeyi önerdiler. Bunlar bazen "Tanrı'nın ateşkesi" adında vakitle ilgili sınırlamalar oluyordu. Bazen de savaş icraatlerini sınırlandıran ve "Tanrı'nın barışı" adı verilen kuralla rahip, çiftçi ve köylülerin savaş dışında tutulması hedefleniyordu. Konsil gibi çalışan "barış toplantıları" özellikle 1020 ila 1030 yılları arasında toplandı ve 1095'te Haçlı Seferi'nin ilanının yarattığı coşkuya yakın bir karşılık buldu. Baronlar ve şövalyeler, yakın bölgelerden getirilen kutsal emanetler

üzerine barışı koruyacaklarına dair yemin ettiler. Üstelik barışı bozanlara engel olmayı da iş edindiler. Bu bozguncular aforozla cezalandırılacaktı. Böylelikle ittifaklar, yani “barış kurumları” ya da “yeminli piskoposluk toplulukları” oluştu. Üyeleriye, piskopos çağırdığı takdirde barışı bozanların peşine düşmeye yemin etti. Kısa süre içinde büyük senyörler bu girişimleri üstlendiler. İmparator III. Heinrich, Burgonya Dükü Hugues, Normandiya Fatihi William bu senyörlere destek verdiler. Fakat şahsî savaşın ve aşırılıklarının gerçekten azalması için çok uzun zaman gerekecekti. Dahası, XI. yüzyıl insanı için barışı teminle görevli organın Kilise olması normaldi. Çünkü o, Tanrı’nın dünya üzerinde hüküm sürmesini istediği düzendi. Kilise’deki bu ilahi görev, II. Urbanus’un çağrısının altında yatan unsurdu. Bu sebeple papanın karşısındaki Batı, genişlemeyi çoktan destekleyen yapılara sahipti. Yeni güç odakları kullanılmaya hazır, kurtuluşa duyulan özlem karşı konulamaz bir şevk yaratmıştı ve Kilise, ruhani alandan taşan istisnai bir otoriteden faydalanmaktaydı. Kısacası papanın Franklardan isteyeceği çabayı destekleyecek unsur, sadece ekonomik yapılar değildi.

XI. YÜZYILDA DOĞU

IX. yüzyılın sonu ve X. yüzyılın başında Doğu, iki asırdan uzun bir süredir karşı karşıya gelen iki güce sahne olmaya devam etmektedir. Bağdat’taki Abbâsî Halifeliği ve Konstantinopolis’teki *Basileus* İmparatorluğu. Bu dönemde iki güç dengededir. İmparatorlar, Arapları Fırat Vadisi ve Toros Dağları hudutlarında tutmuş, bu hatta bir dizi kaleler inşa edilmiştir. Bizans kaleleriyle Halifelik kaleleri arasında kalan eğimli arazinin, aslında esir takası için kullanılması planlanmış fakat karşılıklı akınların yapıldığı bir bölgeye dönüşmüştür.

931 yılında bir Bizans generali Meliten’i⁷ geçici olarak işgal etmişti. O zamandan beri güç dengesi Bizans lehine dönmeye başlamış, otoritesi zayıflayan halifeler konumlarını koruma görevini sınır emîrlarına bırakmışlardı. Küçük Asya’nın toprak aristokrasisinden gelen bu Makedon Hanedanı’nda, dikkat çekici askerî rekabetle güçlenmiş imparatorlar vardı ve yeni başarılarla imza atıyorlardı. 965’te Tarsus, 969’da Antakya tekrar Bizans’a geçti. 999’da Şayzar ve 1039’da Urfa (Urfa) Bizans fethinin uç noktaları oldular. Fakat İmparator Nikiforos Fokas ve ardılı Ioannis Çimiskes daha da ileri gittiler. 975’te Tabor Dağı’na ulaşan Ioannis, Yahudiye şehirlerinin teslimiyetlerini sunmalarıyla birlikte Kudüs’e kadar gitme niyetini belli etti. Kilikya, Kuzey Mezopotamya ve Suriye’nin kuzeyi “temalar” hâlinde organize edildi ve Bizanslılar bu bölgeleri yeniden Hristiyan nüfusla doldurmak üzere çağrıda bulundular.

7 Günümüzde Malatya. (ç.n.)

Abbâsî halifeleri, Bizans'la mücadelede saf dışı kalmışlardı. Doğu İran, Samânîler denilen yerel bir hanedana geçmişti. Diğer İranlılar yani Deylem Büveyhileri, Bağdat'ta gücü ele geçirmişler ve bölgeyi halife adına yönetiyorlardı. Araplar yani Hamdânî emîrleriye Halep merkezli bir hanedan kurmuşlardı. Bizanslılara karşı savaşta en büyük yükü sırtlanan, bir noktada başkentlerine kadar ulaşan işgale direnenler onlardı.

Fakat özellikle Mısır, Abbâsî egemenliğinden kaçmıştı. Rakip halifeler Fâtımîler, 969'da Mısır'ı zapt etmişler, Kahire'yi başkentleri yapıp Şiiliğin aşırı bir versiyonuna biat ettiklerini bildirmişlerdi. Vakit kaybetmeden Filistin'e giren Fâtımî varlığı, Ioannis Çimiskes'in atağını durduran unsur olacaktı. Şam'ın da boyun eğmesinden sonra Fâtımîlerin egemenlikleri Bağdat'ta ilan edildi. Yedinci İmam İsmail'in takipçileri olan İsmailiyye misyonerleri, propaganda aracılığıyla taraftar toplamakta ve sırtlarını "dârül-hikme"ye yaslamaktaydılar. Bu propagandalar İsmailiyye (Haşhaşilik), Dürzilik, Nizarîlik gibi çeşitli mezheplerin doğmasına yol açtı. 1006'da Kutsal Kabir'in yıkılmasını emreden Halife el-Hâkim (996-1021), kendisini ilahi varlık olarak sunmaya kadar gitti.

Fakat güç ilişkileri zaman geçmeden değişti. İmparator II. Basileios Ermenistan üzerindeki çabalarını sürdürmüş, belli başlı krallıkları kendine bağlamıştı. Ölümünden sonra gelen imparatorlar, güçlerini o zamana kadar baskın olan askerî aristokrasiden aldılar. Bu imparatorlar, tahta Zoe ve Theodora gibi imparatoriçeler aracılığıyla çıkmışlardı ve imparatoriçeler, kendilerine Kutsal Kabir'i tekrar inşa etme izni veren Fâtımîlerle iyi geçinmeyi tercih ediyorlardı. Onların dikkati doğudan daha çok Balkanlara, İtalya'ya ve Sicilya'ya dönmüştü.

Oysa tam bu zamanda Türk istilası başlamaktaydı. Aral Gölü steplerinin göçebe Türkleri Oğuzlar, yakın zamanda İslam'a geçmişlerdi ve kendisi de Türk bir komutan olan Gazneli Mahmud'un Samânîler İmparatorluğu'nu yıkmasından faydalanmışlardı. Baskın boy Selçuklular, 1038'de Horasan ve Harezm'e yerleştiler. Diğer gruplar Ermenistan'a kadar yağma akınları düzenlediler. 1055'te halifenin çağrısıyla Selçuklu komutanı Tuğrul Bağdat'a girdi ve sultan unvanını aldı. Katı bir Sünniliğe tutunan bu Türkler, hâkimiyetleri altındaki her yerde inşa ettikleri medreselerin öğretileriyle Şiilere karşı koymaktaydılar.

Türkmen boylarının Küçük Asya'da kaydettikleri ilerleme Selçukluları cezbettti. Bizans kaleleriyle oyalanmadan -ki onları alıkoymaktan hoşnut olurlardı- Küçük Asya'nın içlerine doğru girdiler. Askerî aristokrasıyla tahta çıkan İmparator Romanos Diogenis onları püskürtmeye çalıştı fakat Türklerin yeni sultanı Alp Arslan tarafından Malazgirt'te bozguna uğratıldı (1071). Karmaşadan faydalanan zengin Norman asker Roussel

de Bailleul prensliğini ilan etti. Yeni imparator VII. Mihail, ona karşı Alp Arslan'ın kuzenlerinden Süleyman'a çağrıda bulundu. Süleyman da İznik dâhil birçok bölgeyi bu şekilde ele geçirdi. Başka bir Türk komutan Çaka Bey de İzmir'i işgal etti.

Buna rağmen bütün Küçük Asya Türklerin elinde değildi. Doğu sınırındaki kalelerde Ermeni komutanlar görevdeydi. Onlardan biri Antakya dükü gibi davranan Filaretos'tu. Fakat Konstantinopolis'te taht iddiasında bulunanlarla girişilen sivil savaşlar, akıncılarla mücadeleye önem verilmemesine sebep oldu ve 1084'te Antakya düştü. Diğer şehirler direnmeye devam ettiler. Maraş, Malatya ve Urfa gibi şehirler Türklerle anlaşmaya gitti.

1081'de Aleksios Komnenos kendini *basileus*⁸ ilan etti. Rakiplerini yenmiş, Konstantinopolis'i ele geçirmiş ve ordusu şehri yağmalamıştı. Kendisi Kilise'nin mallarına el koymaktan çekinmemiş, edindiği hazineyle çoğunlukla paralı askerlerden oluşacak bir ordu hazırlığına girmişti. İmparatorluğun düşmanları Normanları ve Peçenekleri yendikten sonra Anadolu'da kaybedilen toprakları geri kazanmaya girişmiş, üstelik bunu Türk komutanları birbirine düşürerek yapmıştı.

Türklerin bölünmüş hâlleri Komnenos'un işine yaradı. Antakya'yı işgal eden İznik Hâkimi Süleyman, başka bir Selçuklu, Tutuş tarafından anında saldırıya uğradı ve öldürüldü. Tutuş, Şam'ı Fâtımîlerden almış ve Suriye'nin kuzeyine göz dikmişti. Fakat kardeşi Sultan Melikşah duruma müdahale ederek Halep ve Antakya'yı Büyük Selçuklu Devleti'ne bağladı. Onun ölümüyle Tutuş kendini Bağdat meliki ilan etmek istese de bu macerada hayatını kaybetti. Oğulları Rıdvan ve Dukak, sırasıyla Halep ve Şam melikleri oldular. Kuzey Suriye'deki diğer şehirlerse doğrudan Büyük Selçuklu sultanı otoritesine bağlı ve Suriye Selçuklu etkisinden bağımsızlardı.

Küçük Asya ve Suriye'deki Türk işgali farklı bir karaktere büründü. Bizans kaleleri, çoğunlukla kuşatmayı takiben teslim oluyor ve bölgeye Türk garnizonlar kuruluyordu. Bu durum Hristiyan toplumuna bazen rahatsızlık veriyor gibi görünüyor, Hristiyan gruplar piskoposlarıyla birlikte Bizans topraklarına iltica etmek zorunda kalıyorlardı. Katedraller camiye dönüştürülüyordu. Melikşah, Ermenistan'ın eski başkenti Ani'deki haçı getirtmiş ve insanların üzerine basması için bir caminin eşğine monte ettirmişti. Köydeki halk, çoğunlukla stoklarını yağmalayan ve köle almaya gelen gazilerin akınlarıyla uğraşmak durumundaydı. Bu akınları takiben köy halkı zimmi olmayı kabul ediyor, bunun getirdiği görevler olmasına rağmen akınlardan muaf tutulmuş oluyordu. Zaten

8 Kral ya da imparator anlamında Grekçe terim. (ç.n.)

özellikle Doğu Anadolu, Mezopotamya ve Antakya bölgesinde yaşayan Yakubi Hristiyanlar için Müslüman hâkimiyetiyle Bizans tahakkümü arasında büyük fark yoktu.

Ermeniler için durum aynı değildi. II. Basileios ve ardılları tarafından bağımsızlıkları ellerinden alınan Ermeniler ulusal aristokrasilerini kaybetmişler; Bizans ülkesine, özellikle Kapadokya'ya ve Toroslar'a yerleştirilmişlerdi. Kalkedon Konsili'ne riayet edenler çeşitli görevlerle komutanlık almışlardı ve şimdi, Türkler tarafından ihraç edilme riskine rağmen onlara bağlılık göstermek istemiyorlardı. Bu sebeple Haçlıların bölgeye yerleşiminde özellikle etkili bir unsur olmak zorundaydılar.

Müslüman Suriye'de Türkler, önceden var olan ve çoğunlukla Araplar ile İranlıların, belirli oranda da Hristiyan kâtiplerin bulunduğu yönetim kadrolarını değiştirmediler. Şiilere eziyet etmediler fakat cami görev ve hukuki fonksiyonları Sünnilere emanet ettiler. Arap emîrler, yeni efendilerinin otoritesini tanımak şartıyla belirli kalelerde kalmaya devam ettiler. Benî Münkız isimli bir Arap komutan, bir piskopos tarafından yönetilen ve şehrin kapılarının açılmasıyla teslim edilen Şayzar şehrini ele geçirdi. Bu durum ne Müslüman ne de Hristiyan kırsal nüfus için bir değişiklik yaratmadı. Olsa olsa orduların geçişinden ve düzensiz akınlardan rahatsız oldular. Başkaldırmalar çok ciddi şekilde cezalandırılabilirdi. Örneğin Türk komutan Atsız, Kudüs'ü 1076-1077'de tekrar işgal ettiğinde isyan çıkmış, Mescid-i Akşa'ya sığınan isyancılar bile öldürülmüşlerdi. Bu dönemde ayrıca Türk veya bedevi haydutların bazen yol kestiklerine dair belirtileri görüyoruz.

Fâtımî Halifeliği Türk fethinin etkilerine doğrudan maruz kaldı. el-Hâkim'den sonraki halifeler vezirlerinin oyunağı olmuş, ordularının en iyi kısmını oluşturan Kuzey Afrikalı Berberîlerin desteğini kaybetmişlerdi. Selçuklular, maceraperest komutanlarından Atsız'ın 1071'de Remle ve Kudüs'ü ele geçirmesiyle Şam'ı da Fâtımîlerden aldılar. Kıyı kesimindeki valiler bağımsızlaştılar. Fâtımîlerin İslam'a geçmiş Ermeni kökenli komutanı Bedr el Cemâlî, Sur ve Sayda şehirlerinde Fâtımî halifesinin otoritesini tekrar kurdu ve sonunda halifenin vezirliğine kadar yükseldi. Bu arada Trablus Kadısı İbn Ammar, şehrin etrafında küçük bir beylik kurdu. el-Cemali'nin oğlu ise sonraki yıllarda, Türklerle karşı Haçlılardan yardım isteyecekti.

Bizans İmparatorluğu kaybedilmiş topraklarını böylelikle geri almayı umdu. Aleksios Komnenos, Türklerin Konstantinopolis'e yaptığı çok sayıda saldırıyı püskürttükten sonra Kizikos⁹ ve Sinop'u alarak başkenti rahatlatı. Çaka Bey'den İzmir'i aldı. Şüphesiz başka operasyonlar için de hazırlandı: Robert de Flandre'a gönderdiği sanılan mektupta, ondan

9 Erdek yakınları. (ç.n.)

şövalyelerini göndermesini istiyor ve böylece ordusunu güçlendirmeyi planlıyordu. Normanlara ve imparatorluğun diğer düşmanlarına karşı aldığı zaferler, çelişkili bir şekilde ordusunu zenginleştirmişti. Özellikle Peçeneklerin katılımı, disiplinsiz yardımcı kuvvetler olmalarına rağmen göçebelere özgün taktikleri sebebiyle değerliydi. Asya'daki operasyonlarda kullanılacak üsler hâlâ mevcut olsa da doğu kalelerindeki Ermeni valilerle iletişim kesilmişti ve Trabzon valisi bağımsız bir komutan gibi davranıyordu. Bizans donanması hâlâ önemini koruyor ve Kıbrıs'la iletişimi sağlıyordu. Kuşkusuz mevcut tahribat, Bizanslıları Anadolu'nun yeniden fethine yetecek somut destekten mahrum bırakmış, dolayısıyla Anadolu'da yoğun bir Grek nüfusunun oluşmasını engellemişti. Yine de imparatorluğun çokça kozu vardı.

DOĞU'DAKİ BATILILAR VE HAC

Batıların Doğu'da yaşanan büyük drama kayıtsız kalmaları mümkün müydü? Ne ölçüde bilgilendirildiklerini bilmek güç. Fakat olanları tamamen yok sayamadılar çünkü Akdeniz'in iki yakası arasındaki ilişki XI. yüzyıl boyunca görece aktıftı.

Ticaret bu iki dünyayı uzun süredir birbirine bağlıyordu. Henri Pirenne'e göre Arap fethi, Doğu ile Batı arasındaki ticari ilişkileri kesintiye uğratmıştı. Fakat günümüzdeki tarih araştırmaları bu bakış açısını önemli ölçüde zayıflatıyor. İbn Hurdâzbih'in ünlü metninde, Mısır Yahudilerinin aktivitelerinden ve İspanya'dan Mezopotamya'ya uzanan Slav ve Frank ülkelerini kapsayan ticaret ağlarından bahsediliyor. Kahire Genizası'nda bulunan belgelerde de Mısır Yahudilerinin günlük seyahatleri ve trafiği gösteriliyor.

Doğudan gelen tüccarların Avrupa'nın Akdeniz limanlarına ne sıklıkla uğradığına dair gerçek bir bilğimiz yok. Fakat Malmesburyli William, Raymond de Saint-Gilles'le ilgili hatıralarında Askalan'dan gelen kişilerin Languedoc'u ziyaret ettiğini yazar. Buna karşın İtalyanların Doğu'yla yaptığı ticaret hakkında daha fazla bilğimiz var. XI. yüzyılda hâlâ Bizans kontrolünde bulunan Bari ve Trani gibi Güney İtalya şehirleri, Konstantinopolis ve Doğu Akdeniz kıyılarıyla iletişim hâlindeydi. Türklerin Mira'ya¹⁰ yaklaşması nedeniyle şehir terk edildiğinde, Aziz Nicolaus'un röliklerini şehirden çıkaran Barili denizcilerdi. Amalfi'ye ayrı bir konumdaydı. Halkları Bizans yapılarıyla o kadar bütünleşmişti ki Athos Dağı'nda bir Latin manastırı kurmuşlardı ve tüccarları Konstantinopolis ile İskenderiye arasında mekik dokuyorlardı. Pantaleon ailesi ve diğer Amalfililer, Kudüs'te bir Benediktin manastırı ve yine Kudüs ile Antakya'da hastaneler kurmuşlardı.

10 Antalya yakınları. (ç.n.)

Ancak Venedikliler katı bir rekabetle karşılaştılar. Onlar da uzun süredir parçası oldukları Bizans dünyasında sosyal hayata iştirak ediyorlardı. XI. yüzyılda gemilerini İskenderiye ve diğer Fâtımî limanlarına gönderdiler fakat Bizans imparatoru onları itaate çağırdı ve savaşta kullanılabilecek malzemeleri taşımalarını yasakladı. Çünkü o sıralarda Fâtımîler ile Bizanslılar karşı karşıyalardı. Doç Orseolo boyun eğdi, 992'de Venediklilerin imparatorluk içinde ve özellikle Konstantinopolis'te ilk defa yararlanacakları birtakım ayrıcalıklar elde etti. Bir asır sonra Bizanslıların Normanlarla savaşında Venedik'in sonucu belirleyici katkısı oldu ve Mayıs 1082'de edindiği özel izinle imparatorluğun çeşitli limanlarına serbest giriş hakkı kazandı. Böylelikle Amalfililer, Venedik kontrol noktalarından geçmek zorunda kaldılar. Ayrıca Venediklilerin, Bizans'tan gelen kumaşların -özellikle de Roma dönemi heykellerinde görülen ipek dokumanın- ticaretini yaptıklarını görüyoruz. Diğer lüks ürünleriyse Mısır'dan geliyordu.

Batı, Bizans'ın Doğu'suna çokça minnet duyulan bir katkı daha sağlıyordu: Savaşçılar. Bunlardan İskandinavlar, imparatorluk muhafız birliklerinden (hetaireia) olmaları hasebiyle ayrı bir yerde duruyor ve Baltalı Varegler grubunu oluşturuyorlardı. Bizans, ayrıca Normanlardan da hizmet alıyordu. Georgios Maniakes'in Sicilya fethi öncesinde istihdam edilen Norman grubu, paraları ödenmeyince Bizans İtalyası'nı kendilerince düzene sokmaya çalışmıştı. Hervé le Francopoule, Robert Crespın, Rousel de Bailleul gibi diğer Normanlar, XI. yüzyılın ikinci yarısında Türklerle karşı Küçük Asya'da mücadele eden orduda görev almışlardı. 1081'de Aleksios Komnenos'a Konstantinopolis'in kapılarını açanlar da imparatorluğun hizmetindeki Almanlar, yani *Nemitzoi* birliğıydi. Komnenos, Tuna sınırlarına saldıran Peçeneklerle savaşmak için beş yüz Felemenk şövalyesi isteğinde bulundu. İmparator ayrıca Normanlara, Akitanyalılara ve prensleri Edgard Aethling aracılığıyla Anglo-Saksonlara çağrıda bulundu. Bu çağrılardan birinden Aziz Foy'un Mucizeleri eserinde bahsedilir. Bir İskandinav destanında da imparatorun hizmetindeki savaşçıların "Miklagard" daki hazineyi aramalarına yer verilir.

Fakat Doğu'ya seyahat eden tüccarların ve askerlerin sayısı ne olursa olsun, dikkati en çok çeken hacılardır. IV. yüzyıldan itibaren Kutsal Mekânlar, İsa'nın mezarına ve onun hayatının diğer tanıklarına saygılarını sunmak için gelen Batılı Hristiyanları çekiyordu. Arap fethi, bu tapınma akımını bir süreliğine azaltsa da tamamen sekteye uğratmadı. Ülkenin yeni efendileri, geçiş belgelerinden para kazanılabildiğini ve Doğu Hristiyanları'na mali yükümlülükler yüklenebildiğini hızla keşfettiler. Bu durum Doğu Hristiyanları'nın Batı'daki kardeşlerinden yardım istemesine sebep oldu. Büyük miktarda ödemeler; kiliselerin tadilatına izin vermek, küçük düşürücü zorunluluklardan muaf tutulmak gibi her tür

bahane altında istenebiliyordu. Kudüs'ün patrikleri ve dinî topluluklar yardım çağrısında bulundular. Charlemagne ve ardıllarının Kudüs Kilisesi'nin koruyucusu olma rolü bu kapsamdaydı. Gerbert d'Aurillac'nın 999 tarihli eserinde bahsettiği gibi Batı, Kutsal Mekânlar'a göz kulak olanlara karşı sorumluluk hissetti. Raoul Glaber de Kutsal Kabir Kilisesi'nin el-Hâkim tarafından yıkılmasını takiben, Normandiya Dükü II. Robert'in restorasyon için patriğe önemli miktarda para gönderdiğini yazar. Doğu'da olduğu gibi Batı'da da Aziz Saba Kilisesi, Sina ve Kutsal Kabir için yardım istemeye gelen keşişlere saygı duyuluyordu. Kutsal Kabir Kilisesi için yapılan ilk bağışlar, Haçlı Seferi'nden önce arazi olarak yapılmıştı.

Kutsal Mekânlar'a duyulan hürmet, en çok hacıların akını şeklinde tezahür ediyordu. IX. yüzyıldan önce çok sayıda hacı vardı. 890'da Bilge Bernard isimli keşiş, İtalya'dan demir alıp İskenderiye üzerinden Kudüs'e giden ve köleleştirilmiş Hristiyanlarla dolu bir gemiye bindi. Macaristan'ın Hristiyanlaşmasıyla deniz yolculuğundan daha az tehlikeli ve pahalı olan kara yolculuğu ihtimali doğdu. X. yüzyılın sonu itibarıyla önemli kişiler Kudüs yoluna düştüler: Flavigny başrahibi, Konstanz piskoposu, Perigord vikontu, Arcis kontu ve Adson de Montier-en-Der'le birlikte yola çıkan Hilduin. 1000 ila 1030 yılları arasında şu kişiler yola çıktılar: Limoges vikontu, Rouergue kontu, Périgüeux piskoposu, Angouleme Kontu William Taillefer, Auxerre Piskoposu Hugues de Chalon. Normandiya Dükü Muhteşem Robert, 1035'te Anjou Kontu Foulques Nerra'yla karşılaştı ki Nerra o sırada ikinci hac ziyaretini gerçekleştiriyordu ve 1039'da aynı seyahate tekrar çıkacaktı. Ek olarak yüksek rütbeli çok sayıda papaz, piskopos, başrahip ve özellikle manastır kurucuları Kudüs'e gitmekteydiler: Aziz Evroul Manastırı Başrahibi Thierry, Raoul de Mont-Saint-Michel, Liege Piskoposu Theoduin, Cambrai Piskoposu Liebert. 1064'te de Bamberg, Mayence, Regensburg ve Utrecht piskoposları Kudüs'e birlikte seyahat ettiler. Prensler arasından Barselona kontu, Lüksemburg kontu, Flanders kontu, Barselonalı Berenger-Raymond ile IV. Guillaume de Toulouse hac yoluna düştüler ve son ikisi beraber çıktıkları seyahatte 1092'de vefat ettiler. Ve daha nice başka zengin ve fakir kişiler...

Bu hac ziyaretleri, bazen çok sayıda grubu bir araya getiriyordu. Saint-Vannes de Verdun Başrahibi Richard, 1026-1027 yıllarında 700 kişiden oluşan bir gruba katılmıştı. 1064'te yola beraber çıkan 4 Alman piskoposun yedi bin hacıyla seyahat ettiği söylenir ama bu sayının hatalı olabileceğini unutmamalıyız. Hac, toplumun âdetlerine öylesine girmişti ki 813'te Chalon-sur-Saone'da toplanan konsil, yöneticilerin hacca gitmek için tebaalarından katkı istemelerini yasaklamıştı. Bazı kişiler bu bağlamda servetleriyle gösteriş yapsalar da hacıların çoğu tövbekâr bir tavrı benimsiyordu. Çok sayıda prens, vicdanlarındaki ağır yük sebebiyle Kudüs'e gitmeye karar veriyordu. 992'de Arcis kontu, 1060'ta Lüksemburglu Kon-

rad, 1039'dan önce bir başpiskoposu öldüren Hollanda Kontu III. Thierry ve ayrıca Foulques Nerra ve belki Hugues de Chalon için geçerliydi. Kutsal yerlere yapılan hac ziyareti, Tanrı'nın ateşkesine (barışına) uymayanlara bir tövbe yöntemi olarak mecbur tutuluyordu.

Kudüs hacının istisnai özelliklerine tekrar döneceğiz. Şüphesiz, Compostela veya Roma hacı gibi diğer seyahatler de hacılar için havarilerin acılarını anlamak, böylece günahlardan arınmak adına değerliydi. Fakat Kutsal Kabir insanları başka bir sebepten çekiyordu. Bu dinî seyahatin koşulları az da olsa teşvik edici değildi. Çok sayıda hacı yolda ölüyor, bazıları için ölüm bir kutsanma oluyordu. Örneğin Burgonyalı şövalye Liébaud, Kudüs'te Tanrı'ya kendisini bu dünyadan alması için yalvarmıştı. Césaire de Heisterbach'ın bahsettiği başka bir hacı, günah işleyebileceği ülkesine dönmeden önce Kudüs'te ölme lütfuna erişmişti. Hacılar sadaka beklentisi içinde olabiliyor veya Konstantinopolis'teki Aziz Samson'da olduğu gibi hastanelerin misafirperverliklerinden faydalanabiliyordu. Fakat Bizanslılar kendilerini vergiye tâbi tutuyordu. Hatta 1055'te IV. Victor, bu yolcuların vergiden muaf tutulmalarını rica etmişti. Ayrıca Sarazenler de Kutsal Kabir'e girişi için bir "vergi" istiyorlardı.

Bazen hacıların haclarını tamamlamalarına izin verilmezdi: Laodikeia'nın¹¹ Bizans valisi yolların güvensizliği nedeniyle seyahat yasağı getirdiğinde, Cambrai Piskoposu Aziz Liébert gücenmişti. Lakin Kıbrıs'a ulaştığında üç yüz hacının Sarazenler tarafından Kudüs'ten çıkarıldığını gördü (1054). 1064'te hacca beraber giden dört piskopos, bedevi veya Türk eşkıyalar tarafından saldırıya uğramış ve sığındıkları kalede üç gün boyunca kuşatma altında kalmışlardı. Ta ki Remle emîri gelip onları kurtarana kadar. Bunlar olurken Türk beyi Atsız, henüz Filistin'i Fâtımîlerden almamış, silahlı çatışmaları başlatmamıştı. Fakat tüm bunlar Batılıların yeni hac seyahatlerine çıkmalarına engel olmadı.

Haçlı Seferleri'nin hemen öncesindeki yıllarda çok sayıda kişinin yola çıkması gösteriyor ki takva sahibi Hristiyanların Kutsal Topraklara hürmet göstermesinin mazisi derinlerdeydi. 1077'de sürgündeki bir Norman'ın Haçlılara katılmadan önce Kudüs'te yirmi yıl boyunca Müslüman topraklarında yaşadığından bahsedilir. Hristiyanların bazıları bunun gibi sebeplerle, ayrıca paralı asker ve tüccar olarak sıklıkla ziyaret ettikleri için Doğu'yu biliyorlardı ve Kutsal Şehir ile civarı onlara tanıdık geliyordu. Papanın Kutsal Kabir'in yardım beklediğini zikretmesinin geniş çapta karşılık bulması, bu nedenle bizi şaşırtmamalı.

11 Denizli yakınları. (ç.n.)

İKİNCİ BÖLÜM

II. URBANUS VE II. PASCHALIS'İN HAÇLI SEFERİ

Frank Batısı'nın genişleme eğilimi ve Doğu'da hüküm süren kargaşa, Haçlı hareketini belirlemeye yetecek unsurlar değildi. Önceki on yıllar boyunca Müslüman İspanya'ya ve Sicilya'ya düzenlenen askerî operasyonları da göz önüne aldığımızda, Batı şövalyelerini keskin bir güdüyle güçlendirenin bir fikir olduğunu görürüz. Birinci Haçlı Seferi'nin mimarı II. Urbanus ve ardılı II. Paschalis'in muhtemel niyetlerini incelemek, uzun zamandır tarihçilerin ilgisini çekmektedir. Bu incelemeler, Haçlı fikrinin oluşumu ve Batı Avrupa'daki başarısı gibi çeşitli ve karşı görüşlü başlıklar altında yapılmıştır.

Başlıca özelliklerini koruyacak genel bir "Haçlı ruhunun" doğuşunu ve gelişimini anlamak için seferin gidişatına bakabiliriz. Sefere katılanların niyetlerini, olaylara verdikleri tepkilerden anlamamız mümkün fakat bunu yaparken Birinci Haçlı Seferi'nin art arda gelen dalgalar hâlinde olduğunu unutmamalıyız. İlk grubun zamansız çıkışı, ardından baronların liderliğinde çıkılan ve gerçek "Birinci Haçlı Seferi" olarak kabul ettiğimiz dalga, bunları takiben II. Paschalis'in başlattığı "1101 Haçlı Seferi" ve İtalyan şehirlerinin deniz seferleri.

PAPANIN ÇAĞRISI

24 Kasım 1095'te Clermont'ta toplanmaya çağrılan konsil, aslında Papa II. Urbanus'un altı ay önce Po Ovası şehirlerinden Plaisance'ta topladığı konsilin devamıydı. Cluny Tarikatı'na mensup Champagneli Eudes de Lagery, yani Urbanus, rakibi Guiberto'nun tepkisini çekme pahasına Gregoryen papalığın otoritesini pekiştiren adımlar atmıştı. Guiberto ise imparatorun desteğiyle hâlâ Roma'nın yöneticisi sıfatını elinde bulunduruyordu. İtalya'nın ve komşu bölgelerin çok sayıda yüksek dereceli papazı Plaisance Konsili'nde buluştu. Toplantının amacı, Gregoryen reformların yan etkileri, karşılıklı aforozlar ve papazların görevden alınmalarıyla sarsılan Kilise'de huzuru yeniden temin etmektir. II. Urbanus daha sonra Alp-lerden geçerek Valence ve Cluny'yi ziyaret etti ve nihayet Clermont'a ulaştı.

Orada da aynı sorunları konuşmak üzere özellikle İspanyol ve Fransız kökenli bir düzine başpiskoposu, seksen civarı piskoposu ve bir o kadar başrahibi bir araya getirdi. Ele alınan başka bir konu da Fransa Kralı I. Philippe'in medeni hâliydi. Philippe, vasallarından birinin eşi Bertrade de Montfort'la evlenmişti. Kralın Bertrade'dan ayrılması koşuluyla konunun Plaisance Konsili'nde tartışılması ertelenmişti. Clermont Konsili'ndeysse kral aforoz edildi. Fakat bu, onun topraklarında Haçlı Seferi için vaaz verilmesine engel teşkil etmedi.

Clermont Konsili, XI. yüzyıl boyunca feodal topluma "barış" getirmek için kafa yoranların da ilgisini çekti. 1054'te Narbonne Konsili'nde barışı gerçeğe dönüştürmek için alınan tedbirler bir sentez oluşturdu. Tanrı'nın ateşkesi ve Tanrı'nın barışı, "barış kurumları" denilen birliklerin oluşumuyla tamamlandı. Bu kurumlar, önceki toplantılarda belirlenen kurallara uymayan üyelerini yola getirmeye çalışırdı. Yine de şahsî savaşlar ortalığı kırıp geçirmeye, senyörler ve baronlar birbirleriyle savaşmaya devam ediyordu.

Konsil bitiminde papa, kilisenin dışında bekleyen soylulara ve onların vasallarına hitaben bir konuşma yaptı. Soyluların piskopos seçimlerinde söz sahibi olmaları sebebiyle bölge yönetimlerine bir dereceye kadar katılmaları mümkündü. Görünen o ki o gün dinleyiciler arasında belki birkaç kont veya vikont dışında hiçbir büyük baron yoktu. II. Urbanus, şövalyelerin gösterdiği şiddet ve adaletsizliği sert bir şekilde kınadı. Çoğu yazara göre papa, kendisini dinleyenleri, Doğu'daki dinsizlerin kötü muamelelerine maruz kalan kurbanları savunmaya ve güçlerini kardeşleri için kullanmaya davet etti. Bazı yorumcular bu daveti sığ olduğu kadar alaycı bir açıdan ele alırlar. Güya papa ve danışmanları, Batı'nın baş belalılarını Doğu'ya göndererek onlardan kurtulmayı amaçlıyorlardı çünkü onların geri dönemeyeceklerinden neredeyse eminlerdi. Fakat toplulukların kaderini belirleyen büyük senyörlerin papanın davetinin muhatapları olduğu gerçeği bu görüşü geçersiz kılıyor. Bizim tercih ettiğimiz yorum, nasıl ki barış kurumları Batı'da düzeni sağlamak için savaşçıları bünyelerine kattıysa, aynı şekilde Haçlı Seferi'ne çağrılan şövalyelerin de Doğu'daki istilacıları yola getirmeye niyetlendiğidir. Bu yorumda Haçlı Seferi, aksiyon sahnesi Doğu olan bir "barış kurumuna" benzetilebilir.

Bu davet, tarihçiler tarafından aktarılan II. Urbanus'un vaaz metnlerinin büyük kısmında görülür. Elbette tarihçiler bu metinleri Antik Çağ usulünde "imgesel vaaz" geleneğinde kaleme almış, her biri Haçlı Seferi'nin nedenleri hakkında kendi görüşünü metne yansıtmıştır. Şunu unutmamalıyız ki bu metinlerin her biri, hatta Haçlı Seferi davetine şahitlik edebilen Foucher de Chartres'nün bıraktığı metin bile Papa'nın sözlerini tam anlamıyla aktarmaz. Yine de birbiriyle uyumlu olmaları, II. Urbanus'un hitabının konusu hakkında fikir yürütmemize olanak ve-

riyor. Biri Felemenklere, diğeri Bolognalılara ve bir diğeri Cenovalılara hitap eden 3 mektupta papanın benzer ifadeler kullanması, bize bilhassa yardımcı oluyor.

Doğu Hristiyanları'na yardım götürme daveti sorulara yol açmıştır. Papa, Doğu Hristiyanları'nın yaşadığı yenilgilerden ve onlardan aldığı yardım çağrılarından bahseder. Üzerinde durulması gereksiz ama çoğunlukla konuşulan iki görüş vardır. Papanın hacda karşılaşılan zorlukları veya Kutsal Topraklarda yaşanan sıkıntıları ima ettiğini öne sürer. Bu görüşlerden biri Albericus Aquensis'in bahsettiği Pierre l'Ermite efsanesi, diğeri de tartışmaya açık konularda ısrar eden *Chanson d'Antioche*'dur. Batılılar maruz kaldıkları küçük düşürülme ve zorbalıkla şoke olmalarına rağmen Claude Cahen'in gösterdiği gibi Müslüman hâkimiyetindeki Hristiyanların yararlandığı geleneksel tolerans ne Filistin'de ne Suriye'de sorgulanmıştır. Kutsal Kabir, el-Hâkim tarafından yıkıldığı zaman Hristiyanlarda yarattığı duygu, finansal dayanışma hareketi doğuracak kadar güçlü olsa da artık olayın üzerinden çok zaman geçmişti. Hatırasının kaybolmadığını gösteren ve IV. Sergius'a atfedilen bir Papalık genelgesi 1095-1100 yıllarına tarihlenmiştir fakat belgenin gelecek Haçlı Seferleri için heyecan yaratma amacıyla üretildiği görülür. Yine de Aziz Liébert'in hayatını anlatan bölümler veya 1065'teki Alman piskoposların seyahat hikâyeleri, Türk fethinin Kudüs sakinlerine yaşattığı rahatsızlıktan bahsetmemekle birlikte, bu durumda rol oynamış olabilir.

Diğer taraftan papanın, Türk işgalinden etkilenen Doğu Hristiyanları derken Bizans İmparatorluğu tebaasını, Grekleri ve Ermenileri kastettiği ortadadır. Bunlar VII. Gregorius zamanından beri Batı'ya geliyorlar, imparatorlar da yaşanan zorlukları Papalığa bizzat bildiriyorlardı. Asıl soru, Batılılardan nasıl bir yardım istediklerinde yatıyor: VII. Mihail'in VII. Gregorius'tan istediği yardımın gerçekliği tartışılmıştı. Aleksios Komnenos'un II. Urbanus'dan yardım istemesi de mümkündü. Bu bağlamda Komnenos'un Flanders kontuna yazdığı ve doğruluğu tartışılan mektubun bugün gerçekten Aleksios tarafından yazıldığı kabul ediliyor. Konstantinopolis elçilerinin de bulunduğu Plaisance Konsili sonrasında papa, kendisini dinleyen Hristiyanlara seslenmiş ve tarihçi Bernold von Konstanz'ın doğruladığı gibi imparatorluğa yardım edeceklerine dair yemin etmelerini istemiştir.

Aslında II. Urbanus'un giriştiği iş, yirmi yıl önce Malazgirt yenilgisi sırasında VII. Gregorius'un başlattığı projeydi. Gregorius, dönemin papası olarak Batı'daki birçok prence ve İmparator IV. Heinrich'e mektup göndermiş, onları Türk fethi yüzünden mağdur olmuş Hristiyanları kurtarmak üzere "Aziz Pierre'e sadakat için" sefer düzenlemeye teşvik etmişti. Sefer, Kutsal Kabir'e yapılacak hacla noktalanacaktı. Fakat IV. Heinrich, imparatorluğunun müdafaası için Batı'da kaldı. Papalık ile im-

paratorluk arasındaki anlaşmazlıkların yeniden gündeme gelmesi ve papanın desteklediği VII. Mihail'in tahttan indirilmesi bu projenin askıda kalmasına neden oldu. Buna rağmen II. Urbanus'un bu projeyi unutmaması çok küçük bir ihtimaldi.

Kutsal Kabir bahsi, papanın çağrısının tüm versiyonlarında, özellikle Foucher de Chartres'nün metninde geçmiyor. Baudouin de Boulogne'ün papazının Foucher olduğunu ve Haçlılar Kudüs'ü ele geçirmeden önce Baudouin'ın Haçlı ordusundan ayrıldığını hatırlayalım. Jean Flori, bunun sonucunda Foucher'nin Kutsal Kabir'den kasıtlı olarak bahsetmemiş olabileceğini belirtiyor. Carl Erdmann ve diğerleri, Kutsal Kabir bahsinin onu özgürleştirmek mahiyetinde olmadığını düşünüyorlardı. Onlara göre Haçlılar, normalde Kutsal Kabir'i ziyarette karşılık verilen endüljansı muhtemelen papanın düşüncesinden farklı biçimde yorumlamışlardı. Fakat Haçlı Seferi'nin gidişatına bakılırsa, özgürleştirme hususuna vurgu yapıldığı anlaşıyor. Ek olarak Alfons Becker'in net bir şekilde gösterdiği üzere özgürleştirme düşüncesi, XI. yüzyıl sonlarındaki zihniyet için tanıdık bir kavramdı.

Aslında "reform", "İsa'nın krallığının restorasyonu" fikrine eşlik ediyordu. XI. yüzyılda İspanyol *reconquistası*na eşlik eden olaylar, kiliselerin yeniden inşası, piskoposluk hiyerarşisinin yeniden oluşturulması ve geri kazanılan topraklarda Hristiyanların küçük düşürülmelerinin işaretlerinin ortadan kalkmasıydı. II. Urbanus yakın zamanda Toledo ve Tarragona şehirlerine, Robert Guiscard'ın kardeşi Kont Roger tarafından Müslümanlardan alınan Sicilya'ya başpiskoposluk vermişti. Bu topraklar, VIII. yüzyılda ve ardından IX. ve X. yüzyıllarda Müslümanlar tarafından Hristiyan yöneticilerden alınmıştı. II. Alexander ile başlamak üzere XI. yüzyılın ortalarından itibaren papalar, İspanyol prensleri ve Normanları yeniden fetih konusunda yüreklendirmişlerdi. Bu nedenle dinsizlerin işgal ettiği toprakların salt güç kullanarak özgürleştirilmesi yeni bir kavram değildi.

Peki bu, papanın 1095'te duyurduğu seferin İslam'a karşı bir savaş olarak tasarladığı anlamına mı geliyor? Günümüz gazetecilerinin aşına olduğu bu fikir, farklı yazarlar tarafından da ileri sürülmüştür. Özellikle Joshua Prawer, Haçlı Seferi'nin "Doğu Hristiyanları'nı müdafaa değil, İslam'a karşı bir Hristiyan saldırısı" olduğunu, "muhtemelen II. Urbanus'un hedefi bu şekilde oluşturduğunu ve Batı dünyasının da aynı şekilde anladığını" belirtmiştir. Bu pek mümkün değildir. Siyasi ve dini bir bütün olarak İslam fikri, dönemin Batı düşüncesine yabancıydı. Okuma-yazma bilen bazı rahiplerin Müslüman inancı hakkında biraz bilgileri vardı. Özellikle İspanya'da, Müslüman propagandasına karşı doktrin geliştirmek zorunda kalan Mozarab Kilisesi mensupları İslam hakkında bilgiliydiler. Fakat dönemin yazarları "Sarazenlerin" putlara taptığını düşünüyor ve Batılıların çoğu onları "Pagan" olarak görüyordu. Müslü-

man emîrlerin hükümdarlıklarının meşruiyeti, Papalık nezdinde kabul görüyordu ki VII. Gregorius'un Kuzey Afrika emîrleriyle yazışmaları bunu kanıtlıyor. Lakin onların önceden "İsa'nın krallığına" ait topraklara egemen olmaları ve "İsa'nın hükümdarlığını" yok etmeleri bir skandal olarak algılanmış olabilir. İslam, Antik Roma İmparatorluğu'nun bunca toprağını ele geçirirken, durumun hangi noktada skandal olmaktan çıktığı sorgulanabilir. Şüphe edilmeyen kısım ise hac yolculuklarının nihai hedefi Kutsal Toprakların ele geçirilmesiyle duyulan şoktur. İncil geleceğinden beslenen Hristiyanlar için Kutsal Topraklar İsa'nın -dolayısıyla inanan halkın- mirasıydı. Latin Hristiyanlığı, bölgede belki de sadece kısa bir süre varlık gösteren Batılılardan sonra, oranın "Hristiyanların vatani" olduğuna kanaat getirmişti. Özellikle Kudüs, II. Urbanus'un vaazı zamanında Latinlerin tapınma odaklarından biriydi. Haçlıların toplanmasını sağlayan da Kutsal Kabir'in ismiydi.

Papa sefere katılımı daha çok teşvik etmek için İsa'nın mezarını ziyaret edecek Haçlılara özel bir endüljans sunuyordu. Bu uygulama da tam olarak yeni değildi. İsa'nın tezahür ettiği ve İncil'i tanıttığı yerlerde imanı güçlendirme isteğine ek olarak, Kudüs hacı aynı zamanda bir kefareti yöntemi. Tövbe eden günahkâr, affedilmeden önce toplum dışına itilme, ayinlere katılamama, özel giysi giyme, oruç tutma gibi çoğunlukla ağır ve uzun süreli cezalar alırdı. Kilise, bu cezaların kefaretinin hacıya ödemesini kabul ediyordu. Hacı, belirli bir azizin rızasını almak üzere yola çıkıyordu. Suçların bilhassa ciddi olduğu durumlarda, zorlu bir sınav olarak çok fedakârlık gerektiren Kudüs hacı, yani İsa'nın mezarına kadar gidilmesi isteniyordu. Bu hac, kişinin hem dünyevi hem de ahirette kalabilecek cezalardan kurtulmasını sağlıyordu. Biliyoruz ki Kutsal Kabir'e ulaşmayı başaran dindar yolcuların bazıları, yeniden edindikleri masumiyet hâlini koruma isteğine kapılıyor, Tanrı'ya kendilerini dünyadan alması için yalvarıyorlardı. Diğer bir kısmı da kendini dine adıyordu. Milanolu Şövalye Erlembald'ın Kutsal Topraklar hacından dönüşünde yaşadığı buydu. Nitekim II. Urbanus tarafından 1095'te aziz ilan edildi. Bu nedenle Kutsal Kabir'i ziyaret, önceden hatalarından arınmış hacılar için bu hataların sonuçlarından da tümüyle arınmayı garantiliyordu.

Papalar ayrıca hayır işlerinin yapılmasını da teşvik etmeye başlamışlardı. Kilise inşaatı gibi işlere girişenlere tanınan endüljans, Kutsal Kabir'e hürmet edenlere sunulanla aynıydı. II. Urbanus, yeni bir tehdit oluşturan Murâbitlar ve Hristiyanlığın kalesi olarak görülen Tarragona'nın restorasyonu için aynı endüljans hakkını sunmuştu. Fakat genel endüljansın Kudüs'e hacı olarak gidenlerin yanı sıra savaşçı olarak gideceklerle de sunulması bir yenilikti. (VII. Gregorius sefere katılacakların sadece Petrus ve Paulus'un dualarını almalarını öngörmüştü.) Günümüze ulaşan konsil kararlarında görüldüğü üzere, II. Urbanus bu hususu netleştirmek gerek-

tiğini düşünmüş; sefere sadece beyhude şöhret veya maddi kazanç için çıkanlara genel endüljansın tanınmayacağını belirtmişti. Papanın çağrısının içeriği de bu yöndeydi: Bizans topraklarındaki Hristiyanların ihtiyaç duyduğu askerî yardımı götürmek, İsa'nın hükümrانlığını tekrar kurarak Kutsal Kabir'i özgürleştirmek, böylelikle Kutsal Kabir'i ziyaret ederek genel endüljansa hak kazanmak.

II. URBANUS'UN SÖYLEMEDİKLERİ

Frankları Doğu yoluna koyulmaya davet eden II. Urbanus, çağrısının arkasında yatan niyetlere mi uyuyordu? Tarihçiler bu konuyu çokça incelemişler ve çeşitli açıklamalar getirmişlerdir. Az veya çok tereddütle olsa da Doğu Patrikliği'ni takip eden Roma ve Konstantinopolis Kiliseleri arasındaki ilişki 1054'te koptu. Çünkü Papa IX. Leon'un elçileri Konstantinopolis Patriği Mihail Kirularios'u, o da karşılık olarak Roma Kilisesi'ni aforoz etti. Düşünce ayrılığının sebepleri çeşitliydi. Latinlerin ayinlerde mayasız ekmek kullanması ve kilise görevlilerinin bekârlığı gibi düzenle ilgili farklılıkların yanı sıra *inanç öğretisine (credo) oğul (filioque)* unsurunu eklemek gibi dogmatik farklar da vardı. Fakat Papalık, ilişkileri yeniden kurma umudunu yitirmedi. Özellikle İtalya'da kötüleşen politik durum -ki Normanlar bundan yararlanıyorlardı- Bizans imparatorlarını rahatsız ediyordu. VII. Mihail'in tahttan indirilmesi üzerine Papa VII. Gregorius'un Aleksios Komnenos'u aforoz ettiği dönem ve benzerleri dışında, müzakereler devam etti. Bizans Batı'dan yardım bekliyordu ve Aleksios Komnenos bunu bizzat istemişti. Bu çağrıya cevap vermek, papanın niyetinin imparator nezdinde görünür olması demekti. Karşılığında papa, Konstantinopolis ruhban sınıfının *diptiklere*¹² Roma papası ibaresini tekrar ekleyeceğini umuyordu.

Papanın, daha da ileri giderek emrindeki güçlü ordunun yarattığı baskıyla tüm Doğu Hristiyanları'na Roma üstünlüğünü kabul ettirme ihtimalini düşünebilir miyiz? Bu ihtimal de incelendi. Grek ve Latin Kiliseleri'nin birleşmesi fikri, II. Urbanus'un aklından geçmiş olabilir. Fakat bu fikir hiçbir yerde ifade edilmemişti ve Haçlı Seferi'yle ilgili diyaloglarda bu konu hiç ima edilmemişti.

Batı'daki Papalık politikası, papanın çağrısıyla oluşan hareketten faydalanmış mıdır? Haçlı ordusunda, Gregoryen reformcusu papa taraftarlarının yanı sıra İmparator IV. Heinrich'nin destekçileri de bulunuyordu. Bu, papanın, nüfuzunu imparatorun bölgesinde dahi kullanabildiğini ve girişimine destek bulabildiğini düşünmeye sebebiyet verebilir. Fakat 1096'da Roma'dan geçen Fransız Haçlılar, seferle pek ilgilenmeyen ancak anti-papaya sadık kalan Romalılar tarafından hakarete uğradılar.

12 Diptik: Birbirine menteşelenmiş iki yapraklı yazı veya resimli tablet. (ç.n.)

Diğer taraftan Fransa kralı, Bertrade de Montfort'dan ayrılmaktan pek memnun değildi.

Bazı tarihçiler, Konstantin tarafından Batı'da geniş bir mülk bağışlanan Papalığın, dünyevi gücünü Doğu'da fethedilen topraklara doğru genişletmeyi düşlemiş olabileceğine inanıyor. Bu pek mümkün değil çünkü görünüşe göre fethedilecek toprakların kaderiyle ilgili bir tasarıda bulunulmamıştı. Ayrıca İngiltere ve Aragon'un aksine, Haçlı Seferi sonrası kurulan hiçbir Latin devleti kendini Papalık hükümetinin vasalı olarak konumlandırmadı. Diğerleri, yorumlarına ekonomik perspektifleri de dâhil ettiler. Yakın zamanda ortaya atılan cesur bir tez, Kilise'nin XI. yüzyıldan beri faydalandığı arazi zenginliğinden yola çıktı ve Kilise'nin, ekonomik bir güç olarak ürünlerine yeni pazarlar açmak istemiş olabileceğini, bu arada Müslüman üreticilerin rekabetinden korunmayı ve hacdan kâr sağlamayı da planlamış olabileceğini iddia etti. Bu cüretkâr tezin karşısındaki gerçekse, Kilise topraklarının ekonomisinin çoğunlukla ziraate dayalı olması ve Avrupa dışına çıkmasına gerek kalmadan Batı pazarlarında kendine yetmesiydi.

Papanın etrafındakiler, Batılı tüccarları Doğu dünyasına tanıtmayı dilemiş olabilirler. Aslında Pisalılar ve Cenovalılar gibi bazıları çoktan Doğu'ya gitmiş, tezgâhlarını açmak ve Haçlı Seferi'nden kâr etmek için gereken malzemeleri tedarik etmişlerdi. Fakat Claude Cahen'in gösterdiği üzere, onların yerleştiği şehirler henüz büyük ticaret merkezleri olmamıştı. Ve eğer Haçlı Seferi, onların alışık oldukları sınırları (Batı Akdeniz'i) geçmelerini sağladıysa, bunu Fâtımî Mısır'yla, özellikle de İskenderiye'yle ticari ağlar örmek amacıyla yaptılar. Ayrıca Cenovalılar sefere katılmak için hemen atılmamışlardı. Onları II. Urbanus davet etmişti.

Bu noktadan itibaren, Papalık çağrısının niyetinden çıkıp Batılıların bu çağrıya cevap verme amaçlarına bakacağız. Şüphesiz bu niyetler, maddiyatla ilgiliydi. Şurası doğru ki papanın endüljansa getirdiği şart, sefere ganimet toplama umuduyla çıkanları dışarıda tutuyordu. Aslında katılımcıların yaşadığı zorluklara bakılırsa, kazanmayı umdukları ganimet aldatıcıydı. Bunlar genellikle Haçlıların hayal etmekten keyif aldığı, Doğu'nun sonsuz zenginlikleriyle bezeli imgelerdi. Ne var ki Batı'da, ailelerin ikinci çocukları mirastan az pay alan ve yeni topraklara yerleşmeye istekli şövalyeler hâline gelmişlerdi. Biliyoruz ki Papa II. Urbanus ve daha sonra Aziz Bernard, şövalyelerin bu açgözlülüğünü çok defa kınadılar. Acaba sefere katılanların çoğunun niyeti zenginlik hırsı mıydı? Bunu izah edeceğiz.

Topraksız köylüler için ekilecek arazi bulma umudu, şövalye olmayan çok sayıda kişinin Doğu yollarına koyulmasına sebep olmuş muydu? Biliyoruz ki Norman İngilteresi, Elbe ötesindeki Slav topraklarından çok sayıda çiftçi çekmişti. Fakat benzer bir cazibenin ancak Haçlıların Doğu'da

yeni topraklara yerleşmelerinden sonra geçerli olacağını düşünebiliriz. Bu nedenle maddiyatçı bakış açısının ötesine geçmeliyiz. II. Urbanus'un konuşmasını rapor eden yazarları izlersek, papanın şövalye zihniyetinde hassas bir tele dokunduğunu görürüz. Onların savaşçı değerini ve yiğitliğini yücelterek, hatta Fransızların öz saygılarını okşayarak destansı geleceğe atıfta bulunmuştu. Dönemin *chanson de geste*lerinden soylu sınıfının düşünme şeklini anlayabiliriz. Kahramanların tutumu bir işi başarmaya çalışmaktır. Tanrı uğruna savaşmışları için cenneti kazanacakları kesindir, bu nedenle cesaret ve sadakat timsali olurlar. Tarihçilerin bize gösterdiğiyse, baronların ve şövalyelerin her zaman bu tutumla davranmadıklarıdır. *Chanson*larda tarif edilen ülkü, çevrelerindeki kültürün onlara sunduğu bir tutumdur. II. Urbanus onları boş şöhrete karşı uyarmasına rağmen biraz şöhret kazanabilecekleri bir girişim sunmuştur. Ve *chanson de geste*lerin dinleyicileri için dinsizlerle savaşmak, Fransız şövalyelerinin İspanya'daki başarıları nedeniyle tanıdık bir düşüncedir.

Daha da ötesi, şövalyelerin ve başka birçoklarının, zorlukları ve tehlikeleri bilinen bu "yolculuğa" (bu kelime Orta Çağ'ın sonuna kadar kullanımda kalacaktır) çıkmalarını belirleyen dinî nitelikte bir düşüncedir. Yayınlanan buyruklardan ve tanık olanlardan biliyoruz ki söz verilen endüljansın sıra dışı bir cazibesi vardı. Günahkâr olduklarının bilincinde olanlar ve ruhlarının selametinden endişe duyanlar için böylesine kapsamlı bir lütuf bahşedileceği duyurusu büyük etki yarattı. II. Urbanus'un sözlerinin büyük bir coşkuyla karşılanmasının ve Haçlıların kalabalıklar hâlinde yola çıkmalarının sebebi, bu sözlerin, toplumun bir beklentisine cevap vermesiydi. Bu beklenti, kıyamet gününün zorluklarından kurtulmayı sağlayacak bir yol değişimiydi.

Paul Alphandéry ve Alphonse Dupront gibi bazı yazarlar, tamamlayıcı bir kavramı vurguladılar. Geleneğe göre Kudüs, Tanrı'nın ikinci gelişinde ortaya çıkacağı yerdir ve ölümlerin dirilmesi Yehoşafat Vadisi'nde başlayacaktır. Görünüşe bakılırsa, Kudüs'te biten büyük "yolculuğun" duyurusuyla azımsanamayacak sayıda insan, bu yolculuğa çıkarak İsa'nın ikinci geliş olayına katılacaklarını düşündüler. Tabii, sonuçlarını ilerde göreceğimiz bu eskatolojik¹³ bakış açısını herkes paylaşmıyordu. Bazılarının endişesi, dönüş yolunun koşulları ve rehin alınan mülklerini geri kazanmakla ilgiliydi.

Papanın çağrısından insanların en gizli niyetlerine kadar, yeniden keşfetmekte zorlandığımız birçok faktör var. Fakat bu çağrıya verilen cevabı anlayabilmek için bu faktörler üzerinde düşünmeliyiz.

13 Eskatoloji: Teolojinin dünyanın sonuyla ilgilenen alt dalı. (ç.n.)

HAÇLILARIN YOLA ÇIKIŞI: 1095-1096

Clermont'ta II. Urbanus şüphesiz büyük bir dinleyici kitlesine seslendi fakat gerçek sayıyı olduğundan fazla değerlendirmemeliyiz. Biliyoruz ki hiçbir büyük baron orada değildi. Belki Toulouse Kontu Raymond de Saint-Gilles, papanın projesi hakkında bilgilendirilmişti çünkü ulakları onun katılacağını iletmeye gelmişlerdi. Papayı dinleyen herkes, coşkularını "Tanrı bunu istiyor" nidalarıyla ve giysilerinin üstüne tutturdukları haç şeklinde bir parça kumaşla gösteriyordu. Muhtemelen haç işareti o güne kadar Kudüs hacılarının kullandığı bir sembolken, sonradan "Haçlılar" yani "crucesignati" denen grubun sembolü hâline gelecekti. Papanın önünde sefere katılma dileğinde bulunan ilk kişi Le Puy Piskoposu Adhémar de Monteil oldu. Forez kontunun da ilk katılanlardan olması mümkündü.

II. Urbanus, Le Puy piskoposunu Haçlı Seferi için Papalık elçisi tayin etti. Hatırlıyoruz ki VII. Gregorius da kendi tasarladığı ve lideri olmayı amaçladığı bir sefere çıkmayı düşünmüştü. Fakat destekçisi Adhémar'a seferin yönetimini verdiği tezi pek geçerli görünmüyor. 1100 yılında II. Paschalis, Lyon Başpiskoposu Hugues de Die'yi "1101 Haçlı Seferi"¹⁴ için Papalık elçisi olarak atadı. Başpiskoposa, ordu Asya'ya geçtikten, yani normal hiyerarşi altındaki Hristiyan topraklarından çıktıktan sonra uygulayabileceği geniş yetkiler verildi. II. Urbanus henüz hayattayken ve papalık görevine devam ederken Latran'a¹⁵ sahipti. Aynı anda Tiber Nehri'nin karşı yakasında III. Clemens anti-papa olarak tanınmıştı. Bu sırada Blois ve Normandiya kontlarının askerleri Roma'dan geçiyordu ve papa bu iki prensin papazları Arnoul de Choques ve Alexandre'a Papalık elçiliği görevi verdi. Tüm bunlar gösteriyor ki elçilerin otoritesi ruhani mahiyetteydi ve görevleri, katılımcıların şevklerini canlı tutmaktı. Askerî komuta içinse II. Urbanus'un düşündüğü isim şüphesiz Toulouse kontuydu.

Papanın devam etmesini sağlayan, ilk vaazın başarısı mıydı? Yoksa başka vaazlar yapmayı da planlamış mıydı? Her hâlükârda Fransa'nın güneyi ve batısı boyunca seyahatine devam ederek 25 Aralık'ta Limoges'da, Şubat 1096'da Angers ve Mans'da, Mart'ta Tours'da ve Temmuz'da konsili topladığı Nîmes'de çağrısını yineledi. Felemenklere, Bolognalılara ve Cenovalılara (Temmuz 1096) da mektuplar gönderdi. Başka mektuplar günümüze ulaşmadı ama bir tanesi Fransa kralına ve kardeşi Hugues de Vermandois'ya ulaşmış ve 11 Şubat'ta Paris'te Haçlı Seferi'ne katılımı tartışan bir kurulun toplanmasını sağlamış olabilir.

14 Fransızcası "Arrière-Croisade". Birinci Haçlı Seferi'nin üçüncü dalgası olan "Artçı Haçlı Seferi" anlamına gelir. (ç.n.)

15 Latran: Kilise'nin Roma'da Vatikan sınırları dışında sahip olduğu mülk. (ç.n.)

Bununla birlikte papa, Haçlı Seferi'ni belirli sınırlar içinde tutmak istiyordu. Roussillon, Besalù, Cerdanya ve Empúries kontlarına sefere katılmaktan vazgeçmeleri için mektup yazdı. Onlara topraklarında kalıp Hristiyanlığı Murâbitlara karşı korumaları hâlinde endüljans bağışlamayı önerdi. Muhtemelen tıpkı 1074'te VII. Gregorius'un düşündüğü gibi kralların yola çıkmasını dilemiyordu. İmparatorun görevi kendi halkını barış içinde tutmak, öncelikle kendi krallıklarını korumaktı.

Vaizler papanın mesajını yayıyorlardı. Söylendiğine göre Normandiya Dükü Robert Courteheuse'un yola çıkmasını sağlayan bir din adamı, belki de Dijon'daki Aziz Bénigne Manastırı'nın başrahibiydi. Jacques Heers'in "Tanrı'nın budalaları" dediği popüler vaizler, çoktandır büyük kitlelere ahlak reformları hakkında öğütler veriyorlardı. Papalığın bu çağrısının yayılmasında da etkili oldular. Robert d'Arbrissel'in bu işle görevlendirildiği söylenir. Bu vaizler arasında en meşhuru Pierre l'Ermite olmalıydı. Lakabından anlaşıldığı üzere kendisi XI. yüzyıl sonlarının inziva akımına katılmıştı. Amiens'li bu keşiş (Bizanslılar "Cüppeli Pierre" derlerdi) bir efsanede Haçlı Seferi'nin kışkırtıcısı olarak gösterilir. Efsaneye göre hac ziyareti sırasında Kudüs patriğinin yakınmalarını dinlemiş ve ona moral vermiştir. Ayrıca Fransa'nın kuzeyinde ve komşu ülkelerde verdiği vaazlarda büyük başarı elde ettiği bilinir. Folkmar ve Gottschalk isimli Alman rahiplerin de her sınıftan Haçlı gruplarına liderlik ettiğinden bahsedilir.

Jean Flori, çalışmasında Haçlı Seferi'nin çıkış noktasına tekrar vurgu yapar. Flori'ye göre vaizlerin öğütleri, II. Urbanus'un Clermont hitabında çizdiği sınırların dışına çıkmış, özellikle Yahudi karşıtı unsurlar eklenmiştir. Bunun sonucunda çoğunlukla Ren bölgesi ve Tuna Vadisi'ndeki Yahudiler keyfi uygulamaların kurbanı olmuşlardır. Bu vaizleri dinleyenlerin orduya hangi koşullarda alındıklarını pek bilmediğimiz için bu iddiayı doğrulayamıyoruz. Muhtemelen sefere katılanlara vadedilen endüljans ve af duyurusuyla her zamanki vaaz konuları ahlak reformunu birleştirmişlerdi. Bir buçuk asır sonra Çobanların Seferi sırasında toplumda çıkan kargaşa, Haçlı Seferi'nin kendiliğinden gelişen bir hareketi zannedilecekti. Belki aynısı 1096'da da olmuştu.

Bunu kesin bilemeyiz. Çünkü papanın belirlediği tarihten önce çıkan seferin adı Halkın Seferi olsa da aslında sadece halkın katılımından ibaret değildi. Jonathan Riley-Smith'in çok değerli bir araştırmasında kimlerin yola çıktığı inceleniyor. Fransa'nın kuzeyinden Melun Vikontu Guillaume le Charpentier gibi belirli bir zümreye ait lortlar ve şövalyeler vardı. Gautier sans-Avoir (Meteliksiz Gautier), isminden dolayı fakir bir şövalye imajı uyandırır da Avoir aslında Mantes yakınlarındaki Boissy-sans-Avoir bölgesi lortlarının soy ismiydi. Walter de Teck gibi Alman baronlar ve Palatino Hanesi'nden Svabia Kontu Hugues de Tubingen, Pierre l'Ermite'le birlikte yola çıktılar. Diğer gruplar arasında çok sayıda

Svabia ve Ren bölgesi kontları vardı. Gruplardan birini, Leiningen kontu komuta ediyordu. Bu durumda ilk ordulardaki savaşçı olmayanların ya da basit yayaların, sonraki yıllara oranla çok daha fazla olup olmadığını bile sorgulayabiliriz.

İlk gruplardaki *diriliş* duygusu, takip eden gruplara oranla çok daha fazlaydı. Robert d'Arbrissel'e vaaz turnelerinde eşlik eden tövbekâr kalabalıklar bu ilk gruplardaydı. Vaazlar Hristiyanları dönüşüme, yani hayatlarının reformuna çağırıyor, onları evlerini terk etmeleri için kışkırtıyordu. Onlara bir amaç, Kudüs ve bir beklenti verilmişti: Bütün günahların affı. Bu beklentiye İsa'nın ikinci gelişine şahit olma umudu da eklendi. Bize çizilen manzarada bu adamlar ve kadınlar, yanlarında çocukları, günlük kıyafetleri ve birkaç eşyayla yola çıkmışlardı. Yaklaştıkları her şehirde çocuklar "Burası Kudüs mü?" diye soruyorlardı. Tabii ki bu gruplar savaşmaktan acizlerdi.

II. Urbanus, çağrısının esasen savaşçıları hedeflediğini vurgulamış ve kadınların yola çıkmasını engellemeye çalışmıştı. Sözü kısmen dinlendi ama pek çok Haçlı yanlarında kadınları da götürdüler. Yine de belirlenen tarihte -15 Ağustos 1096'da- yola çıkan ordular daha gelişmiş bir yapılanma içindelerdi. Seferin resmî başlangıç tarihi hasat zamanıyla aynıydı. Böylece bu grubun ikmal olanakları yola ilk çıkan gruplara nazaran daha iyiydi. İlk gruplar yola ilkbaharda çıkıp Macar sınırına mayıs ayında ulaştılar. Bu nedenle yiyecek sorunu birden hayati önem kazandı.

Haçlı orduları dediğimiz grubu oluşturanlar, yani Fransa'nın, Normandiya'nın, Loire Vadisi'nin, Languedoc'un ve Güney İtalya'nın baronları, seferberlik hazırlığını daha çok düşünmüşlerdi. Katılımcıların birincil kaygısı seferin finansmanını sağlamaktı. Çok sayıda kayıтта askerlerin kiliselere bağış yaptıkları, karşılığında kiliselerin onlara seyahatte çok makbule geçen dua sözü ve para ya da binek hayvanı verdikleri yazılıdır. Büyük senyörler hatrı sayılır miktarda parayla geldiler. İki yıllık seyahatin sonunda Raymond de Saint-Gilles, hâlâ parasız yoldaşları finanse edebilecek durumdaydı. Robert de Normandie, dukalığını beş yıllığına kardeşi Guillaume le Roux'a rehin bırakmış ve İngiltere halkından yardım parası olarak 10.000 mark toplamıştı. Liège piskoposu, Godefroy de Bouillon'un Bouillon'daki şatosunu almayı kabul etmiş ve ücreti rölik kutularının üzerindeki mücevherleri sökerek ödemişti. Senyörler toprakları, köyleri ve vergi haklarını kiliselere satıyor veya rehin veriyor; kiliseler de gerekli parayı, mücevher hazinelerinden temin etmek zorunda kalıyorlardı. Yola çıkmadan önce Haçlılar büyük fedakârlıklara razı olmak zorunda kaldılar. XI. yüzyılın sonundaki ekonominin bu ani para talebine cevap verebilecek durumda olması şaşırtıcıdır.

Tüm bunlar, her türden ayarlamaların yapılmasını gerektiriyordu. Sülale nezdinde, hiç kimse yakınlarının onayı olmadan mülklerini elden

çıkaramazdı. Papa, sefere çıkanlara ailelerinin ve mallarının açgözlülere karşı korunacağı sözünü verdi. Ayrıca arkada kalan her kişiye güvenilemiyordu: Mans Kontu Hélie, Normandiya'nın Guillaume le Roux'a bırakılacağını öğrenince haklı olarak seferden vazgeçti. Diğer taraftan Guillaume de Poitiers, Toulouse kontluğu üzerindeki haklarını geçerli kılabilmek için Raymond de Saint-Gilles'in yokluğundan faydalanmaya çalıştı. Bu nedenle sefere çıkılmadan önceki aylarda çok sayıda pazarlık yapıldı. Tarihçiler, bazı Haçlı komutanlarının yola çıkmadan önce bir daha topraklarına dönmek ve kendilerini Doğu'da Tanrı'nın hizmetine adanmak üzere antlaşmalar yaptıklarını teyit ettiler. Aşağı Lorraine Dükü Godefroy de Bouillon dönüşte geri almak şartıyla şatosunu sattı. Fakat diğerlerinin kendini adadığı Tanrı hizmetinin ne olduğu, seferin başında bilinmiyordu. Süreç ilerledikçe denizaşırı Latin yerleşimlerinin ortaya çıkışıyla bu hizmetin şekli de belirlenmiş olmalı.

Sadece iki kişinin eylemleri, geri dönmeme olasılığını ima eder: Burgonyalı Şövalye Achard de Montmerle ve Alman Şövalye Wolfker de Kuffern. Hâlbuki bu iki kişinin doğuda kalacağı durumu öngören hükümler, Haçlı Seferi'nden önce hacılar için de geçerliydi. Dolayısıyla Haçlıların fethedilen topraklara yerleşme beklentisinde olduklarını kesin olarak söyleyemeyiz. Karşı tez olarak, Taranto Kontu Bohemond örneğini verenler, Güney İtalya Normanlarının Bizans topraklarına yerleşme fikrine aşina olduklarını ve prenslerinin Bizans ordusunda bir görev edinmeye çalıştığını hatırlatır. Fakat şunu eklemeliyiz ki haçı kabul ederken Bohemond'un dikkatini çeken husus papanın çağrısındaki Kutsal Kabir'den çok, Bizans ülkesiyle ilgili beklentilerdi. Taranto Kontu Bohemond örneği ilginçtir çünkü bize, süregiden işini bırakarak kendini tamamen sefere adanmış bir baronu gösterir. O sırada Bohemond, ayaklanma içindeki Amalfi'yi kuşatan üvey kardeşi Roger Borsa'ya yardım etmekteydi. Haçlı Seferi vaazlarını öğrenince, çok sayıda akrabası ve şövalyeyi yanına alarak kuşatmayı terk etti. Roger'ın kuşatmayı kaldırmaktan başka çaresi kalmadı. Yeğenleri Tancred de sefere katılmak isteyip mali kaynağı olmayanlar arasındaydı. Bu nedenle Bohemond, onu finansal açıdan destekledi.

Haç kuşanan birçokları da aynı şeyi yaptılar. Baronların emrindeki bazı birliklerin mali durumları kötüydü ve vasallarının temin ettiği askerlerin bakımını üstlenerek derebeylik hizmetini yapıyorlardı. Aslında bu gibi durumlarda, vasalların feodal zorunlulukları arasında lortunu takip etmek yoktu. Fakat seyahatlerinde baronlara eşlik etmeye alıştıkları için onların askerî birlikleriyle birleştiler. Böylelikle feodal prensliklerin birbiriyle bağlantılı bölükleri ve para ihtiyacı nedeniyle onlara katılan az çok bağımsız birlikler, Haçlı ordusunda yan yana geldiler. Orduyu, alışlageldiği üzere bir lider kumanda ederdi ve vasalları kendisine danışmanlık yaparlardı. Haçlı Seferi'nde baronlardan oluşan bir konsilin

ortaya çıktığını görüyoruz. Fakat bağımsızlığına düşkün senyörler, konsil kararlarını her zaman takip etmiyorlardı. Örneğin prensipte Raymond de Saint-Gilles'e bağlı olan Languedoclu Senyör Raymond Pilet, çoğunlukla bağımsız hareket ediyordu. Birçok Haçlı gerek kaynaklarını tükettikleri gerekse liderlerini kaybettikleri için kendilerini finanse edebilecek başka kişiler arıyorlardı.

Sefere çıkmadan önce bazı disiplin kuralları geliştirilmiş miydi? O zamana kadar hacıların, tövbekâr bir edayla bazı mallardan feragat etmek, silah taşımamak, eğlenceden uzak durmak, dinî ritüelleri takip etmek gibi uymak zorunda oldukları kurallar vardı. Papanın Doğu'ya gönderdiği kişiler de hacıya benziyorlardı fakat aynı zamanda güçlü savaşçılardı. İlk gönderilenlere empoze edilen kural, mevcut duruma uyum sağlama-larını gerektiriyordu. İkinci Haçlı Seferi sırasında bu kural net bir şekilde tanımlanmıştı ama o duruma gelene kadar nasıl geliştiği hakkında pek bilgimiz yoktur.

Dinî çerçeve, Papalık Elçisi Adhémar de Monteil'in yetkinliğiyle sağlanıyordu. Kendisi piskopos olmak suretiyle kendi vasallarına sahip bir senyördü ve baronlar konseyinin üyesiydi. Ruhban sınıfından gelen tek kişi Adhémar değildi çünkü başka piskoposlar da sefere katılmışlardı. Bazı başrahipler, manastır hayatının semavi Kudüs'teki hayatın habercisi olduğunu savunarak keşişlerin Kudüs'e gitmelerini yasaklamışlardı. Bazılarıysa sefere kendileri çıkmışlardı. Anna Komnena, bir keşişin Adriyatik'i geçen bir gemiye bindiğini ve kendilerine saldıran Bizanslılara karşı nasıl savunma yaptığını şaşkın bir şekilde anlatır. Latin Kilisesi'nde kabul edilen kurala rağmen bu olayı, din adamlarının sekülerler gibi silah taşıdığının kanıtı olarak genellemişlerdir. Bazı din adamlarının silah taşıdığı ve savaştığı doğrudur fakat rolleri aslında bambaşkaydı. Papanın ve elçilerinin endişesi, orduda normal dinî bir hayatın temini, kutsal günlerin kutlanması ve ayinlerin yönetimi üzerineydi. Haçlılar toplu kefarete şansı, savaşçılara savaştan önce tanınan af, oruç, tövbe ve ayinler gibi konuları tecrübe etmekteydiler. Hatta Papalık elçileri, sefer boyunca görülen vizyonların gerçekliğini takdir etmek zorunda kaldılar. Unutulmamalıdır ki vaaz verme sürecinden yolculuğun son gününe kadar, Haçlı Seferi'ni saran harikulade bir atmosfer vardı.

Seferin hazırlıkları hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz konu komutadır. Krallar sefere çıkamadığı için prens, dük ya da kontlardan biri, kendisine bağlı vasallar, kontlar, vikontlar, baronlar ve onların kendi vasallarından oluşan birliğin doğal lideri olurdu. Birliğe ayrıca kan bağı veya komşuluk ilişkileriyle başka lortlar da eklenebilirdi. Bu bölükler Haçlı ordusunun büyük birliklerini oluşturur. Bazen de Flanders ve Normandiya kontlarının yaptığı gibi beraber seyahat etmek üzere birleşirlerdi. Fakat toplu bir komutanın planlandığı görülüyor. Büyük baronlar

ve piskoposlar bir konseyde birleşmişler ve askerî kararlar alarak kendilerini savaşa götürecek bir komutanı aralarından seçmişlerdi. Bu kararlarının ortak alınması şaşırtıcı değildi. Orta Çağ'da komutanların etrafında her zaman bir konsey olurdu. Fakat konseydeki herkesten daha yüksek otoriteye sahip bir kumandanın yokluğu, Birinci Haçlı Seferi operasyonlarını olumsuz etkiledi.

Yine de bu tek kumanda eksikliği konseye katılanların kalitesiyle telafi edildi. Üyelerin çoğunun askerî deneyimi vardı. Bazılarının deneyimi uzun seyahatlerden ve büyük toprakları yönetmekten geliyordu ve hükümdarların gücüyle bağlantıdaydılar. Taranto Kontu Bohemond Makedonya'ya bir ordu getirmiş, Godefroy de Bouillon birliklerini İtalya'ya sürmüş, Raymond de Saint-Gilles şüphesiz İspanya'da savaşmıştı. John France, İngiltere'nin fethi sırasında deneyim kazanıldığı için da altını çizer. Haçlı Seferi, tüm bu baronların askerî komuta yetkinliklerinden faydalandı. Lojistik sorunlarını bu baronlar çözdüler ve Batı Franklarının taktiklerini, düşmanın taktiklerine onlar uyarladılar. Fakat öğrenmek istediğimiz, yola çıkmadan önce birbirleri arasında hangi bağlantıları kurdukları ve yürüyüşlerini eş zamanlı olarak nasıl düzenledikleridir.

GERİDEN GELENLER

1096'da yola çıkan ordular deniz yolculuğu ihtimalini düşünmediler. Atların gemiye bindirilmesindeki zorluk o tarihte bu düşünceye izin vermiyordu. Daha önce Taranto Kontu Bohemond'un babası kalabalık bir orduyu Adriyatik'in karşı kıyısına geçirmişti. Kendisi de Fransız Haçlıların yaptığı gibi deniz yolculuğunu sadece Arnavutluk kıyısından tasarruf etmek için kullandı. Fakat II. Urbanus, çağrısını başka yerlerde yaşayanlara da yapmıştı. İngiltere'den yola çıkanlar arasında, Pierre l'Ermite ile buluşan şövalyelerin yanı sıra bir de filo vardı. 1096-1097 kışında Antakya yakınlarına ulaşan bu gemilerin, papanın belirlediği tarih civarında yelken açmaları mümkündür. Peki, önemli sayıda asker taşıyorlar mıydı? Sadece Haçlılara ikmal için bu yolun kullanılması şüpheli görünüyor. Ancak filonun kendiliğinden gerçekleşmiş gibi görünen yolculuğu, konu hakkında bilgisiz olduğumuzu açığa vuruyor.

Papanın mektubunun Cenova'daki etkisi, şehre Haçlı Seferi için vaaz vermeye gelen Grenoble ve Orange piskoposlarıyla pekişti. 1097'de Cenovalı soylular bir *kumpanya* altında birleşerek bir düzine kadirgadan oluşan filo kurdular. Yükleri arasında yirmi beş şövalye ve altı yüz piyadeyi Antakya'ya götürecek taşıtlar vardı. Piyadeler özellikle Kudüs kuşatmasında kullanılan makinelerin inşasında büyük fayda sağladılar. Görünüşe bakılırsa Pisalılar sadece Antakya düştükten sonra tepki verdiler. Başpiskoposları yani şehrin yöneticisi, o noktadan sonra 120 geminin yelken açtığı

dev bir seferin liderliğini üstlendi. Pisalıların filosu, bir Bizans birliğiyle çatışıp onlarla dışmanca ilişkiler başlattıktan sonra Eylöl 1099'da Lazkiye'ye (Latakia) ulaştı. Tüm bunlardan sonra Venedik'ten kalkan bir filo Doğu'ya yönel-di. Venedikliler, Küçük Asya kıyıları boyunca yaptıkları seyahatten istifade edip Myra'daki Aziz Nicolaus röliklerini aldılar ve Kutsal Topraklardan dönen Pisalılarla çatıştılar. Muhtemelen yola çıkmaya 1098'de hazırlanmışlardı ama Yafa'ya 1100'den önce ulaşamadılar. Onların seferi, II. Urbanus'unkinden çok II. Paschalis'in seferiyle denk geldi.

Kudüs'ün ele geçirildiği haberinden sonra yola çıkan gruba Fransız tarihçiler *Arrière-Croisade* (Artçı Haçlı Seferi)¹⁶ adını verdiler. Aslında II. Urbanus 1097'den beri takviye göndermeyi planlıyordu. Özellikle sefere katılmaya yemin edip sonradan sözünü tutmayanlara görevlerini hatırlattı. 1099'un ilkbaharında coşkuyla karşılandığı Milano'da başpiskopostan sefer vaazı vermesini istedi. 13 Ağustos 1099'da, Kudüs'ün alınması üzerinden bir ay geçmemişken ölen II. Urbanus'un yerini II. Paschalis aldı. Hemen halledilmesi gereken bir sorun vardı: Ya II. Urbanus'un Milanolulara mektubunda önerdiği gibi mevcut seferi Mısır'ın fethi için uzatacak ya da Kudüs'teki konumlarını pekiştirecekti. Haçlıların istikrarsız durumda olduğu tavsiyesi üzerine ikinci yolu seçti. Ayrıca öncüllerinin aldığı önlemleri yenileyerek, Hristiyan sınırlarını korunmasız bırakmamaları için İspanyolların Levant'a gitmelerini yasakladı. Yeni Haçlılara da endüljans verileceğini tekrar onayladı.

Yeni bölgeler, asker temin etmeye davet edildiler. Lombardlardan sonra Burgonya Dukalığı ve Kontluğu'yla beraber Nevers Kontluğu da haç kuşandılar. Dükleri ve kontlarıyla birlikte haç kuşanmalarını, Lyon başpiskoposu ve Papalık Elçisi Hugues de Die ile Besançon başpiskoposu istemişlerdi. Nitekim kendileri de bu birliklere eşlik ettiler. Welf dükü ve Salzburg başpiskoposu eşliğindeki Bavyeralılar ile Dük Guillaume ve Vikont Harpin de Bourges eşliğindeki Akitanyalılar başlıca birliği oluşturdular. Fakat onlara katılanlar arasında, Béziers vikontu gibi sonradan gelenler de vardı. 1095-1096'da ettikleri yemini tutmadıkları için aforoz edilebilecekleri onlara hatırlatılınca, sefere katılmaya karar vermişlerdi.

İlk sefere katılanlardan bazıları, örneğin Blois ve Vermandois kontları gibi orduyu Antakya'da bırakanlar, ikinci sefere de katıldılar. Blois kontu, eşi Adèle de Normandie dahil birçok kişiden sert eleştiriler almıştı. Antakya kuşatmasının sıkıntılı zamanında kaçanlar, ailelerine utanç getirmişlerdi. Guy Trousseau de Montlhéry, kardeşi ve amcası, itibarlarını geri kazanmak için haçı kabul ettiler. Son kısımdakiler de ilk seferde sonuna kadar kalıp ikinci sefer için tekrar yazılanlardı. Yaptıkları bağışlar, satışlar veya verdikleri taahhütler ilk seferde yaptıklarıyla aynıydı. Özellikle iyi

16 Türkçede 1101 Haçlı Seferi olarak geçmektedir. (ç.n.)

bilinen bir örnek, Harpin de Bourges'un Fransa kralına yaptığı bağıştır. Harpin, sefer dönüşünde keşiş olduğu için bu bağış kalıcı olmuş ve Berr-y'deki Capet nüfuzu resmen başlamıştır.

Tüzüklerinin giriş kısmına bakılırsa, 1100'deki Haçlıların gerekçeleriyle öncekilerin arasında pek fark yoktu. En fazla, 1096-1099 kahramanlarının ganimetlerini denkleştirme arzusu düşünülebilir. Gördüğümüz gibi bazıları içinse ilk sefer sırasında sürülen korkaklık lekesini silme arzusu vardı. Fakat her şeyden çok, Antakya'nın ve Kudüs'ün fethiyle yükselen coşkuyu düşünmeliyiz. İlahi yardım öyle bir şekilde tezahür etmişti ki yeni Haçlıların şevkleri ancak bu kadar büyük olabilirdi.

1101 Haçlı Seferi (Arrière-Croisade) bir önceki kadar başarılı olmadı. Aynı hareketin parçası olmasına rağmen bu ordu yeni bir durumla karşı karşıyaydı. Liderleri, zafere ulaştırma konusunda öncekilerden daha az başarılıydılar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ'NİN DOĞU'YLA İMTİHANI

Birbirini izleyen üç dalga ve belirli aralıklarla düzenlenen Birinci Haçlı Seferi yol güzergâhlarını belirledi ve öyle ya da böyle ilk defa karşılaştıkları sorunlarla, gelecek iki asır boyunca seferlerin gidişatını etkiledi. Katılımcıların karşılaştıkları olaylar ve kazandıkları tecrübeler, yola çıkmadan önceki tahminlerine pek benzemiyordu. Muhtemelen Papa II. Urbanus da Haçlıların yüzleşmek zorunda kalacakları tüm sorunları öngörememişti.

Bizansla iş birliği planlanmış gibi görünse de olayın evrildiği yön, Amerikalı tarihçi August C. Krey'in Haçlı Seferi galibiyet miydi yoksa mağlubiyet mi sorusunu sormasına neden olmuştur. Seferin sonucunda Doğu'da Latin devletlerin oluşması, papanın veya Clermont Konsili'ndeki rahiplerin planlarında kesinlikle yoktu. XI. yüzyılda hacıların, tüccarların ve paralı askerlerin deneyimleri, Doğu ile Batı arasında bazen çatışma, bazen arkadaşlıkla şekillenen ilişkinin öngörülmesine yetmemiştir. Bu kadar çok Batılı'nın, kendi dünyalarından böylesi farklı bir dünyaya uyum sağlama hızları dikkate değerdir.

KONSTANTİNOPOLİS'E GİDEN YOL

1096'da yola çıkan Haçlıların tamamı farklı yolları kullanmalarına rağmen Avrupa'yı geçince yolculuklarını aynı yerde, Konstantinopolis'te bitirdiler. Bizans imparatoru Boğaz'ı geçebilecekleri yerleri göstererek şehrin içinden geçmemeleri için onları ikna etmeye çalıştı. Fakat tüm gelişmişliğiyle Konstantinopolis, Batılıların Asya'dan önceki varış noktası olarak hedefledikleri duraktı. Orada buluşacaklarını önceden kararlaştırmışa benzemiyorlardı. Bizans halkıysa şehrin surları önünde kitleler hâlinde toplanan Haçlı tehdidiyle karşı karşıydı.

Haçlılar, Konstantinopolis'e büyük gruplar hâlinde ulaştılar. Her grubun kaç kişiden oluştuğunu tahmin etmek imkânsız ve seferin son aşamasındakiler hariç dönemin tarihçilerinin verdiği sayılar, referans alınabilecek durumda değil. Tüm savaşçı birliklerin, şövalyeler ve piyadelerle birlikte 30.000'den -hatta Asya'ya geçerken 70.000'den- fazla kaydedildiği-

ni görüyoruz. Savaşçı olmayanların sayısı muhtemelen daha azdı; 30.000 civarındaydı. Fakat her tahminin doğruluğu tartışmaya açık olduğu için lojistik şartları tam anlamıyla idrak etmemiz mümkün olmuyor. Her hâlükârda bu sayılar, ilerleyen zamanlarda verilen kayıplar ve kaçanlar nedeniyle düşmüş olmalı.

Savaşçı olmayan grubun kalabalıklığı, birçok Batılı'nın seferi bir hac yolculuğu olarak gördüğü olgusuyla açıklanabilir. Bu durum, operasyonların yönetimi ve lojistik ihtiyaçları üzerinde etkili olmuştur. Özellikle erzak, en başından beri büyük bir meseleydi. Çeşitli birliklerin komutanları, yola çıkmadan önce rotaları üzerindeki ülkelerin hükümdarlarıyla irtibat kurmuşlar mıydı? Orduların geçişine hazırlanmak, pazarların açılma şartlarını müzakere etmek, döviz kurunu sabitlemek ve yerel halkla yaşanması muhtemel çatışmaları azaltmak için bu görüşmeler faydalı olabilirdi. Maalesef kaynakların sessizliği nedeniyle bunu bilmemiz mümkün olamıyor.

Rota, daha önce hacılar ve tüccarlar tarafından kullanılan yol ağı temel alınarak oluşturuldu. Lotharingia, Flanders ve Picardy bölgelerinden gelenler, genellikle Ren kıyılarını ve ardından Neckar Vadisi'ni takip ettiler. Daha sonra Regensburg civarında Tuna'ya varınca Macar Krallığı'nın sınırlarının bitimine kadar indiler. Belgrad ve Niş arasında Bizans toprağına girip Bulgaristan'ı geçtiler. Orta Fransa'dan çıkanlarsa geleneksel hac yolunu takip ederek Roma'ya, oradan Adriyatik'e ve karşı kıyıdaki Dıraç'a ulaştılar. Dıraç, Romalıların asırlar önce yaptığı via Egnestia'nın başlangıç noktasıydı ve Konstantinopolis'e uzanıyordu. Rotanın bu son kısmı, Güney İtalya'daki Normanlar tarafından da kullanıldı. Provence bölgesinden çıkanlar daha تنها bir yol tercih ettiler. Lombardiya ve Friuli'den başlayan yol Hırvatistan'dan geçiyor ve via Egnestia'ya bağlanıyordu. Yolları üzerindeki bölgeler, bu insan kitlelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve bazen aşırılıklarına tahammül etmek zorundalardı.

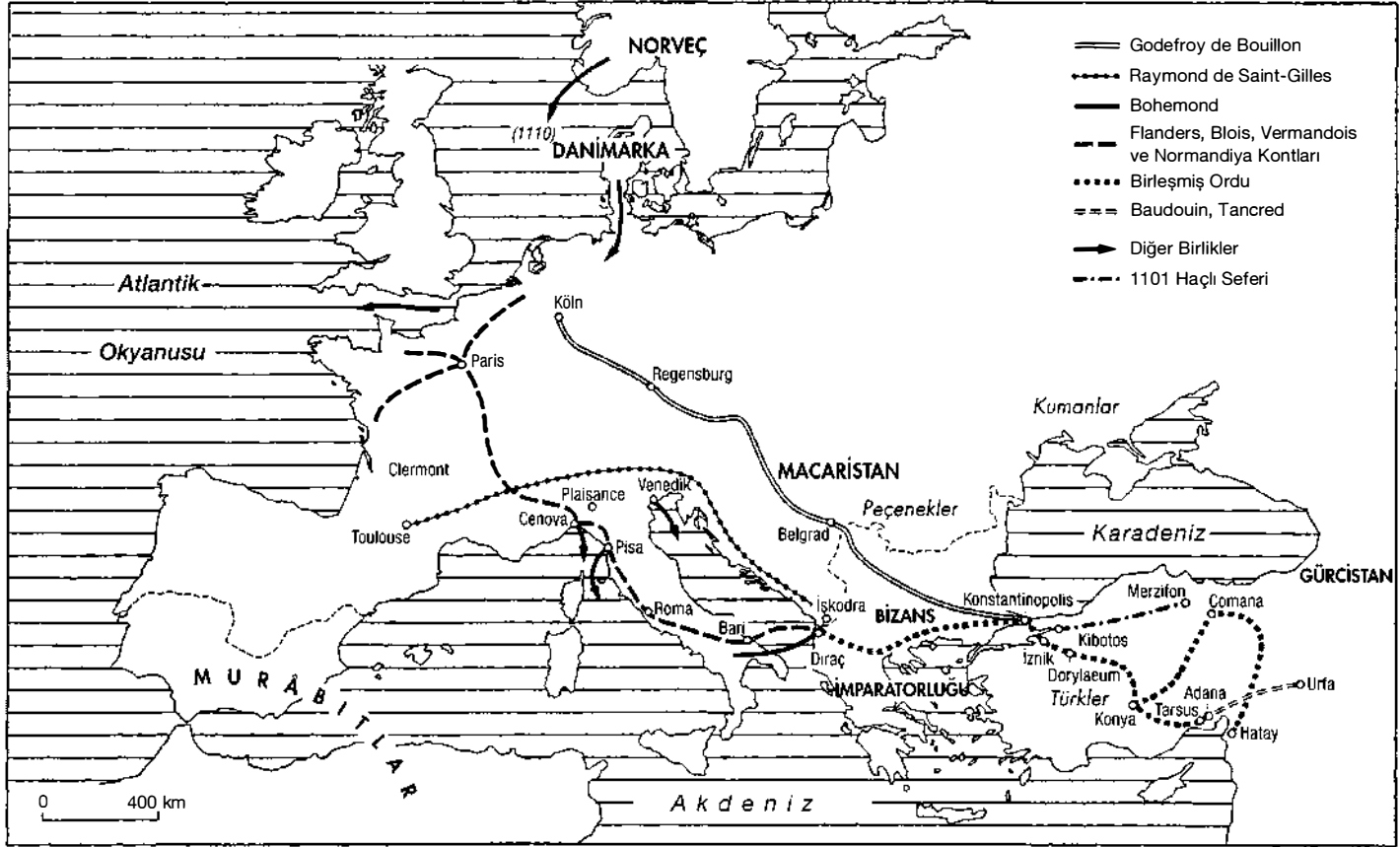
Bazen iddia edildiği gibi Haçlıların tamamını kefarete ödemeye ihtiyaç duyan ciddi suçlular olarak görmek doğru olmaz. Fakat aralarında profesyonel asker veya köylü olanları, askerî operasyonlarda şiddetin cazibesine kapılıyorlardı. Dönemin etik değerleri gelişmemişti. Çoğu Haçlı'nın dinî eğitimi basit seviyedeydi ve liderler disiplini yerleştirebilmek için yağmacıların asılması gibi sert önlemlere başvurmak zorundalardı. Sefere katılan din adamları da tembihlerle veya tövbeye davet yoluyla dizginleyici etki gösterebiliyordu. Fakat Haçlıların tamamı böylesi bir tizlikle izlenmiyordu.

Gözetimin yetersizliği ve erzak hazırlığının olmayışı, Haçlıların Hristiyan Avrupası boyunca ilerleyişleri sırasında yaşanan olayların çoğunu açıklıyor. Fakat özellikle Yahudilerle çatışma sırasında başka unsurlar da rol oynadı. İlk örnekler, Pierre l'Ermite'in Kuzey Fransa'daki grubuna ka-

tılan birliklerin yola çıkışı sırasında, Aralık 1095'te meydana geldi. Rouen ve Champagne'da ciddi olaylar yaşandığı kaydedilmişse de tam olarak ne yaşandığını bilmiyoruz. Fransa Yahudileri muhtemelen Almanya'daki dindaşlarına mektup göndererek onları, Haçlıların mali isteklerine rıza göstermeleri ve ilerleyişlerini kolaylaştırmaları için uyarmışlardı.

İlk Haçlı grupları, Yahudi topluluklarını taciz ederek ve haraç keserek Ren bölgesinden geçtiler. Büyük ihtimalle Pierre l'Ermite'in ve Godefroy de Bouillon'ın takipçilerine mali katkı yapmaları istenmişti. Şunu hatırlamalıyız ki bu talepler Yahudilerin özel statüsüyle ilişkiydi. Yahudiler, topraklarında yaşadıkları lortun izniyle faizle borç verebiliyor; lort da bazen vergiyle (hatta gaspla) payını alarak kendi mali ihtiyaçlarını karşılıyordu.

Diğer orduların, bilhassa Rahip Folkmar ve Leiningen Kontu Emich'in komuta ettikleri grupların geçişleri, Yahudiler için çok daha fazla sıkıntıya sebep oldu. En büyük zararı veren Leiningen grubunda, Alman ve Fransız lortların yanı sıra halktan kimseler de bulunuyordu. 3 Mayıs 1096'da Speyer Yahudilerine saldırıp on iki kişiyi öldürdüler, kalanları piskopos kurtardı. Ardından Emich, daha büyük bir katliamın yaşandığı Worms'a geçti. Kontun Haçlıları cinayet ve yağmayla şehri kırarken, piskopos Yahudilere sığınak olarak kalesini açtı. Fakat Haçlılar gittikten sonra yerel halk kaleye saldırdı ve çok sayıda Yahudi'yi öldürdü. Birçokları da din değiştirmeye zorlanmamak için ya kendi çocuklarının boğazını kestiler ya da intihar ettiler. Benzer olaylar daha büyük boyutlarda 25-29 Mayıs arasında Mainz'de yaşandı. O noktadan sonra Kont Emich Tuna'ya devam ederken, bir grup ayrılıp Köln, Metz, Trier ve Aşağı Ren Vadisi'ndeki Yahudi topluluklarına saldırmaya gitti. Regensburg'dan Prag'a kadar aynı derece vahşet yaşanmasa da Pierre l'Ermite ve Folkmar grupları da Yahudileri din değiştirmeye zorladılar.

Harita 1: Birinci Haçlı Seferi'nin Rotaları.

Haçlı Seferi eşliğinde Yahudilere uygulanan bu şiddet patlaması, II. Urbanus'un tasarladığı projenin parçası değildi. Provence şehri Monieux'de Yahudilere yapılan saldırılar münferit olaylara benzerken, kuzeydeki şiddet alışılmamış boyuttaydı. Bu patlamaların sebebi, Yahudilerin zenginliğine duyulan kıskançlık ve tefecilik yapmalarının yarattığı öfke olabilir. Kredinin XI. yüzyılda yaygınlaşması ve Yahudi tefecilerin küstahca görünen mal varlıkları, şüphesiz ki bu patlamaları teşvik etmişti. Hatta bu tarz olaylar Hristiyan Batı'yla sınırlı değildi. Yahudilerin hedef olduğu ilk büyük nefret dalgası 1066 dolaylarında Müslüman İspanya'da, Granada'da yaşandı. Bu toplulukların keyfini sürdüğü statünün göstergesi, Yahudi propagandasının soylu çevrelerde Yahudiliğe geçişe sebep olacak derecede yeniden canlanmasıydı.

Haçlı Seferi'yle daha doğrudan ilintili başka unsurlar da olabilir. Kili-se, Yahudilere saldırılmasını yasaklamıştı ve II. Aleksander, İspanya seferi sırasında bunu hatırlatmıştı. Fakat Doğu'ya gitmek üzere yola çıkan Hristiyanlar, Müslümanlar gibi Yahudilerin de İsa'nın düşmanı olduğuna inanmış olabilirlerdi. Emich de Leiningen'in takipçileri Yahudileri katletmektense onları Hristiyanlığa geçirmeye meyllilerdi. Yahudi kayıtlarında Emich, vizyonlarla kutsanmış ve görevinin işareti olarak bedeninde stigmatayla temsil edilmişti. Paul Alphandéry'e göre bu, Haçlı Seferi'yle İsa'nın İkinci Gelişi'ni bağdaştıran eskatolojik perspektifle uyum içindedi. Emich ve takipçilerine göre İsa'nın gelişinden önce Yahudilerin din değiştirmesi, zorla vaftiz edilmeleri ve itiraz edenlerin cezalandırılması gerekiyordu.

Haçlı Seferi fikrinden sapma, İkinci Haçlı Seferi'nde tekrar ortaya çıksa da nispeten istisnai bir durum olarak kalmış; ruhban sınıfının, özellikle Ren bölgesinin piskopos ve başpiskoposlarının muhalefetine sebep olmuştur. Yahudileri din değiştirmeye zorlamanın yasaklandığı kilise doktrinine bağlı kalmanın yanı sıra dünyevi lort olarak onların korunmasından da sorumluydular. Bunu, Speyer ve Köln'deki rahipler, Mainz ve Worms'dakilere kıyasla çok daha başarıyla gerçekleştirdiler. İmparator da 1096'da yaşanan şiddeti kınadı ve 1097'de vaftizin geri dönülmez doğasına aldırmadan, zorla Hristiyanlığa geçen Yahudilerin tekrar kendi dinlerine dönmelerine izin verdi. IV. Heinrich bu olayları duyar duymaz Godefroy de Bouillon'a yazdı ve Yahudilere zarar vermesini yasakladı.

Almanya'dan geçtikten sonra ilk Haçlı gruplarının çeşitli deneyimleri oldu. Gautier sans-Avoir'ın komutasındaki ilk gruplar, Macaristan'ı ve Bizans topraklarını kayda değer bir olay olmadan aşarak Konstantinopolis'e ulaştılar. Daha kalabalık ve daha az disiplinli Pierre l'Ermite'in takipçileriyse Macaristan'da bazı yağma olaylarına karıştılar. Bu, Kral Coloman'ın onları doyurmaya çalışmasına rağmen önlenemez bir davranıştı çünkü mevsim yaz başıydı ve taşradan gelen yiyecek stoğu dip seviyedeydi.

Haçlılar son Macar şehri Semlin'e (günümüzde Zemun) gelmeden önce bir isyan çıktı ve şehre saldırarak sakinlerinin büyük bir kısmını katlettiler. Bizans sınırını koruyan Dük Niketas, Belgrad'ı tahliye edip Niş'e çekilmeye karar verdi. Yağma devam edince, askerleri Haçlılara saldırdı ve kayıp vermelerini sağladı. O noktada Pierre l'Ermite, birliklerini daha iyi kontrol edeceğine ve bir şehre yaklaşırken uzun süreli mola verilmeyeceğine dair söz verdi. Ardından ilk gelenlerin bulunduğu Konstantinopolis'e vardılar. İmparator, düzenli ordular gelmeden karşıya geçmemeleri için onları ikna etmeye çalıştı. Ancak Haçlıların yağmaları devam edince, Bizanslılar Ağustos 1096'da onları alelacele Asya kıyısına geçirdiler.

Macar toprağına varan Folkmar ve Gottschalk gruplarının da yağmaya girişmesi Macar kralını çok sinirlendirdi. Folkmar'ın grubu Nitra yakınlarında katledildi, Gottschalk'ın grubuysa Pannonhalma'da kuşatıldı ve Almanya'ya geri sürüldü. Emich de Leiningen'in takipçilerinin şiddet eğilişmini bilen Kral Coloman, Macaristan'a girişlerini yasakladı. Emich sınır kasabası Wieselburg'u (Leitha Nehri üzerindeki Moson) kuşattı. Macar ordusunun gelmesiyle Haçlıların bir kısmı yollara dağıldı. Bazıları 20 Ağustos 1096 civarında yola çıkacak ordulara dahil oldu. Emich ise tekrar sefere çıkmadı.

Tam o sırada, Clermont'ta yapılan plana uygun olarak baronlar yola çıktı. Aşağı Lorraine Dükü Godefroy de Bouillon; kardeşleri Eustace ve Baudouin de Boulougne, Hainault ve Toul kontları, Brabant, Lorraine ve Lüksemburg'dan pek çok lort, Pierre l'Ermite'in önceden gittiğı rotayı takip ettiler. Bu rota sıkıntı yaratabilirdi ama Godefroy'un ordularında disiplin çok daha iyi uygulandı ve bu büyük lort, topraklarından geçtiğı hükümdarlarla antlaşmayı başardı. İmparator tarafından belirlenen kurallara uydu ve Yahudilere zarar vermekten sakındı. Yine de bu, Köln ve Mainz cemaatlerinin sunduğı büyük miktarda parayı almasına engel olmadı. Godefroy, Macaristan'dan geçişini garantilemek için Kral Coloman'la görüştü ve kardeşi Baudouin'ı rehin olarak verdi. Belgrad'da Tuna'yı geçtikten sonra kendisine erzak sözü veren Bizans yetkilileriyle antlaşma yaptı. Tek olay Silivri'de çıktı. Aralık ortasında bu Haçlı grubu, işlerin daha zor yürüdüğü Konstantinopolis'in aşağı kısmına geçtiler.

Fransa kralının kardeşi Hugues de Vermandois önden gitmişti. Ekim ayında Roma üzerinden Adriyatik'i geçmiş fakat bu geçiş zor olmuş ve bir deniz kazasında ciddi kayıplar vermişti. Onu kurtaran Bizans valisi başkente götürmüş ve kendisine şerefle davranmıştı ancak göz hapsine alınmaktan kurtulamamıştı. Bizanslılar bu "barbar" prensi kendini beğenmiş olarak görüyor ve alay ediyorlardı.

Hemen ardından Taranto Kontu Bohemond ve ordusu Adriyatik'i geçti. Ordu disiplinli olmasına rağmen Bizanslılarla çatıştı ve heretiklerin kontrol ettiğı (kuşkusuz Pavlikanlar) bir kaleyi ele geçirdi. Ayrıca im-

paratorluk ordusundaki Türk birliklere de ders vermek gerektiğini düşünmüşlerdi. Bohemond daha fazla çatışma yaşanmaması için dikkatlice davrandı. Adamları Epir, Makedonya ve Trakya'yı dört ayda geçerek 10 Nisan 1097'de Konstantinopolis'e ulaştılar. Bu sırada Aşağı Lorraine dükünün orduları çoktan Asya'ya varmışlardı.

Raymond de Saint-Gilles, bünyesinde Orange, Béarn ve Forez kontları ile Limousin, Languedoc ve Provence'tan güçlü kişilerin olduğu büyük bir ordunun başındaydı ve bu orduyla Lombardiya'yı geçip Hırvatistan dağlarına girdi. Seyrek nüfuslu ormanlık alanların içinden yürümek zordu, yollar kötü durumdaydı. Kral Konstantin Bòdin'in misafirperverliğine rağmen bölge sakinleri yabancılara saldırmaya meyilliydiler. Haçlılar Bizans topraklarına ulaştıklarında, Dıraç valisi ve geleceğin imparatoru Ioannis Komnenos tarafından da iyi karşılandılar. Fakat Haçlıların yoldan dağılmamalarından sorumlu tutulan Bizans ordusunun yardımcı birlikleri Peçenekler görevlerinde fazla sert davrandılar. Kargaşada yaralanan Papalık Elçisi Adhémar de Monteil iyileşmek için Selanik'te duraklamak zorunda kaldı. Onun yokluğunda, bölge sakinlerinin düşmanca davranışlarından usanan Provencelular bir şekilde Roussa ve Rodosto'yu¹⁷ yağmaladılar. Bizanslılar Rodosto yakınlarında onları büyük bir mağlubiyete uğrattılar. Raymond imparatorun isteğiyle Konstantinopolis'e gitmek için yola düştü. Toulouse kontunun öfkesi dindirilebildi ama en zorlu yolculuğu çeken onun ordusu oldu.

Onların aksine, Robert de Normandie ve Étienne de Blois tarafından komuta edilen ordular, Roma ve Brindisi üzerinden geçip via Egnatia'yı takip ettiler ve mayıs ortasında Konstantinopolis'e ulaştılar. Bu sırada ilk gruplar İznik'e varmak üzerelerdi. Aralarında Robert de Flandre'in da bulunduğu çeşitli gruplar, Güneydoğu Avrupa'yı ciddi zorluklar yaşamadan geçtiler. Sadece Hırvatistan'da düzgün yollar yoktu. Liderlerin yerel hükümdarlarla yaptıkları antlaşmalar veya belki de daha önceden Bizans imparatoruyla irtibat kurmaları, orduların beslenmesine olanak verdi. Bunun nasıl başarıldığını pek bilmiyoruz fakat sonraki seferlerin örneğine bakarsak şunu görebiliyoruz: Bahsedilen antlaşmalarla ürün fiyatları muhtemelen önceden sabitleniyordu. Tüccarlara ne kadar ürün temin etmeleri gerektiği bildiriliyor, Haçlılar bölgeden geçerken şehir dışına kurulan pazarlarda temel gıda malzemelerinin satışı yapılıyordu. İsyan ve yağmanın yaşandığı yerler, halkın bu erzak tedarikine katılmayı reddettiği şehirlerdi. Diğer taraftan, toplayıcıların ürünlere düzensiz el koyma eylemlerini de unutmayalım. Atlarla ilgili sorun da çoktan ve ciddi boyutlarda belirmeye başlamıştı. İmparator Aleksios'un bazı Haçlılara yeni binekler temin ettiği söyleniyordu.

17 Günümüzde Tekirdağ. (ç.n.)

Birçoğu at üzerinde on binlerce insanın, nispeten küçük aralıklarla aynı yolları takip etmeleri ve geçtikleri ülkelerin kaynaklarını tamamen tüketmeden birbirlerini izlemeyi başarmaları, belirtilmeye değer bir husustur. Bu hem orduların liderlerinin hem de topraklarından geçilen hükümdarların organizasyon başarısını göstermektedir.

1096-1097 YILLARINDA BİZANS SORUNU

Haçlıların Bizans topraklarına girmesiyle bazı sorunlar ortaya çıktı. Çeşitli grupların aşamalı olarak Konstantinopolis'e varmaları, İmparator I. Aleksios'un bu sorunları kendi yöntemiyle çözmesine yol açtı. On binlerce savaşçının akını, elbette imparatorun bekleyebileceğinin çok üstündeydi. Gördüğümüz üzere, seferin ona sürpriz olduğuna inanmamız artık zor. Zira Clermont çağrısı, Konstantinopolis'ten gelen başka bir çağrıya cevaptı. *Basileus*, kendi liderleri ve bütünlüğünü koruyan yüzlerce şövalyenin geleceğini ve Bizans ordusuna o şekilde dahil olacaklarını beklemişti. Geçmişte birçok ülkeden belirli süreliğine kiralanan paralı askerler, farklı savaş alanlarında veya sadece Küçük Asya'da kullanılmışlardı. Seçenekler çeşitliydi. İmparatorluk ordusunda çok sayıda Batı'dan gelen paralı asker bulunuyordu ve ordudaki diğer etnik gruplarla dostluk içindeydiler. Bizans, onların isyana meyilli olduklarının ve hızla yoldan çıkabileceklerinin farkındaydı. Önlerinde yüzyıldan kısa süre önce gerçekleşen Sicilya seferi örneği vardı. Crespin ve Roussel de Bailleul gibi birlik komutanları Bizans'ın Norman askerlerini ayaklandırmış, imparatorluğun İtalya'daki topraklarından bir parçayı kopararak yeni bir devlet kurmuşlardı. Yine de imparatorluk, bu sorunları genellikle kontrol altına alabiliyordu.

Bu defa gruplar çok daha büyüktü ve geldikleri bölgelerin prensleri tarafından komuta ediliyorlardı. Bu adamları imparatorluk ordusu içinde eritmek zor olacaktı. En başından beri, Bizanslılar onları potansiyel tehlike olarak gördü. İmparatorluğa doluşan bu insan güruhu, tam bir istila izlenimi verdi. Haçlılar en saygın rölüklerin, çok sayıda heykelin ve büyük bir zenginliğin imparatorluk şehrinde biriktiğini fark ettiklerinde, dükunabildikleri her şeyi ele geçirmeye niyetlenecekler miydi?

Konstantinopolis'e saldırı ihtimali, muhtemelen imparator maiyeti arasında tartışılmıştı. Böyle bir tacizden korkmak için yeterli sebepleri de vardı. Kendisine Robert Guiscard tarafından Adriyatik'in doğusunda toprak sözü verilen, babasıyla birlikte Epir'e girip bölgeyi fetheden Taranto Kontu Bohemond değil miydi? On beş yıl önce yaşansa da anısı hâlâ taze idi ve Anna Komnena, *Alexiad* adlı eserinde bundan bahsetmişti.

Aleksios'un Haçlı ordularını kontrol edebileceği çeşitli yöntemler vardı. Öncelikle devamlı gözetim altındaydılar: Bizans gemileri denizde başıboş gezen tekneleri alıkoymaktan çekinmiyorlardı. Karadaya, özellikle

imparatorluğun kuzey sınırında yaşayan Peçenekler ve Kumanlar gibi Türk süvarilerden oluşan imparatorluk ordusu mensupları görev başındalardı. Hatırlayacağınız üzere bu süvariler, Frank savaşçıların yoldan dağılmamalarıyla görevlendirilmişlerdi. Başka bir yöntem, yiyecek erzakı temin etme sözü veren imparatorun teslimatı geciktirmesi olabilirdi. Godefroy de Bouillon'a böyle boyun eğdirmeye çalışmıştı fakat Baudouin de Boulogne, bu tedbire karşılık Konstantinopolis'in kenar mahallelerini yağmalayınca imparator erzak tedarikine devam etti.

Bu güvenlik tedbirlerinin zararı, imparator askerlerinin düşman gibi görünmesi oldu. Bohemond'un filosundan bir gemi Bizans denizcileri tarafından saldırıya uğrayınca, yolcular şiddetle karşılık verdiler ki zaten başka türlü davranmaları pek mümkün değildi. Yoldan sapanları alıkoyan Peçenekler ve Kumanların gözetimi, düpedüz taciz gibi görünmeye başlıyordu. Ayrıca bir şehir kendisinden beklenen erzakı temin etmeyi reddederse, Haçlıların saldırısıyla yağmalanma riski altındaydı. Haçlıların tahribatını sınırlandırmak için alınan tedbirler, düşmanca bir hava yaratmıştı.

Bunu önlemenin zor olduğu kabul edilebilir. Muhtemelen ilk ekiplerin disiplinsizliği, Bizanslılara güven aşılamamıştı. Ayrıca tüm Haçlıların Konstantinopolis surları önünde bir araya gelmesiyle oluşabilecek savaşçı topluluğunun büyüklüğünü düşündükçe, Aleksios ilk grupların karşı kıyıya geçişini hızlandırmak zorunda kaldı. Bazı Haçlı komutanları, Asya yollarına düşmeden önce Konstantinopolis'te buluşmayı isterdi ama imparator buna izin vermedi. Haçlıların bazıları Konstantinopolis'i ele geçirmeyi arzulamışlar mıydı? Bir kaynağın iddiasına göre Bohemond bu ihtimali Godefroy'a önermiş ancak o, başka Hristiyanlarla savaşmak istemediği için reddetmişti. Bohemond'a ithaf edilen çok eylem olsa da seferin bu aşamasındaki tavırları bu iddiayı desteklemiyor.

İmparatorun tebaası Franklara güvenmese de imparator, onların bir çağrıya cevaben bu işe giriştiklerinin farkındaydı. Kuşkusuz genişçe yorumlanmış çağrı, imparatorun politikasındaki unsurlardan birine karşılık geliyordu: Konstantinopolis'i yüz kilometre ötedeki Türk varlığı tehlikesinden kurtarmak ve Küçük Asya'yı yeniden işgal etmek. Haçlılar potansiyel müttefiklerdi fakat imparatorun müzakere ettiği bir hükümdarın ordusu değillerdi. II. Urbanus ile Aleksios Komnenos arasında bir antlaşma yoktu. Büyük bir baron tarafından komuta edilen her ordu yalnızca papa ya bağlıydı ve Papalık elçilerinin baronlar üzerinde otoritesi yoktu. Aleksios Komnenos bu zor sorunu çözmeli ve ordu komutanlarıyla imparatorluk arasında bağ kurmalıydı. Ortak hareket edebilmeleri için baronların imparatora ast-üst ilişkisiyle bağlanması gerekiyordu. Hakkında fazla bilgisi olduğu anlaşılan ve Batılılara yabancı gelmeyen vasallık kurumunu kullanmayı düşündü. Böylelikle *basileus* ile her bir baron arasında ki-

şisel bağ kurulacak, baronlar imparatorun çıkarlarına ve haklarına uygun hareket etmek zorunda kalacaklardı.

Görünüşe göre Aleksios, ilk grubun lideri Hugues de Vermandois'ı biat etmeye ikna etmişti. Bu Capet soylusu, Fransa kraliyet üyesi olmanın verdiği üstünlük duygusuyla dolu olmasına rağmen Bizans imparatorunun vasalı olmaya itiraz etmedi. Aşağı Lorraine dükü için durum aynı değildi. İmparatora sadakat yemini etmesi istendiğinde Godefroy reddetti. Aleksios, baskı uygulamak için Godefroy'un askerlerinin erzak aldığı pazarlara kısıtlamalar getirmeye çalıştı. Fakat askerler o kadar sert tepki verdiler ki imparator tedariğe devam etmek zorunda kaldı. Ayrıca Lorrainelileri Pera'da bloke etmeye çalıştı ve 1097'nin ilk ayları boyunca bir dizi çatışma yaşandı. Sonunda imparatorluk birliklerinin galibiyetiyle Godefroy, imparator tarafından öne sürülen şartlara uyma kararı aldı. Kendisi ve en önemli yoldaşları Aleksios'un önünde diz çöküp bağlılık yemini ettiler ve fethettikleri kasabaları teslim etmeye söz verdiler. Aleksios, Godefroy'u evlat edindiğini ilan etti ve ona hediyeler verdi. Ordusu da ilerleyen zamanlarda imparatorluk ordusu olarak muamele gördü, maaş ve erzak aldı (1097 Nisan başları).

Bohemond, Konstantinopolis'e daha hızlı ulaşmak için ordusunu bırakmıştı. Godefroy'u şehre saldırmak için ikna etmeye çalışması pek olası değildi çünkü daha baştan imparatorun önerisini kabul etmeye razı görünüyordu ve hemen bağlılık yemini etmişti. Fakat Anna Komnena'ya göre daha da ileri gidip Doğu'nun *domestikosu*, yani Bizans ordusunun kumandanı olmayı istiyordu ki bu onu Haçlı Seferi'nin lideri yapardı. Ayrıca başka bir kaynağın iddia ettiği gibi, fethedilecek topraklardan bir fief alabilme arzusunu imparatora açıp açmadığı belirsizdi. Bohemond'un kendine bir prenslik biçmek uğruna gerekirse Bizans hizmetinde bir Doğu kariyerini çoktan planlaması imkânsız değildi. Diğer taraftan yeğeni Tancred, imparatorun vasalı olmamak için Konstantinopolis'ten geçmemeyi tercih etti.

Raymond de Saint-Gilles, ordusunun maruz kaldığı aşağılanmalarla bozulduğu için Aleksios'un vasalı olmayı reddetti. Kendi topraklarını, dünyevi bir prensin vasalı olmak için değil, sadece Tanrı'ya hizmet etmek için terk ettiğini gerekçe gösterdi. İddiası güçlüydü. Godefroy gibi onun da zaten başka bir hükümdarın vasalı olarak yönettiği toprakları vardı. Godefroy Batı'daki imparatorun, Raymond da Fransa kralının vasalıydı ve dönemin feodal kanunu bir kişinin aynı anda birden çok hükümdara vasal olmasına izin vermiyordu. Sonunda bir orta yol bulundu. Raymond, Aleksios'un vasalı olmadı ama onun bedenine veya onuruna saldırmaya çağına dair bağlılık yemini etti. Bazı iddialara göre Toulouse Kontu Raymond, Doğu'da bir Papalık egemenliği kurmayı hedefleyen II. Urbanus'un planlarını ilerletme umudundaydı. Fakat bu tezin pek inandırıcılığı yok. Görünen o ki Raymond de Saint-Gilles, Bizans imparatoruna kişisel ola-

rak boyun eğmeyi reddetmişti. Aleksios bu davranışı, ona diğer liderlere davrandığından daha az cömert davranarak cezalandırdı.

Robert de Flandre, Robert Curthouse ve Étienne de Blois sadakat yemini etme konusunda sorun çıkarmadılar. Üst sınıftan ve çok varlıklı olmasına rağmen Étienne, imparatorun yağdırdığı hediyelerden o kadar etkilendi ki karısına yazdığı mektupta Aleksios'a ve cömertliğine karşı hayranlığını dile getirdi.

Ortada bir soru kalmıştı. Haçlılar, imparatora ve haklarına saygı duymayı kabul ederek operasyonlarını bir yönetici olmadan yürütmeyeceklerine söz vermiş oldular. Türkler tarafından işgal edilen bölgeler önceden Bizans İmparatorluğu'nundu ve bazıları yakın zamanda kaybedilmişti. Aleksios, imparatorluğun bu bölgelerini geri almayı hedeflediğini açıkça belirtti. Ayrıca Haçlı liderlerine, eski Bizans şehirlerini ele geçirdiklerinde şehri imparatora veya temsilcisine teslim edeceklerine dair yemin ettirdi.

Fakat bu bölgeler hangileriydi? X. yüzyıl imparatorlarının iddiasına göre Bizans toprakları, halifelerin Roma İmparatorluğu'ndan aldığı Mezopotamya, Filistin, Suriye ve Fenike sınırlarına kadar uzanıyordu. Sonraki metinlere göre Aleksios'un gözünde Mısır'dan Balkan Yarımadası'na kadar her şey imparatorluğa aitti. Bu açıdan bakıldığında Kudüs bir soru işaretiydi: Kutsal Kabir'i dinsizlerin kontrolünden kurtarıp özgürleştirmek, onu Bizans imparatorlarına teslim etmek anlamına mı geliyordu? Göreceğimiz üzere imparatorluğun bu konudaki politikasını yorumlamak zor.

Bununla beraber, çeşitli gruplar 1097 Nisan başı ve Mayıs sonunda Boğaz'ı geçerken bir çözüm bulundu. Haçlı Seferi, özerk bir girişim olarak Bizans politikasına dâhil edildi. Bu politikanın amacı kaybedilen toprakları geri kazanmak ve Türklerin boyunduruğundaki Hristiyanları özgürleştirmektir. Bu konuda Grekler ve Latinler arasındaki görüş farklılığını veya tartışmaları işaret eden hiçbir belge günümüze ulaşmadı. Eğer II. Urbanus, Haçlı Seferi'ni 1054'teki hizipleşmeye sebep olan sorunlara çözüm olarak düşündüyse bu bizim metinlerimizde görülüyor. Dinî etkileri olsa da bu sorunlar tamamen politiktir.

ANTAKYA'YA İLERLEYİŞ

Ağustos 1096'da Pierre l'Ermite, Gautier sans-Avoir ve takipçileri, Bizans görevlileri tarafından Asya kıyasına taşındılar. O sırada Selçuklu sınırındaki işgal edilmemiş Kibotos¹⁸ Kalesi etrafına yerleştiler. Bir tarafta Fransızların, diğer tarafta Almanlar ve İtalyanların oluşturduğu iki grup arasında ihtilaf çıktı. Fransızlar Türk bölgesini yağmalayıp ganimetlerle

18 İznik yakınları. (ç.n.)

döndüler. Almanlar ve İtalyanlar İznik yakınlarındaki Kserigordon'a kadar girdiler. Çok geçmeden Türkler tarafından kuşatıldılar, din değiştirmeyi reddedenler öldürüldü. Gautier temkinli olmayı önerse de Kibotos Kalesi'ndekiler yardıma gitti. 21 Ekim'de Gautier'le birlikte onlar da öldürüldü. Pierre l'Ermite, kaçanları Konstantinopolis'e yönlendirdi ve orada baronların gelişini bekledi.

Onları takiben Asya'ya geçen baronların orduları Nikomedia (İzmit) civarında toplanmışlardı. Godefroy de Bouillon ve Pierre l'Ermite, İznik'e (Nicaea) devam ettiler. Bohemond Bizanslılarla birlikte ordu erzakını organize etti ve Aleksios kuşatma makinelerinin yapımını ayarladı. Biraz geç ulaşan Provençelular ise sultan tarafından garnizona gönderilen takviyeye el koydular. Bir Bizans filosu Ascanius Gölü'ne (İznik Gölü) çıkarak İznik'in ablukasını tamamladı. Şehrin harap edilmesini önlemek isteyen Türkler imparatorla anlaşmaya gittiler. 19 Haziran sabahı Haçlılar, şehir surlarında imparatorun flamalarını gördüler. Bazıları umdukları ganimetten mahrum kalmanın sıkıntısını belli etseler de Aleksios artık bu büyük kalenin ve sultanın eşiyle çocuklarının sahibiydi. Aileyi hızla Kılıç Aslan'a teslim eden imparator, Haçlılara o kadar cömert hediyeler verdi ki hayal kırıklıkları çabucak unutuldu.

Artık Haçlı ordusu tamamlanmıştı. Aleksios, harekâtın sonraki aşamasını kararlaştırmak için liderlerini Pelekanon'da¹⁹ topladı. Tancred de bu toplantıya katılanlar arasındaydı ve imparatora sadakat yemini etti. Sadece Raymond mesafesini koruyordu. Haçlı Seferi'nin Küçük Asya içlerine doğru yoluna devam etmesine karar verildi. İmparator lojistik yardım sağlayacaktı. Bu yardımlara, Türkopollerden (Türkopoller ilerleyen yıllarda sıklıkla Frenk ordularının yanında yer alacaklardı) oluşan hafif süvari birliği eşlik edecek, komutada imparatorun en iyi generallerinden Tatikios olacaktı. Haçlıların, fiziksel deformasyonunu ima ederek "kesik burunlu Tatin" dedikleri Tatikios imparatorluk otoritesini temsil ediyordu. Muhtemelen güzergâhın belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştı ki geçilen yerler zorlu olmasına rağmen Haçlıların Antakya'ya en doğru koşullarda saldırmasına olanak verdi. Aleksios bölgenin işgalinin tamamlanmasından memnundu. Haçlıları, kendi ordusuyla geriden takip edecek ve Kudüs'ü birlikte almak üzere sonradan onlara katılacaktı.

Haçlılar 1097 Haziranının son günlerinde Küçük Asya içlerine doğru seyahatlerine başladılar. Hemen ardından, başkentini kurtarmaya giden Sultan Kılıç Arslan komutasındaki büyük bir ordu ve ona yardıma gelen Kapadokya'nın Danişmendli emîriyle karşılaştılar. Bohemond komutasındaki öncü birlik Dorylaion (Eskişehir) Ovası'na girdiği anda Türkler saldırdı. Bohemond süratle ordugâhı yerleştirdi ve şövalyeleriyle birlikte

19 Kocaeli Yarımadası'nda, Eskişehir ile Darıca arasında. (ç.n.)

düşmanın karşısına çıktı. Önce okçuların, sonra Türk süvarilerin saldırısına maruz kalan Franklar ordugâha çekildiler ve orada tutundular. Bohemond'un ulaklarıyla haber gönderilen Godefroy'nun şövalyeleri dörtnala yetiştiler. Papalık Elçisi Adhémar'ın inisiyatifıyla hareket eden diğer gruplar Türklere kanattan saldırdılar ve büyük miktarda ganimet bırakarak kaçmalarını sağladılar. Dorylaion Muharebesi (1 Temmuz) Anadolu'nun kalbine giden yolu açtı ve geçici olarak Türk kuvvetlerini bölgeden sildi. Durumdan istifade eden Bizanslılar Küçük Asya'nın batısını tamamen işgal ettiler.

Türklerle ilk karşılaşma sert bir ikaz olmuştu. Haçlılar, karşılarında dikkate değer bir düşman bulunduğunu çabucak fark ettiler. Kendi şövalyeleri düzenli birlikler hâlinde saldırdıklarında karşı konulmaz olabirlerdi. Fakat Türk süvariler -ki onlar da zırhlıydı- aynı ölçekte saldırı yapmaya muktedirdiler. At binen okçuları, Frankların yaya okçularından üstündü. At üzerinde hızla çekilebilen yayları, belki Batı'daki yaylar kadar kuvvetli değildi ama inanılmaz bir taciz etkisi yaratıyordu. Türklerin geleneksel taktiği, geri çekilmiş gibi yaparak düşmanın hızıyı bozup kendilerini takip etmesini sağlamak, aniden arkaya döndüklerindeyse onları savunmasız yakalamaktı. Batılılar kısa zamanda bu taktiğe aşına olsalar da sıklıkla şaşırıyorlardı. Tamamen yeni bir savaş stiline öğrenilmesi gerekiyordu. Haçlılar, çabuk öğrenen kimselerdi.

Dorylaion zaferi iç bölgelere giden yolu açmıştı. Yazın ortasında Frigya bozkırlarından geçen ordunun yaşadığı tek sorun, sıcaklık ve kırsal alanın çöle benzer yapısıydı. Su ve çimen eksikliğinden çok sayıda at telef oldu. Bir tarihçi, şövalyelerin öküze bindiklerini ve eşyalarını keçi, koyun ve köpeklere bağladıklarını kaydetmişti. Konya'ya vardıklarında şehrin boşaltıldığını şaşkınlıkla gördüler fakat birkaç Hristiyan onlara faydalı tavsiyede bulunarak Toros eteklerinde, Ereğli'de bir Türk ordusunun konuşlandığını söyledi. 10 Eylül'de bu ordu kolaylıkla dağıtıldı. Sonra Haçlı ordusu bölündü. Ana birlik kuzeydoğuya yönelip Kayseri'yi, ardından bir Ermeni garnizonun olduğu Comana'yı²⁰ işgal etti. Tatikios şehrin kontrolünü ele aldı ve *basileus* namına Provençelu Şövalye Pierre d'Aups'u vali atadı. Sonrasında Göksun'u ve Maraş'ı ele geçirdiler. Maraş da Bizans'a teslim edildi. Oradan Antakya'ya yöneldiler ve 21 Ekim'de şehre ulaştılar. Birçok yerde yerel Hristiyanlar, Türk garnizonlarına karşı ayaklanmışlardı.

İki grup Ereğli'den ayrılırken Kilikya kapılarından geçerek ovaya inmişlerdi. Tancred, bir Türk garnizonun yönetimindeki Tarsus'a yürüdü. Garnizonun askerleri kaçınca şehrin Grek ve Ermeni sakinleri Norman komutanın flamalarını surlara astılar. Fakat Tancred şehri Baudouin de

20 Kapadokya'da antik şehir, günümüzde Adana'nın kuzey kısımları. (ç.n.)

Boulogne'ün çok daha büyük ordusuna teslim etmek zorunda kaldı. Guynemer de Boulogne'ün gemileriyle varışı, Baudouin'ın elini güçlendirdi. Ardından Tancred, Adana ve Misis'i Ermenilerden aldı fakat Baudouin'ın tekrar ortaya çıkmasıyla iki ordu yumruk yumruğa geldi ve ancak o zaman bir anlaşmaya varıldı. Tancred'in adamları Kilikya şehirlerini işgal etmeye devam ederken, iki komutan ana orduya katıldı.

Antakya kuşatmasının Frankların hafızasında destansı boyutlara ulaşması sebepsiz değildi. Tüm Haçlı ordusu olaya dahil olmuştu. Kuşatmada dramatik zamanlar da yaşandı. Tam Haçlıların şehri ele geçireceği sırada, devasa bir Türk ordusu onları ablukaya almaya geldi. Ekim 1097'de başlayan kuşatma ertesi yılın haziran ayında bitti. En büyük sıkıntıyı, şehri kuşatanlar çekti ve çoğu hevesini yitirdi. Bu dramatik olayların sonucu, Franklar ve Bizanslılar arasındaki iş birliğinin bitmesi oldu.

Ermeni liderlerin isteği üzerine, Baudouin de Boulogne Fırat yakınlarındaki kaleleri işgal etmek üzere ordudan ayrıldı. Bu önceden planlanmış bir adım değildi ve ayrılığı, Frank ordusunun az da olsa asker kaybetmesine sebep oldu. Fakat sonradan bu ekibin kuşatmacılara büyük faydası dokundu. Antakya'ya yakın birçok yeri, özellikle Artah'ı işgal ettiler. 20 Ekim'de Asi üzerindeki köprü'nün geçişini kontrol eden kuleyi ve Antakya'ya tahsis edilmiş erzak konvoyunu ele geçirdiler.

Şehir, kendi doğal engelleriyle savunuluyordu. Silpius (Habib-i Necar) Dağı'nın dik uçurumlarına taç gibi kurulmuş hisarı, dört yüz kulelik bir sur kemeri çevrelemişti. Kalenin komutanı Türk Emîr Yağı Sayan'ın büyük bir garnizonu vardı ve muhtemel bir ihanete karşı, çeşitli Hristiyan mezheplerini şehirden çıkarmıştı. Hâlâ çok askeri olmasına rağmen Frank ordusu, kuvvetli ablukayı kuşatmanın son aylarına kadar devam ettiremedi. Şehrin sakinleri, hayvanlarını surların dışında otlatabiliyor, komşu bölgelerden –hatta Hristiyan köylülerden- gelen erzakı alabiliyorlardı.

Haçlılar önce şehrin kuzeyine yerleşip Malregard adını verdikleri, Aziz Paul Kapısı'nı kontrol eden bir kale inşa ettiler. Dubalar üstüne yaptıkları bir köprüyle şehrin köprü kapısını kontrol eden birlikle bağlantı kurdular. Harim garnizonunun bir baskınını püskürterek biraz nefes aldılar. Lazkiye'yi işgal eden Guynemer'in gemilerinin ve Cenova gemilerinin varışı, bir deniz üssü sağladı. Bu gemiler aracılığıyla Bizans kıyılarından, özellikle de Kıbrıs'tan erzak tedariki mümkün olmuştu. Fakat Aziz Simeon Limanı'ndan Antakya'ya giden yol tekinsizdi ve az miktarda erzak Haçlı ordusuna ulaşıyordu. Aralık itibarıyla ordugâhta kıtlık hâkim oldu ve ordunun komutanları yiyecek bulması için Asi Vadisi içlerine büyük bir keşif grubu göndermeye karar verdiler. Bohemond ve Robert de Flandre komutasındaki 20.000 kadar asker Albara yakınlarına gidip özellikle Ma'arrat Misrin'i yağmaladılar ve yiyecek aramak üzere civar bölgelere adamlar gönderdiler. Yağı Sayan, zayıflayan kuşatma ordusun-

dan istifade etmek istedi fakat Raymond de Saint-Gilles onları kaleye geri püskürttü (28 Aralık).

Yiyecek keşif grubu, Asi Vadisi'nde büyük bir düşman ordusuyla karşılaştı. Yeni gelen ordunun başında Şayzar'de bir araya gelen Şam Emîri Dukak, Humus emîri ve Yağı Sayan'ın oğullarından biri vardı. Karşılaşmadan Franklar galip çıktı ve karşı taraf firar etti (31 Aralık). Buna rağmen Asi'nin orta kısmında kalışlarını uzatmanın akıllıca olmadığına kanaat getiren Frank komutanlar, hedeflerine kısmen ulaşmış bir şekilde Antakya'ya döndüler. Kıtık daha kötü bir hâl aldı ve ilk kayıplar verildi. Pierre l'Ermite ve Guillaume le Charpentier de Melun gizlice Aziz Simeon'a gitmeye çalışırken yakalandılar. Bohemond tüm ordunun önünde onları ikaz etti. Fakat başkaları gitmeyi başarmış, hatta bazıları erzak bulabilme umuduyla Kıbrıs'a ulaşmıştı.

Tam bu noktada, daha önce operasyonlarda aktif rol alan Bizans ordusu komutanı Tatikios ayrıldı. Bir yoruma göre ayrılışının sebebi, Bohemond'un kurduğu tuzaktı. Antakya'yla ilgili hayallerini gerçekleştirmek ve bunun için Tatikios'tan kurtulmak isteyen Bohemond, Bizans komutanını hayatının tehlikede olduğuna ikna etti. Başka bir yoruma göreyse, ordunun düştüğü zor durum sebebiyle Tatikios erzak sağlamakla görevlendirilmişti. Ayrılırken Türkopol gruplarını Bohemond'un emrine bıraktı. Hatta Kilikya'da Tancred tarafından ele geçirilen yerlerin sorumluluğunu da Bohemond'a bırakmış olabilirdi. Bu, Norman prensin niyetleri hakkında soru işareti yaratıyor. Bohemond, birliğinin verdiği kayıplar nedeniyle kuşatmayı terk etmek ister gibi göründü ve Raymond haricindeki diğer komutanlardan şu sözü aldı: Antakya alındığında kendisine verilecekti. Ancak o tarihte, Bohemond'un daimî Antakya hâkimiyetinin kabul edilmesi pek olası değildi.

Ordunun komutası, birliklerin liderleri tarafından sırayla üstlenilse de Bohemond'un büyük bir rol oynadığı doğrudur. Kuşatma sahasında Türkler için çalışan casusların moralini bozmak amacıyla bazı Müslüman cesetlerinin kızartıldığı ve yenileceği söylentisini yaydı. Arap dünyasında yayılan Haçlıların yamyamlığıyla ilgili efsanenin başlangıç noktası bu oldu. *Chanson*larda bunu *Tafur* adını verdikleri bir haydut grubunun yaptığından bahsedilir. Haydutların kralı, aslında atını ve şövalye statüsünü kaybetmiş eski bir Norman şövalyesidir. Efsanenin bu unsuru, tarihçiler arasında tartışma konusu olmağa devam etmektedir.

Bu arada yeni bir Müslüman ordusu toplanmış, o zamana kadar Yağı Sayan'la iyi geçinemeyen Halep Emîri Rıdvan, Şayzar, Humus ve Hama emîrleri ve Cezire komutanlarından Artuklu Beyi Sökmen bir araya geldiler. Doğu Hristiyanları tarafından uyarılan Franklar, piyade birliklerini kuşatılmış şehrin önünde bırakarak onlarla karşılaşmaya gittiler. Sayıca çok azalmışlardı. Sadece yedi yüz şövalye vardı. Fakat bir Türk galibiye-

tiyle başlayan çatışma Haçlıların son saldırısı ve düşmanın firarıyla sonuçlandı. Başarılarını Harim Kalesi'ni alarak tamamladılar. 9 Şubat 1098'de edindikleri bu Antakya Gölü zaferi, yeni bir yardım ordusunun gelme tehdidinden önce Haçlılara iki üç ay kazandırdı. Bu dönemde Haçlılar, biri şehrin güneyine, diğeri batısına olmak üzere iki yeni kale inşa ettiler; ayrıca malzeme ve takviye aramak üzere Aziz Simeon'a gittiler. Antakya'ya dönen katile, garnizonun sürpriz çıkışıyla karşılaştı fakat Türkler şehri tekrar ele geçiremeden teşebbüsleri felaketle sonuçlandı (6 Mart).

Sonuçta kuşatmanın başarısından Bohemond sorumluydu. Zaman daralıyordu, sultanın gönderdiği büyük ordu yaklaşmak üzereydi. Neyse ki komutanları Kürboğa, Urfa'yı almaya çalışırken üç hafta kaybetti ve Baudouin onu uzak tutmayı başardı. Bu sırada Bohemond, muhtemelen Firuz adında Ermeni asıllı bir Müslüman dönmesiyle irtibat kurmuştu. Firuz, İki Kız Kardeş Kulesi'nin komutanı olduğu için Antakya'ya girişi sağlayabilecek kişiydi fakat öncesinde Haçlı komutanlarından söz almaya kararlıydı: Şehir kendisine verilecek, o da imparator gelince şehri ona teslim edecekti. Raymond bu öneriye şiddetle karşı çıktı. Tarih 29 Mayıs'tı ve aynı gün Kürboğa Urfa kuşatmasını kaldırıyordu.

Firuz, 2-3 Haziran gecesı kuleyi Bohemond ve adamlarına teslim etti. Bu sırada Frank ordusu dikkat çekecek şekilde ve sanki Kürboğa'yla buluşacakmış gibi doğuya ilerleyerek şüpheleri giderdi. Surlardan atlayan ilk adamlar, geri dönen Haçlı ordusu için kapıları açtılar. Bohemond, flamasını kaleye en yakın ve en uzun kuleye çekti. Kale hâlâ Türklerdeydi fakat Yağı Sayan kaçarken attan düştü ve köylüler tarafından öldürüldü.

Denizden gelen takviyeye rağmen kuşatmanın uzun sürmesi Haçlıları yormuştu. Bazıları bezgin bir şekilde kıyıya giderek gemilere binmişler bazıları da geçici olarak ordudan ayrılmışlardı. Aralarında, Lazkiye'ye çekilen Robert de Normandie ve Étienne de Blois da vardı. Étienne o zaman komuta kademesindeydi ve şehrin düştüğü günün arifesinde hasta olduğu için Aziz Simeon'a²¹ gitmişti. Bu, daha sonra bahane olarak yorumlandı. Disiplini korumak için özellikle fahişelere ve müşterilerine karşı sert önlemler almak gerekmişti. Öte yandan atlar, Türklerle girişilen çatışmalarda çok değerli hâle gelmişlerdi. Bu sebeple askerler atlarını riske atmaya tereddüt eder olmuşlardı. Askerlerinin moralinden endişe eden Raymond de Saint-Gilles ortak masrafla yeni binekler temin etmek için bir fon (kardeşlik derneği) kurmaya girişti. Haçlılar galip gelseler de oldukça zayıflamışlardı.

4 Haziran'da sultanın ordusu Antakya'nın aşağı kısmına ulaştı ve Demir Köprü Kulesi'ni ele geçirdi. Haçlılar inşa ettikleri kaleyi yıkmak zorunda kaldılar. Musul Atabegi Kürboğa'nın yanında Şam emîri, Humus

21 Günümüzde Hatay'da manastır kalıntılarıyla bilinen yer. (ç.n.)

emîri, Irak'tan birçok bey ve daha önce Haçlılarla savaşıyan Sökmen vardı. Ordusu Franklarınkinden çok daha güçlüydü ve şehri abluka altına alabiliyordu. Kürboğa, kaledeki Türk varlığının avantajına sahipti. Yönetimi Yağı Sayan'ın oğlundan alıp Ahmed bin Mervan'ı vali olarak atadı. Bu avantajdan faydalanıp kaleden Antakya'ya yayılmaya niyetlendi fakat Frank liderler şehri izole etmek için bir hendek ve barikat düzeni kurmuşlardı. Yine de Türk garnizondan kaleye ani saldırı tehlikesi devam ediyordu. Bohemond kaleyi koruyacak Frankları barınaklarından çıkmaya zorlamak için 12 Haziran'da şehrin mahallelerinden birinde yangın çıkardı.

Haçlıların durumu çaresiz görünüyordu. *Chanson d'Antioche*'a göre Étienne de Blois, gizlice çıktığı yüksek bir tepeden Türk ordugâhının boyutlarını görünce her şeyin kaybedildiğine ikna oldu. Açlık baş göstermişti. Frankların şehirde yetersiz tahıl stoklarıyla karşılaşmaları durumun ciddiyetini arttırmıştı. 12 Haziran olayları bu yorgun adamların moralini bozan tehditlerden biri oldu. Türkler bölgeye ulaşınca Papalık elçisi ve Bohemond kapıları kapatmak zorunda kaldılar.

Bu noktada Kutsal Mızrak olayı vuku buldu: Provençelu rahip Pierre Barthélemy, Aziz Andreas'ın hayalini gördüğünü söyledi ve Papalık elçisiyle Raymond de Saint-Gilles'in tereddütlerine rağmen Aziz Pierre Kilisesi'nin döşemelerinin altında bir kazı yaptı. Orada bulduğu mızrağın İsa'ya çarmıhta saplanan mızrak olduğunu iddia etti. Bunu başka olaylar izledi ve yaratılan uhrevi ortam Haçlıların moralini yerine getirdi. Aralarında Pierre l'Ermite ve Herluin isimli bir şövalyenin de bulunduğu temsilciler, Kürboğa'ya gidip askerlerini çekmesini önerdiler. Temsilcilerle alay edildi. Muhtemelen Frank liderler, düşmana bu resmî daveti yaparak tüm geleneksel kuralları takip ettiklerinden emin olmak istiyorlardı.

Bu sırada otoritesini hissettirdiği bazı müttefiklerini kendisinden uzaklaştıran Kürboğa, kendisine oldukça güveniyordu. 28 Haziran sabahı Haçlılar küçük gruplar hâlinde şehri terk etmeye başladıklarında, onları peyderpey yok etmeyi tavsiye edenleri dinlemedi. Hastalanan Raymond de Saint-Gilles'in yerine komutayı devralan Bohemond, garnizonun korunmasını Toulouse kontuna bırakarak orduyu altı gruba ayırdı. Asi Nehri üzerindeki köprüden geçen ordu, Türkleri ordugâhlarına sürdü. Kürboğa onlara yandan saldırmayı denedi. Bohemond bu teşebbüse Toulouse kontu komutasındaki yedinci grupla başarıyla karşılık verdi. Nihayet Türkler kaçmaya başladılar ve çadırları yağmalamaktan menedilen Franklar onları Harim'e kadar takip ettiler. Geri döndüklerinde devasa boyutlardaki ganimetleri aralarında paylaştılar. Böylelikle birçok şövalye tekrar binek at sahibi olabildi.

Ahmed bin Mervan ve ailesinin geri çekilebilmesi şartıyla kale hızla teslim oldu. Fakat göndere çekmesi için valiye bir flama verildiğinde, bir Norman onun Bohemond'un değil Raymond'un flaması olduğunu be-

lirtti. Bunun üzerine vali, Bohemond'un flamasını göndere çekti. İddiaya göre kendisi vaftiz edildi, birçok adamı Halep'e döndüklerinde köylüler tarafından öldürüldü.

Antakya alınmış ve Türkler ciddi kayıplar vermişti. Şimdi Haçlıların, bir sonraki hamleye karar vermeleri gerekiyordu.

UZUN BİR SURİYE YAZI

Antakya'nın düşüşüyle Raymond de Saint-Gilles'in Kudüs'e doğru yola çıkması arasında geçen altı ay, Haçlı Seferi'nin kaderi için belirleyiciydi. Antakya'nın işgaliyle birlikte Frankların doğudaki konumları ve Bizans İmparatorluğu ile yerli Hristiyanlar arasındaki ilişkileri tanımlanmıyordu.

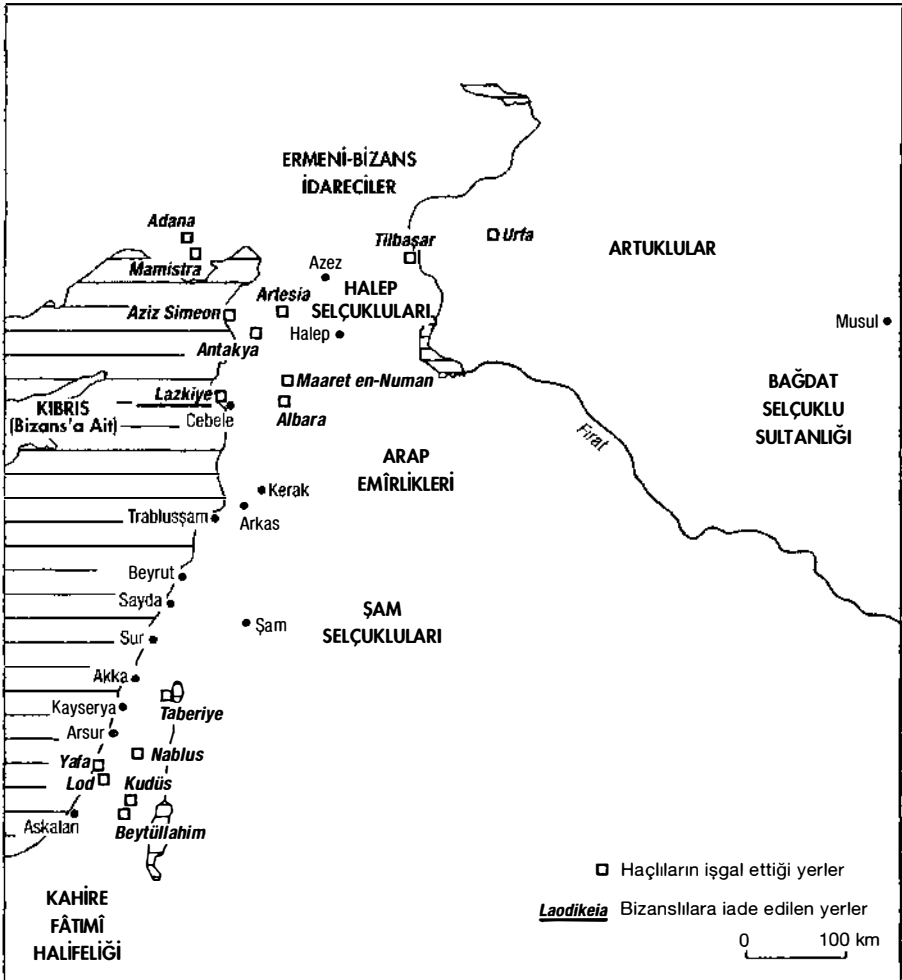
Bizans ordusu, o sıralarda Selçuklu sultanının eski başkenti yakınlarındaydı. İznik'in ele geçirilmesi ve Dorylaion²² Muharebesi ile Bizans imparatoru komşu bölgelerde egemenliğini yeniden tesis edebilecek durumdaydı. Nitekim bunu gerçekleştirdi ve ordusu Bitinya'nın tamamını tekrar işgal etti. Kayınbiraderi Ioannis Dukas komutasındaki bir filo ve ordu, Türkleri Efes, Menderes Vadisi, Karia (Aydın-Muğla), Likya (Teke bölgesi) ve Adalya'dan (Antalya) çıkardılar.

Haçlılar, imparatorluğun, Ege kıyılarındaki ve kısmen Doğu Akdeniz sınırındaki bölgeleri tekrar kazanmasına olanak sağladılar. Hizmetini imparatorluğa sunan Edgar Atheling komutasındaki bir İngiliz filosu Lazkiye'yi ele geçirdi. Latin komutanlar Toros sınırlarında Haçlıların fethettiği Kayseri'nin ve diğer şehirlerin yönetimini imparator namına aldılar. Anadolu'nun içinden geçen yol, Frank ordusuyla dağılmış ama yaylalarda hemen tekrar ortaya çıkan Türk grupların insafına kalmıştı. Kuşatmaya katılmaya giden Danimarkalı Haçlılar, Philomelium (Akşehir) yakınlarında yok edildiler.

Aleksios, Pelekanon'da yapılan antlaşma uyarınca Antakya civarında Haçlı ordusuyla buluşmak üzere Mayıs 1098'de yola çıktı. Philomelium'a (Akşehir) ulaştığında muhtemelen Tatikios da ona katılmıştı. Kürboğa'nın ordularının varlığını öğrenince Antakya'ya dönmeme kararı alan Étienne de Blois ve şehir tamamen kuşatılmadan kaçan başkaları, Akşehir'de imparatorla görüştüler. Muhtemelen gergin geçen bir savaş konseyi toplandı. İmparatorluk ordusunun bazı komutanları ve Bohemond'un üvey kardeşi Guy, Bizans ordusunun harekete devam ederek Antakya'da kuşatılan Hristiyanları kurtarmasında ısrar ettiler. Aralarında Étienne'in de bulunduğu diğerleri ilerlemenin anlamsız olduğunu çünkü Haçlıların Türklerin elinde çoktan yok edildiklerini savundular. Aleksios temkinli davranmayı

22 Şarhöyük - Eskişehir yakınları. (ç.n.)

seçti ve ordusunu Anadolu'nun ıssız bozkırlarında riske atmaktansa geri çekilme emri verdi. Ayrıca Frigya'nın bu kesimindeki halkın tahliye edilerek Türklerle arasında boşluk yaratılmasını emretti.

Harita 2: Suriye'de Birinci Haçlı Seferi (1097-1100).

Bu geri çekilme, eski Bizans topraklarına yerleşme arzusundaki Bohemond'un ve diğer Haçlı prenslerin iştahını kabartacak bir zamana mı denk gelmişti? O sırada baronların fikirlerinin bu yönde netleştiği kesin değil. Zira imparatorun kendilerine katılması hâlinde Antakya'yı Bizans'a teslim edeceklerini belirtmişlerdi. Bu duruş, temmuz başında Antakya'da toplanan konseyde teyit edildi. Baronlar, Hugues de Vermandois ve Baudouin de Hainaut'yu imparatora mesaj götürmekle görevlendirdiler. Me-

sajda, şehri teslim almaya gelmesi ve seyahatlerinin sonraki aşamasında onlara eşlik etmesi için imparatoru davet ediyorlardı. Ulaklardan Bau-douin yolda, belki de imparatorluk ordusundaki Türkopoller tarafından öldürüldü. Ancak Hugues mesajı Aleksios'a ulaştırdı. İmparator ilk cevabını 1099 ilkbaharında gönderdi ve Haçlılardan kendisini temmuza kadar beklemelerini istedi. O zamana kadar Haçlılar çoktan yola çıkmışlardı. Temmuz itibarıyla Kudüs de alındı.

Aleksios bu daveti neden kabul etmedi? Son teşebbüsünden hemen sonra, yeni bir seferin mali zorlukları engel olmuş olabilir. İhtiyatlı yapısı nedeniyle sonucu belirsiz bir seferin riskini almak istememiş olabilir. Veyahut belki de verdiği sözlere rağmen Kudüs'e ilerlemek gibi bir arzusu yoktu çünkü Mısırlı Fâtımîlerle görüşmelere başlamıştı. Vezir el-Efdâl, Mısır'ın doğal siperi Filistin'i tekrar kontrol altına almaya çalışıyor ve Bizans'la dostane ilişkiler geliştiriyordu.

Antakya 1098 Ocak-Mart arasında kuşatma altındayken, Mısırlılar ile Franklar arasında geçen pazarlıklara daha yakından bakmalıyız. Raymond de Saint-Gilles, Askalan Muharebesi'nden sonra Bohemond ismini alan Türk asıllı bir dönmeyle el-Efdâl'e bir mektup gönderdi. Mektupta yazdığına göre Fâtımîler, Selçuklulara karşı oluşacak Fâtımî-Haçlı ittifakı sayesinde Filistin'i geri almaya muktedir olurlarsa, halife, "Kudüs"ün Haçlılara teslim edileceğine dair elçileri aracılığıyla söz vermişti. Esasen 1098 yazında Fâtımîler Kudüs'ü Türklerden almayı başardılar. el-Efdâl, şehre saldırdıkları gerekçesiyle Hristiyanları yalancılıkla suçladı. Belki de söz verirken sadece Kutsal Mekânlar'a serbest girişi kastetmişti. Askalan Muharebesi'nden sonra Fâtımî kampında bulunan Aleksios'un mektupları, Bizans ile Fâtımîler arasındaki gizli antlaşmanın kanıtı olarak yorumlandı. Mektuplarda Aleksios, Vezir el-Efdâl'a Haçlılara verdiği sözleri tutmaması için ısrar etmekteydi. Muhtemelen Aleksios Haçlılarla iş birliğini Bizans Suriyesi'nin geri alınmasına indirgemiş, aynı zamanda ülkenin kalanını Fâtımîlerle bölüşmek için anlaşılmıştı.

İmparatorun geri çekilmesi Haçlılar için ihanet gibi görüldü. Onlara, Kudüs'ü birlikte alma sözü vermesine rağmen şimdi, en ihtiyaç duydukları anda kendilerini terk ediyordu. Frankların hissettiği duyguların ve kızgınlığın yoğunluğunu anlamak için Haçlı kayıtlarına veya *chanson*lara göz atmak yeterli olur. Üstelik bu, yalnızca bir ittifak antlaşmasının uygulanması problemi değildi. Aleksios, Haçlı komutanlarını vasalı tayin ederek bir antlaşma içine girmişti. Nasıl vasallar efendilerine hizmet sözü veriyorsa, efendileri de onları korumakla yükümlüydü. İmparatorun bu sözü tutmaması, Haçlıların da yeminlerinden azat oldukları anlamına geliyordu.

Bohemond'un argümanı bu olmalıydı. Tarihî kaynaklar Haçlı Seferi'nden bir süre sonra yazıya döküldüğü ve tartışmaya açık bilgiler sağ-

ladığı için, Norman prensin değişen tavırlarındaki detayları takip etmek zor. Bohemond, Konstantinopolis'teyken imparatora itaat konusunda oldukça ileri gitmiş, diğer komutanların da aynı şeyi yapmaları için baskı yaratmıştı. Maiyetindekiler, imparatorun ona eski Bizans sınırları ötesinde büyük bir fief sözü verdiğini iddia ediyordu. Kendisi, en azından buna güvenebilirdi.

Antakya kuşatması sırasında Bohemond, Bizans karşıtı bir oyuna başlamışa benziyordu. Bohemond'un Tatikios ayrıldıktan sonra diğer komutanlardan şehrin kendisine -belki imparator naibi olarak- bırakılacağı sözünü tam olarak hangi noktada almaya çalıştığını söylemek zor. Haçlılar muharebeleri Bohemond'un su götürmez askerî yetenekleri sayesinde, Antakya'yı da enerjisi ve azmiyle kazanmışlardı. Kendisine tam bağlılık göstermeyen bir *basileus* için çalışmak onu pek tatmin etmezdi. İmparator, Antakya'nın fiili efendisi olarak zamanında gelseydi vazgeçmek zorunda kalacağı bir konumdaydı. Konumunu haklı mülkiyete dönüştürmeden rahat etmeyecekti. Bu nedenle imparatorun hak iddialarının meşruiyetini tamamen kaybettiği konusunda ısrarcı oldu. Bizanslılara karşı, imparatorun yalan beyanı ve hizipleşmenin reddi odaklı geliştirilen argümanların çıkış noktası budur.

Dahası Antakya'da herhangi bir imparatorluk temsilcisinin olmaması nedeniyle, geri kazanılan şehirlerde de imparatorun hakları müdafaa edilemiyordu. Bohemond'un yanındaysa pek destek yoktu. Komutanların çoğu, imparatora verdikleri söze sadıktılar. Garip olsa da imparatora biat etmeyen Raymond de Saint-Gilles bu gruptaydı ve şehirlerin Bizans'a teslimi konusundaki yemine bağlılık duyuyordu. Raymond'un Bohemond'a duyduğu derin düşmanlık sebebiyle bu tavrı benimsediğini düşünebiliriz. Her hâlükârda Raymond ve diğer komutanlar, Antakya'yı çevreleyen surların üzerinde ele geçirdikleri kuleleri Norman lorda teslim etmediler ve Raymond daha sonra Aleksios lehine tartışmaları istikrarlı bir şekilde destekledi.

Seyahat süresince Tatikios'a teslim edilenler dışında Türklerden geri alınan Bizans şehirleri, Antakya'nın alınmasından önce bile konu olmuştu. Baudouin de Boulogne Maraş'ta ordudan ayrılmış ve yanına iki yüz şövalye almıştı. Yanında bir de Konstantinopolis'te hapse giren Pakrad adında bir Ermeni vardı. Pakrad, Keysun ve Raban (Araban) kalelerinin idarecisi Kogh Vasil'in kardeşiydi. Baudouin'ı Toroslar ile Fırat arasını kontrol eden kalelerdeki küçük Türk garnizonlarını püskürtmesi için ikna eden muhtemelen Pakrad'dı. Aslında bu bölgenin tamamı, genellikle imparator tarafından görevlendirilen Ermeni idarecilerin yönetimindeydi. Filaretos'un düşüşünden sonra sultanın egemenliğini tanımayı kabul etmişlerdi. Frankların gelişi, yöneticilerinden kurtulmak için bir şans olabilirdi.

Tilbaşar²³ ve Ravanda'da²⁴ yaşanan buydu: Baudouin yaklaşıırken Türk garnizonlar kaçtı ve halk kalenin kapılarını Haçlılara açtı (Ekim 1097). Baudouin her iki kalenin yönetimini Pakrad'a verdi. Ancak diğer Ermeniler onun Franklara karşı çevirdiği entrikaları ihbar edince görevi geri aldı. Ocak 1098 sonunda Urfa'yı yöneten kouropalates²⁵ Thoros, Baudouin'a ulak göndererek yardım istedi. Türklerin tehdidi altındaki şehir kurtulursa kendisine yönetimde pay vereceğini ilette. Baudouin 20 Şubat'ta Urfa'ya ulaştığında Thoros'un şehri kendisine vermek gibi bir niyeti olmadığını fark etti. Fakat kouropalates, Grek örfünü benimsediği için hemşehrilerinin hedefindeydi. Herhangi bir komplodan kaçınmak için Baudouin'a güveniyordu. Yine de 9 Mart'ta patlak veren isyanda hayatını kaybetti. Ardından Ermeniler Baudouin'ı lortları olarak tanıdılar. Maraş yolunda eşini kaybeden Baudouin, önemli bir Ermeni lortunun kızı Arda ile ikinci evliliğini yaptı. Görüldüğü üzere Kürboğa'nın şehri alma çabalarına karşı koymuş, Türk ordusunun bozgunundan sonra gücünü Samsat ve Suruç'a kadar genişletmişti. Bu iki kalenin Türk lortları, para karşılığı kaleleri teslim etmeyi tercih etmişlerdi.

Antakya'yı ele geçiren Franklar Baudouin'a yeni askerler temin ettiler. Aralarında, o sırada beş parasız olan kardeşi Godefroy de Bouillon da vardı. Baudouin ona, Tilbaşar'ın gelirini ve 50.000 bezant verdi. Böylelikle kontrol gücü arttı ve sadakatsizliklerinden şüphe ettiği Ermenileri Franklarla değiştirmiş oldu. Haçlıların çoğu Kudüs'e döndüler ama Baudouin, kalanlar arasında Urfa Kontluğu'nun geleceğini beraber belirleyeceği adamları buldu.

Antakya'yı alan Franklar, temmuz başında hâlâ şehrin etrafında toplu hâlde duruyorlardı. 3 Temmuz'da baronlar, mesajlarını Aleksios Komnenos'a iletme üzere buluştular. Bölgede kalışlarını uzatarak kuşatmanın verdiği yaraları sarmayı ve yazın kavurucu sıcaklığını orada geçirmeyi planlıyorlardı. Ayrıca takviye alma umuduyla da bekliyor olabiliyorlardı. Çünkü mevcut güçlerinin orantısızlığının gayet farkındaydılar ve Haçlı ordusunun büyük kısmının çekilmesi sert şekilde hissedilmişti. Fakat orduda salgın başladı ve 1 Ağustos'ta Adhemar de Monteil'i kaybettiler. Étienne de Blois ve Robert de Normandie'nin bölüklerindeki iki din adamı Aleksander ve Arnoul de Choques, Roma'dan geçerlerken papa kendilerine elçilik yetkisi vermişti. Fakat Le Puy Piskoposu Adhemar gibi otoriteleri olmadığı için bu avantajı kullanamadılar. Adhemar'ın ölümüyle baronlar konseyindeki görüş ayrılığı ciddileşti. Salgın, şövalyelerin de dağılmasına ve çoğunun Urfa'ya gitmesine sebep oldu.

23 Günümüzde Gaziantep sınırları içinde. (ç.n.)

24 Günümüzde Kilis sınırları içinde. (ç.n.)

25 Bizans İmparatorluğu'na bağlı Ermeni ve Gürcü yöneticilere verilen en üst unvan. (ç.n.)

11 Eylül'de tekrar toplanan baronlar, II. Urbanus'a, içinden çıkamadıkları bu durumu anlatan bir mektup yazdılar. Seyahatlerini, sıkıntılarını ve zaferlerini anlattıktan sonra sözlerine şöyle devam ettiler:

Size aramıza gelerek ve yanınızda getirebileceğiniz herkesi getirerek işinizi tamamlamanız için yalvarıyoruz... Gelin ve sizin olan bu savaşı bitirmemize yardım edin. Türkleri ve Paganları yendik. Heretiklerle, yani Grekler, Ermeniler, Suriyeliler ve Yakubilerle aynı şekilde savaşamayız. Bu nedenle en kutsal babamız, size çocuklarınızın arasına gelmeniz için yalvarıyoruz. Pierre'in vekili olan siz gelin ve onun kilisesinde oturun. Gelin ve kalplerimizi teslimiyet ve itaat için eğitin. Gelin ve otoritenizle heretikliğin her türünü yok edin. Gelin ve çizdiğiniz yolda bize öncülük edin. Bir ve tek olan Kudüs'ün kapılarını bizler için açın. Gelin ve İsa Mesih'in kabrini bizimle birlikte özgürleştirin ve Hristiyan ismini diğer tüm isimlerin üzerinde yükseltin.

Papanın gelişi muhtemelen II. Urbanus için yabancı bir kavram değildi. Kendisi, 21 Ekim'de Bari'de Güney İtalya'nın Grek piskoposlarıyla yaptığı bir toplantıda Kudüs'e doğru yola çıkma niyetini açıklamıştı. Fakat bu sözünün devamını getirmedi. Bohemond, Raymond, Godefroy, kardeşi Eustace ve iki Robert'in namına yazılan Haçlı prenslerinin mektubu, hem seferin sonraki aşamasıyla ilgili kararsızlıklarını hem de Doğu'nun gerçeklerini keşfetmeleriyle yaşadıkları belirsizliği gösteriyor.

Çeşitli mezheplerdeki Doğu Hristiyanları, ekümenik konsiller tarafından belirlenen dogmaları reddettikleri için veya ritüel farklılıklar sebebiyle Roma'dan ayrılmışlardı. Ayrıca Bizans otoritelerinin Monofizitler ve Ermenileri maruz bıraktığı ihtilaflar ve sıkıntılara alışmışlardı. Bu nedenle Frankların tavırları karşısında şaşkıncıydılar. Patrik Suriyeli Mihail'in sözleriyle Franklar "Haç'a hürmet gösteren herkesi Hristiyan olarak görüyorlardı." Antakya'yı işgal ettiklerinde Aziz Pierre Katedrali'ni tekrar ibadete açtılar, kutsal imgeleri onardılar ve Grek Patrik Ioannis Oxite'e mevkini iade ettiler. Ayrıca diğer mezheplere mensup Hristiyanların, mallarını kiliselerinden geri almalarına izin verdiler. Batılıların farklı mezheplerin bir arada var olması fikrine yabancı olduklarını düşünürsek bu hoşgörü daha da önem kazanır. Normanlar bu hoşgörü politikasını Güney İtalya'da denemelerine rağmen bu, Haçlı liderlerinin bazı endişeler yaşamasına engel olmadı. Hâliyle Hristiyanlar arasındaki bölünmelerin çözüme kavuşturulması için papanın orada olmasını istiyorlardı.

Müslümanlarla kurulan ilişkilerin keşfi başka bir yenilikti. Antakya kuşatması sırasında kurulan temaslar hakkındaki abartılı hikâyeleri bir kenara bırakırsak, Haçlıların düşmanlarıyla münazara ettikleri doğrudur. Ahmed bin Mervan'a ve birçok adamına serbestçe geri çekilme hakkı tanınsa da vaftiz olmayı ve muhtemelen Türkopollerin safına katılmayı

seçtiler. Şehrin ele geçirilmesinden sonra bazı Müslüman kadınlar da vaf-tiz edildiler. Azez'in Müslüman valisi Halep emîrine başkaldırarak Go-defroy'dan yardım istedi ve rehin olarak oğlunu gönderdi. Raymond de Saint-Gilles'in desteğini alan Godefroy, Azez'e yardıma gitti ve vali kale-sinden çıkarak Lorraineli metbuya biat etti. Frankların güvercinle mesaj göndermeyi öğrenmeleri bu olay sebebiyle oldu. İlk defa bir Sarazen, bir Frank'a bağlılık yemini ediyordu.

Buna rağmen Haçlı Seferi gecikmişti. Sıcak mevsim geçmişti ve baron-lar ya papanın ya da imparatorun cevabını bekledikleri için seyahatlerine devam kararı almadılar. Asker sayısından dolayı endişeliydiler. Aralık ayında sadece dokuz yüz kadar şövalyeleri vardı. Antakya'nın işgali sı-rasında çıkan çatışma devam ediyor. Raymond, Yağı Sayan'ın sarayını ve Demir Köprü Kulesi'ni Bohemond'a bırakmayı reddediyordu. Haçlılar, yavaş yavaş kendi çıkarlarına yerel operasyonlar yapmaya başladılar. Bo-hemond, Tancred'in kurtardığı şehirleri güvenceye almak için Kilikya'ya gitmişe benziyordu. Erzak temin etme ihtiyacı, komutanların işgal alanla-rını genişletmesine sebep oluyordu.

1097'nin son günlerinde ziyaret edilen verimli er-Ruj Vadisi bilhas-sa dikkat çekiyordu. Raymond de Saint-Gilles'in ekibinden Limousinli Şövalye Raymond Pilet, vadiye küçük bir birlikle girdi ve Tell Mannas isimli kasabayı ele geçirdi. Maaret en-Numan önündeyse yenildi. 1098 Eylül ayında Raymond de Saint-Gilles Albara'ya giderek yönetimi ele aldı ve piskoposluğu Pierre de Narbonne'a verdi. Aynı bölgeye kasım sonunda geri dönerek er-Ruj Vadisi'ni geçti ve Maaret'i kuşattı. Şehir surları sağlam olduğu ve kuvvetle savunulduğu için Bohemond yardı-mına gitti. Müslüman tarihçiler, kuşatanların açlık çektiği bu dönemle ilgili olarak dehşete düştükleri yamyamlıktan bahsederler. Sonunda Gu-ilhem de Montpellier, tepesinden sur içine gülle atabildikleri tekerlekli bir kule inşa etti. Şehir düştü. Bohemond şehri savunanların hayatlarını bağışlamaya söz vermesine rağmen sözünü tutmadı; şehir sakinleri ya öl-dürüldü ya da köle edildi (12 Aralık). Bu olaydan sonra iki prens tartıştı. Bohemond işgal ettiği yeri teslim etmeyi reddediyor, Raymond ise şehri Albara piskoposuna vermek istiyordu. Görünüşe göre Bohemond, hâlâ Antakya'nın bir kısmını elinde tutan Raymond'a karşı, bunu bir pazarlık aracı olarak kullanmayı düşünmüştü.

Bu tartışmalar gösteriyor ki seferin liderlerine göre şehirler, artık Bi-zans imparatoru gelene kadar geçici olarak işgal edilen yerler değildi. Kendi adamlarını yerleştirmeye başladıkları araziler kuruyorlardı. Alba-ra piskoposunun atanması belirgin bir göstergedir. Toulouse kontu, artık Frank egemenliğinde kabul ettiği müstahkem şehre Latin bir piskopos atamıştır. Baudouin Urfa yakınlarında bir Frank-Ermeni prensliği, Bohe-mond Antakya'da bir idare bölgesi kuruyordu. Raymond ise Summak

Dağı eteklerinde, Tell Mannas, Arcekan, Rugia, Albara ve Maaret'te Provence egemenliği inşa ediyordu. Kudüs'e gitmeden önce bölgesini, kale muhafızı Guilhem Peyre de Conilhac komutasında yedi şövalye ve otuz piyadeye emanet etti.

Böylece, Haçlıların Suriye'de geçirdikleri altı uzun ay boyunca bir "Latin Doğu" oluşmaya başladı. II. Urbanus'un Haçlılara verdiği ilk öneri "Hristiyanları dinsiz boyunduruğundan" kurtarma büyük ölçüde gerçekleşmişti. Fakat Bizans ordularının Konstantinopolis'ten uzak bu ülkelere ulaşma başarısızlığı nedeniyle, kurtarışın kalıcılığını Batılı Hristiyanlar sağlayacağı benziyordu. Urfa civarındaki Ermeniler yol göstermişlerdi: Bölgeye çoktan kök salmalarına rağmen güçlerini aldıkları imparatorlukla gerçek bir temasları kalmamıştı. Kendilerini Türklerden kurtarması için Franklara çağrı yapmak zorunda kalmışlar, Haçlılar da bu toplulukları, Türklerin yerine korumayı ve yönetmeyi görev bilmişlerdi.

Şövalyeler, küçük lortlar, hacılar ve ruhban sınıfından oluşan büyük kitleyse etrafta oyalanmaya katlanamıyor, baronlar şehir ve kaleler hakkında tartışırken sabırsızlanıyorlardı. Yapılan protestolar sonucu Raymond de Saint-Gilles seferi Kudüs'e ilerletme öncülüğünü kabul etmiş ve Maaret'e harekete o zaman karar verilmişti. Şehrin alınmasının ertesi günü Raymond, Rugia'da diğer komutanlarla buluştu ve onları hizmetine almayı teklif etti. Godefroy de Bouillon ve Robert de Normandie için 10.000'er *sou*²⁶, Robert de Flandre için 6.000 sou, Tancred için 5.000 sou önerdi. Bohemond'un sefere katılması teklifi reddedildi. Diğerleri karar verme konusunda oyalanınca hacılar ayaklandılar ve pazarlığa konu nesnelere zarar vermeye başladılar. Albara piskoposunun aforoz tehdidine rağmen Maaret'in surlarını ve evlerini yıktılar. 13 Ocak'ta Raymond, hiçbir komutanın eşliği olmadan, hacı kıyafetleriyle ve çıplak ayaklarıyla Kudüs yolunu tuttu.

KUDÜS'ÜN FETHİ

Ocak 1099'a gelindiğinde, iki buçuk yıl önce yola çıkmış kalabalıktan ne kadarı sağ kalmıştı? Biliyoruz ki ilk gruplar çok ağır kayıplar vermiş, bazıları Macaristan sınırını geçememişti. Geçenler de çatışma, hastalık, uzun yürüyüşün verdiği yorgunluk ve açlıkla sınanmıştı. Eve dönen çoktu. Roma'ya dönen Fransız Haçlılar havarilerin mezarını ziyaret ederek haccı tamamlamış saymışlar, birçok asker de Antakya kuşatması sırasında ordudan firar etmişti. Bu grup o kadar kalabalıktı ki Raymond d'Aguilers ve Pons de Balazune, onların Batı'da yaydıkları söylentileri yalanlamak için kendi Haçlı tarihlerini yazmaya başladılar. Birkaç yüz Haçlı, Kuzey Suriye'de yapılan fetihleri ellerinde tutabilmek için kaldılar. Kudüs yolu-

26 Sou: Orta Çağ'da Frank para birimi. (ç.n.)

na koyulanlar kesinlikle 25.000'den fazla değildi. Bununla birlikte sağlam ve sınanmış savaşıçılardı. Doğu'da savaşmak için gereken taktikler konusunda deneyimlilerdi ve kazandıkları zaferler nedeniyle ün kazanmışlardı. Komutanları düşük asker sayısından endişeliydi, düşmanlarıysa onlara karşılaşmaya hevesli değildi. Kudüs'e ilerlerken içinde bulundukları durum bu şekildeydi.

Yürüyüş engebeli arazi üzerinden, özellikle bazı dar geçitlerin Haçlılar aleyhine tutulabileceği Lübnan kıyısından yapıldı. Fakat civardaki güç çok bölünmüştü. Asi Vadisi boyunca, Şayzar, Hama ve Humus'un Arap emirleri neredeyse bağımsızdı. Kıyı şeridindeki bir dizi müstahkem şehirden bazıları Fâtımî halifesine bağlı hâlde kendi kaderlerine terk edilmişlerdi. Haçlı ordusuna karşı koyması muhtemel beşerî engeller bunlardı. Fakat hiçbirini kendini yeterince güçlü hissetmiyordu.

Raymond de Saint-Gilles, Tancred ve Robert Courteuse eşliğinde Epemiye Kalesi'ni batıda bırakarak Kafartab'dan yürümüştü. Şayzar emiri, onu şehrinin yakınlarından geçmemesi için ikna etmeye çalıştı; başaramayınca rehberler gönderdi. Rehberler Frankları, civardaki şehirlerin güvende olmaları için bir vadide topladıkları hayvan sürülerine götürdüler. Franklar bu sürülere el koydular. O kadar çok ganimet toplamışlardı ki Humus'ta yük hayvanı almaları gerekti. Onları, Kürtlerin kalesinde²⁷ (Krak de Chevaliers) de aynı talih bekliyordu. Muhafızlar, tıpkı Rafaniya sakinlerinin yaptığı gibi kaleyi boşaltmışlardı. Ordu acele etmeden ve erzak sorunu olmadan ilerledi. Humus emiri bir saldırıyı önlemek için Haçlılara saygılarını sundu. Trablus Kadısı İbn Ammâr, barış içinde geçmeleri şartıyla pahalı hediyeler ve yüklü miktarda para teklif etti. Görünüşe göre Trablus'un zenginliği, Raymond'un daha çok para koparmak istemesine neden oldu ve bu amaçla Arkas (günümüzde Akkar) şehrini kuşattı. Raymond Pilet, Tartus şehrini ele geçirip yağmaladı. Böylelikle Haçlılara malzeme getiren gemiler için bir liman açmış oldu. Fakat Arkas direndi. Kuşatma, Trablus'un kenar mahallelerine yapılan aralıklı akınlarla 14 Şubat'tan 13 Mayıs'a kadar devam etti.

Godefroy de Bouillon ve Robert de Flandre da Kudüs'e doğru yola çıkmışlardı. Antakya'dan ayrıldıktan sonra Cebele'ye ulaşmışlar ve şehri kuşatmışlardı. Sonra Raymond'dan bir haber aldılar: Bağdat halifesi ordusuyla birlikte varmak üzereydi. Görünüşe göre bu söylenti, İbn Ammâr tarafından Raymond'u Arka kuşatmasını kaldırmaya zorlamak için çıkartılmıştı. İki baron Cebele kuşatmasını fidye aldıktan sonra kaldırdılar. Hızla Raymond'un yanına gittiklerinde haberin yalan olduğunu öğrenmekten oldukça hoşnutsuz oldular. Raymond'un yaptığı ödemeyi az bulan Tanc-

27 Hısn'ul-Ekrâd, Kürtlerin Kalesi anlamına gelir. Bölgeye yerleştirilen Kürtler sebebiyle Arapçada bu isimle anılmıştır. (ed.n.)

red'le birlik olup Toulouse kontunu yürüyüşe devam etmesi için zorladılar. Diğer yandan Raymond'un mâiyetindeki rahiplerin itibarı, Kutsal Mızrak'ın sahihliği üzerine çıkan görüş ayrılığı nedeniyle zayıflamıştı. Pierre Barthélemy iddiasını ateşle ispat etmeye çalışırken işler kontrolden çıkmış ve hayatını kaybetmişti. Bu noktada Aleksios Komnenos'un elçileri geldiler. Bohemond'un çevirdiği dolaplardan yakınan elçiler, Haçlılardan Kudüs'e ilerlemeden önce imparatoru beklemelerini istediler. Raymond bu ricaya olumlu baksa da diğer baronlar karşı çıktılar. Nihayet Arka kuşatması 13 Mayıs'ta kaldırılmak zorunda kaldı.

En tehlikeli ama su kaynakları açısından en zengin rotayı seçme kararı, dağlarda yaşayan Hristiyanların güçlü öngörülerine dayanan tavsiyeleri sonrasında verildi. Kimse zor geçitlerden ilerleme konusunda münakaşa etmedi. Trablus ve Cübeyl hâkimleri fidye ödediler. Haçlılar 19 Mayıs'ta Beyrut'a ulaştılar. Beyrut'un yanı sıra Sayda, Sur, Akka ve Kayserya idarecileri de fidye ödediler. Bu şehirler zorluk çıkarmadan gereken malzemeleri temin ettiler. Antakya'da bırakılan bazı şövalyeler orduya tekrar katıldılar. Hristiyan filosu onları sahil boyunca takip etti. Üç gün kaldıkları Remle'de tüm güçler bir araya gelmişti. Lod şehrinde, harabe hâldeki büyük Aziz George Kilisesi'ni keşfedince burada yeni bir Latin piskoposluğu kurdular (3-6 Haziran).

Bu esnada Beytüllahim'den gelen bazı Hristiyanlar, Kudüs'ün Fâtımî Valisi İftikar ed-Devle'nin kuşatma için hazırladığını söyleyerek Haçlıları uyardılar. Haçlılar, nasıl bir plan izlemeleri gerektiğini tartışmaya başladılar. Bazıları savaşın Mısır'a taşınarak Fâtımî gücünün yok edilmesini savundu. Bir önceki kış Mısır elçileriyle Kahire'ye giden Haçlı elçiler, Arka kuşatması sırasında el-Efdâl'in son teklifiyle geri dönmüşlerdi: Artık "Kudüs'ü kayıtsız şartsız Hristiyanların eline bırakma" konuşmaları bitmişti. Tekrar Fâtımî şehri olacak Kudüs'e Hristiyanlar sadece silahsız ve en fazla iki yüz kişilik gruplar hâlinde, ibadet etmek için girebileceklerdi. Bunun artık Kutsal Kabir'i özgürleştirmek anlamına gelmediği netti ve bu yeni teklifler, antlaşmanın bozulduğu izlenimini veriyordu. Lakin Haçlıların bu antlaşmayı zaten ne kadar ciddiye aldığını bilmek zor. Ayrıca Mısır'a sefer yapılma fikri II. Urbanus'un 1099 ilkbaharında Milanolulara yazdığı mektupta da geçiyordu. Çünkü papa o sırada Haçlılar ile Fâtımîler arasındaki pazarlıklardan habersizdi. Sonuç olarak Remle'de toplanan baronlar, kuvvetlerinin durumu sebebiyle Mısır'a yapılacak bir seferin gerçek dışı olduğunda anlaştılar.

Beytüllahim'den gelen Hristiyanların uyarıları üzerine Kutsal Şehir'e daha fazla oyalanmadan yaklaşmaya karar verdiler. Biri Tancred komutasında Beytüllahim'e, diğeri Gaston de Béarn komutasında Kudüs'e olmak üzere hemen iki müfreze çıkartıldı. Beytüllahim 7 Haziran'da işgal edildi. Yerli Hristiyanlar Haçlıları içtenlikle karşıladılar. Kalan ordu Kudüs

önünde toplandı ve surların batısından, Davud Kulesi'nin bulunduğu noktadan saldırdılar. Haçlıların heyecanları doruktaydı fakat kısa zamanda işin zorluğunu fark ettiler: İftikar kuyuları zehirlemişti ve Hristiyanları şehirden çıkartıp garnizonunu kuvvetlendirmişti. Buna rağmen Haçlılar şiddetli bir taarruz başlattılar. Ancak 13 Haziran'da yeterli sayıda merdiven olmadığından başarısız oldular. Su eksikliği Ürdün Nehri'ne kadar zahmetli bir yol demektir. Ancak iki Cenova kadırgasının Yafa'ya ulaştığını öğrendiler. Raymond Pilet komutasında bir müfreze onları karşılamaya gitti. Remle yakınlarında karşılaştıkları bir Fâtımî birliğini de dağıttılar. Cenova gemilerinden savaş makineleri inşasında kullanılacak tahtaları getirdiler. Şans eseri, evvelki sene Fâtımîlerin kuşatma makinelerinde kullanıp mağaralarda sakladıkları kalasları da buldular. Ayrıca dağlardan ve Samarya'dan da odun temin ettiler. Kuşatma artık ahşap kuleler ve mancınıklarla yürütülecekti.

Papalık Elçisi Adhémar'ın vizyonu ile kutsandığını iddia eden Rahip Pierre Didier'in oruç tutulmasını önermesi üzerine 8 Temmuz'da toplu oruç kararı alındı. Ardından askerler Arnoul de Choques'un vaazı eşliğinde surların etrafında geçit nizamında yürüdüler. Savaşçılar üç ahşap kulenin koruduğu doğu surlarını hedef almaya karar verdiler. Taarruz 13 Temmuz akşamı başlayıp 15 Temmuz'a kadar sürdü. Godefroy ve Eustace de Boulogne'un da içinde olduğu bir tekerlekli kule, surlara köprü atacak kadar yaklaştı ve aslen Tournail bu iki kardeş ilk geçen kişiler oldular. Bu arada diğer Haçlılar merdivenlerle surlara tırmanıyorlardı. Kısa sürede şehir her yandan işgal edildi.

Savaş oldukça şiddetli geçti. Savunanların saldıranlardan daha fazla makine avantajı vardı ve düşmanın taarruzunu etkin bir şekilde püskürtmüşlerdi. Haçlıların çok büyük kayıp vermesine sebep oldular. Haçlılar, şehre girdikleri ve çatışmaya devam ettikleri noktada çağdaşlarını şoke eden bir katliama imza attılar. Çoğu Müslüman, Mescid-i Aksa'ya sığındı (pek mümkün olmasa da 70.000 kişiden bahsediliyor). 1077'de yaşanan sahnenin tekrarı yine aynı camide yaşandı. Tarihçiler, özellikle Raymond de Aguilers, olayları tarif edebilmek için İncil'in son bölümünden²⁸ bir betimleme kullandı: "Kan, atların yularlarına kadar yükseliyordu." Haçlılar, Davud Kulesi'ne sığınmak için sokağa koşanları katlettiler. Kule direniyordu fakat Vali İftikar ed-Devle sonunda Raymond de Saint-Gilles'e teslim oldu. Raymond sözünü tutarak onu ve adamlarını refakatle Askan'a gönderdi. Tancred ve Gaston de Béarn, Mescid-i Aksa'nın çatısına sığınanlara korunma işareti olarak kendi flamalarını verdi ancak onlar da katliamdan kurtulamadılar. Yahudi mahallesindeki bir sinagog içindeki-lerle birlikte yakıldı.

28 Yeni Ahit'in Apokalips (Kıyamet) bölümü. (ç.n.)

Fakat tanımı durmadan tekrar edilen bu katliam sistematik değildi. Kahire Genizası'nda bulunan İbranice mektuplarda, bir grup Yahudi'nin muhafızlar eşliğinde Askalan'a gittiği, orada Mısırlı dindaşları tarafından hayatları ve kitapları için fidye ödendiği yazar. Ayrıca şaşkınlık içinde Frankların kadınlara saygılı davrandığı yazar. Hristiyanlar Fâtımî vali tarafından şehirden çıkartılmış, Yakubi piskopos Mısır'a sığınmıştı. Haçlılar da Müslümanları şehirden çıkardılar ve iddialara göre bu insanlar Şam Kalesi'nin dışında yer alan Salahiye'ye yerleştiler. Salâhaddîn, bu mültecilerin torunlarını Kudüs'e geri getirmek için arayışa girecekti.

Sonunda amacına ulaşan hacılar hemen İsa'nın kabrine saygılarını sunmaya ve zafer için şükretmeye gittiler. Üstesinden geldikleri tehlikeler ve engeller o kadar büyüktü ki zafer mucizevi görünüyordu. Kuşatma uzasaydı, Haçlıların talihinin tersine dönmemesi mümkün değildi. Doğal olarak, Kutsal Kabir Kilisesi'nin dua kitabına Kudüs'ün alınmasını anan bir yortu eklendi. Destan gibi Haçlı Seferi'nden doğan tüm tarihî yazın bu muhteşem olayla sonlanır.

İsa'nın kabrine ulaşınca her şey bitmedi. Ordudaki rahipler, kabrin yeni şartlar altında ziyarete açılabilmesi için ayarlamalar yapmalı, baronlar Mısır'ın karşı taarruzuna hazırlanmalıydı. Bu konular 17 Haziran'da toplanan bir konsilde tartışıldı. Piskoposlar ve rahipler, Kudüs'ün Kutsal Kabir'e ait olması ve seküler bir prense bırakılmaması gerektiğini savundular. Aslında Batı Avrupa'da şehirler genellikle piskoposları tarafından yönetildiği için bu anormal bir durum olmazdı. Bu rolü üstlenecek bir patriğin ivedilikle seçilmesi gerektiğini vurguladılar. Gelgelelim, Adhémar de Monteil ve Orange Piskoposu Guillaume gibi büyük dinî şahsiyetler ölmüştü; diğer piskoposların onlar kadar itibarı yoktu. Güney İtalya'daki Martirano'nun Norman piskoposu bile Beytüllahim'den sorumlu olmasına rağmen bu role uygun değildi. Bu nedenle baronlar, Kudüs'ün savunmasını üstlenecek bir seküler prensin atanmasında ısrarcı oldular.

Sonra tartışma, Kudüs'ün gelecekteki kralının kim olacağına döndü. Maaret'ten yola çıkıldığından beri seferin lideri Raymond de Saint-Gilles'di. Raymond, diğer baronlara maaş bağlayarak seferin mali yükünü üstlenmiş, Müslüman komutanlarla pazarlık yapmış ve Davud Kulesi'ni ele geçirmişti. Fakat kendine düşmanlar da edinmişti. Pazarlık sonucu şehirlerden ve komutanlardan aldığı fidyeleri kendi hesabına geçirdiği için eleştiriyordu ki aslında ordunun hazinesini yöneten kendisiydi. Her şeyden öte Raymond'un yoldaşları Provençelular, Toulouselular ve Limousinliler, Doğu'da kalmaya ve buna personel ayırmaya hevesli değillerdi. Sonunda Raymond kendisine teklif edilen şerefi reddetti.

Godefroy de Bouillon'un adaylığı artık dikkat çekiyordu. Robert de Flandre ve Robert de Normandie onu destekliyorlardı. Dük teklifi kabul etti ama İsa'nın dikenli tacı taktığı yerde altın taç takamayacağı gerekçe-

siyle kraliyet unvanını reddetti. Peki, Kutsal Kabir'in Savunucusu unvanını aldı mı? Belgeler ve kronikler ondan genellikle "dük" olarak bahseder. "Savunucu" (*advocatus*) unvanı, şehrin korunmasından ve düzenin sağlanmasından sorumlu olduğu anlamına geliyordu. Bu, Kudüs'ün hükümlerinin sorunlarının tamamen çözülmediği izlenimi uyandırıyor.

Ardından patriğin atamasına geçildi. Burada da oynadığı rol nedeniyle bir kişi bariz seçenek gibi duruyordu: Kendisine Papalık elçisi yetkileri verilen ve Adhémar'ın ölümünden beri bunu kullanan Normandiya dükünün papazı Arnoul de Choques. Orduya vaaz veriyor, Pierre Barthélemy'nin vizyonlarının gerçekliğinden bahsediyordu. Fakat Arnoul düşmanlar edinmişti, gayrimeşruydu ve eğitilmiş olmasına rağmen ahlakı eleştiriye açıktı. Buna rağmen tartışmalı koşullar altında patrik seçildi.

Kudüs'ün düşmesi, kaynaklarını temin ettiği komşu bölge Nablus'un da işgaline sebep oldu. Tancred de Hauteville ve Eustace de Boulogne, yeni hâkimlerini kabul etmede zorluk çıkarmayan küçük şehirleri ve kabileleri teslim almaya gittiler.

Haçlıların çoğu sadece eve dönmek istiyordu. Vezir el-Efdâl'ın Kudüs'e destek için topladığı ordunun yaklaştığı haberi geldiğinde Flanders ve Normandiya kontları çoktan yola düşmüşlerdi. el-Efdâl, 4 Ağustos'ta Askalan'a varınca Frankların yaptığının haksız saldırganlık olduğunu söylemişti. Çünkü kendilerine silahsız şekilde Kutsal Şehir'de hac şansı tanınmasına rağmen onlar haince davranmışlardı. Fakat vezir, büyük kara ordusunun harekâtını deniz kuvvetleriyle birleştirmeyi planlıyordu. Bu nedenle filosunun ulaşmasını bekledi. Böylece Frankların karşı koyacak zamanları oldu.

Flanders ve Normandiya kontları çoktan Remle'ye ulaşmışlardı. Raymond de Saint-Gilles, adamlarıyla birlikte Pierre Barthélemy'nin talimatı üzerine Ürdün Nehri kıyılarındaydı. Godefroy haberi ulaştırdı ve üç kont, Mısırlıların geldiğini teyit ettikten sonra dükün ordusuyla İbelin'de buluştu. Artık tüm ordu yalnızca 1.200 şövalye ve 9.000 piyadeden oluşuyordu. 11 Ağustos'ta düşman ordusunun yakınındaki sürülere el koyup çobanlarını sorgulayarak düşmanın konumunu öğrendiler ve 12 Ağustos'ta Mısırlılara sürpriz saldırı düzenlediler. Sağ kanadı denize karşı konumlandırarak onları kıyıya doğru sürdüler. Sadece birkaçı kayıklarına binebildi. Vezir ve adamlarıysa Askalan'a sığındılar. Düşmanın ordugâhından devasa miktarda ganimet ve daha önce bahsedilen belgeler ele geçirildi. Mısır tehdidi şimdilik ortadan kalkmıştı.

FETİHTEN SONRAKİ DÖNEM

Haçlı liderlerinin arasında yalnız kalan Raymond de Saint-Gilles, Kut-sal Topraklarda kalışını 1100 yılının Paskalyasına kadar uzatma niyetini açıklamıştı. Fakat bunu, ele geçirdiği Davud Kulesi'ni daimî olarak elinde tuttuğu varsayımıyla planlamıştı. Ancak Godefroy bunu kabul etmiyor, Kudüs'ün kendisine teslim edilmesini istiyordu. Hiç net olmayan ve doğal olarak Raymond'un mutlu olmadığı koşullarda kulé teslim edildi. Askalan Muharebesi'nden sonra Haçlılar, vezirin yeni terk ettiği şehre yürüdüler ve kuşatma altına aldılar. Askalan sakinleri Raymond'a teslim olacaklarını söylediler çünkü Kudüs'teki Mısır garnizonuna tavrını hatırlıyorlardı. Toulouse kontu, teslimiyetlerini kabule meyilliydi fakat Godefroy müdahale etti. Görünüşe göre Kudüs çevresinde oluşturacağı hâkimiyet sahasına giren bu şehirde hak iddia etmişti. Öfkelenen Raymond, Askalan halkını direnişe davet etti; Flanders ve Normandiya kontlarıyla birlikte ordudan ayrıldı. Arsur önlerinden geçerken bu şehrin sakinleri de ona teslim olacaklarını söylediler. Yine Godefroy yetiştirdi ve Raymond'un çekilmesine sebep oldu. Raymond'un Filistin'de bir kontluk oluşturma planı varsa da suya düşmüştü.

Bunun ardından Raymond, tekrar diğer iki konta katılarak kuzeye yöneldi. Haçlıların çoğu da onlarla birlikte gitti. Albericus Aquensis'e göre gidenler 20.000 kişiydi ve aralarında Pierre l'Ermite de vardı. Batı'ya dönecek rahip, Belfort yakınlarında Bellevaux Manastırı'nı ve Huy yakınlarında Neufmonastier'i kuracaktı. Sahil şehirlerinin idarecileri, Kudüs yolunda sundukları gibi dönüşte de onlara bazı kolaylıklar sağladılar. Tartus'tan geçerken Müslümanların şehri geri aldığını gördüler ve Lazkiye'ye devam ettiler.

Guynemer de Boulogne tarafından Müslümanlardan alınıp tekrar Bizans'a verilen Tartus'un Bohemond ve Pisa'dan gelen yeni kuvvetler tarafından kuşatıldığını öğrenince şaşırdılar. Hatırlarsak, Pisalılar yaz başında İtalya'dan yelken açmışlar ve bir Bizans filosuyla çatıştıktan sonra eylül ayında Suriye kıyılarına ulaşmışlardı. Pisalıların lideri Başpiskopos Daimbert, Bohemond'un çağrısına uyup Bizans'ın bu deniz üssüne saldırmıştı. Hristiyanlar arasındaki bu savaşı yakışsız bulan üç baron hidetle Daimbert'i sorguladıklarında, ondan yanlış yönlendirildiği cevabını aldılar. Robert de Normandie ve Robert de Flandre, takipçileriyle birlikte Bizans gemilerine bindiler ve Konstantinopolis'te Aleksios tarafından şerefle karşılandılar.

Raymond, adamlarından bazılarıyla Lazkiye'de kaldı. Kendini İmparator Aleksios'un temsilcisi olarak gördüğünden, Lazkiye'den uzak olmayan Asi Vadisi'nde, Albara civarında imparator adına vasallar tutmaya devam ediyordu. İmparator için Lazkiye'yi elinde tutarken, tartışma gö-

türmez bir politik güce sahipti. Bohemond'un Normanları ile Bizanslılar arasında gerilim tırmanırken, Raymond'un 1097'de Aleksios'a ettiği yemine sadık kalması, onu, Antakya'nın güneyinde imparatorluğun müttefiki yaptı. 1100 yılının ilkbaharında eşini ve küçük oğlunu Lazkiye'de bırakarak Konstantinopolis'e doğru yola çıktı.

Bohemond, Kilikya sularındaki hak iddiasını güçlendirmek için Tarsus ve Misis'deki makamlara Latin başpiskoposlar atadı. Bunu yaparken, Papalık elçiliği gücünün keyfini süren Daimbert'in varlığından istifade edip etmediğini bilmek ilginç olurdu. Başpiskopos ve prens, belki de Cebele üzerine yapılan ortak tatbikattan sonra, Baudouin de Boulogne'yla birlikte hac yeminlerini yerine getirmek için Kudüs'e doğru yola çıktılar. Kıyıdan aşağı doğru ilerleyen Pisa filosunun varlığına rağmen seyahatlerinde bazı zorluklarla karşılaştılar. Geride kalanlar çoğu yerde saldırıya uğradılar, malzemeleri de yetersiz kaldı. Fakat 21 Aralık'ta iki Frank lider ve başpiskopos, Pisalı denizcilerle birlikte Kudüs'e ulaştılar. Kuzey Suriye'ye yerleşmek için ana ordudan ayrılan Bohemond ve Baudouin için bu, hac ziyaretlerinin biraz gecikmeli de olsa tamamlanması demekti.

Başpiskopos ve II. Urbanus'un elçisi Daimbert'in emrine amade bir ordusu ve Arnoul de Choques'tan çok daha büyük bir itibarı vardı. Kudüs'ün statüsü hakkında geçen temmuz ve ağustosta baronlar konsilinin aldığı kararlar Daimbert'i tatmin etmemişti ve şimdi bu konuyu tekrar ele almak için fırsat doğmuştu. Daimbert, meşru olmayan Arnoul'u azletti. Yine de Arnoul'un, Kutsal Kabir'in başdiyakozu ve röliklerin koruyucusu şeklinde çift unvanı ve gerçek gücü kalmıştı; bununla memnun olmalıydı. Daimbert kendini Kudüs patriği ilan etti. Beytüllahim'de Noel'i kutladıktan sonra yeni patrik sıfatıyla, Godefroy ve Bohemond'un kendisinin vasalları olmalarını ve halka açık şekilde bağlılıklarını sunmalarını emretti. Bu tamamen yeni bir durumdu çünkü Daimbert, Papalık elçisi gibi ve Papalık sarayı adına değil, patrik unvanıyla hareket ediyordu. Bunu yaparken, Antakya piskoposluğunun ve ona bağlı bölgelerin hiçbir zaman Kudüs nüfuzuna girmediklerini unutuyordu. Papa muhtemelen, Haçlıların fethettikleri yerde bir Kilise egemenliği kurmaya hiç niyetlenmemişti. Hele böyle bir egemenliği, Kudüs patriği lehine kurmayı hiç planlamamıştı. Daimbert birkaç ay sonra Paskalya'da (1 Nisan 1100) daha da ileri gitti ve Godefroy'dan Kudüs ve Yafa sahipliğini tanımasını istedi. Godefroy, Yafa'nın lortluğunu sadece ömrü boyunca elinde tutabilecekti (mirasla devredilemeyecekti). Bu şekilde Kutsal Şehir, 1099'da karar verilen aksi yönde, bir kilise lortluğu hâline geldi. Surları Ocak 1100'de inşa edilen, krallığın tek limanı Yafa, Pisalıların kontrolüne geçti.

Bohemond ve Baudouin tekrar kuzeye seyahate başladılar. Bu sefer Litani ve Asi Nehirleri boyunca, Bekâa içinden ve Humus, Şayzar ve er-Ruj bölgelerinden geçtiler. Müslüman hâkimler onlara engel olmadı.

Godefroy ve Tancred, Askalan zaferini takip eden aylar boyunca istila alanlarını genişletmişlerdi. Godefroy, el Halil'i işgal etmiş ve Arsur'u bo-yunduruk altına almak için defalarca teşebbüste bulunmuştu. Arsur kuv-vetle direnmiş ve sonunda Şubat-Mart 1100 civarında Kudüs Franklarına haraç ödemeyi kabul etmişti. Godefroy ayrıca göçmen ve yerleşik Arap kabilelerini de egemenliği altına almış, onlara serbest dolaşım ve gelenek-lerini koruma hakkı tanımıştı.

Godefroy'la kalmayı seçen tek lider Tancred ise Kudüs'ün alınmasın-dan kısa süre sonra Nablus'u işgal etmişti. Görünüşe göre Kutsal Kabir'in koruyucusu, Kudüs'ün kuzeydoğusundaki arazileri kendisine fief olarak vermişti. Müslüman sakinleri tarafından terk edilen Taberiye'yi ele geçirdi ve Ürdün Nehri'nden geçişi kontrol eden Beysan'ı (Scythopolis antik şeh-ri) surlarla çevirdi. Ardından 1100 Mayıs'ında nehrin doğu kıyısına geçe-rek Sawad'ı zapt etti. Bu ona, Taberiye Gölü'nün tüm sahillerini ve güney-deki Ürdün Vadisi'ni kontrol avantajı verdi. Fakat burada, Şam Selçuklu Emirliği'ne bağlı yerel güçlerle karşı karşıya geldi. Frankların *grossus rus-ticus*²⁹ lakabı taktığı Sawad emîri Dukak'a çağrı yaptı. Dukak, Frankların ülkeden gitmelerini istedi. Tancred bir kumar oynayarak on şövalyesini Şam'a gönderdi ve Müslüman hükümdarın Hristiyanlığa geçip haraç öde-meyi kabul etmesini istedi. Tancred, Dukak'ın elçilerin boynunu vurdur-ması üzerine Godefroy'a başvurdu ve ikili Şam bölgesinde gövde gösterisi yaptılar. Bundan sonra Sawad haraç ödemeye başladı.

Birinci Haçlı Seferi'nin bir başka dalgasını temsil eden Venedikli Haçlı-ların gelişi sayesinde Tancred denizle bağlantı kurmayı bile başardı. Pisa-lılardan sonra yola çıkan ve onlara karşı Bizans çıkarlarını koruyan Vene-dikliler, Haziran 1100'de Yafa'ya ulaştılar ve Franklara Akka'yı almak için yardım önerdiler. Çetin direnişle karşılaşınca Hayfa'ya yönelip Ağustos 1100'de şehri aldılar. Godefroy, Hayfa'yı kendisine destek veren Forezli Gaudemar Carpenel'e vereceğine söz vermişti fakat 18 Temmuz'da hayatı-nı kaybetti. Bunun üzerine Tancred, bu şehri Celile'ye bağladı. Böylece bu bölge, Latin devletleri birliğinin bileşenlerinden biri oldu.

1101 HAÇLI SEFERİ FELAKETİ

Haçlı komutanları, Antakya düştükten sonra ordularının nicelik açı-sından ne kadar zayıf olduğunu fark ettiler. Yüzlerce, belki de binlerce kişinin firar etmesi bunu daha da görünür kıldı. Gidenlerden bazıları or-duya döndü. Örneğin Toulouse kontunun maiyetinden Elrad isimli bir ra-hip, Akkar önlerinde kendi tecrübesini anlatıyordu: "Türkler Antakya'da ordumuzu kuşattığında", kendisi yiyecek bulmak için Trablus'a gitmişti. Orada Suriyeli bir Hristiyan aracılığıyla haber geldi ve o da zaferden son-

29 Kaba şişman, yaban ayısı anlamlarına gelen söz öbeği. (ed.n.)

ra orduya tekrar katıldı. Fakat birçoğu eve dönmüştü. Papaya ve bihassa Reims başpiskoposu gibi çeşitli piskoposlara gönderilen mektuplar aynı konuda birleşiyordu: Haçlı yeminini unutanlar veya seferi bırakanlar itaate zorlanmalı ve yola çıkmalıydı. Doğru ya da yanlış, uyarma amacıyla yazılan *excitatoria* metinleri de aynı konuya değiniyordu. Haçlıların ciddi ölçüde takviyeye ihtiyaçları vardı.

Bildiğimiz üzere takviye, II. Urbanus'un ve II. Paschalis'in desteğiyle hazırlanıyordu. Haçlılar, usulüne uygun olarak Papalık elçileriyle (Lyon Başpiskoposu Hugues de Die ve muhtemelen Milano ve Salzburg başpiskoposları) birlikte Eylül 1100 sonlarında yola çıktılar. Yola ilk düşenler, II. Urbanus'un Nisan 1099'da çağrıda bulunduğu Lombardlardı. Tuna Vadisi'ni izleyip kışı Bulgaristan ve Trakya'da geçirdiler. İlk Haçlılar gibi Bizans'ın tedarik ettiği erzaktan faydalandılar fakat kalabalık olmaları sebebiyle imparator onları Konstantinopolis'ten uzak olmayan bir yerde izole etti. Sonrasında Asya'ya geçmelerini sağladı fakat Türk saldırısına maruz kalacaklarından korkan Lombardlar ayaklandılar (Nisan 1101). Bir grup Fransız baronu, Burgonya ve Blois kontları (Étienne tekrar katılmıştı), Burgonya dükü ve imparatorluğun konstablı Konrad, Nikomedia civarında Lombardlara katıldılar. O sırada Konstantinopolis'te bulunan Raymond de Saint-Gilles grubun lideri seçildi ve Aleksios ona bir Türkopol birliği verdi. Étienne de Blois ve Raymond, Birinci Haçlı Seferi sırasında izlenen güzergâhtan gitmek istediler. Lombardlarsa, Bohemond'un Niksar'da, Sivas ile Trabzon arasında Danişmend Türkleri tarafından rehin tutulduğunu öğrendikleri için yardıma gitmek istediler. Yol üstündeki Ankara'yı alıp 1097'de edilen yemine uygun olarak impatora bırakıldılar. Lakin Gangra³⁰ önlerinde yenildiler, çorak arazilere girerek Kılıç Aslan ile Rıdvan'ın birleşmiş Selçuklu-Danişmend ordusuyla karşılaştılar. Hatları kırıldı ve Haçlı ordusu dağıldı. Étienne de Blois ve Burgonya kontu orduyu bir arada tutmaya çalıştı. Türkopoller tarafından terk edilen Raymond de Saint-Gilles, bir tümsek üzerinde etrafı sarılmış hâldeyken Eudes de Bourgogne tarafından kurtarıldı. Aynı gece, yaşadığı paniğin etkisiyle, kadınları ve savaşıçı olmayanları Türklere bırakarak ordugâhtan firar etti. Onu, diğer baronlar da izledi (5 Ağustos civarı). Haçlı ordusunun kaybı çok ağırdı. Öldürülen veya esir alınanların sayısı tahminen 50.000 ila 160.000 arasındaydı. Kaçabilenler, deniz yoluyla Konstantinopolis'e ulaşmayı başardılar.

Bu bozgunu başka felaketler takip etti. Şubat 1101'de 15.000 adamıyla yola çıkan Nevers Kontu II. Guillaume, Brindisi, Avlonya ve Selanik üzerinden geçerek öndeki orduya katılmaya çalışmıştı. Ankara'dan sonra Konya'ya devam ettiğinde şehrin iyi korunduğunu gördü. Türkler tarafın-

30 Günümüzde Çankırı. (ç.n.)

dan tahrip edilmiş kırsal bölgeden geçerek Ereğli'ye gitmek zorunda kaldı. Ordusu, ağustos sonlarında neredeyse tamamen yok edildi ve kendisi Antakya'ya ancak birkaç şövalyeyle ulaşabildi.

Poitiers Kontu Guillaume le Troubadour'un ordusu, Dük IV. Welf'in Bavyera ordusuyla takviye edilmişti ve çok daha büyüktü. Macaristan'ı ve sonrasında biraz olaylı şekilde Bulgaristan'ı geçti ve Adrianapolis³¹ yakınlarında imparatorun Peçenekleriyle çatıştı. Aleksios'un temin ettiği gemilerle Haziran 1101 başlarında Asya'ya geçtiler. Nevers kontu Lombardlara katılmaya çalışırken, ana ordu Birinci Haçlı Seferi'nin güzergâhını izlemeye başladı.

Türkler yanmış toprak taktiğini uygulayarak Haçlıların Ereğli'ye gelene kadar yorulmalarını sağladılar. Tespit edilen Haçlı birlikleri, eylül başlarında Türklerin birleşik orduları tarafından yok edildi. Guillaume ve Welf Antakya'ya ulaşmayı başardı fakat sefere tekrar yazılan Hugues de Vermandois ve Dük Eudes de Bourgogne Tarsus'ta hayatlarını kaybettiler.

Tarihçiler hem Haçlıları hem de komutanlarını acımasızca eleştirdiler fakat onların 1097-1099 grubundan daha az disiplinli veya yetenekli savaşçılar oldukları kesin değildir. 1097 grubu, Türklerin savaş yöntemlerine çabucak alışmıştı. Birinci Haçlı Seferi askerleri, at binen okçuların taciz dalgalarına ve sahte ricat taktiğine hızla aşina olmuşlardı. Fakat bu taktikler yeni gelenleri şaşırtmıştı. Türkler onlara karşı şehirleri boşaltma ve kırsal alanı tahrip etme stratejisi izliyorlardı. İnsanî zaafı da hesaba katmalıyız. Aleksios'un memnuniyetsizliğini bildirdiği Toulouse kontu, komuta ettiği ordudaki panik dalgasını arttırmıştı. 1101 Seferi'ndeki insan sayısı, şüphesiz Birinci Haçlı Seferi'ndeki sayıya yakındı. Fetihleri ellerinde tutmakla görevlendirilen gruba takviye olmaları planlanan 1101 grubu, bunu başaramadı. Fakat unutmamalıyız ki felaketten kaçanlar, bazen Doğu'daki Franklara oldukça etkili yardımlarda bulundular. Raymond de Saint-Gilles'e Tartus fethinde yardım ettiler ve Remle'de I. Baudouin'in emrinde savaştilar. Étienne de Blois orada öldürüldü. Üç yıl sonra fidyeyle serbest bırakılacak Harpin de Bourges esir alındı.

Batı, Birinci Haçlı Seferi'nin son dalgasının başarısızlığını değerlendirmedir. Ruhban sınıfı, başarısızlığı insanların günahlarına bağladı. Öte yandan Müslümanlar da zaferlerinin getirdiği avantajdan hemen yararlanamadılar. Aleksios Komnenos, Antakya sorununu çözmek için yeni gelen grubun müdahalesinden faydalanabilir miydi? Bunu söylemek zor. Tabii ki başarılı olsalardı, Mayıs ve Haziran 1099'da hayal ettikleri projeler olayların akışını değiştirirdi. Seferi Bağdat'a kadar uzatma söylentileri bile vardı ama projelerin gerçek dışı yapısı nedeniyle olasılıklar düşüktü.

31 Günümüzde Edirne. (ç.n)

Sonraki süreçte Birinci Haçlı Seferi'nin gidişatını belirleyen gerginliklerden biri olan Bohemond ile Raymond de Saint-Gilles arasındaki çatışma son buldu. Birbirine boyun eğmeyen iki güçlü kişilik arasındaki bu ihtilafın sebebi, her ikisinin de Doğu'da bir devlet kurmak istemeleriydi. Bunun Bohemond için doğru olduğunu neredeyse kesin, Raymond için de ihtimal olarak biliyoruz. İhtilafın diğer sebebi de kutsal yeminin iki farklı şekilde yorumlanmasıydı. Aleksios Komnenos'a Kutsal Çarmıh rölikleri üzerine ettikleri yemin gereğince, eskiden imparatorluğa ait olan yerleri fetihten sonra teslim etmeleri gerekiyordu. İmparator kendi sorumluluğunu yerine getirmedeği anda, Bohemond kendini bu yeminden azat edilmiş saydı. Raymond ise yemine sıkı sıkıya bağlı kaldı. Konstantinopolis'ten Lazkiye'deki ailesinin yanına dönerken bile hâlâ dikkat ediyordu.

Raymond, Étienne de Blois, Étienne de Bourgogne Étienne de Bourgogne ve Lombard ordusunun diğer komutanlarını taşıyan gemi Kilikya'ya ulaştı. Orada Yabancı Bernard isimli bir şövalye, geçen haziran ayında Haçlılara ihanet ettiği bahanesiyle Raymond'u tutuklayıp hapsetti. O sırada Antakya Prinkepsliği'ni yöneten Tancred mahkûmu teslim alarak arkadaşlarının ve Antakya patriğinin isteği üzerine onu serbest bırakmayı kabul etti. Bir şartı vardı: Raymond, Normanların Antakya'yı yönetmelerine ve Lazkiye'yi işgallerine itiraz etmeyi bırakacaktı. Ayrıca Tancred'in belirlediği sınırın kuzeyinde kalan tüm topraklarından feragat edecekti. Kont kendi maceralarının peşindeyken, giderek artan sayıyla er-Ruj Vadişi'ne gelen Provençelular, Raymond'un 1098'de yarattığı bu lortluğun yönetimindeydiler. Lortluk, Tancred'in çizdiği sınırın kuzeyindeydi. Bu durumda bazıları, örneğin el-Merkeb idarecisi Mazoir, Antakya Prinkepsliği'nin vasalı hâline geldi (Ocak 1102). Raymond, Antakya ile Akka arasına yerleşmeyeceğine söz vermiş de olabilir ancak bunu bilmiyoruz. Buna rağmen yanında kalmaya devam eden Haçlıların, yani Guillaume de Poitiers, Blois, Burgonya ve Biandrate kontları, Konstabl Conrad'ın onayıyla Tartus'u kuşattı. Lazkiye'yi ve artık terk ettiği diğer yerleri koruması için bıraktığı adamlarının ve Cenova gemilerinin yardımıyla Şubat 1102'de şehri aldı. Yanındakiler onun kendilerine Kudüs'e kadar eşlik etmesini bekliyorlardı ama Raymond, Tartus'ta kalmaya karar verdi. 300 şövalyelik küçük ordusuna rağmen Humus emîri, Trablus lordu ve Şam emîri tarafından şehri geri almak için gönderilen orduyu yenmeyi başardı. Sonunda Raymond, Doğu'daki düzenini kurmuştu.

Haçlılar yollarına devam ettiler. Paskalya'yı Kudüs'te kutlayabilecek şekilde yetiştiler, ardından Batı'ya, dönüş yoluna geçtiler. Fakat ters rüzgârlar çoğunu sahile geri attı. I. Baudouin'ın ikna etmesiyle Mısır seferine katıldılar ancak bu macera Remle felaketiyle bitti. Conrad ölümden kurtuldu (1107'de serbest bırakıldı) fakat Étienne de Bourgogne, Étienne de Blois, Hugues de Lusignan ve Geoffroy de Vendôme hayatlarını kaybetti.

1101 Haçlı Seferi'nden geri kalan tek şey, daha sonra Trablus Kontluğu'nu oluşturacak unsurlar oldu. Bu kazanım, girişimin büyüklüğüyle yükselen umutlar karşısında şüphesiz ki çok küçüktü. II. Urbanus'un Haçlı Seferi'nin son dalgası başarısızlıkla sonuçlandı. Fakat sadece iki tarihçi, Ekkehard d'Aura –ki son sefere bizzat katılmıştı- ve Albericus Aquensis bu başarısızlığı anlattı. Diğer yazarlar, sanki 1096-1099 seferinin başarısı sonrakinin başarısızlığını gölgelermiş gibi ilk dalgaya odaklandılar. Tanrı'nın tasarımı, Clermont Konsili'nde tanımlandığı gibi olaylarla teyit edilmiş benziyordu: Bizans'ın doğusu Türklerden kaçmıştı. Kutsal Kabir dinsizlerin elindeydi. Elbette büyük bedeller ödenmişti. Ordular geçtikleri yerlerde ölüm ekiyor gibiydiler. Kudüs'e gitmek için Batı'dan Kudüs'e doğru yola çıkan kaç kadın ve erkeğin esir alınıp Doğu pazarlarında satıldığını hiç kimse bilmiyor. Mali fedakârlıklar da kayda değer boyuttaydı. Seferlerin maliyeti düşünülürse, kronik yazarlarının yazdığı büyük ganimetler hızla tükenmiş olmalıydı.

Birinci Haçlı Seferi'nin çeşitli operasyonları sonunda ortaya çıkan Frank idari alanları haritada görülüyor. Oldukça plansız durumda olmalarına ve nihai şekillerini almamalarına rağmen Latin devletlerinin ilk taslağı oluşmuştu. Bizanslılarla ilişki, politik-dinî yapılar ve Doğulularla irtibat konularında sorunlar çıkmıştı. Başta iktisadi alanda olmak üzere henüz ortaya çıkmamış veya tanımlanmamış sorunlar da vardı. Fakat Birinci Haçlı Seferi, gelecekteki seferlerin amacını belirlemişti: Latin Doğu'nun hayatta kalması.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUTSAL TOPRAKLAR, DENİZAŞIRI YENİ BİR ÜLKE

Doğu'daki Latin devletleri Birinci Haçlı Seferi'nin eseri idi ve büyük bir tasarının parçası değil, olayların öngörülme sonucunu ortaya çıkmıştı. Antakya ve Urfa'da Türklerden geri alınan eski Bizans topraklarını otoriteleri altına alacak iki devletin oluşması, Antakya kuşatması sırasında gerçekleşti. Kudüs'ün ele geçirilmesi, Haçlı baronları konseyinde, şehrin nasıl Hristiyan yönetiminde tutulacağı sorununu çıkardı. Trablus Kontluğu, 1101 Seferi Haçlılarının Tartus'u almalarıyla şekillenmeye başladı. Fakat bu son örnekte bir baron, bu işgalden faydalanarak kalıcı bir şekilde Doğu'ya yerleşme ve kendine bir lortluk kurma arzusunu belli etti.

Doğu'da kalmak isteyen sadece Raymond de Saint-Gilles değildi. Birçok hacı, haccı tamamlayarak günahlarından arındığı için ilahi lütfun bahşedildiği bu yerden ayrılmak istemiyordu. "Kudüs'te ölmek" yemini XI. yüzyılda çoktan kullanılmaktaydı. Cistercien Césaire de Heisterbach, XIII. yüzyıl başlarında Haçlı kahramanları arasında saydığı Utrecht Piskoposu Alman Wicher isimli şövalyenin aklına bu fikrin nasıl geldiğini yazar. Wicher eve dönmeye niyetliken, bir muharebe sırasında (Askalan?) yaverinin öldüğünü ve ruhunun cennete yükseldiğini görür. Kutsal Kabir'i korurken ölmenin ebedî mutluluğa giden en direkt yol olduğunu fark eder ve kalmaya karar verir.

Muhtemelen birçok yoldaşı onun gibi düşünmüştü. Neredeyse mucizevi görünen Kudüs'ün fethi, özgürlüğüne kavuşturulmuş Suriye'nin müdafaası için kalmaya karar vermelerini sağlayan itici gücü yaratmış olabilir. Bu, Toulouse kontu için de geçerli midir? Görünüşe göre kendisi Akkar kuşatması sırasında hâlâ Provence'a dönmeye niyetliydi. Pierre Barthélemy, Kutsal Mızrak'ı muhafaza etmek üzere Arles yakınlarında bir kilise inşa etmesini istiyordu. Kudüs'ün alınmasından sonra Filistin'e yerleşmek istediği anlaşılıyor. Fakat Godefroy bunu kabul etmemişti. Tartus alındıktan sonra oraya yerleşti ve silah arkadaşlarını Kudüs'e yalnız gönderdi. Godefroy de Bouillon'un durumu da benzerdi: Hac yeminini yerine getiren samimi bir Haçlı olarak kalan yıllarını Kutsal Kabir'in hizmetine adamaya karar vermesi, kendi içinde tutarlıydı.

Bu sebepler Türk boyunduruğundan kurtardıkları Hristiyanlar için sorumluluk hissedilen Taranto Kontu Bohemond ve Baudouin de Boulogne için belki yabancı değildi. Fakat Batı'da büyük prensliklere sahip olan Raymond ve Godefroy'nun aksine, Bohemond ve Baudouin'ın kendi ülkelerinde mülkiyetleri yoktu. Babasının ölümünden önce Bohemond'a miras olarak Arnavutluk'ta fethettiği topraklar verilmişti. Sonunda elinde kalan Taranto'ydu. Baudouin, Boulogne kontluğuna veya Aşağı Lorraine düklüğüne varis olamazdı. Hatta bir ara Fatih William'ın mülkiyet hakkı üzerinden kendine pay biçmeye çalışmıştı. Her ikisi için de Doğu'ya yerleşmek çok cazipti. Hauteville Hanesi'nin küçük oğlu Tancred ve Rethel Hanesi'nin küçük oğlu Baudouin de Bourcq da aynı durumdaydı.

Bu kurucular prinkepsliklerini, doğuştan hakettikleri hakları olarak tanımladılar. Hatta soy hiyerarşisinde sahip oldukları unvanlarını da eklediler. Taranto Prinkepsi Bohemond "prinkeps" olarak kaldı ve Antakya Prinkepsliği'ni kurdu. Toulouse Kontu Raymond, kontluk unvanını gelecekte kazanacağı Trablus'taki topraklarında kullandı. Kont ailesinde doğan Baudouin, aynısını Urfa'da yaptı. Tancred ise Norman İtalyası'nda kullanıldığı üzere Celile'yi prinkepslik olarak adlandırdı.

Bununla birlikte, Godefroy'nun reddettiği kraliyet unvanı Kudüs'te geleneksel şekilde kullanımdaydı. "Latinlerin Kudüs Kralı", İsrailoğullarının Kudüs kralları (Davud ve Süleyman) hanedanına ithafta bulunuyordu. Gelecekte Aziz Anselmo, I. Baudouin'a yazdığı mektupta bu monarşinin büyük saygınlığından ve getirdiği ahlaki sorumluluklardan bahsetmişti.

HANEDANLAR

Bu oluşumların tutunmasının tek sebebi, kurucularının öyle istemeleri değildi. Geleneksel vasallık bağıyla ailelerinin etrafını saran insanların, Haçlı ordusunda lortlarının birliklerine katılmalarının da etkisi vardı. Bohemond'u takip edenler genellikle İtalya'daki Normanlar, Raymond'u takip edenlerse Provençelular ve Languedoclılardı. Raymond, Albara ve daha sonra Trablus'taki topraklarına yerleşecek adamları bu takipçilerin arasından seçti. Godefroy'nun *mesniesi*³² içinde Brabant, Hainault ve Aşağı Lorraine'den kimselerle Fulda Manastırı'nın şövalyesi Wicher ve Gaudemar Carpenel gibi orduya katılan başkaları da vardı. Gaudemar muhtemelen Forez kontuyla yola çıkmıştı. Kontun ölümünden sonra flamasını alarak kendi birliğini komuta etmişti.

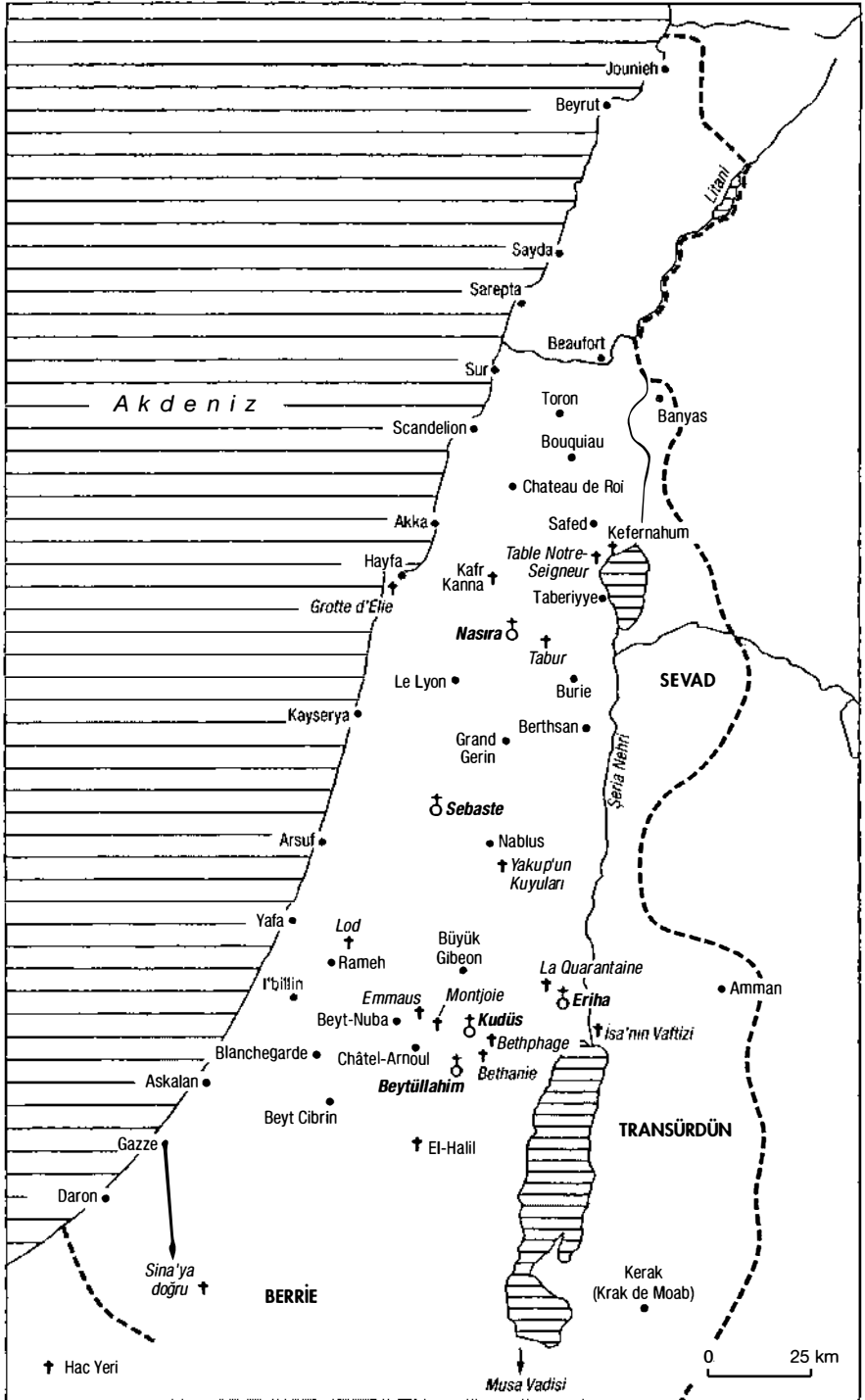
Eskiden tarihçiler, Godefroy ve ardıllarının onlara vasal olacak kişiler tarafından seçildiğini düşünürdü. Gerçek öyle değildi: Godefroy denk-

32 Feodal lordun hane halkı. (ç.n.)

leri tarafından seçilmişti ve vasallarının çoğunu, zaten emri altındaki adamlardan tayin etmişti. Krallık ise prinkepslik ve kontluklar gibi vesa yet kurallarıyla devrediliyordu. Sadece kurucunun soyundan gelenler ve akrabaları ardıl olabilirdi. Bu, güç devrinin tartışmasız yapıldığı anlamına gelmiyordu. Doğrudan varisin yokluğunda, tahtta hak iddia eden muhtemel adaylar arasında seçim yapılmalıydı. En meşru varisin gücü hızla eline alıp alamayacağı da hesaba katılan unsurlardandı. Ayrıca tüm bu Doğu devletlerinde, kraliyet veya prinkepslik unvanlarını eşlerine borçlu olan adamlar öldüklerinde, soylu dul kadınlar her şeyi oğullarına devretme fikrinden oldukça hoşnutsuz oluyorlardı. Bu da entrikalara ve çatışmalara sebep oluyordu.

Kudüs Kralları

Godefroy 18 Temmuz 1100'de çocuksuz olarak öldü. Sadece Kutsal Kabir'in Koruyucusu olduğu ve Kudüs ile Yafa'yı patriğe bırakacağına söz verdiği için patrik, Tancred'in desteğiyle mirası devralmayı önerdi. Fakat Garnier de Grez'nin liderliğindeki Godefroy'nin *mesniesi*, Davud Kulesi'ni devretmeyi reddetti ve Godefroy'nin kardeşi Baudouin de Boulogne'dan yardım istedi. Bunu öğrenen Daimbert, Bohemond'a müdahale etmeye çalışsa da elçileri Bizanslılar tarafından durduruldu. Zaten Bohemond o sırada Türklerin elinde esirdi. Baudouin, yolda tuzak kuran Şamlılarla çatıştıktan sonra hızla Kudüs'e geldi. Garnier de Grez ölmüştü fakat yanındakiler kaleyi Baudouin'a teslim ettiler. Daimbert önerisinden vazgeçmek zorunda kaldı. Hatta Noel gününde Beytüllahim'de, Baudouin'a tacını giydirdi.

Harita 3: Kudüs Krallığı.

Baudouin, Mısır'a yaptığı bir sefer dönüşünde 2 Nisan 1118'de öldü. Baronlar ikiye bölündüler: Bazıları kardeşi Eustace de Boulogne'u, diğerleri Urfa Kontluğu'nu ondan miras alan kuzeni Baudouin de Bourcq'u tercih ediyordu. Joscelin de Courtenay'ın yönlendirmesiyle kuzen Baudouin davayı kazandı. Eustace İtalya'nın ötesine geçmedi. Fakat II. Baoudouin onu destekleyenlere kin güttü. Öte yandan bazı baronlar, Türkler tarafından yakalandığında (1123-1124) I. Baudouin'in akrabası Flanders Kontu Charles le Bon'u getirtmek istemişlerdi. Bu yüzden II. Baudouin henüz hayatteyken ardıllık sorununu ortadan kaldırmak için dört kızından en büyüğü Mélisende'yi, Batı'dan güçlü bir baron V. Foulques ile evlendirdi. Foulques, Anjou kontuydu ve yakın zamanda dul kalmıştı. Baudouin, krallığı ona bırakacağına açıkça söz verdi. Papa II. Honorius, büyük bir fiefin yönetiminden feragat ederek daha zorlu bir görevi kabul eden bu prensi takdir ettiğini ifade etti.

Baudouin'ın ölümü üzerine (1131) Foulques tahta geçti ve Mélisende kraliçe oldu. Fakat ülkeyi yöneten Foulques'tu ve maiyetini, yanında getirdiği Angevinler oluşturunuyordu. Bu hoşnutsuzluk, isyanlara da sebep oldu. Kraliçenin kuzeni olan Yafa Kontu Hugues du Puiset, itirazının bedelini sürgünle ödedi. Mélisende intikamını, kocasının ölümüyle (10 Kasım 1143) aldı. Kuzeni Manassé d'Hierge'in desteğiyle naip değil tam kraliçe olarak davranmaya kararlıydı. Genç III. Baudouin kendi grubunu oluşturmak, krallığını kabul ettirmek ve topraklarını annesiyle paylaşmak zorunda kaldı. 1152'de de silah kuşanarak annesini çekilmeye zorladı. Bir kere daha eski hesaplar ödenmiş, Manassé sürgüne gönderilmişti.

Baudouin'ın küçük kardeşi Amaury muhtemelen Mélisende'nin varis tercihiydi ve ona Askalan ile Yafa'yı içeren muhteşem bir arazi tahsis edilmişti. Ağabeyinin ölümü üzerine (10 Şubat 1163) Amaury tahta geçse de öncelikle karısı Agnes de Courtenay'den ayrılmak zorunda kaldı. Çünkü Agnes önceden başka bir baronla sözlenmesine rağmen Amaury ile evlenmişti. Bunlara rağmen Amaury, Agnes'ten doğan oğlu IV. Baudouin'a tahtı bırakabildi (11 Temmuz 1174).

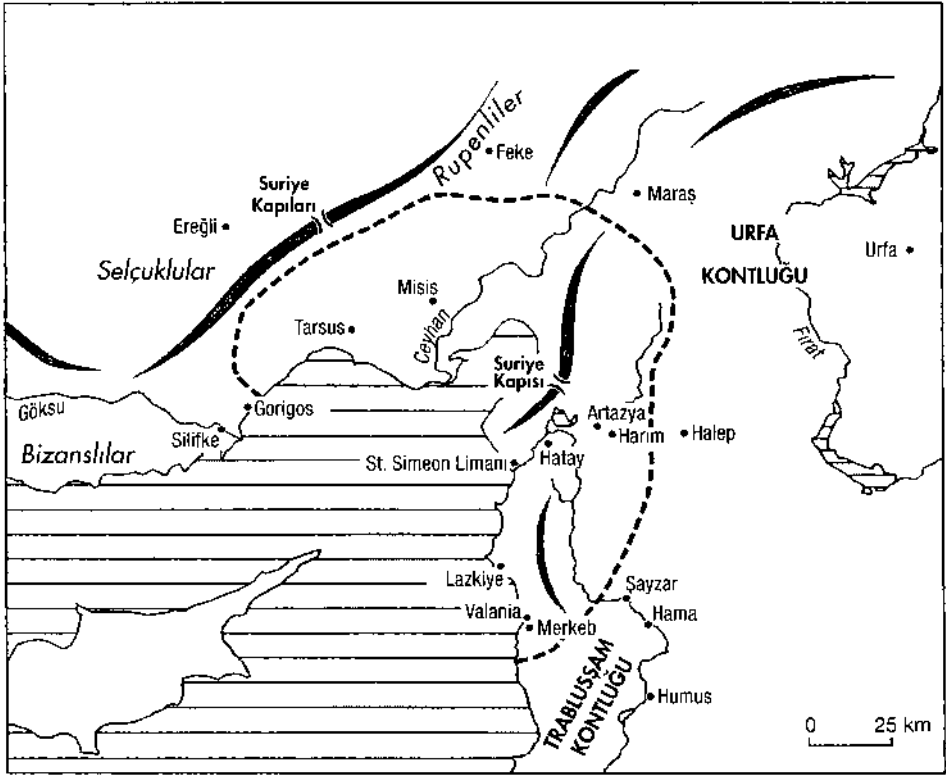
Çok yetenekli genç Baudouin cüzzamlydı. Enerjik olmasına rağmen vesayet konusundaki entrikalara mâni olamadı. Kız kardeşi Sibylle, ikinci evliliğini Poitevin soylusu Guy de Lusignan ile yapmıştı (1180). IV. Baudouin, Guy'in kralla tartışması üzerine yeğenine, yani Sibylle'in Guillaume de Montferrat ile yaptığı ilk evliliğinden doğan oğluna taç taktı. Çocuk yaştaki V. Baudouin'a vasi olarak, kuzeni ve Trablus Kontu III. Raymond'u atadı. IV. Baudouin öldükten sonra Raymond, kral naibi olarak hareket etti (Mayıs 1185). Fakat çocuk Kral V. Baudouin kısa süre sonra öldü (13 Eylül 1186). Raymond, Sibylle'in mirastan menedilmesinde ısrarcı olmasına rağmen Sibylle, Templier üstadı azamı ve dayısı III. Joscelin de Courte-

nay'nin sayesinde hızla hareket etti. Kocasıyla birlikte taç giydi ve Trablus kontunu isyana benzemeye başlayan bir muhalefete zorladı.

Tacın devri miras kurallarına uygun olsa da bazen hükümet darbesine benzeyen çok sayıda müdahaleler yaşanmıştı. Vesayet savaşları kadar ileri gitmeyen bu müdahaleler yine de her hükümdarın etrafını saran hi-zipler yarattı. Her hükümdar değişiminde, maiyetleri arasında da gerginlik yaşanıyordu.

Antakya Prinkepleri

Antakya başka sorunlar yaşadı. Kuvvetli düşmanlarla komşu olan prinkepsliğin konumu onu ciddi krizlere yatkın kılıyordu. 1098'de şehri yönetmeye başlayan Bohemond, 1100 yazında Danişmendliler tarafından esir alınmıştı. Naip olmak üzere şehre gelen Tancred, prinkepsliği kuzenine vereceğine dair yemin etmeye zorlandı. Bohemond 1103 yılında büyük bir fidye karşılığında serbest bırakıldı ama takviye kuvvet bulmak için Batı'ya gitmek zorundaydı. Orada öldü. 1112'ye kadar Tancred ve ardından kuzeni Roger de Salerno, çocuk yaştaki II. Bohemond'un naipliğini yaptılar. Roger 28 Haziran 1119'da Kanlı Meydan (*Ager Sanguinis*) Muharebesi'nde savaşırken öldü. Kral II. Baudouin, II. Bohemond yetişkinliğe ulaşana kadar Antakya'nın yönetimini de üstlendi. Ekim 1126'daysa kızı Alice ile II. Bohemond'u evlendirdi. Fakat Bohemond Şubat 1130'da öldürüldü ve kesik başı Bağdat halifesine gönderildi. Dul eşi Alice yönetime kendisinin geçmesini önerdi ve Trablus kontunun desteğini aldı. Kral Foulques duruma müdahale etti ve genç prenses Constance'ın naibi oldu. Ayrıca Constance için Poitou kontunun ikinci oğlu Raymond'u eş seçti (1136). Foulques'un bu konuda hile yaptığı iddia edildi. Patrik Alice'i, Raymond'un kendisiyle evlenmek için geldiğine inanmasını sağlamış, Alice gerçekleri çok geç fark etmişti.

Harita 4: XII. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya Prinkepsliği.

Raymond da savaş alanında öldü (29 Haziran 1149) ve III. Baudouin naip olmak için Antakya'ya geldi. Fakat Constance, iyi bir aileden gelen varlıksız şövalye Renaud de Châtillon-sur-Loing'a âşık oldu ve 1153'te onunla evlendi. Renaud 1161'de yakalandı. Constance yönetimde kalabilmek için Bizanslılarla pazarlığa girerek kızı Maria'nın Manuel Komnenos'la evlenmesini önerdi. Antakya baronları, Lazkiye'yi ve prens unvanını oğlu III. Bohemond'a vermesi için Constance'ı zorladılar. Fakat genç prens yeminler edilmeden önce Kudüs kralının müdahalesi gerekliydi. Üveybabası Renaud 1176'da serbest bırakıldı ve Antakya üzerindeki tüm haklarını kaybetti.

Urfa Kontları

Hem Baudouin de Boulogne hem de Baudouin de Bourcq'un Kudüs kralı olmak için Urfa Kontluğu'nu bırakmasıyla, kontluk nihayet Gâtinaisli aile Courtenaylere geçti. I. Joscelin'in (1119-1131) ardından II. Joscelin tahta çıktı ama 1144'te Urfa'dan sürüldü. Tilbaşar 1149 yılında Türkler

ve Trablus Kontluğu iki iddia sahibi arasında bölündü. Guillaume Jourdain Tancred'in, Bertrand ise Baudouin'in vasaı oldu. Hemen ardından Guillaume Jourdain meçhul koşullarda öldürüldü ve Bertrand Trablus'u istila etti. Tancred, kontluğun kuzeyini Bertrand'in oğlu Pons'a bırakmak zorunda kaldı. Ayrıca Pons, Tancred'in sarayına peyk olarak girdi ve ölümünden sonra Tancred'in genç duldu Cécile de France ile evlendi.

Pons Şam'da öldürüldüğünde (1137) yerine II. Raymond geçti. İkinci Haçlı Seferi sırasında Alphonse Jourdain'in oğlunun iddialarıyla baş etmek zorunda kalınca Nüreddin Mahmud Zengî'den yardım istedi. Kendisi de Haşhaşilerin suikastine kurban gitti (1152) ve oğlu III. Raymond 1187'ye kadar kontluğu yönetti. Tek istisna, 1164-1172 arasında Şam'da tutsak edildiği ve Kral Amaury'nin naipliği üstlendiği yıllardı. III. Raymond ölürken, (bir aile üyesinin Toulouse'dan gelmesi ihtimaline karşın) kontluğu vaftiz oğlu Raymond'a bıraktı. Raymond, III. Bohemond'un oğluydu ve vekil olarak kendi küçük oğlu IV. Bohemond'u atadı. Bu vakada da yine savaşın sonuçları kontluğun refahı üzerine ağır yük bindirmişti: Sadece III. Raymond'un fidyesi bile 80.000 bezanttı.

Celile Prinkepsliği, Latin Doğu'da beşinci baronluk olarak yer almış olabilir. Tancred Kudüs'ün alınmasından sonra Godefroy'nun hizmetine girmişti. Belki Şam'ı hedefleyerek birçok yeri istila etmişti: Samarya (Nablus Kalesi'nin "Tancred'in pınarı" adını aldığı yer), Taberiye ve Beysan arazileri, Ürdün Nehri'nin doğusundaki araziler ve Hayfa. Daimbert'i destekleyerek, Godefroy'dan sonra gelecek prense karşı bağımsızlığını sağlamayı ummuş olabilir. Hatta Tabor Dağı'nda bir Latin manastırı kurdu. Manastırın başrahibi kendini tüm Celile'nin metropoliti ilan etti. II. Paschalis bu iddiayı kısa süreliğine kabul etti. Fakat I. Baudouin, Hayfa'yı kaybeden Gaudemar Carpenel'in şikâyetlerine istinaden, bu aşırı güçlü vasala diz çöktürme niyetinin işaretini verdi. Tancred Antakya'ya çağrıldı ve prinkepsliğini Baoudouin'a teslim etti. Baoudouin hızla prinkepsliğini parçalara ayırdı ama kral, Trablus toplantısında Tancred'in Celile üzerindeki haklarını tanıdı.

eşinden ayrılıp Sicilya Kralı II. Roger'ın annesiyle evlenmek istedi. Fakat önceki eşinin hâlâ hayatta olması sebebiyle Sicilyalı sevgilisinden ayrılmak zorunda kaldı. II. Baudouin'ın bir kızı Antakyalı Bohemond'la, başka bir kızı da II. Raymond'la evlendi.

Başka evlilikler onları Komnenos ailesiyle bağladı: III. Baudouin, imparatorun yeğeni Theodora'yla evlendi. Manuel Komnenos, kendi adına Trablus Prensesi Mélisende'yle evlenme izni alınmasına rağmen fikir değiştirip Antakya Prensesi Maria'yla evlendi. Bu, III. Raymond'u sinirlendirdi; Bizans topraklarını yağmalayarak intikamını aldı.

Latin Doğu'nun bu hanedanları, kendilerini Batı'nın kraliyet ailelerinin seviyesine yükselttiler (Yine de Amaury, VII. Louis'ya yazdığı mektupta akrabalarının, Fransa kralının tebaası olduğunu unutmadığını belirtti). Bohemond ve Tancred, Capet Hanedanı'na mensup kişilerle evlendiler. Tancred'in dul kalan eşi Trablus Kontu Pons'la evlendi. Her şeyin ötesinde Mélisende'nin evliliği, Kudüs krallarını Anjou Hanedanı'nın yeni bir dalı hâline getirdi. Bu hanedan, kısa zamanda İngiltere tahtını ele geçirecekti. III. Baudouin ve Amaury, Geoffrey Plantagenêt'nin üvey kardeşleriydi ve İngiltere Kralı II. Henry, deniz aşırı ülkedeki kuzenlerinin hayatlarıyla yakından ilgileniyordu: Ocak 1185'te IV. Baudouin'ın varisi tartışılırken, Kudüs patriğinin İngiltere'ye gidip Henry'ye şehrin anahtarlarını, oğlu Jean'a Kudüs tacını sunduğuna dair iddialar var. Fakat bunlar oldukça şüphelidir çünkü V. Baudouin çoktan tahta geçirilmişti.

FEODALİZM Mİ FEODALİZMLER Mİ?

XI. yüzyıldan XII. yüzyıla geçerken kurulan deniz aşırı Frank ülkeleri, kaçınılmaz bir şekilde Batı'da hâkim feodalizm modelini takip etti. Fakat Batı feodalizmi, tâbiyet bağlarının güçlendiği yöne doğru değişmekteydi. Değişimin belirgin sebeplerinden biri, lorda biat etme ve ondan kaynaklanan zorunlulukların hayata girmesiydi. Ayrıca bölgeler arasında önemli farklılıklar vardı. Feodalizm, Norman ülkeleri, Capet Fransası, Orta Akdeniz ve imparatorluğun ülkelerinde aynı şekilde gelişmemişti. Dolayısıyla her bölgeden Doğu'ya ihraç edilen kurumlar aynı değildi.

Kökenini Batı'dan alan dört siyasi oluşumun arasında hiçbir bağ yoktu: Dört ülke, koşulların ve olasılıkların ışığında birbirinden bağımsız olarak meydana geldi. Latin Doğu dışındaki yabancı güçlerle de bağları yoktu. Sadece Bizans İmparatorluğu'nun hak iddialarıyla tehdit ediliyorlardı.

Kuşkusuz Patrik Daimbert, Godefroy de Bouillon ve Bohemond'un kendisine biat etmelerini sağlamıştı. Bu, patriğin tüm Latin devletleri üzerinde hükümdarlık hakkı iddiası için bir temel oluşturmuş olabilir. Fakat bahsi geçen Kudüs Patrikliği'nin, Latin Patrikliği lehine canlandırılan Antakya Patrikliği karşısında üstünlük sağlaması zordu. Söylenenlere göre

Papalık elçisi ve patrik görevlerini ifa eden Daimbert, Papalık adına hareket ediyordu. Dolayısıyla bu iki Frank liderin biat yemini, onları papanın vasalı yapmıştı. Fakat Papalığın bu çeşit bir hükümlanlık iddiasında olduğuna dair hiç kanıt yok. 1128'de II. Honorius, öncülü II. Paschalis'in I. Baudouin'a takdim ettiği "paye"yi II. Baudouin için net olarak onadı. Fakat bu paye Kudüs tacı değildi, kendi krallığı içinde piskoposluklara imtiyaz tanıma yetkisiydi (II. Urbanus bu yetkiyi Sicilya Kontu Roger'a çoktan vermişti). Antakya prinkepsi, Urfa ve Trablus kontları ne kadar Papalık vasalıysa, Kudüs kralı da bir o kadar Papalık vasalıydı.

Dört devlet birbirinden bağımsız olacak şekilde oluşturulmuştu: Hiçbirinin, diğeri üzerinde feodal üstünlük kurmayı sağlayacak gerekçesi yoktu. Urfa'ysa problemli bir konuydu: Kudüs tacını kabul eden I. Baudouin kontluğu II. Baudouin'a, o da Joscelin de Courtenay'e bırakmıştı. Bu durumda II. Baudouin ve Joscelin yeni krala biat etmiş olabilirlerdi. Fakat 1104'te Baudouin de Bourcq ve Joscelin Türklere esir düşünce, Urfa'lılar müdafaaları için Tancred'e başvurdular. Baudouin 1108'de serbest bırakıldığında Norman prens onun fidesini ödeyip yeniden teçhizatlandırmayı kabul etti. Ancak Baudouin'in kendisine biat etmesi karşılığında şehri ona bırakacağını söyledi. Böylelikle Urfa Kontluğu, Antakya'ya bağlı hâle geldi. Bu, Antakya prinkepslerinin çabalarıyla örtüşen bir gelişmeydi. Prinkepsler, eski Bizans düklüğü Antakya'yı coğrafi açıdan kendi avantajlarına canlandırma niyetindeydiler. II. Baudouin, Tancred'in biat isteğini reddetti ve silaha sarıldı. Sonunda 1109'da Kudüs Kralı I. Baudouin, sorunları gidermeleri için Frank liderleri Trablus'ta topladı. Tancred'i iddialarından vazgeçirip Guillaume Jourdain'in Trablus üzerindeki iddialarını desteklememeye ikna etti.

Trablus'ta Bertrand de Saint-Gilles krala, Guillaume ise Tancred'e biat etti. Bu hem Kudüs'e hem de Antakya'ya bağlı bir feodal yapı anlamına mı geliyordu? Görünüşe göre kontluk, krala ait bir fief olarak görülmemiş; kont sadece kişisel unvanıyla kralın vasalı olmuştu. Diğer taraftan özellikle Kont Pons, Antakya Prensesi Alice'i krala karşı desteklerken Antakya vasalı gibi davranmıştı. Tancred evlenirken karısı Cécile'e, Arcekan ve Rugia kalelerini vermişti. Tancred'in ölümünden sonra Cécile'le evlenen Pons, muhtemelen prinkepse ait Arcekan ve Rugia kalelerine sahipti. Fakat aynı durumun Tancred'in kendisine bıraktığı Krak Kalesi için geçerli olup olmadığı kesin değildir. Trablus Kontluğu'nun feodal durumu hâlâ net olarak anlaşılmıyor.

Antakya özelinde, prinkepslerin mağlubiyetleri, özellikle 1119 Kanlı Meydan Muharabesi, II. Baudouin'dan itibaren Kudüs krallarının müdahale etmesine sebep oldu. Prinkepslerin vesayetini kontrol etmelerini sağlayan bir hegemonya kurdular. Ek olarak, tehlike anında prinkepsliğin

yardıma koşma mecburiyetini getirdiler. Büyük olasılıkla devletler arasındaki bu hegemonya, bir sadakat yemini ve kralın vasalı olarak prinkepsse tahsis edilen bir toprak parçası veya kira geliriyle teyit edilmiştir.

Aslında Frank devletleri, birbirinden bağımsız dört toprak parçasıydı ama Kudüs kralı, diğerleri üzerinde daha yüksek bir otorite kurmayı başardı. Otoritesi, kendi topraklarını yönetmek isteyen Antakya prensesinin planlarını zora sokmuş, Pons'un 1122'deki Trablus ayaklanmasını da bastırmıştı. Kral ayrıca tehlike anında, kendi veya baronlarının kazanımlarını düşünmeden, prinkepsliğin ve kontlukların savunmasını da üstlenmeliydi. Bu durum bazen baronları huzursuz ediyordu.

Bu yapıların bağımsızlığını her birinin kendi yasaları olmasından görürüz. "*Assises de Jérusalem*" (Kudüs kanunları) yani krallığı yöneten örf ve yasalar bütünü, sadece adını bildiğimiz "*Assises de Tripoli*" (Trablus kanunları) ile aynı değildi. "*Assises d'Antioche*" (Antakya kanunları), Ermenice bir uyarlama sayesinde günümüze ulaştı ama onlar da farklıydı. Yine de her devletin kanunları arasındaki temel farklılıkları anlamaktan çok uzağız. Belki de Trablus kanunları, Güney Fransa'da sıklıkla rastlanan, vergiden muaf toprakların varlığını tanıyordu. Antakya kanunlarında Norman özellikleri görülüyordu. Yine de dört devletin feodal yapısının genel olarak çok benzer kurallarla yönetildiğini söyleyebiliriz.

Bununla birlikte Urfa Kontluğu'nun bir özgünlüğü vardı. Franklar bu raya, Türkleri püskürtmede işe yarayacaklarını uman Ermeniler tarafından çağrılmışlardı. Fakat Frankların başa geçmesine göz yummak zorunda kalmışlar, çoğunlukla kızlarını onlarla evlendirmişlerdi. Ana kalelerini yöneten Franklar tüm kontlukta baskın rol oynuyorlardı ve ilk zamanlar Keysun, Raban, Khoros, Bire ve Samsat gibi yerleri Ermeni lortlara bırakmışlardı. Ama ilk yenilgiler, Ermenilerin sadakatini sorgulamalarına yol açtı ve bu yerler kademeli olarak Frankların eline geçti. Yine de yapılan evlilikler sayesinde, Ermenilerin kontluktaki önemli konumları az da olsa devam ediyordu.

Başka yerlerde Frank olmayan unsurlar daha az öne çıkıyor, prinkepslerin maiyetlerinde yer alıyorlardı. Kudüs kralının Baudouin isminde Türk asıllı bir görevlisi vardı. Bazı şövalyelerin Grek ve Ermeni olması, bazı köylerin Arap isimli lortlarının bulunması gibi durumlara rastlanırsa da bunlar istisnai durumlardı. Yönetimdeki aristokrasi Franklardan oluşuyordu ve bu kişiler krallara, prenslere, kontlara ve baronlara yakın yaşayarak Batı'daki modelin kopyası şeklinde büyük görevler üstleniyorlardı. Kralın vekili seneşaldi,³³ orduyu constable komuta ediyordu. Mareşalin hem askerî hem de idari görevleri vardı. Ahırların yönetiminden ve

33 Kral sarayında yüksek rütbeli bir tür kâhya. (ç.n.)

binek hayvanı tedarikinden de sorumlu olan mareşal, kralın hizmetinde olup atını kaybeden şövalyelere at temin ediyordu (*restor*³⁴).

Frank olmayan memurlar, merkezi hükümette mali idareden ve kastrodan sorumlu *divan* kayıtları görevindelerdi. Bu hizmete, Bizanslılardan ödünç alınan “*secrète*” ismi verilmişti. Bu görevliler tahsis edilen arazilerin ve fieflerde yaşanan değişikliklerin kaydını tutarlardı. *Fonde* ve *Chaine* memurları, tüccarlardan vergi toplarlardı ve davalarında yargıçlık yaparlardı. Bunların “Sarazen kâtipleri” vardı. Çoğunlukla Arapça hazırlanan belgeler, Arapçaya hâkim kâtiplerin görevlendirilmesini gerektiriyordu. Kraliyet, prenslik veya kontluk demeselerinin yönetiminde Doğulu Hristiyanlar, hatta Müslümanlar görev alabiliyordu.

Bu demeseler, kralın ve diğer devletlerin yöneticilerinin maiyetlerini besleyip desteklemelerini sağlıyor, bazen de ordularını güçlendiren *soudoyer* (paralı asker) almalarına yarıyordu. Bazı şövalyeler yöneticilere hizmetleri karşılığında fief alırken, bazıları “bezant şeklinde fief” yani nakit gelir alıyordu ve hükümdar bunu kendi kaynaklarıyla finanse ediyordu. Demeseler; şehirler, maaşını hükümdarın ödediği kumandan korumasındaki kaleler, köyler ve vergi haklarını içeriyordu. Bu nedenle Kudüs kralı Kudüs, Sur ve Akka lortuydu. XII. yüzyıl başlarında aynı zamanda Yafa ve Nablus lortuydu ama sonra onları vasallarına fief olarak verdi. Yafa, Hugues du Puiset’ye verilmiş bir kontluğun merkezi hâline geldi. 1132’de Hugues’den alındı ve III. Baudouin’in kardeşi Amaury’e, ardından Sibylla’nın eşi Guy de Lusignan’a verildi. Kral, Philippe de Milly’e Montréal ve Ürdün Nehri’nin doğusunu kapsayan önemli bir bölgeyi vererek, karşılığında Nablus’u tekrar krallık arazisine kattı. Amaury, karşılığında küçük Tell es-Safi senyörlüğünü verdi ve Beyrut’u geri aldı.

Bu sebeplerle Frank devletlerinin fief haritası sabit değildi. Vasallar fieflerine miras yoluyla sahip olabilseler de hükümdarların gücü, feodal kanunları kendi lehlerine kullanmalarına olanak veriyordu. İsyanlık vasalların topraklarını ellerinden alabiliyor veya çeşitli baskılar uygulayabiliyorlardı. İddiaya göre Amaury Beyrut’u alabilmek için Müslümanlara esir düşen Beyrut lortunun fidyesinin toplanmasına engel olmuştu.

Bununla birlikte fiefler Frank devletlerinin hayatta kalması için elzemdi ve vasallarının zayıflaması hükümdarların işine gelmezdi. Bölgenin işgali, bir istihkâm sistemine dayanıyordu. Kalelerin günümüze ulaşan kalıntıları, Frank rejiminin kalıcılığını nasıl sağladıklarının canlı tanığıdır. Batı’da otoritelerini sahip oldukları kalelerden alan Haçlılar, Doğu’da buldukları Bizans ya da Arap kalelerini yenileyip güçlendirmişler ve muazzam miktarda küçük ve büyük yeni kaleler inşa etmişlerdi. Hâlâ ayakta duran el-Merkeb ve Krak des Chevaliers gibi kaleler, yapım teknikleri-

34 Yerine koyan anlamında lakap. (ç.n.)

nin gelişimini gösteriyor. Böyle yapıların inşasını mümkün kılan insan ve para kaynağı hakkında daha az bilgimiz var. Süryani Mihail'in yazdığına göre Maraş Hâkimi Baudouin, Keysun Kalesi'nin inşaatında "Hristiyanlara boyunduruk geçirerek onları âdeta köleleştirmiş", yani topluma zorunlu çalışmayı dayatmıştır.

1099-1100 yıllarında Askalan'dan gelebilecek Mısır saldırılarını önlemek için inşa edilen Yafa surlarıyla Kudüs Krallığı'nın istihkâm sistemi kuvvetlenmeye başladı. Askalan garnizonunu emniyete almak için büyük bir hızla Arnoul Kalesi, ardından İbelin, Tell es-Safi ve Beyt Cibrin Kaleleri inşa edildi. Büyük al-Araba Vadisi, Ölü Deniz'i Akabe Körfezi yönünde uzatıyordu ve I. Baudouin burayı kontrol için Montréal Kalesi'ni yaptırdı. Kerak (Krak de Moab) Kalesi'nin merkezde bulunduğu istihkâm sistemi, Ürdün Nehri'nin doğusunu, bilhassa Ahamant Kalesi'ni (günümüzde Amman) kapsıyordu. Ürdün Nehri boyunca Belvoir ve Beysan inşa edildi, Celile'ye erişim Safed ve Al-Fule kaleleriyle korunuyordu. Litani Vadisi ve Lübnan'ın ilk geçitleri Beaufort Kalesi'yle, Ürdün Vadisi'nin yüksek kesimleriye Château-Neuf (Hunin Kalesi) ve Subeibe Kalesi'yle kontrol ediliyordu. Kasr Bardawil (Baudouin'in Kalesi) gibi diğer kaleler kısa ömürlü oldular. Çünkü neredeyse inşa edildikleri anda atabeg Tuğtekin tarafından yerle bir edildiler. Gué de Jakob Kalesi de garnizonu öldürüldükten sonra Salâhaddîn tarafından yıkıldı.

Kuzeyde Trablus'ta, Moinetre ve Gibelcar Kaleleri Lübnan geçitlerini koruyor, Crat (sonradan Krak des Chevaliers oldu) ve Montferrand Kaleleri Nahr el-Kebir Vadisi'ne yaklaşanları görececek konumda bulunuyordu. Safita (Chastel-Blanc), Tartus ve Marakiya kıyıya daha yakındı. Antakya Prinkepsliği'nde, Epemiye bölgesindeki kalelerin düşmesinden sonra Lazkiye'nin savunması el-Merkeb ve Saone (Sahyun) Kalelerine kaldı. İçeride de çok sayıda daha az önemli kaleler vardı. Bazıları henüz fethi gerçekleşmemiş şehirleri bloke etmek için yapılmıştı. Örneğin Hacı Dağı (Mont Pèlerin), Raymond de Saint-Gilles'in Trablus kuşatmasında kullanılmıştı. Toron Kalesi ise Sur şehrine hâkimdi.

Her kale, kendisine erzak ve kira geliri sağlayan bir bölgenin merkezindeydi. Kalenin lordu, kira geliri sayesinde garnizonundaki şövalyelere ödeme yapabiliyordu. Batı'da bu şövalyelerin çoğu, kalenin çevresindeki kırsal arazide kendi evlerinde yaşar, mülkün bir kısmında kiracıları oturur ve bunların karşılığında kaleye koruma sağlarlardı. Latin Doğu'da bazı küçük lortların surla çevrili konakları bulunsa da büyük çoğunluk kalıcı olarak kalede yaşıyor, kira gelirini fiefleri olan köylerden elde ediyorlardı. Burada savunma gereklilikleri Batı'dakinden daha zorlayıcıydı.

Genellikle büyük kale sahiplerinin koruması gereken çok sayıda kaleleri vardı ve monarşi bazen bunları büyük bir kumanda altında bir araya getirmeyi yararlı buluyordu. Kral Amaury, krallığın güneydoğusunu

kaplayan tek bir blok oluşturmaları için Philippe de Milly'e Ürdün'ün doğusu (Kerak), Montréal ve Hébron (Saint-Abraham ya da el Halil) lortluğunu verdi. Bunun ne kadar tehlikeli olduğu Renaud de Châtillon zamanında belli oldu.

Bu büyük fieflerin lortları süzerenlere³⁵ kafa tutabiliyor, hatta kendi düşüncelerini empoze edebiliyorlardı. Doğu Ürdün Lordu Romain du Puy, II. Baudouin'a karşı ayaklanmıştı. Romain'ın müttefiki ve belki bazı muhalif baronların sözcüsü Yafa Kontu Hugues du Puiset, Kral Foulques'a karşı ayaklanmış; kral yardım için Müslümanları çağırmişti. Detayları az bilinse de bir başka ayaklanma Gérard de Sidon'un isyanıydı. Gérard'ın korsanlık faaliyetleri Nûreddin'le danışıklı dövüşe dönmüştü. Fakat XIII. yüzyıl hukukçularına göre olay Gérard ile vasallarından biri arasında başlamış, vasal kraldan yardım istemişti. IV. Baudouin tarafından taht umutları elinden alınan Guy de Lusignan, krala karşı silahlanmış ve Trablus Kontu III. Raymond'u kral naipliği görevini yapması için çağırmişti. Fakat Raymond çağrıya uymadı ve Salâhaddîn'le irtibat kurdu. III. Bohemond, Antakya'da tartakladığı patriğin safını tutan bazı baronlarıyla çatıştı (1181). Müslüman idarecilerden yardım istemekte tereddüt etmeyen güçlü baronların bu isyanları, Frank devletlerini tehlikeye sokuyordu. Bu tehlikenin farkında olan diğer lortlar ve asilerin vasalları, sonuçları sınırlandıracak şekilde hareket ediyorlardı.

II. Baudouin bu tarz isyanlara karşı sert önlemler almıştı. Ayaklanan veya kraliyet hukukuna saygı göstermeyen baronların fieflerine kolaylıkla el koyabiliyordu. Bu *Etablissement de Baudouin de Borc*³⁶ hakkında çok tartışıldı ama varlığıyla ilgili neredeyse hiç şüphe yoktur. Sayda lortunun isyanından sonra Amaury, ikincil vasallarının ve şehir sakinlerinin sadakatini garantilemek için "Assise de la ligèce" Yasası'nı yayımladı. Lort yargılama olmadan vasallarının fieflerine el koyarsa, vasalların onun aleyhinde iş birliği yapmasına hak tanındı. Ancak bu hak aynı zamanda kralın vasallarına da tanındı. II. Baudouin'ın yasasının etkisini azaltmış da olabilir. Yine de Amaury, feodal hiyerarşinin her bir üyesinin doğrudan kendisine biat etmesini isteyerek kraliyet gücünü pekiştirdi.

Böylece monarşi güçlendi ve kral, feodal yasanın kendi lehine çalışmasını sağladı. Fakat vasalların baskısı yasanın şiddetini biraz azalttı. Önceden kral, ölmüş bir vasalının kızını kendi tercih ettiği biriyle evlendirebiliyordu. Fakat vasallarla yapılan anlaşmaya göre bu uygulama değişti: Kıza seçim yapması için kendi sosyal sınıfından üç adayın önerilmesi kararlaştırıldı. Büyük aileleri birleştiren, mirasın bir elde yoğunlaşmasını sağlayan ve sülaleleri kaynaştıran evlilikler sayesinde efendilerin keyfi

35 Lortların ve halkın himayesi altına girdiği kişi. (ed.n.)

36 Baudouin de Bourcq'un düzeni. (ç.n.)

gücü daha da sınırlandırıldı. Örneğin kökeni kısmen belirsiz İbelin ailesi, kademeli olarak ilk sıraya yükselmeyi başardı: II. Balian d'Ibelin, III. Baldwin'in dul eşi Kraliçe Maria Komnena'yla evlendi.

Doğu'daki Frank soylu sınıfı, Batı'dakinden farklıydı. Zaman zaman takviye almak için şehirlilerin veya çavuşların oğullarına şövalyelik verilmesine rağmen soyluluk, asil kanın kalıtım yoluyla iletilmesi kavramına bağlıydı. Daha yüksek kategori yani kalelerin lortları, Batı'daki eş değer sınıflardan temin ediliyordu. Hatta görünüme göre bazı aileler, bilhassa Trablus'ta varlık gösterenler, Doğu'daki akrabaları varissiz ölürse ailenin bir üyesini Doğu'ya göndermeyi alışkanlık edinmişlerdi. Fakat unutmamalıyız ki 1119'da Antakya Prinkepsliği, 1104'te Urfa Kontluğu ve 1132'de Trablus için olduğu gibi, bu soylu sınıfı arasında çok kan döküldü. Kudüs Krallığı, 1187'ye kadar bu tarz kayıplardan uzak durabildi.

Batı modelindeki feodal sistem, Doğuluların bildiği her şeyden farklıydı. Karolenj zamanından beri hükümetin merkezîyetinin azaltılması Batı'da kabul görmekteydi. Bununla uyumlu olarak, savaşçı aristokrasinin tüm gücü kendi elinde toplaması gerekiyordu. Bu uygulama, kendisi de soylu bir Arap ailesinden gelen emir Usame bin Münkız'ı oldukça şaşırtmıştı. Doğu'da bir şövalyeden beklenen tek şey atına ve silahlarına iyi bakmasıyken, Frank şövalyelerden adalet dağıtmaları bile bekleniyordu. Usame bin Münkız, Kral Foulques'a başsağlığı dilemeye geldiğinde, kraliyet sarayında işlerin nasıl yürüdüğünü görmüştü. Kral bir grup şövalyeyi çağırarak bir şikâyeti araştırmalarını, yargılamalarını ve kararın uygulanması için emir vermelerini söyledi. Müslümanlarda yargılama, kadılar tarafından yapılıyordu.

Latin Doğu, feodal Avrupa'nın gerçek bir eyaleti gibiydi. Toprakların fieflere bölünmesi, her birinin bir vasala gelir kaynağı olarak verilmesi, karşılığında vasalın yargı ve askerî müdafaa için lortuna yardım etmesi, kalelerin etrafında bölge birliklerinin oluşması ve her bir kalenin içinde bir grup savaşçının barınması, bu grupların birleşerek kraliyet ordusunu meydana getirmesi, tüm yönetim yetkilerinin bu kale lortlarına verilmesi, vasalların her birinin kişisel sadakat bağlarıyla hükümdara bağlanması; bunların tümü feodal yapının karakteristik özellikleriydi. Zayıf yönleri de vardı: Lort ancak verdikleri sözleri tutarlarsa vasallarının iş birliğinden emin olabilirdi. Her zaman isyan çıkma ihtimali vardı. Fakat yapı, özellikle bölgenin savunulması gerektiğinde, yadsınamaz bir esnekliğe de sahipti. Yeterli arazi sayesinde, XII. yüzyılda feodal rejim Frank egemenliğini sürdürmek için gerekenleri yapabiliyordu.

BİR KOLONİ TOPLUMU

Bir zamanlar Batılı olan bizler artık Doğulu olduk. Eskiden Romalı veya Frank olan, burada Celileli veya Filistinli oldu. Bir zamanlar Reimsli veya Chartrelı olan artık Surlu veya Antakya sakini oldu. Doğdumuz yerleri çoktan unuttuk; çoğumuz onları bilmiyoruz veya onlar hakkında konuşulduğunu hiç duymadık. Bazılarımızın doğal ve miras hakkı sayesinde evleri ve hizmetçileri var. Başka birimiz eşini kendi milletinden değil Suriyelilerden, Ermenilerden, hatta vaftiz edilmiş Sarazenlerden seçiyor. Başkalarının etrafında kayınpederi, kayınvalidesi, damadı, üvey oğlu veya üvey babası, başkalarının yeğeni veya yeğenin oğlu var. Kiminin üzüm bağları, kiminin tarlaları var. Herkes başka dil konuşuyor ve ortak dil hâline gelen bir yabancı dil her millet tarafından biliniyor. İrkını bilmeyenleri inançları birleştiriyor [...] Eskiden yabancı olan artık buranın yerlisi gibi [...] Her geçen gün yakınlarımız ve akrabalarımız, sahip oldukları her şeyi geride bırakarak ve onlara ilgilerini kaybederek bize katılmaya geliyorlar. Orada fakir olanları Tanrı burada zengin yapıyor. Eskiden birkaç dinarı olanlar artık sayısız bezanta sahip. Eskiden bir köyü bile olmayanların burada Tanrı'nın lütfuyla bir şehri var. Bu yüzden, Doğu'yu bu kadar güzel bulmuş biri Batı'ya neden dönsün ki?

Foucher de Chartres'nün bu pasajı, kökeni Batı'da olan bir toplumun denizaşırı topraklardaki gelişimine tanıklık ediyor. Artık Doğu'ya yerleşmiş ve burada aile bağları kurmuş bu toplumun üyeleri refaha kavuşmuş. Elbette yazar, burada soyluları ve soylu olmayanları karıştırıyor ve Frankların Doğulu Hristiyanlarla iç içe geçtiğini vurguluyor. Ancak metni, sahip olduğu tüm sınıflarıyla Frank devletlerindeki Frank toplumunun dönüşümüne dikkatimizi çekiyor.

Tabii ki bu koloni nüfusunu yaratan Haçlı Seferi'ydi. Şövalyeler, baronları izleyenler arasında azınlığı oluşturuyordu. Orta Çağ ordularında büyük oranda bulunan yaya ve binekli çavuşlar, savaşta şövalyelere yardım eder, diğer zamanlarda da hizmetlerini görürlerdi. Kampların günlük işlerini yapan hizmetçiler ve uşaklar, gerektiğinde yağmacıları kovmak için silah kullansalar da gerçek anlamda savaşçı değillerdi. Bir de seferin parçası olmadan onu takip eden hacılar vardı. Pek çok Batılı Antakya'ya, Kudüs'e veya başka şehirlere savaşçıları takip ederek ulaştı. Çoğunun eve dönecek kaynakları olmadığı veya takip ettikleri kişilere hizmet etmeye devam ettikleri için veyahut Kutsal Kabir'e yakın olmak manevi arzularını tatmin ettiğinden gittikleri yerde kaldılar. Diğerleri de onların izinde gelmeye devam etti. Foucher, sahip olduklarını arttırmak isteyenlerin kolayca erişebildiği; el konulacak yerlerin, zenginliğin ve işlenecek toprakların bulunduğu Doğu'nun yarattığı bu cazibeyi küçümsememiz için bizi uyarıyor.

Kısa zaman içinde “burjuva” kelimesinin kullanıldığını görüyoruz hatta bu, askerî bir ihtiyacı karşılıyor. İşgal edilen şehirlerin savunması sadece şövalyelere bırakılamazdı. Önceden Bizans’a ait bölgelerde genellikle nüfusun çoğunluğunu oluşturan yerli Hristiyanlar, Frankların gözünde bu savunma görevini icra edebilecek savaşı özelliklere sahip değillerdi. Fakat şövalyelerin ve yeni devletlerin askerî ve dinî kadrolarındaki Frankların ihtiyaçları, tüccarların ve zanaatkarların varlığını gerektirdi. Batılılar, onların arasında kendi memleketlerinde sahip olduklarına benzer bir yer edindiler.

Elbette bu oluşum birdenbire ortaya çıkmadı. Özellikle Kudüs’e yerleşme uzun yıllar aldı. Mısır Fâtımîleri tarafından şehirden çıkarılan Hristiyanların, Haçlılar tarafından çıkarılan Yahudi ve Müslümanların geri dönmesi zaman aldı. Şehir o kadar ıssız kalmıştı ki yeni gelenler ancak bir sokağı dolduruyordu. İskân edilmemiş yerler hâlâ emniyetsizdi. Fakat Haçlı Seferi’nden yirmi yıl sonra durum değişti. Kudüs burjuvası, Suriyeliler gibi ticaretle uğraşır oldu. Önde gelen meslekler sarraflık, döviz takasçılığı ve para basıcılığıydı. 1165 civarında Jean de Wurtzburg bu nüfusun içinde Fransız, Lorrainli, Norman, Provencelu, Auvergneli, İtalyan, İspanyol ve Burgonyalıların olduğundan, Almanların olmamasından yakındı. Bu nüfusun içinde Macarlar da vardı. Artık şehirde sayıca fazla bulunan Franklar kraliyet ordusuna asker sağlıyorlardı. Burjuvalar özerk yapılara benzer haklardan faydalanıyorlardı. Temsilcileri Kudüs vikontu yönetimindeki saray maiyetinde yer alıyorlardı. Kiracılarıysa mahalleden sorumlu lorda kira ödemekle yükümlüydü.

Benzer Frank kolonileri, Haçlıların fethettiği tüm şehirlerde ortaya çıktı. Frank burjuvasının kendi kanunu vardı ve bu kanunlar, aralarından seçtikleri bir jüri tarafından uygulanıyordu. Gerektiğinde şehrin savunmasına katılmak ve kral, prens veya kontun ordusu için asker göndermek zorundaydılar. Hatırlayacağımız üzere Amaury, isyanları bastırmak için hepsinin yemin etmelerini istemişti.

Fakat konu sadece, Antakya, Trablus, Lazkiye, Urfa, Tilbaşar, Yafa, Nablus gibi yerlerde “Roma hukukuna” (yani Katolik) tâbi bir nüfus inşa etmek değildi. Yerleşimcilerin akını o kadar büyük ölçüdeydi ki o zamanlar Batı’da iyi bilinen “yeni şehirlerin” doğması olgusu, Latin Doğu’da da görülmeye başlandı. Kudüs yakınlarında, Kutsal Kabir topraklarında bir dizi yeni köy kuruldu. En önemlileri, ismini eski bir camiden alan Mahomerie³⁷ oldu.

Batı’da olduğu gibi bu yeni oluşumlara bazı ayrıcalıklar tanındı. Hospitalier Şövalyeleri, kale inşa ettikleri Beyt Cibrin’e yerleşimci çekmek için gerçek bir özgürlük sözleşmesi sundular. Bir “tanıtıcı” Casal Imbert’e ge-

37 Günümüzde el-Bireh (ed.n.)

lecek kişilere avantajlı yerleşim şartları sunarak nüfus oluşturma görevini üstlendi. Şehirlerden birinin diğerlerine model oluşturduğu ve sözleşmelerin birbiriyle ilişkili olduğu da gözlenebilir.

Doğu'nun düşük nüfusu sayesinde elverişli şartlar bulan bu kolonizasyon dalgası, Batı'nın XII. ve XIII. yüzyılda yaşadığı genişlemenin dışı vurumudur. Bu genişleme, Felemenk, Frizyalı ve Alman kolonileri İngiltere'den Baltık bölgesine yaymış; İspanya, Fransa ve Almanya'da birçok yerleşim yeri ortaya çıkarmıştır. Fakat kolonizasyon dalgası Doğu'da farklı bir özelliğe bürünür: Kudüs Krallığı'na yerleşenlerin tercihlerinde görüldüğü üzere, manevi güdüler etkili olmuştur. Arkeolojik araştırmaların her geçen gün teyit ettiği gibi yeni kasabalara yerleşenlerin çoğu büyük ihtimalle hacı kökenlidir.

Bu koloni, tamamen tarımsal bir toplum değildi ve manevi güdüler kadar ticari gayelere de sahipti. Frank devletlerinin özgün bir yanı da burarlarda, özellikle Cenova, Pisa ve Venedik gibi tüccar şehirlerinin kolonilerinin bulunmasıydı. Diğer tüccarlar Saint-Gilles, Narbonne ve Sicilya Krallığı'nın şehirleri gibi deniz şehirlerinden geliyordu fakat onların yerleşimi farklıydı. Farklılığın sebebi, üç İtalyan şehrinin Haçlı Seferi'ne katıldıkları şartlarla açıklanır. Görüldüğü üzere bu şehirlerin sefere katılımı, filoların organize edilmesi ve şehir yöneticilerinin dahil olmalarını gerektiren bir girişimdi. Gemilerin inşaatı ve donanımı için yatırım yapanlar piskoposlar, "kaptanlar" ve tüccarlardı. Ticari ayrıcalığın söz konusu olduğu her yerde, tıpkı Bizanslılar ve Müslüman idarecilerle olduğu gibi, Doğu Franklarıyla da pazarlık eden "halk"tı.

1098 Temmuz itibarıyla Antakya kuşatmasına katılan Cenovalılar, "yiğitlikleri" karşılığında Bohemond'dan imtiyazlar almışlardı. Bunların arasında Aziz Jean'a adanmış bir kilise, bir *fondaco* (Doğu'da *han* olarak bilinen, tüccarların kullandığı ve bir avlu etrafındaki dükkânlardan oluşmuş yapı), bir kuyu ve on üç ev vardı. Bunlar mütevazı bir mahallede olmalarına rağmen Aziz Laurent Katedrali'nin temsil ettiği topluluğun ilk ortak mülküydü ve tüccarların kullanımına açılmıştı. (Nasıl ki Pisa ve Venedik'e yapılan bağışlar Aziz Pierre ve Aziz Mark adına yapıldıysa, Cenovalıları da Aziz Laurent Katedrali temsil ediyordu.) Cenovalıların Antakya prenspeplerine hizmetleri arttıkça bu imtiyazlar da çoğaldı. Cenovalılar daha çok mahalle elde ettiler ve Lazkiye, St. Simeon ve Misis'ten kiralar toplayıp vergi muafiyetleri edindiler.

Kudüs Krallığı'nda Cenovalılar, Kutsal Şehir'in alınmasında rol oynadılar ve bu, uzun bir süre Kutsal Kabir'de altın harflerle yazılı kaldı. Fakat başkaları da gelip imtiyazlar edindiler. Bunlar çoğunlukla fethine yardım ettikleri şehrin üçte biri, bir *fondaco*, bir kilise ve ona tâbi mülklerdi. Daimbert'le gelen Pisalıların ve Venediklilerin durumu böyleydi. Bu paylaşma oranı ganimetler için de geçerliydi: Cenovalılar, 1104'te Kayserya'da bu

durumun oldukça farkındaydılar ve Kutsal Kâse olduğuna inanılan kıymetli vazoyu o zaman Cenova'ya götürdüler. Fetihler, bu denizciler için yağma akınlarına benziyordu ama yöneticiler kalıcı kurumlar oluşturma kaygısındaydılar. Bertrand Trablus'u almak için Cenovalılarla pazarlık yaparak şehrin üçte birini, civardaki bir kaleyi ve babasının onlara Cübeyl'de verdiklerinin uzantısını vereceğini söz verdi.

Bu imtiyazların en önemlisi Sur'da verildi: Venedikliler, Patrik Gormond ve baronlardan şehrin tam egemenlik kurdukları üçte birlik kısmını ve ona tâbi mülkleri aldılar. Esaretten kurtulan II. Baudouin bu imtiyaza sınır getirdi. Venedik'in lortluğun üçte birini tutmaya devam etmesi için krala sadakat yemini etmesi gerekiyordu (1124-1125).

Aslında sınırlama daha büyük boyuttaydı. İmtiyazların ilk zamanlarında, özerk pazar bölgelerinin ilkel versiyonlarına sahip bu denizci şehirlerde hukuki haklar, vergi muafiyeti ve bir mahalleye gereken tüm donanım (hamam, değirmen, kuyu, fırın) vardı. Lorda borçlu oldukları sıradan görevlerden de muaftılar. Hatta Sur'daki Venedik mahallesi örneğinde olduğu gibi, yerel uygulamalardan ziyade Venedik usullerine izin veriliyordu. Fakat getirilen sınırlama sonrasında bu deniz şehirleri Frank güçleriyle uzlaşmak zorunda kaldılar. Bu ticaret merkezlerinin XII. yüzyıl boyunca süren hikâyeleri, ilk imtiyazların kapsamına gölge düşüren kalpazanlıklar, iddialar ve davalardan ibaretti.

Hepsinden önemlisi, topluluklar, önceden kendilerine verilen her şeyden faydalanamıyorlardı. Frank şehirleriyle yaptıkları ticaret beklentileri karşılamadı. Latin Doğu'yla deniz trafiğinin birincil amacı, hacıların ve temel gıda malzemelerinin (kuru meyve ve buğday) İtalya'dan taşınmasıydı. Fakat kıymetli kumaşlar, baharatlar ve diğer Doğu mamülleri çoğunlukla İskenderiye ve Konstantinopolis'te bulunuyordu. Antakya, Trablus, Sur ve Akka'yı değerli ürünlerin pazarı hâline getiren ticaret yolları yavaş yavaş oluşuyordu. Hacıları taşıyan gemiler Kıbrıs'a ve oradan Mısır ve Bizans limanlarına uğruyordu ama kendilerine ayrılan tüm fondacoları doldurmaya yetmiyorlardı.

Bu nedenle İtalyan mahalleleri, sadece küçük bir kesimin tüm yıl yaşadığı, diğerlerinin "ilkbahar geçişi" ve "sonbahar geçişi" arasındaki dönemde geldikleri kent alanlarıydı. Yöneticiler, bazen "konsül ve vikont" denen adli memurlar tarafından temsil ediliyorlardı. Topluluğun iç hukukunu yöneten bu memurlar, başta gemi enkazı hakkından muafiyet olmak üzere mâli imtiyazların gözetilmesini sağlıyorlardı. Gemi enkazı hakkı, bir gemi kaybedilirken güverteden atılan mallarda lortun hak iddia etmesi demekti. Emîr Usame, sırf menfaat için bazen gemilerin bilerek batırıldığını, hatta kendisinin de Kral Amaury'nin benzer girişiminin kurbanı olduğunu yazmıştı.

Fakat bu yönetim pahalıydı; Cenova, 1154'te Lazkiye, Cübeyl, Antakya ve Akka'daki mülklerini yirmi dokuz yıllığına Embriaco ailesine kiralamaya karar verdi. Kuşkusuz şehre önceden yerleşen Cübeylli Embriacolar kirayı ödeyemediler ve Trablus kontunun vasalları gibi davrandılar. Sur'da, topluluğun kırsal mülkleri -prensipite lortluğun üçte biriydi- kralın vasalı Contarini'nin elindeydi.

"Komünlerin" dokunulmazlığının yaşam alanları üzerinde de etkileri oldu. Akka'da, Frank olmayanların pazar ve liman arasındaki sokaklarda yaşamaları yasaklanmıştı; böylece işlemlerde vergi kaçırılamayacaktı. Cenova, Pisa ve Venedik mahalleleriye bu vergiden muaflardı. Yine de bu, denizci şehirlerin ve onlar kadar geniş olmasa da ayrıcalıklar tanınan diğer şehirlerin sakinlerinin Frank toplumuna entegre olmasına engel olmadı. Ticaret ekonomisini canlandırarak Frankların ve diğer toplumların refahına katkı sağladılar. Batı'daki pazarlara şeker, sabun ve çeşitli kumaşların gelmesi bu tüccarlar sayesindeydi.

Bir başka geçici unsur olarak, sayıları her sene binleri bulan hacılardan bahsetmeden Latin Doğu'daki Frank toplumunu betimleyemeyiz. Deniz yoluna parası yetmediği için kara üzerinden gelen en fakir grup hakkında bilgimiz çok az. Birinci Haçlı Seferi'nin güzergâhını izleyen bir sefere katılmaları haricinde, onlardan nadiren bahsediliyor. Fakat biliyoruz ki onlar için Konstantinopolis'te bir hastane ayrılmıştı ve bazılarının hâlâ XIII. yüzyılda Selçuklu Türkiyesinin yollarında rastlanabiliyordu. Görünüşe göre hacıların çoğunluğu, İtalya ve Languedoc kıyılarından hareketle deniz üzerinden gelmişti. Cenova, Narbonne tarafından taşınan hacıların senede bir gemiyle sınırlandırılmasını istemişti. Yelken açanlar arasında büyük filoların olması da muhtemeldi. 1102'de Yafa açıklarında İngiliz hacı Saewulf'un tanık olduğu gibi fırtınalar birçok geminin batmasına sebep oluyordu. Seyahatlerin zamanlaması, Akdeniz'in seyir koşullarına bağlıydı; gemiler başta Bari olmak üzere İtalya'nın güneyinden, Venedik'ten ve Tiren Limanlarından ilkbaharda yelken açar, sonbaharda dönerlerdi; yani aylarca Doğu'da kalırlardı. Tekrar değineceğimiz hacıların bu akımının Frank devletleri üzerinde etkisi oldu. Limanların onları karşılayabileceği donanıma, yani korsan saldırısından koruyacak ve gerektiğinde müdahale edecek kalyonlara ihtiyacı vardı. Hacılara konaklama, yiyecek ve bakım hizmeti vermesi için Kilise kurumlarıyla aynı çizgide özel teşekküller oluşturuldu.

Bu hacıların tamamı fakir değildi. Saksonya Dükü Aslan Henry'nin hac hikâyesi (1171) konuya ışık tutuyor: Büyük bir lort olarak yaptığı bağışlarla ziyaret ettiği Kutsal Mekânlar'ı zenginleştirmiş ve krallığın önemli kişileri tarafından karşılanmıştı. 1168'de karısıyla birlikte hac yolculuğuna hazırlanan Macaristan dükü, Kudüs yakınlarında arazi ve köyler almaları için Hospitalier Şövalyeleri'ne 10.000 bezant gönderdi. Mülklerin geliriyle

Doğu'da kalışlarını finanse edecekler, ayrılırken de mülkleri Hastane'ye devredeceklerdi. Lakin iyi konumlanmış köy ve araziler olmadığı için Emmaus Kalesi'ne yakın arazilerle veya Akka'da Hospitalier Şövalyeleri'nin Géraud de Conilz'den satın aldıklarıyla yetinmek zorundaydılar. Akka'da alınan "sarayın" dört evi, bir meyve bahçesi ve şehre yakın bir köyü vardı. Bu soylu hacı, hac ziyareti sırasında lüks yaşam tarzını devam ettirmeye niyetlenmişti. Ziyaretinden dinî kurumlar da faydalanacaktı.

Öte yandan Kudüs kralı hacılara bir vergi getirmekten çekinmedi. Venediklilerin Sur'daki haklarından bahseden metinlerde, hacıları taşıyan gemilerin geçiş ücreti üzerinden üçte birlik vergi alınacağı yazılıydı. Hacılar, yerel tüccarlar için canlılık sağlıyordu. Kutsal Kabir'in karşısındaki Paumiers Sokağı'ndan haccı tamamladıklarını gösteren nişan olarak hurma dalı (*palme*) alıyorlardı. Bu yüzden hacılara palmiyeci deniyordu. Hediyelik eşya satanlar, hâlâ hac mekânlarını doldurmaktadır.

Hacıların Franklara da büyük faydası dokunabiliyordu. Askerî operasyonlara başlamadan önce, Batı'dan gelen yeni grubu beklemek akıllıcaydı çünkü hacılar kutsal yerleri ziyaret ettikten sonra kalan zamanlarında yöneticilerin hizmetine girebiliyor, ücret karşılığı krallığın müdafaasına katılabiliyorlardı. Kralın vasallarının hizmetlerini listeyen bir belgede, bir "hacı şövalyenin" hizmeti belirtilmişti. Bu nedenle hacılar, Frank devletlerinin içinde yabancı bir oluşum değillerdi. Onların hayatlarına katılıyorlardı ve varlıkları geçici olarak güçlendirdikleri koloni toplumuna özgün bir karakter katıyordu.

FRANK DEVLETLERİNİN YÖNETİM KADROSUNDAKİ DOĞULULAR

Görüldüğü üzere denizaşırı Frank devletleri, soylular ve soylu olmayan, farklı dil ve kökenden, sürekli ve geçici kalanlar gibi çok farklı gruplardan oluşmuştu. Fakat bu unsurlar tutarlı bir sentezle birbirine bağlanmışlardı. Franklar, yönettikleri bu devletin bel kemiği idi ama yönetim tam bir topluluklar mozağine evrildi. Bu mozağe bir bütün olarak Doğulu demek mümkünse de gerçekte "Doğulu" terimi oldukça heterojen unsurlar içeriyordu. Kişisel statüler, ulusal kimlikler, âdetler ve inançlar farklıydı ve Eylül 1098'de Haçlı Seferi'nin liderleri tarafından yazılan mektup, bu durumun hemen fark edildiğini gösteriyordu.

Ayrıca bölgesel farklılıkları da unutmamalıyız. Haçlılar kuzeyde Toros Dağları'nda, yakın zamanda Türk yönetimine geçmiş Ermeni prenslikleriyle karşılaşmışlardı. Lübnan'da dağ kabileleri başka tür bir işgal yürütmüşlerdi. Çöl sınırında Bedevi kabilelerin kullandığı yollar Frank bölgesinden geçiyordu. Ne Suriye halklarının Müslümanlaştırılması aynı biçimde ilerlemişti ne de zirai yapılanmalarda köklü bir dönüşüm

yaşanmıştı. Şehirlerse aksine, birbiri ardına gelen işgallerden daha çok etkilenmişti.

Genel olarak temel yapı, Bizans sisteminin vergi birimi konumundaki köydü ve bu, İslam yönetiminde de devam etti. Franklar devlet haklarının, kendisine fief verilen lorda aktarıldığı feodal sistemi tanıttılar. Fakat Frankların *casal* dediği köyler, özelliklerini korudu. Etraflarını, köyün kullanımındaki yedek araziler *gastinalar* sarıyordu. Köyün sorumluluğu, muteber kişilerden oluşan bir gruptaydı ve *reis* (ra'is) dedikleri şefleri, topluluğun önderliğini yapardı. Onların yanı sıra aynı sosyal sınıftan olup lort ve köy sakinlerinin aracılığı yapan kişiler vardı. Lortlar için bu kişiler memurdu ve "askerî fief"lere benzer imtiyazları vardı. Bu memurlar arasında vazgeçilmez olanlar, tercüman olarak görev yapan rehber, yazman ve suyun dağıtımıyla sulama kanallarının bakımını gözeten memurdu. Aslında köy kendi kendini yönetiyordu. Eski sistemde vergilerin toplanmasından sorumlu olan reis, köy meclisinin yardımıyla kırsal polis görevini üstleniyordu. Köydeki anlaşmazlıklar, yerel örf'e göre *reisin mahkemesinde* çözülüyordu ki bu da çoğunlukla Roma-Bizans kanunundan mirastı. Franklar, bu geleneksel yapılanmaya müdahale etmemeye dikkat ettiler ve onu lortlukla bütünleştirdiler. Genellikle bir *casal* tümüyle fief olarak verilir, onu alan şövalye gelirin tamamını toplardı. Lortun çiftlik geliriyle yaşadığı malikâne sisteminde, lort kiracılarının iş gücüyle kendi toprağını ekerdi. Kiracıların da kendi bahçeleri, bağları ve tarlaları olurdu. Bu sistem Suriye'de, köleye benzer iş gücünün kullanıldığı Trablus şeker kamışı çiftlikleri ve benzeri yerler haricinde bilinmiyordu.

Arapça *haraç* denen, kökü Roma ve Bizans toprak vergisine dayanan sisteme göre köylü, ekininin bir kısmından feragat etmek zorundaydı. Bu kısım genellikle tüm ekinin üçte biriydi ama nakit ödenen sabit bir miktarla da kira ödenebiliyordu. Başta zeytin olmak üzere meyve ağaçlarının hasadı vergiye tâbiydi. Kiraya ek olarak bir dizi başka vergiler de vardı. Örneğin bir domuz öldüren alınan *tuage* vergisi de bunlardan biriydi. Müslüman seyyah İbn Cübeyr'e göre diğer Akdeniz devletleriyle kıyaslandığında bu vergiler aşırı değildi.

Doğu'daki köylülerin durumu, Batı'daki serflerle karşılaştırılabilir: özgür olan ama lortluğu terk etme yasağı gibi yasaklara tâbi insanlar. Müslümanların kelle vergisi ödemesi zorunluydu. Bunu, Müslüman topraklarındaki *zımmi* vergisine karşılık yapmışlardı ama aynıysa Bizans'ta da vardı. Batı serfliğindeki karşılığıysa *chevagedi*.³⁸ Frankların bunu Hristiyan tebaadan isteyip istemedikleri net değil. *Mainmorte*³⁹ Doğu'da uygulanmasa da mirassız kalan mülke lortların el koymaları mümkün. Doğu'da

38 Bir serfin, lortunun toprağının dışında yaşaması sebebiyle ödediği vergi. (ç.n.)

39 Satılmamak üzere verilen mülk. (ed.n.)

köylüler için kullanılan *vilain* terimi, belki de serf terimiyle tam olarak aynı anlamda değildi. Yine de -burada tekrar Batı'dakine benzer durumlar görüyoruz- Franklar arazilerinin, şehirleri ve kaleleri beslemeye ve fazlasını satmaya yetecek kadar ekilmesini sağlıyorlardı. Ayrıca terk edilmiş toprakların tekrar kolonileşmesini organize ediyorlardı. Örneğin Gazze Kalesi'nin inşaatı Güney Filistin'i tekrar güvenli kıldı. II. Baudouin, Kudüs'ün erzak temini için şehir pazarına ürün getiren Hristiyan ve Müslüman köylüleri şehir kapılarındaki vergiden muaf tuttu. Ek olarak Ürdün Nehri'nin doğusunda Müslüman yönetiminde yaşayan Hristiyanlara, Yahudiye'ye yerleşmeleri hâlinde özgürlükler vereceğini duyurdu.

Müslüman idareciler, Hristiyan tebaalarından askerî hizmet istemiyorlardı. Kuşkusuz Franklar da Müslüman tebaalarından istememişlerdi fakat XIII. yüzyılın sonunda Antakya prinkepsleri, Trablus Kontluğu'nun piskoposuyla girdikleri silahlı çatışmada Sarazenleri işe almakla suçlandılar. Öte yandan Frank ordularında –özellikle Trablus Kontluğu'nda- “Suriyelilerin” kullanıldığı kesindi. Onların yanı sıra Cübeyl Dağları'nın Hristiyan okçuları Marunîler de kontluğun ordusundaydı. Topraklarında yaşayan insanlardan silahlı hizmet isteme hakkının Latin Doğu'ya yayıldığını görüyoruz. Buna, özellikle Batı'daki lortların keyifle giriştikleri *chevauchées*, yani yerel çatışmalarda başvuruyorlardı.

Frank ordularında görev yapan Doğulular yani Türkopoller, Frankların hizmetine, muhtemelen Tatikios askerlerini Haçlılara bıraktığı zaman girdiler. Bu Türkler genellikle Hristiyanlığa geçmiş ve vaftiz babaları olan Frank şövalyelerin Latin isimlerini almış esirlerden seçilirdi. Hafif zırhları ve Türk usulü hafif mızraklarıyla düşmanı taciz eden hafif süvari birliğini oluşturuyorlardı. Fiefilere benzer mülkler alıyorlar; askerî birliklerin, manastırların ve lortların hizmetinde bir çeşit yerli muhafız görevi görüyorlar; Frank devletlerinin savunma sistemini tamamlıyorlardı. 1108 yılında Franklar Sayda'yı kuşatınca kulelerden birini savunan Provençelular gibi Frank dönmelerin⁴⁰ muadiliydiler.

Şehirdeki durum pek çok açıdan oldukça farklıydı. Burada “Suriyeliler” ve Sarazenler, Franklarla iletişim hâlindeydiler. Suriyelilerin iletişimi hemen samimiyete dönüştü. Bize gösterilen Kudüs tablosunda Franklar ve Suriyeliler kendi mahallelerine yerleşmişlerdi. “Suriye pazarı” ile “Latin pazarı” ayrıydı. Latin kumaşçılar Suriyelilerle aynı sokakta satış yapmazdı. Bu, ulusları ayırmaktan ziyade farklı vergi ve hukuki sistemlerin uygulanmasını kolaylaştırmak içindi. Sokaklarda birbirine bitişik evlerin sahipleri Frank, Grek ve Arap olabiliyordu. Foucher de Chartres, bir Frank yerleşimcinin Suriyeli akrabalar edinmesine sebebiyet veren karma

40 Yazarın kullandığı *renégat*; taraf değiştiren, dininden dönen, hain, firari ve dönme olarak çevriliyor. Kullanımdaki duyguya göre hakaret içeren bir anlam taşımayabilir. (ç.n.)

evliliklerden ve farklı milletlerin birbirinin dilini konuşmasından bahsediyordu. Bazı Suriyeli burjuvalar, Frank muadillerinden daha zengindiler. Örneğin Saïs de Tripoli, Guy de Lusignan'a Kıbrıs'ı almak için gereken parayı borç vermişti.

Fakat tıpkı II. Friedrich yönetimindeki Sicilya Krallığı'nda olduğu gibi Frank Suriyesi'nde tam entegrasyon, kişiye özel yasalar sistemi nedeniyle mümkün olmadı. Frank burjuvası, aralarından seçtikleri jurilerden oluşan vikont mahkemesine tâbiydi. Melkit ya da Yakubi burjuva, başka yasalar altında ya *Reis Mahkemesi'*ne ya da Yetkili Mahkeme'ye (*Cour de la Fonde*) tâbiydi. Reis Mahkemesi tamamen Doğulu üyelere sahipken, ticari konularda daha etkin olan Yetkili Mahkeme, dört Suriyeli ve iki Frank jüriden oluşuyordu. Müslümanlar da başka bir yasaya tâbiydiler.

Genel anlamda şehirli Suriyeliler özgür statüde görüldüler (ve Kıbrıs'a yerleştiklerinde bunun avantajını kullandılar). Antakya'da Melkitlerin nüfuzları güçlüydü ve prinkepsler onlara karşı çok dikkatliydi. 1193'te Grekler ve Latinler, Ermenilerin Antakya'da yönetimi ele geçirme tehdidine karşı birleştiler. Aksine Urfa Kontluğu'nda çoğunluk Ermenilerden oluşuyordu.

Bu topluluklar, bağlı oldukları mezheplere göre tanımlanıyorlardı. Franklar çeşitli grupların hassasiyetlerine dokunmamaya dikkat ediyorlardı. Bir mezhebin dinî kurumlarından birine ait mülke el koydukları da oldu. Örneğin Kudüs'ün Yakubi piskoposu Haçlıların yaklaşmasıyla Mısır'a gitmiş, Franklar onun arazisindeki köylere el koymuş ve bir şövalyeye fief vermişlerdi. Piskopos geri döndüğünde şövalye ortadan kaybolmuştu. Bu, köylerin Yakubi topluluğuna iadesini kolaylaştırdı. Fakat şövalye uzun bir esaret sonrası geri geldi ve Kraliçe Mélisende her iki tarafın haklarını gözetecek bir orta yol bulmak zorunda kaldı. Sonunda Yakubiler mülklerinin sahibi olmaya devam ettiler. Urfa'da II. Joscelyn'ın Türklerle anlaştıkları iddiasıyla St. Barsauma keşişlerini cezalandırıp mallarına el koymasıysa skandal yarattı. Kutsal nesneleri alırken bir rahibe başvuracak kadar dikkatliydi. Yine de Yakubiler, Joscelyn'ın daha sonra özgürlüğüne mâl olan mağlubiyetini, bu saygısızlığına karşılık haklı bir ceza olarak gördüler. Doğulular, Frankları kolayca ağgözlü olmakla suçladılar. Nitekim Franklar onların mallarına hızla el koyuyorlardı. Fakat hatırlamalıyız ki bu, Doğu'da pek de yeni bir olgu değildi.

Diğer taraftan, çeşitli mezheplerin mabetlerine duyulan saygı, Frank davranışının belirgin özelliklerinden biriydi. Doğuluların onurlandırdığı azizler ve mabetler için Franklar kendiliğinden gelişen bir saygı hissedip onlara dua etmeye ve hediyeler sunmaya başladılar. Antakya'dan bir Frank şövalye, Aziz Barsauma'nın şefaatiyle mucizevi şekilde şifa kazanınca onun onuruna Antakya'da bir kilise yaptırdı. Bu kilise, Suriyelilerin patriği tarafından takdis edildi. Çok sayıda manastır vardı. Grek seyyah

Ioannis Phokas XII. yüzyılda inşa edilenleri kaydetmişti. Antakya yakınlarında Kara Dağ Manastırları, Kudüs yakınlarında Mar Saba Manastırı ve Gürcülerin Kutsal Haç Manastırı ile hepsinden öte Sina Manastırı sıra dışı zenginliğe sahiptiler. Papanın 1216'da Berrie (Yahudiye çölü) Senobitbaşı⁴¹ Aziz Theodosius Manastırı'na ithaf ettiği buyruğu, bu manastırın mal varlığı bakımından en zengin Latin manastırlarıyla yarıştığını gösterir. Bu durum Ermeniler ve Suriyeliler için de geçerliydi.

Müslümanların durumunu, fetih sırası ve sonrasında Frank devletleri içindeki zaman olarak ikiye ayırmalıyız. Fetih sırasında çok zarar gördüler. Müstahkem şehirlerin alınmasını şiddet ve katliamlar takip etti. Kudüs, Maaret, Hayfa ve Beyrut başta olmak üzere birçok şehirde yaşanan katliamlar detaylarıyla nakledildi. Bir şehre saldırıldığında yaşanan bu aşırılıklara maalesef çok sık rastlanılırdı. Ayrıca kuşatma altındakiler, emniyetleri için Franklarla teslim antlaşması (şehri özgürce terk edebilme hakkı veya Frank egemenliğini kabul etme şartıyla şehirde kalma hakkı gibi) yaparlardı. Bazen ordular Frank komutanlarına itaat etmez ve antlaşma şartlarına aykırı hareket ederlerdi. Franklar, fethin barışla gerçekleştiği Nablus gibi yerlerde mevcut halkı rahat bırakırlardı.

Frankların eline düşen Müslümanlar için bir şehrin ele geçirilmesi veya savaş alanından esir alınması, fidye konusu olmak veya köleliğe indirgenmek gibiydi. Kral Amaury, St. Lazarus Şövalyeleri'ne, ganimetten kendi payına düşen her on köleden birini –kölenin şövalye olmaması şartıyla- verdi. Çünkü şövalye sınıfındaki esirler normalde fidye için kullanılabilirdi. Batı'da çoktan uygulamadan kalkan kölelik, böylece Doğu'da Franklar tarafından tekrar ortaya çıkartıldı ve köle iş gücüne yüksek değer biçildi. Mısır'ı fethetmeyi aklına koyan Kral Amaury, Hospitalier Şövalyeleri'ne bir Hristiyanı özgürlüğünden alıkoymanın yasak olduğunu hatırlattı. Bu nedenle kölelik sadece Müslümanlara uygulanabilirdi. Dolayısıyla Hristiyanlığa geçen kölelere ne olacağı sorusu doğdu. Kilise, onların serbest bırakılmasını önerdi ve Haçlıların ilk tavrı öneriye uymak oldu. Yine de azat edilen köle (*batidé*⁴²) ile eski efendisi arasında, Antik Çağ'dakine ya da İslam dünyasındakilere benzer şekilde bir bağ kaldı. Bununla ilgili düzenlemelere Kudüs Kanunları'nda (*Assises de Jérusalem*) yer verildi. Fakat din değiştirme sonucu işçi gücünü kaybetmek istemeyen efendilerin tavrıyla ilgili şikâyetler hemen başgösterdi. Papalar, din değiştirmenin önüne hiçbir engel konulmaması için müdahale ettiler fakat vaftizi, otomatik olarak azadın izlememesi hususunu kabul etmek zorunda kaldılar.

41. Bir arada manastır hayatı yaşayan keşişlerin –*senobitlerin*- lideri ve manastırın yöneticisi. (ç.n.)

42. Vaftiz edilen. (ç.n.)

Sadece savaşırken alıkonanlar köle yapılabilirdi. Savaş alanında veya kapılarını açmamış bir kalede (kalenin her iki cinsten tüm sakinleri bu durumda savunmaya katılmış sayılıyordu) ele geçirilenler bu kategorideydi. Bir tarihçi, 1104'te Kayseri'de ele geçirilen kadınların, "ister güzel olsun isterse çirkin, hepsinin değirmen taşlarını döndürmek zorunda kaldıklarını", yani köle olduklarını yazmıştı. Özellikle 1120 Nablus Konsili ve benzerlerinde alınan yasaklama kararları sebebiyle, esir alınan Hristiyan kadınların aksine genellikle cariye olmaktan kurtuldular.

Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan Müslümanların büyük kısmı, yeni hükümdarlara boyun eğmeyi kabul ettiler. Franklar, fethedilen toprakları işledikleri için onları bulundukları yerde tutacak her teşviği kullandılar. Örneğin Samarya'da geleneksel nüfus, fetih öncesi hâliyle kaldı ve sonra bu bir dezavantaja dönüştü. 1113 ve 1187'de Müslümanlar güçlenince bölgenin köylüleri Hristiyan kurumları yağmaladılar. İbn Cübeyr'e göre, iç kısımdaki Sur'da yaşayan Müslüman köylüler, esir dindaşlarının kaçmasına yardım ettiler. Buna rağmen Franklar, yerel örlere ve insanların statülerine saygı gösterdiler. Eğer gerçekten sistematik olarak Müslüman tebaalarına uyguladıysa, tek istisna cizye vergisiydi.

Şehirlerde Müslümanlar genellikle azınlıkta olsalar da bir burjuva sınıfı oluşturdular. Örneğin 1181'de Sur'da Sadi isimli bir "Sarazen reisi" vardı. Yaklaşık aynı tarihlerde Ebu Ali isimli bir tüccar, Kral IV. Baudouin'dan bir gemiyi Mısır'a güvenle götürebilme izni aldı. İbn Cübeyr bu şehrin Müslümanlarını ziyaret etti ve huzur içinde yaşadıkları izlenimini edindi.

Müslümanların ibadet özgürlüğü yasası vardı ama birçok cami kiliseye dönüştürüldü. Zaten çoğu, kiliseden çevrilmiş camilerdi. Sur ve Akka gibi bazı yerlerde cami ve mescitler vardı. Ezan, İslam hükümdarlığının göstergesi olduğu için yasaklandı. Fakat Nablus bölgesinde köylülerin toplu namaz için bir araya geldiğine dair bilgiler var. 1156 ile 1173 arasında yine bu bölgede bir Hanbeli grubu, Hristiyan egemenliğinden kaçmak için Şam'a gitmeye karar verdi. Fakat İslam, dinî kimlik olarak tanınmaya devam etti. Müslümanların mahkemede Kur'an üzerine yemin etmelerine izin verildi. XII. yüzyılda Sarazenleri Hristiyan yapmak için çok az çaba harcadı. Kudüs Krallığı'nda elçi olarak seyahat eden Emîr Usame'nin, Templier'in (Tapınakçıların) önerisiyle kiliseye çevrilmesine rağmen Mes-cid-i Aksa'da dua etmesine izin verildi.

Göçebe bedevilerin özel bir durumu vardı. Onlar kendi arazilerinde geleneksel yollar üzerinde sürüleriyle gezinmeye ve kabile yapılarını korumaya devam ettiler. Serf olarak görülüyorlardı ve prensipte, kendilerine koruma sağlayan bir lortun fiefine bağlıydılar. Koruma karşılığında lorda kira ödüyorlar ve aileleriyle birlikte kaldıkları çadırları için imtiyaz ve ticaret hakları söz konusu olabiliyordu. Hayat tarzları, sürülerini sınır böl-

gelerinden geçirmelerine sebep oluyor ve çapulcuların saldırısına uğrama riskini arttırıyordu. Hospitalier Şövalyeleri'nin hizmetindeki Beyt Cibrinli Türkopollerin, Templierlere bağlı bedevilere akınlar düzenledikleri de olmuştu. Fakat aynı bedeviler, Franklarla ittifak kurup dindaşlarına karşı yağma seferlerine veya operasyonlara yardım etmekte çekinmediler.

Yahudilerin durumu Müslümanlarınkinden çok farklı değildi. 1099'da Kudüs'ten sürüldükten sonra bazen şehre uğrar olmuşlardı. XII. yüzyılın ikinci yarısında Kudüs'ü ziyaret eden Tudelalı Benjamin, şehirde birkaç Yahudi zanaatkârla karşılaştı. Lazkiye ve diğer şehirlerde, birine bağış olarak verilmiş mülklerin kiracıları arasında Latinler, Grekler ve Ermeniler gibi Yahudilerden bahsediliyordu.

Doğulular, yönetici sınıfındaki Franklarla bile kaynaşabiliyorlardı. Filistin'de çok sayıda *casal* (köy) sahibi olan derebeyi ailesi Arrabiti'nin kökeni, Musa isimli bir şövalyeye uzanıyordu. Fidyeye ödemek için lortunun onayıyla köylerini satmak zorunda kalmıştı. Görünüşe göre sonrasında torunları Frank asilleriyle birleşmişlerdi. Benzer şekilde Kudüs Krallığı'nda bir Ermeni'ye ve bazı Greklere şövalye unvanı verilmişti. Urfa Kontluğu'nda çok sayıda Ermeni'nin lortluk statüsü vardı. Maalesef doğrunalamayan bir rivayete göre bir Kudüs kralının kiralık mülkler bağışlama sözüyle Ermeni savaşçıları Kudüs'e çekme gibi bir projesi olmuştu. Ancak bunun gerçek fief olup olmadığı bilinmiyor. Sonunda Latin ruhbanların, mezhepleri ne olursa olsun tüm lortluklara öşür vergisi ödetmek istemesi üzerine proje iptal edildi.

Doğuluların Frank egemenliğine boyun eğmesi Franklara güç verirken, Frank olmayan tebaalarına kendi örfleri ve kanunlarını koruma hakkı verdi. Bazı bölgeler Frank gücünün dışında kaldı. Kudüs Krallığı'nın dağlık kesimi, Trablus Kontluğu, Antakya toprakları ve Urfa bu özerkliği korumaya niyetliydi. 1120'nin bitimine kadar krallık, dağ kabileleri yüzünden emniyetsizdi ve I. Baudouin, Yahudiye Dağları'nda huzuru sağlama operasyonunda yaralandı. Celile sınırında, sıklıkla yol kesen haydutların saklandıkları yer Bouquiau Vadisi'ydi. Askerî bir operasyonla, 1180 öncesinde Şam tarafına geri sürüldüler. Nihayet Kral IV. Baudouin, onları bir saldırıları sırasında yakaladı. Sur, Sayda ve Beyrut'un dağlık iç kesimlerinde müstahkem mağara Tirun Niha'yı ele geçiren Arap kabile, 1130 yılına kadar hem Frankları hem de Şam Türklerini tanıdı. Garb'ın Buhturi emîrleri ve Şuflu Maan, Şam'a bağlandılar fakat Franklarla da antlaşma yaptılar. 1160 yılında Beyrut Frankları, bir pusuyla bu bölgenin çoğunu Buhturilerden aldı. Lübnan Dağları'nda Melkit ya da Maronit reisleri, köylerini veya köy kümelerini geniş özerk haklarla, Trablus kontları veya Cübeyl lortları egemenliğinde tuttular. 1136-1137'de Kont Pons'a ihanet eden de şüphesiz onlardan biriydi. Daha sonra II. Raymond bu müstahkem mağarayı, kalesine karşılık Krak lortuna verdi.

Kuzeyde, metinlerimizde Haşhaşiler olarak geçen Şii İsmaililer, bağımsızlıklarını korumak için prensleri öldürüyorlardı. El-Merkeb ve Marakiya'nın iç bölgesinde yer alan Masyaf ve Kadmus kalelerinin etrafında yerleştikleri bölge, çoğunlukla Frankların aleyhine olacak şekilde bir prensliğe dönüştü. Frank lortlara, Hospitalier ve Templier Şövalyeleri'ne ödedikleri haraç güvenliklerini sağladı ve Franklar, bazen onları Müslüman komşularının açgözlülüğünden korudu.

Daha kuzeyde dağlı Ermeni baronlar, Vahka gibi Toros Sıradağları'nın zapt edilemez kalelerini tutuyorlardı. Bir süreliğine Antakya çevresine taşınmışlardı. Bizanslılar onlara Ioannis Komnenos döneminde boyun eğdirmişti fakat Konstantinopolis'te ikamet zorunluluğundan kaçabilmişlerdi. Yüksekteki yuvalarıyla yetinmeyip, Franklar ve Bizanslılar arasındaki ihtilaftan istifade ederek Kilikya ovasını işgal ettiler. Burada, Doğu'nun Latinleri'yle sıkı bağlar içinde bir Küçük Ermenistan kurdular.

"Suriyeli", Arap ve Ermeni lortluklarından oluşan grup, Doğu'daki Müslümanlar ile Batı'daki Hristiyanlar arasında tampon bölge oluşturdu. Franklar onları egemenlikleri altında saymış olabilirler. Çünkü kira adı altında haraç ödüyor veya sadakat yemini ediyorlardı. Hatta Latin Kilisesi, Latin Krallığı'nın parçası oldukları için öşür vergisiyle mükellef olabileceklerini düşünüyordu. Buna rağmen taraflar arasında denge oyunu oynamalarına imkân veren özerklikleri gerçektir.

Doğularla Latin devletlerin Frank efendileri arasında farklı bağıllık ilişkilerine sebep olan bu statü çeşitliliği, bu devletlerin özgün yanlarından biriydi. Kendilerine Latin demelerinin sebebiyse başka bir özelliklerinden, yani Latin Kilisesi'nin kurulmasından kaynaklanıyordu.

FRANK DEVLETLERİ VE LATİN KİLİSESİ

Frank egemenliğine giren ülkelerin etnik ve dinî çeşitlilikleri nedeniyle, Frank devletlerinin tümünde herhangi bir unsurun diğerlerine üstünlüğünü istatistiksel olarak ölçmek zor. En fazla yapabileceğimiz şey her bölgeye özgü vasıfları belirtmek olur. Şüphesiz Yakubi Ermeniler ve Suriyeliler, Urfa Kontluğu'nda ve belki de Kilikya'daki en kalabalık gruptu. Grek idaresindeki Melkitler Antakya içi ve çevresinde, ayrıca Lübnan ve Filistin'de çeşitli deniz kıyısı ve dağlık bölgelerdeydiler. Maronitlerse Lübnan Dağları'nın büyük bir kısmında bulunuyorlardı. Çeşitli Müslüman grupları, değişen sayılarda hemen hemen her yerde bulunuyorlardı. Bu mozağin hiçbir yerinde Frankların sayısı baskın değildi fakat üstün politik güçleri vardı. Bu durumun dinî ifadesi, Roma Kilisesi'ne tâbi olan kiliselerin üstünlüğüydü. "Frank" tanımı metinlerde, "Roma hukukundan" tabiriyle yapılıyordu. İster doğuda ister batıda olsun, Orta Çağ Hristiyanlığı'nda kabul gören anlayış, hâkim politik gücün bağlı olduğu

kilise hangisiyse, devletin en üst yönetim kadrolarında onun önceliğinin olmasıydı. Bizans hem doğuda Suriyeli ve Ermenilerle ilişkisiyle hem de batıda Güney İtalya piskoposlarının Konstantinopolis'e bağlanmasıyla bu uygulamanın örneği idi.

Günümüz Britanya'sının İngiltere Kilisesi'ni andıran "resmî kilise" terimini, Frank Doğu'sunun dinî yapısı için kullanmak uygun olur mu? Şüphesiz olur çünkü 1120'de Nablus parlamentosunun (rahipler katıldığı için konsil de denebilir) aldığı kararla, Latin Kilisesi'ne önemli bir yetki verildi: Kudüs Krallığı içinde öşür vergisi koyma hakkı. Bu toplantı, Frankların güçlerini riskte hissettikleri ve yakın zamanda çokça musibet atlattıkları bir dönemde yapılmıştı. Tanrı'nın öfkesini dindirmek için kendilerini bu zor duruma sokacak kadar endişelilerdi. Manevi toparlanma için alınan tedbirlerden biri, kralın, baronların ve krallığın "terrier"lerinin Latin piskoposlara öşür toplama hakkını vermesiydi. Fransa'daki uygulama, verginin hasadın yüzdesi olarak ama pratikte onda birine nadiren denk gelen miktarda her bir kiracıdan tek tek toplanmasıydı. Latin Doğu'da vergiyi, tüm lortluk gelirlerinin toplamı üzerinden alıyorlardı. Lortun kişisel statüsü ne olursa olsun, (Grek manastırı, Latin din kurumu, Ermeni, Maronit, Melkit, hatta bir *casal* üzerinde hakkı olan Müslüman), gelirinin onda birini bağlı bulunduğu Latin piskoposluğuna teslim etmek zorundaydı. Elbette çeşitli düzenlemeler de mümkündü.

Bu temel prensip, tüm Frank devletleri bölgesinin piskoposluklara bölündüğü izlenimini veriyor. Gördüğümüz üzere Haçlı Seferi sırasında Albara, Artezya ve Lod'da olduğu gibi Haçlılar tarafından katedral yönetimlerini ele geçirmek için piskoposlar atanmışlardı. Bu atamaların çıkış noktası, katedral kategorisindeki bu kiliselerde görevli eksikliği olmasıydı. Kiliseler Tanrı'nın hizmetine tekrar sokulduktan sonra oraya piskopos atamak Haçlılara uygun görüldü. Fakat 1098 yazı ile 1099 sonu arasında durum hızla yasallaştırıldı ve Kilise hiyerarşisi netleştirildi. Bertaraf edilmesi gereken tehdit, bu piskoposluklarda kendi otoritelerini kuran Grek piskoposların varlığıydı. Geçici ya da kalıcı yokluklarının avantajı nadiren kullanılıyordu. Örneğin Antakya kuşatması sırasında Haçlılara katıldığı düşünülen Grek patrik, Haçlıların Kudüs'e gelmesinden hemen önce ayrıldı. Bir başka yerde muzaffer Türkler, Bizans otoritesini temsil eden Grek piskoposları muhtemelen sürmüşlerdi. Antakya'da Haçlılar, önceden camiye çevrilen katedralin Grek patriğine eski mevkinin iade etmişler ve ona saygıyla davranmışlardı. Fakat Bohemond, Antakya üzerindeki tüm imparatorluk izlerini silmeye karar verince, Patrik V. Ioannis'i istifa etmeye ve Konstantinopolis'e gitmeye zorladı. Aleksios Komnenos ona hemen patriklik mevkinin tekrar bağışladı. Yine de sistematik olarak camiye çevrilmeyen katedrallerden Grek piskoposlara ait olanlar, Latinler tarafından Katolik piskoposlar atanarak ele geçirildi.

Bütün bunlara rağmen gerçekleri dikkate almak zorundalardı. Bizans döneminin episkopal organizasyonu, Latince çevirileri günümüze ulaşan *notices* sayesinde iyi biliniyordu. Haçlıların kurduğu yeni episkopal hiyerarşisi, sadece bazı mevcut konumları kapsıyordu. Trablus Kontluğu'nda sadece üç piskoposluk (Trablus, Cübeyl ve Tartus) tekrar oluşturuldu. Lakin Fenike vilayetleri *notice*ine göre eskiden orada en az yedi piskoposluk vardı. Terk edilmiş veya ikincil önemdeki şehirler, episkopal unvanların devam ettiği yerlere bağlandılar. Böylelikle Botrys, Akkar ve Orthosias gibi episkopal şehirler, büyük köylerden hâllice şehirlere indirgenip Trablus Piskoposluğu'na dâhil edildiler.

Franklar için bir piskopos, konumunun getirdiği avantajlardan faydalanmalıydı. Bu nedenle kendisine katedralin yanı sıra, kendi episkopal şehrinde mülk, dükkânlar, evler ve bahçelerden oluşan bir mahalle, eskiden yönettiği ve kira aldığı piskoposluktan köyler, kiliseler ve şapeller verilirdi. Ayrıca bu kilise ve şapellere (Doğu Hristiyanları'na kira karşılığı olmadan) rahip atayabilirdi. Son olarak piskoposluk bölgesinin tamamında öşür vergisi toplama hakları vardı. Bu, 1183'te Beyrut piskoposunun haklarını belirten buyrukta yazıldı.

II. Urbanus'un programının önemli bir unsuru sayılan kiliselerin canlandırılması, eski Antakya patrikliğinde nispeten düzenli şekilde yapıldı. Önceden başka başpiskoposların olduğu ve şimdi daha önemli şehirlere dönüşen yerlerde (Tarsus, Misis, Epemiye, Urfa) yeni başpiskoposlar geçti. Tilbaşar'da Dülük Piskoposluğu kuruldu ve tekrar oluşturulan piskoposluklarda başa yeni piskoposlar geçti.

Kudüs Krallığı'nda durum iki sebepten farklıydı. Birincisi, Kudüs patrikliği *notice*inin tutarsızlığıydı. Mevkinin önemini pekiştirme endişesinde olan patrik, her şehir isminden sonra inanılmaz çok sayıda yer ismi eklemişti ama bu yerlerin bazılarında hiç piskopos olmamıştı. Birçokları da uzun Müslüman egemenliği sırasında yok olmuştu. İkinci sebep, haccın krallıkta oynadığı önemli rolün sonucuydu. Aziz George'la ilintili büyük Lod Kilisesi'ne dokunulmamıştı. Bu terk edilmiş şehir Haziran 1099'da Kudüs hâlen Müslümanların elindeyken, Filistin'de tekrar açılan ilk piskoposluğa ev sahibi oldu.

Başlangıçta Franklar Kutsal Kabir'i bir patriklik olarak yetkilendirdiler. Arnoul de Choques'un seçilmesi kesinlikle sıra dışı bir olaydı. Daimbert Papalık elçisi yetkilerini kullanarak altı aydan daha kısa zamanda onu kolaylıkla azlettirdi. Fakat Kral Baudouin'a karşı Normanların desteğinden faydalanan Daimbert de aynı şekilde azledildi ve yerine Evremar atandı. Daha sonra yeni bir Papalık elçisi, Evremar'ı görevden aldı ve patrik ilan edildi. Bu sırada başdiyakoz unvanıyla pratikte Kudüs Kilisesi'ni yöneten ve Kral Baudouin'ın güvenini kazanan Arnoul, en sonunda patrik koltu-

ğuna tekrar kavuştu. Görünüşe bakılırsa patrikliğinin episkopal hiyerarşisinin oluşmasında önemli bir oynamıştı.

Antik coğrafyanın üç büyük Filistin şehri Kayserya, Beysan ve Petra hemen canlanmadılar. Kayserya Başpiskoposluğu 1101'de yeniden tesis edildi ve Evremar patriklikten alındıktan sonra ona bağlandı (1108). Celi-le'deyse başpiskoposluk unvanı önce "transfiguration" un⁴³ yaşandığı yer olarak görülen Tabor Dağı başrahibine verildi. 1109'da makama, Kutsal Aile'nin evi Nasıra'dan bir piskoposun atanması ihtilaf yarattı. Sonunda konu, Nasıra lehine çözüldü ve yeni başpiskopos 1128'de Beysan Başpiskoposluğu'nu Nasıra'ya taşıdı. İsa'nın Doğumu olayına sahne olan Beytüllahim, tıpkı Nasıra gibi 1099'dan önce piskoposluk merkezi olmamıştı. 1099'da bu kademeye yükseltirse de Askalan makamının papa tarafından oraya taşınması 1110'u buldu. Piskoposluk payesini, hacılar tarafından en çok tapınılan yerler alıyordu. Görünüşe göre Kudüs kralları ve patrikleri, Antakya'nın aksine kiliselerini, geleneksel şehirlere ve arazi haritalarına göre değil, İncillerde bahsedilen olayların geçtiği kutsal yerlere kurmak istiyorlardı.

Bunun Papalık nezdinde hiç sorun yaratmadığı görülüyor. Fakat Beyrut ve Sayda'yı alan ve Sur işgalini planlayan (1110-1111) I. Baudouin, bu yerlere, Kudüs patriğine bağlı iki piskopos ve bir başpiskopos atamaya niyetlenince işler değişti. Bu bölge Filistin değil Fenike'ydi ve geleneksel olarak Antakya Patrikliği'nin sahasıydı. Antakya patriği duruma itiraz etmesiyle ihtilaf devam etti ve Sur Piskoposluğu'nun kurulması (1124) durumu daha da gerdi. Antakya, patriklik sahalarının eski çağlarda bölüştürüldüğünü ve şimdi kendi otorite alanının büyük oranda azaltılmasının hiçbir dayanağı olmadığını öne sürdü. Kudüs, Clermont Konsili'nde alınan bir karara dayanarak piskoposluk sınırlarının kaybolduğunu iddia etti. Böyle bir durumda, prensler hangi şehirlerde piskoposluk tesis edeceklerine karar verebilirdi. Aslında bu karar, yakın zamanda R. Hiestand'ın gösterdiği gibi, Haçlıların fethettiği ülkeler için değil, Sicilya Kralı Roger'ın lehine II. Urbanus tarafından getirilen bir tedbirin takviyesiydi. Ayrıca Adhémar de Monteil'in, el-Kebir Nehri'ni iki patriklik arasında sınır belirlediğini iddia ettiler. Bu bariz bir uydurmaydı. Papa kimi destekleyeceğine karar veremedi. 1124'ten sonra Sur Başpiskoposu da olaya dâhil oldu ve normalde kendi sahasında olan fakat Sur'dan önce fethedildiği için Antakya'ya bağlanan Trablus piskoposluklarının kendine bağlanmasını istedi. Papalık bu iddiayı kabul etse de Antakya bu karara ayak diretti.

Kudüs, Trablus Kontluğu'nun güneyinde kalan Sur piskoposluklarını kendine bağlamayı başardı. Antakya Sur'u kaybetti ama Trablus piskoposluklarını kendi sahasında tutmaya devam etti. Ardından 1168'de

43 Hz. İsa'nın kendi suretini değiştirmesi, İsa'nın başkalaşımı. (ç.n.)

Ürdün Nehri'nin doğusunda Kerak Başpiskoposluğu'nu canlandırmaya karar verildi. Franklar burayı yanlılıkla Petra'yla (*Petra Deserti*, *Çölün Kayası*) özdeşleştirdiler. Hâlbuki Petra, üç büyük Filistin şehrinin başpiskoposluğuuydu. Antakya patrikleri, Kerak'ın Arabistan'a bağlı olduğunu, Arabistan başkenti Busra'nın ise kendi makamlarına bağlı olduğunu iddia ettiler. Yeni bir tartışma başladı ve Franklar bu şehirleri kaybettikten sonra da devam etti.

1168'de üç yeni episkopal merkez yaratıldı: Kerak, patriklerin mezarının olduğu el-Halil (Hebron) ve Vaftizci Yahya'nın mezarının olduğu Sebastia. Buralar için de belirleyici olan, hacıların kutsal kabul edip tapındıkları yerler olmalarıydı.

Bu nedenle Lübnan'ın güneyinde çizilen piskoposluk haritası, kuzeydekinden farklı bir temele dayanıyordu. İnancılıların manevi yaşam gereksinimlerinden ziyade hacıların bakımına ağırlık verildi. Bir katedral meclisi, hacıların görkemli ayinlere şahit olduğu büyük kilisenin hizmetindeydi ve her episkopal makam, aynı zamanda katedral meclisine ev sahipliği yapardı. Hatta katedral meclisleri bazen piskoposlukların kurulmasından önce oluşurdu. Örneğin Sebastia ve el-Halil'de piskoposluktan önce katedral meclisleri kuruldu.

Dinî bölgelere nasıl hizmet edildiği hakkında bilgimiz az. Muhtemelen Latin nüfusa sahip her kalede ve her yeni şehirde bir rahip vardı. Şehirlerin dışında dinî bölge sayısı gibi az gibi görünse de konu hakkında sahip olduğumuz kaynaklar yetersiz.

Bu piskoposlukların ve patrikliklerin hayatı bazen fırtınalı geçiyordu. Patrikler ve hükümdarlar arasında çatışmalar vardı. Özellikle Patrik Raoul de Domfront, önceden tahta çıkmasına yardım ettiği Prinkeps II. Bohemond'la tartışınca Roma müdahale etmek zorunda kaldı. Papalık elçisi bu tartışmadan istifade ederek Raoul ve öncülü Bernard'ın iddialarına karşı harekete geçti. Raoul ve Bernard, Antakya Katedrali'nin de Aziz Pierre'in tahtına ev sahipliği yaptığı gerçeğine dayanarak Roma'ya karşı bir derece bağımsızlık iddiasındaydılar. Fakat 1140'ta Antakya'da toplanan konsil Raoul'u azletti. Papalık elçilerinin gelişiyile Doğu'da toplanan konsiller, Latin Kilisesi'nin iç sorunlarını çözümlerinin yanında, Doğu Kiliseleri'nin durumuyla da ilgileniyorlardı.

Eylül 1098'de II. Urbanus'un karşılaştığı soru hiçbir zaman cevaplanmamıştı. Roma ne kendi Papalık elçilerine ne de inananlara, Doğu halklarına karşı takınacakları tavır hakkında talimat vermişti. Prensler, Doğu Kiliseleri'ne bağlı Hristiyan tebaalarının sadakatini kazanmak için örflerine ve Kilise hiyerarşilerine saygı duymaları gerektiğini hemen anladılar. Bazen Latin piskoposlar, şahsî rekabetin yaygın olduğu Doğu halkları arasında çıkan tartışmalarda uzlaşmacı rolüne bürünüyorlardı. Bazen de

prensler, onların bu inisiyatifini dizginlemek zorunda kalıyorlardı. Fakat genel olarak Latin patrikler ve piskoposlar, cemaatleri içinde Kilise hiyerarşisinin dayandığı Doğulu piskoposlarla bir arada yaşamayı kabul etmişlerdi. Yakubi Patriği Süryani Mihail'in durumu dikkate değerdı zira Antakya Patriği Aimery de Limoges tarafından kendisine eşit şartlarda muamele edilmiş, hatta katedral kilisesinde ağırlanmıştı. Urfa'nın Yakubi metropoliti Frank kontlarla genel olarak arkadaşça ilişkiler içindeydi. Hatta 1130'da Yakubi patriği seçimi, Tilbaşar'ın Latin katedralinde yapıldı. Rahipler birbiriyle irtibat hâlindeydiler, bazen teoloji ve ayin yönetimiyle ilgili konularda münazara yapıyorlardı. Örneğin 1169'da Kudüs'teki Suriyeliler, Amid Piskoposu Denys bar-Salibi'den, Frankların argümanlarına karşı yardım istediler. O da cevaben ayin üzerine bir eser yazdı. Aimery, Süryani Mihail'in kendisine 1179 Lateran Konsili'nde eşlik etmesini önerdi. Yakubi mevkidaşı da Latinlerin yararına Maniheistlere karşı bir eser yazarak Latinlerin, heretik Katharlarla mücadelesine destek verdi.

Çözümü daha zor olan konu, Roma ve Grek Kiliseleri arasındaki ilişkiydi. 1054'teki schismadan sonra iki kilise aynı inancı savunmaya devam etti. Dolayısıyla Sardica⁴⁴ Konsili kanununa bağılıydılar. Kanun, aynı merkezde iki piskoposun varlığını yasaklıyordu. Dahası Latinler, Greklerin zararına bazı büyük kiliselere el koymuşlardı. Bizanslılar, Tarsus ve Misis'de olduğu gibi Frankların işgalindeki bir şehri geri aldıklarında Latin rahipleri katedrallerden sürdüler. Ayrıca Antakya ve Kudüs'te Latin patriklerin Grek patriklerle ikamesi, politik alanda olduğu kadar dinî alanda da gerginlik kaynağıydı. İmparatorlar, Kudüs makamında Latin patrik görme konusunda Antakya için olduğundan daha az endişeliydiler. *Basileus* eli her güçlendiğinde, Antakya prinkepsini şehrin katedraline Grek patrik getirmesi için zorladı.

Aslında orta yolu bulan çözümler hızla işe yaramıştı. Melkit ruhban sınıfının, görevlendirme ve papaz atama yetkilerini elinde tutan bir Latin piskoposa bağlanması söz konusu olamazdı. Bu yüzden dolaylı bir çözüm bulundu. Bir Latin piskopos altında çok sayıda episkopal makam bir araya getirildiği için, Grekler Latinlerin işgal etmediği makamlardan birini seçerek o piskoposluk bölgesi içinde Grek ruhban sınıfının liderini belirlediler. Kilise kanunları açısından bu lider, Greklerin nezdinde Latin piskoposun vekiliydi ve şüphesiz otoritesini teslim etmese de ona sadakat yemini etmişti.

Başka çözümler de bulundu. Kudüs'te, Latin Kilisesi danışmanlarının görev yaptığı Kutsal Kabir'de, bir Grek ruhban grubu da bulunuyordu. Grup, her hâliyle patriklik bölgesinin Grek başpapazı gibi davranan Gazze ve Eleutheropolis başpiskoposuna tâbiydi. Urfa'da 1144 fethinin arife-

44 Günümüzde Sofya. (ç.n.)

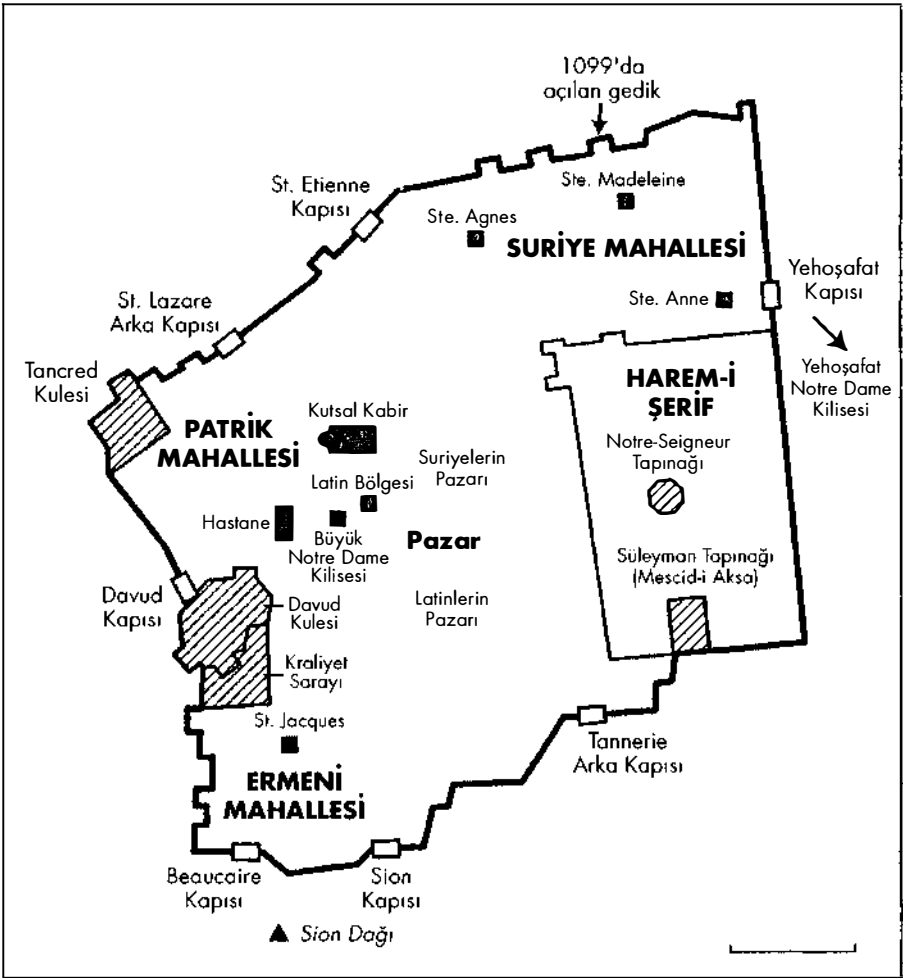
sinde, her biri kendi katedrallerine sahip dört başpiskopos vardı: Latinler için Sainte-Marie, Saint-Thaddeus ve Saint-George, Grekler ve Melkitler için Sainte-Sophie, Ermeniler için Sainte-Euphémie, Yakubiler için Saint-Abraham. Bundan daha çeşitli bir birlikte yaşam düşünülmesi zordu.

Kuşkusuz bazı çekinceler vardı. İsa'nın havarilerine verdiği birlik içinde kalma öğüdü, Latinlerin kendilerini bağlı hissettikleri bir tavsiyeydi ve birliği ancak Pierre'in varisinin elindeki asa altında tahayyül edebiliyorlardı. Doğulular kimliklerini belirli bir Hristiyanlık temelinde koruma endişesindeydiler. Grekler, Roma ve Konstantinopolis arasındaki müzakereleri takiben bir birlik oluşacağını umdular. Diğer mezhepler arasındaki müzakereler yerel düzeyde kaldı.

1141'de Papalık elçisinin Kudüs'te topladığı konsil, patrikleri ve Suriyeli Katolikleri, Ermenileri ve Maronitleri davet etme şansı verdi. Hepsini doktrin birliğine ve Papalığın üstünlüğüne olan inançlarını Papalık elçisine teyit ettiler. Bunlar belki formaliteden ibaretti ama en azından Ermeniler ve Maronitler açısından gerçek bir birliğe doğru atılan adımdı. Bu, kriz anlarında temel düzeyde kendini gösterdi. 1101'de Kutsal Cumartesi ayınında kutsal alev Kutsal Kabir'de tutuşmadı. Mucize olarak gördükleri bu olayın karşısında çeşitli mezheplerden Hristiyanlar tek bir geçit alayı hâlinde aynı duayı okuyarak ibadet ettiler ve ayini Foucher de Chartres yönetti. Nihayet hacılar kutsal yerleri, oralardan kimin sorumlu olduğuna çok takılmadan ziyaret edebildiler. Aralarında Ali el-Herevî gibi Müslüman hacılar bile vardı. el-Herevî Frank Krallığı içinde seyahat ederek Hz. İbrahim'in el-Halil'deki mezarını ve inancının diğer kutsal yerlerini ziyaret etmişti. Frankların, "İnananların babası"nın kabrini nasıl aradıklarını duyunca inancı pekişmişti.

DİNDAR BİR HAYAT VE KENDİNE HAS YANLARI

Kudüs Krallığı'nın hacıya özel bir bağıntısı vardı çünkü hacılar, kutsal yerleri ziyaret etmek için Kudüs kapılarını aşındırıyorlardı. Ancak kuzey devletleri de hac yolu üzerinde olabiliyordu. XII. yüzyıl boyunca yollar, Bizans toprakları üzerinden (hatta bölge Türklerin eline geçtikten sonra dahi) ve Antakya'dan geçiyordu, bu yüzden engellerden arındırılması umuluyordu. Antakya, Urfa ve Trablus, Kutsal Topraklar'ı oluşturan krallığa eklenen yollardı. Bu topraklar Hristiyan tarihi kokuyordu. "Hristiyan" adı Antakya'da ortaya çıkmamış mıydı? Ayrıca bir kral, kendini ilk defa Urfa'da Hristiyan ilan etmemiş miydi?

Harita 7: Haçlılar Döneminde Kudüs (Vincent ve Abel'e göre).

Dolayısıyla Frank devletlerinin dinî hayatı içinde haccın önemi büyüktü. Hacılar Kutsal Topraklara vardıklarında, ziyaret ettikleri her kutsal yere özgü ayinlere katılmak istiyorlardı. Bu yüzden kutsal yerlerden sorumlu rahiplerin olması elzemdi. Üstelik Batılı Latinlerin kalabalık gruplar hâlinde gelmeleri sebebiyle sunulan ayinin Latinlerin katılacağı şekilde olması gerekiyordu. Kutsal Mekânlar'da Latinler, bazen Grek ve Melkit rahiplerin yerlerini alsalar da sıklıkla beraber görev yaptılar. Örneğin Kutsal Kabir'de Latinler koro bölümünde, Grekler yakındaki sunakta ayin yaptılar. Latinler, Kudüs'ün işgalinden hemen sonra bir danışmanlar meclisi oluşturdular. Her üyeye Kutsal Kabir'in gelirinden bir ön ödenek tahsis edildi. Bu gelirler genellikle Haçlı Seferi'nden önce yapılan bağış-

lardan, Doğu'dan (özellikle Gürcistan'dan) ve Batı'dan geliyordu. Haçlı Seferi doğal olarak yeni bağışları tetikledi ve Doğu'da, Godefroy de Bouillon bu meclisin üyelerine Yafa St. Petrus Kilisesi'yle Kudüs'e yakın yirmi kadar köyün gelirini tahsis etti. Toulouse kontu, bağışladığı mülkle Hacı Dağı üzerinde Kutsal Kabir Manastırı kurdu. Zenginleşen meclis, ayrıca ön ödenek alan yüksek mevkili kişiler tarafından yönetiliyordu.

Genç ruhban sınıfı eğitimlerini kilise meclisi içinde aldıkları için üstatlar da kiliseye çekiliyordu. Örneğin geleceğin kardinali Pisalı Jean, Willermus Tyrensis'in ilk muallimi ve Hans Mayer'e göre Kutsal Kabir Katedral Okulu'nun sorumlu akademisyeniydi. Willermus da Latin Doğu ruhban sınıfı içinde çok sayıda eğitilmiş kişiye atıfta bulunur. Kilise meclisleri entelektüel yaşamı da teşvik ediyordu. Rorgo Fretel'in Kutsal Mekânlar üzerine yazdığı eseri, Nasıralı Gérard'ın haciyografisi ve ardından Sur'un gelecekteki başpiskoposunun *Historia Transmarina* adlı eseri örneklerden bazılarıydı. Bu eğitilmiş akademisyenler Latin dilinin dışında başka dillere de hâkimdiler. Bazıları Doğulu mevkidaşlarıyla irtibat hâlindeydi. Kantor⁴⁵ Anceau, Paris Notre Dame'a gönderdiği gerçek haç röliğini Gürcülerden edinmişti. Willermus Tyrensis, *Histoire des princes Orientaux* adlı eserini yazmak için bir Doğulu Hristiyan'ın yazdıklarını kaynak almıştı. Doğu Kiliseleri'nin önemli entelektüel merkezlerinden Trablus'ta, kâtip Philippe de Tripoli, sözde bir Aristo metnini (*Livre du Secret des Secrets*) Arapçadan çevirdi. Metin Batı'da çok kişi tarafından okundu ve "Miroirs des princes" adı altında yazılan ahlak eserlerine malzeme sağladı. Antakya'da Pisalı Stefan, el-Mecûsî'nin büyük tıp eserini çevirdi. Kilise meclisinin kütüphanelerinde muhtemelen benzer eserler vardı ama neredeyse tamamen yok olmaları bizi bu konuda bilgisiz bırakıyor.

Aziz Augustinus kurallarını benimseyen ve neredeyse keşişler gibi hayat yaşayan Kilise meclisi üyeleri, halk arasında seküler üyelerden daha çok prestije sahip oluyordu. Patrik Arnoul'dan hazzetmeyen Willermus Tyrensis, onu, Kutsal Kabir kanonlarını Aziz Augustinus kurallarına zorlamakla suçladı ve sebep olarak Eriha arazisini yeğenine çeyiz olarak ayırmayı planladığını gösterdi. Fakat o dönemde Batı'da bu tür dönüşümler yaygındı ve Kudüs'ün katedral meclisi, düzenli kanonlar meclisine dönüşen tek örnek değildi. Aynısı Beytüllahim ve Trablus'ta da oldu. Ayrıca Godefroy, hacıların Kudüs'te en çok tapındıkları mekânlara, örneğin Sion Dağı, Zeytin Dağı ve önceden Ömer Camii olan İsa Mesih Tapınağı'na meclis üyeleri (kanonlar) yerleştirdi. 1100 yılında Zeytin Dağı mabedine Latin bir rahip atandı ve hemen sonra kurulan kilise meclisinin başına muhtemelen bu kişi geldi. Kudüs dışında el-Halil ve Sebastia'da da düzenli kanonlar vardı. Augustinus kuralları, bu hac mabetlerinde hizmet

45 Kantor: Kilisede ilahi okuyan görevli.

için oldukça uygundu çünkü düzenli ayin yapılmasını garantiliyordu. Üstelik ayinlere, dönemin usulüne uygun olarak kişisel mülkü reddedip ortak yaşamı seçen dindarlar katılıyordu. Taberiye Gölü'nde yer alan ve sadece kalıntıları ve mührüyle bilinen başka bir mabette daha bu kurallar görülmüş olabilir. La Table Notre Seigneur (İsa'nın Masası) isimli bu mabette, havariler Pierre ve Andrew'in görevleri yâd ediliyordu.

Benediktin manastırları, mutlaka en önemli İncil ve Kitabı Mukaddes'le ilişkilendirilen mekânlar üzerinde kurulmuyorlardı. XI. yüzyıldan bir Amalfi kurumu Sainte-Marie-Latine ve kadın manastırı Notre-Dame-La-Grande Kutsal Kabir'e yakındı. Fakat Benediktinler, Hz. Meryem'in Kabri'ne (Notre-Dame-de-Josaphat) de yakındılar. Aynı tarikatın rahibeleri Azize Anne'ın Kabri yakınlarında kurulan Sainte-Anne Manastırı civarındaydılar. I. Baudouin, eşi Arda'dan ayrılmak zorunda kalınca onu bu manastıra yerleştirdi. Kırk yıl sonra Kral Foulques tarafından kadınlar için Bethany'de yeni bir manastır kuruldu. Bu yapı, büyük ihtimalle Fontevrault'nun uzantısıydı. Kraliçenin en küçük kız kardeşi Joette çok geçmeden oranın başrahibesi oldu ve mekân, Lazarus'un Dirilişi'yle bağdaştırıldı. Yahudiye'den uzaklaştıkça Latin manastırları seyrekleşiyordu. Tabor Dağı'nda Grek manastırının yanında bir Benediktin manastırı vardı. Antakya'da büyük St. Paulus Manastırı da Benediktin Tarikatı'nındı. Manastır topluluklarının büyük lortluklarla iç içe geçmesi normaldi.

Yeni manastırcılığın büyük cemaatlerinin Latin Doğu'ya yerleşmeye ne kadar yavaş karar verdikleri daha şaşırtıcıydı. Belki de liderleri o kadar uzakta manastır kurmaya çekinmişlerdi. Aziz Bernard, Filistin'de bir kurum olmasını istememişti. Cistercienler ancak 1157'de Trablus'un kuzeyindeki Belmont'a, 1161'de Kudüs Krallığı'ndaki Salvatio'ya, Premontreler Remle'deki St. Habakkuk'a ve Saint-Samuel de Montjoie'ya yerleştiler (1161).

Aslında yakın zamanda Nasıralı Gerard'ın haciyografisinden yapılan keşif üzerinden bildiğimiz kadarıyla, bu tarikatları yaratan hareket Doğu'da yaygın şekilde görülüyordu. Batı'dan gelen hacılar ömürlerini Vadedilmiş Topraklar'da bitirmeye niyetliydi. Batılı zengin baron Raoul, tıpkı Gerard'ın Tabor Dağı'nda yaptığı gibi Kudüs'te keşiş oldu. Bir Macar, Kutsal Şehrin surları üzerine oda inşa etti; böylece derin derin tefekkür edebilecekti. Çok kişi Antakya'ya, Doğu tarzı münzevi hayatın büyük merkezlerinden Kara Dağ'a çekiliyordu. Batılı kurucular gibi onlar da ideallerine uyan bir hayat tarzı arıyorlar, Cistercienler gibi biraz topluluk içinde zaman geçirip Aziz Benoît kurallarıyla yaşamayı umuyorlardı. Çok sayıda ruh, kurulan bu evlerde Machanath, Jubin, Carraria, Palmera gibi hem yalnızlık hem de sofuluk içinde organize bir tarikat kurmadan yaşamayı arzuluyordu. Palmera'dakiler Cluny Tarikatı'na, Jubin'dekiler Citeaux Tarikatı'na bağlandılar. İlk Karmelitler bu trendin parçası olarak görülseler de XII. yüzyılın sonlarından önce ortaya çıkmamışlardı.

lardan, Doğu'dan (özellikle Gürcistan'dan) ve Batı'dan geliyordu. Haçlı Seferi doğal olarak yeni bağışları tetikledi ve Doğu'da, Godefroy de Bouillon bu meclisin üyelerine Yafa St. Petrus Kilisesi'yle Kudüs'e yakın yirmi kadar köyün gelirini tahsis etti. Toulouse kontu, bağışladığı mülkle Hacı Dağı üzerinde Kutsal Kabir Manastırı kurdu. Zenginleşen meclis, ayrıca ön ödenek alan yüksek mevkili kişiler tarafından yönetiliyordu.

Genç ruhban sınıfı eğitimlerini kilise meclisi içinde aldıkları için üstatlar da kiliseye çekiliyordu. Örneğin geleceğin kardinali Pisalı Jean, Willermus Tyrensis'in ilk muallimi ve Hans Mayer'e göre Kutsal Kabir Katedral Okulu'nun sorumlu akademisyeniydi. Willermus da Latin Doğu ruhban sınıfı içinde çok sayıda eğitilmiş kişiye atıfta bulunur. Kilise meclisleri, fakat ilk defa 1148 civarında bir Frank, Nasıralı Rorgo Fretel bu rehber metinlere sistematik bir yapı getirdi. Güzergâhlar, mesafeler, önemli mekânlar ve buralarla ilgili anılar hakkında bilgi vererek Aziz Jerome'un kutsal yerlerin tanımlanmasına adanmış kitap geleneğini sürdürdü.

Hacılar rehber kitapçılarıyla yola çıkabilirlerdi. Onlar, Frankların gelişinin hemen ertesinde pek de güvende değillerdi. Yolculara saldırmak üzere mağarada saklanan haydutların varlığından bahsediliyordu. Müslüman kontrolündeki topraklardan düzenlenen akınlar da cabası. 1120'de Sur ve Askalan'da yedi yüz hacıya saldırılmış, üç yüzü öldürülmüş, altmış esir alınmıştı. Ayrıca gemisi karaya vuranlar ya da korsanlar tarafından el konanlar esir alınıyordu. Bu tehlikeler bir grup şövalyenin muhtemelen 1119'da bir araya gelerek hacıları koruyacak bir ekip kurmalarına neden oldu. Bu gelişmenin unsurlarının tam olarak ne olduğu çokça tartışılmalı. Görünüşe göre bazı şövalyeler hacca gelmiş ve bir süre için Kutsal Kabir'in hizmetine girmişti. Aralarında geleceğin kralı Foulques d'Anjou da vardı. Fakat Hugues de Payns ve Geoffroy de Saint-Omer'in teşviğiyle ekip kuranlar, yeni bir tarikatın temellerini attılar. Tarikat ismini, kendilerine Kral II. Baudouin tarafından konut olarak verilen Süleyman Tapınağı'ndan (Mescid-i Aksa ve civarı) aldı. Yeni tarikatın ilk günleri bilinmezlikle geçti. Fakat Hugues de Payns, tarikatı Kilise'nin bir kurumu olarak kabul ettirmeyi başardı. Söylenene göre tarikatın tüzüğü, 1128'de Troyes Konsili zamanında St. Bernard tarafından yazıldı.

Çok geçmeden, Hugues hâlâ Batı'da şövalyeleri bünyesine katmaya ve mali kaynak sağlayacak arazi edinmeye çabalarken bir kriz patlak verdi. Bazı şövalyeler, sofı hayatı tercih ettiklerini belirttiler ve Hugues onlara görevlerini hatırlatmak zorunda kaldı. Aziz Bernard *Yeni Şövalyelik Üzerine* adlı eserini kaleme alarak, başka insanları ve kutsal yerleri korumaya adanmış bir hayatın büyük erdemlerinden bahsetti.

Hacıların ağırılanması, özellikle fakirlerin barınması ve hastaların tedavi edilmesi için bir destek sistemine ihtiyaç vardı. Haçlı Seferi'nden kırk yıl sonra kurulan ve eylemlerine devam eden St. Jean Hastanesi (*Hospital*)

için oldukça uygundu çünkü düzenli ayin yapılmasını garantiliyordu. Üstelik ayinlere, dönemin usulüne uygun olarak kişisel mülkü reddedip ortak yaşamı seçen dindarlar katılıyordu. Taberiye Gölü'nde yer alan ve sadece kalıntıları ve mührüyle bilinen başka bir mabette daha bu kurallar görülmüş olabilir. La Table Notre Seigneur (İsa'nın Masası) isimli bu mabette, havariler Pierre ve Andrew'in görevleri yâd ediliyordu.

Benediktin manastırları, mutlaka en önemli İncil ve Kitabı Mukad-des'le ilişkilendirilen mekânlar üzerinde kurulmuyorlardı. XI. yüzyıldan bir Amalfi kurumu Sainte-Marie-Latine ve kadın manastırı Notre-Dame-La-Grande Kutsal Kabir'e yakındı. Fakat Benediktinler, Hz. Meryem'in Kabri'ne (Notre-Dame-de-Josaphat) de yakındılar. Aynı tarikatın hacıları korumak için paralı şövalye istihdam ediyorlardı. Kesin olan şu ki Beyt Cibrin bazı Hospitalier arazileri krallığın savunma sistemine katılmak üzere surlarla çevrilince, onlar da savunma hizmeti sağlamak zorunda kalmışlardı. Ayrıca şövalye ailelerinden gelen erkekler, kendilerini fakirlerin hizmetine adadıklarında silah kuşanıp kraliyet ekibine katılmak zorundaydılar. Her hâlükârda İkinci Haçlı Seferi'nden önce Hospitalier ve Templier Şövalyeleri'nin iki askerî tarikat hâline geldiği kesindir. Trablus kontu, 1142 veya 1144'te Krak merkezli bir kale kümesini Hospitalier Şövalyeleri'ne, 1152 yılında da Tartus'u Templierlere bıraktığında, iki tarikatın görevleri kesinleşti. Tehlike arttıkça ve askerî asillerin sayısı az gelmeye başlayınca krallar, prensler ve kontlar her iki tarikatın şövalyelerini paha biçilemez yardımcıları olarak görmeye başladılar. Bunlar, Batı'da yaptıkları çalışmalarla yeni askerler kazanarak yenilenebiliyor ve oradaki arazilerden edindikleri gelirle kendilerini Doğu'da finanse edebiliyorlardı. Hatta bu, bazı sanrılara da yol açtı: Hospital Üstadı Gilbert d'Assailly, Kral Amaury tarafından 1168-1169'da planlanan Mısır fethine tarikatını da dâhil edebileceğine inandığı için o kadar büyük bir yatırım yaptı ki tarikat iflasın eşiğine geldi. Fakat kriz atlatıldı ve Templierler, tıpkı Hospitalierler gibi 1187 felaketiyle yüzleşip hayatta kaldılar. *Reconquista* sırasında oluşan İspanyol tarikatlar da Doğu'da hem Antakya'ya hem de Kudüs'e yerleşmeye çalıştılar. Bunlar arasında Montjoie Tarikatı bunu başardı. Fakat geç dahil oldukları bu macera geçiciydi. Yine de askerî tarikatların savunmada nasıl önemli hâle geldiği anlaşıldı.

Yardıma ihtiyaç duyan sadece hacılar değildi. Franklar, Batı'da bilinmeyen ama Doğu'da beklenmedik boyutlarda, hatta Kral IV. Baudouin'da dahi görülen cüzzamla karşılaştılar. Hastalığın faturası ağırdı. Cüzzamlılarla ilgilenmeye adanmış bir tarikatın kurulması gerekli görüldü. St. Lazarus Tarikatı, önce Eriha yolu üzerinde ve daha sonra XII. yüzyıl sonlarında Kudüs surlarının dibinde manastır açtılar. Bu tarikatın özelliği, cüzzamlı şövalyelere orduda, "sağlıklı" şövalyelerle desteklenen bir birlik içinde görev alma izni sağlamasıydı. Haçlı baronlar, prensler ve 1148'de

Fransa Kralı VII. Louis bu tarikatın varlığından haberdar oldular ve Batı'da onlara mülkler verdiler. Fakat cüzamlılar, kendisi de cüzamlı olan üstatları önderliğinde, tecritle birleştirdikleri askerî operasyonları sadece Doğu'da yaptılar. Aziz Augustinus kuralları, onların hayat tarzına kolaylıkla uyumlandırılabilir esneklikteydi.

Frank ülkelerindeki dinî hayat, genel olarak Batı geleneğinde olsa da kendine özgü nitelikler geliştirdi. Ayrıca asırlar boyu Müslüman yönetiminde bakımsız kalmış anıtların restorasyonu başka bir ifade yolu da buldu. Franklar, Bizans döneminden kalma çok sayıda binayı kendi stillerinde restore ettiler. Yapıların arasında katedraller, büyük ve küçük çok sayıda manastır bulunuyordu. Küçük manastırlar, çoğunlukla Kudüs Kilise meclislerine ve büyük manastırlara bağlıydı. Buralarda birkaç rahip veya keşiş görev yapıyor ve hacılar tarafından ziyaret ediliyordu. Zaman zaman büyük kasaba ve köylerin yakınında, ziyaretçi çeken kutsal yerlerde belirli haklarla donatılan küçük manastırlar açılıyordu. Yeniden inşa örneklerinin en prestijli örneği Kutsal Kabir'di. Bazısı Batı'dan, bazısı Bizans'tan, bazılarıysa bölgeden işe alınan taş ustaları, heykeltıraşlar ve ressamalar beraber çalıştılar. İmparator Manuel Komnenos hediyeler ve sanatçılar göndererek destek oldu. Fakat Sur Katedrali (artık kayıp), Beyrut, Lod ve Sebastia Katedralleri ve Abu-Gosh gibi küçük manastırlarda, Romanesk ve Gotik mimarinin teknikleri, Batı geleneğinin heykeltıraşları tarafından getirilen sanatsal akımlar, Suriyeli süslemecilerin ustası olduğu dekoratif unsurlar ve meşhur Sina ikonalarını borçlu olduğumuz resim sanatı bir araya geldi. Ek olarak Urfa Başpiskoposu Benoît'nın gördüğü vizyon sonrasında Saint Thaddeus ve Saint Abgar'ın naaşları bulundu. St. Abraham kanonları, el-Halil'de bir mahzende patriklerin mezarlarını buldular. Tüm bunlar, XII. yüzyıl insanının röliklere tapınma tutkusunu gösteriyordu.

Dönemin yazarlarına benzer bir ifadeyle “denizaşırı ülkeler” büyük çeşitlilik barındıran bir topluluktur. Gördüğümüz üzere kuzey bölgeler –Antakya ve Urfa- birçok açıdan güneydekilerden ve en çok da Kudüs'ten farklıydı. Kuzey bölgeler Bizans kökenlerinin işaretini ve Antakya Patrikliği'nin geleneğini taşımaya devam ettiler. Güneydekilerse kendisine insan gücü ve ciddi miktarda mali destek sağlayan hac avantajından etkilenmişlerdi.

Papalar bu topluluğu nitelemek için sıklıkla *Ecclesia orientalis* (Doğu Kilisesi) terimini kullandılar. Bu terim Birinci Haçlı Seferi sırasında Doğu'daki tüm Hristiyanları kapsarken, sonradan Frank devletlerindeki Latinler için kullanıldı. Diğer Kilise yazarları, Vadedilmiş Ülke veya Kutsal Ülke'den bahsetmelerine rağmen aslında İncil'in Dan ile Birüssebi arasını işaret ettiğini, yani Kudüs Krallığı'nı bile tamamen kapsamadığını biliyorlardı. Buna rağmen Kudüs Krallığı, Trablus Kontluğu, Antakya Prinkepsliği ve hatta Urfa Kontluğu gerçek bir birlik oluşturdu.

Antakya ve Trablus, Kutsal Kabir yolunu koruyordu. Kaynaklar bize, hacıların çoğunlukla deniz yolunu kullandıklarını söylese de Haçlılar ve

hacılar kara yolunu da kullanıyorlardı. İmparator Manuel Komnenos Küçük Asya'daki Türk varlığını bitirme niyetini ilan ettiğinde, bu, Kutsal Kabir yolundaki engelleri de yok edeceği için Papa III. Aleksander sevinmişti. Kuzey ülkeleri Kudüs'ün hem bekleme odası hem de Bereketli Hilal'in kuzeyinden ve doğusundan gelen tehditlere karşı askerî paravanı gibiydi.

Bu Frank topluluğunun birliği, dinî yapılar da görülüyordu. Notre-Dame-de-Josaphat Manastırı'nın Antakya'daki St. Paulus Manastırı'yla birlikte bir ibadet kurumu oluşturması Orta Çağ'da tipik bir uygulamaydı. Fakat çok sayıda küçük manastırın Kutsal Kabir'e ve Kudüs topluluklarına bağlanma şekilleri ve onların ihtiyacı için çok sayıda kırsal arazi bağışlanması bir durumun göstergesiydi: Kutsal Kabir'i özgürleştirmek için hac kuşanan ve Frank Doğusu'na yerleşen lortlar, haça gönülden bağlı kalmışlardı. Raymond de Saint-Gilles ve ardılları, yeni fetihlerinde doğdukları ülkelerin kiliselerine (örneğin Arles ve Marsilya) bağış yaptılar. Hacı Dağı üzerine inşa edilen kale etrafında kurulan Kutsal Kabir, Sainte-Marie-Latine ve Beytüllahim Manastırları ile Hospitalier Tarikatı'nın müstemlatı, Trablus Kontluğu'nun gelecekteki başkentinde nasıl bir dinî maiyet olduğunu gösteriyordu. Aynı şey başka yerler için de geçerliydi. Kutsal Topraklar, tam bir insan ve politika gerçekliğine dönüştü. Batı'dan yeni gelenlerle iki-üç nesildir Doğu'da bulunanlar arasında antlaşma güclüğü bile vardı. Usame, Templierlerin kilisesinde Mekke'ye dönerek namaz kılınca bir şövalye rahatsız olmuş ve onu omuzlarından tutarak Batı'ya doğru çevirmişti. Templierler emîrden özür dileyerek şövalyenin Doğu'ya yeni geldiğini ve yerel âdetlerden habersiz olduğunu açıkladılar. Batılılar, Doğulu Frankların karma ırklarına atfen saygısız bir şekilde "poulain" lakabını takmışlardı. *Poulain*lerin cevabıysa Batılıları "Hernad'un oğlu" diye çağırarak oldu. Anlaşılması güç olsa da bu lakabın da arkadaşça olmadığı tahmin edilebilir.

"Denizaşırı", "Kutsal Topraklar" hatta Albericus Aquensis'in metninde geçtiği gibi *regio peregrinorum*⁴⁶ denen Doğu Frank bölgesi, Hristiyanlık içinde kendi benliği olan bir "ulus"a dönüştü. Kudüslü bir burjuvanın oğlu Willermus Tyrensis net olarak bunun farkındaydı. Kutsal Kabir okulunda aldığı eğitimin ardından üniversite için Batı'ya gitmiş, sonra krallığa dönerek dinî kadrolarda yükselmişti. Buna rağmen bu ulus, Batı'dan gelen yardımlara bağlı olduğunu biliyordu. Birleştirici gücü daimî olan hac, bu bağları somutlaştırıyordu. Batılı Hristiyan Kutsal Topraklara giderek ya da en azından manevi anlamda orada yaşayarak inancını arttırmayı umuyordu. Orada doğan veya kendini oranın devamına adanların memleketi olan bu denizaşırı ülke, Albericus Aquensis'in ifadesiyle "Hristiyanların vatanı"ydı. Bu kişilerin bölgeye bu kadar emek sarf etmesini ve fedakârlık yapmasını açıklayan da budur.

46 Hacıların bölgesi. (ç.n.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ SEFERDEN İKİNCİ SEFERE

Franklar Doğu'ya yerleşerek, II. Urbanus ve ardılının başlattığı girişimin özelliğini değiştirdiler. Başlardaki hedefi süresiz bir çaba içermeyen bu girişimde yer alınca, uzun dönemli bir bağlılığa kalkıştılar: Bir bölgenin "İsa'nın kanunları" altında idamesi. 1102 yılında söz konusu bölge, Fırat'ın kuzey vadisinden Ölüdeniz'e kadar uzanıyordu. Bu durum Frankları bir yandan Bizanslılar ve iddialarıyla, diğer yandan onların sadece düşmanı olabilecek Müslüman idarecilerle karşı karşıya getiriyordu.

Müslümanların liderleri, Frankların Kudüs'ü ellerinden aldığı Kahireli Fâtımî halifeleriydi. Söylenene göre Askalan Muharebesi'nden sonra Raymond de Saint-Gilles, Fâtımîlerle Kudüs fethi öncesinde kurulan irtibatı sürdürmek istemiş ama başaramamıştı. En güneyde Mısır'ın anahatları konumundaki Askalan olmak üzere bazı sahil şehirlerini ellerinde tutmaya devam eden halifelerin Kudüs Krallığı'na daimî düşmanlık beslemesi kaçınılmazdı.

1105 veya 1106'da büyük bir tehlike kendini göstermek üzereydi: Murâbitların fatihi Yusuf bin Taşfin, Kudüs'ün hedef olduğu bir sefere çıktı ancak çıkan fırtınada yetmiş gemisini ve binlerce savaşçısını kaybetti. Kuzeyde durum daha karmaşıktı. Şam ve Halep'in iki Selçuklu emîri Dukak ve Rıdvan kardeşler iyi anlaşamıyorlardı. Franklara karşı ortak operasyon yapmaya da meyilli değillerdi. Humus ve Şayzar gibi daha az önemli şehirlerin bağımsız emîrleriyle Sawad, Baalbek, Busra, Epemiye ve diğer şehirlerin bu emîrlere az çok sadık idarecileri, küçük teşekküllerinin Selçuklu hâkimiyetine girmesini arzulamıyorlardı.

Türkmen komutanların Fırat'ın ötesinde kurduğu ülkeler daha kuvvetliydi. Kapadokya'daki Danişmendliler ve Yukarı Cezire'deki Artuklular, Frankların dışlı hasımlarıydı. Fakat en büyük tehlike, Bağdat sultanının Musul valisine verdiği yetkiydi. Atabeg unvanı ve yüksek rütbesiyle Kürboğa, 1098'de büyük bir orduyla Antakya'nın yardımına gelmişti. Ardılları sıklıkla Frank prensliklerini yıkmaya niyetiyle Suriye'ye geliyorlardı. Frankların şansına, Şam'daki Selçuklu hanedanı ve ardılları Böriler (ilki Frankların yenilmez düşmanı Tuğtekin'di) Musul valilerine biraz güven-

sizce yaklaştılar. Sultanın otoritesini temsil eden valilerin niyetlerinin, sahip oldukları özerkliğe son vereceklerinden çekindiler.

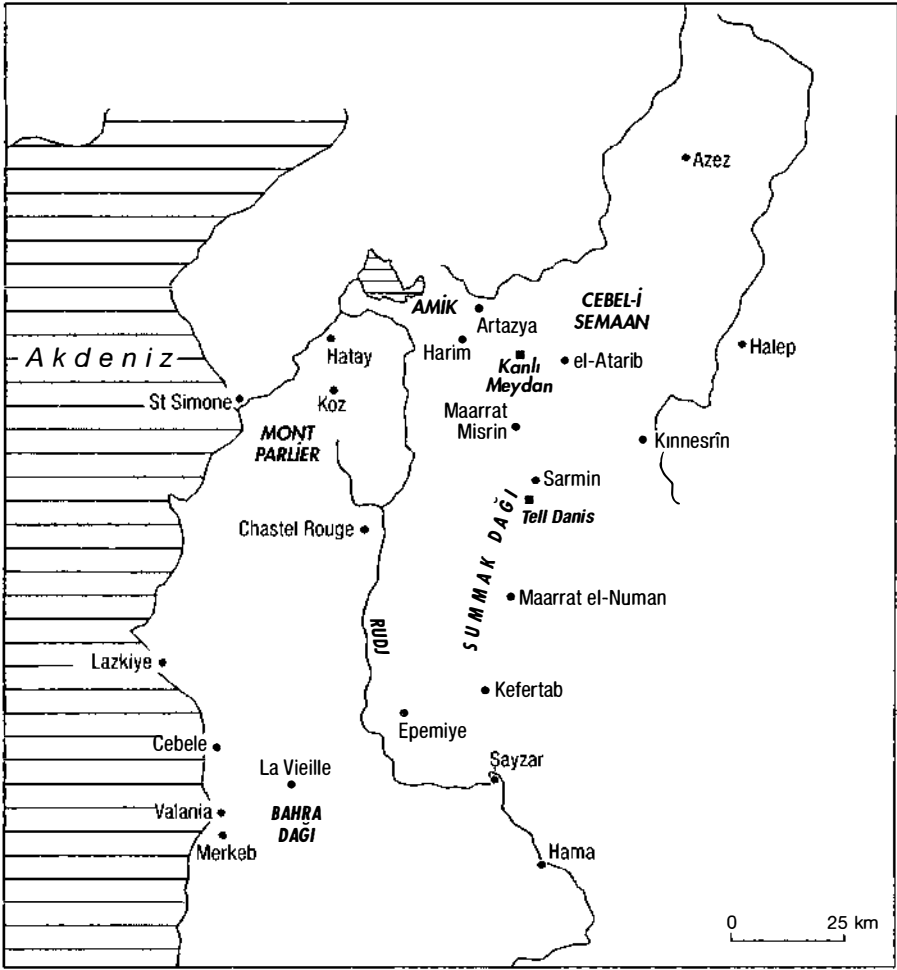
Suriye'nin birleşmesi Musul'dan Atabeg Zengî zamanında başladı. Zengî, öncülü Bursuki'nin 1125'te kısa süreliğine bir araya getirdiği Musul ve Halep'i 1128'de tam olarak birleştirdi. Zaten birkaç sene öncesinde Halep'teki gücün Artuklu İlgazi'de toplanması Franklar için tehlikeydi. Şimdi de büyük bir Müslüman devlet onlara kuzey sınırından eklendi. Zengî'nin oğlu Nûreddin, Musul'u kardeşine bıraksa da Müslüman Suriye'de bir fetih politikası gütmüş ve 1154'te Halep ve Şam'ı tekrar birleştirmişti.

Elbette Suriye sahnesi, Musul idarecilerinin ve Yukarı Cezire emîrlерinin dikkatini çeken tek şey değildi. İran'daki Selçuklu Sultanlığı'nın krizleri ve Gürcülerin Müslüman komşuları karşısında zaferle sonuçlanan savaşı (Frank şövalyeler Gürcistan Kralı II. David'e yardıma gitmişlerdi) dikkatlerini ara sıra Frank sınırından uzaklaştırıyordu. Ancak Suriye'de yerleşmeleri Frank ülkelerinin durumunu değiştirdi. Suriye siyasi haritasındaki dalgalanmalar hem Frankların kaderi hem de yeni Haçlı Seferi çağrıları üzerinde oldukça etkiliydi.

UFUKTA YENİ BİR HAÇLI SEFERİ VAR MIYDI?

1110 YILINA KADAR FRANK DEVLETLERİNİN KUZEYİ

1101 Haçlı Seferi'nde hayatta kalanlar 1102'de Avrupa'ya döndüklerinde sefer bitmiş sayıldı mı? Poitoulu bir rahip, Norman bir şövalye ve Toulouse Kontluğu'ndan bir papaz gibi birçok tanık, bu seferi aydınlatıcı dersler çıkararak anlattılar. Baudry de Bourgueil ve Guibert de Nogent gibi sefere katılmayanlarsa teolojik yorumlamalar yaptılar. Özellikle Guibert'e göre Haçlı Seferi, şövalyelere sunulan yeni bir kurtuluş yoluydu. Bir Haçlı Seferi doktrininin seferden sonra tanımlandığını söylemek doğru olur. Hacı Richard, *Chanson d'Antioche* ve devamında *Chanson de Jerusalem* adında epik şarkılar besteledi (bu günümüze daha sonraki bir versiyonuyla Graindor de Douai'in eserinde ulaştı). Seferin popüler tarihi olarak görülen bu şarkılarda baronların zorlu görevleri, sevinçli ve umutsuz anlar, inançları uğruna öldürülen esirlerin cesaretlerinden bahsediliyordu. "Tafur" kelimesi burada ortaya çıktı. Bu zorbalar ne savaş kanunlarına ne de Tanrı'nın emirlerine saygı duyuyorlardı. Lakin gerçekçi yanları hikâyeyi cazip kılıyordu. Haçlı Seferi hem ilmî hem de popüler edebiyatın konusu olurken, hacılar Kutsal Kabir'e giden yolun tekrar açılmasından faydalanmaya başladılar. Kaynaklara göre ne Roma'da ne de büyük prensliklerin başkentlerinde yeni bir seferin hazırlığı planlanıyordu.

Harita 8: Antakya Savaşları: Antakya Prinkepsliği'nin Halep Sınırı.

Doğu'da dikkatler Suriye'nin kuzeyindeydi. Burada hiçbir şey yerine oturmamıştı. Ana ordu güneye inince Bohemond Antakya'ya dönmüş ve Raymond de Saint-Gilles'in adamlarını şehirden sürmüştü. 1099'un son aylarında Bizanslıların elindeki Lazkiye'yi kuşatmış fakat Raymond'un zoruyla kuşatmayı kaldırmıştı. Bu noktada Antakya prinkepsi Kudüs'e yöneldi. Sonra Epemiye'ye saldırmak ve Halep ordularını püskürtmek için geri geldi (5 Temmuz 1100). Bir dizi küçük operasyon, olası Halep kuşatmasını haber veriyor gibiydi. Fakat Bohemond'un gözleri aynı zamanda kuzeydeki Ermeni-Bizans topraklarındaydı. Melitene'nin (Malatya'nın) Ermeni komutanı Gabriel, şehri kuşatan Danişmend Türklerine karşı Bohemond'dan yardım istediğinde, o Maraş'ı taciz etmekteydi.

Prinkeps çağrıyla cevap verse de tuzağa düşerek Emîr Melik Gazi tarafından yakalandı (Ağustos 1100). Baudouin de Boulogne'ü durumundan haberdar edebildi ve Baoudouin ivedilikle Melitene önlerine vararak şehri kurtardı. Fakat Kapadokya'ya götürülen Bohemond'u kurtarmak için geç kalmıştı.

Antakya'ya çağrılan Tancred, Halep'e yakın şehirlerin tekrar Türklere geçtiğini gördü. Kilikya'yı işgal eden bir Bizans birliğiyle çatışmak zorunda kaldı. Misis, Tarsus ve Adana'yı Bizanslılardan aldı ve Lazkiye'yi kuşattı. Şehir bir buçuk yıl sonra teslim oldu (1102). Aynı zamanda 1101'de komşusu yeni Urfa Kontu Baudouin de Bourcq'a takviye göndererek Suruç'u (Sororgia) Artuklu saldırısından kurtarmaya yardım etti.

Bu esnada Bohemond özgürlüğünü kazanmayı başardı. Aleksios Komnenos, Norman prensin özgürlüğünü satın almak için Danışmendililere büyük bir fidiye teklif ederken, Bohemond Müslüman yöneticiler arasındaki rekabetten yararlandı ve konuşulan miktarın yarısına (260.000 dinar yerine 130.000 dinar) anlaşıldı. Aynı zamanda Selçuklulara ve Bizanslılara karşı Melik Gazi'yle ittifak kurdu. Halep'le ilgili planlarına devam etti ve Rıdvan haraç ödeyerek kendini kurtardı.

Baoudouin de Bourcq sadece kuzeni ve vasalı Joscelin de Courtenay'ın değil, aynı zamanda Bohemond ve Tancred'in de desteğine ihtiyaç duyduğu bir işe kalkıştı: Cezire'nin en önemli kalelerinden Harran'ın fethi. Şehir teslim olma noktasına geldi. Fakat Musul Atabegi Çökürmüş ve bir Artuklu emîri kumandasında bir ordu şehre yaklaşmak üzereydi ve Frank komutanlar şehrin nasıl işgal edileceği konusunda anlaşmazlığa düştüler. Çatışma başladı. Türk süvarilerin sahte ricatı Urfa birliğini yok etti. Normanlar savaşarak geri çekilmek zorunda kaldılar (7 Mayıs 1104).

Harran Muharebesi bir dönüm noktası oldu. O zamana kadar karşısında durulamayan Frank genişlemesinin hızı kontrol altına alındı. Tancred Urfa'yı kurtarıp savunmasını üstlendi. Baudouin ve Joscelin esir alındı. Kaynaklara göre atabegin teklifine rağmen Tancred onları kurtarmak için hiç acele etmedi ve iki komutan 1108'e kadar esir kaldılar. Öte yandan Halep kuvvetleri, Albara ve Maaret'ten Artezya'ya kadar Frankların fethettiği bir sıra kaleyi tekrar ele geçirdi. Garnizonların çoğu kaleleri kendiliğinden boşaltmıştı. Korikos⁴⁷ ve Silifke Limanlarını hâlâ elinde tutan Bizans, Tarsus, Misis ve Adana'yı ve Lazkiye'nin aşağı kısmını geri aldı. Dağlardaki Ermeni idareciler bağımsızlıklarını geri kazandılar, hatta Türklerle tekrar iletişime geçtiler. Üstelik birçok köy, bağlılık yeminlerini Türklerin lehine çevirdi. Bu Ermeni komutanların bir kısmı Rupenyan ailesindendi ve Kilikya Ovası'ndan kuzeye geçişi tutan Toros kalelerinin komutanlarıydı. Başka bir kısmıysa daha önce Urfa Kontluğu'nun üstünlüğünü kabul et-

47 Günümüzde Mersin'e bağlı Erdemli. (ç.n.)

mişti. Frank hâkimiyetinin parçalanışı, Frankların kuzeydeki durumunun 1098'deki hâline döndüğünün işareti gibiydi.

Bohemond bunu hemen fark etti. Şövalyelerini toplayarak şöyle seslendi: "Sayımız az ve her geçen gün daha da azalıyor. Denizaşırı yardıma ihtiyacımız var ve onu ancak Fransa halkından yardım istersek bulabileceğiz." Antakya'nın savunmasını Tancred'e, Urfa'ninkini Roger de Salerno'ya emanet ederek Güney İtalya'ya doğru yola çıktı. 1105 yılı başlarında İtalya'ya, ardından Fransa Krallığı'na ulaştı. Papalık Sarayı'yla irtibat kurdu ve bazı kardinallerin desteğini aldı. II. Paschalis ona yeni Haçlılar toplaması için yetki vermeyi kabul etti.

Aslında bu, Haçlı Seferi'nin kaldığı yerden devam etmesiydi. Papa, Kardinal Bruno de Segni'yi sefer vaazı vermesi için Papalık elçisi atadı. Bohemond girişime *Iter Hierosolymitanum*⁴⁸ adını verdi. Terim, Latince metinlerde Haçlı Seferi için tam olarak bu hâliyle geçiyordu. Orderic Vitalis bu seferi "Hristiyanların Kudüs için üçüncü yola çıkışları" olarak gördü. 26 Mayıs 1106'da Poitiers'de bir konsil toplandı ve Bruno de Segni, sefer için yapılan çağırısı "Kabir yemini" terimiyle onayladı. Bohemond şöhretinin doruklarındaydı. Ustaca yaptığı propagandayla zirvede kalmayı biliyordu. Kral I. Philippe, kızı Constance'la evlendirerek ona saygısını gösterdi. Evlilik dışı doğan kızı Cécile'i de Tancred'le evlendirdi.

Yazarların aktardığına göre Bohemond sadece Fransa'dan değil, Batı'nın tamamından dev bir ordu topladı. Fakat belirtmek gerekir ki önceki sefere birlik gönderen büyük baronların hiçbiri bu çağrıya cevap vermedi. Adı geçen komutanlar, yani Hugues du Puiset, Reiner le Brun ve Robert de Vieux-Pont lort sınıfından olsalar da yüksek aristokrasi üyesi değillerdi.

Görünüşe göre Bohemond'un girişimine zarar veren etmen, Türklere karşı sefer düzenlerken Bizans'ı yola getirme niyetini gizlememesiydi. Bu biraz rahatsızlık yarattı. Bohemond, kendinden "Hristiyan ordusunun hizmetkârı" olarak bahsettiği Eylül 1106 tarihli mektupta durumu papaya açıkladı. Gecikmenin seferi etkilediğinden yakınlıkla papa ve kardinallerden, yakında toplanacak konsilde sefere çıkmak için acele etmelerini rica etti. II. Urbanus'un kendisinin de sefere çıkma niyetini Bari Konsili'nde ifade ettiğini hatırlattı. II. Paschalis'i, heretikliği yok etmek için aynısını yapmaya teşvik etti (Bu ifade, Eylül 1098'de baronların gönderdiği mektuptaki kelimelerin aynısıydı). Ardından Latinlerin Greklerle ilgili bir dizi şikâyetinden bahsetti: Kutsal Ruh geçit töreni, vaftiz ritüeli, Komünyon ve evli rahipler. Özellikle İmparator Aleksios aleyhine kendi şikâyetlerini sıraladı ve onun Bizans tahtını gasp ettiğini, Haçlıların ve hacıların yoluna her türlü engeli koyduğunu belirterek adalet istedi. Aynı zamanda

48 Kudüs Yürüyüşü. (ç.n.)

papaya, Greklerin sapkınlığını sona erdirmesi için orduyla birlikte Jean Burgundio isimli bir teologu da göndermesi için yalvarıyordu. Öte yandan papanın maiyetinde bulunanlardan bazıları, Bohemond'u bir Hristiyan imparatora karşı silah kullanmakla suçluyorlardı. Bohemond onlara Aleksios tarafından satın alındıklarını söyleyerek saldırdı. Gerçekten de imparator Avrupa'ya, özellikle Monte Cassino'ya elçiler göndermişti. Bohemond'un şikâyetlerinin ardında Bizans yanlısı bir grubun çalışmalarını görebiliriz. II. Paschalis seferin gerekliliğini yadsıyamadı çünkü özellikle Bohemond'un bir şikâyeti (imparatorun Kutsal Topraklara giden hacıların yoluna koyduğu engeller) sağlam temelli duruyordu. Fakat din konusundaki şikâyetlerinden pek rahatsız olmamıştı. Çünkü Bohemond'un teolog götürme önerisini cevapsız bıraktı.

Bohemond'un ordusu Bari'de toplandı ve desteğe gelen çok sayıda gemi sayesinde 9 Ekim 1107'de Avlona'da karaya çıktı. Ardından Epir'in bir kısmını yok etti ve Dıraç'ın (Dyrrachium) büyük limanına ulaşarak şehri kuşattı. Aleksios ise İtalyan şehirlerle irtibata geçmenin yanı sıra şehrin savunmasını da güçlendirerek hazırlık yapmıştı. Kendisi büyük bir ordu (tahminen 60.000 asker) topladığı Selanik'teydi. Ordusunun çoğu, Anadolu'nun Selçuklu sultanının iş birliği sayesinde topladığı paralı Türk askerlerden oluşuyordu. Bohemond büyük şehri abluka altına alırken, imparatorun ordusu şehrin geçitlerini ele geçirdi. Venedik gemileri, kuşatan orduyla İtalya limanları arasındaki iletişimi kesti. Birkaç küçük çarpışmayı kazanmalarına rağmen Haçlı ordusu açlıkla boğuşuyordu. Bohemond, Eylül 1108'de Devol'de imparatorla pazarlık yapmak zorunda kaldı.

René Grousset tarafından "diktat" olarak tanımlanan bu antlaşma, Ralph Lilie'nin dikkatli çalışmasında başka açılardan ele alınıyor. Uzun tartışmalar sonucunda her iki taraf -Bohemond ve imparator- bazı iddialarından vazgeçtiler. Öncelikle 1097 sözleşmesi feshedildi (Aleksios 1104'te hâlâ ona atıfta bulunuyordu). Bohemond Kilikya'dan feragat etti. Antakya, St. Simeon Limanı ve Kara Dağ kendisinde kaldı. Lazkiye'yi ve Tartus gibi güneydeki limanları imparatorluğa bıraktı, zaten buralar Trablus kontunun elindeydi. İmparator, Halep ve civarını (normalde fethetmesi gerekecekti), Urfa'yı ve Til Hamdun'la birlikte Kilikya sınırlarını fief olarak Bohemond'a verdi. Tüm bunlar için Bohemond imparatorun vasalı hâline geldi. Tıpkı Batı'da olduğu gibi bu yeni konumun getirdiği mecburiyetler vardı: Kendisinin bulunduğu savaşlar dışında imparatora askerî destek sağlamalı, Avrupa ve Asya'daki tüm düşmanlarına karşı ona hizmet etmeliydi. (Hatırlarsak Bohemond Taranto ve Bari'nin kontuydu ve İtalya meselelerine dahil olması muhtemeldi.) Eğer önceden imparatorluğa ait bir şehri ele geçirirse, daha fazla bilgi gelene kadar, kendini imparator tarafından görevlendirilmiş sayacaktı. Eğer imparator şehrin tadilatını emrederse, Bohemond vasallarını buna mecbur tut-

mayacaktı. Antakya'dakilerin ve Epir'de kendisine eşlik eden Haçlıların Bizans topraklarından geçme izni istemesi durumunda, yemin etmeleri zorunlu olacaktı.

Bohemond galip miydi yoksa mağlup mu? Kabul edilmelidir ki imparatorun vasalı olarak Antakya'yı elinde tutabilmişti ve Aleksios doğudaki her yerin Bohemond'a ait olmasını planlamıştı. Uymak zorunda olduğu feodal yasalar hiçbir şekilde küçük düşürücü değildi. Kendini imparatorluğun Suriye sınırındaki askerî lideri olarak görebilirdi ve bu, 1097'de hedeflediği *domestikos* makamından pek de farklı değildi. Fakat Normanların Kilikya'da ve Lazkiye kıyısında ele geçirdikleri topraklardan vazgeçmek zorunda kalmıştı. Daha da önemlisi, Tancred'i de buna ikna etmeliydi. Antlaşma şartlarının sonuncusu olarak Antakya'da Grek patriğinin tekrar göreve gelmesi, Bohemond'un imparatorluğa boyun eğdiğini gösterdi. Bu durum ortaya çözülmesi zor kanonik sorular çıkardı. Aleksios için imparatorluğun egemenliği sadece Antakya'da değil, Urfa'da da tanınmıştı. Yeni vasal kısa sürede Halep'i de Bizans nüfuz bölgesine katabilirdi. Bunun bedeli, 1098'den beri Bohemond'u eleştirmesine sebep olan gaspı tanınması ve yıllık 200 altın *livres* gibi yüksek bir ödemeydi. Willermus Tyrensis, Frankların yeniden Bizans topraklarından özgürce geçebildiklerini yazdı.

Antakya prinkepsi, adamlarına kabul ettirmekte zorlanacağı mecburiyetler içeren antlaşmayı onaylayarak içinde bulunduğu zor durumdan kaçmayı mı düşünmüştü? Yoksa "Antakya sorununa" oldukça tatminkâr bir uzlaşma bulduğuna mı inanıyordu? Bunu bilemiyoruz çünkü antlaşmada, Bohemond'un Bizans topraklarından geçirerek Antakya'ya götüreceği Haçlılardan bahsedilmesine rağmen aslında o Puglia'ya gitti ve 6 Mart 1112'de orada öldü. Geride küçük yaştaki oğlunu, II. Bohemond'u bıraktı. Tahminlere göre aldığı mağlubiyetle yıkılınca Suriye'ye dönme fikrinden tümüyle vazgeçmişti. Willermus Tyrensis aksini savundu ve büyük bir filo hazırlarken hastalandığını iddia etti. Zaten 1106 yılı boyunca hastaydı. Belki de 1108 sonuyla 1111 yılı arasındaki hareketsizliğinin sebebi bozulan sağlığıydı.

Bohemond'un İtalya'ya dönüşü, öncülük ettiği Haçlı Seferi'nin sonu olmadı. Ordunun bir bölümü, muhtemelen kara yerine deniz üzerinden Kudüs'e yöneldi. Çok sayıda Haçlı denizaşırı ülkeye yerleşecek, Bohemond'un getirmeyi umduğu takviyeyi sağlayacaktı. En azından ilerleyen yıllarda Frank baronlar arasında bu gruptan çok sayıda komutan gördük: Reiner Brun, Banyas lordu oldu. Robert de Vieux-Pont, Kanlı Meydan Muharebesi'yle sonlanan olaylarda kendini ispatladı. Hugues du Puiset, küçük oğlu Hugues'ü Puglia'da bırakıp doğuya devam etti (Küçük Hugues, 1132'de isyan çıkardı) ve I. Baudouin Yafa'yı ona verdi. Böylece Bohemond'un Haçlı Seferi, mütevazı bir biçimde XII. yüzyıl seferleri arasındaki yerini aldı.

BİZANS İLE SELÇUKLULAR ARASINDAKİ KUZEY FRANK DEVLETLERİ

Eğer 1098-1108 yılları arasında Frank Suriyesi'nin tarihini yönlendiren Bohemond figürüyse, ilerleyen yıllarda bunu yapan Tancred'di. Frank devletlerinin kaderi, sanki Antakya ile Urfa arasındaki bölgede belirleniyor gibiydi. Antakya sorununun çözülmesini erteleyen unsur, prinkeps naibinin Devol Antlaşması'na karşı tavrıydı. Antakya'yı çevreleyen ve Nahr el Kebir'in kuzeyindeki tüm Frank topraklarını içeren bölgede egemenlik kurma iddiası, idarenin Kudüs'e teslimiyle sonuçlandı. Antakya, Harran'dan daha ciddi zarar görmesine karşın varlığını sürdürmeyi başardı.

Bohemond Haçlı Seferi için hazırlık yaparken, Tancred, Halep Türklerine saldırmaya devam etti. Artezya önlerinde Rıdvan'ın ordusuyla karşılaştı ve 20 Nisan 1105'te Tizin Ovası'nda onları püskürttü. Böylece hem Artezya'yı hem de Zerdana ve Sermin'i tekrar ele geçirdi. Ardından surlarla çevrili Epemiye şehri, idarecisinin İsmaililer tarafından öldürülmesi üzerine 11 Eylül 1106'da Tancred'in eline geçti. (İsmaililer, önceleri prinkepslerin yardımıyla daha sonra onlara rağmen Müslüman Suriye'yi ele geçirmeye çalışan aşırı Şiilerdi.) Bizanslılar, Tancred'in Epemiye önlerindeki meşguliyetinden istifade ettiler ve kendilerine direnmeye devam eden Lazkiye'yi kuşattılar. Tancred şehre yürüdü. Lazkiye kapılarını ona açtı. Ayrıca Misis ve Tarsus'u da Aleksios Komnenos'un adamlarından aldı (1108-1109). Böylelikle Bohemond'un Batı'ya gitmesine sebep olan umutsuz durum çoktan tersine dönmüştü.

Aleksios, Devol Antlaşması'na uyması için Norman lidere elçi gönderdi. Tancred uymayı reddedince imparator onun aleyhinde bir ittifak ağı kurmaya girişti. Hatta muhtemelen 1111 başlarında Bağdat'a bile elçi göndererek Sultan Muhammed'in Franklara saldırmasını istedi. Raymond de Saint-Gilles'in Trablus tasarısını gerçekleştirmek için Doğu'ya gelen oğlu Bertrand, Bizans bölgesinin sınırlarına saygı göstereceğine dair söz verdi. Bertrand'ın, Tancred'in beraber Misis'e beraber saldırma teklifini reddetmesi üzerine ikili arasındaki ilişki gerginleşti. Aleksios ise Trablus'un yeni kontunun desteğine bel bağladı. 1111'de Manuel Boutoumites'i elçi olarak Trablus'a gönderdi ve hazinesini oraya emanet etti. Boutoumites I. Baudouin'ı da ikna etmeye çalıştı ama başaramadı. Bu arada Bertrand'ın ölümü, ittifak umudunu suya düşürdü. Aleksios, daha önce düşman olduğu Pisa'yla da pazarlık yapmıştı. Ekim 1111'de yapılan antlaşmayla Pisa imparatorlukta imtiyazlar elde ederken, karşılığında imparatora sadakat ve Bizans topraklarına saldıranlara karşı yardım sözü verdi. İmparator Venedik'e güvenebilirdi; papayla da pazarlık yapmıştı. Fakat bu büyük tasarımın sonunda hiçbir şey olmadı. Tancred 1112 yılı başlarında bir Bizans saldırısıyla yüzleşmesine gerek kalmadan öldü.

Aleksios Komnenos, komşularına dikkatli davranmayan Tancred'e karşı diğer Frank prenslerinin desteğine de güvenebilirdi. Bu saldırgan politikanın altında yatan sebep, 1110'da Kudüs kralına yaptığı beyanda görülebilir. İmparatora göre Urfa ve çevresi Antakya'ya bağlanmalıydı. Çünkü Grek ve Müslüman idareleri zamanında Antakya'nın merkez olduğu bir bölgenin parçasıydı. Aynı iddia Tartus'u da içerebilir ve Trablus Kontluğu'nun kuzeyiyle Kilikya için de genişletilebilirdi. Görüldüğü üzere I. Aleksios'un Devol Antlaşması'nda Bohemond'dan almasını istediği yerler tam olarak bunlardı.

Dahası Tancred ve ondan sonra kuzeni Roger de Salerno, Baudouin de Bourcq'un esareti sırasında Urfa'yı yönetmişlerdi (1104-1108). Bu zengin toprakların eski sahibine iadesi pek de cazip bir fikir değildi. Fakat Tancred'in en çok istediği şey, Baudouin'in kendisini vasalı tayin etmesi, Urfa'yla kontluğu fief olarak vermesiydi. Fakat Baudouin de Bourcq, Urfa topraklarıyla ilgili Kudüs Kralı I. Baudouin'a çoktan bağlılık yemini etmişti. Tancred'in isteği, önceden yapılan bu bağlılık antlaşmasına zıttı ve yasal bir zemini yoktu.

Durum kötüleşti, Baudouin kendi şehrine giremez oldu. Bu yüzden kuzeni Joscelin'le birlikte Tilbaşar'a sığındı. 1108 sonunda iki rakip karşılaştılar ancak mücadele sonuçsuz kaldı. Baudouin müttefik arayışına girdi. Görüştüğü ilk kişi onu serbest bırakan ve esirlerinin değerini takdir eden Müslüman komutan, Musul Atabegi Cavalı'ydi. İkincisi Kaysun ve Raban Lordu Ermeni Kogh Vasil'di. Bu, atabeg tarafından saldırıya uğrayan Halep Emiri Rıdvan ile Tancred'in yakınlaşmasına sebep oldu. Antakya patriğinin araya girmesine rağmen çatışmalar başladı. Tancred, Baudouin'in hatlarını kırdı ve onu Dülük'e sığınmaya zorladı. Âdeti onu kuşatmıştı. Fakat bir kere daha Antakya prinkepsinin boyunduruğuna girmemeye kararlı Urfa Ermenileri, kaleyi güvence altına almaya çalışıyor gibi duruyorlardı. Joscelin ve Baudouin'ın gelişleriyle zarar gören komplo, Ekim 1108'de acımasızca defedildi.

Ertesi sene yeni bir çatışma, bu sefer Trablus'ta patlak verdi. Bertrand de Saint-Gilles, Guillaume Jourdain'den babasının mirasını istiyordu. Guillaume, Tancred'i yardıma çağırdı ve kendini onun vasalı ilan etti. Bunu öğrenen Bertrand, Kral I. Baudouin'a çağrıda bulundu. Kral şiddetle tepki gösterdi ve Guillaume, Tancred, Baudouin de Bourcq ve Joscelin'ı "tüm Kudüs Kilisesi adına" kınadı (Nisan 1109). Burada görülen, Bohemond'un bir zamanlar Patrik Daimbert'e ettiği sadakat yemininin yansıması değildi. Daha ziyade Baudouin'ın, 1110'da Tancred'e hatırlattığı gibi Frankların "kendilerine önderlik edip koruması ve fethi genişletmesi için bir kral seçtiklerinin" göstergesiydi. Her nasılsa I. Baudouin kararını verdi: Tartus'u ve Nahr el-Kebir'in kuzeyindeki toprakları Tancred'in egemenliğinde Guillaume'a bıraktı. 12 Temmuz'da kapılarını açan Trablus, Bertrand'a geçti.

Kral, Antakya naibinin Urfa üzerindeki hak iddialarını çekmesini istedi ve karşılığında Celile Prenslığı'ndeki haklarını iade etti. Antlaşmanın ilk kısmı, Guillaume'un ölümüyle hükmünü hemen kaybetti. Antakya'ya dönerken sahil kasabası Cebele'yi ele geçiren Tancred, durumdan memnun gibiydi. Bir süre sonra Krak des Chevaliers Kalesi'ni alsa da Trablus Kontu Pons'a bırakmak zorunda kaldı. Tartus'un Antakya'ya olan feodal bağı teoride kaldı. Ancak ilerleyen zamanlarda Lazkiye ile Trablus sınırı arasındaki bölge sıkıca Antakya'ya bağlandı. 1114 yılında sahilde kalan tek Müslüman bölgesi el-Merkeb alındı.

Yeni bir dönem başlamak üzereydi: "Karşı-Haçlı Seferleri". René Grousset tarafından kullanılan bu terime itiraz edenler olsa da terim bir gerçekliği ifade ediyordu. Sultanın otoritesi, Kürboğa'nın Antakya önle-rindeki müdahalesinden beri, Suriye'de ilk defa Frank varlığını yok etme amaçlı orduyla görünür oldu. Bu müdahaleyi isteyen, Trablus Kadısı İbn Ammar'dı. 1108'de Bağdat'a gitti ve sultan ile halifenin dikkatini dört yıldır Frank kuşatmasında olan şehre çekti. Sultan ona yardım edecek bir ordu göndereceğine söz vermiş ve ordunun komutasını, Cevali'nin yerine Musul atabegi olarak atanan Mevdud'a vermişti. Aslında Selçuklu sultanı bir taşla iki kuş vurmayı hedefliyordu. Tutuş'un mirası Suriye toprakları, bağımsız emîrlar arasında bölüşülmüştü. Sultan buradaki otoritesini tekrar kurmayı ve Frankların kurduğu devletleri yıkmayı umuyordu. Bu çifte görevi Musul valilerine vermesi, çoğunlukla Türklerden oluşan askerî gücü Suriye'ye getirebilmesi anlamına geliyordu. Bu, Suriye emîrlarının temin edebileceği insandan çok daha fazlası olacaktı.

Sultan, Trablus'un ele geçirildiği haberini alınca Mevdud'a harekete geçmesini emretti. Hilat ve Mardin Artuklu emîrlarının ordularıyla desteklenen Mevdud, Urfa'ya yürüdü ve Nisan-Mayıs 1110'da şehri kuşattı. Baudouin de Bourcq, Joscelin'i kraldan yardım istemesi için Kudüs'e göndermişti. Tancred olduğu yerde kaldı. Trablus kontunun ve Ermeni lortlalarının ordularıyla şişen kraliyet ordusu, Urfa'ya durumun umutsuz olduğu anda ulaştı. Mevdud, Harran'a çekildi. I. Baudouin Tancred'i çağırdı ve Tancred beş yüz şövalyesiyle geldi. Kral Antakya prinkepsini ve Urfa kontunu şikâyetlerinden vazgeçmeye ikna etti fakat Antakya prinkepsi çekimser kaldı.

Ardından iki Baudouin, savunma odaklı yeni bir strateji geliştirdiler: Müstahkem şehirleri kuşatmaya direnecek hâle getirecek ve insanları kırsal alanlardan çekeceklerdi. Fırat'ın doğusunda kalan tüm Hristiyanları nehrin diğer tarafına geçireceklerdi. Fakat Frank ordusu Fırat'ı geçemez Türkler yetiştiler ve silahsız kalabalığı ya öldürdüler ya da köleleştirdiler. Artık Urfa tahrip edilmiş tarlalarla çevriliydi. Bu felaket, Tancred'in gözlerini Frank hâkimiyetini tehdit eden tehlikeye karşı açmış gibiydi.

Antakya'yla yaptığı antlaşmayı bozmanın zamanı geldiğini düşünen Halep Emîri Rıdvan, bölgeyi yağmalamaya başladı. Tancred de Halep topraklarına saldırdı. Frank bölgesinden Asi ötesine, Halep'e uzanan bölgenin geçitlerini tutan Cerep (Athareb) ve Zerdana kalelerini ele geçirdi. Rıdvan antlaşmayı yenilemek için, Ermeni esirlerin azat edilmesi de dâhil Frank liderin tüm isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Şayzar ve Hama emîrleri hemen sadakat yemini ettiler (1111). Bu sefer harekete geçenler Halep'in dinî çevreleriydi. Bağdat'a gönderdikleri heyet hukuki ve dinî çevrelerle temasa geçti. İsyanla karşılaşan sultan ve halife, tüm güçlerini Frankların üzerine sürmeye karar verdiler. Mevdud, İran sınırındaki (Hamadan, Meraga, Erbil) emîrleriyle birlikleriyle güçlenen ordusunu tekrar topladı. Rıdvan, Mevdud'dan yardım istemesine rağmen bu büyük gücün karşısında korkuya kapıldı. Antakya'yla yaptığı antlaşmayı bozamayacağı bahanesiyle Haleplileri ittifakın dışında tuttu. Şam Atabegi Tuğtekin, Mevdud'a Maaret önlerinde katılmıştı ama Mevdud'un niyetleri hakkında çekinceleri vardı. Franklar Urfa'yı ve atabeginin terk ettiği Tilbaşar'ı ellerinde tutuyorlardı. Tüm güçlerini Epemiye'de bir araya getirdiler. Düşman ordusunu uzakta tutmaktan memnundular. Nitekim ordu, çok geçmeden dağıldı.

Mevdud iki yıl sonra, 1113'te, bu sefer Kudüs yakınlarında tekrar ortaya çıktı. I. Baudouin ona saldırmaktan kendini alamadı ve büyük bir yenilgi yaşadı. Neyse ki Antakya ve Trablus'tan gelen ordular günü kurtardı. Ardından kışı Şam'da geçirmeye karar veren Mevdud, büyük camide suikaste uğradı. Müslüman koalisyonu içindeki şüpheleri arttırmak niyetiyle suikasti Tuğtekin'in azmettirdiği düşünüldü. Gerçekten de öyle olduğu 1115 yılında netleşti. Musul'un yeni atabegi Aksungur Porsuk, Antakya, Kudüs ve Trablus Frankları ile Halep, Şam ve Mardin Türklerini kendisine karşı birleşmiş gördü. Halep, kapılarını ona açmayı reddetti. Porsuk, gitmiş gibi görünerek düşman hatlarını kırmayı başardı ve Kefer-tab Kalesi'ne saldırdı. Fakat Antakya Prinkepsi Roger ve Urfa Kontu Baudouin'in ordularının düzenli yürüyüşüyle şaşırان Porsuk, Tell Dânis'te büyük bir mağlubiyet yaşadı (18 Eylül 1115).

Böylelikle Musul atabeglerinin girişimleri direnişle karşılaştı ve Suriye'nin Müslüman idarecileriyle Franklar ortak paydada buluştular. İki taraf arasında oluşan ilginç ortam, Usame bin Münkız'ın anekdotlarına yansdı. Franklar Şayzar'ı ziyaret ediyorlar ve iki tarafın savaşçıları birbirini takdir ediyorlardı. Fakat sultanın bir araya getirdiği orduları püs-kürtmelerine rağmen, Antakya ve Urfa Frankları komşularından dolayı huzur içinde değillerdi. Zira sultan ve temsilcilerinin, Antakya ve Urfa çevresinde huzursuzluk yaratan planları işe yarıyordu.

Antakya Prinkepsi Roger, Halep'in statüsünü protektora⁴⁹ düşürdü. 1114'te Rıdvan'ın oğlu öldüğünden beri şehrin idarecisi yoktu ve bir taht naibi tarafından yönetiliyordu. Naip sadece haraç vermiyor, aynı zamanda Antakya prinkepsinin Mekke'ye giden hacıların geçişini kontrol etmesine de mecburen izin veriyordu. Şehrin yakınlarındaki tüm kaleler, onu Asi'nin karşısındaki topraklardan ayıran Summak Dağı üzerindeki kaleler ve kuzeyindeki Azez Kalesi Frankların elindeydi. Fakat Halep halkı Mardin Artuklu Beyi İlgazi'ye başvurdu. İlgazi, güçlü Türkmen ve Arap birlikleriyle şehri ele geçirdi ve Asi Vadisi'ne indi. Roger, diğer Frank prensleri beklemek yerine savaşa başladı. Kanlı Meydan Savaşı olarak bilinen savaşta ordusu sarılarak yok edildi, kendisi de öldürüldü (28 Haziran 1119). Sadece yüz elli asker kaçabildi. Ertesi gün tüm esirler idam edildi.

Bu felaket prinkepsliği İlgazi'nin merhametine bıraktı ancak o, bu avantajı kullanamadı. Antakya Patriği Bernard de Valence hem kilise çevresinden hem de seküler kesimden tüm Frankları silahlandırdı. Türklerle biat edebilecek yerli Hristiyanları uzaklaştırdı ve II. Baudouin ile Trablus Kontu Pons'u beklerken şehri müdafa pozisyonuna geçirdi. Baudouin ile Pons, acil önlemlerle prinkepsliğin altyapısını tekrar inşa etmek için hayatta kalanları rahatlatıldılar. Ölen şövalyelerin eşlerine, çocuklarının fief haklarına saygı duyulacağı sözünü vererek Asi Vadisi'ne geri döndüler. Tell Dânis'te İlgazi'nin Şamlılarla takviye edilmiş ordusuyla karşılaştılar ve 14 Ağustos'ta onları yendiler.

Asi ötesindeki toprakları koruyan surların tamamen tahkim edilmesi için Kral Baudouin'in ardı ardına 5 girişime teşebbüs etmesi (1119, 1120, 1121, 1122, 1123) ve Antakya'da kalması gerekti. Antakya Prinkepsliği tüm zaferlere ve yenilgilere rağmen toprak bütünlüğünü koruyabilmiş ve Halep'i, şehri ele geçirmeye çalışmadan emniyette tutabilmişti. Musul ve Cezire'den gelecek saldırılara doğrudan maruz kalan Urfa'nın durumuysa endişe vericiydi. Kontluğun Ermeni tebaasının sadakati sarsılmıştı. Mevdud'un saldırıları sırasında, özellikle 1112'de bazıları Urfa'yı çevreleyen kaleleri düşmana teslim etmişti. 1113'te Baudouin de Bourcq nüfusun bir kısmını şehirden sürdü. 1114'te Kogh Vasil'in evlatlık oğlu Vasil Dgha, Atabeg Porsuk'un himayesini kabul etti. Urfa kontu, elindeki kaleleri, özellikle Keysun'u alarak Vasil'i cezalandırdı. Ardından diğer Ermeni lortlardan, yani Bari, Corice ve Gargar idarecilerinden unvanlarını alıp Franklara verdi. Ülkenin tebaası için savaşın ağır mali yükü, artık tolere edemedikleri vergi anlamına geliyordu. 1118'de II. Baudouin'dan sonra tahta çıkan Joscelin de Courtenay, Ermeni tebaası tarafından daha çok seviliyor görünüyordu.

49 Güçlü bir devlet tarafından himaye edilen devlet. (ç.n.)

Joscelin, Artuklu Emîri Balak tarafından Eylül 1122'de yakalandı. II. Baudouin taht naibi oldu fakat 18 Nisan 1123'te Balak'ın eline düştü. İkisi de Harput Kalesi'ne götürüldü. Gücüne güvenen Balak önce Halep'i ele geçirdi, ardından Antakya'ya yöneldi. Bir grup Ermeni'nin Harput'u işgal edip esirleri serbest bıraktığını öğrendiğinde Albara'yı ele geçirdi. Şehri elinde tutmayı umut eden Baudouin, yardım araması için Joscelin'i gönderdi. Joscelin Kudüs'e gitti. Fakat geri döndüğünde Balak Harput'u geri almış, Baudouin hariç esirleri öldürtmüştü. Baudouin, Haziran 1124'te büyük bir fidye karşılığında serbest bırakıldı. Fidye temin edebilmek için küçük kızı Joetta dâhil birkaç kişiyi rehin bırakması gerekti. Kral dönene kadar Suriye'nin kuzeyini savunma sorumluluğunu Joscelin üstlenmek zorunda kaldı. O, Balak'ın yaşadığı zorluklardan istifade ederek ona karşı ayaklanan Menbiçli Müslümanlara destek verdi. Balak şehri kuşatırken öldürüldü.

1107 Haçlı Seferi yarıda kesildiği için Kuzey Frank devletleri kendi başlarına kalmışlardı. Artık tüm Frank devletlerinin lideri olarak tanınan Kudüs kralının yardımı olmadan, 1110-1115 arasında Irak'tan gelen müthiş taarruz dalgalarına dayanmaları mümkün değildi. Bu yeni birlik, Antakya'yı yalnız bırakma niyetindeki Aleksios Komnenos'un Franklar arasındaki rekabeti kızıştırma planını sekteye uğratıyorlardı. Aleksios'un sekteye uğrayan diğer planı da Franklara karşı sultanla yaptığı ittifaktan yararlanmaktı (Sultan, 1111 yılında Bağdat'ta 1111'de çıkan isyanda kutsal savaş konusunda Bizans imparatorundan daha az hevesli olmakla suçlandı). Bilakis Müslümanlar arasındaki ihtilaftan faydalananlar, Doğu'ya yerleşen Haçlılardı. Bazen düşmanlık ettikleri kişilerle arkadaş, hatta yoldaş olmuşlardı. Fakat Halep'teki Selçuklu Hanedanı'nın yok olması yeni bir durumu müjdeliyordu: Artık Halep Emîrliği, Suriye'ye yabancı çok daha güçlü bir gruplaşmanın parçası hâline geliyordu.

On yıl süren savaşlar boyunca yaşanan maddi zayıflık, Kanlı Meydan Savaşı'nda dökülen kan ve Frank şövalyelerinin verdiği kayıplar Frank güçlerini tehlikeli boyutlarda zayıflatmıştı. Liderler sadece bir çözüm gördüler: 1119 felaketinin sonucu olarak yeni bir Haçlı Seferi çağrısı.

KUDÜS KRALLIĞI'NIN ZAHMETLİ İNŞAASI VE II. CALLIXTUS'UN HAÇLI SEFERİ

Urfa Kontluğu ve Antakya Prinkepsliği'nin aksine Kudüs Krallığı ve bazı açılardan Trablus Kontluğu- kuruldukları ilk anda nihai şekillerini almadılar. Godfrey de Bouillon'a çok az sayıda adam bırakılmıştı ve Kudüs'ün alınmasından sonra sadece şehrin kendisi, çevresi, Samarya ve Celile'nin Taberiye Gölü'ne yakın kısmı işgal edilmişti. Yafa haricinde, Frank hâkimiyeti kıyıya uzanmamıştı ve dağlık bölgelerde durum istik-

rarsızdı. Raymond de Saint-Gilles'in müdahalesinin yardımı olsa da tüm Filistin ve Fenike'nin güneyine uzanan bütünüleşik bir yapının oluşması zaman alacaktı.

Öte yandan Kudüs, Irak'tan gelen seferlere daha az açıktı. Mısır sınırsızsa onlarca kilometre uzaktaydı ve zaten büyük ölçüde çöldü. Her şeyden önemlisi, Kutsal Kabir'in Batı'dan akın eden hacıların hedefi olması, bu ülkeyi Haçlı Seferleri'nin parçası olan operasyonların başlıca sahnesi yapıyordu.

Yakın zamanda Christopher Tyerman, XII. yüzyılda (özellikle ilk yarısında, 1147'den önce) "Haçlı Seferleri"nden bahsedilmesinin mümkün olup olmadığını sordu ve terimin, hukuki bir kesinlikle tanımlanması durumunda mümkün olduğu sonucuna vardı. Haçlı Seferi, karşılığında Papalığın endüljans bahsettiği bir girişimdi. Aslında hac, bir yeminin yerine getirilmesiydi ve Kutsal Kabir'e hürmet göstermek için yola çıkmış birinin, bu uğurda savaşmasıyla doğasını kaybetmiyordu. Tipik bir örnek, Kutsal Topraklara ulaştıklarında askerî operasyona katılmayı reddeden İngiliz hacıların, ibadetlerini tamamlayınca kralın hizmetine girmeleriydi (1106). Kudüs, küçük hedefleri olan operasyonlar için bu tarz destekten ara sıra yararlanabiliyordu.

Vezir el-Efdâl hayattayken (1121'de öldürüldü), Kahire yönetimi Filistin'in kaybına razı olmadı. Çünkü Franklar hızla Fâtımûlere ait kıyı şehirlerinin fethine girişmişlerdi. Mayıs 1101'de bir ordu geldi ve Askalan'da kamp kurdu. Eylül'de Remle yönünde yürümeye başladı ve şiddetli bir muharebe sonucu firar etti (7-8 Eylül). Ölenler arasında Gaudemar Carpenel de vardı. 1102'de Remle üzerine yeni bir ordu yürüdü ve I. Baudouin'la çatıştı. I. Baudouin'ın ordusu, 1101 Seferi'nde hayatta kalanlarla takviye edilmişti lakin ordunun geri kalanını beklememişti. Çatışmadan neredeyse sadece kral kaçabildi. Yanındakiler Remle'de kuşatıldılar ve öldürüldüler (19 Mayıs). İki yüz gemiden oluşan bir filo, Celile'den gelen orduyla aynı anda ulaştı ve Yafa Muharebesi (27 Mayıs), Remle mağlubiyetinin sonuçlarını sıfırladı. 1105'te yeni bir saldırı düzenlendi: Mısır ordusu ve filosuna Şam birlikleri de katılmıştı. Baudouin onları yine Remle Ovası'nda yendi (27 Ağustos). 1106'da Askalan, Sur, Sayda ve Beyrut'tan hareket eden birlikler bir grup hacıyı Yafa yakınlarında öldürdüler. Ardından, özellikle Kudüs yolunu korumak için inşa edilen Chastel-Arnoul Kalesi'ne saldırdılar ve muhafızlarını öldürüp kaleyi yıktılar. Mısırlılar, 1107'de el-Halil'e sefer düzenlediler ve 1110'da Kudüs önlerine geldiler. Fakat 1111'de, isyan eden Askalan valisi Frank himayesine girdi. Baudouin ona 300 askerlik garnizon verdi fakat şehrin sakinleri askerleri öldürdü. Mısırlıların, 1113'te Kudüs surlarına kadar ulaşan ve 1115'te Yafa'ya yapılan diğer saldırıları da oldu. Bu saldırılara hedef olmaktan bıkan Baudouin, 216 şövalye ve 400 piyadeyle çölü geçme riskini göze aldı. Bede-

vilerle pazarlık yaptı ve direnişle karşılaşmadan Mısır şehri Farama'yı ele geçirdi (22 Mart 1118). Dönüş yolunda el-Ariş'te, aynı adı taşıyan gölün yakınında öldü.

Fâtımîler, II. Baudouin'in Artuklulara esir düşmesi fırsatını kaçırmadılar. Mayıs 1123'te bir ordu ve bir filo Yafa'yı kuşattı fakat kale muhafızı Eustace Grenier, İbelin önlerinde Fâtımîlerle savaşarak onları kesin bir bozguna uğrattı. Askalan'dan yapılan tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Yine de şehirdeki Fâtımî varlığı, özellikle garnizonun akınlarıyla tehlikeli hâl alan yollar için kalıcı bir tehdit teşkil ediyordu. Franklar Sur'u kuşattıklarından Mısırlı askerler, Kudüs'ün kuzeyindeki Magna Mahumeria'yı (Al-Bira) kuşatmaya cesaret ettiler. Sadece bir kuleye sığınanlar ölümden kaçabildi. Chastel-Arnoul'un inşaaı, ardından yeniden inşaaı hacıların Kudüs ile Yafa arasında maruz kaldığı tehlikenin azalmasına yardımcı oldu. Fakat 1135'ten itibaren Latinler, Askalan garnizonunun erişim alanını sınırlayacak surların inşaaını başlattılar. Surla çevrilecek ilk yer, Hospitalier Tarikatı'na emanet edilen Beyt Cibrin'di. 1141'de Yafa kale muhafızı Balian'a fief olarak verilen İbelin, 1142'de kralın elinde bulunan Tell es-Safi surlarıyla güçlendirildi. Askalan'ın güneyindeki Daron ve Gazze'nin güçlendirilmesi, Askalan'ın düşmesiyle sonuçlanacak yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Daha az önemli birçok kale bu müdafaa sistemini tamamladı.

Askalan'ı etkisiz hâle getirmek, aynı zamanda sahil şehirlerinin işgalini mümkün kılmak demekti. İşgalin hedefi hem karada hem denizde yaptıkları akınlarla yolculara, hacılara ve köylülere zulmeden korsan ve haydutların yuvalarını bozmaktı. Yafa'nın ve ardından Hayfa'nın ele geçirilmesi, krallığa, denize açılan iki nokta kazandırmıştı. Bu açılımı Akdeniz'e doğru büyütmek zaruriydi. Fakat tüm üslerini kullanabilen büyük ve aktif bir Mısır filosu, sahil şehirlerine yapılabilecek herhangi bir operasyonu zorlaştırırdı. Franklar sadece, limanlarında demirli birkaç kadırgadan daha büyük donanma güçleri olduğunda harekete geçebilirlerdi. I. Baudouin, 1103'te Akka'yı donanma desteği olmadan kuşatmaya çalıştığında bunu fark etmişti. Sur, Sayda ve Trablus hemen takviye gönderince Baudouin çekilmek zorunda kalmıştı.

Bu nedenle hacıları taşıyan filolardan istifade etmek ve gemileri deniz ablukasında kullanarak Fâtımî filosunu uzak tutmak gerekiyordu. Bu arada hacılarını tamamlayan yolcular, kralın ve baronlarının ordusuna takviye sağlayabilirlerdi. Mart 1101'de Hayfa'ya, Paskalya zamanında da Kudüs'e ulaşan bir grup Cenovalıyla anlaşılan Baudouin, onların yardımıyla Arsur'a yürüdü. Şehir hemen kapılarını açarak Kayserya'nın uğradığı felaketten kaçabildi. Kayserya'da tam teşekküllü bir kuşatma yapmak gerekmişti. Sonunda bütün şehir harap olmuş ve sakinlerinin çoğu öldürülmüştü (17 Mayıs 1101).

Mart 1104'te kıyı şeridi boyunca ilerleyen yeni bir Cenova filosu, Raymond de Saint-Gilles'in Cebele'yi almasına ve I. Baudouin'ın Akka'ya saldırıp yirmi gün sonra ele geçirmesine yardımcı oldu. Kralın kabul ettiği şartlar (şehir sakinlerinin mallarıyla ayrılabilimleri veya şehirde kalabilmeleri) tam olarak uygulanmadı. Şehirden ayrılanlara Cenovalı denizciler saldırdı. Sayda'yı hedef alan iki girişim, 1106'da İngiltere'den gelen kalabalık bir hacı grubu ve 1108'de İtalyan şehirlerinden gelen denizcilerin varışlarına denk geldi. Fakat operasyon, bir Mısır filosunun müdahale etmesi üzerine başarısız oldu.

Trablus, Toulouse kontunun Hacı Dağı'nda yaptırdığı kaleyle sıkı bir kara ablukasına maruz kalsa da denizden gelen yardımlar sayesinde kuşatmaya uzun yıllar direnebilmişti. Nihayet 1109'da Bertrand de Saint-Gilles, şehre boyun eğdirdi. Aynı Cenova filosu kralın hizmetine girdi. Böylece Beyrut alındı, vali halkını bırakarak firar etti (Mayıs 1110).

Bu sıralarda Norveç'ten kralın kardeşiyle birlikte büyük bir filo geldi ve hacdan sonra Baudouin'ın Sayda'yı almasına yardım etmeyi kabul etti. Norveçliler Mısırlıları o kadar etkilediler ki çatışmaya girmektense şehri teslim ettiler (4 Aralık 1110). Geriye sadece Sur kalmıştı, onun da iç kısım-la bağlantısı Taberiye Lordu Hugues de Saint-Omer'in yaptırdığı Toron Kalesi'yle kesilmişti ve şehir 1105'ten beri ablukadaydı. 1116'da inşa edilen Scandelion Kalesi, şehre güneyden girişi engelliyordu. Fakat buranın idarecisi Şam atabegiyile anlaşmıştı. Onun gönderdiği birliklerle düzenlediği dikkat dağıtıcı saldırılar Frankların çabalarına gölge düşürdü. I. Baudouin, 1111-1112'de kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Mısır da erzak ve asker desteği sağlıyordu. Bundan istifade ederek 1123'te garnizonun Şamlı kumandanını ortadan kaldırdılar. Ancak Fâtımî halifesi, Frank tehdidi karşısında Sur'u Şam atabegine bırakmaya karar verdi.

II. Baudouin esir düşmüştü. Fakat doğ komutasındaki büyük bir Venedik filosu Mayıs 1123'te Suriye'ye ulaştı. Krallığın liderleri Patrik Gormond ve Konstable Guillaume de Bures, uzun tartışmalar sonucu (Yahudiye baronları Askalan'a saldırmak istiyorlardı) doğ ile Sur'un alınması konusunda antlaşma yaptılar. Venedikliler Mısır filosunu tuzağa düşürdüler ve böylece deniz hâkimiyeti Venediklilere geçti. Kuşatma 15 Şubat'tan 7 Temmuz 1124'e kadar sürdü. Askalan'daki Mısırlıların ve Şam Türklerinin yanıltma girişimleri başarısız oldu ve nihayet Sur ele geçirildi. Ordunun komutanları yağmacılığı katı bir şekilde yasakladılar. Tuğtekin, iltica edenleri teslim almak için buraya geldi. İlginç arkadaşlık sahneleri yaşandı. İki tarafın savaşçıları birbirlerinin kamplarını ziyaret ettiler, kuşatanlar ve kuşatma altındakiler birbirlerinin kahramanlıklarını takdir ettiklerini ifade ettiler.

Fâtımîler Fenike'deki son üslerini kaybetmişlerdi. Frank sahillerine baskın düzenleyen filolar göndermeye devam edebiliyorlardı. Nitekim

gelecek kırk yıl boyunca göndermeye devam ettiler. 1125'te yapılan baskının sonucu artık bu girişimlerin riskli olduğunu gösterdi. Mısır gemileri operasyonlarını tüm kıyı boyunca etkili bir şekilde yürütebilseler de içme suyu temin edilecek bir noktaya ihtiyaçları vardı. O sırada Beyrut Frankları saldırdı. O kadar büyük kayıplar verdiler ki Mısırlı komutanlar Mısır'a dönmeden önce Kıbrıs'a çekilmek zorunda kaldılar. Artık Frank denizciliğinin ve kıyıya yakın bölgelerin güvenliği büyük oranda artmıştı.

Görünüşe göre yaratılma sürecinde Kudüs Krallığı net olarak tanımlanmamıştı. "Babil Kralı" ve "Asya Kralı" unvanlarının tek tük kullanılıp, krallığın Mısır veya Şam yönüne genişlediğini işaret ediyor olabilirdi. Nitekim 1104'te Cenovalılarla pazarlığa oturan I. Baudouin, eğer Kahire'yi onların yardımıyla alırsa şehrin üçte birini onlara bırakmaya söz vermişti.

Bu hayaller pratikte hızla bozuldu. Godefroy'un elinde ancak üç yüz şövalye ve iki yüz başka savaşçı vardı. I. Baudouin orduyu güçlendirmek için vasallarına, süvari sayısını ikiye katlamalarını emretti ama bu tedbirin işe yaramasını sağlayacak kadar savaş atı yoktu (1101). Yeni gelenler orduya kademeli olarak katılıyorlardı. Frank fethinin ilk aylarında, Taberiye Gölü'nden Ölü Deniz'e uzanan bölge, Suriye nüfusundan gelen takviyeye rağmen çok az kişiyle elde tutuluyordu. İlk iki Baudouin'in öncelikli politikaları, direnç merkezlerini sindirip sınırları güvenceye alarak işgal edilen bölgeleri birleştirmektir. Bu sırada, sınırların ötesindeki verimli toprakları ve yolları kontrol etme ihtimalini de göz önünde tutuyorlardı. Zira genellikle nakde sıkışık bir prens için topraklar ve yollar zenginlik kaynağıydı. Örneğin 1108'de Kral Baudouin, Mısır'dan gelip Şam, Sur ve Beyrut'a giden kendi hâlinde bir kervanın geçişini haber aldı. Kervan Ürdün Nehri'ni geçerken, Baudouin ve altmış şövalyesi sürpriz bir saldırıyla kervancıları esir aldı ve tüm kervana (şeker yüklü on bir, biber ve baharat yüklü dört, yağ ve bal yüklü on yedi deveye) el koydu. Olayı anlatan Albericus Aquensis "Haçlıların ülkesinin zenginleştiğini" yazdı. Buna göre kral tarafından yönetilen operasyonlar oldukça sınırlıydı. Bir ihtimal bu operasyon, tüccarların Frank işgalindeki bölgeden geçerken ücret ödeme zorlanması için (bu kervan kaçınmaya çalışmıştı) yapılmıştı.

Şüphesiz ganimetin cazibesi ve bir siyasi düzen empoze etme arzusu, başka operasyonlarda da bir araya geldi ve bu operasyonlar, kurbanı göçebe kabileler olan yağma faaliyetlerine dönüştü. Albericus Aquensis, kralın hayvan sürülerine ve insanlara el koyduğu birçok yağmadan bahsetmişti. Bu seferlerin birinde Baudouin, bir Arap kabile reisinin hamile eşine insanlık gösterince onun minnetini kazandı. Nitekim Remle yenilgisinden sonra Baudouin'in esir düşmekten kurtulması bu kabile reisinin uyarısı sayesinde oldu. 1119'da Joscelin de Courtenay başka bir kabileyi ele geçirmeye çalıştığında işler oldukça ters gitti ve Joscelin çok sayıda şövalyesini kaybetti. Araplar, misilleme yapılmasını hemen önlemek için

kan parası ödemeyi teklif ettiler. Ayrıca göçebe hayatlarını huzur içinde sürdürmelerine izin verilmesi için vergi ödemeyi kabul ettiler.

Bu yolları kontrol etme arzusu, I. Baudouin'ın Transüdü'n ve Arabistan ilgisinin sebeplerinden biriydi. 1115'te Arabistan'da inşa ettirdiği Montréal Kalesi ona Musa Vadisi üzerinde hâkimiyet sağladı. 1116'da Kızıl Deniz'e ulaştı ve Aila Kalesi'ni (günümüzde Elyat şehri) inşa ettirdi.

Burada, Dukak yönetimindeki Şam yönetimi ve Atabeg Tuğtekin'le ihtilafa düştü. Onlar da kendi aralarında doğu sınırı boyunca karşı karşıya geliyorlardı. Operasyonlar çoğunlukla yağma akınları şeklinde yapılıyor, bazen felaketle sonuçlanıyordu. Taberiye'nin iki lordu, Hugues de Saint-Omer ve Gervais de Bazoches hayatlarını böyle kaybettiler. Tartışmalı bölgelerin hasatlarının paylaşımı etrafında bir sistem gelişti: Kudüs kralı veya vasalları Sawad, Jerash ve Jaulan (Golan) topraklarının gelirinden üçte bir pay alacaktı. Şamlılar diğer üçte birini, köylüler de kalanı alacaklardı. Trablus kontları aynısını Bekâa'da ve kuzeyde, Humus ve Hama emîrleriyle anlaştıkları Asi Vadisi'nde uyguladılar. Fakat gelirin tamamına el koyma arzusu güçlü olduğu için I. Baudouin, Taberiye Gölü'nün doğusuna Al Kalesi'ni yaptırdı. Bu kale 1105'te Tuğtekin tarafından yıkıldı. 1119'da II. Baudouin aynı yerin yakınında Habis Jaldak Kalesi'ni (Sawad Mağarası) yaptırdı.

Şam atabeginin yönetimine bırakılan bölgede nüfuzlarını dayanıklı kılmak isteyen Franklar, Lübnan dağ geçitlerini kontrol etmeye çalıştılar. Trablus kontları, Tuğtekin'in 1109'da Şamlılara verdiği ve Bekâa'ya yapılan akınların çıkış noktası olan Moinetre ve Gibelcar kalelerini Şam'ın elinden aldılar. Daha kuzeydeki Rafaniyah'ı 1116'da aldılar. 1126'da kaybetseler de tekrar ele geçirdiler. Ayrıca Humus Ovası'na erişim sağlayan Ruban'ı da aldılar. O noktada Tuğtekin ani bir hamle yaptı. Kendisinin ve oğlunun Beyrut ve Sayda karşısındaki dağlara yerleştirdiği savaşçı kabileleri çağırdı. Bu kabileler Lübnan'ın bu kısmına özgü beraber yaşama sisteminde kendilerine yer bulmuşlardı. Aynı şeyi Ölü Deniz'in güneyinde de yapmaya çalıştı ama Baudouin, bir Melkit rahibini görevlendirerek Türkmenleri korkuttu ve geri çekilmelerini sağladı (1107).

Husumet dönemleri ve bir tarafın ya da diğerinin iyi kötü sadık kaldığı ateşkes dönemleri birbirini takip etti. Frank-Şam ilişkileri gücün dengelemesine şahit oldu. İlişkiler ayrıca genel durumdan da etkileniyordu. 1113'te Tuğtekin ve Mevdud, Frankların karşısına, Taberiye Gölü'nün güneyine yerleştiler ve I. Baudouin'ın aceleci davranışı ona Sinn al-Nabra yenilgisine mâl oldu. Böylece Müslümanlar, yerli köylülerin yardımıyla Samarya'yı tahrip edip Nablus'u yağmalayabildiler. Olaylar Antakya ve Trablus'tan ordular gelene kadar devam etti. Mevdud'un öldürülmesi, Şam valisini Franklarla ittifak yapmaya itti (1115). Fakat I. Baudouin'ın ölümünden sonra ardılı antlaşmayı yenilemek istediğinde, atabeg hasat

payından vazgeçmesini istedi. Taberiye'ye saldırıp yağmaladı ve Frankların misillemesine yol açtı. II. Baudouin Dera bölgesini talan etti ve Sawad Mağarası'nın surlarını güçlendirdi. Yine de sınır aynı kaldı.

Krallığın içinde güvenlik hâlâ bir sorundu. Haydutlar belirli yerlerde saklanıp yolculara, hacılara, hatta köylere baskın yapıyorlardı. 1103'te Atlit yakınlarında, saklandıkları yerlere yapılan bir saldırı sırasında I. Baudouin ağır yaralanmıştı. 1125'te II. Baudouin, yöre halkını vergi ödemeye zorlamak için Beyrut'un iç kesiminde Mont Glavien Kalesi'ni yaptırdı. Frank tahakkümü oldukça zayıftı ve savaş alanındaki herhangi bir mağlubiyetin merhametine kalmış durumdaydı. Bu, endişeye sebep oldu. Muhtemelen 1120'de Patrik Gormond de Picquigny'in Compostela başpiskoposuna yazdığı mektup, baronların ve piskoposların ilahi merhameti nasıl edineceklerini tartıştıkları "Nablus Konsili" ön sözüne benzer kısımlar içeriyordu. Gormond, çekirge istilasıyla ciddileşen bir dizi kötü hasattan şikâyet ettikten sonra şunları yazdı:

Düşman saldırıları hakkında ne söyleyebilirim? Sarazenler bizi dört bir yandan kuşattı. Doğuda Babil (Bağdat?), batıda Askalan, kıyıda Sur, kuzeyde Şam. Her gün işgale uğruyor, öldürülüyor, yakalanıyor, idam ediliyor, vahşi hayvanlara ve kuşlara atılıyor. Sırada ne var? İsa aşkına, kutsal şehir Kudüs'ü, Tanrı'nın hağını ve İsa'nın Kutsal Mezarı'nı terk etmeden önce ölmeye hazırız. Bu yüzden böylesi sıkıntıda... yardımımıza gelin... Sayıları az olan şövalyelerimizin emsalsiz gayretinin kalbinizin derinlerine dokunmasına izin verin. Piyadelerin çilesi hakkında ne demeliyim? Kudüs'ün kulelerine, surlarına, yeraltı mağaralarına kapanmış durumdalar... Hiç kimse yanında silahlı muhafızlar olmadan Kudüs ya da başka bir şehrin surlarından bir mil öteye gitmeye cesaret edemiyor... Gelip İsa'nın ordusuna katılmaya ve bize süratle yardım getirmeye çabalayın. Veyahut kendiniz gelemiyorsanız her kimi gönderebiliyorsanız gönderin.

Patriğin mektubunda bir başka mektuptan daha yansımalar vardı: Kral II. Baudouin ve Frank devletlerinin piskoposları ve baronlarının Kanlı Meydan Savaşı'ndan sonra papaya yazdıkları mektup. Baudouin sadece Halep'ten gelecek tehlikeden değil, aynı zamanda Mısır ve Şam'dan gelecek tehlikelerden de bahsetmişti. Biliyoruz ki kralın ve iki piskoposun mektupları II. Callixtus'a ve Venedik doğuna iletilmişti. Kuvvetle muhtemel, Batı'daki başka kişiler de aynı çağırışı aldılar.

Papanın cevabı tatminkârdı. Patrik Gormond için "Kudüs evsahipliği" kavramı çok kişiyi görevlendirmesine izin veriyordu. Venedik doğu da o sırada Romanya'da⁵⁰ bulunan gemileri Nisan 1121 için Venedik'e geri çağırırdı. II. Callixtus'un Haçlı Seferi için yayınladığı buyruğun tarihi bi-

50 Romanya ile kastedilen yer, Roma ülkesi (*Romania*) olarak da bilinen Bizans İmparatorluğu topraklarıdır. (ç.n.)

linmiyor. Ancak İspanya Hristiyanlarına yardıma gidenlere “Doğu’daki kilisenin koruyucularına verilenlerle aynı affın verileceğini” bildirdiği mektupta bu buyruktan bahsetti. Doğu’daki Haçlılara bağışlanan bu endüljans ilk olarak Lateran Konsili’nde onaylandı (27 Mart 1123) ve henüz yola çıkmayanlar, 1124 Paskalyası’ndan önce çıkmaları için ihtar edildiler.

Bilinen tek cevap Venedik’ten geldi: Büyük bir filo hazırlandı. Gemiler 1122 yazında yelken açtılar ancak Bizans ile Venedik arasındaki sürtüşme nedeniyle Korfu Adası’nın başkentini kuşattıkları için yolda oyalandılar. Filo Sur kuşatmasına katılmak üzere 1123’te kıyıya ulaştı. Yola çıkan başka Haçlılar da olmasına rağmen onların varışları kaydedilmemişti. Böylece 1123-1124 Haçlı Seferi, tarihçiler arasında “Venedik Haçlı Seferi” olarak bilindi. Foulques d’Anjou’nun 1120-1121’de yüz şövalyeyle gelip Kutsal Topraklar’da bir yıl kalması papanın çağrısına yanıt olabiliyordu. Belki de Cenovalıların 1104’te Kayserya’yı ele geçirdikleri sefer, “Cenova Haçlı Seferi” adını hak ediyordu. Çok sayıda Cenova sakini sefere katılmış ve Franklarla yaptıkları iş birliği sonucunda fethedilen şehirlerde büyük avantajlar edinmişlerdi. Aynısını 1123’te Venedikliler de yaptı. Onları heveslendirmek için papanın özel bir endüljans bağışlamasına gerek yoktu. II. Urbanus’un mektupları, günahların papa tarafından affedileceğinden emin olmaları için katılımcılara yetmişti. Muhtemelen aynısı 1110’da gelen büyük Norveç seferi için de geçerliydi. Gemiler hacı taşıyordu ama onların toplu “seyahatleri” ülke çapında yürütülen bir operasyonun sonucuydu. Kuzeyliler, herhâlde kendilerini II. Urbanus’un endüljansına layık görerek Kutsal Kabir’in hizmetine girmişlerdi. Belki aynısı, bazen yakından geçen İspanyol veya Portekizli liderlerin hizmetine giren İngiliz hacı grupları için de geçerliydi.

Hacılar her zaman organize filolar hâlinde yola çıkmadılar. Yer yer bazı şövalye gruplarının Kudüs’e beraber seyahat etmek üzere aynı anda ayrıldıklarını görüyoruz. Örneğin 1118’de Forez ve Brionnais sınırlarında Hugues Damas isimli ünlü bir baron, *iter Hierosolymitanum’a* (Kudüs Yürüyüşü’ne) çıktı. Damas isimli önemli bir ailenin başı olan Hugues, Semur lortunun kardeşi ve birçok önemli kalenin lortuydu. Bölgede yaşayan birçok küçük lort, onunla birlikte yolculuk etmek için bazı mallarını Marcigny Manastırı’na verip karşılığında para ve at aldılar. Kutsal Topraklara varıp hacılarını tamamlayınca da Kudüs Franklarının hizmetine girdiler.

Kısacası Haçlı Seferi’yle hac yolculuğunu birbirinden ayırmak imkânsızdı. Denizaşırı Franklar, Batı’daki kardeşlerinden kısıtlı fakat önemli yardımlar aldılar ve gelenlerin bazıları Doğu’da kalmayı başardı. Fakat hacıları çeken Kudüs’tü. II. Callixtus’un seferini kapsayan önemli yıllarda tüm Frank devletlerinden sorumlu kişi Kudüs kralıydı. Görünüşe göre asıl tehlike Urfa ve Antakya sınırlarındaydı. Lakin bir Venedik filosofunun

oralarda faydalı olması zordu ve Venedikli Haçlıların Kudüs Krallığı'nın hizmetine girmesi krallığın yararınaydı.

IOANNIS KOMNENOS VE ZENGÎ ARASINDAKİ FRANK SURİYESİ: URFA'NIN DÜŞÜŞÜ

Sur'un alınmasından sonra II. Baudouin'ın serbest bırakılması, Doğu'daki Latin devletlerini kısa süreliğine zirveye taşıdı. Kral II. Baudouin, Antakya Prinkepsliği'ni Bohemond'un oğluna vekâleten yönetiyordu, dolayısıyla elden çıkaramazdı. Buna dayanarak Antakya patriği, kralı esiri olduğu Artuklu emîrine verdiği sözlerden vazgeçmeye ikna etti. Dahası Baudouin, Halep'te gözü olan Dubais isimli bir Arap emîriyle anlaştı. Arından Müslüman müttefikleriyle şehri kuşattı. Artuklu emîri tarafından terk edilen Halep sakinleri, Musul Atabegi Porsuk'tan yardım istediler. Porsuk kuşatmayı püskürttü ama mevcut tüm Frank kuvvetlerinden oluşan ordunun başındaki Baudouin, Porsuk'u Hasart'ta büyük bir yenilgiye uğrattı. Cerep ve Zerdana dâhil Halep'e en yakın şehirleri tekrar ele geçirdi (1125). Kudüs'e dönerken Tuğtekin'e saldırdı ve Şam'ın içlerine baskın yaparak düşman askerlerini dağıttı (1126).

II. Bohemond'un Antakya'ya ulaşması (Ekim 1125), kralın üzerindeki prinkepsliği müdafaa etme zorunluluğunu ortadan kaldırdı. Artık kendini krallığına adayabilirdi. Bu arada Bohemond, Kefertab'ı geri aldı ve Halep'i ele geçirmek için Porsuk'un öldürülmesinden faydalanmaya çalıştı.

Kralın aklında Şam'ı fethetme projesi vardı ve bu amaçla Batı'daki prenslerden destek istedi. Bu prenslerin başında, yeni Templier Şövalyeleri bulmak için seyahat eden Hugues de Payns vardı. Kralın çağrısına ciddi sayıda Haçlı cevap verdi. Baudouin, Şam yakınlarına ulaşacak kadar büyük bir ordu toplayabildi. Fakat Mercü'l-Saffar düzlüğünde yaşadığı büyük yenilgi, Şam'ı kuşatmadan çekilmesine sebep oldu (5 Aralık 1129). Yine de kral, Tuğtekin'in ölümüyle yaşanan sıkıntılardan faydalanmayı başardı. Şam halkı, eski Atabeg Tuğtekin'in güvendiği İsmailileri öldürdü. Liderleri İsmail, Hermon Dağı'nın eteklerindeki Banyas Kalesi'ni krala teslim etti. Yani sonraki tarihçilerin iddia ettiği gibi Franklar şehri almak için İsmaililerle entrika çevirmemişlerdi. Banyas'ın alınmasıyla Şam yolu açıldı.

Diğer taraftan Suriye'nin kuzeyinde durum kötüleşiyordu. II. Bohemond ile Joscelin de Courtenay arasında sorun vardı ve kral araya girmek zorunda kalmıştı. Antakya prinkepsi, Kilikya'da Danişmendlilerle girdiği muharebede öldürüldü (Şubat 1130). Kral mecburen Antakya'ya döndü ve Bohemond'la evlendirdiği öz kızı Alice'in, kendi gücünü idame için Musul'un yeni atabegi Zengî'den yardım istediğini öğrendi.

Bohemond'un tam vaktinde bozmayı başardığı bu entrika, aslında Zengî'nin yürüttüğü bir projenin ilk adımları olması hasebiyle çok daha tehlikeliydi. Bu hırslı atabeg, sultanın onayıyla tüm Suriye'yi birleştirip tek bir komuta altında kendi yönetimine almayı planlıyordu. 1128'de zorluk çekmeden Halep'i aldı ve Franklara karşı başlarda sınırlı husumetlere girişti. Aynı zamanda, Şam Atabegliği'nin zararına olacak şekilde Hama'da da otoritesini hissettirdi. Şam'da Tuğtekin'i takiben oğlu Tacülmülk Böri başa geçmişti. Gelecekte Şam Atabegliği, Zengî'ye ve onun Franklara karşı ittifak önerilerine güvenmeyecekti.

Frank-Şam ilişkileri antlaşma ve çatışma arasında gidip geldi. 1132'de Böri, Banyas'ı Kral Foulques'tan aldı. 1133'teyse Ürdün Nehri'nin batısındaki tepelerde bulunan Tyron Mağarası'nı Franklarla iyi ilişkiler içindeki bir Arap şeyhinden aldı. Fakat Zengî'nin hırsları daha büyük boyutlara ulaşip doğrudan Şam'ı etkileyince, Atabeg Muineddin Üner Franklarla anlaşmaya gitti. Foulques'tan aldığı yardım karşılığında kralın Tyron Mağarası'nı ve Banyas'ı geri almasına yardım etti. Şam'ı tehdit eden Zengî'nin ordularına karşı kralın ve atabegin ordularının iş birliği içinde olması gerekiyordu (1139). Bu sebeple varılan Frank-Şam antlaşması, uzun yıllar boyunca Zengî'yi kontrol altında tuttu.

Bununla birlikte Şamlılar, Trablus Kontluğu'nun ciddi ölçüde zayıflamasına neden oldular. Atabeg Böri'nin oğlu adına yönetimde bulunan Emîr Bazwaj, Lübnan Dağları boyunca Trablus yakınlarına kadar saldırı düzenledi. Kont Pons hızla şövalyelerini ve şehirlileri toplasa da yenilgi-den kaçamadı ve ordusu yok edildi. Müslümanların tanıyamadığı Trablus piskoposu, fidye karşılığında serbest bırakıldı. Pons dağlara sığındı ama Suriyeli Hristiyanlar tarafından Bazwaj'a teslim edildi. Zaten muharebeden önce de düşmana rehberlik yapmakla suçlanmışlardı (Mart-Nisan 1137). Misilleme yapma amacı güden genç kont II. Raymond, sanıkları idam edilmeleri için Trablus'a getirtti. Fakat çok adam kaybetmişti ve en zengin ovası perişan olmuştu.

İki yıl öncesinde Zengî, Antakya karşısında yürüttüğü seferde Halep'i çevreleyen kaleleri, yani Cerep, Zerdana, Maaret ve Kefertab'ı Antakyalılardan almıştı (1135). Humus'u egemenliğine alamasa da Şayzar emîrlerini kendi otoritesini tanımaya zorlamıştı. Ayrıca Hama üzerinden Trablus Kontluğu'nun komşusu olmuştu. Birkaç yıl önce Rafaniya'yı Asi Vadisi yönünden koruma amacıyla yapılan Montferrand Kalesi'ne saldırmak için kontluğun zayıflığından istifade etti. Kont, Kral Foulques'tan yardım istedi ama Montferrand'a ilerlerken ikisi de gafil avlandılar. II. Raymond esir düştü, ordunun büyük kısmı yok edildi ve kral, baronlarıyla birlikte kuşatılan kaleye sığınabildi. Bunu duyan kuzey prensleri kralın yardımına koştular. Kudüs patriği de büyük bir ordu topladı. Bu güçlerle karşılaşan Zengî, imparatorun gelmesinden de korktuğu için pazarlık yapmayı

tercih etti. Esirleri azat etti, kralın ve adamlarının Montferrand'ı terk etmesine izin verdi. Ardından kaleyi ve Rafaniya'yı işgal etti (1137 yazı). Emîr Bazwaj, Nablus'u yağmalamak için bu olaylardan faydalandı. Fakat Humus ile Hama arasında Asi Vadisi'ne hâkim iki kalenin kaybı kesindi.

Pek çok şövalyenin kaybedilmesi sebebiyle zayıflayan kontluk, artık tüm sınırlarını korumaktan acizdi. Üstelik Kont Pons'un düşmana teslim edilmesi ihaneti, Hristiyan tebaanın sadakatının bittiği korkusunu yaratmıştı. Böylece II. Raymond 1142 veya 1144'te, Humus Geçiti'ne ve Nahr el-Kebir Vadisi'ne hâkim kaleleri Hospitalier Tarikatı'na bıraktı. Lacum (Telkele), Felicium ve Crat (sonradan Krak des Chevaliers oldu) kalelerine ek olarak, Rafaniya'daki haklarını ve yakınlardaki toprakları da Hospitalier Şövalyeleri'ne bıraktı. Crat lortuna, telafi olarak surla çevrilmiş bir mağara verildi. Bu mağara bir ihtimal, Bsharri yakınında David'in Mağarası olarak bilinen ve hain bir *reis*in liderliğindeki lortluğun merkeziydi.

Kontluğun savunma sistemi yeni durum karşısında yeniden düzenleniyordu. Bunu yaparken öncelikli amaç savunmayı sağlamlaştırmaktı. Kudüs Krallığı'ndaysa Frank hâkimiyetini bir yandan zengin Marj Ayun Vadisi'nde, diğer yandan uzun zamandır hasat paylaşımı konusunun hedefinde olan Transürdün üzerinde pekiştirme çalışmaları vardı. Bu kapsamda, Sayda'nın iç kısmında Litani Vadisi'ne hâkim Beaufort Kalesi (1139) ve Ölü Deniz'in doğusunda Kerak Kalesi (1142) inşa edildi.

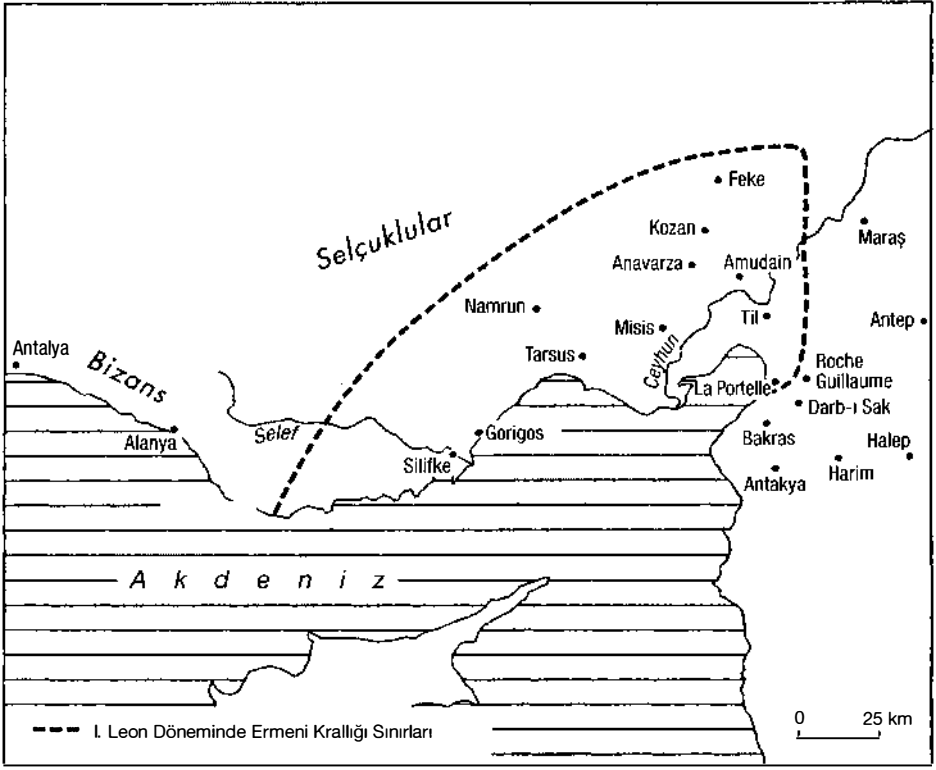
Bu yeniden düzenleme, yeni bir unsurun ortaya çıkışıyla aynı zamana denk geldi: Trablus Kontluğu'yla Antakya Prinkepsliği'ni ayıran Haşhaşi idaresi. Bu itikat, daha önce Şam ve Halep'te gücü ele geçirme çabalarında başarısız olmuştu ve Banyas'ta barınamamıştı. Fakat II. Bohemond'un ölümünden sonra Antakya Prinkepsliği'nin zayıflaması nedeniyle ve belki de tepki vermeyen Frankların üstü kapalı onayıyla 1130'dan sonra Kadmus Kalesi ve çevresindeki diğer kaleleri bir Müslüman emîrden aldılar. Khariba'yı Franklardan ve ardından Masyaf'ı Şayzar Münkızlarından aldılar. Franklarla yapılan yıllık haraç ödeme antlaşması ve belirli köylerden gelecek kiralar, Haşhaşileri o cenahtan gelecek herhangi bir harekete karşı güvenceye aldı. Suikast tehdidiyle korkuttukları Müslüman hükümdarlardan da bir saldırı olmazdı (Kont II. Raymond, kilise çıkışında Haşhaşilerin kurbanı olmuştu). Bu yeni idare, bütün Frank-Müslüman sınırını etkisiz hâle getirdi.

Kısa vadede en önemli gelişme, Bizans gücünün Suriye'nin kuzeyinde yeniden canlanmasıydı. II. Bohemond'un kızı Constance'la evlenen Raymond de Poitiers, Antakya'nın yeni prinkepsi olmuştu. Bu evlilik, prinkepslikte hak iddia eden Sicilya Kralı II. Roger'ın ve Bohemond'un dul eşi Alice'in tüm çabalarına rağmen gerçekleşmişti (1136). O sırada Urfa'da II. Joscelin, babası I. Joscelin'dan sonra tahta geçmişti. Raymond ile Joscelin arasındaki tartışmalar, Rupenyen Ermeni Baronluğu'nun yarattığı

zorluklara ekleniyordu. Antakya'nın hak iddiasına rağmen, Rupenyamlar, Toroslar'daki kaleleri üzerinden Sis ve Anazarbus dâhil Kilikya'nın büyük kısmını ele geçirmişlerdi. Hatta Raymond de Poitiers, toprakları Danişmendliler tarafından işgal edilirken Ermeni lider I. Leo'yu hapse attırmıştı. Bu çatışmalar, İmparator Ioannis Komnenos'un tasarılarına katkı sağlıyordu. Zira Ioannis, babası Aleksios'un planlarını uygulamaya ve imparatorluğun Suriye sınırı üzerindeki otoritesini tekrar kurmaya kararlıydı. Raymond, Joscelin ve Leo, Ioannis'in gelişinden hemen önce anlaşmazlıklarını çözecek zaman bulabilseler de ona karşı koyamadılar.

Aleksios Komnenos, Devol Antlaşması'nın uygulanması sorununa bir çözüm bulmak için Roger'la müzakereler yapmış, elçisi Ravendinos, Kanlı Meydan Savaşı'nda bulunmuştu. Ayrıca Prenses Alice dulken, Ioannis Komnenos'un oğullarından biriyle evlenmeyi düşünmüştü. Bu, Foulques'un 1132 civarında Alice ve müttefiki Kont Pons'a karşı yürüttüğü mücadeleyi açıklamaya yardımcı olabilir.

Fakat imparator, 1137'de bir ordu topladı ve Silifke'den başlayarak prinkepsliğe ait Kilikya topraklarını, yani Tarsus, Adana ve Misis'i işgal etti. Latin piskoposları Grek piskoposlarla değiştirerek bu şehirlerin imparatorluğa yeniden dâhil ettiğinin sinyalini verdi. Ardından Ermeni Leo'nun topraklarının bir kısmına girdi. Aynı yılın ağustos ayında Antakya'ya ulaştı ve kuşatma makineleriyle şehir surlarını dövmeye başladı. Raymond de Poitiers konuşarak meseleyi çözmeye çalıştı ve artık Devol Antlaşması'na pek de benzemeyen şartlarda müzakereye girdi. Ioannis Komnenos ondan bağlılık yemini aldı ve Antakya'yı verasetle geçen fief olarak ona bıraktı. Fakat bu arada, ondan Halep, Şayzar, Hama ve Humus fetihleriyle oluşacak bir fief oluşturmalarını bekliyordu. Raymond, imparatorun ve ordusunun Antakya'ya serbestçe girmesine izin verdi. Bu feodal kanunda "yeminli ve iade edilebilir" olarak biliniyordu ve lord kendi savaşları için vasalının kalesine ihtiyaç duyarsa, vasalın kaleyi teslim etme zorunluluğunu gösteriyordu. Görünüşe göre Urfa ve Trablus kontları da kendilerini imparatorun vasalı olarak ilan etmişlerdi.

Harita 9: Antakya Prinkepsliği'nin Kuzey Sınırı.

İmparator Halep önlerinde bir güç gösterisi yaptıktan ve Cereb ile Kefertab'ı tekrar ele geçirdikten sonra ilkbaharda Şayzar'ı kuşattı. O sırada Joscelin ve Raymond da ona eşlik ettiler. Şehir direnmeye devam etti. Willermus Tyrensis'in naklettiğine göre (Grek kaynakları bunu doğrulamaz) iki Frank prens imparatora yardım edemedi. Sonunda Ioannis, emîrin haraç ödemesi şartıyla kuşatmayı kaldırdı ve Antakya'ya döndü. Daha sonraki operasyonları düşünerek Raymond'dan şehri teslim etme şartını yerine getirmesini istedi. Urfalı Joscelin, prensin vasallarının onayını almak gerektiğine işaret etti. Bu, Bizans egemenliğine girmeye karşı gelen Antakya sakinlerini ayaklandırmak için ona zaman kazandırdı. Konstantinopolis'e çağrılan imparator, Ermeni Leo'yu esir olarak yanına aldı ve Antakya'yı terk etti.

Ioannis Komnenos 1142'de harekâtını tekrarladı ama bu sefer Tilbaşar üzerine yürüyerek başladı ve Joscelin'i esirleri bırakmaya zorladı. 15 Eylül'de Bakras'a ulaşarak Raymond'dan Antakya'nın iç kalesini ve dış surlarını teslim etmesini istedi. Prinkepsliğin baronları, Antakya'nın asıl vârisinin Prenses Constance olduğu ve kocasının onu haklarından edeme-

yeceği gerekçesiyle buna karşı çıktılar. İmparator ayrıca Foulques'un kendisi ve ordusu için Kudüs'e hac izni vermesini istedi. Foulques bu isteği kabul etse de krallığın kaynaklarını idareli kullanmak için ordunun 10.000 askerle sınırlandırılmasını istedi. Ioannis bu şartı kabul etmedi.

Bu sıralarda imparator atından düşerek öldü ve ordusu geri çekildi. Amacı muhtemelen Antakya'yı tekrar topraklarına katmak, Kilikya, Kıbrıs ve Antalya'yla birlikte o bölgeyi en küçük oğlu Manuel'e tahsis etmekte. Fakat daha büyük iki oğlunun ölümü üzerine Manuel imparatorun varisi oldu. Latin fieflerle çevrili bir Bizans tahkimatının yaratılmasını sağlayacak bu plan da önemini kaybetti. Antakya sorunu çözümsüz kaldı ama Franklar Kilikya'yı kaybettiler. Tarsus ve Misis başpiskoposlarının sürülmesi de odağı dinî muhalefete çevirdi. Muhtemelen bu yüzden Papa II. Innocentius 28 Mart 1138 tarihli mektubunda ayrılıkçı "Rum kralının" bu tacizini protesto etti ve Latin askerlerin ona yaptığı sadakat yeminlerini feshetmekle tehdit etti.

Atabeg Zengî, 1135'te kazandığı toprakları kısmen kaybetmesine yol açan bu girişime müdahale etmekten kaçınmıştı. İmparatorla konuşmuş ve daha önce aldığı toprakları tekrar işgal etmişti. Ancak bu süreçte asıl hedefi Şam'ı ele geçirmekti. Şayzar'ı kuşatan Franklar ve Bizanslıların karşısında bir gözetleme karakoluna sahip olmaktan memnundu. Bu arada Şamlıların Humus'tan vazgeçmelerini sağladı (1138). 1139'da Şam'ı şaşırtmaya çalıştı ve Baalbek'i ele geçirip garnizonu öldürdü. Bu hareket Şam halkını uzaklaştırarak Üner'i, Frankların kollarına attı. Daha önce Franklarla pazarlık eden Emîr Usame bin Münkız, resmî bir antlaşma yapmak için 1140 yılı başlarında Kudüs'e gitti. Yapılan antlaşmayla Müslüman esirlerin serbest bırakılmasını ve bir askerî müdahalenin yapılmasını sağladı. 4 Mayıs'ta Frank ordusu Şam ablukasını kırdı. İki devlet arasındaki ilişki bazen dostane havaya büründü. Üner, Foulques'u ziyaret etti. Foulques ona krallığın birçok şehrini gezdirdi. Bu zaman zaman yaşanan sınır problemlerine engel olmadı fakat en azından barışçıl bir şekilde çözülmesini sağladı. Göçebe bir kabile, Banyas Lordu Rainier Brus'un komuta ettiği bir yağmacı akınına maruz kalınca, Usame durumu krala şikâyet etti. Kral konuyu mahkemesinde yargılatı ve Rainier'in kurbanların zararını tazmin etmesine karar verdi.

Şam'daki nüfuzunu kaybetmek zorunda kalan Zengî kuzeye döndü. Hırsı onu hem Cezire Artukluları hem de Fırat sınırında tekrar beliren Anadolu Selçukluları'yla çatışmaya itti. Ancak Franklar da birbirleriyle iyi geçinemiyordu. Müşterek tehlike Ioannis Komnenos'un ölümünden sonra Raymond de Poitiers, II. Joscelin'le tartışmış ve Kilikya'da yeniden bir yer edinmeye çalışmıştı. Mar Barsauma Manastırı'nın keşişleriyle yaşadığı tartışmalar nedeniyle Suriyeli tarihçilerin olumsuz tasvir ettiği Joscelin, Cezire'yi yağmaladı ve atabeg karşı Artuklularla ittifak kurdu. Kral

Foulques da bir av kazasında öldü (8 Nisan 1143). Dul eşi Mélisende, kuzey devletlerine etkili bir müdahalede bulunacak durumda değildi.

Zengî müthiş bir karşı harekât başlattı. Öncelikle Urfa'nın doğusunda, Habur Vadisi'ne uzanan hilal şeklinde bir bölgeyi ele geçirdi. 28 Kasım 1144'te Urfa'yı kuşattı. Joscelin Tilbaşar'da olduğu için şehrin savunması Latin Başpiskopos Hugues'e kalmıştı. Askerlerin parasını ödememekle suçlanması, yeterli paranın bulunmadığını gösteriyor olabilir. Atabeg, diğer Franklara müdahale edecek zaman tanımak istemedi ve tahta kuleler yaptırarak, surları dövdürerek ve tünel kazdırarak operasyonu hızlandırdı. Kuşatma altındakiler de tünel kazarak karşılık verdiler. Franklar teslim olmayı reddettiler. 24 Aralık 1144'te altı oyulmuş bir duvar yıkıldı. Şehre giren atabegin askerleri çok sayıda insanı öldürdüler. Şehir sakinleri iç kaleye koştular ancak kapılar kapalıydı. Emri veren Başpiskopos Hugues ölmüştü. İç kale 26 Aralık'ta teslim oldu. Ölü sayısı tahminen 15.000'di. Şehir talan edildi ve Latin kiliseler tahrip edildi. Zengî, diğer Hristiyan mezheplere ait kiliselere saygı gösterilmesini emretmişti. Fakat diğer manastırların da tahrip edildiği söylenir. Franklar sistematik olarak öldürüldüler. Suruç'u koruyanlar Ocak 1145 başlarında şehri boşalttılar.

Raymond de Poitiers, bu felaket sonrasında Kilikya'ya saldırarak uzaklaştırdığı Bizanslıların yardımını alması gerektiğini fark etti. Manuel Komnenos, Frank prensin bu düşmanca hareketini ancak Ioannis Komnenos'un mezarında özür dilemesi karşılığında affedecekti. Tam bu esnada mücadelesine şiddetle devam eden Zengî Musul'a çağrıldı. Unutmamalıyız ki onun Suriye politikası, Selçuklu Sultanlığı'ndaki pozisyonunun şartlarıyla çatışıyordu. Fetihleri onu bağımsız bir devlet kuracak konuma getirmiş, sultanı ve mevkidaşlarını rahatsız etmişti. Franklarla, hatta Şamlılarla mücadelesi, Musul'daki üsle irtibatı devam ettirme zorunluluğundan dolayı sıklıkla kesintiye uğruyordu. Urfa'nın ele geçirilmesiyle doğan tehlike kısa vadede bir kere daha bertaraf edildi. Dahası, 14 Eylül 1146'da bir Artuklu kalesini kuşatırken öldürülen atabegin yokluğu, bir süre için Musul'da bir güç boşluğu yaratmış gibiydi. Şamlılar Baalbek üzerindeki nüfuzlarını yeniden tesis ettiler.

II. Joscelin, Urfa Ermenileri'nin göstereceği yardımdan emin bir şekilde büyük düşmanın ölümünden faydalanmaya çalıştı. Zaten Ermeniler, Mayıs 1146'da bir tuzak kurmuşlardı fakat Zengî kurtulmayı başarmış ve şehre çok sayıda Yahudi aileyi getirtmişti. 27 Ekim'de Urfa Ermenileri şehrin kapılarını Joscelin ve Maraş Kontu Baudouin'a açtılar. Fakat doğruca iç kaleye saldırmaktansa şehri yağmalamakla vakit kaybettiler. Zengî'nin oğlu Nûreddin hemen bölgeye geldi. Gelişi büyük paniğe sebep oldu. Şehri savunamamaktan korkan halk aceleyle terk etti. Joscelin ve Baudouin onlara iştirak edecek gruplar ayarlamaya çalıştılar. Fakat Türkler, Frank savunmasını mağlup etti ve önce kaçmaya çalışan-

ları, ardından şehrin içindekileri öldürdüler. Kiliseler tahrip edildi ve yağmalandı. Joscelin kaçmayı başarsa da Baudouin öldürüldü. Ölü sayısı tahminen 30.000'di. Esir alınanların sayısı 16.000'i buluyordu. Aralarında Ermeni başpiskopos da vardı (9 Kasım 1146). Yakubi başpiskoposu sağ bırakıldı ve çok zarar gören tebaasının teslimiyeti hakkında Nüreddin'e garanti verdi. Halep'in yeni emîri, daha sonra başkentinin yakınlarındaki birçok kaleye saldırmaya devam etti.

1098'den beri Frank işgalinin karakollarından biri olan ve Musul atabeglerinin birçok saldırısına direnen Urfa'nın düşüşü muhtemelen uzak konumuyla açıklanabilirdi. Ana Frank bölgelerinden Fırat Nehri'yle ayrılıyordu. Zengî'nin saldırısının hızı, Kudüs konstablının getirdiği yardımı engellemişti. 1146'daki yeniden işgalin doğaçlama biçiminde gelişmesi, şehrin müdafaasının planlı bir şekilde hazırlanmasına zaman tanımamıştı. 1142'deki Bizans müdahalesi ve ardından Joscelin'in imparatora boyun eğmesi ne Urfa'ya ne de kontluğa ekstra koruma sağlamıştı.

1124'ten bu noktaya kadar geçen yıllarda, 1124 öncesindeki kadar dramatik olaylar yaşanmamıştı. Frank genişlemesi az gelişme göstermişti. Halep çevresi üzerindeki nüfuz için yapılan küçük savaş, şehrin lehine sonuçlanmış, yakınlardaki Frank birlikleri püskürtülmüştü. Trablus kontluğu en doğu sınırının kaybindan daha ciddi etkilendi. Bizanslıların yeniden ortaya çıkması ve Müslüman tehlikesine karşı müttefik gibi gelmeleri, Frank egemenliği için bir tehditti. En büyük tehlike Halep ve Musul'un birleşmesinden doğdu, nitekim bu Zengî'nin Urfa'yı fethetmesine yol açtı. Ama şehrin düşüşüne kadar Franklar onu ellerinde tutabildiler.

Haçlı Seferi'nin 1124'e kadar süren hâli belirsizlik miydi? Gördüğümüz üzere II. Baudouin, 1129'da Şam'a karşı giriştiği mücadelede Batı'dan yardım istemişti ve çağrısı az etkili olmuştu. Özellikle Foulques d'Anjou'nun eşlik ettiği takviye güçleri gelişmişti. Aralarında, Doğu'ya yerleşip tahta çıkan lortların vasalları da vardı ve bu kişiler, öncüllerine hizmet eden bazı baronları kenara atmak zorunda kalmışlardı. Hugues du Puiset gibi çok azı Batı'ya geri döndü.

Willermus Tyrensis'in naklettiği bir olay, hacı akınının Doğu Franklarına yardım etmeye hazır olduklarını gösteriyordu. 1139 yazında Flanders Kontu Thierry d'Alsace oldukça büyük bir şövalye grubuyla hac yoluna düştü. Kayınbiraderi Foulques d'Anjou ve krallığın baronları bundan faydalanmayı düşündüler ve grubun yardımıyla Ürdün Nehri'nin doğusuna sefer düzenlemeyi önerdiler. "Gilead ülkesi" ya da Yarmuk Vadisi olarak bilinen bu bölgede bir kaleden Frank topraklarına yağma akınları düzenleniyordu. Yahudiye savunmasının zayıfladığını öğrenen Türkmenler, Beytüllahim ve Ölü Deniz arasındaki küçük yerleşim yeri Thecua'yı yağmalamaya gittiler. Thecua sakinleri kaçabildi. Kudüs'te kalan şövalyeler bir kurtarma harekâtına yeltendiler fakat tuzağa düştüler. Kral ve Kont

Thierry planlandığı gibi sefere devam ettiler. Karşı saldırı sebebiyle çok kayıp yaşadıkları bu başarısızlığı olmasaydı, Kont Thierry'nin "Haçlı Seferi" hakkında bilgimiz olmayacaktı.

Urfa'nın düşüşü, Haçlı Seferi'nin canlanmasına yol açtı ve bu canlanma, ara sıra gerçekleşen "çatışmalar"dan farklı bir boyuttaydı. Yine de bu çatışmalar İkinci Haçlı Seferi'nin nasıl bittiğini anlamamıza yardım etti. Bu arada Suriye'de durum değişti. Musul'u kardeşine bırakan Nûreddin artık Halep emîriydi ve Üner'le uzlaşmak istiyordu. Nitekim Mart 1147'de onun kızıyla evlenmişti. Aynı yılın haziran ayında ikisi Kudüs Franklarını püskürtmek için güçlerini birleştirdiler. Franklar, Şam'la yapılan antlaşmaya sadık kalmaya çalışırken, diğer yandan Üner'e isyan etmiş Busra Valisi Altuntaş'a kalesini iade etme sözü verdiler. Bu sefer, Frankların katı disiplinleri sayesinde kendilerini taciz eden Halep ve Şam askerlerinin dikkat dağıtmasına izin vermediklerini gösterdi. Fakat harekât başarısız oldu ve Franklar Havran'ı alamadılar. Görünüşe göre Üner onlarla anlaşmaya çalışmıştı lakin Frank-Şam ittifakı miadını doldurmuştu. Bu da Haçlı Seferi'nin kaderini etkileyecekti.

III. EUGENIUS'UN HAÇLI SEFERİ

Urfa'nın düşüşü nedeniyle Batı'da yaşanan çok tarihçilerin iddia ettiği kadar büyük müydü? Elbette eğitimli kilise adamları, Hristiyanlığı kabul eden ilk hükümdarın Kral Abgar olduğunu ve (şehrin en önemli röliği İsa'nın Abgar'a mektubu Konstantinopolis'e götürülse de) Urfa'nın azizlerin hatırasıyla ünlü olduğunu biliyorlardı. Fakat "Rohais" ismi kulağa Kudüs gibi gelmiyordu. 1147'de haç kuşanılması kendiliğinden gelişen bir olay değildi. Her hâlükârda II. Callixtus'un Haçlı Seferi, kapsamlı endüljansla donatılmasına rağmen bir sefere duyulan coşkunun kendiliğinden oluşmadığını göstermişti.

Birtakım unsurların bir araya gelmesi gerekiyordu. Papalık Urfa'nın düşüşünü muhtemelen birçok kanaldan öğrendi. Otto de Freising, Nivernais kökenli piskopos Hugues'in ziyaretini vurgulamış ve patriğine karşı adalet istemek için geldiğini nakletmişti. Hugues her türden haber getirmişti. En önemlisi, Hint diyarının Hristiyan kralı meşhur Rahip Johannes'in Sultan Sencer'i Horasan sınırında yenmesiydi. (Aslında Johannes, Çin'den sürülmüş Türk-Mongol halkı Karahıtayların hükümdarıydı ve 1141'de Selçukluları yenmişti). Hugues, Johannes'in Hristiyanlara yardım etmek için yola çıktığını ama onu Yakın Doğu'ya ulaştıracak nehri geçemediğini iddia etti. Roma bu kaynağın yardım haberine çok bel bağlamadan sadece Urfa'nın düşüşü kısmını dikkate aldı. Diğer haber getirenler, Ermeni kilise erkânıdır. Fakat muhtemelen III. Eugenius'un başka bilgi kaynakları da vardı. Böylece papa, 1 Aralık 1145'te *Quantum*

predecessores buyruğuyla Doğu Kilisesi'nin yardımına gideceklere Haçlı endüljansı bağışlayacağını ilan etti.

Aynı anda muhtemelen Frank prenslerin elçilerinden haberleri öğrenen Fransa Kralı VII. Louis, Noel zamanı Bourges'da "taç giyme" daveti verdi ve orada Fransız baronlarla başrahiplere Haçlı Seferi'ne gitme niyetinden bahsetti. Kuşkusuz papayla irtibat hâlindeydi ama büyük ihtimalle papanın buyruğu henüz kendisine ulaşmamıştı. Kralın kişisel sebepleri çeşitli şekillerde yorumlandı: Vitry Kilisesi yangınının kefaretinin hakkıyla ödemek, vefat eden kardeşi Philippe'in ettiği yemini yerine getirmek, din alanındaki uygulamaları nedeniyle aforoz edilmesinin getirdiği endişeler. Fakat dinleyicileri ihtiyatlı davrandılar. Clairvaux başrahibi, kralın Haçlı Seferi vaazı vermesini istemesine rağmen Papalık tarafından görevlendirilene kadar bekledi.

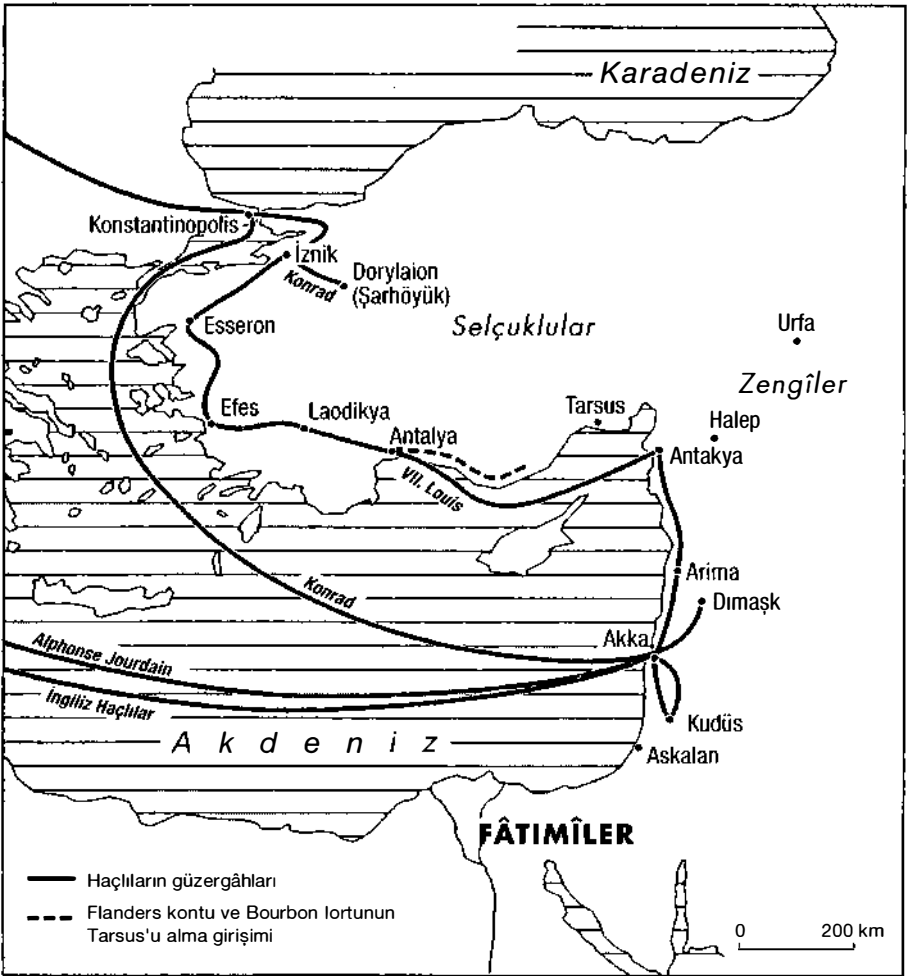
III. Eugenius'un buyruk üzerinde değişiklik yapmaya ikna oldu. 1 Mart 1146 tarihli yeni nüshada, II. Urbanus'un seferini ve Fransızlarla İtalyanların verdiği içten cevabı hatırlattı:

Fakat şimdi, kendi günahlarımız ve Tanrı'nın insanların günahları yüzünden, hüznün içinde ağlayarak duyurduğumuz bir şey oldu. Rohais diye adlandırdığımız ve tüm Doğu Paganken, İsa'nın yasasını kabul eden tek şehir Urfa, İsa'nın Haç'ının düşmanlarınca ele geçirildi. Ayrıca düşmanlar, Hristiyanların elindeki birçok kaleyi de aldılar. Şehrin başpapazı, ruhban sınıfı ve birçok Hristiyan öldürüldü, azizlerin rölikleri saçıldı ve dinsizlerin ayaklarının altında ezildi... Günahlarınızın affı için Tanrı adına size tavsiye ediyoruz... İnananlar ve her şeyin ötesinde en güçlüler ve soylular, dinsiz topluluğuna şiddetle karşı çıksınlar... Ve ellerinde esir tuttukları binlerce kardeşimizi kurtarmaya çalışsınlar... Onlara, öncülümüz Papa Urbanus'un bahsettiği affın aynısını sunacağız.

Papanın sıraladığı önlemler, deneyimlerden ders alındığını gösteriyordu. Kadınlar, çocuklar ve Haçlıların mülkleri için Kilise'nin korunması; mülk sahipliğiyle ilgili davaların Haçlılar dönünceye veya ölümleri kesin olarak bilininceye kadar askıya alınması; giyim, silah ve avda kullanılan hayvanlarda müsrifliğin yasaklanması; önceden alınmış borçlarda faiz ertelemesi, lort fiefleri geri alamayacak durumdaysa fiefin Kilise'ye veya diğer kişilere ipotek edilmesi. III. Eugenius, bir keşişken bağlı olduğu Aziz Bernard'a bu çağrının yayılması görevini verdi. Clairvaux başrahibi, prenslere ve başrahiplere hitaben hazırladığı duyuruda papanın niyetlerini açıkladı. Urfa'nın düşüşü ve denizaşırı Hristiyanların diğer sıkıntıları üzerinde durmaktansa, kefaretin adını ve bu çağrıya katılacak inançlılara verilecek sıra dışı lütfu vurguladı. "İşte şimdi uygun zaman." Haçlı Seferi, ruhun kurtuluşu için kaçırılmayacak bir fırsattı.

Bernard, yeni Haçlı Seferi için 31 Mart 1146'da Vézeley'de kral ve baronlarının önünde vaaz vermeyi kabul etti. Sözleri coşkuyla karşılandı ve çok sayıda insan haçı kabul etti. Clairvaux başrahibi, başkalarının kısa sürede İngiltere ve Fransa'da yayacağı hareketi başlatarak muhtemelen görevinin bittiğini düşündü.

Fakat vaizlerden en az bir tanesi doğaçlama bir şekilde Bernard'ın metnine kişisel görüşünü kattı ve bu Aziz Bernard'ı endişelendirdi. Kendisi duyuru metninde dikkatli davranmış, ruhların doğru yola çevrilmesinin Tanrı'nın işi olduğunu ve Yahudilerin İsa'nın dinini ne zaman kabul edeceğine sadece Tanrı'nın karar vereceğini söylemişti. Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi bu söyleme zıt bir hareket doğdu. Haçlı Seferi hakkında vaaz veren Raoul isimli bir Cistercien, dinleyicilerini İsa'nın düşmanlarından intikam almaya davet etti. Ham, Sully ve Carentan'da toplu cinayetler yaşandı. Bu yerlerin isimleri tarihçiler arasında tartışmaya sebep oldu ve onları Raoul'un yaptıklarıyla ilişkilendirmek zor oldu. Raoul, Ağustos ve Eylül 1146'da bir ihtimal Hollanda'da ama özellikle Ren Vadisi'nde, Köln, Mainz ve Worms'da ve büyük ihtimal Şubat 1147'de Würzburg'da duruma dahil oldu. Köln başpiskoposu, Wolkenburg'daki kalesini oraya sığınan Yahudilere bırakmıştı ve Yahudilerin –bazen fidye şeklinde- cömertçe dağıttıkları hediyeler onlara koruyuculuk sağlıyordu. Mainz başpiskoposunun Aziz Bernard'ı uyarması üzerine hemen bu Yahudi karşıtı vaazın durdurulmasını istedi. Bernard, Raoul'un kışkırtmalarına karşı harekete geçmek ve Haçlı Seferi çağrısını doğrulamak amacıyla Flanders, Hollanda ve Ren bölgesine doğru yola çıktı. Ekim 1146'da Ren bölgesine vardı ve Raoul'u Clairvaux'ya geri gönderdi.

Harita 10: Doğu'ya İkinci Haçlı Seferi.

Clairvaux başrahibinin Almanya'ya gelişi beklenmedik sonuçlar doğurdu. Raoul'un vaazıyla çoktan hazır hâle getirilmiş ortamda, Bernard kendi planlarını Germen ülkelerine yaydı. Kasım ayında Frankfurt meclisinde Kral III. Konrad'ı sefere çıkması için ikna etmeye çalıştı. Konrad di-rendi ve Bernard Zähringen (günümüzde İsviçre) dükünün topraklarına vaaz vermek için gitmekle yetinmek zorunda kaldı. Aralarında Konrad'ın baş rakibi Dük VI. Welf'in de bulunduğu birçok Alman prens zaten sefere katılmayı planlıyordu. Bernard, Noel kutlamaları sırasında tekrar harekete geçti. Speyer'de o kadar etkili bir vaaz verdi ki Konrad ve ardından başlıca vasalları haç kuşandılar.

Ortada bir belirsizlik kalmıştı. Almanya'nın doğusundan gelen baronlar, Kutsal Topraklar'a gidişlerinin kendi ülkeleriyle Wend bölgesi arasındaki sınırda boşluk yaratacağına değindiler. Pagan Wendler özellikle Lusatia'da yaşıyorlardı ve bu boşluktan yararlanarak Hristiyan topraklarına saldırabilirlerdi. Bernard, Frankfurt meclisinde (Mart 1147) bu baronların Haçlı görevini Pagan Slavlara karşı savaşıarak ifa etmesine izin verdi. Nitekim bu, İspanyolların Haçlı Seferi'ne katılmamasıyla ilgili Papalık doktriniyle uyumluydu.

"Wend Haçlı Seferi", Elbe'nin doğusunda yaşayan Pagan halkları zorla vaftiz etmeyi amaçlıyordu. Kuzeyde Prens Niklot'un yönetimindeki Obotritler Lübeck'i yağmaladılar. Haçlı baronlar cevap olarak Obotritlerin başkenti Dobin'i kuşattılar. Ardından Niklot putperestliği yasaklayacağına ve Holstein kontuna haraç ödeyeceğine söz verdi ama bu söz havada kaldı. Liutizianlara ise Saksonya dükü, uç beyi Ayı Albert ve Papalık Elçisi Alselse de Havelberg'in komuta ettiği ana ordu saldırdı ve Demmin'i kuşattılar. Ardından Szczecin'e ilerlediler ve burada halkın haç taşıdığını şaşkınlıkla gördüler. Haçlı Seferi hedeflerine ulaşmadan sonbaharda bitti. Zaten bu hedefler muhtemelen uç beylerinin hırsları çerçevesinde tanımlanmıştı ve misyoner niyetleri Aziz Bernard'ı kandırmak üzere sunulmuştu.

Bir ihtimal, III. Konrad'ın kararı da siyasi çıkarlardan arınmış değildi. Alman kral, Hohenstaufenlerin tahta çıkmasıyla yaşanan ihtilaftan galip çıkalı henüz kısa süre olmuştu. Rakipleri VII. Louis'nin ordusuna katılmayı planlamışlardı ama Konrad haçı kabul ederek onları, hatta Dük VI. Welf'i bile kendi etrafında toplanmaya mecbur bırakmıştı. Almanya Krallığı'nın kuvvetli kişileri, başta yeğeni Svabia Dükü Friedrich (gelecekte İmparator Friedrich Barbarossa) de Konrad'ın liderliğinde Haçlı Seferi'ne katıldılar. Bu ittifak, Fransa Krallığı'nda ortaya çıkan ittifakla benzeşiyordu.

VII. Louis'nin kararının sonucunda, III. Konrad'ın desteğiyle çıkılan III. Eugenius'un Haçlı Seferi, 1096 Seferi'nden çok farklıydı. Bu sefer daha iyi organize ediliyordu. Papa, hâlâ sefere katılanın sorumluluğunda olan finansman gibi sorularla ilgileniyordu. Çok miktarda bağış yapıldığı ve sefere katılacak lortların satış yaptığı kayıtlara geçti. Lortlar, keşişlerden ve kilise meclislerinden duanın yanı sıra yolculuklarında yardımcı duncacak hediyeler de istiyorlardı. Başka bir finansman yöntemiye, Haçlı'nın sefer dönüşü borcunu ödeyerek geri almak üzere mülkünü ipotek ettirmesiydi. Bu yöntem çok daha sık rastlansa da günümüze ulaşan kayıtlarda ipotekten geri alınan mülk örneği bulunmuyor. III. Eugenius bu hususta özellikle tedbir alıyordu.

Haçlılar kendi teçhizatının maliyetini üstlenmelerine rağmen hükümdarlarının sorumluluğundaydılar. Kral VII. Louis, krallığında bir yardım

kampanyası başlatarak tebaasının sefer maliyetine katkı yapmasını istedi. Büyük ihtimalle baronlar da aynı şeyi yaptılar. Haçlı ordusunun savaşçıları kişisel yeminle bağlı gönüllüler olsalar da her iki kral, krallığın ordusuna çok benzer birer orduya komuta ediyorlardı.

Haçlı Seferi'ne çıkış sırasındaki ruhani iklimi çoğunlukla Bernard'ın yazışmalarından öğreniyoruz. Fakat Haçlıların mağlubiyetini açıklaması gerektiğinde, vaazının doğruluğunu, gerçekleşen mucizeler sayesinde anladığından bahsetti.

III. Eugenius, yardımcıları tarafından alt edilmiş olabilirdi. Kendisi Sicilya Kralı II. Roger'la ve her şeyden öte Romalılarla ihtilaf hâlindeydi ve Konrad'ın yardımına güveniyordu. Dolayısıyla Konrad'ın sefere katılması Eugenius'un planlarına uymuyordu. Yine de Aziz Bernard'ın kendi adına Almanlara bağışladığı imtiyazları onayladı ve Fransa'yı ziyaret etmek üzere Alpleri geçti. St. Denis'de bir seremoni eşliğinde flamasını VII. Louis'ye bizzat verdi. Bu, kralın Doğu'ya götürmek istediği ordunun gerçekten de krallık ordusu olduğunu gösteriyordu (8 Haziran 1147).

Her zamanki gibi Haçlı Seferi hem endüljanstan faydalanacak hem de şövalyelerin yardımı ve korumasının keyfini çıkaracak hacı güruhunu çekti. Yolculuğun hikâyesini anlatan Eudes de Deuil, bu silahsız insanların kendilerini savaşta çok faydalı olabilecek yay ve kılıçla donatmaya uygun görmediklerinden şikâyet etti.

Eudes ayrıca seçilecek güzergâh konusunda kralın tereddüdünü de anlattı. Konu, 16 Şubat 1147'de Etampes Meclisi'nde tartışılmıştı. Louis, Sicilya Kralı II. Roger'la konuşmuştu; Roger ona gemi ve malzeme yardımıyla kendisinin ve oğlunun sefere katılmasını önermişti. Danıştığı Manuel Komnenos da VII. Louis'ye kendi topraklarından geçmesi için ısrar etti ve ordusu için pazarları açacağını söyledi. Türklerle barıştığı gerçeğini saklamadı ama eğer onlar barışı bozarlarsa bundan memnun olacağını da belirtti (Ağustos 1146). Aynı şartlar -serbest geçiş ve erzak- Almanya ve Macaristan'da da alınmıştı. Meclis, Birinci Haçlı Seferi'nde izlenen güzergâhı seçmeye karar verdi. Yine de Toulouse kontu ve çok sayıda İngiliz Haçlı gibi bazıları denizden gittiler. William de Warenne gibi diğerleri VII. Louis'yi takip etti. Kendilerinden öncekiler gibi Flanders ve Ren bölgesi gemilerinin eşliğindeki İngiliz Haçlılar, İspanya Müslümanları'na karşı yürütülen operasyonlara çekildiler. Dartmouth'tan Mayıs 1147'de yelken açmışlardı. Porto'ya ulaştıklarında şehrin piskoposu onlardan Lizbon kuşatmasına katılmalarını istedi. Zira Portekiz Kralı Alphonse Henriques yakın zamanda Lizbon'da karaya çıkmış ve şehri kuşatmıştı (16 Haziran). Haçlıların bazıları bu çağrıyı kabul etmek istiyor, diğerleri ettikleri yeminin Kudüs'e gitmek olduğunu savunuyorlardı. Bölünme, Haçlı Seferi'nde birlik içinde kalmak gerektiğinin vurgulanmasıyla önlendi (bu tartışma Dördüncü Haçlı Seferi'nde de duyulacaktı). Nihayet İngilizler kuşatmada

görev aldılar ve özellikle duvarları yıkan makineleri yaptılar. Şehir teslim olduğunda, kral tarafından onlara verilen söz uyarınca sistematik bir şekilde Lizbon'u yağmaladılar (24 Ekim). Mevsim değiştiği için kışı Lizbon'da geçirdiler. Şehrin yeni piskoposu gibi bazı yoldaşlarını arkalarında bırakarak, yeniden Doğu'ya doğru yelken açtılar (1 Şubat 1148).

Krallığın yönetimini Suger'e bırakan VII. Louis, ordusunu topladığı Metz'e gitti. Papa, Papalık elçileri atamıştı: Kardinal Theodwin'i Alman ordusunda, Kardinal Guido'yu Fransız ordusunda görevlendirdi. Fakat Godefroy de Langres ve Arnoul de Lisieux gibi bazı piskoposlar *de facto* otoriteye sahiptiler. Regensburg'da Bizans imparatorunun temsilcisini beklediler ve hazırlanan gemiler aracılığıyla Tuna üzerinde Branichevo'ya kadar indiler. III. Konrad da birkaç hafta öncesinde aynı yerden geçmişti.

Bizanslılara inanacak olursak Tuna'yı geçerken Alman ordusunda 900.000 kişi vardı. Bu sayı elbette fazla yüksek. Başka kaynaklar 70.000 savaşçının olduğundan bahsediyor ama bu sayıya dahi tedbirli yaklaşılmalı. Alman ordusu Macaristan'ı ancak Kral II. Geza'yla yapılan zorlu müzakereler sonucu geçebildi. Zira bir önceki yıl Geza, Konrad'ın rakiplerinden biriydi. Ordunun Bizans'tan geçişine izin vermeden önce imparator Manuel'in temsilcileri, Haçlı komutanlarının Bizans'ın haklarını hiçbir şekilde çiğnemeyeceklerine dair yemin etmelerini istedi. Bir Bizans birliği, geride kalanların yoldan çıkmaması için Almanları arkadan takip etti. Olaylara tamamen engel olunamasa da sınırlı sayıda kalması sağlandı.

III. Konrad 10 Eylül'de Konstantinopolis'e ulaştı. Onu takip eden Fransızlar, Almanların yaşadığı sıkıntıdan ve yaptıkları yağmalardan şikâyetçi oldular. Görünüşe göre Almanlar, VII. Louis'nin ordusunu erzak sıkıntısına sokmamışlardı ama iki hükümdar anlaşılamadı. Louis Konstantinopolis'e ulaştığında (4 Ekim), Konrad Urfa'yı almak için yola çıktığını ve bunu gerçekleştirene kadar durmayacağını söyleyerek Boğaz'ı geçti.

Diplomatik vaziyet karışmıştı. Manuel Komnenos, Haçlılardan 1096-1097'de verilen sözlerin aynısını isteyeceğine dair papayı uyarmıştı. Fransa kralı bunu ancak Regensburg'da öğrendi ve sözünü, imparatora zarar vermemekle sınırlandırdı. Bu yemin, Toulouse kontunun 1097'de ettiği yemine benziyordu. Fakat Manuel'in listesindeki diğer madde (Türk işgalinden önce imparatorluğa ait toprakların Bizans'a teslimi), sözcüleri Godefroy de Langres olan Fransız baronlar arasında şiddetli itiraza yol açtı. İmparator, bu sözü ancak ordu Asya'ya geçip erzak için ona muhtaç olduğunda alabildi. Görünüşe göre III. Konrad'dan aynı şeyler istenmemişti. Unutmamalıyız ki Manuel ve Konrad kayınbiraderdiler ve aralarındaki ilişkiyi İmparatoriçe İrene (Bertha von Sulzbach) güçlendiriyordu. İki hükümdarın İtalya'da ortak çıkarları vardı.

VII. Louis kendisini yeni bir durumun içinde buldu. Manuel'i seçerek yardımlarını reddettiği II. Roger Korfu'ya ve Yunanistan'a saldırmıştı. Manuel, 1146'da Konya'ya kadar gelen Anadolu Selçuklu sultanıyla yaptığı antlaşmayı bozacak gibi durmuyordu. Ayrıca Normanları da püskürtecek durumda olmalıydı. Türklerle yapılan antlaşma baronları kızdırdı. Langres piskoposunu izleyen birçoğu, kralı Konstantinopolis'e saldırmak için teşvik etti. Latin piskoposları Kilikya'dan sürmesiyle Latinlere beslediği olumsuz niyeti açığa çıkan imparatorun çift taraflı oyununa karşı çıkıyorlardı.

Bizans tarafındaysa II. Roger ile Fransa kralının gizli antlaşma ihtimalinden dolayı huzursuzluk vardı. Kral Louis bu korkuları dağıtmak için elinden geleni yaptı. Ordusunu Asya kıyıları üzerinden nakletmeyi kabul etti. Böylece Konstantinopolis saldırı ihtimalinden korunacaktı. Nihayet İzmit'te antlaşma yapıldı. Fransa kralı fethettiği yerleri imparatora teslim etmeyi kabul etti. Eğer fethedilenler erzakı kendiliğinden vermezlerse yağma hakları vardı. İmparator, krala soylu sınıftan rehberler verecek, bu rehberler izlenecek güzergâhı gösterecek ve pazarların organizasyonunu yapacaklardı. Hatta bir döviz kuru üzerinde de anlaşıldı. Maurienne kontu, Montferrat markizi ve Auvergne kontunun komutasındaki birlik İtalya üzerinden seyahat etmişti. Beklenen bu son birliğin de gelmesiyle VII. Louis'nin ordusu artık yola çıkabilirdi. III. Konrad'ın ordusunun yaşadığı felaketten habersizdiler.

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEKİ YENİLGİLER

Eudes de Deuil, III. Konrad'ın Konya'yı aldığına dair yalan haberi duyurarak Fransa kralını yanlış yönlendiren Grekleri suçlar. Fakat bu, muhtemelen inanılacak bir suçlama değildi. Diğer taraftan Konrad, Küçük Asya'yı geçerken tüketilecek erzakı gerekenden az hesaplamıştı. İznik'ten ayrılırken yanına sadece sekiz gün yetecek kadar malzeme almıştı. Bu yüzden çok geçmeden ordusu açlık çekmeye başladı. Kardeşi Otto de Freising'in komutasındaki on beş bin askerden oluşan birlik, ana ordudan ayrılıp kıyı şeridini takip etti ama hacıların çoğu ana orduyla kaldı. Dorylaeum'a (Eskişehir) ulaştıklarında Türklerle karşılaştılar. Türkler geri çekilme taktiği uygulayarak Haçlı ordusunda kargaşaya yol açtılar ve ağır kayıplar verdirdiler. Konrad ordusuna geri çekilme emri verdi ama sonuç tam bir bozgun oldu. Plötzkau komutasındaki artçı birlik yok edildi ve ordunun kalanı kasım başında İznik'e ulaştı. Ardından birçok Haçlı, seferden ayrıldı. Otto de Freising'in birliği Frigya'da Laodikeia'ya yaklaşırken tuzağa düşürüldü. Karintiya Kontu Bernard ve ona eşlik edenlerin çoğu öldürüldü. Otto ise kaçmayı başardı (Aralık 1147).

VII. Louis, Konrad'ın birliklerini kabul etti, onları yeniden donattı ve iki hükümdar Efes'e doğru yola çıktılar. Hastalanan Alman kral Efes'te durakladı. Manuel'in daveti üzerine askerleriyle Konstantinopolis'e döndü. İlkbaharda deniz yoluyla doğrudan Kudüs'e gitmek üzere başkentten ayrıldı.

Fransızlar yollarına devam ettiler. 1 Ocak 1148'de Menderes Vadisi'nden geçerken Türk saldırısıyla karşılaştılar. Fırar edenler yakınlardaki Bizans şehrine sığındılar ve Fransızlar böylece karşı karşıya geldikleri durumun gerçekliğini fark ettiler. Eudes de Deuil'ün ifadesiyle, Greklerin elindeki kalelerin toprak gelirleri kendileri ve Türkler arasında paylaşılmıyordu. Manuel ve Selçuklular arasında yapılan antlaşma, imparatorluk ordusunun Haçlıları korumasını engelliyordu. Şehirlerdeki Grekler, Müslüman komşularıyla her gün irtibat hâlindeydiler. Franklara erzakı idareli ve yüksek fiyattan verirken, Türklere Haçlıların hareketleri hakkında bilgi vererek yardım ediyorlar, hatta yağma hareketlerinde onlara katılıyorlardı. Teoride Bizans'a ait topraklardan geçmek, düşman toprağından geçmekle aynı anlama geliyordu.

Laodikeia'dan ayrılıp Kadmos Dağı (Baba Dağ) önlerine geldiler. Burada Freising piskoposunun ordusu yok edilmişti. Öncü birliğin komutanı Geoffroy de Rancon, ana ordudan çok uzaklaşmaması yönünde verilen emre itaat etmedi ve vadinin içinden hızla geçti. Kral VII. Louis komutasında arkadan gelen ordu dar vadiden geçerken savunmasız kaldı ve Türklerin saldırısına uğradı. Adamlarından ayrı düşen Kral Louis bir kayanın üzerine çıkarak, William de Warenne ve başka birkaç kişi gelene kadar kendini savundu. Açlık askerleri ve atları perişan etmişti. Templier Komutanı Euvrard de Barres sayesinde kurtuldular. Hatta Türklerin eline düşmemesi için geride bırakılan yükleri yakmak zorunda kaldılar.

Nihayet ordu 19 Ocak'ta Antalya'ya ulaştı. Burada askerler için erzak bulundu. Fakat atlar telef olmuşlardı ve başka at almak imkânsızdı. O sırada İmparator Manuel'in temsilcileri Antalya'ya ulaştı ve Frankları Antakya'ya götürecek gemileri tedarik etme önerisinde bulundular. Louis öneriyi kabul etse de verilen gemi sayısı tüm orduya yetecek kadar değildi. Bu yüzden Louis, saha gücünü oluşturan şövalyelerinin nakli için fahiş bir fiyat karşılığında pazarlık yaptı. Bizanslılar, geride kalanlardan sağlıklı olanlara 500 gümüş mark karşılığında Tarsus'a kadar eşlik etmeye söz verdiler. Hasta olanlarla da Antalya'yı terk edebilecekleri zamana kadar ilgileneceklerdi. Archibald de Bourbon ve Flanders kontu, antlaşmanın yerine getirildiğinden emin olmak için Antalya'da kaldılar. Lakin kral şehirden ayrıldıktan sonra, Türkler şehrin surlarına kadar ulaşan yeni saldırılar yaptılar. Sur dışındaki kamplarda kalan Haçlıların içeri alınması gerekti. İki baron bu adamların bazılarıyla birlikte gemiye binebildiler ama gemi sayısı herkesi almayacak kadar azdı. Yedi bin kişi Tarsus'a

doğru yola çıktı. Kış yağmurlarıyla gürleşen bir nehir onları durdurdu. Antalya'da açlık ve salgın karşısında kolay bir av gibi bırakılan hacıların akıbetleri çetindi. Bazıları Türklerin hizmetinde paralı asker olmayı seçti. Diğerlerinin Suriye'ye nasıl ulaştığı bilinmiyor.

VII. Louis'nin ordusu, imparatora ve tebaasına kin gütmek için çok sebep sunan Küçük Asya yolculuğunda zorlanmasına rağmen Mart 1148'de Antakya'ya ulaştığında dehşet verici gücünü koruyordu. Prens Raymond, aralarında Kraliçe Aliénor d'Aquitaine'in da bulunduğu Haçlıları iyi karşıladı ve kutlamalar yaptı. Zaten çok uzun zaman önce Fransa kralına ve baronlarına elçiler göndermiş, gelmeleri için onlara ısrar etmişti. Suriye'nin kuzeyinde Nûreddin'e karşı durumu düzeltme konusunda onlara güveniyordu.

Fransızları sefere çıkmaya yüreklendirmek için yazılan Haçlı şarkılarından *Chevaliers, mout estes guaris*,⁵¹ Haçlı Seferi'ni, tarihi "Rohais'te belirlenecek", "Cehennem ile Cennet arasında yapılacak bir turnuva" olarak anlatıyordu. Papa III. Eugenius'un öne sürdüğü Doğu'daki Hristiyanlara yardım götürme hedefi daha az belirgindi. Fakat ozan, papanın Urfa'nın düşüşü ve kiliselerin tahribi hakkında söylediklerini yineliyordu. Bu nedenle haklı olarak Raymond, Haçlıların Halep'in dehşetli hükümdarına saldıracaklarını düşünebilirdi. Nitekim Urfa'nın düşmesinden sorumlu kişi Halep hükümdarıydı. Alman kral, Asya yolculuğuna başlarken III. Konrad'ın VII. Louis'ye gönderdiği cevapta Urfa'ya gittiğini yazmıştı.

VII. Louis, kendisinden başka türlü süstenmediği için ilk amacının Kudüs haccını tamamlamak olduğunu duyurdu. Gördüğümüz üzere bu, Kutsal Topraklara giden şövalyeler için oldukça normaldi. Frankların yanında savaşmaya hazır olsalar da önce kutsal yerleri ziyaret ediyorlardı. Bu sefer durum farklıydı. St. Simeon'da karaya çıkan ordu Halep veya Şayzar'a saldırmak için iyi konumdaydı. Ayrıca Kudüs'e ulaştıktan sonra bir daha kuzeye dönüp dönmeyeceği şüpheliydi. Üstelik Haçlı Seferi, sıradan bir hac yolculuğu gibi lanse edilmemişti. Buna rağmen VII. Louis'nin kişisel yemini kuşkusuz bir hac yolculuğu içindi ve kral, bu kararına sıkı sıkıya bağlıydı. Raymond de Poitiers onun fikrini değiştirmeye ve Kraliçe Aliénor'u planlarına dâhil etmeye çalıştı. Hatta daha sonraları kraliçenin, amcasının büyüsünden fazla etkilendiği söylenir oldu. Kralın, eşinin müdahalesini hoş karşılamadığı kesindi ve Raymond, Aliénor'u kocasından ayrılmaya teşvik etti. Sonunda Louis, eşinin kendisine Trablus yolunda eşlik etmesi için zor kullandı.

Kudüs Kraliçesi Mélisende, Louis'yi Kudüs'e gelmeye ikna etmeleri için Kudüs Patriği Foucher'i ve baronlarını Trablus'a göndermişti. Louis orada Foucher'la buluştu. Almanların bazıları çoktan oradaydılar. Otto

51 "Şövalyeler, çok iyi korunmaktasınız." (ç.n.)

de Freising 4 Nisan'da, Konrad da birkaç gün sonra ulaşmıştı. Foucher'e verilen emir, kralı Halep'e yürüme fikrinden döndürüp dikkatini Kudüs'teki duruma vermesini sağlamaktı. Eğer Konrad hâlâ Urfa'ya gitme niyetindeyse de (ki bunu bilmiyoruz) beraber hareket etme isteği Louis'yi takip etmesini sağladı. Çünkü artık daha güçlü orduya sahip olan hükümdar Fransa kralıydı.

Toulouse'dan, Alphonse Jourdain komutasında bir Haçlı birliği daha bekleniyordu. Alphonse nisan sonunda Akka'ya ulaştı ama Kudüs yolundayken Kayserya'da öldü. Willermus Tyrensis'e göre zehirlenmişti. Kimin azmettirdiği bulunamadı. Daha sonra şüpheler Kraliçe Mélisende'ye yoğunlaştı. Kayınbiraderi II. Raymond'u potansiyel rakibinden kurtarmak istemiş olabilirdi zira Alphonse, Hacı Dağı'nda Raymond de Saint-Gilles'in ikinci evliliğinden doğmuştu.

24 Haziran'da Akka'da büyük bir "parlamento" toplandı. Katılımcılar arasında VII. Louis, baronları ve başrahipleri, VI. Welf ile III. Konrad, Baviera ve Svabia dukeleri, Montferrat markizi, Verona margravı ile Biandrate kontu, kraliçe Mélisende, oğlu Baudouin ve krallığın başrahipleriyle baronları vardı. Fakat diğer üç Frank devletinden hiç temsilci yoktu. Bu nedenle Haçlı Seferi'nin askerî gücünün kullanılmasıyla ilgili kararlar sadece Kudüs Krallığı'nın ihtiyaçları doğrultusunda alındı. Diğer taraftan Lisieux Piskoposu Arnoul, Flanders kontu ve belki de Kral Konrad gibi bazı Haçlılar haccı tamamladıkları için yeminlerini yerine getirdiklerini düşünüyorlardı. Halep'e saldırmanın önerilip önerilmediğini bilmiyoruz fakat zaman çoktan ilerlemişti ve bu fikir Antakya'da reddedilmişti. Parlamentoda çoğunluk, 1148 Haçlıları'nı atalarına layık kılacak bir askerî operasyon lehinde oy verdi.

Daha sonra müzakerede hedef seçimi yapıldı. Uzun zamandır söylenildiğinin aksine, krallığın sınırları artık Şam'la yapılan antlaşma altında korunmuyordu. Üner ve Nûreddin'in yaklaşması o bölgeden doğabilecek tehlikeyi yeniden canlandırmıştı. 1123'te olduğu gibi krallığın güneyindeki baronlar çabalarını Askalan'a yoğunlaştırmayı önerdiler fakat çoğunluk Şam'a saldırmaya karar verdi.

Sicilya'ya giden VI. Welf gibi bazı Haçlılar orduyu terk ettiler. Diğerleri, önceden belirlendiği gibi temmuz ortasında Taberiye'de buluştular. Banyas'a ulaştıktan sonra ordu komutanları, güçlerini Şam'ın dış surlarının batı yakasına yoğunlaştırmaya karar verdiler. Burası şüphesiz en iyi korunan kısımdı, aynı zamanda verimli bahçelerin kuşatmacılara yiyecek ve su sağlayabileceği verdi.

Kuşatma harekâtı çok sayıda tartışmaya konu oldu. Şurası net ki Frankların kararını öğrenen Atabeg Üner, Zengi'nin iki oğlu Seyfeddin ve Nûreddin'den yardım istemiş, onlar da Musul ve Halep'ten Humus'a doğ-

ru ordular getirmişlerdi. Ayrıca Üner, Şam'ı savunma durumuna geçirmiş, Bekâa'dan okçular çağırmişti. 24 Temmuz'da Haçlılar ve müttefikleri Ghouta kapısına ulaştılar. Ertesi gün büyük bir birlikle karşılaştılar ama Konrad birliği yok etti. Böylece Haçlılar ordugâhı setlere daha yakın olan hipodrama taşıldılar. Fakat bahçelerden ilerlemek aşırı zordu çünkü çok sayıda çitler ve kanallar savunma kuvvetlerinin saldıranları taciz etmesine olanak sağlıyordu. 27 Temmuz'da Haçlılar ordugâhın yerini değiştirdiler. Yakın zamana kadar iddia edilen, bunun habisi Suriye Frankları'nın önerisiyle surların daha zayıf olduğu doğu kısmına gitmek için yapıldığı ancak asıl hedefin Haçlıları susuz bir ovaya yönlendirmek olduğuydu. Fakat yakın tarihli bir araştırma bu iddiayla çelişiyor. Kesin olan husus, Frankların iki gün sonra (29 Temmuz) kuşatmayı kaldırmasıydı.

Şam kuşatması şaşırtıcı derecede kısa sürmüştü ve ortaya her tür söylenti çıktı. Bu bilgileri yirmi yıl sonra derleyen Willermus Tyrensis, emin olmadığını itiraf etti. III. Konrad; Kral Baudouin, Patrik Foucher ve Hospitalier üstadını Haçlılara kötü tavsiye vererek ihanet etmekle suçladı. Diğerleriye Frankları, Şamlılar tarafından satın alınmalarına izin vermekle suçladı. Bir başka grup sorunun, şehrin lordu olarak Thierry de Flandre'in seçilmesi olduğunu savundu. Çünkü bu, krallıklarını genişletmeyi ümit eden Frankları hüsrana uğratmış ve projeden uzaklaştırmıştı. Bir haftadan kısa süren kuşatmayla ordunun hevesinin kırılması pek mümkün değildi. Fakat tüm bu açıklamalar, katılımcıların ne kadar büyük bir hayal kırıklığı yaşadıklarının göstergesiydi.

Kuşatmanın kaldırılmasının en olası sebebi, Musul ve Halep ordularının şehre yetişemeseler bile yaklaşmalarıydı. Zengî'nin oğullarını yardıma çağıran Muineddin Üner, onların ricasına rağmen şehre girmelerini istemiş olamazdı. Nitekim Zengî hayattayken Şam'ı almak için çok uğraşmıştı. Ayrıca Üner, Franklarla irtibat hâlindeydi ve bu sayede, Şam'ın kapılarını Zengîlere açmak zorunda kalırsa bunun onları nasıl tehlikeye sokacağına dikkat çekti. Her hâlükârda kale kaba güçle alınamayacak kadar sağlamdı ve uzun bir kuşatma gerektiriyordu. Langres piskoposu ve birçok Fransız baron devam etmek istediler. Konrad, Thierry de Flandre ve Doğulu Franklar karşı görüşteydiler. Ordu geri çekildi.

Bir müzakere daha yapıldı ve Askalan'a saldırma kararı alındı. Ancak III. Konrad boş yere diğer komutanların gelmesini bekledi ve sekiz günlük gecikmeden sonra gemiyle dönmeye karar verdi. 8 Eylül'de Akka'dan Selanik'e, oradan Konstantinopolis'e geçti. Burada Manuel tarafından kutlamayla karşılandı. Hohenstaufen ve Bizans arasındaki ittifak, Sicilya Kralı II. Roger'a duydukları düşmanlık hissi etrafında birleşmiş ve daha da güçlenmişti.

VII. Louis, Paskalya'yı Kutsal Topraklar'da geçirdi ve kendisinin de cömert yardımlarda bulunduğu Doğu Hristiyanları'na destek getirme

arzusunu ilan etti. Onu eve taşıyan gemiler, bir Bizans filosu tarafından durduruldu. Kraliçe Aliénor ve kraliyet hanedanının bazı üyeleri esir alındı. VII. Louis, 28 Temmuz 1149'da Calabria'da karaya çıktı. O noktadan sonra II. Roger'a tam destek verdi ve papanın verdiği kral unvanını tanıyarak Roger'a taç taktı. Yine de Roger'ın Bizansa karşı ittifak önerisine şevkle cevap vermedi.

Aziz Bernard'ın biyografisini yazanlar, Clairvaux başrahibinin *De consideratione* eseri hakkında uzun yorumlar yaptılar. Bernard bu bilimsel eserinde III. Eugenius'a hitap ederek Haçlı Seferi yenilgisinden çıkardığı dersleri sıralamış, dönemin teolojik yorumuna uygun olarak suçu, Hristiyanların günahlarına yüklemişti. Fakat başka bir yerde, baronlar konusunda kendini daha şiddetli bir şekilde ifade ederek seferi beceriksizce yürüttüklerini iddia etmişti. Kendisi, Tanrı'nın iradesi üzerine vaazlar verdiği için bu iradeyi yorumlayan kişinin de kendisi olduğuna hâlâ inanıyordu. Bu nedenle St. Denis başrahibi Suger'in sefere devam etme önerisini olumlu karşıladı.

Bu sefer Haçlı Seferi için harekete geçen ruhban sınıfıydı: Suger, Aziz Bernard, Kardinal Theodwin ve Muhterem Pierre, III. Konrad'ı ikna etmeye çalıştılar. Onların gözünde seferin talihsizliklerinin sorumlusu Manuel Komnenos'tu. Sicilya Kralı Roger'in sözünü, yani yeni seferin Bizans'a karşı yapılması gerektiğini tekrar ediyorlardı. 25 Nisan 1150'de III. Eugenius bu seferleri resmen tanımadığını ilan etti. Suger planına devam etti ve seferin kapsamını Doğu Hristiyanları'na yardım götürme amaçlı yeni bir boyuta indirgedi. Papa kendini, sefere katılanlara bahşedilen imtiyazları onaylamakla sınırlandırdı. Fakat Laon ve Chartres Konsilleri (7 Mayıs 1150) Fransız piskoposların ne kadar hevesiz olduklarını gösterdi. Sertçe eleştirilen baronlar, seferin yönetimini ruhban sınıfına bıraktıklarını açıkladılar. Chartres Konsili, seferin liderini Aziz Bernard de Clairvaux olarak belirledi. Fakat plana son hâlini vermek üzere 15 Temmuz 1150'de Compiègne'de toplanması gereken konsil hiç toplanmadı.

Birinci Haçlı Seferi Bizans desteğiyle yapılırken İkinci Haçlı Seferi'nde Bizans'tan neredeyse hiç destek alınamaması, bu iki sefer arasındaki temel farktır. Fransız-Alman Haçlı Seferi, en az birincisi kadar büyük, iyi komuta edilen ve benzer coşkuyla dolu olan bir sefer olmasına rağmen Küçük Asya'dan geçerken perişan oldu. 1097 Haçlıları, birçok Bizans savaşında bulunmuş eski kurt Tatikios'un deneyiminden faydalanabilmişlerdi. Eudes de Deuil'in, Bizans tüccarlarının açgözlülüğü hakkındaki şikâyetlerinde muhtemelen gerçeklik payı vardı. Fakat görünüşe göre Antalya'nın erzak yönetimi imparatorluk yöneticileri tarafından doğru yönetilememişti. Manuel Komnenos, Haçlıların Sicilya kralıyla olası iş birliğinin imparatorluğu tehlikeye atacağını bildiği için seferin kendi

toprakları üzerinden yapılmasını istemişti. Ancak VII. Louis'yi sağlam bir destekten yoksun bıraktı.

Haçlı Seferi'nin komutanları hangi stratejik ve taktik hataları yapmış olurlarsa olsunlar, I. Aleksios'un ilk Haçlı Seferi'ne sağladığı destekten mahrum kalmışlardı. İmparator Manuel, Anadolu Selçukluları'yla uzun dönemli antlaşmalar yaparak Haçlı güçlerini imparatorluğun yararına kullanma fırsatını tepti. Şam kuşatması, Kudüs baronları tarafından daha önceden düşünülse de beklenmedik biçimde kararlaştırılmış ve hazırlıksız girilmişti. Atabeg Üner de kesinlikle kendini zor durumdan kurtarmayı bildi.

Bununla birlikte Haçlı Seferi kararı, tam da Frank kuvvetlerinin ilk şoku yaşayıp savunma hattının bir kısmını kaybettikleri zamanda alınmıştı. Bu fırsat kaçırıldı. Batılılar uzun vadede heveslerini kayıp mı ettiler ya da Bizans desteğine bağlanan umutlar zarar mı gördü? Suger ve Aziz Bernard'ın sefere devam etme çabaları başarısız olmasına rağmen Kutsal Topraklara duyulan istek, aynı ölçüde olmasa da hâlâ vardı ve ifade edilmeye devam ediyordu.

ALTINCI BÖLÜM

BİZANS VE SALÂHADDİN'İN ARASINDA: LATİN DOĞU'NUN TEHLİKELERİ

Birinci Haçlı Seferi'nin yarattığı çatlaklar belirlediğinde Haçlıların tamamı henüz Batı'ya dönmemişlerdi. Latin Doğu'daki komutanların endişesi artık gözle görülür durumdaydı. 1148 Seferi çok az kazanç getirmesine rağmen komutanlar, Hristiyan âlemiyle ilgili umutlarını yeni bir çabaya bağlamışlardı ve gündün güne sabırsızlanıyorlardı. Kutsal Topraklar'ın savunma hattının büyük bir kısmı birkaç yıl içinde yıkılmıştı. Frankları uzun zamandır korkutan ve varlıklarına bir son verme amacı güden yeni bir Müslüman güç, kapılarında belirmişti.

Franklar vazgeçmediler ve tehlikeye karşı cesurca savaştılar. Fakat büyük bedeller karşısında Bizans himayesini kabul etmek zorunda kaldılar. Bizans verdiği tüm sözleri tutmadı ve İmparator Manuel Komnenos'un ölümünden sonra sürdürülmedi. Manuel için Franklarla yapılan antlaşma, İtalya politikasının bir parçasıydı ve papanın sempatisini kazanmasına yol açacaktı. Franklar Suriye problemlerine Mısır'da çözüm bulmaya çalıştılar. Salâhaddîn'in imparatorluğunun kurulmasına engel olmayı başaramadılar. Sonunda Salâhaddîn, Frank güçlerinin istikrar-sızlığının da yardımıyla Hittin Muharebesi'nde Latin devletlerine öldürücü darbeyi vurdu.

Öte yandan Franklar, yaşadıkları zorluklar hakkında Batı'yı bilgilendirmeye özen gösteriyor ve oradan, giderek artan destek alıyorlardı. 1187 yenilgisinin ardından yaşanan hızlı toparlanmaya yol açan da bu destekti.

KUZEY SURİYE'NİN ÇÖKÜŞÜ VE THIERRY DE FLANDRE'İN SEFERİ

Şam veziriyle Halep atabegininin ittifakı, Haçlıların ayrılmasından bir sene sonraya kadar (Üner, Ağustos 1149'da öldü) devam etti. Bu ittifak, Eylül 1148'de Frank prenslerinden birinin şahsında bir Haçlı'ya karşı yapılan harekâta birlikte çalıştı. Alphonse Jourdain'ın oğlu Bertrand, Tartus ve Trablus arasındaki Urayme Kalesi'nin başına geçti. Belki de Haçlı Seferi sayesinde, dedesi Raymond de Saint-Gilles'den kalan Trablus Kont-

luğu üzerindeki haklarını elde etmeyi umuyordu. II. Raymond kendisine kaleyi ele geçirme hizmeti sunan iki Müslüman idareciyi yardıma çağırdı. Bertrand esir olarak Halep'e götürüldü, kız kardeşi de Nûreddin'in haremine alındı. Ardından Nûreddin, Antakya yönünde bir karşı akın yaptı. Bu sırada bir kere daha komşusu Raymond de Poitiers'yle ihtilafa düşen Urfalı II. Joscelin ile irtibata geçerek bir ateşkes imzaladı.

Nûreddin'in Mayıs 1149'da Antakya Prinkepsliği'ne bağlı Hârim ve İnab Kalelerine karşı yürüttüğü operasyona bir Şam birliği de destek verdi. Antakya prinkepsi İnab'ı kurtarmaya gitti ve kendisine eşlik eden bir İsmailiye şefinin uyarılarına rağmen tuzağa düştü. Maraş Kontu Baudouin'la birlikte öldürüldü ve ordusu yok edildi. 29 Haziran 1149'daki Fons Murez (Epemiye ve Rugia arasında) yenilgisi, Kanlı Meydan Savaşı'na benziyordu. Fakat bu sefer Nûreddin devamını getirdi. Antakya önlerine geldiğinde Patrik Aimery de Limoges müdafaa durumuna geçebilmiş, genç kral III. Baudouin birlikleriyle yaklaşmıştı. Atabeg, Summak Dağı üzerinde Asi Vadisi'ne hâkim Albara ve Epemiye kalelerini ve Halep'ten Antakya'ya gelen yola hâkim Artezya ve Hârim kalelerini zapt etmeyi tercih etti. Ayrıca Trablus Kontluğu'na bağlı Tartus Kalesi'ni alıp yıktı. 1152'de III. Raymond kaleyi Templier Şövalyeleri'ne bağışladı, onlar da kaleyi onardı.

Şimdi denenme sırası Urfa Kontluğu'ndaydı. Kont Joscelin, Mar Barsuma keşişlerinin, komşuları Türkmenlerle gizli anlaşmaya girdiğinden şüphelenip 1148'de manastırı yağmalamıştı. Nûreddin'le yaptığı ittifak nedeniyle Halep tarafından güvende olsa da Artukluların ve Anadolu Selçukluları'nın saldırılarına açıldı. Konya Sultanı Mesud, Maraş kontunun Fons Murez'de ölmesinden faydalanarak şehri ele geçirmiş, şehir sakinlerinin özgürce ayrılmalarına izin vermişti (gerçi yine de öldürüldüler). Ardından Tilbaşar'a kadar ilerledi ve Joscelin onun vasalı olarak haraç ödemeyi kabul etmek zorunda kaldı. III. Baudouin'ın konstablı Onfroi de Toron onu kurtarmaya geldi ama bazı başıbozuk Türkmenler, Urfa kontunu yakalayıp Nûreddin'e teslim ettiler (1150). Joscelin 1159'da Halep zindanlarında öldü. Müslüman komşuları bu şanstı istifade etme telaşına düştüler. Artuklu Kara Arslan Gargar'ı, Selçukluların elindeki Keysun'u ve çevresini alırken, Nûreddin de Azez'i ele geçirdi.

Kontes Béatrice hâlâ büyük bir alana sahip kontluğu savunabileceğini artık düşünmüyordu. Bizanslılar, ona ve çocuklarına ödenecek bir kira karşılığında kalelerini satın almayı önerdiler. Kontes, lortunu kaybeden toprakları savunmak için Urfa'da bulunan III. Baudouin'in onayıyla Bizans'ın teklifini kabul etti. Zaten Artezya, Hârim ve Azez'in kaybedilmesiyle kontluk diğer Frank devletlerinden kopmuştu ve Ioannis Komnenos hükümranlığını tanımaya mecbur bırakılmıştı. Halkın Frank, Ermeni ve Suriyeli kesimi Bizans hâkimiyetine geçmek istemedikleri için impa-

ratorluğa bırakılan şehirleri boşalttılar. III. Baudouin bu kafilenin kayıp vermeden Frank topraklarına ulaşmasını sağlayan bir savunma organize edebildi. Kontes tarafından Ermeni *katolikosuna*⁵² verilen ve dinî liderin ikametgâhı olan Rumkale, Bizans'a verilmeyen tek kale oldu. Urfa Kontluğu'nun kaybedileceği özellikle Bizans'ın ele geçirdiği yerleri savunamaması yüzünden belliydi. Bir yıl içinde, başta Selçuklular olmak üzere Müslümanlar bu yerleri ele geçirdiler. Nûreddin Tilbaşar'ı işgal etti.

III. Baudouin Antakya'da bulunduğu sürede, Raymond de Poitiers'nin ölümüyle dul kalan Antakya Prensesi Constance'a yeni bir eş bulmak istemişti. Fakat prenses Baudouin'ın önerdiği adayları reddetti ve Manuel Komnenos'a yöneldi. İmparator Komnenos, birkaç yıl önce ölen kız kardeşinin Norman asıllı eşi *Caesar*⁵³ Jean Roger'i öne sürdü ama Constance bu adayı da çok yaşlı bulduğu için reddetti. Sonra aniden, yeni gelen Renaud de Châtillon ilgisini çekti. Kralın onayıyla 1153'ün başlarında evlendiler.

Renaud de Châtillon'un ortaya çıkışı kayda değer bir olaydır çünkü istisnai olmayan bir örnek teşkil eder. Renaud, Doğu'ya hac hayalleri veya macera arayışıyla gelip orada bir eş bulan Batılılardan biriydi. Başka bir örnek, Beyrutlu Agnes'le evlenen Calon d'Avallon'du. Nitekim çocukları ve torunları da Kudüs Krallığı'nda görev aldılar. Constance tarafından 1150'de reddedilen adaylardan biri de Kuzey Suriye'ye III. Baudouin'ın ordusunda gelen Soissons Kontu Yves de Nesle'di. Châtillon-sur-Loing Lordu Renaud da büyük bir aile olan Donzy'e mensuptu ve babası Gien lortuydu. Kral Baudouin'ın diğer "hacı şövalyeleri" gibi parayla tutulan bir şövalyeydi. Muhtemelen şansının yaver gitmediği olaylar yaşamış, düşmanlarının elinden aldığı toprakların iadesi için VII. Louis'ye başvurmuştu. Yadsınamaz cesareti, mal varlığının eksikliğini telafi edemedi ve karısının karşısında, doğumla gelen asalet açısından daha aşağı kaldı. En önemlisi de Antakya savunmasına sadece kendini getirebildi ve hemen Fransa kralına yardım çağrısında bulundu.

Renaud'nun mektubunun gösterdiği üzere 1148 Seferi, başarısızlıklara rağmen VII. Louis'nin prestijine katkı sağlamıştı:

Saygıdeğer lort hazretleri, bu toprakların mutsuzluğunu ve sefaletini şimdiye kadar sıkça duymuşsunuzdur ve eğer Tanrı bizi korumazsa, bundan sonra sıkça duymaya devam edeceksiniz. Tüm Hristiyanlar, her gün sizden gelecek kurtuluş haberlerine kulak kesilmişlerdir. Biliyoruz ki kalbiniz sizi sürekli bu kurtuluşun teminine zorluyor. Burayı ziyaret etmeniz ve dinsizlerden özgürleştirmeniz için dua ediyoruz.

52 Ermenilerin en üst düzey dinî lideri. (ç.n.)

53 Bizans İmparatorluğu'nda üst düzey hanedan unvanlarından biri. (ç.n.)

Renaud, kendisinin VII. Louis'nin "asıl" tebaasından olduğunu hatırlatarak, Raymond de Poitiers'nin iki kızına eş bulması için yalvardı. Fakat asıl isteği, Fransa kralının bir ziyaret daha yapmasıydı. On yıl sonra da madı III. Bohemond, VII. Louis'ye aynı mesajı tekrarlayacaktı: "Herkes soruyor: Ne zaman gelecek?"

Fakat ortada bir Haçlı Seferi ihtimali yoktu. VII. Louis'nin başka endişeleri vardı. Çünkü Aliénor d'Aquitaine Henry Plantagenêt'yle evlenmek ve düklüğünü çeyiz olarak vermek üzereydi. Kutsal Topraklar'daki Franklar, kendi imkânlarıyla başbaşa bırakılmaya devam edeceklerdi.

Neyse ki Halep ve Şam ittifakı uzun sürmedi. Kardeşinin ölümünden sonra Musul'u almaya çalışan Nûreddin'e, yeğeni ancak Humus'u verdi. Muhtemelen babası Zengî'nin Şam'la ilgili planlarını canlandırıyor. Böri Hanedanı'nın varisi Atabeg Abak, 1149 yılı itibarıyla Kudüs Frankları'yla kurulan dostane ilişkilere yeniden başlamıştı. Abak, Nûreddin'in Havran'ın güneyine varıp Franklara karşı planladığı operasyonda kendisine katılmasını istemesi üzerine Franklarla yaptığı antlaşmayı bozmayı reddetti. Halep atabegi Haziran 1151'de geri döndü ve bu sefer Şam'ı kuşattı. Abak'ın yardıma çağırdığı Franklar zamanında yetişip şehri kurtardılar. Ardından Zengîlerin bir vali yerleştirdiği Busra'ya devam ettiler. Halep ordusu Şam'a dönünce Franklar onu geri çekilmeye zorladılar (Temmuz 1151). Bu arada Abak, Kudüs'e saldırmak isteyen genç bir Artuklu emîrini fikrinden caydırmaya çalıştı (1152). 1153'te Nûreddin'e katılıp dikkat dağıtmayı ve Askalan kuşatmasını kaldırmayı kabul etti ama iki emîrin karşılıklı güvensizliği nedeniyle plan gerçekleşmedi. Abak, Frankların koruması karşılığında onlara haraç ödedi. Hatta Şam'daki Hristiyan esirleri özgürleştirmeleri için şehre gelmelerine izin verdi.

Fakat Şam Emîrliği'nin iç karışıklığı Abak'ın konumunu zayıflattı ve Börilerin sırtını dayadığı şehirli milis kuvvetler Abak'ı terk ettiler. Nisan 1154'te atabeg tahttan indirildi ve Nûreddin sonunda Şam'ı ele geçirdi. Ertesi sene, son Böri'yi de Baalbek'ten sürdü. 1157 depremi sayesinde Şayzar'ın Münkız Hanedanı yok olunca bu şehri de ele geçirdi. Böylece sınırlarının tamamı Frank devletleriyle komşu oldu.

Frankların Nûreddin'in niyetlerinden korkmak için çok sebebi vardı. Oldukça dindar olan atabeg, 1157'de hayatını tehdit eden ciddi hastalıktan sonra daha tutucu olmuştu ve bir Sünni coşku içinde Şii tebaasını huzursuz ediyordu. Kur'an'ın özellikle şarap kullanımına ilişkin emirleri tüm şiddetiyle uygulanıyordu. Ordusunun savaşla ilgili en önemli unsurlarını güçlendirmek için çok sayıda Türkmeni Suriye'ye çağırmış ve Kürtlerden de asker temin etmişti. Salâhaddin'in babası Eyyûb ve amcası Şirkuh da onun hizmetine bu vesileyle girmişlerdi. Son olarak kendini Hristiyanlara, özellikle Frank devletlerine karşı yapılan *cihad*ın başrolüne koyuyordu. Bu duruş yeni bir şey değildi. Şamlı Böriler de kendilerini "kutsal savaşın

mücahitleri" ilan etmişlerdi. Ancak Nûreddin'in niyeti daha açıkça ifade ediliyordu. Mescid-i Aksa tekrar Müslümanların eline geçtiğinde oraya yerleştirilmek üzere bir minber yaptırmıştı. Zengî Devleti'yle karşı karşıya kalan Kudüs Krallığı sınırlarını korumuş, Trablus Kontluğu'ysa küçülmüştü. Kuzeydeki küçülme daha büyüktü. Haritadan silinen sadece Urfa Kontluğu değildi. Antakya Prinkepsliği de en zengin bölgelerinden biri olan Asi Vadisi'nin doğu yakasını kaybetmişti. Büyük dinî merkez Epemiye elden çıkmıştı. Gelecekteki Frank-Müslüman savaşının sebebi Halep ve Frank devletleri arasındaki kaleler değil, Hârim'in ele geçirilme mücadelesi olacaktı.

Bu çöküşü telafi edecek gelişme, uzun zamandır kutsal şehrin güvenliğini tehdit eden Fâtımî sınırının artık tehlike arz etmemesiydi. 1150'de Franklar eski şehrin taşlarını kullanarak Gazze'yi yeniden inşa ettiler. İleride burası Askalan'ı Mısır'a bağlayan yolu kesecek bir kaleye dönüşecekti.

Kudüs Krallığı'ndaki iç karışıklıklar Mısır'ın soluk almasını sağladı. Annesi tarafından krallığın kuzeyiyle sınırlandırılan genç kral III. Bau-douin, 1152 yılında annesinden onay almadan taç giydi ve Kraliçe Méli-sende'nin elindeki Yahudiye ve Samarya'nın teslimini istedi. Kraliçenin konstablı Manassé d'Hierges Mirabel'de kuşatıldı ve teslim olmak zorunda kaldı. Kudüs'te kuşatılan Mélisende'ye yönetimi oğluna bıraktı. Ardından genç kral, harekâtına devam edebildi.

Franklar Ocak 1153 sonlarında Askalan önlerinde kamp kurdular. Gémiler kıyıya yanaştığında kral gemilere ve içindeki hacılara iyi bir ücret karşılığında el koydu. Mısır filosunun şehre erzak getirmesini önleyemeler de kuşatma makinelerini yok etme girişimleri surların bir kısmının tamamen çökmesine neden oldu. En iyi ganimetleri kendi şövalyelerine ayırmak isteyen Templier üstadı, çöken surdan başka askerlerin yararlanmasına engel oldu ve Templierler geri püskürtüldüler. Frankların umudu kırılmadı ve Mısırlıların Şam ve Halep'ten rica ettikleri dikkat dağıtma operasyonları gerçekleşmedi. Şehir 19 Ağustos'ta teslim oldu ve galiplere büyük zenginlik bıraktı. Şehrin boşaltılması planlı bir şekilde yapıldı. Sakinlerin taşınabilen mallarını yanlarında götürmelerine izin verildi.

Bu noktada, Avrupalı Frankların oynadığı rolden bahsetmeliyiz. Kutsal Topraklar'da normalden uzun süre kalmayan 1153 hacıları, kraliyet ordusunu güçlendirerek kuşatmanın başarılı geçmesini sağladılar. Görünüşe bakılırsa özel bir Haçlı Seferi'ne başvurmaya gerek kalmamıştı. Hacıların normal akını ve hareketliliği, Frank ordusunun başarısında önemli bir unsur oluşturdu. Ayrıca Askalan'ın ele geçirilmesi Franklara Mısır yolunu açtığı için Frank devletlerinin ömrünün uzamasına yardımcı oldu.

Batı, 1158-1159 yıllarında daha büyük bir çaba ortaya koyacaktı. Bu, papanın inisiyatifıyla olmuş gibi görünmüyordu. IV. Hadrianus, Reims

başpiskoposuna gönderdiği mektubunda Flanders kontunun gelişini “beklenmeyen yardım” olarak tanımlamıştı. 13 Kasım 1158 tarihli mektupta başpiskopostan, Templierlere kaybettikleri şövalye ve silahların yerine yenilerini bulmada yardım etmesini istiyordu. Eğer bu yardım papanın müdahalesi sayesinde yapılsaydı, papa bunu kesinlikle ifade ederdi. Muhtemelen bu, yanına vasallarını ve komşularını alan büyük bir lortun kişisel kararıydı. Yine de Flanders kontu yalnız görünmüyordu. Bir Arap kaynağın aktardığına göre Türkmenler önceki antlaşmalara istinaden sürülerini Banyas yakınlarında otlatıyorlardı. Kral Baudouin’a sürülere saldırma cesareti veren şey, “denizden büyük bir ordu”nun gelmesiydi (Şubat 1157). Thierry de Flandre ancak temmuzda yola çıkmıştı.

Bu saldırı, ağır borç altında ezilen kraliyet hazinesine nefes aldırان büyük bir ganimet getirdi. Fakat üç ay önce Nûreddin’le yapılan antlaşmanın bozulması (iyi bir hukukçu olan Willermus Tyrensis bu hak ihlalini eleştirdi) ona savaşa devam etme izni verdi. Kral, Banyas’ı elinde tutamama korkusuyla şehri Hospitalier Tarikatı’na verdi. Fakat onlar tuzağa düştüler ve şehri terk ettiler. Şehirde kuşatma altında kalan Onfroi de Toron teslim olmayı önerdi. Nûreddin’in cevap vermemesi garnizonun katledilmiş olabileceği anlamına geliyordu. Kral ablukayı kaldırtmayı başardı ama kendisi Yakup Kalesi’nde başka bir tuzağa düştü. Safed’e sığınabilmesi için adamları kendilerini feda ettiler. Seksen yedi Templier ve üç yüz şövalye ya öldürüldü ya da esir alındı (Haziran 1157). Buna rağmen Antakya ve Trablus’tan gelen ordular sayesinde Banyas kurtarıldı.

O sırada Kutsal Topraklara üçüncü seyahatini yapan Thierry de Flandre, yanında büyük bir şövalye birliğiyle Beyrut’a ulaştı. Nûreddin’in tehdit ettiği Krak des Chevaliers’nin ablukasını kaldırmak için yeğeni III. Baudouin’a katıldı ve daha sonra Antakya’ya geçti. 1157 Ağustos’unda Şayzar ailesini yok eden deprem oldu. Bundan faydalanarak şehre yerleşmeye çalışanların Nûreddin’in adamları mı yoksa İsmailiyye tarikatı mı olduğu bilinmiyor. Fakat Franklar da şehri almaya karar verdiler. Şehrin bir kısmını kolaylıkla aldılar fakat Kont Thierry’e bırakılması önerildiğinde anlaşmazlık çıktı. Antakya Prinkepsi Renaud de Châtillon, şehrin kendi prinkepsliğine ait olduğunu iddia etti ve Thierry’nin bağlılık göstermesini emretti. Fransa’nın büyük prensliklerinden birinin lordu olan Thierry bunu kabul etmedi. Bu anlaşmazlık üzerine Franklar kısmen fethettikleri Şayzar’ı terk ettiler (Ekim 1157).

Thierry ve Renaud harekâta devam ettiler. Şubat 1158’de Harim’i aldılar. Ardından Flanders kontu, kralın Şam yakınındaki Darayya’ya yaptığı kısa süreli harekâta da eşlik etti. Nûreddin hızlı bir karşılık verdi ve Ürdün Nehri’nin doğusundaki Sueth Mağarası’nı kuşattı. Baudouin, Thierry ve Renaud de Saint-Valery, Taberiye Gölü’nün güneyindeki Butayha’da Şamlılara karşı zafer kazandılar. Özellikle Felemenk şövalyeler muharebede öne çıktı.

Flanders kontunun basit bir hac yolculuğu için gelmediği anlaşıyor. Bir iddiaya göre Kutsal Topraklara yerleşme ve ömrünün kalanını İsa'nın hizmetinde geçirme amacıyla gelmişti. Ağustos 1157'ye kadar Şayzar'ın alınması öngörülememesine rağmen konta yapılan teklif bu iddiayı destekliyordu. İkinci Haçlı Seferi sırasında Şam'ın kendisine teklif edilmesi- nin gerçek olup olmadığını bilmek zor. Fakat Flanders kontunun Kutsal Topraklara derin bağlılık beslediği iki husustan belli oluyor. Bu, bölgeye yaptığı üçüncü ziyaret ve kendisine eşlik eden Anjou Kontesi Sibylle, Batı'ya dönmek yerine Béthanie Manastırı'na çekildi. Kontun 1157-1158 seyahati, başkalarının paralı asker olmayı, hatta Doğu'ya yerleşmeyi kabul ettiği sıradan haclardan farklıydı. Amacı açıkça Kutsal Topraklar'ın savunulmasına yardım etmektir. Eşinin yeğeni olan Kral Baudouin'la akrabalık bağları, bu cazibeye katkıda bulunmuş olabilir. Sınırlı sayıda Flanders askeri toplamasına rağmen seyahati gerçek bir Haçlı Seferi olarak görülmelidir.

BİZANS'IN DÖNÜŞÜ VE MANUEL KOMNENOS'UN HAÇLI SEFERİ ÇAĞRISI

İkinci Haçlı Seferi'nden sonra Manuel Komnenos, Haçlılarla Sicilya Kralı II. Roger arasındaki gizli anlaşmanın tehlikesinden kaçabildiği ve Türk komşularıyla barışçıl ilişkilerini sürdürebildiği için memnundu. Ayrıca Suriye'nin kuzeyinde toprak kaybı yaşamamıştı. II. Bohemond'un dul eşi ve II. Joscelin'in eşi biri eş adayını sormak, diğeri kontluğunu ona bağışlamak için imparatora yönelmişti. Bu iki hareket, vasalların lortlarına karşı zorunlulukları kapsamındaydı ama sonuçlar pek memnuniyet verici olmadı. Constance, Renaud de Châtillon'la evlendi ve Türkler Urfa Kontluğu'nu fethettiler. Yine de imparator, eski Antakya Düklüğü'nün Frank bölgelerini elinde tuttuğunu düşünüyordu.

Kilikya'da durum aynı değildi. Konstantinopolis'te ev hapsinde tutulan Vahka'nın Ermeni Prensi Thoros firar etmiş ve kendi kaleleriyle bazı Bizans şehirlerini yeniden işgal etmişti. Manuel, Selçukluların onu yola getireceğini ummuştu fakat Thoros onları yendi (1154). İmparator, Renaud de Châtillon'a yöneldi. Renaud, Bizans adına Ermeni Kilikyası'na saldırdı. Buna rağmen Manuel, Renaud'ya ödeme yapmadı. Böylece Renaud ve Thoros aralarında uzlaştılar ve Antakya Prinkepsi Renaud ödemesini kendi almak üzere Kıbrıs'ı yağmalamaya karar vererek (1156) asi bir vassala dönüştü.

Aksine Kral III. Baudouin, Bizans'ın Frank devletler için hayati önem taşımaya başladığına ikna olmuştu. 1150 yılında Urfa Kontluğu'nun imparatora bırakılmasını kabul etmişti. 1158'de Konstabl Onfroi de Toron ve diğer elçileri göndererek imparatorluktan bir prensesle evlenme niyetini

belirtti. Manuel ona eş olarak yeğeni Theodora'yı, yanında büyük bir çeyizle verdi ve Nûreddin'e karşı Franklara yardım edeceğine söz verdi.

Manuel'in, Renaud ve Thoros'u hizaya getirmeye çalıştığı sıralarda Kudüs kralının da yola çıkması, Antakya prinkepsine yardım etmekten ziyade arabuluculuk yapmak içindi. Bizanslılar Kilikya Ovası'nı tekrar işgal ettiklerinde Thoros son anda dağlara sığınabildi. Manuel kışı Misis'te geçirdi ve Renaud özür dileyip arayı düzeltmek için oraya geldi. Lazkiye Piskoposu Nasıralı Gérard, imparatorun gururunu yatıştıracak bir şey aradığını ve prinkepsin aşağılanmayı kabul ettiği takdirde isyankâr bir vasal olmasına rağmen affedileceğini Renaud'ya açıkladı. Renaud da sadakat yemini ederek, istendiği takdirde Antakya iç kalesiyle surları bırakmaya ve bir bölük asker sağlamaya söz verdi. Artık Antakya'nın Bizans'a iadesi söz konusu değildi. Görünüşe göre Manuel, Grek patriğin makamına iadesini istemedi. Aslında isteseydi Renaud bunu kabul edebilirdi. Zira o sırada Latin patrikle araları çok bozuktu. Böylece 1159 Antlaşması, önceki antlaşmalardan daha öteye gitmiş oldu.

III. Baudouin Misis'e ulaştığında sıcak karşılandı. Batı'nın şövalye geleneklerinden çokça etkilenen Manuel, artık yeğeni sayılan bu yakışıklı şövalyeyi takdir ediyordu. Thoros da araçlar sayesinde imparator tarafından affedildi ve dağ kalelerindeki hakkını geri aldı. Ardından Manuel Antakya'ya yöneldi ve şehre vakur bir giriş yaptı. Renaud ona yaveri gibi hizmet ediyor, Baudouin da arkasından geliyordu.

Nûreddin, askerî güç gösterisi beklemeden imparatora barış teklifinde bulundu. Başta Bertrand de Saint-Gilles ve birçok Alman şövalye olmak üzere, İkinci Haçlı Seferi sırasında esir alınan binlerce Frankı serbest bırakmayı kabul etti ve Selçuklulara karşı Manuel'e yardım sözü verdi (Mayıs 1159). Ertesi sene Manuel'in Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan'a düzenlediği harekâta Frank bölükleri de katıldı. Kılıç Arslan, imparatora tâbi olmayı kabul etti.

İki sene sonra, Maraş bölgesinde otlayan sürülere el koymak için Müslüman bölgesine sefer düzenleyen Renaud, Nûreddin'e esir düştü (23 Kasım 1161). On beş yılını Halep'te esir olarak geçirecekti. Görünüşe bakılırsa Manuel, diğer esirler için yaptığını Renaud'ya yapmayarak duruma müdahil olmadı. Prenses Constance, bir kez daha kendini prinkepslik idaresinde bulmuştu ve oğlu III. Bohemond'un prinkeps unvanını tanımaya hiç niyeti yoktu. III. Baudouin yine de Antakya'ya gitti ve taht naibi oldu. Prenses, imparatorla irtibata geçti. İşte tam bu esnada Manuel, Trablus Prensesi Mélisende'yle yürüttüğü evlilik diyalogunu kesti.

Aslında Maneul dul kaldıktan sonra III. Baudouin'dan kendisine eş olarak bir Frank prenses vermesini istemiş, kral da Bizanslı elçilere Trablus Kontu III. Raymond'un kız kardeşini önermişti. Elçiler imparatora-

run adına bu öneriyi 1161 yazında kabul etmişlerdi. Fakat 1162 yazında Manuel, III. Bohemond'un kız kardeşi Maria'da karar kıldığını açıkladı. Kardeşine yapılan hakarete sinirlenen Raymond, kardeşini Konstantinopolis'e götürmek için hazırlattığı kalyonlarla Kıbrıs kıyılarını yağmaladı. Fakat Baudouin, imparatorun kararını kabul etmek zorundaydı. Bu, muhtemelen Renaud de Châtillon'un yakalanmasının sonucuydu. Manuel böylelikle on yıllarca önce düşündüğü Antakya evliliğini yapabilecekti. Prenses Constance de Poitiers de tahtta kalmak için onun desteğini almayı umabilirdi. Antakya baronları, hiç şüphesiz güçlenen Bizans kontrolünden daha az memnunlardı ve genç III. Bohemond'u destekliyorlardı. Annesiyse onu, Lazkiye ve Cebele'yle sınırlandırmak istiyordu. Bohemond, Mart 1164'te Antakya prinkepsi olarak tahta çıkmayı başardı.

Antakyalıların huzursuzluğu, 1162 ve 1163 yıllarında Fransa kralına gönderilen mektuplarda görülüyordu. Bohemond ve yeni Kudüs Kralı Amaury onu gelmeye teşvik ediyor, prinkepsliğin içinde bulunduğu zor durumu, fakirliğini, depremlele perişan oluşunu, Greklerin veya Türklerin eline düşme tehlikesinde olduğunu vurguluyorlardı. Söylenene göre imparator, prinkepsliği ele geçirmek için asker topluyordu ve Amaury "imparatorun varışından önce" Doğu'ya gelmesi için VII. Louis'ye yalvaracak kadar ileri gitti. Bunlar muhtemelen sadece söylentiydi. Manuel 1163 ve 1164'te Franklara askerî destek verecekti ama 1162'de Franklar onun niyetlerinden henüz emin değillerdi.

Öte yandan Nûreddin Frank devletlerini tacize devam etmekteydi. 1163'te Krak des Chevaliers Kalesi'ne saldırmıştı. Trablus Kontluğu'yla Antakya Prinkepsliği'nin güçlerine, Kilikya Dükü Konstantine Koloman'ın komutasındaki Bizans birliği destek veriyordu. O sırada Kudüs hacından dönen ve aralarında VIII. Hugues de Lusignan ve Geoffroy Martel d'Angoulême'in de bulunduğu bir grup Fransız lordu onlara katıldı. Bekâa Ovası'nda şaşırtılan atabeg son anda Humus'a kaçmayı başarabildi. Ertesi yıl intikamını aldı: Mardin ve Hasankeyf'in Artuklu emîrlerini ve Musul atabegini çağırarak Hârim'i kuşattı ve 11 Ağustos 1164'te altı yüz şövalye ve on iki bin piyadeden müteşekkil Frank ordusunu yenilgiye uğrattı. Sadece Thoros'un Ermenileri kaçabildi. Franklar ve müttetiklerinin tamamı neredeyse ya öldürülüyor ya da esir düşüyordu. Altmış Templier Şövalyesi'nden sadece yedisi Frank saflarına geri döndü. III. Bohemond, III. Raymond, Konstantin Koloman, III. Joscelin de Courtenay ve Hugues de Lusignan esir alınarak Halep'e götürüldüler; Hârim Müslümanların eline geçti.

Tarihçi İbnü'l-Esir'e göre Nûreddin'in müttetikleri Antakya'ya yürümesi için teşvik etmişlerdi. Atabeg, imparatorluk güçlerini kıskırtmak istemediğini belirterek onları reddetti. Hemen ardından Kilikya dükünü ve III. Bohemond'u azat etti (Hugues de Lusignan esaret altında öldü). Bizans korumasının bir değeri vardı.

Bohemond fidye olarak 100.000 altın ödemek zorundaydı ve ödeme yapılan kadar rehineleri bırakmıştı. Konstantinopolis'e gitti ve Manuel ona bu miktarı vermeyi kabul etti. Fakat karşılığında, o sırada Konstantinopolis'te yaşayan Grek patriğinin, Antakya patrikliğine getirilmesini istedi. Katedralinden çıkartılan Latin Patrik Aimery de Limoges, şehri bir yasaklının yönetimine bırakarak terk etti ve yakınlardaki Koz Kalesi'nde yaşamaya başladı. Burası patrikliğin mülküydü ve Aimery görevlerini icra etmeye devam etti. Hatta Suriyeli Patrik Mihail'i orada kabul etti. 1166'da Konstantinopolis'te bulunan Grek Patrik III. Athanasios, görünüşe göre Latin ruhban sınıfı üzerinde hiçbir otoriteye sahip değildi. Temmuz-Ağustos 1170'te bölgeyi sarsan deprem sırasında Trablus ve Antakya Katedralleri yıkıldı ve çok can kaybı yaşandı. Athanasios enkaz altında kaldı. Bunu Tanrı katından bir işaret olarak algılayan prinkeps Koz Kalesi'ne giderek Aimery'den af diledi ve onu patrik makamına iade etti.

Nüreddin Antakya'ya saldırmadan uzaklaştı fakat diğer Frank devletlerini es geçmedi. Kralın Mısır'da olmamasından faydalanarak Banyas'a saldırdı. Şehir o kadar çabuk teslim oldu ki muhafızların hain olduğundan şüphelenildi (17 Ekim 1174). Kutsal Topraklara dördüncü seyahatini yapan Kont Thierry de Flandre, müdahale etmeye vakit bulamadı. Trablus şehri, kontu III. Raymond'dan mahrumdu çünkü ancak 1174'te serbest bırakılacaktı. Üstelik Bekâa Vadisi'ni tehdit eden kaleleri kaybetmişti. 1165 veya 1166'da Moinêtre ve Akkar kalelerini, 1167'de Safita ve Arima'yı kaybeden kontluğun Arkas Kalesi de atabeg tarafından kuşatılmıştı. Bu kaleleri yeniden fethetmeleri gerekti (Akkar 1169'da fethedildi). Üstelik bazıları yıkılmıştı. Nüreddin'in Antakya'nın güneyinde Bizans tarafından dizginlenmediği apaçık ortadaydı.

Bu himayenin temsilcisi Kilikya düküydü. Konstantin Koloman'dan sonra görev önce Aleksios Aksuh'a (1097'de İznik'te yakalanan bir Türk'ün oğlu), ardından imparatorun kuzeni Andronikos Komnenos'a geçti. İmparator, kuzenine geniş yetkiler verse de kısa zaman sonra ondan şüphelendi. Tutuklanmaktan korkan Andronikos, Antakya'ya ve ardından Kudüs'e kaçtı. Orada Amaury ona Beyrut'un idaresini verdi. Bizanslı prens (yanına Kıbrıs'ta toplanan vergileri de almıştı), III. Baudouin'ın dul eşi Theodora Komnenos'u kaçırıp Nüreddin'e sığındı. Konstantin Koloman döndüğünde Kilikya Dağları'ndaki Ermeni Prensliği'nin Thoros'un kardeşi Mleh'in eline geçtiğini gördü. Mleh, Tarsus'u ele geçirip dükü yakaladı ve Nüreddin'e katıldı. Soylu hacı Sancerre kontunu alıkoyduğu (1171) için Kral Amaury ona karşı 1173'te harekât düzenlemek zorunda kaldı. 1163-1164'te hâlâ Bizans müdahalesinden duyduğu korkuyu ifade eden Amaury artık tavrını değiştirmişti. 1165'te Başpiskopos Erneis ve Eudes de Saint-Amand'ı Konstantinopolis'e göndererek Bizanslı bir prensesle evlenme niyetini açıkladı. Elçiler 1167 yılında imparatorun yeğeniyle dön-

düler. Söylenene göre Amaury, öncülü III. Baudouin'ın Manuel'e yaptığı sadakat yeminini yineledi. Harim yenilgisi ve Frank devletlerinin istikrar-sızlığının fark edilmesi (bu, VII. Louis'ye gönderilen mektupların konu-suydu), onu ağabeyinin politikasını canlandırmaya itmişti.

Manuel ve Amaury bu evlilik pazarlıkları sırasında Mısır'a sefer yap-ma fikrini de kuşkusuz düşünmüşlerdi. İlk ortak sefer 1169'da yapıldı ama başarıya ulaşılamadı. Amaury baronlarına, Batılı Hristiyan prensle-rin ve İmparator Manuel'in yardımını istemenin ne kadar önemli olduğu-nu bu harekâtta sonra açıkladı. Coğrafi yakınlığı ve zenginliği sayesinde imparator, Franklar adına etkili şekilde müdahil olabilecek konumdaydı. Ardından Amaury baronları şaşırtarak Manuel'i ziyaret etmeye niyetlen-diğini açıkladı. Mart 1171'de Konstantinopolis'e ulaştı ve Manuel tarafın-dan şaşıla bir şekilde karşılandı. Kendini imparatorun hizmetkârı ola-rak kabul etti. Nitekim daha önce, Beytüllahim ve Kudüs Bazilikalarının yeniden inşaasında Manuel'in katkısına onay vermiş, imparatorun ismi kitabede yer almıştı. Böylelikle Bizans egemenliği kabul edildi.

Kısa zaman içinde Manuel Komnenos, Doğu ve Batı Franklarının des-teğinin faydalı olabileceği yeni bir harekât planladı. 1159'da dize getiri-len Selçuklu sultanı gücünü yeniden toplamış ve Danişmend topraklarını kendi ülkesine eklemişti. Danişmend yöneticileri de Konstantinopolis'e sığınmışlardı. 1175'te Manuel, Küçük Asya'nın iç kısmındaki otoritesini yeniden tesis etmeye girişti. Dorylaeum Kalesi'ni yeniden inşa etti ve bir garnizon yerleştirdi. Sonraki aşama Konya'nın yeniden fethi olacaktı.

İmparator, Papa III. Alexander'a planlarını anlattığı bir mektup yazdı. Dorylaeum'u Greklere ve Latinlere emanet ettiğini, hacıları Kutsal Kabir'e götüren yolu tekrar açma niyetinde olduğunu belirterek papadan yardım istedi. Durum ilginç bir şekilde 1095'tekine benziyordu. III. Alexander, tıpkı II. Urbanus gibi cevap verdi; Fransa ve İngiltere krallarını, tüm prens, kont, baronlara ve krallıklarına sadık olanları gidip Türklerle savaşmaya çağırdı. Papalık Elçisi Pierre de Saint-Chrysogone, Fransa'da Haçlı Seferi vaazları vermekle görevlendirildi (29 Ocak 1176).

İmparatorluk ordusu, istenen yardımın gelmesini beklemeden Kon-ya'ya doğru yola çıktı. Manuel, sultanın barış tekliflerini kabul etmedi. Menderes Vadisi'nin yukarısında Miryakefalon'da, VII. Louis'nin Kadmus Dağı'nda yaşadığına benzer şekilde Türkler tarafından hazırlıksız yaka-landı. Türkler artçı kuvvetleri, daha sonra imparatorun da içinde bulun-duğu kabileyi yok ettiler. Paniğe kapılan imparator öncü gruba neredeyse tek başına yetişti ve ricat emri verdi (21 Eylül 1176). Kılıç Arslan'ın barış teklifindeki şartları kabul etmek ve Dorylaeum Kalesi'ni yıkmak zorunda kaldı. Aslında bu şartlar oldukça cömertti.

Fransa ve İngiltere kralları yola çıkmaya hazır olduklarını ilan ettiklerinde, Manuel onlara sadece topraklarından serbest geçiş hakkı tanıyabildi. Karşılığında her zamanki gibi alınan şehirlerin imparatorluğa teslim edilmesini istiyordu. Ayrıca bir Papalık elçisinin iki krala eşlik etmesini de istedi ve Kilise birliği üzerinde çalışacağına söz verdi (Mart 1180).

Olaylar neredeyse İkinci Haçlı Seferi'nin durumuna dönmüştü. Frankları ve Bizanslıları bir araya getirerek Haçlı Seferi isteyen imparator, planlarını devam ettirecek durumda değildi. Sefer hazırlığının yavaşlığının etkisi inkâr edilemese de Manuel'in harekâta çıkma hususunda acele etmesi bu iş birliğini imkânsız kıldı. Bir zamanlar Frank devletlerinin koruyucusu olan Manuel, şimdi Franklara muhtaçtı. Anadolu topraklarının yeniden işgal planı terk edilmişti. Latinleri imparatorluğunun kurtarıcısı olarak görüyordu. Şubat 1180'de kızını Rainier de Montferrat'la, Mart ayında da oğlunu VII. Louis'nin kızıyla evlendirdi ve 24 Eylül'de öldü.

İmparatoriçe Maria'nın idaresi, 1182 baharında yaşanan dehşetli isyanlarla sona erdi. Olaylar sırasında Cenovalılar ve Pisalılar katledildi. Papalık elçisinin boynu vuruldu ve kesik başı bir köpeğin kuyruğuna bağlandı. Latin kiliseleri yağmalandı. İmparatorluk tacını giyen ve Rainier, Maria ve II. Aleksios'tan kurtulan Andronikos, Salâhaddîn'le dostane bir ilişki kurdu. İlişkileri o kadar ilerledi ki Frank topraklarını atabegle paylaşmak üzere bir anlaşma bile yapıldı. İmparatorlukla Franklar arasındaki yakın ilişkilerin sona ermesi, III. Bohemond'un Manuel'in yeğeni olan ve yeni evlendiği eşini geri gönderdiği zamana denk geldi (1180). Bu, Antakya'nın imparatorluğa bağımlılığının sonuna işaret ediyordu. Bölünmeye başlayan imparatorluk, etkisini Suriye'de gün geçtikçe daha az hissettiriyordu.

MISIR VE III. ALEXANDER'İN HAÇLI SEFERLERİ

Bizans nüfuz bölgesi içindeki ve Halep-Şam sınırındaki durumun dönüşümü, Mısır'ın kontrolü için verilen mücadeleden ayrı düşünülemezdi. Nitekim Kral Amaury'nin hükümranlılığının ana teması da buydu.

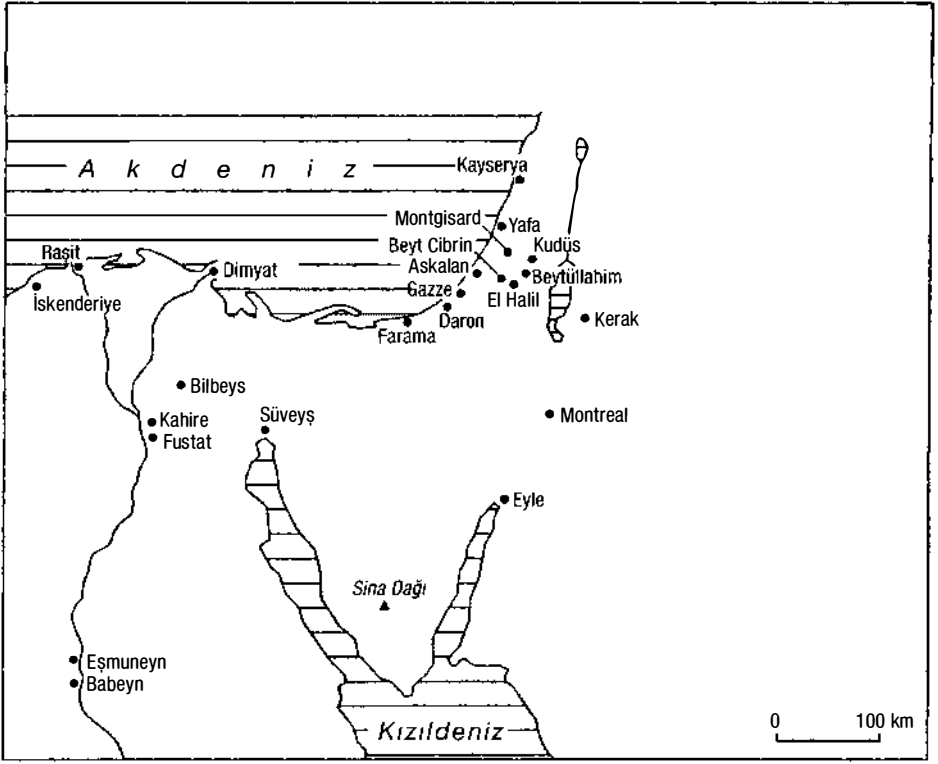
Haçlıların yerleşmesini kolaylaştıran husus, Kahire Fâtımî halifesinin topraklarıyla prensipte Abbâsî halifesinin otoritesini tanıyanların toprakları arasındaki ayrılıktı. Abbâsî halifesini tanıyanlar, giderek Bağdat'tan uzaklaştırılıp İran'a sıkıştırılan bir sultan tarafından temsil ediliyorlardı. Mısır sınırının sakin olması pek bir fark yaratmadı. Çünkü Fâtımîler Kudüs Krallığı'nı teyakkuzda tutuyorlar, zaman zaman Şam yöneticileriyle ittifak yapıyorlardı. Filistin, Mısır idaresinin doğal bir uzantısı olsa da Fâtımîler, bölgenin Franklar tarafından ele geçirilmesini Mısır'ın hayati çıkarları için zararlı görmüyorlardı. Sadece, Suriye yolundaki kervanların ara sıra saldırıya uğraması Mısır ticaretine sıkıntı yaratıyordu. Diğer taraftan Batı ile Doğu arasında artan deniz ticareti, Mısır'ın zenginliğini

arttırdı. Doğal olarak Frank idarecilere gemi tedarik eden Pisa gibi İtalyan şehirleri de İskenderiye'yle ticaret yapabilme ayrıcalığını kazanmaya çalışıyorlardı. Halifelerin otoritesi laftaydı. Aslında ülkeyi yöneten, Sudanlı kölelerden ve Ermeni paralı askerlerden oluşan ordunun desteklediği vezirlerdi. Miras yoluyla aktarılan askerî unvanlara sahip komutanlarla Müslüman, Kıpti ve Yahudi kâtipler hükümeti oluşturuyorlardı. Halifenin maiyetindeki rekabetler ve çatışmalar, vezirlerin gücü elde etmelerini veya güçten düşmelerini belirliyordu.

Bu iç karışıklıklar sayesinde Franklar Mısır'a geldiler. Fakat Kudüs Krallığı'nın Mısırlıların aleyhinde ilerlemesi III. Baudouin zamanında görünür oldu. Gazze ve Darun kalelerinin inşaaı ve Askalan'ın ele geçirilmesi, Kutsal Topraklar tarafında Nil Vadisi'ni kaplayan ilerleyişe son vermişti. Ayrıca bu sınırda barışı korumak isteyen Vezir İbn Ruzzik haraç ödemeyi kabul etti. Bu davranış, Amaury'nin Eylül 1163'te Mısır'a ilk müdahalesine sebep oldu. Muhtemelen Amaury, Nûreddin'den gelecek dikkat dağıtıcı bir saldırıdan korkmasına gerek olmadığını hissetmişti. Zira Nûreddin, yakın zamanda Bekâa'da mağlup edilmişti. Frank ordusu Bilbeys Kalesi'ne ulaştı ve kuşatmaya başladı. Ancak Mısırlıların Nil üzerindeki bentleri yıkmalarıyla çıkan taşkın Frankları geri çekilmeye zorladı.

Amaury'nin bu seferi anlatmak için Fransa kralına yazdığı mektup günümüze ulaştı. Konuyu haracın reddedilmesi açısından değil, Nûreddin'in Mısır'ı tehdit etmesi ve onun da buna engel olmaya çalışmasından hareketle naklediyordu.

Halep ve Şam atabeglerinin Nil Vadisi'ne müdahalesi hakkında duyduğu korku yersiz değildi. Görünüşe göre kral, Mısır Fâtımîleri'nin iç meseleleri hakkında iyi bilgilendiriliyordu. Fakat Amaury yine de devam etti: "Eğer her zamanki gibi şahane gücünüzle bize yardım etmek isterse-niz ve Tanrı isterse, Mısır kolaylıkla Kutsal Haç işaretini kabul edebilir." Görünüşe bakılırsa Mısır'ın fethi, çoktandır onun zihnini kurcalıyordu.

Harita 11: Kral Amaury'nin Mısır Harekâtı ve Transüdü'n topraklarında Harekât.

O sırada vezirlik için çekişen iki rakip bulunuyordu: Frank istilasıyla yüzleşmek zorunda kalan Dırgam ve Nûreddin'den yardım isteyen Şâver. Nûreddin ona Kürt emîrlerinden, eski Baalbek Valisi Şirkuh'u gönderdi. Şirkuh, Şâver'in vezir olmasını sağladı ama hizmetinin karşılığında Bilbeys ve civarını istedi. Yeni vezir tek bir çıkış yolu görüyordu: Franklardan yardım istemek.

Amaury Şâver'in elçilerini kabul etti. Elçiler önceki sene Dırgam'la anlaşılan şartlara bağlı kalacaklarına söz verdiler. Krallığın yönetimini III. Bohemond'a bırakan kral Bilbeys'e doğru yola çıktı ve Ağustos-Eylül 1164 aylarında kaleyi kuşattı. Bunlar olurken Nûreddin, Bohemond'un ordusunu Hârim'de yok etti. Ölenlerin başlarını ve flamalarını surlarda sergilenmek üzere Bilbeys'e gönderdi. Dönme telaşı içerisindeki Amaury, Şirkuh'a serbestçe çıkma hakkı tanıdı ve iki ordu Mısır'ı terk etti. Bu esnada Nûreddin, Banyas'ı da aldı.

III. Alexander, bu felaketlerin peşi sıra, 10 Temmuz 1165'te III. Eugenius'un kiyle aynı başlığı taşıyan (*Quantum predecessores*) bir buyruk yayınladı. III. Bohemond'un yakalanmasını ve Antakya'ya ulaşan Sarazenlerin

tahribatını anarak prenslerin, kontların, baronların ve Fransa Krallığı'nın dindar tebaasının Kutsal Topraklara yardıma gitmesini istedi. Bizzat Amaury, VII. Louis'ye yanaştı. Fakat bu çağrılar çok az etki yaratmıştı. Tek istisna, İngiltere'de II. Henry tarafından yeni bir vergi çıkarılması ve toplanan paranın 1167'de denizaşırı ülkelere gönderilmesi idi. Daha sonra Amaury, kendisini imparatorluk ailesinin bir üyesi yapacak evliliğin pazarlığını yapmak üzere Bizans'a yöneldi. Artık Mısır ikinci plana atılmıştı. Amaury öncelikli olarak Trablus Kontluğu'nun savunmasını üstlenmeliydi.

1167'de Mısır sorunu tekrar baş gösterdi. Bir kere daha öncelik Şam'dan geldi. Şirkuh üç yıl önce bırakmak zorunda kaldığı planlarını yeniden hayata geçirdi, para ve asker toplayarak sefer hazırlığına başladı. Bu hazırlıklardan haberdar olan Amaury, baronlarını ve başrahiplerini, Kutsal Topraklar'ın maruz kalabileceği ölümcül tehlike konusunda ikna etti. Bu tehlike, Nûreddin'in Halep'i ve Şam'ı birleştirerek yarattığı gücün Mısır'da ortaya çıkma ihtimaliydi. Harekâtı finanse etmek için Nablus'ta toplanan *parlamentoyu* ikna ederek, taşınabilir malların onda birine denk gelen vergiyi yürürlüğe koydu. Şirkuh'un güçlerini çölde durdurma girişimi başarısız oldu. Amaury ordusunu Askalan'da topladı ve 30 Ocak 1167'de Mısır'a doğru yola çıktı. Şâver, Frankların beklenmedik gelişleriyle çok şaşırdı ama Şamlıların gelişi hakkında hemen haberi olmuştı. Şirkuh onu, Amaury'e karşı kendisine katılması için ikna etmeye çalıştı. Fakat Şâver, Kürt emirdense Kudüs kralına güvenmeyi seçti ve Franklara ödenecek 400.000 tazminatlık bir kefalet karşılığında Amaury'yle antlaşma yaptı. Franklar da Şirkuh'u ülkeden çıkarmadan Mısır'ı terk etmeyeceklerine söz verdiler. Daha garanti olması için antlaşma Fâtımî halifesi tarafından tasdik edildi. Willermus Tyrensis'in naklettiğine göre Frank Elçisi Hugues, halifenin eldivensiz elini kendi elinin üstüne koyması için ısrar etti; bu daha önce görülmemiş protokol dışı bir hareketti.

Şirkuh Nil Nehri'ni geçmiş ve Gize'de konuşlanmıştı. Frankların yaklaşmasıyla güneye geçti. İki ordu 18 Mart'ta Babain'de karşılaştı. Amaury, çok zayıyata uğramadığı bir yenilgi yaşadı. Böylece Şirkuh İskenderiye'ye girdi. Franklar şehri kuşatmaya başladılar. Yeğeni Salâhaddîn Eyyûbî'yi şehirde bırakan Kürt emir tekrar Yukarı Mısır'a geçti, Franklar onu takip ediyorlardı. Salâhaddîn İskenderiye'yi hâlâ tutuyordu. Harekâtın başarısız olduğunu anlayan Şirkuh, iki ordunun da Mısır'ı boşaltması üzerine Franklarla pazarlık yaptı (Eylül 1167).

Amaury, Mısır'ın bağımsızlığını korumayı başarmış ve dahası yıllık haraç ödemesi kazanmıştı. Mısır'da küçük bir garnizonla bırakılacak bir Frank temsilciyle bunu garantiye de almıştı. Lakin dört yıl önce VII. Louis'ye bahsettiği Mısır'ın fethi fikri hâlâ aklındaydı. Bizans'la yaptığı pazarlığın konusunu da bu oluşturunuyordu. İşin içinde olan Willermus Tyrensis'e göre kral, niyetlerini evlilik öncesi konuşmalar sırasında im-

paratora açmıştı. Manuel'in iki elçisi, Alexander de Gravina ve Otrantolu Michael, 1168'in ilk günlerinde Willermus Tyrensis'in şu şekilde özetlediği mesajı getirdiler:

Şimdiye kadar güçlü ve zengin olan Mısır Sultanlığı, artık zayıf ve efemine adamların eline düşmüştür. Komşu halklar bunu fark etmişlerdir. Bu nedenle işlerin eskisi gibi devam etmeyeceği görülmektedir. Gücün yabancı milletlere geçeceğinden korkmalıyız. İmparator, yüce kralın yardımıyla Mısır'ı kendi imparatorluğuyla birleştirebileceğini düşünmektedir.

Şüphesiz Amaury tarafından Mısır'ın Suriye yönetimine geçmesinin riskleri hakkında uyarılan Manuel, ülkeyi fethetme fikrine kapılmış ve fethedeceği yerlerin bir kısmını Kudüs kralına bırakmayı planlamıştı. Kralın bu önerilere verdiği cevabı imparatora iletme görevi, o sırada Sur'un başdiyakozu Willermus'a verildi. Anlaşmaya varılması üzerine Kutsal Topraklara dönen Willermus, ordunun çoktan yola çıktığını şaşırarak gördü.

Willermus, böylesi ilerlemiş bir planın terk edilmesine neyin sebep olduğunu uzun uzun düşündü. Tarihçiler de bunu açıklamaya çalıştılar. Görünüşe göre Kral Amaury, baronların baskısı altında karar vermişti ve bahane olarak denizötesindeki Frankların kendisini ikna ettiğini söyledi. Willermus, Şâver ile Nûreddin arasında geçen ve başka kaynaklardan da bilinen konuşmalara atıfta bulundu ama en çok Hospitalier Üstadı Gilbert d'Assailly'yi suçladı. Gilbert, en çok kendi tarikatının faydalanacağı bir fetih düşlüyordu. Templier Tarikatı üstadıysa Şâver'in hizmetine girmeleri gerektiğini söylüyordu.

Nasıl olduysa 1168 yazında karar verildi. 13 Ağustos'ta kral, Hayfa Lordu Pagan'a Kahire'de yüz şövalyelik bir fief sözü verdi. 20 Ağustos'ta Hospitalier Tarikatı'na Bilbeys ve civarını verdi. Bu, yılda 150.000 bezant gelir demektir. 17 Eylül'de Pisalılar, Kahire'de ve deltanın üç limanı Raşit (Rosetta), Dimyat ve Tinnis'te imtiyazlar ve mahalleler elde ettiler. Hospitalier Şövalyeleri her şeylerini bu proje için ortaya koymuşlardı. Üstatları mülklerini ipotek ederek sefere gerekli parayı temin etmişti.

Böylece krallığı genişletmek amacıyla bir fetih hedeflenmiş ve kral da bu işe önceden girişmişti. Bilge politikacı Kral Amaury, öncelikle Latin Doğu'nun geleceğinden endişe ediyordu ve İmparator Manuel'in planını kabul etmeye meyilliydi. Fakat Mısır'ın imparatorluğa eklenme ihtimali ve Franklara, fethedilen toprakların ancak bir kısmının "bazı şartlar altında" lütfedileceği, Kudüs Konsili'ni kızdırmış olmalıydı.

Frankların Mısır'ı işgal edecek imkânları var mıydı? Sayıları çok azalmıştı. Sürpriz saldırının etkisine, harekât hızına ve Mısırlıların savaşçılık niteliğinin azlığına güvenmek zorundaydılar. Amaury'nin atıfta bulunduğu Avrupalı Frankların sayıları da muhtemelen fazla değildi. Nevers

Kontu IV. Guillaume, beraberinde bir grup şövalyeyle “din düşmanlarına karşı, kendi imkânlarıyla Hristiyanlığa hizmet etmek” üzere gelmişti. 24 Ekim’de harekât başlamadan öldü. Bu küçük grup pek de önemli bir takviye gücü değildi.

Daha önce olduğu gibi Franklar sadece Bilbeys Kalesi’nin koruduğu Kahire yoluna düştüler ve çölde ilerlemeye başladılar. Şâver’in ulakları, para teklif ederek ve yapılan antlaşmayı hatırlatarak onları amaçlarından çevirmeye çalıştılar. Fakat 1 Kasım’da Amaury Bilbeys’e ulaştı. Başarısız ilk girişimden sonra 4 Kasım’da şehir yerle bir edildi. Çoğu şehir sakini öldürüldü, kalanları esir edildi. Amaury kendisine teslim olanları serbest bıraktı. Yine de Bilbeys’in talihi, Mısırlıları direnmeye teşvik etmesi sebebiyle harekâtın kalanı üzerinde etkili oldu. Esirler arasında Şâver’in oğlu da bulunuyordu.

Kahire’ye yürüyüş yavaştı. Franklar 13 Kasım’da şehrin önüne geldiklerinde Şâver’in eski Kahire’yi (Fustat) yakma emri verdiğini gördüler. Bazıları saldırmak istese de kral ve kâhyası Miles de Plancy, yağmayı önlemek için buna izin vermediler. Mısır gemileri, Frankların Nil’i geçmesine engel oldu ama Frank filosu deltaya yayılmış ve Tinnis’i yağmalamıştı. O sırada Fâtîmî halifesinin yardıma çağırdığı Şirkuh’un geldiğini öğrendiler. Amaury onu Mısır’a girmeden karşılamaya çalıştı fakat geç kaldı. Şirkuh Nil’i geçince, onların ve diğer Türklerin arasında kapana kısılmaktan korkan Amaury geri çekilmeye karar verdi (2 Ocak 1169).

Sadece sefer başarısız olmamış, aynı zamanda Şâver öldürülmüş,¹⁸ Ocak’ta tahta vezir olarak Şirkuh geçmişti. Kısa süre içinde Şirkuh da öldü ve yerine yeğeni Salâhaddîn geçti. Salâhaddîn iki yıl boyunca Fâtîmî halifesinin emri altında vezirlik yaptı ve sonunda Nûreddin’in kışkırtmasıyla onu saf dışı bıraktı. Bu arada ağustos ayında, halifenin muhafız birliğindeki zenci ve Ermeni askerleri çoktan öldürtmüştü.

Bu harekâtın başarısızlığı, neredeyse Hospitalier Tarikatı’nın çökmesine sebep oluyordu ve Amaury’nin 1171’de restore etmeleri şartıyla verdiği Arkas ve Akkar kalelerini muhtemelen bu sebepten ellerinde tutamamışlardı. Üstat Gilbert d’Assailly görevden el çekmeye zorlandı ve tarikat meclisinde kriz çıktı. Krallığın mali durumu da ciddi yara almıştı. Fakat daha da kötüsü, Amaury’nin önlemek istediği Mısır ve Şam birlikteliği gerçekleşmişti. 1168 harekâtının bu sebepten ötürü umutsuz bir yönü vardı. Mısır ve Şam ittifakı, Latin Krallığı’na ölümcül bir tehdit teşkil ediyordu. Bilhassa Mısır seferleri, krallığın askerî gücünün ne kadar kısıtlı olduğunu gösterdikten sonra tehdit artmıştı. Amaury’nin şövalyelerini Mısır’a her götürüşünde, Nûreddin Frank devletlerinin sınırlarına saldırmıştı. 1163-1169 arasında yapılan geri çekilmelerin nedeni Frankların iki cepheye birden savaşamamasıydı.

Tek seçenekleri yeni bir Haçlı Seferi çağrısıydı. Bu defa daha dramatik hâle bürünüldü. Amaury, Banyas piskoposuyla VII. Louis'ye yenilgisini anlattığı bir mektup gönderdi. Sur başpiskoposu, Hospitalier Tarikatı'nın lideri ve diğer başrahiplere teslim edilen acil mesajlar, Friedrich Barbarossa, Fransa Kralı VII. Louis, İngiltere Kralı II. Henry, Sicilya Kralı II. William, birçok prens ve tabii ki III. Alexander'a gönderildi.

Eylül 1169'da VII. Louis'nin kralın elçilerini karşılaması kayda değerdı. Elçiler Louis'ye Kudüs'ün anahtarını sundular. Bu sembol Fransa kralına, Latin Krallığı'nın egemenliğinin verildiği şeklinde yorumlanmasına rağmen aslında başka durumlarda da kullanılıyordu. Örneğin Kudüs patriği, Charlemagne'dan yardım isterken şehrin anahtarını vermişti. Diğer hükümler için de bu yöntemin kullanılmış olması mümkündü. VII. Louis çok etkilendi ama kendi krallığına olan görevlerini terk edemedi. Ziyaret edilen tüm krallar arasında, geç ama olumlu cevap veren tek kişi Sicilya kralı oldu. Sancerre Kontu Stephen, 1171'de Kutsal Topraklara bir Haçlı olarak değil, hacı olarak gitti. Aynı şekilde Saksonya Dükü Aslan Henry (1172) ve muhtemelen Burgonya Dükü III. Hugues (1171) de hacı olarak gittiler.

Bu sebeplerle papa, Friedrich Barbarossa ve anti-Papa IV. Victor'la yaşadığı çatışmaya rağmen yeni bir Haçlı Seferi planladı. 29 Temmuz 1169 tarihli *Inter omnia* buyruğu Mısır konusundan ziyade "Doğu Kilisesi'nin ve inançlı Hristiyanların duyduğu ihtiyaca" atıfta bulunuyordu. Kutsal Toprakların "tekrar eden sıkıntılar yüzünden" azalan nüfusuna ve "kardeşler arası hayırseverliğin" gerektirdiği yardım görevine değiniyordu. Papa, öncülleri tarafından Haçlılara tanınan ayrıcalıkları bir şartla yinledi; Kutsal Toprakların savunmasına katılmak için gidenler orada iki yıl kalmalı, kralın ve büyük komutanların emrinde savaşmalıydı. Bu hitap tüm soylulara, şövalyelere ve inançlı Hristiyanlara yapıldı ve bahsedilen bu af, İsa'nın kabrini ziyaret edenlere verilecek endüljansa ek olacaktı. Papa, İsa'ya hizmet etmeyi basit bir hac yolculuğundan daha çekici hâle getirmeye çalışıyordu. Kısa vadede, bu Papalık çağrısından çok fazla dönüş beklememek gerekiyordu.

Öte yandan, sanki Amaury'nin harekâtı sadece kısa bir ara dönemmiş gibi Frankların kralıyla İmparator Manuel arasında yapılan antlaşmalar yürürlüğe konmuştu. Bu gelişme, Bizanslıların Mısır fethini Franklara yardım etmekten ziyade, imparatorluğun hükmünü yaymak için planladığını doğruluyor gibiydi. Bizans filosunu komuta eden Grandük Andronikos Kontostefanos, 150 kadirga, 60 huissier (tarida; at taşımada kullanılan gemiler), erzak ve kuşatma makineleriyle yüklü bir düzine dromonu⁵⁴ alarak Ekim 1169 başında Akka'ya gitti. Amaury ordusunu toplamakta zorlan-

54 V. ve XII. yüzyıllar arasında Bizans donanmasının en önemli savaş gemisi. (ç.n.)

mıştı çünkü Nûreddin'in işgalini önleyecek miktardaki bir askerî birliği arkada bırakması gerekiyordu. Frank-Bizans ordusu 25 Ekim'de Farama'ya, iki gün sonra Dimyat'a ulaştı. Şehri kuşatma hazırlıkları acele etmeden yapıldı. Salâhaddîn'in şehre yiyecek ve takviye gönderecek vakti oldu. Nil Nehri'ne erişim açıldı ve kuşatmacılar, özellikle Bizanslılar, kuşatma başlamadan yiyecek sıkıntısı çektiler. Kontostefanos, çıkmazdan kurtulmak için şehri yıkmaya çalıştı. Amaury ise Mısırlılarla pazarlık yaptı ve para karşılığında kuşatma ordusunun geri çekilmesine izin verildi (Aralık 1169).

Bizans filosunun geri çekilmesi (çoğu bir fırtınada yok oldu) Franklar ve Bizanslılar arasındaki iş birliğinin sonu olmadı. Amaury 1171 ilkbaharında Konstantinopolis'e gidince, iki hükümdar koşulların Mısır'a ortak harekât düzenlemeye elverişli olduğuna kanaat getirdi ve iş birliği tekrar ele alındı.

Aslında Mısır'ın Şirkuh ve Salâhaddîn tarafından fethi, Nûreddin'in yardımıyla gerçekleşmiş olsa da belirsiz bir duruma dayanıyordu. Nûreddin'e göre Mısır, onun topraklarıyla birleşikti ve kendine itaat edilmesini ve gelirleri toplamayı umuyordu. Salâhaddîn, Fâtımî halifesinin veziri olmaktan memnundu. Şam ve Mısır arasındaki ilişkileri sekteye uğratan Kudüs Krallığı'nın kalelerine saldırmaya ve eski hükümdarına yardım etmeye hazırды (Aralık 1170'te Darun ve Gazze'ye, ilerleyen günlerde Kızıldeniz üzerindeki Eyle'ye saldırdı). Biraz tereddüt etmesine rağmen Nûreddin'e boyun eğdi ve Fâtımî halifesini koltuğundan indirip hutbeleri Bağdat halifesi adına okutmayı kabul etti.

Fakat Nûreddin ile Salâhaddîn arasındaki uyumsuzluk artıyordu. 1171 sonbaharında Salâhaddîn'in Montréal kuşatması ve ikisinin beraber saldırmaya karar verdiği 1173 Kerak kuşatması bu yüzden kaldırıldı. Hristiyanlar biraz nefes alabildiler. Amaury, Fâtımî destekçileriyle gizli görüşmeler dahi yaptı. Muhtemelen, Sicilya'nın Norman kralıyla da irtibata geçti ve Sicilya kralı Temmuz-Ağustos 1174'te İskenderiye'ye bir filo ve ordu gönderdi. Fakat ordu karaya çıkmadan birkaç gün önce Kral Amaury öldü (11 Temmuz 1174) ve Kudüs Frankları bu harekâta katılmadılar. Son grubun gelişi, 1169'da yapılan ve 1170'te yinelenen Haçlı çağırısına geç bir cevap olarak görülebilirdi.

1177'de bir Bizans filosu bir kere daha Frank Krallığı'nın limanlarına geldi. Amacı, III. Baudouin'in ordusuyla birlikte Mısır'a ilerlemektir. Flanders Kontu Philippe çok sayıda şövalyeyle birlikte hacca gelmişti. Kral ve baronlar, onu sefere katılmaya ikna etmek için uğraştılar. Philippe her kaçış yolunu denerdi. Antakya prinkepsi ve Trablus kontu, onun birliğini krallığın yararı için değil kendi çıkarları için kullanmak istiyorlardı. Flanders kontu, onların entrikaları sayesinde ve birkaç ay daha beklemeyi öneren Bizanslıların iyi niyetine rağmen sonunda projenin başarısız olmasına sebep oldu.

Mısır'a Hristiyan devletlerin ittifakıyla girme ihtimali, Bizans gemilerinin limanlardan ayrılmasıyla buharlaşıp uçtu. Flanders kontu, hacı tamamladığına inandığını belirten hurma dalını alarak Kudüs Frankları'nı kendi istekleri doğrultusunda ikna etmeye çalıştı. Bu hâliyle, III. Alexander'ın vurguladığı gibi Doğu'nun Hristiyan prenslerine hizmet eden Haçlı imajına kısmen uyuyordu. I. Amaury ile Manuel Komnenos'un projesinin başarısızlığında da biraz sorumluluk payı vardı.

KUTSAL SAVAŞ VE SALÂHADDÎN'İN YÜKSELİŞİ

İslam tarihinde Salâhaddîn (Salâhaddîn Yusuf), Franklara karşı verilen kutsal savaşın, yani cihadın baş aktörü olarak anılır. Nitekim cihadı tamamlayarak Kudüs'ü geri alma pâyesini elde etmiştir.

Kutsal savaş ideolojisi, önceki asırlar boyunca hiç unutulmamıştı fakat Abbâsî halifelerinin varislerinin meşguliyetleri yüzünden körleşmişti. XII. yüzyılda, çoğunlukla dinî çevrelerde tekrar baş gösterdi. Frankların Yakın Doğu'ya yerleşmesi bunu teşvik etti. Trablus ve Halep kadıları sıklıkla bu hususa değiniyorlardı. Fakat cihadın kurtuluşa giden yol olarak yeniden canlanması, yükselen Selçuklu gücüne bağlı olan Sünni diriliş sayesinde oldu. Propagandanın önemli bir özelliği, Filistin'e bir Müslüman vatanı olarak vurgu yapılmasıydı. Kudüs, İslam'ın kutsal şehirlerinden biri olarak daha büyük önem kazandı. Frank hâkimiyeti döneminde yapılan ziyaretler, Ali el-Herevî'nin kayıtları ve benzerlerinden aktarıldığı üzere Müslümanların ibadet ettiği birçok küçük kutsal mekân, Frankların da yardımıyla canlandırılmıştı. Hz. İbrahim'in el-Halil (Hebron) şehrindeki kabri de bunlardan biriydi.

Kutsaş savaş ideolojisinin savunucusu Nûreddin oldu. Atabeg, Franklara karşı savaşma ve onları Kutsal Topraklar'dan –artık kendi gözünde İslam'ın Kutsal Toprakları'ndan- çıkarma fikrine gönülünden bağlıydı. Bu, onun cihadı diğer Müslüman güçlere karşı siyasi amaçları uğruna kullanmasına engel olmadı. Hatta bu yolda Franklarla antlaşma yapmaktan da çekinmedi. 1171'de uzun süredir gözünü diktiği Musul'u topraklarına kattı ve artık İran topraklarına çekilmiş Selçuklu sultanının hükümlerine karşı yarılmaya başladı. Bunları yapma gerekçesi, “dünyanın en cesur insanları Franklara” karşı koyabilenin sadece kendisi olmasıydı. Bu şekilde halifeden Musul, Halep, Şam ve Mısır'ı kapsayan bir rütbe aldı ve Zengî Hanedanı'nın hâkimiyetine meşruiyet kazandırdı.

Şirkuh'un ardılı olarak Salâhaddîn zor bir durumdaydı. Nûreddin, Şirkuh'a kendi ordusundan birlikler vermiş, o da Nûreddin'e sadık kalmıştı. Daha sonra Salâhaddîn bir halifenin veziri yapılmış ama Abbâsî halifesinin teşviği üzerine Nûreddin onu tahttan indirmesini istemişti. Salâhaddîn 1171'de bu isteği yerine getirdi ve Şam efendisinin teşvikleriyle

harekâta katıldı. Fakat Nûreddin'in mali ihtiyaçları da vardı ve kendisinin Mısır'daki vekili olarak gördüğü kişinin bu ihtiyaçları karşılamasını bekliyordu. Bu sırada, ordunun ve donanmanın yeniden düzenlenmesi ve kalelerin yeniden inşasının maliyetini ve Mısır Hükümeti'nin ihtiyaçlarını hesaba katmıyordu.

Ayrıca Nûreddin Mısır'daki vekilleri sayesinde edindiği güçten faydalanarak, Frank Krallığı'nın yeni Suriye-Mısır birlikteliğini en çok rahatsız edebilecek bölgelerini, yani Transüzdün ve Arap Petrası'nı yok etmeye çalıştı. 1171 sonbaharında Salâhaddîn Montréal'ı, Nûreddin de Kerak'ı kuşattı. Fakat Salâhaddîn, Nûreddin'in kızmasına rağmen geri çekildi. 1173'te bu iki kaleye karşı yeniden bir kuşatma girişiminde bulunuldu. Harekâta Salâhaddîn liderlik ediyordu ve amacı, Franklara yardımcı kuvvet olarak destek veren bedevileri dize getirmektir. Nûreddin Frank kalelerinin kuşatmasında ona katılmak istedi ama Salâhaddîn o gelmeden geri çekildi. Ardından Mısır gücünü bir araya getirmek için askerî harekâtını Sireayka⁵⁵, Yemen ve Nubya'ya yöneltti. Bu arada Kral Amaury'nin Frankları, Fâtımî destekçilerinin entrikalarını teşvik etmeye devam ediyorlardı. Vekilinin ertelemeleriyle öfkelenen Nûreddin, Mısır'a sefer hazırlığına girişti ancak 15 Mayıs 1174'te öldü. Ardında veliaht olarak küçük yaştaki oğlu Sâlih İsmail'i bıraktı. Halep halkı, veliahtın şehirlerine dönmelerini istediler ve istedikleri oldu.

Musul halkı bağımsızlığını elde etti ve Kral Amaury Banyas'ı tekrar almaya çalıştı. Sonunda esir tutulan şövalyelerin serbest bırakılması karşılığında kuşatmayı kaldırdı ve taht naibiyle antlaşma yaptı. Takip eden günlerde Amaury'nin ölümünden ve Halep ile Şam arasındaki tartışmalardan yararlanan Salâhaddîn, Şamlıların yardım çağırısına cevap vererek 27 Kasım 1174'te şehre girdi. Baalbek, Humus ve Hama şehirleri de ona katıldı ve birlikte Halep üzerine yürüdüler. Salâhaddîn'e kapılarını kapayan Halepliler Frankları yardıma çağırdılar.

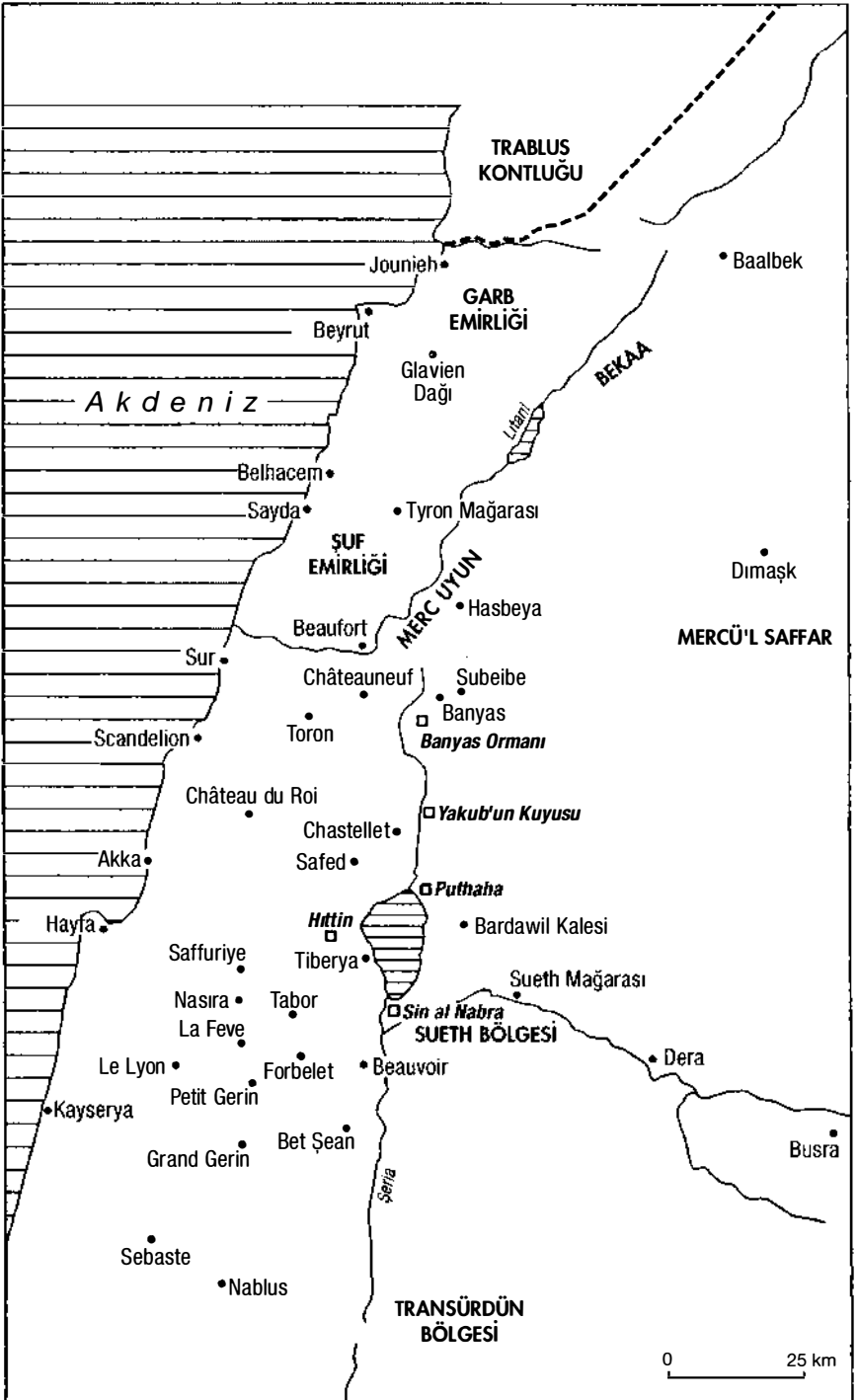
Trablus Kontu III. Raymond, Latin devletlerinin geleneksel politikasını izleyerek sınırlarındaki kuvvetlerin birleşmesine engel olmaya çalıştı ve Humus'a yürüdü. Şehrin kale garnizonu hâlâ Zengî emîrini destekliyordu. Bu nedenle Salâhaddîn Halep'i bırakarak Humus'u kurtarmaya gitmek zorunda kaldı. Asıl amacını gizlemesini sağlayan maskesini çıkaran Salâhaddîn, Zengî hâkimiyetinden bağımsızlığını ilan etti ve Halep'ten, kendisine Franklara karşı destek vereceği sözünü almaya çalıştı. Yine de bu, onun 1175 sonlarında Friedrich Barbarossa'nın temsilcisini kabul edip Franklarla antlaşma yapmasına ve Frank esirleri serbest bırakmasına engel olmadı. Yeni bir harekâtle tehdit edilen Halep halkı da Hristiyanlara bir jest yaptı ve 1164'ten beri esir tutulan III. Joscelin ve Renaud de Châtıl-

55 Libya'nın doğusunda, kıyı bölgesi. (ç.n.)

lon'u azat etti. Çatışma devam ediyor ve Halep'i saran ağ sıklaşıyordu. Franklar dikkat dağıtmak için Bekâa'ya bir sefer düzenlediler. Salâhaddîn'in kardeşi Turanşah, Ajar'da yaralandı. Franklarla ortak harekâta hazırlanan Bizans filosunun da gelmesiyle yeni hükümdar önce Şam'a, ardından Mısır'a dönmek zorunda kaldı.

Bilindiği üzere bu harekât kısa kesilmiş, yerlerini Philippe d'Alsace'ın da dahil olduğu girişimlere bırakmıştı. Philippe'in gelişi başlarda Mısır harekâtına destek gibi görünüyordu ama teklifleri çeşitli sebeplerle geri çevirmiş ve Renaud de Châtillon'un seferi komuta etmesine karşı çıkmıştı. III. Bohemond ve III. Raymond eşliğinde ve Kudüs'ten büyük bir takviye kuvvet almış ordusuyla kuzeye yönelmişti. Philippe'in girişimi ilk aşamada Trablus kontunun hırslarını tatmin etmeye yönelikti. Bu doğrultuda Eylül 1177'de Hama'ya saldırıp kuşattılar ama başarılı olamadılar. Ardından Antakya'ya yürüdüler ve valisi Halep kralına karşı ayaklanan Harim'e saldırmaya karar verdiler. Kuşatma dört ay sürdü (1177 Kasım'ın son günlerinden 1178 Mart'a kadar). Bu sırada Salih İsmail, Frankları Salâhaddîn'in elini güçlendirdiklerine ve Halep Emirliği'nin zayıflamasının kendilerine faydası olmayacağına ikna etmeye çalıştı. Nihayetinde Franklar kuşatmayı kaldırdılar.

Öte yandan Salâhaddîn, sürpriz saldırı düzenleyerek kralın ordusunun eksik oluşundan faydalanmaya çalıştı. Büyük bir ordunun başında, harekât merkezi hâline getirdiği Ariş Çölü'nü geçerek Askalan önlerine geldi. Kral IV. Baudouin, toplayabildiği üç yüzden az şövalyeyle ancak yetişebildi. Askalan'ı ablukaya almakla memnun olan Salâhaddîn, kralın çağrısına cevaben birbiri ardınca gelen birlikleri saf dışı bıraktı. Sonra Filistin Ovası'na yöneldi. Geçtiği yerleri yakıp yıkarak, ordusuz kaldığını umduğu Kudüs'e ilerledi. Fakat kral ve danışmanları Renaud de Châtillon, Renaud de Sidon, III. Joscelin ve Baudouin de Rames'a, Gazze'de bulunan seksen Templier Şövalyesi ve üstatları da katıldı. Birlikte Lod'un ötesine doğru sahilden yürüdüler. Kuzeyden yaklaşımları Salâhaddîn'i şaşırtmıştı. Franklar 26.000 savaşıdan oluşan düşman ordusunun içine saldırarak kaçmalarını sağladılar. Salâhaddîn Mısır'a kaçarken, Memlûk askerleri onu korumak için kendilerini feda ettiler. Franklar devasa ganimet ve çok sayıda esir ele geçirdiler. Zira birçokları çölü geçmektense teslim olmayı tercih etmişti. Montgisard Zaferi (25 Kasım 1177) gerçekten hak edilmişti (1.000 ölü ve 750 yaralı). Diğer taraftan krallığın güneyi bırakılmıştı.

Harita 12: Şam Sınırı: XII. Yüzyılda Celile, Samarya ve Sueth Bölgesi.

Salâhaddîn ordusunu kısa sürede yeniden topladı ama savunma hat-tını yenilemek için 1179'a kadar beklemesi gerekti. Kılıç Arslan'ın Kuzey Suriye'de bazı yerler üzerinde hak iddia etmesi ve ailevi rekabet yüzünden zaten huzursuzdu. Barıştığı Franklar, fırsattan istifade ederek Ürdün'ün yukarısındaki iki yerde, Yakup Kalesi yakınındaki Le Chastellet ve Châteauneuf'te surları güçlendirdiler. Le Chatellet, Templierler tarafından inşa edilmiş, Châteauneuf ise Onfroi de Toron'a emanet edilmişti. Bouquiau'da saklandıkları yerden sürülen ve Şam yakınlarına yerleşen yağmacı bir ka-bile Frank bölgesine akınlar düzenliyordu. IV. Baudouin bu kabileyi yok etmeyi başardı (Kasım 1178).

Savaş 1179'da tekrar başladı. Franklar iki ciddi yenilgi yaşadılar. Bi-rinde Banyas Ormanı'nda Onfroi de Toron öldürüldü; diğesinde de Marj Ayun'da mağlup oldular (10 Haziran 1179). Salâhaddîn, Le Chastellet'yi yıktı ve çok sayıda tutsak aldı. Aynı zamanda filosunu Frank sahiline kar-şı yerleştirdi. Filo, ekim ayında Akka limanlarında iki gün geçirdi. Cham-pagne Kontu Henri ve Pierre de Courtenay gibi birçok Fransız baronun Marj Ayun yenilgisinden hemen sonra gelişi, Salâhaddîn'in ordusunun krallığın üzerindeki baskısını rahatlatı. Ordu, 1180 başlarında harap edi-len Trablus Kontluğu'na geçti.

Böylece Salâhaddîn, kral ve konta iki yıl sürecek yeni antlaşmaları kabul ettirebilecek, Anadolu Selçukluları ve Artuklular arasındaki so-runlara müdahale edebilecek ve her şeyden önemlisi Kuzey Suriye'deki egemenliğini sağlamlaştırabilecekti. Franklara karşı savaşırken Cezire emîrlerinin yardımına ihtiyaç duyacağını belirtti ve halife 1175'te yaptığı atamayı yeniledi.

1182'de bir hac gemisinin Dimyat'ta sahile çıkması, Salâhaddîn'e ant-laşmayı bozma ve Kudüs Krallığı'na karşı tahrip edici birçok akın düzene-leme fırsatı verdi. Montréal ve Sueth bölgelerine ve Tabor Dağı eteklerine yaptığı akınlarla küçük Frank şehri Buria'yı ele geçirdi. Ardından Belvo-ir Kalesi'ne yürüdü. Fakat Frank baronlar, sayıca az olmalarına rağmen Salâhaddîn'in ordusunu Forbelet'te⁵⁶ yendiler. Salâhaddîn, ordusunun ve filosunun ortak harekâtıyla Beyrut'u almaya çalıştı. IV. Baudouin'ın yetiş-mesiyle kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı (Ağustos 1182).

Salâhaddîn Eyyûbî, Zengîlerin mülklerini kendi aralarında paylaştık-ları Musul'a bir kere daha yöneldi. Çünkü çoğu emîr ona sempati bes-liyordu ve Salâhaddîn bundan faydalanabileceğine inanıyordu. Musul savunmasını yokladı ama sağlam olduğunu gördü. Bu, onun hırsından korkan yerel emîrler arasında bir ittifak kurulmasını tetikledi. Ardından halifeye, Musul emîrinin Franklarla yaptığı işleri açıkladı. İddiasına göre emîr, Frankların Şam'a müdahale etmesi karşılığında onlara on bir yıl

56 Arapça'da Afrabala. (ç.n.)

boyunca haraç verme ve Banyas, Tyron Mağarası ve Sueth Mağarası'nı tamir etme sözü vermişti. IV. Baudouin gerçekten de Şam bölgesinin içlerine, Havran'a yağma akınları düzenlemiş, Sueth Mağarası'nı geri almış, Şam'da bile endişe uyandırmıştı. Ancak Salâhaddîn, Musul harekâtından vazgeçmek niyetinde değildi.

Franklar geçmişte işe yarayan politikarıyla önce Zengîlerin, daha sonra Nûreddin'in Şam'ı almasına engel olmuşlardı ve görünüşe göre aynı yöneme başvuruyorlardı. Nitekim Salâhaddîn, azmi sayesinde Artuklu direnişinin üstesinden geldi. 21 Mayıs 1183'te Halep'i kuşattı. Şehrin Emîri II. Zengî, 11 Haziran'da teslim oldu. Halep'in ele geçirilmesi III. Bohemond'u endişelendirdi ve kraldan yardım istemek üzere Kudüs'e gitti. Kilikya'nın Ermeni prensiyle de uzlaşmaya yanaştı. Fakat Salâhaddîn Antakya'yla ilgilenmedi.

Evliliği sayesinde artık Transüdü'nün prensi olan Renaud de Châtillon, 1181'de Mısır, Suriye ve Arabistan'la irtibatı kesme niyetini belli etmiş, barış antlaşmalarına rağmen Tayma'da büyük bir kervana el koymuştu. Şubat 1183'te küçük bir filoyla Kızıldeniz'e açılarak birçok gemiyi ele geçirdi ve Mekke'den uzak olmayan bir yerde karaya çıkmaya çalıştı. Salâhaddîn Eyyûbî şiddetle tepki verdi. Frank gemileri batırıldı ve esirler acımasızca öldürüldü.

Kutsala saygısızlık olarak görülen bu akının ana amacı, şüphesiz, zenginliklerin talan edilmesi idi. Muhtemelen Salâhaddîn'in Zengî emirliklerini birleştirmesine engel olma politikasının parçası değildi. Yine de Franklara karşı o zamana kadar giriştiği en önemli harekâtın sorumlusuydu. Halep'i alan Salâhaddîn, tek amacı olduğunu iddia ettiği Müslümanları Franklara karşı birleştirme hususuna dayanak oluşturmak zorunda kaldı.

Ağustos 1183'te Şam'a dönerken ordusunu topladı ve Beysan'a yürüdü. Kale, Taberiye Gölü'nün yirmi kilometre güneyinde Ürdün Nehri'nden geçişi kontrol ediyordu. Kalenin boşaltıldığını gören Salâhaddîn hem oranın hem de Zirin (Petit Gerin) ile Forbelet'nin yakılması emrini verdi. IV. Baudouin'ın hastalığı artık orduya komuta etmesine izin vermiyordu. Onun adına hareket eden vekili, krallık ordusunu Nasıra'nın biraz kuzeyinde, askerlerin ve atların su içebileceği büyük bir pınarın olduğu Saffuriye'de topladı. Bir kere daha Batı'dan gelen Haçlılar Frank ordusuna takviye sağlamışlardı. Bu defa gelenler arasında Brabant Dükü III. Godefroy ve Raoul de Mauléon vardı. Salâhaddîn başka bir sulak bölge Tubania'ya ilerledi. Franklar yakınlarda konum aldılar ve Salâhaddîn'in boşalttığı Tubania'yı ele geçirdiler. Hemen ardından bir hendekle ordugâhlarını güçlendirdiler. Müslüman okçuların tacizleri ve tehditkâr boyutlara gelen açlık sıkıntı yaratıyordu. Özellikle piyadeleri etkileyen bu kötü durum, "Ekim geçişinde" ayrılmayı uman piyadelerde sabırsızlık krizlerine yol açıyordu. Eyyûbî kuvvetlerinin saldırıları, Tabor Dağı ve Nasıra'yı teh-

dit ediyordu. Tüm bunlara rağmen Frank baronlar, siperlerini terk etmeyi reddettiler ve orada neredeyse bir hafta (2-7 Ekim 1183) kaldılar. Sonunda Salâhaddîn çekildi ve Şam'a döndü. Bu olayda Frank taktiği işe yaramıştı. Öte yandan kırsal bölge çok sıkıntı yaşadı.

Salâhaddîn temposunu kaybetmedi ve Reynald de Châtillon'un Arabistan ve Kızıldeniz'deki kışkırtıcı girişimlerinden sonra, Frankların önemli topraklarından Transürdün'e yöneldi. Salâhaddîn, kardeşi el-Adil komutasındaki Mısır ordularının gelmesini emretti ve 22 Kasım'da Kerak'ı kuşattı. Kısa süre önce şehirde bölgenin varisi Onfroi de Toron ile IV. Baudouin'in en küçük kardeşi Isabelle'in düğünü kutlanmıştı. Dolayısıyla şehirde çok sayıda konuk vardı. Gücünü neredeyse tamamen kaybeden IV. Baudouin'in ordusunu Transürdün'e yönlendirmesiyle Salâhaddîn kuşatmayı kaldırdı (4 Aralık). Fakat ertesi yıl daha fazla kuşatma makinesi ve Artuklu birlikleriyle güçlendirilmiş bir orduyla tekrar kuşatmayı denedi (Ağustos 1184). Eylül başlarında Trablus Kontu III. Raymond'un komutasındaki Frank ordusu bir kere daha kuşatmayı kaldırmaya zorladı. Salâhaddîn bu sefer Şam'a dönmeden önce Nablus, Sebastia ve Grand Gerin'ı talan etmeyi başardı.

İki yıl süren savaş, sultanın krallığın savunmasını zayıflatmasına yetmedi. (Sultan unvanı, Salâhaddîn'e Bağdat halifesi tarafından verilirse de Müslüman tarihçileri tarafından verilmişti. Çünkü Mısır vezirleri bu unvanı taşırlardı.) Tahrip ettiği kaleler, Frank topraklarının savunma sistemlerinin dayalı olduğu büyük kaleler değildi. İnsan ve mal kaybıysa çoktu. Hacca gelen büyük lortların liderlik ettiği takviye gruplar, Eyyûbî saldırılarına karşı direnişte önemli katkı sağladılar.

Geçim sıkıntısı ciddi boyut kazandı. 1177-1187 arası bir dizi kötü hasatla geçti ve özellikle 1185'te büyük kıtlık yaşandı. Yeni Kral V. Baudouin'in vekili III. Raymond baronları topladı ve onların onaylarıyla Salâhaddîn'e dört yıl sürecek bir antlaşma önerdi. Sultan öneriyi memnuniyetle kabul etti. Çünkü Mısır da ciddi bir ekonomik kriz yaşıyordu ve Latin Krallığı, erzakını Müslüman topraklardan satın alıyordu (1185 ilkbaharı). Bunların dışında Salâhaddîn'in başka endişeleri de vardı. Artuklu müttefiklerinden biri, Musul'un Zengî Emîri İzzeddin ve ona yardım eden Azerbeycan atabegi tarafından saldırıya uğramıştı. Salâhaddîn, Haziran ve Kasım 1185'te Musul'a iki saldırı düzenledi. Mart 1186'da İzzeddin, Franklara karşı ona askerî destek sağlamaya söz verdi. Böylelikle Salâhaddîn, kendini Cezire ve Suriye'nin tüm silahlı kuvvetlerinin başına koyduğu bir vasallık sistemi kurdu. Bölgenin prensleri ona ya barış antlaşmaları ya da hükümlanlığını tanıma yoluyla tâbi oldular ve halifenin kendisine bahsettiği unvan, somut bir hâl aldı. Yine de bu oluşum kırılgandı ve Mısır'daki durumdan farklı olarak her bir prensin özerkliğine saygı duyulmalıydı.

Salâhaddîn'in yükselişi, Müslüman hükümdarlarda ciddi çekinceler yarattı. Halifenin, bu maceracı Kürt hakkında şüpheleri vardı. Abbâsîlerin Bağdat etrafında yeniden kurmaya başladıkları minik devletin kapılarında muhteşem bir güç inşa eden Salâhaddîn, mektuplarını her zaman saygı ve itaat ifadeleriyle dolduruyor fakat halife onları soğuk karşılıyordu. Azerbeycan'ın güçlü atabegleri İran'daki Selçukluların doğrudan vasallarıydı. Selçuklular, Eyyûbîlerin Khilat ve Erbil istikametinde ilerlemesinden hoşnut değillerdi. Anadolu Selçukluları ve Kuzey Afrika'daki Muvahhidler, bu atılgan komşuları nedeniyle kendilerini doğrudan tehdit altında hissediyorlardı. Onun Franklara karşı tüm Müslümanların birleşmesi için yaptığı çağırışı da aslında kendi ülkelerinden toprak kazanma iştahını gizleyen bir paravan olarak görüyorlardı.

Bu bizi, Salâhaddîn'in gerçek amacının ne olduğu sorusuna yöneltiyor. O, Müslüman ülkelerde motivasyonunu dinden alan imparatorluk kurucularından biriydi. Daha önce Nûreddin tarafından üstlenilen Sûnnilerin lideri rolünü benimsedi ve Müslüman birliğini yeniden kurmayı kendi çıkarı için istediği varsayıldı. Dindaşlarının aleyhine gerçekleştirdiği planları, sıklıkla kutsal savaştan daha öncelikli oldu. Franklarla yaptığı barış antlaşmaları da kutsal savaşı, meşguliyetlerinin ikinci sırasına itti. Cenovalılara veya Pisalılara tanınan ticari imtiyazlar, uluslararası ticareti Mısır limanlarına yönlendirerek Frank devletlerinin ekonomisini zayıflatma planı olarak görüldü. Öte yandan bu imtiyazlar, her zaman mali sıkıntılar içinde olan idarecinin, ticaret hacmini arttırmak için aldığı basit bir yol da olabilirdi.

Salâhaddîn'in nihai amacı olan Frankları ortadan kaldırma alenen söyleniyordu. Yazıları Arap yazarlar tarafından doğrulanan Magnus de Reichersberg isimli bir Alman kronik yazarı, İmparator Isaakios Angelos'un Altın Ferman'ını günümüze aktarabildi. Isaakios'un hükümdarlığının ilk zamanlarına (1185-1186) tarihlenen ferman, I. Andronikos'un eski bir mektubuna ithafta bulunuyordu. Isaakios, bir süre Salâhaddîn'in maiyetinde bulunmuştu. "Bazı soylu Sarazenler" akrabaları Salâhaddîn'in emriyle boğdurulduğu için Isaakios'un kardeşi Aleksios'u dışlamışlardı. Böylece Franklar Aleksios'u tutuklamıştı. Isaakios, Salâhaddîn'le ittifak yapma kaygısındaydı ve ona "kendi yardımı ve danışmanlığı ile" Kudüs'ü fethettiğinde şöyle bir toprak paylaşımı önerdi: Antakya ve çevresi Bizans'a, Suriye'nin kalanı Salâhaddîn'e bırakılacaktı. Ayrıca Kudüs şehri ve kıyı şeridi (Askalan hariç) imparatora verilecekti. Zamanı geldiğinde Konya sultanının topraklarını fethetme konusu da vardı ve imparator, Antakya'ya ve Ermeni topraklarına kadar uzanan bölgeyi alma isteğini belirtti. Şurası açıktı ki Bizans imparatoru, Salâhaddîn'in amacının Frank topraklarının fethi olduğunu düşünüyor ve kendisi sadece imparatorluğun doğrudan lehine olacak bölgeleri almayı arzuluyordu.

Tekrarlanan Haçlı çağrılarından ve onlara cevaben soylu hacıların Frank topraklarını savunmaya hazır şekilde gelmelerinden anlaşılacağı üzere, Eyyûbî sultanının tavrı Batılılar ve Franklar tarafından iyi biliniyordu. Fakat Salâhaddîn'in gücünü inşa ettiği yıllarda bir Haçlı Seferi'nin başarı olasılığı, siyaset ve hanedanla ilgili diğer sorunlara bağlıydı.

HAÇLI SEFERİ VE KRALİYET VERASETİ: ZOR BİR ON YIL

Salâhaddîn'in tehdit ve ateşkes dönemleri arasında gidip geldiği yıllarda, Kudüs Krallığı'na çok sayıda hacı geldi. Fakat Doğu Frankları'nın öylesine içten umutla ve dua ederek bekledikleri Büyük Haçlı Seferi gerçekleşmedi. Friedrich Barbarossa, Papa III. Alexander ile Venedik Barışı'nı imzalamayı kabul etmesine rağmen (1177) şartlar umut verici değildi. VII. Louis'nin ve ardından oğlunun, İngiltere Kralı II. Henry'le arasındaki anlaşmazlık hâlâ çözülmemişti. Tüm bunların üstüne, Latin Doğu'da yükselen sorunlar geldi.

15 Temmuz 1174'te henüz on üç yaşında değilken tahta çıkan IV. Baudouin, muallimi Willermus Tyrensis'in de naklettiği üzere, çok yetenekli bir çocuktur. Ne yazık ki daha o yaşında cüzzamın ilk işaretleri görülüyordu. On iki yıldan az süren hükümdarlığı, René Grousset'nin sözleriyle "uzun süren ama at üstünde yaşanan bir çileydi. Kraliyet saygınlığının, Hristiyan vazifesinin ve tacın sorumluluklarının getirdiği bilinçle güçlendirilmişti. Kralın dramı, krallığın dramında yankılanıyordu". Genç kralın etrafında en başından itibaren bir rekabet vardı. Eski Kral Amaury'nin sırdaşı olan seneşal Miles de Plancy gücü elinde tutmaya çalıştı. Kral Baudouin'in amcası Trablus Kontu III. Raymond, 1172'de bir Müslüman hapisanesinden serbest bırakıldı ve naiplik üzerinde hak iddia etti. Miles de Plancy'nin 1174 sonunda öldürülmesi Raymond için bu yolu açtı.

Raymond çok büyük bir fidye (80.000 bezant) karşılığında azat edilmiş ve ödemeyi ancak Hospitalier Tarikatı'yla ağır bir borç senedi imzalayarak yapabilmişti. Bu nedenle tarikata önemli tavizler vermeye mecburdu. Trablus Kontluğu'nun Hama yönündeki en uzak ileri karakolu Tuban Kalesi'ni, 1180 yılında tarikata teslim etti. Yine aynı yıl, Trablus baskınlarının geleneksel bölgesi Lübnan'ın bütün doğu yakasını, yani Humus Gölü ile güneyde Bekâa Vadisi'ne açılan tepeler arasında kalan bölgeyi tarikata bıraktı. Diğer taraftan, Taberiye Lordu Gautier de St. Omer'in dul eşiyle evlenmiş, üvey oğullarının vekili olarak Celile'yi yönetmeye başlamıştı. Bu da onu, krallığın en önemli lortlarından biri yapıyordu. Mühürdarlık görevini en güçlü destekçilerinden ve kısa süre sonra Sur başpiskoposu olacak Başdiyakoz Guillaume'a vermişti.

Raymond'un vekilliği 1176'da bitti. Fakat o noktadan sonra kralın sağlığı kötüleşti ve sorumluluklarını yerine getirememesi tehlikesi doğdu. Kasım 1176'da kral, kendisi gibi Agnes de Courtenay'den doğan en büyük kız kardeşi Sibylle ile Montferrat markizinin oğlu Guillaume Longue-Épée'yle evlendirdi. Guillaume üç ay sonra, arkasında V. Baudouin'ı bırakarak öldü.

Sibylle'in yeniden evliliği ayarlanmadan önce, Fransa Krallığı'ndan büyük baron Thierry de Flandre'in oğlu sahneye çıktı. Latin Doğu'ya büyük ilgi gösteren baron, 1177'de çok sayıda şövalyeyle hacca gelmişti. Annesi Sibylle d'Anjou tarafından Kral Baudouin'ın kuzeni Philippe de Flandre, kralın teklif ettiği naiplik görevini ve Mısır seferi komutanlığını reddetti. Fakat kralın kardeşi Sibylle ve küçük kardeşi Isabelle'i (Maria Komnena'nın kızı) Béthune lortunun iki oğluyla evlendirmeyi önerdi. Zira Béthune'ü, Flanders kontluğuna katmayı umuyordu. Kudüs Krallığı'nın baronları bu öneriyi reddettiler.

Philippe'in gelişiyile bazı zıtlıklar ortaya çıktı. Renaud de Châtillon, 1176'da 120.000 bezant karşılığında Halep zindanlarından kurtarılmıştı. IV. Baudouin onu kral naibi ve Mısır ordusunun kumandanı yapmayı planlıyordu ama Philippe buna karşı çıktı. Antakya prinkepsiyle Trablus kontu, Philippe'i Hama ve Harim'e yaptıkları sefere dâhil etmişlerdi. Philippe de onları destekliyordu. Renaud'ysa Konstabl Onfroi de Toron'un dul eşi ve Transürdün leydisi Stephanie de Milly'le evlenmiş ve krallıktaki en önemli baronlardan biri olmuştu.

Tarihçi Ernoul'a göre (söylediklerine bazen tedbirle yaklaşılmalıdır) kral ve danışmanları Sibylle'e yeni eş adayı olarak İbelin ailesinden Baudouin de Rames'ı düşünmüşler, hatta Baudouin bu doğrultuda eşinden ayrılmıştı. Fakat Marj Ayun Muharebesi'nde yakalandı. Evlilik planından haberdar olan Salâhaddîn 200.000 bezant karşılığında onu serbest bırakacağını söyledi. Sibylle bu devasa miktarı ödemeyi reddedince, Baudouin de Rames aceleyle Konstantinopolis'e gitti. Orada Manuel Komnenos kendisine bu miktarı ödemeyi kabul etti ama Baudouin döndüğünde Sibylle çoktan evlenmişti.

Willermus Tyrensis'in versiyonuysa farklıydı. Ona göre Baudouin fidyeyi ödemek için *basileus*un yardımını gerçekten istemişti ancak Kudüs kralı 1179'da başka bir büyük barona, Burgonya Dükü III. Hugues'e kral naipliğini ve Sibylle'le evlenmeyi teklif etmişti. Bunun üzerine dük, 1180'de geleceğini duyurmuştu.

Fakat bu sırada Sibylle, Poitoulu şövalye Guy de Lusignan'a âşık olmuştu. Guy'in ağabeyi Amaury, krallığın konstabliydi. Dolayısıyla krallığa çok yakındı. Ne soy ne de tecrübe açısından eksiği vardı. Kudretli Lusignan ailesinin üyesiydi ve Poitou lortlarının II. Henry'e karşı başlat-

tıkları isyana katılmıştı. Guy ailenin küçük oğlu olsa da IV. Baudouin kız kardeşi Sibylle'le evlenmesine onay verdi ve Guy'ı Yafa ile Askalan kontu yaptı. Bu evlilikle Guy, geleceğin kralının en yakın erkek akrabası hâline geldi. Kral naipliği için en bariz adaydı. Nitekim Baudouin görevi ona teslim etti. Agnes de Courtenay'in desteği sayesinde Guy, aralarında ağa-beyi Amaury, Renaud de Châtillon ve kraliçenin kardeşi III. Joscelin de Courtenay'in olduğu bir zümrenin lideri oldu. Joscelin, Halep zindanlarından Renaud de Châtillon'la aynı zamanda serbest bırakılmış ve Akka ile Sur arasında çok sayıda arazinin sahibi olmuştu. Château-du-Roi ci-varındaki bu araziler onu, "Joscelin'in Senyörlüğü" diye anılan geniş bir alanın sahibi yaptı.

Karşılarında İbelin vardı. İbelin Lordu Balian, Amaury'nin dul eşiyle evlenmiş ve bu sayede Nablus'a sahip olmuştu. Trablus Kontu III. Raymond'la yakın bağları vardı. Raymond ve Antakya Prinkepsi III. Bohemond, IV. Baudouin'in amcalarıydı (babasının kuzenleriydi). Bu nedenle Guy'in kral naipliği hakkına karşı çıkabilecek konumdalardı. Raymond, karısı üzerinden Celile Prenslığı'ne sahipti. Krallığa girmek istediklerinde, onların gücü ele geçirmek için geldiklerine ikna edilen Baudouin, girişlerini yasakladı. Fakat Guy'in otoritesi, baronları kendisine itaat ettirmeye yetmiyordu. Renaud de Châtillon, Arabistan'da Tayma'yı yağmaladığı seferden dönünce, Salâhaddîn zararın tazmin edilmesini istedi. Renaud, kraldan gelen emre rağmen ganimetlerini teslim etmeyi reddetti ve ateşkesin bozulmasına sebep oldu (1182).

Krallık entrikalarla dolup taşar ve IV. Baudouin hastalığıyla giderek hareket edemez hâle gelirken, Antakya Prinkepsliği başka sorunlar yaşıyordu. III. Bohemond, karısı Theodora Komnenos'u terk etmiş ve Sibylla isimli Antakyalı bir kadınla patrikliğin itirazına rağmen evlenmişti. Patrikliğin arazi gelirlerine el koyması ve baronlarını kendinden uzaklaştırmasıyla iç savaşa sebep olmuştu. 1182'de çatışmaları dindiren tavizlere rağmen Bohemond, en büyük vasallarından bazılarını azletmiş oldu.

Latin Doğu'nun siyasi atmosferi kötüleşmişti, zamanlaması da kötüydü. 1177'de krallık bir işgalin kıyısından dönmüştü. 1179'da Yukarı Ürdün'deki savaş Frank baronlarına ağır kayıp verdirmişti. Salâhaddîn'in gayesi, Frankları huzursuz edecek derecede görünürdü.

Batılılar da bu gayenin farkındaydılar. III. Alexander'ın 1169'daki çağırısı, Fransa ve İngiltere krallarına iletilmiş, onlar da Montmirail'deki toplantılarında bir Haçlı Seferi planını tartışmışlardı. İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığını hatırlayan Thomas Becket'in destekçileri bundan hoşnut olmasalar da II. Henry Haçlı Seferi tartışmasını kendi lehine kullandı. Bu sayede Canterbury başpiskoposuyla aralarındaki antlaşmayı çözdü ve 1171 Paskalyası'nda yola çıkma sözü verdi. Başpiskoposun öldürülmesi planı tehlikeye attı. Henry niyetlerini net olarak açıklamak zorunda kaldı.

Henry 1172'de denizaşırı üç yıl hizmet vereceğine ve bir yıl boyunca iki yüz şövalyeye yetecek kadar parayı Templierlere ödeyeceğine yemin etti. Fakat bu yemini, kendi düşmanlarına karşı papanın desteğini almak için kullandı. III. Alexander, Kutsal Toprakları tehdit eden tehlikeler nedeniyle Fransa Kralı VII. Louis'ye, Henry'yle barışması için yalvardı. Reims başpiskoposunu "İngiltere kralının Kudüs'e gitme sözünü tutması için" kışkırttı ve Kudüs patriği, kralın ve oğullarının Kilise'yle sorunlarının çözülmesi ve Kutsal Toprakların yardımına gelebilmeleri için ricada bulundu (1173).

II. Henry'nin 1176-1177'de yola çıkması gerekiyordu fakat Philippe de Flandre'nin yanına danışmanlarından Guillaume de Mandeville'i vererek yola yalnız gönderdi. Kral, Kudüs Hanedanı'yla bağlarını unutmamış, hatta 1170'te ettiği yeminlerde buna atıfta bulunmuştu. Muhtemelen kuşeni Sibylla'nın eş seçiminde rol oynamaya niyetliydi.

1177'de Ivry'de buluşan iki kral, bu defa III. Alexander'ın Manuel Komnenos'un planları hakkındaki mektubuyla heyecanlandı ve tekrar yola çıkmaya karar verdi. 1180'de VII. Louis, Bizans topraklarından serbest geçiş hakkı edinme amacıyla Bizans'a yaklaştı fakat planlarını gerçekleştiremeden öldü. Ardından III. Alexander, *Cor nostrum* adlı buyruğunda (16 Ocak 1181) tüm Hristiyanları "Kudüs'ten gelen kötü söylentiler" hakkında bilgilendirdi. "Krallığın dinsizlerin saldırısıyla harap olduğunu, cesur adamların güçlerinden ve deneyimli adamların danışmanlığından mahrum kaldığını" söyleyerek Kral Baudouin'ın ciddi hastalığına atıfta bulundu. Papa ayrıca "Kutsal Kabir'i ziyaret etmesi gerektiğine inananlara" ve bir ya da iki yıl için Frank prenslerin hizmetine girenlere verdiği endüljansı yeniledi. Genç Fransa Kralı Philippe ve II. Henry hemen yeminlerini tazelediler. Söylendiğine göre Henry, sıklıkla bu tarz yeminler verdiği için Philippe biraz tereddütlüydü. Fakat Henry 1182'de Templier ve Hospitalier tarikatlarıyla Kudüs Krallığı'nı destekleyen ortak bir fon ve Kutsal Topraklar'daki manastırlar arasında paylaştırılmak üzere 20.000 gümüş mark hibe etti.

İki kral yerlerinde kaldılar. Fakat Flanders kontu, 1179'da Champagne kontu ve Pierre de Courtenay, 1177-1178 yıllarında Doğu Frankları'na destek vermeye gittiler. 1183'te Tubania'daki Batılı hacıların varlığı, Batılıların bu yardım çılgınlıklarına duyarsız kalmadıklarını gösterdi.

Bu son girişim, Kudüs'te Guy de Lusignan aleyhinde büyük husumete sebep oldu. Guy'in taktikleri tedbirli olmasına rağmen krallığın harap olmasını önleyememişti. Salâhaddîn'in Antakya'ya saldırmasından korkan III. Bohemond ve III. Raymond, III. Baudouin'a biat etmiş, dolayısıyla kralın çevresinde yine muteber olmuşlardı. Öte yandan Kral Baudouin, Sur'da yaşamak istediği için Guy de Lusignan'a Kudüs'ü ve Sur'u değişmeyi önermişti. Guy teklifi kabul etmeyince, hastalığı sebebiyle sinirli

hâle gelen kral, Guy'e kızarak onu kral naipliği görevinden azletti. Üstelik henüz hayattayken, Sibylle ve Guillaume de Montferrat'nın oğlu genç V. Baudouin'ı tahta çıkardı (20 Kasım 1183). Kraliyet mahkemesine çağrılan Guy emre uymayarak Askalan'ın kapılarını krala kapattı. Kral da Yafa'yı ondan aldı. Arabuluculuk yapmaya çalışan başrahipler geri gönderiliyordu. Guy, krala bağlı bedevilere saldırdı. Ardından Baudouin naipliği Raymond'a, V. Baudouin'in vesayetini de III. Joscelyn'a verdi. Son olarak kral kız kardeşinin taht veraseti konusunu ele aldı. Eğer V. Baudouin on yaşından önce ölürse, III. Raymond kral naibi olarak kalacaktı. Papa, imparator, Fransa ve İngiltere kralları tacın Sibylle ya da Isabelle'e devrine karar vereceklerdi. Isabelle, Renaud de Châtillon'nun üvey oğlu IV. Onfroi de Toron'la evliydi. IV. Baudouin 16 Mayıs 1185'te öldü.

Ölümünden bir yıl önce kral, Batı'ya oldukça resmî bir elçi kabile-si göndererek hem bir Haçlı Seferi için tekrar istekte bulunmuş hem de taht verasetinin kararlaştırılması konusunu açmıştı. Patrik Heraklius ile Templier ve Hospitalier üstatları II. Henry'e gitmişlerdi. Nitekim Papa III. Lucius, Kudüs Krallığı'nı özellikle II. Henry'e emanet etmişti. Görünüşe göre Henry, belki verdiği çok sayıda sözden belki de Kudüs Hanedanı'yla aile bağlarından dolayı, Kutsal Toprakları koruması muhtemel kişilerin başında geliyordu.

Başka yerlerde de benzer yaklaşımları izlemesi muhtemel Heraklius, papanın mektupları, Kutsal Kabir'in ve Davud Kulesi'nin anahtarları ve Kutsal Haç flamasıyla Londra'ya geldi. Bunları muhtemelen hükümrانlık nişanı olmaktan ziyade kutsal şehrin sembolleri olarak krala sundu. Zira kralla 29 Ocak 1185'te Reading'te buluştu. IV. Baudouin henüz hayatta olduğu için onu tahttan indirmek söz konusu değildi. Fakat patrik, iki kraliyet prensesinin de İngiltere'ye evlilik yoluyla bağlanmadığı bu durumda, Henry'e Kudüs yönetimini teklif etmiş olmalıydı. Ya küçük yaştaki V. Baudouin adına ya da Batı hükümdarları krallığa meşru bir vasi seçene kadar, Henry'nin veya oğullarından birinin Kudüs'ü yönetme ihtimali vardı. Bu görev, Henry'nin en küçük oğlu Jean sans-Terre için cazip gelse de kral, bunu kabul etmesine izin vermedi. Üstelik kendisinin krallığını terk etmesi de baronları ve başrahipleri tarafından yasaklandı.

Bazıları tarafından Kilise'nin temel direklerinden biri olarak görülen patrik, başkaları tarafından şatafatlı elbisesi ve kullandığı parfüm nedeniyle sevilmiyordu. Görevi başarısız oldu. Birçok İngiliz baronu ertesi yıl yola çıktılar fakat Doğu'ya vardıklarında Kudüs Krallığı'yla Eyyûbîlerin ateşkes içinde olduğunu gördüler. Sadece az bir kısmı 1187'ye kadar Doğu'da kaldı. Ünlü William Marshal, Kutsal Topraklara gitmek için kraldan mali yardım almıştı. Kralın en büyük oğlu Henry'i temsil ediyor gibi görünüyordu. 1183'te haç kuşanan Henry; babasının itirazıyla sefere çıkmadan ölmüştü.

Heraklius, kralı veya büyük bir askerî birliği yola çıkmaya ikna edemesine rağmen bazı hedeflerini başardı. Papa III. Lucius, Kasım 1184'te Haçlı Seferi'ne çıkmayanların ödeyeceği bir mali yardım kampanyası başlattı. Böylece sefere çıkmayanların kefaretinde indirim yapılacak, fakirler de dua ederek bu yardımdan faydalananacaklardı. Krallık acil paraya ihtiyaç duyuyordu. Şubat 1183'te IV. Baudouin'ın tebaasına genel bir vergi getirilmiş, fieflerin de dâhil edildiği gelirden yüzde iki vergi alınmaya başlanmıştı. II. Henry ve Philippe Auguste, 1184 ya da 1185 yıllarında, haçı kabul edenlerin dışındaki sekülerlerin ve ruhban sınıfının tâbi tutuldukları ve on yıl süreyle geçerli olacak öşür vergisini getirmişlerdi. İki kral, ayrıca piskoposların sefere katılım sağlamak için vaaz vermesini ayarlamışlardı. Fakat sonradan desteklerini sadece paranın Kudüs'e gönderilmesiyle sınırlamaya karar verdiler. Tahminlere göre bu vergi, İngiltere'de 20.000 *livre* kadardı ve muhtemelen 1186'da Kutsal Topraklara gönderilmişti. İngiltere kralı açıkça duyurduğu denizaşırı seyahatine bizzat çıkmasa da Kutsal Topraklara yaptığı cömert katkılarıyla bilindi. Haçlı Seferi'nin ihtiyaçları için orada bir hazine oluşturarak Templier ve Hospitalier tarikatlarına teslim etti. 1187'nin dramatik olayları sırasında bu hazineye başvurulacaktı.

Avrupa'ya giden elçilerin dönmesinden hemen sonra 13 Eylül 1186'da çocuk kral V. Baudouin öldü. III. Joscelin, kralın naibi III. Raymond'a, cenaze merasimleri süresince Taberiye'deki topraklarına çekilmesini tavsiye etti. Bundan faydalanarak Akka ve Beyrut'a yürüdü ve Sibylle ile Guy'in gecikmeden Kudüs'e gelmelerini sağladı. Raymond, baronları Nablus'ta toplamak istiyordu. Bu süreçte Renaud de Châtillon ve patrik, Sibylle'in safına katıldılar. Sibylle'in diğer destekçisi, yeni Templier Üstadı Gerard de Ridfort'tu. Zamanında avantajlı bir evlilik yapmasına mâni olan Raymond'u hâlâ affetmemişti. Nablus'taki baronların ulakları, IV. Baudouin'a edilen yemine istinaden taht verasetini Batı hükümdarlarına sormak gerektiğini hatırlattılar ama çaba boşunaydı. Muhtemelen düzmece bir boşanma sonrası patrik, tacı Sibylle'e verdi. O da Guy'i kral yaptı (Eylül-Ekim 1186). Isabelle'in eşi IV. Onfroi yeni kralı destekledi ve baronların çoğu duruma boyun eğerek krala biat ettiler. III. Raymond, Joscelin tarafından oyuna getirilmişti. Tacı kendi için istediğinden veya *bailli* görevini sürdürmek istediğinden emin olmak zor. Çünkü Sibylle ve kocası bertaraf edilselerdi taç Isabelle'e geçecekti. Bu pozisyon Batı'da çok sayıda önemli kişiye teklif edilmişti. Geçici bir makam olan bu görevi kimse kabul etmemişti. Kuşkusuz bu makam, Raymond gibi Doğulu bir Frank prensine daha cazip geliyordu.

Her hâlükârda Trablus kontuna muhalefet şiddetlendi. Beyrut, Guy'den alındığında şehrin gelirleri kral naipliği masrafları için Raymond'a bağlanmıştı. Guy, krallığın o dönemdeki yönetimi hakkında konuşmak için

kontu çağırdı. Krala biat etmek istemeyen III. Raymond, Salâhaddîn'e yaklaştı ve ondan koruma istedi. Aslında bu sebepsiz yere değildi çünkü Guy, Taberiye'ye yürümek üzere ordusunu toplamıştı. Balian d'Ibelin onu vazgeçirmeyi başardı (Mart 1187). Ancak müzakerelerin devam ettiği sırada Salâhaddîn'le savaş başladı.

HITTİN VE FRANK KRALLIĞI'NIN ÇÖKÜŞÜ

Salâhaddîn, Trablus Kontu III. Raymond'a Celile Prensliği'nde koruma sağlayarak Kudüs Krallığı'nın iç çatışmalarından faydalanmaya ve tek saf hâlindeki Frank prenslerini bölmeye çalışıyordu. Antakya, Trablus ve Kudüs'le yaptığı bir dizi ateşkes antlaşması, diğer hedeflerine odaklanmasına imkân verdi. Bu antlaşmalar 1189'a kadar süreceklerdi ama Renaud de Châtillon'un girişimiyle aniden sona erdiler.

Renaud, 1186'nın sonları ya da 1187'nin başlarında Kahire'den Şam'a giden ve çok sayıda muhafızın koruduğu büyük bir kervanın yolunu kesti. Genelde silahsız kervanlara serbest geçiş tanındığı için bu muhafızların varlığı, saldırıya geçerli bir sebep sağlamış olabilir. Veyahut Renaud, kervanın zenginliğini kendine almak gibi basit bir dürtüye yenik düşmüş olabilir. Salâhaddîn, esirlerin serbest bırakılmasını ve ganimetlerin iadesini istedi. Renaud bu talebi reddetti. Sultan daha sonra Guy de Lusignan'dan da aynı şeyi istedi. Ancak Transüрдün Lordu Renaud de Châtillon, Guy'i tersleyerek kendi topraklarının efendisi olduğunu belirtti. Artık ateşkes antlaşmasına bağlı kalması gerekmediğine inanan Salâhaddîn, ilk fırsatta Renaud'yu öldüreceğine yemin etti.

Salâhaddîn, Suriye'deki ordusunu ve Yukarı Mezopotamya'daki vasallarının birliklerini Şam'a çağırdı. 18 Mart 1187'de Transüрдün yönünde ilerlemeye başladı ve güzergâhındaki Kerak ile Montréal'ı tahrip etti. Sonra kuzeye yöneldi ve Aşağı Celile'yi yağmalamaya giden büyük bir müfrezenin serbest geçişi için III. Raymond'dan izin istedi. Kont bütün çekincelerine rağmen müstahkem şehirlere saldırılmaması ve yağmanın bir gün sürmesi şartıyla geçişlerine izin verdi. Ardından bölge sakinlerini, kalelere çekilmeleri için uyardı.

Şans ederi aynı gün (30 Nisan 1187), Guy de Lusignan tarafından gönderilen bir heyet Raymond'la arabuluculuk için bölgeye ulaştı. Heyet, Sur Başpiskoposu Josias, Balian d'Ibelin, Sayda Kontu Renaud, Templier ve Hospitalier tarikatlarının üstatlarından oluşuyordu ama ilk üçü henüz onlara katılmamıştı. Hospitalier Üstadı Roger de Moulins, III. Raymond'un istediği gibi bir kaleye kapanma niyetindeydi fakat Templier Üstadı Gerard de Ridfort aynı fikirde değildi. Caco garnizonundaki Templierleri ve Nasıra Şövalyeleri'ni toplayarak diğerlerini "kurtarmak için" La Fève Kalesi'nden dışarı çıktı. Müslümanların yağması bitmek üzereyken iki birlik

Saffuriye civarında karşılaştılar. Franklar yenildiler ve esir alındılar. Âdeti olduğu üzere Salâhaddîn, yakaladığı tüm Templierlerin kellesini vurdurdu. Roger de Moulins öldürüldü, Gerard de Ridfort kaçtı. Karşı hücum katılan Nasıra'nın Frank sakinleri de yakalandılar. III. Raymond, Salâhaddîn'in birliklerinin esirler ve kesik kellelerle Taberiye önünden geçişini izledi. Bir kere daha onunla barışmış ve Taberiye'de sembolik konumdaki küçük garnizonu Salâhaddîn'e geri vermişti.

Krallığın maruz kaldığı tehlike ortadaydı ve büyük bir ordu oluşturmak için müthiş çaba sarfediliyordu. II. Henry'nin gönderdiği hazinenin yarısını elinde tutan Gerard de Ridfort, parayı şövalye ve piyadelerden oluşan büyük bir birlik kiralamak için kullandı. III. Raymond ve III. Bohemond'un en büyük oğlu Raymond da bu birliğe katıldılar. Bohemond ve Guy'in tahta çıkmasıyla sürgüne giden Baudouin de Rames de onlara katıldı. Saffuriye'de toplanan ordu 1.200 ila 2.000 arasında şövalye ve 20.000 diğer savaşçıdan oluşuyordu.

Salâhaddîn ise Taberiye'ye saldıracak şehrin alt kısmını ele geçirdi. III. Raymond'un eşi Kontes Eschiva iç kaleye çekildi (2 Temmuz). Bunu duyan Frank ordusu karar vermek zorundaydı, ya oyalama stratejisiyle su kaynağının etrafında hendek kazıp kamp kurarak sultanın ordusunun dağılmasını bekleyeceklerdi ya da Taberiye'ye yürüyeceklerdi. III. Raymond, Taberiye kendi toprağı olmasına ve tehlikedeki kişi kendi karısı olmasına rağmen ilk seçeneğı savundu. Gerard de Ridfort ise Raymond'un hoş olmayan bu kararının sorumluluğunu Kral Guy'e yüklemeye çalıştığını söyleyerek kralı ikna etti. Ordu 2 Temmuz sabahı yola çıktı.

Salâhaddîn Taberiye kuşatmasını kaldırdı ve Frankların Hittin Tepele-ri yakınındaki pınarlara yetişmesini önledi. Franklar, belki de sürpriz bir saldırıyla Taberiye Gölü'ne inen yamaçlara ulaşabilirlerdi. Raymond ise ovaya hâkim bazalt tepelik Hittin Boynuzları'nda mevzi alınmasını önerdi. Fakat Frank ordusunun kaderi suya bağlıydı. Sıcaklık, yanan çalılarla iyice artıyor, susuzluk askerlerin direncini kırıyordu. Bu arada Salâhaddîn, develerle organize ettiği taşıma sistemiyle keçi derisinden tulumlar içinde gölden ordugâhına içme suyu taşıtıyordu. Frank ordusundaki çoğu piyade silah bıraktı. İki kere taarruza şövalyeler büyük cesaret gösterecekler de ezici bir yenilgi aldılar. Yalnızca III. Raymond ile Antakya Prinkepsi Raymond, III. Joscelin, Sayda Kontu Renaud ve Balian d'İbelin'in yönettiğı güçlü birlik göle ve oradan Sur'a ulaşabildi. Kral Guy, Renaud de Châtillon, 1185'te gelen Montferrat Markizi III. William, Onfroi de Toron, Aimery de Lusignan ve birçok başka baron esir alındı. Orduya eşlik eden Gerçek Haç, Salâhaddîn'in eline geçti.

Salâhaddîn, baronları ve kralı hürmetle ağırladı ama Renaud'yu ha-
inliği için azarladı. Renaud özür dilemeye yanaşmayınca sultan onun boynunu bizzat vurdu. Türkopoller de aynı kaderi paylaştılar zira Salâ-

haddin onların İslam'a ihanet ettiğini düşünüyordu. Esir alınan Templier ve Hospitalier Şövalyeleri de Salâhaddin'in önceki harekâtlarında olduğu gibi idam edildiler. Çünkü onlar İslam'ın yeminli düşmanları olarak görülüyorlardı. İdamlarını gerçekleştirme görevi cihada gönüllü katılanlara verildi. Diğer esirlerin kaderi, rütbelerine göre belirlendi. Fidyeye alınabilecek olanlar ayrıldı, diğerleri köleleştirildi. Şam'da köle fiyatları üç dinara kadar düştü.

Bu Frank ordusunun imhası, krallığı neredeyse ordusunun tamamından mahrum bıraktı. Büyük sınır kaleleri haricindeki kalelerde garnizon kalmadı. Kerak 1188 yılının Kasım'ına, Safed Aralık'a, Belvoir 1189'un Ocak'ına, Montréal ise Nisan'a kadar dayandı. Montréal muhafızları erzak alabilmek için eşlerini ve çocuklarını bedevilere sattılar. Sultan onların kurtarılmasını emretti. Sayda Kontu Renaud, ailesinin Sur'da bulunduğu ve onların kaçıışı için erzak temin etmesi gerektiği bahanesiyle Beaufort'ta kalmayı başardı. Hizmetindekilerden biri bu hilesini Salâhaddin'e ihbar etti. (Renaud iyi derecede Arapça konuşur ve Salâhaddin'i sık sık ziyaret ederdi.) Salâhaddin onu tutuklattı (Ağustos 1189) ve surların dibinde işkence ettirdi. Garnizonun iradesi uzun bir süre kırılmadı. Ancak 22 Nisan 1190'da Hittin'den neredeyse üç yıl sonra teslim oldu. Beaufort son aşamaya kadar rolünü oynadı çünkü Salâhaddin'in dikkatini surlarda tutarak Frankların Akka'ya yürüyüşlerine imkân verdi.

Sultan bu büyük kalelere zaman harcamaya değmeyeceğine karar verdi. Zaten direniş kapasitelerini tecrübe etmişti. Frankları sahil kesiminden sürmek ve zaferinin meyvelerini toplamak daha önemli görünüyordu. Önce Taberiye'ye gitti. Şehir 5 Temmuz'da teslim oldu. Salâhaddin şehir halkının ve garnizonun Trablus'a çekilmesine izin verdi. Ardından Akka'ya yürüdü. Hittin'den kaçan baronlar şehri savunma durumuna getirmeyi başaramamışlardı. III. Joscelin geri çekildi; sakinleri şehrin anahtarını Salâhaddin'e sundular (9 Temmuz).

Salâhaddin burada bir engelle karşılaştı. Aslında şehrin zenginliğini sağlayan temel unsurları, ticaret kolonilerini ve şeker plantasyon atölyesini tutmak istiyordu. Fakat sakinler onun şehirde kalıp kelle vergisi verme önerisini kabul etmediler ve şehirden ayrılmayı tercih ettiler. Yanlarında çok sayıda Hristiyan Suriyeli de vardı. Bunlar daha sonra Kıbrıs'a yerleştiler. Bu arada Müslümanlar şehri baştan aşağı yağmaladılar. Gelecekte Salâhaddin şehirlerin teslim şartlarını, sadece Frankların ve onlara ait olanların çıkması şeklinde değiştirecekti.

Sultan kardeşi el-Adil'e Mısır ordusuyla Filistin'e ilerlemesini ve Mısır filosunu Frank sahiline göndermesini emretti. Kendisi de ordusunu güneyle ilerleterek yol üzerindeki Nasıra, Saffuriye, Hayfa ve Kayseri'yı alarak şehir sakinlerini köleleştirdi. La Fève Kalesi direniş gösterdi ve bir teslim antlaşması yapıldı. Samarya'nın Müslüman köylüleri Nablus'u yağmaladı.

dılar. Salâhaddîn Yafa önlerine geldiğinde şehir kapılarını açmadı. Birlikler şehri harap ettiler. Sakinleri de ya öldürüldü ya da köleleştirildi.

Sultan beklenildiği üzere Kudüs'e yürümektense kuzeye döndü. Yeğeni Takıyyüddin'i Sur ve çevresini fethetmek için geride bırakmıştı. Takıyyüddin Sur önlerine geldi. Şehir muhtemelen Templier Tarikatı'nın Büyük Muallimi⁵⁷ Thierry tarafından korunuyordu. Diğer baronların çoğu şehri terk etmişti. Pazarlıklar başladı. Eyyûbî sancaktarları bazı kulelere sancak çekebilecek durumdaydılar. Fakat tam o anda Markiz III. Guillaume'un oğlu Conrad de Montferrat'nun yetişmesi şehirdekilere moral oldu ve onu liderleri olarak kabul ettiler. Eyyûbî sancaktarları hendeğe atıldı. Takıyyüddin olanı biteni amcasına haber verdi (14 Temmuz). Salâhaddîn'in doğrudan Kudüs'e gitmeme kararının sebebi buydu. 26 Temmuz'da Toron teslim oldu. Sultan ardından Sayda'ya ilerledi ve 29 Temmuz'da şehri teslim aldı. Bir hafta süren çatıştıktan sonra Beyrut da 6 Ağustos'ta teslim oldu. Trablus Kontluğu'nun iki büyük şehri Cübeyl ve Botron, Hittin'de esir alınan lordlarının serbest bırakılması ve olağan diğer şartlar karşılığında kapılarını açtılar.

el-Adil, şiddetle direnen Askalan'a karşı az ilerleme kaydedebildi. Salâhaddîn ona katıldı ve Guy de Lusignan'ı serbest bırakması karşılığında şehrin teslim olması için çalıştı. Surların önüne getirilen Guy, dikkatli davranarak şehirden hemen teslim olmasını istemedi. Askalanlılardan, işlerin ters gitmesi hâlinde kendi özgürlüğünün verilmesini teslim şartları arasına koymalarını istedi. Şehirdeki halk, lağımçıların bitmek bilmez kazıları sonucunda surları zayıfladıkları için 5 Eylül'de teslim oldular. Burada yaşayanların taşınır mallarıyla İskenderiye'ye gitmelerine izin verildi. Sultanın temsilcileri, onları güverteye almamaları için İtalyan gemilerini tehdit etmek zorunda kaldı. Gerard de Ridfort, kendi özgürlüğü için Templierlerin elindeki Gazze'nin teslim olmasını emretti. Civardaki daha küçük yerler de boşaltıldı.

Sur haricindeki tüm kıyı şeridini elinde tutan Salâhaddîn artık dikkatini Kudüs'e yönlendirebilirdi. Şehir, zaten Müslüman akıncılar yüzünden huzursuzdu. Görünüşe göre nüfusun bazı Suriyeli ya da Latin kesimleriyle sultan arasında müzakereler yapılmıştı. *Histoire des patriarches d'Alexandrie* (İskenderiye Patriklerinin Tarihi), Joseph Batit isimli bir Melkiti suçluyordu. İddiaya göre Batit, Salâhaddîn'in ödülleri karşılık şehri teslim olmaya ikna etmek için uğraşmıştı. Patrik Heraklius Kudüs'te kalmış, Balian d'İbelin de Hittin'den sonra karısını aramak için Kudüs'e gelmişti. Patrik onu, Salâhaddîn'e ettiği Kudüs'te kalmama yemininden azat etti. Balian muhafızların komutasına geçti ve kendisine bağlılık yemini ettirdi. Şövalyelerin oğullarını ve Kudüslü gençleri şövalye ilan etti ve para bastırdı. Yaklaşan bir Eyyûbî birliği mağlup edildi.

57 Templier Şövalyeliği'nde *grand précepteur* rütbesi. (ç.n.)

Salâhaddîn diğer şehirlere tanıdığı şartları Kudüs'e ihsan etmeye isteksizdi. Bunu, halifeye gönderdiği bir mektupta belirtmiş, Frankların antlaşmayı bozduktan sonra *aman* dilediklerini yazmıştı:

Biz dileklerini önce reddettik. Sadece erkeklerin kanını dökecek, kadın ve çocukları esir edecektik. Fakat onlar bizi kendi ellerindeki esirleri öldürmek, ekinleri ve binaları yok etmekle tehdit ettiler. Bunun üzerine *aman* dileklerini kabul ettik. Karşılığında esir düşüp köle hâline gelenlerin fidye ödemesini istedik. Fidyelerini ödemeyenler köleleştirildi.

Yine de Eyyûbî sultanıyla Frank baronlar arasında ilişkiler, genellikle iki askerî aristokrat sınıfı arasında geçtiği için daha seviyeliydi. Çünkü dinî farklılıklar karşılıklı takdire engel olmuyordu. Belirli bir rütbedeki şövalye (Franklar, yüksek rütbeli Müslüman savaşçılara bu rütbeyi verirdi) köleleştirilmiyor, fidyeyle kurtarılabilirdi. Salâhaddîn, Kraliçe Sibyll'e'in şehri terk edip Nablus'taki eşine katılmasına, Balian'ın eşi ve çocuklarının kıyıya ulaşmalarına izin vermişti. Bazı Franklar, ablukayı kırıp kaçmayı denediler. Patrik Heraklius, başarısız olmaları durumunda mültecilerin, kadınların ve çocukların Eyyûbî askerlerine teslim edileceğine dikkat çekti. Kaçanların erzak sıkıntısı çeken şehre akın etmeleri, uzun bir kuşatmayı mümkün kılmıyordu.

Fakat Salâhaddîn, diğer yerlerde yaptığı gibi buradaki Frankların kolayca ayrılmasına izin vermedi. Bu nedenle pazarlık etmek zorunda kaldılar. Beş bin kadar Müslüman esir serbest bırakıldı. Frankların fidyesi bir erkek için 10, kadın için 5, çocuk için 1 bezant olarak sabitlendi. Çok sayıda fakir olduğu için sultan, prensip olarak sabit bir fiyatı kabul etti: 7.000 kişi 30.000 bezant fidyeyle kurtatıldı. el-Adil 1.000 kişinin fidyesini ödeyip serbest bıraktı. Yine de kurtarılmayan 16.000 kadar insan vardı. Salâhaddîn bir tasnifleme yaptı. Şehirden çıkan köleliğe mahkûm genç erkekleri ve kadınları ayırarak getirisi olmayacakları serbest bıraktı. Sultan, bu cömertliğiyle ün kazandı. Üstelik ününü pekiştirmek için genç kadınlara esir babalarını ve kocalarını iade etti. İngiltere kralının hazinesinden Hospitalier Tarikatı'nın elinde kalan kısım tükenmişti ve insanlar mallarını paraya çevirmekte büyük zorluk yaşıyorlardı. Şehirden ayrılanlar sıkı korunan üç kafilâ hâlinde Trablus'a yöneldiler. Daha küçük gruplar Müslümanların saldırısına uğradılar. Trabluslu şövalyeler (aralarında Enfeh idarecisi de vardı) tereddüt etmeden bu grupları yağmaladılar.

Hiçbir Latinin Kudüs'te kalmasına izin verilmedi. Tek istisna, şehre 1099 Haçlı Seferi'yle gelen yaşlı bir adamla aynı sene Kudüs'te doğan başka biriydi. Suriyeli bir yazarın aktardığına göre "Şehirde kalan diğer kişiler yani Ermeniler, Bizanslılar ve Suriyeliler, her erkek için on, her kadın için beş dinar verildiği takdirde istedikleri yere gitme hakkına sahip oldular." Doğu Hristiyanları, Franklarla aynı miktarda fidyeye tâbi tutul-

dular. Ancak kelle vergisi ödedikleri ve *zimmî* statüsünü kabul ettikleri takdirde şehirde kalabileceklerdi.

Doğu Hristiyanları'nın Frank hükümrânlığının son bulmasından tamamen hoşnutsuz olmadığı sıklıkla söylenirdi. Yukarıda alıntılanan görüşü tanıdığı Suriyeli Yakubi, bu izlenimi vermiyordu.

Şehirde işlendiğini gördüğümüz suçları tarif etmeye kelimeler kifayetsiz kalır, kitaplar yazamaz. Kutsal kaplar şehrin pazarında çeşitli ırktan insanlara satıldı. Kiliseler ve mihraplar, atların ve sığırların ahır, ahlaksızlığın, içkinin ve şarkının mekânı oldu. Üstelik rahiplere, soylu kadınlara, çeşitli insanların saflığını aldıkları rahibelere, Türk esiri hâline gelen ve dünyanın dört köşesine yayılan oğlanlara ve kızlara saygısızlık da cabası.

Iraklı Nasturi bir şairin de benzer bir ağıtı günümüze ulaştı.

Gerçekten de galiplerin zafer sevinci ve dinî simgeleri tahribi Hristiyanların gözleri önünde yaşandı. İsa Tapınağı'ndaki büyük haç indirilerek bina tekrar Ömer Camii'ne (Kubbetü's-Sahra) dönüştürüldü. "Kiliselerin ahşap, demir ve kapıları, hatta duvarları söküldü. Duvarları ve zemini kaplayan mermer bile alınıp başka ülkelere götürüldü." Kutsal Kabir Kilisesi'ne dokunulmadı ama bazilika geçici olarak kapatıldı. Daha sonra ziyaretçi başına 10 Bizans altını ücret karşılığında tekrar açıldı. Kutsal Kabir'in hazinesini yanlarına alan Latin kanonların sürülmesinden sonra, bazilikada sadece Grek ruhban sınıfı hizmet etmeye başladı. II. Isaakios Angelos, Salâhaddîn'e gönderdiği mektuplarında onu zaferi için tebrik etti ve Suriye'nin tüm kiliselerinde hizmet hakkının münhasıran kendilerine verilmesini istedi. Fakat Grekler, Latin kiliselerinin kendilerine atanmasından çok az faydalanabildiler. Salâhaddîn'in Akka'yı aldıktan sonra yazdığı gibi "Kiliseler cami oldu... Sunaklar vaizlerimiz için minbere dönüştürüldü." Birçok kilise kapatıldı, bazıları mescide bazıları da medreseye veya Sufi dergâhına çevrildi.

Salâhaddîn, Frank nüfusun ve Hristiyan bölgesinde özgür yaşamayı seçen Suriyelilerin yerini doldurmak için Nûreddin'in Urfa ve diğer yerlerde uyguladığı yöntemi izledi. Şehrin eski Müslüman sakinlerinin torunlarını ve Yahudileri davet etti. Fakat şehrin alınmasından hemen sonra Yahudilere yapılan davet duyurusunun gerçekliği tartışmalıdır. XIII. yüzyıl Yahudi yazarlarının naklettiğine göre Salâhaddîn'in, Frankların aksine Yahudilere Kudüs'e yerleşme izni vermesi kesindir. Yine de hem Batı'daki hem de Mağrip'teki Yahudi topluluklarında ortaya çıkan asıl Sionist hareketin başka sebepleri vardı. Yahudiler XII. yüzyılda daha sık hacca gider olmuşlardı (Maimonides⁵⁸ de 1165'te hacca gitti). Kutsal Topraklara dönme hareketi, XIII. yüzyılda daha da önemli olmaya başlamıştı. Müslümanların zaferi elbette bu harekete katkı sağlamıştı. Fakat asıl sebebi değildi.

58 Musa bin Meymun. (ç.n.)

Salâhaddîn'in fethettiği topraklara tavrı artık aşikârdı. Frank varlığını tüm ruhban sınıfıyla birlikte ortadan kaldırmayı hedefliyor, gelecekte hacıların sadece para karşılığı gelmelerini sağlamaya çalışıyordu. Bu hedefini sadece Kudüs'te değil, tüm Latin devletlerinde uygulama niyetindeydi. Frankların hayatını, kalelerini umutsuzca savunma çabasına girmemeleri için bağışladı. Onları kıyı şeridinde, Sur ve Trablus gibi bir iki yere yönlendirme nedeni de bu şehirler düşmeden önce Franklara Doğu'dan ayrılma şansı vermektir.

Fakat Sur düşmedi. Sultan bizzat oraya gitti ve her yerde işe yarayan metodu orada da denedi. Conrad de Montferrat'ya, şehrin teslim olması karşılığında Hittin'de yakalanan babasının özgürlüğünü teklif etti. Güçlenen Conrad, Latin Krallığı'ndaki değişimi gösterircesine teklifi reddetti: "Ben denizaşırı kralların vekiliyim." Salâhaddîn'in subaylarından Dildirim 26 Aralık'ta Chateauneuf'ü aldı. Ancak Sur önünde bir gözlemci grubunun bırakılması gerekti. Çünkü Conrad, yeni imtiyazlar sayesinde başta Pisalılar olmak üzere İtalyanları ve Batılı deniz şehirlerinden askerleri Sur'a çekebilmişti. 30 Aralık'ta Conrad, limanı ablukaya alan beş Mısır kadirgasına el koydu ve düşman filosunun kalanını yok etti.

Aslında Salâhaddîn'in ordusu dağılmaya başlamıştı. Böylesi uzun bir harekâtta yorgun düşen birlikler, edindikleri ganimetlerle eve dönmek istiyorlardı. Kaldığı harekâta devam eden sultan, Mart 1188'de Belvoir'daki Hospitalier Şövalyeleri tarafından yenildi. Ordusunu mayıs ayında Şam'da tekrar topladı. Fakat o sırada Margarit kumandasındaki bir Sicilya filosu Suriye kıyısına çıkmıştı. Kral II. Guillaume'un gönderdiği askerî birlikle Sur'u güçlendirdikten sonra Trablus'a devam etti ve Salâhaddîn'i şehri alma girişiminden vazgeçmeye zorladı. Kuzeyde Krak des Chevaliers müdafaasında direnişle karşılaşmayan sultan, Tartus'un aşağı kısmını işgal etti. İç kale, esaretten kurtulan Guy de Lusignan ve Gerard de Ridfort'un desteğiyle direniyordu. Sultan, karaya çıkan bir Sicilya birliğiyle karşılaşabileceği el-Merkeb'i pas geçerek Cebele ve Lazkiye'yi işgal etti. Daha önce Antakya prinkepsinin hizmetinde olan Cebele Kadısı Mansur ibn Nebil'in aracılığıyla işgali kolaylaştırdı (21 Temmuz). 24 Temmuz'da Saone'a saldırdı ve civardaki birçok kaleyi ele geçirdi. Burada, Margarit'in gemilerinin uygunsuz pozisyonu nedeniyle engellenmeden ilerledi. Sultan, son olarak Antakya'nın kuzey girişini kontrol eden Bakras ve Darbı-sak kalelerini de aldı (26 Eylül). Bundan sonra III. Bohemond'a bir ateşkes teklif ederek tüm Müslüman esirlerin serbest bırakılmasını ve sekiz ay içinde kurtarılmadığı takdirde şehrin kendisine teslim edilmesini istedi.

Şaşırtıcı olsa da 1188 harekâtı sonunda Frankların tutunmaya devam ettiği birçok yer kalmıştı. Salâhaddîn, Frankların yerinden ettiği emirlerle dağlardaki kalelerini iade etti. el-Merkeb ile Trablus'un güneyinde, Templier ve Hospitalier tarikatlarının topraklarını da içeren bölgeye pek

dokunulmadı. Antakya Prinkepsliği'ndeki başarılar daha büyüktü. Mısır filosunun göreceli yenilgisinin sebebi ise Sicilya filosunun müdahalesiydi. İki yıldan daha kısa sürede Frankların istihkâm sistemi büyük oranda tahrip edilmiş, ayakta kalan iç kesimler de er geç düşmeye mahkûm olmuştu.

Daha da önemlisi, Frank yerleşiminin sosyal ve dinî yapıları tahrip edilmişti. Özgün dinî hayatıyla ve kültürüyle denizaşırı ülkede gelişen bu ulus, adım adım silinmişti. Frank nüfusu barındıran küçük şehirler ve köyler yok olmuş, çoğu şehir Batılı sakinlerini kaybetmişti. Franklar Doğu'ya yerleşirken bu kadar radikal bir elemeye başvurmamışlardı. Sultanın toleransı düşmanları tarafından dahi takdir ediliyor, sayısız müşfik jestle gösteriliyordu. Fakat aynı tolerans, Franklarla veya Latin Kilisesi'yle Müslüman devletin bir arada yaşamasına müsaade etmiyordu.

Fakat Salâhaddîn, Hristiyanların dinî sembolleri aracılığıyla aşağılanmasını dizginlemediği için onlarla Müslümanlar arasındaki mücadelenin aşırı uçlara gitmesini ve tahmin edemeyeceği boyutlarda yeniden doğmasını teşvik etti. Frank Hristiyanlığı'nın yıkımı yarım kalmışken, Doğulu Latinler bir Haçlı Seferi'yle mümkün olabilecek tamirata giriştiler.

Batı'nın zihninde Haçlı Seferi hiç bitmemişti. 1148 Seferi, 1187 felaketinden önce hükümdarların katılımıyla gerçekleşen son büyük girişimdi. Bu arada papalar Doğu'ya yardıma gidilmesi için 1165, 1169, 1176, 1181 ve 1184'te çağrılar yaptılar. Böylelikle krallara ve bazı başrahiplere (örneğin Reims başpiskoposu Henri'ye) hitaben yardım çağrısında bulunan Doğulu Frankların sesi oluyorlardı. Özellikle Patrik Heraklios'un görevi önemliydi.

Gelen cevaplar çeşitliydi. Büyük bir baronun şövalyeleriyle birlikte Doğu'ya doğru yola çıkmasını her zaman bu çağrılardan biriyle ilişkilendirmek mümkün değildi. Bu adamlar tarafından alınan münferit kararların sebebini kesin olarak bilemiyoruz. Fakat durumun ciddiyetine dikkat çeken bir çağrının, önemli bir sefere yol açmaması nadirdi.

Mali katkıların rolü de önemliydi. Yüzyılın başından itibaren Kutsal Topraklar'daki kiliseler Batı'nın cömertliğinden faydalanmışlardı. Fakat IV. Hadrianus'un büyük bir yenilgi yaşayan (1157) Templierler adına Hristiyanlara seslenmesinin sebebi, acil bir mali destek talebiydi. Kral VII. Louis, Philippe Auguste ve II. Henry, Latin Doğu'nun ihtiyaçlarını karşılamak için tebaalarına vergi uyguladılar. Genel olarak Batı, Latin Doğu'nun savunmasına hem para hem de insan gücüyle önemli katkı sağladı.

Latin Doğu'dan gelen çağrıların biraz direnişle karşılaştığı inkâr edilmemelidir. III. Alexander, hacıları, din kardeşlerinin hizmetine girmeye ikna etmek için yeni teşvikler bulmak zorunda kalmıştı ve bu konuda ne kadar başarılı olduğu bilinmiyordu. Gerhoh de Reichersberg isimli biri, İkinci Haçlı Seferi'nin Deccal tarafından başlatıldığını iddia etse de sefer hakkındaki eleştiriler sınırlı kaldı. Batı'daki Frankların Doğu Frankla-

rı'na yaklaşımı karışıktı. II. Henry Plantagenêt, Giraud de Barry'e "Patrik buraya gelirse bu bizim değil, onun yararınadır" demişti. Batılılar, kendi amaçlarıyla Doğu Frankları'nın hedefleri arasında zıtlık olduğunu sıklıkla görüyorlardı. Batı Frankları Tanrı'nın hizmetinde savaşarak kefareti ödeme niyetindeyken, Doğulular Müslümanlarla ateşkes imzalamaktan çekinmiyorlardı. Sonra da antlaşmayı bozmayı reddederek müttetiflerine savaşma fırsatı tanımıyor ve yaptıkları fedakârlığın boşa gitmesine sebep oluyorlardı. Jacques de Vitry 1220'lerde bunu ifade edecekti ama diğerleri çoktan tecrübe edinmişti.

*Poulain*lerin (Doğu Frankları'na taktıkları saygısız bir lakap) uçuşan elbiseleri, mücevher ve parfüm merakları Batılıları rahatsız ediyordu. İngiliz ruhban sınıfı, Heraklios'u görünce çok şaşırılmıştı. *Poulain*leri savaştan çok banyoyu tercih etmek ve karılarını Doğulular gibi kapatmakla suçluyorlardı. Césaire de Heisterbach'ın bir Müslüman emîre attettiği iddiaya göre karılarını ve kızlarını hacılara sunmaya hazır olan Franklar, ahlaksızlıklarıyla bu kaderi hak etmişlerdi. Doğu Frankları, en çok Müslümanlarla gizli antlaşmalara varan faydacılıkları nedeniyle sevilmiyorlardı. Karşılığında, Doğu'ya yeni gelmiş Batı Frankları'yla, onların naif hâlleri nedeniyle "Hernaude'nun oğulları" diye dalga geçiliyordu. Bu yüzden onlar özel çıkarlarla manipüle edilmekten korkuyorlardı. Doğu Frankları'na göre "Efendimizin savaşları" çoğunlukla sınır kavgalarıydı. Batı Frankları'ysa savaşları dinsizle yaşanan küresel bir çatışma olarak görüyorlardı. Bu çılgınlık bazen dizginleniyordu. Saksonya Dükü Aslan Henry gibi birçok büyük lort, "putperestlere" karşı kılıcını bir kere bile çekmeden eve dönmüş ve bundan hiç pişmanlık duymamıştı.

Doğu Frankları'nın yardım isteğine hacıların verdiği cevabın zayıf olmasında bu unsurlar etki etmiş olabilirdi. Diğer taraftan çoğu kişinin tanık olduğu üzere, Doğu Frankları'nın gösterdiği cesaret olumlu etki yaratmıştı. IV. Baudouin'ın Montgisard'daki cesareti ve Renaud de Châtillon'un şevki (Pierre de Blois onun hakkında *Passio Reginaldi*'yi yazdı) büyük coşku uyandırdı. Guyot de Provins, geçmiş zamanın büyük insanları listesine "Denizaşırı ülkenin kralı Amaury"i de ekledi.

Papaların vaazlarındaki "kardeşçe yardımlaşma" duygusunun kulağa biraz sıkıcı gelmesi muhtemeldi ama kutsal yerlere hürmet gösterme fikri hâlâ cazipti. Hacıların daimî gelişi ve oraların müdafaası için savaşma istekleri olmadan Frank kolonileri yok olurdu. Ayrıca bu hacılar arasından paralı asker temin etmek mümkündü (Temmuz 1187'de bilhassa çok sayıdardı) ve büyük lortlar "çok sayıda iyi şövalye eşliğinde" Doğu'ya geliyorlardı. Fakat 1187 krizi gösterdi ki böylesi düzensiz gönüllüler yeterli değildi, kral-lara başvuru yapmak kaçınılmazdı. III. Alexandar ve ardıllarının Fransa ve İngiltere krallarını uzlaştırma çabalarını ikiye katlamalarının sebebi, Kutsal Toprakları tehdit eden tehlike karşısında bu gerekliliği kabul etmeleriydi.

YEDİNCİ BÖLÜM

KRALLARIN KUTSAL TOPRAKLARI YENİDEN FETHETME GİRİŞİMLERİ: ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1188-1205)

Kudüs'ün düşüşüyle, Haçlı Seferleri'nin tarihî seyri değişti. XII. yüzyıl boyunca Frank devletlerinin hayatı ve Batı'yla yaptıkları iş birliği, hac yolculuğu etrafında şekilleniyordu. Devletler Kutsal Mekânlar'a, onlara hizmet eden dinî kurumlara ve hacıların izlediği yollara savunma hizmeti sağlıyorlardı. Özellikle papalar, Batılıları Doğu'daki Frank topraklarının müdafaasına katılmaya çağırdıklarında, Batı dünyası önemli ölçüye varabilen katkı sağlıyordu. Büyük girişimler önerilmesine rağmen hedefleri açıkça tanımlanamamıştı. Batı Hristiyanları'nın, Mısır dışında fethi genişletmek için asla ciddi bir niyetlerinin olmadığı görülüyordu. Büyük ölçekli tek Haçlı Seferi 1147-1148 Seferi büyük bir hayal kırıklığıyla sonlanmıştı.

Salâhaddîn Eyyûbî'nin fethinden sonra durum değişti. Kâfir Kudüs'ü işgal etmiş, Hristiyan savunmalarını yok etmiş ve kutsala defaatle saygısızlık yapmıştı. Böylece Batı'nın vicdanı yeniden teyakkuza geçti. Kutsal Mekânlar'a erişim ihtiyacı, Hristiyanları eyleme geçiren zorunluluklardan sadece biriydi. Kutsal şehri ve Kutsal Toprakları Mesih'in krallığına geri katma görevi ve Kudüs'ün çöküşüne yol açan ilahi emirlerin ihlali düşüncesi de baskı yaratan koşullardı.

Sonuç olarak Batı, Kutsal Şehrin ve Kutsal Toprakların yeniden işgali için tüm kaynaklarını harekete geçirerek kayda değer bir çaba harcadı. Bu çaba, Salâhaddîn Eyyûbî'nin güçlerini kontrol altında tutmak ve üç yıl süren savaştan sonra sultanı, Levant'taki Frank varlığını ortadan kaldırma tasarısından vazgeçirmeye yetti. Savaşçılar rahat bir nefes aldılar. Ancak, İmparator VI. Heinrich'nin girişimiyle kısa süre sonra yeni bir hareketlilik başladı. VI. Heinrich, ardılı olduğunu iddia ettiği Sicilya Kralı II. Guillaume'un planlarını yeniden ele aldı. Heinrich'nin seferi yarıda kesilince, III. Innocentius yenisini düzenledi. Fakat bu yeni Haçlı Seferi, rotasından garip bir şekilde saparak Konstantinopolis'in işgaliyle sonuçlandı. Bu projeye ancak 1213 yılında ve başka bir şekilde devam edildi. Yine de 1188-1213

yılları arasındaki harekât, Kudüs'ün kaybı ve yeniden fetih göreviyle yakından ilişkili ve aynı hareketin parçaları olarak görülebilir.

DOĞU'YA GİDEN YOLDA ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ

Frankların yaşadıkları felaket ve Kutsal Şehir üzerinde devam eden tehdidin haberi çeşitli yollarla çok hızlı bir şekilde Batı'ya ulaştı. Tempier Tarikatı'nın Muallimi Thierry; Papa III. Urbanus'a, tarikattaki kardeşlerine, Flanders kontuna ve tüm Hristiyanlara, Frank ordusunun ezici yenilgisini ve Salâhaddîn'in Sur kuşatmasını anlattığı mektuplar yazdı. Hospitalier Şövalyeleri, İtalya'da bulunan üstatlarını bilgilendirdiler. Sur Başpiskoposu Josias ise papayı, Fransa, İngiltere ve Sicilya krallarını bizzat bilgilendirmek üzere deniz yolculuğuna koyuldu.

III. Urbanus haberi aldıktan kısa süre sonra öldü. Papalık tacı önce Kardinal Henri d'Albano'ya teklif edildi ama o kendini Haçlı Seferi vazaları vermeye adanmış olduğundan tacı reddetti. Yeni papa, VIII. Gregorius oldu. Gregorius, göreve henüz resmen başlamamışken Alman piskoposlarına yazdığı mektupla onları "Kutsal Toprakların kurtuluşu" için İmparator Friedrich'le birlikte harekete geçmeye davet etti (27 Ekim 1187). İki gün sonra, *Audita Tremendi* buyruğuyla tüm Hristiyan âlemini felaketin boyutları hakkında bilgilendirdi, Kutsal Haç'ın kâfirler tarafından ele geçirildiğini ve kutsala saygısızlığın dayanılmaz olduğunu vurguladı. Urfa'nın ele geçirilmesinden sonra Hristiyan halkın cömertliğinin Tanrı'yı Kutsal Toprakları korumaya ikna ettiğini hatırlattı. Ardından bir kefaret ödeme çağrısı olarak, prensler arasında barışın sağlanması ve Hristiyanlar için böylesine değere sahip kutsal toprağın kurtarılması projesini duyurdu.

VIII. Gregorius'un ve üç ay sonra yerini devralan III. Celestinus'un çağrıları, Hristiyanlığın öncelikli kaygıları arasında üç zorunlu hususu en başa koydu: kefaret, barış ve haç kuşanma. Henri d'Albano, Pierre de Blois ve diğerleri, kendilerini bu beyan doğrultusunda vaaz vermeye adanmışlar. Fakat Giraud de Barry'nin sayesinde en iyi bildiklerimiz, Canterbury Başpiskoposu Baudouin'ın çıktığı turda verdiği vaazlardı. Başpiskopos, Galler'de bir uçtan diğer uca verdiği vaazlarla büyük coşku uyandırdı, mucizeler gerçekleştirdi ve aralarında hünerli Galli okçuların da bulunduğu yaklaşık üç bin kişi haçı kabul etti. Bu tarz münferit katkılar muhtemelen çok yaygındı. Müslümanlar tarafından esir alınan bir adam, annesiyle birlikte sadece bir evleri olduğunu, onu satın kendine malzeme olarak sefere çıktığını anlatmıştı.

Vaizler oruç tutulmasını ve toplu kefareti emrediyorlardı. Öncelik, Tanrı'nın gazabını uzak tutmaktı. Bunun sebebi insanların (tüm insanla-

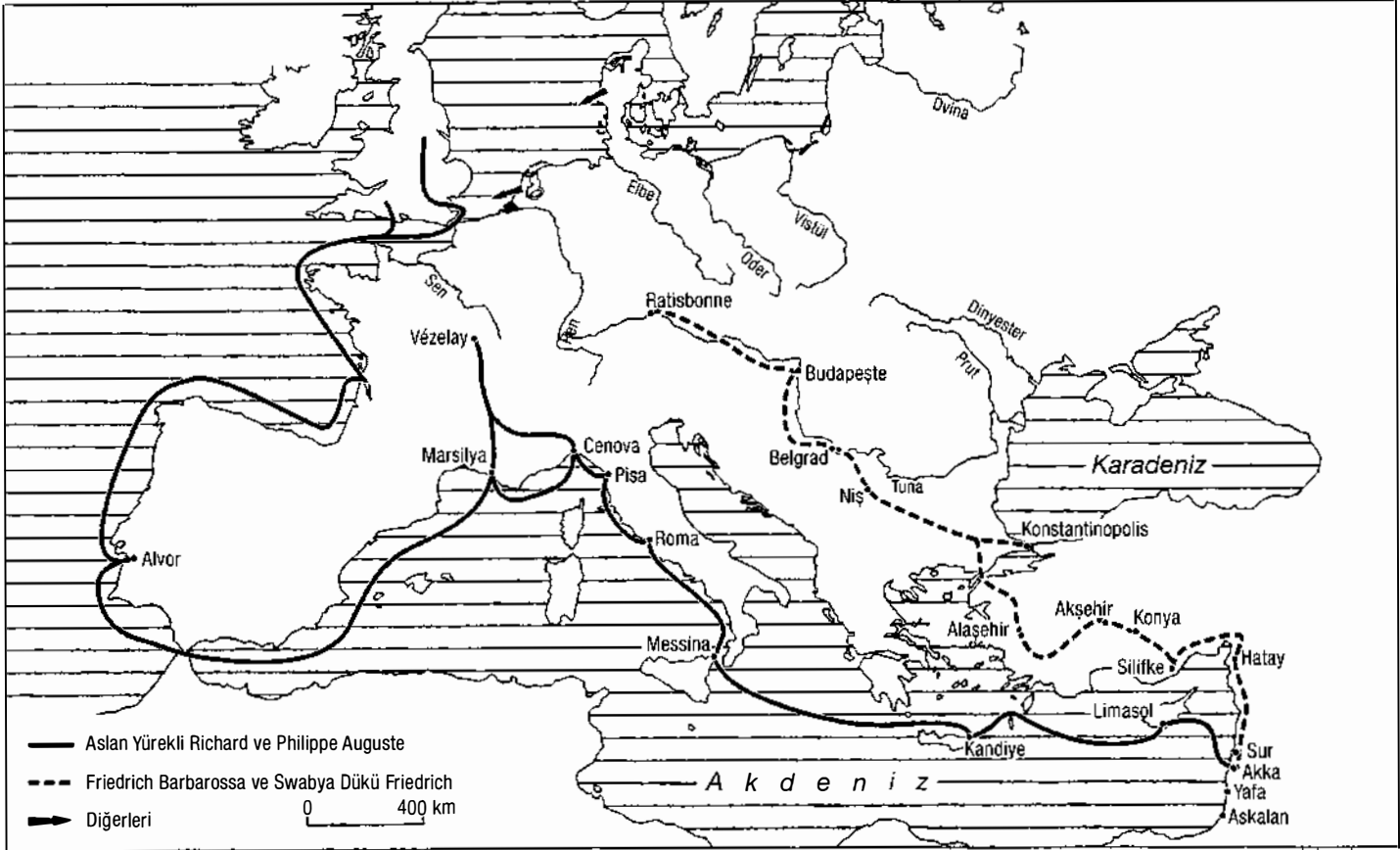
rın) günahlarıydı. Çünkü papa tüm sorumluluğu Doğu Hristiyanları'na yıkmayı reddetmişti. Bu tarz kefaretlerin haç kuşanmadan önce yapılması gerekiyordu.

Papa, günahları affettirme ve seferin gidişatını sağlama alma endişesiyle elçilerine, şehirler, prensler ve krallar arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi görevini verdi. Cenovalıları ve Pisalıları, Venediklileri ve Macar kralını, Sicilyalı II. Guillaume ile şiddetle saldırdığı Bizans İmparatoru Isaakios Angelos'u uzlaştırmayı başardı. Fransa ve İngiltere kralları, 21 Ocak 1188'de Gisors'da Flanders kontuyla buluştular. Başpiskopos Josias onları haçı kabul etmeye ikna etti ve o andan sonra üç hükümdar, ordularının belirgin birer işaret taşımasını kararlaştırdılar: Fransızlar için kırmızı haç, İngilizler için beyaz haç, Felemenkler için yeşil haç.

Aslan Yürekli Richard ise daha önceden, Kasım 1187 tarihinde Tours'da babasının tavsiyesini almadan, Poitou baronlarıyla birlikte haçı kabul etmişti. Fransa kralıyla Aralık 1187'de İvois'da buluşan Friedrich Barbarossa Mainz'de bir kurul toplamış (*Curia Jesu Christ*), kendisine muhalif baronlarıyla uzlaşmış ve beraberce haç kuşanmışlardı (27 Mart 1188). II. Henry ocak sonunda, Philippe Auguste de 27 Mart'ta baronlarını toplamışlardı.

Tüm bunlara rağmen Capet Hanedanı ile Plantagenêt Hanedanı arasındaki tartışma dinmemişti. Richard, yokluğunda babasının, kardeşi Jean sans Terre'in mirastaki hissesini arttıracığından korkuyordu. Henry, bu zorluklar aşılmadan önce 6 Temmuz'da öldü.

Haçlı çağrısına ilk cevap veren hükümdar Sicilyalı Guillaume olmasına rağmen sağlık durumu yola çıkmasına engel oldu (18 Kasım 1189'da öldü). Yine de Doğu'ya bir filo ve küçük bir keşif birliği göndererek Salâhaddin'in harekâtına kısmen engel oldu (1188). II. Henry'e iki yüz gemilik bir filo ve iki yıl yetecek erzakla ordusunu taşıma yardımı teklif etti.

Harita 13: Üçüncü Haçlı Seferi.

Haçlıların, öncelikle denizden mi yoksa karadan mı gideceklerine karar vermeleri gerekiyordu. İlk olarak kara yoluna niyetlenmişlerdi. Fransa ve İngiltere krallarının Bizanslılarla kurduğu irtibat doğrultusunda, Bizans da bu yolu seçmelerini bekliyordu. Mainz müzakereleri sırasında dahi tereddüt yaşanmıştı. Birçok Alman prens deniz yolculuğunu tercih ediyordu ancak imparator, kara yolunu seçti. Hatta Akdeniz'deki hükümdarlardan, tebaasından kendisiyle aynı fikirde olmayanların yapacağı isteklere cevap vermemelerini rica etti. Frizyalılar ve Danimarkalılar da kendi gemileriyle deniz yolunu tercih ettiler.

Müşterek bir ordu kurma konusunda anlaşılan Fransızlar ve İngilizler deniz yolunu seçtiler. Fakat II. Henry'nin hedeflediğinin aksine Richard, kendi gemilerini kullanmaya karar verdi. Bunların İngiltere'de inşa edilmesi gerekiyordu. Philippe, Cenovalılarla pazarlık yapması için Burgonya Dükü III. Hugues'ü Cenova'ya gönderdi. 650 şövalye, 1.300 yardımcı süvari ve 1.300 atın sekiz aylık erzak, dört aylık şarap ve atların yemiyle taşınması için 5.850 gümüş mark karşılığında pazarlık yapıldı (Şubat 1189). İngiliz ordusu yüz gemiyle yola çıktı. Kral Richard, Marsilya'ya geldiğinde kendisine Fransa boyunca eşlik edenleri taşımak için ek gemiler kiralamak zorunda kaldı.

Bu harekât pahalıya mâl oluyordu. İhtiyaç duyulan para, gelirlerin ve taşınabilir malların onda birine karşılık gelen "Salâhaddîn öşrü" sayesinde toplandı. Richard elindeki bol kaynakla rahat ederken Philippe'in mali durumu daha zayıftı ve para sorunları sefer sırasında önemli rol oynadı. Sıradan Haçlılarsa maaş beklentisindeydiler.

İki kral çok katı disiplin kuralları belirlediler. İngiliz filosunun denizcileri, İbery sahilllerinde oldukça fazla yağma olayına karışmışlardı. Messina yönetmelikleri, güvertede düzeni sağlamak için olmazsa olmaz kurallardı.

Yola ilk çıkan I. Friedrich'in ordusuydu. İmparator öncesinde Bizans'a, Macaristan'a, Sırbistan'a ve hatta Konya'ya elçiler göndermiş, Sultan II. Kılıç Arslan⁵⁹ imparatorun geçiş isteğini kabul etmişti. 23 Nisan 1189'da Regensburg'da buluşmaya karar verildi. İmparatorluk ordusunda 3.000'i şövalye, 15.000 asker vardı. Ordu 11 Mayıs'ta Regensburg'dan ayrıldı, hızla Macaristan'dan geçti ve 28 Haziran'da Bizans sınırına geldi.

Friedrich, İmparator Isaakios'tan geçiş hakkı, rehber sağlama ve pazarları açma sözü almıştı. Fakat eşkiya saldırılarının hedefinde kaldı ve Trajan Boğazı'na ulaşmak için güç kullanmak zorunda kaldı. Burası surlarla çevriliydi ve direniyordu. İmparator, elçilerinin Konstantinopolis'te alıkonulduğunu öğrenince Sırp Prensi Stephan Nemanja'yla irtibata geçti. Daha önce Bizans'a isyan eden Ulahlar ve Bulgarlar eşliğinde 26 Ağustos'ta Filibe'ye ulaştı.

59 Orijinal metindeki Alp Arslan kullanımı hatalıdır. (ed.n.)

Burada, Isaakios'un onu Konstantinopolis'i ele geçirmekle suçlayan mesajlarını aldı. Sonunda serbest bırakılan elçileri ona başkentteki durumu anlattılar. Patrik Latinler aleyhine vaazlar veriyordu ve imparatorun, Salâhaddîn'le pazarlık yaptığı biliniyordu. Ondan Kutsal Haç'ın iadesini ve Kutsal Topraklar'daki kiliselerin Greklere devredilmesini istemiş ve Haçlıların niyetini ona bildirmişti. Böylece Alman imparator kendini Isaakios'la savaş hâlinde kabul etti. Dimetoka'da Bizans kuvvetlerini yendi, Trakya ve Makedonya'nın başlıca kalelerini ele geçirip Filibe'yi yaktıktan sonra Edirne'ye (Adrianopolis) ulaştı (22 Kasım). Kışı burada geçirecekti. Konstantinopolis'e saldırılmasından korkan Isaakios, sonunda Friedrich'le pazarlık yaptı ve Eylül 1188'de anlaşılan şartlara geri döndü. Alman ordusu, sağlanan erzakla birlikte 21 ve 30 Mart 1190 arasında Çanak-kale'den geçti. Bu arada Isaakios, Salâhaddîn'den özür diledi. Bu tutarsız politika, iki imparator arasındaki başlıca müzakerecilerden Filibe Valisi ve tarihçi Nikitas Honiatis tarafından ciddi derecede eleştirildi. Çünkü Alman ordusunu geciktirmiş, zaten isyan tehdidiyle karşı karşıya kalan imparatorluğu zayıflatmıştı.

Talihsizlikler Küçük Asya'da da devam etti. Alaşehirli (Philadelphia) Bizanslılar gereken yiyeceği temin edemediler. Şehir, idarecisiyle yapılan pazarlıklar sonucunda yağmadan kurtuldu fakat bazı sakinleri Almanların artçı kuvvetine saldırdı. Konya sultanı, Almanlara sıcak bir karşılama sözü vermişti ama ülkesini paylaştırdığı oğulları (hatta en büyük oğlu babasını hapsedmişti) Haçlıları taciz ettiler. Açlık ve susuzluktan bitap düşmüş Haçlılarla Selçuklular arasında Akşehir (Philomelium) yakınlarında bir muharebe yaşandı. Haçlılar galip geldiler ve Konya'nın aşağı kısmını ele geçirdiler. İç kaleye sığınan sultan onlar için altı bin at alabilecekleri bir pazar açmayı önerdi. Böylece ordu yorgun ama bozulmamış şekilde Ermeni Kilikyası'na ulaştı. Burada Friedrich, Göksu Nehri'ni yüzerek geçmeye çalışırken 10 Haziran 1190'da boğuldu.

Oğlu Svabia Dükü Friedrich kuvvetleri bir arada tutmayı başaramadı. Antakya'da onları tekrar bir araya getirdiğinde bir salgınla karşılaştılar. İki piskopos, Hollanda kontu dâhil birçok kont ve Baden salgında öldü. Diğerleri Avrupa'ya dönmek üzere gemilere bindiler. Onlardan biri toprakları Aslan Henry tarafından işgal edilen Holstein kontuydu. Kıyı şeridini takip eden orduyu hastalık vurdu ve Antakya ile Trablus arasında saldırıya uğradılar. Salâhaddîn'in 1188'de işgal ettiği Antakya sınırındaysa hiç direniş olmadı ve Friedrich Akka önlerine geldi. Ancak 20 Ocak 1191'de orada öldü. Alman Haçlı Seferi'nin yaşadıkları ve parçalanması, ordunun gelişinden endişe duyan Salâhaddîn'i oldukça rahatlatı. İmparatorun ölüm haberi geldiğinde ordugâhında büyük sevinç yaşandı.

Kudüs'ün düşüşünün Batı'da yaşattığı şoku hiçbir şey, denizden bir-biri ardınca gelen ordular kadar dramatik gösteremezdi. İlk gelenler, pa-

panın elçi ilan ettiği Başpiskopos Ubaldo komutasındaki Pisalılar oldu (6 Nisan 1189). Hemen ardından Cenovalılar ve Venedikliler geldiler. 1 Eylül 1189'da elli gemilik büyük bir filonun taşıdığı 12.000 Frizyalı ve Danimarkalı geldi (Bu gruptan sadece yüz kişi Haçlı Seferi'nden sağ çıkacaktı). Yol üstünde Portekizliler adına Alvor'u fethetmişlerdi. Ertesi gece Hainaut'un büyük baronu Jacques d'Avesnes ve bazı Felemenkler ulaştılar. Ünlü savaşçı Jacques, daha sonra Haçlıların lideri oldu. Bazı Bretonlar ve ardından Henri de Bar, Erard de Brienne, Dreux kontu ve Beauvaix piskoposu gibi birçok Fransız baron ay ortasında ulaştılar. 24 Eylül'de Ravenne başpiskoposu ve Thuringia kontu karaya çıktı ki kendisi Jacques d'Avesnes'den sonra Haçlıların lideri olacaktı. Ekim ayında Burgonya ve Champagne bölgesinden Montréal, Noyers, Toucy ve Joinville lortları ulaştı. Onların hemen ardından son olarak Danimarka kralının yeğeni ve diğer bölgelerin prensleri ve baronları eşliğinde Danimarkalılar geldiler.

Seyahatler kışın duraklasa da 1190'ın ilkbaharında kaldığı yerden devam etti. Champagne Kontu Henri, Philippe Auguste'nin ordusunun önemli bir kısmını oluşturan büyük bir birlikle 27 Temmuz'da karaya çıktı ve hemen komutayı devraldı. Sonrasında Franche-Comté'den gelen birlikler, Besançon başpiskoposu, Champlitte ve Salins kontları (6 Ağustos'ta Cenova'dan bir gemi kiraladı) eşliğinde ulaştılar. Gelen Normanlardan biri, Yves de Vieux-Pont, 6 Haziran 1191'de Akka'ya asker takviyesi ve erzak taşıyan bir Müslüman gemisine el koyarak denizcilik başarısıyla ün yaptı.

Haçlı Seferi'nin başarılı olmasının en büyük nedeni, bu daimî asker, gemi ve kuşatma makinesi parçaları dâhil her türden kaynak akımıydı. İddiaya göre İngilizler ve Fransızlar krallarının yola çıkmasını beklemekten yorulmuşlardı. Bu, özellikle Fransızlar ve imparatorluğun dış bölgelerinden gelen Haçlılar için doğrudu. Tüm bu unsurlar sayesinde, Svabia Dükü Friedrich'in 7 Ekim'de ulaşmasından önce Akka kuşatması iyi gidiyordu. Yine de iki kralın gelişi, sonucu belirleyici unsur olacaktı. Friedrich Barbarossa'nın ordusunun yaşadığı talihsizlikler sultanı rahatlatmış, verdikleri ağır kayıplar nedeniyle Haçlıların çabalarını uzun süre devam ettiremeyeceklerini ummasına neden olmuştu. Fakat birkaç ay sonra Philippe Auguste ve I. Richard'ın ordularının takviyesi güç dengesini değiştirdi.

İngiliz ordusu, Capet ordusundan büyüktü. Bunun bir sebebi, çoğu Fransız baronun hükümdarlarından önce yola çıkmalarıydı. Diğer sebebiyse Philippe'in Richard kadar para toplayamamasıydı. II. Henry öşür vergisini zorunlu olarak toplamış ve yeminini bozanların sefere katkıda bulunmalarını emretmişti. Philippe bu verginin toplanmasında daha büyük muhalefetle karşılaşmıştı. Bu nedenle Richard hem Fransız baronlara hem de krala cömert davranıyordu.

Önce İngiliz filosu yelken açtı. Gemiler Kral Richard'ın Fransa Krallığı boyunca liderlik edeceği orduyla Marsilya'da buluşacaktı. Philippe ve Ri-

chard 4 Temmuz 1190'da Vézelay'de bir araya geldiler. Ordular Lyon'dan geçerken, Haçlıların ağırlığına dayanamayın Lyon Köprüsü yıkıldı. Philippe Cenova'ya ulaştı ama Richard Marsilya'da buluşacağı gemileri bulamayınca başka gemiler kiraladı. Bunlar aracılığıyla Canterbury başpiskoposu ve Salisbury piskoposunun önderlik ettiği birlikler Kutsal Topraklara, kendi birlikleri de Sicilya'ya taşındı. Nihayet İngiliz filosu 14 Eylül'de, Philippe 16'sında, Richard 22'sinde Messina'ya ulaştı. Kışı Sicilya'da geçirmekten başka seçenekleri yoktu.

Richard zamanı iyi kullanarak, merhum Kral II. William'dan sonra tahta çıkacak kişiyi ayarladı. William'ın ölümüyle dul kalan eşi, Richard'ın kız kardeşi ve William'ın mirası Richard'ın babası II. Henry'e kalmıştı. Sicilya tahtı Lecce Kontu Tancred tarafından işgal edilmişti ve yakın zamanda Richard onunla çatışmıştı. Messina önlerinde tahtadan bir kaleye yerleşen Richard, Messina'yı ele geçirip yağmaladı. Tancred, Philippe Auguste'ün yardıma gelmeyi reddetmesiyle uzlaşmayı kabul etti. Richard'ın kabul ettiği bu uzlaşma, mali açıdan avantajlıydı. Philippe'le yaptıkları antlaşmaya göre ortaklaşa giriştikleri bu seferberlik süresince kazanılan ganimetler eşit şekilde paylaşılacaktı. Richard'ın Sicilya'daki kazanımı Philippe'in antlaşmayı hatırlatmasına neden oldu. İngiltere kralı bu nedenle kazandığı paranın bir kısmından vazgeçmek zorunda kaldı. İlkbahar gelince iki kral, Philippe 31 Mart 1191'de, Richard 10 Nisan'da, muhteşem bir nizamla yelken açtılar.

20 Nisan'da Philippe Auguste ve baronları Akka'ya ulaştılar. Baronların iki lideri Burgonya Dükü III. Hugues ile Flanders Kontu Philippe Kutsal Toprakları önceden biliyorlardı. Richard deniz seyahati sırasında bir krallık fethettiği için ancak 7 Haziran'da varabildi.

İngiltere kralının Kıbrıs fethi, sıklıkla iddia edildiği gibi Bizans toprakları ya da Akdeniz dünyası üzerindeki hırsının göstergesi miydi? Görünüşe bakılırsa fetih daha çok tesadüfi olayların sonucuydu ve bu olaylar sırasında Plantagenêt kralının tutkulu ve acımasız doğası serbest hareket etme şansı buldu. Filosu bir fırtınayla dağılmış, birçok gemi Limasol yakınlarında Kıbrıs kıyılarına vurmuştu. I. Andronikos'a karşı ayaklanan Despot Isaakios Komnenos, Sicilya kralının yardımıyla adanın hükümdarı olmuştu ve kıyıya vuran İngilizleri ele geçirerek enkaz hakkını kullanmak istiyordu. Richard'ın kız kardeşi ve nişanlısından gemiden inmelerini istedi ama onlar reddettiler. Bu esnada kraliyet filosu yetişti. Kral, esirlerin serbest bırakılmasını ve el konulan malların iadesini istedi. Isaakios kabul etmeyince Richard karaya çıktı ve ordusunu muharebeye soktu (6-7 Mayıs). Guy de Lusignan ve Latin Doğu'nun diğer baronları tarafından desteklenen Richard, Isaakios'u kabul etti. Bizans idarecisi biat etme ve Haçlı Seferi'ne bir Kıbrıs birliğiyle destek olma sözü vererek barış istedi. Fakat sonra fikrini değiştirdi ve kalesine çekildi. Adayı işgale

devam eden Richard, önce imparatorun kızını sonra kendisini yakaladı. Adada küçük bir birlik bırakarak Kutsal Topraklara yaptığı seyahatine devam etti. Zaten Isaakios yönetiminde çok sıkıntı yaşayan adanın önde gelenleri, topraklarının yarısını İngiltere kralına devredip bağlılık yemini ettiler (5 Haziran 1191).

Kıbrıs, Kutsal Topraklar'ın tahıl ambarıydı ve ele geçirilmesi önemliydi. Philippe Auguste hemen kendi payını istedi. Şüphesiz ki adanın zenginliğinin etkisi, İngiltere kralının kararında büyük rol oynamıştı. Richard, Isaakios'un Avusturya dükü gibi Batılı prenslerle arasındaki aile bağlarını veya Bizans İmparatorluğu'nun haklarını pek önemsemedi. Aslında fethi de tam olarak organize etmemişti ve adanın Grek nüfusunun ilk isyanını takiben adayı Templierlere verdi. Fakat onlar da ikinci isyandan sonra adayı Richard'a iade ettiler. Richard bu fetihten bol ganimet kazanmış ve demir kelepçe takmama sözü verdiği Isaakios'u altın zincire vurmuştu. Kralın gururu, zenginlik ve bir imparatoru ele geçirmenin verdiği tatminle o kadar okşanmıştı ki sonuçlar üzerinde düşünmeye zahmet etmedi.

Bu dönemin beklenmeyen ve tesadüfi görünen sonucu, Kıbrıs'ın Frank devletlerine bağlanması ve 1571'de Müslüman güçlerine geçinceye kadar korunması oldu.

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NİN BAŞARISI: AKKA KUŞATMASI

Haçlı Seferi'nin farklı unsurlarının Akka etrafında toplanmasının ve seferin ana olayının bu şehrin kuşatılması olmasının sebebi, Kudüs Krallığı'nın son yıllarına damga vuran bölünmeler ve rekabetti.

Guy de Lusignan, Onfroi de Toron ve Konstabl Amaury etrafında toplanan grup, yenilgiden en çok etkilenen gruptu. III. Raymond'u destekleyenler liderlerini kaybetmişlerdi fakat Kraliçe Maria Komnena'nın eşi ve Kudüs'ü Salâhaddîn'e karşı savunan Balian d'Ibelin de yeni, baskın bir karakter görmüşlerdi. Krallığın kaybedilmesiyle ilgili tutulan kayıtlarda yaygın rekabetin olduğu görülüyordu. Kaydı tutan kişiye göre Patrik Heraklius kötü ahlakı nedeniyle protesto ediliyor, Trablus Kontu Raymond ihanetle suçlanıyor, Guy de Lusignan tutarsız bir genç olarak görülüyordu. Tarihçilerin bu basmakalıp karakterlerin ötesine gitmeye çalışmaları ancak yakın zamanda başladı.

Çatışmalar çözüme kavuşturulmuştu. Conrad de Montferrat, Akka'da neredeyse Müslümanların eline düşecekken kaçıp Sur'da karaya çıkmıştı. Gelişi, durumu daha da karmaşıktı. Görünüşe göre Conrad, Salâhaddîn'e karşı başarıyla savunduğu şehrin efendisi olarak kalma niyetindeydi. Krallığın sadece birkaç büyük baronu, örneğin Hayfalı Pagan ona katılmıştı. Guy de Lusignan Mayıs 1188'de Salâhaddîn tarafından serbest

birakılınca Conrad onu Sur'da kabul etmedi. Bu yüzden kral savunmaya katılmak üzere Tartus'a gitti. O zaman, Salâhaddîn'in elçileriyle sultana verdiği denize açılma sözünü tutmak için Arvad Adası'na gitti. Babası da serbest bırakılanlar arasında olan Montferrat markizi, Guy'in en büyük kardeşi Geoffroy de Lusignan'ın Sur'a girmesine izin vermedi. O da bu sebeple kardeşine katılmak üzere Antakya'ya gitmek zorunda kaldı. Markiz ayrıca Sayda Kontu Renaud'yu şehirden sürdü. Renaud Trablus'a çekildi.

Guy, daha sonra yenilgiden ve Salâhaddîn'in kale fetihlerinden sağ çıkan şövalyeleri toparlamaya başladı. Çoğu Trablus'a sığınmıştı. Şehrin sultanla yaptığı ateşkesten dolayı işsiz kalan Sicilyalılarla birlikte toplam altı yüz kadar şövalye, Guy liderliğinde güneye ilerlediler. Conrad de Montferrat, Guy'in değil "denizaşırı kralların" hizmetinde olduğu gerekçesiyle Sur'a girmelerine yine izin vermedi. Bu karar, Sur'un kaderini belirledi. Kardeşi Geoffroy'nun tavsiyesi üzerine Guy, ısrarcı olmadan Akka'ya devam etti. Bu arada Salâhaddîn Beaufort kuşatmasıyla meşguldü ve Guy'in ilerleyişinin kuşatmaya karşı dikkat dağıtma taktiği olduğunu sandı. Kendisi Akka'nın dışına geldiğinde, Guy çoktan şehre yakın bir tepede mevzilenmiş ve istihkâm kurmuştu (29 Nisan 1189). Kral Pisalılarından deniz desteği, Sur'u savunanlardan da asker desteği almıştı.

Guy'in küçük ordusu Akka surları önünde ordugâh kurdu. Salâhaddîn'in Harruba'ya yerleşen ordusu onları göz hapsine aldı. Eylül'den itibaren, Haçlıların birbiri ardınca gelişi kuşatma cephesinin genişlemesini mümkün kıldı. 16 Eylül'de Salâhaddîn, cepheyi yarmak için savaştı ve ordugâhını şehre yaklaştırdı. 4 Ekim'de Salâhaddîn'e saldıran Haçlılar düşman ordusunu yarmalarına rağmen geri püskürtüldüler. Onları sultanın ordusuyla Akka garnizonu arasında kapana kısılmaktan kurtaran tek şey, Geoffroy de Lusignan'ın cesur müdafaası oldu. Templierler geri çekilmelerine destek verdiler. Salâhaddîn'e esir düşen Gerard de Ridfort öldürüldü. Sultan önceki mevkine geri döndü ve Templierler şehrin kuşatmasına kaldıkları yerden devam ettiler. Akka'nın hâlâ denizle bağlantısı vardı ama Mart 1190'da artarak gelen Frank gemileri nedeniyle bağlantı kesildi. Jacques d'Avesnes'e ait ilk gemiler, hendekler ve kuşatma makineleri için gereken keresteyi getirdi. Artık şehrin erzak ikmali, ablukayı geçebilecek kişilerin yeteneğine bağlıydı. Nisan ayında Haçlılar tahta kuleler yapmayı başardılar. Düşmanları bu kuleleri yarmaya çalıştılar. Çatışmalar sırasında sıklıkla savaş kahramanlığı sahnesi yaşandı.

Frank ordusunun "çavuşları" yavaş ilerleme nedeniyle sinirlenerek temmuz ayında Müslüman ordugâhına sürpriz saldırı düzenlediler fakat katliama uğradılar. Hayatta kalanları şövalyeler kurtardı. Henri de Champagne ve ardından Svabia Dükü Friedrich harekâtı canlandırmaya çalıştı fakat kuvvetler eşit olarak dengelenmişti. Salâhaddîn'in vasallarının desteğini alması ve koruyabilmesi çok çabaya mâl olmuştu. Kuzey Afrika-

lı Muvahhidlerle önceki yıllarda çatışmasına rağmen, duruma müdahil olmaları için halifelerini ikna etmeye çalıştı. Batı Frankları nasıl dindaşları olan Doğululara yardım ediyorlarsa, Batı Müslümanları'nın da aynı şekilde Doğulu dindaşlarına yardım etmesi gerektiğini öne sürdü. Fakat bu isteği kesin bir dille reddedildi (Ocak 1191). Çeşitli Müslüman hükümdarlara mektuplarında şu tema tekrarlanıyordu:

Franklara bakın, geldikleri noktaya, ne kadar odaklandıklarına, neyi hedeflediklerine, nasıl yardım sağladıklarına, hangi malları kaybedip harcadıklarına, hangi kaynakları biriktirdiklerine ve sonra aralarında dağıtıp paylaştıklarına! Kendi ulusları ve adaları içinde komşusuyla yardımlaşma, çaba ve bağlılık göstermede yarışmayan bir kral veya asil yok. Dinlerini korumak için ruhlarını ve hayatlarını önemsiz saydılar. Akranlarını her tür silahla ve yetenekli savaşçılarla donattılar. Sadece dinî şevk ve inançlarına duydukları coşkuyla hareket ettiler.

Sultan, Müslümanların savsaklamalarını, tembelliklerini ve gayretsizliklerini böyle vurguluyordu (Ekim 1189).

Frank ordugâhında işler, sultanın tarif ettiği kadar uyum içinde gitmiyordu. Conrad de Montferrat kuşatma kuvvetlerine katılmıştı, hatta Guy bir muharebede onun hayatını kurtarmıştı. Fakat kendini beğenmiş tavırlarına devam ediyordu. Kraliçe Sibylle ve Guy'den doğan iki kızın Ekim 1190'da ölmeleri, taht sorununu yine liderlerin birincil endişesi hâline getirdi. Zira Guy tacı evlilikle almıştı ve karısını kaybedince hükmetme hakkını da kaybetmiş oldu. Conrad, Amaury'nin dul eşi ve Sibylle'in üvey kardeşi Isabelle'in annesi Maria Komnena'yla güçlerini birleştirdi. Papalık Elçisi Pisa Başpiskoposu Ubaldo, Beauvais piskoposu, Philippe de Dreux ve Svabia dükü de onlara katıldı. Isabelle'i Conrad'la evlendirebilmek için Onfroi de Toron'la evliliğinin iptal olduğunu duyurdular. Conrad, aile bağlarıyla hem Capet hem de Hohenstaufen Hanedanı'na bağlıydı ve bu nedenle Fransız ve Alman birliklerinin ve Pisalıların desteğini alıyordu. Isabelle buna karşı çıktı. Canterbury Başpiskoposu Baudouin ona destek verdi. Baudouin bu evlilik düzenlemesinin kilise hukukuna aykırı olduğuna kanaat getirdi. Zaten Canterbury başpiskoposu olarak İngiliz hanedanın çıkarlarını temsil ediyordu. İngiliz hanedanı da Anjou ailesinin Kudüs'e yerleşmiş kolunu yakın akraba olarak görüyordu. Fakat Baudouin öldü. Maria Komnena, kızının Onfroi de Toron'la evlendirilirken rızasının alınmadığına yemin etti. Düelloya davet edilen Onfroi kaçtı. Isabelle itirazlarına rağmen Conrad ile 24 Kasım 1190'da evlendirildi. Guy yine de tahtı bırakmayı kabul etmedi. Conrad Sur'a çekildi ve tartışmalı kral Guy, Kıbrıs'ta karaya çıkan Aslan Yürekli Richard'ın desteğini alabilmek için aceleyle yanına gitti. Antakya Prinkepsi III. Bohemond da ona katılarak tarafını belli etmiş oldu.

Akka kuşatması, hareketli ve durgun zamanların birbirini izlediği dönemlerle devam ediyordu. Kuşatanların erzak ikmali denizden geliyor, bazen yiyecek sıkıntısı çekiliyordu. Haçlıların mali kaynakları azalıyordu. Bu sebeple Fransa ve İngiltere krallarının gelişi sevinçle karşılandı. Artık savaşıtlara ödeme yapabilirlerdi. 13 Şubat 1191'de bir Mısır filosu şehrin garnizonuna erzak götürmek için ablukayı geçtiğinde Haçlılar harekâta engel oldular ve yardım Akka'ya ancak kısmen ulaşabildi.

Philippe Auguste'ün gelişiyle hareket arttı ama Akka'nın direnişinde sendeleme olmadı. İngiliz ordusunun karaya çıkmasıyla çatışmalar tavan yaptı. Philippe şehrin surlarını döverken, Richard da Eyyûbî ordusuyla karşı karşıya geldi. Franklar düşman hattında bir yarık açmalarına rağmen şehre giremediler. Salâhaddîn garnizonu rahatlatmak için İngiliz ordusu üzerine şiddetli bir saldırı gerçekleştirdi ama geri püskürtüldü (1-3 Temmuz). Şehrin sakinleri kendilerine serbest çıkış tanınması için Fransa kralıyla teslim şartlarını görüşmeye çalışmışlardı. Conrad de Montferrat'ın müdahalesi nedeniyle iki krala teslim olmak zorunda kaldılar. Salâhaddîn Gerçek Haç'ı iade etmeye, fidye ödemeye ve garnizondaki askerler karşılığında belirli sayıda Hristiyan esiri bırakmaya söz verdi (11 veya 12 Temmuz 1191). Takasın yapılacağı gün Salâhaddîn ortaya çıkmadı. Aldatıldığını düşünen Richard, üç bin civarındaki esirin başlarını vurdurdu.

Kudüs tahtı sorusu tekrar gündeme geldi: Philippe Auguste Conrad'ın tarafını, Richard ise Guy de Lusignan'ı tutuyordu. 27 ve 28 Temmuz'da bir baronlar meclisi Guy'in tahtın sahibi olduğunu teyit etti ve Conrad'ı tahtın varisi yaptı. Beyrut ve Sayda fiefleriyle Sur, Conrad'a bırakıldı. Yafa ve Askalan ise Geoffroy de Lusignan'a iade edilecekti. Ayrıca Akka'daki evlerin eski sahiplerine iadesiyle ilgili problemleri de çözmek gerekiyordu. Fetih hakkı nedeniyle evlerde hak iddia eden Haçlılara rağmen Fransa kralı, eski sahiplerin haklarını tanıdı. Ancak Haçlılara barınma sağlama larını şart koştu.

Bu noktada Philippe Auguste, sağlık sorunları bahanesiyle Fransa'ya dönme kararı aldı. Lakin asıl sebep büyük ihtimalle Philippe de Flandre'in Akka önlerinde öldürölmesiydi. Fransa kralı ülkesine dönerek onun mirasının bir kısmı olan Vermadois topraklarını almak istiyordu. Doğu'da bıraktığı on bin kadar askerin komutasını Burgonya Dükü III. Hugues'e emanet ederek ağustos başında yelken açtı.

Kral Richard, Haçlı ordusunun başında kaldı. Onun Akka'dan Mısır'a yürümesinden korkan Salâhaddîn, eylöl başında Askalan Kalesi'nin yıkılmasını emretti. Nitekim Kayserya ve Yafa'da da aynısını yaptırmıştı. Böylece İngiltere kralı güneye ilerlemeye başladığında barınacak yer bulamadı. Müslümanlar ordusunu taciz etmeye devam ediyordu. 7 Eylül'de Arsuf'a ulaşan Haçlıların etrafları sarıldı ve ok yağmuruna tutuldular. Büyük bir taarruzla düşman ordusunu kaçırdılar. Salâhaddîn, bozgunu

kontrol edebildi ve bir karşı taarruz düzenledi. Salâhaddîn, Jacques d'Arvesnes'nin ölümüne rağmen Haçlıların yeni bir saldırısıyla geri çekilmek zorunda kaldı.

Richard Kudüs'e ya da surların yeni yeni sökülmeye başladığı Askalan'a yürüyebilirdi. Fakat harekât üssü sağlayabilecek Yafa'nın yeniden inşasını tercih etti. Kudüs'e yürümek için ekim sonuna kadar bekledi. Fakat Salâhaddîn, kutsal şehrin surlarını güçlendirmişti. Richard Beyt Nuba'da on beş gün bekledikten sonra Kudüs'e giden dargeçitlere girmeden önce geri çekilme emri verdi (13 Ocak 1192). Bazılarına göre birliklerine çekilme emrini veren kişi, İngiltere kralını fethin görkeminden mahrum bırakmak isteyen Burgonya düküydü. Diğerlerine göre Kutsal Topraklar'daki Franklar, Richard'a kötü sonuçlanabilecek bu harekâta kalkışmasını tavsiye etmişlerdi çünkü yeni bir ordu Mısır'dan yola çıkmıştı. Kudüs'e iki fersah mesafedeki Montjoie'ya kadar gelen Richard burada dua etti ve Yafa'ya döndü. Elverişsiz koşullarda bir kuşatma kumarı oynamayı istememesi de mümkündü.

İngiltere kralı Kudüs'ten vazgeçti ama Mısır'a odaklanan bir planı uygulamaya girişti. Ocak sonunda Askalan surlarını tekrar yaptırmaya başladı. İnşaat bitince mayıs ayında Darun'a yürüdü, şehir teslim oldu. Bunu öğrenen Salâhaddîn, delta limanlarının en doğusundaki Tinnis'i boşalttı. Fakat krallar, 7 Haziran 1192'de Haçlı ordusunun tüm unsurlarını bir araya getirerek bir kere daha Kudüs'e yürüdüler. Birliklerde coşku yeniden hissediliyordu. Henri de Champagne takviye aramaya gitmişti. Richard Beyt Nuba'da haftalarca onları bekledi. Bu, Salâhaddîn'e savunma önlemi almak için zaman kazandırdı. Dük III. Hugues, kralı şehre yürümesi için yüreklendirmek istedi fakat Richard, kuşatmanın zorlukları ve Suriyeli Frankların tavsiyesi nedeniyle dükü reddetti. Fransızlar kuşatmaya onsuz başlamakla tehdit ettiler ama daha sonra vazgeçtiler. Bedeviler büyük bir kervanın yaklaştığını haber verince, Haçlı ordusu Richard ve III. Hugues'ün önderliğinde, 23 Haziran'da Round Cistern Kuyusu yakınında başarılı bir baskın gerçekleştirdi ve askerlerin morali yükseldi. Bir başka güç gösterisi Kudüs önlerinde yapıldı. Salâhaddîn'in maiyeti paniğe kapılsa da Haçlı ordusu 4 Temmuz'da geri çekildi.

Aslan Yürekli Richard'ın Kudüs'e saldırma konusundaki çekingenliği, ordunun üsten uzağa sürüklenip hareketsiz kalması ve Müslüman güçler tarafından çevrilmesi riskiyle kolaylıkla açıklanabilir. Doğu Frankları'ysa bölge hakkındaki deneyimlerine dayanıyorlardı. Her şeye rağmen tıpkı 1099'da olduğu gibi bu girişim de başarılı olabilirdi. Richard'ın geri çekilmesi, ortak harekâtın bitiş ziline çaldırdı.

Salâhaddîn, Frankların Akka'ya çekilmesinden faydalanarak sürpriz bir şekilde Yafa'yı ele geçirmeye çalıştı. Şehir ve iç kale neredeyse düşmek üzereydi ki Richard küçük bir grup askerle yetişerek şehri geri aldı

(31 Temmuz). Kral, 5 Ağustos'ta hiç takviye gelmemesine rağmen iki bin askerle birlikte, kendisini gafil yakalamaya çalışan Müslümanlara kati bir yenilgi yaşattı. Bu muharebeyle harekât zaferle sonuçlandı.

Aslında bir yıldır müzakereler devam ediyordu. Bazı saldırılara müzakerelerin hızlanması için yapılan baskı taktiği olarak bakılabilir. Fakat Salâhaddîn, Franklar arasındaki uyumsuzluktan faydalanmayı başardı. 5 Eylül 1191'de Richard, Salâhaddîn'in kardeşi el-Adil'le buluşmuş, krallığın eski sınırlarına kavuşması hâlinde barışın sağlanabileceği mesajını çok net vermişti. Müzakereler ekim-kasım aylarında devam etti. Richard, her iki tarafın kendini bu feci savaşlarda yordüğünü vurguladı ve Ürdün Nehri'nin batı yakasıyla Gerçek Haç'ın Franklara iade edilmesi hâlinde, bunun sultanın gücünden bir şey eksiltmeyeceğine dikkat çekti. Salâhaddîn cevaben Askalan'dan vazgeçmeye veya Kerak Kalesi'ni yıkmaya niyeti olmadığını söyledi ve Kudüs'ün Müslümanlar için kutsal olduğunu vurguladı. Bunun üzerine Richard, kız kardeşi Jeanne ile el-Adil'in evlenmesini, krallığı el-Adil'in yönetmesini ve Kutsal Kabir'in Hristiyanlara iade edilmesini önerdi. Ancak Jeanne buna karşı çıktı.

Aynı tarihlerde Sayda Kontu Renaud ve Balian d'Ibelin, Conrad de Montferrat adına Salâhaddîn'i ziyaret ederek ona farklı bir teklif getirdiler. Sultanın Beyrut, Sayda ve krallığın yarısını fief olarak markize bırakmasını önerdiler. Montferrat-Lusignan çekişmesi çözüme kavuşturulmamıştı. Şubat 1192'de Cenovalılar Akka'yı Conrad'a vermek için şehre saldırdılar. Nihayet nisanda Richard konuyu çözüme kavuşturmak için Askalan'da buluşma emri verdi. Krallığın oy birliğiyle Conrad'a bırakılmasına karar verildi. Richard, taç töreni için markizi Akka'ya davet etti. Bu esnada hikâyede dramatik bir değişiklik yaşandı. Daha önce bir ticaret gemisine el koyup Haşhaşilere iade etmeyi reddeden Conrad, 28 Nisan'da iki Haşhaşi fedai tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Franklar ve Haçlılar hem Richard'ın hem de Philippe Auguste'ün yeğeni Henri de Champagne'in kral olmasını ve Conrad'dan bir kız bebek bekleyen Kraliçe Isabelle'le evlenmesini istediler. Henry tereddüt etmesine rağmen teklifi kabul etti ve 5 Mayıs 1192'de "Kudüs Krallığı'nın lordu" oldu (kralliyet unvanını reddetti).

Tacını kaybeden Guy de Lusignan, Templierlerin bıraktığı Kıbrıs Adası'nı İngiltere kralından satın alarak durumunu telafi etmek istedi. Mühürdarı, peşinat için gereken 40.000 bezantı Trablus burjuvasından temin etmeyi başardı ve Richard Kıbrıs'ı Guy'e verdi. Guy, adanın yeni sahibi olduğunu göstermek için çok sayıda şövalyeyi, burjuvayı ve Türkopölü adaya davet etti. 1197'de Guy'in kardeşi Amaury İmparator VI. Heinrich'ten Kıbrıs tacını alınca, bu gruplar krallığın feodal kadrolarını oluşturdular.

Richard artık Salâhaddîn'le müzakerelerinde daha özgürdü. Fakat kardeşi Jean sans Terre ve Philippe Auguste arasında dönen entrikalar nede-

niyle Avrupa'ya dönüp dönmeme konusunda endişeliydi. Salâhaddîn'le bir antlaşma yaptı. Sultan bu durumu, Yafa zaferinden etkilenen Haçlıların boyun eğmesi şeklinde lanse etti. Antlaşmanın konusu, üç yıl sekiz ay sürecek bir ateşkesle Askalan, Gazze, Daron ve civar kalelerin Müslümanlara bırakılması üzerineydi (Richard Yafa'yı bırakmayı reddetti). Franklar Kutsal Kabir'e hac ziyareti yapabileceklerdi. Nitekim bu maddeyi hemen uyguladılar. Richard'ın kapsam dışında bırakmak isteyip başaramadığı Fransız Capet ordusu da hemen hac görevini ifa etti. Salâhaddîn Kutsal Kabir, Beytüllahim ve Nasıra'da iki Latin rahip ve iki diyakozun kalmasına izni verdi. Garip bir şekilde Gerçek Haç unutulmuş gibiydi. Belki de Jacques de Vitry'nin dediği gibi artık ne Müslümanlar ne de Hristiyanlar ona ne olduğunu bilmiyorlardı.

Ateşkes, Antakya ve Trablus bölgelerini de kapsayacak şekilde genişledi. Salâhaddîn, Antakya'nın doğusunda Arcekan Kalesi'ne kadar Amik Ovası'nı III. Bohemond'a⁶⁰ vermeyi kabul etti. Ayrıca Balian d'Ibelin'e fief olarak küçük Caymont Lortluğunu, Renaud'ya da Sayda Kontluğunun güney yarısını verdi.

Kudüs Krallığı ve 1187-1188'de kaybedilen diğer topraklar yeniden fethedilememesine rağmen Üçüncü Haçlı Seferi, Suriye'deki Frank varlığının yeniden tanınmasıyla sonuçlandı. Salâhaddîn; Akka, Sur ve Yafa'yla Antakya'yı sarmalayan büyük sahil bölgelerinin yanı sıra küçülmüş de olsa Trablus Kontluğunu, Hospitalier (Margat, Krak des Chevaliers) ve Templier (Tartus ve Safita) tarikatlarının varlıklarını kabul etti. Üstelik bunları imparatorluğuna entegre etti. Frankları bölgeden tamamen silme projesi başarısız oldu.

Hastalıkların ve muharebelerin büyük kayıplara yol açtığı bu uzun ve yorucu sefer, Birinci Haçlı Seferi'ni anımsatan dinî coşku hava itibarıyla dikkate değerdi. Müslüman tarihçiler bile bu duruma şaşırdılar. Üçüncü Haçlı Seferi'nde yaşananlar, yeni efsaneler için Franklara malzeme sağlamış, yeni kahramanlar doğurmuştu: Kral Richard, André de Chavigny, Guillaume de Préaux, sadık destekçileri, Taberiye Kontu Hugues, sonradan Jean d'Avesnes'e dönüşen Jacques d'Avesnes ve Salâhaddîn. Bu seferin, gelecek yüzyıllarda yaşayanların hayallerinde edineceği yeri daha iyi anlatan bir gösterge olamazdı.

İMPARATOR VI. HEINRICH'NİN HAÇLI SEFERİ

Aslan Yürekli Richard, 1193 Paskalya Bayramı'ndan altı ay önce Kutsal Topraklar'dan ayrıldı. Bu tarihi, Philippe Auguste ve kardeşi Jean sans Terre arasında yapılan pazarlıkları öğrenmenin baskısıyla seferin sonu olarak

60 Eserin orijinalinde II. Bohemond şeklinde yazılmıştır. Fakat o 1130'da ölmüştür. Olayların geçtiği 1190'lı yıllarda Antakya Prinkepsi III. Bohemond'du. (ç.n.)

belirlemişti. Olabildiğince hızlı bir şekilde krallığına dönmeye karar verdi. Ordusu Batı'ya gitmek üzere gemilere binmeye devam ederken kendisi hemen yelken açtı. Gemisi Dalmaçya kıyılarında fırtınaya yakalandığı için kılık değiştirerek karadan ilerlemeye çalıştı. Çünkü bölge, Suriye'de ağır hakaretler ettiği Avusturya Dükü Leopold'e aitti. Ancak kimliği açığa çıktı ve tutuklanarak Dürnstein Kalesi'nin zindanına atıldı. Leopold'ün öfkesi öncelikli olarak Kıbrıs fethiyle alakalıydı. Kendisi Isaakios Komnenos'un akrabasıydı ve İngiltere kralının Kıbrıs'ı Isaakios'tan almasını kabul etmemişti. İmparator VI. Heinrich, esiri Leopold'ün elinden aldı ve Papa III. Celestinus'un müdahalesine rağmen zindanda tutmaya devam etti. (Aliénor d'Aquitaine, bir Haçlı'yı tutuklayan imparatoru aforoz etmesi için papaya baskı yapıyordu). Sonunda Richard, büyük bir fidye, imparatorluk politikalarına destek sözü ve Kıbrıs'tan vazgeçme karşılığında serbest kaldı. Bu sıralarda Isaakios öldü.

Böylece VI. Heinrich, Doğu'da bir üsse sahip oldu. Kıbrıs'ın yeni lordu Rainier'in elçileri, Aralık 1195'te Worms'a imparatorluk sarayına giderek VI. Heinrich'e bağlılık yemini ettiler. O da karşılığında Amaury de Lusignan'a krallık tacı gönderdi. Daha öncesinde 29 Mayıs 1194'te Milano'da Ermeni Prens Leo'nun elçilerini kabul etmişti. Leo bir kraliyet tacı istemiş ve imparatorluk otoritesini tanımaya hazır olduğunu bildirmişti. Muhtemelen imparator, bu sıralarda bir Haçlı Seferi ihtimalini düşünmeye başlamıştı. Karısı Constance, Kral II. Guillaume'un meşru varisi olarak Sicilya Krallığı'nı almış, Heinrich de 25 Aralık 1194'te Palermo'da Sicilya tacını giymişti.

Heinrich, 1195'te Kutsal Cuma'da haç kuşandığında ne Doğu Frankları'nın ne de Papa III. Celestinus'un çağrısına yanıt veriyordu. Papa, 11 Ocak 1193 tarihli buyruğunda Üçüncü Haçlı Seferi'nden çıkarılan derslerden bahsetmişti. Haçlıların Tanrı'dan çok kendi güçlerine güvenmelerinden dolayı üzgündü ve inançlı kişilere, İsrailoğullarının Kutsal Topraklara girmek için uzun zaman beklediklerini hatırlattı. Bu nedenle Hristiyanların görevi, her şeyden öte kefarete için direnmektir. "Hristiyanların elinde kalan, Tanrı'nın o küçük toprak parçasına tutunmalarını ve dinsizlerin eline geçmesini önlemelerini" söylüyordu. Bu arada Kutsal Topraklar'ın ve Kutsal Kabir'in büyük çabayla özgürleştirilmesini bekleyeceklerdi. Planladığı tek acil somut önlem, Hristiyanlar arası savaşları ve turnuvaları yasaklamasıydı. Savaşmak isteyenler denizaşırı ülkelerde savaşabilirlerdi. III. Celestinus'un yeni bir Haçlı Seferi düzenlemek için acelesi olmadığı açıktı. Zaten o dönemde Hristiyan âlemi daha büyük bir tehlikeyle, Alarcos Muharebesi'nde Kastilya kralını yenmek üzere olan Muvahhidlerle karşı karşıyaydı.

Doğu Frankları'nın yeniden fethettikleri toprakları veya Kudüs'ü bırakma niyetleri yoktu. Fakat üç yıllık ateşkesin süresinin dolmasıyla endi-

şeleri de son buldu. Salâhaddîn ölmüştü, varisleri tartışma içindelerdi ve Şam'ı yöneten el-Adil, Hristiyan topraklarına akın düzenlenmesine izin vermesine rağmen ateşkesi yenilemişe benziyordu.

Alman imparatorunun Haçlı Seferi'ne katılacağı ilanı Roma'yı hareketlendirdi. VI. Heinrich'e mesafeli duran III. Celestinus, muhtemelen kardinalleri tarafından, buyruklarıyla ona güvence vermeye ve geleneksel endüljansı bağışlamaya ikna edildi.

VI. Heinrich'nin gerekçelerinin kaynağı büyük ihtimalle kendi fikirle-riydi. Friedrich Barbarossa'nın oğlu, Svabia Dükü Friedrich'in kardeşiydi. Her ikisi de Haçlı Seferi'nde ölmüştü. Şimdi de kendisi, soylulara yaraşır bir görev olarak gördüğü bu işi yapmak istiyordu. Politik başka sebepleri olduğu da iddia edildi. Hohenstaufen Hanedanı'nın evrensel hâkimiyet hedefi ve Norman-Sicilya monarşisinin Akdeniz planları bu gerekçelerden olabilirdi. VI. Heinrich'nin kararlarının gerçek nedenlerini bilemeyeceğimizi kabul etmeliyiz. Papalık, Haçlı Seferi vaazları tertip ederek Heinrich'nin kararını tasdik etti ama projenin planlanmasını ve yürütülmesini yöneten imparatordu. Başka hiçbir hükümdarın bu seferle ilişkisi olmadı veya olması istenmedi.

Yine de görünüşe göre VI. Heinrich, Haçlı Seferi ilanını, Sicilya Krallığıyla imparatorun birleşmesini daimî kılmayı hedefleyen büyük bir plana dâhil etti. Papalığın buna iyi niyetle bakması pek olası değildi. Büyük planın diğer hedefi, bu çifte tacın yeni doğan oğlu Friedrich Roger'a (II. Friedrich) geçmesini garantilemektir. Alman prensleri bu planı kabul etmeye ikna etmeliydi ve onları haç kuşanmaya teşvik ederken bir yandan da genç Friedrich'i Romalıların gelecekteki kralı olarak tanımaları için çalışıyordu. Zira babasının yokluğunda erken bir atama gerekecekti. Sonunda bazı prenslerin muhalefeti nedeniyle Heinrich imparatorluk tacının vesayeti konusundan vazgeçerek sadece Haçlı Seferi'ne odaklandı.

Bizans İmparatorluğu'yla irtibata geçildi. Durum 1188-1190'da olduğundan çok farklıydı. II. Isaakios Batılılara yaklaştı, büyük Latin muhalifi Patrik Dositheos'un yerine, çok daha ılımlı olan Ioannis Xiphilinus atanmıştı. Büyük logothetes⁶¹ unvanını da taşıyan tarihçi Nikitas, Papalığın, Hohenstaufen gücüne karşı Bizans'ı denge unsuru olarak gördüğünü iddia ediyordu. Kiliselerin birleşmesi meselesi bir kere daha gündemdeydi. Isaakios kızını, VI. Heinrich'nin kardeşi Philipp'le evlendirmişti ve iki imparator arasındaki ilişki nispeten samimiydi. Isaakios'un, kardeşi III. Aleksios tarafından tahttan indirilmesi bu atmosferi bozmadı. Zira Aleksios, kiliselerin birleşmesine daha fazla ilgi duyuyordu.

Alman imparatorunun elçileri Konstantinopolis'e ulaştıklarında, Aleksios onları ihtişamıyla etkilemek istedi. Elçilerse son uyarıya benzer bir

61 Bizans İmparatorluğu'nda çeşitli yetkilere sahip görevli. (ç.n.)

mesaj getirmişlerdi. Heinrich, Bizans yollarının ve limanlarının kendi ordusunu ve gemilerini karşılayabilecek duruma getirilmesi, erzak sağlanması ve bir asker birliği gönderilmesi için *basileusa* güveniyordu. Aleksios, Heinrich'nin çabalarına katkı olarak yıllık 5.000 pound haraç ödemeliydi. Aksi takdirde Heinrich, zorla ödetmek için Konstantinopolis'e gelebilirdi.

Bu yönergenin ani yapısı belki biraz abartılmıştı ama şurası kesindi: Aleksios Haçlı Seferi'ne katılması ve mali katkı sağlaması için oldukça aceleci bir şekilde davet edilmişti. Neyse ki yeni Bizans elçisi Eumathius Philokales sayesinde ödenecek haraç 1.000 pounda düşürüldü. Bu fakirleşen imparatorluk için yüksek bir meblağdı ve Aleksios halkına ağır bir vergi koymak zorunda kaldı. Almanlara ödenen haraç görünümündeki bu vergiye Alamanikon adı verildi. Bazı tarihçiler Aleksios'un bu haracı, kazanan tarafta yer alabilme yöntemi olarak gördüğünü söylediler.

İmparatorun ardından birçok prens ve başrahip haçı kabul etti. Mart 1196'nın başlarında Brabant dükü ve Thuringia kontu, ay sonunda Würzburg'da yapılan toplantı sonrasında da diğerleri onlara eklendi. Mainz Başpiskoposu Konrad de Wittelsbach Papalık elçisi yapılmıştı. Haçlıların Rhineland ve Franken bölgelerinden Alpler ötesine geçmelerini ve Puglia limanlarına ulaşmalarını sağladı. Nisan 1197 başlarında oradan yelken açtılar. Kıbrıs'a uğrayan Konrad, Mayıs ayında Akka'ya ulaştı.

Kuzeyli Almanlar kendilerine ait kırk dört gemiyle yola çıkmışlardı ve yanlarında Bremen başpiskoposu, Ren bölgesinin kontu ve Brabant dükü vardı. Messina'ya ulaşmadan önce, yolları üzerindeki Portekiz şehri Silves'e saldırdılar. Almanya'dan gelen ana ordu, Avusturya ve Bavyera dükleri, Holstein kontu, Passau ve Regensburg piskoposlarıyla birlikte 1 Mayıs'ta Bari'ye ulaştı. Oradan da kararlaştırıldığı üzere Messina'ya devam ettiler.

İmparator sefere sadece savaşçıların katıldığından emindi. Tahmini olarak 4.000 şövalye ve en az 12.000 diğer vasıflarda askeri vardı. İmparator kendi bütçesinden 1.500 şövalye ve bir o kadar silahtar tedarik etmişti. Bu orduyu taşımak için yaklaşık 250 gemi gerekiyordu. 1 Eylül'de yelken açtılar. Armada sonbahar başında Suriye'ye ulaştı.

İlk ulaşanlar "krallığın lortunu uyarmadan" Müslümanlara saldırarak küstahlıklarını göstermişlerdi. Kutsal Topraklar'daki Franklar onların vahşetinden korkuyorlardı. Taberiye Kontu Hugues kadınları ve çocukları Templier ve Hospitalier tarikatlarının korumasına verdi ve Haçlıları, şehrin içinde değil "sahilde" ordugâh kurmaya teşvik etti.

Fakat Eyyûbiler çoktan ordularını toplamışlardı. Şam ve Mısır orduları Suriye ve Mezopotamya'dan gelen birliklerle güçlenmişler, Nasıra'dan çok uzakta olmayan Ayn Calut'ta toplanmışlar ve Akka'yı tehdit eder hâle gelmişlerdi. Henri de Champagne, "donanımlı bir şövalye grubunun eşlik ettiği" teyzesi Kraliçe Margarit'la buluşmaya gittiği sırada Waleran de

Limbourg'un provokasyonu çatışmaları başlattı. Taberiye Kontu Hugues hızla kraliyet ordusunu toplamak zorunda kaldı ve bu, Müslümanların saldırısını durdurdu. Ancak el-Adil Yafa'ya saldırdı. Renaud Barlais tarafından korunan (Renaud sonradan ihmalkârlıkla suçlandı) şehir Eylül 1197'nin ilk günlerinde düştü. Takviye gönderen Henri de Champagne, bir kaza sonucu pencereden düşerek öldü (10 Eylül).

Yeni kral (şimdiye kadar üç defa evlenen Kraliçe Isabelle'in yeni eşi olacaktı), Başpiskopos Konrad'ın tercihleri doğrultusunda seçildi. Bazıları Taberiye'den Raoul'u yeğleseler de taç, Kıbrıs'ın yeni kralı ve Echive d'Ibelin'in dul eşi Amaury de Lusignan'a geçti. Amaury, Almanlar tarafından imparatorun vasalı olarak görülüyor, yerli baronlar tarafından da büyük saygı görüyordu.

Amaury, Brabant dükünün komutasındaki Alman ordusuna kuzeye yürüyüşleri sırasında eşlik etti. Burada Usama isimli bir emir Beyrut'u korsan yuvasına çevirmişti. el-Adil tüm surların yıkılmasını emretmişti ama Usama sadece şehrin duvarlarını yıkmış, kaleye dokunmamıştı. Diğer yerel liderlerle birlikte şehrin dışına çıkıp düşmanla yüzleşmeye niyetlenecek kadar akılsızdı. Nitekim düşmanın sayısını görünce cesaretini kaybetti. Kalesine dönmek istediğinde bir Hristiyan marangozun yönetimi ele aldığını gördü. Frank filosunun İskandinav kökenli kare yelkenlerini görünce esirleri azat eden marangoz, kaleyi Amaury'e teslim etmeye gönüllüydü (24 Ekim).

Haçlılara katılan Prinkeps III. Bohemond, Antakya'ya dönmenin avantajıyla Lazkiye ve Cebele'yi tekrar işgal etmek istedi. Lakin kale surları kasten yıkıldığı için şehirleri elinde tutamadı. Diğer taraftan Cübeyl leydisi, kaleyi korumakla görevlendirilen emîre rüşvet vererek kalesini geri almayı başarmıştı. Nasıl ele geçirildiğini bilmediğimiz Botron'la birlikte, Frankların kıyı şeridindeki işgalleri, Trablus'un kuzeyinden Akka'nın güneyine kadar neredeyse eski hâline kavuştu.

Alman Haçlılar Beyrut'un surlarını hızla yeniden inşa ettiler ve büyük olasılıkla şehirden ayrılmadan önce imparator Heinrich'nin 28 Eylül'de öldüğünü öğrendiler. Ordu kargaşaya düştü ama liderler, askerlerinin merhum imparatorun varisi olarak atadığı Friedrich'e bağlılık yemini etmelerini sağlayarak sükûneti sağladılar. Brabant dükü, Kudüs üzerine yürüme niyetinde olduğunu Köln başpiskoposuna bildirdi ve krallığın savunma sistemini Haçlılara fief vererek yeniden kurmayı önerdi. 28 Kasım'da, Ürdün Vadisi'ne geçişi kontrol eden yerlerden Toron'a vardılar. Kuşatma tam katılımı ile gerçekleştirildi. Şehrin sakinleri teslim olmayı kabul ettiklerinde Sakson lağımcılar epey ilerlemişlerdi. Ordunun komutanları ikiye bölündü, bir kısmı şehri zorla ele geçirmek istiyordu. Sonunda bir karara varılmadı. Bir yarık açıldı ama başarılı olunmadı. Ardından Mısır ordusunun yaklaştığı haberleri geldi.

VI. Heinrich'nin ölümünün sonuçları, fieflerini kaybetmekten korkan Haçlıları endişelendirdi. Hildesheim Piskoposu Şansölye Konrad ve diğerleri Sur'a gitmek üzere kuşatmayı gizlice terk edince ordu bölündü. Heinrich'nin ölümü, imparatorluk şansölyesinin otoritesini bitirmişti ve artık tanınan bir lider yoktu. Romalıların kralı unvanının genç Friedrich'e geçmesine karşı çıkanların bulunduğu haberi, durumu daha da ciddileştirdi. Otto de Brünswick ve Svabia Dükü Philipp kendi destekçilerini sahiplerdi. Sicilya'da da VI. Heinrich'nin yönetimine tepki vardı. Yeni Papa III. Innocentius'un, Haçlılara harekâtı terk etmemeleri yönündeki öğütleri dinlenmedi. Herkes topraklarının ve lortluklarının kaderinden endişe eder hâlde bir an önce eve dönmek istiyordu. Oldenburg kontu ve kısa süre sonra III. Joscelin'in varisiyle evlenecek *Minnesänger*⁶² Otto de Henneberg gibi istisnalar haricinde, Haçlıların çoğu mart ayında gemilere bindiler.

Müslümanlarla barışma görevi Aimery de Lusignan'a kaldı. Salâhad-dîn'le 1192'de imzalanan barışın beş yıl sekiz ay daha geçerli olması şartını el-Adil'le müzakere etti. Yafa'nın kaybedilişi, Beyrut'un yeniden işgali ve hacıların Kutsal Mekânlar'a serbest erişimi de görüşüldü. Fakat anlaşmaya yeni bir madde eklendi ve bu madde, ateşkesin sürekliliğini Doğu'ya gelen hiçbir hükümdara bağlamıyordu ("nisi aliquis rex christianorum potens in parte illas veniret"). Bu, bir Haçlı seferi sırasında Kudüs kralının kendinden daha güçlü kişilere boyun eğmesini dolaylı yoldan tanımak demektir. Papanın Haçlılara, Kutsal Topraklar'ın Latin kralının hizmetine girmeyi emrettiği günler sona ermişti.

Aslan Yürekli Richard, Foulques d'Anjou'nun mirasçısı gibi davranmaya özenmiş ve Doğu topraklarında hâkimiyet kurmaya çalışmıştı. Yine de Avrupa politikalarının denkleme dahil olması, öncüllerinin değil VI. Heinrich'nin Haçlı Seferi'yle başladı. Kıbrıs ve Ermenistan üzerindeki imparatorluk egemenliği ve Bizanslılara dayatılan himayenin yapısı, Haçlı hikâyesinde yeni unsurlara işaret ediyordu. 1197 Seferi gerçekten de imparatorun seferiydi.

Bir başka yenilik daha vardı. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Alman Haçlılar, Alman birliklerindeki hasta ve yaralıları tedavi etmek amacıyla bir hastane kurdular. Svabia Dükü Friedrich de bunu finanse etti. Akka kuşatmasının sona ermesiyle bu "Alman hastanesi" şehre taşındı. Bu, Hospitalier Tarikatı'yla sürtüşme yaşamalarına sebep oldu. Zira Hospitalierler bu tarz kurumlar üzerinde neredeyse tekel kurmuşlardı. Üstelik XII. yüzyılda Kudüs'te, öncelikli olarak Almanlara hizmet verdikleri bir manastırları da vardı. Şansölye Konrad yeni hastanenin hazinesini yönetmeye başladı ve kuruluş aşamasında eksik kalan askerî yönü de ekledi.

62 Orta Çağ Almanyası'nda şarkı yazar ve besteleyen kişi, ozan. (ç.n.)

Bu nedenle 1191'deki temellerin üzerinde kurulan hastane ve askerî tarikat Teuton (Töton) Şövalyeliği, 1197 Haçlı Seferi'nin sonuçlarından biri sayılabilir. Bu kurum, Hohenstaufen İmparatorluğu'na bağlı bir yapının Kutsal Topraklara girmesini sağladı.

Joscelin'in kızı ve damadı Otto de Henneberg, "Joscelin Senyörlüğü"nden kalan yerleri 1208'de Teuton Şövalyeliği'ne bıraktı. Böylece tarikat, Akka'ya yakın bu arazileri başka mülkler edinmek için başlangıç noktası olarak kullanabilecekti. Bundan sonra Teuton Şövalyeliği, Templier ve Hospitalier tarikatlarıyla rekabet edebilecek konuma gelecek, onlar gibi Latin Krallığı'nın politikasına dahil olabilecekti.

FRANK DEVLETLERİNİN CANLANMASI

Tam bu noktada, sanki son Haçlı Seferi Frank devletlerinin, özellikle de Kudüs Krallığı'nın geçmişine sünger çekecekti. Conrad de Montferrat ile Isabelle'in evliliği, eski krallık ve küllerinden doğan yeni krallık arasında devamlılık kurulmasını mümkün kıldı.

1192'de Franklar tarafından işgal edilen bölgeler şunlardı: Sadece şehrin etrafında küçük bir alanla Amik Ovası'nı kapsayacak kadar küçülen Antakya Prinkepsliği, kısa süreliğine Botron'u ve Cübeyl'i kaybedip 1197'de geri alan Trablus Kontluğu, Hospitalier Şövalyeleri'nin Krak Kalesi ve Templierlerin Tartus'u, Trablus sınırından Akka'nın güneyindeki Detroit'e kadar uzanan sahil şeridi (Sayda Kalesi'nin yıkılması nedeniyle bir kesintiye uğruyordu) ve 1197'de krallığa dönüşen Kıbrıs Adası.

Antakya Prinkepsliği, Kudüs Krallığı'nın yaşadığı yıkımdan kaçabilmişti. Fakat III. Bohemond, komşusu ve vasalı Ermeni Prensi Leo'yla çatıştı. Leo onu bir toplantıya davet ederek tuzağa düşürdü ve Antakya'nın teslim edilmesini istedi. Ancak Franklardan ve Greklerden oluşan nüfus, Ermenileri şehirden sürdü. Leo, Henri de Champagne'ın müdahalesi üzerine esirini bırakmak zorunda kaldı (1193). Yine de Antakya prinkepsinin hegemonyasından kendini kurtarmayı başardı. Papayla antlaşma yaparak ve İmparator VI. Heinrich'den kendine taç bahşetmesini isteyerek kendi "baronluğunu" bir Ermeni Krallığı'na dönüştürmeyi ve Frank devletleri arasına sokmayı başardı (1197-1199).

Leo, kızını III. Bohemond'un en büyük oğlu Raymond'la evlendirmişti. Bu evlilikten doğan çocuk, Raymond Rupen, babasının ölümüyle hem Antakya hem de Ermenistan'ın varisi olacaktı. Bu gelişme, Antakya halkının korkusunu yeniden canlandırdı. Bohemond'un ölümüyle halk, küçük oğlu IV. Bohemond'a çağrıda bulundu. O, yıllar boyunca (1201-1218) Kral Leo ve Raymond Rupen'le mücadele etti. Yeni bir evlilik Bohemond ile Leo arasındaki uzlaşmayı tasdik etti. Fakat bu defa Ermeni baronlar, kendi kraliçeleriyle evlenen prensin oğlunu saf dışı ettiler. Bu sebepler-

le iki devlet arasındaki ilişkiler uzun süre boyunca kötü ilerledi. Konya Selçukluları bu çatışmalardan faydalanarak Ermeni Krallığı'nı vasalları hâline getirdiler.

Trablus'ta III. Raymond 1187 sonunda ölmüş; kontluğunu III. Bohemond'un büyük oğlu ve vaftiz babalığını yaptığı Raymond'a bırakmıştı. Fakat Bohemond, küçük oğlu IV. Bohemond'u vekil tayin etti. Trablus baronları makul davrandılar ve Bohemond, Antakya'yı güvenceye alacak kaynakları bu kontlukta bulabildi.

Eğer Frank kronik yazarlarına inanırsak Guy de Lusignan, Salâhaddin'in önerisi üzerine Kıbrıs'a çok sayıda Latin yerleşimci çekti. Böylece köylülerin statüsünü değiştirmeden, baskın Bizans sınıfı yerine bir Frank aristokrasisi ve feodalitesi tesis etti. Kardeşi Aimery, Guy'in aşırı cömert fief dağıtımını yeniden düzenledi ve III. Celestinus'un onayıyla, Kudüs'te Grek ve Latin ruhban sınıfları arasındaki ilişkiyi düzenlemek için kurulan Latin Kilisesi'nin bir ayağını Kıbrıs'ta kurdu. Amaury'nin Baudouin de Rames'in kızı Echive d'Ibelin'le evlenmesi, Amaury'nin ölümünden sonra olsa bile, İbelin ailesi üyelerine adada baskın bir rol kazandırdı. Çoğunlukla Poitoululardan oluşan Guy de Lusignan destekçileriyle bu grubun arasında tehlikeli bir rekabet yaşıyordu.

Kıbrıs'ın Kudüs nezdindeki konumu, Aslan Yürekli Richard tarafından muallakta bırakılmıştı. Richard, Guy de Lusignan'ın kendisine borçlu olduğu 60.000 bezantı da Henri de Champagne'a bırakmıştı. Pisalıların da içinde olduğu bir dalavereyle dönemin Kudüs Konstablı ve Yafa Kontu Amaury kandırıldı ve saf dışı bırakıldı. Fakat çok geçmeden iki hükümdar uzlaştı ve borç silindi. Amaury Kudüs kralı olunca, Kıbrıs'ın ve yeni krallığın mali işlerini ayırdı. Muhtemelen iki krallığın bir gün kendi yollarına gideceğini öngörmüştü. Nitekim öyle de oldu: Kudüs, Conrad de Montferrat ile Isabelle'in kızı Maria'ya, Kıbrıs ise ilk evliliğinden doğan oğluna kaldı.

Henri de Champagne, en büyük çabayı prinkepsleri (Leo ile III. Bohemond arasındaki antlaşmaları müzakere etti) ve baronları uzlaştırmaya adanmış görünüyordu. Amaury ise kraliyet otoritesini yeniden kurmakla ilgilieniyordu. Yeni Kudüs Krallığı'nın baronları, ataları kadar zengin değillerdi. XII. yüzyılın güçlü kaleleri ve lortlukları artık ellerinde değildi. Bir gün buraların tekrar Hristiyanların eline geçmesi hâlinde hak iddia edebilmek için hatıralarını canlı tutmaya devam ediyorlardı. Fakat hâlâ hegemonyaları ve feodal kanunları vardı, krallığın askerî gücü onların hükümdara borçlu olduğu hizmete bağlıydı. Monarşi üzerinde baskı kurmak için bundan faydalanmaya çalışmalarına rağmen pek başarılı olamadılar. Kudüs kralı, "sadık taraftarları" sayesinde ihmal edilmeyecek kadar büyük bir gücü bertaraf etti.

Teuton Şövalyeliği'nin ortaya çıkışıyla bu güce, sayıları üçe çıkan askerî tarikatlar da eklendi. Trablus Kontluğu, Antakya Prinkepsliği ve Ermenistan'daki mülklerinde bağımsız hareket eden bu tarikatlar, kralın emrindeydiler.

Krallığın yüzölçümü, XII. yüzyıldaki hâliyle kıyaslanamayacak ölçüdeydi. Yine de deniz kıyısındaki bölgelerde (Akka Ovası, Sur Ovası, Trablus etrafındaki arazi, Antakya bölgesi ve Krak des Chevaliers civarındaki Boke) önemli miktarda tarım arazisi bulunuyor, şeker kamışı gibi tropikal ürünlerle yüksek gelir getiren zeytin yetiştiriciliği yapılıyordu. Sur ve Akka merkezli (kral Sur'da taç giymişti) kraliyet arazisi hâlâ geniştir. Toprağın işlenmesinden elde edilen ürünler, Hittin Savaşı'ndan beri epey azalmıştı. Fakat kent aktivitelerinin ve ticaretin artmasıyla bu kayıp bir nebze de olsa telafi ediliyordu. Kral, prinkeps ve kont bu sayede gelirlerini arttırıyorlar, dolayısıyla vasallarına "fief araziler" yerine "bezant karşılığında fief" verebiliyorlardı. Böylelikle tebaalarının itaatini kazanabiliyor, hatta imtiyazlı konumlarını genişletmeye çalışan İtalya'nın güçlü tüccar "komünlerini" kontrol altında tutabiliyorlardı. Yaşanan bazı sürüşmelere rağmen kraliyet otoritesine genel anlamda saygı duyuluyordu.

Tacın devredilmesi konusunda ciddi zorluklar yaşanmıştı. Guy de Lusignan'ın kabul edilmeyişi, bu kuralları belirlemişti. Eğer kralın erkek varisi yoksa taç kızına ve damadına geçiyor ancak karısının ölmesi durumunda hakkını kaybediyordu. Kraliyet otoritesi sadece baronların bağlılık yemini etmesi şartıyla uygulanabildiği için, baronların oy vermeye benzer bir yetkileri vardı. Kudüs Kraliçesi Isabelle'in ilk eşinden zorla ayrılması sağlanmış, sırayla Conrad, Henri ve Amaury'yle evlendirilmiş ve bu üç hükümdar meşrulaştırılmıştı. En büyük kızı Maria de Montferrat, Amaury'nin 1 Nisan 1205'te ölmesiyle krallığın varisi oldu. Çünkü Amaury'nin en büyük oğlu Guy (babasından önce öldü) ile nişanlanmıştı.

Maria, dayısı Beyrut Lordu Jean d'Ibelin'in yanında yıllarca kaldıktan sonra 1210'da Jean de Brienne isimli bir Fransız baronuyla evlendi. Damat, krallıktaki baronların isteği üzerine Philippe Auguste tarafından seçilmişti; cesur bir şövalye ve iyi bir ozandı ama fakirdi.

Henri ve Amaury, kralın kuzeyli prensler üzerindeki nüfuzunu sürdürmeyi başarmışlardı. Henri, Leo'nun Antakya'yı alma girişimi sırasında prensliği korumasına almıştı (1194). Aimery ise bağlılık yemini eden Trablus kontuna bir fief (Akka Limanı gelirleri üzerinden 4.000 bezant) vermişti (1198). Ayrıca patrik ve piskoposların seçimini kontrol etmeye çalışarak Kilise'yi de tahta bağlı tuttular. Fakat Papalık aktivitelerinin sayısı arttıkça bu nüfuz yok olmaya başladı.

Frank devletlerinin toparlanması kısmen Doğu Müslümanlarının durumuyla da açıklanabilirdi. Salâhaddin 3 Mart 1193'te Şam'da ölmüştü

ama emîrleri muhalefet göstermek için o kadar beklememişlerdi. Mısır emîrlerinin kabul etmemesine rağmen Suriyeliler en büyük oğlu el-Afdal'a yemin etmekten çekinmemişlerdi. Sonunda sultanın mirası oğulları arasında paylaştırıldı: ez-Zahir Halep'i, el-Aziz Kahire'yi, el-Afdal Şam'ı aldı. Salâhaddîn'in kardeşi el-Adil, eskiden Salâhaddîn adına Halep'i ve Mısır'ı yönetmişti. Sultan, en sadık subayı olan yeğeni Takıyüddin'i kaybetmesinden sonra kardeşine güvenmemeye başlamıştı. el-Adil'in payına mirastan Cezire düştü. Burada Musullu Zengileri yakınında tuttu. Oğlu el-Muazzam Kerak'ı ele geçirdi. Humus ve Hama emirlikleriyle Eyyûbî bölgesi Yemen'i de sayarsak, Salâhaddîn'in imparatorluğunun yerine aile bağlarıyla bağlanmış ve kendi hayatından sonra zar zor ayakta kalan bir konfederasyonun geldiğini görürüz. el-Aziz, Şam'ı kardeşi el-Afdal'dan iki defa (1194 ve 1195) almaya çalıştı. Her iki seferde de ailenin en büyük üyesi el-Adil olaya müdahil oldu. Ancak 1196'da el-Afdal'ı saf dışı bıraktı ve el-Aziz'in vekili olarak Şam'a yerleşti.

el-Aziz'in 1198'de ölümü üzerine iki taraf karşı karşıya geldi: Geçmişte Şirkuh'un Memlûkler arasından seçtiği emîrlerle Salâhaddîn'in seçtiği Esadiye ve Salahiyeler. el-Adil, Salahiyeler tarafından destekleniyordu. Kendisine karşı birleşen yeğenlerinden kaçan el-Adil, el-Afdal'ı yendi ve 21 Şubat 1200'de Kahire'yi aldı. Ardından kendini sultan ilan etti. Şam'ın ve Cezire'nin yönetimini iki oğluna, el-Muazzam ve el-Kamil'e emanet etti. Salâhaddîn'in hayatta kalan oğulları Şam'ı almaya çabalamalarına rağmen başaramadılar. ez-Zahir Halep'le, el-Afdal ise Samosata'yla yetinmek zorunda kaldı. Halifenin unvanını onayladığı el-Adil, mülklerini oğulları arasında tekrar dağıttı: el-Kamil kendisinden sonra Mısır'da başa geçecek, el-Eşref Cezire'yi, el-Evhad Diyarbakır'ı alacaktı. el-Evhad'ın ölümü sebebiyle payı el-Eşref'e aktarıldı.

Böylece Salâhaddîn'in mirası dört gruba ayrılmış, üçü kardeşi ve yeğenlerinin eline geçmiş, sadece Halep kendi oğullarına kalmıştı. Kendi aralarındaki açgözlülükleri doğal olarak Franklarla ilişkilerinden önce geliyordu. ez-Zahir, Antakya-Trablus Prinkepsi IV. Bohemond'la dostane ilişkiler kurmaya hazırdı ve Ermeni kralına karşı ona destek olmuştu. Anadolu Selçuklu sultanı da aynısını yaptı.

Anadolu Selçukluları, II. Kılıç Arslan'ın hükümdarlığının son iki yılında eski gücünü kaybetmişti. Sultan, 1192 yılında yetmiş yedi yaşında ölmeden önce oğullarının otoritesine karşı çıktıklarına şahit oldu. Tahta, bir dönem kardeşi Süleyman tarafından sürgüne gönderilen ve Bizans'a sığınmak zorunda kalan (1196) oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev çıktı. Bunlara rağmen tekrar yönetime gelip Selçuklu birliğini yeniden kurdu. 1207'de Antalya'yı topraklarına kattı ve bu, Türkiye'ye Akdeniz'de bir çıkış noktası sağladı. Oğlu İzzeddin Keykavus (1211-1220) imparatorluğu daha da genişletti. Konya Sultanlığı Alanya, Sinop ve Erzincan'ı alan ve

Bizanslıları kesin olarak Frigya'nın batısına süren I. Alâeddin Keykubat zamanında baskın bir güç oldu. Ermenilere karşı Antakya prinkepsiyle ittifak kuran Selçuklular, Ermenilerin kendilerine haraçla bağlanmasını sağladılar. Eyyûbîlerle defalarca çatışmalarına rağmen Franklarla bir problemleri yoktu. Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra İznikli Greklere karşı Franklarla kolaylıkla ittifak kurdular ve ordularına çok sayıda paralı Frank askeri aldılar.

Frankların Abbâsî halifesinin düşmanlığından korkmasına gerek yoktu. Bağdat'ta 1180'den 1225'e kadar hüküm süren Nâsır-Lidînillâh'ın önceliği, Halifeliliği Müslüman dünyasında en üstün otorite hâline getirmektir. Bunu yaparken *fütüvvet* adında, emîrlerin halifeyle kişisel bağlar kurdukları bir kurumdan faydalanıyordu. Aynı zamanda kendisini, İran'daki Büyük Selçuklu sultanlarının son etkilerinden sıyırmaya da çalıştı. 1194'te Harezm şahıyla ittifak kurarak son Sultan III. Tuğrul'un savaş alanında ölmesine sebep oldu. Franklara karşı verilen kutsal savaş, görünüşe göre ona pek önemli gelmiyordu. Kudüs kuşatması sırasında Salâhaddin'e sembolik olarak yardım etmiş, Salâhaddin'in agresif politikasına destek vermesi için sayısız ikna çabaları karşılıksız kalmıştı.

Antakya Prinkepsliği, Trablus Kontluğu ve Halep etrafına yerleşmiş Haşhaşiler bile Frank varlığına uyum sağladılar ve Henri de Champagne'ı Antakya'dan Trablus'a dönerken al-Kahf Kalesi'nde kalması için davet ettiler. Haşhaşilerin lideri, emrindekilere yamaçlardan aşağı atlamaları komutunu vererek gövde gösterisi yaptı. Fakat güvenilir Haşhaşiler hem Frank prensleri hem de Müslümanlar için ciddi bir tehditti. Conrad de Montferrat onların ellerinde öldü. IV. Bohemond'un oğlu Raymond, Tartus Kilisesi'nde dua ederken bıçaklandı ve Bohemond, Maraclea'yı Hospitalier Tarikatı'na bırakma niyetinden vazgeçmek zorunda kaldı. Çünkü İsmaililer zaten haraç verdikleri Hospitalier Şövalyeleri'ne yakın temasta olmak istemiyor, bu yüzden Bohemond'u tehdit ediyorlardı.

Müslüman hükümdarlar Frank tüccarların ekonomik aktivitelerini teşvik ediyorlardı. el-Adil 1207-1208'de Venediklilere ve Pisalılara imtiyazlar verdi. 1212'de İskenderiye'deki Frank tüccarlar tutuklandıklarında sayılarının üç bin civarında olduğu söyleniyordu.

Frank varlığının maruz kaldığı tehlikeler kademeli olarak azalsa da Frankların bunu fark etmesi zaman aldı. Kudüs ve Kutsal Topraklar üzerinde devam eden Eyyûbî hâkimiyetine kısa vadede itiraz edilmedi.

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ

III. Innocentius Papa olduğunda, VI. Heinrich'nin ölümü, Haçlı Seferi'ni başsız ve parçalanmaya müsait bırakmıştı. Görünüşe göre Doğu Frankları, Eyyûbîlerin tüm gücünü tek başlarına göğüslemek zorunda

kalacaklardı. Bu hâl ateşkesin yenilendiği 1 Temmuz 1198'e kadar sürdü. Kutsal metinden "Kudüs, eğer seni unutursam..." kısmını benimsemiş yeni papanın ana endişesi Haçlı Seferi'ydi. Haçlı Seferi silahını Kutsal Topraklar dışında kullanmaktan çekinmeyen papa, Sicilya Krallığı'nda Markward von Anweiler, Albigeois'da heretik Katharlar ve İspanya'da Sarazenler üzerine ordularını gönderdi.

III. Innocentius, Alman Haçlı Seferi'nin komutanlarına devam etmeleri için mektup yazdı ama kontrolü ele alması gerektiğini hızla fark etti. Kudüs patriğine, bir grubun hemen yola çıkacağını duyurdu. İmparator III. Aleksios'a yazdığı mektupta, İsa'nın doğum yerini "Paganların" lekesinden temizlemenin bir Hristiyan görevi olduğunu hatırlattı. Bu yolda destek vermesini istedi ve ona endüljans bağışlayacağı sözünü verdi. 1 Ağustos 1198'de tüm başpiskoposlara hitaben gönderilen Papalık genelgesi, yakın zamanda başlayacak Haçlı Seferi'ni duyurdu ve katılım talep etti. İki kardinal, Sofredo ve Pierre Capuano, vaazların düzenlenmesi için Papalık elçisi atandılar. Ayrıca Philippe Auguste ile Aslan Yürekli Richard'ı uzlaştıarak Batı'da barışı tesis için de çalışacaklardı. İki kralı bizzat yola çıkmaya ikna edemediler (bu arada Jean sans Terre, kardeşinden sonra tahta çıktı). Pierre, Dijon'da toplanan piskoposlardan gelirlerinin yaklaşık otuzda birini hibe etme sözünü aldı. Büyük dinî tarikatlar da aynı katkıyı vermeyi kabul ettiler. 1201'de Cistercien genel meclisi de destek vermeyi onayladı ve sonunda çok sayıda Cistercien manastırı seferberliğe iştirak etti.

Neuilly-sur-Marne'nin papazı ünlü vaiz Foulques, o zamana kadar kendini ahlaksızlıkla mücadelede adamıştı. III. Innocentius tarafından görevlendirilen Pierre Cantor, inananları sefere davet etme sorumluluğunu Foulques'a verdi. Breton Keşiş Herluin, Robert de Courçon, Stephen Langton ve Pierre de Roussy gibi meslektaşlarını toplayarak 1198'de Cistercienlerin yardımını almaya çalıştı ama başarılı olamadı. Ancak daha sonra başarı elde edebilecekti. Yine de Kasım 1199'da bir turnuva için Ecry'de (günümüzde Ardennes bölgesindeki Asfeld) toplanan soylulara Haçlı yemini ettiren büyük ihtimalle Foulques değildi. İsa'nın yardıma ihtiyacı varken, Kilise tarafından (çok tehlikeli olduğu için) yasaklanan oyunlarla vakit geçiren şövalyeleri utanmaya çağıran, bir ihtimal Pierre Capuano'ydu. Aslında aralarında Champagne Kontu Thibaut, kuzeni Louis de Blois, Flanders ve Hainault Kontu Baudouin'ın olduğu bu grubun hangi şartlar altında topluca haç kuşandığı belirsizdi. Hareket Loire Vadisi'nde, Saone'da ve Almanya'da taraftar topladı. Almanya'dan Katzenelnbogen Kontu Berthold da haçı kabul etti.

Fransız baronlar 1200 yılı yazında Compiègne'de toplandılar. Champagne Mareşali Geoffroy de Villehardouin ve Conon de Béthune dâhil aralarından altı kişiyi Champagne, Blois ve Flanders kontlarını temsil etmek ve seyahate hazırlanmak için seçtiler. Muhtemelen Cenova ve Pi-

sa'yyla yapılan başarısız görüşmeler sonrasında 1201 başında Venedik'e ulaştılar. Doç Enrico Dandolo atlarıyla beraber 4.500 şövalyeyi, 9.000 yaveri ve 20.000 piyadeyi taşımayı, dokuz ay boyunca erzak sağlamayı ve 50 kadirga vermeyi kabul etti. At başına 5, adam başına 2 gümüş mark, toplamda 85.000 marka anlaşıldı. Ayrıca yapılacak fetihlerde, kazancın eşit paylaşılmasına karar verildi. Venedik, gereken büyük inşa programının tamamlanması için bir yıl zaman istedi. Dandolo, antlaşmanın meclisler ve halk tarafından onaylanmasını sağladı. III. Innocentius Mayıs 1201'de antlaşmayı onayladı fakat sefere engel olmadıkları sürece müttefiklerin Hristiyanlara saldırmalarını yasakladı. Bu tarz vakalarda Papalık elçileri hakemlik yapacaklardı. Papa muhtemelen Venediklilerin art niyetli olabileceklerinden rahatsızlık duymuştu. Macar Kralı Imre, Pagan Kumanlar tarafından desteklenen komşularının saldırısına uğruyordu ve sefere katılma yemini etmesine rağmen bu sebeple ilk aşamada sefere çıkamayacağını belirtti. Papa, daha sonra dahil olması şartıyla bu bahaneyi kabul etti.

Villehardouin döndüğünde Champagne kontunu hastalanmış hâlde buldu. Kontun 24 Mayıs 1201'de ölmesi üzerine Haçlı Seferi, seçilen liderinden ve muhtemelen birçok Champagne Şövalyesi'nin desteğinden mahrum kaldı. Yerine geçmesi için davet edilen Burgonya dükü ve Barle-Duc kontu teklifi reddettiler. Sonunda Villehardouin, teklifi Montferrat Markizi Boniface'a götürdü. Zaten Philippe Auguste de akrabası Boniface'ı öneriyordu. Boniface, Ağustos 1201'de Soissons'da teklifi kabul ettiğini duyurdu ve seferin lideri olarak kabul edildi. Bundan sonra konuları Svabia Dükü Philippe'le tartışmak için Hagenau'ya gitti. Philippe, İmparator VI. Heinrich'nin kardeşi ve imparatorluk tacının adayydı.

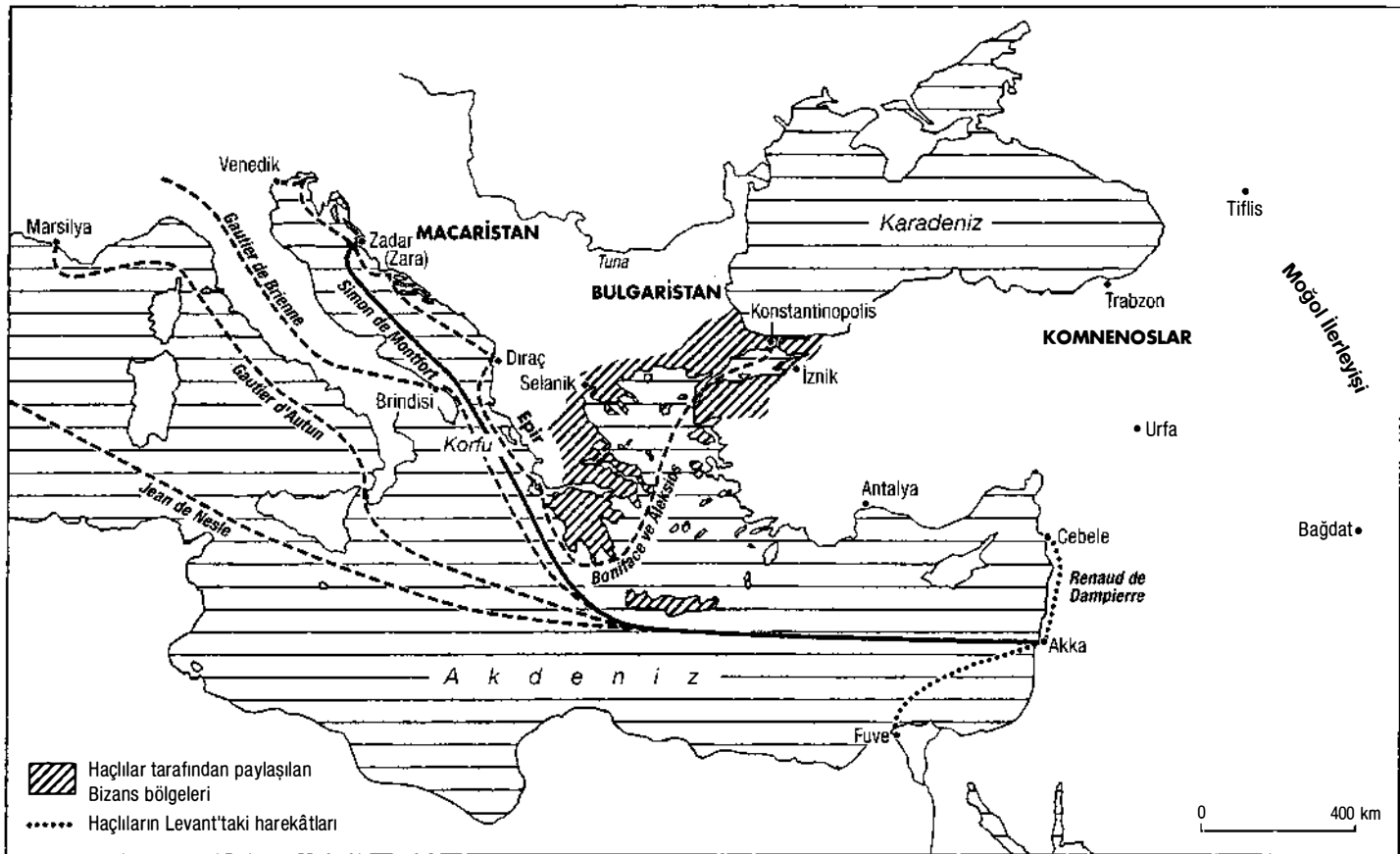
Bu diyaloglar Haçlıların bilmediği biçimde bir noktada yön değiştirdi. Konstantinopolis'teki saray darbesinde II. Isaakios tahtından olmuş, oğlu Aleksios Angelos ev hapsine alınmıştı. Aleksios'un kız kardeşi İrene, Svabia Dükü Philippe'le evliydi. Aleksios Angelos, amcası III. Aleksios'un gözetiminden kaçarak yardım aramak üzere Batı'ya gitti. Burada Philippe tarafından sıcak karşılandı. Boniface'ın kardeşleri 1180-1187 arasında Konstantinopolis'te önemli görevler üstlenmişlerdi ve o da genç prensin planlarını benimsedi. Aleksios, tahtın kendi hakkı olduğu ve gaspçıyı sürmek gerektiği gibi konularda papayı da ikna etmeye çalışmıştı. Ancak III. Innocentius, Philippe'e güvenmedi ve III. Aleksios'la ittifak arayışını tercih etti. Papa, imparatora yazdığı 16 Kasım 1202 tarihli mektubunda genç Aleksios ve Hohenstaufenli destekçilerinin hırslarının yarattığı tehditten bahsetti ve kiliselerin birleştirilmesi konusunda daha somut adımlar atılması için ikna etmeye çalıştı. III. Innocentius Grek schismasını bitirmek istiyor, Konstantinopolis patriğinin Roma Kilisesi'ne boyun eğeceğini umuyordu. Genç Aleksios, bu birliği kuracağına dair papaya imada bulursa da papa temkinli davranmaya devam etti.

Aleksios, Verona'dan geçerken çok sayıda Haçlı komutanıyla tanışmıştı fakat onlar genç prensin önerilerini dinlememişe benziyorlardı. Komutanların başka endişeleri vardı. Venediklilerin 24 Haziran 1202'de hazır olacağına söz verdikleri filo hazırda ama ortada 35.000 Haçlı yoktu. Villehardouin sözlerinden döndüklerini söyler. Fakat aslında çoğu, yapılan antlaşmalardan bağımsız olarak başka rotalar izlemişlerdi. Autun Piskoposu Gautier, Forez kontu ve Soissons toplantısına katılmayan Burgonyalı Haçlılar, Suriye'ye gitmek üzere Marsilya'dan gemiye bindiler. Bruges Kale Muhafızı Jean de Nesle'in bir Felemenk filosunu Venedik'e getirmesi gerekiyordu. Ancak o doğrudan Suriye'ye yöneldi. Papa, Brienne Kontu Gautier'den Güney İtalya'ya yerleşmeye çalışan Alman maceracı Diebold de Vohburg'u durdurmasını istemişti. Gautier'nin de Villehardouin'a katılması gerekiyordu lakin o, işi bitince doğruca Akka'ya gitti.

Altı baron, Haçlıların sayısını tahmin ederken fazla iyimser davranmışlardı. Sadece 15.000 hacı Venedik'te toplandı ve San Niccolo Adası'nda elverişsiz bir kamp kurdular. Baronların değerli eşyaları da dâhil yanlarındaki tüm kaynakların değeri en fazla 51.000 gümüş marktı. Foulques de Neuilly çok para toplamıştı ama bu para, Papalık Elçisi Sofredo'ya teslim edildi. Sofredo da parayı 1202 depreminde yıkılan surların tamiri için Doğu'ya gönderdi. Yani para, Batı'daki Haçlıların tasarrufunda değildi.

Doç Dandolo bir çözüm önerdi. Venedikliler de sefere katılacak ve eksik kalan 34.000 markın ödemesi ertelenecekti. Tek şartları, Haçlıların 1186'da Venedik hâkimiyetinden ayrılan Dalmaçya şehri Zara'yı (Zadar) geri alırken Venedik Cumhuriyeti'ne yardım etmeleriydi. Fakat Zara, Haçlı Seferi'ne çıkacağını belirterek haçı kabul eden Macar kralının himayesine sığınmıştı ve III. Innocentius, onun mülklerine saldırılmasını yasaklamıştı. Pierre Capuano olaya müdahale etmek istedi. Dandolo ona, Venedik'in kendisini bir vaiz olarak kabul ettiğini ancak Papalık elçisi olarak tanımadığını bildirdi.

Harita 14: Dördüncü Haçlı Seferi'nin ilerleyişi.

22 Temmuz'da anlaşılmaya varıldı: Zara'nın alınmasından sonra kış şehirde geçirecekler, ardından Mısır'a doğru yola çıkacaklardı. İngiltere Kralı Richard'ın zamanında girilen plan gibi, Mısır'da karaya çıkarak sultanın Kutsal Topraklar'dan çekilmesi için uğraşacaklardı. Bu antlaşma ciddi muhalefetle karşılaştı. Baronlar ve şövalyeler doğal olarak Batı'daki savaşırlara alışkınlardı. Lortlarının emirlerine uymak veya ittifaklarını sağlam tutmak için diğer Hristiyanlara karşı savaşıyorlardı. Fakat ettikleri Haçlı yemini, kendilerini dinsizlerle savaşmaya ve hacca gitmeye adanmalarını zorunlu kılıyordu. Çoğu orduyu bıraktı ve Suriye'ye doğru devam etti. Diğerleri Papalık elçisinden kendilerini yeminlerinden azat etmesini rica ettiler. Pierre Capuano ikilemde kaldı. Papanın emirlerine rağmen seferi engellediği gerekçesiyle Macar kralına karşı bir harekâta izin mi verecekti? Yoksa orduyu terhis mi edecekti? Haçlılara ordudan katiyen ayrılmamalarını söyledi ve konuyu III. Innocentius'a açıklamak üzere Roma'ya gitti.

Beklenilenden daha az sayıda da olsa Alman Haçlılarla güçlenmiş ordu, Papalık elçisinin telkinlerine rağmen ekim başında Venedik'ten ayrıldı ve 10 Kasım'da Zara önlerine geldi. Ortada bir anlaşmazlık vardı. Simon de Montfort gibi bazı Haçlılar, kuşatma altındakilere endişelerini bildirdiler ve kendilerini yoldaşlarından ayırdılar. Bu esnada papadan, Zara'ya saldırıyı yasaklayan bir mektup ulaştı. Ancak Haçlılar mektubu yok saydılar. Şehir 24 Kasım'da teslim oldu ve yağmalandı.

Baronlar temsilcilerini Roma'ya gönderdiler. İki temsilci, Başrahip Martin de Pairis ve Robert de Boves, onlardan ayrılıp Kutsal Topraklara doğru yola çıktı. III. Innocentius, Haçlılara şantaj yapıldığını kabul etti ve itaatsizliklerini affetti. Öte yandan Venediklileri, bir Haçlı'ya saldırdıkları için aforoz etti.

Peki, gemi sahiplerinin iş birliği olmadan sefer nasıl ilerleyecekti? Orduya katılan Boniface de Montferrat, Venediklilere yazılan mektuba tutunuyordu. Pierre Capuano, aforoz edilenlerle irtibat kurmaktan kaçınmak için Kutsal Topraklara gitti. Haçlılar, papanın resmî temsilinden mahrum kalmışlardı. 1 Ocak 1203'te sonuç üzerinde belirleyici rolü olan bir olay oldu. Genç Aleksios'un elçileri bir öneriyle geldiler: Eğer Haçlılar, hakkı olan tacı alması için ona destek verilerse, prens onlara 200.000 gümüş mark ödeyecek, sefer için erzak ve 10.000 asker temin edecek, Kutsal Topraklar'da 500 şövalye barındıracaktı. Ayrıca Grek Kilisesi'nin Roma Kilisesi'ne boyun eğeceğinin garantisini verdi. Bu öneriler, Blois, Flanders, St. Pol kontları ve bilhassa Boniface de Montferrat gibi Haçlı komutanları tarafından olumlu karşılandı.

Tarihçiler, Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis'e yönelmesinde Venedik müdahalesinin olup olmadığını tartıştılar. 19. yüzyılda Louis de Mas-Latrie, Suriye Frankları'ndan yayılan bir suçlamayı tekrar etti: Sultan, Mı-

sır'da önemli ticari çıkarları olan Venediklileri satın alarak kendisini tehdit eden bu saldırının yönünü değiştirmişti. Diğer tarihçiler bu tezi tekrarlayarak Konstantinopolis'te hak iddia eden Venedikliler ile Bizanslılar arasında 1171'den beri devam eden çatışmalara dikkat çektiler. Bizans ve Cenova'nın 1198'deki çatışmalar neticesinde uzlaşmasının Venedik'i endişelendirdiği, bu nedenle Bizans'la aralarındaki sorunları Venedik lehine çözecek ve ticari imtiyazlar kazandıracak bir askerî müdahaleyi olumlu karşıladıkları da iddia edildi. Dandolo'nun, kör olmasına sebep olan Bizanslılara karşı nefret duyduğu da sadece bir iddiaydı. Diğer taraftan Venediklilerin Aleksios'un teklifine verdikleri destek, sonucu belirleyecek düzeydeydi ve Dandolo'nun, Haçlılara karşı Makyavelist bir plan yaptığını varsaymaya gerek yoktu. Buna göre Dandolo, henüz ilk karşılaşmalarında Haçlıların mali yükümlülükleri karşılamalarının imkânsız olduğunu görmüş, bu yüzden Zara ve Konstantinopolis'te Venedik çıkarlarını gözetmek zorunda bırakmıştı.

Savaş konseyinde Aleksios'un teklifine karşı sesler yükseldi. Les-Vaux-de-Cernay Başrahibi Guy, muhalefetin sözcüsüydü. Fakat diğerleri, Bizans imparatorunun Haçlılara desteğini garantileyerek Konstantinopolis'ten geçmenin Mısır seyahati ve Kutsal Kabir'in özgürleştirilmesi için en iyi yol olduğunu vurguladılar. Papanın Aleksios'la antlaşmayı kınayan ve Boniface'a Venediklilerin aforoz cezasını ilan etmesini emreden mektupları çok geç ulaştı. Çünkü muhtemelen III. Innocentius, Haçlı Seferi'nin iptal edilmesinin önüne en iyi hangi şekilde geçebileceğine karar verememişti. Fakat birçok büyük lort, Kutsal Topraklara gitmek üzere çoktan ordudan ayrılmaya başlamıştı. Aralarında Simon de Montfort, Renaud de Montmirail-au-Perche, Werner de Bollanden ve Les-Vaux-de-Cernay başrahibi vardı. Hırvatistan'ı geçmeye çalışan diğerleri geri dönmek zorunda kaldılar. Ordu 20 Nisan 1203'te Zara'dan Korfu'ya doğru yola çıktı. Kendisini Dıraç'ta imparator olarak kabul ettirmeyi başaran Aleksios, Korfu'da orduya katıldı. Gelişle birlikte Zara'da yapılan antlaşma duyuruldu. Karşıt sesler yükseldi ve ordunun komutanları, başlarında Boniface'la birlikte, yoldaşlarına kendilerini terk etmemeleri için gözyaşları içinde yalvarmak zorunda kaldılar. Sonunda en geç Aziz Michael Yortusu'nda Suriye'ye doğru yola çıkılmasına karar verildi (29 Eylül 1203).

III. Aleksios korkularından papaya bahsetmişti. Papa ona iyi niyetli olduğuna dair garanti vererek Bizans toprağına basılmasını yasakladığını söylemişti. Fakat Venedik filosu 23 Haziran'da Üsküdar açıklarında demir attı ve Haçlılar, Boğazın Asya yakasında karaya çıktılar. Bir Bizans birliği müdahale etmeye çalıştı ama başarılı olamayıp kaçtı. III. Aleksios bir ulak göndererek şaşkınlığını ifade etti ve Franklara yardım teklif etti. Conon de Béthune cevaben, tahtı meşru varis genç Aleksios'a bırakması için imparatoru uyardı. Elbette imparator bu meşruiyeti tanımadı. Bir Venedik gemi-

si, genç Aleksios'u şehir surları boyunca dolaştırarak halka tanıttı. Prens lehine bir ayaklanma olması umuluyordu ancak hiçbir şey olmadı. Silaha başvurmak gerekli oldu.

Bazı Haçlılar Galata'da karaya çıkarak istila ettiler. Bir Venedik gemisi, Haliç girişine çekilen zinciri zorladı ve koyda demirli bazı Bizans gemilerine el konuldu. Sonra eş zamanlı bir deniz ve kara saldırısı başladı. Haçlılar kontrol altında tutuldu, Venedikliler birçok kuleye el koydu (17 Temmuz). Takip eden gece III. Aleksios cesaretini kaybetti ve kaçtı. Bazı devlet adamları II. Isaakios'u zindandan çıkarıp tahta geçirdiler. Haçlılar bir elçi göndererek oğlunun sözlerini teyit etmesini istediler. İmparator istenilen teyidi verdi ama sözlerin yerine getirilmesine dair şüpheleri olduğunu da ifade etti. 1 Ağustos'ta IV. Aleksios eş-ımparator ilan edildi.

Durumdan haberdar olan III. Innocentius, kiliselerin birleşmesi hususunda ısrar etti. Yakın zamanda Roma ve Ermeni Kiliseleri'nin birliğini ilan etmişti. Bağımsızlıklarını yeniden kazanan Bulgarların ve Ulahların çarı da Kasım 1202'de kiliselerinin Roma'ya itaatını ilan etti. Papa, mevkiyi simgeleyen pelerini takdim etmek için Konstantinopolis patriğinin bizzat gelmesini istiyordu. Aleksios ise bırakın patriğe bunu mecbur kılmayı, sormanın bile imkânsız olduğunu gayet iyi biliyordu.

Aleksios, boşalan ımparatorluk hazinesi ve birçok "despot"un serbest hareket etmesi nedeniyle vergi toplamanın zorlaşması gibi durumlarla yüzleşmek durumunda kaldı. 100.000 mark toplamayı başardı. Bu miktarın çoğu Venediklilere gitti. Bazı Fransız baronların eşliğinde civar bölgeleri ziyaret etti ama pek başarılı olamadı. Ordunun planlanan hareket tarihi 29 Eylül'den sonra tahttaki konumunu koruyamamaktan korktuğu için, Haçlılardan kalışlarını bir yıl daha uzatmalarını rica etti. Bu istek ordu içindeki huzursuzluğu daha da arttırdı.

Bu ertelemenin ölümcül sonuçları oldu. Konstantinopolis'teki camiye saldıran Haçlılara bazı şehirli karşı çıktı. Bir yangın çıkartıldı ve şehrin bir bölümü yok oldu. Kendini tehdit altında hisseden Latin yerleşimciler Haçlıların kampına sığındılar. IV. Aleksios, Venedik filosuna patlayıcı yüklü gemilerle saldırdı ama püskürtüldü (1 Ocak 1204). Bir ay sonra başlayan ayaklanmada IV. Aleksios öldürüldü. Babası tahttan feragat etti ve uzak kuzenlerinden biri, Aleksios Dukas Murzuphlus, V. Aleksios adıyla ımparatorluk tacını giydi.

Haçlıların durumu içinden çıkılmaz bir hâl almıştı. Suriye'den yardım çağrıları geliyordu. Tahttaki meşru hakkı konusunda kendilerini ikna eden ımparatorun öldürülmesi, Haçlıların sadakat duygusuna zarar verdi. V. Aleksios, öncülünün verdiği sözlerden kendisini sorumlu tutmuyordu. Haçlıların erzakı ve parası yoktu, harekâta başlamak için gereken şartlara sahip değillerdi. Venediklilerin durumu da iyi değildi çünkü IV.

Aleksios'un söz verdiği ödemeye güvenmişlerdi. Durum, kayıtlara geçen iki cümleyle özetlenebilir: "Şunu bilin ki Kutsal Topraklar, Babil (Mısır) yahut Yunanistan tarafından kurtarılacaktır, eğer kurtarılabilirse" ve "Yiyeceğimiz olmadıktan sonra Babil veya İskenderiye'de ne yapacağız?" Bizans İmparatorluğu'nun yardımı, Haçlıların başarısı için tek şanstı ve seferin kaderi artık risk altındaydı.

Bu şartlar altında geçen iki aylık yağma akınları ve misillemeler sonunda, Haçlılar ve Venedikliler Konstantinopolis'i ve imparatorluğu fethetme konusunda anlaşmaya vardılar. Dandolo, Boniface ve üç kont, ganimetin paylaşımı için titiz ayarlamalar yaptılar. Ganimetin tamamı bir yerde toplanacak, dörtte üçü Haçlıların borcuna binaen Venediklilere gidecekti. Kalan miktar yarı yarıya bölüşülecek, erzak iki eşit paya ayrılacaktı. Venedikliler şehirdeki ve civardaki haklarını ve mallarını tutmaya devam edecek ve bunlar paylaşılan ganimetin dışında tutulacaktı. Seçilecek bir imparator iki saraya ek olarak imparatorluğun dörtte birini alacaktı. Kalan dörtte üçlük kısım, Haçlılar ve Venedikliler arasında eşit olarak paylaşılacaktı. İmparatorun seçilmediği taraftakiler, patriği belirleyen Ayasofya kanonlarını seçeceklerdi. Ruhban sınıfının idamesi için gerekenler dışındaki Kilise'nin malları dünyevileştirilecekti. Fief ve imparatorun hizmetine girme şartlarında anlaşıldı. Açık açık, Grek İmparatorluğu'nun, bir Latin İmparatorluğu'yla yer değiştirmesi planlanmıştı.

Ayrıca fethin, bir Hristiyan şehrini almaya yaraşır şekilde yapılması planlanmıştı. Hiçbir kadın taciz edilmeyecek, hiçbir kilise veya manastır yağmalanmayacaktı. Herkes bu şartları gözeteneğine dair yemin edecekti.

Filo, 9 Nisan 1204'te saldırıya geçti ve püskürtüldü. 11 Nisan Pazar günü tüm katılımcıların vaazda bulunmaları istendi. Ertesi gün öğle saatlerinde iki kule ele geçirildi ve bir grup savaşçı surlarda delik açabildi. V. Aleksios cesur bir direniş gösterse de sonunda vazgeçti. Kargaşanın ortasında çatışma ve yangın başladı. Korkan birçok soylu ve kentli alelacele şehri terk etti. Yeni bir imparator seçmek için girişimde bulunuldu fakat 13 Nisan sabahı iki Laskaris kardeş (birisi imparator seçildi) Asya'ya kaçtı. Patrikse Trakya'da saklandı.

Saldırganlar ettikleri yeminleri hiçe sayarak devasa boyutlarda yağmaya giriştiler. Kiliselerin altın ve gümüş süslemeleri açgözlülüklerini kabbarttı. Antik Çağ'dan miras kalan anıtlar ve sanat eserleri de yağmadan nasibini aldı. Tam bir katliam yaşanmasa da halk ciddi derecede zarar gördü. Görünüşe göre başlıca saldırganlar, 1182'de ailelerinin yaşadığı sıkıntının öcünü alan Frank kentlilerdi. Konstantinopolis'in yağmalanması hâlâ meşhur bir olaydır. Robert de Clari, galiplerin eline geçen zenginlikleri övdü. Hugues de Berzé'ye o günleri utançla andı. Onun gözündeki Haçlılar, fakir oldukları süre boyunca ilahi yasaya saygı göstermişler fakat zafer kazanıp her türden cezbedici şeyin ortasında kaldıklarında "Tanrı'yı

unutmuşlardı". Ernoul daha sert bir ifadeyle, Frankların Konstantinopolis'e Tanrı'nın sancaklarıyla girdiklerini, içerideyse şeytaninkileri benimsediklerini yazdı. III. Innocentius başlarda Frankları zaferleri için tebrik etmişti. Ancak olanları öğrenince büyük öfke duyduğunu ifade etti.

Konstantinopolis'in yağmalanması Latin karşıtı bir polemige malzeme sağladı ve bu nedenle birden çok tarihçi Grek ve Latin Kiliseleri'nin ancak 1204'te ayrıldığına inandı. Bu hâlâ kanıtlanamadı. Latinlerin o zaman işlediği suçlar, zaten çok iyi desteklenen bir sava yalnızca ek destek sağladı.

Hâlâ cevaplanmamış bazı sorular var. Şehrin ele geçirilmesi ve yağmalanması, sıklıkla iddia edildiği gibi Latin dünyasının bilinçaltında uzun süredir kazılı bulunan bir arzunun gerçekleşmesi miydi? Şehrin maddi ve dinî zenginliğiyle, ganimetin en kıymetli kısmını oluşturan kıyas götürmez rölikler, uzun süredir tatmin edilmeyi bekleyen bir açgözlülüğü mü ortaya çıkardı? Bizans Kilisesi'ni, Roma Kilisesi'nin merkezine döndürme arzusu, Latin ruhbanlarının hıncını şiddetlendirmiş ve güç kullanmalarına mı neden olmuştu? Christopher Daly'nin belirttiği gibi Haçlılar Konstantinopolis'ten her geçtiklerinde şehre saldırıyı öneren birileri mutlaka oluyordu ve bu kimseler her seferinde susturuluyorlardı. Bizanslılar da sık sık Haçlılara düşmanlıklarını göstermişler, müttefiklerini hiçbir zaman tam anlamıyla benimsemeseler de onlara girişimlerinde yardım etmişlerdi. Ve son zamanlara doğru Papalık, genel anlamda onlara güveniyordu.

1203-1204 olayı Bizans tahtındaki istikrarsızlık kapsamında düşünülmelidir. IV. Aleksios, yabancı askerleri imparatorluk unvanı yolunda kullanan ilk kişi değildi. I. Aleksios'un askerleri, 1204'teki boyutlarda olmasa da şehri zaten sistematik olarak yağmalamışlardı. 1202 Haçlıları'nın Aleksios'un hizmetine girmeleri ve ardından kaybettiği imparatorluğu fethetmeleri, bunun önceden tasarlanmış olabileceğini (gerçekliği tartışılrsa da) düşündürüyor. Villehardouin ve yanındakilerin hatalı tahminleri, papanın kendi seferi olmasını umduğu seferin kontrolünü kaybetmesi ve Venedik çıkarlarının Haçlı Seferi hedeflerine zorla dahil olması, hesaba katılması gereken unsurlardır. Hiç şüphesiz tesadüfler teorisi ve önceden planlanmış olaylar teorisi uzun bir süre daha taraftar bulmaya devam edecektir.

Pratikte bazılarının entrikaları ve diğerlerinin sorunları, artık çözülmesi imkânsız olan karmaşık bir ağ ördü. Kendilerini yönlendirecek bir liderden yoksun olan Haçlılar, onları, kendi amaçları uğruna kullanmak isteyen güçlerin insafına kaldılar. Bu vaziyette yola çıkışlar parçalar hâlinde yapıldı. Üstelik Kilise kaynaklarından temin edilen paranın Haçlı Seferi'ni finanse etmek için kullanılmayıp Kutsal Topraklara ayrılması, Haçlıları toplayabilecekleri tüm kaynaklara yönelmeye itti.

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NİN SONUÇLARI

Konstantinopolis'in düşüşünün ilk sonucu, Komnenos ve Angelos Hanedanlarının devamı olmayı arzulayan bir Latin İmparatorluğu'nun yaratılmasıydı. Bağımsızlığını kazanan bölgelerde imparatorluk otoritesinin tekrar tesis edilmesi de hedefler arasındaydı. Manuel Komnenos'un ölümüyle ortaya çıkan çeşitli devletlere diz çöktürülecekti. Bulgarların ve Ulahların Çarı Boris-Michael'e kraliyet tacını I. Nicolaus vermişti. Bunu hatırlayan III. Innocentius, yeni Çar Kaloyan'ın krallık unvanını tanımasına ve Bulgaristan başpiskoposunun tabiiyetini kabul etmesine rağmen yeni imparator onları tekrar imparatorluğa katmayı hedefliyordu. Bulgarlar ve müttefikleri Franklara ilk yenilgilerini yaşatmış, böylece Bizans hanedanlarına toparlanma şansı vermişti.

Altısı Venedikliler ve altısı Haçlılardan oluşan bir grup tarafından 9 Mayıs'ta imparator seçilen Baudouin de Flandre, Bizans seremonilerini benimseyerek mor çizmeleri giydi. Fakat imparatorluğun yapısını tamamen feodal seviyede organize etti ve silah arkadaşlarına, Mart 1204 Antlaşması'nda belirlenen fiefleri dağıttı. Seçimi kendisi isteyen Boniface'ın payına Asya düştü fakat Selanik ve Yunanistan şehirlerini Asya'yla değiştirdi. Venedik, Bizans İmparatorluğu'nun tüm batı yakasını ve (Boniface'ın devrettiği) Girit'i, Eğriboz'u ve Trakya'nın bir kısmını tek başına aldı. Yeni feodalizmin kurulmasında bazı problemler de yaşandı. Marco Sanudo isimli bir Venedikli, takımadalardan bir dukalık yaratarak Venedik'e değil imparatorluğa bağladı. Kronik yazarı Villehardouin'in yeğeni Geoffroy de Villehardouin, Guillaume de Champlitte'in ele geçirdiği Peleponnez'i Venedik'in hak iddialarını hiçe sayarak Mora Prensligi'ne bağladı. Selanik Krallığı'nın, imparatorun hükümranlığını kabul etmesi için bir savaş gerekiyordu.

Fakat birçok Bizans hanedanı (bazıları imparatorluğun vilayetlerine çoktan yerleşmişti) Baudouin'in otoritesinden kaçabildi. Trabzon'daki Komnenoslar muhtemelen ara sıra bunu kabul etmişlerdi ama Epir'deki Angelos Komnenoslar ve İznik'teki Laskarisler, XII. yüzyıl *basileus*unun varisleri olarak davrandılar. Epir'li 1224'te Selanik'i işgal ettiler. 1225'te Laskarisler, İmparator Robert'i yenilgiye uğrattılar. Bu, Latinlerin Asya'daki mülklerinin neredeyse tümüne mâl oldu. 1261'de Laskarislerin yerini alan Michael Palaeologus ise hâlâ imparatorluğa ait olan Konstantinopolis ve bazı toprakları ele geçirecekti. Fakat Tebai, Atina ve Adalar Dukalıkları, Mora Prensligi, Negroponte (Eğriboz) Prensligi ve Venedik Romanyası⁶³ daha uzun müddet yaşadılar.

Bu Latin hükümdarların tarihi, ne ölçüde Haçlı Seferleri tarihine dahil edilebilir? Birçok tarihçiye göre Haçlılar, bir kere *Romanya*'da yerleş-

63 Bizans İmparatorluğu, yani Roma ülkesi toprakları. (ç.n.)

me beklentisi içine girdikten sonra Kudüs'ü unutmuşlardı. Bu, III. Innocentius'un, Papalık Elçisi Pierre Capuano'ya mektubunda ima edilmişti: "Göreviniz Konstantinopolis'i almak değil, Kudüs Krallığı'ndan kalanları korumak ve kaybedilenleri geri kazanmaktır." Fakat Haçlılar, Korfu'da kabul ettikleri seferin yönünü değiştirme sebeplerini unutmamışlardı ve bu, Bizans İmparatorluğu'nun Kutsal Topraklar'ın amacına hizmet ettiği anlamına geliyordu.

Haçlılar ve hacılar, Kudüs'e giden kara yolunun yeniden açılmasını umuyorlardı ve bu, 1176'da Manuel Komnenos'un papaya yaptığı çağrının temelindeydi. Birkaç hacı bu yolu izledi. Simon de St. Quentin, 1240 civarında Konya'dan geçen bir Alman hacıdan bahseder. I. Baudouin fieflerini dağıttığında, Louis de Blois'ı İznik dükü, Étienne de Perche'i Philadelphia (Alaşehir) dükü ve Pierre de Bracieux'yü Konya'yı içine alan bir bölgenin yöneticisi yaptı. Grek-İtalyan maceracı Aldobrandini, kısa süreliğine Antalya'nın yönetimini aldı. Bildiğimiz gibi bir yandan Laskarisler, diğer yandan Selçuklular, zamanla hac yolunun geçtiği bu toprakları işgal ettiler. Latin imparator da yolu yeniden açmayı umut etti.

Templierler, Hospitalierler, Kutsal Kabir Kilisesi'nin ve Temple Notre Seigneur hukukçuları, Latin İmparatorluğu'nda cömert bağışlar aldılar. Kutsal Topraklar'ın şövalyelerine de fiefler verildi ama bu, onları imparatorluğu savunmaya çekmek içindi. 1203 sonunda bazı Haçlılar, Konstantinopolis önlerindeki orduya katılmak için Suriye'yi terk etmişlerdi. 1204'te pek çok başrahıp, şövalye ve Türkopol (örneğin Taberiye Kontu Raoul) Kutsal Topraklar'da kaybettiklerini *Romanya*'da bulma umuduyla Kudüs Krallığı'ndan ayrıldılar. Telaşa kapılan III. Innocentius, "Hâlâ Hristiyanların elinde olan ve Sarazen saldırılarına direnen sahil bölgelerini bu kadar asker eksikliğiyle daha fazla savunamayız ve Kıbrıs Krallığı'nda tutunamayız" diye yazdı.

Papalık Elçisi Pierre Capuano ve Pairis başrahibi de Konstantinopolis'e gitti. Başrahıp burada bazı rölükler buldu. Papalık elçisiyse kısa süre önce papa adına Ermeni katolikosuna ve on dört piskoposuna taç ve asalarını vermişti. Konstantinopolis'te Grek ruhban sınıfıyla müzakerelere girişti.

İmparatorluk, Kutsal Topraklara yardım edebilecek durumda mıydı? İlk zamanlar Müslüman yöneticiler bundan korkmuşa benziyorlardı. Aslında Batılı güçler, imparatorluğun savunma ihtiyacı nedeniyle hedeflerinden sapmışlardı. Buraya yerleşen Batılılar, aslında Suriye'ye yerleşmiş olabiliyorlardı. İstemedikleri bir oluşumdan kendilerini sorumlu tutan papalar, *Romanya*'ya Batı Kilisesi'nin ihtiyaçlarına cevap veren bir manastır reformu ve kilise yapıları getirmeye çalıştılar. Bir yandan da Greklerle orta nokta bulmanın yolunu arıyorlardı. Üstelik kendilerine emanet edilen ve komşularının açgözlülüğüyle tehdit edilen bu toprakları korumak zorundalardı.

1224'te Selanik, Epir despotunun eline geçmek üzereydi. Guillaume de Montferrat, III. Honorius'un yardım etmesi için yalvardı. O da, Boniface de Montferrat'ın oğlu genç Demetrius'u kurtarmaya gideceklere Haçlı endüljansı tanıdı. Ancak Haçlı Seferi çağrısı sadece markizliğe komşu yerlerde yapıldı ve Selanik, bir sefer organize edilemeden düştü. 1235'te İmparator Jean de Brienne, himayesindeki II. Baudouin de Courtenay'ı yardım araması için Batı'ya gönderdi. Çünkü Bulgar Çarı Ivan Asen ve İznik imparatoru bir ittifak kurmuştu. IX. Gregorius buna cevaben bir Haçlı Seferi düzenlemeye karar verdi. Fakat bu teşebbüsü, kendisinin Kutsal Topraklara göndermek istediği seferle çakıştı. Kutsal Topraklara gitmeye söz verenlere, hedeflerini, Konstantinopolis'teki Latinlere yardım olarak değiştirmelerini önerdi (1238). Bu öneri pek iyi karşılanmadı ve Humbert de Beaujeu gibi sadece birkaç büyük Fransız baron olumlu cevap verdi. Latinlerin endişesi, Bulgar Çarı Ivan Asen'in gücünden kaynaklanıyordu. Dahası çarın bazen imparatorluğun hamisi bazen de düşmanı gibi davranarak tavrı değiştirmesi, Haçlı Seferi'nin amacını belirsiz kılıyordu. IX. Gregorius, Macar Kralı IV. Bela'nın yardımını da istemişti. Lakin o, Bulgar komşusuyla ters düşmek niyetinde değildi. Çar, 2.000 Haçlı askerinin topraklarından geçmesine izin verdi. Bu birlikler imparatorluğun savunmasını kısa süreliğine güçlendirse de savaşmak için çağrılmamışlardı. Venedik'ten gemiye binmesi gereken birlik de yola çıkmadı.

1204'ten itibaren Papalık, Latin İmparatorluğu'nu elinde tutmaya istekliydi. Zira III. Innocentius başlarda bunun Grek ve Latin Kiliseleri'nin birleşmesini olumlu etkileyeceğini düşünmüştü. Fakat papalar çok geçmeden şunu fark ettiler: *Basileus*un tahtında bulunan bir Latin imparatorla Ayasofya'da yer alan Katolik bir patrik, Grekleri Roma Kilisesi'ne döndürmeye yetmiyordu. İznik'te görev yapan Grek patrik ve Grek imparator, biraz tereddütten sonra aracı seçildiler. Pazarlıklar kısa süre içinde başladı. İmparator Ioannis Vatatzes, Patrik II. Germanos'u dahil olması için 1232'den itibaren teşvik etti. Diyalog hızla bir Grek-Latin polemikine döndü fakat imparator 1234'te önerilerini açıkladı: Papanın isminin dip-tiklere eklenmesi karşılığında Konstantinopolis Greklere iade edilecekti. IX. Gregorius kızgındı ama IV. Innocentius bu öneriyi beğendi. Çünkü papa, Doğu Latin ruhbanlarının diğer mezheplerin üzerindeki üstünlük iddialarını baltalayan yeni bir görüşe sahipti ve Grek-Latin ilişkileri hakkındaki bu yeni görüşü, imparatorun önerisine uyuyordu.

Papanın gözünde, kiliselerin birleşmesi, inancın tıpatıp aynı şekilde beyan edilmesi ve Papalık makamının üstünlüğünü kabul edilmesiyle somutlaştırılıyordu; bunlar, Latin patriklerin ve başpiskoposların iddia ettiği haklardan daha önemliydi. Papa, Konstantinopolis Kilisesi'nin birleşmeyi kabul etmesi durumunda, başkentin İznik imparatorlarına iadesini kabul edeceğini Vatatzes'e iletti. Bu durumda II. Baudouin'ın tahtı pek

güvende değildi. VIII. Michael Palaeologus, Konstantinopolis'in plansız şekilde yeniden işgalinin ardından Ioannis Vatatzes'in politikalarını benimseyecek ve kiliseleri birleştirerek *Romanya*'daki Latin İmparatorluğu fasılasını kapatacaktı.

Bu imparatorluğun yaratılması ne Frank Suriyesi'ne yardım götürmüş ne de Batı'nın ilgisini kalıcı olarak Konstantinopolis'e yöneltmişti. Yine de Hittin'in hemen ardından girilen ve durmadan devam eden *reconquista* çabasına bir mola gibiydi. Gerçekten de öyle olduğu, Dördüncü Haçlı Seferi'nin ilk birliklerinin Kutsal Topraklar'ın limanlarına ulaşmasıyla netleşti. Önce 1202'de Jean de Nesle ve Flaman birlikleri geldiler. Ardından 1203'te (ikisi de Venedik'ten geçmeyen) Autun Piskoposu Gautier ve Forez kontu geldiler. Onları takiben, Étienne de Perche, Rotrou de Montfort, Renaud de Dampierre ve Renaud de Montmirail gibi orduyu Zara veya Korfu'da terk eden muhalifler yetiştiriler. Toplamda ancak üç yüz kadar şövalye vardı.

Renaud de Dampierre, Haçlıların silah becerilerini sergileyebilmele-ri için Kral Amaury'yi sultanla yaptığı ateşkesi bozması için teşvik etti. Fakat kral, gelen az sayıda şövalyeye bakarak "büyük adamların" gelişini beklediğini söyledi. Bunun üzerine Renaud, Antakya Prinkepsi IV. Bohemond'un hizmetine girmeye karar verdi. Orada Müslümanlarla savaşmak yerine, Haçlı Seferi'nin amacına uzak bir şekilde, Bohemond'un Ermeni kralları Raymond Roupen ve Leo ile mücadelesine katıldı. Jean de Nesle de kuzeye gitti ama o, IV. Bohemond'a karşı Raymond Roupen'e yardım edecekti. Renaud, sahil yolunu izledi. Cebele'deki emir onu sıcak karşıladı. Hristiyanlarla yapılan ateşkes antlaşması nedeniyle onu talihsiz olaylardan korumak istediğini açıkladı ve Halep sultanından izin almadan topraklarından geçmemesini tavsiye etti. Seksen şövalyesinin yeterince büyük bir güç olduğunu zanneden Renaud, bu tavsiyeyi duymazdan geldi ve pusuya düştü. Emrindekilerin çoğu öldü, kendisi de uzun yıllar tutsak kaldı. Gilles de Trazeignies esaretten kaçarken yanında neredeyse kimse yoktu.

Ateşkesin 1204 yılında bozulmasının sebebi, bir Müslüman emîrin Frank-Eyyûbî ortak idaresindeki Sayda şehri yakınlarında korsanlık yapmasıydı. Misilleme olarak bir Mısır filosuna saldırıldı, Delta'ya yağma akınları düzenlendi ve Fuwa şehri talan edildi (20 Mayıs 1204). Bunu Eyyûbî ordusunun Akka yakınlarında toplanması ve gerçek bir muharebe olmadan yapılan askerî güç gösterisi izledi. Eylül ayında Amaury ve el-Adil, ateşkesi altı yıl süreyle yenilemeye karar verdiler. Sultan Yafa'yı Franklara bıraktı. Sayda, Remle ve Lod şehirlerinin gelirinden kendine düşen paydan feragat etti ve Latinlerin Nasıra'ya dönmelerine izin verdi. Frankların lehine olan şartları kabul etmesinin nedeni belki de Haçlıların Konstantinopolis'teki başarısıydı. Fakat Kral Amaury'nin 1205'teki ölü-

mü ve Haçlılar ile çoğu krallık şövalyesinin *Romanya*'ya doğru yola çıkmaları, yeni harekâtların önüne geçti.

Olaylar Trablus Kontluğu'nun sınırlarında cereyan ediyordu. Krak des Chevaliers bölgesinin Hospitalier Şövalyeleri, Montferrand Kalesi'ni tekrar işgal etmek istedikleri için olay çıkartıyorlardı (1206-1207). el-Adil, iki küçük kaleyi yıktıktan sonra kontu ateşkesi yenilemeye ikna etmek için bizzat müdahale etti (Temmuz 1207). Templier Şövalyeleri'ye düşmanlıkların yeniden başlamasını umuyorlardı. Eylül 1210'da sultan 1204 ateşkesinin yenilenmesini teklif ettiğinde, Templier üstadı bu teklifi reddetti. Ardından el-Adil'in oğlu el-Muazzam Akka'ya gitti ve civarını talan etti. Franklar, Nil Deltası'nda yeni bir yağma akınıyla karşılık verdiler ve bu kapsamda Gautier de Montbéliard Temmuz 1211'de bir sefer düzenledi. Ancak krallığın savunulması için Haçlı Seferi'ne çıkılmadı. el-Adil'in Tabor Dağı surlarını güçlendirmesi Akka'ya karşı yapılacak harekâtlarda uygun şartlar sağlıyor ve Frankları huzursuz ediyordu. 1211'de yeni kral Jean de Brienne, ateşkesi altı yıl süreyle yeniledi.

Latin Hristiyan dünyası tarafından 1188 ila 1205 arasında gösterilen büyük çaba meyvesini vermişti. Salâhaddîn, Frank varlığını tümünden yok etme girişiminden vazgeçmek ve gelecek politikalarını belirlerken Frankları da hesaba katmak zorunda kalmıştı. Çözülme emareleri gösterse de hâlâ akrabalık bağlarıyla bağlı olan Salâhaddîn'in ardılları şunu anlamışlardı: Franklara karşı giriştikleri her ciddi operasyonun çok sayıda iyi eğitilmiş, büyük mali kaynaklı ve sağlam plana sahip Haçlıları bölgeye çekme ihtimali vardı. Bölgeye gelen her yeni Haçlı grubu için onların da maliyetli, iyi donanımlı ve büyük bir ordu toplamaları gerekiyordu. Neredeyse feodal yapıdaki birlikler, uzun süren harekâtlarda başarısız oluyorlardı. Sonuç olarak küçük ödünler vermeyi kabul ettiler ve bu, Franklar tarafından kontrol edilen bölgeleri arttırarak onları tüm sahil şeridinin hükümdarları yaptı.

Bununla birlikte Frankların coşkularını kaybettikleri aşikârdı. Nasıl ki Üçüncü Haçlı Seferi'nde yeni birliklerin dalga dalga gelmeleri Haçlı ordusunun kuvvetli kalmasını sağladıysa, VI. Heinrich'nin ölümü de Alman Haçlı Seferi'nin çökmesi için yeterli olmuştu.

Dördüncü Haçlı Seferi hedefinden plansız şekilde sapılmasından önce bile, fazla iyimser tahminlerin oldukça altında asker toplanabilmişti. Cesaret kırıcı bu deneyimden sonra III. Innocentius, planlarını yeniden düşünmek zorunda kalmıştı. Bilhassa Albigeois Haçlı Seferi ve İspanya'daki Muvahhidlere üzerine düzenlemek istediği Haçlı Seferi, papaya, Doğu'da kinden daha acil göründü.

Dinsizlere karşı girişilen on beş yıllık savaştan alınacak dersler vardı. Batı ağır kayıplar vermişti. Çok kişinin esir düşmesi nedeniyle papa, on-

ları, fidye verip kurtarmaya adanmış yeni bir tarikat kurulması için teşvik etmiş, Doğu Kiliseleri'yle irtibat kurmuştu. Doğu'ya doğru yeni bir Haçlı Seferi yola çıktığında, artık daha net kurallar çerçevesinde organize ediliyordu. Bu nedenle 1215 tarihli Lateran Konsili, 1188-1204 Haçlı Seferleri'nin devamı olarak görülebilirdi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BİR KURUM OLARAK HAÇLI SEFERİ

Haçlıların fethettiği topraklardan olabildiğince büyük kısmını kurtarmak ve siyasi bir birim olarak kurulan Kutsal Toprakları yeniden fethetmek için birbiri ardına Haçlı Seferleri düzenleniyordu. XII. yüzyılda bir hac yolculuğu ve kısıtlı süreyle Doğu Hristiyanları'nın hizmetinde çalışma olarak belirlenen uygulama, giderek kalıcı hâle bürünen "Haçlı Seferi" kurumuna dönüşüyordu. Terminoloji henüz kesinleşmese de *crucesignatus* (Haçlı askeri) ve *croiserie* (1231'de Balian d'Ibelin tarafından Haçlı Seferi anlamında kullanıldı) daha belirgin bir anlam kazanıyordu. Ana unsurlar XII., hatta XI. yüzyılda oluşmuştu. Haçlı Seferi'ne çıkan bireyin ruhani ve hukuki statüsünü tanımlayan şey, hâlâ II. Urbanus'un bağışladığı endüljans ve Haçlı askerine Kilise tarafından sağlanan korumaydı. Haçlıların yüklendiği maddi fedakârlıkları tamamlayan bir mali sistem, III. Eugenius ve VII. Louis zamanında ortaya çıkmaya başladı. Yine aynı dönemde, Haçlıların uyması beklenen bir disiplin sistemi geliştirildi.

Seferlerin yankıları ve Haçlıların 1188-1204 yılları arasında edindikleri deneyimler yeni dersler öğretti. Uzak durulması gereken tehlikeleri gösterdi ve kaçınılmaz ödünler hakkında farkındalıklar yarattı. 1204'te Dördüncü Haçlı Seferi'nden hemen sonra, seferin sonuçları hakkında hâlâ büyük belirsizlik vardı. Gelecekte Haçlı Seferi'nin özelliği olarak tanımlanacak unsurları belirlemek için öncelikle Papa III. Innocentius'un 1215 Aralık'ında Lateran Konsili'nde ilan ettiği *Ad Liberandum* buyruğuna bakmak gerekir. Maureen Purcell'in gösterdiği gibi aynı içerik, çok küçük farklar dışında Lyon'un İlk Konsili tarafından *Afflicti corde* buyruğunda tekrar edildi (1245). 1274'te Lyon'un İkinci Konsili'nin ilan ettiği *Zelo fidei* buyruğu farklı düzenlense de III. Innocentius'un metninden büyük ölçüde etkilenmişti.

III. Innocentius, tam bir program hazırlamaya çalıştı. *Ad liberandum* buyruğu Haçlı Seferi'nin başlangıcını duyurdu ve sabit bir tarih belirledi (1215'te on sekiz aylık bir gecikmeye izin verildi). Buyrukta başrahiplerin, ruhban sınıfının ve dışındakilerin kendilerini ruhani olarak hazırlamak için ne yapmaları gerektiği yazılıydı. Katılımcıların faydalanacağı imtiyazlardan bahsedildi. Ordunun düzeni ve sağlanacak birliklerin yapısı

tarif edildi; lojistikten, bilhassa deniz taşımasının şartlarından bahsedildi. Mali konularda hem ruhban sınıfından beklenen katılım hem de savaşçıların imzaladığı borç senetlerinin düzenlenmesi hakkında tarifler vardı. Haçlı Seferi'nin sorunsuz yürümesinin önündeki engelleri kaldırmaya çalışan buyruk, özellikle korsanları ve Sarazenlere askerî yardım yapanları hedef aldı ve onlarla yapılacak ticarete ambargo koydu. Son olarak savaşa bizzat gitmeyip başka savaşçıları finanse eden veya mali destek sağlayanlara bağışlanan endüljansın kapsamını genişletti.

HAÇLI SEFERİ'NİN HUKUKİ TEORİSİ VE HAÇLI YEMİNİ

1097 ila 1187 arasında çok sayıda Batılı Hristiyan Kutsal Topraklara doğru yola çıktı ve orada dinsizlerle savaştı. Genellikle papa bir Haçlı Seferi başlattığı zaman yola çıktılar ama kendi inisiyatifleriyle veya Doğu'dan gelen çağrıya cevaben yola çıkanlar da oldu. Süreç, iç içe geçmiş hac yolculuğuyla çok benzerdi. Haçlı Seferi endüljansı, en azından III. Alexander ona daha özgün bir içerik kazandırana kadar Kutsal Kabir'i ziyaret etmeyle ilgiliydi.

Haçlı Seferi'nin tanımı belirsizdi, ana unsur haç kuşanmaktı. Fakat teologlar ve kilise hukukçuları, en azından Aziz Bernard'ın Haçlı Seferi teolojisinin ilk unsurlarını yazmasından itibaren, seferi daha net tanımlamaya çalıştılar. XIII. yüzyılda konu daha kapsamlı bir hâl aldı.

Genel endüljans hakkı tanınan bir sefer kararı, her zaman Papalık tarafından başlatılmak zorunda değildi. İmparator VI. Heinrich ve II. Friedrich ile Fransa Kralı IX. Louis, sefere kendi inisiyatifleriyle katıldılar. Lakin papanın, hükümdarların niyetlerini onaylaması ve girişime Haçlı Seferi temasını vermesi gerekiyordu. Bir kral, tebaasının çıkarları için "haklı bir savaşa" girişebilirdi ama savaşa katılanların haç işareti almasına izin veremezdi. Bunu sadece papa yapabiliirdi. Kilise hukukçuları, bir Haçlı Seferi başlatmayı meşru kılacak niyetler hakkında fikir yürüttüler. Bazıları için Tanrı'nın toprağına dinsizlerin sahip olmasının meşruiyeti itiraza açıktı. Bu görüş, hukukçuların çoğu tarafından kabul edilmedi. Kendisi de bir kanon olan Papa IV. Innocentius, bir dinsizi imana getirme amacıyla savaş açılmayacağını, sadece Hristiyan topraklarını işgal etmesini veya elinde tutmasını önlemek için onunla savaşılacağını belirtti.

Hristiyanlara karşı Haçlı Seferi düzenlenmesinin koşulu (Albi'de olduğu gibi) dini tehlikeye sokmaları, barışı bozmaları veya Kilise'ye ya da onun haklarına saldırımlarıydı. Fakat asıl Haçlı Seferi, yani papanın savaşçılara endüljans tanımlarken referans aldığı sefer türü, Kutsal Toprakları hedef alanlardı.

Bir sefere Haçlı Seferi özelliğini verebilecek tek kişi papaydı. XIII. yüzyılda Haçlı Seferi, özel bir tür Papalık buyruğunun konusuydu. Buyrukta, seferi gerekli kılan durum, yola çıkış tarihi ve Haçlılara verilecek maddi ve ruhani imtiyazlar yazardı. Haçlılara tanınan endüljans hâlâ II. Urbanus'un belirlediği şekildeydi. Fakat artık İsa'nın kabrini ziyaret konusuna değinilmiyordu:

Böylece her şeye kadir Tanrı'nın merhametine ve kutsanmış havariler Petrus ile Paulus'un yetkisine güvererek, hak etmememize rağmen Tanrı'nın bize verdiği gücün üstünlüğüyle; bu görevi bizzat ve kendi namına kabul edenleri, gerçekten itiraf ettikleri ve kalpten tövbe ettikleri günahlarından tamamen arındırıyor ve doğru insanlara bahşedilen sonsuz selametin artacağına söz veriyoruz.

XIII. yüzyıl teologları ve kilise hukukçuları, giderek daha net bir şekilde endüljans doktrinini tanımladılar. Alexander de Hales'ın sözlerinde vurgulandığı gibi "en büyük kefaretin, kişinin İsa'ya duyduğu imandan dolayı gönüllü olarak ölümle yüzleşmesi veya bu imanın düşmanlarıyla savaşıması"ydı. Bu tanımlamalar, hedefi Kutsal Topraklar'ın geri alınması olmayan başka savaşlar için de endüljans tanınmasına her zaman olanak verdi. Yine de Haçlıların büyük kısmının zihninde Haçlı yemini ile Kutsal Kabir'e hac arasındaki bağ var olmaya devam etti. Bu nedenle önlerine çıkan fırsatlardan (örneğin bir ateşkesle askerî operasyonların son bulması) yararlanarak Kutsal Toprakları ziyaret ettiler.

İlk zamanlar geçici imtiyazlar II. Urbanus'un verdiği sözlerin doğrultusunda, Haçlı'nın ailesinin ve malının Kilise tarafından korunması, maruz kalabilecekleri tacizlere ve gasplara karşı onlara siper olunmasıydı. Buna, Haçlı'nın sefer nedeniyle üstleneceği borçlara karşı korunması da eklendi. Özellikle Yahudilerle yapılan senetli borçlardaki faizin ertelenmesi 1145'te görülmeye başlandı. XIII. yüzyılda bu imtiyaz, Haçlı'nın ve mülkünün vergiden ve vadeli ödemededen muaf tutulmasına kadar genişletildi. Ruhban sınıfı başka bir imtiyazdan daha faydalandı ve seyahat sırasında maaş almaya devam etti.

Kilise, bu uygulamaların takip edilmesini sağlamak amacıyla aforoz ve ayine katılma yasağı gibi bir dizi kınama konusundan vazgeçti. Bu yasaklardan etkilenmeyen Yahudiler için, ilgili laik otoriteye başvurmak gerekiyordu. Bu önlemler, özellikle konu prensler olunca aynı derecede etkili olmuyordu. Aslan Yürekli Richard Haçlı Seferi'ndeyken, Philippe Auguste onun topraklarına saldırdı. Richard, Avusturya dükü tarafından zindana atıldı ve fidye karşılığında serbest bırakıldı. III. Celestinus, Aliénor d'Aquitaine'in paylamasına rağmen imparatoru aforoz etmeye cesaret edemedi. Zira imparator, Aziz Pierre'in ülkesine saldırabilirdi. Fakat Kilise, Thibaut de Champagne 1236'da Fransa kralı tarafından fief-

lerine el konulmakla tehdit edildiğinde olaya müdahil oldu. Çünkü Thibaut haç kuşanmıştı.

Bu imtiyaz, mülk hakkına itiraz edilmesinden korkanlar tarafından kullanılabilirdi. Taht hakkı hiç de kesin olmayan ve 1237'de Haçlı olan Norveç Kralı V. Haakon, muhtemelen Papalık korumasından faydalanmak için haç kabul etmişti. Doğu'ya gitmek için pek hevesli değildi ve yemirini bir süre sonra Baltık Paganları'na karşı yapılan sefere yöneltti. Tıpkı onun gibi bazıları da sözlerini tutmada oyalandılar. Bu durum adaletin sağlanmasında zorluk yarattı. Haçlılar normal mahkemelerden kaçıyorlardı. Sonunda papa, imtiyazların ancak Haçlı Seferi'ne çıkıldıktan sonra geçerli olacağına karar verdi (1286). Ayak sürüyenleri bazen kanonik tenkitlerle tehdit etmek gerekebiliyordu ama Papalık, genel olarak gecikmelere rahatlıkla izin veriyordu. Sefere 1229'da yazılan ve Kutsal Topraklar'da beş yıl hizmet etmeye söz veren Toulouse Kontu VII. Raymond, 1249'da tam da yola çıkmak üzereyken öldü.

II. Urbanus zamanında öngörüldüğü gibi Haçlı yemini, önceden verilmiş sözler dışında prensip olarak iptal edilemezdi. Bu durumda Haçlı yemini, eşin, lortun, piskoposun ya da başrahibin onayına tâbiydi. Zaman içinde değiş tokuş uygulaması gelişti. 1237'de IX. Gregorius, Konstantinopolis'teki Latinlerden yardım çağrısı alınca, durumun aciliyetini vurgulamak için Kutsal Topraklara gitmeye hazırlanan baronlardan *Romanya*'ya gitmelerini istedi. Değiş tokuş başka şekillerde de yapıldı. Haç kuşanan Macaristan Prensesi St. Elizabeth, papazı tarafından seferde harcayacağı parayı kendisinin bizzat hastalarla ilgilendiği hastanenin kurulmasına bağışlaması için ikna edildi. Buna rağmen bu değiş tokuşlar, genellikle Haçlı Seferi lehine yapılıyor ama mutlaka Kutsal Toprakları hedeflemiyordu.

Yemin, Haçlı'nın kıyafetine kumaştan bir haç işareti ilaştırmasıyla somutlaştırılıyordu. Böylelikle Haçlı, "haçla işaretlenmiş" oluyordu (*crucesignatus*). Hac ritüelinden gelen başka ayinler de vardı. Cheminon Manastırı'na giden Joinville'e, başrahip tarafından hacı asası ve heybesi verilmiş ve özel bir kutsama ayini yapılmıştı.

Ölmek üzere olan bir kişi de Haçlı yemini edebilirdi. Bu durumda yemini gerçekleştirme sorumluluğu, vasiyet ettiği kişiye kalıyordu. Burgonya Dükü III. Eudes, 1218'de Lyon'da ölüm döşegindeyken kendi hesabına Kutsal Topraklara elli şövalye gönderilmesini karısına vasiyet etti. Toulouse Kontu VII. Raymond aynısını 1249'da yaptı. Benzer birçok başka örnek yaşandı. Vasiyet sahibinin bir baron olması durumunda vasi, ya bahsedilen sayıda askeri temin etmek ya da maddi karşılığını ödemek zorundaydı.

Yemin her zaman gönüllüce mi yapılıyordu? Bir ceza veya cezanın indirimi olarak zorla kabul ettirilebiliyordu. Rouen Piskoposluğu'nda bir

manastıra uygunsuz davranan bir şövalye, 60 *sou*⁶⁴ ödeme ve Kutsal Topraklara gitme cezasına çarptırıldı. Aziz Louis bu yöntemi isyankâr baronları cezalandırmak için sıklıkla kullandı. 1234'te Bretonya Kontu Pierre Mauclerc, oğlu ülkeyi yönetecek yaşa gelir gelmez Kutsal Topraklara gideceğine söz verdi. Engizisyoncuları tartaklayan Narbonnelu bazı şövalyelerin denizaşırı hizmet görmesi emredildi (1237). Üç genç adamı haksız yere idam etmekten suçlu bulunan Enguerrand de Coucy, Kutsal Topraklar'da üç yıl geçirme sözü vermek zorunda kaldı (1259).

Bu şartlar altında edilen yeminlerle özgür iradeyle edilen yeminler ne ölçüde kıyaslanabilirdi? Kilise otoriteleri bu yeminlere pek itiraz etmemiş gibi görünüyordular. Jacques de Vitry ve Burchard de Mont-Sion gibi bazıları, istenmeyen kişilerin bu şekilde Doğu'ya gönderilerek Tanrı'nın lütfunu geri kazanmaktansa işe yaramaz unsurların sayısının şişmesine neden olduğundan şikâyet ettiler. Benzer şekilde hataları yüzünden İngiltere'den sürülen bir kişi Akka'ya gitmiş ve mal varlığını kumarda kaybetmişti. Perişan hâlde Müslüman topraklarından geçerek sonunda Moğol ordusuna katılmış ve o durumdayken Viyana'da yakalanmıştı. Fakat suçluları Kutsal Topraklara gönderme ve ceza indirimini uygulaması, Orta Çağ sonlarına kadar Hollanda'da yaygın görülen "hukuki haclara" benziyordu. Bu tür haclar hem kefaret ödeme yöntemiymiş hem de bir cinayet sonrasında ailenin intikam almasına engel olarak suçlunun manevi bir yeniden doğuş yaşama şansını yok etmiyordu.

Haçlı Seferi'ne katılma yemini belirli bir süre belirterek de yapılabilirdi. 1215'te III. Innocentius, insanlardan kendilerini üç yıllığına adanmalarını istedi. Beşinci Haçlı Seferi sırasında bazı Haçlılar belirlenen süre dolar dolmaz ordudan ayrıldılar. Bazen bir Haçlı Seferi, ordunun terhis edilmesi kararı nedeniyle sonlanıyordu. 1250'de Aziz Louis'nin seferinde yaşanan buydu. Kral ise Haçlı statüsünden ancak 1254'te St. Denis'ye vardığında çıktı. Haçlılar Tunus Haçlı Seferi'nden sonra Fransa'ya döndüklerinden, papa onlara yeminlerinin yerine getirilmediğini çünkü seferin sadece askıya alındığını bildirdi.

Papa hem uygulama açısından hem de ahlaki mükemmellik kaygısı yüzünden Hristiyan âlemi içinde barışı sağlama çağrısı yaptı. 1215'te "Bu planı yerine getirmek için Hristiyan prenslerin ve halkların kendi aralarında barış içinde kalmalarının öneminden" bahsetti. III. Innocentius, ateşkeslerin en az dört yıl boyunca gözetilmesini istedi. Başrahipler, buna karşı çıkanların aforoz edilerek veya bazı ayinlere katılmaları yasaklanarak cezalandırılmasını sağlayacaklardı. Ruhban sınıfı dışındaki prenslerden, isyan edenleri barışa ya da ateşkese zorlaması beklenebiliyordu. Papa, önceki konsillerde ilan edilen turnuva yasaklarını da yineledi. Özel-

64 Orta Çağ'da Fransa'da kullanılan para birimi. 1 gümüş *livres*, 20 *sou* ediyordu. (ç.n.)

likle Haçlı Seferi sırasında, bu yasakların daha gerekli olduğu görülüyordu. Askerî yapıdaki bu turnuva toplantılarına katılım mecburi olduğu için seferberliği tehlikeye sokabiliyordu.

Başka yasaklar da getirildi. III. Innocentius ve ardından IV. Innocentius, Haçlı Seferi düşmanlarına doğrudan ya da dolaylı yardım eden Hristiyanlara karşı yasa çıkardı. Öncelikle, Kutsal Topraklara giden gemilere saldıran korsanları lanetlediler. Philippe Auguste, Karamanya⁶⁵ sahillerinde bir korsan yatağını yok etti. Hristiyan korsanların hem dinsizlere hem de dindaşlarına saldırılarından, Kıbrıs kıyılarında erkekleri ve kadınları kaçırmalarından ve gemilere saldırılarından daha önce bahsetmiştik. Hatta bazıları, görünüşe bakılırsa kadırgalarını Müslümanların hizmetine sokmuşlardı.

Diğerleri, Doğu'daki prenslerin paralı askerleri olarak işe girdiler. Anadolu Türkleri, bu nitelikteki pek çok kişiyi 1147'den Moğol fethine kadar kiraladı. Ayrıca Eyyûbîlerin hizmetine giren başka Hristiyanlar da vardı. Zanaatkârlar, Hristiyanlara karşı kullanılabilecek savaş makineleri inşa ettiler. Aforoz edilmeleriyle tatmin olmayan papalar, bu kişilerin yakalanmaları durumunda esir edilebileceklerini ilan ettiler. Amaury de Lusignan için yazılan *Livre au Roi*, Müslüman idarecilere hizmet eden şövalyelerden de bahsediyordu. Biliyoruz ki bunlardan bazıları, Theodoros Laskaris ile Konstantinopolis'teki Latinlerin arasındaki çatışmadan bağımsız olarak, Laskaris'in ordusuna katıldılar. Haçlıların düşmanlarıyla yan yana savaşmayı tercih eden Hristiyanlar, hayal ürünü değillerdi.

Papalar nakliye için gereken araçların temini ve düşmanı ekonomik olarak zayıflatmak için, sultana bağlı şehirlerle yapılan ticarete ambargo getirdi. Gemi, silah ve stratejik mahiyetteki malzemelerin alım satımı tamamen yasaklandı. Sefer ilan edildiğindeyse tüm ticari faaliyetler dört yıl süreyle (1215'te ve 1245'te) askıya alındı.

HAÇLILARIN ORDUYA ALINMALARI

Bir Haçlı Seferi'nin düzenlenmesi, (Müslüman İspanya gibi Hristiyan olmayan ülkelerle sınırı bulunan bölgeler hariç) tüm Hristiyan âlemini veya sadece belirli ülkeleri ilgilendirebiliyordu. Papa genelgesi duruma göre belirli bir grup piskoposluk bölgesindeki başpiskopos ve piskoposlara gönderiliyor, bu bölgelerde inançlı insanlara seferi duyurmaları için yönerge veriliyordu.

Genel Haçlı Seferi durumunda mektuplar "İsa'nın Kilisesi'nin tüm inananlarına" şeklinde hitap ediyor ama bu durumda iletiyi yayma görevi başrahiplerde oluyordu. Papalar çağrışı bazen kendileri yapmalarına

65 Dönemin Avrupalıları tarafından Anadolu'nun Akdeniz kıyı bölgesine verilen isim. (ç.n.)

rağmen işi çoğunlukla, özellikle bu amaçla atanmış başrahiplere veriyorlardı. Seferle katılma niyetini önceden belli eden prenslere de mektup gönderilebiliyordu.

1215 ve 1245 yasaları, başrahiplere kendi bölgelerinde Haçlı Seferi çağrısı yapmalarını emrediyordu. Kral, prens, dük, markiz, kont, baron ve diğer büyük lortlarla şehir, kasaba ve kale halklarından asker ve para göndermelerini istemeleri de emredildi. Bireysel katılımlar için genellikle ayda bir yapılan alaylar düzenleniyor, vaazları takiben seferle katılanlar yemin ediyor, diğerlerinden bağış toplanıyordu. Daha önce Haçlı yemini etmiş kişilere sözlerini hatırlatarak coşkuyu yeniden alevlendirmek, gerekirse aforoz veya ayın yasağıyla onları tehdit etmek veya yeminlerini başka şekilde gerçekleştirmeye yönlendirmek için başrahiplere tavsiyede bulunuluyordu.

Konumları gereği seferle bizzat katılmak veya katılımcı göndermek zorunda olduğunu düşünen prensler haricinde vaizlik görevi elzemdi. Beşinci Haçlı Seferi'nin en büyük vaizlerinden Köln Katedral Okulu'nun Müdürü Oliver von Paderborn, kendisinin Frizya'da verdiği vaaz sırasında oluşan ambiyansı tarif eden kayıtlar bıraktı. Aynı seferin bir başka vaizi Jacques de Vitry, Akka'da kendi deyimiyle onu dinlemeye pek hazır olmayan bir kitleye vaaz vermişti. Yine de coşkulu bir vaiz gibi karşılık görmüş, istavrozlar dağıtmış, bağış toplamış ve diğer Frank kasabalarına devam etmişti. Lombardiya'da Ostia'nın Kardinal Piskoposu Hugolin de Segni, şehirden şehre giderek Milano'da yirmi şövalye, Brescia'da on şövalye, Lodi'de dört şövalye sözü aldı. Şehirler ve vatandaşlar arasında barışı temin etmeye çabaladı ve para topladı.

Her Haçlı Seferi için benzer turlar düzenleniyordu. Üçüncü ve Dördüncü Haçlı Seferleri'nden önce düzenlenen turlardan daha önce bahsetmiştik. Beşinci Haçlı Seferi için başrahipler, Jacques de Vitry gibi meşhur vaizlere başvurdular. Jacques de Vitry ve benzerleri, daha önce Albigeois Haçlı Seferi için çağrıda bulunan ve çoğunlukla ahlaki reforma değinerek insanları tövbeye davet eden vaizlerdi. Kardinal Robert de Courçon tarafından Hristiyanları Kutsal Topraklara yönlendirme görevine getirilen Jacques de Vitry, Hellin de Florette ve Gervais de Prémontr  gibi başka vaizleri yardıma çağırırdı. Böylece vaaz geniş bir kitleye ulaşabildi. Daha sonra bu eylem, Fransiskanlar ve Dominikanlar gibi *dilenci* tarikatların görevine dönüşecekti. 1266 civarında Vaiz Keşişler Tarikatı Üstadı Humbert de Romans'ın kaleme aldığı inceleme, bu tür vaizler için bir model oldu ve görevi kolaylaştırdı.

Vaizlerin, Aziz Bernard zamanından beri değindikleri konular, Valmar Cramer tarafından incelendi ve aynı fikirlerin nasıl tekrar tekrar ortaya çıktığı görüldü. Üçüncü Haçlı Seferi zamanında Henri d'Albano, İsa'nın çarmıhının inançsızların eline düştüğünü vurguluyordu. Aynı tarihte

Henri de Strasbourg yeni bir konuyu öne sürerek şövalyelerin onuruna değiniyor, efendileri İsa'nın ricasına karşılık vermekten geri kalmayacaklarını söylüyordu.

Papalık buyrukları, vaizlerin kullanıp geliştirebilecekleri birçok fikir içermekteydi. Beşinci Haçlı Seferi'nin arefesinde III. Innocentius, Tanrı'nın Kutsal Topraklar'ın fethi için insanlara ihtiyaç duymadığını ama bu fethi izin vererek Hristiyanların imanını tıpkı altının fırında denenmesi gibi canlanacağını umduğunu vurguladı. Tanrı'yı, kendi krallığından sürülen bir krala benzetti. Hangi vasal, kralı namına savaşmayı reddederdi? Lortunun "öcünü alma" görevi vasala ait değil miydi? Ardından, Sarazenler tarafından esir tutulan ve serbest bırakılması gereken çok sayıda Hristiyanın varlığına değindi.

Jacques de Vitry, Kutsal Topraklara gitmeden önce Batı'da verdiği birçok Haçlı Seferi vaazının kaydını tuttu. Vaatlerle dolu Kutsal Topraklar'ın sıkıntısını anarak *tempus acceptabile* (elverişli zaman) fikrini benimsedi. Aziz Bernard tarafından da kullanılan bu fikre göre, lütuf akarken faydalanılabilecek en doğru zaman buydu. Hac, bir festival gibi görülebilirdi. İsa'nın fedakârlığının sunağı ve Hristiyanların amblemi olan haç konusuna yoğunlaştı. XIII. yüzyıl vaizlerinin yöntemi doğrultusunda konuşmasını anekdotlar ve örneklerle süsledi. Çağdaşı Oxfordlu Philippe bu anekdotları *İngiltere'de Kutsal Haç Vaazları Üzerine* adlı eserinde topladı. Yedinci Haçlı Seferi'nin başrahibi Eudes de Chateauroux, sefer öncesinde ve sonrasında vaazlar verdi. Dinleyicilerine, haç kuşanmanın asıl amacının İsa sevgisi olduğunu hatırlattı. Tüm bunlar Humbert de Romans tarafından kaydedilen, bazıları örnekleriyle birlikte Haçlı tarihinden alıntılanan konulardı.

Vaazdan sonra sıra yemine geliyordu. III. Innocentius, yemin edenlerin durumu ya da cinsiyeti ne olursa olsun yeminlerinin kabul edilmesi gerektiğini belirtti. Bu yeminlerden bazılarının gerçekleştirilmesinin imkânsız olduğunun farkındaydı. Kadınlar haçı kabul ettiler ve onların sefere eşlik etmelerinin akıllıca olmadığı tecrübeyle öğrenildi. Hastalar da bir coşku içinde kendilerini sefere adadılar. Diğerleri, maliyetli ve uzun süren bu projeye girişmelerine yetecek kaynaklardan yoksundu. 1248'de bir grup Chateaurouxlu burjuva, Haçlı Seferi'ne bir savaşçı gönderebilmek için kaynaklarını bir kardeşlik derneğinde topladılar. Bölgenin başrahibi de her birine kırk günlük endüljans bağışladı. 1215'te III. Innocentius, genel endüljansı sefere kendi yerine başkasını gönderenleri ve başkası adına seferde yer alanları kapsayacak şekilde genişletti. Günahlar serbestçe affedildiği için paralı askerler de sefere katılmayı düşünmüş olabilirler. Muhtemelen bu sebeple Aziz Louis, 1248'de ordusunu toparlarken çok sayıda İtalyan askerin katıldığını görmüş ve birçoğunu mecburen geride bırakmıştı. Son olarak III. Innocentius, endüljansı, kendi gemilerini Haç-

lıların nakliyesi için kullananları ve bu amaçla gemi yaptıranları kapsayacak hâle getirdi.

Haçlı Seferi'nin düzenlenmesinde bu yöntemlerin izleri görünüyordu. Buyrukta tanımlandığı gibi, Haçlı askeri sadece dinsizlerle savaşmaya giden ve kendi masrafını karşılayan birisi değildi. Aynı zamanda efendisinin çıktığı seferde maaş karşılığında ona eşlik eden birisi de olabilirdi. Haçlı ordusu, XII. yüzyılda olduğu gibi XIII. yüzyılda da neredeyse feodal birliklerden oluşuyordu. Bir büyük lordu takip edenler ya onun vasalları ya da kendilerini onun komutasına sokan komşu bölgelerin lortlarıydı. Jean de Joinville, kendi topraklarından on iki şövalyeyle birlikte yola çıkarken onların taşınmasını ve diğer masraflarını da üstlenmeye niyet etmişti. Kıbrıs'ta kaldıkları süre uzayınca Jean'ın kaynakları tükendi. Neyse ki kral onu ve adamlarını kendi emrine almayı teklif etti (çünkü kralı terk etmekle tehdit ediyorlardı). 1221'de Hugolin de Segni, kasabaların birliklerine ek olarak Montferrat markizinin yüz şövalyesini ve diğer lortların benzer miktarda askerini sefere kaydetti. Bunların, büyük baronlar tarafından desteklenmiş askerler oldukları açıldı. Her şeye rağmen Haçlı askeri, seferde lâzım olacak malzemenin masrafının bir kısmını kendisi sağlamalıydı. Beşinci Haçlı Seferi'ne katılan Huon de St. Quentin şarkılarının birinde bundan yakınmış, genç erkekler ve fakir fief sahipleri adına konuşmuştu. Topraklarını ipotek ettiren bu kişiler hem ganimetten ve yardımdan hem de paralarının bitmesi durumunda büyük lortların faydalandığı rahatlıktan mahrum kalmışlardı.

Haçlı propagandasında şarkıların (chansons) da payı vardı. Fakat "Haçlı şarkılarının" çok farklı amaçları olabiliyordu. Bir kısmı Haçlıların coşkusunu arttırmaya ve yola çıkmaya korkanları utandırmaya odaklanıyordu. "Yola çıkış şarkıları" sefer nedeniyle sevgilisinden ayrı kalacak aşığın duygularını ifade ediyordu. Diğer türdeki şarkılarda, sıradan katılımcıların, yetersiz görülen komutanlara ve Haçlı Seferi'ni kendi açgözlülüklerini tatmin etmek için kullanan ruhban sınıfına karşı duyduğu kızgınlıktan bahsediliyordu. Ayrıca olaylara verilen tepkiler, bazen satire benzer şekilde naklediliyordu. Fransızca, Provensça ve Almanca yazılan bu metinler, Haçlıların düşüncelerini anlamak için paha biçilmez birer rehberdir.

Burada şövalyeleri sefere kaydolmaya teşvik etmek için yazıldığı görülen şarkılardan ve Sarazenlere karşı savaşan kahramanları anlatan *chansons de geste*lerden de bahsetmeliyiz. Dinleyicilerin kavgacı hislerini ateşleyen bu şarkılarda, Sarazenler nefret uyandıran bir şekilde tanımlanıyordu. Kahramanlar ister Charlemagne'ın ister Guillaume d'Orange'ın yoldaşları olsun, genellikle savaşıkları kişiler Sarazenlerdi. Bu şiirleri dinleyenler muhtemelen onları Kutsal Topraklara yapılan seferlere uyarlama hevesindeydiler.

Bu *chanson*lar (şarkı/şiir) uzak geçmişte (sekizinci, dokuzuncu ve onuncu asırlarda) İspanya, İtalya ve Güney Fransa'da söyleniyordu. Onları doğrudan Haçlı Seferi'yle ilişkilendirme çabaları, ilginç olmasına karşın her zaman ikna edici özellikte değildi.

Muhtemelen 1147 civarında bestelenen "Chevalier, mult estes guariz" şarkısına bakalım.⁶⁶ Ozan, "Tanrı'ya ilk defa hizmet edildiği ve Tanrı olarak tanındığı" Urfa'nın düşüşünü hatırlatıyordu. Kiliseler yakılmış ve terk edilmiş, Tanrı'ya ibadet durmuştu. Tanrı, "kendisine böylesi saygısızlık yapan" dinsizlerin üzerine kargaşa göndermişti. Yiğitlikleriyle övünen şövalyeler, bu çağrıya cevap vermek zorundaydı. Ozanı dinleyen herkesten daha zengin olan Kral Louis, "Bizler için kendini çarmıha koyan ve çile çeken o varlık" için her şeyi geride bırakmaya tereddüt etmedi. Zaten "hain Zengî'nin halkı da O'nun üzerinde birçok şeytani oyunlar oynamıştı." Ozan, şövalye dünyasındaki dinleyicilerinin kelime dağarcığını kullanıyordu:

Tanrı, Cehennem ve Cennet arasında bir turnuva düzenledi.
Kendisini korumak isteyen tüm arkadaşlarını çağırıyor.
O'nu yüzüstü bırakmasınlar.

Nakarat şöyle bitiyordu:

Louis'ye yoldaşlık edenin Cehennem'den korkmasına gerek yok,
Çünkü ruhu, Tanrı'nın melekleriyle birlikte Cennet'e gidecek.

Ozan Marcabru da Provons dilinde, hemen hemen aynı tonda bir şarkı yazdı: "Fransızların Tanrı'nın işine karşı çıkmaları doğalarına aykırıdır."

Kırk yıl sonra Renaud isimli biri bu çağrıyı yineledi. Fransa ve İngiltere krallarının gecikmelerini eleştirerek Kutsal Kabir'in kaybı, Kutsal Mekânlar'ın terki ve hazinelerin geri alınması gerektiğini hatırlattı. Bu arada bazı din adamları, Haçlı yemini etmiş şövalyelerin para karşılığında yeminlerini bozmalarına izin vermişti. Huon de St. Quentin, Haçlıları bekleyen ödül çok büyük olduğu için tereddüt etmemelerini söyledi ve yeminlerini bozmalarına izin veren din adamlarına saldırdı. Aziz Louis haç kuşandığında anonim bir ozan, "Tüm dünya neşelenmeli" diye başlayan bir şiir yazdı.

66 Daha önce beşinci bölümünün son kısmında küçük bir farkla, "Chevaliers, mout estes guaris" şeklinde yazılmıştı. "Şövalyeler, çok iyi korunmaktasınız" anlamına geliyor. (ç.n.)

XIII. yüzyılın ortalarında yaşayan profesyonel bir *trouvère*⁶⁷ bu konuya değindi. O dönemde haber kayıtlarını tutma ve propaganda yapma rolü, tıpkı günümüz gazetecileri gibi bu kişilerin göreviydi. 1262-1263 Haçlı Seferi'nin ilanıyla birlikte turnuvalar ve festivaller de yasaklanmıştı. Rutebeuf gibi halk ozanları bu yasağa pek hevesli değillerdi. Zira dinleyicileriyle buluştukları ortamlar, turnuvalar ve festivallerdi. Fakat Rutebeuf Haçlı vaazı verenlerin hizmetine girmişti. Belki karşılığını da alıyordu. Geoffrey de Sergines ve Eudes de Nevers gibi denizaşırı savaşımlara katılanlara övgüler düzüyor, dinleyicilerini onlara yardıma gitmeye teşvik ediyordu. 1264-1265'te aynı çağrışı papanın Manfred'e karşı başlattığı Haçlı Seferi için yaptı. 1265-1266'da yazdığı *Complainte d'Outre-mer* (Denizaşırı Toprakların Yakınmaları) ve kısa süre sonra yazdığı *Voie de Tunes* (Melodiler Yolu) neredeyse bir Haçlı vaazı gibiydi. *Nouvelle Complainte d'Outre-mer* (Denizaşırı Toprakların Yeni Yakınmaları) eserinde, kızların ve turnuvaların peşinde koşan genç erkekleri ve savaşçılara para vermeyecek kadar açgözlü başrahipleri azarladı. 1274'te Lyon Konsili'nde vurgulanan temaları tekrar etti.

Muhtemelen 1268 veya 1269'da yazdığı *Dit du Croisé et du Decroisé* (Haçlı ve Haçlı Olmayan Hakkında) eserinde Rutebeuf, evlerini terk etmek veya çocuklarını fakirleştirmek istemeyenlerin argümanlarını tekrarladı. Bu kişiler "Tanrı'ya, bu ülkede zarar görmeden de pekâlâ ulaşılabilir" diyor, savaşın zahmetini başrahiplerin çekmesi gerektiğini çünkü onların Tanrı'nın kiracısı olarak yaşadıklarını savunuyordu. Bazı kişiler de sultanın onlara saldırmaya gelmediğini, onların da gidip sultanı aramayacaklarını söyleyerek Tanrı'nın başka her yerde olduğu kadar Fransa'da da mevcut olduğunu savunuyorlardı. Haçlı askeri bu argümanların her birini ikna edici şekilde cevaplıyor, Haçlı olmayan sonunda pes ederek haç kuşanmayı kabul ediyordu.

Tüm bu propaganda (bu sözcüğü dikkatle kullanıyorum) aynı amaçla hizmet ediyordu. Conon de Béthune'ün sözleriyle amaç, Haçlı Seferi zorlu bir yolculuk ve acı bir ayrılık olmasına, Haçlı'nın kalbi sevdiğinde kalmasına rağmen şövalyeleri ikna etmektir. "Yaradan'ı hayal kırıklığına uğratmamak için iç çekerek Suriye'ye gitmeliyim... Büyüğünden küçüğüne insanlar bilmelidirler ki kişi şövalyelik görevlerini yapmalıdır. Böylece cenneti, onuru, ödülleri, övgüyü ve sevgilisinin sevgisini kazanır." Bu ozan, II. Urbanus'un bulduğu, dünyevi görkem sevgisi ve kişinin gözdesinin gönlünü fethetmesi gibi duygulara değinmekten sakınmadı. Ozanlar vaaz yazmamalarına rağmen kendi sosyal ortamlarındaki insanlara fikirlerini ve hayallerini söyleyebiliyorlardı.

67 Orta Çağ'da Fransa'nın kuzey bölgelerinde şiir yazıp besteleyen, halkı ve soyluları eğlendirip bilgilendirerek para kazanan kişi. (ç.n.)

Bu propaganda fabrikasına muhtemelen tarihçilerin yazılarını da eklemeliyiz. Birinci Haçlı Seferi için yazılanlar, yola çıkacakları cesaretlendirmek ve zorlu görevleri övmek için yazılmıştı. Belki *Chanson d'Antioche*, *Chanson de Jérusalem* ve Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Ambroise'ın yazdığı *Estoire de la Guerre Sainte* coşku uyandırmışlardı. Fakat bu güftecilerin birincil amacı değildi.

Seferle asker yazılmasını sağlayan en önemli etken vaazlardı. Diğer yöntemlerin katkısı olsa da hiçbir vaazın yerine geçemiyordu.

Çağrıya cevap verenler arasında savaşılar, yani şövalyeler, silahtarlar ve "çavuşlar" olduğu kadar, şehir surlarını korumaya alışmış kentliler de vardı. Bu kişiler, savaş simülasyonu biçimindeki turnuvalarda yer almaya zorlanan şehir milisleriydi. Aralarında savaş eğitimi alan piyadeler ve okçular vardı. Haçlı Seferi ruhban sınıfını da cezbediyordu. Özellikle başrahipler, askerî birliklerini kraliyet ailesine mensup ev sahiplerinin hizmetine sunmaya alışıkı. Sefer çağrısına katılan bir başka grup da köylülerdi. Lortlarının askerî harekâtına hizmet etmeleri beklendiği için savaş konusunda deneyimsiz değillerdi. Fakat gerekli kaynakları bulamama sorunu, köylülerin Haçlı Seferi'ne katılımını sınırlandırdı.

HAÇLI SEFERLERİ'NİN FİNANSMANI

Mali durum, Haçlılar için sürekli bir sorundu. Artan gıda fiyatları hakkındaki şikâyetler ve tarihçiler tarafından kaydedilen ve Bizans topraklarında uygulanan fahiş döviz kurları, bunun işaretlerinden biridir. Huon de St. Quentin'inki gibi şarkılar, Joinville'in de aşına olduğu gibi şövalyenin yanında götürdüğü parasının bittiği zamanı anar. Seyahati boyunca VII. Louis, Suger'e yazdığı mektuplarda para istemiş, Kutsal Topraklar'dan dönerken Templierlerden yüksek miktarda borç almak zorunda kalmıştı. Dördüncü Haçlı Seferi'nin önce Zara'ya, sonra Konstantinopolis'e doğru yön değıştirmesinin ve oraya saldırmasının sebebi mali sorunlardı.

Haçlı Seferleri'nin toplam maliyetini tahmin etmek imkânsızdır çünkü Haçlılar tarafından harcanan paranın bir kısmı Batı'da kaldı. Gemi kirası, at ve yük hayvanlarının satın alınması, donanım malzemeleri, erzak, silah ve araçlara ödenen parayla seyahatlerin hazırlığında veya kafilenin naklinde görev alan işçilerin ve denizcilerin maaşları da Batı'da harlandı. Doğu'da erzak, yeni at ve katır alımı ve diğer birçok masrafın mevcut ülkenin para birimiyle ödenmesi gerekiyordu. Tedarikçilerin kırsal bölgede erişebildiği ürünler ancak katkı sağlayabilirdi. Tüm bu harcamalar, muhtemelen prenslerin ve lortların alışılmış bütçesini fazlasıyla aşmıştı. Raymond de Saint Gilles çok büyük bir baron olmasına rağmen iki yıl süren harekât sonunda hâlâ durumunun iyi olması şaşırlacak bir olaydı.

Kilise kararnamelerinde teyit edilen prensibin tarihi Birinci Haçlı Seferi'ne uzanır. Haçlı Seferi'ne katılma yemini eden kişi, kendi masrafını karşılamakla mükellefti. O dönem, Haçlılar için topraklarını satmak ya da daha sık tercih ettikleri gibi ipotek ettirmek, kendilerine gerekli donanımı sağlamaya ve yanlarına biraz para almaya yarıyordu. Cluny, Achard de Montmerle'e 2.000 *sou* ve iki katır, Étienne de Neublans'a 50 *sou* ve iki katır avans verdi. Kiliseler, bu borç taleplerine cevap verebilmek için değerli objelerden oluşan hazinelerinin bir kısmını nakit paraya çevirdiler. Prensipde Haçlı ülkesine döndüğünde borcunu ödüyor, borç veren de o süre boyunca mülkten edindiği gelir dışında faiz almıyordu.

Mali sistem İkinci Haçlı Seferi zamanında düzenlendi. Haçlı'nın ve yanında götürdüğü kişilerin donanımı, atları ve diğer ihtiyaçlarını hâlâ kendisinin karşılaması gerekiyordu. Fakat papa bu durumda Haçlı'nın para teminini kolaylaştırmak istedi. Fiefini ipotek ettirerek borç almak isteyen bir vasa, onu öncelikle lortuna teklif etmeliydi. Papa, vasa, vasalın toprağını kiliselere sunmak zorunda kalabileceğini kabul etti ve dinî kurumlara bu tarz isteklere cevap vermelerini emretti. Böylece kilise hazineleri bir kere daha seferlere katkıda bulundu.

Hükümdarlar Doğu'ya gidecekleri zaman vergiye başvurdular. VII. Louis Fransız manastırlarından yüksek miktarda vergi almayı umdu. St. Benoît-sur-Loire Manastırı'ndan hediye olarak 1.000 gümüş mark istedi. Başrahibin pazarlığıyla 400 markta anlaşılar. Parayı temin etmek için manastırdaki iki büyük gümüş avizenin ve bir altın buhurdanlığın eritilmesi gerekti. Kralın tebaasının diğer kesimleri de bu vergilerden paylarını aldılar. Toplanan paranın feodal bir yardım veya vergi başlığında olup olmadığı tartışılabilir. Ancak genel amacı gayet açıktı. VII. Louis, Kutsal Topraklar için kişisel servet veya gelir üzerinden hesaplanan bir vergi getirdi. Kendisinin de sefere çıkacağından şüphe yoktu. Örneğin 1166'da vergi oranı, pek de fahiş olmayacak şekilde bir *livre* için bir peniydi. İngiltere Kralı II. Henry bunu iki peniye çıkardı.

XII. yüzyıl boyunca, bir lortun tebaasından destek isteme gerekçesi için yaklaşan Kudüs seyahati öne sürüldü. Bu destek bazı ülkelerde yıllık kira'nın iki katı kadardı. 1182'de Burgonya dükü, daha sonra gelenekselleşecek "dört vakanın" ilki olarak Doğu yolculuğuna başladı. 1185'te Vendôme kontu, yaklaşan seyahati için Trinité Manastırı'ndan 3.000 *sou* istedi. Tebaasının gelirinin yüzde onunu isteyebilmek (*dixmer*) için Haçlı Seferi'ne yazılan lortlar olduğunu anlatan şarkılar bestelendi.

Böylece kendi yolculuğunun masrafını üstlenmek zorunda kalan lort, topraklarında yaşayan halka ve dinî kurumlara da katkıda bulunmalarını emrediyordu. Dinî kurumlar zaten arazi ipotegi karşılığında borç para vermek zorundaydı. Borç alan Haçlı'nın seferde ölmesi veya borcunu geri ödeyememesi durumunda, kurumlar bu arazilerin sahibi oluyorlardı.

Bazı durumlarda borca karşılık arazinin geliri sadece belirli bir süreliğine kuruma tahsis ediliyordu. Her hâlükârda borcun geri ödenmesinin imkânsızlığı, birçok lordu ve şövalyeyi ipotekli arazilerini efendilerine, daha varlıklı akrabalarına veya komşularına vermeye itti.

Haçlı askeri, seferin sonuna kadar maliyetin bir kısmını, özellikle de kendi donanımı ve idamesiyle atlarının bakımı ve adamlarının geçimiyle ilgili kısmı üstlenmeliydi. Güçlü bir kişi onu kendi hesabına geçirdiğindeyse yolculuk masrafları genellikle karşılanmış oluyordu. Zaten güçlü kişiler de vergiye başvurabiliyorlardı.

Hükümdarlar tarafından XII. yüzyılın son on yıllarında getirilen vergiler hariç (bunlar Kutsal Toprakları Salâhaddîn'e karşı korumada kullanılacaktı), Haçlı vergileri en çok kilise gelirlerini etkiledi. 1199'da Dijon'da toplanan konsilde Fransız piskoposların aldığı karar bu durumun başlangıcı oldu. Papa onlardan Haçlı Seferi'ne belirli sayıda savaşçı göndermelerini veya buna mukabil para vermelerini istedi. Papalık Elçisi Pierre Capuano, onları, gelirlerinin otuzda biri kadar vergi vermeye ikna etti. III. Innocentius oranı kırkta bire düşürdü ve Papalık makamının gelirlerinin onda birine vergi koydu. Cistercien ve Carthusian gibi birçok tarikat, kendini vergiden muaf göstermeye çalışarak vergi ödemeyi reddettiler ve bunun yerine gönüllü katkı yaptılar.

Sistem 1215'ten sonra düzenlendi. O yılın kilise kararnamesinde, "Kutsal Toprakları desteklemek için" tüm ruhban sınıfının üç yıl boyunca kilise gelirlerinin yirmide biri kadar vergi ödemesi belirlendi. Bazı tarikatlar bu vergiden muaf tutuldular. Papa ve kardinallerin vergi oranıysa onda bir oranındaydı. "Ondalık" diye bilinen ve değişen oranlarda uygulanan verginin doğuşu böyle oldu. 1225'te Fransa'da gerçekten onda birlik, İngiltere'de on beşte birlikti ve mükelleflerin ödemeyi kabul ettiği anlaşıyordu. 1245'te yirmide bir, 1263'te yüzde bir olan oran, 1274'te beş yıllık süre için onda bire yükseltildi.

Bu vergi, bir mali sistemin gelişmesine yol açtı. 1245'te Danimarka'da toplanan vergi, Kilise'nin halktan aldığı öşür vergisi gelirlerinin üçte biri oranındaydı. Bu oranın uygulanmadığı durumlarda onda birlik vergi, Kilise'nin tüm gelirleri, yani hasat ürünleri ve çiftlik hayvanları, kiralar ve kuruluşlar üzerinden alınıyor ve binaların bakımı için yapılan masraflar matrahtan düşülmüyordu. Kilise hukukçuları hem ön ödenekleri hem de yevmiyeleri (diée) üzerinden vergilendiriliyordu. Başlangıçta piskoposlar, vergilendirilecek gelirin değerlendirilmesi ve verginin toplanması için vergi sorumlusu yapılmışlardı. Vergi matrahının toplanması, piskoposluk bölgesinin kurulunda sabitlendikten sonra başdiyakozlara ve başrahiplere bırakıldı. Fakat 1218'den itibaren bu aktiviteyi Papalık elçileri kontrol etti. Onlar, IV. Innocentius'un altında genel tahsildar olurken, başdiyakoz ve başrahipler yardımcı tahsildar yapıldılar.

Ondalık vergisiyle oluşan gelir büyüktü. Hesaplamalara göre Aziz Louis'nin Haçlı Seferi için bu kaynaktan edindiği gelir 1.537.570 *livres tournois*'ydi. Ruhban sınıfı vergiden şikâyet etse de kaçamıyordu. Fransız din adamları 1267'de itaatsizlik gösterince IV. Clemens onları faydalandıkları haklardan ve statülerinden mahrum bırakmak ve Kilise dışındaki kurumlara teslim etmekle tehdit etti. Bu vergilerden gelir elde edecek prensler, şiddete başvurmakta tereddüt etmediler. 1254'te Burgonya Dükü IV. Hugues, ordusunu Cluny Manastırı'na saldırması için gönderdi. 1250'de Joinville, Fransa kralına söylentileri iletmek zorunda kaldı. Kralın Haçlı Seferi için o zamana kadar harcadığı tüm paranın Kilise parası olduğu konuşuluyordu.

İnananlardan başka katkılar da isteniyordu. Foulques de Neuilly, çok kârlı görünen yardımlar topladı. III. Innocentius, Haçlı Seferi vaazlarında dinleyicilerin cömertliğine vurgu yapılmasını hatırlattı. Birçok kişi vasiyetlerinde Kutsal Topraklar, Haçlı Seferi ve hatta Latin Doğu'da kalelerin yeniden inşası için yapılacak harcamalara yer verdiler. Böylelikle kısmi endüjanslardan faydalanmayı umuyorlardı. Ayrıca haksız kazançlar da Kutsal Topraklar'ın kullanımına aktarılıyordu. Örneğin bir baron, Lombardlı tefecilerin kendi topraklarında faiz karşılığı borç vermesine izin verdiği için, baronun buradan elde ettiği gelir Haçlı Seferi'ne aktarıldı.

III. Innocentius, Haçlı Seferi'nin finansmanı için gönüllü ödemeleri teşvik etmek amacıyla sefere katılamayacak kişilerin, özellikle de kadınların yeminlerini kabul etmelerini elçilerine tavsiye etti. Papalık elçileri bu kişilerin yeminlerini, bir savaşçının sefer masrafının ödenmesi karşılığında değiştiriyorlardı. 1215 yılının kilise kararnamesinde bu uygulama onaylandı. Kilise kanununa göre bir yemin, ilk yapıldığı amaçtan farklı bir yöne değiştirilebilirdi. Çünkü Haçlı Seferi yemini, hac yemininden ayrı olarak tanımlanıyordu ve kişisel kefaret için değil, tüm Hristiyan âleminin iyiliği için ediliyordu. 1240'ta Moğolların Macaristan'ı işgali, Batı Hristiyanları'nı tehlikede hissettirdi. Papa, Alman Haçlılardan yeminlerini, Kutsal Topraklara gitmek yerine işgalcilerle savaşmak üzere değiştirmelerine izin verdi. Ardından IV. Innocentius ve ardılları, Doğu'ya giden Haçlılara, Haçlı idealinin yıpratılması olarak görünen bir hususu kabul, hatta teşvik ettiler. İngiliz, Alman ve İskandinav Haçlılardan, Aziz Louis'nin ordusu yerine anti-Kral Guillaume de Hollande'ın ordusuna katılmaları istendi. İngiltere Kralı III. Henry de Kutsal Topraklara gitme yeminini, Kastilya kralının Afrika'ya düzenleyeceği sefere katılmayla değiştirmeyi talep etti.

Yeminlerin değiştirilmesi, fiziksel zorunluluğun paraya dönüştürülmesi şeklinde yapılabiliyordu. Bu yüzden yemini bozmanın kefaretiyle karıştırıldı. Çünkü bu kefaret şekli de sefere çıkması artık mümkün olmayan birinin kendi yerine başkasının masrafını karşılaması olarak doğmuştu. Yeminlerini yerine getiremeden hastalanan birçok Haçlı, vasiyet-

lerinde, kendileri yerine başkasının geçmesi için gerekli parayı bıraktılar. Fakat zamanla yeminin bedelinin ödenmesi, savaşçı bulmak gerekmeden de mümkün oldu. III. Celestinus zamanının çağdaşları, yeminin bedelinin ödenmesiyle iptal edilmesini karıştırdılar. Bir ozan Roma'yı, "Tanrı için kendilerine haç takmış insanların üzerindeki haçı para için kaldırmak" ile suçladı. İddia edilen bu çekilmelerin yarattığı kızgınlık, Roma'ya yönelik düşmanlık doğurdu. Matthew Paris'e göre bu, şaşırtıcı şekilde Roma Kilisesi'nin sandıklarını doldurmak için tasarlanan bir sistemdi.

Aslında mali ihtiyaçlar ciddi düzeydeydi ve savaşmaya giden kişinin üzerindeki yükü azaltmak için nasıl her yolun denendiğini açıklıyordu. Fakat Kilise'nin ondalık, bağış, vasiyet ve yemin kefareti olarak topladığı para nasıl kullanılıyordu? 1201-1202'de özellikle Foulques de Neuilly tarafından toplanan ve Cisterciyenler tarafından bir araya getirilen para, bir Papalık elçisi aracılığıyla Kutsal Topraklara gönderildi; yani Haçlı Seferi için kullanılmadı. Daha sonra Papalık, paranın Haçlıların erişiminde kalmasına dikkat etti. Beşinci Haçlı Seferi sırasında kurulan ortak hazine, Dimyat'ta ölen Haçlıların vasiyetleriyle dolduruldu. Örneğin Kardinal Hugolin de Segni, yirmilik vergisinden edindiği geliri Bologna'da kurduğu bir emanetçi üzerinden Papalık Elçisi Pelagios'a gönderdi. Bolognalı bazı tüccarlar da Dimyat'a para gönderdiler. Paranın diğer kısmı, sefere çıkmaya hazırlanan Montferrat markizine teslim edildi (1221).

Bu çözüm zamanla düzenli olarak benimsendi. Aziz Louis, Fransa'da toplanan en büyük ondalık vergisini getirse de bu miktarın bir kısmı, kendi birliklerine komuta edecek belirli büyük baronlara tahsis edildi. 1262'de IV. Urbanus ve kral, yüzdelerlik vergiyle toplanan paradan birçok büyük baronun pay alması gerektiğini vurguladılar. Alphonse de Poitiers'e 30.000 *livres* ve Flanders kontuna 20.000 *livres* verildi. Ondalık gelirine ek olarak başka gelirler de Haçlı finansmanına aktarıldı. 1215'te III. Innocentius sadaka gelirlerinden 3.000 gümüş markı Haçlı bütçesine aktardı. "Kutsal Toprakların ihtiyaçları için" patriğe ve tarikatların komutalarına da ayrıca para gönderildi.

Haçlı Seferi finansmanı için toplanan kaynakların ordusunu yanında götüreren ve *chevetaines* olarak anılan komutanlara tahsis edilmesi, artık bir para sandığı sahibi bu kişilere, eskisinden daha güçlü söz hakkı veriyordu. Bu sistemin olumsuz yanları vardı. Prensler, özellikle Danimarka, Norveç ve İngiltere kralları, hiç gerçekleşmeyen Haçlı Seferleri için toplanan ondalık gelirine alıştılar ve bu, Papalığın mali politikasından sapma-yol açtı.

Haçlı Seferi için toplanan paranın yönetimi, nakit transferi tekniğinde büyük ilerleme kaydedilmesini sağladı. 1096'da Hugues de Vermandois deniz kazasına uğrayınca, variller dolusu para gemiyle birlikte suya gömüldü. 1148'de VII. Louis Fransa'ya dönünce, kendisine Doğu'da Temp-

lier tarafından verilen borçların ödenmesi için hazineyi görevlendirdi. Templier, ödemeyi alıp gemilerde tutuyorlardı (örneğin 1250'de Dimyat'ta kralın ordusu karadayken) ve aslında paranın kendisini kullanmadan, hesaptan hesaba transfer yapmayı kabul ediyorlardı. Aziz Louis'nin hazineye verdiği Kutsal Topraklar'daki şövalyelere ödenecek maaş emri, İtalyan bankerler aracılığıyla yerine getiriliyordu. Sistem bazen daha da karmaşıktı. 1274'te getirilen ondalık vergisi için Grönland Gardar Piskoposluğu ödemeyi denizayısı dişi ve öküz derisiyle yaptı. Bunlar İzlanda'da kumaşa, Norveç'te paraya çevrildi ve İtalyan bankalarına aktarıldı.

Mali durumun önemi, papanın Haçlı vaazıyla görevlendirdiği kişilere verdiği güçten anlaşılabilir. X. Gregorius, 1 Ağustos 1274'te Fransa'daki Papalık Elçisi Kardinal Simon de Brie'ye yazdığı mektupta, genel kurulun yaklaşan Aziz John Günü'nden itibaren altı yıl boyunca tüm Kilise gelirlerine ondalık vergisi koyma kararı aldığını bildirdi. Papa, elçisine bu vergiyi tüm Fransa ve Lyon Piskoposluğu'nda toplamasını ve Haçlı Seferi için vaaz vermesini emretti. Elçiye, sefere bizzat katılacaklara endüljans bağışlama yetkisi de tanındı. Ayrıca günah çıkarmayı kabul ederek uygun miktarda para ödeyenlere de endüljans bağışlayacaktı. Tüm diğer yeminleri Haçlı yeminine dönüştürmesi ve Haçlı yeminini yerine getiremeyecek olup bedelini ödemek isteyenleri azat etmesi izni de verildi. Daha önce Haçlı yeminini tutmadığı için aforoz edilenler, kendi adlarına başkalarını finanse ederlerse veya gerekli parayı öderlerse aforoz cezalarını kaldırma yetkisi, baronların ve başrahiplerin haksız kazançları Haçlı Seferi'ne bağışlamalarına izin verme yetkisi ve Kutsal Topraklara destek için vasiyet edilen paranın toplanması yetkisi de Simon de Brie'ye tanındı. Papa, elçinin toplayacağı geliri (Fransa Krallığı, Lièges, Cambrai, Toul, Mainz ve Verdun Piskoposluklarında toplanacak ondalıklar, vasiyetler, bağışlar ve kefaretləri) Kral III. Philippe'e teslim etmesini emretti. Lyon Konsili'ye Haçlı Seferi için yapılacak bağışları toplayabilmek için sandıkların kiliselere yerleştirilmesini talep etti.

Bu şekilde ortaya çıkan gelişmiş mali sistem, Haçlı askerinin bireysel katılımı ile adına savaştığı kişileri ve ayrıca halktan ve Kilise'den istenen mali katkıyı bir araya getirdi. Kronik yazarlarının ve ozanların kendilerini "haçsızlaştıran"lara yönelttiği eleştiri ancak kısmen geçerliydi. Çünkü bir yeminin kefaretni ödemek, başka savaşçıların orduya alınmasına veya ordunun askerî ve maddi gücünü arttırmaya imkân sağlıyordu. Fakat bu gelişme zaman aldı. X. Gregorius döneminde olgunlaşan mali sistem, III. Innocentius döneminde hâlâ çok ilkel. 1202-1204 Seferleri'ni takip eden seferler, çok daha sağlam mali temellerden faydalandılar.

HAÇLI SEFERLERİ'NİN LOJİSTİĞİ

Böylesi büyük seferler, kaçınılmaz olarak askerî tarihte lojistik adı altında incelenen malzeme hazırlığı, nakliye ve idame gibi alanlarda büyük talepler doğuruyordu. Örneğin 1147 ve 1188-1192 Seferleri'nde muhtemelen Birinci Haçlı Seferi'ndeki kadar çok insan yer değiştirmişti.

Şüphesiz başlangıçtaki teçhizat masrafı, sonraki aşamaların masraflarından daha azdı. Yola çıkanlar zaten savaş eğitimi almış, zırha ve silaha sahip insanlardı. Ancak gördüğümüz üzere bir harekât sürüncemede kaldığında, saldırı ve savunma silahlarının önemli kısmını yenilemek gerekiyordu. Aziz Louis'in az varlıklı şövalyelere sefere çıkmaları için verdiği hediyeler bunun kanıtıydı. Her şövalyenin zincirden bir zırh yeleğine ihtiyacı vardı. Hafif süvarilerin kısa ve kolsuz bir zırh yeleğine, piyadelerinse keçeyle kaplanmış ceketlere ihtiyaçları vardı. Mızraklar, kılıçlar, yaylar, arbaletler ve elbette günlük kıyafetler de hazırda bulunmalıydı.

At ihtiyacı, kara veya deniz yolu seçimine göre farklılık gösteriyordu. 1190'dan sonra deniz yolu daha sık tercih edildi. Sonuç olarak taşınan hayvan sayısı daha azdı. Joinville ve Sarrebrucklu kuzeninin yükleri nehir üzerinden Marsilya'ya taşınırken, büyük savaş atları karadan götürüldü. Haçlılar, tam tersine XI. ve XII. yüzyıllarda yükleri için katır bulmak zorundaydılar.

İngiliz kayıtları bize, I. Richard'ın yolculuğa nasıl hazırlandığını gösteriyor. Kraliyet görevlileri Essex'ten büyük miktarlarda peynir, Kent ve Cambridgeshire'dan ise kuru sebze topladılar. Hampshire, Essex ve Lincolnshire'da 14.000'den fazla domuz aldılar. Tuzlanmış domuz, bezelye, bakla ve peynir dayanabilecek temel gıda ürünleriydi. Buna, ekmek için gerekli buğday ve şarap varilleri de eklendi. Aziz Louis, çavuşlarından birini ordusu için Kıbrıs'ta erzak toplamakla görevlendirdi. II. Friedrich ona Puglia ve Sicilya'da büyük miktarda (muhtemelen buğday) alımı yapma izni vermişti. Joinville, buğday çuvallarının oluşturduğu tepecikleri, üst katmanı çimlenen çuvalların çimen görüntüsü verdiğini, varillerin 1248'de Limasol Limanı'nda bulunan ambarlara benzediğini aktarıyordu. Ayrıca binlerce at nalı, çok miktarda yay ve ok da alındı.

Yola çıkmadan önce hazırlananlar tabii ki hemen tüketildi. Gemiler sefer boyunca Batı'dan yiyecek taşıdılar. Joinville, kralın, kendisine emanet ettiği adamların erzakını nasıl temin ettiğini açıkladı. Satın almayı sonbaharda yapmıştı çünkü deniz yolculuğu sebebiyle kışın fiyatlar yükseliyordu. Ekim ayının başlarında "domuz ahırını domuzlarla, ağılıysa koyunlarla" doldurmuş, kış için un ve şarap almıştı. Tedariğin düzenli bir şekilde devam edeceğine güvenilemezdi. Tarihçilerin kayıtları yetersiz tedariğin yaşandığını ve spekülasyonun gıda fiyatlarını yükselttiğini gösteriyor. Yine de Aziz Louis, Dimyat'tan çıkmak zorunda kaldığında

ardında çok miktarda yiyecek, özellikle de tuzlanmış domuz bırakmıştı. Sözlerine aykırı olarak Memlükler bunları imha ettiler. Kraliçe Margaret, şehrin teslim edilmesinden önceki haftalarda paniği önlemek için bulunabilen tüm yiyecekleri satın almış, 360.000 *livres*den daha fazla para harcamıştı. Şurası açıktır ki pazarda, tüccarlar tarafından getirilen çok miktarda yiyecek vardı.

İlk Haçlı Seferleri sırasında Macarlarla döviz kuru pazarlığı yapmak gerekmişti. Ayrıca Bizanslılarla, Haçlıların pazarlarında alışveriş yapmasına izin vermeleri için görüşülmüştü. Ordu içinde bile, Birinci Haçlı Seferi sırasında Doğu'da kullanılan farklı para birimlerinin değerlerini belirlemek gerekmişti. Muhtemelen sonraki Haçlı Seferleri'nde de kuralların konulması gerekmişti. Fakat görünüme bakılırsa Doğu'ya ulaşan Haçlılar yerli parayı, yani Latin devletlerinde ölçüt olarak kullanılan bezantı kullanıyorlardı. Örneğin 1220'de, Bolognalı Barzella Merxadrus'un vasiyetinde kullanılan para birimi bezanttı. Bu Haçlı, bir Berberi atı, uzun kollu bir zırh, miğfer ve kişisel silahlarını da bırakmıştı. Aralık sonunda kalan erzak iki torba bisküvi, iki çuval un, iki ölçek şarap, bir domuz sırtının çeyreği idi. Ekmek ve şarap alınması için altı bezant ayırmıştı. Bunlar savaşan bir adamın (bu durumda bir şövalyenin) ve seferin liderlerinin bakmakla sorumlu olduğu adamların günlük ihtiyaçları hakkında bilgi vermektedir.

Haçlı Seferleri'nin başta gelen ayırt edici özelliği, harekâtın yapıldığı yerin Akdeniz boyunca, yani yolculuğun başlangıç noktasından İtalyan Yarımadası ve Suriye kıyıları arasında ayrılmasıydı. 1191'den itibaren Kıbrıs, çok miktarda kaynağıyla önemli bir limandı. Gemiler, bu tarihten önce bile Kıbrıs'tan erzak ikmal yapıyorlardı. Suriye'deki Frank toprakları da Kıbrıs kadar, hatta daha fazla katkıda bulundular. Müslüman, Bizans ve Ermeni toprakları da Haçlılara kapalı değildi. Selçuklu Anadolu'su, muhtemel bir erzak kaynağı gibi görünüyordu. Ateşkes sırasında Aziz Louis, çavuşlarından birini arbalet yapımında gerekli boynuzu temin etmesi için Şam'a gönderdi.

1215 *Ad Liberandum* buyruğuna göre tüm Haçlılar denizden gitmiyordu. 1245 tarihli *Afflicti corde* buyruğunda sadece *transfretare* (denizi geçmek) kelimesi geçiyordu. *Ad Liberandum*, Haçlıların gemiye Messina veya Brindisi'de bineceklerini varsayıyordu. Sonraki Haçlı Seferleri'nde (1248 ve 1270) Aigues-Mortes ve diğer limanlardan yelken açıldı. XII. yüzyıl sonları ve XIII. yüzyıl başlarındaki seferlerde çeşitli çözümler denendi. Aslan Yürekli Richard kendi gemilerini inşa ettirdi ya da satın aldı. Bu gemilerde çalıştırmak üzere bir grup denizciyi de kiraladı. İlk aşamada yüz gemi ve on dört büyük *busse*⁶⁸ edildi. Philippe Auguste Cenova'da gemiler kiralarak şövalyeler, diğer savaşçılar ve atlar için yer ayarla-

68 Butsa tipi gemiler. (ç.n.)

dı. Dördüncü Haçlı Seferi'nin baronları tüm ordunun nakliyesi için kişi başı sabit bir ücret karşılığı Venedik'le pazarlık yaptılar. Ayrıca Philippe Auguste'ün yaptığı gibi Venediklilerin fetih ganimetlerinden pay alması kabul edildi.

Bu tür antlaşmaların sonunu getiren olay 1202-1204'te yaşananlar mıydı? O tarihten sonra, ganimet veya fetihten pay alınacağına değinen kayıtlara rastlanmadı. Gemi sahipleri, gemilerini Haçlılara kiralarken veya tahsis ederken, bu tarz bir ilişkiden artık bahsedilmiyordu. III. Innocentius onlara, yemin etmelerini şart koşmadan Haçlı endüljansı sözü verdi.

II. Friedrich (Sicilya) ve babası VI. Heinrich (Almanya) gibi bazı hükümdarların kendi filoları vardı çünkü tebaalarının gemilerini isteyebiliyorlardı. Diğerleri için "yerinde" kiralama seçeneği vardı. Denizci şehirlerin yasalarında geçen bu yöntemle hacılar çeşitli konfor seviyelerinde taşınıyorlardı. Şövalyeler için kaptan köşkü altında kamaralar sunulurken, iki adet konforsuz sınıfta daha düşük ücrete verilen yerler oluyordu. Bazen bir aracı kullanılıyordu. Marsilya'da Garnier de Marigny isimli bir şahıs, Burgonya ve Champagne bölgelerinden gelen Haçlılar için kişi başı 45 *soudan* iki yüz yer ayırttı ve boş kalan yerlere yolcu bulacağına dair söz verdi. 1268'de Venedik'te tarife, bir şövalye için iki buçuk mark, silahtar için yedi ons, bir at ile seyisi için dört buçuk mark ve bir piyade için 0.75 marktı. Baronlar mümkün olduğunca tüm gemiyi kiralamaya çalışıyorlardı. 1248'de Tours başpiskoposu 1.500 mark ücretle 33 tayfalı bir gemi kiraladı. Gemide atlar için ahır, yeterince su (atlar çok su içerlerdi), erzak ve tüm gerekli malzemeler vardı. Kontratlar ayrıca yelken, halat, teçhizat ve çapa olarak ne gerekeceğini de belirtiyordu.

1246-1248'de Aziz Louis, Norveç filosunun gelişinden faydalanmak istedi. Bunu gerçekleştiremeyince Cenova'yla pazarlık yaptı. Cenova, Fransa kralına on iki büyük yelkenli ve başka türde dört gemi verdi. Aziz Louis aynı zamanda Marsilya'yla da görüştü, oradan yirmi gemi ve bunlara eşlik eden on kadirge temin etti. Kral, kendi bütçesiyle özellikle at taşımaya elverişli *huissier* tipi gemiler de inşa ettirdi. Bu gemilerdeki kapı sistemi atların güverteye kolayca çıkmasına izin veriyordu. Joinville, atlar güverteye çıktıktan sonra bu kapıların nasıl kapandığını izah eder. Bu Haçlı Seferi için diğerleri (Alphonse de Poitiers ile Toulouse, Braine ve Forez kontları) Marsilya'da gemi kiraladılar. St. Pol kontuysa Artois, Flanders ve Hollandalı Haçlıları taşımak için Inverness'te büyük bir gemi yaptırdı. Toulouselu VII. Raymond, Atlantik kıyısında bir gemi inşa ettirdi. 1252'de ulaşan Artois Baronu Elnard de Seninghem, gemisini Norveç'te satın almıştı. Görülüyor ki bir Haçlı Seferi'nin yük taşıma kapasitesini ayarlamak büyük çaba gerektiriyordu.

Gemilerde büyük sayılarda hacının taşındığını biliyoruz. Marsilyalılar, Hospitalierler ve Templierler, gemilerinin rekabet güçlerini azaltmak için

taşıdıkları hacı sayısını sınırlandırdılar. Atların ve yemlerinin nakliyesini de ayarlamak gerekiyordu. Ayrıca yolculuğun kendisinden daha uzun (bazen bir yıl kadar) süren bu dönem için yeterli erzak da taşınmalıydı. Görünüşe göre gemi yapımı için gerekli kerestenin yetmeyeceği korkuları yaşanabiliyordu. Cenova, 1268'de Aziz Louis'yle pazarlık yaparak tekne-lerin direk ve dümenlerinde kullanılacak ağaçları kraliyet ormanlardan temin etme izni aldı. Fakat aynı tarihte kralın memurlarının tuttuğu kayıtlara göre düşük tonajlı ve eşlik eden kadirgalar çok yerde bulunabiliyordu. 1248'de Fransa kralı Cenovalılarla her zamanki şartlarda pazarlık yaptı. Bu, 1219 tarihli bir Venedik kontratında şöyle anlatılmıştı: "Gemiler aşağıda belirtilen şehirlerden birine [Dimyat, Sur, Akka veya İskenderiye] ulaştığında, hacılar gemilerden olabildiğince hızlı inecekler. Kaptan ve denizciler, gemiyle istedikleri her şeyi yapmaya yetkili olacaklar." Kral Kıbrıs'a ayak basınca denizcileri serbest bıraktı. Onlar da kendi işlerini görmek ve Pisalılarla hesaplaşmak için Akka'ya gittiler. Böylece Aziz Louis Mısır'a gitmek istediğinde emrinde gemi olmayacaktı. Bu nedenle 1268-1270'te kral gemilerin bir limana girdiğinde yeniden yolcu almaya müsait şekilde beklemelerini istedi. Ordusunun Tunus'tan Sicilya'ya gitmesi de bu sayede mümkün oldu. 1248'de komutayı Cenovalı amirallere bıraksa da 1270'te görevi Fransız Amiral Florent de Varennes'e verdi.

Fransa kralının 1270'te yaptırdığı çok sayıda geminin kontratında in-
 saatın detayları belirtilmişti. Bu şekilde özel yapılmış veya kiralanmış fi-
 loların Haçlıların kullanımına verilmesi, çabalarını istedikleri yere yönelt-
 melerine izin veriyordu. Fakat ana ordu karaya çıktıktan sonra ulaşanlar
 zorluklarla karşılaşabiliyorlardı. Messina Limanı'na girdiklerinde Marsil-
 ya'dan *St. Victor* gemisinin yolcuları Fransa kralının Mısır'a doğru yola
 çıktığını öğrendiler. Onları Dimyat'a taşıma konusunda anlaşmışlardı.
 Kaptan yolcuları Marsilya'ya geri götürmek istedi ama Messina idarecile-
 ri, Fransa kralı neredeyse yolcuların da oraya taşınmalarını kararlaştırdı.

Böylelikle Akdeniz'in büyük limanları, yani Cenova, Venedik, Pisa,
 Marsilya ve Barselona ile Sicilya Krallığı'nın limanları Haçlı Seferi'yle
 ilişkilendirildiler. Fakat gördüğümüz üzere denizci şehir-devletler ve top-
 luluklar, en azından prensip olarak savaşın içinde kurumsal olarak yer
 almayı bıraktılar.

Haçlıların deniz rotalarına bağımlı olması çoğunlukla iyi bir durum
 değildi. Akdeniz'de seyrüsefer, hâkim rüzgârların kısıtlamasına göre ya-
 pılıyordu. Kış aylarında sıkça fırtınalar görülüyordu. Denizciler pusula
 kullanmaya başlamalarına rağmen okyanus denizciliğinde tamamen uz-
 manlaşmamışlardı. Bu nedenle sıklıkla Berberi kıyılarına sürükleniyorlar,
 gemiler sürekli olarak karaya oturuyorlardı. Aziz Louis'nin yelkenlisi Li-
 masol açıklarında bir kum tepesine çarptı ve neredeyse terk ediliyordu.
 Gemi enkazlarına da sıkça rastlanıyordu. Önlem olarak Aslan Yürekli

Richard, zırhını oluşturan gümüşleri varillerde ve farklı gemilerle taşıdı. Fakat Kraliçe Blanche'ın topladığı ve Aziz Louis'ye gitmesi gereken para denizin dibini boyladı.

1249'da Dimyat önlerinde toplanan kraliyet filosu şiddetli bir fırtınaya yakalandı. 1270'te III. Philippe'in filosu Trapani Limanı'nda neredeyse yok olacaktı. Yine de Moğol Hanı Hülagü'nün gözündeki Aziz Louis, hâlâ denizlerin efendisiydi.

Deniz yolunun sıkıntıları, haberlerin taşınmasını da etkiliyordu. Haçlıların başarıları ve yenilgileri gibi Latin Doğu'da yaşanan olaylardan uzun veya kısa gecikmelerle haberdar olunabiliyor ancak her zaman vaktinde cevap verilemiyordu. Bu bağlamda bilgi ağlarından bahsetmeliyiz. Antakya Kontu IV. Bohemond, Müslüman bölgesindeki casuslarından bilgi alıyordu. Örneğin Moğolların Yakın Doğu'daki ilk işgal haberini bu sayede aldı. Sultan Baybars da Fransız filosofunun 1270 tarihli hezimetinden kendi casusları aracılığıyla haberdar oldu. Templierlerin Üstadı Guillaume de Beaujeu'nün, sultanın maiyetinde bile muhbirleri vardı.

Şüphesiz sağlık sistemi denebilecek bir oluşum yoktu. 1190-1191 Akka kuşatması sırasında Alman Haçlılar, özellikle de Svabia Dükü Friedrich, hasta ve yaralılara bakmak için bir hastane kurdular. Daha sonra Teutonların Azize Meryem adını alacak hastaneleri buydu. Bu hastane, şehir düştükten sonra bile faaliyette kaldı. Mevcut hastanelerin ve askerî birliklerin organizasyonunu benimsedi. Tıpkı onlar gibi şehirlerde kurulan hastaneler de insanları tedavi ettiler ama orduya eşlik eden revirler kurmadılar.

Joinville, Gauher d'Autrèches'in ölümünü anlatırken "ev sahibinin birçok cerrahının ve doktorunun" onu nasıl ziyarete geldiğinden ve tedavi amaçlı kanatmaya karar verdiğinden bahseder. Bu nedenle doktorların ve cerrahların varlığından eminiz ama hangi statüde olduklarını bilmiyoruz. Mansure ordugâhındaki hasta ve yaralılar, tedavi edilebilecekleri Dimyat'a taşınmışlar mıydı? Muhtemelen geçici bir hastaneye taşınmışlardı. Öte yandan kralın, iyileşmeleri için hasta adamlarını Dimyat'ta bıraktığı ve yapılan antlaşmalara rağmen Memlüklerin onları öldürdüğü biliniyor.

Haçlılar barınma sorununu, Dimyat'ta olduğu gibi işgal ettikleri şehirlerdeki evlere yerleşerek çözdüler. Akka'nın ele geçirilmesi sırasında ortaya çıkan sorunlar, önceki Hristiyan sahiplerin mülk haklarının tanınmasıyla ve Haçlıları evlerine almaları şartıyla çözüldü. Harekât sırasında savaşımlar çadırlarda kalıyorlardı. Joinville bu çadırları, halatlarını ve kendi yatağını nasıl hazırladığını nakleder.

ORDUNUN AHLAKI

Konsil kararnamelerinin ilk maddesi, rahipler ve başrahipler gibi Hristiyan ordusundaki diğer din adamları üzerineydi. Kararname onlara “duaya ve vaaza devam etmeyi, sözleriyle ve davranışlarıyla onlara örnek olmayı, her zaman Tanrı sevgisi ve korkusunu akılda tutmalarını”, yiyecek ve kıyafette aşırıya kaçmamalarını emreliyordu. Çünkü Tanrı’nın orduya iyi davranmasını sağlayacak duyguları orduda besleyecek olanlar din adamlarıydı.

Yukarıda bahsedilen askerî ve mali tertibat, Haçlı Seferi’nin bir kefaret eylemi ve İsa’ya sunulan hizmet olarak yola çıktığını unutturmamalı. Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux, Aziz Louis’nin seferi sonunda Joinville’e şunları söylemişti: “Seneşal, mutluyum ve Tanrı’ya şükrediyorum ki kral, siz ve diğer hacılar bu topraklarda tecrübe edindiğiniz büyük tehlikeneden kaçırıyorsunuz. Ve ben, sizin kutsal yoldaşlığını bırakmak zorunda olduğum için üzgünüm.”

Haçlılar, kusursuz davranışlar sergileyen azizler değillerdi. Konstantinopolis’in yağmalanması bazılarını, derin düşünmeye ve Tanrı’yı unuttuklarını kabul etmeye itti. Joinville de kendisini, Dimyat’ın 1249’da ele geçirilmesi hakkında benzer şekilde ifade etti. Şehrin savaşmak zorunda kalınmadan ele geçirilmesi, onun gözünde kesinlikle bir lütuftu. Lakin bu başarıdan sonra Haçlılar “kendilerini kurtaran Tanrı’yı unuttular” ve Joinville onların yaptıkları hataları sıraladı. Geleneğe aykırı olarak bizzat kral, ganimetlerden (peynir, arpa, pirinç, vb.) pay ayırdı. Komutanları tüccarlara sunulan tezgâhlara çok yüksek fiyat biçti. Baronlar partiler verdiler. Ayaktakımı da sıklıkla hayat kadınlarını ziyaret etti.

Dimyat ordugâhında hayat kadınlarının varlığı, münferit bir durum değildi. İbnü’l-Esîr, aynısını Akka kuşatması sırasında kaydetmiş, hatta bu kadınların adanmışlığına hayran kalarak yaptıklarını dinî bir hizmet gibi görmüştü. Aziz Louis bu duruma karşı önlemleri ancak esaretten kurtulabildiğinde aldı. Sahtekârlık, özellikle ganimetlerin paylaşılması için havuza konması gereken eşyaları alıkoymak yaygındı.

Şunu kabul etmeliyiz: Papalık elçisi “sizin kutsal yoldaşlığınız” derken, Haçlıları, başarısızlıklarına rağmen Hristiyanca bir hayat sürme hıyali kuran insanlar olarak görüyordu. Günah çıkarmanın, tövbe vaazlarının ve geçit törenlerinin amacı buydu. Çok sayıda toplu tövbe gösterisiyle insanlar ilahi merhameti hak etmeyi umuyorlardı. Bu ricalar ilk Haçlı Seferleri’yle sınırlı kalmamıştı. Son sefere kadar Haçlılar, ordularının dinî bir göreve çıktığının farkındalardı ve günahlarının, bu görevin başarıya ulaşmasına engel olduğuna inanıyorlardı.

Haçlılar, kuralları İkinci Haçlı Seferi sırasında konulan bir disipline tabiydiler. Philippe Auguste ve Aslan Yürekli Richard, 1190’da Messina’dan

ayrılırken yolculuk sırasında uyulacak bir yönetmelik yayınladılar. Küfretmek, lüks (sincap, samur veya samur kürkü) ve kırmızı kıyafet giymek yasaktı. Para karşılığında olması hâlinde çavuşların, denizcilerin ve hizmetkârların kumar oynamaları yasaktı. Oynayanların cezası karadakililer için kırbaç, denizciler için geminin altından geçirilmektir. Şövalyelerin ve din adamlarının, yirmi dört saat içinde kayıpları 20 *sou*yu geçmediği sürece kumar oynamalarına izin vardı. Bu şartın dışına çıkanların cezası 100 *sou*ydü. Yemekler iki çeşitle sınırlandırılmıştı. Kavga etmenin cezası ağırdı. Bıçak kullanmanın el kesilme, yumruk atmanın üç defa suya batırma, cinayetince ölüm cezası vardı. Gemide kadın olmasına da izin verilmiyordu.

Bu kurallar yüksek rütbeli kişiler için esnetiliyordu. Nitekim birçoğunun yanında eşleri de vardı. 1250'de Aziz Louis, kendilerini Mısır'a götüren gemide kardeşi Charles'ın Gautier de Nemours'la kumar oynadığını öğrenince zarları denize attı. Joinville'in aktardığına göre Gautier, ortaya konan parayı o hengâmede saklayabildi. Charles d'Anjou aslında bir kuralı çiğnememişti ama kral, onun biraz daha bekleyecek kadar sağduyulu olmasını istedi. Kralın kardeşleri Akka'ya ulaştıklarında oyunlarına devam ettiler. Hatta Alphonse de Poitiers, kazancını cömertçe dağıttığı ve ortaklarının kayıplarını telafi ettiği için ün kazandı. Sadelik konusu da göreceli kaldı. Aslan Yürekli Richard, başkalarına yasakladığı lüks kumaşların aynısını kendisi satın aldı.

Bununla birlikte, Haçlılar hayatlarını değiştirmeye söz verdiklerinin bilinceydiler ve bu sözü tutmaya çalışıyorlardı. Muharebelerden önce anlaşmazlıklarını çözüyor, fakirler için sadaka topluyorlardı. Akka kuşatması (1189-1190) sırasında kaydedilen bu hayırsever işler, kuşatmanın başarısının etmenlerinden sayıldı. Çünkü Tanrı'yı memnun ediyordu.

Arınma arzusu, özellikle tehlike yaklaştığında artıyordu. Zamanın duyarlılığı, tövbe eylemlerine büyük önem veriyordu. Fakat Haçlı Seferleri şarkılarının güftecileri, savaşçıların geride bıraktıkları "güzel ülkelerine" duydukları nostaljik hisse ve sevgililerini terk etmenin pişmanlığına pek değinmiyorlardı. Kendileri için çile çeken efendileri İsa'ya hizmet etmekten kaytarmayacaklarına ve Çarmıh hadisesinin yaşandığı toprakları dinsizlerin işgalinden özgürleştireceklerine yeniden söz veriyorlardı. Burada da duyguların samimiyetinden şüphe edilemez ama kullanılan ifadeler benzerdi. Bazen Tanrı'nın hizmetinde kendini tehlikeye atmakla görünen "büyük şeref" duygusu yükseliyordu. Şövalyelik duyguları, sonsuz kurtuluşu gözetten Hristiyan emelleriyle birleşiyordu.

Ganimetlerin sayılması sırasında yaşanan tatmine dair kayıtlar da tutulmuştu. Soissons kontu, muharebenin ortasında Joinville'e "hanımların odasında" sohbet ettikleri günü hatırlayacaklarını söylemişti. Fakat 1239'da Bar kontunun yaşadığı yenilgiden sonra yazılan bir şarkı, kendi kahramanlıklarını göstermek isteyenlerin ve "Şövalyelik göstermek için

fazla gururluydun” diyerek başkalarını ifşa edenlerin varlığına işaret eder. Tehlikeye önem vermediğini göstermeyi seven bu aşırı şövalyelik gururu eleştirilse de Haçlı askerinin ruh hâlinin özelliklerinden biri olmaya devam etti. Yine de Aziz Louis gibi bazı komutanlar, katı disiplin kurallarına uymayıp görkem sevdasına kapılanları takdir etmeyi reddettiler.

Savaşçılar her ne kadar korkularından bahsetmeyi sevmeseler de gerçekten korkuyorlardı. Denizden, derinliğinden ve belirsizliğinden ürperiyorlardı. Cesur şövalye Olivier de Termes’nin Kıbrıs kıyısında gemi kazası geçirdikten sonra tekrar tekneye binmesi uzun zaman aldı. Yanan mancınık yağmuru şeklinde gelen Rum ateşinden korkuyorlardı. Mısır’daki kraliyet ordusu Rum ateşi sebebiyle çok zorlanmıştı. Tecrübeleri sayesinde düşmandan korkmayı öğrendiler. Haçlı Seferi’ne katılmak, hayal edilemeyen tehlikelerle yüzleşmek demekti.

Bu endişe, *Chanterai pour mon courage que je veux réconforter*⁶⁹ isimli güzel bir *trouvèrede*, sevdiğinin geri dönmemesinden korkan ve çatışmayı gözünde canlandıran bir kadının dilinden ifade edilmişti. Muhtemelen XIII. yüzyılda ölen Guyot de Dijon adlı ozan şöyle yazmıştı:

Tanrım, onlar “İleri” diye seslendiklerinde
Hacılara yardım et.
Onlar için korkuyorum
Çünkü Sarazenler çok güçlü.

Düşman gerçekten de çok güçlüydü.⁷⁰ Şövalye ve piyadelerin ön sıradakiler saldırıya geçene kadar uzun saatler boyunca ok yağmuru altında durmaları gerekiyordu. Bozulan saflar, ani panik dalgaları ve katliamlar da unutulmamalı. Joinville bu anları tasvir etmiştir: Birkaç arkadaşıyla bir köprüyü tutarlarken vücutlarına o kadar çok ok isabet etmişti ki aldıkları küçük yaralardan dolayı zırhlarını giyememişlerdi. Yanlış bir söyleni üzerine kraliyet ordusunun bozulmasına ve silah bırakılmasına şahit olmuştu. Teknelerde hasta askerlerin boğazlarının kesildiğini ve birçok esirin öldürüldüğünü görmüştü. Bir noktada kendisi ve bazı baronlar öldürüleceklerini düşünüp hızla günah çıkartmışlardı.

Birçok Haçlı’yı bekleyen kader esaretti. Gautier Sans-Avoir ve takipçilerinin 1096’da Türkler tarafından yenilmesinde, 1101 Seferi ordularının imhasında, İkinci Haçlı Seferi’nin Küçük Asya’da karşılaştığı sıkıntılı durumlarda bu yaşandı. Tarihçiler bu esir kitlelerinin Horasan’a kadar götür-

69 “Canlandırmak istediğim cesaretim için şarkı söyleyeceğim.” (ç.n.)

70 Yukarıdaki şarkıda geçen *fêlon* kelimesinin yaygın anlamı “zalim, hain”dir. Yazar burada *redoutable*, yani “çok güçlü” anlamında kullanmıştır. (ç.n.)

rüldüklerini ve köleleştirildiklerini kaydettiler. Salâhaddîn'in fetihlerinde çok sayıda insan esir alınıyordu. Bu esirlerin ve Muvahhidlerin Alarcos zaferinden sonra yakaladığı esirlerin kaderi, III. Innocentius için büyük endişe kaynağıydı. Beşinci Haçlı Seferi sırasında Eyyûbîler, Akka kuşatmasındaki gibi çok sayıda baronu ve daha alt sınıftan kişileri esir aldılar. 1239'da Yafa Kontu Gautier de Brienne ve Kahire'deki zindanda şikâyetlerini dile getiren Philippe de Nanteuil gibi çok sayıda Fransız şövalyesi esir alındı. Gautier esareti sırasında yaşanan bir olay üzerine idam edildi. Aziz Louis'nin ordusunun tamamı benzer bir kader yaşadı.

Esaret, korkunç bir zulümdü. Makul şartlardaki esirlerin kalıcı köleliğe indirgenme ve Yakın Doğu'nun pazarlarında satılma riski vardı. Salâhaddîn'in çok sayıda Frank'ı esir alması köle fiyatlarının çakılmasına sebep oldu. Yüksek rütbeliler daha uzun süre esir tutulabiliyorlardı. Otuz yıl süreyle esir kalan Renaud de Dampierre, savaşa veya fidyeyle azat edilmeyi umdu. XIII. yüzyılda Haçlı Seferi komutanları, fidyenin ağırlığını muhtemelen Haçlı'nın kendisinden daha fazla hissediyorlardı. Fakat genellikle esirler karşılığında ateşkes pazarlığı kapsamında fidye veriliyordu. Ancak bazılarının bekleyecek sabrı yoktu.

III. Innocentius, Trinitaryan Tarikatı'nın kurulmasına izin verdi. Bu tarikat, esirlerin azat edilmesi için sadaka topluyordu. Suriye patriği ve İskenderiye'nin Melkit patriğiyle esirlerin manevi avuntu bulmaları konusunda irtibata geçtiler. Esirler için dinden çıkmanın cazibesi yüksekti. Joinville, kendisinin ve arkadaşlarının Müslüman olduklarını söylemeleri için tehdit edildiğini anlatır. Karşılaştığı Champagneli bir Haçlı, derin bir inanç duymadan İslam'ı benimsemiş ve Mısır'da başarılı bir kariyere ulaşmıştı. Joinville'in gemisindeki tüm denizciler esir alındıkları an dinlerini inkâr etmişlerdi. Kronik yazarının konuştuğu emîr bu durumdan hiç gurur duymamıştı. Fakat Hristiyan inancına bağlı kalan Haçlıların varlığı, sadakatlerinin ne kadar kuvvetli olduğunu da gösteriyordu.

Şarkılar bu imanı, her zaman yokluk hissinin karşısına koyuyordu. Thibaut de Champagne derinden sevdiği o varlık için her şeyini bıraktığını söyledi. Diğerleri de bu ve benzer fikirleri geliştirdiler: "İnsan cenneti, çileyi kabul ederek fethetmelidir." En yaygın konu, bir insanın "kendi ihtiyacı için" Tanrı'nın çağrısından kaytaramayacağıydı çünkü Tanrı, çarmıhta insanlar için ölmeyi lütfetmişti. Arras Kalesi'nin kumandanı şöyle demişti: "Çile çekmek için, Tanrı'nın çile çektiği o topraklara gitmeliyim." Kutsal Topraklar fikri her zaman "İsa'nın Çilesi" hatırasıyla birlikte anılıyordu.

Champagne kontu "İsa efendimizi hatırlayan herkes onun intikamını gütmeli ve topraklarını teslim almalı" demişti. Başka biri "Tanrı'nın konulduğu gerçek kabri kaybetmek çok acı verici" yazdı. Bir diğeri de "Efendimizin denizaşırı topraklarında Paganların sebep olduğu büyük

hasar ve acı" dan bahsetti. İsa'ya duyulan minnetkârlıkla, onun çile çektiği toprakların geri alınması görevine veya Haçlıların hizmet ettiği amacın meşruluğuna dair hiçbir şüphe dile getirilmiyordu.

Bir ozan "insanın İsa için mutlu ve neşeli" ölmesi gerektiğini yazdı. Fakat esir alınan baronlardan birinin hizmetkârı bir an önce cennete gitmek için öldürülmelerine izin vermelerini önerdiğinde, diğerleri bunu onaylamadılar ve esaret çilesinin devam etmesini tercih ettiler. Tanrı'nın davasına adanma ve O'na hizmet etme arzusu fanatiklik değildi. Haçlılar, akli başında büyük Orta Çağ düşünürlerinin yaşadığı bir devrin insanıydılar.

Tanrı'ya, Meryem Ana'ya ve azizlerin şefaatine duydukları güven, yaşadıkları felaketlere ve yenilgilere rağmen aynen devam etti. Bir iki sefer ya da yenilgi tecrübe eden birçok kişi, yeni bir Haçlı Seferi ilanıyla tekrar Doğu'ya gidiyorlardı. Joinville, 1270'te Aziz Louis'yle gidene kadar bir daha yolculuğa çıkmadı çünkü kralın memurları ve Champagne kontuyla ilgili şikâyetleri vardı. Belki, kralın sefere tekrar çıkma konusunda yanlış danışmanlık aldığına da inanıyordu. Fakat Haçlı Seferi'nin bütününe karşı bir söz söylemedi.

XIII. yüzyılda azalmasına rağmen hâlâ coşku mevcuttu. Fakat bu, şövalyelerin ve baronların dünyasında Tanrı'ya borçlu olunan bir hizmetin üstlenilmesi hâline gelmişti. Bu hizmetin amacı, İsa'nın insanlar için yaptığı fedakârlığa karşılık Kutsal Topraklar'ın geri alınmasıydı.

KURUMSAL OLMAYAN HAÇLI SEFERLERİ

Haçlı Seferi'ne katılacak askerler iyi tanımlanmış gruplardan seçilmesine ve savaşçıların coşkusu disiplin altına alınmasına rağmen seferler, toplu duyguların ve neşenin tetiklendiği hareketler olmaya devam etti. Bu nedenle konsil kararnamelerince belirlenen ölçüler içinde kalmadı ve sınırları, normal seferleri düzenleyenler tarafından genişletildi. Sadece Yahudilerin değil, din adamlarının da saldırıya uğraması pek şaşırtıcı değildi.

Mart 1190'da Üçüncü Haçlı Seferi sırasında İngiltere'de Yahudi karşıtı ayaklanmalar çıktı. Görünüşe göre Stamford'da başlayan ayaklanmanın sebebi, Yahudilerin gözle görülür zenginliğinin Haçlı Seferi için toplanan genç adamlarda yarattığı öfke ve açgözlülüktü. İsyancılar, Yahudilerin evlerine saldırarak eşyalarını yağmaladılar ve diğer şiddet eylemlerinde bulundular. Hareket daha doğudaki King's Lynn'de başlamıştı. İsyancılar ganimetleriyle birlikte buradan bir tekneye binerek kaçtılar.

York'taki ayaklanmalar daha ciddiydi. Burada, 1096'da Ren ülkesindekileri andıran olaylar yaşandı. Kalenin içine alınan Yahudiler zindana sığındılar fakat isyancılar onları takip ettiler. Vaftiz olmaya mecbur edilmekten korktukları için yakalanan Yahudiler birbirlerini öldürdüler. Bu,

Ren ülkesinde olduğu gibi saldırganları daha da sinirlendirdi ve kaçmaya çalışanlar katledildi.

Masada'nın Flavius Josèphe tarafından yakalanmasının tasviri, belki de bu olay hakkında şüpheler doğmasına sebep olmuştu. Yine de şurası biliniyor ki bu katliamdan sonra çete, Yahudi tefecilerin kayıtlarının olduğu kiliseye koştu ve kayıtları imha etti. Görünüşe göre hareket, Yorkshire'n ve muhtemelen Norfolk ve Lincolnshire'n küçük toprak sahipleri arasında başlamıştı. Bu kişiler Yahudilerden büyük miktarda borç almışlardı ve faizlere uygulanan ertelemeyi, Haçlı Seferi'yle ilintili yeni maliyetler nedeniyle yeterli bulmamışlardı. Burada sosyal unsur, dinî bir unsurla birleşmişti. Yahudilerin pek sevilmedikleri İngiltere'nin başka şehirlerinde de benzer örnekler yaşandı. Kraliyet bu davranışları cezasız bırakmadı ama Kral Richard, yağmalanan mallara el koydu.

Başka yerlerde Haçlı Seferi vaazlarına eşlik eden duygusal atmosfer, burada maddi kaygıların gerisinde kalmış görünüyor. Frizya'da Oliver von Paderborn'un vaazı sırasında gökyüzünde ışıktan haçlar belirmesi yaygın olarak nakledildi ve dinî bir cemaatin kurulmasına yol açtı. Günümüzün psikologları bunun toplu halüsinasyon olduğunu iddia edebilirler. Tarihçilerse ancak Beşinci Haçlı Seferi vaazı etrafında oluşan duygusal ortamın ve büyük heyecanın izlerini kaydedebilirler.

Bu dönemde başka olaylar da kaydedildi. Albigeois Haçlı Seferi'ne asker alımı için 1212'de Châteaudun'da verilen vaaz sırasında, gökyüzünde yine ışıktan haçlar belirdi. Aynı yıl, Çocukların Haçlı Seferi'ni doğuran garip harekete eşlik eden mucizevi olaylar yaşandı.

Varlıkları tarihî olarak iyi kaydedilmiş olsa da bu Haçlı Seferleri'ni çevreleyen olaylar karanlıkta kalıyordu. Bu hareketler iki farklı olay mıydı, yoksa birbirinden farklı yerlerde patlak vermeden önce sessizce yayılan tek bir olay mıydı? O dönemde, özellikle XIII. yüzyılda, insanlar bu olayların ajanlar tarafından körüklendiğine inandılar. Fakat ajanların kimliğiyle ilgili ortak bir fikirleri olmadı.

Kronolojisi belli olmayan ve aralarındaki bağlantı çözülmeyen bu iki olay bir tarafa, Vendôme bölgesinde Cloyes köyünden Étienne isimli bir çoban ortaya çıktı. İddiasına göre esrareniz bir hacıdan, Fransa kralına teslim etmek üzere bir mektup almıştı. Çoğunlukla kendisine benzer genç insanlardan oluşan bir kalabalıkla St. Denis'ye yürüdüler ve burada Philippe Auguste'ün huzuruna çıktılar. Mesajlarını muhtemelen Paris Üniversitesi'nin hocalarıyla da paylaştılar. Hocalar hikâyenin doğaüstü kısmına şüpheyle yaklaştı ve Étienne'in bir araya getirdiği otuz bin kadar insan yavaş yavaş dağıldı. Bildiğimiz kadarıyla bu gençler flamalar hazırlamışlardı ve "İsa Efendimiz, Hristiyanlığı yücelt! İsa Efendimiz, bize Gerçek Haç'ı ihsan et" diye yakarıyorlardı. Hareket, seküler kişiler

tarafından kullanıldı ve Étienne'in liderlik ettiğinden bağımsız ilerleyen bir grup oluştu. Hittin'de kaybedilen Gerçek Haç'a atıfta bulunulması, bu hareketi Haçlı Seferi olarak sınıflandırmamıza izin veriyor.

Lorraine, Hollanda ve Ren ülkesinden yola çıkan ve Köln'de doğan Nicolas'yı lider seçen "Çocuklar"ın hareketi, daha belirgin bir şekilde Haçlı Seferi'ydi. Onlar da simgesi bilinmeyen bir flamanın peşinde, Latince ve Almanca şarkılar söyleyen bir alay hâlinde yürüdüler. Rhone Vadisi'nden inerek Cenova ve Kuzey İtalya'ya ulaştılar. Bir efsaneye göre genç hacılar Marsilya'da gemi sahiplerince yedi gemiye bindirildiler. İki tanesi kaza geçirip battı. Diğerleri Bougie ve İskenderiye'ye ulaştı ve yolcularını Müslümanlara teslim ettiler. Onlar da bu "çocukları" köle olarak sattılar. Aslında Ren ülkesinden çıkan "çocuk" grupları bölündü ve çoğu evine döndü. Diğerleri de İtalya'da kaldı.

Nicolas'yı ve muhtemelen Fransa'nın çeşitli bölgelerinden gelen diğerlerini takip edenler, Kutsal Topraklara gitme niyetlerini açıklamışlardı. Tek silahı tövbe olan bu kişiler, Tanrı'nın çocuklara ve fakirlere sevgisine şükrederek, ellerindeki kaynaklara rağmen güçlü ve zenginlerin bile elde edemediği kurtuluşu hak etmeyi umuyorlardı. Bir kurum olarak Kilise, bu harekete pek heves duymadı. St. Quentin'da olduğu gibi kasaba insanları onları daha sıcak karşıladı.

Bu geniş kapsamlı hareketin başlangıç noktası belirsiz kaldı. Doğu'ya yapılan Haçlı Seferi ve Albigeoslara karşı yapılan Haçlı Seferi için vaazlar verilmişti. Ardından papa, piskoposlardan Muvahhidlere karşı yapılacak Haçlı Seferi için 1212 Hamsin Yortusu'nda büyük tövbe yürüyüşleri düzenlemelerini istedi. İddialara göre çok sayıda inançlı insanın farklı türde bir yürüyüşle vakitsiz yola çıkmasının muhtemel sebebi, tüm bu propagandadan rahatsız olmalarıydı. Diğerleri büyük ve neredeyse doğaçlama gelişen bir halk hareketini hatırlatıyordu. Şurası nettir: Haç ve Kudüs konusu, 1212'de tam amaçları bilinmeyen genç hacıları yollara döktü ve papanın hazırlamadığı bir Haçlı Seferi fikrini ateşledi. Bu hareketin yankıları, resmen sefere katılmaları istenmeden önce 1213'te bir grup İngiliz'in isimlerini yazdığında hâlâ mevcuttu.

Öte yandan, hedefi Kudüs olmayan diğer akımlar da vardı. Özellikle İtalya'da *Haleluyah* ilahisini söyleyerek yürüyen, kin ve intikamı unutma ve Tanrı'nın iradesine boyun eğme yönünde vaaz verenler bunlardan bazılarıydı. 1212'nin "çocukları" arasında, hayret verici bir tövbe gösterisiyle kendilerini halk içinde kırbaçlayanlar da bulunuyordu. Bunların sayıları giderek arttı. 1260'ta Perugia'da başlayan büyük bir hareketle kendilerini kırbaçlayanlar İtalya'nın yollarını doldurdular ve yıllarca bunu devam ettirdiler. Doğu Hristiyanları, onların 1260'ta Akka'da karaya çıkıp Frank Suriyesi'nde gruplar hâlinde ilerlemelerine şaşırdılar. Onlar da Kudüs'e özel bir bağlılık hissedip, kurtarılması için katkıda bulunmayı arzuluyor-

lar mıydı? XIII. yüzyılın dinî düşünce dünyasında Kutsal Topraklar'ın önemini hatırlarsak, bu ihtimali gözden çıkaramayız. Kutsal Şehri yeniden Hristiyan dünyasına katmak için silah yerine duaya ve kırbaçlama gibi tövbe yollarına başvurmak, Papalık vaazlarının dahi tamamen yabancı olmadığı yaklaşımlardı.

1251 Çobanların Hareketi (Pastoureaux) daha farklıydı. Fransa kralı, ordularının Mısır yenilgisinden sonra düştüğü esaretten henüz kurtulmuştu. Kutsal Topraklar'dan Fransa'daki annesine ve tebaasına çağrıda bulunarak daha çok asker ve mali destek istedi. Çobanların hareketi tam bu esnada başladı. Kralın daha fazla destek istediği haberi, Fransa Krallığı'na yayıldı. Kronik yazarları hareketin doğuş sebebini, Kraliçe Blanche'ın, oğlu hâlâ esirmiş gibi davranması olduğunu ima ettiler. Ancak bu, kronolojik olarak hatalıydı. Asıl sebep Mısır'da yaşanan felaketin halkta uyandırdığı duyguydu.

Eldeki bilgiler farklı kaynaklarda farklı şekillerde sunulsa da yine karizmatik bir lideri, Macar din adamını işaret ediyor. Bazılarına göre bu kişi, Cistercien Manastırı'nı terk eden Jacques isimli biriydi. Kuzey Fransa'da Picardie, Flanders, Hainault ve Brabant sınırlarında görüldü ve Bakire Meryem'den bir çağrı aldığını iddia etti. Çağrıya göre kendisinin, bu harekete öncülük etmesi gerekiyordu. Kırsal nüfusun en az sabit unsurlarından çobanlar bir kere daha grubun çekirdeğini oluşturdular. Jacques, meleklerin İsa'nın doğumunu Noel gecesinde çobanlara ilan ettiklerini söyleyerek onların heyecanını arttırdı. Sunduğu hedef Kudüs'ün ve esirlerin kurtulmasıydı.

Görünüşe bakılırsa Jacques'ın ordusu haçı kabul etmişti. Çarmıha geçirilmiş bir kuzu simgesinin yer aldığı flamayı takip eden grubun sayısı, Amiens'e ulaştıklarında otuz bindi. Paris'e geldiklerinde neredeyse altmış bin olmuşlardı. Çobanların kılıç, balta ve bıçak gibi silahları vardı. Kraliçe Blanche Paris'teyken, bu kalabalığın kralın planlarına faydası olacağını düşünerek Jacques'ı huzuruna kabul etti. Demek ki o zamana kadar hareket zararsız görünüyordu. Fakat ilerleyen haftalarda bu konuda şüpheler oluşmaya başladı. Rouen'e yürüdüklerinde başpiskoposa bazı sorunlar çıkardılar. Orléans'da grup ve üniversite öğrencileri arasında büyük bir çatışma çıktı ve yirmi beş öğrenci öldürüldü. Ardından Tours'da da olaylar yaşandı. Giderek artan şekilde din adamlarına saldırdılar. Jacques ruhban sınıfına küfrediyor; Dominikenleri, Fransiskanları, Cistercienleri, Benediktenleri, kanonları ve başrahipleri suçluyor; Papalık mahkemesini reddediyordu. Din adamlarını açgözlülükle suçluyor ve tabii ki XIII. yüzyılda bu iddiaya kolaylıkla dinleyici buluyordu. Bu tavır değişikliğinden haberdar olan kraliçe huzursuzlandı ve yerel otoritelere tetikte olmalarını emretti.

Bourges sakinleri, *bailli*'ye rağmen şehrin kapılarını Çobanlara açtılar. Jacques'ın konuşmaları Yahudileri hedef gösteren bir hâle büründü ve sinagoglar işgal edildi. Şehir sakinlerinin ve kraliyet yetkililerinin onları korumaya gelmeleri üzerine çatışma başladı. Jacques ve başlıca liderleri öldürüldü, takipçileri dağıtıldı.

Diğerleri Marsilya'ya doğru yürüdüler ama yolda durduruldular. Başka bir grup Bordeaux'ya ulaştı. Simon de Montfort dağılmalarını istedi. Bir grup İngiltere'ye Shoreham'a gitti ama geri çevrildiler. III. Henry kralığa girmelerine izin vermedi.

Çobanlar arasında çok sayıda kişi sonunda Kutsal Topraklara ulaşmayı başardı. Haçlı Seferi'nin genel kurallarını kabul ederek kraliyet ordusuna katıldılar. Fakat hareketin kendisi, iki zıt unsur bir araya getirmişti. Denizaşırı ülkede zor durumda kalan Fransa kralına gereken yardımı sadece bu köylüler götürebilirdi. Öte yandan fakirlerin ve çobanların, ruhban sınıf ve soylular üzerinde ahlaki üstünlüğü olduğuna inanılıyordu. Zaten onların açgözlülüklerinin ve kibirlerinin Tanrı'yı kızdığını, Haçlı Seferleri'nin başarısızlığının sebebi olarak görüyorlardı.

Çoğu, Tanrı'nın güçlülere yıkmak için zayıfları seçtiğini söylüyordu. Samimi bir dindarlık ve kralın denizaşırı seferine katılmak için tartışılmaz bir arzunun yanı sıra hem kilise hem de lortların dünyasını hedef alan, kurumsallık karşıtı bir akım doğmuştu.

Çağdaşları daha da ileri gittiler. Jacques'ın, bahtsız "Çocukların Haçlı Seferi"nin arkasında olduğu söylendi. Bazıları onu, sahte mucizeler üreten ve sapkınlığa varan doktrinler yayan bir düzenbaz olarak gördü. Hatta sultanın, casusları aracılığıyla Fransa'da kargaşa yaratmaya çalıştığı da söylendi. Aslında Çobanların niyeti, dört yıl önce haç kuşanan şövalyelerin niyetinden pek de farklı değildi. Onlar da Kutsal Topraklara samimi bir bağlılık duyuyorlardı. Soylular da kendilerini İsa'nın hizmetindeki fakir hacılar olarak görüyorlardı. Fakat "Çobanlar", hedeflerinin saflığını sadece kendilerinin korumaya muktedir olduğuna inanıyor ve böylesi bir seferin kaçınılmaz zorluklarını yok sayıyorlardı.

Çobanların Haçlı Seferi tamamen ayrı ve doğaçlama bir hareket değildi. Alışılmış şekilde düzenlenen ve başlatılan fakat Kilise'nin arzuladığına yabancı bir unsur resme dâhil eden bir Haçlı Seferi olarak görülebilirdi. Bourges Yahudileri'ne saldırdıklarında dağıtılmaları önemliydi. Yahudiler kraliyet koruması altındaydı ve sıklıkla başarısız kalan bu koruma, burada zorla kabul ettirildi.

İnsanlar XII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, geçmiş yılların düzensizliğinden kurtulabilirlerdi. Haçlı Seferleri bir kurumun olgunluğuna erişmişti. Fransa gibi çok sıkıntı çeken ve kralı Mısır'da perişan olmuş bir ülkede bile anarşik girişimlere yer yoktu.

Haçlı Seferi, Papa III. Innocentius'un zamanında büründüğü kesin şekliyle, çok sayıda savaşçı toplayabilme konusunda ne kadar etkili olduğunu ispatlamıştı. Bu savaşçılar, ilkel bir organizasyon dâhilinde görevleri zaman içinde değişen Papalık elçilerinin kontrolündeydiler. Ayrıca kendilerine, harekât menziline ulaşmak ve orada uzun süre kalmak için gereken imkânlar da sunulabiliyordu. Devamlılık kazanmasına rağmen tövbe eylemi olma özelliğini kaybetmemiş, inançlıların sefer çağrılarına ilgisi pek azalmamıştı. 1215 ila 1270 arasında, hatta 1204 ila 1215 arasında Haçlı Seferi'ne karşı hiç muhalefet oluşmadı.

Bununla birlikte Kudüs'ün ve Kutsal Topraklar'ın kaybedilmesi ve 1229'da ancak on beş yıllığına geri alınabilmesi, insanların bağlılıklarına farklı bir önem kattı. Endüljans hâlâ motive etme gücüne sahipti. XIII. yüzyıl Hristiyanları her çeşit endüljansın peşindeydiler. Eyyûbilerin Sayda saldırısında ölenleri gömmek gerektiğinde, Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux bu hayırsever işe karşılık endüljans sözü verdi. Aziz Louis, endüljans kazanmak için bu ürpertici işi üstlenen son kişi değildi.

III. Alexander zamanında başlayan akım hız kazandı. Sefere katılmayla ilişkilendirilen günahların affı, Kutsal Kabir'i ziyaretten ayırıştırıldı. Bu sayede, Kutsal Topraklar'ın geri alınması dışındaki görevler için bütüncül endüljans kullanımı yaygınlaştı. III. Innocentius; Markward von Anweiler, Albigeois "heretikler" ve İspanya'da ilerleyen Muvahhidler karşısında bu yönetime başvurdu. Ardılları da aynı yoldan devam ettiler.

Kutsal Topraklara hac ziyareti cazibesini yitirmemişti. Aksine Haçlı şarkılarına bakıldığında fikrin oldukça yayıldığı görülüyor. Lakin Kutsal Kabir'i ziyaret etmekten ziyade onun kurtarılması fikri önem kazanmıştı ve bu fikir, İsa'nın Çilesi üzerine tefekkür etmekle bağdaştırıldı. Çile, kendini adamanın simgesi olarak güçlü bir mesaj olmaya devam ediyordu. Fikrin bağdaştırıldığı diğer konuya Hristiyanların, kurtarıcıları İsa'ya duydukları borçtu.

Ziyareti gerçekleştirmek, elbette geçen yüzyıl kadar zor değildi. Savaşlar sırasında kaç Latin hacının Kudüs'e gidebildiğini bilmek zor. Fakat Joinville'in bahsettiği Ermeniler gibi diğer mezheplerden Hristiyanlar hac ziyaretlerini gerçekleştirebildiler.

Papa VIII. Gregorius, hac iznini dönemin papasının vermesini şart koşsa da ateşkes zamanında hac ziyareti mümkündü. Silah bırakan savaşçılar Kudüs'e koşuyorlardı. Aslan Yürekli Richard'ın yolundan gitmek isteyen Aziz Louis, sultanın teklif ettiği güvenli geçiş hakkından faydalanmayı reddetti. Diğerleri onun kadar titiz değillerdi.

Bir Haçlı Seferi'nin parçası olmadan Kutsal Topraklara giden hacılar da vardı. Denizci şehirlerin tüzükleri onların taşınmasını düzenleyen kuralları içeriyordu. Konstabl Eudes de Montbéliard'ın çabaları sayesinde, 1233

yılında Akka'da, Marsilya şehri ve askerî tarikatlar arasında bir antlaşma yapıldı. Buna göre Marsilyalılar, Templier ve Hospitalier tarikatlarına Paskalya ve Ağustos seferleri için dokuzar gemi yükleme hakkı vereceklerdi. Tarikatlar toplamda bin beş yüz hacıyı taşırlarken, Marsilyalılar bunun dışında istedikleri kadar hacı taşıma hakkını saklı tutacaklardı. Nitekim kontrat kayıtlarında örnekler bulabilmekteyiz.

1251-1252 tarihinde Albert de Stade'ın eseri gibi hacılar için rehber kitaplar yazılmaya devam etti. Dominiken rahip Burchard de Mont Sion, dönemin en kapsamlı rehberi olan *Description de la Terre sainte* (Kutsal Toprakların Betimlemesi) adlı eserini, bölge 1285'te Memlük işgali altındayken ülkeyi baştan başa katederek yazdı. Müslümanlar, kendilerine çok kâr getirdiği için hac ziyaretine izin veriyorlardı. 1217'de papa için hazırlanan bir notta, kutsal yerlerin gelirlerini toplayan el-Adil'in oğullarının, Kutsal Kabir ziyaretlerinden bir yılda 20.000 bezant elde ettikleri yazıyordu. Bu, Mekke'den elde edilen 30.000 bezanta yakındı.

Kutsal Topraklar, Hristiyanların zihinlerindeki yerini korudu. Haçlı Seferi, katılımcılara özel ruhani imtiyazlar sunan bir kurumken, Kutsal Topraklar'ın kurtarılması ve İsa'nın krallığına dahil edilmesi güçlü bir motif olmaya devam etti. Bunu anlamak için, Kutsal Topraklara yapılan Haçlı Seferleri'ne katılan kişi sayısı ile aynı endülgansı sunan başka seferlerin kişi sayısını karşılaştırmak yeterlidir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

SAVAŞ VE DİPLOMASİ: KUDÜS KRALLIĞI'NIN YENİDEN İNŞASI

1211'de Sultan el-Adil ve Amaury de Lusignan arasında yapılan dört yıllık ateşkesi sonlandıran kısa süreli krizin geniş kapsamlı sonuçları olacaktı. el-Adil ve Frank liderlerin büyük kısmı ateşkesi yenilemek istediler ama Templier Şövalyeleri'nin ateşkesi bozmak istemeleri Şam'da yeni bir heyecan dalgası yarattı. Kadınlar Akka şehrine saldırmak üzere kurulan savaş makineleri için Şam Emîri el-Muazzam'a saçlarını sunuyorlardı. Sultan, Tabor Dağı'nda güçlü bir kale inşa ettirdi. Aslında bu, üstlendiği tahkimat politikasının bir parçasıydı. Ancak Franklar, bu kaleyi, doğrudan şehirlerini hedef alan bir tehdit olarak algıladılar.

Aynı dönemde Frank elçileri, kraliçeleri için bir eş önermesi isteğiyle Philippe Auguste'e başvurdular. Philippe, Kudüs kraliçesi için Jean de Brienne'i önerdi. Böylece krallığın varisi Marie de Montferrat, Champagne Baronu Jean de Brienne'la evlendi. Jean, el-Adil'le tekrar ateşkes yapmayı başardı. Ancak kriz ciddi boyuttaydı ve Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra devam eden barışın kırılganlığını ortaya çıkarmıştı.

Her şeye rağmen bu barış ortamı dikkate değerdi. Franklar hâlâ eski krallıklarını yeniden ele geçirme hevesinde olsalar da insanların istikrar özlemi görülüyordu ve ateşkes yılları, savaş yıllarından çok daha uzun sürmüştü. Aslan Yürekli Richard ve Salâhaddîn Eyyûbî, Müslümanlar ve Franklar arasında kalıcı olacak bir *modus vivendi*⁷¹ bulmaya çalışmışlardı. 1207'de el-Adil, barış ortamının sağlanabilmesi için sahip olduğu bazı mülklerden feragat etmeyi kabul etmişti. Beşinci Haçlı Seferi bir kez daha Batılıların gücünü gösterecek ve çelişkili de olsa, İmparator II. Friedrich'in bir süreliğine gerçekleştireceği barışçıl çözümün önünü açacaktı.

III. INNOCENTIUS VE BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ

III. Innocentius'un 1198 tarihli çağrısına verilen cevap hayal kırıklığı yaratmıştı ve bunun bir sonucu olarak Dördüncü Haçlı Seferi amacından

71 Latince "yaşam biçimi" demektir. Çatışan tarafların barış ortamı sağlayarak bir arada yaşamaya devam etmeleri anlamında kullanılır. (ç.n.)

sapmıştı. Bu, papanın hükümrânlığının başından beri hayal ettiği proje için bir başarısızlıktı ve Kutsal Kabir Kilisesi'ni kurtarma isteği azalmamıştı. Fakat aynı zamanda dikkatini Albigeois Haçlı Seferi'ne yöneltmek ve kendisinin de dahil olduğu Otton de Brunswick ve II. Friedrich arasındaki çatışmayı da aklının bir köşesinde tutmak zorunda kalmıştı.

1211 olayları bir kere daha Doğu sorununu ortaya çıkardı. Papanın Haçlı Seferi buyruğunu duyurması 1213'ü bulsa da Latin Doğu hakkındaki endişelerini 1211'de çoktan ifade ediyordu. O tarihte Gürcistan kraliçesinden Kutsal Topraklar'ın müdafaası için yardım istediği mektup bunun kanıtıydı. Ardından 1212 ve 1213 yıllarında, Tanrı'ya hizmet edecek birlikler kurmak ve Hristiyanlara, Kutsal Topraklara karşı sorumluluklarını hatırlatmak için çalıştı. 1212'de bütün çabasını ve emeğini Kudüs sorununa yoğunlaştırmak amacıyla Albigeois Haçlı Seferi'ni bitirmeyi bile düşündü.

Papanın Kudüs'ü kurtarmak için duyduğu büyük arzu, eylemlerinin arkasındaki en önemli nedendi. Lakin gerçekleşme arifesindeki Haçlı Seferi değişik bir ortamda yapılacaktı. 1188-1204 yılları destansı özelliklere sahipken, 1213-1221 yılları vahiy etkilerine sahipti. 1202'de ölen Kalabriyalı Keşiş Joachim de Fiore, arkasında kehanetler içeren bir eser bırakmıştı. Eserde, İslam'ın Hristiyan âlemine indirdiği darbelerin ne denli önemli olduğunu vurgulamış ve çöküşün yakın olduğunu ilan etmişti. III. Innocentius, şüphesiz Joachim'in fikirlerinden doğrudan etkilenmedi. Ancak o da İslam hakkında, Kıyamet bağlamında derin düşüncelere sahipti. Örneğin Joachim gibi Innocentius da Hz. Muhammed'in⁷² getirdiği dinin Şeytan'la bağdaştığına, dolayısıyla Deccal'in gelişinin yakın olduğuna inanıyordu. Şeytan'ın sayısı 666'yı, onun hüküm süreceği yıl sayısı olarak olarak görüyor ve XIII. yüzyılda hükmünün sonlanacağına inanıyordu. Yani, İslam'ın sonu yakındı ve Haçlı Seferi, bunu hızlandırmalıydı. Aslında eskatolojik tutumlu hareketlerden etkilenenler sadece Hristiyanlar değildi. Aynı dönemde Yahudiler arasında da anavatanlarına dönme çağrısı yapıldı ve 1212'de Yahudiler, büyük kitleler hâlinde Akka'ya, Kudüs'e ve Mısır'a gittiler.

III. Innocentius, seferini mümkün olduğu kadar genişletmeye çalıştı ve Büyük Ermenistan bölgesinde Müslüman devletlerin aleyhine ilerleyen Gürcülerle irtibat kurdu. Ayrıca başarılı olamasa da İznik İmparatorluğu'yla yakınlaşmaya çalıştı. 1204'ten önce başlayan müzakereleri canlandırmak amacıyla Papalık Elçisi Kardinal Pelagios'u, Kasım 1215'te *Ad liberandam Yasası*'ni⁷³ çıkaracak büyük konsile gönderdi.

72 Asıl metinde [Hz.] ifadesi yer almamaktadır. (ed.n.)

73 Ad liberandam (Latince): özgürleştirmek. Bu yasa ile kilisenin düzenli olarak Haçlı Seferi vergisi almasına izin verilmiştir.

Papa, bir yandan eşi benzeri görülmemiş çapta bir Haçlı Seferi planlar-ken, diğer yandan çok umutlu olmasa da Eyyûbîler ve Franklar arasında kalıcı bir antlaşma sağlayacak barışçıl yollar arıyordu. Kudüs patriğine yazdığı mektupta, Tanrı'nın gazabını dindirmeye layık olmaları için Kutsal Topraklar'daki Hristiyanları dikkatli davranmaya çağırmasını istedi. Bu arada, konsilin Kutsal Topraklar'ın özgürleştirilmesi projesini tamamlamasını bekliyordu.

Sarazenlerin dikbaşı yapıları, Hristiyanların mütevazı dualarıyla yumuşamaya alışık değil. Ne var ki tevazumuzu göstermek için..., bilge adamların tavsiyesi üzerine ve Tanrı korkusuyla, Şam ve Kahire sultanına mektup yazdık. Tanrı'nın İncil'de kendi hakkında verdiği örneği izlemek istedik. Nazik ve mütevazı olmamdan ders çıkarın,

ifadelerini içeren mektubun *Saphadinus'a*, yani el-Adil'e iletmesini pat-rikten istedi.

Bu nedenle majestelerine tüm tevazumuzla yalvarıyoruz, daha bilge danışmanlar kullanınız ve o toprakları bize iade ediniz. Ediniz ki bu işgal hâlinin sebep olacağı durumun, yeniden insan kanı dökülmesinin önüne geçelim. Bu işgalden edindiğiniz fayda kuşkusuz azdı ve beyhude bir zafer haricinde sadece zorluklar getirdi. Bu toprakları bize iade edip tutsakları serbest bıraktığınızda, bu savaşların neden olduğu acıları unutacağız. Böylece sizin ülkenizdeki tebaamızın durumu, bizim ülkemizdeki tebaanızdan daha kötü olmayacak.

Bilindiği kadarıyla el-Adil, bu resmî mektuba cevap vermedi. Fakat tek sorun, eski Kudüs Krallığı'nın Latinlere barışçıl yollarla iade edilmesi değildi. III. Innocentius, Salâhaddîn'in varisi olan Müslüman hükümdarların durumunu öğrenmek istiyordu. Kudüs Patriği, büyük ihtimalle 1217 tarihli bir raporla papayı bilgilendirdi. Bu rapordan öğreniyoruz ki el-Adil (Saphadinus), Salâhaddîn'in doğrudan varislerini, yani yeğenlerini bertaraf etmişti. Tek istisna, Salâhaddîn'in oğullarından biri olan, Halep Sultanı ez-Zahir'di. ez-Zahir, Konya Selçukluları'nın desteğiyle Suriye'nin kuzeyinde bağımsızlığını koruyordu. Patrik, Zahir'in oğullarından da bahsediyordu. el-Kamil Mısır'a, el-Muazzam Şam'a, el-Eşref Mezapotamya'ya varis olacaktı. Ayrıca diğer 12 oğlunun her biri babalarına yıllık 20.000 bezant ödüyorlardı. Bu miktar, Kutsal Kabir Kilisesi'nden gelen gelire eşitti. Raporda, Eyyûbîlerin Hristiyanların Kutsal Topraklar'da barış sağlayacağından emin olmaları hâlinde bu toprakları papaya iade etmeye gönüllü oldukları, hatta barışı güvence altına almak için papaya ve patriğe vergi ödemeye hazır oldukları da yazıyordu.

Hiç şüphesiz patrik kendisini kandırıyordu. Yine de bu rapor, Müslüman liderlerle antlaşma fikrinin sadece III. Innocentius'a ait olmadığını

göstermesi açısından mühimdi. Eyyûbîler, güçlerinin zirvesinde oldukları bu dönemde, Salâhaddin'in fethettiği yerlerden vazgeçmeye hazır değillerdi. el-Adil, askerî maceralara hevesli olmadığı ve 1188-1191 ile 1197-1198 yıllarında Haçlı ordularına karşı savaştığı hâlde gayet güçlüydü. Buna rağmen Batı Hristiyanları'yla nazik ilişkiler kuruyor, bu da muhtemelen bazı Batılıları onun gerçek niyetleri hakkında yanıltıyordu.

Papanın çağrısı cevap bulmadı ve savaş hazırlıklarına devam edildi. Planlar 1213'te hazırlansa da ateşkes 1217'den önce bitmeyecekti. III. Innocentius, Kutsal Toprakları kurtarma projesini Dördüncü Lateran Konsili'nin gündemine ekledi. Konsil Kasım 1215'te toplandığında katılımcılar arasında Doğu başrahipleri, Maronit patriği, İskenderiye Melkit patriğinin temsilcileri de vardı. Bu, *Ad Liberandam*'ın hazırlandığı konsildi.

Fakat Papalık elçileri vaaz vermeye başlamışlardı. Özellikle Robert de Courson'un Fransa'daki girişimleri, Fransız ruhban sınıfının düşmanca bir tepki vermesine neden oldu. 15 Temmuz 1215'te genç II. Friedrich, Aachen'de Alman kraliyet tacını takarken beklenmedik bir şekilde haçı kabul etti. Ozanlar da vaizlerin çağrılarını tekrarlıyorlardı. Özellikle Oliver von Paderborn'un vaazları coşkulu ortamlar yaratıyordu. İngiltere'de barış ortamının sağlanmasıyla bu ülkeden de orduya katılanlar oldu. Fakat orduların yola çıkışını bir sene ötelemesini isteyen Fransız asillerini de mutlu etmek gerekiyordu. Böylece konsilin belirlediği 1 Temmuz 1217 tarihine, Haçlı ordularının sadece bir kısmı bağlı kaldı.

Yine de büyük ordular tam bu tarihte yola çıktılar. Frizya ve Ren bölgesinden gelen birlikler, Hollanda ve Wied kontlarıyla birlikte 29 Mayıs'ta yaklaşık 300 gemiyle denize açıldılar. Bazı birliklerin yolculukları, Alcazer do Sal Kalesi'nin ele geçirilmesi amacıyla geciktirildi. Macaristan Kralı II. Andre, gemi temini için Venedik'le pazarlık yapmış, karşılığında Zara hâkimiyetinden feragat etmişti. Fakat ordusu o kadar büyüktü ki hepsi gemilere sığmadı. Avusturya ve Merano dükleri, Andre'den önce Split'e varıp hızla devam ettiler. Ayrıca Jacques de Vitry'nin vaazları Doğu'da da etkisini göstermişti. Çünkü Latin Doğu'nun baronları ve şövalyeleri, Antakya-Trablus Prinkepsi IV. Bohemond, Kıbrıs Prensi I. Hugues ve Jean de Brienne'le birlikte toplanma yerine gelmişlerdi. Ordu o kadar büyüktü ki yeterli erzakı sağlamak mümkün değildi. Bazı askerler açlıktan ölmek için tekrar gemilere binip dönerken, bazıları da yağmaya başvurdu.

Harekât 3 Kasım 1217'de Ürdün istikametine doğru bir taarruzla başladı. Oğlu el-Muazzam'ın güçlü bir karşı saldırı yapmayı önermesine aldırmayan Sultan el-Adil, Beysan'ı Haçlılara bırakarak Şam'a çekildi. Haçlıların Ürdün'ü geçmesi Şam'da büyük panik yarattı ama Franklar bu güç gösterisiyle yetindiler. Aralık başında Tabor Dağı'na ilerlediler ancak iki başarısız taarruzdan sonra Akka'ya çekildiler. Buna rağmen belli ki el-Muazzam, düşünüldüğünden daha kolay zapt edilebilir olduğu sonu-

cuna vararak kaleyi boşaltmaya karar verdi. Macar müfrezesi tarafından Sayda'nın iç bölgelerine yapılan sefer felaketle sonuçlandı. Hastalanan II. Andre, 1218 başında Macaristan'a dönmeye karar verdi. Kıbrıs Prensi I. Hugues ile IV. Bohemond, Trablus'a kadar ona eşlik ettiler. Hugues orada öldü. Andre'ye Ermenistan'ı, Selçuklu ülkesini ve İznik İmparatorluğu'nu geçerek ülkesine döndü.

Haçlı Seferi'nin ikinci dalgası beklenirken, Haçlı orduları Kayserya surlarını güçlendirdiler ve Akka'nın güneyindeki sahil yolunu ablukaya alacak yeni bir kale inşa ettiler. Gautier d'Avesnes'nin sorumluluğunda inşa edilen ve Chastel Pelerin (Athlit) olarak isimlendirilen bu kale, Tempier Şövalyeleri'ne emanet edildi.

26 Nisan 1218'da Frizya ve Alman gemileri Akka'ya ulaştılar. Özellikle Roma ve çevresinden gelecek diğer birlikler bekleniyordu. III. Innocentius'un onlar için gemiler ayarlamasına ve 3.000 gümüş mark tahsis etmesine rağmen tüm ekipmanların maliyeti 20.000 gümüş markın üzerindeydi. Yola yaz aylarında çıkacaklardı. Başta Burgonya Dükü III. Eudes, Nevers Kontu Hervé de Donzy, La Marche Kontu Hugues de Lusignan ve Bordeaux başpiskoposu gibi birçok başrahip eşliğindeki Haçlılar yola çıktılar. Yolculuğun ilk günlerinde grubun lideri III. Eudes öldü.

Bu sırada Chester kontuyla bazı İngiliz birlikleri de yola çıktılar. İmparator II. Friedrich'in gelmesi de bekleniyordu ancak imparatora hiçbir hazırlık emaresi görülüyordu. Ancak Papa III. Honorius'un emirleri doğrultusunda, 1218'in sonunda Alman prensleriyle toplanma kararını açıkladı. Yine de Haçlılar "Romalıların kralı" II. Friedrich'in (imparatorluk tacını 1220'de taktı) katılacağını farz ediyorlardı.

Yola kademeler hâlinde çıkılması, Beşinci Haçlı Seferi'ne bir özgünlük kattı. 1218 baharında doğuya ulaşan Fransız ve Alman birlikler, sonbaharda batıya dönmeyi teklif ediyorlardı. Macaristan kralından sonra Haçlılara liderlik eden Avusturya Dükü Leopold, 2 yılını doğuda geçirdi, Teuton Şövalyeleri'ne 6.000 marklık bir meblağ bırakarak Nisan 1219'da dönüş yoluna çıktı. Macaristan kralının aksine Leopold'un ayrılması gayet normal karşılandı. Zira baronların seferde 2 yıldan fazla kalmaları oldukça nadirdi. İngilizlerin tavrıysa oldukça tipikti. Winchester kontu doğuya ulaştığında Chester kontu ayrıldı. Philippe d'Aubigny komutasındaki üçüncü birlikse savaşın sonlanmasına yakın ulaştı.

Aslında vaazlarla yapılan çağrılar devam ediyordu. Papa III. Honorius, Haçlılara takviye ekipler ve para göndermeye devam etti. 1221'de Ostia Kardinal Piskoposu Hugolin de Segni, Lombardiya'yı baştan başa gezerek para topladı ve Montferrat markizinin komuta edeceği orduya, şehirlerin ve lortların asker takviyesi yapmalarını teşvik etti. Madem doğudaki Papalık Elçisi Pelagios'a istediği para gönderilmiyordu, o zaman

bu parayı Hugolin toplayacaktı. Yeni birliklerin gelmesiyle denizaşırı görevlerini tamamlayan birliklerin dönüşü geçmesi gibi işaretler, bu Haçlı Seferi'nin uzun süreceğinin emareleriydi.

Asıl planlanan büyük saldırının uzun dönemli bir plana dönüşmesi el-Adil'in planlarını bozdu. Oğlu el-Muazzam'a planlarını kabul ettiren el-Adil, kuvvetli bir şekilde yapılacak ilk savunmanın ardından Haçlı ordularının yorgun düşeceğine güveniyordu. Böylece cesaretlerini kaybedecek, el-Adil de teslim ettiği bölgeleri geri alabilecekti.

İddiaya göre Kral Jean de Brienne ve baronlar, kalabalık birliklerin geleceğine güvenerek Suriye'deki faaliyetlerin aynısını Mısır'da da yapmayı planlıyorlardı. Böylece sultanın Filistin'deki gücü azaltılacaktı. Jean de Brienne, sıcakın ve susuzluğun yaz aylarında Kudüs'e doğrudan bir yürüyüşü imkânsızlaştırdığı gerekçesiyle, 1218 başında Mısır'a harekât için anlaşma sağladı.

1217-1218 Seferi başarıdan yoksun değildi. Artık Tabor Kalesi, güneyden Chastel Pelerin tarafından korunan Akka için bir tehdit olmayacaktı. Akli Haçlı Seferi'nde kalan III. Innocentius, 16 Temmuz 1216'da Orta İtalya'da barışı sağlamaya çalışırken öldü. Fakat planının ilk kısmı başarıya ulaşmıştı.

PAPALIK ELÇİSİ PELAGIOS'UN MISIR HAREKÂTI

Haçlıları taşıyan ve Simon de Sarrebruck komutasında Akka'dan demir alan ilk gemiler, 27 Mayıs 1217'de Nil'in kollarından birinin ağzında görüldüler. Bu kol, Mısır'daki en önemli üç kaleden Dimyat'a hâkim konumdaydı. Gemilerden inen askerler, güvenli bir şekilde Kral Jean, Avusturya dükü ve askerî birliklerin gelmesini beklemek amacıyla bir adayı işgal ettiler ve hendek kazmaya başladılar. Jean de Brienne oy birliğiyle komutan seçildi. Suriye'de kalan babası adına Mısır'ı yöneten el-Kamil, posta güverciniyle aldığı işgal haberi sonrasında hemen bir ordu toplayarak Frankların karşısında mevzilendi.

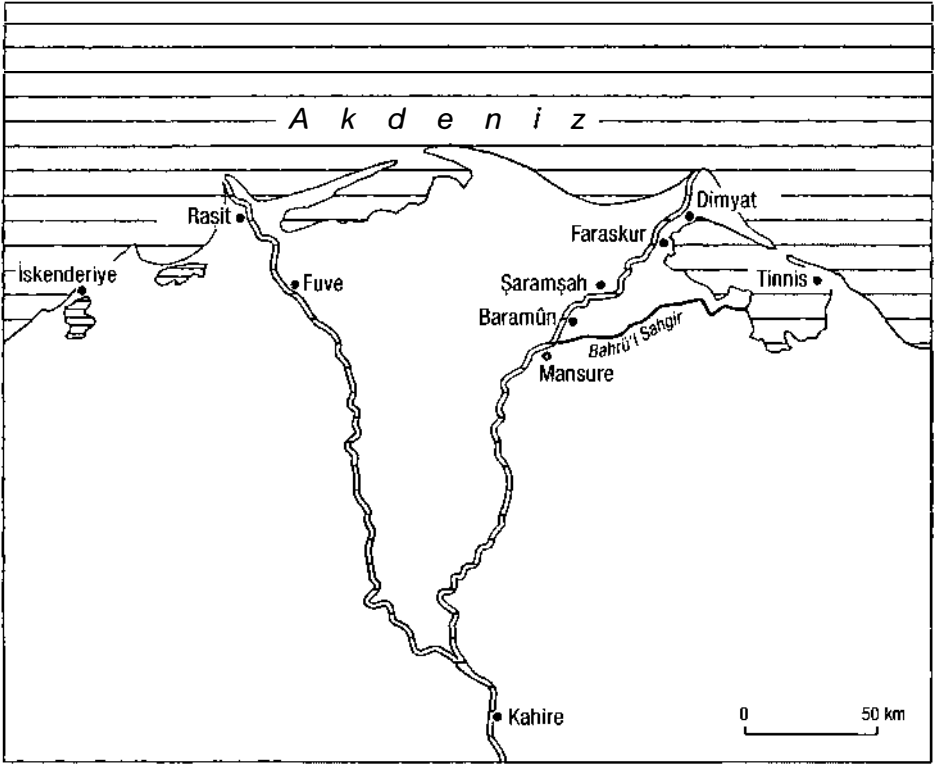
Mısır'ın, harekâtın sahnesi olarak seçilmesi zaten tartışılmıştı ve Dördüncü Haçlı Seferi'nde "Babil'e, yani Kahire'ye saldırmaya niyetlenilmişti. Fakat iki muhtemel senaryo vardı. Sultanın tüm toprakları arasında, askerî gücünü idame ettirmesi için en çok kaynak sağlayan bölge Mısır'dı. Jean de Brienne gibi bazı Haçlılar, sultanın, Mısır'a saldırılması durumunda, Mısır'ın kaybı ya da yıkımından ziyade daha önemsiz ve İskenderiye, Kahire, Şam gibi diğer büyük merkezlere uzak Kutsal Toprakları feda edeceğine inanıyorlardı. Diğerleri için Mısır cezbedici bir hedefti. Burada direnci arttıracak sıradağlar yoktu. İskenderiye, Kahire ve Dimyat haricinde büyük kalelere sahip değildi ve sefere çıkmış bir orduyu destekleyebilir durumdaydı. Buranın fethi, varlığını sürdürmeye

devam eden Hristiyanlığın kurtarılmasına izin verecek; kutsal kiliselerde, Kitabı Mukaddes'in hatırasını taşıyan merkezlerde ve Kutsal Aile'nin anılarıyla dolu mekânlarda tekrar Hristiyan ayinleri yapılabilecekti. Kral Amaury, henüz 1168-1169'da Mısır'ın fethini hayal etmişti. Ayrıca unutmamalıyız ki güneyinde Hristiyan Nübye Krallığı ve daha güneyde Etiyopya Krallığı vardı.

Dimyat üç katmanlı surlarla korunan zorlu bir kaleydi. Nil'e girişi kontrol eden Silsilah Burcu (Zincir Kulesi) muazzam bir kuleydi. Nehre girişi kapatan zincirler de buraya bağlıydı. Haçlı ordularının aşması gereken ilk engel olan kule, 300 kişilik güçlü bir garnizon tarafından korunuyordu ve ellerindeki mancınıklarla saldıran gemileri ateş altında tutabiliyorlardı. 23 Haziran'daki ilk taarruz başarısızlıkla sonuçlandı. 1 Temmuz'daki ikinci taarruz da merdivendeki askerlerin suya düşmesi nedeniyle hedefine ulaşamadı. Ardından Oliver von Paderborn iki büyük geminin üzerinde yüzen tahta bir kule inşa etti. Haçlılar bu kuleyi üstgeçit gibi kullanarak Silsilah Burcu'nun savunma kuvvetlerine sızdılar. Kule 25 Ağustos'ta teslim oldu.

Kalenin düşüşü Arap dünyasında derin bir etki yarattı, hatta 31 Ağustos'ta vefat eden Sultan el-Adil'in ölüm sebebinin, bu şok edici haber olduğu bile konuşuldu. Öte yandan Nil Nehri'nin taşkınlarıyla yüzleşen Haçlı orduları, takviye kuvvetleri beklemeye karar verdiler.

Ağustos sonundan ekim sonuna kadar İtalyanlar, İngilizler ve Fransızlar Mısır'daki Haçlılara katıldılar. Onlarla birlikte Robert de Courson ve Albano Kardinal Piskoposu Pelagios adlı iki Papalık elçisi de geldi. Robert de Courson kış başında öldü. Pelagios ise çok geçmeden Haçlı konsilinde baskın bir rol edindi. Hem Papalık elçisi hem de Haçlıların aldığı çeşitli kararların dinî yansımaları olduğu için, Kral Jean'ı gölgede bırakan bir otoriteye sahipti. Zaten birçok Haçlı, Jean'ın liderliğini tanımayaya yanaşmıyordu.

Harita 15: Nil Deltası ve 1218-1221 ila 1249-1250 Harekâtı.

Kardeşi el-Muazzam'ın Şam'da sultan unvanı aldığı sırada el-Kamil de Kahire'de sultan ilan edildi. el-Kamil şehrin yukarisından Nil'in akışını bentlerle kesmeye çalıştı. 9 Ekim 1218'de nehrin batı yakasına çıkmayı denedi ama Jean de Brienne karşı koydu. Kendisine karşı düzenlenen bir komplodan haberdar olan el-Kamil, ordusunu komutansız bırakarak kaçtı. Büyük bir panik yaşandı ve sultan ancak el-Muazzam'ın gelişiyle ordusunu tekrar toparlayabildi. Fakat sultanın ordugâhındaki her şeyi ele geçiren Haçlılar, nehrin doğu yakasına yerleşmişlerdi. Pelagios'un 5 Şubat'ta toplu oruç ilan etmesinin hemen ardından Dimyat kuşatması başladı.

Göründüğü kadarıyla iki Eyyûbî, Haçlılarla müzakereye tam bu noktada karar verdiler. el-Kamil, Haçlıların Mısır'ı boşaltmaları karşılığında Kerak ve Montreal haricinde, Kudüs Krallığı'nı iade etmeyi ve 30 yıl sürecek bir ateşkes yapmayı önerdi. Jean de Brienne, Frank baronlar ve Fransızlar bu teklifi kabul etmek istediler. İtalyanlar ve askerî tarikatların üstatları tarafından desteklenen Pelagios ise öneriyi reddetti. Üstüne, Kerak ve Montreal için 30.000 bezant tazminat istedi.

Eyyûbîler, müzakerelerin başarısız olmasına rağmen karşı tarafın tekliflerini ergeç kabul edeceğini düşünmeye devam ettiler. el-Muazzam, Suriye'deki görevlilerine Safed, Banyas, Toron ve Kudüs gibi eski Latin Krallığı'ndaki kaleleri sistematik biçimde yıkmaları emrini verdi. Bu, Müslüman ve Yahudi topluluklarında bir panik dalgası yarattı. Sultan aynı zamanda, Mısır'daki Yahudilerden ve Hristiyanlardan yüklü ödemeler alarak üzerlerinde baskı yarattı. Kıptiler ve Melkitler büyük eziyetlerin kurbanı oldular. Bu yüzden binlerce Kipti Nübye'ye göç etti.

Dimyat kuşatması devam ediyor, Haçlılar 1219 ilkbaharında gelen yeni gruplardan istifade ediyorlardı. Duvarları dövecek yeni makineler yapılmıştı. 8 Temmuz'da kalkışılan genel taarruz, Dimyatlıların Rum ateşi kullanmaları ve sultanın ordusunun Hristiyan saflarına arkadan saldırması sayesinde püskürtüldü. 13 Temmuz ve 31 Temmuz'da yapılan taarruzlar da aynı kaderi paylaştı. 29 Ağustos'ta şövalyelerin tavsiyesini dinlemeyen piyadeler sultanın ordugâhına saldırmaya karar verdiler. Bu taarruz da felaketle sonuçlandı. Jean de Brienne ve şövalyeler geri çekilirlerken orduyu kısmen koruyabilseler de çok sayıda askerin ölmesine veya esir alınmasına engel olamadılar.

Kuşatma altındaki şehrin durumundan endişe eden sultan tekrar müzakereye oturdu. Bu sefer Kudüs surlarının yeniden inşa masrafını ödemeye, bulunabilen esirleri azat etmeye ve Gerçek Haç'ı Hristiyanlara iade etmeye söz verdi. Jean de Brienne'e katılan İngilizler dışında şubatta şekillenen iki grup aynı düşüncedelerdi. Fakat sultanın niyetlerine şüpheyle yaklaşan Pelagios teklifi reddetti.

Sultanın Dimyat'a erzak sokma girişimi başarısız olunca, 3 Kasım 1219'da şehri almak için yeniden denemeye karar verildi. Garnizonun yorğun olması ve halkın açlıktan kırılması nedeniyle, neredeyse hiç mücadele olmadan şehir düştü (5 Kasım 1219). Büyük miktarda ganimet ele geçirildi. Görünüşe bakılırsa şehri terk etmek isteyenlere izin verilmişti. Birkaç gün sonra komşu kasaba Tinnis de Haçlıların eline geçti.

Dimyat'ın işgali galipleri böldü. İtalyanlar, Fransızları ganimet paylaşımında haklarını yemekle suçladılar. Tarafları uzlaştırmaya çalışan Pelagios tehdit edildi ve sokaklarda kavgalar başladı. Dimyat'ın bir Haçlı Seferi'yle fethedildiğini iddia eden Papalık Elçisi Pelagios, şehrin bir parçasını bile Jean de Brienne'e vermedi. Öte yandan Jean, şehrin Kudüs Krallığı'nın kolonisi olduğunu iddia ediyordu. Nihai karar papaya bırakıldı.

Sonunda 2 Şubat 1220'de yapılan antlaşmayla şehrin farklı bölgeleri farklı topluluklara verildi. Şehirdeki büyük cami katedrale dönüştürüldü. İngilizler, kendi bölgelerindeki bir kiliseyi Aziz Edmund'a, diğerini Aziz Thomas Becket'a adadılar. Fakat Pelagios, Dimyat'ın gelecekteki sakinlerinin Kudüs Krallığı'na düşen bölgede yaşamalarını önlemeye çalıştı. Papa

III. Honorius, elçisinin otoritesini onaylamıştı. Pelagios bunu kendisi için avantaja dönüştürerek şehrin yöneticisi gibi davranmaya başladı. Jean de Brienne'in Ermenistan tahtındaki iddiasını devam ettirme amacıyla şehirden ayrılmasının ardından meydan daha da boş kaldı. İnsanların şehirden ayrılmasını yasaklamaya, gemilerin hareketini sınırlandırmaya çalıştı. Bu, Müslüman korsanların Kıbrıs açıklarında Katzenelnbogen kontunun gemisini yakmalarına ve başka gemilere saldırmalarına yol açtı.

Dimyat'ın Hristiyanlar tarafından ele geçirilmesi Müslümanları derinden etkiledi. Kudüs surlarının zarar görmesi de korkuyu arttırdı. Artık Mısır savunmasız ve Haçlıların eline düşmeye müsait görünüyordu. el-Kamil, tüm Eyyûbî kuvvetlerini, özellikle de Diyarbakır'ı yöneten kardeşi el-Eşref'i yardıma çağırırdı.

Doğu Hristiyanları da aynı derecede huzursuzlardı. Paul Pelliot sayesinde, kopyaları Dimyat'ta bile bulunan kehanet metinlerini Doğu Hristiyanları'na atfedebiliyoruz. "İshak oğlu Hannan"a atfedilen metinlerden biri, 873'te ölen ve kehanet metinleri yazdığı düşünülen ünlü çevirmen Huneyn bin İshak'a aitti. *Aziz Petrus'un Kıyameti* isimli bir başka metin, muhtemelen, öğrencisi Clemens tarafından yazılmıştı. Aslında bu iki metnin, 1219 olaylarının ışığında yazıldığı açıktı. Arapça yazılan ve Pelagios'un tercüme ettirdiği *Hannan Kehaneti*, Hristiyanların yaşayacağı sıkıntıları, Akka'nın işgalini ve garnizonun katledileceğini haber veriyordu. Ayrıca Dimyat'ın büyük bir ordu eşliğinde gelen "uzun boylu ve zayıf" bir adam tarafından alınacağını, ardından Kahire, Babil, Asuan ve Kus'un fethedileceğini yazıyordu. Daha sonra bir Habeş kralının Mekke'yi yıkacağı, bu arada denizaşırı ülkeden gelen bir kralın Şam'ı alacağı ve ikisinin Kudüs'te buluşacağı iddia ediliyordu. Arapça yazılan *Aziz Petrus'un Kıyameti* de Deccal'in geleceği zamana kadar dünya tarihini anlatıyor, Dimyat'ın düşüşünü ve Hz. Muhammed'in kanununu yıkacak iki kralın gelişini vurguluyordu.

Bu metinlerle III. Innocentius'un 1215 buyruğunda geçen İslam'ın bitişi hakkındaki fikirlerin benzerliği şaşırtıcıdır. Pelliot'un gösterdiği gibi bu benzerlik şunu ortaya çıkarıyordu: İster Nasturi ister Yakubi olsun, Doğu Hristiyanları da İslam'ın çökeceğine inanıyorlardı. Hatta bir kısmı, Haçlıları bu konudaki kehanetleri yaymaya teşvik ediyordu.

Ertesi yıl çok farklı bir başka metin, *Relatio de Davide* ortaya çıktı. IV. Bohemond, Müslüman bölgelerdeki casusları aracılığıyla metinden haberdar oldu. Metnin tamamlanmamış versiyonları daha önce tüccarlar tarafından Mezopotamya'dan getirilmişti. Hikâyeye göre Güneydoğu Asya'da bulunan bir ülkenin yöneticisi "Kral Davud", Müslüman şehirlerini fethetmişti. Pamir Dağları'nın ötesindeki Karahıtayların, Gaznelilerin, Harezmsahlara ve İran'ın Müslüman hanedanlarının karşısında zafer kazanmıştı. Bağdat Abbâsî Halifeliği'ne de boyun eğdirmek üzerey-

di. Aslında hikâye, Karahıtay ülkesini fetheden ve aslen Hristiyan olan Kuçluk isimli gerçek bir karaktere dayanıyordu. Fakat *Relatio de Davide*, Kuçluk'un, Cengiz Han tarafından yenilip öldürüldüğünü ve Harezm ile İran'ı fethedenin Cengiz Han olduğunu yok sayıyordu.

Dimyat'taki Haçlılar olayların bu versiyonunu hemen kabul ettiler. Pelagios haberi aceleyle papaya bildirdi, o da başpiskoposlarına letti. Güçlü bir Hristiyan kralın müdahalesi fikri, İkinci Haçlı Seferi'nden önce Rahip Johannes'in getirdiği umudu canlandırıyor, Haçlıları yürekendiriyordu. Fakat bu metinlerin yazarları, Hristiyan olduğu söylenen bu fatihlerin neden Gürcistan'a saldırıp ağır bir yenilgiyle ezdiklerini iyi açıklayamıyorlardı.

Pelagios'a göre Gürcüler potansiyel birer müttefikti ve onlardan, Haçlı Seferi'ni desteklemelerini istenmişti. Gürcüler, Moğolların beklenmedik saldırıları nedeniyle Haçlı Seferi'ne yardım edememekten dolayı üzüntülerini belirttiler. Muhtemelen el-Eşref'in yönetimindeki Eyyûbî topraklarına saldırarak yardım edeceklerdi. Bunu yanında el-Eşref, Moğollara karşı yardım isteyen halifeyle Franklara karşı yardım isteyen el-Kamil'den birini seçmek zorunda kalmıştı. Tarihçi İbnü'l-Esîr'in neden 1219-1220 yıllarını İslam'ın o zamana kadar karşılaştığı en tehlikeli dönem olarak gördüğü anlaşılabilir.

İslam dünyasındaki çalkantılardan az çok haberdar olan Pelagios'un, Dimyat'la Kudüs Krallığı'nı takas etmeyi neden gülünç bulduğu da anlaşılabilir. Gürcülerin ve Habeş kralının yardımına güveniyordu ve kehanetlere göre Şam'ı fethedecek II. Friedrich'in gelmesini bekliyordu.

Oliver von Paderborn ve Jacques de Vitry'nin kayıtları, Papalık elçisinin maiyetinde bu metinlerin ne denli etkili olduğunu ortaya çıkarır. Görünüşe göre el-Kamil teklifini yinedi. Transürdün ve Arabia Petraea⁷⁴ hariç, Salâhaddîn'in fethettiği tüm toprakları teslim edecekti. Bu teklif Pelagios'u etkilemedi.

Frankları Suriye'den çıkarmaya çalışan el-Muazzam, surları yenilenen Kayserya'ya saldırdı. Cenovalılar, şehir düşmeden deniz yoluyla tahliyeyi başardılar. İki defa kuşatılan ve Templierler tarafından savunulan Chastel Pélerin direnmeye devam etti (Ekim 1220). Bu sırada el-Kamil, Bahrü'l-Sahgir Kanalı'yla Nil'in Dimyat kolunun ayrıldığı yerde ordusuna bir kale inşa ettirmişti. "Galip" (Mansura) adını verdiği bu büyük kale, Dimyat'ın artık sağlayamadığı koruma işini Kahire'ye bırakacaktı. Yeterince çaba sarfettiklerini düşünen çok sayıda Haçlı geri döndü. Fakat İmparator II. Friedrich'in Almanya ve İtalya krallıklarından gelecek orduları gibi yeni askerler de bekleniyordu.

74 Arabia Petraea: Yaklaşık olarak Sina Yarımadası ve günümüz Ürdün topraklarının batısı. (ç.n.)

Friedrich planladığı Haçlı Seferi'ni, haçı kabul ettikten dört yıl sonra Nürnberg'de düzenlenen toplantıda tasdik ettirdi (Ekim 1219). Kendisinin ve 1220'de oğlunun taç giymesinin ardından hazırlıklar hızlanmıştı. Kardinal Hugolin, Lombardiya'dan Montferrat markizi tarafından komuta edilecek yaklaşık 450 şövalye desteği aldı. Alman prensler birliklerini Puglia'ya getirdiler ve ilk grup Nisan 1221'de gemilere bindi. Diğerleri haziran ayında onları izledi. Fakat Friedrich, kendisi gelmeden harekâtın başlamaması için emir vermişti.

Papalık elçisi, ilk imparatorluk birlikleri ulaşır ulaşmaz neden saldırı kararı almıştı? Winkelmann'ın iddiasına göre Pelagios, Haçlı Seferi'nin Papalık tarafından ve onun yararına yönetilen bir harekât olduğuna inanıyordu. İmparatorun olaya dahil olmasını istemediği ve zaferin meyvelerini kaybetmemek için, Friedrich gelmeden Mısır'ı fethetmek istedi. Fakat James Powell'e göre Pelagios'un komuta ettiği ordu, Dimyat'ta bulunan güçlerin sadece bir kısmıydı. Pelagios'un planına destek verenlerden biri Bavyera düküydü. Dük, oraya savaşmaya geldiğini ve yakında Nil taşkınlarıyla harekâtın imkânsız olacağını söyledi. 6 Temmuz'da ordularıyla gelen Jean de Brienne, beklemleri için onları ikna etmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Papalık elçisi onu ihanetle suçladı.

Plan Mısır'ı fethetmek miydi, yoksa James Powell'in inandığı gibi sultanın ordusunu Mansure'den sürmek mi? Yaklaşan taşkın, uzun süreli harekât ihtimalini ortadan kaldırdı. Sonunda hem kısa süreli hem de talihsiz bir harekât oldu. 17 Temmuz'da yola çıkan ordu, 21 Temmuz'da Şaramşah'ı işgal etti. Ordu, üç gün sonra (yine Jean de Brienne'e rağmen) Nil kıyısı boyunca geniş bir alana yayıldı ve küçük bir filo eşliğinde el-Beramun'a ulaştı.

Diğer taraftan üç Eyyûbî hükümdarı büyük bir ordu toplamıştı. Sultan, Nil yükselirken ikinci bir kanal üzerinden gemiler göndererek Frankların erzak temin ettiği Dimyat'la bağlantılarını kesti. Karadaki birlikler kuşatmayı tamamladılar fakat sular yükseldiği için geri çekilmeleri imkânsızdı. Guillaume de Gibelet isimli bir elçi el-Kamil'le pazarlık yapması için gönderildi. İmparatorun gelmesinden endişe eden el-Kamil, Frank ordusunu yok etmesini tavsiye edenleri dinlemedi. Yapılan pazarlık sonucunda Kral Jean, taze gıda alabildi.

el-Beramun'un teslim olması Dimyat'ta kabul edilmedi. Kısa süre önce, Amiral Henri de Malte komutasındaki imparatorluk filosu Dimyat'a ulaşmıştı. O, Sicilya Şansölyesi Gautier de Paléar ve İmparatorluk şansölyesi, II. Friedrich'in emirlerinin arkasına saklanıyorlardı.

Venedikliler ve diğer imparatorluk güçleri, kralın, Hospitalier ve Templier Şövalyeleri'nin evlerine saldırmak istediler. Diğerleri, teslim olmayı kabul ettirmek için Akka'yı sultana teslim etmekle tehdit ettiler.

Haçlılar, 30 Haziran 1221'de Dimyat'ı terk ettiler. Sekiz yıl süren ateşkes sona erdi. Çünkü 1198'de olduğu gibi eğer taç giymiş bir kral Haçlı Seferi'ne çıkarsa ateşkes geçersiz sayılacaktı. Fidyeye ödemeden esir değişimi yapıldı. Müslümanlar, Gerçek Haç'ın ellerinde kalan parçalarını iade edeceklerine söz verdiler.

Haçlıların geri çekilmesi, korku içindeki Müslümanlar için büyük bir rahatlatmaydı. Doğu Hristiyanları kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kaldılar. İskenderiye Patriği Nicolas, papaya bu konuya ilişkin bir mektup yazdı.

Avrupa'da, Dimyat için yola çıkan birliklerin şahit olduğu bir coşku dalgası yaşanmıştı. Papalık politikasına karşı gelerek ve para talebinde bulunarak hayal kırıklıklarını gösterdiler. Öte yandan ozanlar, elçi Pelagios'a öfkeliydiler. Tartışılmaz enerjisiyle zaferlere katkıda bulunsa da inatçılığı ve katılığı yüzünden Haçlılar ile Doğu Frankları arasındaki ilişkiler zehirlenmişti. Ardından orduyu talihsiz el-Beramun macerasına sürükledi.

İmparatorluk ordusunu boşuna beklemenin de son mağlubiyette payı vardı. Papa III. Honorius, Kasım 1219 tarihli mektubunda oyalandığı için II. Friedrich'i kınadı. Fakat Beşinci Haçlı Seferi, Batılıları ilk defa Doğu Hristiyanları'nı dinlemeye mecbur bıraktı. Moğolların ufukta görünmeleri sadece bir başlangıçtı. Gelecek yıllarda etkileri çok daha şiddetli hissedilecekti. Ayrıca Assisili Aziz Francis küçük bir macera yaşamıştı. Sultana kadar yaklaşıp Hristiyan inancını kabul etmesini istemiş, böylece Haçlı Seferi'nde "misyonerlik" fikri ortaya çıkmıştı.

KUDÜS KRALI II. FRIEDRICH HAÇLI SEFERİ'NİN EŞİĞİNDE

Gelişi Haçlılar tarafından büyük umutlarla, Müslümanlar tarafından büyük korkuyla beklenen II. Friedrich'in Beşinci Haçlı Seferi'ne katılması olayların gidişatını ciddi derecede değiştirdi. Şüphesiz onu bekledikleri için 1220'de harekâta son verildi. İmparatorun ordusuyla güçlenecek Haçlı birliğinden çekinen Müslümanlar, Dimyat ve Kudüs'ün takasını teklif ettiler.

Friedrich 1215'te haç kuşansa da sefer hazırlığının yapılacağı toplantıyı ancak 1218'de duyurdu. Toplantı yıl sonuna doğru yapıldı. Mart 1219'da planlanan sefer için ilk birlikler 1221'de yola çıktı. Şüphesiz ki bu Hohensaufen Hanedanı üyesi, kendisinin ve oğlu Heinrich'nin taç giyme töreninin daha önce olması gerektiğini düşünmüştü. III. Honorius beş yıl geciktirdiği için onu kınadı. Friedrich 24 Haziran 1225'te yola çıkmaya karar verdi.

Papa ayrıca bir savaş konseyi topladı. Yeni seferi hazırlamak üzere konseye, Jean de Brienne ve askerî tarikatların üstatları katıldılar. İmpara-

torun elini güçlendirmek için Jean de Brienne'in Maria de Montferrat'dan doğan kızı Isabelle'le on dört yaşına geldiğinde evlendirmek, orada alınan bir karardı. Friedrich, karısı Constance'ın 1222'de ölümünden beri duldu ve Isabelle Kudüs tahtının varisiydi. Kuşkusuz bu planın arkasında papa vardı. Gerekli özel izinleri hızla çıkardı (Isabelle, Montferrat ailesi üzerinden Friedrich'in kuzeniydi). Philippe Auguste bu plan hakkındaki çekincelerini dile getirdi.

Teuton Şövalyeliği'nin üstadı ve başmüzakerecisi Hermann von Salza, Jean de Brienne'e, hayatının sonuna kadar Kudüs kralı kalacağını sözüünü vermişti. Şimdi Friedrich âdetlere uygun şekilde Doğu'da taç giyecekti. Sur'da vekâleten yapılan evlilik kutlamasından sonra, genç gelin kocasının yanına geldi. Friedrich vakit kaybetmeden Foggia'da taç giyerek kendisini Kudüs kralı olarak tanıtan yeni bir mühür edindi. Isabelle'e eşlik eden baronlardan biat etmelerini istedi ve Jean'a, artık tahtta hiçbir hakkı olmadığını bildirdi. Belki de Friedrich, Brienne ailesiyle Sicilya'nın eski Norman hanedanı arasındaki bağ sayesinde, kayınpederinin kendisine karşı bir grup kuracağından korkmuştu. Jean itiraz etse de Sicilya'dan ayrılmak zorunda kaldı. Friedrich ise Melfi piskoposunu yeni vasallarının biatlarını kabul etmesi için gönderdi. Acerra Kontu Thomas'ı da krallığı yönetmesi için atadı.

Evlilik, imparatorun daha fazla gecikmesine neden oldu. San Germano Antlaşması'yla (25 Temmuz 1225) bin şövalyeyle Doğu'da iki yıl hizmet etmek üzere 15 Ağustos 1227'de yola çıkacağına söz verdi. Aksi takdirde aforoz cezasına çarptırılacaktı.

Hazırlık süreci hızlandırıldı ve toplanan asker sayısı söz verileni aştı. Gerçi Lombardiyalılardan birlik oluşturabilmek ve mali destek alabilmek için güç kullanmak gerekmişti. 15 Ağustos 1227'de ordunun büyük kısmı Brindisi'den ayrıldı. Friedrich, Kudüs Patriği Géraud de Lausanne eşliğinde 8 Eylül'de demir aldı ancak hastalandığı için onu bırakarak limana geri döndü. Yeni Papa IX. Gregorius, Friedrich'in samimiyetine inanmadı ve San Germano Antlaşması'na istinaden imparatoru aforoz etti (29 Eylül 1227). Kuşkusuz papa ve Friedrich arasındaki tartışmada, oyalanmasının ötesinde sebepler de vardı. Özellikle Papalığın Sicilya Krallığı'nda iddia ettiği haklar da anlaşmazlık konusuydu. Tartışma giderek şiddetlendi.

Friedrich'in Doğu'ya ulaşmada acelesi yoktu. IX. Gregorius, onun yanına sadece yüz şövalye alacağını öğrenmişti ve yola çıkmadan önce aforozunu kaldırmak istiyordu. Ancak imparator, papanın resmî yaşağını hiçe sayarak 28 Haziran 1228'de demir aldı.

Böylece imparatorun Haçlı Seferi uğursuzluklarla başladı. Yola aforoz cezası altındayken çıktı. Aforoz, prensip olarak diğer Hristiyanların onunla ilgilenmemelerini gerektiriyordu. Bu yasak, imparatorun vasal-

larını pek ilgilendirmedi. Fakat Templier ve Hospitalier Şövalyeleri ziyadesiyle rahatsız oldular ve imparatorun ordusuna ancak emirler onun adına verilmezse katılacaklarını söylediler. Papa, sefere katılması için bir Papalık elçisi atamamıştı ve elçilik yetkileri, kendi makamının haklarını gözetken Kudüs patriğindeydi. Her şeyin ötesinde Friedrich hem imparator hem Kudüs kralı olarak çifte hükümlanlık otoritesine sahipti. İmparator sıfatıyla Kıbrıs ve Ermenistan krallarının, babası VI. Heinrich'e ettikleri bağlılık yeminini kullanabilirdi. Kudüs kralı sıfatıyla da kendi krallığına yardım etmek üzere Haçlı Seferi'ne yazılmış bir kral olmanın çelişkili durumu içerisindeydi.

Friedrich, her iki unvanının otoritesini kullanmaya karar verdi ve bunu, Kıbrıs'a inen inmez gösterdi. O sıralarda Kıbrıs, genç kral Henri adına amcası Beyrut Lordu Jean d'İbelin tarafından yönetiliyordu. Kutsal Topraklar'ın saygın sülalesi ve Kıbrıs ile Kudüs Hanedanları'na akraba olan İbelinler, düşmanlar edinmişlerdi. Kıbrıs'a yerleşmek için Poitou'dan gelen Guy de Lusignan'a eşlik edenlerin aileleri ve liderleri Amaury Barlais ile İbelinler arasında sorunlar vardı. Bu grup, Friedrich'le irtibata geçmişti. Friedrich zaten Jean d'İbelin'i konumundan etmek istiyordu. İmparatorluğun geleneklerine göre kendisi, vasallarının reşit olmayan varislerine vekâlet edebilir, gelirleri toplayabilirdi. Jean d'İbelin'i davet ettiği bir yemekte idareyi kendisine teslim etmesini ve hesapları getirmesini istedi. Jean bunu kabul etti. Fakat Friedrich, Kudüs krallarının arazisine ait Beyrut Lortluğu'nun iadesini de istedi. Jean, Beyrut'un Haçlıların 1197'de yeniden fethi sırasında kendisine verildiği gerekçesiyle bu isteği reddetti ve Friedrich sonunda durumu kabul etti.

Yine de Kıbrıs Krallığı üzerinde otorite kurmayı ve imparatorluk haklarını orada zorla kabul ettirmeyi başarmıştı. Cübeyl lortundan 30.000 bezant borç alacak kadar para sıkıntısı içindeydi ve artık Kıbrıs'ın ona mali kaynak ve ordu desteği sağlamasını umabilirdi. Fakat Antakya Prinkepsi IV. Bohemond ile Trablus kontunun biat etmesini sağlayamadı. Hatta Trablus kontu imparatorun gücünden kaçmak için yalandan delirmiş gibi yaptı ve itaat etmeden topraklarına döndü.

Kutsal Topraklar'dan dönüşünde 1229'da Kıbrıs'ı yeniden ziyaret etti ve Kral Henri'yle Montferratlardan birini evlendirdi. Böylece Lusignanları imparatorluk sistemine daha sıkı bağladı. Adanın yönetimini, İbelinlere düşman gruptan beş barona emanet etti ve onlardan 10.000 gümüş mark talebinde bulundu. Baronlar bu miktarı denkleştirmek için Jean d'İbelin'in destekçilerine baskı kurmak zorunda kaldılar. Çıkan çatışmayı Jean kazandı (Haziran 1230). Düşmanlarının sığındığı Kantara'yı kuşattı ve 1231 başında teslim aldı.

Friedrich, Kudüs Krallığı'nda Teuton Şövalyeleri'nin koşulsuz desteğine güvenebilirdi. İki amacı vardı: Haçlı Seferi'nin hedefi Kudüs'ün

alınması ve kraliyet otoritesinin bir elde toplanması. Kudüs konusunda, Mısır sultanıyla yaptığı müzakereler sayesinde başarılı oldu (daha sonra döneceğiz) ama Franklara iade edilen yerler çok azdı. Krallığın birkaç baronu topraklarını kısmen geri alabildi. Bu durumdan faydalanan tek kişi, imparatorun sadık dostlarından Sayda Kontu Balian'dı. Friedrich, Kutsal Topraklara yeni gelen Alman Conrad de Hohenlohe'ye on şövalyelik bir fief hibe etmişti. Bu şekilde, Kont Joscelin'in 1187 öncesi Akka civarında bir araya getirdiği lortluğu Teuton Şövalyeleri lehine yeniden yaratmak istiyordu. Joscelin'in bir kızından lortluğun bir kısmını satın aldı. Diğer kızın oğlu Jacques de La Mandelée'ye ait kısmı da zorla teslim aldı. Böylece, Teuton Büyük Üstadı Hermann von Salza, Akka'nın yukarısında güçlü Montfort Kalesi'ni dikebildi. Friedrich onlara Kudüs'ün kraliyet köşkünü hibe etti ve sultanın kendisine bıraktığı Toron'u da vermeye niyetlendi. Ancak önceki lortların varisleri kendi hakları konusunda ısrarcı olunca, Friedrich dava sonuçlanana kadar Maron Kalesi'ni Teutonlara verdi. Friedrich'in yola çıktığı sırada Teuton Şövalyeleri'ne tanınan bu etkileyici imtiyazlar serisi oldukça dikkate değerdi (Nisan 1229).

Friedrich, Patrik Géraud'yu müzakerelerden uzak tutmaya dikkat etmişti. Buna o kadar sert tepki gösterildi ki patrikler hem dünyevi hem ruhani otoritelerini ilan ettiler. Patrik Raoul'un 1217-1218'de papaya hitaben yazdığı raporda, Jean de Brienne'e hiç atıfta bulunulmadan, sultanla anlaşıldığı takdirde, sultanın "Patrikliğe ve Kutsal Roma Kilisesi'ne" vergi vereceği belirtildi. Yafa Antlaşması'na şiddetle karşı çıkan Géraud, II. Friedrich'in aforoz edilmesine değinerek Kudüs'e girmesini yasaklamak istedi. Bu, Haçlıların Kutsal Kabir'de ibadet etmesini önleyecekti. Lakin Friedrich hızlı davranarak ordusuyla Kutsal Kabir'e yürüdü ve sunaktaki tacı alıp taktı. Ardından Hermann von Salza, papaya duydukları kırınglıkların sıralandığı bir liste okudu. Kudüs yasağını duyurmakla görevli Kayserya başpiskoposu ancak ertesi gün ulaşabildi.

İmparatorun saldırısından korkan Géraud, etrafını askerlerle donattı. Friedrich Akka'ya dönerek patriğin ve Templierlerin evlerine saldırı hazırlığına başladı ve kendisine karşı silahlanan herkesin şehri terk etmesi emrini verdi. Fakat acilen Sicilya'ya dönmek zorunda kaldı çünkü Jean de Brienne adayı işgal etmişti. Patrik tarafından kullanılabilecek tüm silahların ve savaş makinelerinin imha edilmesi emrini verdikten sonra Kutsal Topraklar'dan ayrıldı. Krallığın baronlarının, kendilerini tehlikeye atmak için başrahibe uzak durmaları dikkate değerdi. Örneğin Jean d'İbelin son ana kadar imparatorun maiyetinde kaldı.

Haçlı Seferi başarıya ulaşsa da Friedrich ardında içten içe bölünmüş bir ülke bıraktı. Ayrılımasının hemen akabinde rakibi Alice de Champagne Kutsal Topraklara geldi. Kraliçe Isabelle'in ölümüyle Friedrich'in Kudüs tahtındaki hakkını kaybettiği gerekçesiyle Kudüs tacında hak iddia etti.

Fakat baronlar, tacın Isabelle'in oğlu Conrad'a geçtiğine karar verdiler ve geleneklere uyarak, imparatora Conrad'ı bir yıl içinde göndermesini istediler. Friedrich cevabını geç verdi. Temsilcileri Sayda Kontu Balian ve Garnier l'Aleman, onun itaat edilme arzusuyla baronların inatçı muhalefeti arasında kaldılar. Toron davasında mahkeme Ermenistan Prensesi Alice'in haklarını tanımasına rağmen Friedrich temsilcilerine, Toron'u Teuton Şövalyeleri'ne vermelerini emretti. Alice'in imparatora silahlı hizmet vermeyi reddetmeleri için diğer asillere çağrıda bulunması üzerine Balian vazgeçmek zorunda kaldı.

Friedrich papayla uzlaşmak üzereyken otoritesine en sert darbeyi vuran bir gelişme oldu. Jean d'İbelin Kıbrıs'ı yeniden ele geçirdi. Friedrich, Jean'ı ve başlıca destekçilerini krallıktan sürme ve fieflerine el koyma kararı aldı. Sayda Kontu Balian bu emri yerine getiremedi çünkü Jean, kralın Kudüs Krallığı'ndaki haklarını hiçbir şekilde ihlal etmediğini ve diğer lordların kendisini desteklediğini vurgulamıştı. Bunun üzerine Friedrich, Sicilya Krallığı'nın Longobardi bölgesinden gelen askerlerini Doğu'ya gönderdi. Komutan olarak atadığı Richard Filangieri, krallığın yönetimini Balian'dan alacaktı. Filangieri Beyrut'u kuşattı ama alamadı. Jean d'İbelin, Kıbrıs'tan takviye getirdi ve Akka'daki destekçilerinden yardım istedi. Orada şövalyeler ve kent sakinleri, bir kardeşlik örgütü çerçevesinde savunma birliği kurdular. Bu birlik bir topluluğa dönüştü ve Jean vali seçildi (Nisan 1232). Filangieri, düşmanlarının Casal Imbert yenilgisinden faydalanarak savaşı Kıbrıs'a taşımaya çalışsa da Agridi'de yenildi. Girne'ye sığınan birliği 3 Nisan 1233'te teslim oldu.

Friedrich'in tarafını tutan IX. Gregorius, uzlaşmacı bir çözüm bulmak için boşuna uğraştı. Önerileri arasında, Filangieri yerine Kutsal Topraklar'ın baronlarının gözünde daha kabul edilebilir birinin getirilmesi, asilerin affedilmesi, yeni kurulan birliğin tasfiyesi ve kralın otoritesinin tanınması vardı. Friedrich uzlaşmaya hevesli değildi ama 1232'de gösterdiği çabayı tekrarlayamazdı.

II. Friedrich'in Haçlı Seferi'nin beklenmedik sonuçları oldu. Frankların ordusuna kıyasla daha büyük olan Filangieri'nin ordusu Kutsal Topraklar'ın savunması amacıyla değil, Friedrich'in otoritesini sürdürmek için sevk edilmişti. Bu operasyonun başarısızlığı, İtalya'da savaştığı toplumsal hareketin Latin Doğu'ya yayılmasına sebep oldu.

İmparatorun aforoz edilmesinden sonra patrik, Templier ve Hospitalier tarikatları arasında kurulan koalisyon devam etmedi. IX. Gregorius, Akka birliğini desteklediği için Géraud de Lausanne'ı şiddetle kınamıştı ve elçilik yetkilerini geçici olarak askıya almıştı. Templier ve Hospitalier Şövalyeleri, Friedrich tarafından Sicilya'daki mülklerine el konularak cezalandırılmıştı. Ancak daha sonra imparatorla barışan Hospitalier Şövalyeleri mülklerini geri aldılar. Templierler geri adım atmadılar ve impara-

tora düşman baronlarla ittifak kurdular. Beyrut lortunun hayatının son günlerinde Templier Şövalyesi olması tesadüf değildi. İbelinler ise düşmanlarının Kıbrıs'tan sürülmesiyle kurtuldular.

Öte yandan imparatora kin gütmeden sadık kalan üçüncü bir grup daha vardı. Baronların gözünde bu grup, sadece gerçek kral Conrad de Hohenstaufen'ın yasal korumasıydı ve başlıca aktörleri Sayda Kontu Balian ile Eudes de Montbéliard'dı. Filangieri'nin tayini tam anlamıyla yürürlüğe girmediği için baronların gözünde otorite sahibi hâlâ Balian'dı. Bu, krallık kurumlarının düzenli işlemlerini sağladı. En önemli kurumlar, feodal konularda en yüce hukuki organ olan Yüksek Mahkeme, zaman zaman kamu sorunlarını tartışan parlamento ve günlük yönetimden sorumlu memurların, kale muhafızlarının ve vikontların birimiydi. Fakat derin bölünmüşlük, ortak bir politika izlenmesini imkânsız kılıyordu. Varlığı güçlü komşularının arasındaki dengeye bağlı bir krallıkta, bu durum büyük tehlike oluştuyordu.

Tarihçiler bu krizin sebepleri hakkında bölünmüş durumdalar. II. Friedrich, Sicilya Krallığı'nda otoritesine karşı çıkan baronların özerklik hayallerine ve İtalyan düşmanlığına karşı zafer kazanmıştı. Hükümdar olarak haklarını ve otoritesini eline alma yöntemi, Kutsal Topraklar'daki baronların alışık olduğu gelenekler ve imtiyazlarla örtüşmüyordu. Krallığını yönetmesi için uzlaşmaya böylesi uzak birine güvenmesi ve onu uzun süre konumunda tutması, imparatorun alışılmış yokluğunun sonucuydu. Elbette bunun sebebi, Friedrich'in, miras olarak kendisine kalan bir krallığı yönetmeye Haçlı olarak gitmesiydi. 1228-1244 dönemindeki Haçlı Seferleri'nin arka planı buydu.

ALTINCI HAÇLI SEFERİ VE YABA ANTLAŞMASI

1221'de Mısır harekâtını bitiren el-Beramun Ateşkes Antlaşması, geçici bir mütarekeden fazlası değildi. Dimyat'ın Mısırlılara teslimini önlemeye çalışan II. Friedrich'in temsilcileri, imparator henüz gelmediği için Haçlı Seferi'nin bittiğini düşünmüyorlardı.

Doğu'da ve Batı'da, onun geleceğinden şüphe edilmiyordu. Dimyat'ın boşaltılmasından birkaç ay sonra III. Honorius, Latin Doğu'nun liderlerini yeni bir harekât hazırlamak için topladı. Honorius, III. Innocentius'un ve ardılı IX. Gregorius'un planlarını devralmıştı. IX. Gregorius, papa olmadan önce henüz Kardinal Hugolin de Segni'yken Lombardiya ve Toskana'da Haçlı Seferi vaazları vermişti.

Doğu Hristiyanları'nın duyguları da farklı değildi. Gürcistan Kraliçesi Russudan, muhtemelen 1223'ün sonlarında papaya yazdığı mektupta Gürcülerin, 1221'de Pelagios'un çağrısına Moğol istilası nedeniyle cevap veremediğini, şimdi imparatorun Haçlı Seferi'ne katılma niyetinde oldu-

ğunu belirtiyor ve yola ne zaman çıkılacağını soruyordu. Haçı kabul eden Gürcistan Konstablı İwané, 40.000 savaşçıya komuta etmeye hazırlanmıştı. Bu dönemde genişleme siyaseti izleyen Gürcistan Krallığı, Ahlat bölgesinde Eyyûbîlere etkili şekilde müdahale edebilecek konumdaydı. Papa 12 Mayıs 1224 tarihli mektubunda kraliçenin haberlerine sevindiğini, Gürcü Haçlılara ve onların liderine kapsayıcı endüljans bahsettiğini yazdı. Ne yazık ki Gürcüler, 1226'da Sultan Celaeddin önderliğindeki Harezmşahların, ayrıca Anadolu Selçukluları'nın saldırılarına maruz kaldılar. Hatta IX. Gregorius, Gürcü Hristiyanlara yardım götürmek amacıyla, 1228 yılında Macaristan'dan çıkıp Kuman topraklarından (Karadeniz'in kuzeyi) geçecek bir sefer düzenlemeye çalıştı.

Batı'da, Beşinci Haçlı Seferi öncesinde yapılan vaaz çalışmalarıyla kıyaslanabilecek ölçüde bir propaganda yoktu. Haçlı Seferi için imparatora bağlı bölgelerde vaaz verildi ama Fransa'da verilmedi. İngiltere'deyse, daha sonra Plantegenet Krallığı'na ulaşan vaaz hareketi devam etti ve çok kişi yola çıktı. Winchester Piskoposu Pierre des Roches 1221'de haç kuşandı. Exeter Piskoposu William Brewer, büyük ihtimalle kendisine Akka'da 4.000 mark miras bırakan amcasının sözünü yerine getirmek için sefere yazıldı.

Bu nedenle Altıncı Haçlı Seferi, kısmen bir İngiliz seferiydi. Bu vesileyle Pierre des Roches, Üçüncü Haçlı Seferi zamanında Aziz Thomas Becket adına Akka'da kurulan İngiliz hastanesinin tüzüğünü değiştirdi ve Teuton modelinde bir askerî tarikata dönüştürerek Saint Thomas Martyr d'Acre ismini verdi.

Yine de Haçlı Seferi aslen II. Friedrich'in seferiydi. Hildesheim Piskoposu Conrad Almanya'da vaaz verdi. Thuringia kontu ve Limburg dükü haçı kabul etti. Lombardiya şehirleri imparatorun isteğine önce direndiler ancak papanın araya girmesiyle 400 asker göndermeyi kabul ettiler. Sicilya Krallığı 250 asker verdi. Friedrich'in komuta etmeye söz verdiği 1.000 şövalyenin üzerinde bir birlik toplandı ama bir salgın hastalık yüzünden çoğu öldü. Filo kararlaştırılan tarihte, yani 15 Ağustos 1227'de demir aldı. Seferin komutası Limburg'un yeni dükü Henri'deydi.

Gördüğümüz üzere Friedrich, 6 Eylül'de yola çıktı ama muhtemelen salgın yüzünden geri döndü. Hermann von Salza yirmi kadırgayla yolculuğa devam etti. İmparator Nisan 1228'de Richard Filangieri komutasında gönderdiği yeni birliği takip ederek Mayıs 1228'de tekrar yola çıktı. Kış boyunca, özellikle Sicilya'da her sekiz şövalyeden birinin katılmasını emrederek yeni askerler topladı. Kendi birliği nispeten küçüktü ve kırk gemi tümünü taşımaya yetiyordu.

Birliklerin Kutsal Topraklara kademeli ulaşması nedeniyle, Friedrich gelmeden harekâta başlamak imkânsızdı. el-Beramun'da yapılan antlaş-

maya göre ateşkes ancak taç giymiş bir kralın Suriye'ye gelmesi durumunda bozulacaktı. Bir grup Haçlı'nın Müslüman bölgesini yağmalamaları üzerine Richard Filangieri onları şiddetle cezalandırdı ve ganimetlerle esirleri sultanın görevlilerine iade etti. Bunun üzerine çok sayıda Haçlı, bazen iddia edildiği gibi 40.000 kişi olmasa da Batı'ya dönmeye karar verdi. Ertesi sene Kayserya'daki toplam Haçlı sayısı 800 şövalye ve 10.000 askardı.

Ordunun varlığı ve elindeki mali kaynaklar akıllıca kullanıldı ve surlar güçlendirildi. Sayda'nın surlarını bütün olarak yeniden inşa edemeyen Fransızlar deniz kıyısında bir burç inşa ettiler. Winchester piskoposu, Kayserya surlarının restorasyon masraflarının çoğunu karşıladı ve Yafa surları için çalışmaya başladı. Almanlar, Teuton Şövalyeleri'nin hizmetine girerek güçlü Montfort Kalesi'ni inşa ettiler.

Friedrich, Kıbrıs'ta oyalandığı için Akka'ya ancak 7 Eylül'de ulaştı. Kasım ayında da ayrıldı. Haçlıların çoğu ve Kutsal Topraklar'daki Franklar bilmeseler de hayatını savaş alanında tehlikeye atmamaya muhtemelen daha oraya varmadan karar vermişti. Aslında imparator, 1226'dan beri Eyyûbî Sultanı el-Kamil'le irtibattaydı. el-Adil'in oğulları arasındaki antlaşma, babalarının ölümünden sonra uzun sürmedi. Şam'ı yöneten el-Muazzam, el-Kamil'in şehri elinden alacağından korktuğu için Harezmşah Sultanı Celaleddin'e yanaşmıştı. Doğu topraklarından Moğollar tarafından sürülen Celaleddin ise Kafkaslar'ın güneyinde kendine yeni bir hükümdarlık bölgesi kuruyordu. el-Muazzam onun hükümdarlığını tanıdı ve Mısır sultanının yerine onun adına hutbe okuttu. el-Kamil de korkuyordu. Emîrlerinin ihanetinden çekindiği için Fahrettin İbn Şeyh isimli bir elçisini gizlice Friedrich'e gönderdi. Kardeşine karşı imparatorun yardımını umuyor, karşılığında Salâhaddîn'in fethettiği yerleri teklif ediyordu. Friedrich bu teklife cevap vermesi için Palermo Başpiskoposu Bérard'ı Kahire'ye gönderdi. Ancak daha sonra el-Muazzam'ın da niyetini anlamak için Şam'a da elçi gönderdi. el-Muazzam, imparatorun elçisini net bir şekilde geri çevirdi.

el Kamil, Friedrich'e büyük imtiyazlar tanıdığı müzakerelere devam ediyordu. Kasım 1227'de el-Muazzam öldü ve el-Kamil, onun oğlu el-Nâsır Davud'un bölgesini, özellikle de Kudüs'ü işgal etmek için hızlı davrandı. Böylece Friedrich Batı'dan ayrılmadan önce koşullar büyük ölçüde değişmişti. el-Kamil ve kardeşi el-Eşref (Celaleddin, Ahlat'ı ondan almıştı), el-Muazzam'ın mirasını paylaşmak için anlaştılar ve II. Friedrich'in desteğine gerek kalmadı.

Friedrich, Mısır sultanına sözlerini hatırlatmak için Thomas d'Acerra ve Sayda Kontu Balian'ı gönderdi. Kendisi de Mısır sultanının elçisi Fahrettin'i ikna etmek için tüm yeteneklerini kullandı. Doğu'ya sadece onun daveti nedeniyle gelmişti ve somut bir sonuç almadan ayrılması durumunda kimsenin yüzüne bakamayacaktı.

Sultanın oyalanması üzerine Friedrich güç gösterisi yapmaya karar verdi ve birliklerini sur inşasını tamamlamaları için Yafa'ya sevk etti. Baronlarına ve Haçlılara bu hareketini, yaklaşan Kudüs harekâtı için kendisine uygun bir üs sağlama arzusu olarak açıkladı. Fakat İtalya'dan hoş olmayan haberler almıştı ve söylendiğine göre, o sırada Amiralî Henri de Malte'a gemilerini ilkbaharda dönüğe geçmeye hazırlaması için çoktan emir vermişti. İşlerin hızla ayarlanması gerekiyordu. Neyse ki iki Eyyûbî kardeşin Şam kuşatması sürüyordu ve el-Kamil başka meşguliyet istemiyordu.

Böylelikle 11 Şubat 1229'da Friedrich ve sultanın temsilcileri Yafa Antlaşması'nı imzaladılar. Müzakereler olabilecek en gizli şekilde yapıldı ve metin, patrikle bile paylaşılmadı. Günümüze Arapça orijinalin Fransızca tercümesi olarak ulaşan antlaşma metninde on yıl, beş ay ve kırk gün (Jülyen takvimindeki on yılın Müslüman takvimindeki karşılığı) süreli bir ateşkes kararlaştırıldı. Sadece Kudüs Krallığı'nı kapsıyordu. Antakya Prinkepsliği, Trablus Kontluğu, Krak, Safita, Tartus ve Merkeb'de bulunan Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin bölgeleri dışarda tutuluyordu. Friedrich kendi tebaasına, bu askerî birliklerin sultanla çatışmaya girmesi hâlinde onlara yardım etmelerini yasakladı. En önemli madde, imparatora "Ulu Kudüs"ün verilmesiydi. el-Muazzam'ın surlarını yıktıracağı şehri tekrar surlarla çevirmeye hakkı olacaktı.

Fakat el-Kamil, Mescid-i Aksa Camii'ni ve Kubbetü's-Sahra'yı antlaşmaya eklemeyi reddetti. Hristiyanlar için Kutsal Kabir ne kadar kutsalsa, Müslümanlar için de bu iki yer o kadar kutsaldı ve buraları bırakırsa halifenin onu dinsizlikle suçlayacağını söyledi. Hristiyan hacıların, takva içinde nazik ve ihtiyatlı davranmaları koşuluyla Tapınak'ı ziyaret etmelerine izin verilecekti. Nasıra ve Beytüllahim de Hristiyanlara iade edilecek, her birinin Frank topraklarına bağlanan bir koridoru olacaktı.

Kudüs'te, dindaşlarının davalarına bakması için bir Müslüman kadı kalacaktı. Antlaşmanın kalanında araziyle ilgili birkaç küçük tavizden bahsediliyordu. Bu tavizler, o zamana kadar tartışılan veya bölünen arazilerin (Sayda, Yafa ve Kayserya) tam mülkiyeti ve Toron'un surla çevrilmemek üzere bırakılmasıydı. Son olarak savaş esirleri iade edilecekti.

Bu antlaşma tarihçiler tarafından çokça tartışıldı. En öğretici yaklaşımlardan biri, René Grousset'nin iki kitabını karşılaştırmak olacaktır. İlk kitabı *Histoire des croisades*'da, XIII. yüzyıl Frank yazarları gibi II. Friedrich'e düşmanca yaklaşmıştı. İmparatorun karakterini tekrar gözden geçirdikten sonra yazdığı *Figures de proue* kitabında bir başka bakış açısı vardı. İmparatora yöneltilen, İslam'a yakınlık ve amatörlük suçlamalarını bir kenara koyduktan sonra, altta yatan niyetlerle ilgili sorular sordu.

Şurası kesin ki II. Friedrich, Müslüman hükümdarlarla kurduğu ilişkide Arap medeniyetine açık, onlarla mektuplaşmaktan hoşlanan bir hü-

kümdar rolünü oynamıştı. Palermo'daki Norman öncülleri de aynısını yapmış, saray maiyetinde kendi dillerinde övgüler dizen Arap şairler tutmuşlardı. Friedrich Doğu'da kaldığı süre boyunca Latin kilisesini nerdeyse tahrik edecek tavırlar takındı, halifeyi Hz. Muhammed'in soyundan seçtikleri için Müslümanları överken, Hristiyanların papayı belirsiz soy-lardan seçtiğini söylüyordu. Müslüman ibadetlerine saygısını göstermek için papazlara sessiz olmalarını da emretti.

Diğer taraftan Sicilya'dan İslami yapıyı söken, Müslümanları Pugli-a'dan süren ve Hristiyanlığa düşmanlarının düşündüğünden daha fazla saygı gösteren yine oydu. Friedrich ve el-Kamil, hiçbir yere varmayan bir çatışmayı uzun sürecek bir tavizle bitirmek gerektiğini fark eden, zaman-larının ötesinde iki ruh muydu? İslam'ın kutsal yerleri Müslüman kontrolünde, Hristiyanlığın kutsal yerleri Hristiyan kontrolünde; bu, Kudüs sorununa başka zamanlarda bulunan bir çözümdü. Fakat hâlâ aynı soru devam ediyordu. Bir barış antlaşması yerine ateşkes imzalanması, III. Innocentius'un 1213'te öngördüğü çözümün gerisinde kalıyordu. 1229 uzlaşması, sürekli olarak barışı sağlama endişesindeki iki siyasi aklın tefek-kürü ya da entrikalar ve talihsizlikler sonucu içine düştükleri durumdan kendilerini çıkarma yolu muydu?

Her iki tarafın anlaşmaya verdiği tepki, genel olarak kabul etmeye hazır-lıksız olduklarını gösteriyordu. Müslümanların tarafında, Şamlı en-Nâ-sır bunu utanılacak bir geri çekilme gibi göstererek amcalarına karşı kul-lanmaya çalıştı. el-Kamil'in maiyetindeki hatipler onun çadırının önünde vakitsiz ezan okuyarak tepkilerini gösterdiler.

Haçlı ordusundaki çoğu Alman ve İngiliz, yeminlerini yerine getir-me ve kutsal yerleri ziyaret edebilme şansına sevinmişlerdi. Dolayısıyla Kayserya başpiskoposu onları engellemeye çalışınca çok sinirlendiler. Bir kısmı da hoşnutsuzluğunu ifade etti. Haçlı Seferi'nin İngiliz vaizlerinden Dominiken Walter, protesto göstergesi olarak Kutsal Şehrin surlarının dı-şında bir ayin düzenledi.

Kutsal Topraklar'ın baronları, bilhassa Balian d'Ibelin'in müzakereci-ler arasında yer alması sebebiyle kaçınılmaz biçimde bölündü. Friedrich, Salâhaddin'in fethiyle topraklarını kaybeden baronların çıkarlarına pek dikkat göstermemişti. Fakat en hararetli eleştiri, sonunda antlaşmanın bir kopyasını alabilen Patrik Géraud'dan geldi. Maddeler üzerine yaptığı yorumları kaydettiği belge, IX. Gregorius tarafından dağıtıldı. Bazı tarih-çiler Géraud'yu, Sarazenlere duyduğu değişmez öfkesi ve onlarla savaş dışında bir ilişki hayal edememesiyle bir fanatik olarak sundular. Aslında o, imparatoru, elindeki askerî gücü kullanmayıp Müslümanları daha az utanç dolu bir anlaşmaya zorlamadığı için eleştiriyordu.

Patriğe göre Friedrich'in Kilise'yi veya hacıları düşünmeden kendi adına pazarlık yapması ve pazarlığı yaparken onları kendi niyetleri hakkında hayal kırıklığına uğratması rezaletti. Aslında imparator, parasının azaldığı gerekçesiyle geri dönmeye Noel'den çok önce karar vermiş ve patriği, yani Papalık elçisini müzakerelerden dışlamıştı. Üstelik yakın zamanda Kudüs'ü işgal eden el-Kamil'le görüşerek Şam sultanının muhtemel iddialarını görmezden gelmiş, şehri onun planlarına karşı savunmasız bırakmıştı.

Patriğin bir diğer eleştirisi de Kudüs'ün tam manasıyla geri alınmasıydı. İmparatora verilen kısım, şehrin iç bölgesini kapsamıyordu. Patriklik, Hastane (Hospitalier tarikatının merkezi), St. Mary Latin, Sion Dağı, Yehoşafat (Josaphat), Zeytin Dağı ve Tapınak gibi Kilise kurumları, gelirlerini elde ettikleri arazileri alamadılar. Sadece Templierler, Kudüs ile Yafa arasındaki pek çok yeri geri aldılar. Tapınak'ı Müslümanlara bırakmak, onun Hristiyanlar için ne ifade ettiğini unutmak demekti (Papanın belirttiğine göre orası İsa'nın vaaz verdiği yer ve Kudüs'ün ilk katedraliydi). Hristiyan ziyaretçiler, Müslümanların inandığı şeylere inanırlarsa oraya girebilecekler, Müslümanlarsa Beytüllahim'e koşulsuz gireceklerdi.

Ateşkesin faydasından diğer Hristiyan toprakları dışlamak da patriğin öfkesine neden oldu. IX. Gregorius bu kızgınlıkları tekrar etti ve sultanla bu şekilde iletişim kurduğu için imparatorun kendini makamından ettiğini iddia etti. Diğer taraftan Hermann von Salza geri alınan yerlerin büyüklüğünü vurguladı. Kudüs'ten Beytüllahim'e ve Yafa'ya giden yollar, yolun geçtiği köyler, Akka'dan Nasıra'ya giden yol vb. kazanımlar edinilmişti.

Patriğin itirazları tamamen yersiz değildi. Kudüs'ün surlarını yeniden inşa etme hakkındaki soru cevapsız kalmıştı. Antlaşmanın Fransızca metni (qu'il en face que ilh vodra de garnir ou autre chose⁷⁵) şehrin surlarını güçlendirmeye olanak tanıyordu. Arap yazarlara göre bu engellenmişti. Friedrich, Haçlı komutanlarını ve büyük baronları, surların yeniden inşasıyla ilgili müzakere etmek amacıyla topladı ama yasak gelince kararın sonuçlanmasını beklemeden oradan ayrıldı. Sonraları surlarda biraz çalışma yapıldı fakat hiçbir zaman tamamlanmadı. Tapınak ve Mescid-i Aksa'yla çevrelenmiş alan düşünüldüğünde zorluklar kaçınılmazdı.

Peki şehir tamamen Hristiyanlaştı mı? 1187 öncesinde Yahudilerin ve Müslümanların Kudüs'te kalıcı olarak bulunmalarına izin verilmediğini biliyoruz. Antlaşmayla Müslüman davalarına bakacak bir kadının varlığına izin verildi. Görünüşe göre Friedrich, başlangıçta Yahudilerin Kudüs'te yaşamasını yasaklamıştı. Lakin 1187 öncesinde olduğu gibi bir istisna mümkündü. 1236 yılında, şehirde yaşayan Yahudi boyacıların, Kutsal Şehre hacca gelenlere kalacak yer sunmasına izin verildi.

75 Tahkim etmek veya başka bir şey istemesi... (ç.n.)

Antlaşmanın imzalandığı şartlar, yani imparatorun aforoz edilmesi ve patriğin müzakerelerden dışlanması, üstelik aceleye gelen bazı maddelerin çok konuyu muallakta bırakması, bu çözümün kalıcı olmadığı anlamına geliyordu. Friedrich, el-Kamil'e kendini gerçekten zor durumda hissettiğinde, yani el-Muazzam'ın ölümünden önce destek olsaydı muhtemelen daha elverişli antlaşma şartları edinirdi. Fakat bu defa, Kudüs'te gerçekten güçlü olan bir Şam sultanıyla yüzleşmek zorunda kalırdı.

IX. Gregorius, Mayıs 1230'da II. Friedrich'le barıştı. Böylece Yafa Antlaşması, "çok sevgili oğlumuz Friedrich sayesinde, dinsizlerin kirlitmelerine terk edilmiş Tapınak hariç, Kudüs'ü geri aldığımız" bir anlaşmaya dönüştü. Kısacası papa, antlaşmayı geçici ve eksik bulmasına rağmen kabul etmişti.

BARONLARIN HAÇLI SEFERİ

Papa IX. Gregorius, 4 Eylül 1234'te İngilizlere, 7 Kasım'da da Fransızlara yazdığı mektuplarda onları, sultanla yapılan ateşkesin sonlanmak üzere olduğuna dair uyardı. Ona göre Kutsal Toprakları elde tutmak amacıyla kaçınılmaz olan sefer hazırlığı için zaman daralıyordu ve durum endişe vericiydi.

Aslında Yafa Antlaşması'ndan sonra gerçekleşen Frank istilasları oldukça kısıtlı kaldı. Kudüs'te bile, özellikle Teuton Şövalyeleri'ne ayrılan bölgeye yerleşip binaları hızla yeniden inşa edenlere karşı ani saldırılar oluyordu. 1229 sonunda çevre bölgelerdeki Müslümanlar, hatiplerin kışkırtmasıyla geçici surlarla çevrili Kudüs'e saldırdılar. İmparatorun iki vekili Sayda Kontu Balian ve Garnier l'Aleman zamanında uyarıldıkları için Davut Kulesi'ne sığınan insanları kurtarabildiler.

Yine de bu, surların yeniden inşa edilmesi gerektiğini gösterdi. Öte yandan Sarazenler, Yafa ile Kayserya arasında Hristiyan hacılara pusu kuruyorlardı. Hac yolu o kadar tekinsizdi ki papa, 9 Mart 1238'de, Templierlere silahlı askerlerle yolun güvenliğini sağlamalarını emretti. Eğer bunu yapamazlarsa yolun korunmasını, hacı başına 2 *tournois*⁷⁶ karşılığında ve beş yıllığına Yafa'yı yöneten Kont Gautier de Brienne'e vereceğini ekledi.

1229'da yapılan ateşkes, Kudüs Krallığı'nın kuzeyinde kalan Trablus topraklarını, Krak des Chevaliers ve Chastel Blanc'ı (Safita) kapsamıyordu. Krak'ta bulunan Hospitalier Şövalyeleri, Hama'nın Eyyûbî emîrinden haraç ödemesini istediler ama o kabul etmedi. Şövalyeler 1229-1233 yılları arasında bir dizi sefer gerçekleştirdiler. Ekim 1233'te Antakya-Trablus Prinkepsi V. Bohemond'un birlikleri, Templierler, Pierre d'Avallon komutasındaki Kudüs Şövalyeleri ve Kıbrıs'tan gelen askerler büyük bir harekât düzenlediler.

76 Tours parası. Orta Çağ'da özellikle Fransa'da 1 gümüş *livrese* denk para birimi. (ç.n.)

1234 başlarında başka bir saldırı planlıyorlardı. O sırada Selçuklulara karşı kuzeye yürüyen Sultan el-Kamil, Hama yakınlarında kamp kurmuştu. Sultan arabuluculukta ısrar edince Hama emîri uzlaşmayı kabul etti. Fakat Montferrat Kalesi konu olunca çatışma yeniden başladı. Bu kale Krak ile Hama arasındaki geçişe hâkim bir konumdaydı ve muhtemelen 1236'da Hospitalier Şövalyeleri tarafından işgal edilmiş, 1238-1239'da Eyübilerce geri alınmış ve surları yıkılmıştı. Aynı dönemde Templierler, Halep sınırındaki Darbısak'a sürpriz saldırı gerçekleştirdiler fakat başarısız oldular (1237).

Yine de bu sınır kavgaları, Kutsal Toprakları pek tehlikeye sokmuyordu. Bu nedenle IX. Gregorius, Konstantinopolis Latin İmparatorluğu'ndan kendisine gelen yardım çağrılarına cevap verebiliyordu. Burada Jean de Brienne, genç II. Baudouin de Courtenay adına imparatorluk tacını takmıştı (1230). Bulgar Çarı Ivan Asen ile İznik imparatoru arasındaki koalisyondan tehdit hisseden iki imparator yardım istediler. Papa, Haçlı Seferi'ne yazılmış kişilerin Kutsal Topraklar yerine Konstantinopolis'e gitmelerini önerdi (1236). Bu çağrı bir miktar başarılı oldu. Bazı Haçlılar Jean de Béthune ile denizden (1238), diğerleri Humbert de Beaujeu ve Thomas de Marle ile karadan gittiler. Genç II. Baudouin, Namur Kontluğu'nu Fransa kralına rehin vererek ondan borç almıştı. Kral aynı miktarda mali yardımı karadan giden gruba da yaptı. Çar, politikasında değişikliğe girdince Haçlılar Trakya'da birkaç harekâtla yetindiler (1239).

Ancak Haçlıların çoğu, seferin ilk amacına sadık kaldılar ve IX. Gregorius niyetini tekrar o amaca döndürdü. Bu seferin özelliği, esas itibarıyla Fransa ve İngiltere krallıklarındaki büyük derebeyliklerin girişimi olmasıydı. Fransa'da IX. Louis'nin ilk yıllarına damga vuran isyanlar sonucunda, bir ceza olarak çok sayıda baron denizaşırı ülkelere gitme sözü verdi. Bu baronlar arasında Bretonya Dükü Pierre Mauclerc vardı. Oğlu, düklüğü yönetecek kadar büyüdüğünde kendisinin beş yıllık süre için Kutsal Topraklara gideceğine söz verdi (1234). Navarre kralı, Champagne Kontu IV. Thibaut'un isyanı bastırıldığında (1236), onun yedi yılını Fransa Krallığı dışında geçirmesinde ısrar etmiş, Thibaut da o zaman Haçlı Seferi'ne yazılmıştı. Özellikle Dreux ve Blois-Champagne aileleri içindeki bağlar, diğerlerinin de haç kuşanmasına neden oldu. Aileden haçı kabul eden diğer lortlar Burgonya Dükü IV. Hugues, Jean de Braine, Mâcon-Guignes-Forez-Nevers kontu, Bar-le-Duc kontu, Grandpré kontu, Sancerre kontu, Amaury de Montford ve Robert de Courtenay'dı.

Fransa kralı onları haç kuşanmaya teşvik etti. Mâcon bölgesini Pierre Mauclerc'in kardeşi Jean de Braine'den satın aldı ve Haçlıların teçhizatı için cömert katkılar sağladı. Verdiği nakit borca teminat olarak kaleleri kabul etti (örneğin Bretonya dükünün Champtoceaux Kalesi'ni vermesi). Fransa Konstablı Amaury de Montfort'a 32.000 *livres* ve kral arması-

nı takma hakkı verdi. Bu yüzden 1.500 şövalyenin iştirak ettiği bu sefer, kraliyet flaması altında, kraliyet ordusu tarafından girilen bir harekât görüntüsüne büründü.

İngiltere’de III. Henry’nin reşit olmadığı yıllarda yaşanan kriz nedeniyle sefere katılım olumsuz etkilense de Haçlı Seferi, bazı baronlar için düşmanlarıyla uzlaşmanın fırsatı olarak görüldü. Örneğin kralın kardeşi Richard Cornwall ve Mareşal Gilbert 1236’da barıştı. Leicester Kontu Simon de Montfort ve William Longsword gibi diğerleri de haçı kabul ettiler. IX. Gregorius ise Richard’ın daha önemli bir görevi olduğunu düşündüğü için ondan kalmasını ve krallığın yönetiminde kardeşine destek vermesini istedi (1238). Fakat Cornwall Kontu Richard, çözmeye çalıştığı sonu gelmeyen çatışmalardan yorulduğu için kararına bağlı kaldı. Fakat iki tarafın baronlarının diğer teklifleri reddederek Northampton’da Kutsal Topraklara gitmeye yemin etmeleri ancak 12 Kasım 1239’da gerçekleşti.

Fransız baronlar onlardan önce davranmıştı. II. Friedrich, ateşkesin bozulmaması için yola çıkışlarını 1239’a kadar ertelemelerinde ısrarcı olmuştu. Ayrıca baronların sefere liderlik etmesi yönündeki baskısı sonucu sefere katılmaya ya da en azından oğlu Conrad’ı göndermeye söz vermişti. Bu, 1228 planlarını canlandıracak bir yöntem olabilirdi. Teoride tüm Kudüs baronlarının meşru kral olarak tanıdıkları genç prence, bir kral gibi davranma fırsatını verebilirdi. Fakat IX. Gregorius’la yeniden ters düştü ve Mart 1239’da yeniden aforoz edildi. Ayrıca Lombardiya şehirlerine karşı harekât yürütüyordu. Friedrich, bu iki sebep yüzünden baronlara verdiği sözü tutamadı. Sefere çıkacaklara, krallığın limanlarını üs olarak kullanmalarını ve erzak ikmalî yapmalarını önerdi. IX. Gregorius baronları, imparatorun önerilerini kabul etmemeleri için ikna etti. Nihayetinde bir kısmı Brindisi, diğer kısmı da Marsilya veya Languedoc limanlarından demir aldılar.

Haçlı Seferi’nin başladığı haber alan Kutsal Topraklar’daki liderler 6 Ekim 1238’de Akka’da toplandılar. Aralarında Lefkoşa Başpiskoposu Eustorge de Montaigu, Kudüs patriğinin yardımcısı, Nasıra başpiskoposu, Lod ve Akka piskoposları, Notre Seigneur Tapınağı başrahibi, Templier ve Hospitalier Şövalyeleri’nin üstatları, konstabl göreviyle Eudes de Montbéliard, Gautier de Brienne, Sayda Kontu Balian ve Kayserya Kontu Jean vardı. Seferin komutanı seçilen IV. Thibaut’ya bir mektup yazdılar. II. Friedrich’in aksine, ateşkesin süresinin dolmasını beklememeyi önerdiler. Çünkü hacılara yapılan saldırılarla zaten ateşkes kurallarına uyulmuyordu. Sefer komutanına, Kıbrıs’ta karaya çıkıp gerekli erzakı temin etmesini, harekât planını tamamlamasını ve özellikle Mısır’a mı yoksa Suriye’ye mi devam edeceğine karar vermesini teşvik ettiler.

Aslında papa, yola çıkışın ertesi seneye ertelenmesini kabul etmişti. Haçlılar Doğu’ya ulaştıklarında ateşkesin süresi dolmuştu. Thibaut de

Navarre (II. Friedrich'in reddetmesinden sonra lider seçilmişti), Eylül 1239'da Akka'da karaya çıktı. Fakat Yakın Doğu'da karşılaştıkları ortam bekledikleri gibi değildi. II. Friedrich'in Haçlı Seferi sırasında bölünen Eyyûbî İmparatorluğu parçalanıyordu. Ayrıca Harezşah Sultanı Celaled-din'in birbiri ardında saldırılarıyla ve onun ölümünden sonra (1231) Anadolu Selçukluları'nın Cezire'ye ilerlemeleriyle karşı karşıya kalmışlardı.

el-Kamil, en büyük oğlu Salih Eyyûb'u Hasankeyf'e yerleştirmişti. Eyyûb, Eylül 1238'de babasının ölümünden sonra küçük kardeşi el-Adil'in sultan olduğu Mısır üzerindeki niyetlerini açığa vurdu ve Aralık 1238'de Şam'ı işgal etti. Amcası İsmail, 30 Eylül 1239'da şehri ondan aldı. Kuzeni ve Kerak Emîri Davud da Eyyûb'u esir aldı. Salih Eyyûb ertesi yıl serbest bırakıldı ve mayıs ayında kardeşi Adil'in yerine Mısır sultanı oldu.

Haçlılar, Şam'ın Mısır'dan ayrıldığı ve henüz rakiplerin Franklarla irtibat kurmayı düşünmedikleri anda yetiştiler. Bu nedenle 1228-1229'da olduğu gibi bir müzakere başlatmak zordu. Öncelikle Askalan surlarını yeniden inşa etmeye, daha sonra Şam'a yürümeye karar verdiler. Bu hem Mısır sultanını hem de Şam'ın gelecekteki sultanını uzaklaştırması açısından ciddi bir dezavantajdı. Fakat iki hükümdar ortak hareket ediyor gibi görünmüyorlardı.

Askalan'a yönelmeden önce Bretonya Kontu Pierre Mauclerc, Mısır'dan Şam'a yiyecek götüren büyük bir kervana saldırdı ve elde ettiği önemli miktarda ganimetle orduya gıda sağladı (4 Kasım 1239). Başarıdan eksik kalmak istemeyen Bar kontu, Thibaut'nun ricalarına rağmen ve onu bilgilendirmeden, Askalan'a giden bir Mısır birliğine saldırdı.

Kral, 400 ila 600 şövalyeden müteşekkil bu öncü birliği desteklemek için ordusunun ancak ana kısmını toparlayabildi. Gazze civarındaki sınırı belirleyen nehri çoktan geçmişler ve yiyeceklerini yemek için kum tepeleriyle çevrili bir vadiye yerleşmişlerdi. Gautier de Brienne alarm verse de Haçlıların etrafı çoktan sarılmıştı. Amaury de Montfort arbaletçilerini devreye soktu, şövalyeler de kaçış hilesine aldanarak taarruza geçtiler. Bar kontu öldürüldü. Amaury, seksen şövalye ve çok sayıda çavuş yakalandı. 33 şövalye ve 500 piyadenin cesetleri savaş alanında kaldı. Burgonya dükü ve Gautier de Brienne, kaçabilenlerin bir kısmıyla ana orduya katılabilir. Fakat esirlerin katledilmesine sebep olmamak için düşmanı takip etmeye cesaret edemediler (13 Kasım). Akka'ya döndüler ve Safed Kalesi'ni yeniden inşa etmeye karar verdiler.

Yenilgi, Kerak Emîri Davud'u, aceleyle sur yapımına başlayan Kudüs'e yürümeye cesaretlendirdi. Zaten ağustos sonunda şehre saldırmaya çalışmıştı. Muhafızlar Davut Kulesi'ne çekildiler ve neredeyse bir ay direndiler. Aralık 1239'da teslim olduklarında eşlik edecek birliklerle Akka'ya dönmelerine izin verildi. Fakat Davud iç kaleyi tamamen yaktı.

Müslüman emîrleri arasındaki tartışmalar gittikçe kötüleşiyordu. Salih Eyyûb'u destekleyen Hama emîri, komşuları Şam ve Humus emîrlerinden tehdit hissettiği için Franklardan yardım isteyen ilk kişi oldu. Onlara, tanıdığı misyoner Guillaume Champenois'ı (muhtemelen meşhur Dominiken rahibi Guillaume) gönderdi. Bu sayede, Frankların yardıma gelmesi durumunda Hristiyan olacağı mesajını verdi. Thibaut ordusunu Trablus'a yönlendirdiğinde emîrin düşmanlarından kurtulduğunu ve müzakereyi durduğunu öğrendi.

Salih Eyyûb, Kerak Emîri Davud'la ittifak kurarak kardeşini Mısır tahından indirmiş, Mayıs 1240'ta kendisi Mısır sultanı olmuştu. Amcası Şam Emîri İsmail bu durumdan rahatsız oldu ve Navarre kralıyla görüşmeye başladı. Sayda'nın iç kesimlerini, Beaufort, Taberiye ve Safed kalelerini hemen Hristiyanlara teslim edeceğine söz verdi. Bazılarına göre eski Kudüs Krallığı'nın Ürdün Nehri'ne kadar uzanan kısmını da teslim etme sözü verdi. Fakat bu bölgeler Davud'a ya da Eyyûb'a aitti.

Karşılığında Franklar, İsmail'in onayı olmadan Mısır sultanıyla barış ya da ateşkes antlaşması yapmayacaklarına ve Mısır sultanının yolunu kesmek için Yafa ve Askalan'a yürüyeceklerine söz verdiler. Belfort garnizonu bu antlaşmaya şiddetle karşı çıktı ve İsmail, Franklara vermeden önce kaleyi kendisi kuşatmak zorunda kaldı. Hospitalier Şövalyeleri, (muhtemelen II. Friedrich gibi Mısır'la yaptıkları antlaşmaya sadık kaldıkları için) biraz düşmanca davrandılar. Esirlerin akrabaları unutulmaktan şikâyet ettiler.

Ordu daha sonra Askalan'a döndü. Yafa yakınlarında Şam sultanı ve birlikleri ona katıldı. İddiaya göre müttefikler bir Mısır birliğiyle karşılaşmışlardı. Eğer bu doğruysa muharebe muhtemelen küçük çaplıydı. Fakat Sultan Eyyûb'un elçileri Thibaut'ya giderek ateşkes önerdiler ve esirleri serbest bırakmaya söz verdiler.

Bu, Şam sultanına verilen sözlerin tutulmayacağı anlamına geliyordu. Fakat bu sorunları çözmeden önce Thibaut ve Bretonya kontu, ateşkesden faydalanarak Kudüs'e gittiler ve hac vazifelerini yerine getirdiler. 1240 Eylül ortasında yeniden kolları sıvadılar. Haçlı Seferi henüz bitmemişti. İngiliz Haçlıların gelmesi bekleniyordu. Çünkü ortada birçok sorun vardı ve çözmesi için İngiltere kralının kardeşi bekleniyordu.

Tarihçiler Thibaut'nun Haçlı Seferi'ni çokça eleştirdiler fakat bu eleştirilerin gerçeklik payını incelenmek gerekir. Thibaut büyük bir muharebeye girmeden, II. Friedrich'in önceden geri aldığı toprakları genişletmeyi başardı. 1239-1240 baronları askerî anlaşmaları bozmayı sevmelerine rağmen, Beşinci Haçlı Seferi zamanında çizilen programı, yani askerî güçle diplomatik aktivitenin birleşimini benimsediler. Navarre kralı, birliklerini Hama emîri ve Şam sultanının çağrılarına yanıt vermek için sevk etmiş,

sonunda Kahire sultanıyla anlaşmaya varmıştı. Kutsal Topraklar sorununu müzakereyle çözmeye fikri, zihinlerde belirmeye başlamıştı.

Bunu, dönemin derleme eserlerinden daha net ortaya koyan bir belge yoktu: “Bu, sultana ait tüm toprakları içerir” başlıklı belge, Kudüs Kralığı’nı oluşturan lortlukları sıralıyor ve daha önce kimlerin elinde olduğundan bahsediyordu. Liste şöyleydi: Askalan, Gazze, Sebastia, Nablus, Büyük Gerin, Casal des Pleins, La Fève, Hebron, Figuier, Tafiye, Kerak, Montreal ve çevresiyle Musa Vadisi; kısacası Montreal ve Transüdü’nün tüm toprakları. Liste daha sonra Celile’ye dönerek başka şehirleri de sıralıyordu: Saffuriye, Naim, Bethsaida, Tabor, Burie, Beauvoir, Ürdün Vadisi’nin Ölü Deniz’e kadar uzanan kısmı, Eriha, tüm Taberiye toprakları, Sueth Mağarası, Safed, Châteauneuf, Yakup Kalesi, Banyas ile Sur’un ötesindeki tüm dağlar, Beaufort, Belhacem ve Beyrut’taki tüm dağlık arazi.

Frankların geri almayı umdukları yerleri gösteren bu liste, kuşkusuz, sultanla yapılacak pazarlıkları kolaylaştırmak için hazırlanmıştı. Bu listenin 1240 antlaşmasından önce yazılması muhtemeldir. Çünkü Safed, Beaufort ve Taberiye hâlâ sultanın elinde görünüyordu. Lakin bu yerlerin geri alınması bir pazarlık konusuna dönüştü.

“KRALİYET ANTLAŞMAMIZ” VE BİR POLİTİKANIN SONU

Thibaut de Champagne ve Pierre Mauclerc’i Avrupa’ya geri götüren gemiler, İngiltere Krallığı’ndan Cornwall kontu komutasında sekiz yüz şövalye ve sayısı bilinmeyen diğer savaşçıları Doğu’ya taşıyan gemilerle karşılaşmış olabilir. Diğer İngiliz Haçlılar gibi Richard da IX. Gregorius’un tereddütlerinin üstesinden gelmek zorunda kalmıştı. Muhtemelen papa, Kutsal Topraklara II. Friedrich’in kayınbiraderinin gitmesine pek sıcak bakmamıştı. Yine de Richard, papanın ve III. Henry’nin mali imtiyazlarından yararlanmıştı. İngiltere Kralı Henry ona, Yahudilerden topladığı 3.000 markı hibe etti. Richard iyice dolmuş bir hazineyle Doğu’ya ulaşacaktı. Bu, fakir düşmüş Haçlıları hizmetine almasını sağladı. O ve diğer İngiliz Haçlılar, Simon de Montfort ve William Longsword’la birlikte 10 Haziran 1240’ta İngiltere’den ayrıldılar. Fransa kralı onları sıcak karşıladı ve Lyon’a kadar Kral Richard’a eşlik etti. Marsilya’dan gemiye binip 8 Ekim’de Akka’da karaya çıktılar.

Harita 16: Yeniden Kurulan Kudüs Krallığı: 1241-1244.

Kutsal Topraklar'da karmaşık bir durumla karşılaştılar. Thibaut'un Şam sultanıyla yaptığı ittifak antlaşması ve Mısır sultanıyla yaptığı ateşkes antlaşması çok sayıda Haçlı'yı şaşırtmıştı. Bir kısmı silah bırakıp Navarre kralıyla birlikte Fransa'ya dönmüş, diğer kısmı da İsmail'e verdikleri söze sadık kalmışlardı. Hospitalier Şövalyeleri, Kutsal Topraklar'daki bazı baronlarla birlikte Akka'ya dönmüştü. Burgonya dükü ve Nevers kontu, Templierlerin iyi geçindiği Şam sultanıyla yapılan antlaşma gereği Askalan'ın surlarını yeniden yapmakla meşguldüler. Fakat Marsilya Piskoposu Benoît d'Alignan, Şam yakınlarındaki Sidnaya'ya hac ziyareti yapmış ve Safed Kalesi'nin stratejik değerinden çok etkilenmişti. Surların yeniden inşası konusunda ısrar etmiş ancak proje 1239'da görüşülüp reddedilmişti. 11 Aralık 1240'ta surların yapımına başlandı.

Cornwall Kontu Richard, gruplar arasındaki fikir ayrılıklarını gördü. II. Friedrich ve aile bağından dolayı mensup olduğu imparatorluk grubu, Mısır ittifakına meylediyordu. İmparatorluk karşıtı grup ise Şam sultanına yakındı. Richard, Askalan'daki Burgonya düküne katılıp sur yapımına yardım etme kararı aldı.

Şam sultanı sözünü tutmuş, tesisleri hacıların kullanımına sunmuş ve birliklerini Franklarla iş birliği yapmaya yönlendirmişti. Mısır sultanı esirleri azat etmeye söz verse de yerine getirmeyi ertelemişti (söylediğine göre öncelikle, esirleri çalıştırdığı Roda Kalesi'nin inşaatını bitirmek istiyordu). Aslında tavizde bulunduğu tüm yerler ya İsmail'in ya da Davud'un idaresindeydi. Onunla yapılan antlaşma, bir ahmak pazarlığı gibi görünmeye başlıyordu. Askalan'ın güçlendirilmesi onun üzerinde baskı yaptı. Muhtemelen bu sebeple Richard, tıpkı kendinden önce Burgonya Dükü Hugues'ün yaptığı gibi bu görevi üstlenmişti.

Templier Şövalyeliği'nin büyük üstadının gururuna dayanamayan Richard sonunda Hospitalier Şövalyeleri'ne destek vermeye karar verdi. Sultan Eyyûb'un yeni önerilerini dinlemek için Burgonya düküyle buluştu. Dük, müttefiki Kerak Emîri Davud'u Kudüs'ü boşaltması için ikna etti. 13 Nisan 1241'de Gazze'ye ve diğer yerlere götürülen esirler azat edildiler. Cornwal Kontu Richard bu olay ve Gazze savaş alanında ölenlerin defnedilmesiyle büyük itibar kazandı. Fransız baronlar, Fransa kralı ve III. Henry arasında Poitiers'de yapılan harekât sırasında bunu hatırladılar. Richard ayrıca Thibaut'un yaptıklarını kınayarak da beğeni topladı. II. Friedrich'in kayınbiraderi olan Richard, görünüşe bakılırsa imparator ve onun asi tebaasıyla bir orta yol bulmaya çalışıyordu. Richard, inşası tamamlanan Askalan'ı Kudüs imparatorluk muhafızına teslim etti. Friedrich'in otoritesini yeniden güçlendirmek için daha fazlasını yapmadı. Fakat takip eden birkaç yıl boyunca imparator, sık sık ona mektup yazarak Kutsal Topraklar'daki olaylar hakkında güncel bilgi edinmesini sağladı.

Bu mektuplarda imparator, Templierlerle Fransız baronların entrikalarını eleştirmekten hiç geri durmadı ve her başarısızlık için onları suçladı. Görünüşe göre Richard'ın kendi temsilcisi gibi davrandığını düşünüyor-du. 1244 tarihli bir mektupta, antlaşmaya "manastır topluluğu, Aziz Jean hanelerinin (Hospitalier) üstadı ve Almanların Azize Meryem hanelerinin (Teuton) üstadıyla anlaşarak kendi adımıza imzaladığımız kraliyet antlaşmamız" diye atıfta bulunuyordu. Böylece II. Friedrich, Cornwall kontunun politikasını kendi politikası gibi benimsemişti. Zaten bu, kendisinin Mısır sultanıyla yaptığı anlaşmayla uyumluydu ve hiç şüphesiz, 1242-1243'te Kahire'ye gönderdiği kalabalık elçi grubu tarafından da onaylanmıştı.

Yine de bu antlaşmada bir isim eksikti. Mısır'la yapılan antlaşmada yer almadığı görünen Templier Tarikatı üstadı. 1242'de Templierler, bu antlaşmayı yok sayarak Nablus'a saldırıp yağmaladılar ve sultanı, askerlerini üzerlerine göndermeye zorladılar. Templier Şövalyeleri'nin imparatorluk otoritesini küçümsemesi öyle bir hâle bürünmüştü ki kendilerinde, Mısır sultanına karşı kendi savaşlarını başlatma yetkisini görmüşlerdir.

II. Friedrich'in temsilcisi ile Jean d'İbelin'in oğlu Balian'ın önderlik ettiği grup arasındaki tartışma 1241'de yeni bir şekil aldı. Richard Filangieri, iki Akkalı kentliyle yaptığı gizli görüşme sayesinde şehir halkıyla tanıştı-rılmıştı. Fakat Haçlı Seferi'yle gelip Toron'un varisi Antakya Prensesi Maria'yla evlenen Philippe de Montfort, Richard'ın bu avantajı kullanmasına engel oldu. Balian d'İbelin, Hospitalier evini kuşatarak onu yakalamaya çalıştı. Ancak o çoktan ayrılmıştı. Bu sıralarda Friedrich, krallığın baron-larına yazdığı mektupta Conrad'ın neredeyse reşit olduğunu ve artık Ku-düs'ün kralı olarak tanınması gerektiğini bildirdi.

İmparatorun düşmanları, Conrad'ın yokluğunda meşru varis olarak onun en yakın akrabası Kraliçe Alice'i belirlemiş ve o sırada Raoul de Soissons'la evli olan Alice'e krallığın yönetimini vermişlerdi. Daha fazla gecikmeden Sur'a yürüdüler ve şehrin alt kısmını ele geçirdiler. Kaleyi Richard Filangieri'nin kardeşi Lotario tutuyordu. Friedrich, Richard'ı geri çağırdı. Talihsiz bir rüzgâr nedeniyle gemisi ciddi zarar gören Richard mecburen limana döndü. Fakat orada düşmanları tarafından yakalandı ve asılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Lotario kaleyi teslim etti (tarihin kesinliği tartışmalı olmakla birlikte 10 Temmuz 1243 olduğu söylenir).

İmparator tarafından gönderilen yeni vekil Thomas d'Acerra, sadece Trablus'ta hâkimiyet kurabildi. Friedrich ona Askalan'ı Hospitalier Şöval-yeleri'ne teslim etmesini emretti. Yeni bir hukuki kelime oyunuyla krallığın baronları Sur şehrini Alice'e teslim etmekten kaçınabildiler. Ancak Kraliçe "krallığın hanımefendisi" unvanını kullanıyor ve bu sayede vekil atayıp lortların itaatini kabul ediyordu. Mazeretleri, Conrad krallığına ge-lene kadar onun haklarını güvende tutmaktı.

Franklar, II. Friedrich'in otoritesini elinden alırlarken şunu fark etmemişlerdi: Papa 1244'te bozulan ateşkesin yenilenmesini istediğinde, Mısır sultanı daha önceki antlaşmalara istinaden sadece imparatorla pazarlık yapacağı bahanesini kullanabilirdi.

Kısa vadede Franklar yeniden yapılanmaya giriştiler. 1241'de Arsur lordu kalelerini onarmaya başladı. Eudes de Montbéliard, Taberiye Kalesi'ni yeniden inşa etmeye başladı, Tabor Dağı keşişleri manastırlarına döndüler. Sayda ve Beaufort Lordu Gilles kalelerini geri almış, Şuf arazisine vasallarından birini yerleştirmişti. Dağlardaki Müslüman emîrler, artık karşılarında canlanmış bir Frank gücü buluyorlardı. 1242'de Garblı iki Buhturi emîri Beyrut'un doğusunda Keservan'da öldürüldü. Şuflu Maanlar 1245'te Sayda'ya saldırmaya çalıştılar. Papa, "sultanların anlaşmazlığından faydalanmak için" Kudüs ve Askalan surlarının yeniden inşasında kullanılmak üzere bağış ve mirası teşvik ediyordu.

Tüm bu çabalar, Eyyûbî İmparatorluğu'nu sarsan yeni belalarla tehlikeye düştü. Sultan Eyyûb, kuzeni Kerak Emîri Davud sayesinde sonunda Mısır sultanı olmuş, kardeşi el-Adil'in sultanlığını tanıyanlardan intikam almıştı. Ardından, Şam Sultanı İsmail'le uzlaşan Davud'la tartıştı. Daha önce olduğu gibi İsmail tekrar Franklarla ittifak arayışına girdi ve iki müttefik, Kudüs'ün Yafa Antlaşması'yla Müslümanlara bırakılan kısmını onarmayı teklif ettiler. Franklarla ittifakını korumak isteyen Eyyûb da aynısını yaptı. 1243-1244 kışında Hristiyanlar, yeniden Tapınak'ta ibadet etmeye başladılar.

Eyyûb ise düşmanları tarafından tahttan indirilmekten korkuyordu. Kendisine yeni katılan Humus emîriyle birlikte, daha önce destek aldığı Berke Han'ın komutasındaki Harezmsâh çetelerinden yardım istedi. Bu çeteler, Celaleddin'in ölümünden sonra hem Eyyûbîlere hem de Selçuklulara hizmet etmişler ve çoğu zaman kendi hesaplarına yağma yapmışlardı. Fakat Moğolların Kafkaslar'a gelmeleri ve Türkiye sultanını yenilgiye uğratmaları, Harezmsâhların durumunu tehlikeye sokmuştu (1243). Bu nedenle Mısır sultanını kurtarma fırsatına atladılar. Bu tehditle birlikte, üç müttefik bir kere daha Franklara döndü ve askerî destek karşılığında bu defa sadece Kudüs'ün kalan kısmını değil, aynı zamanda Mısır'ın da bazı bölgelerini vermeyi de teklif ettiler. Franklar, ağız birliği yaparak bu teklifi hemen kabul ettiler.

Öte yandan Bekâa'yı tarumar eden Harezmsâhlar Kudüs önlerine gelmişlerdi. Patrik ile Templier ve Hospitalier üstatları, yeniden yapılan iç kaleyi savunmaya girişseler de kısa süre kaldılar. Kale muhafızı ve Hospitalier Muallimi, Harezmsâhlara sürpriz saldırı yapmaya çalışırken öldürüldü. İç kale direnmeye devam etti ancak kaleyi savunanlar, yardım gelmeyeceğini düşündükleri için Kerak emîri koruması altında sahile gitmelerine izin verilmesini istediler. Harezmsâhlar bir hileyle onları şehir

surlarının altına çekip iki bin kişiyi öldürdü. Hayatta kalanlara yolda çeteler saldırdı. Yafa'ya ancak 300 kişi ulaşabildi. Galipler, Grek patriği ve Kutsal Kabir'de buldukları birkaç rahibi öldürdüler. Ermeniler de sığındıkları manastırlarında öldürüldüler (23 Ağustos 1244).

Ardından Harezmsahlar, Gazze civarında sıkışan Eyyûb'un ordusuna katıldılar. Karşılarında, Franklarla güçlerini birleştirmiş üç Suriyeli Eyyûbî vardı. Kıbrıs kralı ve Antakya prinkepsi yaklaşık 300'er şövalye göndermişti. 348 Templier şövalyesi, 351 Hospitalier şövalyesi, 440 Teuton şövalyesi, bir grup Aziz Lazarus şövalyesine ek olarak, krallığın seküler ve kilise grubundan baronlar ve vasallarıyla yerel yardımcı birlikler vardı. Toplamda, yaklaşık 2.000 şövalye ve çok sayıda Türkopol bulunuyordu.

Humus emîri, düşmanın bölünmesini umarak oldukları yerde kalmaları gerektiğine inanıyordu. Önerisi ciddiye alınmadı ve saldırı başlatıldı. Bazı Eyyûbî birlikleri cesurca savaştılar. Humus emîri 2.000 Türk askerinden 1.720'sini kaybetti, diğerleri geri çekildi.

Etrafı sarılan Franklar neredeyse tamamen yok edileceklerdi. Askerî tarikatların birliklerinden sadece 3 Teuton şövalyesi, 36 Templier şövalyesi ve 26 Hospitalier şövalyesi kaçabildi. Templierlerin büyük ustası, Yafa kontuyla birlikte yakalandı. Hospitalier büyük ustası öldürüldü. Kaçmayı başaran patrik, toplam kayıp miktarını 16.000 olarak hesapladı. Fransa Krallığı'nın harekât ordusu yok edildi (17 Ekim 1244). Askerî anlamda Hittin Savaşı kadar önemli olan Hiribya Muharebesi (La Forbie), azimle yeniden inşa edilmeye başlanan Latin Krallığı'nın çökmesine sebep oldu.

II. Friedrich, "Mısır sultanını haksız ve kötü hazırlanılmış bir savaşa mecbur eden gururlu Templier Tarikatı'nı ve lütuflar verilmiş yerel baronların kibrini" suçladı. Aslında Kutsal Topraklar'daki yeniden yapılanmaya izin veren unsur, Eyyûbîler arasındaki rekabetti (Rekabet, 1244 yazında İsmail, Davud ve müttefikleri arasındaki antlaşmayla nihai şeklini almıştı). 1241'e kadar başarı, dikkatli bir strateji izlenerek yakalanmış, meydan muharebelerinden kaçınılmıştı. 1244 yenilgisi bu stratejinin terk edilmesinin sonucuydu. Politik çizgiyse aynı kaldı.

Yenilginin sonuçları hemen hissedilmedi. Yakalanmaktan kurtulan Philippe de Montfort, hızla Askalan'a geçip burada savunma pozisyonu aldı. Yafa muhafızlarını teslim olmaya teşvik için Gautier de Brienne'i yakalayanlar onu kale önünde darağacına koydular. Fakat Gautier teslim olunmamasını öğütledi (sonra Mısır zindanlarında öldü). Mısır'a girişleri reddedilen Harezmsahlar kırsal bölgelerde ayaklandılar. Nasıra ile Safed'e kadar gördükleri her şeyi yağmalayıp talan ettiler ve Akka'yı tehdit ettiler. Kuzeni Davud'dan Yahudiye ve Samarya'yı alan Eyyûb, Kudüs'ü de ele geçirdi ve ardından Şam'a yürüdü. Şam şiddetli kuşatmaya dirense de Ekim 1245'te düştü ve Suriye-Mısır birliği yeniden kuruldu. Harezm-

şahlarla sultan arasındaki ittifakın bozulması, ardından Humus emîrinin Ekim 1246'da Harezmsahları yok etmesi, Eyyûb'un Frank topraklarını yeniden fethetme başlamasını geciktirdi.

Papalık, Hiribya Muharebesi'nde esir düşenler için toplu dua edilmesini emretti. Templier ve Hospitalier Şövalyeleri, kardeşlerini esaretten kurtarmayı önerdiler ancak sert bir dille reddedildiler. Papa, ateşkes istemek için sultana yazdı. Eyyûb, papanın barış isteğini onayladığını bildirdi ama konuyu imparatorla görüşeceğini de ekledi (3 Haziran 1245). Nitekim imparatorun Papa IV. Innocentius'yla kavgalı olduğunu biliyordu. Müzakerelerin sonuçsuz kalması üzerine genel bir Haçlı Seferi duyurusu yapılacaktı (Haziran 1246).

Mısır ordusu 1247 yılında Frank kalelerine saldırmaya başladı. Taberiye kuşatıldı ve 17 Haziran'da düştü. Ardından Askalan ele geçirildi. Kuşatmaya katılan Mısır filosu, bir Kıbrıs filosu tarafından karaya sürüldü ama Mısır askerleri geminin tahtalarını siper kazmak için kullanıp kaleye **girdiler** (14 Ekim). Karmel Dağı keşişleri, manastırlarından çıkmak zorunda kaldılar. Akka sakinleri de kuşatılmayı bekliyorlardı.

Üçüncü Haçlı Seferi yenilgisinden sonra girişilen ve yavaş ilerlese de önemli sonuçların alındığı reconquista hareketi tartışılır bir hâl almıştı. Batı, doğaçlama yapılan 1244 harekâtına yeterli yardımı yapamadı. Önceki yıllarda bunun başka şekiller aldığı doğrudur. Beşinci Haçlı Seferi sırasında başlayan ve Kutsal Topraklar'ın geri alınmasını amaçlayan müzakerelerin ilk stratejisi, Batı'dan gelebilecek ciddi bir askerî tehdit baskısını kullanarak Mısır'da fethedilen yerler karşılığında Kudüs'ü almaktır.

II. Friedrich, Thibaut de Champagne ve Cornwall Kontu Richard'ın başarılarının sebebi, savaşçı Müslüman liderlerden biriyle ittifak kurmak ve ayrıca bölgede caydırıcı bir silahlı güç bulundurmaktır. 1244 koalisyonu da aynı amacı gütmüş fakat Doğu Frankları'nın gücünü aşan bir hırsa bürünmüştü. Sıra yeniden Batı'dan gelecek Haçlılardaydı.

ONUNCU BÖLÜM

1250: DÖNÜM NOKTASI

1250 yılı, belki de halkların kaderini belirleyen en önemli tarihlerden biriydi. Bu, Aziz Louis'nin yenildiği, esir düştüğü, azat edildiği ve aynı zamanda yüzyılın başından beri görülen Haçlı Seferi tarzının bittiği yıldır. II. Friedrich, Papalık ve İmparatorluk arasındaki savaşın en kritik aşamasında öldü. Bu savaşın yansımaları Latin Doğu'da da ağır şekilde hissedildi. Yine aynı yıl, askerî diktatörlüğe bağlı bir "İslam İmparatorluğu" kuracak Memlükler, Mısır'da idareyi ele geçirdiler.

Fakat sembolik bir yılın seçilmesi, yıllara yayılan gelişmeleri gölgede bırakır. Haçlı Seferleri tarihinde 1244 Hiribya yenilgisi, Frankları Kutsal Topraklar sorununu çözebilecek kapasitede bir askerî güçten yoksun bırakması nedeniyle bir mihenk taşıydı. 1240-1245 arasında hem Doğu'yu hem de Batı'yı hedef alan Moğol tehdidi, Hristiyan ve Müslüman dünyanın sınırlarının ne kadar kırılgan olduğunu göstermişti. Moğolların ölümcül bir tehdit yerine, Kutsal Topraklar sorununu çözebilecek yeni bir umut olarak görünmeleri ancak 1260 civarında başlayacaktı.

AVRUPA'NIN KUTSAL TOPRAKLAR KAYGISI ARKA PLANA MI DÜŞÜYOR?

1240'ta Navarre Kralı Thibaut, Şam ittifakı ile Mısır ateşkesi arasında kararsız kalmışken, Moğol tehdidi aniden Avrupa'nın doğusunda beliriverdi. İki Moğol komutanın 1222'de, Ukrayna Kumanları ve Rus knezlerine karşı yürüttükleri harekât hızla sonuçlanmıştı. Moğolların Ural ve Volga'da 1236'da yeniden ortaya çıkmaları Macarların dikkatini çekti. Rus knezliklerinin önceki saldırılarda perişan olmaları bozkır halklarını Hristiyanlaştırmaya çalışan Dominikenler tarafından kaydedildi. Moğolların sürdüğü Kumanların Macaristan'a kaçmaları, ardından Moğolların Karpat Dağları'nı geçip Polonya'yı işgal etmeleri Polonya, Alman ve Macarların direnç göstermelerine neden oldu. Fakat orduları Chmielnik, Legnica ve Sajo'da (18 Mart, 9 Nisan, 11 Nisan 1241'de) ezildi. Galipler Macaristan'ı tahrip ederek Dalmaçya'ya ve Viyana yakınlarına ulaştılar. Ardından 1242'de Aşağı Volga'daki ordugâhlarına döndüler. Yol boyunca

ca liderlerinden biri Kadan, Konstantinopolis İmparatoru II. Baudouin'la karşılaştı ve mağlup etti.

İşgalcilerin daha da ileri gitmeye niyetli olduğuna dair yayılan söylentiler korkuyu arttırdı. Tarihçi Matthew Paris, bu korkuyu gösteren mektuplardan bir koleksiyon oluşturdu. Moğolların yağmaladığı ve çatışmaların yaşandığı Kiev'den bile sığınmacılar geliyordu. Bu esnada kaçmayı başaran Macar Kralı IV. Bela kısa süreliğine Avusturya dükünün esiri olmuştu. Yardım bulmaya çalıştı ancak o sıralarda IX. Gregorius ve II. Friedrich gırtlak gırtlığaydı. Her ikisi de Hristiyanların "Tatarların" karşısında birlik olamamasının suçunu birbirine atıyordu. İmparator, oğlu Conrad'ın komuta edeceği bir ordu topladığını ilan etti. Papa, Tatarlara karşı bir Haçlı Seferi başlattı ama sadece Moğollarca işgal edilen bölgelerin sınırlarında vaaz verdirdi (Haziran 1241). IV. Innocentius 1243'te çağırışı yineledi lakin tehlike geçmiş, Moğollar Macaristan'dan çıkmıştı. Bunun ilk sebebi Moğol Kağanı Ögedey'in ölümüyle komutanların Moğolistan'a dönmeleriydi. Diğer sebepten Macaristan Ovası'nın Moğol süvarilerini beslemekte yetersiz kalmasıydı.

Orta ve Doğu Avrupa'yı terk eden Moğolların Kafkaslar'daki faaliyetleri devam ediyordu. Bu bölgede konuşlanmış ordunun komutanı Baycu Noyan, Gürcistan, Büyük Ermenistan ve son olarak Türkiye'yi işgal edip harap etmişti. Selçuklu sultanı tüm Hristiyan ve Müslüman vasallarını göreve çağırıyordu. Ordusunda paralı Frank askerleri de yer aldı fakat Köseadağ Muharebesi'nde Moğollara mağlup oldu (1243). Küçük Ermenistan kralı gibi Selçuklulara bağlı bazı hükümdarlar, galip tarafa geçmek için acele ettiler. Fakat Kuzey Suriye'nin Frank ve Müslüman topraklarında endişe hâkimdi. Antakya prinkepsine gönderilen bir mektup bu endişeyi pekiştirdi. Kendisinden kalelerini yıkmasını, arazilerinin yıllık geliri kadar haraç ödemesini ve üç binin üzerinde genç kızı teslim etmesini isteyen bir ultimatom almıştı. Komşu Halep boyun eğdi. V. Bohemond onu takip etmeyip, Antakya patriğini bu yeni tehlikeye karşı uyarması için Batı'ya gönderdi. Patrik, II. Friedrich'i (1244) ve papayı ziyaret etti.

1241 istilasının başaramadığını Antakya prinkepsinin çağırışı başardı. Lyon Konsili'ni toplayan IV. Innocentius, gündemine *Remedium contra Tartaros*'u ekledi. Fakat konsil toplanmadan önce Moğolların niyetini yoklamak istedi. Batı zihninde savaş, zararın veya haksızlığın telafisi için başvurulmuş bir yöntemdi. IV. Innocentius, Moğollara Hristiyanlara düşman olmak için hiç sebepleri olmadığını yazdı. Ayrıca onlara, ne niyetle saldırdıklarını sordu ve saldırmazlık antlaşması denebilecek bir teklif yaptı. Üç elçi grubundan André de Longjumeau ve Ascelin de Crémone Akka'dan, Johannes de Plano Carpini Lyon'dan yola çıktı ve Moğol ordularının komuta merkezleri Tebriz, Karabağ'daki Sisian ve Volga ordugâhına ulaştı. Moğolistan'ın içlerine kadar devam eden Johannes de Plano

Carpini, Güyük Kağan'ın taç giyme törenine katıldı (1245-1246). Fakat tüm elçiler Moğolların hedeflerini belirten tek bir mesajla döndüler: Kağana başhedilen dünya imparatorluğu yetkisiyle dünyanın tüm hükümdarlarını ona boyun eğdirmek.

Güyük bunu şöyle ifade ediyordu:

Bize şu sözleri ilettiniz: “Macarların ve Rusların tüm topraklarını aldınız, hayrete düştüm. Bize onların ne hata yaptıklarını söyleyin.” Sözlerinizi anlamadık. Tanrı'nın inayetiyle Doğu'dan Batı'ya tüm topraklar bize bahşedilmiştir. Şimdi samimiyetle bize, “Sizin tebaanız olacağız, gücümüzü size vereceğiz,” demelisiniz. Bizzat kendiniz, istisnasız tüm kralların başı olarak gelin, hizmetinizi ve biatinızı sunun. Sonra sizin boyun eğme talebinizi kabul edeceğiz. Eğer emirlerimize karşı gelerseniz, sizi düşmanımız belleyeceğiz.

Baycu'nun Ascelin de Crémone'a emanet ettiği mektup, katliamları kınayan papaya bir tövbe şansı veriyordu. Görünüşe göre Moğolların yaptığı katliamların geçerli bir sebebi yoktu:

Tanrı'nın görünmez hükmünün ve tüm toprakların sahibi olan [Kağan'ın] fermanı şudur: “Her kim ki bu fermanı duyar, bırakın toprağında, suyu ve mirasıyla kalsın ve gücünü tüm toprakların sahibine devretsin. Buna uymayıp aksi şekilde davrananlar tamamen yok edileceklerdir.

Baycu da papanın bizzat gelerek boyun eğdiğini söylemesini istiyordu.

Durum gayet açıktı: Henüz hazır olmadıkları hâlde itaat etmezlerse, Hristiyan Batı ve Latin Doğu, Moğollarca hezimete uğratılan halkların kaderini paylaşacaktı. Yakın zamanda gerçekleşebilecek bir saldırıya hazır olmalıydılar. Güyük'ün Baycu'ya 1247 ilkbaharında gönderdiği talimat, ulaşıldığı herkese itaat emrini göndermesi yönündeydi.

Fakat papa, karşı koyacak gücü organize etmeden önce tehdidin daha somut bir hâl almasını bekledi. Moğol ülkelerinden dönen ve istilacıların askerî gücü ve savaş yöntemleri hakkında bilgi toplayan elçiler, Batı'nın gösterebileceği mukavemetle ilgili çok az şans payı bırakmışlardı. Fakat Aziz Louis'nin Haçlı Seferi'nden önceki yıllarda Moğol İmparatorluğu'nda başgösteren iç sorunlar, Batı'ya rahat nefes aldırdı. Avrupa'nın Hristiyan toprakları ve Kafkaslar Cengiz Han'ın torunlarından Batu'ya bağlansa da ona, saldırgan bir politika izlemesine yetecek kadar asker verilmemişti. Batu, otoritesini Rus knezlikleri ve Gürcistan'la sınırladı. IV. Alexander, Haçlı Seferi'ni bu doğrultuda yapma vaazlarını ancak 1253-1254'te verdirmeye başladı.

Avrupa'nın doğu sınırı, öngörülemez bir hâl alabilecek cephe görünümündeydi. Böylece bölge bir Haçlı Seferi sahasına dönüştü. Zaten toprak-

larında Hristiyan tahakkümü istemeyen Baltık civarındaki Livonya, Litvanya ve Prusya halkları, çoktan Haçlı Seferi düzenlenen bölgeler listesine dahil olmuşlardı. 1274'te Bohemyalı bir başrahip, kendi fikrine göre asıl tehlikenin Doğu Avrupa Paganları'ndan gelmesine rağmen Yakın Doğu'yu hedefleyen bir Haçlı Seferi'nin ne kadar yararlı olduğunu sorgulayacaktı.

Moğolların gelişi, Yakın Doğu'yu hedefleyen Haçlı Seferi'nin gidişatını değiştirdi. Selçuklu gücünün çökmesi, Haçlı Seferi'nin menzili olabilecek Türkiye'nin kırılganlığını sorgulattı. 1248'de bir Ermeni prens Moğolistan'a elçi olarak gönderildi. Kuzenleri Yafa kontu ve Kıbrıs kralının, kendilerine teklif edilen itaati kabul ettiğini söyleyecek ve Moğollarla orta yol bulmaya çalışacaktı. Frankların bu tarzı anlamaları için biraz daha zaman gerekiyordu.

Doğu Avrupa'daki gelişmeler endişe uyandırırken, tam tersine İberya Yarımadası Hristiyanlara büyük bir yayılma şansı sunuyordu. İspanya'nın Hristiyan kralları, 1211 tarihli Las Navas de Tolosa (Ul Ukab) Muharebesi'nde gücü kırılan Muvahhidlere karşı *reconquistayı* sürdürüyorlardı. Sevilla'nın düşüşü ve aynı anda Aziz Louis'nin Mısır'a ulaşması, Müslüman dünyasında şok etkisi yarattı. Ancak İspanya, artık Pireneler ötesindeki Haçlıları cezbetmiyordu. Yapılacak en büyük yardım, İngiltere Kralı III. Henry'nin, akrabası Kastilya Kralı X. Alfonso'ya Afrika seferinde eşlik etmesiydi.

O dönemde Batı Hristiyanlığı'nı endişelendiren en büyük sorun, İmparatorluk ve Papalık arasındaki mücadeleyleydi. Çünkü bu zıtlaşma Haçlı Seferi için ciddi bir tehditti. II. Friedrich'in papalarla anlaşamamasının sebebi, çoğunlukla İtalya meselesiydi. İmparator, Haçlı Seferi'nden döndükten sonra Sicilya Krallığı'ndaki tartışmalı konuları kendi lehine karara bağlamış, IX. Gregorius yenilgiyi kabul etmişti. Fakat Lombardiya ve Orta İtalya'da, Aziz Petrus'un ülkesi (Kilise'nin mülkü) tehdit altındaydı ve geleneksel olarak papanın koruma sağladığı Lombardiya şehirleri korumasız kalmıştı. Papalığın Sardinya Adası üzerinde hakkı olmasına rağmen, Friedrich, oğullarından birini Sardinya kralı yapmış; bu yüzden IX. Gregorius, Nisan 1239'da imparatoru ikinci defa aforoz etmişti. İmparatorluk ordusu Kilise arazisinin büyük kısmını ele geçirmiş ve papanın Friedrich'i tahttan indirmeyi planladığı konsilin toplanmasına engel olmuştu.

Bu sırada Gregorius öldü. Ardılı IV. Celestinus tahtta kısa bir süre kaldıktan sonra yerine, imparatorun favori kardinallerinden Sinibaldo Fieschi geçti. IV. Innocentius olarak anılan yeni papa, imparatorun bütün İtalya üzerinde gücünü tesis etmeye kararlı olması nedeniyle imparatorluk ve Papalık arasında mücadelenin kaçınılmaz olduğunu fark etmişti. Başka bir yere sığınmak için Roma ve İtalya'dan ayrıldı ve imparatorun gelebilecek bir saldırıya karşı kendini güvenceye aldı. Fransa kralı, kendi krallığında yerleşme izni vermediği için papa, o sırada imparatorluğa

bağlı Lyon'a yerleşti. Böylelikle gerektiğinde Fransa'ya sığınabilecekti. 3 Ocak 1245'te bu şehirde bir konsil toplanacağını duyurdu. İmparator, Alman ve İtalyan başrahiplerin katılmasını yasaklasa da konsile engel olamadı. Konsilin toplanma amacı, Kudüs'ün kaybı nedeniyle Hristiyan âleminin karşı karşıya kaldığı tehlikeler, Konstantinopolis'in durumu, Tatar istilası ve imparatorun planlarıydı. Friedrich'le ilgili şikâyetlerde, dinsizlerle kurduğu ilişkiye de değinildi. İmparatorun elçisi, efendisinin gelecekte Kilise'nin düşmanları olan Tatarlarla ve Sarazenlerle savaşmaya kendisini adanmak istediğini iddia etse de konsilin aforoz kararına (17 Temmuz) engel olamadı. IX. Louis'nin çabalarına rağmen Friedrich'in tahttan indirilmesine karar verildi.

Artık tüm Hristiyan dünyasında yasaklı olan II. Friedrich'le savaşacaklara, 1228 ve 1239'da olduğu gibi Haçlı endüljansı tanındı. Almanya'da bir anti-kral seçilmesi (önce Henry Raspe, sonra Guillaume de Hollande), Friedrich'in oğlu IV. Conrad'ın gücü tekrar eline almasına rağmen Friedrich'in ölümünden sonra da devam edecek düşmanlıkları başlattı. Bazı Haçlılar bu çatışmalara katıldı. Hatta papa bile başrahibine gizlice verdiği talimatta, gönüllüleri Kutsal Topraklar yerine Almanya'ya gitmeye teşvik etmesini söyledi. Daha sonra bu kararı geri alarak Frizyalıların, Guillaume de Hollande'ı desteklemek için Doğu'yu hedef alan Haçlı Seferi yeminlerini değiştirmelerini yasakladı.

İmparatorluk ve Papalık arasındaki mücadelenin iki sonucu oldu. İlki papanın, Doğu için kullanılabilecek savaşçı ve para bulma çabasının İtalya ve Almanya'ya yönelmesiydi. Friedrich'in halk ozanları ve diğer şairler tarafından tekrar edilen propagandası bunu vurguluyordu. Aslında imparator, Frankların yardımına gitmeye dair bir işaret vermiyordu. İkinci sonuç, Latin Doğu'yu denklemin içine sürüklemek oldu. Friedrich, az çok samimi bir şekilde, görevini oğluna devredip hayatının kalanını Kutsal Topraklar'da yaşamayı önerdi. Ölürken, Kutsal Topraklar'da kullanılmak üzere Conrad'a büyük miktarda para bıraktı (ve Haçlı yeminine sadık kaldığını göstermek için tabut örtüsünün üzerine haç yerleştirildi). IV. Alexander, Conrad'ın, kendisini Kudüs Krallığı'na adanması için imparatorluk ve Sicilya'dan feragat etmesini tavsiye etti. 1247'de IV. Innocentius, imparatorun Kıbrıs Krallığı üzerindeki hâkimiyet haklarını sonlandırdı ve Kıbrıs'ı Kudüs Krallığı'nı korumakla görevlendirdi.

Lyon Konsili'nde görüşülen bir başka konu, Konstantinopolis Latin İmparatorluğu'nun geleceğiydi. İmparator II. Baudouin, papa ile Friedrich'i uzlaştırmak için en çok çalışanlardan biriydi. Zamanında Friedrich, Baudouin ile İznik'in Grek imparatoru arasında ateşkes yapılmasını sağlamıştı. Baudouin, konsil görüşmelerinde imparatorluğunun savunması için Papalık kaynakları üzerine vergi koymayı başardı. Çünkü mali durumu çok kötüydü. Ateşkes sona erdiğinde Ioannis Vatatzes, Trakya'daki iki

şehri Latinlerden almış ve Konstantinopolis'i tehdit etmişti. Fakat hâlâ kiliselerin birleşmesi umudu taşıyan IV. Innocentius, Grek-Latin bölünmesini bitirmek için Vatatzes'le görüşmüş; Vatatzes, Papalığın üstünlüğünü kabul edeceğini ima etmişti. Hatta 1254'te bir antlaşma ihtimalini bile yoklamıştı. Eğer bu antlaşma gerçekleşseydi, toplanacak bir konsille iki kilisenin birleştiği ilan edilecek, karşılığında Roma, Konstantinopolis'i Bizanslılara iade edip Latin patriğin yerine Grek patrik atayacaktı. Innocentius, II. Baudouin'ı tahttan indirmek için sağlam sebepleri olmadığını ancak Konstantinopolis'in Vatatzes'in eline geçmesi durumunda Grek patriğin varlığını kabul edeceğini bildirdi. IV. Alexander bu önerileri 1256'da II. Theodoros Laskaris'e gönderdiği mektupta teyit etti. Fakat II. Baudouin'ın imparatorluğu bırakmaya hiç niyeti yoktu. Hatta 1259'da yeni İznik İmparatoru VIII. Mihail'den Selanik veya Serez'i istedi ve red cevabı aldı. Bilindiği üzere Konstantinopolis, 1261 yılında Mihail'in oldu.

Roma'nın, Hristiyan âleminin ruhani çıkarlarını kiliselerin birleşmesine engel olabilecek bir Latin hâkimiyetinin korunmasına tercih etmesi, IV. Innocentius döneminde artan misyonerlik eğilimiyle aynı doğrultuydu. Konstantinopolis'teki Frank varlığının Kutsal Topraklar'daki kurumlara faydalı olduğu görüşü seneler öncesinde kalmıştı. Papalığın ve imparatorluğun giriştiği ölüm-kalım mücadelesi başka bir konuydu. Moğol tehlikesi, uzakta olmasına rağmen her an yeniden ortaya çıkabilirdi. Bu, Kutsal Topraklara ilgisiz kalınmasına yol açmadı fakat şu sonuca varmamak zor: Bölgede kaybedilen yerleri geri almak için ortak bir güç oluşturmak, papanın, imparatorun ve çoğu kralın önceliği değildi.

Tüm bu şartlar altında Aziz Louis, büyük bir rol oynayacaktı. Fransa kralı, XIII. yüzyılın ortasında Haçlı Seferi'yle özdeşleşen biri oldu.

AZİZ LOUIS'NİN HAÇLI SEFERİ

Hiribya yenilgisinden üç ay, Kudüs'ün kaybedilmesinden (3 Ocak 1245) altı ay sonra toplanan Lyon Konsili, Haçlı Seferi'nin kaldığı yerden devam edeceğini ilan etti. Papanın Navarre Kralı Thibaut'ya gönderdiği 15 Ocak tarihli mektup, bu konuya daha da çok odaklanmıştı. Fakat Fransa kralı çoktan inisiyatif almıştı. Bu bağlamda onun Haçlı Seferi, atası VII. Louis'nin seferini anımsatıyordu. O da Papa III. Eugenius'un Haçlı Seferi çağrısı yapmasından önce Doğu'ya gitmeye karar vermişti.

Tarihçilerin bize aktardığına göre kral, ciddi bir hastalığa yakalandığı ve yaşama umudunun kalmadığı sırada bilincini yeniden kazanmış ve haç kuşanmak istemişti. Paris piskoposu da onun isteğini onaylamıştı. Söylenilere göre 1244 Aralık ayı sonunda Louis, Doğu'ya gitmeye karar vermesini sağlayan bir vizyon görmüştü. Muhtemelen Kudüs'ün yağmalandığını biliyordu ama henüz Hiribya felaketinden haberdar değildi. Yenilginin

haberi IV. Innocentius'a ancak aralık ayı sonunda ulaşacaktı. Joinville'in aktardığına göre Kraliçe Blanche, oğlunu yeminini bozmaya ikna etmek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. Kral ilk seferinde haçı iade etse de daha sonra geri dönüşü olmayacak biçimde tekrar kuşanmıştı.

Görünüşe bakılırsa kralın kararı maiyetinde şaşkınlık yaratmıştı. Fakat onun Haçlı Seferi'ne ilgisi yeni değildi. Kayıtlardan günümüze ulaşanlar, onun Haçlılara gösterdiği cömertliği ispatlar. Özellikle 1239 Seferi'ne katılanların büyük kısmı onun krallığına bağlı birliklerdi ve kendi konstabl tarafından komuta ediliyordu. Aynı doğrultuda asi baronlarına ve engizisyoncuları taciz eden Narbonnelulara (1237) Kutsal Topraklar'da zorunlu hizmeti dayatmıştı. İsa'nın Çilesi'ne duyduğu bağlılık, dikenli tacı satın alması ve 1242-1248 arasında Sainte-Chapelle'i inşa ettirmesiyle daha da görünür hâle geldi.

Fakat kralın etrafındakiler sağlığının yolculuğu kaldıracağından ve yokluğunda krallığının güvende kalacağından şüpheliydiler. İngiltere Kralı III. Henry, babasının elinden alınan Normandiya, Anjou ve Poitou fieflerinin iadesini istiyordu. Ayrıca Taillebourg ve Saintes'te Fransızlara yenildikten sonra imzaladığı beş yıllık ateşkes Mart 1248'de sona erecekti. Son olarak papa ile imparatorun ilişkisi, bir Haçlı Seferi'ne çıkmaya uygun görünmüyordu.

Her şeye rağmen kral planında ısrar etti ve papanın onayını da aldı. Papa, Dördüncü Lateran Konsili'nde alınan önlemlerin tekrar edildiği konsilin sonunda Fransız Kardinal Eudes de Châteauroux'yu, Haçlı Seferi vaazı vermesi için Papalık elçisi atadı.

IX. Louis, 9 Ekim 1245'te Paris'te baronları ve başrahipleri bir araya getirdi. Reims ile Bourges başpiskoposları, Orleans ve Beauvais piskoposları gibi pek çok kişi haç kuşandı. Önceki yıllarda kraliyet otoritesiyle çatışmış baronlar ve 1239'da Doğu'ya gidenler, krala eşlik etmeye söz verdiler. Her zamanki önlemler alındı: Haçlıların borçlarındaki faizin ertelenmesi, üç yıl süreyle -3 Haziran 1249'a kadar- tüm kişisel savaşların yasaklanması ve şehirlerle kırsal topluluklara vergi getirilmesi. Papa, Fransa Krallığı'nın ve imparatorluğa ait Lotharingia ve Ren bölgelerindeki kilise gelirlerinin yirmide birini krala tahsis etti.

İnsanların Haçlı Seferi'ne katılmaları pek sorun yaratmamış gibiydi. Bir söylentiye göre kral Noel'de şövalyelerine dağıttığı kıyafetlerin üzerine haç diktirtmiş, böylece onları isteseler de istemeseler de Haçlı yapmıştı. Champagne kontu, Navarre'daki krallığına döndüğü için orada değildi ve seferden muaf tutuldu. Yine de Champagne'da bile çok kişi haçı kabul etti. Champagne Seneşali Joinville, kontluktan otuz beş sancaktar şövalyenin, yani yüksek yargı üyelerinin, Mısır'da öldürüldüğünü nakleder. Birçok kaynakta, Haçlı Seferi'ne katılan şövalyelerin sayısının, çoğu Fransa Krallığı'ndan olmakla birlikte, 2.800 olduğu tahmin edilmektedir.

Sefere olabildiğince çok Avrupalı hükümdarı dahil etmek isteyen Aziz Louis, II. Friedrich'e haç kuşandığını bildirdi. İmparator onu oldukça dostane bir mektupla kutladı ve Sicilya Krallığı'nın kaynaklarını ve limanlarını onun kullanımına açtı. Kralın orada at, silah ve gemi almasına müsaade etti ve Haçlılara güvenli geçiş sözü verdi. Ayrıca kralın seferini güçlendirme arzusundan faydalanarak, papayla mücadelesinde onun desteğini almaya çalıştı.

Fakat İbn Vâsıl'ın naklettiğine göre Friedrich'in gönderdiği Berto isimli bir elçi, tüccar kılığında sultanın yanına gitti ve Fransa kralının planları hakkında onu uyarak ülkesini savunmak için hazırlık yapmasını rica etti. Muhtemelen Friedrich, Haçlı Seferi'ne çıkan krala iyi niyetlerini sunarken, aynı zamanda Sultan Eyyûb'la ittifakını devam ettirmek istiyordu. Sayıları az olmasına rağmen Haçlı Seferi'ne bazı Alman baronlar da katıldı. IV. Innocentius, Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux'nun bu tür aktivitelere katılmasını yasakladı.

IX. Louis, birkaç yıl önce haçı kabul ettiğini bildiği Norveç Kralı Haakon'a güveniyordu çünkü Norveç filosu Fransız ordusuna fazlasıyla yararlı olabilirdi. Ricayı iletme görevi kronik yazarı Matthew Paris'e verildi ama Haakon çeşitli sebeplerle bunu geri çevirdi. Sebeplerinden biri, birbirine böylesi uzak iki halkın beraber yaşamasındaki zorluktu.

Geriye İngiltere kalıyordu. Hâlâ 1242 yenilgisinin acısını hisseden III. Henry, Fransa kralının Haçlı Seferi'ne sıcak bakmıyordu. 1245'te Beyrut piskoposunun İngiltere'de vaaz vermesini kabul etmedi. İngiliz baronların sefere katılmak istemeleri nedeniyle zamanla vaazlara izin verse de İngiliz papazların Haçlı Seferi için vergiye tâbi tutulmalarını onaylamadı. O zamanlarda İngiltere, Papalık politikasının mali unsurlarına karşı fazlasıyla düşmanca davranıyordu. Kralın kardeşi Richard de Cornwall, Hospitalierler aracılığıyla Kutsal Topraklara 1.000 pound gönderdi. Üvey kardeşi William Longsword, Simon de Montfort, Leicester kontu, Worcester piskoposu ve kralın büyük miktarda para vererek bir anlamda temsilcisi yaptığı diğer üvey kardeşi Guy de Lusignan da haç kuşandılar. 1247'de Henry, İngiliz Haçlıların Fransızlardan bir yıl sonra yola çıkmaları için papadan izin istedi. Böylece iki yüz kadar şövalye ve komutanları (kralın Gaskonya'ya gönderdiği Simon de Monfort hariç) 1249'da İngiltere'de yola çıktılar.

Çoğunlukla Fransızlardan oluşan ama önemli miktarda İngiliz katılımcının olduğu Haçlı Seferi kararlaştırılmış tarih olan 1248'de başladı. Birkaç taburun hareketi, gereken para, erzak ve gemilerin ayarlanması için 1249'a ertelendi.

Bu sırada Aziz Louis oldukça hırslı bir adım attı. Yola çıkmadan önce vicdanını rahatlatmak ve aynı zamanda krallığını düzende bırakmak için

büyük bir soruşturma başlattı. Böylece tebaasına kendisi veya memurları tarafından yapılan haksızlıklar düzeltilecek, öncüllerinin tartışmalı şekilde edildiği mülkler nedeniyle mahkemelik olan mağdurların zararı tazmin edilecekti. Soruşturma görevi, önce Dominiken ve Fransiskanlar gibi tarikatların üyelerine verildi ve böylece bu hükümet prosedürü, Haçlı Seferi'nin ahlak çerçevesine uyumlu hâle getirildi. Kraliyet vergi politikası (ve kralın hizmetindeki Papalık vergi politikası), sefer arifesinde konulan ağır bir yükü. Ancak Aziz Louis haksızlığı ve haksızlıkla edinilen kârı defetmek istiyordu. Bu karar, daha büyük bir uygulama alanı açmış olabilir. Büyük olasılıkla Haçlı Seferi'ne katılan şövalyeler ve baronlar, kendilerine aynı soruyu sormak zorunda hissetmişlerdi. Aziz Louis'nin soruşturması, Haçlı Seferi'nin ahlaki hazırlığına ışık tutuyor. Joinville, sefere çıkmadan önce kendi vasallarını toplayıp onlara seslendiğini aktarıyordu: "Lortlarım, denizasıra seyahate çıkıyorum ve dönecek miyim bilmiyorum. Eğer size yanlış yaptıysam öne çıkın, telafi edeceğim." İddiaların karara bağlanması mahkemeye bırakıldı. Joinville'in bu hareketi, kralın attığı adımın daha alt seviyedeki karşılığıydı.

Seferin maddi hazırlığı da titizlikle yapıldı ve tahmin edilenden daha uzun sürdü. Fransız ruhban sınıfı bir araya geldiğinde, kilise gelirlerinin -konsilin önerdiği gibi- yirmide birini değil, onda birini üç yıllığına hibe etmeye karar verdi. Bu karar, toplantıya gelmeyenlerin karar alıcıları suçlamasına sebep oldu. Cluny Tarikatı serbestliğinin arkasına saklandı ve uzun süren çatışmalar başladı. Fransa kralı, Mâcon vekiline Lourdon Manastırı'na el koymasını emretti. Burgonya dükü, manastırın birçok arazisini (Givry, Paray, Toulon-sur-Arroux) yağmaladı ve bunu yaptığı için aforoz edildi. Yine de ödenmesi gereken miktarı istemekten geri durmadı. Çünkü papa, ondalık vergilerden elde edilecek gelirin birliklerin komutanlarına teslim edilmesi talimatını vermişti. Komutanlar o parayla birliği donatacak ve taşınmalarını sağlayacaklardı. Dreu de Mello, Eudes de Châteauroux'nun yirmilikler ve diğer gelirlerden topladığı 500 gümüş markı alacaktı. Arkadaşı Landry de Fleury 50 mark, Humbert de Beaujeu 3.000 *livres tournois* alacaktı.

Kraliyet mülküne ait şehirlerde de yük aynı derecede ağırdı. İstenen parayı ödeyebilmek için borç almak zorunda kalmışlardı. Picardie bölgesindeki Roye şehri, Haçlı Seferi için 1.200 *livres* bulmak zorunda kaldı. Bununla birlikte Kraliçe Blanche, kralı Kutsal Topraklara göndermek için onlardan 3 ödeme, toplamda 1.000 *livres* daha istedi. Bu yollarla büyük bir savaş hazinesi biriktirildi. Bu hazine kralın, Joinville gibi kaynaklarını tüketmiş Haçlıları istihdam etmesini ve seferin maliyetiyle kendi fidyelerini ödeyebilmesini sağladı.

Aziz Louis'nin seferi bir açıdan daha yenilikçiydi. Kutsal Topraklar'ın baronlarının önerdiği gibi kral cephe gerisinde bir üs kurdu. Limasol'da

Haçlıların gelişinden önce kurulan bu üste tahıl, şarap ve diğer yiyecekler toplandı. Alışveriş, kralın emriyle ve II. Friedrich'in izni üzerine Puglia'da yapıldı. Aziz Louis'nin seferi, tamamen tüccarların spekülasyonlarına bağlı kalmayacaktı.

1247'de yola çıkılacağı planlandığı için gemilerin temin edilmesine 1246'da başlandı. Kral, Cenovalılardan on iki büyük yelkenli ve daha küçük 4 tekne sözü aldı. Marsilya yirmi yelkenli ve atları taşımak için özel yapılmış gemiler verecekti. Baronlar, gemilerini sadece Marsilya'dan değil, Batı'dan ve hatta İskoçya'dan da aldılar. Ugo Lercaro ve Jacopo de Lavante isimli iki Cenovalı, filonun amiralleri olarak atandılar. Yani kralın gemilerini hazırlamak ve erzak tedarikini sağlamakla görevlendirildiler. Kral, halat takımı, yelken ve mühimmat (arbalet civatası) satın alınması için para verdi. Diğer Haçlılar, gidiş biletlerini gemilere binince ayarladılar. Ayrıca Cenovalı bankerler, kralın ihtiyaç duyduğu avansı kraliyet hazinesinden senet alarak vereceklerdi. IX. Louis'nin ordusu, yeni yapılan Aigues-Mortes Limanı'nda toplanacaktı. Yaklaşan Haçlı Seferi nedeniyle limanda çalışma son sürat devam ediyordu. 1246'da şehirde elçilik açılmasını sağlayan kuruluş yasası çıkartıldı.

Diplomatik hazırlıklar da yapıldı. İngiltere Kralı III. Henry, Angevin mirasının geri verilmesini istiyor, ateşkes antlaşmalarını yenilemeyi reddediyordu. Böylece Fransa kralı, taht naibi yaptığı annesini muhtemel bir saldırıya direnebilecek imkânlarla bırakmak zorunda kaldı. Özellikle IV. Innocentius ve II. Friedrich'i barıştırmaya çalıştı. Papaya düşman olan Matthew Paris'in aktardığına göre Fransa kralı papanın acımasızlığına sinirlenmişti. Kasım 1245'te papa ve kral Cluny'de buluştular. Görüşmeler sonucunda imparatora verilen cezada indirim yapılması kararı çıkmadı. Fakat kral, kardeşi Charles d'Anjou'nun kraliçenin kardeşi Béatrice de Provence ile evlenmesi için gerekli olan özel izinleri almayı başardı. 1247 tarihli ikinci toplantıda, Friedrich affedilmesi karşılığında papaya, imparator taçlarını oğlu Conrad'a devredebileceğini teklif etti. Friedrich hayatının kalanını Kutsal Topraklar'da yaşayabilirdi. Fakat IV. Innocentius bu teklifin samimiyetine inanmadı.

Fransa kralı, krallığından huzur içinde ayrılabilse de, Haçlı Seferi arifesinde Batı'ya barış getirme girişimi başarısız olmuştu. En azından hiçbir şeyi şansa bırakmamıştı. Yokluğunda krallığın yönetimini ve büyük çocuklarının himayesini annesine bıraktı. Kraliçe Margaret ise ona Doğu yolculuğunda eşlik edecekti.

Aziz Louis, 12 Haziran 1248'de St. Denis'de haç kuşandı. Sens, Vézelay ve Lyon'dan geçerek (orada bir kere daha papayla görüştü) Rhône Vadisi'ne ulaştı. Lordu hacılardan ücret aldığı için vadide bulunan La Roche-de-Glun Kalesi'ni yıktı. Aigues-Mortes'a ulaştığında okçulardan ve piyadelerden oluşan binlerce gönüllünün geldiğini görerek şaşırdı. Bu

gönüllüler ona katılmayı umuyorlardı ama kral kabul edemedi. Filo 25 Ağustos 1248'de yelken açtı.

Başkaları da ardından hareket ettiler. 1249'da yola çıkmayı planlayan Toulouse Kontu VII. Raymond 27 Eylül'de öldü. Ardında, Haçlı Seferi finansmanı için topladığı paranın geri verilmesi ve Doğu'ya elli şövalye gönderilmesi için talimat bıraktı. Alphonse de Poitiers savaşçı bulmakta zorlandı. Aigues-Mortes'tan ayrıldığında tarihler 25 Ağustos 1249'u gösteriyordu.

İngilizler çoktan yola çıkmışlar ve daha hızlı seyahat etmişlerdi. Görünüşe bakılırsa Mart 1250'de haçı kabul eden III. Henry'nin hemen ayrılma niyeti yoktu. Latin Doğu da Haçlı çağrısına cevap vermişti. Kıbrıs ve Kutusal Topraklar şövalyeleri, kraliyet ordusuna Kıbrıs'ta iştirak eden dört yüz şövalye ve liderleri Ahaya prensi de Haçlı Seferi'ne katılacaklardı.

MISIR SEFERİ

Gemilerin 17 Eylül 1248'de karaya ulaştığı Kıbrıs'a ilerlemek, IX. Louis'nin 1238'de Frank baron ve başrahiplerin önerilerine cevabı olabilirdi ya da bazı stratejik endişeleri vardı. Nitekim adada erzak biriktirilmesi, askerî hedeflerine yakın bir operasyonel üs kurma arzusunu gösteriyordu. Her hâlükârda, Haçlılar Doğu'ya gelir gelmez Limasol'da toplandılar ve biraz kuzeyindeki Camenoriaqui'de kamp kurdular.

Bazı görgü şahitlerine göre kral hemen saldırıya geçmek istedi ama geriden gelenler de dâhil öncelikle ordusunu toplaması gerektiği konusunda ikna edildi. Ardından uzun bir kış yaşandı. Adanın iklimi yeni gelenler için ölümcül oldu, birçok yüksek ve düşük rütbeli Haçlı hastalıktan öldü. Ölen soylular arasında Jean de Montfort da bulunuyordu. Jean daha sonra aziz ilan edildi ve mezarı, Lefkoşa yakınlarındaki Cisterciyenlerle birlikte mucizeler yarattı. Yine de ordu, Batı'dan ve Latin Doğu'dan, özellikle Mora'dan gelen yeni birlikler sayesinde gücünü korudu.

Kıbrıs'ta uzun süre kalacağını anlayan Aziz Louis, harekât planı üzerine düşünecek bolca vakit buldu. Bazılarının iddiasına göre Haçlı Seferi'nden endişe eden Mısırlı yöneticiler 1247'de Batı'ya gönderilecek biberi zehirlediler. Fakat Matthew Paris, bunun, depolarını boşaltmak isteyen tüccarların yaydığı bir söylenti olduğunu belirtti. Sultan Eyyûb, Mısır'ın savunulması için önlemler almasına rağmen Humus'ta hak iddia eden Halep emîri kuzeniyle mücadele ediyordu ve Humus'u almak üzere Suriye'ye doğru yola çıkmıştı.

Doğu prensleriyle müzakere etmek artık istisnai değildi. Hatta Latin Doğu'nun 1229-1241 arasında eski hâline gelmesi müzakerelerin başarısıydı. Bu tarz başka irtibatlar da oldu. "Dağın Şeyhi" (muhtemelen İran'ın kuzeyinde Alamut'ta bulunan İsmaili mezhep lideri değil, Suriye'nin ku-

zeyinde bulunan şeyhleri) 1238'de Fransa ve İngiltere'ye bir elçi gönderdi. Sebebi yeni bir Moğol istilasını tehlikesiydi. Selçuklu sultanı da Fransa kralıyla irtibat kurmaya çalıştı. Konstantinopolis İmparatoru II. Baudouin, İznik İmparatorluğu'na karşı ittifakı güçlendirmek için bir Fransız prensesiyle sultanı evlendirmeyi tasarlıyordu. Frank güçlerini, Doğu hanedanlarının yararına kullanmak, Doğu'da sık rastlanan bir durum olmuştu. Pek çok tarikat üstadı da müzakereye başvuruyordu. Bir defasında sultanına karşı plan yapan bir Mısır emîriyle bir başka defada da aynı sultanla savaşa tutuşan Halep emîriyle irtibat kurdular. Görünüşe göre Moğollar tarafından yenilmiş Türkiye sultanının zayıflığından faydalanma ihtimalini ve Türk kıyılarında karaya çıkmayı düşünmüşlerdi.

Aziz Louis, Müslümanlarla müzakereleri yasaklayarak zaten belirsiz olan tüm bu planları sona erdirdi. Muhtemelen sultanla ilişkisi nedeniyle Hristiyanlığa ihanet ve İslam'a hizmet etmekle suçlanan II. Friedrich örneği, Aziz Louis'nin aynı yolu izlemesine engel oldu. Veyahut sadece Haçlı gücünün, kendi kontrolü dışındaki entrikalar yüzünden dağılmasından korkuyordu. Beşinci Haçlı Seferi'nin o çok klasik tarzına bağlı kalması da ihtimal dâhilindeydi: Tercihen Dimyat gibi büyük bir Mısır limanını ele geçirmek ve Kahire'ye yürümek. Maiyeti, Nil baskınlarıyla yakından ilgileniyor gibi görünüyordu. Böylece 1221'deki felaketi tekrar yaşamamak için Nil Deltası'nda yaz harekâtı planlanmadı.

Kral bekleme aşamasındaki zamanını iyi kullandı. Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux dikkatini dinî konulara verdi. Kıbrıs Latin Kilisesi'ni düzenlemek için bir konsil topladı ve adadaki Greklerle irtibata geçti. Bu sırada kral, elçileri ve ziyaretçileri kabul ediyordu. Konstantinopolis ana imparatoriçesi, II. Baudouin adına yardım istedi. Antakya Prinkepsi V. Bohemond, zayıflayan Selçuklu yönetimi nedeniyle harekete geçen Türkmen istilasına karşı yardım talebinde bulundu. Haçlı Seferi'nin ilk askerî harekâtı, beş yüz şövalyenin prinkepse yardım etmek üzere Antakya'ya gönderilmesi oldu. Moğol elçilerinin gelişi, bazı sorular sormamıza sebep oluyor. Elçilerin gelişi, Moğollarla ittifak önerisi olarak mı düşünülmeli yoksa kağanın İran'daki temsilcisi, Fransa kralının Moğol egemenliğindeki bölgelere saldırma ihtimaline karşı önlem mi alıyordu?

Son olarak kral, ordusu ve filosuyla bazı zorluklar yaşadı. Kış boyunca denizciler, orduyu gemilere bindirecek küçük filonun hazırlığını yaparken, Cenova gemilerinin kaptanları Akka'ya gitmiş ve orada Pisalı rakipleriyle küçük bir savaşa tutuşmuşlardı. İlkbahar başında kral, teknelerine ulaşabilmek için bu anlaşmazlığın sonuçlanmasını beklemek zorunda kalmıştı. Bazı baronlar sabırsızlanmış ve ordusunu bir arada tutmak isteyen kralın emrine rağmen, önceden Kutsal Topraklara gitmişlerdi.

Mayıs başında her şey hazırды. Kışı Mora'da geçiren Burgonya dükünün ve Ahaya prensinin şövalyeleri Kıbrıs'a ulaşmışlardı. Kutsal Toprak-

lar baronlarının ve askerî tarikatların birlikleriyle İngilizler de onlara katıldı. Orduda en az 2.500-2.800 arası şövalye, 5.000 okçu, 15.000 savaşçı, ayrıca *vivandière*ler,⁷⁷ çamaşırcı kadınlar ve diğer eşlikçiler bulunuyordu.

Donanma Dimyat'a doğru yelken açtı. Şehre yakın sahilde karaya çıkılması planlanıyordu. Joinville'in bu çıkışla ilgili aktardığı sahne meşhurdur. Karaya küçük teknelerle taşınan şövalyelerin tekne daha fazla ilerleyemeyince suya girmeleri, bu sırada kralı geride tutmaları, düşman okları altında hızla yeniden bir araya gelen birlikler, Mısır süvari birliğini püskürtmek için mızraklarını toprağa saplayan şövalyeler, şehri düşmana bırakmaktan hoşnut olmayan Mısırlıların panik içinde aceleyle şehri boşaltmaları, tüm şehrin onları takip etmesi ve köprüyü bile kesmeyi unutmaları... 6 Haziran 1249'da, daha önce (1219-1220) bir yıldan uzun süre dayanan bir kale tek bir çatışmayla teslim alınmıştı.

Kral böylesi çabuk bir başarıyı beklemiyordu. Tüm işaretler, onun Dimyat'ın düşmesinin zaman alacağını ve en iyi ihtimalle, harekâtın yaz sonunda Nil taşkınları bitince devam edeceğini varsaydığını gösteriyordu. Gerçekten de nehir, haziran sonunda deltayı doldurmaya başladı. Biraz tereddüte sebep olan bu muydu? Söylentilere ve Matthew Paris'in aktardığına göre sultan, Dimyat'ın düşüşünden hemen sonra krala, Dimyat karşılığında tüm Kudüs ülkesini vermeyi ve Hristiyan köleleri azat etmeyi teklif etti. Kronik yazarı Matthew Paris, Haçlı Seferi'nin amacının Kutsal Toprakları geri almakla sınırlı olması gerektiğini de ekledi. Nitekim kendisi bu konuda çok hassastı. Seferin başarısızlığına sebep olan günahın, bu meşru amacın, hiçbir haklı gerekçesi olmayan Mısır fethiyle takas edilmesi olduğuna inanıyordu. Müslüman tarihçiler, sultan ile kral arasında gidip gelen ve karşılıklı meydan okumaların paylaşıldığı mektuplardan bahsederler. Kral, İspanya'da kazanılan zaferleri sultana hatırlatıyor ve onu aynı kaderi yaşamakla tehdit ediyordu. Hatta boyun eğse ve Hristiyan olsa bile bu kaderi yaşayacaktı (bu sözleri Aziz Louis'nin sarfettiğine inanmak zor). Eyyûb'un Hristiyan olma teklifine atıfta bulunan başka kaynaklar da vardır. Aslında bu alanda müzakerelerin başladığına dair hiç kanıt yoktur. Aksine, o sırada hastalığının son aşamalarını yaşayan Sultan Eyyûb büyük çaba göstermiş, Dimyat'ı alalecele boşaltanları zalimce cezalandırmış ve Kahire'yi savunma düzenine almıştı.

Fransa kralı, fethini 1220 Haçlıları gibi planladı. 1220'de Dimyat'ta inşa edilen katedrali onardı ve buraya papazlar atayıp gelir kaynağı bağladı. Maiyetindeki bir rahip, Gilles de Saumur, katedralin başpiskoposu oldu (mezarı ve haçı, Saumur yakınlarındaki Nantilly Kilisesi'nde korunmaktadır). Her şey kalıcı bir yerleşimi işaret ediyordu. Şüphesiz ki Louis, Mısır fethini, kardeşi Robert d'Artois'ya bir krallık olarak düşünüyordu.

77 Orduya eşlik edip askere yiyecek, malzeme ve likör satan kadınlar. (ç.n.)

Sonrasında Robert, harekâtın şeytani dehası olarak dışlanacaktı ama Mansure Savaşı'nda öldükten sonra suçlayacak birini arayanlar tarafından günah keçisi ilan edilmiş de olabilirdi. Joinville'e göre suç, Haçlıların işlediği günahlardaydı. Çok fazla Haçlının kötü davranışı, açgözlülükleri ve aşırıya kaçan lüksleri. Devamlı olarak ordunun erzakı hakkında endişelenen kral ise geleneğe uymadı ve Dimyat ganimetleri paylaşılırken yiyecekleri paylaşımından ayırdı. Bu hareketi, Champagneli kronik yazarı Joinville'i oldukça şaşırttı.

Robert d'Artois, savaşın bir sonraki adımının kararlaştırıldığı konsilde belirleyici bir rol oynamış gibi görünüyordu. Dimyat'ın ele geçirilmesini, İskenderiye fethiyle tamamlama planını reddetmişti. Bu, sultanı diğer büyük limanından da edecekti ve Haçlıların Kahire'ye yürüyüşünde delta rotasından daha kolay bir yolda ilerlemelerini sağlayacaktı (Napoléon Bonaparte'ın bu rotada yürürken su sıkıntısı çekmesi, bu tezi kuşkuda bırakıyor). Robert'e göre büyük bir hızla yılanın başını ezmeli, yani doğrudan Kahire'yi almalydılar. Hâlâ Poitou kontunun gelmesi bekleniyordu (24 Ekim). Robert d'Artois ile William Longsword arasındaki tartışma, İngilizlerin geçici olarak Akka'ya çekilmesine sebep oldu. İki ay sonra, ana ordunun yürüyüşüne katılmak için geri geldiler. O noktada bir fırtına koptu ve çok sayıda gemi -Joinville'e göre 140 gemi- kaybedildi.

20 Kasım'da ordu güneye yürümeye başladı. Yanı başlarında Nil boyunca küçük bir filo ilerliyor ve malzeme desteği veriyordu. 24 Kasım'da Sultan Eyyûb öldü. Ardılı Turanşah'ın Cezire'den yetişmesine zaman tanımak için sultanın ölüm haberi gizlendi. Franklar, Nil'in Manzala Gölü'ne bağlanan kolu Bahrûl-Sahgir'i geçerken büyük zorluk yaşadılar. Karşı kıyıda Mansure Kalesi'ne geldiklerinde, Eyyûbî ordusunun komutanı Fahrettin (daha önce II. Friedrich'le müzakereler yapmıştı), onların ilerleyişine direnmeyi başardı.

Aziz Louis'nin mühendisi Joscelin de Cournaut'nun yönettiği işçi grubu, nehrin karşısına yetiyecek bir bent yapmaya başladılar. Fakat Mısırlı mühendisler de diğer tarafı kazarak nehrin genişliğini sabit tutmaya çalıştılar. Bu esnada, Haçlıların tekneler üzerine yaptıkları tahta kalelere Rum ateşi yağmuru yağıyordu (teknelerin taşıdığı *chats* yani kediler nedeniyle bu tahta kalelere "*chats-châteaux*" deniyordu). Joinville, bent inşaatını koruma sırası kendisine gelen şövalyelerin hissettiği korkuyu yazılarında tarif ediyordu. Bu şövalyeler alevler içinde yanma riskini alıyor ya da mancınık toplarının yanlarında patladıklarını görüyorlardı.

Sonunda yerli bir yerleşimci, Franklara nehrin aşağısında bir kale olduğundan bahsetti. Kral düzenli bir şekilde oradan geçilmesi (suyun karşısına geçmek tehlikeliydi ve çok fazla şövalye boğuluyordu) ve karşı kıyıda yeniden toplanılması emrini verdi. Fakat öncü birlik, beklemeden Mısır ordugâhına saldırdı. Hazırlıksız yakalanan ordu kaçtı, Fahrettin ise zır-

hını giyemeden öldürüldü. Robert d'Artois bu ilk başarının devamını getirmek istedi. Kralın ordusu birer birer nehirden geçerken, kendisi kaçan ordunun peşine düştü. Kaçanlar Mansure surlarının arkasına saklandılar. Franklar onları takip etti. Templier Büyük Üstadı Gilles, Artois kontunu girdiği tehlikeye karşı uyardı; korkaklıkla itham edilince peşinden gitti. Kralın Robert'i durdurmak için gönderdiği on şövalye de başarısız oldu.

Muharebe, kale içindeki sokaklarda başka bir hâl aldı. Mısır ordusunun Memlük askerleri, Emîr Baybars Bundukdari komutasında yeniden bir araya geldiler. Frankların atları yoruldu ve öncü birliğin neredeyse tamamı öldürüldü. Ölenler arasında Artois kontu da bulunuyordu. Kaçmayı başaran Henry de Ronnay isimli bir Hospitalier Şövalyesi, olanları IX. Louis'ye anlattı. William Longsword ve İngilizler de mağlup edilmişlerdi.

Kraliyet ordusunun kazandığı başarı bu acele hareket yüzünden neredeyse felakete dönüşecekti. Ordunun, özellikle okçuların bulunduğu bir bölümü Bahrü'l-Sahgir'in sol kıyısında kalmışlardı. Şövalyeler mecburen, sulama kanallarıyla bölünmüş zorlu bir arazide yeniden nizama geçtiler. Ağır kayıpların verildiği günün akşamında Burgonya dükü nihayet nehrin üstüne atılan bir köprü yardımıyla okçularını karşıya geçirebildi ve yorulmuş süvariler bir araya getirildi (8 Şubat 1250).

Hiç şüphesiz hızla Dimyat'a geri çekilmek orduyu kurtarırdı. Fakat Mansure Muharebesi başarıyla sonuçlanmıştı çünkü Mısırlılar geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Eğer kral Kahire'ye yürümekten vazgeçseydi, Frank ordusunun delta ağzında teşkil ettiği tehditten faydalanabilir ve sultanla avantajlı pazarlıklar yapabilirdi. Joinville'e göre, özellikle Philippe de Montfort tarafından yürütülen müzakereler (ki kendisi hem kralın vasalı hem de Kutsal Topraklar'ın büyük baronlarından biriydi) oldukça ileri düzeydeydi. Kralın ve sultanın danışma meclisleri antlaşma tarihi belirlediler. Haçlılar Dimyat'ı sultana iade edecekler, sultan da Kutsal Toprakları onlara verecekti. Hatta kral, kendisi alana kadar savaş makinelerinin ve tuzlanmış et stoğunun Dimyat'ta kalmasını, hastaların iyileşene kadar şehirde kalmalarını da şartlara koydurdu. Fakat Mısırlıların, Dimyat iade edilene kadar kralın rehin olarak teslim olmasını şart koşmaları projenin çökmesine neden oldu. "İyi şövalyelerden" yani kurmay heyetinden Geoffroi de Sergines, bu isteğe şiddetle karşı çıktı.

Bu sırada ordunun genel sağlığı kötüye gidiyordu. Kralın haberi olmadan Dimyat'ın nehirle bağlantısı kesilmişti, Nil'e kadırgalar indiren Mısırlılar, nehirden yukarı giden teknelere el koyuyorlardı. Sonuçta ordu sadece tuzlanmış etle beslenmekten iskorbit hastalığına yakalandılar. Yiyecek azalıyordu. Joinville "ordudaki hastalıktan", nehre atılan cesetlerle beslenen ve sonra askerlerin yediği Nil balıklarını, *barbotes*,⁷⁸ suçladı. Ordu çok

78 Tatlısu kefali. (ç.n.)

sıkıntı çekiyordu. Charles d'Anjou'nun aktardığına göre, kralın güneye indirdiği otuz altı birlikten sadece altısı seferin sonunda hâlâ savaşabilecek durumdaydı. Bir birlik veya *échelle*, genelde 50 ila 100 şövalyeden oluşuyordu. Orduya eşlik eden gemiler hastalarla dolmuştu.

Bu şartlar altında devam etmenin pek anlamı yoktu. Kral 5 Nisan'da Dimyat'a çekilmeye başladı. 11 Şubat'taki yeni yenilgiden sonra Haçlıları rahat bırakmaya karar veren Mısırlılar, Haçlıların çekildiğini hemen fark ettiler. Görünüşe göre Joscelin de Cournaut, 8 Şubat'ta dubalar üstüne kurulan köprünün halatlarını kesmeyi unuttu. Mısırlılar ordudan dağılan Haçlıları takibe geçtiler. Aralarında, yeni bir dizanteri dalgasına tutulan ama gemiye binmeyi reddeden Aziz Louis de vardı. Birkaç yol arkadaşı ve kendisini tedavi eden (Paris burjuvasından) bir kadınla bir eve sığınmışlardı. Gautier de Châtillon eve başkalarının girmesini engellemeye çalışıyordu. Ordunun büyük kısmı, Dimyat'a bir günlük yürüme mesafesindeki Fariskur'a ulaştı. Philippe de Montfort, müzakere ettiği emîri bulmayı başardı ve Dimyat'ı sultana teslim etmeyi önerdi. Tam bu esnada, Frank kaynaklarına göre Marcel isimli bir çavuş, bağırarak kralın silah bırakılmasını emrettiğini söyledi ve savaşçılar emre uydular (6 Nisan 1250⁷⁹). Böylece kazananlar, resmî bir teslimiyet olmamasından faydalanabildiler.

Hasta taşıyan gemilere el koyan Mısırlıların kadirgaları bu avantajı kullanarak hastaları topluca katlettiler. Joinville, II. Friedrich'in kuzeni olarak tanındığı için hayatta kalabildi. Aralarında birçok büyük baronun da olduğu Haçlılara din değiştirme veya ölüm arasında tercih yaptırıldı. IX. Louis ise Munyat Abu Abdallah'ta yakalanıp Fahrettin isimli bir emîre teslim edildi ve saygıyla ağırlandı. Onu yakalayanlar ve ellerindeki esirlerin çokluğundan utananlar ivedilikle görüşmelere başladılar. Kralın emanet edildiği Hüsameddin isimli emîr, esirin sadeliğinden ve zekâsından etkilendi. Haçlılar ısrarla, Kutsal Topraklar'daki kaleleri teslim etmeye hakları olmadıklarını çünkü o kalelerin yasal olarak ya II. Friedrich'e ve vasallarına ya da Templier veya Hospitalier Şövalyeleri'ne ait olduğunu söylediler. Bu yüzden müzakereler, bir fidye miktarının belirlenmesiyle sona erdi.

Aziz Louis, bireysel pazarlıkları önlemek için herkes adına görüşmekte ısrar etti. Kral ve maiyetindekiler için toplu bir miktar belirlendi ama Louis bu miktarın içine dâhil edilmeyi reddetti. Kendisi parayla alınmayacak biri olduğu için para yerine Dimyat'ı teklif etti. Sultan bu cömertliğin altında kalmamak için genel fidye miktarını azalttı. Sonunda 400.000 *livres tournois* (800.000 bezant) üzerinde anlaşıldı. Kral, ödemenin doğru ve tam yapılması için net talimatlar verdi. İlk ödemede gereken

79 Eserin orijinalinde baskı hatası olduğunu düşündüğümüz bir şekilde 1249 yazılmıştır. Fakat bu bölümde 1250'deki olaylar anlatılmaktadır. (ç.n.)

nakiti bulabilmek için Templier Şövalyeleri'nden yardım istemek şarttı. Başta Templierler, kurumlarına yatırılan paranın dokunulmaz olduğunu söylemeler de simgesel bir şiddet gösterisi karşısında hızla boyun eğdiler. Bir balta kapan Joinville, onun "kralın anahtarı" olduğunu söyleyerek bir sandığı kırar gibi yapmıştı.

Aslında antlaşma, beklenmedik bir olayın gölgesinde kaldı. Sultan Turanşah, babasının Memlûk destekçileri ve dul eşi arasındaki gizli ittifak sonucu öldürüldü. Eski sultanın dul eşi,⁸⁰ Memlûk Aybeg'le evlendi ve genç bir Eyyûbî emîri adına ülkenin idaresini ele aldı. Yeni yöneticiler antlaşmayı onayladılar. Aziz Louis yakalanışından bir ay sonra, 6 Mayıs'ta, bazı baronlarıyla birlikte salıverildi.

Dimyat'ın sorunsuzca teslim edilmedi. Oğlu Jean Tristan'ı doğurmak üzere olan Kraliçe Marguerite, İtalyanlar karşısında tüm otoritesini kullanmak zorunda kaldı. Louis'nin yakalandığı haberini alır almaz şehri terk etmeye çalışan İtalyanlar, serbest bırakıldığını öğrenince Dimyat'ı teslim etmek istemediler. Hastalar, yiyecekler ve savaş makineleriyle ilgili antlaşma şartları, şehir Memlûklerin eline geçer geçmez ihlal edildi. Hastalar katledildi, yiyecekler ve makineler yakıldı. Fakat fidyenin ilk ödemesi yapıldığında teminat olarak tutulan Alphonse de Poitiers gibi esirler serbest bırakıldılar. Bunun ardından kralı ve maiyetini taşıyan filo Akka'ya yelken açabildi.

1249-1250 Mısır Seferi başarısızlıkla sonuçlandı. Bu, o dönemde yaşayanlar için büyük bir hayal kırıklığıydı çünkü sefere olabilecek en iyi şartlarda başlanmış, suçlanamayacak kişiler tarafından ihtiyatla komuta edilmişti. Bu başarısızlık, Haçlı Seferleri tarihinde belirleyici bir aşama oldu.

AZİZ LOUIS'NİN SURİYE'DE KALIŞI

1250 Haçlı Seferi gerçek bir dönüm noktası olmasının sebebi, Mısır'ı işgal etme planını terk etmek zorunda kalan Fransa kralının Doğu'da kalmaya verdiği farklı önemdir. Aziz Louis Dimyat'tan ayrılırken, Latin Doğu'yu Mısırlılardan gelecek yeni saldırılara açık bırakmaktan pek endişe etmiyordu. Sultan Eyyûb'un ve ardılının ölümü, Arap ve Türk dünyalarında yeni bölünmelere sebep olmuştu. Halep ve Kahire arasında 1248'de ortaya çıkan çatışma, Doğu'yu bilen kişilere şunu gösteriyordu: Salâhaddin'in doğrudan varisleri uzun bir süre küçük Halep Emirliği'ne sıkıştırıldıktan sonra, artık el-Adil'in baskın gelen varisleriyle yarışabilecek durumlardı. Aziz Louis ve çoğu Frank baron hâlâ Mısır'dayken, diğer Frank baronlar savaşçı ruhlarını tekrar kazanmışlardı. Örneğin Aralık 1249'da Arsur lordu Akka şövalyelerine komuta ederek Beysan'ı yağmaladı.

80 Eyyûbî Sultanı Salih Eyyûb'un dul eşi Şecerüddür. (ç.n.)

dı ve bir Türkmen kabilesinin 600 sığına el koydu. Fransa kralının ayrılmasıyla bir kere daha Müslüman hanedanlarla, üstelik 1241'de olduğundan daha güçsüz bir konumda yüzleşeceklerini biliyorlardı. Buna rağmen 1246-1247 yıllarının kasvetli havası ortadan kalkmıştı.

Aslında IX. Louis, tebaasına yazdığı gibi, birçok baronunun çoktan döndüğü Fransa'ya dönmeye hazırlanıyordu. Joinville kendi rolünü de süsleyerek kralın 26 Haziran ve 3 Temmuz'da yürüttüğü iki toplantıyı kayıtlarında aktardı. İlk toplantıda, kralın Kutsal Topraklar'da kalmasına sadece birkaç kişi olumlu bakıyordu. Sayıları o kadar azdı ki Joinville, Antakya prinkepsinin hizmetine girmeyi düşündü. "Böylesi bir dengede duran denizaşırı ülkeyi" betimleyen ve Memlüklerin elindeki esirleri hatırlatan bir şarkı (*Nul ne pourrait de mauvaise raison bonne chanson ne faire ni chanter*⁸¹), bu azınlığa destek oluyordu.

Fakat ikinci toplantıdan önce, Mısır'a sultanın serbest bırakmaya söz verdiği esirleri almaya giden gemilerin, onlar olmadan döndüğü öğrenildi. Aziz Louis, Müslümanların sözlerini tutmamaları üzerine adamlarını Mısır zindanlarında bırakıp Fransa'ya dönmeyen ahlaki olarak imkânsız olduğunu düşündü. Baronlarını ve kardeşlerini özgür bıraktı. Kendisi, esirlerin azat edilmesini sağlayana kadar Kutsal Topraklar'da kalıp bölgenin savunmasını toparlamaya karar verdi. Böylelikle Navarre Kralı Thibaut'ya Gazze'de esir alınanları hemen özgürleştiremediği için yöneltilen suçlamalardan kaçınabilirdi.

Bu plan ciddi harcama gerektiriyordu. Elbette, fidyesini (daha doğrusu ilk taksidini) ödemesine rağmen (miktarı krallığının bir yıllık gelirine denkti) kralın hazinesi boşalmamıştı. Fakat ordusunu yeniden toparlamak için işe alması gereken askerler yüksek ücret istiyorlardı. Kralın danışmanlarınca fazla açgözlü olmakla suçlanan Joinville, kendini savunmak için adamlarının maaşlarına ek olarak, onları bir yıl tutmanın maliyetini gösteren bir bütçe sundu. Joinville'e göre yeni savaşçılar, bu koşullar altında alınıyorlardı. Yine de kral, annesine ve naiplik kuruluna yazdığı mektuplarda gönüllü askerler ve daha çok para göndermelerini istedi.

Çok sayıda yeni asker bulunmuş muydu? Muhtemelen hayır. Belki Çobanların Hareketi, kralın çağrısına kısmi bir cevaptı fakat İngiltere Kralı III. Henry ve birçok İngiliz şövalye haç kuşandıklarında Fransa kralının talihsiz haberleri henüz onlara ulaşmamıştı (Mart 1250). Henry ancak 1252 yılında dört yıl sonrası için bir sefer ilanı verdi. Zaten bu sefer gerçekleşmedi. Elnard de Seninghem gibi birkaç baron perderpey geldiler. Alphonse de Poitiers ise hâlâ dönmeye niyetliydi. Marsilya gemisi *St. Victor*'un yolcuları, geminin sahipleriyle Dimyat'a gitme pazarlığı yapmışlardı. Dolayısıyla rotanın Akka'ya çevrilmesi için Messina yetki-

81 Kimse kötü bir sebepten iyi şarkı yapamaz veya söyleyemez. (ç.n.)

lilerinden yardım istemek zorunda kaldılar. Kraliyet ordusuna büyük miktarda olmasa da takviye gelmişti.

Kraliçe Blanche, ondalık verginin süresini uzatarak ve şehirlerden yeni katkılar edinerek ek para bulmayı başardı. Çok sayıda sevkiyat yola çıktı. Biri yolda kaybedildi, madeni paralarla dolu varillerin olduğu bir gemi de sulara gömüldü. Fransa kralı, İtalyan bankerlerden ve askerî tarikatlardan borç isteyebilir, karşılığında hazine çeki verebilirdi.

Ağustos 1250 tarihli mektubunda kral, sultanlar arasında başgösteren tartışmalara değindi. Aybeg'in tahtı gasp etmesi ve hatta genç bir Eyyûbî'yle evlenmesi, Eyyûb'un öncüllerince istihdam edilen Salâhaddin ve el-Adil'in ailesine sadakat bağlarıyla bağlı Memlûk askerlerin düşmanlığını körüklemişti. Temmuz 1250'de Halep Sultanı Nâsir Davud Şam'a yürüdü ve şehri istila etti. Ardından Aziz Louis'ye elçiler göndererek Mısır işgali için onun yardımını istedi. Karşılığında Kudüs'ü teslim edecekti. Teklif cazipti ve kral, sultanın görevlileriyle yapılacak görüşmede kendi resmî elçilerine tercümanlık yapması için Bretonyalı Dominiken Rahip Yves'i gönderdi. Fakat Franklar tek bir cevap verebildiler: Eğer Mısır emîrleri verdikleri sözü tutmazlarsa, kral, "Nâsir'ın Babil sultanı olan ve Mısırlılarca öldürülen kuzeninin intikamını almasına gönüllü olarak yardım edecekti."

Aslında Aziz Louis'nin eli kolu bağlıydı. Memlûkler hâlâ çok sayıda esiri ellerinde tutuyorlardı ve onlar üzerinden karşılık vermeleri tehlikesi vardı. Bu nedenle Mısırlıların o zamana kadar tamamen yok saydıkları antlaşmanın uygulanabilmesi için Mısır-Şam çatışmasından faydalanmayı tercih etti. Kral tarafından gönderilen Jean de Valenciennes, önce esir şövalyeleri (yaklaşık 200 kişi), ardından esir alınan ve Müslüman yapılmaya çalışılan çocukları geri getirmeyi başardı. Ayrıca Gazze yenilgisinden beri Hristiyanların Kahire surlarında sergilenen başlarını ve Gautier de Brienne'in cenazesini de aldı. Son olarak fidyenin kalan 200.000 *livres*lik bölümünü iptal ettirdi.

1251 yılının başında, Şam'dan gelebilecek yeni bir saldırı tehdidiyle karşı karşıya kalan Memlûkler, tehdidi püskürtmek için Fransa kralına ittifak önererek Kudüs'ü iade edeceklerine söz verdiler. Bu amaçla bir toplantı ayarlandı. Fakat Şamlılar, Franklar ile Mısırlılar arasındaki irtibata müdahale etmek için Gazze'de kamp kurdular. Krala bir fil hediye eden Mısırlılar (resmi Matthew Paris'in el yazmasında yer alıyor) bu toplantılara gelmediler. Kudüs, Beytüllahim ve Ürdün Nehri'nin o tarafındaki toprakların teslimi bir sözden öteye gitmedi. Fransa kralıysa Yafa'da kalışını uzatarak müttefiklerinin gelmesini bekliyordu (Mayıs 1253 - Nisan 1254).

Mısır'a girmeye çalışıp Memlûkler tarafından büyük yenilgiye uğratılan Şam ordusu, Gazze'de tetikte bekliyor, kralın ordusuna saldırmadan

gözlem yapıyordu. Aziz Louis de onları kışkırtmak niyetinde değildi. St. Lazarus Tarikati'nin üstadı, kralın tavsiyesine uymayarak Remle bölgesini yağmaladı fakat sonuç, şövalyelerinin hayrına olmadı. Sultan Nâsır, Fransa kralına Kutsal Kabir'de ibadet edebilmesi için güvenli geçiş sağlamayı bile önerdi. Kendisine Aslan Yürekli Richard'ı örnek alan kral, öneriyi kabul etmedi. Taraflar karşı karşıya gelmekten kaçındı. Belki de Nâsır, Aziz Louis'nin fikrini değiştirmesini umuyordu. Lakin kral, Mısırlılarla yaptığı ateşkese sadık kaldı. O sırada Templier üstadı, bir sınır anlaşmazlığını çözmek için Şamlılarla görüşmüş, söz konusu bölgenin gelirlerini paylaşarak antlaşmayı hedeflemişti. Aziz Louis bunu öğrenince antlaşmanın iptal edilmesinde ve Templierlerin özür dilemesinde ısrarcı oldu.

Bağdat halifesi, Nâsır'ı ve Mısırlıları uzlaştırmaya çalıştı. Elçileri başarılı oldular ve Şam ile Halep'in sultanı, Filistin'i karşı tarafa bırakmayı kabul etti. Karşı tarafın, yani Mısırlıların ise Fransa kralına verdikleri sözü tutacaklarına dair hiçbir işaret yoktu. Louis'nin karşısında artık dikkatli davranmaya ihtiyacı olmayan bir Eyyûbî ordusu vardı. Kendisini, Kutsal Topraklar'daki Frankların aşına olduğu bir durumda buldu. Sınır boyunca Müslümanların saldırılarına açık kalacaktı ve önceki yirmi yıl boyunca politikalarını belirleyen Mısır-Şam düşmanlığından faydalanamayacaktı.

Fransa kralı, Kutsal Topraklar'da geçirdiği yıl süresince (Nisan 1253-Nisan 1254) Kudüs Krallığı'nın, hatta bir bütün olarak Frank devletlerinin koruyucusu rolünü üstlenerek kendini Frank topraklarının savunmasını arttırmaya adanmıştı. Antakya'nın yeni prinkepsi genç VI. Bohemond'u ve Trablus kontunu kabul etti. Kral, kontu şövalye ilan etti ve annesini kontluğun bir kısmını oğlunun yönetmesine izin vermesi için ikna ederek anne-oğulun arasını düzeltilti. Masyaf İsmailileri bile krala yanaşıp gözdağı vermeye çalıştılar ve kendisini bir "suikaste" karşı korumak için Tapınak ile *Hôpital'e* (Hospitalier merkezi) ödedikleri haracın bir kısmını almaya çalıştılar. Kral, İsmaili elçilerini iki askerî tarikatın üstatları yanındayken kabul etti. Bu sayede onların planını bozdu ve statüko korundu. Görünüşe göre Louis'nin Latin devletleri üzerinde tümenden bir hükümlanlığı vardı.

Yafa'da geçirdiği sene boyunca Aziz Louis boş durmadı. Kendisinden önceki birçok Haçlı gibi, taşları sökülmüş kaleleri yeniden inşa etmeye başladı. Yafa'da iç kaleyi çevreleyen ve harabeye dönmüş dış surları tamir ettirdi. Aynısını Kayserya'da da yaptı. Burada XII. yüzyılın en mükemmel kalelerinden birinin burçlu hendekleri ve kulelerle desteklenmiş dış surlarının bulunduğu yakın zamanda yapılan kazılarla ortaya çıktı. Kral, Akka'nın savunma hattını da güçlendirdi. Mühendisleri Sayda'da, şehir halkına koruma sağlayan bir kale üzerinde çalıştılar. Kral Batı'ya dönme niyetini açıkladığında, Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux, emanetindeki hazinede kalan parayla Akka Kalesi dışındaki yerleşim yerlerini güçlendirme arzusunda olduğunu Joinville'e söyledi.

Şamlılar hareket özgürlüğü kazanınca, Nâsır'ın Gazze'de tuttuğu ordu kuzeye döndü. Joinville'in aktardığına göre Müslümanlar Frank ordusuna doğru ilerlemeye başladılar ve Müslüman askerlerle Aziz Louis'nin okçuları arasında çatışmalar yaşandı. Halep ve Şam ordusu yolları üzerindeki Akka'ya ve köylere saldırıp insanlardan haraç almaya çalıştılar. Bunun üzerine kral, adamlarını kuzeye yönlendirdi. Şam ordusu Sayda'da, sur inşaatında çalışan işçileri korumakla meşgul olan şövalyeleri gafil avlamayı başardı. Haçlı ordusu çok geç ulaştı. Müslümanlar, denizdeki burca zamanında sığınamayan Hristiyanları katlettiler. Aziz Louis, bizzat ölümlerin gömülmesine yardım etti. Şövalye gruplarının Banyas'a yapılan harekâtlarda yer almaması için ikna edilmesi gerekti. Franklar sonunda şehri ele geçirebildiler ama Subeibe Kalesi'ne yaptıkları bir saldırı neredeyse felaketle sonuçlandı. Olivier de Termes'in komuta ettiği grup, Sayda'ya çekilen diğerlerini kurtarmayı başardı. Kral surlar tamamlanana kadar şehirde kaldı.

Fransa'dan gelen haberler, Kraliçe Blanche'ın ölümü, Gaskonya'daki sorunlar, Flanders ile Hainault konuları giderek artan endişeye sebep oluyordu. Bu sebeplerle kralın dönmesi zaruri oldu. Louis bir toplantıda kaldığı ikilemi açıkladı. Krallığındaki sorumlulukları nedeniyle dönmesi gerekiyordu ama Kutsal Toprakları ateşkes yapmadıkları Müslüman hükümdarların saldırılarına açık bırakarak gitmek de içine sinmiyordu. Doğu Frankları, mülklerini koruyan istihkâm sisteminin onarılmasının topraklarının güvenliği için önemli bir unsur olduğunu onayladılar. Bu nedenle Şam'la on yıllık süre için ateşkes yapıldı. 24 Nisan 1254'te kral, zorlu anların yaşandığı gemi yolculuğuna başladı. 10 Temmuz'da Hyères'e ulaştı. Fakat kendi krallığına bağlı Aigues-Mortes'a devam etmek yerine Hyères'de karaya çıkmaya ancak 12 Temmuz'da ikna edilebildi.

IX. Louis Kutsal Topraklara olan görevlerini tamamladığını düşünmüyordu. Kraliyet hazinesinin finanse ettiği ve krallığın en iyi savaşçılarından Geoffroy de Sergines'in komuta ettiği yüz şövalyelik bir grup, Akka'yı Müslümanlara karşı savunmak için krallık otoritelerinin hizmetinde kaldı. Bu yeni bir durumdu. Çünkü bu şövalyeler, Latin Krallığı'nın yapılarıyla bütünleşmemiş Haçlı statüsündeydiler.

Geoffroy de Sergines zaman içinde krallığın seneşali ve Kraliçe Plaisance'ın görevlendirmesiyle kısa süreliğine *bailli*, yani kral vekili oldu (1 Mayıs 1259). Ancak esas olarak Fransa kralının Kutsal Topraklar'daki kalıcı temsilcisi ve savaşçılarının kumandanı olarak kaldı. Ondan sonra gelenler de aynı yolu izlediler. Rutebeuf, *Complainte de Monseigneur Geoffroy de Sergines* adlı eserinde onu ideal bir Haçlı olarak resmetti.

IV. Conrad, Aziz Louis eve dönüş yolundayken öldü (Mayıs 1254). Fransa kralı, unvandan ibaret olan Kudüs kralının ayrıcalıklarını taciz etmemeye çok dikkat etmişti. Öte yandan II. Friedrich'in, kaleleri impa-

ratorluk görevlilerine teslim etmesi ricalarına cevap vermemiştir. Kral esir düştüğünde, Friedrich onu özgürleştirmek için müdahalede bulunur gibi yapmış ama niyetini açıklamadan öteye gitmemiştir.

“Mısır emîrleriyle” savaş hâlindeki krallığı, içine düştüğü zor durumdan kurtarmak gerekiyordu. *Bailli* Jean d’İbelin-Arsur komutasındaki Akka baronları ve askerî tarikatların üstatları, Memlûklerle pazarlık yapıp on yıl on ay on günlük ateşkes antlaşması yaptılar. Yafa, antlaşma dışında bırakılmıştı. Şüphesiz ki sebebi, Şam’dan gelecek ve Frankların destekleyebileceği yeni saldırılara karşı Memlûklere kendilerini koruma imkânı bırakmaktı. 1255 Noeli’nde Geoffroy de Sergines ve diğer Frank liderler Yafa’ya yürüdüler. Bu seferde büyük miktarda ganimet ele geçirdiler. Müslümanlar bu saldırıya hem esir hem büyükbaş olarak daha kârlı çıktıkları bir akınla karşılık verdiler. Nisan 1256’da yaşanan daha ciddi bir çatışma Kudüs emîrinin hayatına mâl oldu. Nihayet ekimde ateşkes bu defa Yafa’yı da kapsayacak şekilde yenilendi. 1248’de Aziz Louis’nin Doğu’ya geldiğinde bulduğu dengeye döndü. Fakat bedeli, Fransa kralının kalıcı bağlılığıydı.

Frank Suriyesi’nden bakıldığında, Capet Haçlı Seferi’nin bilançosu olumluydu; Mısır sultanının başlattığı yeniden fetih nedeniyle sendeleyerek yerler güçlendirilmiş, surlar tahkim edilmiş, muhafızların moralleri yükseltilmişti. Müslüman Mısır ve Suriye ayrı kalmıştı ve görüşmelerin 1229-1241 yıllarında elde edilenler kadar büyük faydalar getirmesi pek mümkün değildi. Yine de statükoyu korumayı başarmışlardı.

Batı’dan bakıldığında bilanço olumsuz görünüyordu. Mükemmel bir ordu ve genel olarak ahlaki kıymeti bilinen bir kral, sıra dışı iyi bir mali destekle ve büyük umutlarla Doğu’ya gitmiş ve ilk zamanlarda beklentileri aşan başarılar kazanmıştı. Yenilgiyi kabul etmek çok zor oldu. Fransa kralının yeni çağrılarına tekrar cevap verenler bulunmasına rağmen 1244-1248’teki kadar olmadı.

Haçlı Seferi kavramının zarar gördüğü söylenemez. Fakat şurası kesindir: 1250’yi takip eden yıllarda diğer sorunlar da aynı derecede ciddi olduğu için Kutsal Toprakları geri alma hususunda duyulan aciliyet azaldı.

YÜZYILIN ORTASINDA: HAÇLI SEFERİ ÇABALARI MUALLAKTA MI KALDI?

Aziz Louis Mısır’dan ayrılıp Suriye’ye gitmeye hazırlanırken, yeni bir hükümdar ciddiyetle haç kabul etti ve Kutsal Topraklara gideceğini ilan etti: III. Henry. Ona yakın olanlar da Mart 1250’de aynı şeyi yaptılar. Fransız ordusunun yenilgisi henüz duyulmamıştı ve Henry’nin kararının arkasındaki niyet bilinmiyordu. Hükümrانlığının başından beri hakkında iddialarda bulunduğu Fransa kralına eşlik etme çabasında bulunmamıştı.

Fakat verdiği karar kesindi. 1250 yılı boyunca bir savaş sandığında para biriktirdi ve o senenin Noel'inde tasarruf önlemleri aldı. Bunlara rağmen papadan, yola çıkış tarihini ertelemek için izin istedi.

1252'de durum netleşti ve Henry, Ağustos 1256'da yola çıkacağını duyurdu. Askerî tarikatlara, öncü kuvvetleri için gemi ve kalacak yer temin etmeleri çağrısında bulundu. Mart 1253'te İrlanda'dan kaç Haçlı'nın geleceğini soruşturdu ve Marsilya'yla ordusunun taşınması hakkında görüşmelere başladı. Ardından bir propaganda kampanyası başlatıldı. İngilizler Aslan Yürekli Richard'ın Haçlı Seferi'ndeki kahramanlıklarını unutmamışlardı.

Bu noktada Henry'nin dikkati Gaskonya olayları nedeniyle dağıldı. Simon de Montfort'un entrikaları, kendisinin bizzat dukalığa gitmesini ve yanında Haçlıları götürmesini gerektirdi. Kiliselerden istenen ondalık vergileri de dâhil Haçlı Seferi için topladığı paranın büyük bir kısmını orada harcaması gerekti. Kral hâlâ Doğu'ya gitme niyetindeydi ama 1254'te papanın Sicilya Krallığı üzerindeki planlarına ilgi göstermeye başladı. Yıl sonunda Haçlı Seferi yeminini değiştirdi ve Afrika seferinde Kastilya kralına eşlik edeceğine söz verdi. Bu planı 1256 ve 1262 yıllarında tekrar tartıştı. Hâlâ Haçlı sembolünü taşıyor ve Kutsal Topraklara bağlılığını sürdürüyordu. Fakat yapabilseydi, papanın seferin rotasını değiştirmesini sağlayacak, böylece Afrika seferine katılabilecekti. Afrika seferi hiç gerçekleşmedi. Papa 1255'te Doğu'ya gitmesi için ona baskı yaptı ama kralın hâlâ çekinceleri vardı.

9 Nisan 1255'te III. Henry, yeni Papa IV. Alexander'la bir antlaşma yaptı ve ikinci oğlu Edmund için Sicilya Krallığı tacını kabul etti. Bu nedenle şövalyelerini Sicilya'ya göndermesi ve Papalığın Sicilya meselesinde harcadığı meblağı (toplamda 135.541 mark) ödemesi gerekiyordu. Bu, yüksek bir miktardı. Dolayısıyla İngiltere kralı Fransa kralıyla görüştü; Plantagenêt mirasında iddia ettiği ve Philippe Auguste tarafından el konulan haklarından vazgeçti, karşılığında büyük bir tazminat aldı. Bu tazminatla "Tanrı'ya hizmet için işe alınmış" şövalyelere ödeme yapılacaktı. Görüşmelerin sonunda imzalanan Paris Antlaşması, İngiliz kralın, Fransa Krallığı üzerinde hak iddiaları nedeniyle oluşan tehdidi kaldırdı ve IX. Louis, Kutsal Topraklara yardım edebilecek zaman aralığına kavuştu.

III. Henry'nin sonuçsuz kalan Haçlı Seferi'nin hikâyesi önemliydi. Kral Kutsal Topraklara gitmek için her ne kadar samimi duygularla haçı kabul etse de diğer konularda başka fırsatların cazibesine kapılmıştı. Norveç Kralı Haakon, Doğu'ya gitmek için ettiği Haçlı yeminini, Estonyalılarla savaşacak şekilde değiştirmişti. İngiltere kralıysa kendisine papa tarafından sunulan Sicilya tacını fethetmeyi tercih etti.

Sicilya konusu, Papalığın en önemli meşguliyetlerinden biri hâline gelmişti. IV. Innocentius'un Sicilya Krallığı'nı zayıflatma girişimleri sonuç vermemişti. Ancak papa, II. Friedrich'in ölümüne kadar Lombardiya topluluklarını ona karşı destekledi ve Guillaume de Hollande'ı, Kuzeydoğu Almanya'da "Romalıların kralı" olarak kabul ettirebildi. Friedrich'in ölümü üzerine gayri meşru oğullarından Manfred kral naipliğini üstlendi. Papa Sicilya'yı ele geçirmek için bu durumdan faydalanmaya çalıştı. Sonunda IV. Conrad Almanya'dan yetişti ve üvey kardeşi krallığı ona teslim etti. IV. Innocentius kötü bir konumda kaldı çünkü Hohenstaufen Hanedanı'nın Almanya ve İtalya'ya hükmetme haklarını kaybettiklerini ilan etmiş ve Sicilya tacını söküp almıştı. Yine de Conrad'la görüştü. Conrad, Romalıların kralı tacını iade etmeyi reddiyor, hem Sicilya hem de Kudüs kralı olarak davranıyordu. Guillaume de Hollande'a veya İtalyan şehirlerine yardım eden herkese Haçlı endüljansı tanımak konusunda papa özgürlükçü davranmıştı ama bu sadece sıradan bir coşku yarattı. Yine de 1248'de Alman Haçlılar, Guillaume'un Aachen'i almasına yardım ettiler. Conrad'a karşı Almanya'da duyurulan Haçlı Seferi başarılı olmadı. Bu çağrılara daha çok mali konularda cevap verilmişti çünkü kilise gelirlerine vergi konulmasını mümkün kılmıştı. Sicilya tacını yabancı bir prense sunmak başka bir meseleydi, ne Richard de Cornwall ne Charles d'Anjou baştan çıkarılamadılar.

IV. Conrad'ın ölümü durumu değiştirdi (1254). Manfred, IV. Innocentius'un krallığı almasına izin verdi (Papa, aralık ayında Napoli'de öldü) ve IV. Alexander'la anlaştı. Nihayetinde krallığın tek hükümdarı olarak kaldı ve yeğeni Conrad'ın haklarını yok sayarak 1258'de kendisini kral ilan etti. IV. Alexander ona ve Kuzey İtalya'daki destekçilerine, özellikle Ezzelino da Romano'ya karşı bir Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Manfred'in hükmetme hakkının olmadığını açıkladı ve tahtı İngiltere Prensi Edmund'a sundu. Baronlarının isyanı ve mali sorunlarla meşgul olan III. Henry bu plandan vazgeçmek zorunda kalınca (1263), papanın ardılı IV. Urbanus, Charles d'Anjou'ya başvurdu.

Tüm bu pazarlıklar, girişimler ve bölgesel savaşlar, bir Haçlı Seferi çağrısıyla son buldu. 1263'te Hohenstaufen destekçilerini Sardinya'dan çıkaracak gönüllüler, Haçlı endüljansı sözüyle davet edildiler. Fakat tam olarak denizaşırı Haçlı Seferi gibi hazırlanan seyahat, Charles d'Anjou'nun Orta İtalya'da vaazlarla duyurduğu ve başka yerlerden çağırdığı gönüllülerle oluşturduğu seferdi. Daha önce *Complainte de Monseigneur Geoffroy de Sergines* ve *Complainte de Constantinople* eserlerini yazan Ozan Rutebeuf, *Chanson de Pouille* şarkısını besteledi. Şövalyeleri Manfred'e karşı savaşmaya çağırdığı şarkısında, daha önce onları Doğu'ya davet ederken kullandığı kelimelerden yararlanıyordu. IV. Urbanus tarafından Haçlılara tanınan ayrıcalıklar, denizaşırı Haçlı Seferi'ne katılanlara tanınanlarla aynıydı.

Doğu'yu hedef alan bir Haçlı Seferi, Papalık politikaları arasındaki yerini koruyordu. Sicilya konusu çözüme kavuşturulup Almanya, Romalıların iki rakip kralı Richard de Cornwall ile Kastilya Kralı Alfonso arasında paylaşıldığında, Batı Kutsal Topraklar'ın savunulması işiyle meşgul olabilecekti. Son Hohenstaufen Conradin'in yenilip idam edilmesi 1268'i buldu. Yine de Charles d'Anjou'nun 1266 Benevento zaferi, Haçlı Seferi'nin önündeki engellerden birini kaldırdı. Tabii bu arada, çok değerli zaman da kaybedildi.

Papalık ve imparatorluk arasındaki sürtüşme ve Sicilya konusu, Haçlı endüljanslarının Akka'ya gidenler dışında sunulduğu tek durum değildi. Konstantinopolis Latin İmparatorluğu, Bizanslıların durmak bilmeyen ilerleyişine karşı Papalığın ve Batı'nın yardımını almaya çalıştı fakat başaramadı. Malcolm Barber'in aktardığına göre Villehardouin yönetimindeki Mora Prensiği Batılı şövalyelere ne kadar cazip geliyorsa, Latin İmparatorluğu'na da bir o kadar kayıtsız kalıyorlardı. Sürekli yaptıkları mali yardım çağrıları da halk arasında rahatsızlık yaratıyordu. Fakat küçük bir Bizans birliğinin cesur saldırısıyla imparatorluk şehrinin düşmesi duyguları kabarttı (25 Temmuz 1261). İmparator II. Baudouin, *Romanya*'nın Latin devletlerinin liderlerini ve ardından Manfred'i bir araya getirerek Viterbo'ya gitti. Orada, Mihail Paleologos'un elçisi yeni Papa IV. Urbanus'u çoktan ziyaret etmiş, kiliselerin birleşmesiyle ilgili çalışacaklarına söz vererek tamamlanmış fethin resmen tanınmasını rica etmişti. Ancak elçi sert bir ret cevabıyla geri gönderilmişti. Manfred, Sicilya tahtındaki hakkının tanınması karşılığında Baudouin'a Konstantinopolis tahtını vermeyi önerdi. Papa bu öneriyi de reddetti ve Latin İmparatorluğu'nun geri alınmasını hedefleyen bir Haçlı Seferi için Fransa'dan başlayacak vaazların verilmesini emreden bir buyruk çıkarttı. Bizanslılarla ittifak kurmuş Cenovalıları aforoz etti ve Kutsal Topraklara yardım için toplanan paranın üç yıl boyunca bu sefere ayrılması emrini verdi (1262). Rutebeuf, gelecekteki Haçlıları yüreklendirmek için bir *complainte*, yani ağıt yazdı.

Fakat 1263 itibarıyla şartlar değişti ve Kutsal Topraklar'da ihtiyaç duyulan yardımın aciliyeti, planlanan Haçlı Seferi'ni duraklattı. II. Baudouin, Fransız soylular arasından kendine müttefikler bulmaya çalıştı. Champagne kontu ve Burgonya düküne büyük fiefler önerdi ama öncelikle buraların fethedilmesi gerekiyordu. Sonunda Charles d'Anjou, kızını Baudouin'ın oğlu Philippe ile oğlunu da Mora prensinin kızıyla evlendirdi. Öte yandan, II. Baudouin'ın manevrasına ortak olan ve 1263'te yapılan deniz savaşında Cenovalılar karşısında ağır bir kayıp yaşayan Venedik de 1265'te Bizans imparatorundan barış teklifi aldı. Böylelikle Bizans karşıtı Haçlı Seferi gerçekleşmedi. VIII. Mihail, Roma'yla ilişkisine 1267'den itibaren devam etti.

1241'de Adriyatik'e kadar gelen Moğol ordusunun geri çekilmesinden beri, korkulan Moğol saldırısı gerçekleşmemişti ama Avrupa'nın doğu sınırında hâlâ Haçlı Seferi fırsatları vardı. İskandinav halklarının Hristiyanlığa geçirilmesi XI. yüzyılda başarmıştı. Ardından Polonyalıların, Bohemyalıların ve Macarların Hristiyanlaştırılması ve sonrasında Fin, Baltık ve Rus step halkları için yapılan girişimler başladı. XIII. yüzyıl başında bunlar olmaktaydı. Aslında XII. yüzyılın son yıllarında Danimarkalılar ve İsveçliler, bazen Haçlı Seferleri'yle kıyaslanacak şekilde Finlandiya, Estonya ve Livonya'da putları yıkıp zorla dine geçirme eylemleri içeren fetihler yapıyorlardı. Prusya ve Livonya'da Cisterciyenlerin vaaz vermesi nedeniyle çatışmalar yaşandı ve Papalık müdahale etti. 1206'da III. Innocentius, Leknolu Cisterciyenlere Prusya'da vaaz verme hakkı tanıdı. 1200'de Livonya'da bir piskopos ortaya çıktı. "Dinin bu yeni tarlaları", Paganların karşı saldırılarına açıldı ve 1199'da III. Innocentius, Livonya Hristiyanlarını savunmak için bir Haçlı Seferi çağrısı yapmayı gerekli gördü. Benzer sebeplerden başka Haçlı Seferleri, özellikle de Prusya'da düzenlendi. Danimarka Kralı I. Waldemar, 1220'de Prusya ve Pomerelia'da duruma müdahale etmek zorunda kaldı.

Tipik bir özellik, "Hristiyan şövalyeliklerinin", yani yerel kiliselerin hizmetinde askerî tarikatların düzenlenmesiydi. Bunlardan ilki görünüşe göre, Livonya başpiskoposu tarafından kilisesini koruması için yaratılan Kılıç Kardeşleri'di. 1228'de Polonya Dükü Conrad de Mazovia, Dobrin'de Kılıç Kardeşleri'ni taklit eden başka bir "Hristiyan şövalyeliği" kurdu. Amacı, Plock'un taze Hristiyanlığını Prusya saldırılarına karşı korumaktı. Yabancı tarikatlara da çağrılar yapılıyordu. Calatrave şövalyeleri Pomerelia'da ortaya çıktılar. Ancak en önemlisi, 1226'da Chelm'in Polonya dükü tarafından "Prusyalılar ve diğer Sarazenlerle (1223'te bazı misyonerleri yakalamışlardı) savaşmak için" kurulan Teuton Şövalyeliği'di.

Teuton Şövalyeleri 1211'de Ukrayna düzlüğünde yaşayan Kumanların karşısında Transilvanya'ya yerleşmişlerdi ve toprakları 1222'de Macar kralı tarafından "krallığın Kumanlara karşı korunması için" genişletilmişti. Fakat sadece Papalığa bağlı olma, yani kraliyet otoritesinden kaçma iddiaları, Kral II. Andre'nin onları uzaklaştırmasına neden oldu. Zaten Kumanların ülkesi, Moğollara yenilmelerinden sonra Macar himayesine geçti ve şövalyelerin Macaristan'ı korumasına gerek kalmadı. 1228'de papa, Kuman Hristiyanları Paganlara karşı korumak için hâlâ bir Haçlı Seferi planlıyordu.

1240-1260 yıllarında tehlike yeni bir hâle büründü. Kumanlar ve diğer göçebeler, örneğin Alanlar (Macarca'da Jasc), Moğollardan kaçıp Macaristan'a sığındılar. Kral tarafından iyi karşılandılar fakat Paganlığın canlanmasına, dolayısıyla Papalığın endişelenmesine sebep oldular. Baltık halklarının tüm sınır hatlarında çeşitli sorunlar ortaya çıkıyordu. Kılıç

Kardeşleri, 1242’de Alexander Nevsky’e yenildiler. Teuton Şövalyeleri, kendilerini Prusya, Livonya ve Kurlandiya Paganları’na karşı savunacak bir Haçlı Seferi istiyorlardı (1256). Vistül ve Pripyat arasında yaşayan Latgalyalılar hem Rusları hem de Polonyalıları tedirgin ediyordu. IV. Alexander, Fransisken rahip Bohemyalı Bartolomeo’yu Polonya’da Latgalyalılara karşı bir Haçlı Seferi vaazıyla görevlendirdi (1255). Cujavia dükü ve Hristiyanlığa geçen Latgalya düklerinin yaptıkları gizli antlaşmalar da Teuton Şövalyeleri’ne sorun yaratıyordu (1257).

Fakat büyük olasılıkla IV. Alexander’ın daha büyük hırsları vardı. Oskar Halecki’ye göre burada görmemiz gereken, Doğu Avrupa halklarından oluşacak bir federasyonu Moğolların karşısına konuşturma planıydı. Papanın bu planı benimsediğini işaret eden iki eylemi oldu: Latgalyalılar için Lukow Piskoposluğu’nu oluşturdu, yani onları bağımsız bir halk olarak tanıdı. Ayrıca Halicz Grandükü Daniel ve Litvanya Prensi Mindaugas’a kraliyet taçları bağışladı (1255). Papa, Roma Kilisesi’nin yanında duran bu prensler ittifakını tamamlamak için Tatarlara karşı bir Haçlı Seferi düzenlemek istedi ama gerçekleştiremedi. 1257’de Moğol ilerleyişinin baskıları hissedilince ittifak çöktü. Prensler daha önce Alexander Nevsky’nin yaptığı gibi Moğollara boyun eğdiler.

Haçlı Seferi çağrısından etkilenmesi muhtemel dindarlardan kaç tanesi, Papalık tarafından kutsanan ve meydana getirilen girişimlere cevap verdi? Kutsal Topraklara gitmek için haçı kabul eden bazı prenslerin olduğunu, örneğin Bohemya Kralı II. Ottokar’ın Prusya’ya gittiğini biliyoruz. Teuton Şövalyeleri, onun şerefine yeni kalelerine Königsberg ismini verdiler. Gönüllü olarak Sicilya’ya giden veya Guillaume de Hollande’ın Hohenstaufenlere karşı savaşına destek verenler de vardı. Kutsal Topraklar’ın akıbetinin istikrarlı görüldüğü ve başka çağrılarının yapıldığı bir zamanda, Haçlı endüljansı kazanmak isteyenler için fırsatlar eksik olmuyordu.

HAÇLI SEFERİ’NİN HUKUKİ TEORİSİ VE MİSYONERLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

Aziz Louis’nin Mısır seferi sırasında ve yenilgisinden sonra, ona mâl edilen planı eleştiren sesler yükseldi. Sebepsiz olmayan bu eleştiriler; Mısır’ı fethetmeyi, Robert d’Artois’nun sözleriyle “yılanın başını ezerek” sultanın gücünü yok etmeyi ve ülkeyi Hristiyan inancına geçirmeyi amaçlayan plana karşıydı. Çünkü Matthew Paris’in de söylediği gibi, Haçlı Seferi’nin amacı sadece Kudüs’ün fethi olmalıydı.

Bu tartışma, XIII. yüzyılın büyük kilise hukukçuları tarafından başlatılmıştı. “Beş Décrétale Kitabı”, yani kanon yasalarını temel alan metinlerde, yemin (*de voto*) başlığı altında Haçlı yemininin etkilerini tartışıyorlardı. Bu, onların Haçlı’nın savaşma yeminiyle hacının tamamen ruhani

amaçla ettiği yemin arasına belirgin bir ayırım koymalarına neden oldu. Zaten Sinibaldo Fieschi (gelecekte IV. Innocentius) tarafından 1230'da betimlenen bu ayırım, Ostia Kardinali (Hostiensis diye bilinen) Henri de Suse'ün 1260'tan sonra kaleme aldığı yazılarda oldukça açıktı. Fakat Hostiensis, denizaşırı Haçlı Seferi (crux transmarina) ile Avrupa topraklarında Kilise'nin düşmanlarına karşı yapılan Haçlı Seferi (crux cismarina) arasında bir fark olmadığını göstermeye çalışıyordu. IV. Innocentius ise Kilise'nin öğretilerine isyan eden Hristiyanlara veya hizipçilere karşı yapılan Haçlı Seferi'nin yasallığı üzerine kafa yoruyordu. Onun gözünde, Kilise'ye bilerek itaat etmeyenler sırf bu yüzden Haçlı Seferi'yle bastırılmayı hak ediyorlardı.

Aslında Ostia kardinalinin bakış açısı, IV. Innocentius'tan daha radikal. Hostiensis, dinsizlere karşı yapılan ve ellerinden topraklarını aldıkları bir Haçlı Seferi'ni yasal buluyordu. Çünkü İsa'nın gelişi, daha önce Hristiyan olmayanlara ait olan hakları ve gücü Hristiyanlara geçirmişti. Öte yandan Sinibaldo Fieschi, dinsizlerin de tüm insanlarla aynı hakları olduğuna inanıyordu. "Haçlı Seferi'nin meşru olduğu tek durum, Hristiyanların geçerli haklarla sahip oldukları topraklardan haksız yere sürülmeleri ve seferin onlara topraklarını geri vermeyi amaçladığı durumdu. Bu, özellikle Kutsal Topraklar için uygulandı. Çünkü burası Roma İmparatorluğu'na bağlıydı ve İsa'nın hayatı ve çilesiyle kutsal kılınmıştı.

Şüphesiz ki daha uzun süren bir tarihî tartışma, Müslüman liderlerin VII. ve VIII. yüzyıla kadar Hristiyan prenlere ait olan yerleri işgal etmesinin meşruiyetine gölge düşürecekti. Fakat IV. Innocentius'un argümanlarını kabul edenler (ki XIII. yüzyılda çoğunluklardı) Müslüman hükümdarların Hristiyanlara baskı kurmadığı veya Hristiyanlık için serbestçe vaaz verilmesine karşı çıkmadıkları sürece bu işgali meşru kabul etmeye ikna edilmişlerdi.

Ayrıca Müslüman inançlarının daha iyi bilinmesi, XII. yüzyılda yaşayan insanların fikirlerinin ötesine gidilmesini ve Kur'an'da geçen doktrinlerin İncil'deki temellerini keşfetmelerini mümkün kıldı. O zamana kadar Hz. Muhammed, onlar için sadece ilk asırlarda yaşamış sapkın mezhep liderlerinin müritlerinden biriydi. Papa IV. Alexander'ın Konya sultanına gönderdiği bir mektup, bu açıdan çok önemlidir. Papa, sultandan gelen mektuplara verdiği cevapta, Tevrat dahil İncil'in bütün parçalarının sultana gönderildiğini, sultanın bir vaaza sıcak baktığını ve hatta Hristiyan inancını benimseyebileceğini anladığını yazdı. Matthew Paris, sultanın gizlice vaftiz edildiğini bile kabul ediyordu. Bu nedenle Müslümanlarla iletişim ihtimal dâhilindeydi.

Dinsizlerin Hristiyanlık karşısındaki durumunun son hâli, yeni bir tavrın benimsenmesine yol açtı. Konu, birçok tarihçinin çok basitçe iddia ettiği gibi Haçlı Seferi'nin *misyonerlikle* yer değiştirmesi değildi; Haçlı

Seferi'nin yanı sıra *misyonerliğe* de bir yer açmaktı. Hatırlarsak Assisili Aziz Francis, Sultan el-Adil'e Hristiyan inancının doğruluğunu kanıtlamak için kendisinin ateşle sınanmasını teklif etmişti. Ayrıca XII. yüzyılda özellikle esir Müslümanlar arasında Hristiyanlığa geçen çok kişi olduğunu da belirtmeliyiz. Beşinci Haçlı Seferi sırasında Jacques de Vitry, Frank topraklarındaki Müslümanlara vaazlar verdi. Bu vaazlar daha sonra da devam etti, hatta Müslüman esirlerin Hristiyan sahipleri tarafından tepkiyle karşılandı. Çünkü esirlerinin din değiştirerek özgürleşmelerinden korkuyorlardı. 1237 ve 1238'de IX. Gregorius, Kudüs Krallığı'ndaki lortlara görevlerini hatırlatmak zorunda kaldı; *dinsiz* köleleri en azından ayda bir defa kendileri için yapılan ayinlere katılabilmeli ve vaftiz olabilmeli, bu şekilde din değiştirmeleri durumunda edinecekleri özgürlüğe karşı ön yargılı olunmamalıydı. Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux, 1252'de bu konuya tekrar değindi ve kölelerinin vaftizine engel olanları aforoz etmekle tehdit etti.

Bununla birlikte 1230-1250 arasında Hristiyanlaştırma faaliyeti başka bir boyut kazandı. Artık merkezi bir manastıra bağlı kalmak zorunda olmayan tarikatlar, Hristiyan olmayan bölgelere girip İncil'i yayıyor, Roma'dan kopan Hristiyanları dinde birleşmeye teşvik ediyorlardı. İlk gelenler Assisili Francis eşliğindeki Fransiskanlerdi. Papa IX. Gregorius, onlara Yakubi rahiplere uğrama izni verdi ve 1238'de onlardan birini Halep sultanının elindeki Hristiyan esirlere ayin hizmeti götürmekle görevlendirdi. Ardından Dominikenler geldi. Zaten Aziz Dominic tarikatını kurarken Doğu Avrupalı Paganlara vaaz verme niyetindeydi. Dolayısıyla Dominiken rahipler, dinsizlerin ve ayrılıkçıların arasında vaaz vermeye uygun kimselerdi.

IX. Gregorius döneminde Doğu'da misyonerlik başka bir şekil aldı. 1235'te papa, Roma Kilisesi'ne boyun eğmeyen ülkelerdeki lortlara, tüccarlara ve diğer Hristiyanlara Dominiken rahip Guillaume de Montferat'yı gönderdi. Doğu Kiliseleri'nin liderlerine yazdığı mektuplarda, onları kiliselerin birliğine davet etti. Kudüs Dominiken Manastırı Başrahibi Philippe, tarikat üyelerini Doğulu başrahiplere ve hatta Nasturilerin Bağdat'ta yaşayan *katolikosuna* gönderdiğini kaydetti (1237). Doğulular, bu eğitilmiş emsal din adamlarını ilgiyle karşıladılar. Ermenistan kralı bir vaiz keşişler manastırı kurulmasını istedi ama din adamlarının eksikliği nedeniyle Tiflis Manastırı'nın kurulmasıyla yetinmek zorunda kaldı (1240).

Roma'dan ayrılan Hristiyanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri, IV. Innocentius zamanında daha da önem kazandı. Bu papa için Lyon Konsili (1245), Papalık genelgesi yayınlamak için iyi bir fırsattı. Genelgede papa; patrik, katolikos ve başpiskoposlardan dine bağlılıklarını beyan etmelerini ve Kilise'nin birliğine destek verdiklerini açıklamalarını istedi. Tartışmalı konulara değinilmese de çok sayıda olumlu cevap aldı.

Bu diyaloglar Grek kiliseleri nezdinde özel bir hâl aldı. IV. Innocentius'un sözcülüğünü yapan Papalık elçileri Aragonlu Dominique, Portekizli Laurent ve Parmalı Jean, Doğu'daki Latin başrahiplerin iddia ettiği üstünlüğün aleyhine olacak şekilde, Grek Kilisesi'ne oldukça büyük tavizler vermeyi kabul ettiler. Roma Kilisesi, Grek patriklerin ve başpiskoposların Latin mevkidaşlarıyla aynı saygınlık ve otoriteye sahip olmasını kabul etti. Papanın üstünlüğünü kabul edecekler ama o zamana kadar kendileri üzerinde otorite iddia eden Latin başpiskoposlara bağlı olmayacaklardı. Antakya'daki Grek Patriği David, papa tarafından tanındı. Kıbrıs'taki Grek başpiskoposu, Lefkoşa'nın Latin başpiskoposunun itirazlarına rağmen Eudes de Châteauroux tarafından onandı. Bunun ardından bir dava açıldı ve ancak 1260'ta IV. Alexander döneminde uzlaşmaya varıldı. Diğer yandan Konstantinopolis'in Grek patriği de ekümenik patrik unvanıyla mevkine iade edilecek, Roma üstünlüğünü kabul etmesi şartıyla ayin farklılıklarını koruyabilecekti.

Aslında yüzyılın ortasında Doğu Hristiyanları'yla ilişkiler meselesinde kiliselerin birleşmesi arzusu, Doğu'daki Latin başrahiplerin kendilerine tanıdığı haklardan daha önemliydi. Misyonerlik fikri diğer konuların önüne geçti. Ancak tek hedef kiliselerin birleşmesi değildi. Dinsizlerin, Hristiyanlaştırılması da bir zorunluluk olarak belirdi. 1233'te IX. Gregorius, başlıca Müslüman hükümdarlara Hristiyanlığı kabul etmeleri için mektuplar gönderdi ve aracı olan din adamları, inancın özelliklerini anlatmakla görevlendirildi. Bu din adamları birbirleriyle irtibatta kaldılar. Aralarından biri, Trabluslu Guillaume Champenois, 1239'da Haçlıları kendi safına çekmek isteyen Hama emîrine aracılık etti. Doğulu başrahiplere taşıdıkları mektupların yanı sıra 1245'te IV. Innocentius'un temsilcileri de Müslüman hükümdarları Hristiyanlığa davet eden mektuplar gönderdiler. Kerak emîri kendisine gönderilen mektuba çok kibar bir cevap verdi. Harezmşahların Kudüs'ü yağmalamasına engel olamayışından duyduğu üzüntüyü ifade etse de papanın davetine değinmedi. Humus emîri, Hristiyan din adamlarının yeterince Arapça bilmemesinden dolayı bir münazara düzenleyemeyişinden duyduğu üzüntüyü yazdı. Sadece Anadolu Selçuklu sultanı dinî münazaraya girmeyi kabul etti fakat papanın davetine cevap vermedi.

Yine de bu dostane diyaloglar Müslüman topraklarında Hristiyanlık vaazlarının serbest bırakılmasını sağlamadı. Müslüman idarecilere yönelik misyonerlik girişimlerinin ikna ediciliği konusundaki umutlar da boşa çıktı. Bunun için çaba sarfedilmesi IX. Gregorius, IV. Innocentius ve IV. Alexander'ın paylaştığı bir algının göstergesiydi. Papalar XIII. yüzyıl ortalarında kaba kuvvete başvurmada, *dilenci*⁸² tarikatlar tarafından yetiş-

82 Üyeleri yoksulluk yemini etmiş, Fransisken ve Dominikenler gibi dinî tarikatlar. (ç.n.)

tirilmiş rahiplerin Müslüman hükümdarları Hristiyanlığa geçirecek dinî diyaloglar kurabileceğine güveniyorlardı.

Moğolların ufukta görünmesiyle başka umutlar doğdu. IX. Gregorius'un, başka şekilde organize olma fırsatı bulamayan bir direnişle, bu işgalcilere karşı Haçlı Seferi ilan etmekten başka çaresi yoktu. Moğolların bilindik bir dine bağlı olmadıklarını keşfeden IV. Innocentius, onlara saldırmazlık antlaşmasıyla birlikte Hristiyan olmalarını teklif etmeyi düşündü. Bu davet, Baycu Noyan tarafından çok kötü karşılandı ve maiyetindekiler, Ascelin de Cremona'ya bunun neden hakaretvârî bir öneri olduğunu açıkladılar. Zafer kazanmış Moğollar için dinlerini ve kimliklerini Hristiyanlıkla değiştirmeleri öneriliyordu ancak Hristiyanlık, onlar için fethettikleri halkı temsil eden bir kelimeydi. Güyük Kağan, papaya sade bir cevap gönderdi: "İsteğinizi anlamadık." Johannes de Plano Carpini, bu cevabı papaya aynen iletti. André de Longjumeau'nun yürüttüğü üçüncü girişim farklı sonuçlandı. Dominiken rahip Tebriz'de Uzakdoğulu rahip Simeon Rabban Ata'yla buluşmuştu. Simeon, Hristiyanların korunmasından sorumluydu. Görünüşe göre Moğol halkının içinde belirli bir etkiye sahip olan Hristiyan unsur bulunuyordu.

Bu bilgi, IX. Louis'nin Kıbrıs'ta kaldığı dönemde -André de Longjumeau da oradayken- Ermenistan Konstablı Sempad'dan gelen mektupla doğrulandı. Sempad, Frank kuzenlerine gönderdiği mektupta Semerkant'a, oradan Moğol sarayına yaptığı seyahat üzerinden çoğunlukla Nasturi mezhebine bağlı Hristiyan dünyasını, Orta Asya'nın vahalarını ve bozkırlarını anlatıyordu.

Moğol kağanının İran temsilcisi Elçigidey tarafından Fransa kralına gönderilen ileti de Mark ve David isimli iki Hristiyan aracılığıyla ulaştı. Hatta André de Longjumeau, onlardan biriyle Simeon'un maiyetinde karşılaşmıştı. İleti (en azından tercümesi) muhtemelen diğer Hristiyanların işiydi. Krala iyi dilekler sunuluyor, dinsizlere karşı edindiği başarıları kutlanıyordu. IX. Louis, Moğol hükümdarının Hristiyanlığa ılımlı baktığı sonucuna vardı. Dinî sahnelerin işlendiği değerli kumaştan çadır-şapel gibi birtakım hediyelerle birlikte André de Longjumeau'yu Moğol sarayına yeniden gönderdi. André, 1253'te hayal kırıklığıyla döndü çünkü kağan naibi (ve Güyük Kağan'ın dul eşi) Oğul Kaymış, kral ve papanın vaftiz olma davetine cevap vermeden, onlardan bir kere daha boyun eğmelerini istedi.

Doğu'ya yabancı olmayan bir Fransisken rahip, Felemenk Willem van Ruysbroeck, muhtemelen Ermeni kaynaklardan, Moğol Prensi Sartak'ın vaftiz edildiğini öğrenmişti. Sartak Han, Volga Havzası'yla Türkistan arasını yöneten Batu Han'ın oğluydu. Fransisken Willem, İncil'i öğretmek için Moğol topraklarına yerleşme arzusunu krala iletğinde Aziz Louis temkinli davrandı. Willem'e emanet ettiği mektuplarda, Sartak'ı Hristi-

yanlığı kabul etmesi nedeniyle kutladı, dostane ilişkiler yürütme isteğini belirtti ama siyasi konulardan dikkatle kaçındı. Kendisi ve kraliçe, Willem'e ayrıca mücevher, kitap ve para da verdi. Willem Konstantinopolis'ten geçerken, İmparator II. Baudouin'dan başka tavsiye mektupları da aldı. Ayrıca Latin imparator adına Moğolistan'a yaptığı seyahatten dönen şövalye Baudouin de Hainault'dan da bilgi aldı.

Willem'in seyahati beklendiği gibi gitmedi. Sartak'a götürdüğü mektuplar önceden Arapçaya ve Süryaniceye çevrilmişti ama teslim edilmeden önce bir kere daha çevrildiler. Belki de Ermeni çevirmenler yüzünden mektuplar bir ittifak önerisine dönüştü. Çünkü Ermeniler, Müslüman düşmanlarına karşı Fransa kralı ve Moğolların iş birliği yapmalarını istiyorlardı. Willem'in, kendisine topraklarında İncil'i anlatma izni vermesini umduğu Sartak, bu tarz bir öneriye cevap verme hakkını kendinde görmedi. Bu yüzden Willem'i, babası Batu'nun sarayına gönderdi. O da Fransiskan rahibi Mengü Kağan'a gönderdi.

Böylelikle Willem van Ruysbroeck sıra dışı bir deneyim edindi. Moğol üsleri arasında hızla ilerleyerek Orta Moğolistan'a, Karakurum'a kadar gitti. Tüm Orta Asya'yı boydan boya geçti, insanları, âdetleri ve ülkeyi tanıdı. Kağanla kişisel iletişim kurdu. Parisli kuyumcu Guillaume Boucher ve Lorraineli Pasquette de Metz gibi sınır dışı edilmiş Batılılarla ve maceraperestlerle tanıştı. İtaatini bildirmeye gelen Ruslarla ve çeşitli mezheplerden Hristiyanlarla görüştü. Bir teoloji münazarasına katıldı, Karakurum Hristiyanları'na ruhani yardımda bulundu ve Çungarya'ya yerleşen Alman madenciler olduğunu öğrendi. Bir misyonerlik sahası keşfetti. Fakat macerasını borçlu olduğu kralın mektupları kayboldu. Sonunda Moğol hükümlerini tanıması için krala yapılan yeni bir davetle, kralın elçisi sıfatıyla Moğolistan'dan ayrıldı.

Onu Ermenistan Kralı Hethoum takip etti. Ermeni kral, Willem van Ruysbroeck'in önlemek için her şeyi yaptığı, Yakın Doğu'da Hristiyanlar lehine Moğol müdahalesini harekete geçirme umundaydı (1254-1256). Batılılar henüz böyle bir olasılığı düşünmemişlerdi, onlar için yeni ufuklar açan başka gelişmeler vardı. Uçsuz bucaksız Moğol bozkırlarının keşfi, Hristiyanlaştırma görevinde bu bölgelerin sunduğu imkânlar, "Tatarların elinde Hristiyan esirlerin" varlığı, çeşitli mezheplere bağlı ama çoğunlukla fazla cahil olan Hristiyan grupları, Batı için umut vericiydi. Ruysbroeck, Karakurum'dan dönüş yolunda Hazar Denizi ve Ermenistan sahillerinde vakit geçirirken, çoktan yola çıkmış bir grup Dominikenle karşılaşmıştı. Rahipler, Moğollara vaaz vermeye gidiyorlardı. 1258'de Papa IV. Alexander misyonerlere verilen imtiyazları, Tatar hâkimiyeti altındaki Karadeniz ülkelerine yerleşmeyi öneren Fransiskanlere de tanıdı.

Bu misyonerliğin gelişimini burada daha detaylı ele alamayız. Ancak sunu belirtmemiz gerekiyor: Roma Kilisesi hâlâ Pagan olan doğu sınırın-

daki misyonerlik doktrinini düzenledi, Teuton Şövalyeleri'nin çabalarının aksine ulusal Hristiyanlıklar yaratmaya çalıştı. Örneğin Latgalyalılar, Polonya sınırını işgal ettiklerinde yapılan buydu. IV. Alexander, Bohemyalı Fransisken rahip Bartolomeo'yu Polonya'da Latgalyalılara karşı Haçlı Seferi yaazı vermekle görevlendirmişti (1255). Fakat 1256'da öğrendi ki bazıları Hristiyan olup Cujavia dükünün koruması altına girmişti. Onlar için bir piskoposluk oluşturmak istediğinde, bu halkı kendi hâkimiyetlerine almak isteyen Teuton Şövalyeleri karşı çıktılar ve papa tarafından aforoz edildiler (1257). 1240-1260 arasında tanımlanan misyonerlik doktrininin amacı, yeni Hristiyan halkları Latinlerin siyasi hırslarından özgürleştirmektir. Çünkü Latinler, Haçlı Seferi'ni fırsat bilerek kendi bölgelerinde Roma Kilisesi'ne bağlı olmayan halklar üzerinde egemenlik kurmaya çalışıyorlardı.

Haçlı Seferleri tarihi açısından Kudüs'ün düşüşüyle Moğolların Avrupa'ya ikinci saldırısı arasındaki yıllar, IX. Louis'nin Mısır seferi hazırlıkları, yaşanan olaylar ve sonuçlarıyla geçti. Seferin yükselttiği umutlar ve ilk zamanlar kazanılan başarıların ihtişamı, sadece ardından gelen hayal kırıklığının şiddetini arttırdı. Fakat denizaşırı seferini uzatıp kendi adamlarından bir grubu Kutsal Toprakları korumaları için geride bırakan Fransa kralı, Mısır harekâtının daha büyük hayal kırıklığına yol açmasına engel oldu. Kutsal Topraklar'ın geri alınması için başlangıç noktası olan Frank noktalarını koruma görevi, Batı'nın bilincine kazınmıştı. Rutebeuf'un *Décroisé* eserinde dile getirdiği çekincelerin de faydası olmamıştı.

Kudüs'ün kaybedilmesi nedeniyle sadece bir büyük sefer düzenlenmesi, yani Fransa kralının kişisel meselesi gibi görünecek kadar ona atfedilen tek bir Haçlı Seferi şunu gösteriyor: Kutsal Şehrin geri alınması kadar acil başka sorunlar vardı. Zaten Turanşah'ın hayatına mâl olan darbe, henüz Hristiyan dünyasını tehdit eden bir "Memlük emperyalizmine" dönüşmemişti. Aziz Louis'nin maiyetinin "Mısır emîrleri" dediği ve Eyyûbî geleneğinden ayrılmış emîrlerin, daha ziyade anarşik bir unsur olarak Sarazen gücünü zayıflatma ihtimalleri bulunuyordu.

Kilise hukukçusu Hostiensis'in "crux cismarina" adını verdiği Haçlı Seferleri için çok sayıda çağrı yapılması, aslında basit inançlılara daha çekici gelen "denizaşırı haç"ın unutulmasına mı neden olmuştu? Bir yanda Hohenstaufen ile süregiden çatışmanın çözüme kavuşturulması, diğer yandan Doğu Avrupa'nın kuzey sınırlarında savunma hatları inşa edilmesi, dikkatleri Kutsal Topraklar'ın sorunlarından uzaklaştırdı. Fakat Batı'nın Haçlı Seferleri'ni geçici beklemeye almasının muhtemel sebebi, Kutsal Topraklar'ın sorunlarının daha az acil olmasıydı. Bu dönemde Doğu Frankları, dindaşlarının yardımını aramıyorlardı. Çünkü endişe ettikleri sorunların Haçlı Seferi'yle ilgisi yoktu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

KUTSAL TOPRAKLAR'DA YENİ BİR FRANK TOPLUMU

XII. yüzyıl Haçlı Seferleri, Doğu'daki Latin devletlerin varlığıyla oluşan çerçeveye oturtulmak zorundaydı. XIII. yüzyıl seferleriyse bu çerçevenin üstüne koyuluyordu. Bunu en net gösteren unsur, VI. Heinrich'nin seferi sonrasında Franklar ile Müslüman komşuları arasında yapılan ateşkes şartlarıydı. Ayrıca Sultan Kalavun ile Frank lordlarının 1275 sonrası yaptığı antlaşma da benzer yapıdaydı. Batılı bir hükümdarın gelmesi ateşkesi kendiliğinden sonlandıracak, Doğu Frankları ateşkesin bozulmasından sorumlu tutulmayacaklardı.

Frank kurumları, siyasi kararlar üzerinde bir asır öncesindeki kadar etkili olamadılar. Büyüklükleri ve yapıları değişmiş, 1187 krizi her şeyi az ya da çok etkilemişti. Yeni ekonomik koşulların da değişiklikte katkısı oldu, ticari çıkarlara giderek artan biçimde önem verildi. Dahası bu devletlerin temelini oluşturan hukuk sisteminde de değişiklikler oldu. Fakat tüm bu değişimlerin ana sebebi, Müslümanların 1187 fethi ve bunun nüfus ve toprak parçaları üzerindeki sonuçlarıydı.

SALÂHADDÎN'İN FETHİNİN SONUÇLARI VE YENİDEN YAPILANMA

Salâhaddîn'in 1187-1188'de Suriye'deki Frank varlığını yok etme girişi şu üç ana sebep yüzünden tamamen başarıya ulaşamadı: Batı'dan gelen ilk takviyelerle büyük sahil kalelerinin güçlendirilmesi, ordularını sahada uzun süre tutmak konusunda kendisinin yaşadığı zorluklar ve Batı'nın tepkileri. Ortaya çıkan durum, bölgelere göre farklıydı; Kudüs Krallığı'nda sadece Sur ve en yakınındaki bölge Franklarda kaldı; Akka ve bağlı birkaç köy geri alınacaktı. Trablus Kontluğu'ndaysa Cübeyl, Botrun ve ikincil derecede önemli birkaç yerin işgal edilmesi kontluğu ciddi derecede sarsmadı. Hospitalier ve Templier Şövalyeleri hâlâ ana kalelerine sahiplerdi. Antakya Prinkepsliği Lazkiye ve Cebele'yi kaybetti, 1260'tan önce kısa bir süreliğine yeniden işgal etti. Halep'ten Lazkiye'ye giden yolu koruyan Saone gibi iç kısımdaki kaleler kalıcı olarak kaybedil-

di. Prinkepslik Antakya'nın çevresindeki alanla sınırlandı ve elinde sadece St. Simeon Limanı kaldı. Hatta Salâhaddîn bir süreliğine Antakya'nın kuzeyindeki kaleleri bile işgal etti.

Franklar, Trablus Kontluğu'nun bazı kısımları dışındaki kırsal arazilerin çoğunu kaybetmişlerdi. Bu bölgeler, yerli kiracılar tarafından ekiliyor ve Frank lortlarının gelirinin çoğunu sağlıyordu. Kudüs Kanunları'nda (*Assises de Jérusalem*) muhtemelen eksik listelenerek, burjuvanın buluşma yeri olarak bahsedilen otuz yer vardı. Frank nüfuslu tüm bu küçük kasabalar da kaybedildi. Çok sayıda kale yıkıldı. Frank sakinleri şehirlerden çıkartıldı. Salâhaddîn onlara sıklıkla kölelik yerine sahiile ulaşma imkânı sunuyordu. Fakat köy ve küçük kasabalardaki birçok Frank'ın kaderi kölelik oldu.

Aynı şekilde eğer Salâhaddîn, birçoğu Batı'yı hiç görmeyen tüm bu Frankları oraya döndürmeyi umduysa, yanılmıştı. Frank soylular ve burjuva, aşırı kalabalık olma riskini göze alıp ellerinde kalan şehirlere sığındılar. Akka örneğinden bildiğimiz üzere, bir Haçlı Seferi'nin bunu mümkün kıldığı an, evlerini ve mülklerini hemen geri almayı umuyorlardı. Bu arada kökünden uzaklaştırılmış bir grup insan, Latinlerin elindeki şehirleri tıka basa doldurmuşlardı.

Aslan Yürekli Richard'ın Kıbrıs fethi, özellikle ada ilk iki Lusignan'ın eline geçtiğinde bir kaçış noktası sağladı. Guy de Lusignan, zarara uğramış soyluları, dulları, mirasını kaybetmiş yetimleri ve topraklarından olmuş burjuvayı telafi için Kıbrıs'a davet etti. Ermeni baron Leo (Kilikya Lortluğu'nu 1197'de krallığa yükseltmeyi başarmıştı), Frank soyluları, özellikle de Antakya Prinkepsliği'nde III. Bohemond veya oğlu IV. Bohemond'la çatışmış veya çatışabilecek kimseleri krallığına davet etti. Antakyalı birçok baron ve şövalye, Leo'nun kendilerine fief ve unvanlar sunduğu, sadakat çatışmalarına sebep olduğu Ermenistan'a yerleşti. İbelin ailesi, Kudüs Krallığı üzerinde sıra dışı etkide bulunmak için Kıbrıs'taki baskın konumundan yararlanıyordu. Aksine Tiberias'ın kardeşleri, Trablus Kontu III. Raymond'un üvey oğulları, güzide lortluklarını kaybetmiş şekilde birçok hükümdara (Kudüs kralı, Antakya prinkepsi, Konstantinopolis imparatoru, Ermeni kralına) hizmet ettiler. Fakat karşılığında, kaybettikleri lortlukla kıyaslanabilecek bir bağış almadılar.

Reconquista sayesinde sadece birkaç büyük vasal, büyük bir kale ve ikincil kaleler etrafında gruplaşan XII. yüzyıl tarzı beylikleri yeniden inşa edebildiler. Onlardan bazıları Beyrut, Sayda ve Toron hâkimleri, Yafa kontları, Arsür ve Hayfa hükümdarlarıydı. Eudes de Montbéliard, 1241-1247 arasında kısa bir süreliğine Taberiye lortluğunu yeniden yaratabildi. Fakat çoğu, geleneksel ödeme olarak topladıkları birkaç köy ve kraliyet gelirlerinden aldıkları paydan memnundu. Trablus vasalları, Kudüs vasallarından daha çok bağış almış görünüyorlardı.

Yine de bu, bazı baronların şaşırtıcı bir lüks içinde yaşamasına engel olmadı. Beyrut'u 1211'de ziyaret eden Wilbrand d'Oldenburg, yakın zamanda Jean d'İbelin tarafından yeniden yaptırılan sarayı, havayı soğutan çeşmelerini, illüzyon ustası Grek, Suriyeli ve Müslüman süslemeciler tarafından yapılan mozaikler ve resimleriyle büyüleyici şekilde tasvir etmişti. Wilbrand, Antakya'da gördüğü evlerin dışarıdan bakınca sıradan ancak iç kısımlarının lüks içinde süslenmesinden çok etkilenmişti. Kıyafetlerin zenginliği, ziyaretçileri henüz XII. yüzyılda etkilemiş; Patrik Heraklius parfüm kullanması ve pahalı kumaştan elbise giymesi nedeniyle eleştirilmişti. Zengin burjuvanın, olduğundan daha az zengin giyinmesi pek mümkün değildi.

Kırsal denebilecek burjuvazinin (iç kısımlardaki kaleleri dolduran kışlaların) ortadan kalkmasıyla, artık çoğunlukla ticari faaliyette bulunan bir şehir burjuvazisi oluşmuştu. 1187 krizi zamanında, ahlakçılar bu burjuvaziyi hacıların ve Haçlıların varlığından faydalanmakla suçlamışlardı. Beşinci Haçlı Seferi sırasında Akka piskoposu olan Jacques de Vitry, kendi bölgesindeki Doğulu Latinleri betimlerken böyle hisler içindeydi. Ona göre bu "*poulainler*" efemineydi, daha çok kadınlara uygun bol kıyafetler giyiyor, parfüm kullanıyorlardı ve savaşçı özelliklerini kaybetmişlerdi. Sarazenlerle ateşkes ve barış antlaşmaları yapıyor, giriştikleri iç savaşlara Sarazenleri de dâhil etmekten korkmuyorlardı. "Hacıları" yardıma çağırırken ateşkesi bozmayı reddediyorlardı. Burada IV. Bohemond ve Ermenistan Kralı Leo arasındaki savaş ve Amaury'nin ateşkesi bozmayı reddetmesinin yansımaları görülebilirdi. Kadınlarını Müslümanlar ve Suriyeliler gibi eve hapsediyorlar, kiliseye bile gitmelerini yasaklıyorlardı. "Hernaud'un oğulları" yani kendilerine yardıma gelecek kadar saf olan Batılılarla dalga geçiyorlar ve onları, Doğu'yu anlamamakla suçluyorlardı.

Bu sert eleştiriler çoğunlukla haksız olabilirdi ama Latin Doğu'nun geleneklerinin Batı'dan gelip kendilerini orada kutsallaştırma niyetinde olanları çok şaşırttığını gösteriyordu. Şüphesiz ki Aziz Louis'nin veya elçisinin verdiği bilgiyle hareket eden IV. Innocentius, 1248'de evlerini saray fahişelerine kiralayan Akka halkına ve din adamlarına ateş püskürdü. Birçok papa, kölelerinin vaftiz edilmesine karşı çıkan açgözlü Frank lortlarını kınıyordu. (Himaye bağları kalmaya devam etse de vaftiz, köleye vatandaşlık hakkı tanıyordu.) Bazı Haçlıların Akka'da zevk hayatı sürdürdüğü doğrudur. Yüksek bahisle kumar oynuyorlardı. Saydalı Julian mal varlığını bu şekilde kaybetmiş, sürgündeki İngiliz Viyana'da tutuklanmış, bir Moğol casus da kendini kumarla perişan etmişti.

Fakat unutmamalıyız ki soylular ve burjuva, savaş zamanı üzerlerine düşen görevi yapmak zorundalardı. Jacques de Vitry, Mısır seferi için katılımcıları bizzat toplamıştı. 1244'te Hiriya Muharebesi'nin ağır yenilgisi, şövalyeleri, subayları ve Türkopolleri vurmuştu. 1187 katliamını takip eden

bu felaket, kaçınılmaz olarak demografik sonuçlar getirdi. Hükümdarların karşılaştığı sorunlardan biri, dulların yeniden evlenmesi konusuydu.

Bu ve diğer sebeplerden dolayı, çeşitli ülkelerden gelen çok sayıda göçmen vardı. Yeni gelenler, evlilik sayesinde Latin Doğulu soyluların arasına giriyorlardı. Mesela Hayfa lortları Garcia Alvarez ve Jean de Valenciennes bunlar arasındaydı. İngiltere'den gelen Hamo le Strange isimli bir Beyrut lordu da vardı. Kraliyet ve lortluk kayıtlarında listelenen şövalyeler arasında çok sayıda yeni isim bulunuyordu. Aynısı burjuvazi için de geçerliydi. Batı'dan gelenlerle, hepsi olmasa da bazılarıyla, burjuvazi sınıfı takviye edildi. (Batı'dan gelenler arasında sürgün edilip Doğu'ya sığınma ve hatalarını affettirme umuduyula katılanlar da vardı). Ticari ve zanaat faaliyetlerinin büyümesi çok sayıda yabancıyı da bölgeye çekti.

Kardeşlik örgütlerinin gelişmesi, bu göçle ilgiliydi. Kudüs Kanunları onlara bir rol biçmişti. Buna göre suç işleyen birine karşı atılacak adımlar kurbanın akrabaları tarafından, eğer akrabası yoksa kardeşlik örgütünün üyeleri tarafından başlatılacaktı. Böylece Doğu'da, kökleri veya ailesi olmayan kişiler birbirine bağlanmış oluyordu. 1187'den önce kurulan Akka St. Andrew Kardeşliği, II. Friedrich karşıtlarının bir araya gelebildiği bir dernek hâlini almıştı. 1219'da İtalyan kuyumcular tarafından kurulan Kutsal Ruh Kardeşliği, Akka'daki İtalyanları bir araya getirdi. (Tüccar şehirlerdeki İtalyanlar bu örgüte değil, kendi kurumlarına bağlıydılar.) Bu örgüt, kendilerini adadıkları mesleklerinde pratik yapma fırsatı sunuyordu. Kayıt ücreti ve bağışlarla oluşan hazineleri onlara destek veriyor, savaş donanımı almalarına yardım ediyor, fidyelerini ödüyordu. Bu şekilde çalışan tek örgüt Kutsal Ruh Kardeşliği değildi. İspanyolların da St. Jacques'a adadıkları bir kardeşlik örgütleri vardı. Hospitalierler dualarında ona atıfta bulunuyorlardı. İngilizler St. Edward adında bir örgüt kurmuşlardı. Kral I. Edward, 1278 yılında bu kardeşliği, Akka'da yeni inşa ettirdiği kuleyi korumakla görevlendirdi. "Suriyeliler" St. George ve Beytüllahim isimli bir kardeşlik örgütünün çatısı altında toplanmış görünüyorlardı. Böylece karşımıza ortak kökenli kişilerin bir araya geldiği gruplardan oluşan bir toplum çıkıyordu ki bu çeşitli "ulusların" kimliklerini ve içsel bağlarını koruma endişesinde oldukları Doğu dünyasında pek şaşırtıcı değildi. Bu gruplar aynı zamanda askerî kuvvetlerdi. Kutsal ruh örgütünün kendi mühimmat deposu vardı ve savaşlarda, kardeşlik flamasının altında savaşırlardı. Hristiyan toplumu, bu örgütler sayesinde birbirine karşı durabilecek parçalar hâline gelmişti.

Aynı zamanda bu Frank şehirlerinde yaşayan farklı Hristiyan mezheplerine bağlı kişiler, Foucher de Chartres'nün kutladığı gibi birbirleriyle yakınlaşıyorlardı. Akka'nın burjuva mahkemelerinde geçen kanunlar Fransızca olarak ve isimleri tartışmasız şekilde Süryanice olan kişilerce yazılıyordu. Dolayısıyla bu kişiler Frank mevkidaşlarına çok yakınlardı.

Büyük bir tüccar ve Akka burjuvası Saliba'nın kardeşinin adı Bedr, yeğeni-nin adıysa Sarkis'ti ve kendisini Hospitalier üyesi olarak tanıtıyordu. 1264 tarihli vasiyetinde Dominikenler, Fransiskenler, Karmelitler, Tövbekâr Kız Kardeşler, St. Antoine ve Kutsal Ruh Hastaneleri, St. Lazare, St. Agnes ve St. Magdalen kiliselerine bağış bıraktı. Kökenine sıkı sıkıya bağlı kalmış olabiliirdi ama adanmışlığı ve bağları, onu Frank çevrelerine de yerleştir-mişti. Hukuki metinler, "Roma kanununa" uyan Hristiyanları diğer mez-hep üyelerinden ayırsa da iki taraf arasında çok sayıda irtibat kurulmuştu.

Kapsamlı metinler sayesinde kırsal nüfusla ilgili bilgiye ulaşabiliyoruz. Bunlardan biri, 1244'te Sur'a bağlı toprakların üçte birinin geri alındığı sı-rada Venedik Naibi Marsilio Zorzi tarafından yazılmıştı. Belgede, arazi sahipleri isimleriyle beraber listelenmişti. Bunlar çoğunlukla serf statü-sündeydiler ve bazı isimler Müslüman isimleriydi. Lortlarına hasatın üçte birini ya da çeyreğini, Noel'de bir tavuk ve bir düzine yumurta, ormanın kullanımı için ücret, Lent⁸³ öncesi bir kalıp peynir vermek zorundaydılar. Üzüm bağları ve zeytin bahçeleri için özel kiralalar ödeniyordu. Şeker ka-mıştı tarlaları çoğu zaman doğrudan lort adına işletiliyordu. Ayrıca daha düşük kiralalar ödeyen özgür çiftçiler de vardı. Sahil şehirlerini çevreleyen bu tarım arazileri genellikle çok verimli oluyor ve iyi sulanıyordu. Böylece şehirlerin refahına katkı sağlanıyordu.

Şehirler, çoğunlukla kıyafet üretimiyle bildiğimiz tekstil sanayisine bağlıydılar. Dokumacılar, ipek ve yün üretiyorlardı. Aziz Louis, Fransis-kenlere hediye etmek üzere, Tartus Meryem Ana Kilisesi'ne hac ziyare-ti yapacak Joinville'e Trablus'tan keten kumaş siparişi vermişti. Bu ku-maşlar boyanıyor, dolayısıyla boyacılara istihdam yaratıyordu. Şehirde ayrıca kuyumcular, cam ve çömlek sanayileri de çok sayıda zanaatkârı istihdam ediyordu. Diğer sanayiler, bilhassa Trablus, Cübeyl, Sur ve Ak-ka'da önemli yer tutan şeker gibi tarım ürünlerine bağlıydı. Yağ, sabun yapımında kullanılıyordu.

Latin kolonileri, kendilerini çeşitli derecelerde etkileyen 1187 felaketin-den ve XIII. yüzyıl Haçlı Seferleri'nin getirdiği yağma akınları ve ara sıra yaşanan tahribatlar gibi değişimlerden sonra toparlanmışlardı. Şehirler, daha önce (1244-1247 arasında) geri alınan toprakların kaybedilmesi ne-deniyile canlılıklarını yitirmediler. Çünkü farklı kökenlerden göçmenler bu topraklara yönelerek insan kayıplarını telafi ettiler.

Bu göç ve yeniden inşa faaliyeti özellikle şehirlerin lehine oldu. XII. yüzyılda Latin toplumu küçük şehirler, Frank nüfuslu bazı "yeni şehir-ler", sahil ve iç kısım kaleleri ve şehirleri arasında dağılmıştı. Kudüs 1229-1244 arasında yeniden işgal edilse de 1187 öncesindeki nüfusuna asla ula-şamadı. XIII. yüzyıl Latin toplumu ağırlıklı olarak şehir yapılanmasına

83 Hristiyanların Paskalya öncesi girdiği 40 günlük perhiz dönemi. (ç.n.)

dayanıyordu. Frank devletlerin kırsal kesimleri, Trablus Kontluğu gibi istisnalar dışında, bir sınır bölgesi gibi kentlerin ve yeniden fethedilen Lübnan ve Celile topraklarındaki birkaç kalenin etrafını sarıyordu. Frank nüfusun sayısını tahmin etmemiz zor. Şunu biliyoruz ki şehirler büyüyor ve sur diplerinde oluşan kenar mahallelerle çevriliyordu. Örneğin Akka'da çok sayıda göçmen, evini Montmusard semtinde kurdu (Matthew Paris, İngiltere'den gelenlerin çoğunun buraya yerleştiğini belirtir).

Bu şehirler, ticari faaliyetlerle bölgeye çekilen İtalyan, Katalan ve Provence kolonilerine ve Müslüman yönetimindeki ülkelerin sakinlerine de ev sahipliği yapıyordu. Antakya'nın durumu farklıydı çünkü XIII. yüzyılda şehrin faaliyetlerinde ve etkisinde bir düşüş yaşandı. Çoğunlukla Trablus'taki arazisinde yaşayan prinkepsin uzakta olması, Ermenilerin genişleme siyasetlerinin yarattığı gerilim, Latin ve Grek topluluklarının yaşadığı bu şehirde iki tarafın çıkarlarının ortaklığı ve Grek patriğin sıklıkla şehirde bulunması gibi politik koşullar, Antakya'nın şehir yapılmasına özgünlük kattı. Fakat şehir, diğer Frank devletlerinden giderek uzaklaşıyordu. Yeniden inşa çalışmaları en çok Trablus ve Yafa arasındaki bölgede yapılıyor; bu bölgenin Latin Doğu'nun siyasi ve ekonomik hayatı üzerindeki etkisi artıyordu.

FRANK LORTLUKLARININ DÖNÜŞÜMÜ

Salâhaddîn'in fethinden sonra ayakta kalan üç Frank devleti, Trablus'ta Saint-Gilles Hanedanı'nın yok olmasıyla ikiye bölündü. Kont III. Raymond, (Toulouse kontlarının haklarını koruyarak) vaftiz oğlu ve III. Bohemond'un büyük oğlu Raymond'u vâris seçti. Fakat Bohemond bu düzenlemeyi değiştirdi ve III. Raymond'dan sonra tahta çıkan ve vasallanın biat ettiği kişi kendisinin ikinci oğlu IV. Bohemond oldu.

Ardından, Dağ'daki Ermeni Baron Leo ve III. Bohemond arasında anlaşmazlık baş gösterdi. Anlaşmazlığın konusu, Salâhaddîn'in yıktırdığı Leo'nun tekrar yaptırıp Templierlere iade ettiği Bakras Kalesi'ydi. Leo, Antakya prinkepsine pusu kurdu (Ekim 1193) ve şehri kendisine vermesini istedi. Bohemond kabul etti ancak şehre giren bir Ermeni'nin, St. Hilar-y'e adanan kilisenin artık St. Sergius'a adanacağını ilan etmesiyle Franklar gücendiler ve ayaklanma başlattılar. Patrik, bir topluluk kuran Latin ve Grek burjuvasının başına geçti. Leo şehri işgalden vazgeçmek zorunda kaldı. Öte yandan kendisini prinkepse bağlayan sadakat bağlarından da kurtuldu. Ayrıca yeğeninin Raymond'la evlenmesi, Antakya ve Ermenistan'ın gelecekteki birleşimini müjdeliyordu. Leo'nun krallık unvanı papa ve imparator tarafından resmen tanındı. Roma ve Ermeni Kiliseleri arasında anlaşmaya varıldı ve yeni krallık, Frank ve Ermeni asilleriyle Latin devletleri arasındaki yerini aldı (1199).

1197'de Raymond, ardında Raymond Rupen olarak bilinen küçük yaş-taki oğlunu bırakarak öldü. Ermeni hamiliğinden çekinen Antakya halkı, şehri IV. Bohemond'a teslim etmeye çalıştı. Leo araya girdi ve III. Bohemond'u tahta geçirdi ancak 1201'de öldü. Ardından, Müslüman yöneticilerin de katıldığı uzun süren çatışmalar başladı. Halep Emîri ez-Zahir Bohemond'u, el-Adil ise Raymond Rupen'i destekliyordu. Kral Amaury, patrikler ve Papalık elçileri uzlaşma için çalıştılsa da başarılı olamadılar. Leo, IV. Bohemond'u Antakya'dan sürdü fakat daha sonra kendisi de sürüldü. Raymond Rupen'in tarafını tutan Patrik I. Pierre, Bohemond tarafından azledildi ve yerine bir Grek patrik getirildi (1206). Zindana atılan Pierre 1208'de öldü. Bohemond, Ermenistan'ı işgal etmek için Türk sultanından yardım istedi. Leo'nun Bakras Kalesi'ni Templierlerden alması, papanınsa hem Ermeni krala ihtiyatlı davranması hem de Templierlere adil olmaya çalışmasıyla anlaşmazlık körüklendi. Sonunda 1216'da Leo Antakya'yı geri almayı başardı ve Raymond Rupen, yeni patrik II. Pierre tarafından kutsandı. Lakin bu başarı kısa sürdü. IV. Bohemond 1218'de Antakya'yı aldı ve Leo ile uzlaşma sağladı. Oğlu Philippe ile Leo'nun kızı Isabelle'i evlendirerek Antakya ve Trablus'u kalıcı olarak birleştirdi. Yine de her iki bölgenin özgünlüğünü korumaya dikkat etti.

Bu gelişmelere ek olarak, Philippe'in tutuklanıp hapse atılması ve muhtemelen büyük bir Ermeni ailesinin lideri tarafından zehirlenmesiyle Antakya ve Ermenistan'ın birliği kesin olarak ihtimal dışında kaldı. Philippe'i zehirleyen Constantine, Isabelle'i kendi oğluya evlendirdi. 1226'da oğlu, I. Hetum adıyla kutsandı. Buna rağmen Ermenistan ve Frank devletleri arasındaki ilişkiler devam etti.

Kudüs'ün birbiri ardınca gelen kralları Henri de Champagne, Amaury de Lusignan ve Jean de Brienne, Antakya'nın taht savaşına müdahil olmaya çalıştılar. Ancak otoriteleri, geçmişte Baudouin veya Foulques'un sahip olduğu kadar güçlü değildi. Anlaşmazlık, Kudüs krallarına başvurulmadan çözüldü.

Conrad de Montferrat, Kraliçe Isabelle'le yaptığı evlilik nedeniyle Kudüs tacını edinmişti. Conrad'ın ölümünden sonra taç, Isabelle'in sonraki iki eşine, Henri de Champagne ve Amaury de Lusignan'a devroldu. Fakat krallığın varisi, Isabelle ile Conrad'ın kızı Maria de Montferrat'tı. Unvanının güvencesizliğinden dolayı Henri de Champagne tacı takmayı reddetti ve kendisine *Kudüs Krallığı'nın lordu* unvanını verdi. 1197'de Kıbrıs imparatoru tarafından Kudüs tacı verilen Amaury ise daha az evhamlıydı. Aslan Yürekli Richard'ın Guy de Lusignan'la yaptığı antlaşmadan doğan ve yeğeni Henry'ye devrettiği borcu, Henri de Champagne'ın iptal etmesini sağladı. Böylece Kıbrıs ve Kudüs Krallıkları, birbirinden bağımsız oldu. Amaury de onların yönetimlerinin ayrı kalmasına dikkat etti.

Amaury'nin 1206'da ölümünden sonra Maria de Montferrat, Jean de Brienne'le evlendi ama kısa süre sonra öldü. Jean de Brienne, kızını II. Friedrich ile evlendirdi. Bu evlilikten doğan Conrad, annesinin vakitsiz ölümü nedeniyle Kudüs kralı unvanını aldı ve bir süre sonra haklarını kendi oğlu Conradin'e devretti. Görüldüğü üzere Friedrich, haklarını uygulamaktan mahrum kalmıştı. Conrad ve Conradin'in taht haklarına itinayla saygı gösteriliyordu. Fakat bu haklar ancak onlar Doğu'ya gelip krallıklarının başına geçince tam anlamıyla yürürlüğe girdi. 1243'ten o zamana kadar Kudüs'ün taht otoritesi, meşru kraldan sonra tahtın en yakın varisi tarafından "krallığın lordu" unvanıyla uygulanıyordu. Henri de Champagne'ın kızı ve Kıbrıs Kraliçesi Alice, ardından oğlu I. Hugues, onun dul eşi Plaisance, Plaisance'ın torunu II. Hugues sırayla "krallığın leydisi/lord" olarak tahtta bulundular ve vasallarından biat yeminleri aldılar. Kıbrıs kralları bir vekil tarafından temsil ediliyordu. Vekiller genellikle krallığın vasalları arasından seçiliyor, Yüksek Mahkeme huzurunda ve onayıyla atanıyordu. Plaisance bu görevi eşi Antakya Prinkepsi V. Bohemond'a vermeye çalıştı ama bir kesim bunu kabul etmedi.

Bu şartlar altında, monarşinin gücü kaçınılmaz şekilde zayıfladı. Hem Henri de Champagne hem de Amaury de Lusignan enerjik hükümdarlardı ve itaat görürlerdi. Henri, Fransa Krallığı'nın büyük fieflerinden birini yönetmişti. Amaury ise Doğu'da uzun yıllar boyunca iyi deneyim edinmişti. Kıbrıs Krallığı'na kurumsal yapı kazandırmış ne büyük fieflerin ne de bağımsız devletlerin kurulmasına neden olmuştu. Fransızca yazılan en eski örfi hukuk metinlerinden *Livre au Roi* (Kralın Kitabı), Amaury'nin yönetiminde bir araya getirilmişti. Kitap, Kral II. Baudouin'ın koyduğu kuralları içeriyordu. Bu kurallara göre eğer vasallar görevlerinde başarısız olurlarsa topraklarına kral tarafından el konulabilirdi. Daha sonra gelen yazarlar, bu maddeyi kitapta tutmamaya dikkat ettiler. Kralın Kitabı'nda ayrıca krallığın büyük memurlarının görev tanımı da yazıyordu. Monarşiye bu hakkı tanımaktan memnun olmayan II. Amaury, yıllar önce I. Amaury tarafından yazılan *Assise sur la ligece*'in (Vasallık Kanunları) uygulanma alanını sınırlandırdı. Bu kanunlara göre eğer kral vasalların bir sorununu kendi mahkemesinde ele almayı reddederse, vasalların bir araya gelerek onu tahttan indirmeye hakları vardı. Taberiye Kontu Raoul'un krala karşı saldırı düzenlemesi şüphesiyle krallıktan sürülmesi sonrasında Vasallık Kanunu'nu tatbik etme çabasına girilmiş, buna rağmen kral verdiği cezadan dönmemişti. Öte yandan, fieflerin kadın varislerinin yapacağı evlilikleri kralın onaylama/reddetme hakkı olmasına rağmen Beatrix de Courtenay'in Hennenberg kontuyla evlenmesine engel olamadı.

Amaury'den sonra baronlar bu koalisyon hakkını II. Friedrich'e karşı kullanabildiler. Sonuçta kraliyet otoritesini kontrol eden makam Yüksek Mahkeme, yani krallığın feodal mahkemesiydi. Bu kanunlar insanlar ve

haneler arasındaki çatışmalara engel olamadı. Krallık vekilleri, atanmaları sırasında vasalların kararlarına bağlı oldukları için görevdeyken verdiklerine emirlere itaat edilmesini sağlamakta büyük zorluk yaşadılar.

Böylelikle örfi hukuk konusunda eğitim almış hukukçuların yetiştigi bir okul ortaya çıktı ve Roma hukukunun, Doğu'nun hukuk sistemine tamamen yayılmasına engel oldu. Batı krallıklarında monarşi gücünün arttırılması için hep Roma hukuku kullanılmıştı. 1254'te Yüksek Mahkeme kararlarının yazıya dökülmesine karşı çıkılması, Roma hukukuna ne ölçüde karşı gelindiğine işaret ediyordu. Yafa kontu Jean d'İbelin, Kıbrıs kanunlarını yazan Philippe de Navarre ve ardılları gibi büyük hukukçular, örfi hukuku yazıya döktüler. Günümüzde bu kitaplar, Latin Doğu'da uygulanan feodal kanun hakkındaki büyük koleksiyonu oluşturmaya devam ediyor. Fakat Roma hukukunda uzman bir rakip okul da aynı dönemde varlığını sürdürüyordu. Bu okulda muhtemelen Jacques Vidal ve Etienne de Sauvigny gibi diğer hukukçular bulunuyordu ve 1240 dolaylarında *Assise de la cour des bourgeois* (Burjuva Mahkemesi Kanunları) isimli yazılı bir koleksiyon oluşturuldu. Yine de feodal dünyaya has değerlere bağlı bu hukuk kültürünün gelişimi, Latin Krallığı'nın özgünlüklerinden biriydi. Vasalların kendileri lehindeki hukuk kavramlarını manipüle edebilmesi de krala karşı ayrıcalıklarını korumalarına yardımcı oldu.

1243'te IV. Conrad'ı haklarını elinden almadan tahttan indiren karar, bu hukukçuların büyük başarılarından biriydi. Aynı dönemde Sur şehrini, tahtın meşru varisi için korumak bahanesiyle ve Alice de Champagne'ın Conrad'ın tahttan indirilmesini kabul etmesi için kraliyet arazisinden ayırarak Toron lortuna verdiler. Hükümdarın seçilmesi bile Yüksek Mahkeme'nin yetkisi içindeydi. Bu makeme tahtta hak iddia edenlerin iddialarını inceler ve hangisine bağlılık yemini edilmesi gerektiğine karar verirdi.

I. Henri'nin ölümünden sonra krallık vekili atamak gerektiğinde, Yüksek Mahkeme genç II. Hugues'ün iki kuzeni –Antakya Kontu Hugues ve Hugues de Brienne– arasında seçim yaptı. Sonuçta, annesinin de kendisinden önce vekil seçilmesi sebebiyle Antakya Kontu Hugues'ü seçti (1263). 1268'de II. Hugues ölmüştü, Conradin'in de ölümüyle Yüksek Mahkeme “krallığın lortları” makamı yerine etkin bir kral seçmek zorunda kaldı. Antakya Kontu Hugues'ün ve halası Maria'nın taht üzerindeki hak iddialarını tartıştılar. Maria, Amaury de Lusignan'la Kudüs Kraliçesi Isabelle'in hiç evlenmemiş torunuydu. Hugues ise Amaury'nin torununun çocuğuydu. Yüksek Mahkeme, Hugues'ün lehine karar verdi ama bu, Maria'nın taç giyme töreninde kararı protesto etmesine engel olmadı (1269).

III. Hugues, Philippe de Montfort'un Sur'u almasını resmen tanıyarak uzlaşma sağlasa da gücünü tesis etme hususunda o kadar engelle karşılaştı ki 1276'da Akka'yı terk etti. “Ne istediği gibi yönetebildiği ne de emir verebildiği tarikatlarla, (İtalyan) topluluklarla ve kardeşlik örgütleriyle

yaptığı çok sayıda tartışma" bu kararda etkili oldu. Krallığın gerçek efendileri, birbirlerine evlilik ittifaklarıyla sıkıca bağlanmış ama taht kavgasıyla bölünmüş büyük fief sülaleleriydi. Yafa, Arsuf ve Beyrut'u elinde tutan İbelin ailesinin farklı kolları, Sayda ve Kayserya lortlarıyla Montfortlar aslında kendi lortluklarında bağımsızdılar ve Müslümanlarla bile özel antlaşmalar yapıyorlardı. Aslında askerî tarikatlar da bağımsızdı. 1276'da bir şato satın alırken kraliyet onayına başvurmamaları buna örnekti. Ayrıca İtalyan koloniler de konulara bağımsızca dahil oluyorlardı. Tüm bu etmenlerle hükümdar etkisiz hâle getirilmişti.

Suriye'deki diğer Frank devletlerinde, yani Antakya Prinkepsliği ile Trablus Kontluğu'nda kurumsal sorunlar yaşanmasına rağmen durum oldukça farklıydı. Prinkepslerin tümü III. Bohemond (1201'e kadar), IV. Bohemond (1201-1233), V. Bohemond (1238'de III. Innocentius'un yeğeniyle evlendi), VI. Bohemond (1251-1275) ve VII. Bohemond (1287'de öldü) güçlü karakterlerdi. Raymond Rupen'in yerine Antakya prinkepsliğine gelen IV. Bohemond, Latin Doğu'nun en önde gelen hukukçularından biri olarak görülüyordu. İmparatorla bağları koparmadan, İbelin ile II. Friedrich arasındaki mücadeleden uzak durmayı başardılar. Antakya Prinkepsliği, aslında 1197'de kurulan topluluk aracılığıyla prinkepslerin otoritesi altında yönetiliyordu. Trablus Kontluğu'nun baronları Languedoc kökenli olmakla birlikte, Poitoulu hanedanın tahta çıkmasına itiraz etmemiş görünüyorlardı.

En sık rastlanan anlaşmazlık konusu, prinkepslerin lortlukların mirasçısı kadınlarla evlenme hakkı üzerinde ısrar etmeleriydi. IV. Bohemond'un üvey kardeşi bu şekilde Botrun Lordu Plebain di Pisa'nın kızıyla evlenebildi. Fakat Enfeh Lordu Raymond, kontun haklarını görmezden gelerek Akkar lortunun kızıyla evlendi ve Taberiye kardeşlerinin, Amaury de Lusignan'ın ve Ermenistan Kralı Leo'nun desteğini kazandı. Ardından çıkan savaşı Bohemond kazandı ve bu şekilde Enfeh ile Akkar'ın lordu oldu (1204-1205). Benzer bir sebepten Cübeyl Lordu Guy ile VII. Bohemond arasında 1278-1279 yıllarında bir çatışma çıktı. V. Bohemond'un Lucia di Segni'yle evlenmesi sonucu kontluğa gelen çok sayıda Romalı şövalye, kontluk maiyetini doldurdu. Aynı şekilde, Romalı kilise görevlileri, Trablus Kilisesi'nde yer edindiler. Bu durum sonucunda "St. Sabas Muharebesi" denilen çatışmalarda prinkepsle Cübeyl Lordu Bertrand'ın öncülük ettiği büyük baronlar karşı karşıya geldi. Bertrand'ın köylülerin tuzağında ölmesi nedeniyle çatışma çözüme bağlandı. Bu sayede şunu öğreniyoruz: Prinkepsin vasalları, dışardan yeni gelenlerin ağır bastığı mahkemede adalet bulamıyorlardı ve prinkepsle aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için 13 kişiden oluşan karma bir komisyonun kurulması gerekiyordu. En kararlı muhaliflerse 1258'de Akka'ya çekildiler.

1275'te yeni bir tartışma başladı. VII. Bohemond'un annesi Sibylle, yönetimi Tartus piskoposu Bartolomeo Mansel'e emanet etmişti. Mansel,

Cübeyl Lordu Guy'in kardeşi ile Hugues Saraman'ın kızı arasında kesilen sözü iptal etti çünkü kızın, kendi yeğeniyle evlenmesini istiyordu. Guy yine de kardeşi için planladığı evliliğin kutlanmasını sağladı ve Templier liderinin desteğini yanına aldı. Bu yüzden Templierlerle ittifak kuran güçlü Cübeyl ailesi ile Tartus piskoposunun öncülüğünde "Romalı" gruba muhalif olan şövalyeler arasında anlaşmazlık yaşandı. "Romalı" cenah-tan bazı şövalyelerin ve kilise hukukçularının katledilmesi, Templierlerin mekânının işgal edilmesi ve diğer misillemeler papanın olaya müdahil olmasına sebep oldu ve Trablus'a yasak getirildi. Cübeyl Lordu Guy'in destekçileri Enfeh'i kuşattılar ve prinkepsi yenerek çok sayıda vasalını öldürdüler (1278). Barış yapıldı ama sonra Cübeyl Lordu Guy'in Trablus'a sürpriz saldırısıyla tekrar bozuldu. Sonunda Guy, prinkepe teslim olmak zorunda kaldı; zindana atıldı ve orada açlıktan öldü (1283). Fakat Guy'in grubu, VII. Bohemond'un 1287'de ölmesinden ve kontluğun kız kardeşine geçmesinden faydalandı. Bohemond'un kız kardeşi Sicilya'da Narjot de Toucy'le evlenmişti. Guy'in taraftarları, kontlukta bir topluluk oluşturdular ve prenesten bu topluluğa saygı göstermesini istediler. Beşinci ve altıncı Bohemond'dan gördükleri "kötülük, zulüm ve şiddet olaylarını" hatırlattılar. Grup içinde yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda Lucia de Toucy, nihayet Trablus düşmeden hemen önce şehre giriş yapabildi.

Sonu gelmeyen savaşlar, miras alınan nefretler, ittifakların bozulması, İtalyan "toplulukların" ve askerî tarikatların müdahaleleri bu hizip kavgalarına, baronlar arası tartışmalara, baronlarla hükümdarlar arasındaki tartışmalara, Jacques de Vitry'nin de değindiği bir özgünlük kazandı. XII. yüzyıl Latin Doğusu'nun karakteristik özelliği olan güçlü feodal yapının yerine, baronların, kardeşlik örgütlerinin ve diğer yönetici sınıfların beyhude görünen sebepler yüzünden kavga ettiği küçük bir dünya gelmiş oldu.

Bu rekabetler yüzünden Kıbrıs Krallığı da acı çekti. II. Friedrich döneminde patlak veren çatışmanın arkasında, Lusignan ve İbelinler tarafından adaya yerleştirilen şövalyeler arasındaki düşmanlık vardı. Amaury de Lusignan'ın ikinci eşiyle olan akrabalık bağları sayesinde İbelinler adayı yönetiyor, Lusignanlarsa *bailli* görevinin avantajlarından mahrum kalıyorlardı. Friedrich'in atadığı kral naipleriyle Beyrut lordu ve taraftarları arasındaki ihtilafın öncesinde de kişisel taciz ve şiddet olayları yaşanmıştı. Naipler ya Kıbrıs'ı terk edip Sicilya'ya gidiyor (Filangieri adına Girne'yi savunan Philippe Chinard'a Korfu'nun idaresi verildi) ya da Trablus Kontluğu'na iltica ediyorlardı. Krallıkta barışın sağlanması ancak I. Henri'nin düşman aileler arasında evlilikleri teşvik etme politikasıyla oldu.

Bu nedenle Kudüs Kanunları (*Assises de Jérusalem*) tarafından sorunsuz işleyen tutarlı hukuk sistemi gibi resmedilen iddianın ele alınması gerekir. XIII. yüzyıl feodal kurumları, 1187 sonrası krizin getirdiği is-

tikrarsızlığın sonuçlarından ve prinkepslikle kontluk arasındaki diğer çatışmalardan zarar görmüştür.

LATİN DOĞU'DA TİCARET

Doğu'daki ticaret yolları, XII. yüzyılın sonu ve XIII. yüzyılın başında Salâhaddîn'in fetihlerinin ardından boydan boya değişti. Daha önce Batılı gemilere yasak olan Karadeniz, Bizans'ın düşüşünden faydalanan Venediklilerin akınına maruz kaldı. Diğer taraftan Konstantinopolis konumunu korumaya devam etti. Yine de Kırım limanlarının Asya içlerine erişim sağlamaya başlaması için bir süre daha geçmesi gerekecekti. Eyyûbîler ve Selçuklular tarafından kurulan iki sultanlık, Batılı tüccarların faydalandığı huzurlu bir ortam oluşturdu ve hızla iç kesimlere doğru ilerlemeye başladılar. Halep sultanı, Venediklilerin şehre girmek için Lazkiye Limanı'nı kullanmalarına ve Saone Kalesi'nin altından geçmelerine izin verdi. Simon de St. Quentin, Batılı tüccarların sıkça geldiği bir Türkiye'den bahsediyordu. Hatta iki tüccar, Kütahya'nın şap madenlerini kiralamışlardı. Selçuklular, Sinop'tan Antalya'ya uzanan bir yol açmışlardı. Bu sayede, Frank Suriyesi'nin limanlarında durmaya gerek kalmadan Yakın Doğu pazarlarında doğrudan iş yapılabiliyordu. 1260 dolaylarında Moğol Asyası'nın kapılarının açılmasıyla Ermenistan'daki Ayas, İç Asya'nın limanlarından biri hâline geldi.

Buna rağmen Frank Suriyesi'nin, muhtemelen Antakya haricinde bu rekabetten gördüğü zarar ancak Dimyat ve İskenderiye'nin yoğunluğundan gördüğü zarar kadardı. Sultanlar, imtiyazlar ve istisnalar sunarak tüccarları Mısır limanlarına çekmeye devam ediyorlardı. Akka, Sur, Beyrut ve Trablus Batı'yla ticaret yapmak için elverişli konuma sahipti. Pegolotti'nin XIII. yüzyıla ait bir metni kullanarak yazdığı *Pratica della mercatura* eserinde, Hristiyan Akka'da kullanılan ölçülerin diğer şehirlerdeki denkliklerini okuyabilir, böylece bu büyük ticaret şehrinin bağlantılarının ne derece yaygın olduğunu görebiliriz. Eserde, Akka'nın ağırlık ve diğer ölçü birimleri, sadece İskenderiye, Halep, Lazkiye, Trablus, Şam, Antakya, Ayas, Sivas ve Konstantinopolis'le değil, aynı zamanda Selanik, Clarence, Tebai, Venedik, Floransa, Pisa, Nimes, Champagnes panayırları, Marsilya ve Messina ölçüleriyle de karşılaştırılıyordu. Marsilya ve Messina limanlarından şarap temin edilirken, Sicilya, yani Puglia sahilinden tahıl alınıyordu. Akka Limanı'yla o kadar çok yer doğrudan veya dolaylı irtibattaydı ki Franklar orayı tamamen güvenli bir liman yapamasa da geliştirmek zorunda kaldılar.

Akka ticareti hakkında en iyi bilgi kaynağımız, sıklıkla bir gümrük tarifesi sayılan ve *Livre des Assises de la cour des bourgeois* (Burjuva Mahkemesi Kanunları) isimli kitapta yer verilen bir belgedir. Aslında bu bir

“pazar hakkı” listesi, yani kralın lehine pazardan alınan verginin yazıldığı bir belgeydi. Karadan ya da denizden gelen ithalat malları ya da gönderilen ihracat malları farklı biçimde belirtilmemişti ve yerli üretim malları da listeye dâhildi. Belgenin bize söylediği şey, 1245 civarında şehirde hangi malların alınıp satıldığıydı. Kalan kısmıysa gemi kiralama kontratlarına bakarak tamamlayabiliyoruz.

Akka’da bir kişi, Hindistan ve Doğu Hint Adaları’ndan gelen biber ve her tür baharat gibi ürünleri, Arabistan’dan gelen esansları, ilaç, parfüm, ipek ve ham ipek, fildişi, Fas derisi, keten bezi ve muslin gibi kumaşları bulabilirdi. Müslüman ülkelerden gelen seramik, şarap ve hatta Mısır’dan gelen tuzlu balık, Batılı ülkelerce talep gören şap ve çivit gibi boyalar, yün, pamuk ve pamuklu kumaşlar da pazarda bulunabiliyordu. Yerel üretim, ayakkabı, çömlek, sebze, meyve, zeytin ve yağ ürünleri üzerineydi. Şekerse ya yerel pazarlardan ya da dışardan sağlanıyordu.

Batı, şehirlere buğday, şarap, kuru meyve -bilhassa badem- ve tuzlanmış domuzdan oluşan bol erzak katkısı sağlıyordu. Yünlü kumaş ve çadır bezi büyük talep görüyordu. Yün, Douai, Ypres, Châlons, Provins ve Louviers’den; çadır beziyse Champagne, Lille, Bâsle ve Arras’tan geliyordu. Kenevir, bakır ve diğer metaller, demir ve eyerler de Batı’dan geliyordu. Bu ürünlerin çoğu Müslüman ülkelere ihraç ediliyordu. Mısır, sevilen bir pazardı ve Akka’ya uğrayan gemiler, sıklıkla İskenderiye’ye devam ediyorlardı. Tüccarlar, getirdiklerini Akka’da satıyor, o parayla aldıkları ürünleri Mısır’daki alıcılara sunuyor, oradan da Batı’ya götürecekleri yeni malları alıyorlardı. Ayrıca Batı’dan getirip de Akka’da satmayı başaramadıkları ürünleri Mısır’da satabiliyorlardı.

Komisyoncu (simsar) ve tercüman gibi araçlara iş imkânı sunan bu tüccarların aktiviteleri, kraliyet görevlileri tarafından denetleniyordu. Limana vardıklarında mallar, Marsilyalıların *fondiguiers* ismini verdikleri bir görevli yönetiminde krallığın *funduk*larında depolanıyordu. Fundukta çok sayıda ev, oda ve dükkân bulunurdu. Temel yapıları krala ait olmakla birlikte, her tüccar topluluğu fundukları kendilerine uygun hâle getiriyor, hamam, fırın gibi eklemeler yapıyorlardı. Kral, ağırlık ve ölçü aletlerini veriyor ama bunlar da sıklıkla tüccarlar tarafından kendilerine uygun hâle getiriliyordu. Pegolotti, Akka’da kralın verdiği fiçılarla Pisa, Venedik, Templier ve Hospitalier topluluklarının fiçılarından bahsediyor, her birinin bu ölçüleri kullanırmak için para topladığını yazıyordu.

Diğer şehirlere baktığımızda çok benzer manzaralar görüyoruz. Şüphesiz ki Sur ve Trablus, Akka’dan daha az yoğun değildi ama dönemin insanlarını en çok etkileyen şehir Akka’ydı. Matthew Paris’in kroniklerine iliştilmiş “rota planlarının” yazarına göre, “lortluğun” geliri inanılmayacak derecede yüksekti. Şehir, lorda yılda 50.000 *livres* getiriyor ve bu miktar Fransa kralının yıllık gelirinin yaklaşık onda birine denk geliyordu.

Ayrıca şunu hesaba katmalıyız: Şehrin Frank burjuvalarına ve imtiyazlı deniz şehirlerinin (İtalyan şehir devletleri) vatandaşlarına vergi muafiyetleri ve indirimler bahşediliyordu. Suriyelilerin, İtalyan mahallelerine yakın durarak vergi kaçırmalarını önlemek için pazarın aşağı kısmına yerleşmeleri yasaklanmıştı.

Bu zanaatkârlar ve yerel tüccarlar bir yana, yörenin köylüleri de ürettiklerini şehre getiriyor, lortun memurları ve kiliseler fazla mallarını (kallas, kırı, inşa malzemeleri, yakacak odun, kümes hayvanları) pazarda satıyorlardı. Tüccarların dünyasında çeşit çoktu. Batılılar hakkında en çok bilgiyi, edinmeye çalıştıkları ayrıcalıklar sayesinde öğrenebildik. Hans Mayer'in bu konuda bize gösterdiği bir örneğe göre, Marsilyalı tüccarlar, XII. yüzyılda Languedoc bölgesinden (St. Gilles veya Montpellier şehirlerinden) gelen tüccarlarla birlikte Latin Doğu'ya yerleşmişlerdi. Marsilyalı bir konsolos, 1250 yılı civarında edindiği belgelere dayanarak hemşehrilerine çok sayıda imtiyaz tanınmasını sağladı. Fakat bu belge aslında bir kalpazanın elinden çıkmıştı, yani Marsilyalıların ayrıcalıklı konumu sahte belgeyle sağlanmıştı.

Kudüs Krallığı'na gerçek anlamda malik olamayan IV. Conrad, Messina tüccarlarına ayrıcalıklar tanıdı. Papa da Anconalı tüccarlara ayrıcalık verdi. Böylece özel hakka sahip şehirlerin listesi genişledi ve vatandaşları Akka pazarını sık ziyaret eder oldular. Suriye'nin Müslüman şehirlerini bile ziyaret eden Floransalılar vardı. Muhtemelen daha az önemli şehirlerin tüccarları da bu ticaret hayatına katılmışlardı. Hepsi Suriye'ye deniz yolculuğuyla ulaşabiliyordu. Sonuç olarak ticari gemicilik hızla ilerledi ve teknik gelişmeler yaşandı. Pusulanın ilk net bahsi, 1240 civarında Trablus'ta bulunan bir gemiyle ilgiliydi. Kontratlar, örneğin Venedik noterlerinin önünde yapılanlar, bir *colle ganza*⁸⁴ içinde bir araya gelinen antlaşmaları gösteriyordu. 1211'de iki tüccar, birlikte Sur'a gidip ticaret yapmak üzere ortak bütçeye 418 ve 836 *livres* koymuş, dönüşte kârı paylaşmıştı. Diğerleri *commenda* denilen yöntemle, hemşehrilerinden birine para verirdi. Bu kişi, toplanan parayla Doğu pazarlarında satabileceği ürünleri satın alır, fırsatını bulursa Doğu'da satar, başka ürünler alır ve tekrar satardı. Biri, Sur'da satmak üzere Mısır'dan şap alır, başka birine Sur'dan Avrupa'ya getirmesi için tarçın, pamuk ipliği ve ince ipekli kumaş sipariş ederdi.

Bu Batılı tüccarlar, sahildeki Frank şehirlerine gelen tek grup değildi. Metinlerimizde seyrek belirse de kronik yazarları ara sıra at, deve ve diğer hayvanların göçebe çobanlar tarafından şehirlerde toplandığını kaydediyorlardı. Bu hayvanlar, büyük olasılıkla Frank şehirlerin pazarları için getiriliyordu. Yeni binek hayvanlarının tedariki, Frank süvarileri için baştan beri büyük sorundu. Örneğin Foulcher de Chartres buna değin-

84 Uzun mesafeli deniz ticareti antlaşması. (ç.n.)

mişti. Batının, özellikle İspanya'nın haralarında yetiştirilen büyük savaş atları, deniz yoluyla ithal ediliyordu. Zırhlı şövalyeleri taşımaya uygun olmayan Arap atları, ayrıca onlardan daha güçlü olan Suriye veya Türkiye'den getirilen Türk atları da vardı.

İbn Cübeyr, 1187 öncesi yıllarda faaliyet gösteren iki Şamlı zengin tüccardan bahseder. Bu kişilerin, Frank devletlerinde sahil boyunca kâhyaları vardı ve karavanları sınırlardan engelsiz geçebiliyordu. Eyyûbî yönetiminde bu durum yaygındı: Müslüman veya Hristiyan tüccarlar, özellikle Şam'dan gelenler, Akka'da, Sur'da ve Trablus'ta sıklıkla görülüyorlardı. "Pazar hakları" belgesinde Müslüman ülkelerden gelen veya oralara gidecek mallardan bahsediliyordu. Ayrıca yaklaşık %10 vergi alındığı yazıyordu. 1290'da İtalyan hacılar hem pazara ürünlerini getiren Müslüman köylüleri hem de sultanın koruması altındaki bazı tüccarları katlettiler. 1268'de Cenovalıların yağmasına maruz kalan kurbanlar arasında, Şam'dan gelen "Esbolez" ve "Bogaleb" (Ebu Galip) isimli iki kişi vardı. Kendisi de Şamlı doğan ama Akka'da yaşayan Sur Emîri Süleyman'ın adamları olduklarını söylemişlerdi. Ayrıca, aralarında en az bir Müslüman bulunan Akkalı tüccarlar da aynı yağmanın kurbanıydılar.

Oldukça ilginç bir başka topluluk "Mosserin"lardı. Templier Tarikatı'na bağlı bir kardeşlik örgütü şeklinde kurulan grup, 1256-1290 arasında Akka'da farklı uluslar arasında yükselen çatışmalarda aktif rol oynadı. Bu örgüt, diğerleri gibi tamamen papazlardan oluşmuyordu. Görünüşe bakılırsa aralarında, tüccarlar veya aslen Musullu Hristiyanlar da bulunuyordu. Muhtemelen çoğunlukla Nasturi mezhebine üyeydiler. Fakat kayıtlarda yerli Nasturilerden ayrılıyorlardı. Değerli taş, baharat ve lüks kumaş ticareti yapan Mezopotamyalıların varlığı, Moğol işgali hakkında ilk söylentileri bu tüccarların 1221'de Franklara iletmesiyle doğrulandı. Başka birçok metinde de yer verilen bu tüccarlar, çok zengin olmalarıyla meşhurlardı. Bölgede Moğol egemenliği kurulunca, Tebriz ve Sivas üzerinden Ayas'a, oradan deniz yoluyla Akka'ya ulaşabildiler. Daha önceleri, Antakya veya Trablus'a ulaşmak için Müslüman topraklarından geçmeleri gerekiyordu. Muhtemelen bu zengin tüccarlar, Küçük Asya'nın yolunu açan "Moğol barışından" çok daha önce de bölgede varlık gösteriyorlardı.

Eğer bu *Mosserin*ların Musul'dan geldiğini kabul edersek, onları çeşitli Hristiyan mezheplerine tâbi Doğulular olarak görmeliyiz. Çok uzak mesafeler üzerinde değerli mal ticareti yapıyorlardı ve Orta Asya'ya açılan ticaret yollarını Batılı tüccarlar gelmeden önce de kullanıyorlardı. Polo kardeşler daha önce Kırım'da bulunan Soldaya (Sudak) üzerinden geçerek Volga Havzası ve Türkistan boyunca ilerlemişler ve Cathay'a kadar gitmişlerdi. 1271 yılında Akka'dan tekrar yola çıktılar, Ayas'tan geçerek Çin'e ulaştılar. *Mosserin*ların Akka'ya yerleşmesi, konumlarının resmen tanınması ve orada bir kardeşlik örgütü kurmaları, ayrıcalıklı İtalyanların

durumuna benziyordu. Eşek ve develerden oluşan kervanlar Frank şehirlerine ilerliyor, onları Mısır, Ermenistan ve Türkiye limanlarına bağlayacak gemiler sahil boyunca bekliyor, yanı başlarında Sicilya Krallığı'ndan, İtalya, Provence, Languedoc ve Katalonya sahillerinden ticaret gemileri yelken açıyordu.

Filolar sadece mal (ve zaman içinde kontratlarda beliren köleler) taşımıyorlardı. Hacıların taşınması hâlâ kârlı bir işti. Kral geçiş ücretinin üçte birini kendi namına vergi olarak topluyordu. Tüccarların yüklerinin hacıları rahatsız etmemesi için kullanım alanları yönetmelik ve kontratlarla sınırlandırılıyordu. Bu hacılar yiyeceklerini yanlarında getiriyorlardı. Bunun yanı sıra Doğu'da hayatlarını idame ettirecek diğer harcamalarla şehrin ekonomik aktivitesine de katkıda bulunuyorlardı.

Haçlılar ve hacıların paraya ihtiyacı olduğunda, Doğu ve Batı arasında para transferini organize eden Templier ve Hospitalier Şövalyeleri devreye giriyordu. Siena ve Plaisance başta olmak üzere, İtalyan bankacılar ve yerel sermayedarlar da bu tarz transferler yapıyordu. 1280 yılında Papa V. Hadrianus, Akkalı sarraf İbrahim'e 6.000 *livres tournois*dan daha fazla bir miktarı emanet etmişti. Yahudiler de özellikle Frank baronlara bazen büyük miktarlarda borç veriyorlardı.

Değerli metaller ve madeni para trafiği de yaşanıyor, Doğu'ya taşınmaları için antlaşmalar yapılıyordu. Sarraflar "masalarını" *funduk*larda veya Sur'da olduğu gibi Kambiyo Caddesi'nde kuruyorlar, Batı dövizini yerel paraya çeviriyorlardı. Kontratlarda Latin Doğu'dan ayrılırken geri ödenmesi gereken miktar belirtilirken onlardan da bahsediliyordu. Bahse konu paralar arasında, "Kudüs kralı sikkesi" altın *livres* ve daha küçük birimi karat veya "carouble" (24'te 1) vardı. Krallık darphanesi ayrıca gümüş "dragan" veya dirhem de basıyordu. Bunlara ek olarak, Batı'daki madeni paralar da dolaşımdaydı ve birikim için büyük miktarlarda saklanabiliyorlardı.

Akka'nın Sarazen bezantları ve Trablus'un *tripolaz*ları uzun mesafeli uluslararası ticarete kullanılmak üzere Fâtımî paralarını taklit ediyordu. Hristiyan prenslerin bastırdığı paraların üzerinde hicri tarihinin ve İslami yazıların olması, Papalık Elçisi Eudes de Châteauroux'yu gücendirmişti. IV. Innocentius daha sonra bu tür uygulamaları yasakladı ve *livres*lere haç imgesiyle Hristiyan yazıları basılmaya başlandı (1253). Kıbrıs Krallığı'ysa Bizans para sistemine, yani beyaz bezanta sadık kaldı.

1259-1260'ta Franklar, gümüş dirhem kalitesini büyük oranda düşürdüler. Bu sayede değeri azalmış para, iyi parayı piyasadan sürerek komşu Müslüman ülkelerde kriz çıkmasına sebep oldu. Bu manipülasyona, o sıralarda Frank devletlerinde yaşanan siyasi krizin (St. Sabas Muharebesi) bir sonucu olarak başvurulmuş olabilirdi. Görülüyor ki Müslüman dün-

yası, Frank komşularının ekonomik zorluklarına karşı hassastı. Dolayısıyla iki tarafın ekonomisi birbirinden etkileniyordu. Latin Doğu, Müslüman devletlerle birlikte, yakında Moğol topraklarına kadar uzanacak bölgeye tam olarak uyum sağlamıştı.

TOPLULUKLAR VE ST. SABAS MUHAREBESİ

Frankların Hittin'de yaşadıkları hezimet, İtalyan deniz şehirleriyle aralarındaki ilişkiyi derinlemesine değiştirdi. Bu şehir devletleri, Kudüs ve sahil bölgesinin fethine yaptıkları katkı nedeniyle ticari imtiyazlar ve bölgesel temsilcilikler almaya hak kazanmışlardı. Topluluklar arasında fief sahibi İtalyanlar da böylece kontun ya da kralın vasalları olmuşlardı. Trablus'ta Cübeylli Embriaci ve Kudüs'te Surlu Contarini buna örnekti. İtalyan tüccarların varlığı, Latin devlet hükümdarlarınca çok değer verilen bir zenginlik kaynağıydı ama onlar, çeşitli şehirlere verilen özel izinler üzerinden kazanç edinme cazibesine kapıldılar. Şurası kesindir: Bu özel izinler her zaman net değildi. Tarihçiler, metinlerde tespit ettikleri eklemeleri sorguladılar.

Salâhaddîn'in orduları sahil şehirlerine saldırdığında, İtalyanların desteği bir kere büyük değer kazandı. Sur'da III. Raymond ve Hittin'den kurulan baronlar, Pisalılara ve Cenovalılara ayrıcalıklar vererek onları şehrin savunmasına katılmaları için ikna etmeye çalıştılar. Conrad de Montferrat da bu ayrıcalıkları onayladı ve süresini uzattı. Guy de Lusignan da rakibine gelen Pisa desteğini yok etmek için aynı ayrıcalıkları tanımayı kabul etti. Pisalıların Guy de Lusignan'la giriştikleri entrikalar ve korsanlık faaliyetleri sebebiyle, ayrıcalıkları sınırlandırmaya ve İtalyanların sayısını belirli bir sayıya indirmeye kalkışan tek kişi Henri de Champagne'di. İtalyanlar güvenilmez müttefiklerdi, savunmasız gemilere hemen saldırabiliyorlardı ve en yüksek parayı verene kendilerini satmaya hazırlardı.

Henri de Champagne ve Jean de Brienne, kaybedilen bölgeleri geri almaya çalışsalar da topluluklar baskı uygulayabilecek konumdalardı. Cenovalılar, uğradıkları zararın tazmini için Akka'dan çekilip merkezlerini Beyrut'a taşıdılar. Burada Jean d'İbelin onları büyük memnuniyetle karşıladı. Lortları mali kaynaklarından mahrum bırakan bu tür ambargolar fazlasıyla etkiliydi. Üstelik aynı lortların İtalyan tefecilere bağımlı olmaları, onlara nazikçe yaklaşmalarını gerektiriyordu.

Üç büyük topluluk, hemen hemen benzer konumlara sahipti. Yasalarını kendi vatandaşlarına ve himayeleri altındakilere uygulama hakkını kazanmışlardı. Örneğin Kıbrıs'ta "beyaz Cenovalılar" olarak bilinen Suriyeliler bu kapsamdaydı. Prensipite krallık mahkemesi cinayet suçları, feodal konular ve burjuvanın kira ilişkileri gibi davalarda tek yetkiliydi. Ancak uygulamada Venedikliler, Cenovalılar ve Pisalılar imtiyazları çerçevesin-

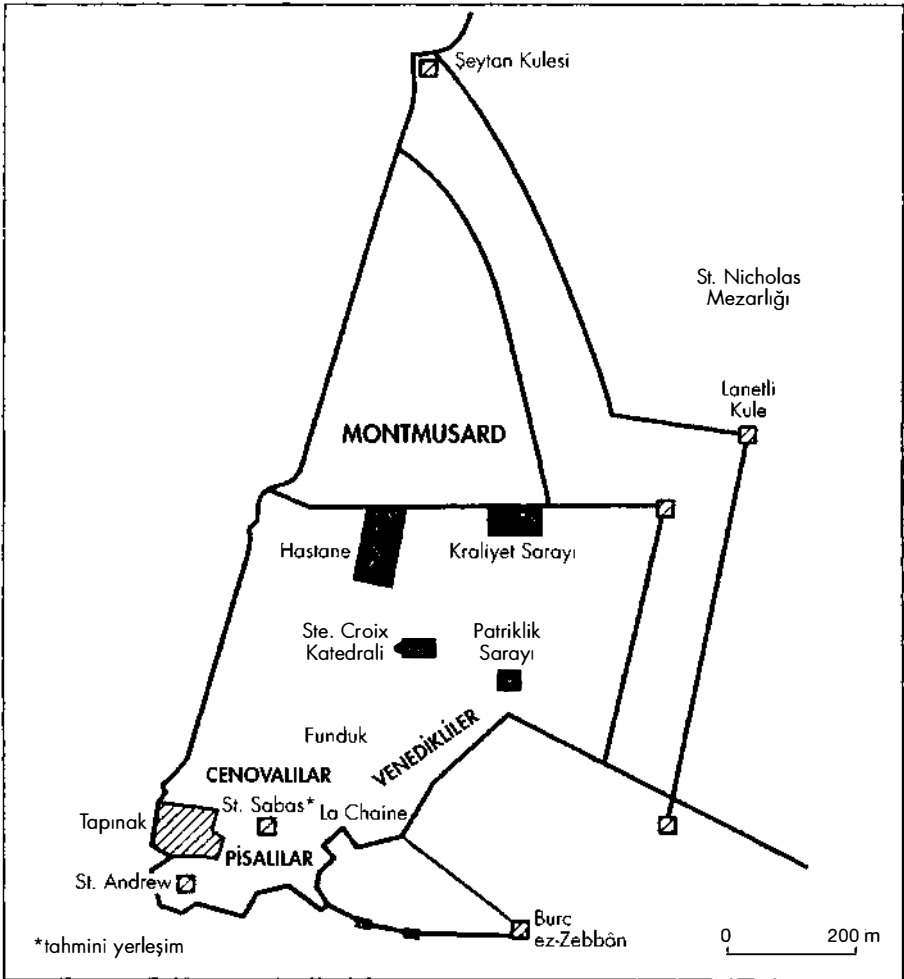
de vikontluk yetkileri kullanıyor ve hatta davalarda kendi yurttaşlarını yargılayabiliyorlardı. Her topluluğun locasında mahkemeler kuruluyor, her birinin noteri kayıt tutuyordu. Göreve gelen temsilci krala bağlılık yemini ediyor, aynı zamanda topluluğa sadık kalacağına da söz veriyordu. Topluluğun kiraya verdiği oda ve dükkânların gelirini ve ortak kullanım alanlarından doğan geliri toplayan kişi bu temsilciydi. Her topluluğun kendi mahallesinde (ya da sokağında) yaptırdığı kilise bile, yerel piskoposluğa değil, köken ülkenin piskoposluğuna bağlıydı.

Jacques de Vitry'nin bu kolonilere sert yaklaşımının sebeplerinden biri belki de buydu. Kutsal Topraklar'ın savunmasında oynadıkları rolü takdir etse de açgözlülüklerini ve özgürlüklerine aşırı düşkün olmalarını eleştirmişti. Haçlı Seferleri'ne, özellikle Dimyat'ın işgal edildiği 1219-1220 Seferi'ne katılmışlar, orada da benzer yerleşimler kurmayı ummuşlar ve mecbur kalınca isteksizce ayrılmışlardı. Fakat iç savaşırlara da dahil olarak Batı'da başlayan anlaşmazlıkları Doğu'ya taşımışlardı. Filangieri, yaptıkları saldırıların cezası olarak Pisalıların ayrıcalıklarını kaldırdı. Fakat II. Friedrich, imparatorluğa faydalarından ötürü Pisalılara ayrıcalıklarını geri verdi. Jean d'İbelin, Filangieri'ye karşı savaşında Cenovalılardan destek alabildi. Böylece Kıbrıs'a geçti ve orada Cenovalılara ilk imtiyazları verdi.

Gelfler ve Gibelinler arasındaki anlaşmazlıktan en çok yararlanan taraf Venediklilerdi. Filangieri, Venediklilere Sur'da tanınan ayrıcalıkları iptal etmiş, *Bailli* Marsilio Zorzi bu durumu düzeltememişti. Bunun üzerine Sur'a imparatorluk düzeninin yerine Alix de Champagne yönetiminin getirilmesinde aktif rol oynadı. Alix'e bir kadirge ve otuz şövalye verdi ve bu ekip Sur'un alınmasına katkıda bulundu. Fakat verilen sözlerin tutulması ancak Templier üstadının gösterdiği destek sayesinde oldu.

Bu olaylar sayesinde, *Bailli* Zorzi'nin aktardığı detaylı kayıtlarla Venediklilerin Sur'da sahip oldukları haklar, mülkler ve gelirler hakkında bilgiler günümüze ulaştı. Bu kayıtlar belki de 1124'ten beri ilk defa, krallık baronlarının doğların şehrine verdiği imtiyazlarla ilgili kayıtlardı. İmtiyazlar, şehrin üçte birini ve lortluğu kapsıyordu. Şehrin dışında çok sayıda köy, şeker kamışı tarlaları, araziler, üzüm bağları, bahçeler, değirmenler ve bir şeker fabrikası; şehirde bir büyük ve çok sayıda küçük *funduk*, kiliseler, hamamlar ve fırınlar, yargılama hakkı ve kral lehine konulan vergilerden muafiyet. Gerçi kral, bu vergilerin bazılarını yürürlükte tutmayı başarmıştı ve Zorzi, bunu adaletsizlik olarak görmüştü. Sonuçta tüm imtiyazlar, şehirde bir semt, surların dışında büyük bir çiftlik, İtalyan tüccarların kullanımına açık çeşitli tesisler ve neredeyse yabancı ülke vatandaşlarına verilen statünün oluşmasını sağladı. Statünün doğası, Venedik vatandaşlarının doğa ettiği sadakat yemininde görülebiliyordu. Askalan'da benzer ayrıcalıklar kazanan Venedik'in, Beyrut'ta ve Akka'da birer ticaret merkezi, Trablus ve Antakya'da kurumları vardı.

Cenovalıların ve Pisalıların hakları, Venediklilerin Sur'da edindiği haklardan belki biraz daha azdı ama aralarındaki fark çok fazla değildi. Marsilya ve Ancona gibi diğer deniz şehirleri, onların ayak izlerini takip ederek kendi yargı sistemlerini, *funduklarını* ve kırsalda mülkleri garantilemek için, önceden edindikleri temsilcilik ve muafiyetlerin ötesine gitmeye çalışmışlardı. Bu ayrıcalıklı durum, onların, başta Mısır olmak üzere Müslüman ülkelerle özgürce ticaret yapmalarına izin veriyordu. Tek koşul, Müslüman ülkelere ahşap, demir ve silah gibi stratejik malzemelerin satılmamasıydı. Lakin buna sıklıkla aldırış edilmediği görülüyor. Cenovalılar özel bir izinle, Karadeniz ülkelerinden getirdikleri köleleri Mısır'a taşıyorlardı. Nitekim bu, Memlûklerin asker toplama rotalarından biriydi.

Harita 17: XIII. Yüzyılda Akka.

Topluluk üyeleri, kendilerini Avrupa'da bölen düşmanlıklarını Doğu'ya taşıdılar. Cenova ve Venedik uzun bir süre iyi anlaştı. Ancak Cenova ile Pisa arasındaki anlaşmazlık XII. yüzyıla dayanıyordu. Pisalılar, Tiren Denizi'nde egemenlik için Cenovalılarla mücadele ediyorlardı. Pisa, II. Friedrich ile Papalık arasındaki sürtüşmede imparatorluğun tarafını tuttu. Diğer iki topluluksa papanın yanında yer aldı. IV. Innocentius, Pisa'nın bu duruşunu cezalandırmak istedi ve 1247'de Pisalıların Akka'daki kilisesinin statüsünü iptal etti. 1248'de Pisa gemilerinin imparatorluk sancağı altında Akka'ya girişleri yasaklandı. Ardından Pisalılar ve Cenovalılar şehrin sokaklarında savaşa tutuştular. *Perrier* tipindeki savaş makinelerinin kullanıldığı savaş bir ay sürdü ve sonunda Arsur idarecisi, Akka halkı, Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin arabuluculuğuyla yatıştırıldı (1249).

Zaman zaman başka çatışmalar da yaşandı. 1257'de Marsilya ve Montpellier, Montpellier'nin kendi konsolosuna sahip olmak istemesi nedeniyle çatıştı. Fakat asıl büyük ölçekte çatışma, Venedikliler ile Cenovalılar arasında Akka'da yaşandı.

Cenova ile Venedik mahalleleri arasında, St. Sabas Manastırı'na bağlı bir kilise ve birkaç bina duruyordu. Her iki topluluk da bu binalara göz dikmişti ve papadan kendilerini tatmin edecek birer mektup almışlardı. Venedikliler mektuplarını patriğe, Cenovalılar ise Hospitalier başrahibine teslim etmişlerdi (1256). Net bilinmeyen bir sebepten ötürü savaş başladı. Cenovalılar bu defa Pisalılarla ittifak kurarak Venedik mahallesini işgal ettiler ve onları zor duruma soktular. Metropolitin (patriğin) güçleri duruma müdahale edince, Pisa ve Venedik grupları uzlaştılar. Pisalıların Akka kolu, Venediklilere katıldı (1257). Buna karşılık Cenovalılar, Akka Lortluğu'nu temsil eden Arsur Kontu Jean ile antlaşma imzaladılar ve Pisalıların kulesini ele geçirdiler. Tüm İtalyan şehirleri gibi Akka'da da çok sayıda kule vardı. Toron Lordu Philippe de Montfort (şehri krallığın lordu adına yönetmekteydi), Sur'da Venedik mahallesini ve ona bağlı olan arazileri ele geçirdi. Böylece krallığın baronları arasında, Cenova taraftarları ve Arsur Lordu Jean d'İbelin gibi Venedik taraftarları oluştu.

Sur'dan sürülen Venedikliler, intikamlarını Akka'da aldılar. Lorenzo Tiepolo tarafından komuta edilen bir filo, Cenova gemilerini yok etti ve limanın kontrolünü ele geçirdi. Venedikliler ve Pisalılar, düşmanlarının fetrettiği mahallelerinin bir kısmını ve St. Sabas'ı geri aldılar. Bu defa Arsur Kontu Jean da dahil olmak üzere yerli baronlar, bu hareketi desteklediler.

Bölünmeler daha kötüye gitti. Şubat 1258'de Kıbrıs Kraliçesi Plaisance, erkek kardeşi VI. Bohemond ve küçük yaştaki oğlu II. Hugues'yle birlikte Akka'ya geldi. Krallığın hanımefendisi olması hasebiyle baronlardan, kardeşi Bohemond'u *bailli* olarak tanımlarını istedi. Fakat Cenovalılar, Bohemond'un Venedik yanlısı olduğundan şüpheleniyorlardı. Aslında Bohemond'un Akka'ya gelmesini isteyenler, onun çatışmayı

sona erdireceğini uman Templier üstadı ile Yafa kontuydu. Bu noktada Cenovalılar, Hospitalier Şövalyeleri ve İspanyol St. Jacques kardeşlik örgütü, Plaisance'ın kraliçe statüsünü reddettiler ve Conradin'ın bizzat kendisi dışında bir otorite tanımadıklarını bildirdiler. Bunun üzerine Bohemond onların üzerine yürüdü. Fakat baronlarından Cübeyl Kontu Bertrand'ı Cenovalılara saldırmaları için gönderdiğinde, Bertrand onlarla birlik oldu. Çünkü Cübeyl lortları, Embriaci ailesinden, dolayısıyla Cenova soyundan geliyorlardı. Böylece çatışma, Trablus Kontluğu'na sıçradı. Bertrand, Trabluslu baronların konta ve "Romalı" maiyetine karşı başlattıkları ayaklanmayı yönetti. Bu sırada Philippe de Montfort, Akka'da ablukada kalan Cenovalılara erzak ve malzeme gönderiyordu, Sayda kontuyla arasında çıkan savaşı da muhtemelen bu başlattı. Cübeyl kontunun Maronit okçuları ve Suriyeli kardeşlik örgütü St. George üyeleri de Cenovalılara destek verdiler. Şehirdeki tüm kulelerin tepelerinden savaş makineleri, birbirini ateş altında tutuyorlardı. Akka, kuşatma yüzünden harap olmuş bir şehre benziyordu.

Papalık, arabuluculuk girişimini 6 Temmuz 1258'de yapmaya çalıştı ama IV. Alexander'ın elçisi, şehre ancak ertesi sene ulaştı. Cenova filosu Rosso della Turca'nın 24 Temmuz 1259'da Suriye sularında yaşadığı felaket Cenovalıları pes etmeye zorladı. Mahallelerini boşalttılar, hukuki imtiyazlarından vazgeçtiler ve çekilmiş düşman kılıçlarının arasından geçtiler. Bayraklarını indirmeleri şartıyla, Akka Limanı'na hâlâ girme hakları vardı. Bu da gösteriyor ki topluluklar arasındaki sorun, ticari tekelleri garanti-lemekten çok, siyasi üstünlük gösterişi yapmaktı. Sonuçta Cenova, Frank Suriyesi'ndeki güçlü konumunu korudu. Çünkü Philippe de Montfort, Sur'da Venediklilerden aldığı hakların tamamını Cenovalılara devretti.

Topluluklar arasında savaş devam etti. Ağustos 1259'da Benedetto Zaccaria'nın Cenova filosu, Sur açıklarında ciddi yenilgiye uğradı. Simon Grillo'nun filosu bir Venedik konvoyuna el koyup Cenova'ya götürünce, 1261'de Venedikliler Sur'u yağmaladılar. Philippe de Montfort'un köylüleri silahlandırması ve Akka'daki destekçilerine çağrıda bulunması sayesinde saldırı püskürtüldü. Bu arada Cenovalılar, Mihail Palaeologos'la müzakere yaptılar (Nymphaeum Antlaşması). Mihail'in Konstantinopolis'i ele geçirmesi, Cenovalıların rakiplerine kıyasla ticari avantaj edinmesini sağladı. Fakat diğer taraftan onları başka askerî harekâtların içine çekti. St. Sabas Kilisesi'ne sahip olmak için başlayan çatışma, artık devasa ölçeğe ulaşmıştı ve devam etmekteydi. 1267'de Lucchetto Grimaldi, bir Cenova filosuyla Akka'ya saldırdı ve Gorigos'a kadar uzanan bölgede tüccar gemilerine el koydu. İki şehir, ancak 1270'te Aziz Louis tarafından uzlaştırılabilirdi.

Bu uzlaşma, etkisini yavaş gösterdi. 1270 tarihli antlaşma Cenovalıların Akka'ya dönmesini sağladı ama Venedik ve Pisalılara kaptırdıkları

mülklerini geri alamadılar (ancak 1288'de, Meloria yenilgisinden sonra Pisalılar, Cenova mahallesinden kendilerine aldıklarını iade ettiler). Venediklilerin Sur'da mülklerine kavuşması, Templier Üstadı Guillaume de Beaujeu'nün 1277'de Jean de Montfort'u ikna etmesiyle mümkün olabildi.

Aynı zamanda, yeni Prinkeps VII. Bohemond, Cübeyl Lordu Bertrand'ın oğlu Bartolomeo'nun dönüşünü ayarladı. Bartolomeo, 1259'da Akka'ya sürülmüş ve Bohemond'un Venedikliler lehine yaptığı bir harekette ona destek vermişti. Eski kavga unutulmuşa benziyordu. Fakat Bohemond ile Cübeyl Kontu Guy arasında yeni bir çatışma baş gösterince, Templier üstadı -bu defa Embriaci soyundan gelen lortun tarafından- olaya dahil oldu. Jean de Montfort da ona yardım etmeye çalışıyordu. Trablus şövalyeleri, prinkepsin otoritesini kontrol altına almak için bir grup kurduklarında, Bartolomeo, Cenovalıların desteğiyle grubun başına geçti. Zira Cenovalılar, mahallelerini ve ayrıcalıklı haklarını geri almak istiyorlardı. Lakin prinkepsler bu isteklerine karşılık vermemişlerdi.

Böylelikle Frank şehirlerinin siyasi yaşamına, İtalyan topluluklarının tartışmaları hükmetmişti. İttifakların sonucunda bu tartışmalara diğer denizci şehirler de çekiliyordu. Provence ve Languedoc şehirleri Venedik ve Pisalılarından yana, Ancona ve Katalonya şehirleri de Cenovalılardan yana taraf oluyordu. Frank lortlar için tüccar kolonilerinin varlığı, kendi şehirlerinin ekonomik büyümesinin, dolayısıyla kaynaklarının garantisiydi. Artık Frank Suriyesi üzerinde çok daha büyük bahisler için savaşan gerçek güçlerle karşı karşıyalardı. Cenova, Doğu Akdeniz sularında egemenlik kurma arzusundaydı. Bu nedenle ezeli rakibi Pisa'yla ittifak kuran Venedik'in hırsları ve çıkarlarıyla çatışıyordu. Frank baronlar, savaşan şehirlere destek olmanın ötesinde pek bir şey yapmıyorlardı. Askerî tarikatların rekabeti ve destekçilerinin entrikaları da durumu iyice ciddileştirdi.

Topluluklar Bizans İmparatorluğu'nda ve Müslüman devletlerde de ayrıcalıklar edindiler. 1263'te Cenovalılar, düşmanlarına karşı Sultan Baybars'ın Akka çatışmasına dahil olmasını istediler. Ayrıca Venedik'e karşı Bizans'la da ittifak hâlindeydiler.

St. Sabas Muharebesi geride bir dizi yıkım bıraktı. Akka'nın hâli durumun en net göstergesiydi. Pisalılar ve Venedikliler, kendi sokaklarının etrafında istihkâm kurmak için Cenova mahallesindeki binaların taşlarını kullandılar ve alanlarını kapatmak için St. Demetrius Kilisesi gibi bazı binalarından feragat ettiler. Sur'daki Venedik binaları da harabeye dönmüştü. Bu noktada Frankların yaşadığı para sıkıntısının etkileri hissedilmişti.

Bu muharebe ve yankıları, Frank dünyasındaki derin bölünmeleri gösterdi. Jacques de Vitry, *Historia orientalis* adlı eserinde bu konuya zaten yer vermişti: "Doğu'da yaşayan meşhur Cenova, Pisa ve Venedik şehirlerinin vatandaşları, eğer kıskançlıklarından ve ranta duydukları tatmin

edilemez şehvetlerinden vazgeçerlerse, aralarında savaşmayı ve sonu gelmeyen anlaşmazlıkları bırakırlarsa, Sarazenler için korkunç rakipler olabilirler.” Bu anlaşmazlıklar, sonunda Frank dünyasının tamamına yayıldı.

Gelfler ile Gibelinler arasındaki savaş, Latin Doğu’ya II. Friedrich’in taraftarları ve karşıtları arasındaki savaş şeklinde aktarıldı. Daha sonraki çatışmalar, bir dizi şehre indirgenen krallığın ve prinkepsliğin yapılarının kırılmasını ortaya çıkardı.

XIII. YÜZYIL FRANK TOPLUMUNDA LATİN KİLİSESİ

1197 yenilgisi, Frank devletlerin kilise yapılarına sert bir rüzgâr gibi çarptı. Salâhaddîn, Latin Kilisesi’ni Kutsal Topraklar’dan silmek istemişti. Ancak Üçüncü Haçlı Seferi’nden sonra, Kutsal Kabir’de hizmet edecek birkaç Latin rahibin kalmasına izin verdi. Piskoposluk hiyerarşisi yok olmuştu. Kutsal Kabir’in patrikleri ve hukukçuları Kudüs’ü, başpiskopos ve piskoposlar da -rahip meclisleriyle birlikte- kendi piskoposluk şehirlerini terk etmek zorunda kalmışlardı.

Sonuçta tüm bu din adamları, esaretten kaçabildilerse sahil şehirlerine, yani Sur ve Trablus’a çekildiler. Yeniden fethin başında Akka’da ve ele geçirilen diğer şehirlerde de sığınak bulmuşlardı ama oralarda göçmen konumundaydılar. 1187 öncesinde birçok kilisenin sahil şehirlerinde veya Batı’da mülkleri ve kira gelirleri vardı. Yani tamamen kaynaksız değillerdi ve bu dünyevi mülklerin devamı, bir topluluğun veya başrahibin yaşamasına yetiyordu.

Başlangıçta biraz kafa karışıklığı oluştu. Makamlarından azledilen piskoposlar ve katedrallerden sürülen kilise hukukçuları, bir alternatif arayışına girerek kilise yapılarına sahip şehirlere yerleştiler. 1220’de bile Jacques de Vitry, kendi şehri Akka’yı bir “canavar”a benzetiyordu; Lod, Nasıra ve Taberiye piskoposları, patrik ve diğerleri, şehrin kendi dinî topluluklarıyla birlikte bulunuyorlardı. Ancak 1197-1202 yılları arasında Haymar patrikliği (Keşiş Haymar) tarafından bir hiyerarşi düzenlendi. Kendi kendine yetecek kaynaklara sahip üç başpiskoposluk ve yedi piskoposluk korundu. Rahipler meclisinin başrahibi seçmesi veya metropolitin boş pozisyonları bizzat doldurması sayesinde de piskoposluk ekipleri devam etti. Aslında lortlukları ellerinden alınan baronlar gibi piskoposlar ve başpiskoposlar da eski makamlarını geri alacakları günü bekliyorlardı. Bu, bazen gerçek oldu. 1217’de Sayda makamına bir piskopos atandı. Şehir henüz yeniden işgal edilmemişti ve piskopos Sayda’ya dönmeden önce uzun yıllar, piskoposluk sınırı içindeki Sarepta’da yaşadı. Taberiye’ye de 1241’de kısa süreliğine yeni bir piskopos atandı. Bu başrahiplerin bazıları eski makamlarına asla kavuşamadı, bazıları Batı’da yeni iş buldu. Yüzyılın sonunda sistematik şekilde sözde makamlar ya-

ratıldı. Örneğin 1251'de Hebron piskoposluğu yeniden oluşturuldu ama şehre yerleşen bir Latin başrahip olmadı.

Antakya patrikliğinde durum biraz farklıydı. Burada XII. yüzyılın ortalarından beri Epemiye başpiskoposluğu varlığını koruyordu. Şehir Müslümanların elindeydi ama başpiskopos, yardımcılara, örneğin hâlâ Banyas piskoposuna sahipti. 1233'te günlük ayinleri Lazkiye'de icra etme hakkını edindi. O sırada Lazkiye Müslümanların elinde olmasına rağmen kendisine bir şapel de temin edildi. Ermeni Krallığı'yla yapılan bir anlaşma sayesinde Tarsus ve Misis de bir başpiskoposa ve katedrale sahip oldu. Trablus Kontluğu'ndaysa hiyerarşi ve piskoposluk bölgeleri neredeyse hiç bozulmadan devam etti.

Kudüs patrikliği Akka'ya sığınmıştı fakat kral, Kudüs ulaşamaz olduğunda Sur'daki katedralde kutsanmıştı. Fakat Akka piskoposluğunun patrikliğe dâhil edilmesi ancak Kudüs patrikliği yapan IV. Urbanus'un papalığı sırasında gerçekleşti. Patriğin rolünün önemi azalmamıştı çünkü artık papanın Kutsal Topraklar'daki kalıcı elçisiydi. Patrik Geraud, II. Friedrich'le yaşadığı anlaşmazlıktan dolayı bir süre elçilik görevinden azledildi ancak daha sonra yeniden atandı. Fakat patrik, yerel hiyerarşinin lideri olmaktan ziyade gittikçe artan şekilde Papalık otoritesinin Kutsal Topraklar'daki temsilcisi olarak görünüyordu ve kendisine geniş sorumluluklar ve görevler veriliyordu.

Antakya patrikliği, III. Bohemond ve IV. Bohemond'la ciddi sorunlar yaşamıştı. Hatta IV. Bohemond, Raymond Rupen'le savaşı sırasında Patrik I. Pierre'in ölümüne bile sebep olmuştu. Antakya patrikliği, IV. Bohemond hükümdarlığı ve sonrasında Moğol himayesi döneminde zaman zaman Grek patrikliğine devredilmişti. Yüzyılın ilk yarısında hâlâ geniş otoriteye sahipken, ilerleyen yıllarda gittikçe daha az görünür oldu.

Papalık, kilise meselelerine daha sık müdahale etmeye başladı. Piskoposluk ve başpiskoposluk makamları ve hatta patriklikler, Roma meclisine yakın rahiplerle dolduruluyordu. Yahut Antakya'da Opizo dei Fieschi veya Trablus'ta Paul dei Conti örneklerinde olduğu gibi papaların ailelerinden seçiliyorlardı. Bu açıdan Kutsal Topraklar Kilisesi, Batı Kilisesi'ne benzer durumdaydı fakat seküler hükümdarların etkisi daha az görünüyordu. Dışardan gelen başrahiplerin sayısı çok daha fazlaydı. Bu kilisenin özgün yanı kentli olmasıydı. Latin kilise bölgelerinde, zaten dikkate değer bir kalabalık yoktu ama artık Frank nüfuslu hiç köy kalmamıştı. Şehirlerdeyse tam aksine kiliseler arttı. XIII. yüzyılın son yıllarında yayımlanan bir liste, Akka kiliselerini ziyaret etmenin getireceği en az kırk endüljans-tan bahsediyordu. Çoğu dinî toplulukların kiliseleriydi ama bazılarının kendilerine bağlı kırsal bölgeleri olmalıydı. Özellikle imtiyazlı İtalyan mahallelerindeki Venediklilerin St. Mark, Pisalıların St. Petrus ve Cenovalıların St. Laurence gibi kiliseleri bunlara örnekti. Bu liste, daha önce Doğu

Kiliseleri'nde pek görülmeyen, Batı'daki gibi azizlere adanmış St. Agnes, St. Bridget, St. Leonard gibi kiliseleri gösteriyordu.

Latin Hristiyan dünyasındaki her büyük şehirde olduğu gibi Akka'da da yeni tarikatlara ait manastırlar ortaya çıkmıştı. Mesela Fransiskanlar, Dominikanlar, Çulsuz Kardeşler (Les Frères du Sac) ve Mecdeleli Meryem Rahipleri. *Dilenci* tarikatlar oldukça erken yıllarda (Aziz Francis'in Haçlı Seferi'ni ziyaret ettiği 1219'da) bölgede belirmiş ve güçlenmişlerdi. Özellikle Fransiskanların çoğu şehirde manastırları vardı ve 1230'da Kutsal Topraklar'ın bir eyaletini oluşturmuşlardı.

XII. yüzyılın münzevilik dalgası etkisini yitirmişti. Geçmişte inziva manastırlarına dönecek mesleklerin yeni tarikatlara çekilmeleri bunun bir sebebiydi. Ortaya çıkan şey yeni bir dinî yaşam şekliydi. Bir hacı rehber kitabının tanımladığı üzere, "Karmel kardeşleri denen Latin münzeviler" Hayfa yakınlarındaki Karmel Dağı'na, belki de Aziz Brochard isimli, Üçüncü Haçlı Seferi'nde savaşmış, dindar bir münzevinin etrafına yerleşmişlerdi. Harezmsah ve Mısır akınları gelene kadar bir süre ilerleme kaydettiler ama sonrasında şehre sığınmak zorunda kaldılar. Şehirde yeni bir *dilenci* tarikatı kurdular. Bu tarikat Batı'da yayılarak büyük ilgi gördü. Antakya'da dindar kadınlar, bölgeye özgün bir topluluk içinde, Karpitanlar adıyla bir araya geldiler. Kuşkusuz, Karmelitlerle benzer özellikleri paylaşıyorlardı; farklı renklerden kumaşlarla yapılmış cüppe giyorlardı. Kıbrıs'a geçtikten sonra Benediktin cüppelerini kullanmaya başladılar ve "Antakya Haçı"nı bırakıp "Tartus Meryem Ana" yönelimini benimzediler. Akka'da ayrıca Azize Mecdeleli Meryem'in Cistercien rahibeleriyle Clare rahibelerinin manastırları bulunuyordu.

Eski inziva merkezlerinden biri, Jubin Azize Meryem Manastırı, Antakya yakınlarındaki Kara Dağ'da hâlâ ayaktaıdı. Bir zamanlar Locedio'da keşiş olan Patrik II. Pierre, Jubin Manastırı'nı Cistercien düzenine geçmesi için ikna etti. Ardılı Albert de Rizzato bundan hoşlanmadı çünkü o, manastırın patrik otoritesine bağlı kalmasını tercih ediyordu. Fakat Cistercien Tarikatı'nın popülerliği devam ediyordu. Kıbrıs'ta Beaulieu kuruldu. Cübeyl piskoposu, La Ferté başrahibini, Cübeyl Aziz Sergius Manastırı'nı kurmak üzere keşişlerini göndermeye ikna etti.

Fakat şehirlerin dışında veya çok uzağında bulunan bu manastırlar nadirdi. Genellikle manastırlar şehir içine ve toplulukların sahil şehirlerine çekiliyorlardı. Salvatio ve Saint-Jean-des-Bois Cistercien manastırları gibi birçok kurum iz bırakmadan yok oldu. Fakat Kutsal Mekânlar'ın yakınlarında bulunan kilise hukukçuları ve keşişler, Sur'a veya Akka'ya çekildiler. Çoğu, Batı'daki çiftliklerden gelen eski ödeneklerinden geriye kalanlarla hayata tutundu. Bazıları merkezlerini denizaşırı ülkelere taşıdı. Yehoşafat keşişleri Palermo'ya, Agiralı Latin Azize Meryem keşişleri Sicilya'ya taşıdı. XIII. yüzyıl boyunca Antakya Prinkepsliği'nde veya Trablus

Kontluğu'ndaki manastırlarını bırakanlar, Kıbrıs'a sığındılar. Ya Antakya-lı Aziz Paul gibi Stavrovouni Manastırı'yla birleştiler ya da Jubin gibi Cenova'ya devam ettiler. Diğerleri Kutsal Topraklar'da kalmayı tercih ettiler. Elleri sadece bir manastır kalacak bile olsa, eski bölgelerini geri alma umudu içindeydiler. "Akka afları" belgesinde Saint-Samuel-de-Montjoie, Saint-Lazare de Béthanie, Kutsal Kabir, Notre-Dame-de-Josaphat, Sainte-Marie-Latine, Beytullahim, Sainte-Anne, Saint-Georges (Lod) isimleri listelenmişti. Temple-Notre-Seigneur Kilisesi'nin de sahilde gelir getiren yerleri vardı. Kudüs, Beytullahim ve Nasıra'nın 1199-1244 arasında yeniden işgalini, kısmi bir yeniden yerleşim takip etti. II. Friedrich, bu kurumlara ödenek sağlayan çiftlik evlerinin (*casal*) geri alınması için hiçbir çaba göstermemişti. Bu nedenle oldukça kötü durumdaydılar. Yehoşafat, 1241'de Kudüs'te tekrar manastır kurabildiğine ve topluluğun büyük kısmının onu takip etmemesine memnun oldu.

Eski kutsal görevlerinin tekrar canlanacağı umudu taşıyan manastırların, büyük mabetler konusundaki bu inatçılığı dikkate değerdi. Hacı akını devam ediyordu, hacılar mabetleri yöneten Müslümanların isteklerini kabul ediyorlardı. Müslümanlarınsa onların sağladığı gelirden mahrum kalmaya niyetleri yoktu. Fakat Kudüs veya Nasıra'da kendilerini destekleyecek toplulukları bulamadıklarından, insanların duasını almak veya kardeşlik bağları kurmak için Akka ve Sur'a gidiyorlardı. Şehrin kapısı dâhil, Akka'da birçok noktaya bahşedilen endüljanslar gösteriyor ki Kutsal Şehre girmenin mümkün olmadığı dönemde, belki de bu liman kentini Kudüs'ün ikamesi yapmaya niyet etmişlerdi.

Gemiler her yıl hacıları taşımaya devam ediyordu. Frank topraklarında kutsanacak mekân eksikliği çekilmiyordu. Joinville, Tartus Hz. Meryem Kilisesi'ne hac ziyareti yaptığını, burada mucizevi bir ikonun (daha sonra Kıbrıs'a götürüldü) kutsandığını ve buranın Hz. Meryem'e adanan en eski kilise olduğunu aktarıyordu. Nasıra'ysa uzun süre Frankların elinde kaldı ve kilise hukukçuları hizmet etmeye devam ettiler.

Başka yerlerde hacılar, mabetlerin ruhban sınıfının eline geçtiğini gördüler. Başta Salâhaddîn olmak üzere sultanları ikna etmeyi başaran papazlar, kutsal yerlerde din hizmeti sunma haklarını resmen tanıtmışlardı. Latin kiliseleri çoğunlukla yıkılmış veya camiye dönüştürülmüştü. Ricol-dus de Monte Crucis'in bir hac sırasında gördüğü La Table Notre Seigneur Kilisesi gibi bazılarının da harabeye dönmesine izin verilmişti. Fakat Salâhaddîn, iki Latin rahip ve iki diyakozu Kutsal Kabir Kilisesi'nde, Nasıra'da ve Beytullahim'de görev yapmaları için görevlendirdi. Yani farklı şartlar altında, bir önceki yüzyılla birlikte varolunan örnekler mevcuttu. Latin kilise hukukçuları, 1229-1244 arasında eski yerlerine kavuşmalarına rağmen yeniden kaybettiler.

Doğulu hacılar da Kutsal Topraklar'daki mabetleri ziyaret ediyorlardı. Jean Phocas hac ziyaretini yaptığı sırada, mevcut mabetlere kıyasla artık daha az mabet ziyarete açıktı. Grek manastırları hâlâ ayakta ve buraların, Latinler tarafından daha az saygı gördüğüne dair bir kanıt yoktu. Ermeniler hâlâ St. Jacques Manastırı'nda, Gürcülerse Haç Manastırı'ndaydılar. Burchard de Mont-Sion 1280'de Kudüs'ün Grek patriğiyle buluştu ve patrik ona Roma'yla birleşme konusundaki iyi niyeti hakkında güvence verdi. Doğulu ruhban sınıfıyla ilişkiler, *dilenci* tarikatlarının misyonerlik yönelimiyle daha da iyileşti. 1229-1244 arasında Dominikenler Kudüs'teyken, Yakubi Patrik İgnatius, Kutsal Şehre gidip onları ziyaret etti. İman beyanı yaptı ve hatta onların tarikat giysilerini giydi. Trablus'a çekilen bir Yakubi mafriyanın⁸⁵ cenazesi Frank ruhbanlarının ayinleriyle uğurlandı. Dominikenlerin Kudüs'teki manastırı, Doğu misyonu için başlangıç noktasıydı. Grek patriğin önce Maunel Komnenos zamanında, ardından kendisini Latin patriğe karşı kullanan VI. Bohemond döneminde Antakya'ya zorla girmesi bir çatışma sebebiydi. Fakat Patrik David'in varlığı, Latin patriğin endişesinden daha büyük bir sorun değildi. Çünkü görüşüne göre Roma, iki başrahibe eşit muamele ettiğini göstermek istiyordu. Kıbrıs'ta da durum böyleydi. Latin Başpiskopos Hugues de Fagiano, IV. Innocentius ve IV. Alexander'ın kararıyla Grek başpiskoposun göreve devam etmesini kabul etmek zorundaydı.

XIII. yüzyıl Latin kilisesi tarihinin özgünlüklerinden biri, hayır işlerinin gelişmesiydi. Kutsal Şehir'deki büyük binasını kaybeden Kudüs St. Jean Hastanesi Akka'ya taşınmıştı. Burada, "hastalar sarayı"nı ziyaret edenlere, her ziyaretleri için kırk günlük endüljans bahşediliyordu. Dolayısıyla hastane görevi unutulmamıştı ve hacılar kabul edilmeye devam ediyordu. St. Jean dışında, kendisini hastaların ve yaralıların bakımına adanmış başka topluluklar da geliyordu. Akka kuşatması sırasında biri Almanlara, diğeri İngilizlere ait olmak üzere iki hastane kurulmuştu. Şehrin alınmasıyla Teuton St. Mary ve İngiliz St. Thomas hastaneleri şehre yerleşti ve faaliyetlerine devam etti. Hospitalier Tarikatı'nın çıkış noktası olan Hastane (*l'Hôpital*), konuk ağırlamada tekel olmak için artık ısrar edemiyordu. Kutsal Ruh cemaatine bağlı bir hastane, 29 Ağustos 1254 yılında da Bretonlar için St. Martin Hastanesi kuruldu. Hacıların ağırlanması, bu hastanelerin etkinliklerinde büyük rol oynayarak onların, XIII. yüzyılda krallık için ne kadar önemli olduklarını gösteriyordu. Kudüs'ün düşüşüne ve görece kısa süreliğine yeniden işgal edilmesine rağmen denizaşırı krallık bir hac krallığı olmaya, Kilise de ona hizmet etmeye devam ediyordu. Bir papa, Trablus'un düşüşünden hemen sonra Kutsal Kabir'i ziyaret etmeyi yasaklamak ve sultanı bu gelirden mahrum bırakmak iste-

85 Suriye Ortodoks Kilisesi'nde patrikten sonra gelen en yüksek rütbe. (ç.n.)

diğinde, patrik, krallıktan geriye kalanların çıkarlarına ters bir şekilde bu kararı geçersiz kılmak için müdahale etti.

Teuton Şövalyeleri tarafında, Akka St. Thomas Hastanesi'nde olduğu gibi Hospitalierler tamamlayıcı bir vazifeye, askerliğe yöneldiler. St. Thomas'taki ilk keşişler, kendilerini fakirlerin bakımına, ölümlerin gömülmesine ve esirlerin kurtarılmasına adadılar. Gerçi esirlerin kurtarılması meselesi, gün geçtikçe Akka'da endüljans kazandıran bir binaları bulunan Teslisçilere (Trinitarian) devroluyordu. 1227-1228'de Winchester Piskoposu Pierre des Roches, bu sıradan kilise hukukçularının fakir ve gevşek hayatlarına bir çare bulmak amacıyla, onlara yeni bir ev ve kâfirlerle Teuton Şövalyeleri gibi savaşma görevi verdi. Papalık ayrıcalıklarıyla güçlenen ve vakıf bölgesini çoğunlukla İngiltere içinde genişleten bu küçük tarikat, Kutsal Topraklar'daki insanların, askerlik ve hasta bakımı/konuk ağırlama işlevlerinin bağdaşmasını normal karşıladıklarını gösteriyordu. Fakat St. Thomas takipçileri, Teuton Şövalyeleri kadar şanslı değillerdi. Teutonlarda dönüşüm daha hızlı olmuştu ve II. Friedrich'in desteğini almadan önce bile, Macaristan Kralı II. Andre'nin huzuruna çağrılmışlardı. St. Lazarus Tarikatı (St. Lazarus Şövalyeleri Kilisesi de ziyaret etme endüljansı bağışlanan kiliselerdendi), XIII. yüzyılda ikili görevine devam ediyordu. Bir yandan cüzzamlılara bakarken, diğer yandan savaşçı kalmak isteyenlere ve onlarla birlikte anılmak isteyen dindarlara kalacak yer sağlıyordu.

Kutsal Topraklar'daki dinî yaşamın çeşitliliği, ruhban sınıfının her yerde bulunduğu anlamına geliyordu. Önceki yüzyılda dinî kurumlara bağışlanan zengin vakıflar büyük oranda azalmıştı. Savunma gereksinimleri, papayı Tabor Dağı Manastırı'nın kaleye dönüştürülmesine ikna etmişti. Nitekim manastır, zaten Müslümanlar tarafından yıkılmıştı. Fakat krallığın, prinkepsliğin ve kontluğun azalan toprakları düşünüldüğünde kilise gelirleri hâlâ yüksekti.

Yine de bu Frank kurumlarının kaynakları, büyük oranda Batı Hristiyanlığı'nın hayırseverliğine dayanıyordu. Papalık kançılara kayıtlarında, krallığın ve Kutsal Topraklar'daki toplulukların mali destek alabilmesi için papalar tarafından verilen çok sayıda teşvik vardı. İnsanlar vasiyetlerinde kalelere para bırakıyorlar, vaizler dinleyicilerinin Kutsal Topraklar için sadaka vermelerini salık veriyorlardı. Burgonyalı asil bir kadın, "denizaşırı ülkedeki esirlerin kurtarılması için" para bıraktı. Bir şövalye, atını ve silahlarını krallığı koruyanlara gönderdi. Avrupa'da bulunan manastırlar aracılığıyla denizaşırı kiliselere gönderilen bağışların kaydını takip etmek mümkün değildi.

Böylelikle kilise, dinî kurumlar ve Papalığın teşviğiyle toplanan paralar sayesinde, Kutsal Topraklara her türlü kaynak ve destek sağlamada önemli rol oynuyordu. Fakat vasiyetnamelerden gelen miktarlar, tefecilerin geri ödediği tazminatlar, ondalık vergileri ve kiliselerden gelen diğer katkılar,

giderek artan şekilde patriğin kanalından geçiyordu. Patrik, Beşinci Haçlı Seferi sırasında kendisinde, Kutsal Topraklar'ın yönetimine katılma hakkını görüyordu. Bunu, Yafa Antlaşması konusunda II. Friedrich'in kendisine danışmamasına kızan Geraud de Lausanne örneğinde görüyoruz. İlerleyen zamanlarda patrik, Batı'dan gelen parayı kiraya veren ve papa tarafından Kutsal Topraklar'da görevlendirilen biri hâline gelecekti. Papalık makamının kalıcı elçisi olma görevi de ayrıca güçlendiriliyordu. Fakat Latin Doğu'nun dinî yaşamının özellikleri, Frank toplumuna bir özgünlük kattı. Bu dinî yaşam yoğun biçimde yaşıyordu ve dönemin büyük dindarlık hareketlerine katkıda bulunan kurumları doğuruyordu. Karmelitlerin ve Karpitanların özgün nitelikleri vardı. Şehirlerde kiliseler çoğalıyor, *dilenci* dindarlar ve hastane gönüllüleri bu tabloyu zenginleştiriyorlardı.

Müslüman işgaline rağmen toplulukları ve piskoposluk makamlarını devam ettirme isteği başlı başına önem arz ediyordu. Frank toplumu, "Kutsal Topraklar geri alınır alınmaz" canlanacağını umduğu kilise yapılarını korumayı hedefliyordu. Batı'ya kaçış olabildiğince erteleniyordu. Kutsal Topraklar Kilisesi, kaybedilen bölgelerin geri alınacağı umuduyla yaşıyordu.

ASKERÎ TARİKATLAR: KALICI BİR BATI VARLIĞI

Templier Tarikatı'nın Muallimi Thierry, Hittin yenilgisinden sonra felaket haberini Batı'ya gönderdi. Tarikatından 60 şövalye mayıs ayında Cresson savaş meydanında kalmıştı. 230'u Hittin'de kaybedilmiş, çoğu Salâhaddîn'in emriyle idam edilmişti. Savaşabilecek Templierler ise kendi kalelerine çekilmişlerdi. Özellikle Safed Kalesi savunulabilir durumdaydı. Hospitalier Şövalyeleri'nin durumu benzerdi. İki tarikat da neredeyse yok olmuştu.

Fakat Aslan Yürekli Richard Haçlı ordusunu Filistin içlerine yönlendirdiğinde, her iki tarikatın birliklerini buldu. Gerard de Ridfort öldürüldüğünde, İngiltere kralı vasallarından Robert de Sable'yi Templier üstadı olarak görevlendirdi ve Kıbrıs adasını onlara verdi. Tarikat buraya şövalyeler ve Türkopoller yerleştirdi ve krala büyük miktarda para ödemeye başladı. Hospitalier gibi Templier Şövalyeleri de kayıplarını inanılmaz kısa sürede telafi edebildi.

Hittin Savaşı'ndan sonra askerî tarikatların Suriye'de edindikleri konunun ana sebeplerinden biri buydu. Krallar, prensler, baronlar ve başrahipler, ordularını veya hazinelerini yenilemekte zorlandılar. Fakat Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin üstatları ve hemen ardından bu ikisini örnek alan Teuton Şövalyeleri'nin üstadı görünüşe göre tükenmek bilmeyen kaynaklardan besleniyorlardı.

Öte yandan Templier ve Hospitalier Şövalyeleri çok zarar görmüşlerdi. Gezginlerin, büyüklüğüne hayran kaldıkları Kudüs evlerinden sürülmüş-

lerdi. Söylenenlere göre Templier ahırlarında iki bin ata yetecek kadar yer vardı. Templier Şövalyeleri Gazze ve Safed'deki büyük kalelerini; Hospitalierse Beyt Cibrin ve Belvoir'daki kaleleriyle Yafa ve Kudüs arasındaki yolu tutan küçük kaleleri kaybettiler. Templier Şövalyeleri ayrıca, Antakya Prinkepsliği ve Kilikya sınırındaki Darbısak ve Bakras kalelerini de kaybetmişlerdi. Ermenistan Kralı Leo kaleleri geri aldı ama papanın araya girmesine rağmen Templierlere iade etmesi 1216'yı buldu. Diğer taraftan Leo Hospitalier Tarikatı'na da büyük destek verdi, Til ile Silifke gibi birçok kaleyi ve çevre arazisini onlara hibe etti. Teuton Şövalyeleri'ne Amuda Kalesi'ni verdi. Templier Şövalyeleri Kıbrıs'ta büyük bağışlar edinmişlerdi. Üstelik Salâhaddîn'in fethi sonunda, prinkepslikle Trablus Kontluğu sınırında iki tarikatla ait büyük araziler neredeyse dokunulmadan kalmıştı. Templierlerin Tartus ve Safita Kalesi (Chastel-Blanc) bunlardan ikisiydi. Hospitalier Şövalyeleri'ne, Trablus kontlarının 1142-1180 arasında Asi Vadisi yönünde sınır boyunca oluşturduğu büyük kaleler bölgesi kalmıştı. Bunlardan en önemlisi Krak des Chevaliers'di. Biraz daha kuzeyde, Merkeb lordu 1186'da büyük bir kira bedeliyle kalesini Hospitalier Tarikatı'na vermiş, Salâhaddîn orayı alamamıştı. Hatta III. Bohemond, Müslümanlar tarafından yıkılan Marakiya Kalesi'ni tamir etmeleri şartıyla Hospitalier Şövalyeleri'ne vermek istemişti. Fakat tarikata haraç ödeyen ve onlar tarafından belirli bir mesafede tutulan İsmaililer, bu kalenin tarikatın gücünü arttıracığından çekinmişler ve Bohemond'u suikastla tehdit ederek bağıştan vazgeçirmişlerdi (1199). Sonuç itibarıyla her iki tarikat, geniş ve kazançlı lortluklara sahiplerdi.

Haçlıların yeniden inşa ettiği çok sayıda kaleyi savunmaları için başvuru olanlar onlardı. Örneğin Chastel Pelerin 1217'de Templier Şövalyeliği'ne verildi. Benoît d'Alignan, Safed Kalesi'ni yeniden yaptırdığında orayı da geri aldılar. Fakat Yafa Antlaşması, Templierleri büyük hayal kırıklığına uğrattı. Yafa'dan Kudüs'e giden yolun dağlara giriş kısmında sadece küçük bir kale onlara verilmişti. Papa, aslen hacıları korunmakla görevli şövalyelerin, işlerini savaştıklarılarından yakınıyordu. Aksine Teuton Şövalyeleri Friedrich'in Haçlı Seferi'nden çok kârlı çıkmışlar; Kudüs'te bir konak ve Akka'nın kuzeyinde çok büyük bir arazi (Kont Joscelin'in eski lortluğu) edinmişlerdi.

Hospitalier Şövalyeleri, 1234-1238 arasında Montferrand, Rafaniye ve çevre araziler üzerindeki hak iddialarını somutlaştırmak için Hama emîrine savaş açtılar. Fakat harekât, kısa süreli çarpışmanın ve karşı saldırıların ötesine geçemedi. Çünkü tarikat Müslümanlardan toprak alabilecek güçte değildi. Fakat Aziz Louis'nin Haçlı Seferi sırasında yaşanan bir olay, Templierlerin, Şam sultanıyla belirli sınır bölgelerinin gelirini bölüşmek için pazarlık yaptığını gösterdi.

Aslında tarikatlar, Doğu'daki arazilerinden gelen gelirleri göz ardı etmeseler de kaynaklarının büyük kısmı başka yerden sağlanıyordu. Doğu'da köylülerin kira ödediği çiftlikleri (*casal*), kölelerin çalıştırıldığı tarlaları, kaleleri, kira gelirleri, şehir içinde evleri ve korunaklı konakları vardı. Batı'daki kırsal arazilerle bağları bulunuyordu.

Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin komuta merkezleri büyük oranda köylerden ve mülklerden oluşuyordu. Bunlar, lortlar ve şövalyeler tarafından tarikata katılırken hibe edilen veya başka şartlar altında dindarların sadaka olarak verdiği mülklerdi. Ek olarak önemli sayıda konaklama/hasane binaları da vardı. "Tanrı evi" denen bu yerler, yolcuların ağırlanması için kurulmuştu. İki tarikatın Kudüs yolu üzerine kendi evlerini kurmaya çalıştığı düşünülebilirdi. Fakat aslında, bu evleri işleten kişiler belli bir düzende yaşayabilmek için bu tanınmış tarikatlara üye oluyorlardı.

Sayıları hatırı sayılır derecedeydi. Her iki tarikatın Batı'da, hatta Haçlıların çok etkili olmadıkları fakat haccın bilindiği İspanya'da yüzlerce konuk evi vardı. Her biri küçük bir topluluk hâlini almış, manastıra benzer ama aynı dinî işlevlere sahip olmayan bir yapıdaydı. Prensipite evlerin yoksul gezginlere konaklama hizmeti sağlaması bekleniyordu (Templierler, bu görevi yok saydıkları için eleştiriliyordu). Evlerin başlıca görevi, kırsal araziden kâr elde etmek ve bununla hem komuta merkezini hem de tarikatı desteklemektir. Her ev, tarikatın hazinesine *responsion* olarak bilinen bir yıllık katkı göndermekle yükümlüydü.

Diğer taraftan bu evler tarikata yeni üye alımlarında da rol oynuyor, şövalye olmak isteyenlerin başvurduğu yer oluyordu. Katılım koşulları çeşitliydi. Keşiş yemini etmiş şövalyelerin yanı sıra, belirli bir süre için katılan ve konumları paralı askere çok benzeyen şövalyeler de vardı. Komuta merkezlerinde duran askerlerin sayısı, Kutsal Topraklar'ın ihtiyacı göz önüne alındığında aşırı görünüyordu. Tarikat üstadı, Hiribya Muharebesi gibi feci durumlarda ordusundaki boşlukları doldurmak için bu yedek kuvveti göreve çağırabilirdi.

İnsan ve para rezervlerine sahip olan bu tarikatlar, her iki kaynağın Doğu'ya taşınmasını ayarlamak zorundaydı. Hem Templier hem de Hospitalier Şövalyeleri'nin kendi filoları vardı. İki tarikat 1216'da Marsilya yönetimiyle kendi gemilerini inşa etme, hacı ve tüccarları taşıma hakkı için pazarlık yapmak zorunda kaldılar. 1233'te bu hak, yılda 1.500 hacı ve 2 gemiyle sınırlandırıldı. Fakat tarikatların başka büyük yelkenlileri ve kadirgaları da vardı. Örneğin meşhur maceracı Roger de Flor, Templierlerin gemilerinden birine, *Faucon*'a (Şahin) kaptanlık ediyordu.

Paranın taşınması, özellikle Templierlerin bankacılık denen bir sistemi mükemmelleştirmesini sağladı. Aslında Tapınak, başlarda bir mevduat bankası gibi hizmet ediyordu. Philippe Auguste'ten Yakışıklı Philippe'e

kadar Capet Hanedanı, gelirini Templierlerin Paris Kulesi'ndeki hazinesine emanet ediyordu. Haçlılar nakit paralarını ve mücevherlerini emanet ediyor, Templierler de sandıkların sadece mevduatın sahipleri tarafından açıldığından emin oluyorlardı. Hatırlarsak Joinville, Aziz Louis'nin fidyesinin ilk ödemesi için gereken parayı almaya gittiğinde Templierlerin kumandanına başvurmuştu. Kumandanın gemisi o sırada Dimyat'ta demirliydi. Şövalye sandıkları açmayı reddedince, Joinville bir balta kapmıştı. Kumandan, zor kullanılması karşısında pes etmiş gibi görünmüştü. Öte yandan bir yerden başka bir yere para transferi yapmak Templierlerin sıklıkla uyguladıkları bir işlemdi. Batı'da topladıkları para karşılığında Doğu'da avans verebiliyor, kendi hesaplarında yaptıkları hareketler sayesinde tam tersi yönde de işlem yapabiliyorlardı.

Tarikatların, baronların çoğunlukla ulaşamadıkları mali kaynaklara erişimleri vardı. Örneğin İngiltere Kralı II. Henry'nin onlara emanet ettiği mevduat, 1187'de krallığın savunma hattını yeniden inşa etmek için gerekmişti. XIII. yüzyılda Frank lordların ihtiyaçlarına cevaben bazen yüksek miktarlarda borç vermişler bazen bir şeyleri satın almışlardı. 1254'te Sayda Kontu Julian, fiefi Robert Çiftliği'ni Hospitalier Tarikatı'na satmak zorunda kaldı. 1256-1257'de Şuf ve Gezin ile Niha Kalesi'ni 23.510 bezant karşılığında Teuton Şövalyeleri'ne sattı. 1261 yılında da Sayda ve Beaufort'taki topraklarını Templierlere sattı. 1261'de Arsur lordu topraklarını Hospitalier Tarikatı'na ipotek ettirdi.

Sonuç olarak Frank devletlerinin korunması görevi, gittikçe artarak tarikatların üzerine kalıyordu. Zengin kaynakları sayesinde, en ileri tekniklerle Krak des Chevaliers ve Merkeb gibi kaleleri inşa ettirebilecek durumdaydılar. Fakat 1240'ta Templier Şövalyeleri Safed'i yeniden inşa ettirip ettirmeme hususunda kararsız kaldılar. Benoît d'Alignan onları yöreklendirmek ve Haçlıları yardıma çağırmak zorunda kaldı. 1255'te Hospitalierler, keşişleri Akka'ya çekilmiş Tabor Dağı Manastırı'nın yıkıntıları için 1.500 bezant ödediler. Gelecek yıllarda orada, 40 şövalyelik garnizonu bulunan bir kale inşa edilecekti. Tarikat üyeleri vakit kaybetmeden surları dikmeye başladılar.

Yüzlerce şövalye, çavuş ve Türkopolü barındıran garnizonlara sahip bu kale ağına ek olarak, tarikatların başka askerleri de vardı. Normalde krallığın veya kontluğun büyük şehirlerinde, tarikatın konaklarında kalıyorlardı. Örneğin Trablus'taki konak, VI. Bohemond ile Templierler arasındaki çatışma sırasında kuşatıldı. Akka'daki Hospitalier konağı -bugün hâlâ ayakta- 1242'de Filangieri'nin düşmanları tarafından ablukaya alındı. Akka'nın burçlarını, gözetleme kulelerini ve surlarını korumak zorunda kalanlar onlardı. Şehir, Hospitalier, Teuton, St. Lazarus ve St. Thomas Şövalyelerine emanet edilmişti. Ve krallık ordusu kraliyet bayrağı altında toplandığında, her tarikat kendi flaması eşliğinde birliklerini

gönderiyordu. Bu birlikler 300-400 şövalyeden oluşsa da kalelerinin garnizonları askersiz kalmış oluyordu.

Bu askerî güçlerin bakımı, ekipman savaş makineleri, erzak ve yeni at tedariği (Templierler İspanya'dan getiriyordu) gibi giderlere sebep oluyordu. Akka'da bulunan Tapınak Mahzeni'nin kumandanları orada tutulan tahıllardan sorumluydu ve biri tahılların aşırı ısınmasını önlemediği için görevden alınmıştı. Çok sayıda kırsal arazinin sıklıkla zor durumda kalan sahiplerin yardım isteğine cevaben satın alındığını düşünürsek, tarikatın ne kadar ciddi giderleri olduğunu fark edebiliriz.

Tarikatlar, dinî ve askerî doğalarının birleşmesi sonucunda Frank ve Suriyeli toplumlarla yakın temastaydılar (Lazkiye Suriyelileri, kendilerini Merkeb'teki Hospitalier Şövalyeleri'ne yakın görüyorlardı). Kendileri için şövalyelerin öven baronlar ve kardeşlik örgütleri, Templier veya Hospitalier tarikatlarına katılıyorlardı. 1254'ten kalma bir sözleşme, Akka St. Jacques Kardeşliği başrahiplerinin Hospitalier üstadına bağlılık yemini ettiğini, aynı zamanda tüm kardeşlik üyelerinin tarikata kabul edildiğini yazıyordu. Sonuç olarak tarikat, kendisini çevreleyen bir destek grubuna kavuşmuştu. Nitekim bu grup, St. Sabas Muharebesi'nde şövalyelerin arkasında yer aldı.

Latin devletler içinde, tarikatların siyasi güçleri vardı. Kilise düzleminde, (Papanın patriğe verdiği elçilik yetkisi, tarikatların bağımsızlığını biraz azaltsa da) piskoposların -hatta patriğin- normal yargılamalarından muaf tutuluyorlardı. Kilise dışı yöneticiler tarafında, Papalığın aforoz tehdidiyle korunuyorlardı. Papalık, bu tarikatları rahatsız edebilecek kralları veya prensleri aforoz etmeye hazırды. Templierler bu yöntemi Ermeni kralına karşı kullandılar. Zaten prenslerin güçlerinin ve kaynaklarının zaman içinde azalmasıyla tarikatların siyasi gücüne denk olmaya başladılar.

1210'da Templier Şövalyeleri, sultanla yaşanan düşmanlığı devam ettirmek için Kudüs Krallığı baronlarına başvurudular. Antakya veraset savaşında gördüğümüz üzere Templierler IV. Bohemond'un tarafını tuttular. 1228-1229'da II. Friedrich'le neredeyse açık savaşa girişeceklerdi. 1240-1241 döneminde Hospitalier ve Teuton Şövalyeleri'nin aksine, Mısır yerine Şam'la ittifak yapmayı düşündüler. St. Sabas Muharebesi'nde ve VI. Bohemond ile Cübeyl kontu arasındaki çatışmada tuttukları taraf, Templier üstatlarının çeşitli hükümdarlardan bağımsız hareket ettiğini gösteriyordu. Hospitalier de aynısını yapıyor, kendi politikalarını -belki Templierlerden daha kısıtlanmış şekilde- güdüyordu. Teuton Şövalyeleri'yse, Templierlerin asi baronları desteklemeleri sebebiyle Friedrich'in otoritesini kabul ettiler.

Yine de tarikatlar bazen uzlaşma gücü yerine geçiyorlardı. Bir noktada IX. Gregorius, baronların Filangieri düşmanlığının üstesinden gelmek

için Sur'un savunmasını Teuton Şövalyeleri'ne emanet etmeyi düşündü. 1259'da VI. Bohemond'la asi baronları uzlaştıran, Templier üstadıydı.

Fakat tarikatların karanlık yönlerinden biri aralarındaki rekabetti. Sıklıkla imzalanan antlaşmalara ve varılan uzlaşmalara rağmen (bir dönem, iki üstat da Montaigu ailesinin bireyiydi), rekabet onları karşı karşıya getiriyordu. Diğer zamanlarda arkadaşça davranıyorlardı. Mısır harekâtı ve IX. Louis'nin Suriye harekâtı sırasında, krala danışmanlık yaparken genellikle aynı düşüncede buluşuyorlardı. O zamanlar Doğu'yu ve savaşçıların taktiğini oldukça iyi anlıyor, temkinli tavsiyeler veriyorlardı.

Templier Şövalyeleri'nin Suriye'deki son üstadı Guillaume de Beaujeu, Batı'dan yeni gelen genç kardeşlerin savaşma şevkini sakinleştirmek zorunda kalmıştı. Bilindik imajlarının aksine Templierler, zorlu görevler ve cesur işlere atılan bir şövalye çetesi değil, kavga kadar müzakereye de hazır olan bir grup deneyimli askerdı (nitekim yargılandıkları zaman bu özellikleriyle suçlandılar). Müslümanlar, onların sözlerini tuttuklarını fark ettiler. 1241'de Templierlerin Şam'la aralarındaki ittifakı bozmamalarının sebebi de bu olabilirdi. Şunu eklemek gerekir: şövalyeler harekât sırasında uyulması gereken bir kurallar sistemine tâbidiler.

Kutsal Topraklar dışındaki yerleşkeleriyle uluslararası bir organizasyon görüntüsüne bürünmüş gibiydiler. Avrupa'daki varlıklarının düştüğü zorunlu durumlar, bu tarikatların çıkarlarını fazlaca etkileyebiliyordu. Örneğin II. Friedrich, bir dönem tarikatın Sicilya Krallığı'ndaki mülküne el koydu. Aslında her şey onların Kutsal Topraklar'daki görevlerine bağlıydı. Başta Aragon olmak üzere İspanyol krallar, Müslüman sınırındaki arazi ve kaleleri onlara emanet etmişlerdi. Templierler, Müslümanlarla savaşma konusunda pek hevesli değillerdi ve sonunda onların yerine İspanyol tarikatlar tercih edilir oldu. Teuton Şövalyeleri'nin Prusya ve Livonya'da yerleşkeleri vardı, Baltıklar ile Estonyalılar karşısında Hristiyanlığın yayılması görevine giderek daha fazla dahil oluyorlardı. Buna rağmen genel merkezleri olarak Montfort'u (Starkenbergl) kullandılar. Büyük üstat kalenin 1268 yılında düşmesi üzerine merkezi Marienburg'a taşımak zorunda kaldı. Templier ve Hospitalier tarikatları da büyük oranda Kutsal Topraklara bağlı kaldılar ve başka mecralara verdikleri desteği kısıtlı tuttular.

Çağdaşları tarikatlara sıklıkla eleştirel bakıyorlardı. 1274 kadar erken bir tarihte bile, aralarındaki rekabetin son bulması için birleştirilmeleri önerilmişti. Abartılmış zenginlikleri nedeniyle (1244'te Templierin 9.000, Hospitalierlerin 19.000 konağı olduğu söyleniyordu), Lincoln Katedrali'nin başrahibi Kutsal Topraklar'ın savunulmasından tamamen onları sorumlu tutmayı önerdi. İnsanlar, çok sayıda şövalyenin Doğu'ya gitmek yerine Batı'daki arazilerinde yaşadığına inanıyordu.

Bu eleştiriler bazen yerinde olsa da Templier, Hospitalier ve Teuton Şövalyeleri'yle onların taklitçileri Latin Doğu'nun korunmasında hayati rol oynadılar. Erzak, para ve destek kuvvetlerinin kesintisiz akışını sağladılar ki bunlar olmadan Latin kuruluşlar her daim Batı'nın insafına kalacaklardı. Haçlı Seferleri'nde tarikatların iş birliğini böylesi değerli kılan şey bu kalıcılıktı. Devamlı şekilde yeni asker alımı yapılıyordu. Aziz Bernard'ın ilk Templierlerle özdeşleştirdiği Hristiyan şövalye ideali yaşamaya ve tarikata sürekli yeni asker çekmeye devam etti. Bu yeni askerler, er ya da geç Kutsal Topraklara gittiler.

Kudüs Krallığı'nın ilk dönemini sonlandıran ama kuzeydeki iki devleti daha az etkileyen felaketten sonra Frank toplumu, yeni koşullara uyum sağlamak zorunda kalsa da hayata tutunmak için kesin bir irade gösterdi. Frankların elinde kalan veya aşamalı geri alınan birkaç şehir, aktif ticari merkezlerle dönüştü. Kırsal bölgeler Frank nüfusunu kaybetti. Kudüs monarşisinin zayıflığı nedeniyle baronlar ve vasalları, Hohenstaufen Hanedanı'nın otorite kurmasına izin vermeyerek monarşiyi vesayete bağladılar, hatta sürüncemede bıraktılar.

Ayrıcalıklı İtalyan toplulukları, kardeşlik örgütleri, kendilerine yeminli bir topluluk kurabilen vasallar (Akka'da geçici olarak) gibi yeni güçler veya yeni bir şekle bürünmüş güçler kendilerini kabul ettirebildiler.

Sonuç olarak bu toplum ancak bir Haçlı Seferi'yle mümkün olabilecek Frank Suriyesi'nin yeniden doğuşunu bekleyerek yaşıyordu. Belirli bir bölgede kısıtlanmasına ve varoluş sebebini, yani Kutsal Topraklar'ın ele geçirilmesini kaybetse de yeni duruma uyum sağlamış gibi görünüyordu. Çıkış noktasından çok sonra bile devam eden St. Sabas Muharebesi zamanında edinilecek izlenim, bir "Haçlı" toplumu değil, ufukları kendi şehirleriyle sınırlı ve birbirini kıskanan topluluklar olurdu. İç çatışmalara uzun süre direnen Trablus Kontluğu'nda bile, zaman içinde farklı ulus gruplarının çatışmaları görüldü.

Diğer kurumlar gibi Latin kiliselerin aktiviteleri de şehir içiyle sınırlandırılmıştı. Yine de büyük mabetlerde Latin geleneğini sürdürdüklerini ve onun yeniden canlanmasını beklediklerini unutmamışlardı. Askerî tarikatlar, aralarındaki rekabete, muhalefete ve çok kısıtlı görüşlerine rağmen Haçlı görevinin kalıcı temellerini devam ettiren unsurlar oldular. Her an yeni bir Haçlı Seferi'nin üssü olabilecek Frank Suriyesi'nin hayatta kalmasına katkıda bulundular ve bunun için asker ve kaynak akışına aracılık ettiler.

Böylesine hasret kalınan toparlanmanın gerçekleşmesi için yeni bir Haçlı Seferi kaçınılmazdı. En karanlık anda beklenmedik bir canlanma yaşanacaktı.

ON İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOLLAR DÖNEMİNDE HAÇLI SEFERİ

Latin Doğu, 1244 felaketinden beri tehlikenin farkındaydı. 1248 tarihli bir antlaşmaya göre, eğer bir Müslüman fethi olur ama Akka ve Sur Hristiyanların elinde kalmaya devam ederse belirtilen kiralardan ödemesine devam edileceği, bu iki şehrin düşmesi durumunda kiranın ödenemeye-bileceği yazıyordu. Aziz Louis'nin Haçlı Seferi Franklara yeniden cesaret vermişti ancak hâlâ zor durumlardı.

Fransa kralının yola çıkmasından altı ay geçmeden görüntü değişti. Asya'nın büyük kısmını kaplayan ve Avrupa sınırlarına dayanan bir imparatorluğun oluşması, öngörülememiş sonuçlar doğurdu. Doğu'da güçlü bir ittifakın ortaya çıkması, Kutsal Topraklar'ın yeniden işgal edilmesi konusunu gündeme getirdi ve Haçlı Seferi olasılığı yeni bir açı kazandı.

XII. yüzyılda, insanların pek farkında olmadığı Uzak Doğulu Hristiyan prenslerin olası bir müdahalesi gündeme geldi. Karahıtay hükümdarının Kuzey İran'daki Selçukluları yenmesi, Rahip Johannes'in Yakın Doğu Hristiyanları'na yardım etmek istemesinin bir işareti olarak görüldü. Üstelik Jacques de Vitry'nin aktardığına göre Papalık Elçisi Pelagios, IV. Bohemond ve Jean de Brienne'in çevresindeki kişiler, Moğolların İran harekâtını Hristiyan bir krala atfediyor ve bu kralı Rahip Johannes'e benzetiyorlardı. Fakat bu yorumların çıkış noktası Irak Hristiyanları'ydı. İllüzyon kısa sürede yok oldu. "Tatarların" 1240-1245 arasında Avrupa ve Asya sahnesine çıkması olayların şeklini değiştirdi.

1260-1274 arasında hayaller gerçek olacaktı. Mükemmel bir işgal olasılığından gerçek bir ittifaka dönüş o kadar hızlı oldu ki önemini herkes anlayamadı.

TATARLARA KARŞI BİR HAÇLI SEFERİ

Şubat 1253'te (birkaç ay sonra Rubruck'u huzuruna kabul edecek) Mengü Kağan, Baykal Gölü'nün doğusunda Onon pınarları yakınında Moğol prenslerinden oluşan kurultayı topladı. Halkların Cengiz Han'ın kurduğu imparatorluğa boyun eğmesi planını dile getirdi. 3 yöne ilerleyeceklerdi. Kardeşi Kubilay'la Çin'i, amcası Batu'yla Avrupa'yı, İlhan un-

vanını alan diğer kardeşi Hülagü'yle Yakın Doğu'yu ilhak edeceklerdi. Bu prenslerin hareketlerine, insanların ve hayvan sürülerinin büyük ölçekli yer değiştirmesi eşlik ettiği için proje yavaş ilerledi ve Hülagü'nün Ceyhun Nehri'ne ulaşması ancak 1254 başlarında mümkün oldu.

Bu sırada Ermeni Kralı Hetum, Mengü Kağan'ı ziyaret edip bağlılık yemini etmiş, krallığının ve komşu bölgelerin durumunu ona açıklamış, Moğollar için Hristiyanların potansiyel önemini vurgulamıştı. Rubruck'tan bildiğimiz üzere Kağan, Hristiyanlara olumsuz yaklaşmıyordu. Budizm ona daha cazip geliyor gibi görünse de bir Ermeni piskopos tarafından vaftiz edilmesi mümkündü. Fakat tarihçi Reşidüddin'e göre Ermenistan kralının onu Kutsal Topraklar'ın Latinlerine sıcak bakmaya ikna ettiği tartışmalıydı. Çünkü Mengü, Hülagü'ye Suriye'yi ve Mısır'ın en uç sınırlarına kadar Müslüman ülkeleri boyunduruk altına alma ve Fransa ile İngiltere'nin evlatlarını bu topraklardan sürme emrini vermişti.

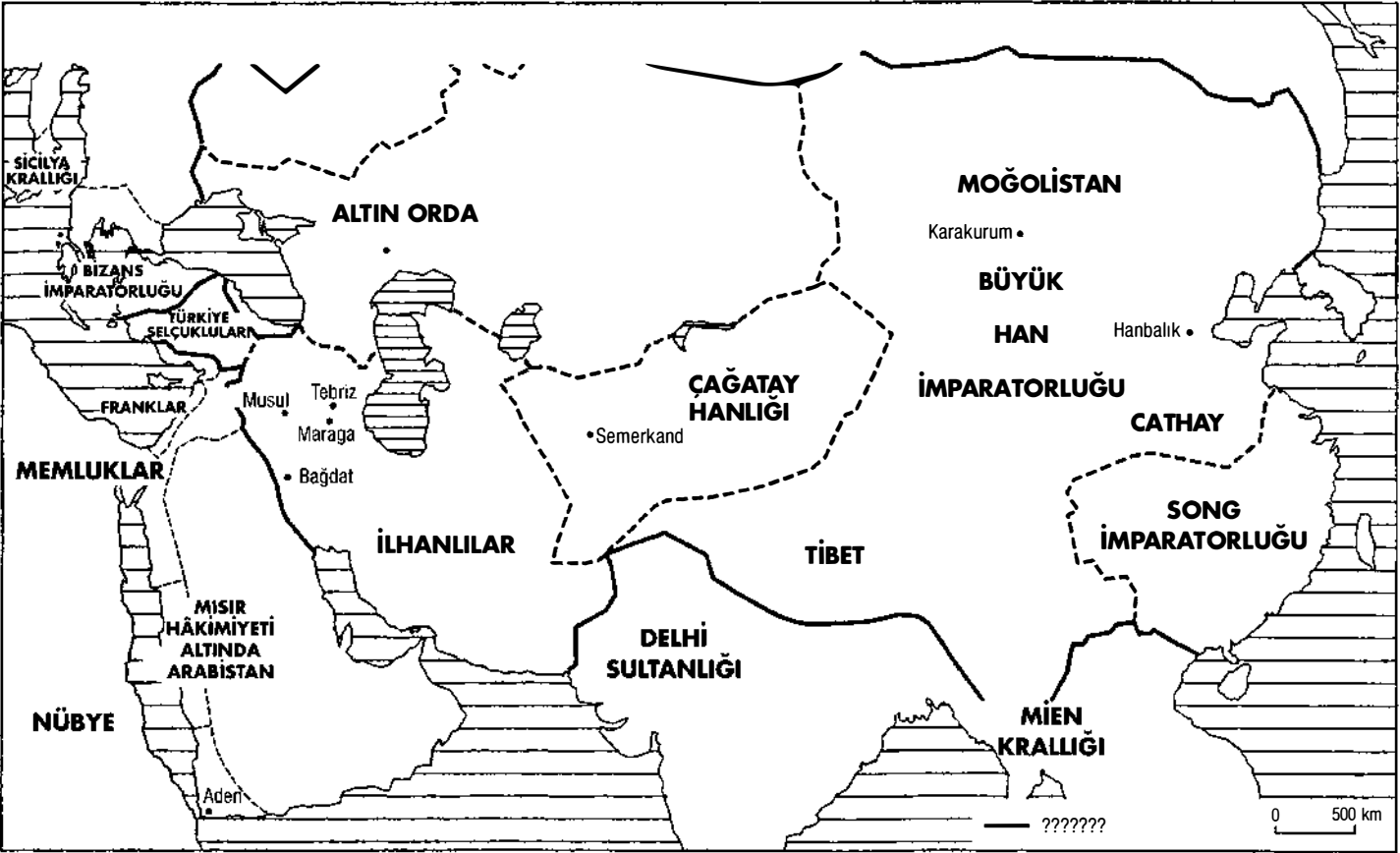
Mengü'nün planının ilk sonuçları, Avrupa'nın doğu sınırlarında hissedildi. Batu 1256'da öldü. Kısa süre içinde oğlu Sartak (Rubruck ona Aziz Louis'den bir mektup götürmüştü) ve onun da oğlu öldü. Böylece 1257'de Altın Orda tahtına Berke Han geçti. Berke Müslüman'dı, büyük olasılıkla annesi, Cengiz Han'ın fethettiği Harezmşah sultanının kızıydı. Berke sahip olduğu toprakların Asya'daki bölümüyle daha çok ilgiliydi ve Kafkaslar için Hülagü'yle mücadele edecekti. Çünkü Kafkaslar, muhtemelen Batu'nun nüfuz bölgesi olarak belirlenmişti. O ise 1253'te yapılan planı uygulamaya başladı. Doğu Avrupalı hükümdarları biata davet eden ulaklar gönderdi. 1257'de Galiçyalı Daniel kendisine bağlılık yemini etti. 1259'da Polonya'ya girdi, Sandomir'i ve Krakov'u yaktı. Daha önce IV. Alexander'ın çağrılarına cevap veren Kral Mindaugas yönetimindeki Litvanyalılar, sonradan taraf değiştirdiler ve Durben yenilgisini Kılıç Kardeşliği'nin üzerine yıktılar. Batu'ya biat eden Macar Kralı IV. Bela, Moğol ordusuna katılması için davet edildi ama bu isteği savuşturmayı başardı. IV. Alexander'ın "Tatar" ilerleyişine set çekmek için gösterdiği tüm çaba boşa gitti.

Yakın Doğu'da gidişat daha iyi değildi. Hülagü'nün ordusu önce, İsmaililer tarafından Hazar Denizi'nin güneyinde kurulan prensliği yıktı, Alamut'u ele geçirdi ve Dağın Şeyhi'ni (Haşhaşilerin şeyhini) öldürdü. Ardından Kürt bölgesine girerek yerel prensleri boyunduruk altına aldı. Sonra Bağdat'a devam etti. Burada halife, öncüllerinin temkinli politikasını sürdürememişti ve Şiiilerle Sünniler arasındaki rekabet giderek harlanıyordu. 1258 başlarında şehrin işgali ve yağmalanması, Abbâsî Halifeliği'nin ortadan kalkması ve halifenin idam edilmesi, İslam dünyasında şaşkınlık yarattı. Fatihler, Doğu Hristiyanları'nı bağışlayıp katolikosa özel bir saygı gösterince, bu Hristiyanlar kendilerince baskıyı temsil eden Bağdat'ın cezasını çektiğini düşündüler. Ardından Hülagü, Azerbaycan

ve Yukarı Mezopotamya'ya ilerleyerek yerel prensleri ya boyunduruğu altına aldı ya da saf dışı bıraktı. Ocak 1260'ta Halep önlerine ulaştı. Sadece birkaç haftalık kuşatma sonunda şehir düştü. Sultan Şam'a sığındı ama şehir 1 Mart'ta düştü. Suriye'deki son Eyyûbî Hükümdarı en-Nâsır, sonunda galiplere teslim oldu.

Franklar bu olayları huzursuzlukla izliyorlardı. Patrik, 1256 yılında, Kutsal Toprakları tehdit eden bu tehlike hakkında papayı uyarmış; papa da Kudüs ve Askalan surları için yapılan bağışların Kutsal Toprakları Tatarlara karşı korumak amacıyla kullanılmasını emretmişti. Takip eden yıllarda gönderilen mektuplar, tehlikenin yaklaştığının hissedildiğini gösteriyordu. Fakat kayınpederi Ermenistan kralının etkisindeki Antakya prinkepsi, Hülagü'ye teslim olmayı seçti ve Halep kuşatmasına yardım etmek için ordularını gönderdi. Kendisi de Baalbek'i istila etti. Daha sonra Moğollarla birlikte Şam'a girdi ve eskiden St. Jean Katedrali olan büyük camide yapılan ayini memnuniyetle izledi. Çinli bir generalin biyografisinden aktarıldığına göre, adı O-fu-vu-tu diye yazılan (Kıbrıs Kralı Hugu-et olabilir) bir Frank, "sultan"a teslim olma çağrısı yaptı. Cevabı abartılarla doluydu ama belirgin sözler içermiyordu. Yine de bir antlaşma yerine geçebilecek durumdaydı.

Antakya prinkepsinin tavrı bir skandala sebep oldu. Kudüs patriği onu aforoz etti. Öte yandan IV. Alexander, Rus Kralı Daniel ve Ermeni Kralı Hetum'un davalarıyla birlikte ele alınması için konuyu yakın zamanda toplayacağı konsilin gündemine aldı. "Hristiyan Antakya"nın "kalkan ve mızrağını bile savurmadan" teslim olması üzüntüyle karşılandı. 1261-1262 tarihli *Clarıs et Larıs* romansının yazarına göre, Antakya Hristiyanlar için artık kayıp şehirdi. Aslında Bohemond, Hülagü'den önemli avantajlar elde etmişti. Grek Patrik Efthimios'un Antakya patrikliğine getirilmesini (o sırada Latin patrik Opizo Avrupa'daydı) ve kalıcı bir Moğol birliğini kabul etmek zorunda kalmıştı. Lakin Sarazenlerin prinkepsliğinden aldığı yerleri geri almasına izin verilmişti. Bu sebeple Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin yardımıyla Asi Vadisi'ndeki Darkuş ve Kafrdebbîn ile Lazkiye ve Cebele tekrar işgal edildi. Bu, Moğolların meşru gördüğü prensleri yönetime geri getirme politikasıyla uyumluydu. Bir başka örnek, Humus Emîrliği'ne tekrar kavuşan Eyyûbî el-Eşref'ti.

Harita 18: 1260 Yılından Sonra Moğol İmparatorluğu – Hülagü'nün Saldırısı (1260).

Muhtemelen Akka'daki Frankların tepkisi çoğu tarihçinin kabul ettiğinden daha az netti. Kutsal Topraklar'ın baronları ve başrahiplerince Charles d'Anjou'ya gönderilen 22 Nisan 1260 tarihli mektupta, hiç şüphesiz Moğol istilasından bir felaket olarak bahsediliyor, Eyyûbîlerin düşüşünden yakınılıyordu. Bir başka mektuptaysa oluşan boşluktan faydalanarak Suriye'de fetihler gerçekleştirme olasılığından bahsediliyordu. Nitekim Sayda Kontu Julian isimli bir Frank baron, Litani Vadisi'ne sefer düzenleme zamanının geldiğini düşündü ve harekete geçti. Orada karşılaştığı Moğol birliğini yendi ve komutanını öldürdü. Daha sonra bu komutanın, Nasturi bir Hristiyan ve Hülagü'nün Suriye'de bıraktığı ordunun lideri Ketboğa'nın yeğeni olduğu anlaşıldı. Ketboğa, karşılık olarak Sayda'ya sefer düzenledi ve şehrin aşağı kısmını yağmaladı. Diğer taraftan Mısır Memlûkleri, Moğollara saldırmaya karar verince Akka baronlarıyla görüşmelere başladılar. Teuton Şövalyeleri'nin üstadı temkinli olmasaydı, görüşmeler resmî bir ittifaka dönüşebilirdi. Her hâlükârda baronlar, Moğollardan alınacak atların ucuz fiyata kendilerine satılması sözü karşılığında Memlûklerin topraklarından geçmelerine izin verdiler. Böylece Mısırlıların 3 Eylül 1260 tarihli Ayn Calut zaferine katkıda bulundular.

Gelgelelim aynı baronlar kendilerine şubat başında Hülagü adına gönderilen biat çağrılarına cevaben çok sayıda elçiye hana gönderdiler. Aralarında, Hülagü'yle arkadaşça sohbet eden İngiliz Dominiken Rahip David d'Ashby de vardı. Kısacası Akka Frankları'nın tavrı oldukça belirsizdi.

Aksine papanın tavrı çok netti. İlk zamanlar IV. Alexander, Doğu Avrupa'da yükselen tehditten endişelenmişti. 1259'da bu bölgeye Haçlı Seferi yapılması için vaaz veriyse de Macar kralına etkili yardımda bulunamadı. 25 Mayıs 1260'ta Suriye'deki durumdan haberdar olunca, Marsilya Piskoposu Benoît d'Alignan'a *Audiat orbis* buyruğunu gönderdi ve Kutsal Toprakları Tatar tehdidine karşı korumak amacıyla Haçlı Seferi düzenleme görevi verdi. Doğu'ya giden Benoît, yirmi yıl önce inşa ettirdiği Safed Kalesi'ni yeniden buldu. 27 Kasım'da papanın planları daha da netleşti. Hristiyan âleminin tüm prens ve başrahiplerine seslenerek, bölgesel ve ulusal konsilleri takiben, Temmuz 1261'de bir konsil toplanacağını duyurdu. Mantes ve Bordeaux Konsilleri, Paris Konsili'ne hazırlanılmasını sağlarken, paralel olarak Lambeth, Mainz ve Ravenna'da da konsiller toplandı. Ardından Fransa ve İngiltere kralları, baronlarını toplantılara çağırdılar (Paris Konsili 10 Nisan 1261'de toplandı). Toplu kefaretlar ilan edildi, kumar ve turnuvalar yasaklandı, lüks kıyafetler ve ziyafetler yasaklandı. Gelir kaynağını kaybetmekten korkan Rutebeuf gibi ozanlar buna çok sinirlendiler. Konsilden önce Papalık mahkemeleri toplanmıştı. Örneğin 1245'te Lyon mahkemesinin gündeminde Kutsal Topraklar'ın sorunları ve "Tatarlara karşı çare arayışı" vardı.

Artık genel bir Haçlı Seferi için her şey hazır gibi görünüyordu ki IV. Alexander öldü (25 Mayıs 1261). Yerine geçen kişi, Kudüs Patriği Jacques Pantaleon de Courpalay'den başkası değildi. IV. Urbanus adını alan papa, Doğu'nun durumu hakkında bilgiye sahipti ve önceliklerini iyi belirledi. Haçlı Seferi duyurusu yapsa da Latin Doğu'nun en çok paraya ihtiyaç duyduğuna inandığı için seferden önce mali katkı yapılmasını istedi. Fakat Fransız ruhbanlar, Ağustos 1262'de gönüllü bağış yapmayı reddettiler. Çünkü Kutsal Topraklar, Sarazenlerle yapılan ateşkesin kapsamındaydı. Bunun üzerine IV. Urbanus, Hristiyan dünyası genelinde 5 yıl süreyle kilise gelirlerinden yüzde birlik vergi toplamaya karar verdi. Fakat yine Fransız ruhban sınıfının isteksizliğiyle karşılaştı ve verginin toplanmasını, Kutsal Topraklar'dan gelen Sur Başpiskoposu Gilles de Saumur ve Jean de Valenciennes'e emanet etmek zorunda kaldı. Amaç açıkça belirtilmişti: "Tatarlar tarafından büyük tehlike altında bulunan Kutsal Topraklara yardım etmek." Almanya'da bu görev Albertus Magnus'a verildi. Paranın toplanması ancak 1263'ün sonunda başlayabildi.

O zamana kadar durum değişmişti. Mart 1263'te IV. Urbanus hâlâ "köle yaptıkları insanları katlanılmaz sıkıntılarla ezen bu acımasız ve lanet olası Tatarlar"dan bahsediyordu. 13 Haziran'da Tatar tehlikesine Sarazenleri de ekledi ve kısa süre içinde konu tamamen Sarazenlere döndü. Bu arada Moğollarla ittifakını duyurduğu için aforoz cezasına çarptırılan VI. Bohemond'un cezasını 26 Mayıs 1263'te askıya aldı.

Yine de Moğollar, Avrupa'nın doğu sınırlarını tehdit eden muhteşem düşmanlar olmaya devam ediyorlardı. Muhtemelen 1262'de Paris'e giden kalabalık Moğol elçi grubu Berke Han'ın Aziz Louis'ye ultimatomunu bildiren gruptu. Kasım 1265'te Papa IV. Clemens, Tatarlara karşı Macaristan, Polonya, Brandenburg, Bohemya, Avusturya ve Karintiya'da Haçlı Seferi vaazları vermenin gerekli olduğunu düşündü. Aslında Altın Orda hanının emrinde nispeten az kuvvet vardı ve dikkati çoğunlukla Kafkas sınırına yoğunlaşmıştı. Buna rağmen Hristiyan ülkeler üzerindeki baskısını sürdürüyordu.

Bu sırada Frank Suriyesi'nde olaylar başka yöne evrilmişti. Artık Moğollar üzerine Haçlı Seferi düzenlemektense, onlarla birlikte bir sefer düzenleme ihtimali konuşuluyordu.

İSLAM İMPARATORLUĞU'YLA FRANKLAR KARŞI KARŞIYA

Moğollar Şam'ı ele geçirdiklerinde Franklar, Suriye'nin de alınabileceği intibaında yanılmamışlardı. Fakat Halep Sultanı en-Nâsır Yusuf tarafından birleştirilen Eyyûbî sultanlıklarının yok olmasından faydalanacak kesim Batılular da değildi.

Memlûk dönemi Mısırı, Hülagü'nün hedefleri arasındaydı ama Şam'ın düşüşünden hemen sonra kardeşi Mengü'nün ölümünü ve akabinde Arık Böke ile Kubilay arasında çıkan taht sorunlarını duydu. İran'a doğru yola çıktı. Eğer Aziz Louis'ye yazdığı mektuba ve Doğu belgelerindeki bazı kanıtlara inanacak olursak, gidişinin başka bir sebebi daha vardı. Moğol atları doğal otlaklarından mahrum kalmış, sıcaktan bunalmış ve bozkırdan daha sert zeminlerde nalsız perişan olmuşlardı. Her hâlükârda han, ordularının neredeyse tamamını Suriye'den çekerek, geride Ketboğa Noyan'ı küçük bir işgal kuvvetiyle bırakmıştı.

Mısır'daki Memlûk yönetimi, Eyyûbîlerin hak iddiaları ve farklı Memlûk kabileleri arasındaki kavgalar sebebiyle sorun yaşıyordu. Mansura zaferinin mimarlarından Emîr Baybars, bir noktada en-Nâsır'ın hizmetine girmişti. 1250'de yönetime gelen Aybeg eski silah arkadaşları tarafından öldürülmüş, onun yerine Kutuz geçmişti.

Moğollar Kutuz'a teslim olmasını emrettiler. Sultanlarını öldürerek tahta çıkan bu köleleri küçük görüyorlardı. Memlûklerin çoğu, Moğolların boyunduruk altına aldıkları (Kazak ve Ukrayna bozkırlarındaki Harezmsâhlar ve Kıpçaklar) ülkelerden geliyordu. Moğolların gözünde, kendi hükümlerliklerinden kaçan kaçaklardı ve cezalandırılmaları gerekiyordu. Kutuz elçileri öldürterek cevap verdi. Bu, "Tatar"ların gözünde affedilemez bir hakaretti. Memlûk sultanı, öncülleri tarafından azledilen emîrleri yeniden göreve getirdi, ardından Hülagü'nün baskısı nedeniyle Suriye'den kaçanları dâhil ettiği büyük bir ordu topladı ve Müslümanların kaybettiği toprakları geri almaya girişti. Moğolların Gazze'de bıraktığı bin askeri dağıtarak geçti. Sahil boyunca ilerlemek için Franklarla pazarlık yaptı (Memlûk emîrleri, Akka'da Franklarca kabul edilmişti). Ayn Calut'ta Ketboğa'nın ordusuyla karşılaştı ve onları yendi. Moğol komutan yakalandı ve düşmanlarını hor gördüğünü ifade ettikten sonra öldürüldü. Teğmenlerinden İlka Noyan, sağ kalan Moğol askerlerini bir araya getirip kuzeye götürdü. Burada Ermeni Kralı Hetum onları karşıladı ve yeniden silahlandırdı. Mısırlılar Şam'a girdiler ve Moğollarla herhangi bir ortaklığı olanları, özellikle Hristiyanları, Yahudileri ve Şiileri cezalandırdılar. Halep'e devam ettiler ve buradaki Moğol garnizonunun çekildiğini gördüler. Fakat Kutuz, galibiyetinin tadını uzun süre çıkaramadı. Silah arkadaşları tarafından öldürüldü ve cinayetin baş azmettiricisi Baybars onun yerine tahta çıktı. Yine de Şam valisi onu yeni Memlûk sultanı olarak tanımadı. Baybars, ordusunu Mısır'a döndürdü ve Akka Frankları'na verilen sözleri tutmayı reddetti.

Hülagü yeni bir ordu gönderdi, Halep kısa bir süreliğine işgal edilse de bu Moğol ordusu sultanın müttefikleri Hama ve Humus emîrleri tarafından yenilgiye uğratıldı. Fırat bölgesinde düzensiz savaş taktikleri uygulanıyordu. Memlûkler Moğol süvarilerini çaresiz bırakan bir yöntem

olarak, ilkbahar otlarını sistematik biçimde yakmayı öğrenmişlerdi. Bu nedenle bölgeye “yanık vilayet” adı verilmişti. Hetum ve VI. Bohemond, Hülagü’den yardım istediler. O ise sadece sınır şehri el-Bireh’e saldırabildi (1264-1265). Fakat sultan dikkatini çoktan başka yöne çevirmişti.

Memlük Devleti, Aybeg ve Kutuz zamanında çoğunlukla Eyyûbî sultanlığı şeklinde gelişmişti. Askerî diktatörlüğe dayanan sağlam bir siyasi yapıya dönüşmesini Baybars sağladı. Son Eyyûbî Sultanı en-Nâsır, Hülagü’nün emriyle idam edilmişti. Kahire sultanı artık Şam ve Halep’e hükmediyordu. Fakat Şamlılar ve valileri onun hükümdarlığını kabul etmediklerini birden çok defa gösterdiler. Eyyûbî idaresi ve onun Kürt unsurlarının yerine, daha merkezi bir sistem gelmişti. Memlük emîrlerinin iktasında, kalıcı bölgelerin olmadığı bir gelir sistemi oluşmuştu. Gayrimüslim kölelerden, genellikle Türklerden (ara sıra Batılılardan) devşirilen Memlük askerleri, savaş ve İslam hakkında eğitim aldıktan sonra azat ediliyor, bu arada efendilerine karşı sadakat bağına koruyorlardı. Rekabeti tamamen sıfırlamayan bir dostlukla birleşmişlerdi, yüksek askerî ve yönetim kadrolarına ancak onlar çıkabiliyorlardı. Yine de orduda farklı kökenlere ait gruplar da vardı.

Baybars, Bağdat’tan kaçan bir Abbâsî veliahtını kabul etmiş ve onu halife olarak tanımıştı. Ardından ondan kurtularak yerine Memlüklerin devlet yöneticisi ve hâkimlerle din adamlarının lideri olarak kabul ettiği birini getirdi. Böylelikle devleti, eski Abbâsî Halifeliği düzeninde ve Tunus emîri gibi başka hükümdarların iddialarına rağmen bir “İslam imparatorluğu” olarak sunmaları mümkün oldu. Yakın zamanda din değiştirenlerde yaygın görülen şevk de bu yapıya eklenince, yeni imparatorluk, öncüllerinden daha yoğun bir dinî temaya büründü. Anadolu Selçukluları’nın kademeli zayıflaması sonrasında (Baybars’ın bunda parmağı vardı) bölgedeki tüm beylerden itaat talep edebildiler.

Artık Frankların karşısındaki düşmanın, devlet yöneticiliğinde inkâr edilemez yetenekleri ve aynı zamanda vicdan yoksunluğu ve zalimliği bulunuyordu. Bu, onu müttefiklerinin gözünde bile ürkütücü yapıyordu. Nitekim birden çok müttefiğini hançer veya zehirle saf dışı bırakmıştı. Buna, Moğollara duyduğu nefretle körüklenen, Hristiyan karşıtı bir fanatiklik de eklenmişti.

1261’de Kudüs emîri, Kutsal Topraklara kalabalık hâlde gelen hacıları hapse atıp fidye karşılığında serbest bıraktı ve kendilerine yol üzerinde saldırılar düzenlenmesini teşvik etti. Yafa kontu ve Beyrut emîri görüşmelere başladı. Esir takası önerdiler ve Aybeg’in söz verdiği Zirin (Petit Gerin) şehrinin iadesini istediler. Baybars istekleri geri çevirdi (1262) ama ertesi sene görüşmeleri tekrar başlattı. Bu sırada ordularını Antakya’ya ilerletmiş ve şehri kuşatmıştı. Antakya, Moğolların güç gösterisiyle kurtuldu. Baybars’ın başlıca isteği, Müslüman esirlerin daha çok faydalana-

cağı bir takastı. Fakat aynı zamanda Safed ve Beaufort şehirlerinin de boşaltılmasını istiyordu. 1240 antlaşması bu iki şehrin Franklara verilmesini meşrulaştırmış olsa da Frankların Mısır'a karşı Şam sultanıyla iş birliği yapması, Baybars'a göre bu antlaşmayı geçersiz kılıyordu. Yafa kontu ve Arsurlu Hospitalier Şövalyeleri, takası kabul ettiler. Lakin Templier ve diğer Hospitalier Şövalyeleri reddettiler. Çünkü esirlerden sağladıkları ucuz iş gücünü kaybetmekten çekiniyorlardı. Baybars, iki tarikatın açgözlülüğünü kınadı ve ateşkesleri yok sayarak Nasıra, Tabor Dağı, La Table Notre Seigneur ve Beytüllahim'e saldırarak mabetleri yağmaladı. Fakat 14 Nisan 1263'te Akka'ya yapılan saldırı başarısız oldu. Ardından sultan, Kudüs'e döndü ve Müslümanların Kutsal Şehri kalıcı işgal ettiğini simgelemek için bir kervansaray inşaatı başlattı.

Ateşkeslerin ve kurulması otuz yıldan fazla süren tüm dengenin böyle acımasızca bozulması, Franklar arasında derin bir rahatsızlık yarattı. Vakit kaybetmeden IV. Urbanus'u uyardılar. Papa 20 Ağustos 1263'te "Tatarların korkunç tehdidinden kaçtığına inananlar, Babillilerin öfkesi karşısında şaşkırdılar" şeklinde not düştü. Doğu'daki Latinler yardım istediler. IV. Urbanus, başlangıçta Moğollara karşı savunma niyetiyle toplanan yüzdelik vergilerin bu yeni tehlikeyi savuşturmak için kullanılmasına izin verdi ve Yafa surlarının tamamlanmasını teşvik etti.

Kendi başının çaresine bakmak zorunda kalan Franklar, sultanın yeniden Kuzey Suriye'de meşgul olmasından da faydalanarak Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin önderliğinde Lyon'a saldırdılar. Ayrıca Askalan ve Beysan'a da misilleme saldırıları düzenlediler. Aldıkları bu riskler, Memlük baskısı karşısında kalıcı bir rahatlama sağlamaktan uzaktı. Batı'da IV. Urbanus daha çok Sicilya için endişelense de Papalık elçileri halkı Haçlı Seferi'ne çağırıyordu. 1265'te Baybars tekrar saldırıya geçti. Kısa süre önce Aziz Louis tarafından surlarla çevrilen Kayserya'yı 27 Şubat-5 Mart arasında kuşattı ve sırasıyla hem aşağı şehri hem de kale içini ele geçirdi. Frankların boşalttığı Hayfa'yı 15 Mart'ta yıktı ama Chastel Pelerin'da başarısız oldu. 21 Mart'tan 29 Nisan'a kadar Arsurlu kuşatma altında tuttu. Şehir teslim oldu ama Baybars sözünden dönerek özgürlük vaat ettiği Hospitalier Şövalyeleri'ni zincire vurdu.

Yardım çağrıları sonuçsuz kalmadı fakat verilen cevap sınırlıydı. 1264 sonunda Olivier de Termes, Geoffroy de Sergines için takviye kuvvet getirdi. Mart 1265'te Kıbrıs naibi kendi birliklerini gönderdi. Daha önemlisi, Ekim 1265'te Burgonya dükünün büyük oğlu konat Eudes de Nevers'in elli veya altmış şövalyeyle birlikte gelmesiydi. Âdeti küçük bir Haçlı ordusuna benzeyen bu grubun toplanma masrafını kendisi ve dük, sonraki geçinme masrafını da yüzdelik vergiler sağladı. Bu kuvvet, sultanın ordularını püskürtecek büyüklükte değildi ama Akka'yı almasına engel oldu.

Doğu'dan ayrılmayan Eudes de Nevers 1266'da Akka'da öldü. Ona eşlik eden Erard de Valery, biraz daha kalmayı kabul etti ve Nevers kontunun yol arkadaşlarının çoğunu yanında tuttu. Masraflar, topladığı yüzdelik vergilerini Fransa kralına gönderen papa tarafından karşılanmaya devam ediyordu. Kralın isteği üzerine, ödemeler İtalyan bankerler aracılığıyla yapıyordu. Bu bankerler, istenen miktarı patriğe veya tarikat liderlerine teslim ediyor, ardından Paris'te kraliyet hazinesinden ödeme alıyorlardı.

Bu küçük Haçlı Seferi'nin varlığı (bu tür seferlere "passagium particulare" adı verilmişti) Baybars'ın fetihlere devam etmesine engel olamadı. 1266'da Safed'e saldırdı. Şehir, Templierlerden oluşan güçlü bir garnizon tarafından savunuluyordu, dolayısıyla Baybars ağır kayıplar verdi. Fakat şövalyelerle Suriyeli subaylar arasındaki anlaşmazlıklardan faydalana-bildi. Örneğin subaylardan Leo, sultanın kendilerine serbest çıkış hakkı verdiği konusunda şövalyeleri inandırdı. Baybars hiç yemin etmediği gerekçesiyle, onların biraz uzağa götürülmesini istedi. Ardından biri hariç hepsinin öldürülmesini emretti. Birkaç Fransisken tarafından yüreklendirilen Templierlerin tamamı din değiştirmeyi reddetti. Akka halkı, cenazeleri defnetmek için izin istedi. Baybars onların bölgesine saldırdı ve onlara yeni cenazeler sağlayabileceğini göstermek için Hristiyan köylüleri öldürdü. Ardından Toron'u kolaylıkla aldı ve yıktı. Fakat Safed'de yaşanan hasarın tazmin edilmesini emretti. Kendisini Akka çevresindeki tüm toprakların efendisi ilan eden ve vergi toplayan bir emîr, güçlü bir garnizonla Safed'i savunmaya başladı. 28 Ekim'de, Taberiye bölgesini yağmalamaya giden bir Fransız birliğinin yolunu kesti.

Baybars şansını Trablus yönünde zorlamış, şehre giden yolları tutan üç kaleyi, Arcas, Halba ve Coliat'ı ele geçirmişti. Hospitalier Şövalyeleri'ni, İsmaililerden aldıkları haraçtan vazgeçmeye zorladı ve Templierlerin bırakmaya hazır oldukları Cebele'nin yarısını almaya yaklaştı. Antakya'ya yürüyen bir birlik geri döndü. İddiaya göre komutanları, prinkeps tarafından satın alınmıştı. Fakat prinkepsliğin geleceğini belirleyen felaket, Hama Emîri el-Mansur'un Ermeni Krallığı'na yaptığı yıkıcı saldırıydı. Ermeni ordusu yenildi. Hetum'un oğullarından biri öldürüldü, diğeri rehin alındı. Ardından Ermeni kralı, tüm çabalarını rehin oğlunun özgürlüğüne adadı. Bunu başardıktan sonra da keşiş oldu (1270). Antakya artık Ermenilerin yardımına güvenemezdi.

1267 yılında çok kayıp verilmedi. Yine de Sur hükümdarı, kendisine bırakılan seksen dokuz köye karşılık haraç ödemeyi ve ateşkes yapmayı kabul etmek zorunda kaldı. Üstelik Toron ve Châteauneuf'ten vazgeçti. Beyrut idarecisi de sultanın isteğini mecburen yerine getirerek Müslüman esirleri serbest bıraktı.

Sultan 1268'in Mart ayında Yafa'yı hiç zorlanmadan teslim aldı çünkü kont, ateşkes antlaşmasıyla korunduğunu düşünüyordu. 15 Nisan'da Be-

aufort düştü ve sultanın ordusu kuzeye yürüdü. Beyrut'tan geçerken yeni bir haraç isteğinde bulundu. Baybars Trablus'u ele geçirmeye çalıştı ama şehir direndi. Memlük sultanı ancak kırsal bölgeyi yağmalakla yetindi, meyve ağaçlarını kesti ve köylüleri öldürdü. Ardından Antakya'ya ilerleyerek Konstabl Simon Mansel'in birliğini yendi. Kendisi yakalandı ve Antakya'ya teslim olma emri vermesi önerildi. Teslim olmayı kabul etmeyen muhafızlar sadece üç gün dayanabildiler. Düşman güç kullanarak 18 Mayıs 1268'de şehre girdi. İç kale iki gün daha dayandı. Galip taraf, bir cinayet ve yıkım çılgınlığına tutuldu. Baybars bu sahneleri, VI. Bohemond'a gönderdiği mektubunda zevkle tasvir etti:

Eğer atların ayakları altında şövalyelerinin ezildiğini, evlerinin yağmacılar tarafından tarumar edildiğini, hazinenin yüzerlik birimlerle tartıldığını, kadınlarının dörtlü gruplar hâlinde satıldığını ve senin hazinenen alınan bir dinar karşılığında satın alındığını bir görseydin! Kiliselerinin haçlarla birlikte yıkıldığını, sahte İncillerin sayfalarının parçalandığını, patriklerin mezarlarının döndürüldüğünü bir görseydin! Müslüman düşmanın ayın mekânını yıktığını, keşiş, rahip ve diyakozların boğazlarının sunaklar üzerinde kesildiğini, kraliyet prenslerinin köle yapıldığını bir görseydin! Saraylarından alevler yayıldığını, ölülerinin diğer dünyanın ateşinden önce bu dünyanın ateşinde yandığını, saraylarının tanınmaz hâle geldiğini, St. Paulus ve St. Petrus Kiliseleri'nin yerle bir edildiğini bir görseydin!

Yerlileri öldürülmüş, köle yapılmış veya dağıtılmış, binaları ve evleri yıkılan Antakya bu felaketten sonra hiç toparlanamadı. Sultan, gemileriyle birlikte St. Simeon Limanı'nı ve 1260'ta geri alınan Asi Vadisi şehirlerini de ele geçirdi. Templierler, başta Bakras olmak üzere Antakya'nın kuzeyinde bulunan tüm topraklarını terk ettiler. Prinkepslikten geriye kalan tek kısım, Moğol istilasından sonra yeniden fethedilen Lazkiye ve Cebele'ydi. Koz Kalesi'nde (Cursat) kumandanla Müslümanlar iyi geçindiği için burası da 1275'e kadar prinkepsliğin elinde kaldı. Sultan, Trablus'un ötesine geçmenin avantajıyla Kadişa Vadisi'ne sefer düzenledi. Burada Maronit liderlerce tutulan müstahkem mağaraları ele geçirdi ve muhafızları öldürttü.

Geriye, askerî tarikatların elindeki kuvvetli kaleleri almak kalmıştı. Baybars, Krak des Chevaliers'ye saldırdı. Kale uzun bir süre (21 Şubat – 7 Nisan 1271) dayandı ama muhafızları sahile doğru sürüldü. Asi Vadisi'nin doğusuna doğru yapılan saldırılara üs vazifesi gören komşu Akkar Kalesi, 12 Mayıs'ta düştü. Baybars, Frankların suç ortağı olarak gördüğü Qaralı Hristiyanları cezalandırdı.

Tartus Templierleri ve Merkeb Hospitalier Şövalyeleri, Müslüman komşularından aldıkları haraçtan ve Chastel Blanc'tan vazgeçerek bir ateşkes elde edebildiler. Bundan sonra Baybars güneye döndü ve Teuton

Şövalyeleri'nin büyük kalesi, Akka yakınındaki Monfort'u kuşattı. Kale, 1271 Haziran ayının sonuna kadar dayandı ama sonunda teslim oldu. Baybars hızla kaleyi yıkmaya girişti. Öte yandan, Krak des Chevaliers Kalesi'ni, Trablus çevresinin denetiminden sorumlu emîrin konutu olması için tamir ettirdi.

Baybars, bu fetihleri geri alınamaz adımlar olarak gördüğünü ve Eyyûbîlerin yaptığı gibi politika değişimi sonucu fethedilen yerlerin Franklara bırakılmasının söz konusu olmadığını göstermeye kararlıydı. Fetihler planlı bir şekilde yapılmış, iç kısımdaki Frank kaleleri alınmıştı. Surların onarıldığı her yere sultan kendi işaretini, "Baybars'ın aslanlarını" ekliyordu.

Batı, bu çöküşü tamamen tepkisiz izlemedi. Fakat Sicilya'da Charles d'Anjou'nun, Konstantinopolis'te II. Baudouin'ın harekât operasyonları aynı zamana denk gelmişti. Gilles de Saumur, son nefesine kadar Haçlı Seferi vaazları verdi. Simon de Brie onu takip etti. Eudes de Châteauroux bir söylev kaleme aldı. Dominiken Odo, Brandenburg ve Misnia lortlarıyla Bohemya dükünü haç kuşanmaya ikna etti. IV. Clemens, sefer komutanlığını Brandenburg lortuna vermek istedi fakat o, 4 Nisan 1266'da öldü. 28 Mayıs'ta papa, Almanya, Saksonya, Bohemya ve Navarre Haçlıları'nın coşkusunu yeniden alevlendirdi (Juliers, Cleves ve Lüksemburg kontları zaten haçı kabul etmişlerdi) ve Mart 1267'de yola çıkılmasını önerdi. Fakat tasarı hemen iptal edildi. Olası sebep, Fransa kralının haçı kabul etmesiydi. Böylece "passagium particulare" yerine, daha büyük ölçekte "passagium generale"ye karar verildi.

MOĞOL TASARISI

Bahsettiğimiz üzere, 1249'da Moğol komutanı Elçigidey'in temsilcisini kabul eden Aziz Louis, cevap olarak pahalı hediyeler ve iletişimin devam edebileceğini gösteren bir mesaj göndermişti. Güyük Han'ın eşi olarak naiplik yapan Oğul Kaymış pek yüreklendirici bir karşılık vermedi. Rubruck'u huzuruna kabul eden Mengü Kağan ise, Aziz Louis'nin cevabını çok sıcak buldu, naibin zayıflığını kınadı ve Moğollara yüklenen "gökten gelen görev" gereğince, kraldan biat etmesini istedi. Hanların maiyetindeki bazı Hristiyan ortamlarında dolaşan bu Frank-Moğol askerî iş birliği fikri, görünüşe göre Moğol cephesine uzak kalmıştı. Hetum ve VI. Bohemond, Moğol desteğinden faydalanmışlar fakat kağanın boyunduruğu altına girmişlerdi. Batılılarsa Moğolları sadece amansız düşmanlar olarak algılıyorlardı.

Bu nedenle, Hülagü Han'ın 10 Nisan 1262'de -Moğol takvimiyle Köpek Yılı'nda- Meraga'da yazdığı mektubu öğrenen IX. Louis'nin ve hemen bilgilendirdiği Papa IV. Urbanus'un şaşkınlığını anlamak mümkündür. Mektubu Fransa kralına Jean isimli bir Macar getirmişti. Kelime seçimi,

Batılı bir aracı kâtibin, muhtemelen Hülagü'nün Latin kâtibi Rychaldus'un, elinden geçtiğini işaret ediyordu. Yine de mektup, Moğol protokolünü takip ediyor, öncelikli olarak kağana bahşedilen göksel yönetimi ve evrensel teslimiyet zorunluluğunu hatırlatıyordu. Bu emri desteklemek için Hülagü, ebedî gök iktidarının şaman Kökçü -diğer adıyla Teb Tengri- tarafından Cengiz Han'a nasıl aktarıldığını ve Moğol İmparatorluğu'nun sayısız hükümdarı yenerek bunu nasıl teyit ettiğini eklemişti. Öte yandan Fransa kralının bunları dikkate alması gerektiğini ima etse de bu mektubunu, daha önce yazdığı ultimatomlardan farklı kılmaya dikkat etmişti. Mektupta Andre de Longjumeau'nun elçiliğini ve kral tarafından gönderilen hediyenin ihtişamını anıyor, Moğol meclisinde bunun bir arkadaşlık nişanı olarak görüldüğünü yazıyordu. Ayrıca uzun süre boyunca papanın Hristiyan halkının lideri sanıldığını ama artık Fransız halkı içinde gerçek gücün kimde olduğunun anlaşıldığını ekliyordu.

Kendine "Müslüman gücünün yıkıcısı ve Hristiyanların arkadaşı" lakabını seçen Hülagü Han, bu girişten sonra 1256-1260 olaylarına geçti. Haşhaşilere, halifeye ve Halep ile Şam sultanına karşı yürüttüğü harekâtını anlattı. Ona göre harekât, sıcak ve açlığın sebep olduğu bir geri çekilme sebebiyle önlem amaçlı durdurulmuştu. Ancak o Memlük gücünü yok etme niyetini duyuruyor, Fransa kralının iş birliğini de bu nedenle istiyor, ortak operasyona donatılmış gemilerle katılması için rica ediyordu. Kutsal Şehir, Kudüs ve Kutsal Toprakları papaya iade etme niyetinde olduğunu yazıyor, iyi niyet göstergesi olarak Haçlı Seferleri'yle Doğu'ya gelip Müslümanlarca esir alınmış Hristiyanların bulunup özgürleştirilmesi yönünde emirler verdiğini ekliyordu. Macar Jean, dikkati onların bulunduğu duruma çekiyordu.

Bu mektup, Moğol İmparatorluğu'na evrensel teslimiyet ilkesini devam ettiriyordu. Ayrıca Moğolların yürüttüğü harekâtlarda Fransızların iş birliğini rica etmek, önceki politikalarla uyumluydu. Fakat "orduları tüm dünyanın sahibi olan kişiye getirmeye" davet edildikleri zamandan farklı olarak, Fransa kralından, VI. Bohemond'un mecburen boyun eğdiği geleneksel teslimiyet simgelerini kabul etmesi istenmemişti. Hülagü bir ittifak öneriyordu. Uzun zamandır en önemli otoritelerce yazıldığının aksine, bu öneri Frankların çağrısına cevaben yapılmamıştı.

Görünüşe göre Aziz Louis, bu beklenmedik mesaja nasıl cevap vereceği konusunda kararsızdı. Jean'ı ve mektubunu Papa IV. Urbanus'a gönderdi. Papa, *Exultavit cor nostrum* mektubunda, Hristiyan inancına karşı iyi niyet ifadeleri nedeniyle Hülagü'yü tebrik etti (Jean'a göre Hülagü, Hristiyanlığı kabul etmeye hazırdı) ve Kudüs patriğinden yeni antlaşmalar yapmasını istedi.

İlhanlılar ile Batılı hükümdarlar arasında ortak harekât güden ilk resmî irtibatın başlangıç noktası 1260 olaylarında aranmalıdır. Hülagü'nün gön-

derdiği teslim olma emrine cevaben, o sırada Papalık elçiliği yapan Thomas Agni de Lentino ile Kudüs Krallığı'nın baronları ve başrahipleri, ona kendi ulaklarını göndermişler; bu ulaklar Kıbrıs kralı adına da konuşmuşlardı.

Bu pazarlıkların sonucu hakkında bilgiye, Lyon Konsili'nin raporunu tutan Kâtip Rychaldus sayesinde ulaşıldı. Elçiler Hülâgü'yü İran'da buldular. Han onları sıcak karşıladı ve Hristiyanlara beslediği dostane hisleri ifade etti. Eşi Dokuz Hatun bir Hristiyan'dı ve bazı Doğu Hristiyanları onları yeni Konstantin ve Helen olarak görmeye kadar gidiyorlardı. Hülâgü, Cengiz Han'ın Kilise mensuplarına tanıdığı ayrıcalıkları Latin ruhban sınıfına tanımakta bir sakınca görmüyordu. Bu ayrıcalıklar, kağana dua etmeleri karşılığında vergi ve kamu görevlerinden muafiyetti. Frank kurumlarının rahatsız edilmesini yasakladı ve Kudüs'ü Franklara iade etmeye söz verdi. Esirlerin özgür bırakılmasının, David d'Ashby'nin mi, yoksa Macar Jean'ın çabaları sonucunda mı yapıldığı belirsizdi.

Kudüs'ün iadesi, VI. Bohemond'un elde ettiği imtiyazla aynı doğrultuydu. Moğollar, Salâhaddîn tarafından yerinden edilen toprakların meşru sahipleri olarak Frankları görüyorlardı ve eğer sultan yenilirse, Frankların bu toprakları almasına izin vereceklerdi. Haçlı Seferi açısından bu, yeni ve yüreklendirici olasılıklar doğuruyordu.

Fakat papanın ilk tepkisi, farklı bir temele dayanıyordu ve Papalık duruşuna sadık kaldı. Öncelikli endişe, Moğolların Kutsal Şehrin yeniden fethine katılmalarından ziyade Hristiyan inancına geçmeleri idi. 1266'da IV. Clemens bunun altını çizerek, Moğolların Hristiyan olmadıkları için Sarazenlere karşı Haçlıların müttefiki olsalar bile, Haçlı Seferi endüljansından faydalanamayacaklarını belirtti. Papalar ile İlhanlı hanları arasındaki tüm diyaloglarda bu yaklaşım farklılığı devam etti. Hanlar askerî iş birliğinden, papalarsa Hristiyan inancına geçmekten bahsediyorlardı. Hülâgü, Hristiyanlığa çok yakın duruyordu ama ardılları Abaka ve Argun, daha çok Budizm'e meyilliydiler ve imparatorlukta bu dinin yayılmasını teşvik ediyorlardı. Papadan gelen bir mektuba Argun şöyle yanıt vermişti: "Eğer biri, Gök Tanrı'yı tanırsa ve iyi davranışlar sergilerse, vaf-tize ihtiyaç duyar mı?"

Meraga'ya 1262 sonlarında dönen Macar Jean'dan sonra başka elçiler de geldi. Fakat papaya ulaşmadan, Sicilya Krallığı'nda Manfred tarafından alıkonuldular. Bu grubun içinde, Moğolların Latince konuşan kâtabinin olması mümkündü. 1266-1267'de yeni bir ulak grubunun IV. Clemens'e getirdiği ve Moğol dilinde yazılan mektubu Papalık maiyetinde kimse okuyamadı. Ulaklar, Hülâgü'den sonra tahta geçen efendileri Abaka'nın mesajını sözle yinelediler. Böylece papa onların, Fransa kralı Haçlı Seferi'ne katılırken aynı ortamda bulunmasını sağladı (Nisan 1267). 1268'de Abaka, Aragon kralına gönderdiği mektubu takiben, papaya yeni bir mektup gönderdi; İspanyol kralın ordusuna katılma veya ordu Kilik-

ya'da karaya çıkınca kardeşi Aghay'ı ona katılması için gönderme niyetini ilan ediyordu. Dahası kayınpederi Mihail Paleologos'un sefere, özellikle erzak tedariki şeklinde destek vereceğini Batılılara duyurdu.

Gerçekten de Abaka Han 1265'te VIII. Mihail'in gayrimeşru kızı Maria'yla evlenmiş, Mihail'in Memlûklere karşı yapılacak savaşa katılmaya hazır olduğunu görmüştü. Bizans imparatoru, Franklarla başka yerlerde iş birliği yaparak, Konstantinopolis'i yeniden işgalini kabul ettirmeye çalışıyordu. Fakat İlhanlı hanının başka meşguliyetleri de vardı. Hülagü Han, Batu'nun ardıllarınca hak iddia edilen Kafkas bölgesini ilhak ettiği için Altın Orda Hükümdarı Berke Han, İlhanlılara savaş açmıştı. 1262'de Hülagü, kuzeye doğru saldırıya geçmiş ve geri püskürtülmüştü. 1266'da Abaka Han, topraklarını işgal eden Prens Nogay'ı püskürttü. Berke Han, öldüğü sene bu saldırıyı yineleme hazırlığı içindeydi. Kubilay, Çin'de kendini kağan ilan etmişti. Kardeşi Arık Böke'ye Moğolistan'da hükümdar olarak tanınıyordu ve Maverâünnehir Hanı Barak'ın desteğine sahipti. Bu nedenle Moğol prenslerinin bağlılık yeminlerinde bölünme yaşanıyor, çatışmalar yayılıyordu. 1269-1270'te Abaka Han, Barak'ın bir saldırısıyla karşılaştı ve Temmuz 1270'te onu yendi. Memlûklere karşı savaş, hanın politikasındaki unsurlardan sadece biriydi.

Sultan Baybars, Moğollar arasındaki anlaşmazlıklardan yarar sağlamayı hedefliyordu. 1262'de VIII. Mihail'le yaptığı antlaşma sayesinde, tüccarlarına boğazlardan serbest geçiş hakkı kazandırdı. 1263 sonlarında elçilerini Berke'ye göndererek, Müslüman dayanışması adına ondan Hristiyanların müttefiklerine saldırmasını istedi. Mihail Paleologos'un 1262 Antlaşması'nı bozması ve yeminine sadık kalmaması sebebiyle İskenderiye patriğinin 1264'te imparatoru aforoz etmesini sağladı. Franklar, Moğollar ve Bizanslılar arasındaki koalisyonun karşısında, Altın Orda ve Memlûklerin koalisyonu vardı. 1265'te Berke Han, Nogay'ın Bizans İmparatorluğu'nun Bulgaristan sınırına saldırmasını sağladı.

Bu nedenle 1260'ta Suriye'ye yapılan devasa operasyonun yeni İlhanlı hükümdarı tarafından tekrar edilmesi olanaksızdı. Fakat Moğol ittifakı, büyük bir ordunun ve başka tür yardımların resme dahil olmasını sağlayabilir, böylece bir Haçlı Seferi mümkün olabilirdi. Neredeyse kırk yıl boyunca Batılıların kendi çabalarıyla Pers hükümdarlarının çabalarını bir araya getirme umuduna tutunmaları ve bunun sultanlara çok tehlikeli görünmesi şaşılacak bir durum değildi.

SEKİZİNCİ HAÇLI SEFERİ

Birçok kişi için Sekizinci Haçlı Seferi, "Aziz Louis'nin ikinci Haçlı Seferi"ydi. Kral tarafından talihsiz bir anda, kamuoyunun aksine kararlaştırılmış, dolayısıyla başarısızlıkla lanetlenmişti. Öte yandan seferin görünüşü

her açıdan normal bir harekâta benziyordu. Kutsal Topraklar'ın yaşadığı felaketlere Hristiyan âleminin büyük kısmının verdiği cevap ve Moğol ittifakının getirdiği umut, kesinlikle Batılıların kuruntuları değildi.

Yine de belirleyici olan etmen Aziz Louis'nin rolüydü. IV. Urbanus ve IV. Clemens'in başlattığı tasarı, Fransa kralının Doğu'ya gitmeye karar vermesiyle çok daha büyük ölçekte bir harekâta dönüştü. İmparatorluğun Elbe Vadisi ve Hollanda civarından birkaç prensince hazırlanan sefer, çok sayıda hükümdarın yer aldığı bir Haçlı Seferi hâline geldi. İlk tasarı, büyük baskı altındaki Latin Doğu'ya az yardım sağlayacak bir "passagium particulare" olacaktı. Sonraki tasarı, eğer Moğol ve Bizans desteği alınabilirse, Kutsal Topraklar'ın yeniden ele geçirilmesi sağlanabilirdi.

Ağustos 1266'da IV. Clemens, Kutsal Topraklar'ın baronlarına gelecek ilkbaharda (Nisan 1267) Avrupa'dan yola çıkılacağını duyurdu. Liège piskoposu ile Cleves, Juliers ve Lüksemburg kontları, yanlarında Fransa ve İngiltere krallarının gönderdiği iki bin arbaletçiyle birlikte geleceklerdi. Papa aynı zamanda, VIII. Mihail'e, Abaka Han'a ve Ermenistan kralına mektup yazarak yardımlarını istedi ve kadırga temin etmeye başladı. Alphonse de Poitiers sefere katılmaya niyetlendi ve papa ondalık vergisinin gelirlerinden ona bir miktar tahsis etmeyi kabul etti.

Fakat Eylül 1266'da Fransa kralı sefere katılma niyetini papaya gizlice bildirdi. Bu, kendi tasarısını bir kenara bırakıp çabalarını bir "passagium generale"ye adanmak zorunda kalan IV. Clemens için garip bir durumdu. Yine de IX. Louis, etrafındakileri topladı ve 25 Mart 1267'de Beşaret Bayramı için verdiği ziyafet sırasında kararını baronlarına açıkladı ve onların huzurunda Kutsal Çarmıh röliklerinin üzerine yemin etti. Üç oğlu ve birçok baron da aynısını yaptı. Biliyoruz ki Joinville, onlara katılmayı reddetti ve sefere sadece kralın gözünden düşmemek için gönülsüzce gidenlerin sözcüsü oldu. Fakat insanlardaki coşku, Champagne seneşalının iddia ettiği kadar büyük değildi. Cesur Philippe'in şövalye ilan edildiği ziyafette (5 Haziran) daha pek çok kişi haçı kabul etti.

Haçlıların azmi, verilen çok sayıda vaazla pekişti. Vaizler arasında Simon de Brie, sefere Papalık elçisi olarak atanan Kardinal Raoul Grosparmi ve Vaiz Keşişlerin lideri olarak Haçlı Seferi vaazları konusunda bir rehber hazırlayan Humbert de Romans vardı. Seferi öven şarkılar da yazılıyordu. Başlıcaları Rutebeuf'ün *La Voie de Tunes* ve *Disputaison du Croisé et du Décroisé* adlı şarkılarıydı. Bu şarkılarda Haçlı Seferi'nin gerekliliğini anlayan bir şövalyeye sunulan argümanların zaferi işleniyordu.

Haçlı Seferi'nin finansmanı, kralın sıradan harcamalarında tasarrufa gidilmesini gerektirdi. Aynı şekilde Alphonse de Poitiers de her türlü çareye (azatlık satımı, tefecilerin kovuşturulması, ormanların kesilmesi gibi) başvurdu ve kralın tebaasından -her zaman olduğu gibi- yardım alındı.

Ondalık vergisi önerildiğinde Fransız ruhbanları önce karşı çıktılar ama sonunda boyun eğdiler. Kral, kendi hanesinin üyeleri olarak adamlarıyla birlikte hac kuşanan lortlarla kontratlar yaptı.

İngiltere Krallığı iç savaştan henüz çıkmıştı. 4 Ağustos 1265'te Lort Edward (geleceğin kralı I. Edward), Evesham Muharebesi'nde Simon de Montfort'u yendi ve öldürdü. Haçlı Seferi'ne katılmaya niyetliydi ama babası III. Henry onun katılımını erteletti. Çünkü Edward, henüz yerine getirmedeği bir yeminle bağlıydı. Sonunda III. Henry, Haziran 1268'de oğlunun sefere katılmasına izin verdi. Edward, Haçlı Seferi'ni bağımsız yönetme niyetinde değildi. Ağustos 1269'da Aziz Louis'yle ortak sefere katılmak üzere bir antlaşma yaptı.

İlk plan, 1269'da yola çıkmaktı. Louis ve Edward tarihi bir yıl ötelediler. Böylelikle operasyonlarını Aragon Kralı I. Jacques'ın operasyonu ile birleştirebildiler. Jacques, medeni durumu nedeniyle aforoz edilmesine rağmen 1266'da Haçlı Seferi'ne yazılmıştı. 800 şövalye, binlerce Almogavar⁸⁶ ve piyadeden oluşan güzel bir ordu toplamıştı. Moğollarla irtibat kurmuş, elçi olarak Perpignanlı Jaime Alarich'i göndermişti. 1267 sonunda Alarich, Abaka Han'ın önerisiyle döndü: Aragon ordusu, Ermeni Krallığı'nda karaya çıkacak, burada Moğol ordusuyla güçlerini birleştirecekti. Mihail Paleologos onlara erzak sağlayacaktı, nitekim öyle de yaptı.

I. Jacques, 4 Eylül 1269'da denize açıldı ama otuz gemiden oluşan filosu fırtınaya yakalandı ve birçoğu battı. Hastalanan kral, Aigues-Mortes'da karaya çıkartıldı ve oradan krallığına geri döndü. Ordusunun neredeyse yarısı onu takip etti. İki oğlu, 18 yelkenlinin taşıdığı 442 şövalyeyle Akka'ya ulaştı. Şövalyelerin çoğu, bir ay kralın gelmesini bekledikten sonra Doğu'dan ayrıldılar, iki yüzden az şövalye kralın iki oğluyla birlikte Akka'da kaldı. Aragonlu şövalyeler, şehrin savunmasına katıldılar ama Fransız birliğinin kumandanı olarak Geoffroy de Sergines'in yerine geçen Robert de Cresèques'in Memlüklerin tuzağına düşüp öldürülmesine engel olamadılar. Kendilerinden daha güçlü bir birlikle çatışmaya hazırlanan Frankları dizginlediler ve diğer Haçlı Seferi'ni beklemeden ayrıldılar.

Abaka'nın önerdiği harekât planı hiç işe yaramadı. Han, Haçlı Seferi'ne katılmaya niyetlenmiş ve 1269 başlarında Baybars'a meydan okumuştur. Fakat Barak'ın Merv ve Nişapur'a yaptığı beklenmedik saldırı, İlhanlı hanını başka yöne yoğunlaşmaya zorlamıştı.

Aziz Louis, kardeşi Sicilya Kralı Charles d'Anjou'nun yardımına güveniyordu. Charles Sicilya'yı fethederken ona destek olmuştu ve çatışmalar da Fransa'nın mevcut askerî gücünde büyük eksilmeler oluşmuştu. Tüm gerekli donanımı -erzakı, gemileri ve savaş makinelerini- Charles temin etti ama sefere ancak Mart 1270'te yazıldı. Aslında o da Moğollarla irti-

86 Orta Çağ Katalan devletlerinde paralı asker. (ç.n.)

bat kurmasına rağmen çok karmaşık bir oyun oynuyordu. Conradin'ın Sicilya'yı geri alma girişimini ancak 1268'de bastırabilmiş ve krallığında Mısır'la barışçıl ilişkiler geleneğini oturtabilmişti. 1267'de II. Baudouin'ın Konstantinopolis'te Latin imparatorların tahtını geri alması amacıyla onunla bir antlaşma yapmış, kızını Baudouin'ın oğluyla evlendirmişti. Bir başka antlaşmayı Guillaume de Villehardouin'la yaptı, Guillaume'un vârisi Charles'ın oğullarından biriyle evlenecekti. Bu politika, Haçlı Seferi öncesinde Mihail Paleologos'la kurulan ittifaka aykırıydı. Bu nedenle Kral Charles, sefere gönülsüzce katıldı.

Doğu'da çok sayıda savaşçının silahları ve atlarıyla taşınmasını gerektiren harekât, deniz güçlerinin desteğine ihtiyaç duyuyordu. Aziz Louis, Cenova ve Venedik cumhuriyetlerine 1256'dan beri süregiden anlaşmazlığı sonlandırmaları için baskı yaptı. Sonunda 1270'te uzlaşmaya vardılar. Fakat 1249'da kendisini taşıyanların insafına kaldığını hatırlayan kral, bu defa gemileri üzerinde kati kontrol sahibi olmaya niyetlendi ve filonun kumandasını Florent de Varennes isimli bir Fransız amirale verdi.

Fransa kralı bu filoyu bir araya getirmek için çeşitli deniz şehirlerine başvurdu. Venedik ona üç adet üç güverteli büyük yelkenli ve on iki adet küçük yelkenli sundu ama karşılığında kralın Venediklilere ayrıcalık tanımamasını istedi. Ayrıca Venedik, İskenderiye'yle arasındaki olumlu ticaret koşullarını riske atmaktan çekiniyordu. Marsilya, gemilerini kiralık vermeyi teklif etti ama krala hem gemi kiralama hem inşa etme konusunda en iyi şartları sunan Cenova oldu. Ekim 1268'de kralın elçileri çok sayıda büyük yelkenlinin yapımı hakkında şehrin yöneticileriyle ve çeşitli gemi sahipleriyle pazarlık yaptı. Kral, gemi direğinde kullanılmak üzere ormanlarından uzun ağaçlar, üçgen yelkenler ve dümen için kalaslar sağlamayı kabul etti. Diğerleri gemilerini krala kiraladılar, atların taşınmasına uygun donanımları kendileri sağlayacaklardı (büyük gemilere elli at sığabiliyordu). Kral bu gemilerin 10 Mayıs 1270'e kadar Aigues-Mortes Limanı'nda hazır olmasını, onları istediği yere götürebileceğini ve eğer gemiler bir yerde karaya çıkarsa, hatta tüm kış boyunca kendi kullanımında kalacağını şart koştu. Bu şartlar gemilerini dilediği şekilde almasına olanak sağladı. Diğer taraftan Venedik çok daha katı şartlar sunmuştu. Haçlılar için böylesi hareket özgürlüğü yeni bir şeydi. Cenova, Haçlı Seferi'ne kalabalık bir piyade ve arbaletçi birliği sağlayarak dahil oldu. Diğer baronlar, özellikle Alphonse de Poitiers, başka yerlerle anlaştılar.

Sekizinci Haçlı Seferi, Fransa kralının (en azından Batı sahasında) başkın olduğu bir koalisyon şeklini aldı. Casusları tarafından bu hazırlıklardan haberdar edilen Baybars endişeliydi. 1269 yılı boyunca, Frank şehirlerine karşı giriştiği operasyonları azalttı ve kendisini topraklarının savunmasına adanmış. Bir yandan surları güçlendiriyor, öte yandan Haçlıların üs olarak kullanabileceği kaleleri yıkıyordu. Haçlıların iki defa işgal ettiği Dimyat,

düşman elindeyken Mısır için tehlike arz ediyordu. Sultan şehir surlarının yıkılması, aynı şekilde Askalan'ın yerle bir edilmesi emrini verdi.

Bu arada Haçlı Seferi, ilk fikir babasını kaybetti. IV. Clemens 29 Kasım 1268'de öldü ve ardından, Papalık tarihinde görülen en uzun süre boyunca makam boş kaldı. Kardinallerin bir kısmı Charles d'Anjou düşmanı, diğer kısmı sempatizanı olduğu için yeni bir papa seçilmesi 1271'i buldu. IV. Clemens, Suriye'deki Latin bölgelerinin savunma ihtiyaçlarının oldukça farkındaydı. 1267 için planlanan Haçlı Seferi'nin ancak üç yıl sonra gerçekleşecek bir sefere dönüşmesini çekimserlikle kabul etmişti. Bu süreçte Baybars'a Frank bölgelerine bazı ciddi saldırılar düzenleyecek zamanı tanıdı. Eğer Clemens yaşasaydı, tamamen beklenmedik yönde ilerleyecek bu Haçlı Seferi'ne müdahale etmesi mümkündü.

AZİZ LOUIS VE İNGİLTERE PRENSİ EDWARD'IN HAÇLI SEFERİ

1270'te başlayan sefer, tarihçilerce "Tunus Haçlı Seferi" olarak biline geldi. XIII. yüzyılda bile bu adla biliniyordu. Rutebeuf 1267'de bestelediği şarkısına *LA voie de Tunes* ismini vermişti. Şövalyelere, kralı ve "bütün bir halkı yöneten" Alphonse de Poitiers'i takip etmeyi salık veriyordu (Alphonse, Toulouse Kontluğu ve bağlı bölgeleri kendi bölgesine eklemişti). Öncelikle, istikametin Tunus olduğuna dair hiçbir ifade yoktu ve Cenovalıların yazdığı çekler, Suriye'de tahsil edilecek gibiydi. Kral ancak Sardunya Adası'ndaki Cagliari Limanı'na girince filonun istikametini dile getirdi. 1269'da Syracuse'da karaya çıkmaya niyetlenmiş, Charles d'Anjou'ya 24 Haziran 1270'te orada olmayı planladığını söylemişti.

1269 sonuyla 1270 yazı arasında planda bir değişiklik oldu. Bu değişiklik, Tunus'ta karaya çıkmanın zor durumdaki Kutsal Topraklara nasıl yardım sağlayacağını merak eden tarihçilerin kafasını karıştırdı.

Tunus, kendilerini 1228'de Muvahhidlerin boyunduruğundan kurtaran ve Hristiyan krallıklarla iyi geçinen Hafsiler tarafından yönetiliyordu. Tüccarlarının Sicilya tahıllarına erişmesi karşılığında Sicilya kralına haraç ödüyorlardı. Manfred'in yerine Charles d'Anjou'nun gelmesi bazı zorluklar yaratsa da sorun çözülmek üzereydi. Öte yandan Hohenstaufen taraftarları da Tunus'ta sıcak karşılanıyordu. Charles'ın, sorunları çözmek için ağabeyinin ordusunu kullandığı tezi temelsizdi.

Bağdat'ın düşüşünden sonra Hafsi Sultanı Ebu Abdullah Muhammed kendini halife ilan etmiş, Abbâsî taklidiyle kendine el-Müstansır Billah ismini seçmişti. Bazı tarihçiler bu sultanın, Hristiyan saldırısı karşısında Mısır sultanına yardım etmesinden korkulduğunu, bu nedenle Aziz Louis'nin Mısır'ın Mağrip yardımıyla bağlantısını kesmeyi planladığını yazdılar. Fakat Baybars ile Hafsiler, birbirlerine pek yakın değillerdi.

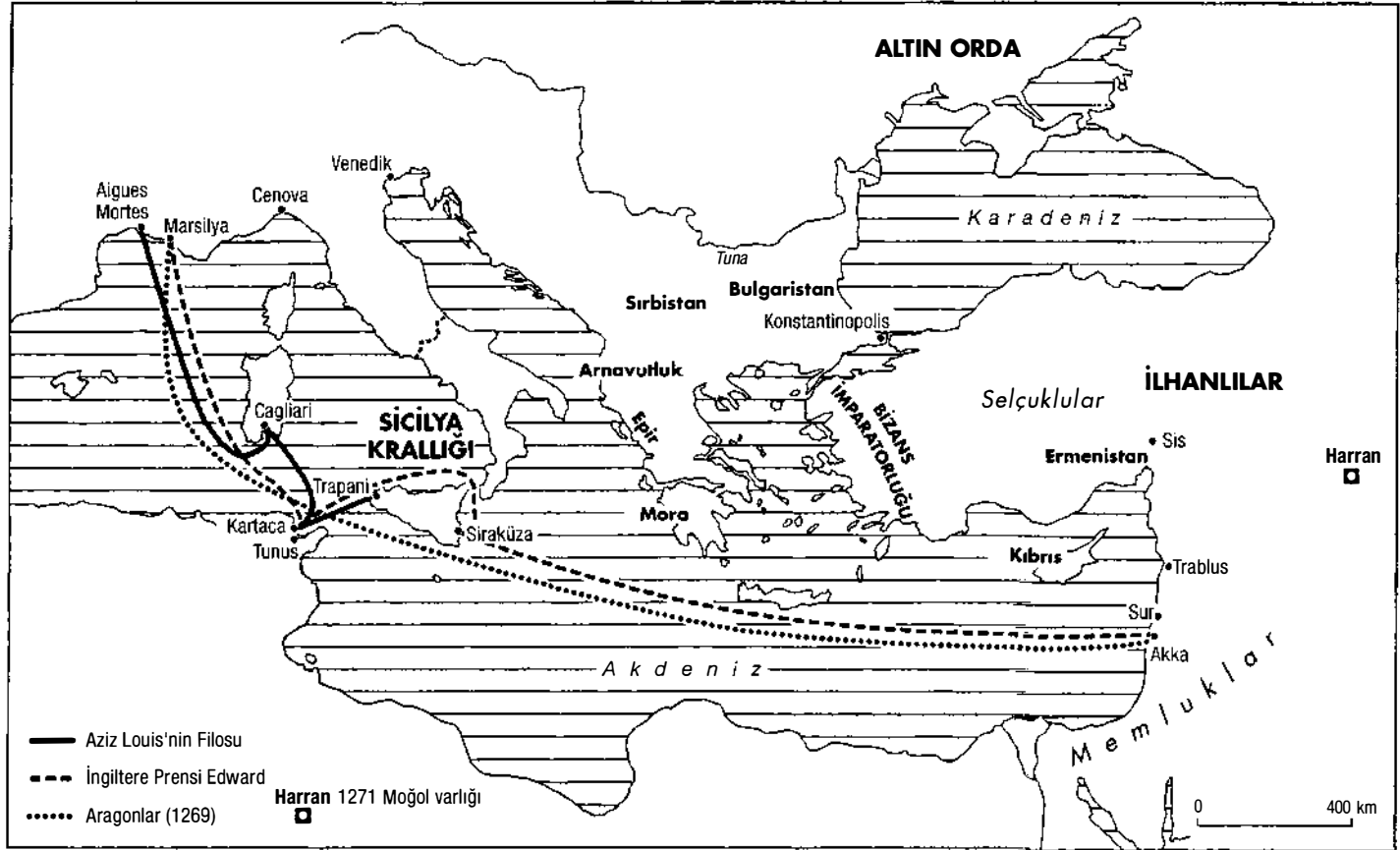
Müslüman tarihçiler, zengin bir Tunuslu tüccarın Provencelu ve İtalyan tüccarlara 300.000 dinar borçlu olduğunu, Ebu Abdullah'ın onun mülküne el koyduğunu naklettiler. Fakat bu, seferin yönünün Tunus'a nasıl çevrildiğini açıklamaya yetmiyordu. Charles d'Anjou'nun bile ağabeyi Fransa kralı üzerinde, Provence ve İtalya çıkarlarını korumaya itecek kadar etkisi yoktu. Dahası Charles, devam eden görüşmelerin etkilenmesi için Louis'den Tunus'a saldırmamasını istiyordu.

Görünüşe göre iki olaya dikkat edilmeliydi: Ekim 1269'da Paris'e gelen Tunuslu bir elçi ve aynı yıl Maverünnehir hanının Ceyhun'u geçerek Horasan'ı işgal etmesi.

Tunuslu elçilerin neden Paris'te olduğunu bilmiyoruz. Tahminlere göre Fransa kralı için pek önemli olmasa da ticari sorunların çözülmesiyle ilgili bir ziyarette veya Ebu Abdullah ile Charles d'Anjou arasında uzlaşma ricasına istinaden gelmişlerdi. Kesin olan şu ki sultanın elçileri 9 Ekim 1269'da ünlü bir Yahudi'nin vaftiz töreni için St. Denis'de bulunuyorlardı. Kral onlara, eğer sultan ve tebaası vaftiz olursa, hayatının kalanını hapiste geçirmeye hazır olduğunu söyledi. İddialara göre muhtemelen elçilere eşlik eden din adamları (belki Dominikenler) sultanın iyi niyetine dayanarak, Tunus önlerinde bir Hristiyan ordusunun belirmesiyle halkın Hristiyanlığı kabul etmesinin önündeki engellerin kalkacağını söylemişlerdi. Unutmamalıyız ki Dominikenlerin 1250 yılından beri Tunus'ta manastırları vardı ve o zaman emir, şimdi sultan olan Ebu Abdullah'ın Hristiyan şövalyelerden oluşan bir muhafız ekibi vardı. St. Raymond de Pennafort, sultanın Hristiyanlığa geçeceğini düşünüyordu. Kendini halifelerin ardılı olarak konuşturarak bir sultanın İslam'ı bırakması tabii ki alabildiğine olanaksızdı. Bu tür sanrıların, sultanla misyonerler arasındaki sohbetlerden doğması mümkündü.

Aziz Louis'nin Abaka Han'dan aldığı mesajları da hesaba katmalıyız. Han, Mısır'a karşı ortak harekât için Franklarla anlaşmıştı. Fransa kralı muhtemelen onu 1270'te operasyona başlanabileceğine dair uarmıştı. Peki Abaka kendi harekât planını değiştirdi mi? Bunu bilmiyoruz fakat kuzeni ve düşmanı Barak, 1269 başlarında onun sınırına saldırıp bölgesini işgal edince, Abaka için Franklara verdiği sözü tutmak imkânsız oldu. Görünüşe göre onlardan operasyonlarını 1271'e ertelemelerini istedi. Böylelikle istilacıyı püskürtebilecekti. Gerçekten de Abaka Han, 1270'te Buha- ra'yı ele geçirdi ve Barak Han'ı kati bir yenilgiye uğrattı.

Harita 19: Sekizinci Haçlı Seferi.

Bu teze göre Fransa kralı çeşitli birliklere duyurulan yola çıkma tarihine uymuş fakat onları planındaki değişikliklerden haberdar etmeden, Syracuse için sözleşilen buluşma noktasını Cagliari'ye almış olabilirdi. Yönün Tunus'a çevrilmesi, Mısır'ı hedef alan harekâtı kolaylaştıracak bir hamle gibi görünüyordu. Belki de bu şekilde Mısır'a karayoluyla ulaşacak veya Tunus sultanı vasal yahut müttefik konumuna indirgenerek krallığının kaynaklarıyla Haçlı Seferi'ni güçlendirecekti. Kontratta öngörüldüğü gibi kış geçirdikten sonra (şüphesiz 1248-1249'da Kıbrıs'ta geçirilen kışa referansla) 1271'in ilk aylarında başlaması planlanan bu harekât, Moğol desteğini alabilirdi.

Böylesi şaşırtıcı bir harekât planının neden seçildiği, kuşkusuz başka teorilerle de açıklanabilir. Maalesef Fransız yöneticilerin diplomatik yazışmaları ve muhasebe evraklarını içeren kayıtların kaybolması, bu teorileri doğrulamaya izin vermiyor.

Kral, ülkesinin işlerini düzene koydu ve Nesle kontuyla St. Denis başrahibini iki "vasi" olarak atadı. 15 Mart'ta Paris'ten ayrıldı, Aigues-Mortes'a ulaştı ve Thibaut de Champagne'yle buluştu. İlk hayal kırıklığı orada yaşandı. Tüm gemiler hazır değildi ve bu, neredeyse iki aylık gecikme demektir. Üstelik o sırada Katalanlar ve Provençelularla Fransızlar arasında ciddi bir kavga baş gösterdi. Diğer Haçlılar, başka limanlardan yelken açtılar. Kral 2 Temmuz'da Aigues-Mortes'tan ayrıldığında, herkes Cagliari'de buluşulacağını biliyordu. Nitekim 15 Temmuz'a kadar birlikler Cagliari Limanı'na ulaştı. Seferin istikametini kral o zaman duyurdu ama bu karar, bazılarının söylenmesine neden oldu. Böyle bir yön değişiminin Kutsal Topraklara gitme yeminine ne kadar uyduğu hakkında tedirginlik yaşayanları Papalık elçisi sakinleştirdi.

Sultan hazırlıksız yakalanmamış, ona önceden bilgi ulaşmıştı. Tunus şehir surlarını tamir ettirmiş, tahıl depolarını doldurmuş, Fas'tan asker almış ve Baybars'tan yardım istemişti. Memlük sultanı, gezici bir birlik hazırlayıp geçecekleri yollar üzerinde kuyular açtırmıştı. Fakat Haçlıların limanı kapatan kara parçasına çıkmasına izin verildi (18 Temmuz). Su eksikliği nedeniyle buradan kısa sürede ayrılmak ve Kartaca'ya devam etmek gerekti. Şehir yerle bir edildi. Kral, hastalarını bu küçük şehrin içine yerleştirdi, kendisi ve ordusu açıkta çadır kampı kurdular.

Sultan hiçbir din değiştirme emaresi göstermiyor ve ordusu Haçlı noktalarını taciz ediyorken, Aziz Louis kendi ordusuna çok sert bir disiplin uyguluyordu. Tunus'a saldırmadan önce Charles d'Anjou'nun gelmesini beklemek istedi. Beklemek çok sıkıntılıydı ve kamp alanını bir siperle çevrelemek gerekiyordu. Orduda hastalık yayıldı. Kralın ikinci oğlu, Dimyat'ta doğan Jean Tristan ve ardından Papalık Elçisi Raoul Grosparmi öldü. Kral da hastalandı ve üç hafta yatağa bağlı kaldıktan sonra 25 Ağustos 1270'te öldü.

Bizans imparatorunun, Abaka Han'ın ve Ermenistan kralının elçileri, Haçlı Seferi'nin sonraki aşamasını tartışmak için geldiklerinde artık çok geçti. Ölü sayısı artmıştı. Müslümanların saldırısı da devam ediyordu. Charles d'Anjou harekâtın komutasını ele aldı. Bazıları hâlâ Tunus'a saldırmayı beklerken, o müzakere başlattı ve 30 Ekim'de anlaşmaya varıldı. Sultani, Tunus'ta Hristiyanlık propagandasını serbest bırakmaya ikna edemedi fakat Sicilya krallarına ödenen haracı iki katına çıkardı. Tunus'a göçmüş yasaklıların sürülmesini sağladı ve tazminat olarak 210.000 dirhem altın aldı. (Bölgeye 10 Kasım'da ulaşan İngiltere Prensi Edward'ın bu tazminattan pay almasına izin verilmedi.) Geriye kalan tek şey, tekrar gemilere binmekti. Haçlıların çoğu, Alphonse de Poitiers'yle birlikte Suriye'ye devam etmeyi önerdiler. Yeni Kral III. Philippe ise Fransa'ya döndü. Ordunun bulunduğu durumdan faydalanmayı başaran Charles d'Anjou, birçok barona, Yunanistan'da Mihail Paleologos'la savaşmaları için kendi himayesine geçmeyi teklif etti.

Filo 14 Kasım'da Trapani'ye ulaştı. 15-16 Kasım gecesi bir fırtına koptu. Baybars'ın casuslarına göre neredeyse kırk gemi ve 1.000 kişi kaybedildi. Fransız Haçlı Seferi, devam etmesine yetecek kaynaklarını kaybetmişti. Kral, Alphonse de Poitiers ve Thibaut de Champagne Fransa'ya doğru yola çıktılar ama hepsi memleketine ulaşamadı. Poitou kontu, Cenova'ya gemi aramaya giderken 21 Ağustos 1271'de Savona'da öldü. Yaklaşık aynı zamanda, Richard de Cornwall'un oğlu Henri d'Almain, kuzeni Prens Edward'ın yanına giderken, Simon de Montfort'un oğlu tarafından Viterbe'de öldürüldü.

Haçlı Seferi'nin boyutlarını tahmin etmek zor. Çoğu tarihçi, şövalyelerdeki coşku eksikliği nedeniyle 1248-1249 Seferi'nden çok daha az katılım olduğunu düşünüyor. Müslüman tarihçiler çok büyük sayılar tahmin ediyor; Makrizi, 7.000 şövalye ve 30.000 piyade olduğunu öne sürüyor. Ferdinand Lot ise bu sayıyı 10.000 askere indiriyor. Gerçek sayı, muhtemelen bu iki tahmin arasında bir yerde duruyor.

Her şeye rağmen Haçlılardan biri, İngiltere Prensi Edward sefere devam etmeye karar vermişti. Gemileri felaketten kurtulmuş görünüyordu ama birliği çok daha küçülmüş, 13 gemiyle taşınacak hâle gelmişti. Kardeşi Edmund'la kışı Sicilya'da geçirdikten sonra 9 Mayıs 1271'de Akka'da karaya çıktı. Aziz Louis'nin ordusunun bir kısmı Tunus'a dönmemişti. Baybars'a direnç göstermek için sayılar az olsa da Frizyalılar ve Lüksemburg kontu doğrudan Akka'ya gitmişlerdi. İngiliz prensi şehre ulaştığında, Baybars Krak des Chevaliers'ye harekât düzenliyordu. Ardından Montfort'a devam etti. Edward kaleye yakın olmasına rağmen düşmesini engelleyemedi.

Edward Akka'ya iner inmez ulaklarını Abaka Han'a göndermişti. Cep ancak 1272'de o Kutsal Toprakları terk ettikten sonra geldi. Han, söz-

leşilen randevuya sadık kalamadığı için özür diliyordu. Bu da 1270 Haçlıları'nın, planlarını Moğol sözlerine dayanarak yaptıklarını ve bu sözlerin 1271'de ortak harekâtları kapsadığını doğruluyordu. Kendisi ve ordusu gelmediği için Abaka Han Anadolu'da konuşlanmış birliklerinin kumandanına, "noyanların noyanı" Samagar'a Suriye'ye inip Haçlılara destek verme emrini verdi. Gerçekten de Samagar ve Selçuklu Veziri *Pervane* komutasındaki Selçuklu ordusu, Baybars'ın ordusuyla Harran yakınlarında karşılaştı ve yenilgiye uğradı. Ancak bu Edward'a, Akka'dan sınırlı hedeflere doğru, biri Akka Dağları'ndaki St. Georges'a, diğeri Taberiye yolunu kontrol eden Caco'ya sefer düzenlemesine izin verdi. Çünkü Baybars oraları kuşatma riskine girmemişti (Kasım 1271). Baybars'ın yokluğuna rağmen İngiliz Haçlılar ve Frank müttefikleri büyük ölçekte bir harekât başlatmaya cesaret edemediler.

Yine de Edward'ın seferi yararlı olmuştu. Prens, Akka surlarını güçlendirmek için bir kule yaptırdı. Arkadaşlarından Hamo l'Estrange, Beyrut varisiyle evlendi. Hepsinin ötesinde, Akka halkına getirdiği takviye insan gücü sayesinde Baybars ateşkes kararı verdi (aslında 27 Mayıs 1268'de yaptığı ve 1269'da bozduğu antlaşmayı yeniliyordu). 10 yıl 10 ay sürecek ateşkes boyunca Hristiyanlar Nasıra'ya özgürce girebileceklerdi. Fakat Charles d'Anjou'nun 22 Mayıs 1272'de Mısır sultanıyla irtibat kurması gerekti.

Edward, Kral III. Hugues'le baronları arasındaki anlaşmazlığın çözümü için de destek verdi. IX. Louis gibi o da ardında Oton de Granson komutasında bir şövalye birliği bıraktı. Edward'ın inkâr edilemez askerî yetenekleri Evesham zaferinde görülmesine rağmen Kutsal Topraklar'daki kalışı Frankların durumunu çok az iyileştirdi. Aziz Louis tarafından başlatılan ve IV. Clemens'in onayladığı büyük Haçlı Seferi, Latin Doğu'nun kaderi üzerinde somut etki yaratmayan bir dizi harekâtlara bölündü. Aziz Louis'nin ölümü ve filosunun Trapani açıklarında yaşadığı felaket, bu büyük planın suya düşmesinde oldukça etkili oldu. Öngörülemeyen durumlar nedeniyle Moğolların gelmeyişi de bir o kadar önemliydi. Doğu'daki müttefiklerce desteklenen "passagium generale" gerçekleşmedi.

PAPA X. GREGORIUS'UN HAÇLI SEFERİ

Memleketine ulaşmadan kral olan Edward Akka'dayken, Kardinaller Kurulu, IV. Clemens'dan boşalan makama, ona yakın olan Tedaldo Visconti'yi atadı. Plaisance doğumlu Tedaldo, Haçlı Seferi için vaazlar vermiş ve 1270 sonunda doğrudan Akka'ya gitmişti. Orada huzuruna Çin'den gelen iki Venedikli'yi kabul etmişti. Venedikliler, Kubilay Han'dan papaya bir mesaj taşıyorlardı. Moğol hükümdarı, mucizeler yaratabilecek bazı din bilginleriyle Kutsal Kabir'in kandil yağından biraz gönderilmesini istiyordu. Polo kardeşler ve yeğenleri Marco, görevlerinin ilk kısmını yerine

getiremeden yola çıktılar. Ayas'a ulaştıklarında yeni papa tarafından geri çağrıldılar ve yanlarına iki Dominiken rahip, Guillaume de Tripoli ve Nicolas di Vicenza verildi.

Kardinaller arasında çokça bölünme yaşansa da Kutsal Topraklara duyduğu bağlılık nedeniyle Tedaldo üzerinde anlaşmaya varmışlardı. Bir vizyona dayanan yeni papa, Kutsal Toprakları özgürleştirme ve Grekleri Katoliklerle birleştirme amacıyla bu göreve geldiğine inanıyordu. Akka'yı terk etmeden önce Latin Doğu'nun Hristiyanlarına verdiği vaaz da bir plan dâhilindeydi.

X. Gregorius'un papalığının tamamı (1271-1276) Haçlı Seferi odaklı geçecekti. Kutsal Topraklar'ın savunulması için bir dizi şövalye birliklerini Doğu'ya gönderdi: 1272'de Patrik Thomas, 1273'te Olivier de Termes ve 1275'te Guillaume de Roussillon'a eşlik eden şövalyeleri. Bu birlikler, Aziz Louis'nin politikasını devam ettiren Fransa Kralı III. Philippe tarafından sağlanıyordu. Kral, daha ciddi bir Haçlı Seferi organize etmeyi beklemeden Doğu'ya bir ordu göndermeyi önermişti. Öneri Gregorius'a, Jean de Brienne'in oğlu Jean tarafından ulaştırıldı. Papa öneriyi reddetti ve kraldan, Kutsal Topraklara deneyimli savaşçılar göndermesini ve aklındaki plan için mevcut koşulların araştırılmasını istedi.

X. Gregorius 31 Mart ve 1 Nisan 1272'de yaptığı duyuruda, iki yıl içinde Lyon'da bir konsil toplanacağını duyurdu. *Salvator noster* buyruğunda konsilin gündemini belirledi. Kilise'nin rahatsızlıklarına, yani Grek Kilisesi'nin ayrılığına, Kutsal Topraklar'ın durumuna ve Hristiyanların kötü davranışlarına çare aranacaktı. Hazırlık raporlarının yazılmasını istedi. 11 Mayıs 1273'te çağrısını yinelediğinde "Kilise skandalları"na vurgu yaptı. Haçlı Seferi hazırlığını hedef alan birçok konuyu bir araya getirmeyi hedefliyordu.

Dile getirilen sorunlardan biri tarikatların çoğalmasıydı. Konsil, çok sayıda *dilenci* tarikatın birleştirilmesine karar verdi. Çulsuz Kardeşler, Fransisken tarikatına dâhil edildi. Askerî tarikatlar da "aşırı çeşitlilik" gösteriyordu. Templier Şövalyeleri, Hospitalier ve kuşkusuz diğer tarikatların birleştirilmesi tartışıldı. Fakat tartışma bir sonuca varmadı, X. Gregorius, zaten yeni Templier üstadı Guillaume de Beaujeu'yü konsile davet etmişti.

Bu toplantı hakkındaki anılar, 1940 yılında tarihçi Palmer Throop tarafından derinlemesine incelendi. Throop'un özel ilgi alanı, Haçlı Seferleri'ne veya yapılaş şekillerine muhalif ifadeleri, XIII. yüzyıl şarkılarında ve diğer kayıtlarda aramaktı.

Collectio de scandalis Ecclesiae eserini yazan Fransisken (belki Gilbert de Tournai), Haçlı Seferleri'nin yenilgilerini Hristiyan dünyasının günahlarına bağladı ama bu yeni bir şey değildi. Daha önemlisi, vaazlarda ve organizasyonda yapılan yanlışları inceledi. Kendini ruhban sınıfının söz-

cüsü yerine koyarak, ondalık ve diğer vergilere ve lortların yardım olarak topladığı paraya karşı olduğunu belirtti. Soylular kendi menfaatleri için tebaalarına baskı uyguluyor, ruhban sınıfından zorla para topluyorlardı. Fakirler, zenginlere destek olmak için vergi veriyorlardı.

Yazar, yeminlerin kefareti konusunu da eleştirdi. Vaizler, dinleyicilerine maliyetli ve tehlikeli yolculuklara çıkmalarını öğütüyor, ardından tüm samimiyetleriyle edilen yeminden nakit ödeme karşılığında özgür kalmayı öneriyorlardı. Hatta bazı Haçlılar, yeminlerini nakde çevirmeleri için baskı görüyorlardı. Dolayısıyla bu da bir vergilendirme yöntemi hâline gelmişti.

Derlemede değinilen bir başka konu, Haçlı Seferi barış dönemindeyken rekabet ve çatışmaya devam eden prenslerdi. Suçluların ceza çekmek yerine Haçlı Seferi'ne katılmaya zorlanması da eleştirildi. York başpiskoposluğunun 1274-1276 kayıtlarında, 300 yeminden sadece 11 tanesinin baskı altında yapılmadığı yazıyordu. Bu şekilde mahkemenin belirlediği cezadan kaçılabiliyorlardı. Fransisken yazar, çok sayıda Haçlının sefere katılmayı cezadan muaf olma yöntemi olarak gördüğünden şikâyet etti. Derlemesini sistemde ciddi hatalar olduğunu belirterek sonlandırdı. Kilise'nin Haçlı Seferleri'ndeki öncelikli görevi, durmaksızın dua ederek Tanrı'nın yardımına haiz olmaktı. Denizaşırı ülkede sınırlı süre kalan ve sefere ara sıra katılan savaşçılar yerine, belki de genel bir para katkısı istenmesi daha verimli olacaktı. Böylece paralı askerlerin sürekli olarak Kutsal Topraklar'da bulunması desteklenecekti.

Bir başka yazar, Humbert de Romans, Kilise'nin güç kullanmasına yapılan itirazları inceledi. Bir misyonerlik tarikatının lideri Humbert, birbirini tamamlayan iki tavır tanımladı. Kilise, *inancı* vaazlar yoluyla *ekmeliydi* ama inançlıları güç kullanarak korumalıydı. Yine de Haçlı Seferi'nin meşru olduğu ama bunun devamlı bir görev olması gerektiğinde karar kıldı.

William de Tripoli, henüz Tedaldo Visconti papa olmadan önce onun için *De statu Saracenorum* adıyla bir yazı kaleme almış, misyonerlikle geçen uzun yıllarda öğrendiklerini anlatmıştı. Müslümanlara duyduğu sempati açıktı. Onların erdemlerini vurgulamış, İslam'la Hristiyanlık arasındaki benzerliklere dikkat çekmiş ve onları Hristiyanlığa döndürmek için zor kullanmaktansa ikna yöntemini önermişti. Tanrı'nın sözlerini kâfirlere iletme için misyonerlere ihtiyaç vardı ve kendisi bu yöntemin etkinliğine kefil olabilecek kadar çok diyaloga girmişti. Son olarak İslam'ın sonunu öngören kehanetlere dayanarak, Haçlı Seferi'nin gereksiz olabileceğini öne sürmüştü. Din değiştirmek için zor kullanılmasına karşı gelmek, çağdaşlarının birçoğunda görülüyordu. Başlıcaları, onun meslektaş ve konsile gelirken yolda ölen Thomas Aquinas'tı.

Fidenzio di Padova isimli bir Fransisken'den istenen rapor (1291'e kadar yazıya dökülmemiştir) vaazın etkinliği hakkındaki şüphelerden bah-

sediyordu. Sarazenler hatalarında fazla ısrarcıydılar, hatta onlara vaaz verme ihtimali bile tartışmalıydı. Müslümanların Hristiyanların inancına bir tehlike arz ettiğini iddia ediyor, misyonerleri öldürdüklerini hatırlatıyordu. Ona göre Haçlı Seferi bu engelleri aşmaya yarayacak bir yöntemdi.

Konsil sırasında sesler yükseldi. Özellikle Foix kontu, Haçlı Seferi'nin Hristiyanlara karşı kullanılmasını lanetledi. Konsilde Folquet de Lunel isimli bir ozan bile vardı. X. Gregorius'un Haçlı Seferi'ne duyduğu coşkuyu sorguladı ve seferi, Avrupa'daki Papalık çıkarları lehine kullanmayı tasarladığından şüphelendiğini söyledi.

Olomouc Piskoposu Brun ise kuşkusuz Bohemya Kralı Ottokar'ın fikirlerini dile getirdi ve Avrupa'nın sorunlarının, Doğu'nun sorunlarından daha öncelikli olması gerektiğini savundu. Ona göre barışı tesis etmek için önce bir imparator atayarak Büyük Fetret Devri'ni (Grand Interrègne) bitirmek gerekiyordu. En ciddi tehlike, Kumanlara kucak açan Macaristan yüzünden Paganlığın sürdüğü, Litvanyalıların düşman kaldığı ve Tatar tehdidinin devam ettiği Doğu'dan geliyordu. Bu nedenle tüm bu unsurların üzerine bir Haçlı Seferi düzenlenmeli, bu sorunlar çözüldükten sonra Sarazenler üzerine gidilmeliydi.

Bu anılarda beliren görüş farklılıklarında, konsilden birkaç yıl önce yazılan *Disputaison du Croisé et du Décroisé* eserindeki tartışmanın yankılarını bulmak mümkündü. Anlaşılan o ki Haçlı Seferi derinlemesine düşünülmüştü ve X. Gregorius konsile büyük bir dikkatle hazırlanmıştı.

Konsil 7 Mayıs 1274'te başladı ama papa, Kasım 1273'ten beri Lyon'daydı. Yanında, onu en çok etkileyen danışmanlarından Aziz Bonaventure de vardı. Papa, Hohenstaufen Hanedanı'nın ortadan kalkması nedeniyle Almanya'da oluşan krizi çözmek için çoktan adım atmıştı. Richard de Cornwall'un ölümü (2 Nisan 1272) ve rakibi Kastilyalı X. Alfonso'ya yeterince destek bulunmaması, papanın Mainz başpiskoposuna baskı yapmasını kolaylaştırdı. Başpiskoposun 24 Ekim 1273'te topladığı meclis, *Romalıların* kralı tacını Rudolf von Habsburg'a verdi. O, X. Gregorius'un Haçlı Seferi konusunda yardımına güvendiği biriydi.

İlk oturum sonrası, papa ve kardinaller bir dizi toplantılar yaptılar. Özellikle Aragon Kralı I. Jacques'la yaptıkları toplantıdan bahseden kral, kendi rolünü abartarak aktardı. Latin Doğu'ya tam donanımlı bir sefer düzenlendiğinde, kendisi 1.000 şövalyeye komuta edecekti. Fakat bunu beklerken papaya Latin Doğu'daki kaleleri tutmaları için ilk aşamada 500 şövalye ve 2.000 piyade göndermesini tavsiye etmişti. Templier üstadı ve III. Philippe'i temsil eden Erard de Valery, Haçlı Seferi'ne pek istekli değillerdi ve 250 ila 300 arası şövalyeyle destek vermenin Kutsal Topraklar'ın ihtiyacını karşılayacağına inanıyorlardı. Görünüşe göre onlar, Frank şehirlerini elde tutmayı hedefliyorlar, Kutsal Topraklar'ın geri alınmasının

bekleyebileceğini düşünüyorlardı. Fakat bu noktadaki bilgi kaynağımız, yani I. Jacques'ın anıları, tamamen güvenilir olmayabilir.

Her hâlükârda X. Gregorius planını yürürlüğe koydu. İkinci oturum sırasında, 18 Mayıs 1274'te *Constitutiones pro zelo fidei* duyurusuyla, 1215 ve 1245 Konsillerinin yasalarını yineledi ve geliştirdi. Denizcilik konusunda yapılması gereken düzenlemeleri vurguladı. Böylece Haçlı Seferi, yola çıkış tarihi 1278 olmak üzere ilan edildi. Papa, prenslere kavgalarını sonlandırmalarını emretti, turnuvaları ve mızrak dövüşlerini yasakladı (bu soylular arasında biraz hoşnutsuzluğa sebep oldu ve tamamen gerçekleştirilemedi). Haçlı Seferi'nin finansmanı için alınan önlemlerin başlıcası, tüm Hristiyan dünyasında altı yıl boyunca kilise gelirleri üzerinden ondalık vergisi toplanmasıydı.

1 Ağustos'ta X. Gregorius, Fransa Krallığı'na atanmış Papalık Elçisi Simon de Brie'ye ve Lyon, Liège, Cambrai, Toul, Metz ve Verdun diyakozlarına yönergelerini gönderdi. Ondalık vergiler, kafa karışıklığını önlemek için Fransa kralının Kilise görevlilerince değil, Papalık elçisinin seçtiği görevlilerce toplanacaktı. Yemin kefareti, haksız kazançlara el konulması ve çeşitli cezalardan gelen gelir de bu miktara eklenecek, Kral III. Philippe'e teslim edilecekti. Kendisi 31 Temmuz tarihli bir mektupla, Haçlı Seferi'nin fonlarını korumakla görevlendirilmişti. Böylece Olivier de Termes komutasındaki birliğin giderleri karşılanabilecekti.

İngiltere'de York ve Canterbury başpiskoposları, Haçlı Seferi vaazı vermekle ve Kilise gelirleri üzerinde ondalık ve yüzdelik vergilerini toplamakla görevlendirildiler. İrlanda, İskoçya, Navarre, Aragon, Portekiz, Sicilya, Sardunya, İtalya, Dalmaçya, Macaristan, Polonya, Slavonya, Ahaya, Norveç, İsveç ve Almanya başpiskoposları benzer mektuplar aldılar (12 Eylül 1274). İzlanda'da da ondalık vergileri toplandı. Grönland'da Gardar diyakozunun fok ve öküz derisi, mors dişi ve balina kemiğiyle yaptığı ödemeyi, Avrupa'da dolaşan para birimine çevirmek zordu. Fakat 1282'de sorun çözüldü.

Fransa Kralı III. Philippe, Kutsal Topraklara gitmeden Tunus'tan geri döndüğü için Haçlı yeminini yerine getirmemişti ve X. Gregorius, onun katılımına güveniyordu. Kral, kraliçe ve maiyetleri, 28 Haziran 1275'te gösterişli bir şekilde Haçlı Seferi'ne yazıldılar. Charles d'Anjou da yola çıkmaya, en azından kendi yerine oğlunu göndermeye söz verdi. Aragon Kralı I. Jacques sefere sıcak bakıyordu ama kesin söz vermemiştir. İsveç kralı haç kabul etmiş, yeminini yerine getirmek için 1285'te vasiyetine 400 mark bırakmıştı.

Papa, taç giyme töreninde sefere katılma niyetini açıklayan yeni Roma kralına çok güveniyordu. Ama Rudolf, Kastilya Kralı Alfonso ve Bohemya Kralı Ottokar'ın iddialarıyla uğraşmak zorundaydı. Papa, Rudolf lehine

hüküm verdi ve Kastilya kralını çekilmeye ikna etti (Alfonso ancak Eylül 1275'te çekildi). Ottokar sefere katılmayı kabul etti ve Rudolf'u tanıyıp tanımama kararını sefer sonrasına erteledi. Bu, Rudolf'un taç sahipliğini tartışmalı bırakan bir durumdu. Nihayet Ekim 1275'te Rudolf, karısı ve baronları da haçı kabul ettiler.

X. Gregorius'un barışı tesis etme çabalarının karışık sonuçları oldu. III. Philippe, Foix kontuna veya Kastilya kralına karşı yürüttüğü harekâta son vermedi. Bohemya kralıyla Rudolf arasındaki çatışma ancak 1278'de Rudolf'un Marchfeld zaferinden sonra yatıştı. Bu arada Aragon Kralı I. Jacques ölmüştü.

X. Gregorius, girişimin Batı'daki Hristiyan ülkelerle sınırlandırılmasını önermiyordu. Moğolları, Ermenileri ve Bizanslıları kapsamayı hedefleyen, 1270 öncesi planları canlandırdı. Charles d'Anjou, yeni papa seçilmeden önceki boş dönemde Bizans İmparatorluğu'na karşı harekât hazırlıklarına devam etmişti ama Gregorius onun bu hürsünü desteklemeyi reddetti. VIII. Mihail, Papalığa yaklaşma politikasına ve damadı İlhanlı hanıyla kurduğu ittifaka sadık kaldı. Yine de Altın Orda'nın yeni Hanı Mengü Timur ve Mısır sultanıyla açık çatışmaya girmekten kaçınıyor görünüyordu.

Rumlar ile Latinler arasındaki tartışmalar, dogmatik zıtlıkların çözümü etrafında yoğunlaşıyordu. Konstantinopolis'in Grek Patriği Jean Bekkos önemli bir katkıda bulundu. Grek-Latin görüşmelerinde en büyük engeli teşkil eden Kutsal Ruh ayininin Latin yorumunun, bazı Grek kilise bilginlerinin doktrinleriyle uyumlu olduğunu söyledi. Sonuç olarak inanç birliği ve Roma üstünlüğünün *basileus* tarafından tanınması mümkün olabilir, üstelik bu, Bizanslılar nezdinde basit bir yön değişimi gibi görülmezdi (6 Haziran 1274).

Moğollar, aralarında David d'Ashby ve Kâtip Rychaldus'un de olduğu on altı kişilik bir elçi heyeti gönderdiler. Rychaldus, konsildekiler için Frank-Moğol ilişkileri hakkında bir rapor yazdı. Fakat 1272'de Abaka Han'ın Barak Han'la yaşadığı anlaşmazlık sonucu Baybars'la yakınlaşmaya çalıştığını, Baybars'ın ise soğuk cevap verdiğini rapora eklemeyi. İlhanlı hanı 1265-1271 arasında yürüttüğü politikaya geri dönmüştü. Lyon'a 4 Temmuz'da ulaşan elçilere ziyafet verildi ve heyet liderinin 16 Temmuz'da konsil üyelerinin önünde gösterişli bir şekilde vaftiz edilmesi büyük etki yarattı. Fakat bir kronik yazarı durumu şöyle aktardı: "Tatarlar inanç için değil, Hristiyanlarla ittifak yapmak için geldiler."

Getirdikleri öneriler hakkındaki tek bilgi kaynağımız, konsilden sonra (28 Ocak 1275'te) ziyaret ettikleri I. Edward'ın yazdığı bir mektuptur. Dönüş yolunda 13 Mart'ta Lyon'dan geçtiklerini ve Abaka Han'a bir mektup taşıdıklarını biliyoruz. Han, cevabı 1276'da iki Vassali kardeş aracılığıyla gönderdi. Papayla yazışmalar, çoğunlukla X. Gregorius'un dile getirdiği

dine davet etrafında dönse de İngiltere kralının mektubu, İlhanlı hanının Haçlıların yanında harekâta katılma sözü verdiğini vurguluyordu.

Konsildeki Moğol varlığının en ilginç kanıtlarından biriye, David d'Ashby tarafından yazılan ama maalesef Torino Kütüphanesi yangınında kaybedilen *Les Faits des Tartares* (Tatar Gerçekleri) eseriye. Yine de bize kalan içindekiler sayfası ve bir bölüm sayesinde şunları öğreniyoruz: İlhanlı ordusunda bulunan bir Dominiken (Rychaldus'e göre kendisi çok sayıda muharebede ve kuşatmada bulunmuş), papayı İlhanlı ordusunun savaş yöntemleri, taktikleri ve gelenekleri hakkında bilgilendirmek niyetindeydi. Böylece Batılılar, savaş alanında iş birliği kuracakları bu orduyu tanıyacaktı

1276'da X. Gregorius ölecek, hemen ardından gelecek iki kişi, makamda kısa süre kalacaklardı. Yine de konuşulan Haçlı Seferi için Latinler, Bizanslılar ve Moğollar arasında iş birliği politikasını devam ettirdiler.

Haçlı Seferi'nin 1260-1274 arasında yeniden başlaması, tamamen Moğolların Suriye kapılarındaki varlığı tarafından domine ediliyordu. Moğolların yaklaşımlarından önce hissedilen korku, Benoît d'Alignan'ı takiben çok sayıda Haçlı'yı Doğu'ya getirmişti. Eyyûbî Sultanlığı'nın ve Suriye'deki diğer Müslüman hükümdarlıklarının çöküşü, Doğu Frankları'nın hayallere kapılmasına sebep oldu. Tatarların, girdikleri ülkeyi işgal etmeyeceklerini ve oranın Franklar tarafından yeniden ele geçirilebileceğini hayal ettiler. Bu, Antakya'da, farklı koşullar altında çoktan başlamıştı.

Akka, Sur ve Sayda Frankları'yla istilacılar arasında yapılan bir antlaşmanın bu yeniden işgali tesis etmeye yettiği kesin değildi. Hülagü'nün Ketboğa'ya bıraktığı asker, Frank takviyesiyle bile Memlük ordusuna karşı koyabilecek güçte değildi. Fakat Mısırlıların oldukça işine gelen tarafsızlığa bağlı kalarak, Kutsal Topraklar'ın baronları onların zafere erişmesini kolaylaştırdılar. Böylece kendisini putperestlere (Moğollara) ve onlarla iş birliği yapabilecek kâfirlere karşı İslam'ın şampiyonu olarak bir rejimin yeri sağlamaştı. Baybars'ın VI. Bohemond'a yazdığı mektuplar, Abaka'dan yardım beklemenin anlamsız olduğunu ve onun Franklara tanıdığı ateşkes nedeniyle Moğollardan ayrılmaları gerektiğini vurguluyordu. Dolayısıyla Frank Suriyesi'ne (ve Ermenistan'a) karşı yürüttüğü harekâta, korkunç sultan İlhanlıları üs yapabilecekleri Frank noktalarından mahrum bırakmaya çalışıyordu.

Hülagü'nün ve ardılının bir Frank müttefik edinme çabaları, tabii ki papayı ve Fransa kralını şaşırttı. Lakin Baybars'ın devam eden saldırıları ve sonrasında tüm büyük kalelerin düşüşü (yüksek maliyetle, usta tekniklerin tüm incelikleriyle restore edilip yeniden donatılmalarına rağmen) Batılıları bu ittifaka itti. Moğollar ayrıca Bizanslıları da buraya katılmaya ikna etmeyi başarmışlardı.

Fakat Kutsal Topraklar'ın Latinlerce geri alınmasını açıkça şart koşan bir koalisyon, başta Memlük saldırıları nedeniyle gerekli hissedilen Haçlı Seferi'nin doğasını değiştirdi. Akka'nın kurtuluşu için Eudes de Bourgogne'un komuta ettiği *passagium generale*'yi, çok farklı türde büyük bir girişim izledi. Çünkü Moğol ordusu söz konusu harekâtta en önemli unsur hâline gelmişti. Cengiz Han'ın diğer torunlarının İlhanlı sınırlarına saldırımları, bu planın uygulanmasına engel oldu. Bu nedenle Haçlıların Mısır'a hızlı bir saldırıdan vazgeçirilmeleri ve Moğol süvarilerini beklemeye teşvik edilmeleri mümkündü.

Aziz Louis ve müttefiklerinin planlarını yeniden canlandırıp genişleten X. Gregorius'un Haçlı Seferi, benzer varsayımlara dayanıyordu. Bir girişimin Kutsal Toprakları geri alma başarısının, artık bir Moğol ittifakına bağlı olduğu düşünülüyordu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANK KUTSAL TOPRAKLARI'NIN SONU

X. Gregorius'un ölümünden 1291'e kadar ve hatta sonrasında, 1302 veya 1303'te son Franklar kalelerini terk ettiklerinde Haçlı varislerinin elinde kalan Kutsal Topraklar, eski hâlinin ancak sönük bir gölgesi idi ve Memlûklerin değişken insafına kalmıştı. Akdeniz'deki siyasi sahnenin tamamen dönüşmesi ve Frank Suriyesi'nin Anjou İmparatorluğu'na bağlanması, hayatta kalan bu yapıya yeni bir karakter kazandırdı. Fakat iç bölünmeler daha da derinleşti. Kıbrıs kralı, Antakya-Trablus prinkepsi ve tarikatların üstatlarından her biri kendi çıkarlarını gözetiyorlardı. Batı, başka sorunlarla meşguldü ve bunların en önemlisi yıllardır Frank devletlerinin kaderini sürüncemede bırakan Sicilya sorunu idi. Papa IV. Nicolaus zamanında eski tavırlara dönmek, herhangi bir Haçlı Seferi'ni başlatmak için geç kalmıştı.

Fakat önceki dönemde ortaya çıkan fikir unutulmamıştı. 1291'de kimse Haçlı Seferleri'nin bittiğini hissetmiyordu. Latin Doğu'nun da sonu değildi. Bu olgu, çeşitli şekillerde hayatta kalacaktı: Kıbrıs Krallığı, Mora Prensliği ve bağlı topraklar, Venedik ve Cenova Adaları, Rodos'taki Hospitalier kolonisi. XIV. yüzyılın ilk yarısında, yeni tip Haçlı Seferleri görünmeye başladı.

EŞİT OLMAYAN ANTLAŞMALAR DÖNEMİ

XII. yüzyıldan itibaren Franklar ve Müslümanlar, çatışma sonrası verdikleri antlaşmalarla düzenlenen birlikte yaşama alışmışlardı. Tüccarların ve kervanların geçişine izin veren ticari anlaşmalar, çevre arazinin güvenliğini sağlayan yerel anlaşmalar ve büyük lortluklar arasındaki anlaşmalar. Bazı anlaşmalara haraç ödemeleri veya geçiş hakkı ödemeleri de ekleniyordu. Başka tür anlaşmalarda, iki hükümdarlığın hak iddia ettiği toprağın mahsülünü bölüşme şartı koşuluyordu. Franklar, baskın oldukları dönemde sıklıkla bu anlaşmalardan faydalanmışlardı. Anlaşmaların temelinde, garantisi yeminle verilen sözleşme hükümlerine duyulan saygı vardı. Düşmanlıkları devam ettirmek isteyenler, haklı taraf gibi görünmeye çalışıyor, antlaşma şartlarını ihlal ederek ateşkesin bozulmasının sorumluluğunu karşı tarafa itiyorlardı.

Baybars da sözüne sadık kaldığına dikkat çekiyordu. Safed ve Beaufort'u 1241 Antlaşması'na dayanarak istemişti. Safed garnizonundaki Templierleri idam edebilmek için bir yemin etmiş gibi yaptı ama aslında etmemişti. 1263'te Akka ve Yafa önlerinde belirlediğinde bahanesi, henüz süresi dolmamış ateşkesleri yenilemekti. Yeni antlaşmalarda, esirlerin serbest bırakılması gibi haklı görülebilecek istekleri vardı. Aslında elindeki orantısız güç nedeniyle bu istekleri dayatabiliyordu. Franklara karşı yürüttüğü her harekât sonrasında (her biri ateşkes ihlaliyle başlamıştı) düşmanlarıyla pazarlık etmeyi kabul ediyor ve on yıl geçerli ateşkesi kabul ediyordu.

1262'de Yafa kontu ve Arsur'daki Hospitalier Şövalyeleri, Baybars'ın şartlarını kabul etmişler, 1256'da yapılan ateşkes yenilenmişti. Yine de bu, iki şehrin sırasıyla 1258 ve 1265'te ele geçirilmesine engel olmadı. Diğer taraftan sultan ateşkes ihlalini açıklayacak bir sebep sunmaya tenezzül etmedi.

Mayıs 1267'de Beyrut hâkimiyle ateşkes yapıldı. Yaklaşık aynı zamanda, Toron'u yeni kaybetmiş Philippe de Montfort, benzer bir antlaşma yaparak şehri ve çevresindeki 99 çiftlik evini saldırıya karşı korumaya aldı. Sultan, 1268'de Sayda Templierleri'ne, 27 Mayıs'ta da Akka'ya ateşkes tanıdı. Yine de bu, onu, 1269'da Akka ve Sur'la yaptığı antlaşmaları ihlal etmesine engel olmadı. Başlıca bahanesi, dört Müslümanın vaftiz olmak için Akka'ya çekilmesi idi.

Baybars, Krak des Chevaliers'ye yaptığı harekâttan sonra Tartus Templierleri'ne, ardından Trablus Kontu VI. Bohemond'a ateşkes hakkı tanımayı kabul etti (1271). 22 Mayıs 1272'de sıra Akka'ya geldi. Aynı sene Beyrut leydisiyle de ateşkes yaptı. 2170'te Ermenistan Kralı Hetum'a da ateşkes şansı tanıdı.

Baybars'ın ardılı Kalavun, Franklar üzerindeki avantajını kullanmaya kararlı olsa da tahta geçince bu antlaşmaları yeniledi. Tartus'la yapılan antlaşma 1282'de, Akka'yla yapılan 1283'te, Sur'la yapılsa 1285'te yenilendi.

1272'de Akka için yapılan ateşkesin sona ermesi nedeniyle, şehrin elçileri (iki Templier, iki Hospitalier Şövalyeleri ve kralın iki şövalyesi) antlaşmayı yenileme talebinde bulundular. Grup, Templier ve Hospitalier üstatlarını, Teuton üstadının vekilini ve krallığın vekili Seneşal Eudes Poilechien'i temsil ediyordu. Kalavun taleplerini kabul etti ve iki taraf antlaşma üzerine yemin etti. Yemin o kadar dikkatli hazırlandı ki hem Hristiyan hem de Müslüman inancına göre her açıdan garanti altına alındı.

İki taraf da birbirlerinin sınırlarına saygı duymaya söz verdi. Sultan, Mısır'dan Tadmur'a (Palmira), Hicaz'dan Birecik ve Kilikya sınırlarına kadar tüm topraklarını gösterişli biçimde listeledi. Franklara karşı yapılan tüm "kutlu" (veya mutlu) fetihleri özenle listeye ekledi. Belli ki onların küçük düştüğü anların fark edildiğinden emin olmak istiyordu.

Frank tarafında antlaşmada listelenen bölgeler, Anjou vekilinin ve askerî tarikatların yönetimindeki bölgelerdi (Sur ve Beyrut başka antlaşmalara konu olduğu için burada hariç tutuldu): Akka şehri, bahçeleri, değirmenleri ve üzüm bağları, Hayfa ve “marina” (iki şehrin ortasındaki sahil) ve Karmel Dağı’ndaki iki manastır. Karmel’de sultanın bir, Frankların on üç köyü vardı. Chastel Pelerin’la (Atlit) ilgili olarak kale, şehir, bahçeler, üzüm bağları ve ekilebilir arazi, on altı köyle birlikte Franklara aitti. Şehrin kalan arazisi, tamamen sultana ait 8 köy haricinde “yarı yarıya” bölüldü. Hospitalier Şövalyeleri, Kayserya hâkimiyetini ellerinde tutmaya devam ettiler. Scandelion ve Maron, arazileriyle birlikte “yarı yarıya” paylaşıldı. Sayda’da kale, şehir ve 15 köy Franklara, kalan dağlık kısım sultana ait sayıldı.

Durum, Sur ve Beyrut’ta da benzerdi. Yüz kadar köyün (antlaşma seksen beş tane listeliyordu) bulunduğu Sur’da, beş köy Müslümanlara, on köy ve şehrin yakın çevresi lorda aitti. Kalanlar ortak mülkiyetti.

“Yarı yarıya” bölüşmenin şartları, bir duruşma sırasında tanımlandı. Franklara bırakılan Batiole çiftliğine bağlı bir bölgenin gelirleri, lortun ve sultanın görevlilerince ortaklaşa tahsil ediliyor, uygun bir yerde toplandıktan sonra ikiye bölünüyordu. Adalet, birlikte hareket eden iki tarafın görevlilerince sağlanıyordu. Hristiyanlarla lorda bağlı yargıçlar; Müslümanlarla sultana bağlı yargıçlar ilgileniyordu. Cinayet durumunda kan parası, iki taraf arasında paylaşılıyordu. “Bölünmüş çiftlik”⁸⁷ denen bu sistem, şüphesiz gelirlerin paylaşıldığı ve Franklarla Müslümanlar arası antlaşmalarda sıkça geçen bölgeler için kullanılan sistemdi.

Fakat sultan, bu antlaşmaların kapsadığı şehirlerin surlarla çevrilmemesi gerektiğini belirtti. Bu sırada kendisi hareketlerinde tamamen özgürdü. Gemilerin yararlanacağı güvenceler hakkında anlaşmaya varıldı. Sultanın gemileri ve Akka Krallığı’nın müttefiklerine ait gemiler, sahilde onarılabilecekti. Eğer bir Haçlı Seferi söz konusu olursa, *bailli* ve tarikatların üstatları sultanı iki ay önceden uyaracaklardı. Moğol saldırısı durumunda, iki taraftan önce hangisi haberdar olursa, diğerini hemen bilgilendirecekti. Böyle bir durumda eğer sultanın ordusu sahile doğru sürülürse, Frankların savunma hazırlığına geçmeye, bölgeleri ve tebaalarını korumak için pazarlık yapmaya hakları olacaktı. Sultana bağlı ülkelerden gelecek göçmenlerin özgürlüğü ve mallarının güvenliği dahi düşünülmüştü. Son olarak Franklar ve sultan, korsanlara yardım etmeye söz verdiler. Akka’yla yapılan antlaşma, Nasıra hakkında koşulan şartlarla tamamlandı. Hristiyan hacılar, Nasıra’da kiliseyi ve bitişik dört evi kullanabilirlerdi. Kendilerine güvenli geçiş sözü verilmiş ama kiliseyi onarmalarına izin verilmemişti.

87 Casaux de parçon. (ç.n.)

Bu ateşkesler, on yıl, on ay, on gün ve on saatlik bir süre için yapılyordu. Sahil şehirlerine güvence sağlamıyor, onları Memlük emîrlерinin yönettiğı iç kesimlerden gelebilecek bir saldırının insafına bırakıyordu.

Trablus Kontluğu'nda Lazkiye, Merkeb, Tartus, Trablus ve Cübeyl benzer durumdaydı. Baybars, Tartus'un Templier Şövalyeleri ve Merkeb'in Hospitalier Şövalyeleri'yle, VI. Bohemond'u dâhil etmeden pazarlık yapmıştı. Muhtemelen sultan, Cübeyl'le ayrıca ateşkes yapmıştı. Çünkü Sur ve Beyrut'u Akka lortluğundan bağımsız gördüğü gibi Cübeyl'i de Trablus'tan bağımsız görüyor olabilirdi. Baybars gerçekten Frankların iç çatışmalarından faydalanmayı başarıyordu. Rızası olmadan III. Hugues'le evlendirilme tehdidini hisseden Beyrut leydisi, onun korumasına girmişti. 1267 – 1272 arasında yapılan antlaşmalar, Frank devletlerinin parçalanmasının çarpıcı kanıtlarıydı.

Frankların geri çekilmesinden Müslüman beylikler de etkileniyordu. 1260 Moğol saldırısı zamanında, diğer Müslüman liderler gibi Garb'ın Buhturi emîrleri de istilacılarla irtibat kurmuş ve onlara boyun eğmişlerdi. Ardından sultanın takdirini geri kazanmaya çalışmışlar ama içlerinden Zeyneddin, VI. Bohemond'un casusu olmakla suçlanıp hapse atılmıştı. Daha sonra 1280'de emîr, Beyrut Lordu Humphrey de Montfort'la antlaşma yaptı. Beyliğin sınırlarına dikkat etmesi ve Müslüman esirlerin Frank bölgesinden kaçmasına izin vermemesi şartıyla, Buhturi emîrine fief arazi verildi. Emîr, Franklara yakın kaldı. Benzer şekilde Lübnan Dağları'ndaki Hristiyan *mukaddemler*,⁸⁸ bağımsızlıklarını sürdürmek için Frank lortlara dayanmaya devam ediyorlardı. Fakat Memlüklerin 1268 yukarı Lübnan'a düzenledikleri akının gösterdiği üzere bu, güvensiz olmaya başlıyordu.

İsmaililerin Templier ve Hospitalier tarikatlarına haraç ödeme zorunluluğu Baybars tarafından sonlandırıldı. Fakat sonra o haracı sultanın kendisine ödemek zorunda bırakıldılar. 1272-1273'te Baybars kendini bazı İsmaili kalelerinin efendisi yaptı.

Sultan dikkatini daha kuzeye, kendi sınırını çizen Amanos Dağları'nın ötesine çevirdi. 1275'te Ermeni krallığına akın düzenleyerek Sis ve Ayas'ı yağmaladı. İki yıl sonra Moğolların vasalı hâline gelen Antakya Selçukluları'na saldırdı. Bölgede konuşlanan Moğol ordusu onunla karşılaşmaya gitti ve Elbistan yakınında hezimete uğradılar. Görünüşe göre Türklerin Moğol efendilerine duydukları sadakatte biraz azalma vardı. Abaka, Memlükleri geri sürmek için ordusuyla geldi ama Memlükler onu beklememeye karar vermişlerdi.

Bu girişimin başarısızlığına rağmen Suriye'de Memlük egemenliği sağlanmıştı. Frank bölgeler ancak sultanın onayıyla var olmaya devam edebilirdi. Aynı sene (1277) Baybars'ın ölmesiyle biraz soluk aldılar.

88 Lübnan Dağları'nda yaşayan dinî topluluğun seküler lideri. (ç.n.)

KUTSAL TOPRAKLAR ANJOU İMPARATORLUĞU'NUN PARÇASI OLUYOR

Baybars'ın Akka'yı ele geçirme girişimlerine son vermesi, yeni bir politikanın, yani Charles d'Anjou'nun politikasının parçasıydı. 1272 ateşkesi hazırlanırken Sicilya kralı, Akka halkı ve sultan arasında arabuluculuk yapmıştı. Ancak bu politika, Kutsal Toprakları Memlük saldırısına karşı koruma arzusundan ibaret değildi.

1247'de IV. Innocentius, Kıbrıs monarşisini imparatorluğa bağlayan feodal ilişkisi kestiğinden beri, Kutsal Toprakların korunmasını Kıbrıs kralına emanet etmişti. Lusignan hanesi, Kudüs Krallığı'ndaki Frankların neredeyse tamamı tarafından "krallığın lortları" olarak kabul edilmişti. Ancak bu unvan onlara, krallığı kendi adlarına yönetecek bir *bailli* atamaktan başka bir şey getirmede. IV. Bohemond'un ölümüyle dul kalan Mélisende, Kraliçe Isabelle'in kızı olarak tahta daha yakındı. Fakat Yüksek Mahkeme, Alix de Champagne'ın oğlu I. Henri'yi kral seçti. Alix öldüğünde (1246), Henri güçlü İbelin ailesiyle uzlaşmaya çalıştı. Yafa Kontluğu'nu Jean d'İbelin'e, İmbert çiftliğini Beyrut Lordu Balian d'İbelin'e, konstabl rütbesini Arsur Lordu Jean d'İbelin'e kaptırdı. Balian ile Jean, *bailli* makamına Jean Foignon'un geçtiği kısa bir süre haricinde, görevi değişimli olarak üstlendiler. II. Henri'nin ölümünden sonra, annesi Plaisance (VI. Bohemond'un kardeşi) onları görevde tutmaya devam etti. 1254'te kendisi Balian d'İbelin'le evlenip bir sene sonra ayrıldı. Gördüğümüz gibi St. Sabas Muharebesi sırasında Plaisance ülkeyi daha doğrudan, en azından kardeşi Bohemond üzerinden yönetmeye çalıştı. 1258'de Geoffroy de Sergines'i *bailli* atamaya karar verdi. II. Friedrich zamanından beri ilk defa bu görev, Batılı bir barona verilmişti.

Plaisance ölünce (1261) kimse naipliğe talip olmadı. Ancak kız kardeşi, Antakya Lordu Henri'yle ("Henri du Prince") evlenen Isabelle, krallığın leydisi olarak tanındı. Ertesi sene hayatını kaybetti. Fakat bu tanıma, Isabelle'in oğlu Antakya Lordu Hugues'ün Kıbrıs naibi olmasının yolunu açtı. Yüksek Mahkeme'de yapılan münazara sonucunda kuzeni Hugues de Brienne'in itirazlarına rağmen Antakya Lordu Hugues unvanı elde etti.

1268'de Conradin öldü. Artık "krallığın lordu"nun değil, doğrudan bir hükümdarın otoritesini tanımak mümkündü. Antakya Lordu Hugues, II. Hugues'ün ölümüyle (1267) çoktan Kıbrıs kralı tacı giymişti. Mélisende de Lusignan'ın kızı ve halası Antakya Prensesi Maria'nın hak iddialarına rağmen kendisi tercih edildi, Eylül 1269'da Sur'da Kudüs kraliyet tacını giydi.

III. Hugues bu unvana gerçeklik kazandırmak istiyordu. İşe, aciliyeti olan Sur sorunuyla başladı. Şehir 1246'da I. Henri tarafından Philippe de Montfort'a emanet edilmişti. Albigeois Haçlı Seferi liderinin torunu olan Philippe, o zamandan beri tamamen bağımsız hareket ediyordu. Castres

ve La Ferté-Alais lorluğu yapan babası Guy'in, Helvis d'İbelin'le evliliği ve kendisinin Toron Lordu Raymond Roupen'in kızı Antakya Prensesi Maria'yla evliliği aracılığıyla Philippe, İbelin ailesine bağlıydı. St. Sabas Muharebesi sırasında Cenova tarafını tutmuştu. 1268'de Baybars'la yaptığı ateşkeste hiçbir kraliyet müdahalesi yoktu. Kalıcı bir kralın yeniden ortaya çıkması, Sur'u elinde tutmasını sağlayacak unvanı ondan aldı. Neyse ki III. Hugues, şehrin Philippe'e ve oğlu Jean'a ait olduğunu onayladı (Jean, kralın kardeşi Margaret Antioche-Lusignan'la evlendi). Böylece Philippe, III. Hugues hükümlerinin baş destekçisi olacaktı. Muhtemelen bu sebepten Baybars 17 Ağustos 1270'te onu öldürttü. Dağın Şeyhi'nin iki iş birlikçisi, vaftiz olmak için Sur'a geldiler ve birinin vaftiz babası Sur lordu oldu. Philippe ayin sırasında ona madeni para uzatırken Philippe'i hançerledi. Jean de Montfort'u da öldürmek üzereyken tutuklandı.

III. Hugues, Venediklilerin Sur'a, Cenovalıların Akka'ya dönmelerine hazırlanarak St. Sabas Muharebesi'nin yaralarını sarmaya çalıştı. Zaten 1265 ve 1266'da daha sonra 1268 ve 1269'da Kıbrıs ordularını Akka'nın yardımına göndermeye uğraşmıştı. 1271'de yeniden Akka'daydı. Kral ve şövalyelerinin yokluğundan faydalanmaya çalışan Baybars, o yılın Mayıs-Haziran aylarında Kıbrıs'a saldırı başlattı. Frank bayraklı on yedi kadirayla küçük bir ordu taşıyordu. On bir kadirga karaya vurdu ve taşıdığı askerler (1.800 ila 3.000 arası) yakalandı.

Fakat Kıbrıs asillerinin hoşnutsuzluğunu doğuran, kralın adada olmayışının yarattığı risk değildi. Nitekim I. Edward 1272'de bu hoşnutsuzluğu bir sene için ortadan kaldırmıştı. Anlaşmazlık, kralın Kıbrıs'taki vasalları arasında Suriye'ye sınırsız süre boyunca askerî hizmet verilmesiyle ilgiliydi. Kanunlar (*Assises*), bu hizmeti krallığın içinde olduğu sürece haklı buluyordu. Kıbrıs ve Kudüs sadece kişisel bir bağla bağlıydı. Kıbrıs vasalları, Jacques d'İbelin sözcülüğünde, başka bir krallıkta hizmet etmek zorunda olmadıklarını iddia ettiler. II. Baudouin Antakya Prinkepsliği'ni aldığı anda benzer zorluklar yaşanmıştı. III. Hugues, Kıbrıs lortlarının Filangieri'ye ve Müslümanlara karşı katıldıkları harekâtlara dayanan argümanlar öne sürdü. Buna cevaben sözcüleri, Kıbrıslıların ya Haçlılar olarak veya kendi özgür iradeleri doğrultusunda davrandıklarını söyledi. Hatta Kıbrıs Şövalyeleri'nin İbelin ailesine "kral veya atalarından daha fazla" hizmet ettiğini iddia etti. Sonunda kralın dört aylık süre için deniz aşırı hizmet isteme hakkı olduğunda anlaşıldı. 1279'da III. Hugues onları Suriye'ye gönderdiğinde şövalyeler, dört ayın sonunda anakaradan ayrıldılar. III. Hugues, Kıbrıs Şövalyeleri'nin samimi desteğine güvenemezdi.

Başka zorluklar baş gösterdi. Hamo le Strange ölmeden önce eşi Beyrut leydisini Baybars'a emanet etmişti. III. Hugues, leydiye yeni bir eş bulma hakkında ısrar etti ve lortluğu işgal ederek Isabelle'i Kıbrıs'a götürdü. Sultan, Isabelle'e özgür seçim hakkı tanınmasını istedi. Bu arada Templierler,

La Fauconnerie çiftliğini zaptederken kralın iznine başvurmayı reddettiler. “İtalyan topluluklar ve kardeşlik örgütleriyle çok sayıda tartışma” yaşıyordu. Kralın kuzeni VII. Bohemond’un reşit olmadığı dönemde Trabluslular, kralın naipliğini kabul etmediler. Tüm bunların sonunda Hugues, yönetimi bırakmaya karar verdi.

Sur’a çekildi. Akka halkı geri dönmesi için ona yalvardı ama Templierlerin üstadı ve Venedikliler onlara katılmadılar. Hugues, Balian d’İbelin-Arsur’u *bailli* olarak atamakla yetindi ve Kıbrıs’a doğru yola çıktı. Papayı ve Batılı kralları, hükümdarlık yapmanın imkânsızlığına dair bilgilendirdi.

Geri çekilmesi için bir başka sebep daha vardı. Yakın zamanda Sicilya kralından bir temsilci gelmişti. Charles d’Anjou, 1266’da Manfred’in krallığını aldığından beri tüm Doğu Akdeniz sahasını içeren büyük planlar yapıyordu. Norman krallarının Adriyatik’in doğu kıyısıyla ilgili hırslarını canlandırmıştı. Manfred, Epir despotunun kızıyla evlenerek bu bölgede hak elde etmiş, Charles da bu sayede Arnavut liderlere kendini Arnavutluk kralı ilan ettirmişti. II. Baudouin ve Guillaume de Villehardouin’la yaptığı antlaşmalar, onu bazı planlar yapmaya yöneltmişti. Konstantinopolis Latin İmparatorluğu’nu damadı Philippe de Courtenay lehine yapılandırma ve Bizanslıların Ahaya Prenslığı’ndan aldığı yerleri (buralar ikinci oğluna kalacaktı) geri kazanma tasarılarına girişti. Bu tasarılar onu, ağabeyi IX. Louis ve Papa X. Gregorius’la ters düşürdü. Çünkü her ikisi de Haçlı Seferleri açısından Bizans ittifakına bağlıydılar.

Sicilya mirası, Charles’a Kutsal Topraklar’daki Frank krallıkları üzerinde hiç hak getirmemişti. Fakat o, II. Friedrich, IV. Conrad ve Conradin’in Kudüs kralları olduklarını hatırlıyor ve bu prestijli taca gıpta ediyordu. Kıbrıs tahtı konusunda III. Hugues karşısında başarılı olamayan Hugues de Brienne’i Sicilya’da kabul etmiş, Kutsal Topraklara duyduğu ilgiyi, 1269 ve 1271 yıllarında Baybars’tan Akka’ya ateşkes tanınmasını isteyerek göstermişti. Hohenstaufen Hanedanı’nın düşüşü, Mısır ile Sicilya Krallığı arasındaki iyi ilişkiler geleneğinde kesinti yaratmamıştı.

Kudüs Kraliçesi I. Isabelle’in torununun çocuğu olan III. Hugues tahtta hak iddia ettiğinde, Isabelle’in torunu Antakya Prensesi Maria buna itiraz etmişti. Hatta bir gasp eylemi olarak gördüğü taç giyme törenini protesto etmesi için bir kâtip görevlendirmişti. Charles d’Anjou, tam tarihinin bilinmediği bir zamanda Maria’yla irtibat kurdu. Hugues, Maria’nın itirazlarına cevaben, 1272’de bu konuda karar vermeye yetkin tek mercinin Yüksek Mahkeme olduğunu öne sürdü. Kuşkusuz Templierlerin üstadı, Maria’ya Hugues’ün neredeyse tahttan çekileceğini bildirmişti. Bu yüzden Maria 1276’da iddialarını yeniden canlandırdı. 1275’ten beri Charles d’Anjou, vasalı Hugues de Brienne’in Kıbrıs arzularını yüreklendiriyor gibi görünüyordu. Kudüs tacı üzerindeki planlarını ilerletmek için Mari-

a'nın iddialarından faydalanması da muhtemeldi. Nitekim Antakya Prensesi Maria, Roma mahkemesinin kararını beklemeden, 15 Ocak 1277'de, kardinallerin çoğunun bulunduğu ortamda, yıllık bir gelir karşılığında Kudüs tahtı üzerindeki haklarını Charles d'Anjou'ya devretti.

Üç dört ay sonra, Marsico Kontu Roger de San Severino ve birkaç şövalyeyi taşıyan küçük bir donanma Akka'ya geldi. Roger, Charles d'Anjou'nun Kudüs kralı unvanıyla kendisini *bailli* atadığını duyurdu. Arsur Lordu Balian kraliyet kalesini teslim etmeyi reddetti. Fakat Roger, Templierler tarafından sıcak karşılanmış ve şehre kabul edilmişti. Böylece Balian geri çekilmek zorunda kaldı (7 Haziran 1277). Fransız garnizonun komutanı Guillaume de Roussillon, Arsur lortunu desteklemedi. Onun yerine Otranto Yüksek Hâkimi Eudes Poilechien göreve geldi ve 1278'de Balian'ın dul eşiyle evlendi. Bir dizi Sicilyalı, krallığın yüksek makamlarını ele geçirdiler. Troya Piskoposu Hugues de Tours, Beytüllahim'e atandı (5 Mart 1279). Venedikliler, yeni gücü tanıyan ilk grup oldular.

Ancak yeni monarşi sadece Akka'da tanındı. Sur, hâlâ III. Hugues'ü destekliyordu. Hugues, 1279 başlarında yedi yüz şövalyenin başında Sur'da karaya çıkmış, para savurarak Akkalıları etrafına toplamaya koyulmuştu. Lakin Charles d'Anjou'ya biat etmek zorunda kalan baronların aklını çeilemedi. Üstelik Templier üstadı, korkusuz bir Anjou taraftarlığına bürünmüştü. Bu hâlde dört ay geçti ve Hugues'ün şövalyeleri Kıbrıs'a döndüler. Hugues ise onları izlemekle yetindi.

1283'te 250 şövalyeyle Beyrut'ta karaya çıkarak bir girişimde daha bulundu. Fakat Memlükler ona bir tuzak hazırladılar. Eudes Poilechien, Anjou Hanedanı'nın sıkı savunucusuydu. Dolayısıyla Hugues, Sur'dan ileri gidemedi ve 24 Mart 1284'te orada öldü. Kudüs Krallığı'nın büyük baronlukları arasında son kalan Sur ve Beyrut, Hugues'ün vasalları olmaya devam etseler de Charles d'Anjou destekçilerinin Akka'ya sahip olmasını telafi edememişlerdi.

Charles'ın ana desteği, Templier Tarikatı'ndan geliyordu. Thomas Berard'ın ölümü üzerine, tarikatın Puglia kumandanı Guillaume de Beaujeu 3 Mayıs 1273'te üstat seçildi. Kutsal Topraklara ancak Eylül 1275'te geldi ve hemen kendisini Charles d'Anjou'nun sadık bir destekçisi gibi tanıttı. Beaujeu lortlarının mensup olduğu çok büyük bir baron ailesinden geldiği ve Montpensier lortunun oğlu ve Fransa konstablinin kardeşi olduğu için, şüphesiz ki kendisini Lusignan ailesi ve Antakya prinkepslerine denk görüyordu. La Fauconnerie'yi Thomas de St. Bertin'dan almak için kralın onayını istemeyerek ve III. Hugues'e destek olan Akka halkına katılmayarak, şehrin Anjou Hanedanı tarafından alınmasına onay verdiğini zaten göstermişti. Temmuz 1277'de Venediklilerle Sur lordu arasındaki barış onun çadırında imzalandı. 1279'da III. Hugues'ü yeniden tahta geçirme girişimine karşı çıktı. Sonraki zamanlarda Kıbrıs kralı, açık açık ona düş-

man muamelesi yaptı ve tarikatın Kıbrıs'taki mallarına ve konaklarına el koydu. Papalık müdahale etse de Kıbrıs kralının fikri değişmedi.

Guillaume de Beaujeu, Trablus Kontluğu'nda da olaylara karıştı. Burada III. Hugues'ün, Prinkeps VII. Bohemond'un naibi olmasına karşı çıkmıştı. Cübeyl Kontu Guy, prinkepsin otoritesini yok sayarak erkek kardeşini zengin bir vârisle evlendirdince, Templier Üstadı Guillaume onu Akka'da misafir etti. Guy'i tarikat kardeşliğine aldı ve prinkepse düşman Trablus Piskoposu Paul de Conti'yle uzlaşmasını sağladı. Ayrıca Cübeyl'deki kalesini savunması için otuz şövalye verdi.

VII. Bohemond, bu ittifak yüzünden piskoposun ve Templierlerin Trablus'taki konutlarına saldırdı. Tarikata karşı Müslüman askerlerin kullanılması ve Templier kilisesinden çanların alınması bir skandal yarattı. Piskopos Paul'ün taraftarlarına yöneltilen ayaklanmada, çok sayıda "Romalı" şövalye ve kilise mensubu hayatını kaybetti. Roger de San Severino, arabulucu olarak taraflara bir yıllık ateşkes imzalatmak için müdahale etmek zorunda kaldı (1278). Yine de savaş devam etti. Bohemond Trablus'un yukarısındaki Montcocu'da bulunan Templier konağını yıktı. Karşılığında Guillaume, prinkepsin Botrun'daki konağını yıkarak Enfeh'i kuşattı ve prinkepsin küçük ordusuna karşı iki zafer kazandı. Trablus'a denizden saldırmayı da denedi. Bohemond ise Sayda'ya saldırarak cevap verdi. Son olarak Cübeyl Kontu Guy, Templierlerin desteğiyle üç defa Trablus'a sürpriz saldırı yapmayı denedi ama kapıları açması gereken iş birlikçileri ona işaret gönderemediler. Guy'in askerleri, atılan fişegi görmedi ve bir yıldız kaymasını işaret zannettiler. Güvendikleri bir Templier kumandan geri çekildi ve Guy, Bohemond'a teslim olmak zorunda kaldı. Sonunda prinkeps tarafından öldürüldü (1283).

Prinkeps ve Templierler arasındaki savaş, tıpkı Kıbrıs'ta III. Hugues'ün aynı tarikata karşı yürüttüğü savaş gibi, Guillaume de Beaujeu'nun sanki hükümdarmış gibi davrandığını gösteriyor. Templier Şövalyeleri'nin yargılanması sırasında bunun hatırdı tutulması gerekiyor. Fakat asıl eleştirilen, onun Müslümanlarla kurduğu irtibatı. Gerçekten de sultanın maiyetiyle iletişim hâlindeydi ve değerli bilgilere ulaşabiliyordu. Hatta kâfirlerle antlaşmalar bile yapabiliyordu. Bu, Charles d'Anjou'nun politikasına çok iyi uyuyordu. Çünkü II. Friedrich gibi Charles da Sicilya kralıyla (artık Kudüs kralı) Mısır sultanı arasında iyi ilişkilere dayanan bir politika yürütüyordu. Ancak bu, Bizanslılar ve Moğollarla uyumlu davranan X. Gregorius'un Batı Hristiyan âlemi için yaptığı planlara ters düşüyordu. Eğer Charles'ın politikasının Kutsal Topraklar'ın geri kazanılmasında rolü olacaksa ancak hırsıyla tasarlanmış başka hedeflere ulaşıldıktan sonra olacaktı.

MOĞOLLARIN ÇABALARI

Elçileri Lyons Konsili'nden dönen İlhanlı Hanı Abaka, babasının ve kendisinin arzuladığı Haçlı Seferi'nin gerçekleşeceğini umdu. İlhanlılarla kuzenleri Çağatay ve Altın Orda devletleri arasındaki sınırlarda barış sağlanınca, buralardaki askerlerini Haçlı prenslerin ordularıyla birleştirebilecekti. Muhtemelen 1276'da iki Gürcü'nün (Vassali kardeşlerin) Batı'ya gönderilme sebebi de bunu bildirmektir. Fakat X. Gregorius, bir harekât planı oluşturmak için Haçlı Seferi'ne katılacakların Papalık elçileri olacağına dair Abaka Han'ı dikkatle bilgilendirdi.

Abaka, papa için çok anlam ifade eden dinî konuları görmezden gelmiyordu. Papadan, kendisine ve amcası Kubilay'a Hristiyan inancını açıklayacak din görevlileri göndermesini rica etti. Nisan 1278'de Papa III. Nicholas, Fransiskan Gerard de Prato ve 4 rahibi atadı. Ekip Doğu'ya gitti ama Çin'e ulaşmadan ertesi sene geri döndüler. Buna rağmen Kasım 1279'da edindikleri güvenli geçiş hakkı (Küçük Asya Valisi Samagar'a hitaben yazılmıştı) taşıdıkları mesajın içeriğini belirtmemişti. Diğer taraftan Ermeni tarihçi Hayton'un naklettiğine göre, Baybars'ın Anadolu içlerine ilerlemesiyle (1277) Abaka Han, Ermeni Kral III. Leo'yla irtibata geçmişti. Kraldan, papa ve Hristiyan krallara yazıp ordularını Kutsal Topraklar'ın yeniden fethi için göndermeye davet etmesini istemiş, yakında Suriye'ye bir Moğol saldırısı olacağını bildirmişti.

Koşullar olumluydu. Baybars 1277'de, muhtemelen kendisinden kurtulmak isteyen bir Eyyûbî emîrinin uzattığı kırmızı bardağından zehirlenerek öldü. Ardından tahta en büyük oğlu çıktı ama Ağustos 1279'da Suriye'deki ordunun kumandanı Emîr Kalavun tarafından indirildi. Aynı yılın sonlarına doğru Kalavun sultan unvanını aldı ve Franklara karşı savaşa devam niyetinde olduğunu açıkladı. Fakat Baybars'ın sevdiği kişilerden Şam Valisi Sungur el-Aşkar Nisan 1280'de ayaklandı ve kendisini sultan ilan etti. Kalavun onu yendi ve Sahyun Kalesi'ne (Franklar Saone diye bilir) çekilmeye zorladı. Ardından Sungur, Moğollardan yardım istedi.

Abaka, yardım çağrısına hemen cevap verdi ve ordusu Bakras ve Darbısak'ı işgal etti. Ardından Halep ele geçirildi ve birçok şehir sakini öldürüldü. Bundan sonra büyük Moğol ordusu, hemen yapılacak bir harekâtı öngördükleri için geri çekildiler. Frank tarafında I. Edward'a gönderilen mektuplar, Kıbrıs Kralı III. Hugues ile Prinkeps VI. Bohemond'un ordularını birleştirdiğini haber veriyordu. Fakat bu birleşik ordu adım atamıyordu çünkü Memlükler, çoktan onlarla Moğollar arasına konuşlanmışlardı. İlhanlı hanının elçileri Ekim 1280'den sonra Akka'ya gelerek Franklardan yardım ve erzak istediler. Fakat patriğin yardımcısı, o sırada yaşanan kıtlığı bahane etti; ayrıca Sicilya ve Kudüs kralının başka savaşlarla meşgul olduğunu söyledi. Akka, bu olayların dışında kalıyordu.

Merkeb'deki Hospitalier Şövalyeleri bu durumu, Krak surlarına kadar ilerletebilecekleri bir sefer için fırsat bildiler (Ekim 1280). Şubat 1281'de, Krak'ın Memlük emîri tarafından komuta edilen bir birliği yendiler. Fakat Kalavun hızla ve şiddetle davrandı. Sungur'la uzlaşmıştı. Templier ve Hospitalier tarikatlarıyla pazarlık yaptı ve ateşkes yapıldı (3 Mayıs 1281). Hatta bu ateşkes 16 Temmuz'da Prinkeps Bohemond'u kapsayacak şekilde genişletildi. Akka Frankları, Kalavun'a karşı hazırlanan bir tuzak hakkında onu uyardılar ve atlatmasını sağladılar. Artık Frankların Moğollara yardımını tartışmalıydı.

Bu sebeple Abaka'nın kardeşi Mengü Timur, büyük bir orduyu (elli bin Moğol ve otuz bin diğer savaşçı) Suriye'ye yönlendirdiğinde, ordu-daki "Suriyeli şövalyeler" sadece Kıbrıs Krallığı'ndan gelenlerdi. Humus Muharebesi'nde görev aldılar (30 Ekim 1281). Bu muharebede Moğol ordusunun sağ kanadı, III. Leo'nun Ermeni birliği, Gürcüler ve diğer Hristiyanların yardımıyla düşmanın sol kanadını bozguna uğrattı ve geri çekilenleri Humus'a kadar takip etti. Ancak Mengü Timur'un da bulunduğu orta kanat çok darbe yedi, Moğol prens yaralandı ve sağ kanadını tehlikeli durumda bırakarak geri çekildi. III. Leo onları Kilikya'ya geri getirmek için çok zorlandı. Kalavun ise yenilen orduyu takip etmekten yoruldu. Bu noktada Franklarla ateşkesi yeniledi.

1281 harekâtına Frankların katılmayışının önemi, şüphesiz ki abartılmamalıdır. Bir araya getirebilecekleri mütevazı birlikler, zaten muharebenin gidişatını pek değiştirmeyecekti. Onların müdahalesinin bir fark yaratması için daha büyük bir ordu gerekiyordu. İlhanlı hükümdarının iki harekât arasında müttefiklerine tanıdığı kısa zaman yeterli asker toplanmasına engel oldu.

Ertesi sene Abaka Han öldü (1 Nisan 1282). Tahta geçen kardeşi Teküder, onun politikasını tersine çevirdi. İslam'ı seçti, sultan unvanını ve Ahmed ismini aldı. Moğol tebaasını Müslüman olmaya davet etti ve Kalavun'a ittifak önerileri gönderdi. Bu teklifler olumlu karşılandı. Abaka'nın oğlu Argun, arkasında Kubilay Kağan'ın desteğiyle başkaldırdı ve Ahmed Teküder'in hükümdarlığını sonlandırdı (10 Ağustos 1284). Kendisi Budist olmasına rağmen babasının Hristiyan sempatzanı politikalarına geri döndü. Ermenistan ve Gürcistan kralları, Batı'yla irtibata devam etmesi için onu yüreklendirdiler.

Mayıs 1285'te yazdığı mektupta aşırı barbar bir Latince kullanılmıştı. Yazan kişi büyük ihtimalle kâtip Rychaldus değil, Moğol muhafız birliğinde görev yapan ve ara sıra yüksek mevkilere erişen bir Franktı. (Lyon ziyaretinden sonra Rychaldus hakkında kayıt bulunmuyor.) Mektupta önerilen şuydu: "Sarazenlerin ülkesi, sizin ve bizim ülkemizin arasında duruyor. Bu nedenle onu aramızda sıkıştırabiliriz. Bunun için Mısır'a bir ordu gönderin ve bize haber verin. Biz de kendi tarafımızdan saldıralım."

Bu, 1262'den beri düşünülen taktiklerin basitçe yeniden ele alınmasıydı. Mesajı taşıyan (kim olduğu belirsiz) kişinin daha detaylı öneriler iletip iletmediğini bilmiyoruz.

Sonraki elçiler hakkında daha çok bilgiye sahibiz. Bu grup, İlhanlı ordugâhını 1287'nin ilk aylarında terk ettiler. Batı Frankları nezdinde daha çok benimsenmeyi umut eden Argun, onlara Keldani Kilisesi'nin en yüksek başrahiplerinden birini, "Doğulu ziyaretçi" Barsauma'yı (daha çok Rabban Sauma soyadıyla bilinir) göndermeyi akıl etti. Barsauma, Pekin bölgesinden Türk kökenli bir Hristiyandı ve müridi Markos'la birlikte Kudüs'e hac ziyaretine gelmişti. Fakat iki rahip, Moğol sarayında alıkonulmuşlardı. Nasturiler, onların İlhanlılarla hemşehri oldukları için sözlerinin daha çok dinleneceğine inanıyorlardı. Markos *catholicos* konumuna, Barsauma'ysa kendi kilisesinde en yüksek konumlardan birine yükseltilmişti.

İçerini bilmediğimiz bu mesajı taşıyan Barsauma, Karadeniz yoluyla Konstantinopolis'e ulaştı. Burada İmparator II. Andronikos tarafından hoş karşılandı. Sonra Napoli'ye devam etti ve o sırada Aragonlular ile Anjoular arasında yaşanan bir deniz savaşına tanıklık etti (23 Haziran 1287). Roma'ya ulaştığında papa koltuğunun boş olduğunu görerek hayal kırıklığına uğradı. Kardinallerin ilgisi, onun papayla yapmayı umduğu görüşmeleri telafi edebilecek gibi değildi. Cenova'da şehir yöneticileriyle görüştüktan sonra Paris'e gitti. Hayran kaldığı bu şehirde III. Philippe onu, Kutsal Çarmıh'ın röliklerine saygısını sunması için Sainte-Chapelle'e götürdü (10 Eylül). Ekim sonunda Bordeaux'da İngiltere Kralı I. Edward'la buluştu. Roma'ya dönüşünde IV. Nicholas'ın taç giyme töreninde bulundu (20 Şubat 1288). Yeni papa onun getirdiği mesajı teslim aldı ve bizzat komünyon ayinini yaptırdı. Böylece *catholicos*lara onun konumunu belli etti. Barsauma 1288 yazında Moğol sarayına geri döndü.

Bir özetinin günümüze ulaştığı seyahatnamesini kendisi kaleme aldı. Metinden görüldüğü üzere Batı'nın, İlhanlıların önerilerine o denli az ilgi göstermesiyle hayal kırıklığına uğramıştı. Cenova'da ona bitmeyecekmiş gibi gelen bir toplantı sırasında bir kardinale şunu demişti: "Döndüğümde Moğollara ne söylemeliyim? Onların kalbi taştan daha sert, Kudüs'ü ele geçirmek istiyorlar ve şehrin kime ait olduğuyla ilgilenmiyorlar." Daha sonraki bir aşamada, iki kral ve yeni papayla yaptığı görüşmeler daha olumlu geçti. İlhanlı hükümdarının Mısır üzerine yürüteceği ilk harekâta katılmaya söz verdiler.

Artık Argun, ortak bir operasyon yürütüleceğini umabiliyordu. Nisan 1288'de maiyetinden Buscarello de Ghisolfi isimli Cenovalıyı, önerilerini iletmesi için papa ve Yakışıklı Philippe'e gönderdi. Han, Ocak 1291'de harekete geçmeyi planlıyordu. Böylece randevulaştığı Hristiyan ordularıyla şubat ayında Şam Ovası'nda buluşabilecekti. Birlikte ilerleyip Ku-

düs'ü özgürleştirecekler ve Hristiyanlara vereceklerdi. Fakat han, Hristiyanları bu randevuyu kaçırmamaları için uyardı. Ek olarak Buscarello, Moğolların müttefiklerine sağlayacağı yardımları detaylandıran bir belge götürdü. Hristiyanlar karaya çıktıklarında 30.000 ata yetecek yemi hazır bulacaklardı. Buscarello 1290'da muhtemelen yeni önerilerle (belki de tarih değişikliği?) tekrar Batı'ya gitti. Vaftiz edilmiş Zagan isimli bir Moğol soylusu da ona eşlik etti.

Planlanan ortak harekât içinde, küçük bir Cenova filosu tarafından Hint Okyanusu'nda yürütülecek bir deniz operasyonu da vardı. Marangozlar ve denizciler, iki kadirga inşa etmek için Bağdat'a gittiler. Argun, Mısır'ın ablukaya alınmasını garantilemek için bu gemileri Hindistan ve daha uzak ülkelerden Kızıldeniz, Ayzab ve el-Kuseyr Limanlarına baha-rat ve kıymetli yiyeceklerin taşındığı rota üzerine koymaya niyetlendi. Oraya karadan gelen arbaletçiler, gemilere çıkacaklardı. Fakat Cenovalılar arasında Gelfler ile Gibelinlerin iç çatışması sonucu girişim başarısız oldu.

7 Mart 1291'de Argun öldü ve iki ardılı, Geyhatu ve Baydu, onun planlarını devam ettirmediler. Argun'un oğullarından Gazan 1295'te ayaklandı ve Emîr Nevruz'un yardımıyla tahtı ele geçirdi. Onunla birlikte ve Nevruz'un etkisiyle Moğol İranı resmen İslam'a geçti. Bunu kabul etmeyen Oyrat Moğolları'nın Mısır'a göçmekten başka çaresi kalmadı. Hristiyanlara ve Budistlere zulmedildi ama Memlükler, Nevruz'un yaklaşımını geri çevirdiler. Gazan, Nevruz'u azletti (Mart 1297) ve Mısır karşıtı politikalarını yeniden canlandırdı. Memlüklerin Şam Valisi Seyfeddin Kıpçak'ın isyanı, ona yeni bir Suriye harekâtı için fırsat tanıyordu. Böylece Frank-Moğol iş birliği, Frankların Akka'yı kaybindan ve İran Moğolları'nın İslam'a geçmesinden sağ çıkmıştı. Memlüklerle 1322'de Ebu Said Han tarafından imzalanan antlaşmaya kadar, bu iş birliği Haçlı politikalarının getirilerinden biri olmaya devam etti.

Franklar bu politikayı desteklemek için çok az çaba sarfetmekle suçlanabilirlerdi. Moğol sarayındaki nüfuz çatışmaları, farklı hanlıklar arası savaşlar ve taht savaşlarının belirsizliği de bunda rol oynadı. Fakat Moğol hizmetine giren, Moğol efendileriyle Batı arasında antlaşma sağlamayı hevesle görev edinen Frank maceracıların rolünü vurgulamalıyız.

Papa IV. Nicholas onların rolünü, her birinin adını belirttiği bir mektupta resmen tanıdı (örneğin İlhanlı muhafızlarında *ilduci* olarak tanınan Sienalı Tommaso Ugi, Batı'ya mesaj taşıyordu). Papa, hükümdarlara papanın mektuplarını götürerek Moğollara Hristiyanlık vaazı veren din adamlarına sağladıkları yardımlardan dolayı bu maceracılara teşekkür etti. Fakat savaşçı olarak takdir gören bu kişiler (Marco Polo gibi ticaret yaptıkları zaman bile) Batı'nın sunduğu askerî fırsatlar hakkında Moğolları bilgilendirebilecek konumdalardı. Reşidüddin, Frank ülkelerinin siyasi durumu hakkındaki bilgiyi, Pisalı Ciolo Bofeti di Anastasio -veya

Pisalı İsol- ismiyle bilinen bu “paladin (şövalye)” aracılığıyla edinmişti. Moğol hükümdarının geniş yetkiyle donattığı bu kişi, Suriye’de atışe gibi görev yapıyordu.

Bu tür insanlara neden ihtiyaç duyulduğu, Ermeni Hayton’un yorumlarında görölüyordu. Kendisi, Moğol ittifakının samimi bir savunucusuydu ama birbirine böylesine yabancı olan Franklar ve Moğolların iş birliği sırasında doğabilecek sıkıntıların bilincindeydi. Onun endişesi, bu müttefikler arasında oluşabilecek sürtüşmeleri sınırlandırmaktı.

Frank-Moğol ittifakı, hiçbir zaman bu zorluklarla yüzleşmek zorunda kalmadı. Çünkü aradaki mesafelerin genişliği ve olayların öngörülemezliği içinde saplanıp kaldı. Ortak harekâtların uygulanması ve varolan fırsatların değerlendirilmesi imkânsızdı. Sonuçta bu ittifak, kaybedilmiş fırsatlar hikâyesine dönüştü.

CHARLES D’ANJOU’NUN PLANLARI VE HAÇLI SEFERİ

Charles d’Anjou’nun Kudüs tacının haklarını satın alması, Sicilya kralının Haçlı Seferi ve Kutsal Topraklar’ın geri alınmasına duyduğu ilgiyi sorguluyordu. 1248-1250 Seferi’ne katılımı ve ağabeylerinin hatıralarına gösterdiği saygı nedeniyle ilginin gerçek olmadığını düşünmek imkânsızdı. Nitekim Robert, Mansura’da, IX. Louis ve Alphonse de Poitiers ise Sekizinci Haçlı Seferi sırasında ölmüşlerdi. IX. Louis’nin aziz ilan edildiği törende, Charles bu yönde saygılarını sunmuştu. Fakat Kudüs tacını aldığı anda aklındaki plan neydi?

VIII. Louis’nin bu en küçük oğlunun hırslı olduğuna şüphe yoktu. Doğuştan sahip olduğu hakla Anjou kontu olan Charles, Yedinci Haçlı Seferi arefesinde Beatrice de Provence’la evlenerek bu kontluğa da sahip oldu. Seferden dönüşünde, Provence’un tek efendisi olma arzusunu dile getirdi. Aziz Louis’nin eşi Marguerite de Provence’un da aralarında olduğu akrabaları buna karşı çıktı. Ayrıca kayınvalidesi, Forcalquier’i elinde tutmak istiyordu. Charles, Marsilya’ya boyun eğdirdi ve Provence lortlarının biat etmesini sağladı.

Aynı zamanda ilk evliliğinden doğan oğullarıyla çatışma hâlindeki Flanders Kontesi Marguerite’in, kendisine Hainault ve Namur kontluklarını vermesini sağladı. Bu Charles’ı, o sırada *Romalıların* kralı olan Guillaume de Hollande’la karşı karşıya getirdi. Charles’ın kontlukları iade etmesi için IX. Louis’nin müdahale etmesi gerekmişti.

Sicilya Krallığı’nın fethi, onu, IV. Clemens’in papa olduğu yıllarda Kili-se’nin hizmetinde bulunmaya itmişti. Hem askerî yetenekleri hem de keskin bir politika anlayışı olduğunu göstermişti. Verdiği sözlere rağmen Roma’nın senatörü ve Toskana’nın imparator vekili unvanlarını terk etmedi. Bu onun, Orta İtalya’da bir ordu tutmasını sağlıyordu. Manfred’i yenmiş,

Epir despotunun kızı olan eşi Helen'i rehin alıp çeyizine el koymuştu. Sonuç olarak 1269'da Arnavutluk Limanı Valona'yı ele geçirdi.

Burada Charles d'Anjou, bir zamanlar Bizans İmparatorluğu'nun parçası olan ve uzun süredir Epir Despotluğu'nun çevresinde bulunan alana giriyordu. Bu gelişme, Robert Guiscard'dan itibaren Sicilya'nın Norman krallarının uzun yıllar arzuladıkları durumla, yani Adriyatik'in iki kıyısında kontrol kurma hedefiyle aynı doğrultuydaydı. Fakat Charles daha ileri gitti. Mihail Paleologos tarafından tahtlarından edilen iki Latin hükümdarın kurtarıcısı olmaya soyundu: Konstantinopolis'ten sürülen II. Baudouin ve Pelagonia yenilgisinden sonra *basileusa* toprak kaybeden Guillaume de Villehardouin (1259). Viterbo'da yapılan antlaşmalar, Charles'ı Baudouin'ın yeniden fetih planlarına dâhil etti ve Mora Prensiği'nin veliiahtı olarak Isabelle de Villehardouin'la evlenen oğlu Taranto Kontu Philippe'in tanınmasını sağladı.

Anjou kontu, sıklıkla iddia edildiği gibi kendisini Konstantinopolis İmparatorluğu'na aday olarak göstermiyordu (o taç, kızlarından birinin eşi Philippe de Courtenay'e geçecekti). Fakat İmparator Baudouin'ın koruyucusu, yeniden fetih girişimlerinde yardımcısı, ayrıca Mora hükümdarı tavrını takınıyordu. 1270'te bir filo donatarak hazırladığı sefer, kuşkusuz Mora'daki vasallarından biat yeminlerini almak için planlanmıştı (komutanları onun adına yeminleri kabul edeceklerdi). Belki de Bizanslıların işgal ettiği yerleri tekrar alacaklardı. Valona'nın işgali, bu operasyon için bir üs sağlayabilirdi. Burgonya Dükü ve Navarre Kralı V. Thibaut, II. Baudouin'ın imparatorluk tahtını alma çabalarına destek vermeye söz vermişlerdi ve dük, Sicilya'ya gitmişti.

Bu esnada Sekizinci Haçlı Seferi başladı. VIII. Mihail'in olaya müdahale etmesi, Grek imparator ile Papalığın diyalog hâlinde olması, imparatora karşı açık düşmanlık gösterilmesini zor kılıyordu. Saint Louis, kardeşini Bizans planını bir süreliğine askıya almaya zorladı. Mihail'in elçileri, Louis'yi ölümünden kısa bir süre önce ziyaret ettiklerinde, Fransa kralı "imparatorla kendi kardeşi arasında barışı kurmaya" çalışacağına dair söz verdi. Kral ölünce, Bizans planını canlandırmaya kararlı olan Charles, onun hizmetindeki bazı baronları bu doğrultuda kullanmak istedi. 1271'de kendisini Arnavutluk kralı olarak kabul ettirdi. Dıraç, Berat, Yanya ve Butrint bu yeni krallığın içindeydi. Bu arada X. Gregorius papa seçildi. Capet Hanedanı'nın eski hizmetkârı IV. Clemens'e oranla, yeni papa, Anjou Hanedanı'na karşı daha özgür davranıyordu. Charles'ın VIII. Mihail'e yaptığı bir saldırıya karşı çıktı. Mihail 1274'te Berat'ı geri aldı. Papaya göre Arnavutluk Krallığı'nın yaratılması, bu topraklar üzerindeki imparatorluk hakkını yok etmiyordu. 1277'de Bizanslılar, Mora Frankları'nı yenerek Kalavrita'yı ele geçirdiler.

X. Gregorius'un ardılı XXI. Ioannes, planlanan Haçlı Seferi'ne sadık kaldı. Dolayısıyla Bizans karşıtı girişimlere muhalifti. Onun ardılı III. Nicholas (Orsini ailesi üyesi), öncelikle Charles'ın İtalya üzerindeki hırslarını sınırlandırma endişesindeydi. Onu Roma ve Toskana'yı terk etmeye zorladı. Fakat bu papalar, Charles'ın Kutsal Topraklar'la ilgili planlarına hiç itiraz etmediler. Muhtemelen bu planları, Frank topraklarını savunma ve Haçlı Seferi'ne katkı yapma arzusu olarak görüyorlardı. Antakya Prensesi Maria haklarını Charles'a devrettiğinde Papalık koltuğu boştu. XXI. Jean göreve geldiğinde bu transferi onayladı.

Acaba Sicilya kralı, bu papaları, amacının Frank Doğusu'nun tüm güçleriyle kendi İtalyan Krallığı'nın güçlerini birleştireceğine ve böylece Kutsal Topraklar'ın geri alınmasına daha etkili bir katkısı olacağına mı ikna etmişti? XXI. Ioannes, Kudüs tacının Charles'a verilmesini kabul ederek, bir zamanlar aynı tacın II. Friedrich'e verilmesini kabul eden III. Honorius'u örnek almıştı.

Öte yandan Charles d'Anjou, 1277'de sadece Akka'yı almakla yetindi. Ertesi sene Guillaume de Villehardouin'in ölmesiyle, oğlu Philippe'in, Guillaume'un kızı ve Philippe'in dul eşi Isabelle'in vârisi olmayı garantiledi. Isabelle'i kendi sarayında tutarken, Mora Prenslığı'ni istila etti. 1279'da Hugues de Sully'i Arnavutluk'a göndererek Berat'ı Bizanslılardan alma girişiminde bulundu. O sırada ilk hedefi Kutsal Topraklar değil, Balkan Yarımadası'ydı. Charles, Papalık tarafında bir tavır değişikliğinden faydalanabilirdi. Bu doğrultuda IV. Clemens ve X. Gregorius döneminde Fransa'da Papalık elçisi ve Sicilya Krallığı'nın içten destekçisi Simon de Brie'nin (IV. Martinus) papa seçilmesini sağladı.

Charles'ın Bizans karşıtı planlarının önündeki engel, VIII. Mihail'in, kiliselerin birleşmesine verdiği destekti. Hangi siyasi hedeflerin bu kararında etkisi olduysa, Mihail birleşme fikrine yürekten bağlıydı ve Bizans ruhban sınıfıyla halkının muhalefetine rağmen var gücüyle çalışıyor, birleşme karşıtlarına acımasızca davranıyordu. Fakat bu zorluklar, onun Roma'ya verdiği tüm sözleri tutmasına engel oldu. Bu durum, Papalık meclisinde bir miktar hoşnutsuzluğa sebep oldu. IV. Martinus, bu durumu gerekçe göstererek Bizans imparatorunu aforoz etti. Charles d'Anjou'nun planlarını teşvik etti ve onu destekleyenlere Haçlı endüljansı bahsetti.

Aslında Epir, Mora ve Ege Denizi'nde çoktan düşmanlıklar başlamıştı. Charles, Sicilya'yı 1 Nisan 1283'te terk edecek bir filo ve ordu hazırlıyordu ama kesin rota bilinmiyordu. Bilinen şu ki 31 Mart 1282'de Palermo'da bir isyan başlamış, hızla Sicilya'nın diğer şehirlerine sıçramış ve Charles d'Anjou'nun şövalyeleri ve diğer askerleri katledilmişti. İsyanı çıkartanlar VIII. Mihail'in ajanları mı, yoksa (daha büyük olasılıkla) Hohenstaufen soyundan gelen haklarına sahip çıkan Aragon Kralı Pierre'in ajanları mıydı bilinmiyor. Fakat Charles'ın planları suya düşmüştü. Ordularını, adayı ve

Sicilya Krallığı'nın anakaradaki topraklarını savunmaları için geri çağırdı. VIII. Mihail'in ölümü, kiliselerin birleşmesini savunan Grek ruhbanlarına zulmedilmesi anlamına da geliyordu. IV. Martinus, Aragonlulara karşı Sicilya'yı savunmak için bir Haçlı buyruğu yayınladı ve X. Gregorius'un büyük Doğu girişi için topladığı kaynakları, Kral Pierre'e karşı başlatılan "Aragon Haçlı Seferi" için yönlendirdi.

Charles d'Anjou'nun ölümünden sonra (Ocak 1285) başlatılan bu sefer başarısız oldu. Charles'ın oğlu, Aragonlulara esir düştü. Özgürlüğüne kavuştuğunda hemen Mora'daki haklarını Isabelle de Villehardouin'a teslim etti. Isabelle ise onları yeni eşi Florent de Hainault'ya aktardı. Kudüs Krallığı'yla ilgili hiçbir şey değişmemişti. Lakin Charles d'Anjou'nun Roger de San Severino'yu doğudan çağırmasıyla (14 Ekim 1282), Kıbrıs Kralı III. Hugues Akka'daki otoritesini yeniden kurmanın zamanının geldiğini düşündü. Fransız birliğin komutanı Eudes Poilechien (aynı zamanda Papa IV. Martinus'un yeğenydi) Kral Charles adına *bailli* görevindeydi. Guillaume de Beaujeu'nün desteğiyle Hugues'ün Akka girişimini engelledi (Ağustos 1283).

Anjou otoritesi iki yıl daha sürdürüldü. Fakat 20 Mayıs 1285'te tahta çıkan genç Kıbrıs Kralı II. Henri, Hospitalier üstadının arabuluculuğunda Templier Şövalyeleri'yle görüştü ve aralarında bir anlaşmaya varıldı. Henri, şövalyeleriyle birlikte 24 Haziran 1286'da Akka'da karaya çıkınca, tüm halk tarafından karşılandı ve alay eşliğinde katedrale götürüldü. Eudes Poilechien kraliyet sarayına çekildi. Henri onu ablukaya aldı. 29 Haziran'da yiyeceği biten Poilechien teslim oldu. Kıbrıs kralı, Fransa kralının hakemliğine başvurulmasını kabul etti ve Fransız garnizonunu, Anjouluları desteklemelerine rağmen düşman görmediğini açıkladı. Anjou dönemi bitmişti.

Planlanan büyük Haçlı Seferi sonunda gerçekleşecek miydi? IV. Nicholas konuyu yeniden gündeme getirdi. İlhanlı Hanı Argun, ortak bir harekât için hâlâ Batılı kralların iş birliğine güveniyordu. Gerçekteyse, Fransa ve Aragon krallıkları çok yakın zamanda çatışmışlardı. Sicilya'ya hâkimiyet meselesi, II. Charles ve Aragonlular arasında tartışılıyordu. Üstelik İngiltere kralı, Gallilerle savaştaydı. Batı'dan yardım aramaya gelen Moğol elçisi, Napoli açıklarında bir deniz savaşına bizzat şahit oldu.

X. Gregorius'un tüm çabaları ziyan olmuştu. Charles d'Anjou'nun Doğu Akdeniz'de yeni bir Latin İmparatorluğu kurma çabaları hiçbir sonuç vermemişti. Bu sırada Sultan Kalavun, hükümdarlığının başında Sungur el-Aşkar'a gönderdiği mektupta belirttiği programa sadık kalmış, Franklarla mücadeleye devam etmişti.

SON FRANK TOPRAKLARININ KAYBEDİLMESİ VE IV. NICHOLAS'IN HAÇLI SEFERİ

Abaka Han'ın İran'daki Moğol İmparatorluğu'nun başında olması ve Sicilya ile Mısır sarayları arasındaki ilişki, hiç şüphesiz Sultan Kalavun'u Frank topraklarına saldırma fikrinden vazgeçirmişti. Fakat Abaka'nın 1285'te ölmesi sultanın elini rahatlattı. Üstelik Charles d'Anjou'nun gücü, Akka dışında pek hissedilmiyordu. Bu, sultanın neden öncelikle kuzeye saldırmayı seçtiğini açıklayabilirdi.

Merkeb'deki Hospitalier Şövalyeleri'yle yaptığı ateşkesi ihlal etmek için bir bahanesi vardı. Söylenene göre şövalyeler, Müslüman komşularını korku rejimiyle yönetiyordu ve Coliath Kalesi'ne saldırmışlardı. Kalavun bir ordu topladı ve Ermeni *catholicos*un ikâmeti Rumkale'ye sefer düzenleneceği söylentilerini yaydı. Gemileri Mısır'dan çok sayıda silah, özellikle Rum ateşi fırlatmak için tulumlar ve savaş makineleri getirdi. 17 Nisan 1285'te Margat önünde toplandılar. Kale var gücüyle kendisini savundu. Sultanın lağımcıları bir kulenin çökmesini sağladılar ama saldırıya izin verecek bir hat kırılması yaratamadılar. Surların başka taraflarının da kazıldığından korkan Hospitalier Şövalyeleri, serbest çıkış karşılığında kaleyi teslim etmeye razı oldular. Komutanları, beraberlerinde 25 at ve eşek götürebilmek için 2.000 dinar fidye ödedi. 25 Mayıs'ta Kalavun Margat'ı ele geçirdi. Burada güçlü bir garnizon kurdu (150 Memlük ve 1.000 piyade) ve bir emîri, tüm Antakya bölgesinin valisi yaptı. Cebele zaten sultanın elindeydi.

Ardından Kalavun, Marakiya Kalesi'ne yürüdü. Kalenin lordu Bartolomeo, evvelki yıkımından sonra kaleyi güçlendirmişti. Yarımada üzerindeki konumu, kalenin alınmasını neredeyse imkânsız kılıyordu. Sultan, Trablus Kontu VII. Bohemond'a baskı yaparak ülkesini koruyan ateşkesi bozmakla tehdit etti ve vasalına kaleyi teslim etmesini emretti. Marakiya "taşları birer birer söküldü."

Lazkiye hâlâ Hristiyanların elindeydi. Halep halkı, limana ulaşmak için onların topraklarından geçmek zorunda olmaktan yakınıyorlardı. Mart 1287'deki deprem surların bir kısmını yıktı. Sultan bundan faydalanarak, şehrin Bohemond'la yapılan ateşkesin kapsamına girmediğini çünkü onun Trablus kontu olarak pazarlık yaptığını (Baybars bunda ısrar etmişti) ve Lazkiye'nin kontluğa bağlı olduğunu öne sürdü. Şehre girdi. Halk iç kaleye çekilse de 30 Nisan 1287'de teslim oldu.

VII. Bohemond 19 Ekim 1287'de öldü. Kız kardeşi Lucia o sırada eşi Narjot de Toucy ile birlikte Sicilya Krallığı'ndaydı. Baronlar, prinkepsin annesi Prenses Sybille'e yönetimi alma çağrısında bulundular. Fakat Sybille, Tartus Piskoposu Bartomolomeo Mansel'i geri çağırarak istedi. Mansel, Bohemond'un 1283'te öldürttüğü Cübeyl Kontu Guy'in şövalyeleri

tarafından sevilmiyordu. Ayaklanan şövalyeler kendi yönetim birliklerini kurdular ve vali olarak bir başka Cübeylli, Bartolomeo'yu seçtiler. Prenses Lucia 1288'de Doğu'ya gelip kendi kalesi Enfeh'i aldığı anda onu bilgilendirdiler ve "herkesin kendi hakkını ve sebebini koruması" için kararlı olduklarını söylediler.

Aslında Trablus ayaklanması, daha geniş çaplı gelişmelerin bir bölümüydü. Pisa ve Cenova arasındaki savaş yeniden başlamış, Venedikliler de Pisalıların tarafında savaşa dahil olmuşlardı (1287). Cenovalılar Akka Limanı'nı ablukaya alıp düşman gemilerini yok ederek şehre saldırıya çalıştılar. Benedetto Zaccaria komutasındaki filoları, Levant denizinde Cenova egemenliğini garantilemeyi amaçlayan bir politika uğruna kullanılıyordu. Sultan da onlara cömert bir tarafsızlık tanıyordu. Trablus sakinleri Zaccaria'nın korumasına sığındılar. Cübeyl Kontu Bartolomeo ise Kalavun'la irtibata geçti.

Üç askerî tarikat, bu defa topluca kendi arabuluculuklarını dayatmaya çalıştılar. Zaccaria taleplerini iletti: Trablus'un Cenova mahallesi genişletilecek ve Cenova Cumhuriyeti bir podesta⁸⁹ adayı sunacaktı. Prenses Lucia talepleri kabul etti ve Cenovalı amiral, onun Trablus'a sahip olma çabasına karşı çıkmayı bıraktı. Ancak bir İtalyan şehrinin iki elçisi (Cübeyl Kontu Bartolomeo'nun grubundaki Cenovalılar, Pisalılar veya Venedikliler) Kalavun'a giderek, Trablus'un bir Cenova deniz üssüne dönüşmesinin İskenderiye'yi nasıl tehlikeye soktuğunu anlattılar.

Sultan savaş hazırlıklarına başladı. Templierlerin üstadı, arasının sıkı olduğu bir emîrden Memlüklerin Trablus'a yönlendiğini öğrendiyse de uyarıları yok sayıldı. Bazıları Enfeh'e, yani Prenses Lucia'ya saldırılacağını bekliyordu. Çünkü buna karşı çıkmazlardı. Mısır ordusu Krak des Chevaliers'den aşağı inince birlik sağlanabildi. Prenses Lucia çağrıldı. Kıbrıs kralı kardeşi Amaury'yi Trablus'a gönderdi. Amaury burada iki tarikatın mareşalleri ve Fransız birliğinin komutanı Jean de Grailly ile buluştu.

25 Mart'ta başlayan Trablus kuşatması büyük mancınıklar sayesinde kuvvetli başladı. 27 Nisan'da Memlükler şehre girdiler. Tüm şehir istila edildi ve sakinleri öldürüldü. Savunmaya katılanların çoğu, limandaki gemilere kaçmayı başardı. Sahile çok yakın küçük St. Thomas Adası'na doluşanlar, 29 Nisan'da kanalı atlarıyla geçen Memlükler tarafından öldürüldüler. Kadınlar ve çocuklar köle yapıldı ve 1.200 esir, İskenderiye'ye mühimmat deposu inşaatında çalışmaya gönderildi. Trablus'ta taş üstünde taş kalmadı. Kalavun şehrin yeni bir yerde tekrar inşa edilmesini emretti. Trablus'u, küçük sahil şehirleri Enfeh ve Botrun'un düşüşü izledi. Cübeyl Lordu Pierre, haraç ödemeyi kabul ederek lortluğunu elinde tuttu.

89 İtalya'da bazı kasabalarda hâkimlere/yerel yöneticilere verilen isim. (ç.n.)

Trablus'ta yaşanan felaket, Akka'yı da saracak mıydı? Kral Henri hızla şehri savunma pozisyonuna soktu. Trablus savunmasına kardeşiyle birlikte atlar ve gemilerle destek veren kral, Kalavun tarafından 1283'te yapılan ateşkesi bozmakla suçlandı ve açık çatışmayla tehdit edildi. Henri, sadece Akka ve bağlı topraklarını kapsayan bir ateşkesin bu tarz bir yardımı yasaklamadığını iddia etti. Sultan onun açıklamasını kabul etti ve hatta ateşkesi on yıl, on ay için yenilemeye razı oldu. Henri, kardeşi Amaury'yi Akka'da *bailli* atayarak Kıbrıs'a dönebildi. Öte yandan papaya yardım çağrısı gönderdi. Diğer taraftan Jean de Grailly'den, son Frank şehirlerinin güncel durumları hakkında IV. Nicholas'ı bilgilendirmesi istendi.

Papa, Barsauma'la yaptığı tartışmalardan bildiğimiz üzere Kutsal Topraklar için endişeleniyor, X. Gregorius'un planını yeniden canlandırmaya meylediyordu. Aslında bu plan asla resmen iptal olmamıştı. 1280'de Kastilya kralı, I. Edward'dan gemi inşası için yardım istedi. İsveç kralı 1285'te Haçlı Seferi için miras bırakmıştı. 1288'de Edward, papadan yola çıkışını 1293'e ertelemesini rica etti. İlhanlı Hanı Abaka da planlanan Haçlı Seferi'ni başlatmaya hevesliydi. Nitekim Buscarello de Ghizolfi bu amaçla Avrupa'ya gitmişti. O sırada Mezopotamya'da bulunan misyoner Ricoldus de Monte Crucis ise Trablus'un fethiyle Müslümanların nasıl tatmin olduklarına şahit olmuştu.

IV. Nicholas öncelikle en acil konulara el attı. Kudüs Patriği Nicholas de Hanapes'e 4.000 *livres tournois*, ardından "Akka'nın ve denizaşırı ülkelerde Hristiyanlarca sahip olunan diğer yerlerin korunması için" on üç kadirgâlık bir filo gönderdi. Filo Akka'da bir yıl kalacak, "Kutsal Topraklar'ın ve orada yaşayan Hristiyanların ihtiyaçlarına göre" kullanılacaktı. 10 Şubat 1290'da "Kutsal Topraklar'ın tümünden özgürleştirilmesi ve o zamana kadar Hristiyanlarca tutulan yerlerin desteklenmesi" amacıyla Haçlı Seferi ilan etti. Kutsal Topraklar dâhil her yerde sefer için vaazlar veriliyordu. Patriğe verilen yetki kapsamında ruhbanlara şiddet uygulayan, asi Sicilyalıları destekleyen veya Papalık yasağına rağmen Kutsal Kabir'i ziyaret edenler bile haç kuşanmaları hâlinde affedilmişti. Papa, sultanın tüm şehirleriyle ticareti yasakladı. Onun bütçesine katkı sağladığı için hac ziyareti de aynı yasağa dâhil edildi. Seferin 24 Haziran 1293'te başlaması planlandı.

IV. Nicholas daha da ileri gitti. Temmuz 1290'da Aragon Kralı II. Jacques'la uzlaşmış, Jacques 1291'den itibaren 1.000 *almogavar* ve 2.000 arbaletçiden oluşan bir birlik sağlayacağına söz vermişti. Ertesi sene aynı sayıda askere ek olarak yirmi kadirgâ gönderecekti. I. Edward, Oton de Granson'u Akka garnizonunu kuvvetlendirmek için gönderdi.

Bu hazırlıklar sürerken, diğerleri başka bir oyun oynuyordu. II. Jacques ve kardeşi Sicilya kralı, 25 Nisan 1290'da sultanla görüşerek bir Haçlı Seferi'ne yardım etmeyeceklerine, stratejik malzemelerin Mısır'a ihracına izin vereceklerine söz vermişler, karşılığında tebaalarının Kudüs'e özgür-

ce hac ziyareti yapabilmelerini istemişlerdi (Bu antlaşma 1292-1293'te yenilendi). Cenova, Kalavun'la uzlaşmış, sultan onların Trablus'ta kaybettikleri mahallenin telafisi için ayrıcalıklarını genişletmişti. Kudüs patriği bile, Frank şehirlerinin ekonomisine zarar vermemek için Mısır'a uygulanan ambargonun kaldırılmasını rica etmişti. 21 Ekim 1290'da bu rica papa tarafından kabul edildi.

Passagium particulare yavaş yavaş başlıyordu. 1290 Paskalya zamanı, İtalyan Haçlıları taşıyan bir Venedik filosu Hugues de Sully komutasında yelken açtı. Akka'da görevli 3.540 piyade gemideydi. Ağustos ayında aralarından bazıları, pazara giden Müslüman köylülere ve tüccarlara saldırdılar. Tüccarlar kendi *funduk*larına sığındılar. Templier ve Hospitalier Şövalyeleri onların yardımına geldi ama yirmi kadar tüccar ve otuz köylü öldürülmüştü. Söylendiğine göre öldürülenlerin bazıları Doğulu Hristiyanlardı. Çünkü sakallarından dolayı Venedikliler onları Müslüman sanmıştı.

Eğer Aragon kralının casuslarına inanırsak, sultan zaten ilkbaharda hazırlanmaya başlamıştı. Bu olay ona, ateşkesin bozulmasına neden olan suçluların teslim edilmesini istemek için bir fırsat sundu. Guillaume de Beaujeu bunu kabul edip Haçlıların yerine suçluların teslim edilmesini tavsiye etti. Konseyin diğer üyeleri Haçlıları Müslümanlara teslim etme fikrini reddettiler ve bahanelere sığındılar. Sultan bunları kabul etmedi ve ateşkes bozuldu.

Hemen ardından Kalavun'un ölümü, görüşmelerin yeniden ele alınması umutlarını doğurdu. Aslında oğlu el-Eşref Halil, kurulan bir komployu hemen saf dışı bırakarak tahtı garantiledi. Çok büyük bir ordu toplamaya başladı ve Afrika'ya sefere çıkılacağı söylentilerini yaydı. Guillaume de Beaujeu'nün casusları, üstatlarını bu hazırlıkların gerçek amacı hakkında uyardılar. Templier Şövalyeleri'nin üstadının bu bilgiyi aktardığı kişilerse, bir kere daha ona inanmadı. 1 Mayıs 1291'de hem Mısır hem Suriye'den gelen, iddialara göre 70.000 süvari ve 150.000 piyade (bu sayıları doğrulamamız mümkün değil) Akka surlarının altında toplandı.

Bu surlar yakın zamanda güçlendirilmiş, Blois kontesi 1287'de yeni bir kule inşaatını finanse etmişti. Garnizon kalabalıktı ama sadece 15.000 savaşçı toplanabildi. Yine de Franklar denizi tutuyordu ve küçük tekneleri, kuşatma ordusunu taciz ediyordu.

Diğer taraftan sultan oldukça fazla malzeme toparlamıştı. *Galip* ve *Kızgın* adlı iki dev mancınuk yüzer arabayla sürüklenmişti. Ayrıca çok sayıda orta büyüklükte mancınuk, *karaboğa* da vardı. Lağımıcılar yüz kişilik gruplarla dış surların zayıf noktalarından saldırdılar. Lağım kanalları açarak ve hendekler kazarak surların altını oydu. 4 Mayıs'ta Kral II. Henri, iki yüz şövalye ve beş yüz piyade Kıbrıs'tan yetişti. Henri, el-Eşref'le pazarlık

yapmayı başardı. Sultan Akka'nın tahliyesine izin verecek, ele geçirmeye kararlı olduğu bu şehrin arazisinin ve taşlarının kendisine bırakılmasıyla yetinecek, Henri'nin gençliğinin hatrına şehrin sakinlerinin hayatlarını ve mallarını bağışlayacaktı. Kralın elçileri, bu öneriyi kabul ederse Henri'nin şerefine leke sürüleceğini söylediler. Böylece görüşmeler sona erdi.

Akka vikontu, Guillaume de Beaujeu'nün komutasında nafile bir operasyonla *Galip*'i yakmaya çalıştı. 8 Mayıs'ta lağımcılar iç surların ayaklarına ulaştılar. 15 Mayıs'ta yeni kule çöktü ve kadınlarla çocukların tahliyesi için hazırlıklar başladı. Fakat çalkantılı deniz tahliyeye imkân vermedi. 16 Mayıs'ta başka bir saldırı püskürtüldü ama iki gün sonra Memlükler iç surlarda tutundular. Guillaume de Beaujeu, Jean de Villiers ve Jean de Grailly ağır yaralandılar ve "Lanetli Kule"nin muhafızları yerlerini terk ettiler.

Savaş sokaklarda devam ederken, kapılar birbiri ardınca düşmeye devam etti. Hospitalier mareşali, tahliyenin devam etmesi için liman bölgesini korurken öldürüldü. Özellikle Teuton ve Hospitalier evleri gibi surla çevrili evler kısa bir süre daha dayandılar. Sultan, muhafızların hayatlarını bağışlayacağına söz verse de onları öldürttü. Templierlerin beş kuleli güçlü kalesi, Mareşal Pierre de Sevrey komutasında hâlâ dayanıyordu. Mareşal, kaleye sığınanların gemilere binmesini sağlamayı umuyordu. Nihayet sultan sığınmacıların ayrılmasına izin vereceğine söz verdi ve bir Memlük birliği kaleye girdi. Fakat şapelde saygısızlık yapmaya ve kadınlara saldırmaya başladılar. Pierre de Sevrey karşılık verdi ve kuşatma devam etti. İkinci antlaşma da bozulmuştu. Kale daha fazla dayanamadı, altı oyulduğu için 28 Mayıs'ta kuşatmacıların ve kalan Templierlerin üzerine yıkıldı. Şövalyelerin geldiği nokta, düşman alamasın diye atlarının diz kırışlarını kesmekti.

Bazı muhafızlar, II. Henri, Oton de Granson ve çok sayıda yaralıyla ayrılmayı başardılar. Memlükler manastırlarındaki Dominikenleri, Fransiskanleri ve Clarisleri⁹⁰ öldürdüler. Kadın ve çocukları toplayıp köle olarak sattılar. Patrik Nicholas tahliye sırasında batan gemide boğuldu. Bu katliamın ve yağmanın haberleri Bağdat'a bulunan Ricoldus de Monte Crucis'e ulaştı. O, Dominiken manastırından çıkan bazı kitapları satın almayı başardı.

Son kaleler neredeyse hiç direnmeden düştüler. Sur kalesinin muhafızı, Akka'nın düştüğü gün Sur'u tahliye etti ve geri çekildi (19 Mayıs). 14 Temmuz'a kadar direnen Sayda'daki Templier komutanı, hiç yardım ihtimali olmayınca şehri boşalttı. Beyrut ihanet sonucu alındı (21 Mayıs). Hayfa 30 Temmuz'da düştü ve Karmel keşişleri manastırlarında şehit edildiler. 3 Ağustos'ta Tartus, 14 Ağustos'ta Chastel Pelerin boşaltıldı.

90 Azize Claire'in kurduğu *dilenci* tarikat. (ç.n.)

Akka kuşatmasında gösterilen mucizevi cesaret, devasa Memlûk İmparatorluğu karşısında çöken Frank Suriyesi üzerine bir kahramanlık havası serpti.

Lübnan Dağları'ndaki Hristiyanlar bu çöküşün sonuçlarından olumsuz etkilendiler. Çünkü komşuları olan Müslüman emîrler onların arazilerine el koydu. Maronit köylerin *mukaddeminin* elinde ciddi bir yenilgiye uğradılar (1292). Sultanlar, Dürzilerin ve hatta (üzerlerine sefer yapmak zorunda kaldıkları) Sünni liderlerin çok uysal olmamaları nedeniyle bu özerk güçlere tahammül etmeyi tercih ettiler. Sahil şehirlerinin Suriyeli sakinleri, Franklarla aynı kaderi paylaştılar ve Kıbrıs'a ulaştılar. Ada Frank bölgesi olarak kaldı ve el-Eşref kendi emîrleri tarafından öldürüldüğü için Memlûkler Kıbrıs'ta karaya çıkamadı.

AKKA'NIN DÜŞÜŞÜNDEN SONRA

Akka'nın düşüşü, Batı Hristiyan dünyası için korkunç bir şoktu. Böylesine kuvvetli surlarla çevrili bir şehir, bu kadar kısa süren bir kuşatmayla (kırk dört gün içinde) düşmüştü. İnsanlar suçlayacak birini aradılar. Kral II. Henri, Papalık, askerî tarikatlar, Franklar arasındaki anlaşmazlık ve şehir sakinlerinin ihaneti sebeplerinden her biri ima edilen taraflar arasındaydı. Bu olay, neredeyse iki yüz yıl hayatta kalmayı başaran bir halkın sonunu getirdi.

Doğu Frankları'nın kaderi birçok kişiyi etkilemişti. Doğu gelenekleri, onları bedevi kabileler ve Lübnan Dağları'nın yerlileri gibi çeşitli topluluklarla bağlıyordu. Onlar da dağıldılar. Çoğu denize açıldı ve Batı'da, Ermenistan'da veya Kıbrıs'ta sığınacak yerler buldu. Sığınmacıların Kıbrıs'a akını o kadar yoğundu ki söylendiğine göre Kıbrıslılar yeni gelenleri tanımamış gibi yapıyor, böylece onların sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmıyorlardı. Onlara yardım etmek için kral büyük harcamalar yaptı. Famagusta (Gazimağusa) isimli yeni bir şehrin yaratılması, çok sayıda Frank'ın ve Suriyelinin kabul edilmesini mümkün kıldı.

Birçoğu köle olmuştu. Seyyahlar onlarla Mısır'da karşılaştı. Bazı Tempierler, sultanın hizmetinde Kızıldeniz'de balıkçılık yaptılar. İnşaat sahaları esir Franklarla doluydu. Bir hacı, onlara kötü davranılmadığını ama manevi tesellilerinin eksikliğinden ve pazar gününün tatil olmamasından dolayı sıkıntı çektiklerini nakletmişti. Bazıları Doğu mezheplerine geçtiler. Çoğu er ya da geç İslam'ı benimsedi. Daha ileri tarihte bir daha Frank nüfustan bahsedilmedi.

Memlûkler, yeni bir Haçlı Seferi'nde üs olabilecek sahil şehirlerini ve kalelerini düzenli bir şekilde yok ettiler. Akka, Sayda, Chastel Pelerin ve Trablus kalelerinin taşları söküldü, hatta tamamen yıkıldı. Akka'daki Kutsal Haç Kilisesi'nden alınan Gotik tarz bir kapı, en-Nâsir Camii'ni

süslemesi için 1303'te Kahire'ye götürüldü. Fakat kütüphaneler ve sanat eserleri neredeyse tamamen yok oldu.

Frank Suriyesi artık geçmişte kalmıştı. Suriye Hristiyanları büyük insan gücü ve moral kaybı yaşadılar. Kendilerini tekrar *zimmi* konumunda bulmuşlardı. Lakin görünüşe bakılırsa galip taraf onlara düzenli olarak zulüm yapmıyordu. Misillemelerin sıkıntısını çektikleri yerler, çoğunlukla Moğol egemenliğinde olan yerlerdi. Batı'yla irtibat, misyonerler tarafından tekrar kurulmaya çalışıldığı zamana kadar koptu. Yine de Hristiyanlara karşı biraz sıcaklık duyuluyordu ve bazen bundan faydanılabilirdi.

Artık Frank Suriyesi, Batılıların odaklandığı bir konu olmasa da Kutsal Topraklar düşüncesi onların peşini bırakmadı. Haçlı Seferi, hiç olmadığı kadar gündemdeydi. Haçlı Seferi planlarının çağı, Akka'nın düşüşüyle başladı.

Akka'nın düştüğünü duyan IV. Nicolaus, daha önce iptal ettiği ticaret ambargosunu sultanın şehirleri için yeniden yürürlüğe koydu (23 Ağustos 1291). Acı tecrübeden hareketle kuşatmadan ağır yaralar alan Templier ve Hospitalier tarikatlarını tek çatı altında birleşmeye davet etti. Fakat daha acili, Ermeni ve Kıbrıs Krallıklarının savunma hatlarını güçlendirme ihtiyacıydı. Bu konuda hemen işe koyuldu. Bu savunmayı sağlama ve ambargoyu uygulama sorumluluğu verilen bir filo hızla donatıldı ve Manuel Zaccaria'nın komutasına verildi. 20 kadirgadan oluşan bu küçük deniz kuvveti, Kıbrıs kralının gönderdiği 15 kadirgarın da takviyesiyle 1293'te Candelore'a (Alanya) ve İskenderiye'ye saldırdı. Fakat Cenova ile Venedik düşmanlığının yeniden başlaması üzerine başarılı olamadı. Kıbrıs gemileri, kaçakçılığı önlemek için devriye gezmeye başlasalar da pek etkili olamadılar. Çünkü İtalyanlar, kendilerini ambargodan muaf tutmayı başarmışlardı. Yine de VIII. Bonifacius, cezalandırma usulüyle ambargoyu uygulamaya devam etti. Bu şekilde, sultanın gümrük vergileri ve hac gelirlerinin düşeceği, savaş malzemelerinin ithalatının duracağı umuluyordu. Nil kanallarında ve deniz yapılarında gerekli kereste, demir, mızrak ve kılıç bu malzemelerden bazılarıydı. Aslında "İskenderiyeliler" yani Mısır ve Suriye'de iş yapan tüccarlar, ihracat izinleri alabiliyor veya yaptıkları ihlallerden affedilebiliyorlardı.

Haçlı Seferi hazırlığı, Papalık planlarının parçası olmaya devam etti. Pierre de Pennis isimli bir Dominiken rahip Kutsal Mekânlar'ı betimlerken şöyle yazıyordu: "Sarazenlerin Kutsal Toprakları işgal etmesi, inanlar için duaya ve tövbeye teşvik olmalı." Cenovalı Galvano de Levante, Fransa kralının kullanımı için 1295'ten önce derlediği kitapta (Livre de la conduite des chrétiens pour effectuer le passage contre les Sarrasins) "İsa'nın krallığını" neden geri almak gerektiğini sıralıyordu. 1298'de VIII. Bonifacius, Fransa ve İngiltere krallarına Ermeni Kral Sempad'ı önerdi. "Ermeni Krallığı, Kutsal Topraklara yakın. Eğer imanlı Hristiyan Haçlı-

ları'nın ordusu beklendiği gibi Doğu'ya giderlerse, Kutsal Toprakları geri almayı en iyi ihtimalle Ermenistan üzerinden umabiliriz," diyerek açıkladı. Bu telafiyi mümkün kılacak yeni bir fırsat doğmak üzereydi.

21 Ekim 1299'da Cariedin isimli bir Hristiyan, Moğol hanını temsilen geldi. Kıbrıs kralına ve üç tarikatın üstatlarına, Gazan'ın Şam ve Mısır üzerine başlatmayı tasarladığı harekâta katılmalarını önerdi. Bir kere daha sultanın Suriye valisi isyan etmiş ve Moğolları yardıma çağırmişti. Fakat 30 Kasım'da yeni bir ulak geldiğinde, Templier ve Hospitalier Şövalyeleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle hiçbir şey hazır değildi. 24 Aralık'ta Moğollar ile Gürcü ve Ermeni müttefikleri Franklar olmadan Humus zafarını elde ettiler ve düşmanı Gazze'ye kadar takip ettiler. Öte yandan Kıbrıs kralı 400 şövalye ve Türkopolla 60 okçu ve arbaletçiden oluşan bir ordu toplamış, bu ordu Botrun'da karaya çıkmıştı. Hemen Enfeh Kalesi'ni güçlendirmeye giriştiler. Dağlardaki Hristiyanları yeni Trablus şehrini kuşatmaya çağırdılar ama başarılı olamadılar. Temmuz 1300'de Amiral Baudouin de Picquigny, Gazan'ın temsilcisi Ciolo Bofeti'yle birlikte Nil'in Raşit koluna girdiler ve bir noktada karaya çıktılar. Burada bulunan ve Akka'da esir alınan çok sayıda Hristiyanı özgür bıraktılar. Ardından Suriye kıyısı boyunca kuzeye yelken açarak Akka, Tartus ve Marakiya'da karaya çıktılar. Ruad Adası, güçlü bir birlik tarafından işgal edilmişti. Ancak yıl sonunda yetiyeceği duyurulan Moğol ordusuyla sıra buraya gelecekti.

Şubat 1301'de Moğollar gelmeden Gazan hastalandı. Generali Kutluk Şah, Antakya'ya sadece 40.000 süvari gönderdi. Sadece sınırlı harekât yapılabildi, 20.000 kadar asker Ürdün Vadisi'nde bırakıldı. Bir Moğol valinin yerleştirildiği Şam'ı koruyacaklardı.

Ciolo Bofeti, kendisine "Tatar imparatorunun Suriye ve Kutsal Topraklar vekili" unvanını vermişti. Öncelikli görevi muhtemelen Frank-Moğol iş birliğini sağlamak, Moğolların müttefiklerine verdiği sözleri uygulamak ve Kutsal Toprakları onlara iade etmektir. Gazan, Batılı krallara mektup yazmıştı. Mayıs 1300'de Aragon Kralı II. Jacques kadirgalar, yelkenli gemiler ve savaşçılar gönderdiğini Moğol kralına bildirdi ve Kutsal Topraklar'ın beşte birini rica etti. Bölgenin geri alınacağı beklentisiyle olsa gerek, Kral II. Charles d'Anjou da Kudüs Krallığı için Melior de Ravendel'i vekil atadı. Gazan, Ermeni kralına verdiği sözü yenilemişti. Kutsal Toprakları tekrar bir Frank devleti yapmak için 1301 sonunda papadan asker, din görevlisi ve işçi göndermesini rica etti. Yalnız bu arada Şam valisi taraf değiştirmiş, işgalci Moğol ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştı. Gazan'ın dönüşü 1302'yi buldu ve ordusu 21 Nisan 1303'te Mercü'l-Saffar Muharebesi'nde yenildi. Ruad'a yerleştirilen küçük Templier garnizonu (120 şövalye, 500 Suriyeli okçu) 1303'te teslim olmak zorunda kaldı. Sultanın muhaliflerini destekliyor gibi görünen Cübeyl'in son loru da şehrini boşalttı ve ateşe verdi.

Gazan'ın girişimi şunu göstermişti: Moğollar sözlerini unutmamışlardı ve bu sözler, Haçlı Seferleri tasarılarında göz önüne alınmaya devam ediyordu.

HAÇLI SEFERİ PROJELERİ

VIII. Boniface ile Yakışıklı Philippe arasındaki çatışma Kilise'de kriz yaratmıştı. Ayrıca Fransa kralı, Guyenne ve Flanders'daki olaylarla fazla meşgul olduğu için tüm dikkatini Doğu'ya veremiyordu. Bu sırada Bertrand de Got'nun Papalık tahtına seçilmesi, Haçlı Seferi'ni yeniden gündeme getirdi. V. Clemens ismini seçen papa, X. Gregorius'un tasarladığı planı uygulamak için samimi bir istek duyuyordu.

Papanın ancak 1311'de topladığı konsili beklerken, hükümdarlar arası görüşmelerde Haçlı Seferi hazırlığı ele alınıyordu. Öncülleri gibi V. Clemens de tavsiye isteyerek başladı. 1307'de Poitiers'de kaldığı sırada kendisine, değişen önemlerde çok sayıda rapor iletildi.

Templier Üstadı Jacques de Molay, *passagium generale*'den önce *passagium particulare* yapmanın değerini tartıştı. Bu yöntem ancak, Ermenistan büyük seferin başlangıç noktası olacaksa oraya bir ordu gönderilerek yapılabilirdi. Sultanın sevk edebileceği 12.000 ilâ 15.000 süvari ve 40.000 ilâ 50.000 okçu karşısında büyük bir ordunun toplanması gerekirdi. Ermenistan ve Ermeniler yeterli takviyeyi sağlayamazlardı. Molay şahsen, tüm Batılı kralların dahil olduğu, en azından 12.000-15.000 kadar şövalye, 2.000 atlı arbaletçi ve 5.000 piyadeden oluşan bir ordu ve tüm orduyu taşıyabilecek yeterli sayıda gemiyle dev bir operasyondan yanaydı. Ordunun nereye yönlendirileceğine karar vermek için ilk aşamada bu ordu Kıbrıs'ta karaya çıkmalıydı ve ada, bir an önce bir düzine kadirgayla güçlendirilmeliydi. Hospitalier üstadı, düşmanın ve ordusunun tam bir betimlemesini yaptı ve Haçlıların Suriye-Filistin sahilinden Mısır'a doğru izleyebilecekleri yolu (La Devise des chemins de Babylone) yazdı. Harekât planı hakkında yorum yapmasa da seferin hedefinde sadece Memlük İmparatorluğu'nun kalbi olması gerektiğini ima etti. Kuşkusuz Sicilya Kralı II. Charles d'Anjou da bu planı destekledi. 20 Temmuz 1307'de planlanan sefer için yirmi kadirga ve 300 şövalyeden oluşan bir birlik göndermeye söz verdi. Büyük ihtimalle onun aklında da *passagium generale* vardı.

Ermeni Prens Hayton, Kıbrıs Naibi Amaury de Lusignan'ın elçisi olarak Poitiers'e geldi. Burada Ağustos 1307'de yazdığı uzun incelemede (Fleur des histoires de la Terre d'Orient) Moğol unsurunun önemini vurguladı. Yeni han Olcaytu da Hristiyanlara karşı sıcaktı (Mayıs 1305'te Fransa ve İngiltere krallarına ve papaya mektup yazmış, 1304-1305'te Ermenilere yardım göndermişti). Hayton, Mısır ablukasını güçlendirmek ve Tatarlarla anlaşmaya varmak için 1.000 şövalye, 3.000 piyade ve 10 kadir-

ganın Kıbrıs veya Ermenistan'a gönderilmesini önerdi. Tatarlar Halep'e, Latinler Trablus'a saldıracaklardı. Bunun ardından Berberi kıyıları boyunca (Tunus konusu yeniden ortaya çıkıyor) veya Konstantinopolis üzerinden ya da deniz yoluyla (Kıbrıs'ta bir molayla) bir *passagium generale* yapılabilirdi. Ermenistan'da karaya çıkılması, şövalyelerin dingin binekler temin etmelerini sağlayacaktı. Ardından Trablus'ta karaya çıkanlara katılabilirlerdi. Sonrasında Moğol hanı Mısır'ı fethederken Franklar Kutsal Toprakları yeniden ele geçirebilirlerdi.

Papaya başka raporlar da gönderildi. Kıbrıs Kralı II. Henri'nin raporu 1321'de ulaştı. Ardından Venedikli Marino Sanudo tarafından daha orijinal bir inceleme (Livre des secrets des fidèles du Christ), önerilen seferin denizcilik unsurlarını vurguladı. Bu sırada Templier Tarikatı ortadan kaldırılmıştı. Jacques de Molay Poitiers'de papanın huzuruna çıkmış, Templier ve Hospitalier tarikatlarının birleştirilmesi önerilerini tartışmıştı. Papanın kararına peşinen boyun eğse de bu birleşmenin ona neden uygunsuz olduğunu açıklamıştı. Kendisinin ve Fransa'daki tüm üyelerinin 13 Ekim 1307'de tutuklanması tamamen beklenmedik bir olaydı.

Fransa kralının davranışlarının sebepleri bizi bu noktada pek ilgilendirmese de Haçlı Seferi'nin geleceğine etki ettiler. Guillaume de Nogaret, 1310 tarihli metinde "Templierlerin duyduğu nefretin" Haçlı güçlerinin taşınmasına "bariz bir engel" teşkil ettiğini açıkladı. Kralların kendi birliklerini göndermeye söz verdikleri bu dönemde, sefer en kısa zamanda gerçekleştirilmeliydi. Suriye'nin kaybedilmesiyle Hristiyanların çıkış üslerinden mahrum kalması şartları iyice zorlaştırmıştı. Tatarlar, Grekler ve İtalyan deniz şehirleri dâhil edilmeliydi. Fetih başarılı olduğunda orada en azından yirmi veya otuz yıl boyunca duracak bir üs oluşturmali ve askerleri sıklıkla değiştirilmeliydi. Templier Şövalyeleri tarikatının gelirleri ve Hospitalierle diğer tarikatlardan toplanan vergi, bu işgal kuvvetinin masrafları için kullanılmalıydı.

Fransa kralının bir başka danışmanı Pierre Dubois bu fikri geliştirdi. Ona göre Templier ve Hospitalier tarikatlarının birleştirilmesi fayda etmezdi. Asıl ihtiyaç duyulan, Capet monarşisinin kontrolünde yeni bir askerî tarikattı. Eski Kudüs Krallığı'nı ayağa kaldırmaktansa, Kutsal Topraklar'ın haritası yeniden çizilmeliydi. Buranın dinsizlerden savunulması işini yeni şövalyeler yapacaklardı.

Burada, XIV. yüzyılda prenslerin kurduğu şövalyelik tarikatlarının hatırlayacağı bir fikir ortaya çıkıyordu. 1274 Konsili'nin hazırlıklarında değinilse de özellikle vurgulandığı belge, Akka'nın düşüşü sonrası Charles d'Anjou'nun papaya gönderdiği rapordu (Conseil du roi Charles). Bu fikir, Haçlı Seferi'ni "küçük *passagium generale*" ile başlatıp Trablus veya Kıbrıs'ta bir üs kurulması, böylece "büyük *passagium generale*"-ye hazırlanılması yönündeydi. Fethedilen yerler, Memlûklerin tahttan

indirdiği prenlere verilmemeliydi. Charles'ın Kudüs kralı olduğu düşünülürse, bu öneri dikkate değerdı. Fethedilen yerler, yeni bir askerî tarikatın korumasına verilmeli, bu tarikata hem Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'yle diğer tarikatların hem de Teslisçi ve Grandmontain gibi farklı tür "dinlerin" mülkleri tahsis edilmeliydi. Aynı zamanda kilisenin mülkleri üzerinden alınan vergiyle bu tarikata düzenli gelir verilmeliydi. Denizaşırı topraklarda 2.000 şövalye ve 200 subayı devamlı süreyle tutmalı, tarikatın lideri bir prens, mümkünse bir kralın oğlu olmalıydı. Böylece Haçlı Seferi, tüm Hristiyan âleminin bağlılığıyla Kutsal Topraklara sürekli destek sağlayan bir tarikat aracılığıyla sürdürülecek ve mevcut oluşumlardan temizlenecekti.

Fakat V. Clemens, daha geleneksel bir yaklaşıma sadık kaldı. Fransa kralı tarafından Templierlere karşı hareket etmeye zorlandığı için, onlara tarikatlarını savunma ve mülkleri üzerindeki kontrolü tutma fırsatı vermeye çalıştı. Akka'nın düşmesinden sonra Teuton Şövalyeleri gibi Hospitalier Şövalyeleri de Kıbrıs'a sığınmışlardı. 1308'de onlara, Kıbrıs ve Ermenistan'ı korumak için tasarlanan bir *passagium particulareyi* hazırlama ve ambargoyu pekiştirme görevi verildi. 1.000 şövalye ve 4.000 piyade 5 yıl süreyle görev yapacaktı. Rodos'un işgaline neden olan girişim buydu. Ve bu plan, Hayton'un yaptığı öneriye oldukça uyuyordu.

Passagium generale 1310'da başlayacaktı. Papa hem Amaury'nin gaspının Kıbrıs'ta yarattığı kriz hem de kendi sorunları nedeniyle konuyu Vienne'de topladığı konsile (30 Ekim 1311-6 Mayıs 1312) bıraktı. Konsil Haçlı Seferi'nin yapılmasına ve altı yıl boyunca ondalık vergisi toplanmasına karar verdi. Templier Tarikatı lanetlenmeden lağvedildi ve tüm mülkü Hospitalier Tarikatı'na devredildi.

Bu konsil için yeni raporlar yazıldı. Raymond Etienne ve Guillaume Adam isimli iki Dominiken, sırasıyla *Avis directif pour le passage outre-mer* ve *De modo Saracenos extirpandi* başlıklı projeler hazırladılar. Raymond Etienne, Fransa kralına hitapla dört farklı rotayı izleyebilecek bir sefer sunuyordu: Deniz yolu, Berberi kıyıları, İtalya veya Almanya. Şahsen Almanya üzerinden gidilmesini öneriyordu. Geçiş yolu üzerinde Sırp ve Greklerin biat etmesi gerekecek, bundan faydanılarak Hristiyanlar birleştirilecekti. Guillaume Adam ise Mısır ablukasının güçlendirilmesi gerektiğine vurgu yaptı ama ek olarak Hint Okyanusu'na bir filo gönderilmeliydi. Ayrıca Konstantinopolis İmparatorluğu'ndan (gerekirse zorla) yardım alınmasını tavsiye etti.

Bu tasarıların giderek daha uygulanamaz hâle bürünmeleri atılan mütevazı adımlarla zıtlık oluştıuruyordu. V. Clemens'in Haçlı Seferi, Yakışıklı Philippe haç kuşandığında (1313) gerçekleşecek gibi görünmüştü. Ancak Enguerrand de Marigny kralı yola çıkmamaya ikna etti. V. Philippe, Louis de Clermont'un komutasına bir ordu ve filo vermeyi düşündü (1318-

1319). IV. Charles, Memlûklerin Ayas'a yaptıkları yıkıcı bir yağmadan sonra (1322) sefer hazırlığı yaptı ve ilk birliği Amaury de Narbonne'un komutasına vermeyi planladı. VI. Philippe de 1331 yılında haç kabul etti.

Aslında başka tür irtibatlar yapılmaya başlanmıştı. 1295'te önce Aragon kralları bir Haçlı Seferi durumunda sultana yardım sözü veriyorlardı. Sonra papayla uzlaşma sağlanınca, Memlûklerle elçiler gidiş gelişi yaşandı. Barselona ve Mısır arasında ticaret teşviği yapıldı ve Aragon halkına, Kutsal Kabir'i ziyaret hakkı tanındı. Aragon kralları aynı zamanda Mısır'da zulme uğrayan yerli Hristiyanların da hakkını savunuyorlardı. Kıbrıs kralı, papa tarafından bu ülkeye "elçiler ve casuslar" göndermekle görevlendirildi. Ticari ilişkiler 1326'da kanunlaştırılmaya başlandı. XXII. Ioannes ve IV. Charles, 1328- 1330 arasında, Kutsal Mekânlar'ın sembolik ayrıcalığı hakkında sultanla bir antlaşma yapmaya çalıştılar. Sultan en-Nâsir onların önerilerini reddetti ama Sicilya'nın Anjoulu kralının ricasını (Kudüs'te bir Fransisken manastırı kurulmasını) kabul etti.

Kutsal Topraklar'ın geri alınması fikri kesinlikle unutulmadı, umuda ve hayallere konu olmaya devam etti. Fransa Kralı II. Jean (İyi Jean) 1363'te kendi komutasında bir *passagium generale* yapmayı düşündü. Kıbrıs Kralı I. Pierre de bu beklentiyle 1365'te İskenderiye'ye bir *passagium particulare* gerçekleştirdi. Fakat 1334'te yeni bir Haçlı Seferi kavramı ortaya çıkmaya başladı. Bu noktada, Küçük Asya'da Moğol egemenliğinin gerilemesi ve Konya Selçukluları'nın yok olması, Türk beyliklerinin ortaya çıkmasını sağlıyordu. Bu yeni devletler korsanlık yapan, Bizans topraklarına ve Latinlerin elindeki Ege Adalarında giderek daha iç kısımlara baskın yapan uç beyleri veya sınır bölgelerinin Türkmen emîrleriydi. En ünlüleri, girişimleri Bizans İmparatorluğu'nu ve kısa zamanda Balkan krallıklarını tehdit eder hâle gelen Osmalılardı. Nitekim ilk defa 1334'te "Kutsal Devletler Birliği", Türklere karşı deniz kuvvetlerini ve Bizans güçlerini birleştirdi. Bu birliğe katılanlara Haçlı ayrıcalıkları tanındı.

Böylelikle Haçlı Seferi bir kere daha II. Urbanus'un zamanındaki şeklini aldı. Bu şekil, Doğu ve Batı Hristiyan dünyasının (bir kere daha Türkler tarafından yaratılan) Müslüman işgaline karşı savunmasıydı. Kutsal Topraklar unutulmadı. Haçlılar döneminin nostaljik hatıralarını düşünen ve o dönemin geri gelmesini uman hacılar tarafından durmadan ziyaret edilmeye devam etti. Türklere karşı savaşılmaya giden prenslerin hedefi Kutsal Topraklar'dı. Fakat şartlar değişmişti. Batı artık böylesi fedakârlıklar isteyen bu iş için, yani "Kutsal Topraklar'ın geri alınması için" çabalarını birleştirecek durumda değildi.

SONUÇ

İki yüz yıl süren Haçlı Seferleri, *chanson de geste* ozanlarına ilham kaynağı oldu. Bu şarkılar, gerçek olayların efsanevi süslemelerle anlatımıydı. Dramatik ve kahramanca olaylar, destansı gelişmelere çok uygundu. Birinci Haçlı Seferi sırasında bile cesur şövalyelerin ganimetlerini güzelleştiren *trouvèrèler* vardı. Daha ilmî tarihyazımında, örneğin rahiplerin veya şövalyelerin yazılarında (onlar da sefer sırasında veya hemen sonrasında ortaya çıkmıştı) bu ozanların etkisi olmuş olabilir. Hacı Richard'ın *Chanson d'Antioche*'u bu manzum metinlerin ilkiydi. Ambroise'ın eseri *Estoire de la Guerre sainte*, benzer rolü Üçüncü Haçlı Seferi sırasında oynadı. Yeniden gözden geçirilen, hayali ve fantastik olaylarla zenginleştirilen bu metinlerde, Hristiyan ve Müslüman kahramanlara ilham veren şövalyelik değerleri mutlaka yüceltiliyordu. Kürboğa, "İkinci Haçlı Seferleri döngüsünde" şövalyelik hikâyelerine öncü olan eserlerde Corbaran'a döndü. Tuğtekin, Taberiye Kontu Hugues'le bağdaştırıldı. Salâhaddin ve Baudouin de Bourcq, şarkıda geçen Baudouin de Sebourc'a kaynak oldular. "Yiğit şövalyelerden" biri olan Godefroy de Bouillon'un kahramanlıkları, sarayları süsleyen halılarda resmedildi. Tasso'nun şaheseri *Jérusalem délivrée*, Rönesans insanların hayallerine ilham oldu ve ressamlar, Haçlı hatırasını da pekiştirerek birbiri ardına Renaud ile Armide'in aşkını anlatan tablolar yaptılar.

Tarihçiler de Haçlı Seferleri'ni her şeyden önce, kahramanlık ve imanın yüceltildiği bir destan olarak görüyorlardı. Ayrıca bu destanı, Türklerle Orta Avrupa'nın sınırlarında ve Akdeniz'de savaşmaya devam ettikleri büyük bir macerayla bağdaştırdılar. Voltaire bizzat şöyle yazmıştı: "İtiraf edeyim ki; Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir atağa kızmazdım [...]. Güzel Yunanistan'ın [...] esaretinden kurtulmasını zevkle izlerdim." Fakat XVIII. yüzyıl, Haçlı Seferleri'ne oldukça farklı bir bakış getirdi. Aydınlanma Çağı, kendi öncüllerinin fikrini küçümsüyordu. Diderot ve d'Alembert'in eseri Ansiklopedi'de şöyle kesin bir yargı vardı: "O dönem, en derin karanlığın ve en büyük aptallığın zamanıydı [...] Orada yaşayanların boğazını kesmek ve bir damla kana bile değmeyecek kayalık bir tepeyi almak için, dünyanın önemli bir kısmını, küçük mutsuz bir ülkeye sürüklemektir." Voltaire daha ileri giderek Haçlı Seferleri'nden "iki yüz yıl süren, her zaman insan doğasının elverdiği her çeşit zulüm, kalleşlik, ahlaksızlık ve çılgınlığın damga vurduğu bu öfke salgını" olarak bahsediyordu.

Bu yorum, doktrinel tarihçilerin yorumu olarak kaldı ve birçok tarihî resimde görülen egzotik serüvenlere duyarlı romantiklerde tepkiye neden oldu. Ayrıca çoğunlukla Katolik cepheden bütün bir tarihçi ekolü de bu yorumlara muhalif kaldı. Nitekim bilimsel çalışmaların XVII. yüzyılda, Bongars'ın derlediği öykülerle canlanmasını Katoliklere borçluyduk. Joseph Michaud'nun çalışmalarıyla başlayan uzun seri Rey, Mas-Latrie ve hepsinin ötesinde Paul Riant'la devam etti. Tobler ve Röhricht'e öykünen Paul Riant, yorulmaz bir editördü. Bu kişiler için Haçlı Seferleri ne bir sapkınlıktı ne de yararsız bir maceraydı.

Haçlı Seferleri araştırmalarının bilimsel unsurlarında büyük gelişme kaydedildi. Akademik çalışmalar, geç XVIII. yüzyıl tarihçilerinin ayak izinde devam ediyor. Onların sayesinde, güvenilebilir ve Avrupa dışı toplulukların bilgisine ihtiyaç duyulan belgelere erişme imkânımız oldu.

Bunlara rağmen sentez çalışmaları yapanlar çok farklı sonuçlara varıyorlar. Haçlı Seferleri hakkında yargıda bulunmak, felsefe, din ve siyaset kavramlarını geniş bir yelpazede ele almayı gerektiriyor. Tüm bu bakış açılarını karşılaştırmak, hoş bir tarih çalışması olabilir. Geçtiğimiz yarım asırda yazılanlara bakarsak, medeniyet tarihçisi René Grousset'nin Haçlı Seferleri'ne, iki medeniyetin bin yıllık çatışması olarak baktığını görürüz. Bir yanda Grek düşüncesi, Roma düzeni ve Germen katkısıyla Hristiyanlığın çocuğu Avrupa medeniyeti; karşısında geniş Doğu coğrafyasında gelişen kültürler. Ona göre Haçlı Seferleri, tükenmek üzere olan Bizans çabalarını devralmıştı. Sonuçta Asya topraklarına Batılı insanların, düşünce şekillerinin ve siyasi yapılarının kurulmasıyla Avrupa kolonizasyonunun ilk hâli ortaya çıktı.

Bu bakış açısı, sömürgelerin bitirildiği dönemde, Michel Balard'ın "üçüncü dünyanın habercileri" lakabını verdiği kişiler tarafından (bazen sertçe) eleştirildi. O zamana kadar Haçlı Seferleri'nin olumlu sonucu gibi görünen şey artık kınanıyordu. Zaman geçti, bu yargılara hak verildi. Haçlı Seferleri'nin ürünü olan Avrupa genişlemesini, Avrupalıların bir zamanlar gururlandığı (şimdi eleştirdiği) "sömürgecilik"le eş tutmanın faydasız olduğu anlaşıldı.

Haçlı Seferleri, Batılıları, henüz bilmedikleri tüm bir kıtayı, yani Asya'yı tanımadan önce, Hristiyan ve Müslüman Doğu'yla irtibata soktu. Bu keşif, farklılıklar ve benzerlikler hakkında bazen karşılıklı aydınlanmalara sebep olabiliyordu. Fakat mevcut akım, bu karşılaşmanın nasıl yıkımlar getirdiğine odaklanmayı tercih ediyor. Haçlı Seferleri bazen, kendi sorumluluklarında olmayan olaylar yüzünden suçlanıyor. Bu nedenle tarihçiler 1054'te yaşanan büyük Latin-Rum ayrışmasının önemini azaltıp, Kilise bölünmesinin kırılma noktasını 1204'e çekmeye çalışıyorlar. Ayrıca Konstantinopolis halkında 1182'de çoktan var olan Latin nefretini de bu tarihle başlatıyorlar.

Bizanslıların Haçlı Seferi'ni tam idrak edemedikleri iddiası şu iki gerçeği değiştirmedir: Bizans imparatorları, bu seferleri kendi ülkelerini kurtarmak için kullandılar. İmparatorluk şehrini Türk tehdidine karşı savunmak için 1095'ten 1453'e kadar çok sayıda Latin hayatını kaybetti.

Haçlı Seferi'nin, Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki uçurumu derinleştirdiği de söylendi. Bunu savunanlar, İslam'ı tahammülsüzlüğe itenin bu seferler olduğunu öne sürdü. Fakat Haçlı Seferi, "İslam'a karşı bir savaş" değil, Müslüman güçlerle mücadele idi. Hristiyan âlemi, seferin açıkça belirlenmiş hedefi olan Kutsal Topraklar üzerinde Müslümanlardan daha çok hak görüyordu. Üstelik 1095'ten çok önce Hristiyan savaşçılar, Sarazenlerle çok defa başka cephelerde karşılaştılar. Bırakın İslami düşüncüyü yıpratmak, bu savaşçıların Müslümanlara düşman olması için bile propagandaya başvurmak gereksizdi.

Başka birçok sebebi olan çatışmalar için Haçlı Seferleri'ni sorumlu tutmak, belki rahat bir yaklaşımdır. Seferler, Doğu Hristiyanları'nın gerilemesinden sorumlu tutulabiliyor. Franklar, düzene karşı gördükleri bu grupları bastırdıkları ya da tam tersi onları tutup Müslümanların gözünde düşmelerine sebep oldukları için suçlanabiliyorlar. Şurası net ki Müslümanlar, Latinlerin başarısızlıkları sonrası sıklıkla yerli Hristiyanlara sıkıntı vermişlerdi. Lakin eziyet ve zorla din değiştirtme, çoğunlukla Moğol harekâtları sonrası ve galiplerin İslam'a geçmesinin sonucunda yaşanmıştı. Müslüman bölgesinde zimmi olmanın küçük düşürücü durumu ve Hristiyan nüfusun erimesi, zaten Haçlı Seferleri'nden önce başlamıştı.

Haçlı Seferleri çağına dönmek için günümüzdeki durumlardan başlamamanın daha iyi olduğunu eklememiz, zannederim ki gereksiz olur. Yedi yüz yıl boyunca üretilen propaganda, topluluklar arasındaki ilişkinin değişmesine, hatta Orta Çağ'daki bakış açılarından tamamen farklı yeni açılarının bilinmesine katkı sağladı. Yakın zamanda Lübnan krizi sırasında bazı basın organlarında "Haçlılar"ın anılması, tarihî yanlışların hangi boyutlara varabildiğini gösterdi. İnançlar arası diyalogun modern versiyonları, bu diyalogların Orta Çağ'daki hâlleri hakkında şüpheli bir imaj oluşturdu.

Haçlı Seferleri, Batı Hristiyanlığı'nda da tepkiye sebep oldu. Burada da aşırı basitleştirmeler yapıldı. II. Urbanus'un verdiği endüljans, Luther'in kınadığı endüljans trafiğinin başlangıç noktası olarak görüldü. Hâlbuki kiliselerin restorasyonu için endüljans hakkı verilmesi, 1095'ten çok önce başlamıştı.

Haçlı Seferi'nin bir "kutsal savaş"la özdeşleştirilmesi, kilise hukukcularının argümanlarına rağmen hâlâ tartışılıyor. Aralarında Paul Rousset'nin de olduğu çoğu tarihçi, dinsizlere Hristiyanlığı zorla kabul ettirmeyi amaçlayan bir savaş fikrinden tiksindiklerini belirttiler. *The Church*

in Council (1960) eserinde E. J. Watkins, "Aslında Haçlı Seferi'nin, Hristiyanlığın İslam karşısında yaşadığı ruhani bir yenilgi" olduğunu yazdı. Bazı Müslümanlar, cihatla kutsal savaşın basitçe benzetilmesine karşı çıksa da Watkins Hristiyanlığın cihat kavramını benimsediğini ima etti. Savaşın korkunç hâller alması için savaşçıların fanatiklikle harekete geçirilmesi gerekmemiştir. İşgal edilen bir şehir, katliam, yağma ve her tür şiddeti yaşayacaktı. Kudüs'ün, Kayseri'nin, Bilbeys'in fethini düşünürken aynı zamanda Nüreddin'in Urfa'yı (Urfa) alması, Memlüklerin Antakya, Trablus ve Akka'yı ele geçirmeleri de akla geliyor. Salâhaddîn'in, Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin kellelerinin kesilmesi için soğukkanlılıkla verdiği emir, Aslan Yürekli Richard'ın Akka'daki esirlerin öldürülmesini emretmesinden önceydi. Ayrıca Kanlı Meydan Savaşı'nda esir alınanlar sistematik biçimde öldürülmüştü. Birçok başka savaşta ve günümüzde kan hep aktı ve insanlar yağmaya koştular.

Kilise'nin insanları sefere çağırma amaçlarından biri, şövalyelerin yaşam tarzını Hristiyanlaştırmak ve kendilerini zayıfların korunmasına adanmaya teşvik etmektir. Diğer taraftan Haçlı Seferleri, Batı toplumunu, siyasi güç odaklarının faydalanacağı şekilde değiştirdi. Kendilerini bölgelerinin efendisi olarak gören büyük vasallar, krallarına kolaylıkla biat etmiyorlardı. Fakat Doğu'ya giderken krallarını takip ettiler. Ordugâhta ve esaret altında yoldaşlık etmek, birbirlerini düşman ya da rakip gören insanları yakınlaştırdı. Fransa'da, İngiltere'de ve imparatorlukta çoğu büyük aile, nesiller boyunca Haçlı Seferleri'ne gerçek bir mesai ayırarak diğer hedeflerini feda ettiler. Kutsal Topraklara gidebilmek için lortluğunun bir kısmını veren bir lort, çoğu zaman bir aile politikası olan bölgesel genişleme fikrini terk ediyordu. Haçlı Seferleri için para toplanması, vergi sistemlerinin yolunu açtı. Haçlıların mülkünü koruma işi, hükümdarların olaylara dahil olmalarını meşrulaştırdı. Papalık, ortak sefere çıkılır beklentisiyle düşman tarafları uzlaştırmak veya başarının ön koşulu olduğunu düşündüğü barışçıl ortamı yaratmak için hiçbir çabadan kaçınmadı. Haçlı Seferleri, muhtemelen önceden planlamadan, yeni bir siyasi düzene doğru gidişatı başlattı.

Nihayetinde Haçlı Seferleri bir başarısızlık mıydı? Üç ciltlik *History of the Crusades* eserinin sonunda Sir Steven Runciman bu soruya "evet" yanıtını verdi. Görüşünü net bir şekilde: "dev bir fiyasko", "çok kaprisli ve beceriksiz" bir dizi çaba, "trajik ve yıkıcı bir hikâye" sözleriyle açıkladı. Son olarak şu iddialı cümleyle bitirdi: "Kutsal Savaş, Tanrı adına atılmış uzun bir tahammülsüzlük mesaisinden başka bir şey değildi. Bu, Kutsal Ruh'a karşı işlenmiş bir suçtu."

Tahammülsüzlük kavramını yorumlayabiliriz. Haçlılar Doğu'yla münasebetlerinde, boyunduruklarına giren insanlara, ister sapkın isterse dinsiz görsünler, beklenmedik derecede tahammül gösterdiler. Fakat bir fiyaskodan bahsetmek ne derece mümkündür? Elbette Franklar, Asya'da

istila ettikleri her yerden sonunda çıkmak zorunda kaldılar. Ancak sonuncuları 1302'de ayrıldı ve ilk gelenler 1096'da gelmişlerdi. Başarıları, yani Doğu'da iki yüzyıl varlık göstermeleri, modern gözlemcinin kafasını karıştırabilir. Devlet gücüyle sadece dönem dönem desteklenen Haçlılar, orduların, malzemelerin ve erzakın taşınması için bize gelişmemiş görünen yöntemlere başvurmaya mecburlardı. Tam bir askerî üstünlüğe sahip değillerdi ve en yakın üslerinden 2.000 kilometre uzakta savaşıyorlardı. Üstelik, Birinci Haçlı Seferi sırasında İslam dünyası bölünse de sonraki seferlerde karşılarında Türk gücüyle canlanmış bir Sünni gücü ve Nûreddin, Salâhaddîn, Baybars gibi kurucuların olduğu kabiliyetli imparatorluklar vardı. Ayrıca Haçlıların çabaları başka olaylarla, Batılı prenslerin kavgaları ve Bizanslıların çekimserlikleriyle engelleniyordu.

Her ne kadar en nitelikli kaynaklardan geliyorsa da bu türden farklı genelleiyici yargılardan kaçınalım. Benim şahsen merak ettiğim, Haçlıların, yani olayları tecrübe edenlerin ne hissettiği, mutlulukları, acıları ve kimlerin bu uğurda hayatını verdiğidir.

Bildiğimiz üzere Haçlı Seferi, şövalye dünyasına, o dünyadan gelen bir papa tarafından o dünyanın diliyle yapılan bir çağrıydı. Bu dil, bir asırdan uzun bir sürede geliştirilmişti. Amacı, en yüce ifadesini manastırlarda bulan bir yaşam idealini bu savaşçı topluluğa tanıtmak fakat bunu yaparken mesleklerinden vazgeçmelerini istememektir. Zayıfların koruyucusu ve Tanrı'nın dilediği bir düzenin savunucuları olacaktı. Bu şövalyelik değerleri, ilk Templierlerden beklenen değerlerin oldukça altında olmasına rağmen Tanrı'nın, Kilise'nin ve Hristiyanların hizmetinde çalışmayı Haçlı Seferleri'ne dahil etmişti. Jean Flori gibi biz de şövalyeliğin bu kadar değer kazanmasının II. Urbanus'un esas hedeflerinden biri olduğuna ve sadece kısmen başarıldığına mı inanmalıyız? Her hâlükârda, Adolf Was'ın gösterdiği gibi Haçlı Seferi ideolojisiyle şövalyelik ideolojisi birbiriyile kaynaşıyordu.

Tanrı tarafından hizmete çağrıldığından ve yine onun tarafından yönlendirildiğinden emin olan şövalye ona güveniyor, günün sonunda kendisini sonsuz ödülün beklediğine inanıyordu. Haçlı Seferi'ndeki şövalye, lordu için savaşmaya çağrılan bir vasal gibiydi. Beraberinde mesleki niteliklerini getiriyordu. Savaşçı bir şövalye, atını ve silahlarını ustalıkla kullanıyordu. Bitişik nizam savaş disiplininde, sıklıkla iddia edildiğinden daha fazla eğitim almıştı. Bunlara ek olarak kendisine verilen hedefe tam güveni vardı. Tabii ki bu, vazgeçme, disiplinsizlik veya itaatsizliklerin yaşanmadığı anlamına gelmiyordu.

Bu insanlar, aşırı zor şartlar altında cesaret göstermek zorundaydılar. Çünkü evlerinden uzakta, pek tanımadıkları ve genellikle daha kalabalık düşmana karşı savaşıyorlardı. Korktular, bazen panik tüm orduyu kapladı. Fakat Müslümanlar ve Doğulular, bariz cahillikleri yüzünden Batı-

lıları aşağılasalar da cesaretlerine duydukları saygıyı ifade ettiler. Üstelik bu, şövalyelerle sınırlı değildi. Piyadeler de mancınık atışları ve patlayan Rum ateşi altında, kendilerine dönük bir taarruzun karşısında sıkıca durmak, süvarileri kollamak için sırayı bozmadan dayanmak zorundalardı. Yenilgi durumunda fidyeye ödeyebilenler gibi kurtulamazlardı. Kaderleri ya esaretti ya da ölüm.

Franklar, savaşlarda yenilgiler, hatta ciddi felaketler yaşadılar. Doğal olarak insanlar her defasında günah keçisi aradılar, ihanet suçlamaları yapıldı. Hittin için bazıları III. Raymond'u, kendisini Salâhaddin'e satmakla suçladı. Diğerleri suçu Gerard de Ridfort'a attı. "Çavuşların" düşüncesiz hareketlerinden (düşman kampını yağmaya girişmeleri veya uzun süre hareketsiz kalmaya dayanamamaları) şikâyet edildi. Aziz Bernard, baronları, İkinci Haçlı Seferi'ni kötü yönetmekle suçladı. Kral III. Conrad, Doğu Frankları'yla Müslümanlar arasında dönen entrikalardan bahsetti. Bunlar refleks tepkilerdi. Ruhban sınıfı, sekülerleri kendi açıklamalarına ikna etmeyi başardı. *Peccatis nostris exigentibus*: Sebep, Haçlıların ve tüm Hristiyanların günahları yüzünden Tanrı'nın vadedilen zaferi bahşetmemesiydi. Hatalarını tövbeyle affettirmeli ancak ondan sonra yarım kalan göreve devam etmeliydiler.

Görev zordu. Başarılı bir taarruzun sarhoşluğu, düşmanın kaçıışı, ordugâhın yağmalanması, zafer sevinci gibi coşkulu anlar oldu. Dostlar arasında paylaşılan küçük keyifli anlar, kazanılacak şöhretin düşüncesi... Fakat yola koyulma konusu, bir şarkı yazarının *dure départment* eserinde işlendi. Sefere çıkmadan önce mali endişeler başlıyor, zaman zaman aile mülkünün feda edilmesi gerekiyordu. Geride kalanları da muhtemelen zor günler bekliyordu. Ayrılık acısı vardı. Joinville, çocuklarını bıraktığı güzel kalesinden ayrılırken arkasına bakamadı. Vedalar acıydı. Kimse ebeveynlerini, karısını veya nişanlısını tekrar göreceğinden emin değildi. Orta Çağ insanları, sevdiklerinden ayrılmanın acısını tıpkı bugünkü insanlar gibi hissediyorlardı.

Kara yoluyla gidenleri uzun bir yolculuk, tuzak ve açlık riski bekliyordu. Deniz yoluyla gidenler, aşırı kalabalık gemilerde istiflenmiş hâlde, fırtınalardan korkarak, deniz tutmasıyla ve batma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Savaşın tehlikeleri göz ardı edilemezdi çünkü "Sarazenler zalimdi", Türkler zorlu savaşçılardı. Tanrı'nın şehitlere cennetin kapısını açtığına inanmalarına rağmen kaybettikleri kaç dostla ağladılar? Öte yandan kaçınılmaz salgınlar orduyu yürürken, harekâttayken ve kuşatmadayken kırıp geçirdi. Son olarak, bildiğimiz üzere Yakın Doğu'nun iklimi, henüz bu ülkelerin yiyecek, barınak ve kıyafet geleneklerine uyum sağlamamış insanlar için ölümcüldü.

Haçlıları başka sıkıntılar da bekliyordu. Ganimet, galipleri çoğunlukla tatmin ediyordu ama her harekât zaferle sonuçlanmıyordu. Herkesin pa-

rası azdı. Yiyeceğe talebin artması kıtlığa sebep oluyor, fiyatlar çok yükseliyordu. Maliyetler paylaşılıp sadece savaşçıların üzerine yıklamayınca, bu konuda organizasyon giderek gelişti. Yardımlar ve ondalık gelirleri, daha düzenli bir finans sistemi sağladı. Aynı zamanda kısa sürede gözden düşen bir vergi sisteminin dayatılmasına da sebep oldu. Batı'da kalan nüfusun tamamı vergilendiriliyordu. Vergiyi toplayan ve ondan yararlananlar, kısa süre içinde paranın Haçlı Seferi'ne katkı sağlamadan sadece kendi faydalarına kullanıldığı iddiasıyla suçlandılar.

İster Papalığın organize ettiği bir *passagium generale* ister XII. yüzyılın basit, silahlı hac yolculukları olsun, tüm toplum aşamalı olarak Haçlı Seferi hazırlığına çekiliyordu. Vaizler, sevdikleri konuları bırakıp dinleyicilerini hacı kabul etmeye davet ediyorlar, rahipler para topluyorlardı. Lortlar dünyasında olay tam bir yer değiştirme hâlini aldı. Lort vasalları, onlar da gönüllü olduklarını varsayarak kendi vasallarını Doğu'ya götürdüler. Fakat bir şövalye için, Kutsal Topraklara giden lortunu takip etmeyi reddetmek zordu. Karar daha çok, birliğin büyüklüğünü elindeki kaynaklara göre ayarlamak zorunda kalan lort tarafından veriliyordu.

Dolayısıyla gösterilen çaba büyüktü ve iki asır boyunca neredeyse aralıksız bir şekilde devam ettirildi. Nüfus patlaması, kendi hayatlarını kurmak isteyen erkeklerin iştahı, macera sevgisi, ekonomik etkilerin hepsi, katkıda bulunan unsurlardı ama din unsuru en önemlisiydi.

Din unsuru, Müslüman karşıtı bir fanatizm veya mezhep ayrılığını bitirme arzusu değildi. O daha çok, Kutsal Topraklara duyulan derin bağlılıktan kaynaklanıyordu. Hostiensis, "crux transmarina"nın (Kutsal Kabir'i ziyaret umutları tükendiğinde bile) "crux cismarina"dan daha çok Haçlı çektiğini üzüntüyle söyledi. Bu sebeple Papalık tarafından önerilen başka seferlere de tanınan genel endüljansın cazibesi, Haçlı Seferi'ne çıkmak için artık ana gerekçe değildi.

Bu ilişkiyi anlamak için, *Eloge de la nouvelle chevalerie* eserine geri dönmeliyiz. Aziz Bernard, hiçbir zaman Kutsal Topraklara gitmeye çalışmadı ve keşişlerini de gitmemeye ikna etti. Fakat Haçlı Seferleri'ni, şövalyeler için fazlasıyla salık verilebilir görüyordu. Ona göre "Kudüs'ün geri alınması", Yeni İsrail doğrultusunda Yahudilere verilen sözün yerine getirilmesi idi. Kutsal Mekânlar'dan dinsizlerin lekesinin silinmesini mümkün kıldı ve Hristiyan halka, kendisinin "dünyanın lezzetleri, ilahi hazineler, inançlı halkların mirası" dediği zenginlikler getirdi. Mistik hatıralara sahip tüm yerleri sıraladı: Beytüllahim, Nasıra, Zeytin Dağı, Yehoşafat Vadisi, Ürdün Nehri, Golgota, Kutsal Kabir, Bethphage ve Bethany. Bernard, "Kudüs'ün Hristiyanlar için sakladığı paha biçilmez hazineleri çalmaya çalışanları, Kutsal Mekânlar'ı kirletmek isteyenleri ve Tanrı'nın mabedini kendine mâl etmeye çalışanları" Kutsal Şehir'den çıkarmaları için Tempier Şövalyeleri'ni göreve davet etti.

Bu “hazine” imajını, ondan sonra başkaları da benimsedi. Değişen yolculuklarda olmakla birlikte, Doğu’ya gidenlerin hissettiği bir gerçekliği ifade ediyordu. Görünüşe göre bu, II. Urbanus’un çağrılarının bir parçası değildi. Bizanslılar ise İsa’nın varlığıyla kutsanan yerleri kurtarma endişesinde olsalar da buraların halifenin yönetimi altına girdiği gerçeğini kabul etmişlerdi. Lakin Birinci Haçlı Seferi sırasında, sıradan hacılar ve nispeten güçsüz şövalyeler (Kuzey Suriye’den ayrılmak için baronlara baskı yapmışlardı) Kutsal Mekânlar’a derinden çekiliyorlardı.

Kutsal Mekânlar ve tüm Kutsal Topraklar, İncil ve Kitabı Mukaddes anılarının katkısıyla, başlangıçta hac yolculuğunun hedefi olmuştu. Hitin’den sonra yavaş yavaş başka bir görüş onun yerini aldı: Tanrı’ya, dolayısıyla Hristiyan âlemine ait olan Kutsal Topraklar, dinsizlerin eline bırakılamazdı. Nasıl ki bir vasalın görevi lortunun elinden alınan mirası yeniden fethetmekse, Kutsal Topraklar’ın geri alınması da Tanrı’ya borçlu olunan bir görevdi.

Kısacası Haçlı Seferi’nin amacı, Aziz Bernard’ın tarif ettiği hazineleri Hristiyanların almasını sağlamaktı. Her tür zorluğa, uzun mesafeye ve sürekli savaşıma hazır asker tedariği gerekmesine rağmen neredeyse bir asır boyunca bu hazinelere sahip olundu. Diğer asır boyunca Batılılar ve Doğu Frankları, büyük girişimlerde bulunarak umutsuzca onu geri almaya çalıştılar; ağır asker ve maddi kaynak kaybı yaşadılar. Birkaç yıl için başarılı da oldular. Genişleyen bir güçle karşılaşmışlardı. Hükümdarları başka hedeflerin cazibesine kapılmıştı. Stratejik planlar boyutları nedeniyle daha seyrek yapılır olmuştu. Ellerinde kalan tek bölgeyi, sahil şehirlerini kaybetmeleri, onları, savaşa devam etmeyi umdukları üslerden mahrum bırakmıştı. Böylece bu üsleri koruması planlanan küçük ölçekli seferlerin başlatılması da daha az acil hâle geldi. Yine de sıklıkla planlanan *passagium generale*den hiç vazgeçilmedi.

Kutsal Topraklar, Haçlı Seferleri çağından sonra bile Batılı Hristiyanlarca unutulmadı. Şunları hatırlayalım: Israrlı hac ziyaretleri, Ignatius Loyola ve Charles de Foucauld gibi tarikat kurucularının ziyaretleri, Lamar-tine ve Chateaubriand’ın seyahatleri devam etti.

Bu düşüncüyü, Batı dünyasının hayaline demirleyen Haçlı Seferleri’ydi. Kutsal Topraklar kavramı, teorisyenler veya vaizler tarafından yaratılmamıştı. II. Urbanus tarafından belirlenen hedefler doğrultusunda Haçlı Seferi yaparken ortaya çıktı. Seferleri bu hâle getirenler Haçlıların kendileriydi. İnanılmaz boyutlarda bir girişim, beraberinde gelen fedakârlıklar ve sıkıntılar, diğer taraftan ölçülmesi zor ruhani zenginlikle Haçlı Seferleri, Avrupa tarihinin en önemli dönemlerinden biri oldu.

KAYNAKÇA

Haçlı Seferleri'yle ilgili çeşitli ve çok miktarda kaynak bulunuyor. Kroniklerden mektuplara ve *chanson de geste*lere kadar çeşitli anlatı formları, arkeolojik kalıntılar ve hâlâ ayakta duran anıtlar, mahkeme ve muhasebe kayıtlarına ekleniyor. Bu kaynaklar, çoğunlukla Batı'da bulunuyor. Doğu, Batı'dan gelen seferlere ilgi duymak için genellikle aynı sebeplere sahip değildi. Fakat Doğu tarihçileri de ülkelerini ve topluluklarını etkileyen olayları (bazen oldukça detaylı bir şekilde) kaydettiler. Bu nedenle hem Haçlı Seferleri Tarihi'ni yazmak hem de seferlerin hangi şartlarda gerçekleştiğini anlamak için Doğu kaynaklarının kullanılması gerekmektedir.

Bu gereklilik, erken aşamada farkedildiği için Fransız Edebiyat Akademisi'nin üstlendiği büyük *Recueil des historiens des croisades* külliyyatında önemli bir bölüm Arapça, Süryanice, Grekçe ve Ermenice kökenli metinlere ayrılmıştı. Bu geniş derleme şu serilerden oluşuyordu: *Batılı tarihçiler*, *Doğulu tarihçiler*, *Grek tarihçiler*, *Ermeni belgeler*. Bu derlemenin baskısı 1906'ya kadar devam etti. Daha sonra durduruldu ve yerini, anlatı/hikâye metinlerinin daha az baskın olduğu *Documents relatifs à la histoire des croisades* isimli derleme aldı. *Recueil*'ün eski basımları bazen tatmin edici olmuyor ve modern kaynak eleştirisine daha çok uyan basımlara başvurmak gerekiyor. *Corpus christianorum*, *Continuatio medievalis* derlemesinde yer alan Willermus Tyrensis'in büyük eseri buna örnektir. *Itinerarium peregrinorum*, Ernoul'un kronikleri ve başka birkaç metin, bu derlemede yer almadı.

Aynı durum Doğu kaynakları için de geçerliydi. Bazıları Batı dillerine çevrilerek araştırmacıların erişimine açıldı. Doğu dillerindeki basımlarına kolayca erişmek her zaman mümkün olmadı. Ayrıca *Historiens orientaux* derlemesinde çoğu zaman sadece özetler bulunuyordu. Çünkü bu eserlerin ana ögesi Haçlı Seferleri olmayabiliyordu. Arap tarihçilerin en önemli özetleri, büyük bir çaba sonucu Francesco Gabrieli'nin *Storici arabi delle crociate* (Milan, 1957) eserinde bir araya getirildi ve *Chroniques arabes des croisades* adıyla Fransızcaya çevrildi. Fakat eserin kapsamlı olma iddiası yoktu. İbnü'l-Furât'ın ilginç notlarından özetler çıkarıldı, U. ve M.C. Lyons tarafından İngilizce'ye çevrildi. J. S. C. Riley-Smith'in açıklamalarıyla *Ayyubids, Mamlukes and Crusaders* başlığıyla basıldı (Cambridge, 1971). Neyse ki artık bazı kapsamlı çeviriler ortaya çıkıyor. Konstabl

Sempad'a atfedilen ve Gerard Dedeyan tarafından düzenlenen Ermenice kronik ve merhum J. -M. Fiey'in düzenlediği, 1234'e kadar tutulan anonim Süryanice kroniği bunlara örnektir.

Haçlı Seferleri çağının tarihsel ürünü, çok sayıda görgü tanığı kayıtlarıydı. Bu tanıkların bazıları Kilise mensubuydu. Bazıları değildi ama seferlere katılmış ve anılarını yazmışlardı. Bunu yaparken belirli bir lidere veya birliğe duydukları bağlı saklamamışlar ama kendi izlenimlerini (bulanık da olsa) bize aktarmışlardı. Birinci Haçlı Seferi'nin Anonim'i, Villehardouin, Robert de Clari ve Joinville gibi isimler savaşıydı. Foucher de Chartes, Raymond d'Aguilers, Eudes de Deuil ve Olivier von Paderborn ise Haçlı Seferleri'nden birinin lideriyle yakından irtibat kurmuş rahiplerdi. Olayların dikte edilerek yazıldığı bu kayıtlar canlı anlatımlara sahiptir. Fakat evrensel bir kronik, Haçlı Seferi sırasında yaşanan olayları rapor ettiğinde, temel noktası çoğunlukla mektuplar ve kayıtlar gibi doğrudan kaynaklardan oluşuyordu. Kaynak eleştireliliği hâlâ uygulanmalıydı çünkü Latin Doğu'da yazılan tarihî belgeler, hatta Willermus Tyrensis'in değerli *Histoire* eseri bile, sıklıkla yazarlarının önyargılarını gösteriyordu.

Hac rotaları ve kayıtları, S. de Sandoli tarafından düzgün bir şekilde 4 cilt hâlinde derlendi ve *Itinera Hierosolymitana cruce signatorum* (Kudüs, 1978-1984) ismiyle basıldı. Birinci Haçlı Seferi'yle ilgili mektuplar, H. Hagenmeyer tarafından 1901'de toplandı ve eleştirildi. Fakat sonraki dönemlerin belgeleri çok dağınık kaldı.

Arşiv belgeleri hakkında, R. Röhrich'in dikkate değer eseri *Regesta regni Hierosolymitani* ve 1904'te eklediği *Additamentum*'u temel alıyoruz. Elbette bu envanter sonraki keşifleri hesaba katamıyor. Hâlihazırda H. E. Mayer yönetiminde önemli bir eleştiri çalışması yürütülüyor. Bu alanda, R. Hiestand'ın *Papsturkunden für Kirchen im Heiligen Lande* (Göttingen, 1985) eserinden ve S. Goitein'in düzenlediği Kahire Genizası belgelerinden de bahsetmeliyiz.

Hukuki kaynaklar için *Recueil des historiens des croisades* derlemesinde A. Beugnot'nun *Assises de Jérusalem* düzenlemesi faydalıydı ama artık güncelliğini kaybetti. Bu metinlerin yeni baskıları hazırlanmaya başlandı.

Son olarak akademik amaçla değil, daha geniş kitlelere Haçlı Seferleri hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmış derlemelerin varlığından da söz etmeliyim. Başlıcaları:

Brundage, James, *The Crusades. A Documentary Survey*, Milwaukee, 1962.

Richard, Jean, *L'Esprit de la croisade*, Paris, 1969.

Riley-Smith, Louise et Jonathan, *The Crusades. Idea and Reality, 1095-1274*, Londra, 1981.

■ Kaynak Yönelimi

Haçlı Seferleri'yle ilgili tarihî literatür oldukça geniştir ve tükenmek-sizin genişlemeye devam etmektedir. Aşağıda verilen referanslar, bizim kaydettiğimiz olguları veya yaptığımız yorumları doğrulamak için değil, okuyucunun belirli konuları takip edebileceği eserleri göstermek için yazılmıştır.

Dergilerde, konferans metinlerinde, karma ve derleme eserlerinde yer alan çok sayıda makaleyi inceledik. Burada hepsini listelemek mümkün olmaz. Fakat kayda değer bir kaynakça rehberinden bahsetmeliyiz: 1960'ta basılan *Bibliographie zur geschichte der Kreuzzüge* yazarı H. E. Mayer, J. McLellan işbirliğinde yazdığı ve K. M. Setton yönetiminde basılan *History of the Crusades* serisinin altıncı ve son cildinde *Select Bibliography of the Crusades* rehberini bize sunuyor (1989). Haçlı ve Latin Doğu tarihî kaynakları hakkında yöntemsel bir tanımdan sonra, konuya adanmış kitap ve makalelerin tam hâliyle değinilen konuların listesi, bu kaynakça rehberinde yer alıyor.

Son birkaç yılda çok sayıda yenilikçi eser ortaya çıktı. Bu eserler dağınık durumda olduğu için, 1980'de kurulan *Society for the Study of the Crusades and the Latin East* tarafından her sene yıllık bülten basılıyor. Üyelerinin yakın zamanda basılan eserlerini duyuran bu oluşum sayesinde, araştırmanın gelişimini takip etmek mümkün oluyor. Ayrıca Variorum tarafından basılan *Collected Studies* derlemesinde (artık Aldershot'ta) Haçlı Seferleri'yle ilgili makalelere çok yer verdiğini de eklemeliyiz.

■ Sentezler

Haçlı Seferleri Tarihi hakkında büyük sentez çalışmaları da yapıldı. En eskilerini unutmadan öncelikle şunları sıralamalıyız:

Grousset, René, *Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem*, 3 cilt. (Paris, 1934-1936). Çok kapsamlı bir rekonstrüksiyon ve iyi dipnotlarla olayların gelişimi anlatılmıştır. Genel olarak oldukça doğrudur.

Diğer sentezler, Grousset'den farklı noktalardan başlamışlar ama onun olayları ele alışına karşı çıkmamışlardır:

Runciman, Steven, *A History of the Crusades*, 3 cilt, Cambridge, 1951-1954.

Cognasso, Francesco, *Storia delle crociate*, Florence, 1967.

Rousset, Paul, *Histoire des croisades*, Paris, 1957.

Alphandéry Paul ve Dupront Alphonse, *La Chrétienté et L'idée de croisade*, 2. Baskı, Paris, 1995.

Waas, Adolf, *Geschichte der Kreuzzüge*, Freiburg im Breisgau, 2 cilt, 1956.

John L. La Monte'un bir projesinden doğan,

Setton, Kenneth M., *A History of the Crusades*, 2. Baskı (ilk iki cilt için), Madison-Milwaukee, 6 Cilt, 1969-1989, tarafından yönetilen büyük kollektif girişimi, tüm yeni araştırmalar için çıkış noktası oldu.

■ Detaylı Olarak Şu Kaynaklara Başvuracağız:

Balard, Michel, *Les Croisades*, Paris, 1988.

Cahen, Claude, *Orient et Occident au temps des croisades*, Paris, 1983; bazen tartışılan, genellikle orijinal düşüncelerin tamamı.

Mayer, Hans E., *The Crusades*, 2. Baskı, John Gillingham, Oxford, 1988 çevirisiyle.

Morisson, Cécile, *Les Croisades*, 4. Baskı, Paris, 1984.

Pernoud, Régine, *Les Hommes de la croisade*, Paris, 1982.

Platelle, Henri, *Les Croisades*, Paris, 1994.

Riley-Smith, Jonathan, *Les Croisades*, Fransızca çevirisi, Paris, 1990.

M. Balard tarafından revize edilip, ön sözü yazılan ve 1996'da Paris'te basılan *Atlas des croisades*, J. Riley-Smith tarafından yönetilen İngilizce yayının çevirisidir. Bu yayın bizim dönemi geçerken, Haçlı Seferleri olgusunu Doğu'nun da ötesinde ele alıyor.

■ Haçlı Seferleri'nin Sebepleri Hakkında:

Anderson, G.M. ve diğerleri "An economic interpretation of the medieval crusades", *Economic History Review*, 21, 1992.

Bartlett, Robert, *The Making of Europe: Conquest, Colonisation and Cultural Change*, 950-1350, Londra, 1993.

Cahen, Claude, "En quoi la conquête turque appelait-elle la croisade?", *Bulletin de la faculté des lettres de Strasbourg*, 29, 1950-1951.

Fedalto, Giorgio, *Perché le crociate: saggio interpretativo*, Bologne, 1980.

■ Haçlı Seferleri'nin Kökenleri Hakkında:

Becker, Alfons, *Papst Urban II. 1088-1099*, 2 cilt, Munich, 1964-1988.

Cowdrey, Herbert E.J., *Popes, Monks and Crusaders*, Londra, 1984. (makale koleksiyonu)

Delaruelle, Étienne, *L'idée de croisade au Moyen Âge*, ed. A. Vauchez, Torino, 1980.

Erdmann, Carl, *The Origin of the Idea of the Crusade*, İngilizce çevirisi, Princeton, 1977.

Rousset, Paul, *Les Origines et le Caractère de la Première Croisade*, Neuchâtel, 1945.

■ Haçlı Seferleri'yle İlgili Müstakil Çalışmalar

Her bir sefer, özel çalışmaların yapılmasına yol açtı. *History of the Crusades* eserinde bu çalışmalara, konunun uzmanlarına emanet edilen bölümler eklenmelidir:

■ Birinci Haçlı Seferi Hakkında:

Bull, Marcus, *Knightly Piety and the Lay Response to the First Crusade. The Limousin and Gascony*, Oxford, 1993.

Flori, Jean, 1095-1099, *La Première Croisade. L'Occident contre l'Islam. Aux origines des ideologies occidentales*, Bruxelles, 1992.

Heers, Jacques, *Libérer Jérusalem. La Première Croisade*, Paris, 1995.

Krey, August C., "Urban's crusade, Success or failure?", *American Historical Review*, 59, 1948.

Riley-Smith, Jonathan, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, Londra, 1986.

■ Başroldekilere Adanmış Çok Sayıda Çalışma:

Aubé, Pierre, *Godefroy de Bouillon*, Paris, 1985.

Eidelberg, Shlomo, *The Jews and the Crusaders. The Hebrew Chronicles of the First and The Second Crusades*, Madison, 1977.

Hill, John H. ve Laurita L., *Raymond IV de Saint-Gilles, comte de Toulouse. 1041/2-1105*, çeviri Ph. Wolff, Toulouse, 1959.

Porges, Walter, "The Clergy, the Poors and the Non-Combattants in the First Crusade", *Speculum*, 21, 1946.

Richard, Jean, "La papauté et la direction de la Première Croisade", *Journal des savants*, 1960.

■ İkinci Haçlı Seferi Hakkında:

Caspar, Erich, "Die Kreuzzugsbullen Eugens III", *Neues Archiv*, 45, 1924.

Constable, Giles, "The second crusade as seen by the contemporaries", *Traditio*, 9, 1953.

Grabois, Aryeh, "The crusade of King Louis VII. A reconsideration", *Crusade and Settlement*, ed. P.W. Edbury, Cardiff, 1985.

Hoch, Martin, *Jerusalem, Damaskus und der Zweite Kreuzzug*, Frankfurt, 1993.

The Second Crusade and the Cistercians, ed. M. Gervers, New York, 1992.

Philipps, Jonathan, *Defenders of the Holy Land. Relations between the Latin East and the West. 1119-1187*, Oxford, 1996.

■ Üçüncü Haçlı Seferi Hakkında:

Baldwin, Marshall W., *Raymond III of Tripolis and the Fall of Jerusalem*, Princeton, 1936.

Hamilton, Bernard, "The Elephant of Christ, Raynald of Châtillon", *Studies in Church History*, 15, 1978.

Kedar, Benjamin Z., "The battle of Hattin revisited", *The Horns of Hattin*, ed. B. Kedar, Jerusalem-Londra, 1992.

Mohring, Hannes, *Saladin und der dritte Kreuzzug*, Wiesbaden, 1981.

Naumann, Claudia, *Der Kreuzzug Kaiser Heinrichs VI*, Francfort, 1994.

Nicholson, Robert L., *Joscelyn III and the Fall of the Crusader States*, Leyde, 1973.

■ Dördüncü Haçlı Seferi Hakkında:

Dördüncü Haçlı Seferi'yle ilgili literatür çok geniştir ve birbirine zıt kanılar vardır. Burada sadece birkaç yayına atıfta bulunuyoruz:

Carile, Antonio, *Per una storia dell'impero latino di Constantinopoli 1204-1261*, Bologna, 1978.

Frolov, Anatole, *Recherches sur la déviation de la 4e croisade vers Constantinople*, Paris, 1955.

Godfrey, John, *1204 The Unholy Crusade*, Oxford, 1980.

Longnon, Jean, *Les Compagnons de Villehardouin Recherches sur les croisés de la Quatrième Croisade*, Cenevre, 1974.

Maleczek, Werner, *Petrus Capuanus*, Viyana, 1988.

Queller, Donald E., *The Fourth Crusade the Conquest of Constantinople 1201-1204*, Philadelphie, 1977.

■ Çocukların Haçlı Seferi Hakkında Yakın Zamanda Yazılan Bir Eser:

Dickson, Gary, "La genèse de la croisade des enfants (1212)", *Bibl. de l'Ecole des chartes*. 153, 1995.

■ Beşinci Haçlı Seferi Hakkında:

Powell, James M., *Anatomy of a Crusade 1213-1221*, Philadelphie, 1986.

II. Friedrich'in Doğu'ya seferi hakkında, önemli bir yorumcunun yakın zamanda yaptığı yayından faydalanıyoruz. Bu yayının ana kaynağı:

Novara, Filippo di, *Guerra di Federico II un Oriente*, ed. Silvio Melani, Napoli, 1994.

■ XI. Louis'nin Haçlı Seferi Hakkında:

Jordan, William C., *Saint Louis and the Challenge of the Crusade*, Princeton, 1979.

Lefevre, Renato, *La Crociata di Tunisi del 1270 nei documenti del distrutto archivio angioino di Napoli*, Rome, 1977.

Lloyd, Simon, "The Lord Edward's crusade", *War and Government in the Middle Ages Essays in Honour of J.O. Prestwich*, Woodbridge, 1984.

Richard, Jean, *Saint Louis, roi d'une France féodale, soutien de la Terre sainte*, Paris, 1983.

- "La croisade de 1270, premier "passage général?", *Comptes rendus de l'Académie des inscriptions*, 1989.

■ Kutsal Frank Toprakların Son Yılları ve Haçlı Seferi Projeleri Hakkında:

Herde, Peter, *Karl I von Anjou*, Stuttgart, 1979.

Holt, Peter M, "Qalawûn's treaty with Acre in 1283", *English Hist Review*, 91, 1976.

Housley, Norman J., *The Later Crusades from Lyons to Alcazar. 1274-1580*, Oxford, 1992.

Laurent, Vitalien, "La croisade et la question d'Orient sous le pontificat de Grégoire X", *Revue historique du Sud-Est européen*, 22, 1945.

Schein, Sylvia, *Fideles Crucis. The Papacy, the West and the Recovery of the Holy Land. 1274-1314*, Oxford, 1991.

Throop, Palmer A., *Criticism of the Crusade: a Study of Public Opinion and Crusade Propaganda*, Amsterdam, 1940.

■ Doğu'daki Latin Devletleri

Bu alan, tarih araştırmalarının ilgi çeken bir konusudur. Her biri başlı başına, bir veya daha fazla tarihi içerir.

Amouroux-Mourad, Monique, *Le Comté d'Edesse. 1098-1150*, Paris, 1988.

Cahen, Claude, *La Syrie du Nord a l'époque des croisades et la principauté franque d'Antioche*, Paris, 1940.

Praver, Joshua, *Historie du royaume latin de Jérusalem*, Fransızca'dan çeviren G. Nahon, 2. Baskı, Paris, 1975 – *Royaume latin de Jérusalem* (Paris, 1953) isimli eserimiz, İngilizce'ye çevrilerek bir dergide basılmıştır (Amsterdam, 1979, 2 Cilt).

Richard, Jean, *Le Comté de Tripoli sous la dynestie toulousaine. 1102-1187*, Paris, 1946. Bu çalışma, "Les comtes de Tripoli de la dynestie antioché-

nienne et leurs vassaux", *Crusade and Settlement*, ed. P.W. Edbury, Cardiff, 1985 eseriyle tamamlanmıştır.

Kudüs Krallığı'nın ve kurumlarının hikâyesi dikkate değer bir konudur. Hans E. Mayer'in *Mélanges sur l'histoire du royaume de Jérusalem* (Paris, 1984) adlı kitabı, aynı yazarın Variorum tarafından basılan makale derlemeleri ve J. Prawer, J. Riley-Smith, S. Tibble ve D. Jacoby'nin eserleri örnek olarak verilebilir.

■ Latin Doğu'nun Dinî Tarihi Hakkında:

Cipollini, Giulio, *Cristianità-Islam, Cattività e liberazione in nome di Dio. Il tempo di Innocenzo III dopo il 1187*, Rome, 1992.

Fedalto, Giorgio, *La Chiesa latina in Oriente*, 3 Cilt, Vérone, 1973-1977.

Hamilton, Bernard, *The Latin Church in the Crusader States. The Secular Church*, Londra, 1980.

Jotischky, Andrew, *The Perfection of Solitude. Hermits and Monks in the Crusaders States*, Philadelphia, 1995.

Mayer, Hans E., *Bistümer, Klöster und Stifté im Königreich Jerusalem*, Stuttgart, 1977.

Richard, Jean, *La Papauté et les missions, Orient au Moyen Age*, Roma, 1977.

■ Askerî Tarikatlar Hakkında:

Barber, Malcolm, *The New Knighthood. A History of the Order of the Temple*, Cambridge, 1992.

Demurger, Alain, *Vie et mort de l'ordre du Temple*, Paris, 1985.

Favreau, Marie-Luise, *Studien zur Frühgeschichte des Deutschen Ordens*, Stuttgart, 1974.

Forey, Alan, *Military Orders and Crusades*, Aldershot, 1994.

Riley-Smith, Jonathan, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus, c. 1050-1310*, Londra, 1967.

■ Haçlı Seferlerine Bölgesel Katılım Hakkında:

Favreau-Lilie, Marie-Luise, *Die Italiener im Heiligen Lande (1098-1197)*, Amsterdam, 1988.

Riant, Paul, *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre sainte au temps des croisades*, Paris, 1869.

Tyerman, Christopher, *England and the Crusades. 1095-1588*, Chicago, 1988.

■ Askerî Tarih

Daha önce Delbrück ve Boutaric tarafından incelenen bu alan, şu an özellikle İngiltere’de çalışılıyor:

France, John, *Victory in the East A Military History of the First Crusade*, Cambridge, 1994.

Marshall, Christopher, *Warfare and the Latin East 1192-1291*, Cambridge, 1992.

Smail, Raymond C., *Crusading Warfare 1097-1193*, 5.baskı, Cambridge, 1987.

Ek olarak:

Deschamps, Paul, *Les Châteaux des croisés en Terre sainte*, Paris, 1934-1973, 3 Cilt, ve 3 albüm.

■ Ekonomi Tarihi

İki klasik ve yeri doldurulamayan eser:

Heyd, Wilhelm, *Historie du commerce du Levant au Moyen Age*, çev. F. Raynaud, Leipzig, 1885-1886, 2 Cilt, yeniden baskı 1967.

Schaube, Adolf, *Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebiets bis zum Ende der Kreuzzüge*, Münih, 1906.

Ek olarak:

Ashtor, Eliahu, *A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages*, Londra, 1976.

Pryor, John H., *Commerce, Shipping and Naval Warfare in the Medieval Mediterranean*, Londra, 1987.

Turcobyzantina et Oriens latinus (Londra, 1987) yayınında Calude Cahen’in tekrar basılan birçok makalesi.

■ Haçlı Seferleri’nin Finansmanı Hakkında

Cazel, Fred A., “The tax of 1185 in aid of the Holy Land”, *Speculum*, 30, 1955 (ve *History of the Crusades*, VI. eserindeki bölümü)

Constable, Giles, “The Financing of the Crusades”, *Outremer Studies in the History of the Crusading Kingdom of Jerusalem Presented to J Prawer*, ed. B. Kedar ve diğerleri, Jerusalem, 1982.

Gottlob, Adolf, *Die papstlichen Kreuzzugsteuern des 13. Jahrhundert*, Heiligenstadt, 1892.

Purcell, Maureen, *Papal Crusading Policy, 1244-1291*. Leyde, 1975. (Bu eser, XII. yüzyıl Haçlı Seferleri’nin tasarlanması ve organizasyonu hakkında bilgi edinmek için de oldukça iyi bir kaynaktır.)

■ Haçlı Seferi'nin Tasarlanması

■ Ruhani Ve Hukuki Unsurları Ve Hac Yolculuğuyla İlişkisi Hakkında:

Brundage, James, *Medieval Canon Law and the Crusader*, Madison, 1969.

ID, *The Crusades, Holy War and Canon Law*, Londres, 1991.

Cardini, Franco, *Studi sulla storia e sull'idea di crociata*, Rome, 1993.

Gottlob, Adolf, *Kreuzzugablass und Almosenablass*, Stuttgart, 1906.

Paulus, Nicolas, *Geschichte des Ablasses im Mittelalter*, 2 Cilt, Paderborn, 1922-1923.

Richard, Jean, *L'Esprit de la croisade*, Paris, 1969.

Riley-Smith, Jonathan, *What Were the Crusades?*, Londra, 1977.

Rousses, Paul, *Histoire d'une idéologie: la croisade*, Lozan, 1983.

Sigal, Pierre-André, *Les Marcheurs de Dieu. Pélerinages et pèlerins au Moyen Age*, Paris, 1974.

Villey, Michel, *La Croisade: essai sur la formation d'une théorie juridique*, Paris, 1942.

Wilkinson, John, *Jerusalem Pilgrims before the Crusades*, Warminster, 1977.

ID, *Jerusalem Pilgrimages. 1099-1185*, Warminster, 1989.

Willemart P, *Les Croisades. Mythe et réalité de la guerre sainte*, Verviers, 1972.

■ Haçlı Seferleri Vaazları:

Cramer, Valmar, "Kreuzpredigt und Kreuzzugsgedanke von Bernhard von Clairvaux bis Humbert von Romans", *Das Heilige Land in Vergangenheit und Gegenwart*, Köln, 1939.

Leclercq, Jean, "L'encyclique de Saint Bernard en faveur de la croisade", *Revue bénédictine*, 81-82, 1971-1972.

Lecoy de la Marhe, Albert, "La prédication de la croisade au XIII. siècle", *Revue des questions historiques*, 48, 1890.

Haçlı seferleri, *kamuoyunda* nasıl değerlendirilmiştir? Yukarıda bahsedilen çok sayıda eser, bu konuyu tartışır. Bu, yakın zamanda özel bir araştırmanın konusu olmuştur:

Siberry, Elizabeth, *Criticism of Crusading. 1095-1274*, Oxford, 1985.

Önemli bir araştırma alanı olan Haçlı Seferleri literatürü üzerine yapılan çalışmaları bir kenara bırakıyoruz.

■ Doğu Hakkında

Haçlı Seferleri'nin gerçekleştiği Doğu'yla da ilgilenmek gerekir.

■ Konstantinopolis Hakkında İki Eski Eser Önemini Koruyor:

Bréhier, Louis, *Le Monde byzantin*, 3 cilt, Paris, 1947-1950.

Chalandon, Ferdinand, *Les Comnènes: étude sur l'Empire byzantin aux XIe et XIIe siècles*, 2 cilt, Paris, 1900-1912.

■ Franklarla İlişkiler Hakkında:

Buisson, Ludwig, *Eroberrecht, Vassalität und byzantinische Staatsrecht auf den ersten Kreuzzug*, Hamburg, 1985.

Geanakoplos, Deno J., *Emperor Michael Paleologus and the West*, Cambridge (Mass.), 1959.

Lamma, Paolo, *Comneni e Staufer: ricerche sui rapporti fra Bisanzio e l'Occidente nel secolo 12*, 2 cilt, Roma, 1955-1957.

Lilie, Ralph J., *Byzanz und die Kreuzfahrstaaten*, Münih, 1981, İngilizce çevirisi *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*, Oxford, 1993.

■ Batı'nın Gözünden Konstantinopolis'le İlişkiler:

Daly, William M., "Christian fraternity: the crusaders and the security of Constantinople, 1097-1204: the precarious survival of an ideal", *Medieval Studies*, 22, 1960.

Kindlimann, Sybil, *Die Eroberung von Constantinopel als politische Forderung des Westens im Hochmittelalter*, Zürich, 1969.

Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, 4 cilt, Philadelphia, 1976-1984.

■ Doğu Hristiyanları Hakkında:

Atiya, Azîz Suryal, *A History of Eastern Christianity*, Londra – Notre-Dame, 1968.

Fiey, Jean-Maurice, *Chrétiens syriaques entre croisés et Mongols*, Roma, 1974.

■ Maronit Kilisesi Hakkında, Bazen Farklı Bakış Açılarından:

Dib, Pierre, *Histoire de l'Eglise maronite*, 2 cilt, Beyrut, 1962.

Salibi, Kamal S., "The Maronites of Lebanon under Franks and Mamluk Rule", *Arabica*, 4, 1957.

Ermeniler hakkında geniş ve kaliteli bir literatür mevcuttur. Gérard Dédeyan'ın duyurusu yapılan tezini beklerken, şu kaynağa başvuruyoruz:

Mutafian, Claude, *La Cilicie au carrefour des empires*, 2 cilt, Paris, 1988.

■ Bu Hristiyanların Haçlılara Bakışı Hakkında:

Luders, Anneliese, *Die Kreuzzüge in Urteil syrischen und armenischen Quellen*, Berlin, 1964.

■ Müslüman Devletlerin Tarihi

Çok sayıda eser arasından sadece şu iki kaynağa atıfta bulunuyoruz:

Elisseef, Nikita, *L'Orient musulman au Moyen Âge 622-1260*, Paris, 1977.

Tate, Georges, *L'Orient des Croisades*, Paris, 1991.

■ Farklı Devletler Hakkında:

Cahen, Claude, *Pre-Ottoman Turkey*, Londra, 1968.

Edde, Anne-Marie, "Ridwan, prince d'Alep de 1095 à 1113", *Mélanges D Sourdel, Revue des études islamiques*, 54, 1986.

Id, *La Principauté ayyouide d'Alep (579/1183 – 658/1260)*, thèse Paris-Sorbonne, 1995, basılmak üzere.

Elisseef, Nikita, *Nur al-Din, un grand prince musulman de Syrie au temps des croisades*, 3 cilt, Şam, 1967.

Gottschalk, Hans, *Al-Malik al Kâmil von Egypten und sein Zeit*, Wiesbaden, 1958.

Irwin, Robert, *The Middle East in the Middle Ages. The Early Mamluk Sultanate. 1250-1382*, Londra, 1986.

Lewis, Bernard, *Les Assassins*, Paris, 1982.

Lyons, Malcolm ve Jackson, David, *Saladin: the politics of the Holy War*, Cambridge, 1982.

Mouton, Jean-Michel, *Damas et sa principauté sous les Seljoukides et les Bourides*, Kahire, 1994.

Thorau, Peter, *Sultan Baibars I von Ägypten*, Wiesbaden, 1981.

■ Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri Hakkında Bir Deneme:

Maalouf, Amin, *Les Croisades vues par les Arabes*, Paris, 1985.

■ Frank-Müslüman İlişkileri Hakkında:

Kedar, Benjamin Z., *Crusade and Mission. European Approaches to the Muslims*, Princeton, 1984.

Id, Powell, James, *Muslims under Latin Rule, 1100-1300*, Princeton, 1990.

Kohler, Michael A., *Allianzen und Verträge zwischen frankischen und islamischen Herrschern in vorderen Orient*, Berlin – New York, 1991.

Schwinges, Rainer C., *Kreuzzugsideologie und Toleranz. Studien zu Wilhelm von Tyrus*, Stuttgart, 1977.

Sivan, Emmanuel, *L'Islam et la Croisade: idéologie et propagande dans les réactions musulmanes aux croisades*, Paris, 1968.

■ Moğollar Hakkında

Bir klasik olan Grousset, René, *L'Empire des steppes*, Paris, 1939 eserine ek olarak:

Morgan, David, *The Mongols*, Oxford, 1986.

Spuler, Bertold, *Die Mongolen in Iran*, 3. Baskı, Berlin, 1968.

■ Mısır'la Yaptıkları Savaşlar Hakkında:

Amitai-Reiss, Reuven, *Mongols and Mamluks. The Mamluk-Ilkhanid war. 1260-1281*, Cambridge, 1991.

■ Batı'yla İlişkileri Hakkında:

Schmeider, Felicitas, *Europa und die Fremden. Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. Bis 15. Jhdt.*, Sigmaringen, 1994.

■ Tamamlayıcı Kaynakça

Steven Runciman'ın klasik kitabı Fransızca'ya çevrildi: Steven Runciman, *Histoires des croisades*, Paris, Tallandier, 2006.

Pierre Aubé, *Les empires normands d'Orient*, Paris, Perrin, Tempus koleksiyonu, 2006.

_____, *Un croisé contre Saladin. Renaud de Châtillon*, Paris, Fayard, 2007.

Bernard, Baudoin, *La Fantastique Épopée des croisades (1096-1291). Conquêtes chrétiennes et musulmanes. Princes, sultan et templiers sur la route de Jérusalem*, Paris, De Vecchi, 2003.

Pierre-Vincent Claverie, *L'ordre du Temple en terre saint et à Chypre au XIIIe siècle*, 3 cilt, Lefkoşa, 2010.

Giles Constable, *Crusades and Crusading in the Twelfth Century*, Londra, Ashgate, 2009.

Alain Demurger, *Croisades et croisés au Moyen Âge*, Paris, Flammarion, 2006.

Gary Dickson, *The Children's Crusade*, Londra, Palgrave Macmillan, 2010.

Jean Flori, *Pierre l'Ermite et la première croisade*, Paris, Fayard, 1999.

_____, *La Guerre sainte. La formation de l'idée de croisade dans l'Occident chrétien*, Paris, Aubier, 2001.

_____, *Les croisades*, Paris, Gisserot, 2001.

_____, *Guerre Sainte, Jihad, croisade. Violence et religion dans le christianisme et l'islam*, Paris, Le Seuil, 2002.

Natasha Hodgson, *Women, Crusading and the Holy Land in a Historical Narrative*, Woodbridge, 2007.

Hans E. Mayer, *Geschichte der Kreuzzüge*, 9. Baskı, Berlin, Kohlhammer, 2005.

Alan V. Murray, *The Crusades: An Encyclopedia*, Cambridge, ABC-Clio, 2006.

Claude Lebedel, *Les Croisades. Origines et conséquences*, Rennes, Bati Fransa, 2004.

Jean Richard, "La croisades de 1270, premier "passage général"?" makalesinin bulunduğu *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions*, 1984, sayfa 510-523.

Jonathan Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, 2. Baskı, Continuum International, 2009.

Simon Schwarzfuchs, *Les Juifs au temps des croisades en Occident et en Terre sainte*, Paris, Albin Michel, 2005.

DİZİN

A

Abaka 426, 427, 428, 429, 432, 435, 441, 442, 448, 454, 455, 462, 464
 Achard de Montmerle 62, 285
 Adhemar de Monteil 88
 Adhémar de Monteil 59, 63, 73, 95, 137
 Adson de Montier-en-Der 48
 Aghay 427
 Agnes de Courtenay 109, 219, 220
 Ahmed bin Mervan 83, 89
 Ahmed Teküder 455
 Aimery de Limoges 139, 192, 200
 Alain de Lille 34
 Albert de Rizzato 401
 Albert de Stade 305
 Albertus Magnus 418
 Aleksios Dukas Murzuphlus 264
 Aleksios Komnenos 44, 45, 47, 53, 56, 75, 88, 93, 101, 102, 135, 152, 156, 157, 161, 172
 Alexander de Gravina 206
 Alexander de Hales 275
 Alexander Nevsky 369
 Ali el-Herevî 140
 Aliénor d'Aquitaine 186, 194, 248, 275
 Alix de Champagne 394, 449
 Alp Arslan 43, 237
 Alphantéry 19, 58, 71
 Alphonse de Poitiers 288, 292, 296, 353, 359, 360, 428, 430, 431, 435, 458
 Alphonse Henriques 182
 Alphonse Jourdain 112, 113, 187, 191
 Alsème de Havelberg 181
 Altuntaş 177
 Amaury 23, 25, 109, 112, 113, 115, 118, 119, 120, 123, 125, 131, 145, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 218, 219, 220, 232, 241, 243, 246, 248, 251, 254, 255, 270, 278, 307, 313, 321, 331, 333, 379, 383, 384, 385, 386, 387, 463, 464, 470, 472, 473
 Amaury de Lusignan 248, 251, 278, 307, 383, 384, 385, 386, 387, 470
 Anceau 142
 André de Chavigny 247
 André de Longjumeau 26, 344, 373

Andronikos Kontostefanos 208
 Anna Komnena 63, 74, 76
 Anselmo 106
 Archibald de Bourbon 185
 Argun 426, 455, 456, 457, 461
 Arik Böke 419, 427
 Arnoul de Choques 59, 88, 94, 96, 98, 136
 Arrabiti 133
 Ascelin de Crémone 344, 345
 Atsız 21, 45, 49
 Augustinus 34, 142, 146
 Aybeg 359, 361, 419, 420
 Aziz Bonaventure 439
 Aziz Brochard 401
 Aziz Francis 319, 371, 401
 Aziz Nicolaus 46, 65

B

Balak 161
 Balian d'Ibelin 121, 224, 225, 227, 241, 246, 247, 273, 328, 338
 Barak 427, 429, 432, 441
 Barsauma 130, 174, 192, 456, 464
 Bartolomeo Mansel 386
 Barzella Merxadrus 291
 Batu 345, 373, 374, 413, 414, 427
 Baudouin de Hainaut 85
 Baudouin de Picquigny 469
 Baudouin de Rames 212, 219, 225, 254
 Baudry de Bourgueil 150
 Baybars 27, 294, 357, 398, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 427, 429, 430, 431, 434, 435, 436, 441, 442, 446, 448, 449, 450, 451, 454, 462, 479
 Baycu 344, 345, 373
 Baydu 457
 Bazwaj 170, 171
 Béatrice 192, 352
 Bedr el Cemâli 45
 Benedetto Zaccaria 397, 463
 Benoît d'Alignan 337, 406, 408, 417, 442
 Benoît d'Aniane 40
 Bérard 326
 Berenger-Raymond 48
 Berke 339, 414, 418, 427
 Bernard de Clairvaux 189

Bernard de Valence 160
 Bernold von Konstanz 53
 Bertrade de Montfort 52, 57
 Bertrand de Got 470
 Bertrand de Saint-Gilles 116, 157, 164, 198
 Béthune 219, 258, 263, 283, 331
 Blanche 294, 302, 349, 351, 361, 363
 Bohemyalı Bartolomeo 369
 Boris-Michael 267
 Brun 153, 155, 439
 Bruno de Segni 153
 Buhturi 133, 339, 448
 Burchard de Mont-Sion 277, 403
 Bursuki 150
 Buscarello de Ghisolfi 456

C

Calon d'Avallon 193
 Cariedin 469
 Cavali 157
 Cécile de France 113
 Celaleddin 325, 326, 333, 339
 Cengiz Han 317, 345, 413, 414, 425, 426, 443
 Césaire de Heisterbach 49, 105, 232
 Charlemagne 17, 34, 48, 208, 281
 Charles d'Anjou 27, 296, 352, 358, 366, 367,
 417, 424, 429, 431, 432, 434, 435, 436,
 440, 441, 449, 451, 452, 453, 458, 459,
 460, 461, 462, 469, 470, 471
 Charles de Foucauld 482
 Charles le Bon 109
 Chateaubriand 482
 Ciolo Bofeti 457, 469
 Coloman 71, 72
 Conrad de Hohenlohe 322
 Conrad de Mazovia 368
 Conrad de Montferrat 24, 227, 230, 241, 242,
 243, 244, 246, 253, 254, 257, 383, 393
 Conradin 366, 367, 384, 385, 397, 430, 449, 451
 Constance 110, 111, 153, 171, 173, 193, 197,
 198, 199, 248, 320
 Contarini 126, 393
 Crespin 47, 74

Ç

Çaka Bey 44, 45
 Çökürmüş 152

D

Dağın Şeyhi 353, 414, 450
 Daimbert 97, 98, 107, 113, 115, 124, 136, 157
 Daniel 369, 414, 415
 David d'Ashby 417, 426, 441, 442
 Davud 94, 95, 97, 106, 107, 222, 316, 326,
 333, 334, 337, 339, 340, 361

Demetrius 269, 398
 Denys bar-Salibi 139
 Diderot 475
 Diebold de Vohburg 260
 Dildîrim 230
 Dokuz Hatun 426
 Dominique 372
 Dositheos 249
 Dreu de Mello 351
 Dubais 169
 Dukak 44, 81, 99, 149, 166

E

Ebu Abdullah Muhammed 431
 Ebu Ali 132
 Ebu Galip 391
 Ebu Said Han 457
 Echive d'Ibelin 251, 254
 Edgard Aethling 47
 Edmund 315, 365, 366, 435
 Edward 27, 36, 380, 429, 435, 436, 441, 450,
 454, 456, 464
 Éginhard 34
 Ekkehard d'Aura 103
 el-Adil 25, 216, 226, 227, 228, 246, 249, 251,
 252, 256, 257, 270, 271, 305, 307, 309,
 310, 312, 313, 326, 333, 339, 359, 361,
 371, 383
 el-Aziz 256
 Elçigidey 373, 424
 el-Efdâl 86, 93, 96, 162
 el-Evhad 256
 el-Hâkim 43, 45, 48, 53
 el Halil 99, 120
 el-Kamil 256, 309, 312, 314, 316, 317, 318,
 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333
 el-Mansur 422
 el-Mecûsî 142
 el-Merkeb 27, 118, 119, 158, 230
 el-Muazzam 256, 271, 307, 309, 310, 312,
 314, 315, 317, 326, 327, 330
 Elnard de Seninghem 292, 360
 Elrad 99
 Embriaci 393, 397, 398
 Enguerrand de Coucy 277
 Enguerrand de Marigny 472
 en-Nâsir 328, 415, 418, 419, 420, 467, 473
 Enrico Dandolo 259
 Erlembald 55
 Erneis 200
 Ernoul 219, 266, 483
 Étienne de Blois 73, 77, 82, 83, 84, 88, 100,
 101, 102
 Étienne de Neublans 285
 Étienne de Perche 268, 270
 Eudes de Châteauroux 295, 304, 349, 350,
 351, 354, 362, 371, 372, 392, 424

Eudes de Deuil 182, 184, 185, 189, 484
 Eudes de Montbéliard 304, 324, 332, 339, 378
 Eudes de Saint-Amand 200
 Eudes Poilechien 446, 452, 461
 Éustace 89
 Eustace de Boulogne 94, 96, 109
 Eustace Grenier 163
 Eustorge de Montaigu 332
 Euvrard de Barres 185
 Evremar 136, 137
 ez-Zahir 256, 309, 383
 Ezzelino da Romano 366

F

Fahrettin İbn Şeyh 326
 Fidenzio di Padova 438
 Firuz 82
 Flavius Josèphe 300
 Florent de Varennes 293, 430
 Folkmar 60, 69, 72
 Folquet de Lunel 439
 Forez 59, 73, 106, 168, 260, 270, 292, 331
 Foucher de Chartres 16, 52, 54, 122, 129, 140
 Foulques de Neuilly 260, 287, 288
 Foulques Nerra 48, 49
 Friedrich Barbarossa 24, 181, 208, 211, 218,
 235, 239, 249
 Fulda 106

G

Gabriel 151
 Galvano de Levante 468
 Garcia Alvarez 380
 Garnier de Grez 107
 Garnier de Marigny 292
 Garnier l'Aleman 323, 330
 Gaston de Béarn 93, 94
 Gaudemar Carpenel 99, 106, 113, 162
 Gautier de Nemours 296
 Gautier Sans-Avoir 297
 Gazan 457, 469, 470
 Gazneli Mahmud 43
 Geoffrey Plantagenêt 115
 Geoffroy de Lusignan 242, 244
 Geoffroy de Rancon 185
 Geoffroy de Saint-Omer 144
 Geoffroy de Sergines 363, 364, 366, 421,
 429, 449
 Geoffroy de Vendôme 102
 Geoffroy de Villehardouin 258, 267
 Geoffroy Martel 199
 Georgios Maniakes 47
 Gerard de Prato 454
 Gérard de Sidon 120
 Géraud de Conilz 127
 Géraud de Lausanne 320, 323

Gerbert d'Aurillac 48
 Gerhoh de Reichersberg 231
 Gervais de Bazoches 166
 Gervais de Prémontré 279
 Geyhatu 457
 Gilbert d'Assailly 145
 Gilbert de Tournai 437
 Gilles de Saumur 355, 418, 424
 Gilles de Trazeignies 270
 Giraud de Barry 232, 234
 Godefroy de Bouillon 40, 61, 62, 64, 69, 71,
 72, 75, 78, 88, 91, 92, 95, 105, 115,
 142, 161, 475
 Gormond 125, 164, 167
 Gormond de Picquigny 167
 Gottschalk 60, 72
 Guibert de Nogent 150
 Guilhem de Montpellier 90
 Guilhem Peyre de Conilhac 91
 Guillaume Adam 472
 Guillaume Boucher 374
 Guillaume de Beaujeu 294, 398, 410, 437,
 452, 453, 461, 465, 466
 Guillaume de Bures 164
 Guillaume de Champlitte 267
 Guillaume de Hollande 287, 347, 366, 369, 458
 Guillaume de Montferrat 109, 222, 269, 371
 Guillaume de Nogaret 471
 Guillaume de Poitiers 62, 102
 Guillaume de Préaux 247
 Guillaume de Roussillon 437, 452
 Guillaume de Villehardouin 430, 451, 459, 460
 Guillaume d'Orange 281
 Guillaume Jourdain 112, 116, 157
 Guillaume le Charpentier de Melun 81
 Guillaume Longue-Épée 219
 Guy de Lusignan 24, 109, 114, 118, 120, 130,
 219, 221, 224, 227, 230, 240, 241, 244,
 246, 254, 255, 321, 350, 378, 383, 393
 Guynemer de Boulogne 80, 97
 Guyot de Dijon 297
 Guyot de Provins 232
 Guy Trousseau de Montlhéry 65
 Güyük 345, 373, 424

H

Haakon 276, 350, 365
 Harpin de Bourges 65, 66, 101
 Haymar 399
 Hayton 454, 458, 470, 472
 Hélie 62
 Hellin de Florette 279
 Helvis d'İbelin 450
 Henri d'Albano 234, 279
 Henri de Bar 239
 Henri de Champagne 24, 25, 242, 245, 246,
 250, 253, 254, 257, 383, 384, 393

- Henri de Strasbourg 280
 Henri de Suse 370
 Heraklius 222, 223, 227, 228, 241, 379
 Herluin 83, 258
 Hermann von Salza 320, 322, 325, 329
 Hervé de Donzy 311
 Hervé le Francopoule 47
 Hilduin 48
 Hostiensis 370, 375, 481
 Hugolin de Segni 279, 281, 288, 311, 324
 Hugues de Berzé 265
 Hugues de Brienne 385, 449, 451
 Hugues de Chalon 48, 49
 Hugues de Die 59, 65, 100
 Hugues de Fagianio 403
 Hugues de Lusignan 102, 199, 311
 Hugues de Payns 144, 169
 Hugues de Saint-Omer 164, 166
 Hugues de Sully 460, 465
 Hugues de Tours 452
 Hugues de Tubingen 60
 Hugues de Vermandois 59, 72, 76, 85, 101, 288
 Hugues du Puiset 22, 109, 118, 120, 153, 155, 176
 Hugues Saraman 387
 Humbert de Beaujeu 269, 331, 351
 Humbert de Romans 279, 280, 428, 438
 Huneyn bin İshak 316
 Huon de St. Quentin 281, 282, 284
 Hülagü 27, 294, 414, 415, 416, 417, 419, 420, 424, 425, 426, 427, 442
 Hüsameddin 358
 Hz. Muhammed 308, 316, 328, 370
- I**
- I. Alâeddin Keykubat 257
 I. Baudouin 22, 101, 102, 106, 109, 112, 113, 114, 116, 119, 133, 137, 143, 155, 156, 157, 158, 159, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 268
 I. Gıyaseddin Keyhüsrev 256
 I. Henri 385, 387, 449
 I. Hetum 383
 I. Hugues 310, 311, 384
 II. Alexandre 36
 II. Andronikos 456
 II. Basileios 43, 45
 II. Baudouin 22, 109, 110, 112, 114, 116, 120, 125, 129, 144, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 169, 176, 269, 331, 344, 347, 354, 367, 374, 384, 424, 430, 450, 451, 459
 II. Bohemond 110, 138, 155, 169, 171, 197, 247
 II. Callixtus 167, 168, 177
 II. Charles 461, 469, 470
 II. David 150
 II. Friedrich 26, 130, 249, 274, 290, 292, 307, 308, 310, 311, 317, 318, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 330, 332, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 346, 347, 350, 352, 354, 356, 358, 363, 366, 380, 384, 386, 387, 394, 396, 399, 400, 402, 404, 405, 409, 410, 449, 451, 453, 460
 II. Germanos 269
 II. Geza 183
 II. Guillaume 100, 230, 233, 235, 248
 II. Henri 449, 461, 465, 466, 467, 471
 II. Honorius 109, 116
 II. Hugues 384, 385, 396, 449
 III. Alexander 201, 204, 208, 218, 220, 221, 231, 274, 304
 III. Athanasios 200
 III. Baudouin 109, 111, 115, 118, 121, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 209, 221
 III. Bohemond 25, 111, 113, 120, 194, 198, 199, 202, 204, 212, 215, 220, 221, 225, 230, 243, 247, 251, 253, 254, 378, 382, 383, 386, 400, 406
 III. Celestinus 234, 248, 249, 254, 275, 288
 III. Clemens 59
 III. Conrad 480
 III. Eudes 276, 311
 III. Eugenius 177, 178, 181, 182, 186, 189, 204, 273, 348
 III. Godefroy 215
 III. Guillaume 227
 III. Henry 287, 303, 332, 335, 337, 346, 349, 350, 352, 353, 360, 364, 365, 366, 429
 III. Honorius 269, 311, 316, 319, 324, 460
 III. Hugues 208, 219, 237, 240, 244, 245, 385, 436, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 461
 III. Innocentius 233, 252, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 271, 273, 277, 278, 280, 286, 287, 288, 289, 292, 298, 304, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 316, 324, 328, 368, 386
 III. Lucius 222, 223
 II. Innocentius 174
 III. Philippe 289, 294, 435, 437, 439, 440, 441, 456
 III. Urbanus 234
 II. Jacques 464, 469
 II. Nicolaus 40
 II. Theodoros Laskaris 348
 II. Urbanus 33, 40, 42, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 67, 71, 75, 76, 77, 89, 91, 93, 98, 100, 103, 116, 136, 137, 138, 149, 153, 168, 178, 201, 273, 275, 276, 283, 473, 477, 479, 482
 I. Jacques 429, 439, 440, 441
 I. Nicolaus 267
 Ioannis Çimiskes 42, 43
 Ioannis Dukas 84
 Ioannis Komnenos 18, 22, 73, 134, 172, 173, 174, 175, 192

Ioannis Vatzatzes 269, 270, 347
 Ioannis Xiphilinus 249
 I. Pierre 383, 400, 473
 Isaakios Angelos 217, 229, 235
 Isabelle 26, 216, 219, 222, 223, 243, 246, 251,
 253, 254, 255, 320, 322, 383, 385, 449,
 450, 451, 459, 460, 461
 IV. Alexander 345, 347, 348, 365, 366, 369,
 370, 372, 374, 375, 397, 403, 414, 415,
 417, 418
 Ivan Asen 269, 331
 IV. Baudouin 23, 24, 109, 115, 120, 132, 133,
 145, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 220,
 222, 223, 232
 IV. Bela 269, 344, 414
 IV. Bohemond 113, 253, 254, 256, 257, 270,
 294, 310, 311, 316, 321, 378, 379, 382,
 383, 386, 400, 409, 413, 449
 IV. Celestinus 346
 IV. Charles 473
 IV. Clemens 287, 418, 424, 426, 428, 431,
 436, 458, 459, 460
 IV. Conrad 347, 363, 366, 385, 390, 451
 IV. Guillaume de Toulouse 48
 IV. Hadrianus 195, 231
 IV. Heinrich 40, 53, 56, 71
 IV. Hugues 287, 331
 IV. Innocentius 269, 274, 278, 286, 287, 341, 344,
 346, 347, 348, 349, 350, 352, 366, 370,
 371, 372, 373, 379, 392, 396, 403, 449
 IV. Martinus 460, 461
 IV. Nicolaus 445, 468
 IV. Urbanus 288, 366, 367, 400, 418, 421,
 424, 425, 428
 IV. Victor 49, 208
 IX. Gregorius 26, 269, 276, 320, 323, 324,
 325, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 344,
 346, 371, 372, 373, 409
 IX. Leon 35, 56
 IX. Louis 274, 331, 347, 349, 350, 352, 353,
 357, 358, 360, 363, 365, 373, 375, 410,
 424, 428, 436, 451, 458

İ

İbn Ammar 45, 158
 İbn Ammâr 92
 İbn Cübeyr 128, 132, 391
 İbn Hurdâzbih 46
 İbn Ruzzik 203
 İbnü'l-Esîr 199, 295, 317
 İbnü'l-Furât 483
 İbn Vâsil 350
 İbrahim 140, 210, 392
 İftikar ed-Devle 93, 94
 İlğazi 150, 160
 İlka Noyan 419

İrene 183, 259
 İsmail 43, 169, 211, 212, 333, 334, 337, 339, 340
 İsmaililer 134, 156, 257, 406, 414
 İzzeddin 216, 256

J

Jacopo de Levante 352
 Jacques d'Avesnes 239, 242, 245, 247
 Jacques de La Mandelée 322
 Jacques de Molay 470, 471
 Jacques de Vitry 17, 232, 247, 277, 279, 280, 310,
 317, 371, 379, 387, 394, 398, 399, 413
 Jacques d'İbelin 450
 Jacques Heers 60
 Jacques Le Goff 16
 Jacques Pantaleon de Courpalay 418
 Jacques Vidal 385
 Jaime Alarich 429
 Jean Bekkös 441
 Jean Burgundio 154
 Jean de Braine 331
 Jean de Brienne 25, 255, 269, 271, 307, 310,
 312, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 322,
 331, 383, 384, 393, 413, 437
 Jean de Grailly 463, 464, 466
 Jean de Joinville 281
 Jean de Montfort 353, 398, 450
 Jean de Nesle 260, 270
 Jean de Villiers 466
 Jean de Wurtzburg 123
 Jean de Wurzburg 144
 Jean d'İbelin 321, 322, 323, 338, 364, 379,
 385, 393, 394, 396, 449
 Jean Foignon 449
 Jean Phocas 403
 Jean Roger 193
 Jean sans-Terre 222
 Jean Tristan 359, 434
 Joachim de Fiore 308
 Joscelin de Cournaut 356, 358
 Joseph Batit 227
 Joseph Michaud 18, 476

K

Kadan 344
 Kalavun 377, 446, 454, 455, 461, 462, 463,
 464, 465
 Kara Arslan 192
 Ketboğa 417, 419, 442
 Keykavus 256
 Kılıç Arslan 78, 198, 201, 214, 237, 256
 Kogh Vasil 87, 157, 160
 Konrad de Wittelsbach 250
 Kubilay 413, 419, 427, 436, 454, 455
 Kuçluk 317
 Kutluk Şah 469

Kutuz 419, 420
Kürboğa 21, 82, 83, 84, 88, 149, 158, 475

L

Lamartine 482
Landry de Fleury 351
Laskarisler 267, 268
Laurent 124, 372
Leopold 248, 311
Liébaud 49
Liebert 48
Liébert 49, 53
Lorenzo Tiepolo 396
Lotario 338
Louis de Blois 258, 268
Louis de Clermont 472
Luccheto Grimaldi 397
Lucia de Toucy 387
Lucia di Segni 386
Luther 477

M

Maaret en-Numan 90
Magnus de Reichersberg 217
Makrizi 435
Malmesburyli William 46
Manassé d'Hierge 109
Manfred 283, 366, 367, 426, 431, 451, 458
Manuel Boutoumites 156
Manuel Komnenos 23, 111, 115, 146, 147,
175, 182, 183, 189, 191, 193, 197, 201,
210, 219, 221, 267, 268
Manuel Zaccaria 468
Marcabru 282
Marco Polo 457
Marco Sanudo 267
Mareşal Gilbert 332
Margarit 230, 250
Marguerite 359, 458
Maria Komnena 121, 219, 241, 243
Marie de Montferrat 307
Marino Sanudo 471
Markos 456
Markward von Anweiler 258, 304
Marsilio Zorzi 381, 394
Martin de Pairis 262
Matthew Paris 288, 344, 350, 352, 353, 355,
361, 369, 370, 382, 389
Melik Gazi 152
Melikşah 44
Melior de Ravendel 469
Mélisende 109, 115, 130, 175, 186, 187, 195,
198, 449
Mengü 374, 413, 414, 419, 424, 441, 455
Mesud 192
Mevdud 22, 158, 159, 160, 166

Michel Balard 19, 476
Mihail Paleologos 367, 427, 429, 430, 435, 459
Mindaugas 369, 414
Mleh 200
Muineddin Üner 170, 188
Musa 133, 166, 229, 335
Musa Vadisi 166, 335

N

Narjot de Toucy 387, 462
Nevruz 457
Nicholas de Hanapes 464
Nicolas di Vicenza 437
Nogay 427
Nüreddin 113, 120, 150, 175, 177, 186, 187,
192, 193, 194, 196, 198, 199, 200, 203,
204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 215,
217, 229, 478, 479

O

Olcaıtu 470
Olivier de Termes 297, 363, 421, 437, 440
Olivier von Paderborn 484
Onfroi de Toron 192, 196, 197, 214, 216,
219, 222, 225, 241, 243
Opizo dei Fieschi 400
Orderic Vitalis 153
Orseolo 47
Oton de Granson 436, 464, 466
Otrantolu Michael 206
Otto de Henneberg 252, 253
Ottokar 369, 439, 440
Otton de Brunswick 308

Ö

Ögedey 344

P

Pakrad 87, 88
Paskalya 98, 102, 163, 188, 247, 305, 381, 465
Pasquette de Metz 374
Paul dei Conti 400
Pegolotti 388, 389
Pelagios 288, 308, 311, 313, 314, 315, 316,
317, 318, 319, 324, 413
Philadelphia 238, 268
Philippe Auguste 24, 223, 231, 235, 239, 240,
241, 244, 246, 247, 255, 258, 259, 275,
278, 291, 295, 300, 307, 320, 365, 407
Philippe d'Alsace 212
Philippe d'Aubigny 311
Philippe de Courtenay 451, 459
Philippe de Dreux 243
Philippe de Milly 118, 120
Philippe de Montfort 338, 340, 357, 358,
385, 396, 397, 446, 449

- l'hilippe de Nanteuil 298
 l'hilippe de Navarre 385
 Pierre Barthélemy 83, 93, 96, 105
 Pierre Capuano 258, 260, 262, 268, 286
 Pierre d'Aups 79
 Pierre d'Avallon 330
 Pierre de Blois 232, 234
 Pierre de Courtenay 214, 221
 Pierre de Narbonne 90
 Pierre de Pennis 468
 Pierre de Roussy 258
 Pierre de Saint-Chrysogone 201
 Pierre de Sevrey 466
 Pierre des Roches 325, 404
 Pierre Dubois 471
 Pierre l'Ermite 53, 60, 64, 68, 69, 71, 72, 77, 78, 81, 83, 97
 Pierre Mauclerc 277, 331, 333, 335
 Plaisance 21, 51, 53, 363, 384, 392, 396, 436, 449
 Plötzkau 184
 Pons 22, 91, 113, 115, 116, 117, 133, 158, 160, 170, 171, 172
- R**
- Rabban Sauma 27, 456
 Raoul de Domfront 138
 Raoul de Mauléon 215
 Raoul de Mont-Saint-Michel 48
 Raoul de Soissons 338
 Raoul Glaber 48
 Raoul Grosparmi 428, 434
 Ravendinos 172
 Raymond de Pennafort 432
 Raymond de Poitiers 22, 23, 171, 172, 174, 175, 186, 192, 193, 194
 Raymond de Saint-Gilles 21, 46, 59, 61, 62, 63, 64, 73, 76, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 105, 112, 119, 147, 149, 151, 156, 162, 164, 187, 191
 Raymond Etienne 472
 Raymond Pilet 63, 90, 92, 94
 Raymond Roupen 270, 450
 Renaud Barlais 251
 Renaud de Châtillon 23, 111, 120, 193, 196, 197, 199, 212, 215, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 232
 Renaud de Dampierre 270, 298
 Renaud de Montmirail 263, 270
 Renaud de Saint-Valery 196
 Renaud de Sidon 212
 Reşidüddin 414, 457
 Rıdvan 44, 81, 100, 149, 152, 156, 157, 159, 160
 Richard 11, 24, 25, 26, 48, 150, 235, 237, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 252, 254, 258, 262, 275, 290, 291, 294, 295, 296, 300, 304, 307, 323, 325, 326, 332, 335, 337, 338, 341, 350, 362, 365, 366, 367, 378, 383, 405, 435, 439, 475, 478
 Ricoldus de Monte Crucis 402, 464, 466
 Robert Courteheuse 60, 92
 Robert d'Arbrissel 60, 61
 Robert d'Artois 355, 356, 357, 369
 Robert de Boves 262
 Robert de Clari 265
 Robert de Courçon 258, 279
 Robert de Courson 310, 313
 Robert de Courtenay 331
 Robert de Cresèques 429
 Robert de Flandre 45, 73, 77, 80, 91, 92, 95, 97
 Robert de Normandie 61, 73, 82, 88, 91, 95, 97
 Robert de Vieux-Pont 153, 155
 Robert Folz 34
 Robert Guiscard 54, 74, 459
 Roger Borsa 62
 Roger de Flor 407
 Roger de Moulins 224
 Roger de Salerno 110, 153, 157
 Roger de San Severino 452, 453, 461
 Romain du Puy 120
 Romanos Diogenis 43
 Rorgo Fretel 142, 144
 Rotrou de Montfort 270
 Roussel de Bailleul 44, 47, 74
 Rudolf von Habsburg 439
 Russudan 324
 Rutebeuf 283, 363, 366, 367, 375, 417, 428, 431
 Rychaldus 425, 426, 441, 442, 455
- S**
- Sadi 132
 Saewulf 126
 Salâhaddîn 23, 24, 25, 95, 119, 120, 191, 194, 202, 205, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 249, 252, 254, 255, 256, 257, 271, 286, 298, 307, 309, 310, 317, 326, 328, 359, 361, 377, 378, 382, 388, 393, 399, 402, 405, 406, 426, 475, 478, 479, 480
 Salih Eyyûb 333, 334, 359
 Samagar 436, 454
 Sartak 373, 374, 414
 Sempad 373, 468, 484
 Sencer 177
 Sergius 53, 382, 401
 Seyfeddin 187, 457
 Seyfeddin Kıpçak 457
 Sibylle 24, 109, 197, 219, 222, 223, 228, 243, 386
 Simeon Rabban Ata 373

Simon de Brie 289, 424, 428, 440, 460
 Simon de Montfort 262, 263, 303, 332, 335,
 350, 365, 429, 435
 Simon de Sarrebruck 312
 Simon de St. Quentin 268, 388
 Simon Grillo 397
 Simon Mansel 423
 Sinibaldo Fieschi 346, 370
 Sofredo 258, 260
 Sökmen 81, 83
 St. Jacques 380, 397, 403, 409
 Suger 183, 189, 190, 284
 Sultan Muhammed 156
 Sungur 454, 455, 461
 Süleyman 44, 106, 144, 256, 391

Ş

Şâver 204, 205, 206, 207
 Şirkuh 194, 204, 205, 207, 209, 210, 256
 Şuflu Maan 133

T

Takıyüddin 227, 256
 Tancred 21, 22, 62, 76, 78, 79, 81, 90, 91, 92,
 93, 94, 96, 99, 102, 106, 107, 110, 112,
 113, 114, 115, 116, 152, 153, 155, 156,
 157, 158, 159, 240
 Tancred de Hauteville 96
 Tatikios 78, 79, 81, 84, 87, 129, 189
 Tedaldo Visconti 436, 438
 Tell es-Safi 118, 119, 163
 Theodora 43, 115, 198, 200, 220
 Theodoricus 144
 Theoduin 48
 Theodwin 183, 189
 Thibaut de Champagne 275, 298, 335, 341,
 434, 435
 Thierry d'Alsace 176
 Thierry de Flandre 22, 23, 188, 196, 200, 219
 Thomas Becket 220, 315, 325
 Thomas d'Acerra 326, 338
 Thomas de Marle 331
 Thoros 88, 197, 198, 199, 200
 Tudelalı Benjamin 133
 Tuğrul 43, 257
 Turanşah 26, 212, 356, 359, 375
 Tutuş 44, 158

U

Ubaldo 239, 243
 Ugo Lercaro 352
 Usame bin Münkız 121, 159, 174

V

Vasil Dgha 160
 Vassali 441, 454
 V. Baudouin 109, 115, 216, 219, 222, 223
 V. Bohemond 330, 344, 354, 384, 386
 V. Foulques 109
 V. Hadrianus 392
 VI. Bohemond 27, 362, 386, 396, 403, 408,
 409, 410, 418, 420, 423, 424, 425, 426,
 442, 446, 448, 449, 454
 VII. Bohemond 27, 386, 398, 451, 453, 462
 VII. Gregorius 21, 40, 53, 55, 56, 59, 60
 VIII. Bonifacius 468
 VIII. Gregorius 234, 304
 VIII. Ioannes 35
 VIII. Louis 458
 VII. Louis 23, 115, 146, 178, 181, 182, 183,
 184, 185, 186, 187, 188, 190, 193, 194,
 199, 201, 202, 205, 208, 218, 221, 231,
 273, 284, 285, 288, 348
 Voltaire 475
 V. Philippe 472

W

Waldemar 368
 Waleran de Limbourg 251
 Walter 60, 328
 Welf 65, 101, 180, 181, 187
 Werner de Bollanden 263
 Wicher 105, 106
 Wilbrand d'Oldenburg 379
 Willem van Ruysbroeck 373, 374
 William Brewer 325
 William Taillefer 48
 Wolfker de Kuffern 62

X

X. Alfonso 346, 439
 XXII. Ioannes 15, 473
 XXI. Ioannes 460

Y

Yağı Sayan 80, 81, 82, 83, 90
 Yves de Nesle 193
 Yves de Vieux-Pont 239

Z

Zagan 457
 Zengî 113, 150, 169, 170, 174, 175, 176, 187,
 188, 194, 195, 210, 211, 215, 216, 282
 Zeyneddin 448

Haçlı Seferleri Tarihi

JEAN RICHARD
ÇEVİREN: ÖZGE ÖZDEMİR

“Size, yanınızda getirebileceğiniz herkesi getirerek işinizi tamamlamanız için yalvarıyoruz. Gelin ve sizin olan bu savaşı bitirmemize yardım edin. Gelin ve kalplerimizi teslimiyet ve itaat için eğitin. Gelin ve çizdiğiniz yolda bize öncülük edin; bir ve tek olan Kudüs’ün kapılarını dinimiz için açın. Gelin ve İsa Mesih’in kabrini bizimle birlikte özgürleştirin ve Hristiyan ismini diğer tüm isimlerin üzerinde yükseltin.”

Bu sözler, Antakya’yı ele geçirdikten sonra Kudüs üzerine ilerleyecek Haçlıların, Papa II. Urbanus’tan destek kuvvet istemek için yazdıkları mektuptan bir alıntıdır. Haçlılar, Kutsal Toprakları ele geçirmek için her türlü tehlikeyi, açlığı, vahşeti ve sıla hasretini göze aldılar. Çünkü Kudüs, onları Cennet’e ulaştıracak kefaretin kapısıydı.

Bu kitap, XI. yüzyıl sonlarında yapılan bir çağrıyla yüz binlerce insanın “Kutsal Toprakları” kurtarmak ve korumak amacıyla Doğu’ya doğru yola düşmeleriyle başlayan ve 1291 yılında Suriye ile Filistin’deki son kalelerini kaybetmeleriyle sona eren Haçlı Seferleri Tarihi’nin muhtasar bir anlatısıdır. Klasik Haçlı Seferlerinin yanı sıra Albigeois Haçlı Seferi, Çocukların ve Çobanların Haçlı Seferleri, Batı Avrupa’daki iç karışıklıklar, Kuzey-doğu Avrupa Paganlarını Hristiyanlaştırma mücadeleleri, Moğollarla ilişkiler, Levant’ta kurulan Haçlı devletleri ve Haçlı Seferi projeleri gibi konuları ustaca özetliyor ve akıcı bir üslupla okuyucuyla buluşturuyor. Haçlı Seferleri Tarihi üzerine çalışan akademisyenlerin ve bu seferleri derinlemesine öğrenmek isteyen okuyucuların başvurabileceği bu abidevi çalışma, Özge Özdemir tarafından Fransızca aslından çevrildi.

Dünyanın en büyük Haçlı Seferi tarihçilerinden Jean Richard’ın kaleme aldığı bu eşsiz eser, 40 yıldan fazla süren araştırmaların nihai ürünüdür.

facebook/selengeyayinevi
instagram/selengeyayinlari
twitter/selengeyayinevi
selenge.com.tr

ISBN 978-625-7459-48-8

9 786257 459488